

**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**AHMET HAMDİ TANPINAR'IN EDEBİ ELEŞTİRİLERİNDE
KİŞİLER SÖZLÜĞÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Birsen YILDIRIM

Balıkesir, 2014

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN EDEBİ ELEŞTİRİLERİNDE
KİŞİLER SÖZLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Birsen YILDIRIM

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet NARLI

Balıkesir, 2014

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 200912511002 numaralı Birsen YILDIRIM'ın hazırladığı "**Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Edebi Eleştirilerinde Kişiler Sözlüğü**" konulu **YÜKSEK LİSANS** tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Prof. Dr.
Başkan. **Ali DUYMAZ**...imza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Prof. Dr.
Üye. **Mehmet MARLI**...imza.....
Unvanı, Adı-Soyadı (Danışman)

Doç. Dr.
Üye. **Ertan ÖRGEN**...imza.....
Unvanı, Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

.15/05/2014
Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Zübeyde Güneş Yağcı

ÖNSÖZ

Tarihi, Eflatun ve Aristo'ya kadar dayanan edebi eleştirinin, bağımsız bir tür olarak varlığını ortaya koyması modernleşme sürecinde gerçekleşir. Türk edebiyatının (yazılı- sözlü) ilk eserlerinde ve Divan edebiyatında da elbette belagat, maani ve beyan etrafında bir eleştirinin varlığı söz konusudur. Ancak modern anlamdaki eleştirinin Tanzimat döneminden sonra başladığı da bir gerçektir.

Yeni Türk Edebiyatında eleştiri denilince kuşkusuz ilk akla gelecek isimlerden biri Ahmet Hamdi Tanpınar'dır. Edebiyat tarihi, biyografi ve metin tahlili bağlamlarında kendisinden sonrakiler için bir kaynak olmuştur. Tanpınar'ın eleştirilerine kabaca bakmak bile onun derin ve geniş bir bilgi arka plana yaslandığını görürler; Doğu'nun ve Batı'nın kültür tarihlerine, edebiyatlarına vakıf olduğunu sezerler. Tanpınar'ın edebi eleştirisinde resim, müzik, mimari gibi alanların değer ve ilkelerinden yararlandığı da başka bir gerçektir. Tanpınar, eleştirilerinde çok rahat konuşur; okurun da bildiğini varsayarak kültür, felsefe, edebiyat tarihindeki pek çok esere, kişiye, mekâna ve kavrama atıf yapar. Gerçekte atıf yapılan bu kaynakların bilinmesi, Tanpınar eleştirisinin daha iyi anlaşılması için gereklidir. Bu çerçevede onun bütün eserlerini kapsayan bir atıflar sözlüğü mutlaka hazırlanmalıdır.

Biz bu çalışmada sadece Tanpınar'ın edebiyat eleştirisinin kuramsal, kültürel ve estetik tabanının temellerini oluşturan kültür insanlarını onun edebi eleştiri metinlerinde kullandığı yerli ve yabancı kişilerin isimlerini tespit ederek bir sözlük içerisinde ortaya koymaya çalışacağız.

Çalışmamızda Tevfik Fikret: Hayatı, Şahsiyeti, Şiir ve Eserlerinden Parçalar, Namık Kemal Antolojisi, Beş Şehir, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Yahya Kemal, Edebiyat Üzerine Makaleler, Yaşadığım Gibi, Edebiyat Dersleri ve Mücevherlerin Sırrı adlı eserlerinde adı geçen kişiler, tarihsel kişiler ve kurmaca kişiler olarak iki gruba ayrılmıştır. Yaşadığı rivayet edilen ve tarihi kayıtlarla bilinen kişiler ile mitolojik kahramanlar ilk grupta, kurgusal metinlerde geçen karakterler ise ikinci grupta değerlendirilmiştir. Eserlerde adı geçen bütün kişiler hakkında önce kısa bir bilgi verilmiş, daha sonra hakkında yapılan atıflar, eser ve sayfa sayısı belirtilerek bağlamı içerisinde verilmiştir. Çağrışımları çok geniş olan Tanpınar'ın atıf yaptığı bazı kişilerin,

bağlamı içerisindeki bilginin azlığı, sadece isminin verilmesi ya da isminin farklı yazımları nedeniyle, kim olduğunu anlamak kimi zaman oldukça zor olmuş, hatta bazıları hakkında bilgi bulunamamıştır.

“Giriş” bölümünde çalışmamızın problemini, amacını, sınırını belirledik ve çalışmamızla ilgili varsayımlarımızı ortaya koyduk.

Çalışmamızın “İlgili Alanyazın” bölümünde daha önce yapılmış araştırmaları değerlendirmeye çalıştık.

“Yöntem” bölümünde çalışmada merkez alacağımız sözlük yöntemi hakkında bilgi verdikten sonra, çalışmamızın bilgi kaynaklarını gösterdik.

Çalışmamızın gövdesini oluşturan “Bulgular ve Yorumlar” bölümünde öncelikle Ahmet Hamdi Tanpınar’ın hayat hikâyesini ele aldık. Ardından edebi eleştiri metinlerindeki kişilerin Tanpınar’ın düşünce dünyasındaki yerini bağlamları içerisinde tespit etmeye çalıştık.

Öncelikle, tez çalışmamın her aşamasında benden desteğini esirgemeyen değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Mehmet NARLI’ya sabrı, anlayışı ve her türlü yardımları için teşekkürü borç bilirim. Ayrıca bütün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyelerine, maddi ve manevi olarak beni asla yalnız bırakmayan canım aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkürler.

Birsen YILDIRIM

2014 Balıkesir

ÖZET

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN EDEBİ ELEŞTİRİLERİNDE KİŞİLER SÖZLÜĞÜ

YILDIRIM, Birsen

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet NARLI

2014, 1046 Sayfa

Edebiyat eleştirisinin ve edebi metinlerin kuramsal, kültürel ve estetik tabanının anlaşılmasında etkilenilen yerli ve yabancı kişilerin tespit edilmesi oldukça önemlidir. Bütün metinlerinde çok geniş felsefi, edebi ve tarihsel bir arka plana yaslanan Ahmet Hamdi Tanpınar için bir kişiler sözlüğünün hazırlanması son derece gerekli ve anlamlı olacaktır.

Bu çalışmada Tanpınar'ın edebi eleştiri metinleri temel materyal olarak alınmakta, eserdeki bütün tarihi/ kurgusal kişiler tespit edilmeye ve yerli/ yabancı kaynaklara yaslanılarak bir sözlük ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Yeni edebiyatın tarih, eleştiri, roman, şiir gibi bütün alanlarında belirleyici bir etkisi olan Tanpınar'ın kişiler sözlüğünün hazırlanması, hem edebiyatımızın hem de Tanpınar'ın düşünce kaynaklarını anlayıp yorumlamamızda önemli bir işlev görecektir. Sadece eleştiri metinleri üzerinde yapılmaya çalışılan bu uygulamanın küçük bir adım olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Hamdi Tanpınar, Eleştiri Metinleri, Sözlük, Kişiler

ABSTRACT

PEOPLE DICTIONARY IN LITERARY CRITICISM OF AHMET HAMDİ TANPINAR

YILDIRIM, Birsen

Master, Turkish Language and Literature Department,

Counselor of Thesis: Professor Dr. Mehmet NARLI

2014, 1046 pages

Theory of literary criticism and literary texts, cultural and aesthetic understanding of the base to be identified for being impressed people (domestic and foreign) are very important. All texts, the level of broad philosophical, literary and historical background, leaning against the Ahmet Hamdi Tanpınar a dictionary of people names' preparing highly relevant and meaningful will be.

In this study, Tanpınar's literary criticism texts is taken as basic materials, work in all the real and fictitious people names to be determined, and domestic / foreign sources are explained by leaning. New literary history, criticism, fiction, poetry, a defining influence in all areas such as Tanpınar of the preparation of people names' dictionary, as well as our literary sources to understand and interpret the thoughts of memories will see an important function. Will be trying to do on criticism texts that is thought to be a small step of the application.

Key words: Ahmet Hamdi Tanpınar, criticism texts, dictionary, people,

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. Problem.....	1
1. 2. Amaç.....	1
1. 3. Önem.....	1
1. 4. Varsayımlar.....	2
1. 5. Sınırlılıklar.....	2
2. İLGİLİ ALANYAZIN.....	3
2.1. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	5
3. YÖNTEM.....	6
3. 1. Araştırmanın Modeli.....	6
3. 2. Bilgi Toplama Kaynakları.....	6
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	9
4.1. İsimler.....	9
4.1.1. Tarihsel İsimler.....	9
4.1.2. Kurgusal İsimler.....	928
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	1023
5. 1. Sonuçlar.....	1023
5. 2. Öneriler.....	1024
KAYNAKÇA.....	1025

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Ana Britannica

BL: Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi

BŞ: Beş Şehir

Çev: Çeviren

DBİA: Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi

Der: Derleyen

ED: Edebiyat Dersleri

Ed: Editör

ESA: Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi

EÜM: Edebiyat Üzerine Makaleler

GH: Gelişim Hachette

GKA: Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi

Haz: Hazırlayan

İA: İslam Ansiklopedisi

MA: Müzik Ansiklopedisi

ML: Meydan Larousse

MS: Mücevherlerin Sırrı

NK: Namık Kemal Antolojisi

OATET: 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi

TA: Türk Ansiklopedisi

TBED: Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi

TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

TDÜA: Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi

TDüEA: Türk Dünyası Ortak Edebiyatı; Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi

TF: Tevfik Fikret: Hayatı, Şahsiyeti, Şiir ve Eserlerinden Parçalar

ÜMA: Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi

YG: Yaşadığım Gibi

YK: Yahya Kemal

YTA: Yeni Türk Ansiklopedisi

1.GİRİŞ

1.1. Problem

Bu çalışmanın genel temel problemi, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebi eleştirilerinde beslendiği, etkilendiği kültürel ve edebi arka plandır. Çalışmanın özel problemi ise yukarıdaki çerçevede atıf yaptığı kişilerin kültür ve edebiyat tarihi içinde yerlerinin tespitidir.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın temel amacı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebi eleştiri metinlerinde atıf yapılan yerli/ yabancı, tarihi/ kurgusal kişileri tespit ederek, onun edebi eleştiri alanındaki kaynaklarını göstermek; böylelikle onun edebi eleştirilerini daha iyi anlamak için bir sözlük hazırlamaktır. Bu amaca ulaşmak için sistematik olarak şu sorulara cevap aranacaktır:

1. Tanpınar, edebi eleştirilerinde hangi kişilere atıf yapmıştır?
2. Atıf yaptığı kişiler hangi alanda çalışmalar yapmıştır?
3. Atıf yapılan kişilerin ne kadarı tarihsel, kurgusal ve mitolojik kişilerdir?
3. Yapılan atıfların metin bağlamı içindeki anlamları nelerdir?

1.3. Önem

Edebiyat eleştirisinin ve edebi metinlerin kuramsal, kültürel ve estetik tabanının anlaşılması oldukça önemlidir. Bu anlamlandırma sürecinde, yazarların eserlerinde geçen yerli/ yabancı ve tarihi/ kurgusal kişileri belirlemek önemli imkânlar sunmaktadır. Yeni Türk edebiyatında eleştiri denilince ilk akla gelen isimlerden biri olan, edebiyat tarihi ve eleştirisi alanında öncü ve yol gösterici nitelikleri bulunan Tanpınar'ın edebi eleştiri metinlerindeki atıf yaptığı kültür, felsefe, edebiyat kişilerini tespit etmek, hem onu anlamak hem de edebi eleştiri tarihini değerlendirmek açısından çok yararlı olacaktır.

1.4. Varsayımlar

- 1.Yeni Türk Edebiyatı merkezinde gelişen eleştirinin önemli kaynaklarından biri Avrupa edebi eleştirisidir
- 2.Ahmet Hamdi Tanpınar, Doğu ve Batı kültür ve edebiyatlarının tarihine, ürünlerine vakıftır
- 3.Tanpınar, edebi eleştirilerinde çok derin ve geniş arka plandan beslenmektedir
- 4.Tanpınar'ın edebi eleştirilerinde atıf yaptığı çok sayıda felsefeci, romancı, şair ve bilim adamı vardır
- 5.Tanpınar, edebi eleştirilerinde çok sayıda kurmaca kişilere de atıf yapmıştır

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma, veri kaynağı olarak ansiklopediler, sözlükler, süreli yayınlar, makaleler, kitaplar, dergiler ve internet veri tabanları gibi yazılı bilgi kaynakları ile sınırlıdır. Üzerinde çalışılan malzeme olarak ise Tanpınar'ın "Tevfik Fikret", "Namık Kemal Antolojisi", "Beş Şehir", "19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi", "Yahya Kemal", "Edebiyat Üzerine Makaleler", "Yaşadığım Gibi," "Edebiyat Dersleri" ve "Mücevherlerin Sırrı" adlı edebi eleştiri metinleri ile sınırlıdır.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

Tarihi, Eflatun ve Aristo'ya kadar dayanan edebi eleştiri, genel anlamda, geçmişte ve günümüzde yazılan eserleri ve yaratıcılarını irdeleyerek bir sistem doğrultusunda, onları "aydınlatmak, açıklamak ve onlara değer biçmek için" (Carlaui ve Fillox, 1985, 5) incelemek demektir.

Edebi eleştiri, "yapıt"ın orijinal yönlerini göstermek, diğer eserlerle arasındaki farkları, benzerlikleri, eksiklik ve aksaklıklarını değerlendirmek, onlardaki yazım ve dilbilgisi kurallarının doğru kullanılıp kullanılmadığını, verilen bilgilerin diğer kaynaklardaki bilgilerle desteklenip desteklenmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca belirlenen ölçütler doğrultusunda okuyucuya ve yazara farklı bir bakış açısı sunarak yazarın ve eserin daha iyi anlaşılmasını sağlamakta, hatta eserdeki altmetni çözümleyerek yazarın bile farkında olmadığı gizlilikleri ortaya çıkartabilmektedir.

Mehmet Kaplan, tahlillere neden ihtiyaç duyduğunu şöyle anlatır: "Metinlere dayanarak, edebiyat ile medeniyet arasında bağlantılar kurmaya çalıştım. Metinler benim için tabiat kadar sağlam ve derin bir araştırma zemini teşkil ederler. Dikkatle incelenirse, onlarda vücuda geldikleri medeniyet çağlarına ait semboller, tipler ve alt yapı unsurları bulunur" (Kerman ve Enginün, 2000, 32). Kendine özgü bir "yapı" olan eser, içinde yaratıldığı sosyal, siyasal, kültürel hayat hakkında da bilgiler verir. Edebi eleştirinin nasıl yapılması konusunda, geçmişten günümüze çeşitli görüşler ortaya atılmış, buna bağlı olarak da bu süreçte bir estetik nesne olan eserleri incelerken çeşitli estetik ölçütler oluşturulmuştur.

Eleştirinin inceleyici, aydınlatıcı, açıklayıcı ve değerlendirci fonksiyonlarını (Arak, 2007, 127) yerine getirmesi ve kişisel beğenilerle amaçlanın dışına çıkılmaması için bilimsel olarak XVIII. yüzyıl sonunda eleştiri kuram ve yöntemleri üzerinde incelemeler başlamıştır. Büyük bir çeşitlilik gösteren bu kuramları Berna Moran sanatçıya, esere, okura ve dış dünyaya-topluma yönelik eleştiri olmak üzere dört anabaşlık altında toplamıştır. Psikanalist ve Anlatımcı Eleştiri kuramlarını sanatçıya yönelik

eleştiri; Yeni Eleştiri, Rus Formalizmi, Yapısalcılık ve Arętipçi kuramları eser merkezli eleştiri; Duygusal Etki kuramı, Alımlama Estetiği ve İzlenimciliği okur merkezli eleştiri; Marksist, Tarihsel, Yansıtma ve Sosyolojik Eleştiri kuramlarını dũnyaya-topluma yœnelik eleştiri başlığı içerisinde değerlendirmiştir (Moran, 2003, 44, 45).

Eseri anlamakta sadece bir giriş kapısı olabilen (Tanpınar, 2003, x) tũm bu eleştiri yœntemleri sayesinde iğeriye girildiğinde eserin hũcrelerini oluşturan felsefi, kũltũrel, tarihi, edebi, estetik, kuramsal yapıtaşlarını inceleme fırsatı bulabiliriz. Bũtũn bu œok yœnlũ faaliyetlerin arkasında medeniyetin œok renkli, derin yapılarını sœylenilenden yola œıkarak keşfedebiliriz.

2.1. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Birol Emil'in Tũrk Dili ve Edebiyatı Dergisi'nde yayınladığı Tanpınar'ın Eserlerinde Adları Geœen Garblı Sanat Ve Fikir Adamları (1962) adlı œalıřmasını, Tanpınar'ın eserlerinde atıf yaptığı kişilere dikkat œeken ilk œalıřma olarak kaydedebiliriz.

İstanbul Őniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitũsũ, Tũrk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Tũrk Edebiyatı Bilim Dalı yũksek lisans œęrencisi Megumi Machi'nin Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Eserlerinde Geœen Edebiyat Terimleri Ve Kavramları adlı basılmamış tezi, 2008 yılında hazırlanmıştır. Tez, sekiz bœlũmden oluşmaktadır. Birinci bœlũmde yazarın tũm eserlerindeki genel edebiyat terimleri, ikinci bœlũmde halk edebiyatı terimleri, ũçũncũ bœlũmde edebî devirleri, akımları, dœrdũncũ bœlũmde şiir terimleri, beşinci bœlũmde roman terimleri, altıncı bœlũmde nesir terimleri, yedinci bœlũmde tiyatro ve sinema terimleri ele alınmış, son bœlũmde ise Tanpınar'ın edebî sanatlara bakışı ve onları kullanış sıklığı başlığı altında œeřitli değerlendirmeler yapılmıştır.

Mehmet Kaplan'ın ilk baskısı 1962 yılında yapılan Tanpınar'ın Şiir Dünyası adlı çalışması Tanpınar'ı, şiirlerinin ve estetik anlayışının üzerinde durarak çözümler. Tanpınar üzerine yapılan bu kapsamlı çalışmada Kaplan, Tanpınar'ın şiirlerinin simgesel yapılarını incelemiştir.

Oğuz Demiralp'in Kutup Noktası (1993) adlı eleştirel denemesi, Tanpınar'ın tüm eserleri üzerine değerlendirme yapan ilk kaynaktır.

Ali İhsan Kolcu'nun Zamana Düşen Çılgılık: Tanpınar Şiirinin Epistemolojik Temelleri & Tanpınar'ın Şiir Estetiği (2008) adlı kitabında Tanpınar'ın şiirlere ve şiirlerine nasıl baktığını ortaya koyan bir eserdir.

Abdullah Uçman ile Handan İnci'nin birlikte hazırladığı Bir Gül Bu Karanlıklarda Tanpınar Üzerine Yazılar (2008) adlı eserinde Tanpınar üzerine yazılmış yazılardan oluşan bir bibliyografya düzenlenmiş ve elde edilen malzemedan 75 yazarın Tanpınar'ın değişik yanlarını vurgulayan 100 yazısı seçilmiştir.

3. YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmanın esası özel bir sözlük oluşturmaktır. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebi eleştirilerinde atıf yaptığı tarihsel ve kurgusal kişilerin indeksinden öte bir çalışmadır. Çünkü bu atıfların neden yapıldığı hangi bağlamda anlamlandırıldığı da tespit edilmektedir. Bu bağlamda metinler arası bir değer de taşımaktadır. Kişiler tespit edilmekte, atıf yapılan sayfalar belirtilmekte, kişiler hakkında bilgi verilmekte, bağlamı içinde bu atfın anlamı hakkında kısa görüşler ileri sürülmektedir.

3.2. BİLGİ TOPLAMA KAYNAKLARI

Çalışmamızın temel bilgi kaynakları Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Tevfik Fikret: Hayatı, Şahsiyeti, Şiir ve Eserlerinden Parçalar, Namık Kemal Antolojisi, Beş Şehir, Yahya Kemal, Edebiyat Üzerine Makaleler, Yaşadığım Gibi, Edebiyat Dersleri, Mücevherlerin Sırrı adlı eserleridir. Kavramsal çerçeveyi oluşturmada, bulguları çözümlemede ve sonuçlara ulaşmada kullandığımız bilgi kaynaklarının bazılarını şöyle sıralayabiliriz (Bilgi toplama kaynaklarının açık künyeleri kaynakça bölümünde gösterilmiştir):

Uygulama Çalışmalarının Yapıldığı Metinler:

- 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi
- Tevfik Fikret: Hayatı, Şahsiyeti, Şiir ve Eserlerinden Parçalar
- Namık Kemal Antolojisi
- Beş Şehir
- Yahya Kemal
- Edebiyat Üzerine Makaleler
- Yaşadığım Gibi

- Edebiyat Dersleri
- Mücevherlerin Sırrı

Atıf yapılan kişilerin hayat ve eserleri bağlamında en sık kullanılan kaynaklar (ansiklopediler):

- Ahmet Say, Müzik Ansiklopedisi, 1985, Ankara, Sanem Matbaası.
- Anabritannica, 1993, İstanbul, Ana Yayıncılık.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1992, İstanbul, Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş.
- Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1993- 1995, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları.
- Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997, İstanbul, Yem Yayın.
- Gelişim Hachette, 1983, İstanbul, Gelişim Yayınları.
- Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, 1984, İstanbul, Görsel Yayınlar.
- İslam Ansiklopedisi, 1988- 2012, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık.
- Meydan Larousse, 1969, İstanbul, Meydan Yayınevi.
- Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, 2010, İstanbul, Yapı Kredi Kültür Yayıncılık.
- *Arslan Tekin, Edebiyatımızda İsimler ve Terimler, 1999, Ankara, Ötüken Neşriyat A.Ş.*
- Türk Ansiklopedisi, 1953, Ankara, Milli Eğitim Basımevi.
- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı; Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, 2007, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, 1983, İstanbul, Anadolu Yayıncılık.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, 1977, İstanbul, Dergâh Yayınları.

Diğer kaynaklar (sözlük ve kitaplar):

- Ahmet, Oktay, Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı, 1993, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hikmet Altınkaynak, Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü, 2008, İstanbul, Doğan Kitap.

- İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, 2004, İstanbul, Kapı Yayınları.
- Nihat Sami Banarlı, 1971, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Orhan Hançerlioğlu, Dünya İnançları Sözlüğü, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Pierre Grimal, Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma (Çev: Sevgi Tamgüç), 1997, İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- Şinasi Gündüz, Din ve İnanç Sözlüğü, 1998, İstanbul, Vadi Yayınları.
- Şükran Kurdakul, Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, 1971, İstanbul, Ataç Kitabevi.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. İSİMLER

4.1.1. TARİHSEL İSİMLER

A. Gaffar Güney (EÜM 471, 472) (Rovan 1895- İstanbul 1955). Türk çevirmen. İstiklal Savaşı'ndan sonra Rusya'dan Türkiye'ye kaçmış, Matbuat Umum Müdürlüğünde tercümanlık, Ankara Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinde Rus dili okutmanlığı görevlerinde bulunmuştur. Çehov'dan ve pek çok yazardan çeşitli çeviriler yapmıştır (Bulmaca Sözlüğü, 2008).

EÜM'de Tanpınar, "Seçme Rus Hikâyeleri" başlığı altında Gaffar Güney'e çeşitli atıflarda bulunmuştur (EÜM 471, 472). Bu atıflarda "Dostum" hitabı kullanılan Güney'in hem Türkçeye hem de Rusçaya vâkıf olduğu, bu nedenle tercümelerinin şekli ve ritmi yönden hiçbir şey kaybetmediği (EÜM 471), çalışmalarına Rus hikâyeciliğinin genel bir manzarasını ekleyerek Rusların dünyaya bakış açısını okuyucularına göstermeye çalıştığı (EÜM 472) ifade edilmiştir.

Abbe Henri Bremond (YK 63; EÜM 18, 111, 455, 489; YG 306; ED 213; MS 145, 167) (1865- 1933) Fransız edebiyat eleştirmeni, tarihçi ve papazdır. Bremond daha çok Fenelon'un mistisizmine bağlanmaktadır. Ona göre şiir mistik bir coşkunluktur. Eleştirme metodunu çok zengin belgelere dayandıran Bremond, bu sayede din tarihinin büyük kişiliklerini canlandırmayı başarmıştır (ML, 1969, 566).

YK'de Yahya Kemal'in Bremond ve Valery ile başlayan saf şiir hareketine ilgi gösterdiği belirtilerek Bremond'a bir yerde atıf yapmıştır (YK 63).

EÜM'de Bremond'a saf şiir bağlamında dört yerde atıf yapılmıştır (EÜM 18, 111, 455, 489). Bu atıflarda Ahmet Haşim'in şiir anlayışının, şiiri ancak tecrübe sahipleri için sezilmesi mümkün bir "mistik hâlet" olarak gören Bremond'a yaklaştığı (EÜM 111, 455), Bremond'un saf şiire dair verdiği bir

nutukta şiir lisanına dua ettiği (EÜM 18) fakat şiiri şuurlu bir hareket olarak gören Valery ile şiir anlayışının bu noktada ayrıldığı, Tanpınar'ın, Türkiye'de saf şiir hakkındaki yazısıyla tanınmaya başlayan Bremond'u çok önceden, Baudelaire üzerine çalışma yaparken keşfettiği (EÜM 489) ifade edilmiştir.

YG'de saf şiir konusunda, özü yakalayan Yahya Kemal'in söyledikleri ile Valery'nin ve Bremond'un fikirleri arasında büyük fark bulunmadığı ifade edilerek Bremond'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 306).

ED'de poésie püre (saf şiir) nazariyesi ve "Şiir, duaya benzer." sözü bağlamında Bremond'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 213).

MS'de Kültür Haftası dergisinin bir toplantısında Yahya Kemal'in, rahibin söz ettiği manada bir saf şiiri, Ahmet Haşim'in sevmesine rağmen yazmadığını belirttiği (MS 145), Türk edebiyatının saf şiiri Rahip Bremond'dan öğrenmediği (MS 167) ifade edilerek Abbe Henri Bremond'a iki yerde atıf yapılmıştır

Abbe Prevost (ED 26) (Hesdin 1697- Chantilly 1763) Fransız yazar, rahip. Yazar, yedi ciltlik eserinin sonuncusu olan Manon Lescaut ile tanınmıştır. Bu cilt 1972'de Manon Lesko adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Klasik roman özelliklerini taşıyan bu yapıt Fransa'daki popüler romanların ilk örneklerinden sayılmıştır (AB, 1993, 7).

ED'de Bernardin de Saint Pierre'in Paul ve Virginie'i, Abbe Prevost'un Manon Lescaut'u, Chateaubriand'ın Atala ve Rene gibi eserleri ile romanda romantik devrin kapılarının açıldığı ifade edilerek Abbe Prevost'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 26).

Abdullah Cevdet (YK 61, 65, 89, 90; ED 83, 234) (Arapkir 1869- İstanbul 1832) Tanzimat döneminin önemli düşünce adamlarından, yazar, şair. Tıp eğitimi alan Abdullah Cevdet 1897'de Avrupa'ya kaçmak zorunda kalmış, Cenevre'deki Osmanlı gazetesinde yönetim aleyhine yazılar yazmış, burada 28 yıl 358 sayı sürecek olan İctihad dergisini çıkarmıştır. Jöntürk veya İttihatçı olmadığı hâlde onlarla çalışan Abdullah Cevdet gerek orijinal şahsiyeti, gerekse felsefi, siyasi, içtimai düşünceleri ile önemli bir kişiliktir. Dine karşı takındığı olumsuz tavırla, materyalist ve hümanist yaklaşımıyla

Türk düşünce hayatında önemli bir kanal açan Abdullah Cevdet'in yetmişin üzerinde eseri bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 12).

YK'de Abdullah Cevdet'e dört yerde atıf yapılmıştır (YK 61, 65, 89, 90). Bu atıflarda Yahya Kemal'in, Abdullah Cevdet'i ve diğer tercüme yapan yazarları, çevirdikleri dillerin asaletine uymayıp günlük dille tercüme yaptıklarından dolayı eleştirdiği (YK 61), Yahya Kemal'in 1903'te Avrupa'ya gittiği dönemde, Paris'te içlerinde Abdullah Cevdet'in de bulunduğu pek çok Türk edebiyatçının yaşadığı (YK 65), Meşrutiyet yıllarında Tefvik Fikret'in Garpcılığının, Abdullah Cevdet'in din ve devlet aleyhinde yazılar yazdığı İctihad dergisi ile Sâtı Bey'in Talim ve Terbiye dergisi arasında bulunduğu (YK 89, 90) ifade edilmiştir.

ED'de Abdullah Cevdet'e iki yerde atıf yapılmıştır (ED 83, 234). Bu atıfların ilkinde, Yahya Kemal'in edebiyat üzerine oluşturduğu düşünce sistemi açıklanırken Abdullah Cevdet'in

“Dü çeşm-i cânâ kan doldu

Buna sebep Hamîd oldu”

beyti örnek gösterilmiş (ED 83), ikincisinde ise Türk edebiyatında, Tefvik Fikret'in ile Abdullah Cevdet'in dönemlerinin kadın hakları savunucuları olduğu (ED 234) belirtilmiştir.

Abdurrahman Adil İren (OATET 241) (1868- İstanbul 1942) Türk avukat ve yazar. İstanbul barosunun en eski avukatlarından olan Abdurrahman Bey'in çeşitli dergilerde yazıları bulunmaktadır (“Avukat Abdurrahman Adil vefat etti”, 1942).

OATET'te Abdurrahman Adil'in 1923'te Hadisat-ı Hukukiye'de yayınlanmış olan bir makalesine gönderme yapılmıştır (OATET 241). Çeşitli tartışmalara yol açan bu makalede¹, Ahmet Rasim din ile devlet işlerinin birbirinden ayrı olması gerektiği fikrini ilk ortaya atan kişi olarak belirtilmiştir.

Abdurrahman Paşa (Kadı) (OATET 63) (Alâiye- Alâiye 1809) Osmanlı devlet adamıdır. Sivas mutasarrıflığı, Konya valiliği yapan

¹Abdurrahman Adil, "Ali Suavî ve Efkâr-ı Siyasiyesi", Hadisât-ı Hukukiye, İst. Teşrin-i sâni 1923, s. 167- 170; Abdurrahman Adil, "Hâkimiyet-i Halk ve Ali Suavî", Hadisât-ı Hukukiye, Cüz 6, İst. 1923, s. 73- 74

Abdurrahman Paşa yeni sistemin kurulmasında III. Selim'e büyük yardımları olan ve bu uğurda vefat eden bir devlet adamıdır (ML, 1969, 24).

OATET'te nizam-ı cedit ordusunu kurması için Rumeli'ye gönderildiği ancak olası bir isyanı önlemek için III. Selim tarafından geri çağrıldığı, bu olayın ise yenilikler ve saray için ilk bozgun olduğu ifade edilerek Abdurrahman Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 63).

Abdurrahman Sami Paşa (OATET 144, 230, 231, 233, 238, 501; EÜM 518) (Trapoliçe/ Mora 1792- İstanbul 1881) Devlet adamı, şair. Özel öğrenim görerek kendini yetiştiren Sami Paşa Mısır'da iken Mehmet Ali Paşa'nın ilgisini kazanmış, Mora isyanının sebeplerini kaleme aldığı eserinden sonra mükâfat olarak Bulak matbaası müdürlüğüne getirilmiştir. Bir süre sonra Osmanlı'nın hizmetine giren Sami Paşa Tırhala Mutasarrıflığı, Rumeli Müfettişliği, Trabzon, Vidin, Edirne, Girit valilikleri, Meclis-i Tanzimat üyeliği, Maarif nazırlığı gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. Kültürlü bir insan olan Sami Paşa'nın konağında dönemin önemli kişileri ile beraber edebi toplantılar yapılmıştır (TDEA, 1977- 1998, 450, 451).

OATET'te Encümen-i Danişin çalışanları arasında yer aldığı (OATET 144), Sami Paşa'nın Maarif Bakanlığında yaptığı bir sınavı Ali Suavi'nin kazanarak Bursa Rüştüyesi muallimi evliliğine tayin edildiği (OATET 230), yine Sami Paşa'nın himayesinde Filibe'de rüştüye hocalığı, tahrirat müdürlüğü, Sofya'da ticaret mahkemesi reisliği yaptığı (OATET 231), Suavi'nin Galatasaray Sultanisi müdürlüğü görevinden alındığı dönemde V. Murat dairesine mensup birtakım kişilerle ve Sami Paşa'nın ailesiyle görüştüğü (OATET 233), Çırağan vakasına katılan Rumeli muhacirlerinin bazılarının Sami Paşa'nın Çamlıca'daki köşkünde kaldığı (OATET 238), Çamlıca'da komşusu olan Hamit'e, Sami Paşa'nın kendi çocukları ile beraber Hafız Divanı'nı okuttuğu (OATET 501) söylenilerek Sami Paşa'ya altı yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Abdülhak Hamit'in kendisi ile divan edebiyatı çalıştığı söylenerek Sami Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 518).

Abdurrahman Şeref Efendi (OATET 129, 224, 238; EÜM 195, 208) (İstanbul 1853- İstanbul 1925) Devlet adamı ve Osmanlı'nın son

vakanüvisidir. Öğretmenlik, müdürlük, maarif nazırlığı, İstanbul milletvekilliği yapmış olan Abdurrahman Şeref Efendi Türk kültür hayatında önemli bir yere sahiptir (ML, 1969, 24- 25).

OATET'te Tarih Musahabeleri adlı kitabı bağlamında Abdurrahman Şeref'e üç kez atıf yapılmıştır (OATET 129, 224, 238). Abdurrahman Şeref'in çeşitli gazetelerdeki makalelerinin derlenmesinden meydana gelen Tarih Musahabeleri, 19. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin önemli olaylarını, kişilerini ele alan bir eserdir.

EÜM'de Tanpınar'ın, Akif Paşa adlı makalesini yazarken Abdurrahman Şeref'in Tarih Musahabeleri adlı eserinden faydalandığı (EÜM 195), yine aynı eserde Ahmet Vefik Paşa'nın kişiliğinin "mutlakiyet ve istibdada mayil" diye tarif edildiği (EÜM 208) ifade edilerek Abdurrahman Şeref Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Abdülaziz Han (NK 11; OATET 26, 130, 143, 152, 153, 155, 156, 162, 163, 164, 167, 174, 187, 188, 216-219, 221, 222, 227- 229, 242, 252, 302, 303, 305-307, 310, 311, 313, 324, 325, 329, 330, 332-334, 336, 339, 356, 357, 360, 362, 365, 379, 381, 382, 385, 386, 404, 423, 432, 450-452, 470, 502, 503, 510, 568, 569; EÜM 62, 197, 206, 218, 222-227, 233, 235, 236, 245, 246, 249, 395, 396; ED 43, 112, 149, 154-159, 161, 173, 177, 178-180, 182-184; MS 119) (İstanbul 1830- İstanbul 1876) Osmanlı padişahı (1861-1876). II. Mahmut'un oğlu olan Abdülaziz Han döneminde Avrupa'ya bağımlılık artmış, ülke yönetiminde ve dış ilişkilerde etkili bir politika izlenememiş, ayrılıkçı ayaklanmalar artmış, Panславizm hareketine çözüm getirilememiş, Osmanlı üzerinde emelleri bilinmesine rağmen Rusya'ya yakınlaşmıştır. Buna rağmen İslam dünyasına yönelik siyasete ağırlık verilerek Hicaz, Irak, Basra ve Yemen'e deneyimli valiler, komutanlar gönderilmiş, Rumeli'de ise Mithat Paşa gibi yetkin devlet adamlarının yenilikçi girişimleriyle kalan son topraklar elde tutulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Avrupa gezisine çıkan ilk Osmanlı padişahı Abdülaziz Han, sadrazamları Fuat Paşa ve Ali Paşa'nın etkili yönetimleri ile donanmanın yenilenmesi, Darülfünunun kurulması, tiyatro ve yayım etkinliklerinin başlatılması, denizyolları, tramvay, demiryolu ve tünel işletmelerinin açılması gibi bir dizi reforma öncülük etmiştir (AB, 1993, 25).

NK'de Abdülaziz yönetiminin hem Türk basınını ve büyük vatanperver hamlesini hem de büyük bir programla işe başlayan Türk tiyatrosunu sona erdirdiği ifade edilerek Sultan Abdülaziz'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 11).

OATET'te XIX. yüzyılın genel manzarası verildiğinden Abdülaziz Han'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 26, 130, 143, 152, 153, 155, 156, 162-164, 167, 174, 187, 188, 216-219, 221, 222, 227- 229, 242, 252, 302, 303, 305-307, 310, 311, 313, 324, 325, 329, 330, 332-334, 336, 339, 356, 357, 360, 362, 365, 379, 381, 382, 385, 386, 404, 423, 432, 450-452, 470, 502, 503, 510, 568, 569). Bu atıflarda Abdülaziz devri yazarlarının çok iyi tanıdığı Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin, XVIII. yüzyılın sonunda, dini davaların etkisiyle gereksiz yere ağırlaştırıldığı (OATET 26), Abdülmecit ve Abdülaziz dönemlerinde, Tanzimat Fermanı ile meşrutiyetin ilanının kolay olacağı düşünülmesi (OATET 130), Abdülaziz'in çeşitli yazılarında "civilisation" kelimesinin tarifini yapmaya çalıştığı (OATET 152), bu ortamda eskiye bağlı olan medrese ve ulemalar arasında bile meşrutiyetin taraftar bulunduğu (OATET 153), Tanzimat fermanında "hâkimiyet-i amme" tabirinin kullanılmasına ve hürriyetten bahsedilmesine Abdülaziz Han'ın razı olduğu (OATET 216- 219), bu dönemde kurulan Tercüme Odasının önemli görevler üstlendiği (OATET 143), Abdülaziz'in, Tanzimat'la birlikte Babıali'ye geçen idareyi elinde tutmak için yeni devlet adamları yetiştirme politikasını kullandığı (OATET 303), Abdülmecit döneminde hiç siyasete bulaşmayan Ziya Gökalp'in bile bu süreçte bir takım olaylara karıştığı (OATET 302), dönem basınının, Abdülaziz'in planlarına engel olmak amacıyla halkı kışkırttığı (OATET 356, 357), başlangıçta Tanzimat'ın tesiriyle, Abdülaziz döneminin zevk, eğlence ve modada ilerlediği (OATET 156) ancak Abdülaziz'in israf severliği, dış politikada sürekli sorun yaşanması, ihtiyaçlara göre yetişmiş unsurların azlığı gibi sebeplerin imparatorluğu olumsuz yönde etkilediği (OATET 155), bu döneme tanıklık eden Abdullah Cevdet'in, Tezakir-i Cevdet ile Maruzat'ta hatıralarını kaleme alarak Abdülaziz'in tahttan indirilmesi gibi tarihi hadiselerle ışık tuttuğu (OATET 162- 164, 167, 174), Abdülaziz'e gönderdiği mektupla, Mustafa Fazıl Paşa'nın Osmanlı'daki laiklik düşüncesini ilk ortaya atan kişi olduğu (OATET 242), bu süreçte gazetenin yerini tiyatronun almaya başladığı ancak Abdülaziz'in Vatan yahut Silistre

piyesini kitap hâline getirme isteğinin gazetenin gelişim seyrine yön verdiği (OATET 252, 382, 379), Abdülaziz döneminin din meselesi hakkında tartışmasının, Ahmet Mithat Efendi'nin sürgün edilmesine neden olduğu (OATET 450), Abdülaziz'in İmparatorluğu kurtarmak için Osmanlılık politikasını benimsediği (OATET 360), Şinasi'nin gazetelerdeki moda anlayışın aksine Abdülaziz'i öven yazılar yazmadığı (OATET 187), maliyeyi düzeltmeye çalışan Mustafa Fazıl Paşa'nın ekonomiye bulaştığı için Sultan Aziz tarafından Avrupa'ya gönderildiği (OATET 221, 227), Asaf Hüsnü Paşa'nın Abdülaziz'e suikast düzenlemek suçundan bir süre tutuklu kaldığı (OATET 228), Abdülaziz'in intiharını ve Abdülhamit'in zulmünü görmesinin, Hamit'te olumsuz etkiler bıraktığı (OATET 502), Mithat Paşa'nın sürgün edilmesi, Ziya Paşa'nın bir memurlukla İstanbul'dan uzaklaştırılması ve Namık Kemal'in tutuklanması ile Abdülaziz devrinin bittiği (OATET 365) ifade edilmiştir.

EÜM'de genel olarak dönemdeki hadiseler ve kişiler bağlamında Abdülaziz Han'a çeşitli atıflar yapılmıştır (EÜM 62, 197, 206, 218, 222-227, 233, 235, 236, 245, 246, 249, 395, 396). Bu atıflarda Abdülaziz döneminde bir cariye'nin satıldığı evin hanımı olmak için çaba sarf etmesinin, dönemin en sık rastlanan olaylarından biri olduğu ancak bireyin seçim hakkının bulunmadığı (EÜM 62, 197, 206), Ebüzziya Tefik'in, Yeni Osmanlılar adlı eserinde, bu isimle kurulan siyasi cemiyetin ilk amacının Abdülaziz'den meşrutiyetin ilanını istemek olduğunu belirttiği (EÜM 222), bu eseri Tanpınar'ın "Abdülaziz devrinde hürriyet mücadelesine girişenlerin tarihidir." diyerek tanımladığı (EÜM 245), Mustafa Fazıl Paşa'nın Abdülaziz'e hitaben yazdığı mektubun, Osmanlı'daki hürriyet ve meşrutiyet taraftarlarının ilk beyannamesi olarak kabul edilebileceği (EÜM 223), bu süreçte Ali Paşa'nın ölümüyle yerine geçen Mahmut Nedim Paşa döneminin oldukça sıkıntılı geçtiği (EÜM 225), Vatan yahut Silistre eseri nedeniyle Namık Kemal'in sürgüne gönderilmesinin Türk basın ve tiyatro hareketine büyük zarar verdiği (EÜM 226, 227), Mithat Paşa'nın sürgüne gönderilmesi, Meclis-i Mebusanın kapatılması ve Abdülaziz'in katillerinin sözde muhakemesi ile Abdülhamit'in hükümete vurduğu darbenin tüm yenilik hareketlerini sona erdirdiği (EÜM 236), bu dönemdeki olayları görerek büyüyen İbnülemin Mahmut Kemal'in,

yazdığı pek çok eserde tarihin karanlık kalmış noktalarını aydınlattığı (EÜM 395, 396) ifade edilmiştir.

ED'de de en çok atıf yapılan padişahlardan biri Sultan Abdülaziz'dir (ED 43, 112, 149, 154-159, 161, 173, 177-180, 182- 184). Bu atıflarda Abdülhamit ve Abdülaziz devrini "Kâtibim" şarkısının çok güzel özetlediği ancak meşrutiyete doğru ilerlerken "birey" in ortaya çıktığı ve kadının cemiyetteki rolünün başladığı (ED 43), Sultan Abdülaziz ile Fuat Paşa'nın konuşması, Abdülaziz'in tahttan indirilmesi, Sultan Murat'ın Osmanlı'nın başına geçmesi, Mithat Paşa'nın sürülmesi gibi olayların ve Abdülaziz dönemindeki casusluk sisteminin Abdülhamit'te isyan duygusunu uyandırdığı (ED 112, 149), Abdülmecit'ten sonra veraset olayları ile Abdülaziz'in tahta geçtiği, onun ilk defa 1856'da "hâkimiyet-i âmme" yani "meşrutiyeti istiyoruz" sözünü bir fermanında kullandığı, Tanzimat Fermanındaki "kanun" sözünden meşrutiyetin doğduğu, Kırım'ın elden gitmesi ve Avrupa'nın Osmanlı'yı takip etmesi sebebiyle Abdülaziz'in halka sesleniş yaptığı, Ziya Paşa'nın Sultan Aziz'e bir kaside yazması nedeniyle Mabeyne girdiği (ED 154- 159, 161), bu nedenle Ziya Paşa'nın fikir dünyasının, "Abdülaziz'den Meşrutiyet'in ilanına kadar" ve "Meşrutiyet'in ilanından sonra" diye iki döneme ayırmanın mümkün olduğu (ED 173), babasının Abdülaziz döneminde iltifat görmesiyle, bir şekilde Namık Kemal üzerinde de padişahın etkisinin görüldüğü (ED 177), Abdülaziz'in Avrupa'ya pek çok defa gittiği ve Mahmut Nedim Paşa ile birlikte hükümetin Rusya'yla yakın ilişki kurduğu (ED 178, 179), Mithat Paşa'nın Sultan Aziz'i öldürmek suçuyla yargılandığı (EÜM 180), Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi ile anarşinin doğduğu (ED 182, 183) ifade edilmiştir.

MS'de Adnan Menderes- Celal Bayar dönemindeki Kızılay rezaletinin yarı meczup Abdülaziz Han döneminde gerçekleşmesi durumunda, onun her sözünü yerine getiren veziri Mahmut Nedim Paşa'nın görevinden alınıp sürüleceği ifade edilerek Abdülaziz Han'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 119).

Abdülhak Adnan Adıvar (EÜM 473- 475; ED 65, 257) (Gelibolu 1883- İstanbul 1955) Yazar ve siyaset adamıdır. Eğitimini yurt dışında tamamlamış, II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra İstanbul'a dönerek Tıbbiyede çalışmış, Osmanlı Mebusan Meclisinde, ilk BMM hükümetinde vekillik yapmış, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşuna katılmış, Mustafa

Kemal'le anlaşılamayınca ve İzmir Suikastı dolayısıyla gıyaben yargılanınca 1926- 1939 yıllarında Avrupa'da kalmıştır. Encyclopedia Britannica, İslam Ansiklopedisi, Cumhuriyet gazetesi ve Yeni Ufuklar dergisinde yazıları bulunmaktadır (Kurdakul, 1985, 13)

EÜM'de, Faust tahlil tecrübesi bağlamında Adnan Adıvar'a çeşitli atıflarda bulunulmuştur (EÜM 473- 475). Ömrünün birkaç yılını Faust'a adayın Adıvar'ın bu eserinin kitap okurları için büyük bir rehberlik hizmeti gördüğü (EÜM 473), alanında oldukça başarılı bir çalışma olduğu (EÜM 475), Avrupa'nın yaşadığı tecrübelerle ezberci zihniyetten uzak bir yaklaşım geliştiren yazarın "*adeta insanlığın bütün tecrübelerini ortaya*" koyduğu (EÜM 474) ifade edilmiştir.

ED'de yazarın Osmanlı Türklerinde İlim kitabının okunmasının tavsiye edilmesi (ED 65), 1920'lerde Meclis Başkan Vekilliği ve Dâhiliye Nazırlığı yapması (ED 257) bağlamında A. Adnan Adıvar'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Abdullah Efendi (Sarı) (BŞ 188) (İstanbul 1584- İstanbul 1660) Reisülküttap, mesnevi şarihi, âlim ve sufi. Genç yaşlarda tarikatlarla ilgilenen Abdullah Efendi bu sayede Arapça ve Farsça ile dini ilimleri öğrenmiş, hocalardan hüsnühat dersleri almıştır. Divan-ı hümayun tezkireciliği, reisülküttaplık, reisülküttap kaymakamlığı, cizye muhasebeciliği gibi görevlerde bulunan Sarı Abdullah Efendi pek çok ilmi eser yazmıştır (İA, 1988- 2012, 145- 147).

BŞ'de mesnevi şerhçisi ve Melami gavsî olması bağlamında Sarı Abdullah Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 188).

Abdülhak Efendi (Sünbâtî) (Abdullah Efendi) (OATET 500) Tanpınar'ın Abdullah Efendi diye söz ettiği Abdülhak Efendi, Tarhan'ın İzmir civarından Mısır'a gidip Kahire yakınındaki Sünbat'ı vatan edinmiş, bu nedenle Sünbâtî adını almış akrabasıdır (Tarcan, 2010, 1). Tanpınar'ın verdiği bilgilere göre daha sonra İstanbul'a geri dönmüştür (OATET 500).

OATET'te Tarhan'ın, Mısır Sunbat'a göç eden ilk akrabası olduğu bağlamında Abdülhak Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 500).

Abdullah Efendi (Tatarcıkzade) (OATET 54, 56, 58) (1730- 1797)

III. Selime sunduğu lâyiha ile tanınan devlet adamı. Medrese öğreniminden sonra müderris olan ve bir süre Rumeli Kazaskeri Vassafzade Esad Efendi'ye tezkirecilik yapan Abdullah Efendi Kudüs, Mısır ve Medine kadılığı, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği yapmıştır. III. Selim'in 1792'de çıkardığı bir fermanla devlet adamlarının ıslahat hakkındaki fikirlerini istemesi üzerine sunduğu layiha önemlidir. Layihasını muhafazakâr bir tutum içinde ve edebî bir üslûpla kaleme alan Abdullah Efendi'nin fikirlerinin büyük ölçüde benimsendiği, gerek zamanında gerekse daha sonraki dönemlerde bunlar üzerinde dikkatle durulduğu anlaşılmaktadır (İA, 1988- 2012, 99).

OATET'te yeni orduyu eğitmek için "Prusyalı ofiçyaller (official)" getirilmesini istediği (OATET 54), III. Selim'in yenilik için fikir danıştığı kişilerden olduğu (OATET 56), işin içinde yetiştiği ve zorunluluklardan dolayı yüzünü Batı'ya döndüğü (OATET 58) belirtilerek Tatarcıkzade Abdullah Efendi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Abdullah Vassaf Efendi (OATET 346, 415; EÜM 191, 192) (Akhisar 1662- İstanbul 1761) Şair. Selanik ve Mısır kadılıklarında bulunmuş, Anadolu ve Rumeli kazaskeri olmuş, 1755'te şeyhülislamlığa getirilmiştir. Abdullah Vassaf Efendi şiirlerinde Abdî veya Vassaf mahlaslarını kullanmış, özellikle dini konularda öğüt veren Hayal-i Behced-âbâb mesnevisi ile tanınmıştır (Tekin, 1999, 10, 11).

OATET'te Namık Kemal'in beyit ve muhakemede (istidlal) Vassaf tarzını benimsediği (OATET 346), Celal piyesini ve Nevruz Bey'i yazarken mukaddimelerinde bahsettiklerinin dışında Cüveyni, Vassaf ve Siyret-i Celaleddin Hârzemşah'ı da okuduğu (OATET 415) söylenerek Vassaf Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Akif Paşa'nın saraya verdiği raporda Pertev Paşa, damadı Vassaf, kardeşi Emin Efendi'nin suistimallerinden bahsettiği ve onları devletin son zamanlarındaki kötü gidişatının sebebi olarak gösterdiği (EÜM 191), II. Mahmut'un Rumeli seyahatinin dönüşünde uğradığı bir suikastta Pertev Paşa ile Vassaf ve Emin Efendilerin adlarının geçtiği (EÜM 192) söylenilerek Vassaf Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Abdülbaki Vecdi (BŞ 239) (İstanbul ?- İstanbul 1661) Şair. Divan-ı hümayun kaleminde yetişen ve Reisülküttap Şamizade Mehmet Efendi'nin aracılığıyla beylikçi olan Vecdi Efendi bir iftira sonucunda idam edilmiştir. Daha çok klasik Şiirler yazan divan edebiyatı Şairlerinin etkisi altında kalmış, sıkıcı ve sade gazelleri ile açık ve sağlam bir ifadeye sahip olan Şair hattatlık da yapmıştır (Şentürk ve Kartal, 2004, 365, 366).

BŞ'de eski Kandilli'yi onun mısraları arasında aramak gerektiği söylenerek Vecdi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 239).

Abdülhak Hamit Tarhan (TF 3, 5; NK 16, 28, 30; OATET 99, 100, 149- 151, 167, 180, 193, 195, 210, 215, 250, 252, 265, 266, 267, 268, 270, 272, 274, 275, 277, 280, 282, 284, 289, 292, 299, 300, 327, 328, 366, 367, 374, 375, 382, 385, 399, 439, 441, 468, 474, 475, 477- 483, 485- 487, 490- 493, 499- 592, 593, 596- 599, 601, 606; YK 43, 47, 65, 66, 69- 74, 96, 102, 104, 137, 166; EM 72, 73, 105, 160, 209, 212, 214, 230, 231, 241, 243, 249, 250, 252- 261, 306, 307, 322, 324, 405, 437, 518- 520; ED 40, 55, 56, 57, 63, 74, 80, 84, 88, 106- 136, 140- 150, 162, 165, 185, 186, 200, 201, 203, 205, 207, 209, 234, 239, 243, 248, 262, 269, 270- 274, 282, 286; MS 23, 144, 165, 166) (İstanbul 1852- İstanbul 1937) Tanzimat döneminin önemli yenilikçi Şairlerindendir. Kültürlü bir aileden gelen Hamit çeşitli okullarda ve Paris'teki Ecol Nasionalde eğitim görmüş, Hoca Tahsin Efendi gibi önemli kişilerden özel ders almıştır. Babiali Tercüme Odasında memuriyet hayatına başlayan Hamit babasıyla birlikte gittiği İnan'da, Farsçayı ve İnan edebiyatını öğrenmiştir. Çeşitli memurluklarda ve elçiliklerde alıŐan Hamit Paris'e gitmeden önce uğruna meşhur Makber Şiirini yazdığı Fatma Hanım ile evlenmiştir. 1928'de İstanbul milletvekili olan Hamit, 1937'de bu görevdeyken Fatma Hanım vefat etmiştir. Başlangıçta bir Namık Kemal talebesi gibi görünen, daha sonraları Rezaizade Mahmut Ekrem'i stat kabul eden Hamit Türk Şiirine Batı Şekillerini getirmiş, metafizik konuları sokmuş, gerek Şiirde gerek tiyatrodada Türk Şiirinin bazı özellikleriyle Batı Edebiyatını birleştirerek bir köprü vazifesi görmüştür (Banarlı, 1971, 925-934).

TF'de Tevfik Fikret'in edebiyat sahnesine çıktığı dönemde, Hamit ile Rezaizade'nin asıl eserlerini verdikleri ve bu edebiyatçıların yerlerinin boşaldığı (TF 3), Şairin de Şiire Muallim Naci ile Hamit'i taklit eden, eski ile

yeni arasında kalmış manzumelerle başladığı (TF 5) ifade edilerek Abdülhak Hamit Tarhan'a iki yerde atıf yapılmıştır.

NK'de Recaizade ve Hamit gibi devrin edebiyatını yapan isimlerin Namık Kemal'e fikir danıştığı, nasihat aldığı, şairin gönderdiği mektupların onlara edebi konularda yol gösterdiği (NK 16, 30), Namık Kemal'in Hamit'e yazdığı bir mektubunda Hamit ile Şinasi'nin asıl yeniliği yapan kişiler olduğunu, kendisinin sadece bir köprü olduğunu belirttiği (NK 28) ifade edilerek Hamit'e üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te dönemin önemli isimlerinden olan Tarhan'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 99, 100, 149- 151, 167, 180, 193, 195, 210, 215, 250, 252, 265, 266- 270, 272, 274, 275, 277, 280, 282, 284, 289, 292, 299, 300, 327, 328, 366, 367, 374, 375, 382, 385, 399, 439, 441, 468, 474, 475, 477- 483, 485- 487, 490- 493, 499- 592, 593, 596- 599, 601, 606). Bu atıflarda Akif Paşa'nın torunu için yazdığı mersiyesinin etkisinin, Hamit'in İbni Musa'sındaki Ümmü'l-Asam'ın türküsünde ve Makber'deki yeni duruşta görülebileceği (OATET 99, 100), Hamit'te, babasının tarihi piyes zevkinin de etkili olduğu (OATET 149, 150), Münif Efendi'nin Muhaverat-ı Hikemiye'sinde geçen fikirlerin, Abdülhak Hamit ve Namık Kemal'in piyeslerinde benzer çerçeveler içerisinde kullanıldığı (OATET 180), Şinasi'nin yazılarının ve Lamartine'den çevirdiği Souvenir adlı eserin kafiye sisteminin ve şeklinin Hamit'in üzerinde oldukça büyük tesir gösterdiği (OATET 195, 210, 215, 280) ancak Şinasi gibi gazetede yetişmemiş, gazetenin nizamını almamış olmasından dolayı Hamit'in dil ve kelime düzeninin bozuk olduğu, bu bozukluğun yaptığı güzel şeyleri yok ettiği (OATET 250, 483, 514), manzum trajedi dili bulmak için akla gelebilecek bütün tecrübeleri deneyen Tarhan'ın, Fikret'in pürüzsüz bir konuşma dili ile yazdığı

“Nasıl çıldırmadım hayretteyim hâlâ sevincimden”

mısrasını görmemesinin çok şaşırtıcı olduğu (OATET 485), aslında şiire, Şeyh Galip'in ve Hugo'nun izlerinin aynı anda hissedildiği yeni bir duyuş ve ses sistemi getirdiği (OATET 265, 266, 267, 268), Hamit ile Recaizade'nin eskiyi sarsarak şiirin sınırlarını genişletmekle kalmadığı, ayrıca yavaş yavaş kıvamını bulan yeni ufuklar açtığı (OATET 274, 485), Hamit'in eserlerinde aruzun hiç kullanılmayan kalıplarını bile kullandığı, tiyatrolarında şahıslarını ayrı vezinlerle konuşurmak tecrübesine giriştiği (OATET 269), yaşayan

insanı ve onun inanma ihtiyacını, isyanlarını, huzursuzluklarını, ihtirasını şiire soktuğu (OATET 275), edebiyatta yapmak istediği pek çok şeyi eserlerinin mukaddimesinde okuyucuya anlatması sayesinde, edebiyat hakkındaki görüşlerini bütüncül bir şekilde ifade etme fırsatı yakaladığı (OATET 299), içlerinde Hamit'in de bulunduğu pek çok yazarın, Ziya Paşa'nın tercüme ettiği Endülüs Tarihi'nden ilham aldığı (OATET 328), Namık Kemal'in 1294'ten sonra şiirle olan ilgisini koparmasının nedenleri arasında şiirdeki hakiki yeniliği Hamit'in yapmış olduğunu düşünmesinin bulunabileceği (OATET 375), Namık Kemal ile Hamit'in arasında duran Rezaizade'nin onların yetişme tarzları arasındaki bir köprü gibi durduğu (OATET 475, 478), Rezaizade'nin şiirde daha çok Hamit'in getirdiği yenilikleri, özellikle mukayyet kafiye sistemini ve nesre yakın olmasını istediği manzume dilini takip ettiği (OATET 481), Abdülhamit sansürünün olduğu bir dönemde, Hamit'in Garam şiirinde yaptığı gibi, aydınların genel çerçevede kendi neslinin hikâyelerini anlatmak istedikleri (OATET 490), Hamit'in üzerinde derin etkiler bırakan ailesiyle birlikte II. Mahmut rönesansının ve Tanzimat'ın ilk senelerinin kültürel aristokrasisi içine girdiği, Paris'te Nesteren'in yayınlanmasından sonra Abdülhamit'in gözetiminde yaşamak zorunda kaldığı ancak kızlar ağası Hacı Behram'ın sayesinde fazla sıkıntı çekmediği, 1883'te gittiği Bombay'da ilhamının şekil değiştirdiği, Beyrut açıklarında eşi Fatma Hanım vefat ettikten sonra Hamit'in Makber, Hacle, Ölü devirlerinin başladığı, Londra elçiliğinde çalışırken tanıştığı Mr Gibb hakkında Gayret dergisinde yazılar yayınladığı, Namık Kemal neslinin son halkası olan Tarhan'ın bu neslin hazırladıklarıyla beslendiği, eski şiire olan hücumları ve yeni bir şeyler üretmeden eski şiirin içine koyduğu yenilikleriyle şiirde bir şekil ihtilalini başlattığı, vatanla ilgili yazdığı tüm yazılarda, hece veznini kullanma, sahnede fazla ahenkten kaçınma, aruz veznini olduğu gibi kullanma konusunda Namık Kemal'den ilham aldığı, aile geleneklerinin temelini oluşturan teoloji ve tasavvufun, ailesinin hekimlikle uğraşmasının Hamit'i her zaman ölüm düşüncesiyle karşı karşıya getirdiği, ayrıca bu durumu Hoca Tahsin Efendi'den aldığı derslerin ve Ziya Paşa'nın Terci-i Bend'inin perçinlediği, bir av dönüşü babasını evde ölü bulan şairdeki ölüm fikri sabitinin "*Çamlıca köşkündeki boş mezarla*" başlamış olabileceği, bu nedenle Makber'in "*Tarhan'ın şuur altında Fatma Hanım'ın hikâyesinden çok evvel bir sembol olarak mevcut*" bulunduğu, Türk

şairini bir ölçüde Şark şekillerinden kurtarabilmesinin arkasında yeni, “modern” insan olabilmesi, meseleler karşısındaki tavrı, geleneklere ve değerlere karşı kayıtsızlığı, Abdülhamit’in aleyhinde bulunmasına rağmen onun memuriyetinde çalışabilmesinin arkasında kişiliğindeki fütursuzluğun ve buhranlı ruh hâlinin bulunduğu, tüm bunlara rağmen sanatının bir devirden sonra metcezir hâlinde olduğu, şairin Makber’e kadar yazdığı Duhter-i Hindû, Sardanapal, Nesteren ve Sahra’nın ilhamının Corneille, Lamartine, Racine, Hugo ile Şeyh Galip ve Fuzuli arasında gelip gittiği, Makber’den sonraki şiirlerinin ölüm duygusu ve metafizik düşünceler eşliğinde adım adım genişlediği, tiyatrolarında ise romantik tiyatro anlayışı içinde “cemiyet meseleleri”yle alakalı tarihî konuları tercih ettiği, iyiler ve kötüler olmak üzere ikiye ayrılan karakterlerinin yazarın kendilerine çizdiği yoldan gittikleri (OATET 500- 592), Hamit’le nesil arkadaşı olan Muallim Naci’nin onun şiirleri için “selis” (akıcı) sıfatını kullandığı, tesiri altında olduğu Hamit’e yetişmek istediği ancak Ahmet Mithat Efendi’nin Naci’yi gazeteden çıkarmasıyla şairin Ekrem ve Hamit’e savaş açtığı (OATET 593, 597, 598, 599, 601, 606), Muallim Naci’nin Berlin elçiliğini reddetmesini, Hamit’in “yeniye açılmayı reddetmek” olarak değerlendirdiği (OATET 596) ifade edilmiştir.

YK’de Abdülhak Hamit Tarhan’a pek çok yerde atıf yapılmıştır (YK 43, 47, 65, 66, 69-74, 96, 102, 104, 137, 166). Bu atıflarda Yahya Kemal’in Üç Tepe adlı makalesinde, Kurtuluş Savaşı’na kadar pek çok yazarın şiir ve romanlarında sadece iki tepeden, Çamlıca ve Tepebaşı’ndan edebiyata bakmasını eleştirdiği, Hamit’in ve Servetifünun yazarlarının çalışmaları hakkında ağır eleştiriler yapan Yahya Kemal’in düşüncelerinden kesin emin olana kadar bunları sadece sözlü olarak dile getirdiği, yazıya geçirmede (YK 47), Yahya Kemal’in 1903’te Avrupa’ya gittiği dönemde Hamit’in Londra elçisi olarak orada bulunduğu (YK 65), Yahya Kemal’in şiirlerine pek değer vermeyen Hüseyin Siret’e, şairin kendi yeni şiirlerini Hamit’in şiirleriymiş gibi okuduğu ve Hüseyin Siret’in bu şiirleri beğendiği (YK 67) Hamit’in şiir lügatini yerinden oynatmasına rağmen bunun üzerinde çok fazla durmadığı, büyük ve ölçüsüz şiir yazma merakının ve mesnevi vezinlerini modern şiiri sokma isteğinin Makber şiirini boş sözler yığınınına çevirdiği ancak bununla birlikte Hamit’in ilhamını kendinde arayan bireyselciliğinin mazmun geleneğine bir kalemde son verdiği, Hamit’le başlayan bu ihtilalin Recaizade ve Muallim

Naci ile devam ettiği, Servetifünun'da ise bir anarşi hâline dönüştüğü (YK 69-74), ölüm karşısındaki isyanında o kadar romantik olan Hamit'in küçük şiirlerinin sembolizm denemeleriyle dolu olduğu (YK 96), Ziya Gökalp'ın ilk şiirlerine Hamit ile Fikret arasında bir dille başladığı (YK 102), Haşim'in kendinden önceki dönemi eleştirirken üzerinde durduğu sanatçılardan birinin de Hamit olduğu (YK 104), uyku ve rüya hâli etrafındaki temlerin Türk edebiyatına Hamit'le birlikte girdiği (YK 137), Yahya Kemal'in ilhamını, eski şiirden çok daha fazla, Hamit ve Fikret'e borçlu olduğu (YK 166) ifade edilmiştir.

EÜM'de de pek çok yerde Hamit'e atıf yapılmıştır (EÜM 72, 73, 105, 160, 209, 212, 214, 230, 231, 241, 243, 249, 250, 252- 261, 306, 307, 322, 324, 405, 437, 518- 520). Bu atıflarda bugüne kadar yaygın bir inanış olan Namık Kemal- Hamit neslinin sadece Batı romantiklerinin etkisinde kaldığı düşüncesinin büyük bir yanılgı olduğu (EÜM 72), Hamit'ten başlayarak Yahya Kemal'e kadar giden, eski lügatle yeni terennümler söyleme sürecinin Türk şiiri için çok önemli maceralar barındırdığı (EÜM 73), Hamit'in Makber'deki en büyük başarısının, ölüm karşısında davranışı değişen insanı başarılı bir şekilde vermesinden kaynaklandığı, insanın geçirdiği azap ve şüpheleri İslamî şiirde (örneğin Fuzuli'de) bulmanın mümkün olduğu fakat yine de bu tavrın yeni olduğu (EÜM 105, 160, 250), Namık Kemal'in, Hamit'e gönderdiği bir mektubunda, alışılmadık kelimeler kullanmasından dolayı onu Çağatayca yazmakla itham ettiği (EÜM 209, 231) ancak Namık Kemal'in bir başka mektubunda ise Şinasi ile Hamit'i, gerçek yenilik adamları olarak gördüğünü belirttiği (EÜM 212, 214, 241), Recaizade ve Hamit gibi devrin önemli edebiyatçılarının Namık Kemal'e fikir danışıp eleştiri bekledikleri ve onun izinde yürüdükleri (EÜM 230, 243, 249), Diyorlar ki adlı eserde Hamit ve Sami Paşazade Sezai'nin, Recaizade'den ufuk açıcı bir insan olarak söz ettikleri (EÜM 252), Hamit'in iyi bir aile ve talihe sahip olduğu, Farsçayı İran'da, Fransızca'yı Paris'te, İngilizceyi Londra'da öğrendiği, bu nedenle onun eserlerinde "insanî zaafının yokluğu"nun ilk dikkat çeken eksiklik olduğu, bir gün kendisine sorulan "Kimleri okudunuz?" sorusuna, "yazmaktan okumaya vaktim kalmadı" cevabını verecek kadar umursamaz bir tavır takındığı, bu tavrından dolayı onun nizam eksikliğine sahip olduğu (EÜM 253), bu eksikliğin sebepleri arasında eskinin potansiyel enerji kuvvetlerinin

tüketildiği, yeninin ise keşfedilmeye çalışıldığı, dilin de bu karışıklıktan payını aldığı bir geçiş devrinde yaşamış olmasının bulunduğu (EÜM 254), Hamit'in ilhamını kafiye'nin oluşturduğu, fikirlerinin ise bu kafiye etrafında şekil aldığı (EÜM 257) ancak bir manzumeyi aynı güçlü mısralarla bitirme kudretine erişemediği (EÜM 307), nesirde ise Finten piyesinin mukaddimesi ve mektupları dışında yeni bir şey ortaya koyamadığı (EÜM 257), Hamit'in büyük hassasiyetlerin adamı olmadığı, sadece ölüm düşüncesinde şiirin asıl kaynağını, heyecanını bulduğu, bunun ise "*iman ile şüphe arasında bir boşlukta asılmış olmanın ürpermesi*" olduğu (EÜM 258), Hamit ile Recaizade'nin asıl eserlerini verdiği bir dönemde edebiyat dünyasına giren Tevfik Fikret'in Muallim Naci ile Hamit'i taklit eden manzumelerle şiire başladığı (EÜM 260, 261), Fikret ve Hamit'in anlayamadığı "nağme"yi, Türk şiirinde Baki ve Naili'den sonra yeniden Yahya Kemal'in kurduğu (EÜM 322), gerek Hamit'in "derbeder ilhamı"nın gerekse Fikret'in "mozaik ve bazen renkli fotoğraf" mısrasının, Yahya Kemal'in dil, eşya, insan, sanat ve manzara karşısındaki duruşuna geçebilmek için bir basamak oluşturduğu (EÜM 324), İsmail Habib Sevük'ün araştırmalarının Fuzuli, Şeyh Galip ve Hamit'in pek az tanınan güzel taraflarını ortaya çıkardığı (EÜM 437), Hamit ve Haşim'in ilk şiirleri çıktığında onları eleştirilerle karşılayanların, onların asıl şöhretlerini kazandıktan sonra ortadan kayboldukları (EÜM 405), pek çok şeyi bir arada bulan Hamit'in bunları tam manasıyla birleştirmeyi başaramadığı, bunda belirli bir ekolü benimsememiş olmasının ve kendisini şahsi tecrübelerinin kısır döngüsü içerisine hapsedmesinin payı bulunduğu (EÜM 519), yine de Makber'ile Türk edebiyatının bir tarafında kendini daima duyuracak olan büyük bir şair olduğu (EÜM 520) ifade edilmiştir.

ED'de pek çok yerde Abdülhak Hamit'e atıf yapılmıştır (ED 40, 55, 56, 57, 63, 74, 80, 84, 88, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 120, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 162, 165, 185, 186, 200, 201, 203, 205, 207, 209, 234, 239, 243, 248, 262, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 282, 286) Bu atıflarda Hamit'in ve Namık Kemal'in eserlerinde ölümlerin arka arkaya gerçekleştiği (ED 40), Tanzimat'ın ilk şiir kitabının Makber olduğu, Hamit'te "abes" kelimesinin çok geçtiği, bu durumun edebiyata şüphenin girdiğini gösterdiği, Hamit'in ailesinin zengin ve neşeli olduğu, hatıralar

tuttukları (ED 55), kendisinin Avrupa'ya gitmeden önce bir aşk hikâyesi olan Garam'ı yazdığı, romantizmle gelen ölüm temasının bu eserle Türk edebiyatının romanıyla birleştiği (ED 56), yeni şiirin habercisi olan Makber'in eski tarzda yazılamayacağı, onda bir "angelisme"nin (melekçilik, melekleri kıskanma) bulunduğu (ED 57), Tanzimat'ın ikinci döneminde Hamit'in bir macera ile işe başladığı (ED 63), küçük aktüalitelere devri olan Servetifünun'da şüpheli bir şair olan Hamit'in bireysel olması gerekirken nötr bir edebiyat yaptığı (ED 74), Servetifünun şairlerinin susturulduğu 1903'lü yıllarda, edebiyatın adeta tercümelere ve Hamit'in cüslu-yelerinden oluştuğu, Yahya Kemal'in Namık Kemal'i ve Hamit'i pek sevmediği (ED 80), Türk edebiyatına manzume fikrini Fikret, Hamit, Namık Kemal, Şinasi'nin getirdiği (ED 84), Yahya Kemal'in özel bir dille yazdığı Ses ve Açık Deniz şiirlerini okuma fırsatları olsa, bu şiirleri Namık Kemal'in beğeneceği, Hamit'in ise reddedeceği (ED 88), zaman ve mekan içinde toplumsal bir ürün olan Hamit'in Tanzimat'tan on üç sene sonra Bebek'te doğduğu, Namık Kemal'den ve Şinasi'den küçük olan Hamit'in, onların eserlerini okuyarak içselleştirdiği, seksen beş yıllık hayatında hep bir edebiyatçı olarak kaldığı (ED 106), Gibb'in Osmanlı tarihiyle ilgili eserinde üzerinde durduğu 1858 ve 1860 tarihlerinde Hamit'in ilk şiir kitabını yayınladığı, Tanzimat'ın üçüncü nesli olan Hamit'in 1871- 1877 arasında dört piyesini ve Belde adlı şiir kitabını çıkardığı, İstanbul'un Avrupalılaşıma yolunda olduğu bir dönemde doğan Hamit'in hayatını eserlerine yansıtmış bir şair olduğu (ED 107), İzmir'den Mısır'a giden bir aileye mensup şairin tasavvuf ve Mevlevilikle ilgilendiği, sanat hayatının Çamlıca, Hindistan ve Londra olmak üzere üç evreden oluştuğu, mektuplarında İngiliz ırkının güzelliğini, Hugo'yu sevdiğini, Corneille ve Racine'in konularından ilham aldığını söylediği, İçli Kız'da Moliere'in, Nesteren'de Corneille'in, Belde ve Sahra'da romantiklerin, Kürsi-i İstiğrak'ta Lamartine'in tesirinin bulunduğu, Londra'da Shakespeare ve Dante'yi okuduğu, Avrupa ile kültürel temasta bulunan ilk adam olduğu (ED 108), eserlerinde bir mezar silsilesi taşıyan Hamit'te harap etme, doğayla bir olma halinin direkt gerçekleşmediği, "*Ben dalkavuktan, beni eğlendiren adamdan, nasihatten hoşlanırdım.*" diyen Hamit'in narsist bir yapıya sahip olduğu (ED 109), bu nedenle Fatma Hanım'ın ölümünün öncesinde yazdığı birkaç şiirinde ölüm ile karşı karşıya geldiği, Validem adlı eserinde

kendisinden masallar dinlediği annesini idealize ettiği, aslında annesinin hayatı ile Hamit'in kendi hayatının benzer olduğu, (ED 110), onda Oidipus kompleksinin bulunmadığı, babasından hiç bahsetmediği, babasının yerine Mithat Paşa'yı koyduğu, Liberte adlı piyesinde Mithat Paşa hadisesinin alegorikleştirildiği, ölümün yanı sıra Hamit'i hayatındaki mezar düşüncesinin etkilediği, biri boş mezardaki, diğeri yanındaki hâliyle Fatma Hanım'ı çift gördüğü, bu durumun romantiklerden geldiği, ayrıca bir sosyal kriz olan medeniyet değişmesinin çocuğu olduğu, 1885'ten sonra Hamit mektebine karşılık Servetifünun edebiyatçılarının ortaya çıktığı (ED 111), Hamit'in etrafındaki değerlerin sürekli değişmesinden dolayı Makber dışında hiçbir şekli bağlanışının bulunmadığı, sağlam bir dil ve tekniğe sahip olmayan şairde imparatorluğun durumunun isyan duygularını uyandırdığı, bulduğu mit ve sembolleri hayatla birleştirdiği, bazı piyeslerinde kralı öldürdüğü (ED 112), felsefeye aşına, tarihi seven bir aileye sahip olmasının, ciddi bir eğitiminin bulunmamasının, kendini olduğu gibi kabul etmesinin ve çalışmalarını hayatı meselelerden biri olarak görmesinin Hamit'in sanatını etkilediği, şairin Hindistan'da küçük bir manzume yazmaya başladığı, mektuplarında vezin, lisan, lisanın değişmesi konularına değindiği, gerçekte onun hedefinin eski şiirin şeklini kırmak olduğu, Türk edebiyatında bu konuda Şinasi'den sonra büyük payın Hamit'e ait olduğu (ED 113), devrinin klasik görüşü ile tiyatro anlayışını birleştirmeye çalıştığı fakat gerçekleştiremediği, Hamit'in manzum tiyatroya inanmadığı, mukayyet kafiyeyi çok sevdiği (ED 114), dilde Şinasi'nin çizdiği sınırların öbür tarafına geçtiği ancak bir dilci olmadığından Hamit'te lisanın tam teşekkül etmediği, pek çok kelimenin inşa için değil, sarf için kullanıldığı (ED 116), Allah ve zaman fikrinden meydana gelen, oluş hâlinde bulunan bir kâinata inandığı, Hamit'in görünmeyen bir tabiattan bahsetmeyi sevdiği, tabiatı yıkmak yerine onun içinde kaybolmayı tercih ettiği, onun doğa, insan ve düşünce olmak üzere üç dünyası bulunduğu, "*Bazı yerler vardır ki insanı şair eder.*" dediği, Çamlıca'nın Hamit'te çocukluğundan beri ayrı bir yeri olduğu, Hamit'in her yaz manzaraya kimi zaman kendisinin kimi zaman Sezai'nin köşkünün tepesinden baktığı, Fikret, Cenap ve Haşim'de tepeden bakmanın görülmediği (ED 117), Hamit'te Allah fikrinin anahtar kelime olduğu, ölümün en kolay inkârının da yine Allah fikri ile gerçekleştiği, Sardanapal'da ölüme meydan okuyan şairin bu ikililiğinin panteist

olmasından ileri geldiği, onda ölüm fikrinin hayat fikrini doğurduğu, hayatın aydınlık, akışkanlık, ölümün ise sessizlik olduğu (ED 118), değişme, kaybolma ve yeniden ortaya çıkmanın eserlerinde de kendi hayatında da bulunduğu, ruhların sonsuzluğuna inandığı, bazen eserlerinde beka ile fenanın, iyi ile kötünün mücadelesinin bulunduğu ancak mücadelenin nasıl geçtiğini anlatmadığı, onda zamanın “*Tanrı'nın dünyaya düşmüş gölgesi*” olduğu, zamanı Allah ile birleştirdiği, böylece zamanın kâinattaki değişiklikleri doğurduğunu düşündüğü (ED 119), mahşeri ve içtimai olmak üzere iki zaman bulunduğunu düşünen Hamit'in ilkinin iradenin dışında hatırlandığı, ikincisinin ise Namık Kemal'le beraber olduğunu var saydığı (ED 120), babasının borcu yüzünden intihar etmesi nedeniyle Hamit'in dedesine hayran olduğu, onda ideal babanın Mithat Paşa ve Namık Kemal, zalim babanın ise Abdülhamit olduğu, babasının ölümünden sonra Tahran'da dokuz ay kaybolan Hamit için bu dönemin hayatında yeniden doğuşu temsil ettiği, bu olaydan sonra örümcek sembolünün yerini ölümün aldığı, Hugo'nun nefsini yenerek ölümün diğer tarafına geçmesine rağmen Hamit'in bunu yapamadığı (ED 122, 128, 129), Allah'ı bulmasına rağmen ölümü yenemediği, Allah konusunun üzerinde fazla nazariye geliştiremediği için olayı İslamî akidelerle halletmeye çalıştığı, bu nedenle Hamit'teki mezarın kendisi için bir tuzak olduğu (ED 123), eskinin de yeninin de alınacak kıymetlerini arayan Hamit'in Tarık adlı eserini, ahlaki kıymetlerin tekrar elde edilmesi ve ittihat-ı İslam fikri için yazdığı (ED 123), onda Şark ile Garp'ın denk olduğu, şiirde güzellik, doğruluk, büyüklük aradığı, “Şiir, bir hakikat-ı müdhişenin tazyiki altında hiçbir şey söyleyememektir.” dediği (ED 124), onda mutlak, ideal bir estetik bulunmadığı, imaj sisteminin birbirleri ile mücadele içinde olduğu, şiirlerinde irticali bir musiki, mükemmeliyet yerine zenginliğin bulunduğu (ED 125), Sahra ismiyle Türk şiirinde ilk defa Avrupa'dan bir isme, yer ve şahıs adı olarak rastlandığı, ilk defa başka bir iklimden bahsedildiği, pastoral bir eser olan Sahra'da, Lamartine ve Musset'ten etkiler görüldüğü, Garam'daki sevilen kızın ölümünün, boş mezarı doldurabilmek için gerçekleştiği, Hacle'deki zifaf odasının mezarın başka bir şekli olduğu, baykuşunkini anımsatan seslerin şaire ölümü hatırlattığı (ED 126), Hacle'nin en fazla üslup değiştirdiği eser olduğu, büyük şiirin peşinde olan Hamit'in her şeyi şiirine soktuğu, Garam'daki bazı felsefi fikirlerin cemiyetten alınmasına rağmen bu

alınanların varlığın esas unsuru hâline getirilemediği (ED 127, 130), Hamit'in tiyatroyu Şinasi ve Ahmet Vefik Paşa'dan miras aldığı, Duhteri Hindû'nun mukaddimesinde "Ben yaşayan hayatı kopya etmem, uzak memleketin hallerinden bahsederim." dediği, onda genellikle romantizmle idealizmin beraber bulunduğu, eserlerinin manzum ve mensur, mekânlara göre (İspanya dairesi, Asya dairesi), klasik bölüme girenler (Eşber, Tezer, Nesteren vb.) ve müstakil olanlar (Finten) olmak üzere dört bölüme ayrılacağı (ED 140, 141), Türk edebiyatına tesir etmiş olan Eşber'de mısraların şahıstan önce konuştuğu, şahısların konuşmadığı, Hamit'in İspanya'nın büyük mitlerinden olan Le Cid'i benimsediği (ED 141), Tarık'ın bir epepe olduğu, Namık Kemal'in tiyatrolarında tek bir konu sütun gibi yükselirken Hamit'te mevzuların genellikle enine genişlediği, vaka endişesi olmadığından, kimi zaman vakayı kaybettiği, bir kadının ihtirası ile yazılan Finten'in abesten hareket ettiği, XIX. asır popüler romancılığının Hamit'e tesir ettiği, onda çoğu zaman bir vakanın yerini mucizenin aldığı, onun için sanat eserlerinde olması lazım gelen şeylerin bulunmasının şart olmadığı, sanatın kendisini yükselten unsuru kendi içinden çıkarttığı (ED 142), Hint tiyatrosunu Türk edebiyatına getiren kişinin Hamit olduğu, Avrupa'daki romantizmin klasik tiyatro anlayışına tepki olarak çıktığı ancak Türk edebiyatında Hamit'ten önce böyle bir geleneğin bulunmadığı (ED 143, 144), bir bakıma sembolik ve politik açıdan angaje bir eser olan Duhter-i Hindu'nun mukaddimesinde Hamit'in tercüme piyesleri milli, mahalli konuları işleyen piyeslerden üstün tuttuğu (ED 145), eserlerinde kimi zaman alegorik ve ima yoluyla kimi zaman açıkça toplumun eksik yanlarını eleştirdiği (ED 149), ondaki asıl tem ve fikirlerin Ziya Paşa'dan alındığı (ED 162), Yunan-ı kadimden beri var olan aklın kifayetsizliği fikrini Hamit'in Makber'de geliştirdiği (ED 165), Namık Kemal'in şiirlerinin Şinasi'den evvel, Şinasi'yi tanıdıktan sonra, Hamit'in Sahra'sını yayınlanmasından sonraki şiirleri olmak üzere üç bölümde toplanabileceği (ED 185), eski tarzda da şiirler yazan Namık Kemal'in Hamit'in tesirinde şiirlerine yeniyi adapte etmeye çalıştığı ve kimi zaman iki zevk arasında bocaladığı (ED 186), nesirde bir tek Namık Kemal'in derli toplu piyes yazdığı, Hamit'in birbirine ilave ederek tiyatro yazmasının sebebinin, eserlerini vaktinde yayınlamaması ve belki de adaptasyon arzusuyla klasik tiyatroyu Şark tiyatrosuna nakletme çalışmasından ileri gelebileceği, Namık Kemal'in,

plansız olan Hamit'ten daha aklî olduğu (ED 200, 201, 203, 239, 240), Hamit'le beraber edebiyata üç dört mısradan oluşan parçaların girdiği, Tevfik Fikret'in bu parçaları düzenlediği (ED 205), Recaizade ile dil, Hamit ile vezin meselesinin ortaya çıktığı (ED 207), Tanzimat nesrinin Şinasi ile başlayıp Namık Kemal, Recaizade, Hamit, Sezai ile devam ettiği (ED 209), Hamit'in kız kardeşi Abdülhak Mihrünnisa Hanım'ın Türk edebiyatının kadın yazarları arasında bulunduğu (ED 234), tiyatrodaki hikayeyi eşyanın anlatması gerektiğinden Hamit'in şehir vb. dekorlarla olayları göstermeye çalıştığı (ED 243), Hamit'in İstanbul'daki her şeyi bilmesine rağmen İstanbul dışındaki hiçbir bilgiye hâkim olmadığı (ED 248), Abdülhamit devrildikten sonra edebiyatta kalan şairler arasında bulunduğu (ED 262),

“Görmek için bu manzarayı

Koşarım pencereden pencereye”

diyen Hamit'in Hindistan'dan etkilendiği (ED 282), Hamit'in romantizminin arkasında Endülüs Tarihi ile meşgul olmasının yattığı (ED 286), “annesi olan” yazarlar arasında yer aldığı, Tarık adlı eserinin Arapça, Sırpça, Rusça ve diğer bazı dillere çevrildiği, İslam dünyasında büyük yankılar uyandırdığı, Eşber'in konuşan tiyatro olarak adlandırılabilceği, büyük eserlerin çok basit mevzulu olmasına rağmen Hamit'te vakanın bulunmadığı (ED 269- 274) ifade edilmiştir.

MS'de yaratıcı sıfatıyla Türk şiirinde yeni ufuklar açtığı ve kendisinden sonra gelenleri yetiştirdiği (MS 23), Hamit'in,

“Bedmest-i gazab elimde bir cam

Dursun diyorum bu seyl-i eyyam”

mısrasının Lamartine'in,

“Ey zaman, uçuşunu askıya al!”

mısrasını hatırlattığı (MS 144), Yahya Kemal'in bir röportajında, geçmişte Hamit ve Mehmet Akif gibi kişileri gerçek şair zannedenlerin, bugün şiirin bittiğini söyledikleri, bu yüzden bugünün dünden iyi olmasına rağmen Behçet Çağlar'ın Hamit'ten üstün olduğu görüşünün kabul edilemeyeceğinden söz ettiği (MS 165, 166) belirtilerek Abdülhak Hamit Tarhan'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Abdülhak Mihrünnisa (ED 234) (İstanbul 1864- İstanbul 1943) Divan şairidir. Abdülhak Hamit Tarhan'ın kız kardeşi olan Abdülhak Mihrünnisa özel öğrenim görmüş, Keçecizade Fuat Paşa'nın torunu Mustafa Hikmet'le evlenmiştir. Aşk konusunu işlediği şiirleri Servetifünun, Hazine-i Evrak gibi dergilerde yayınlanmış, Utarid dergisi şair hakkında özel sayı çıkarmıştır. Şiirleri Burhan Bozgeyik tarafından toplanmıştır (ÜMA, 2012, 19, 20).

ED'de Tevfik Fikret'in "Hemşirem İçin" şiiriyle, feminizm hareketini başlattığı dönemin kadın şairleri arasında bulunması bağlamında Abdülhak Mihrünnisa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 234).

Abdülhak Molla (OATET 116, 117, 144, 146, 149, 500, 503, 510; YK 70; 108; ED 55) (İstanbul 1736- İstanbul 1854) Hekim, şair, tarihçi. Abdülhak Hamid Tarhan'ın dedesidir. Hekimbaşılık, mollalık, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği gibi görevlerde bulunan Abdülhak Molla'ya Reisü'l-ulema unvanı verilmiştir. Mekteb-i Tıbbiyenin açılmasını sağlamak, salgın hastalıklara karşı karantina teşkilatını kurdurmak, çiçek aşısını mecburi hâle getirmek gibi bilimsel çalışmalarının yanı sıra yazdığı güçlü şiirleriyle de tanınmaktadır. Mecmua-i Mersiye-i Hazret-i İmam Hüseyin ile Târih-i Livâ adlı eserlerin sahibidir (Banarlı, 1971, 925).

OATET'te Abdülhak Molla'ya sekiz yerde atıfta bulunulmuştur (OATET 116, 117, 144, 146, 149, 500, 503, 510). Bu atıflarda onun Tarih-i Liva'sının Türk edebiyatının önemli jurnallerinden olduğu (OATET 116, 117), Encümen-i Danişin çalışanlarından olan Abdülhak Molla'nın, Buffon'dan çevirdiği Tarih-i Tabiî adlı eserinin Tıbbiye, Harbiye ve Bahriye okullarında okutulmasının planlandığı (OATET 144, 146) Abdülhak Molla'nın oğlu Hayrullah Efendi'nin (Tarhan'ın babası) 1844'te yazılan Hikâye-i İbrahim Paşa be-İbrahim-i Gülşenî adlı piyesinin yayımlanamamasından dolayı eserin Türk tiyatro tarihine bir tesirinin dokunamadığı (OATET 149) Hamit'in hayatında ve eserlerinde derin etkisi bulunan ailesi hakkında bilgi edinmek için Abdülhak Molla'nın Tarih-i Liva'sının, küçük amcasının Letaif-i Rivayat-ı Enderun'unun, babasının Avrupa Seyahatnamesi'nin ve kendisinin Hatırat'ı ile mektuplarının okunmasının gerektiği (OATET 500, 501), Hamit'in

babasının borçları yüzünden aile mirasını bitirdiği (OATET 510) ifade edilmiştir.

YK'de Abdülhak Molla'nın dizinin dibinde geçen çocukluğu nedeniyle Hamit'in geçmişiyle olan bağlantısını koparamadığı ifade edilerek Abdülhak Molla'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YK 70).

ED'de İlyas, Abdülhak Molla ve Hayrullah Efendi'nin Hamit'in akrabası olmasından ve anı defteri tuttuklarından (ED 55), ayrıca Molla'nın Celvetiye tarikatına bağlı olabileceğinden (ED 108) söz edilerek Abdülhak Molla'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Abdülhak Nasuhi Bey (OATET 501, 503, 510; ED 108) (1837-1912) Tarhan'ın ağabeyidir. Paris'te Mekteb-i Osmanide okumuş, Saint-cyre Fransız Harp Okulunu bitirmiştir. Hareket-i Askeriyede Eski ve Yeni Nizâmât ile Tedmür Harabeleri'ni Türkçeye çeviren Nasuhi Bey valilik, elçilik, ayan üyeliği yapmıştır. Hamit'in yetişmesinde ve edebiyata yönelmesinde etkili olmuştur (Bezirci, 1991, 13, 14).

OATET'te Hamit'in ağabeyi Nasuhi Bey'in yaşadığı zamandan birçok özelliği ile kurtulmuş olduğu, 1863'te Paris'te babasıyla birlikte bulunduğu (OATET 501, 510), Hamit'in, Rize'de mutasarrıflık yapan ağabeyinin yanında uzun bir süre ikamet ettiği (OATET 503) söylenerek Nasuhi Bey'e üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Tarhan'ın ağabeyinin tasavvufa bağlı olarak Nasuhi adını aldığı söylenerek bir yerde Nasuhi Bey'e atıf yapılmıştır (ED 108).

Abdülhak Şinasi Hisar (OATET 509; YK 39, 65, 66, 136, 167, 168, 170; EÜM 122, 408- 413; ED 220, 263; MS 56, 193, 216) (İstanbul 1887-İstanbul 1963) Cumhuriyet devri romancı ve yazarıdır. Kültürlü bir aile içerisinde yetişen Hisar, Galatasaray Mektebinde Tefik Fikret, Recaizade Mahmut Ekrem gibi önemli isimlerden ders almış, Ecole des Sciences Politique'de Ahmet Rıza, Prens Sabahaddin, Yahya Kemal ve Nihat Reşat ile sık sık görüşme, Maurice Barres, Jean Moreas, Emile Faguet, Henri de Regnier, Jean Cocteau ve Anatole France ile tanışma fırsatı bulmuştur. Türkiye'ye döndükten sonra Balkan Birliği Cemiyeti genel sekreterliği, Hariciye Vekâleti müşavirliği gibi görevlerde bulunmuş, bir yandan da

Dergâh, Yarın, Varlık, İleri ve Medeniyet gibi dergi ve gazetelerde yazmıştır. Hayatının her noktasında aşırı titiz olan Abdülhak Şinasi, Fahim Bey ve Biz adlı ilk romanını yayımladığı zaman elli dört yaşına ulaşmıştır (İA,1988- 2012, 129- 131).

OATET'te, Hamit için “vatan şairi” tabirini kullanması nedeniyle Abdülhak Şinasi Hisar'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 509).

YK'de Abdülhak Şinasi Hisar'a yedi yerde atıfta bulunmuştur (YK 39, 65, 66, 136, 167, 168, 170). Bu atıflarda kibar, çekingen, aşırı titiz ve alıngan olması ile tanınan Şinasi Hisar'ın Dergâh'ın en sadık yazarları arasında bulunduğu (YK 39), Yahya Kemal'in 1903'te Avrupa'ya gittiği dönemde Paris'teki Türk edebiyatçılardan biri olan Abdülhak Şinasi Hisar'ın Hamdullah Suphi'nin ve Yahya Kemal'in yakın dostu olduğu (YK 65- 66), Boğaziçi'nin sazlı mehtap ayınlarının Hisar'a bir “Boğaziçi Medeniyeti”nin varlığını düşündürdüğü, 1958 yıllarında parasız kalan Tanpınar'ın Hisar'dan borç aldığı, Yahya Kemal'in hastalığının kötüleştiğini Tanpınar'a ilk haber veren kişinin o olduğu, Yahya Kemal öldüğünde parası bitene kadar etrafta koşuşturduğu (YK 167, 168, 170) ifade edilmiştir.

EÜM'de Abdülhak Şinasi Hisar'a yedi yerde atıf yapılmıştır (EÜM 122, 408-413). Bu atıflarda Yakup Kadri ve Haşim neslinden olan Abdülhak Şinasi Hisar'ın eserlerinde hep bir mazi hasretinin bulunduğu, bu durumun onun yazı hayatına geç başlamasından kaynaklanabileceği (EÜM 122), eserlerini bir şair gibi işleyen Hisar'ın sanatını hatıralarının oluşturduğu, “*kendi zamanlarının peşinde*” olan yazarın mazide, ebedi bir mükemmellik yaratmaya çalıştığı (OATET 408- 412) ifade edilmiştir.

ED'de Ahmet Haşim'in sınıf arkadaşı olması ve onun Türkçe bilmediğinin doğru olmadığını söylemesi bağlamında Abdülhak Şinasi Hisar'a iki yerde atıf yapılmıştır (ED 220, 263).

MS'de gurbet hasretini mükemmel bir şekilde tasvir eden Hisar'ın Boğaziçi'nin bugünü ile çocukluk dönemindeki hâlini anlatmasının garipsendiği, aslında bu geriye doğru çağırma ile Türk kültürünün kendi içine doğru bir duygu seyahatinin başlayabileceği (MS 56), Türk hikâyeciliğinde Yakup Kadri, Halide Edip ve Abdülhak Şinasi ile yeniler arasında ufak ayrılıkların bulunduğu, eskilerin Batı'nın tesirinde kaldığı, yenilerinse bakış açılarının tam oturmadığı (MS 193), Refik Halit'in Sürgün'ünün, Yakup

Kadri'nin Yaban ve Panorama'sının, Halide Edip'in Sinekli Bakkal'ının, Hisar'ın Fahim Bey ve Biz'inin, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koşu'sunun, Reşat Nuri'nin Acımak ve Miskinler Tekkesi'nin yazıldığı bir edebiyatta roman sanatının var olduğu (MS 216) ifade edilerek Abdülhak Şinasi Hisar'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Abdülhakim Bey (YG 57- 61) Tanpınar'ın Erzurum'da aynı iş ve aynı evi paylaştığı Mısırlı arkadaşıdır.

YG'de 1923'te Erzurum Lisesinde öğretmenlik yapan Tanpınar'ın okulunda Fransızca dersi veren Mısırlı bir hoca olduğu, milliyetçilik hareketlerine destek verdiği için ülkesini terk etmek zorunda kaldığı, İngilizce, Fransızca ve Türkçeyi bilmesine, mükemmel bir musiki hafızasının olmasına, opera parçaları söylemesine rağmen Batı sanatını ve tefekkürünü boykot ettiği için kitap okumaktan nefret ettiği ifade edilerek Abdülhakim Bey'e çeşitli yerlerde atıf yapılmıştır (YG 57- 61).

Abdülhalim Efendi (EÜM 282) Mora müftüsüdür. Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun dedesi ve Sami Paşazade Sezai'nin amcası olan Abdülhalim Efendi, 1821 Mora isyanında da müftü idi. Bu isyan sırasında Rumlar tarafından öldürülmüştür. Şiirle de uğraştığı düşünülen Abdülhalim Efendi'nin eserlerinin günümüze kadar ulaşamadığı, muhtemelen isyan sırasında yakıldığı belirtilmiştir (Abdullah, 1951, 1- 34).

EÜM'de Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun dedesi ve Rum isyanı sırasında öldürülen Mora müftüsü olması bağlamında Abdülhalim Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 282).

Abdülhalim Efendi (Müftizade) (OATET 594) Hattat ve müderristir. Varna'da öğrencisi olan Muallim Naci'ye Arapça sülüs ve nesih dersleri, hattatlıkta icazet vermiştir. Abdülhalim Efendi Varna'da rüştiye mektebi açılınca buraya muallimliğe, Muallim Naci de muallim-i saniliğe getirilmiştir (İA, 1988- 2012, 315).

OATET'te Muallim Naci'nin eğitmeni olması ve ona Hulûsi mahlasını vermesi bağlamında Abdülhalim Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 594).

Abdülhalim Memduh (OATET 272) (İstanbul 1866- İngiltere 1904) Edebiyat tarihçisi, şair ve yazardır. Bir süre hukuk eğitimi aldıktan sonra Hariciye Nezareti kâtipliğinde bulunmuş, Abdülhamit yönetimini eleştirdiği için sürgüne gönderilmiştir. Sürgüneyken Avrupa'ya kaçan (1900) Memduh, İngiltere'de vefat etmiştir. Hem heceyi hem de aruzu kullanan şair şiirlerini alaycı bir tarzda yazmıştır. Hamit'in izinden yürüyen, Muallim Naci'nin düşüncelerinin karşısında olan Memduh'un Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniyye'si Türk edebiyatının ilk edebiyat tarihlerinden sayılmıştır. Şair Fransızca olarak yazılan ilk Türk şiiri antolojisini de Edmond Fazy ile birlikte hazırlamıştır (İA, 1988- 2012, 85, 86).

OATET'te, Türk edebiyatında Rezaizade başlayan mezarlıkta ve mezar başındaki "murakabe"lere Abdülhalim Memduh, İsmail Safa gibi şairlerin de devam etmesi bağlamında Abdülhalim Memduh'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 272).

Abdülhamit I (OATET 52, 55, 58, 59, 60, 63, 70, 116; EÜM 189, 202; ED 273) (İstanbul 1725- İstanbul 1789) Osmanlı padişahıdır. 1774'te tahta çıkan Abdülhamit Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalayarak Kırım'ın bağımsızlığını, Rusların Karadeniz'de donanma bulundurmalarını, Osmanlı topraklarında konsolosluklar açmalarını kabul etmiş, 1787'de Rusya'ya savaş açmış ancak kaybetmiştir. Askeri alandaki yenilik hareketlerini destekleyen sultanın döneminde Mühendishane-i Bahr-i Hümayun açılmıştır (AB, 1993, 27).

OATET'te sekiz yerde I. Abdülhamit'e atıf yapılmıştır (OATET 52, 55, 58, 59, 60, 63, 70, 116). Bu atıflarda III. Selim'in, III. Mustafa ve I. Abdülhamit devirlerindeki yenilik fikirleriyle yetiştiği (OATET 52), Abdülhamit döneminde sorun hâline gelen tersane ve denizcilik işlerinin Küçük Hüseyin Paşa'nın çalışmalarıyla düzenlendiği (OATET 55), Çelebi Mustafa Reşit Efendi'nin Avrupa'ya giderek Batı medeniyeti hakkında bilgi edindiği (OATET 58), bunun sonucunda başkentte Batı meraklılarının arttığı (OATET 59), yine bu dönemde Batı'dan gelen pek çok yeniliğin hayatın içine fark edilmeden girdiği (OATET 60), Rumeli'yi ele geçirmiş olan ayanın merkezin güçlenmesini istemediği, ulema sınıfının da bütün gücünü devletle ocak arasındaki mücadeleden sağladığı (OATET 63), Mustafa Necip Efendi'nin Vaka-i

Selimiyye'sinde I. Abdülhamit devrini ve II. Mahmut'un ilk senelerini anlattığı (OATET 116) ifade edilmiştir.

EÜM'de Akif Paşa'nın Şehzade Abdülhamit'in doğumu üzerine hükümdara takdim ettiği bir tarih ile İstanbul'a dönmesine izin verildiği (EÜM 189), İbrahim Müteferrika'dan sonra yenilik tarihinin, biri III. Mustafa'nın daha ziyade askeri sahada kalan diğeri ise I. Abdülhamit'in kuruntusuyla daha yumurtasında iken boğulan hareketi olmak üzere iki önemli fakat yarım kalmış deneyim yaşadığı (EÜM 202) söylenilerek I. Abdülhamit'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Osmanlı'nın demokrasi ve yenileşme hareketinin temelinde, Kırım'ın kaybı üzerine Abdülhamit'in yayımladığı beyannamenin bulunduğu ifade edilerek I. Abdülhamit'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 273).

Abdülhamit II (TF 10, 14, 15; **OATET** 108, 158, 164, 165, 167, 173, 180, 182, 223, 224, 232, 233, 237, 238, 239, 304, 307, 308, 309, 310, 311, 349, 360, 363, 365, 382, 417, 427, 450- 453, 458, 463, 468, 502, 503, 507, 512, 516, 525, 530, 569, 575; **YK** 21, 60, 65, 75, 76, 77, 90; **EÜM** 76, 105, 106, 121, 197, 198, 205, 206, 208, 219, 227, 236, 237, 240, 248, 265, 268, 269, 272, 275, 401; **ED** 24, 25, 42, 43, 46, 71, 80, 81, 93, 122, 149, 158, 180, 182, 183, 198, 200, 202, 256, 258, 262; **MS** 25, 74, 109, 116, 122, 179) (İstanbul 1842- İstanbul 1918) Otuz dördüncü Osmanlı padişahı, silahçı, marangoz, kuşçu ve bestecidir. Döneminde Meşrutiyet ilan edilmiş, Kanunuesasi kabul edilmiş, hafiye teşkilatı kurulmuş, Jön Türkler İttihat ve Terakki adıyla bir cemiyet hâline gelmiş, sansür basından okul kitaplarına pek çok alana yayılmıştır. Bu baskıcı politika nedeniyle pek çok muhalif aydın Avrupa'ya kaçmak zorunda kalmış, çalışmalarına orada devam etmişlerdir. Ekonomide tasarrufa gidilse de Osmanlı'nın borçları ödenememiş, bu nedenle kurulan Düyunu Umumiye idaresi ile borçlu olunan ülkeler devlet üzerinde çeşitli ekonomik haklara sahip olmuşlardır. Bu dönemde Hukuk Mektebi, Sanayii Nefise, Ticaret ve Hendese-i Mülkiye, Darülfünun gibi yeni okullar açılmış, polis teşkilatı batılı usullere göre geliştirilmiştir. "Evhamlı, hasis, terbiyeli, zeki ve diktatör" olması ile tanınan II. Abdülhamit'e Fransız tarihçi Albert Vandal tarafından "Kızıl Sultan" lakabı verilmiştir (ML, 1969, 30-32).

TF'de Osmanlı'da yarım asırdan beri devam eden hayat tarzını II. Abdülhamit'in birdenbire sekteye uğrattığı ve bu durumun dönemin nesli üzerinde oldukça olumsuz bir psikoloji yarattığı (TF 10), Tevfik Fikret'in Sis şiirinin böyle bir ortamda yazıldığı (TF 14), şairin Abdülhamit'e yapılan suikast için yazdığı Lahzai Teahhur adlı şiirini Haluk'un Defteri adlı eserine almadığı (TF 15) ifade edilerek II. Abdülhamit'e üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te saltanatındaki olaylar bağlamında Abdülhamit'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 108, 158, 164, 165, 167, 173, 180, 182, 223, 224, 232, 233, 237, 238, 239, 304, 307, 308, 309, 310, 349, 360, 363, 365, 382, 417, 427, 450- 453, 458, 463, 468, 502, 503, 507, 512, 516, 525, 530, 569, 575). Bu atıflarda Abdülhamit'in veliaht olduğu dönemde hiçbir siyasi işle meşgul olmadığı ancak el altından Yeni Osmanlılara destekte bulunduğu (OATET 225), döneminde "muhib-i sadık" kelimesinin yayıldığı (OATET 158), 1876'daki ekonomik buhranın sultanın mutlakiyetini arttırdığı (OATET 164), sultana takdim için hazırlanan Maruzat adlı eserin sahibi Cevdet Paşa'nın İstanbul'a gelişinin ellinci yıldönümünü, Abdülhamit'in büyük bir şenlikle kutladığı (OATET 107, 166, 304) ancak saltanatı boyunca Cevdet Paşa'yı bir maşa olarak kullandığı (OATET 164, 167), Münif Paşa'nın çıkardığı Mecmua-i Fünun gazetesinin Abdülhamit'e yaptığı bir tariz nedeniyle ilk sayısında kapatıldığı (OATET 180, 182), Abdülhamit'in isteği üzerine Suavi'nin Avrupa'dan döndüğü (OATET 232), kendisine sorun çıkarmayacak bir meclis kurarken Abdülhamit'in Suavi Efendi'ye hiçbir şekilde engel olmadığı (OATET 238), Suavi'nin Tercüme Odasına alınması isteğini, Namık Kemal'in ve Ziya Paşa'nın kabul etmemesi üzerine Abdülhamit'in burayı kapattığı (OATET 307), Suavi'nin II. Abdülhamit'e düzenlediği Çırağan Baskını'nın başarısızlıkla sonuçlandığı (OATET 239), Kanunuesasi hazırlanırken 113. madde üzerinde ısrarla duran sultanın, bu maddeyle meclisten hürriyet taraftarlarını uzaklaştırarak kendi istediği gibi bir meşrutiyeti ilan ettiği (OATET 307-310), Namık Kemal'in Abdülhamit ile tanıştığı (OATET 349, 363), şairin mecliste iken söylediği iddia edilen Arapça "*İki defa vaki olan bir şeyin behemehâl bir üçüncüsü de olur.*" mısrası ile Aziz ve Murat'tan sonra Abdülhamit'in de tahttan indirilebileceğini kast etmediği anlaşılınca mahkemede beraat ettiği ve Abdülhamit'e gönderdiği bir eserden dolayı bâlâ rütbesi aldığı (OATET 365), Abdülhamit'in ilk senelerinin huzurlu

havasının eserlere de yansıdığı (OATET 382), Namık Kemal'in Cezmi'ye eklemek istediği, Roma ve İslam tarihleri yazısında geçen "kuyruklu yıldız", "seyyale-i berkiye" tabirlerinden Abdülhamit'in kuşkulandığı ve bu yüzden eserin tarih kısmının basılmasını yasakladığı (OATET 417), Ahmet Mithat Efendi'nin bilimle imanı, belirsiz bir hürriyet aşkıyla Abdülhamit istibdadını birleştirmeye çalışarak onun gözüne girmeye çalıştığı (OATET 450, 451, 463), Abdülhamit darbesinin aslında, Tanzimat'tan beri birkaç defa işyerleri, evleri yakılan çarşıdan güç aldığı ancak Abdülhamit'in bir süre sonra bu durumu unuttuğu (OATET 458), dönem olaylarını uzaktan izlemek zorunda kalan Hamit'in Nesteren gibi pek çok eserinin sultanı kuşkulandırdığı, bu nedenle adının şüpheliler listesine girdiği ve baskıya maruz kaldığı (OATET 503, 507, 512, 516, 525, 530, 569, 575) ifade edilmiştir.

YK'de II. Abdülhamit'e yedi yerde atıf yapılmıştır (YK 21, 60, 65, 75, 76, 77, 90). Bu atıflarda Abdülhamit dönemine karamsar bir havanın hâkim olduğu (YK 21), pek çok edebiyatçının yurtdışında bulunduğu bu dönemde Yahya Kemal'in Ziya Gökalp'la Paris'te tanıştığı (YK 65), Tefik Fikret'in Mazi ve Âti şiirini, Abdülhamit idaresine karşı bir tepki olarak ya da kendi nesli namına politikada söz hakkı istemek için yazdığını sananların yanıldığı, sadece "tarih" karşısındaki düşüncesini anlatabilmek için şairin bu şiiri kaleme aldığı, Abdülhamit sansürünün Servetifünun yazarlarını marazilikte haklı gösterecek bir sebep olmadığı (YK 75, 76, 77), Türkçülük ve Turancılık fikrinin Abdülhamit döneminde filizlenmeye başladığı (YK 90) ifade edilmiştir.

EÜM'de II. Abdülhamit'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 76, 105, 106, 121, 197, 198, 205, 206, 208, 219, 227, 236, 237, 240, 248, 265, 268, 269, 272, 275, 401). Bu atıflarda II. Abdülhamit'in de desteğini alan Ahmet Mithat'ın, Namık Kemal'in halkta uyandırmaya çalıştığı duygu ve düşüncelerin toplum için zararlı olduğu fikrini yaymaya çalıştığı (EÜM 76), Abdülhamit sansürünün etkisiyle oluşan 1908 sonrası Türk edebiyatının, İmparatorluğu sarsan olayları bünyesine katmaya başladığı (EÜM 105), Sinekli Bakkal'ın arkasındaki mahalle dekorunun II. Abdülhamit devrinin melez ve "içten Şarklı" havasını barındırdığı (EÜM 121), Ahmet Cevdet Paşa'nın, Abdülhamit'in memleketteki fikir kargaşasına son vereceği düşüncesinin yanlış çıktığı (EÜM 197), Cevdet Paşa'nın Maruzat'ı Abdülhamit'e takdim için, sanki onunla konuşuyormuşçasına yazdığı (EÜM

207, 240), Mithat Paşa'nın Kanunuesasi'nin 113. maddesine dayanılarak sultan tarafından sürgüne gönderildiği (EÜM 198), dönüşünde ise olayın halk içerisinde tepki toplamaması için bindiği geminin yirmi dört saat Marmara açıklarında bekletildiği (EÜM 227), Abdülhamit'in Mithat Paşa'yı sürgüne göndermesi, Meclis-i Mebusanı kapatması, Abdülaziz katilleri için sözde mahkeme yapması gibi hareketlerinin o döneme kadar yapılan bütün yenileşme çabalarını yok ettiği (EÜM 236, 265), Ahmet Vefik Paşa'nın Abdülhamit'in yönetimine alet olmadığı (EÜM 208), Abdülhamit'in takıntılıları nedeniyle Namık Kemal'in son senelerini yurtdışında sürgünde geçirdiği (EÜM 219), Sultan'ın İtalyan propagandalarına önlem almak için, Rezaizade'yi Trablusgarp'a gönderdiği (EÜM 248), Halit Ziya'nın onun saltanatının ilk yıllarında yaşadığı (EÜM 275), II. Abdülhamit devrinde Yıldız Sarayı arşivinde görev yapan İbnülemin Mahmut Kemal'in tarihle ilgili eserlerine kişisel düşüncelerini oldukça çok karıştırdığı (EÜM 401), Fikret'in Sis şiirinin, Abdülhamit döneminde, hasta bir adamın odasını andıran İstanbul'un geniş bir manzaradan izletilmiş romanı gibi olduğu (EÜM 268) ifade edilmiştir.

ED'de, II. Abdülhamit'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 24, 25, 42, 43, 46, 71, 81, 93, 122, 149, 158, 180, 182, 183, 198, 200, 202, 256, 258, 262). Bu atıflarda II. Abdülhamit'in Direktör Ali'yi ve Ahmet Mithat Efendi'yi çok sevdiği (ED 24) Namık Kemal'in II. Abdülhamit'e *La Dame aux Camelias*'dan söz ettiği, sultanın da eseri "*Son derece Fransız hayatına ait*" diyerek eleştirdiği (ED 25), II. Abdülhamit dönemi için, Sait Paşa'nın ve Kamil Paşa'nın hatıratlarının okunabileceği (ED 42), Abdülaziz ile Abdülhamit dönemini en iyi anlatan şarkısının "Kâtibim" olduğu (ED 43), XIX. yüzyılın mübalağalı hadiseleri, romantik anlayışı, mahalli renkleriyle Avrupa'daki "egzotik cereyan"ı yansıtan ve bu nedenle sevilen Sinekli Bakkal'ın aslında Abdülhamit devrini gözler önüne serdiği (ED 46, 258) Mai ve Siyah'ta gazetenin şehirden kaçmak için kullanılan bir yer olduğu, bu durumun Abdülhamit devrinde de görüldüğü (ED 71). Yahya Kemal'in Abdülhamit kontrolünden uzak, Selanik'te tahsilini yaptığı (ED 81, 93), II. Abdülhamit'in eserlerde kötü babanın özelliklerini temsil ettiği (ED 122), V. Murat'ın doksan üç günlük saltanatı sırasında Abdülhamit'in centilmen, politik, iyi ahlaklı, çalışkan, sessizce iş gören biri olarak tanındığı, tahta geçtiğinde sadrazam

Mithat Paşa'dan sadece 113. maddeyi istediği, bu maddenin kabul edilmesinden hemen sonra Mithat Paşa'yı yurt dışına gönderdiği, hürriyet taraftarlarını dağıtarak meclisi kurduğu (ED 158, 180), döneminde Alemdar Mustafa Paşa'nın gibi sözde bir aristokrasi zümresinin türediği (ED 200), başlangıçta Namık Kemal ve Ziya Paşa'yı yanında isteyen sultanın, daha sonra Mithat Paşa'dan onları merkezden uzaklaştırmasını istediği, emre itaat etmeyen Mithat Paşa'nın ise hapse gönderildiği (ED 182, 183), birkaç kez hapse gönderdiği Namık Kemal'in de bu durumu eserlerine yansıttığı (ED 198), bu dönemde halktan ilk bahseden kişinin Namık Kemal, son bahseden kişinin ise Cevdet Paşa olduğu, aslında onların düşüncelerini Abdülhamit'in de merak ettiği (ED 202), Abdülhamit'in devrilmesinden sonra edebiyat sahnesinde Hamit, Muallim Naci, Fecr-i ati şairleri, Mehmet Akif, dinci ve halkçı şairlerin bulunduğu (ED 262) ifade edilmiştir.

MS'de bu dönemde İstanbul'da yaşayanların Bekirağa Bölüğünün eziyetlerini büyük bir ürpeme ile hatırlayacağı (MS 25), onun darbe hükümetinin, amacının dışında, yozlaşmaya da neden olduğu (MS 74), pek çok felaketin sebebi olan Abdülhamit'in bile "maarifperver efendimiz" hitabından hoşlandığı, okul açmayı sevdiği ve okuryazar insanların kendisini sevmesini istediği (MS 109), Paris'te eğitim almış bir dostunun Tanpınar'a, son zaman Türk tarihinin Abdülhamit, Mustafa Kemal ve Adnan Bey gibi üç önemli şahsiyet yetiştirdiğini söylediği ancak Tanpınar'ın Mustafa Kemal'in orada olmaması gerektiğini düşündüğü, Adnan Menderes'in ise Çakıcı Efe'den Abdülhamit ve Hitler'e kadar tarihte pek çok örneğinin bulunduğunu belirttiği (MS 116), Abdülhamit'in otuz üç senelik baskıcı yönetimine karşılık acı çeken insanların daima alacaklı olarak kaldığı (MS 122), Abdülhamit dönemindeki sansür nedeniyle Tevfik Fikret'teki cemiyet fikrinin kendinden bir şeyler kaybettiği (MS 179) belirtilerek II. Abdülhamit'e altı yerde atıf yapılmıştır.

Abdülhamit Ziyaettin (OATET 301) bkz. Ziya Paşa

Abdülkerim Nadir Paşa (OATET 362) (Çırpan 1807- Rodos 1883) Osmanlı komutanıdır. Genç yaşta İstanbul'a gelerek askeri eğitim alan Abdülkerim Paşa öğrenci olarak Viyana'ya gönderilmiş, döndükten sonra

çeşitli askeri görevlerde, valiliklerde bulunmuş, pek çok isyanı bastırmıştır. 1887'de Rus askerinin Tuna'yı geçmesini engelleyemediği için padişahın gözünden düşmüş, Midilli'ye sürgüne gönderilmiştir (GKA, 1974, 26, 27).

OATET'te üst üste kazandığı askeri başarıları, Bulgaristan'daki isyan hareketlerini durdurması bağlamında Abdülkerim Nadir Paşa'ya bir yerde atıfta bulunulmuştur (OATET 362).

Abdüllatif Paşa (NK 6; OATET 342; EÜM 221; ED 202) Koniçe eşrafından olan Abdüllatif Paşa Tekirdağ Muhassıllığında, Afyon, Kütahya, Kıbrıs Kadıliklarında, Lazistan Mutasarrıflığında, Kars ve Sofya Kaymakamlığında bulunmuştur. Namık Kemal'in annesi olan Fatma Zehra Hanım'ın babasıdır. Küçük yaşta annesini kaybeden Namık Kemal çocukluğunu çeşitli memurluklarda bulunan Abdüllatif Paşa'nın yanında geçirmiştir (Banarlı,1971, 880).

NK, OATET ve EÜM'de çocukluğunu dedesinin yanında geçiren Namık Kemal'in pek çok şehri birlikte gezmeleri bağlamında Abdüllatif Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (NK 6; OATET 343; EÜM 221).

ED'de merkeze ayan vasıtasıyla bağlı olan Abdüllatif Paşa'nın çevresinde bu nedenle pek çok mücadele ve entrika yaşandığı, Namık Kemal'in Gülnihal adlı eserinin konusunun bir bakıma buna bağlı olduğu ifade edilerek Abdüllatif Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 202).

Abdüllatif Suphi Bey (Paşa) (NK 7; OATET 142, 144, 145, 185, 214, 303, 365; EÜM 222; ED 180) (Tripolis, Mora, 1818- İstanbul 1866). Abdurrahman Sami Paşa'nın oğlu olan Suphi Paşa, Mora ayaklanması sırasında babasıyla birlikte Mısır'a gitmiş, daha sonra Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın özel kaleminde kâtiplik yapmış, 1849'da İstanbul'a giderek devletin çeşitli memuriyetlerinde bulunmuş, evkaf, maarif, maliye, ticaret nazırlıklarında görev almıştır. Devlet adamlığının yanı sıra bir yandan da nümismatik ve tarihle ilgilenmiş, İbni Haldun'un tarihinin bir bölümünü Miftahüliber (1860) adıyla Türkçeye çevirmiş ve İslam dini ile ilgili çeşitli eserler yayınlamıştır (BL, 1992, 31, 32).

NK ve EÜM'de Genç Osmanlılar Cemiyetine girdikten sonra siyasi fikirlerinde bir kesinlik oluşan, meşrutiyet ve hürriyet taraftarı olan Namık Kemal'in Suphi Paşa'nın oğlu Ayetullah Bey gibi aynı ideali taşıyan

arkadaşları ile birlikte bütün ömrü boyunca sürececek bir mücadeleye girdiği söylenerek Suphi Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır(NK 7; EÜM 227).

OATET'te Suphi Paşa'ya yedi yerde atıf yapılmıştır (OATET142, 144, 145, 185, 214, 303, 365). Bu atıflarda konağını ilim ve sanat adamlarına açtığı, Yusuf Kamil Paşa'nın oğlu olduğu, Doğu ve Batı'yı tanıdığına iddia edildiği, meskûkât ilminde büyük başarı gösterdiği (OATET 142), Encümen-i Danişin çalışanları arasında bulunduğu (OATET 144) ve İbni Haldun Mukaddimesi'ni tercüme etmesinin kararlaştırıldığı (OATET 145), Encümen-i Daniş ve Meclis-i Maarifte çalıştığı (OATET 185), dönemi için önemli bazı eserlerinin Tasvir-i Efkâr'da yayınlandığı (OATET 214), Abdülmecit Han'ın Reşit Paşa'ya karşı kullandığı yeni devlet adamları yetiştirme politikasını takip etmek amacıyla, Sultan Abdülaziz'in Suphi Paşa gibi kişileri takip ettirdiği (OATET 303), Suphi Paşa'nın reis olduğu bir mahkemede Namık Kemal'in aklandığı (OATET 365) ifade edilmiştir.

ED'de bazı küçük sorunlar nedeniyle hapse atılan Namık Kemal'in Sami Paşazade'nin ve Suphi Bey'in yardımlarıyla dışarı çıktığı söylenerek bir yerde Suphi Bey'e atıf yapılmıştır (ED 180).

Abdülmecit Han (BŞ 208; OATET 105, 129, 130, 132, 134, 136, 138, 143, 148, 154, 161, 173, 174, 218, 254, 292, 293, 302, 303, 308, 332, 500; EÜM 189, 199, 205, 223, 411; ED 154, 155, 156, 157, 246; MS 132) (İstanbul 1823- İstanbul 1861) Tanzimat devri Osmanlı padişahlarındandır. Tanzimat fermanını ilan etmesiyle beraber Avrupa devletlerinin yardımını alan Sultan Abdülmecit 1841'de Londra Boğazlar Anlaşması'nı imzalayarak Osmanlı'nın Boğazlar üzerindeki hâkimiyetini sağlamıştır. 1856'da Islahat Fermanı'nı imzalamış, islahat hareketlerine uygun yeni kurumlar açmış, idari teşkilat, milli eğitim, adliye, askerlik ve maliye alanlarında birçok yenilik yapmış ancak tüm bu çalışmalar isyanları bastırmaya yetmemiş, Avrupa devletlerinin Osmanlı'nın iç işlerine karışmasını engelleyememiştir (ML, 1969, 34, 35).

BŞ'de Namık Kemal'in İntibah'ı ve Rezaizade'nin Araba Sevdası'nda söz ettiği Çamlıca gezintileri gibi bazı Boğaziçi mesirelerindeki gezmelerin onun devrinde başladığı, yine romanlarda tasvir edilen Beyoğlu dışındaki atlı

gezintilerin de devrinin sonuna kadar devam ettiği ifade edilerek Abdülmecit Han'a bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 208).

OATET'te pek çok yerde Abdülmecit'e atıf yapılmıştır (OATET 105, 129, 130, 132, 134, 136, 138, 143, 148, 154, 161, 173, 174, 218, 254, 292, 293, 302, 303, 332, 492, 500). Bu atıflarda Kayserili Seyrani'nin bir şiirinde Abdülmecit döneminin uzun süredir iyileşmeyen yaralarını gösterdiği, Avrupa devletlerinin baskısından, zalimlik ve fakirliğin arttığından, mahkemenin kurulduğundan beri adaletsizlik ve rüşvetin çoğaldığından söz ettiği (OATET 105), Abdülmecit Han döneminde ilan edilen Tanzimat'ın yenileşme hareketinin en önemli ikinci zaferi olarak kabul edildiği (OATET 129, 130), az çok Fransızca bilen ve Fransızca gazeteleri takip eden, piyanoyla ilgilenen, tiyatroyu ve Batı müziğini seven Abdülmecit'in sürekli yenilik peşinde koştuğu, onun kimi zaman saraydaki esirlik müessesini kaldırdığı kimi zaman bir banka açılmasında ısrar ettiği kimi zamansa Babıali'deki bayramlaşmalarda, Avrupa hükümetlerinin parlamento açılışlarında söyledikleri nutuklara benzer sözler sarf ettiği, özel hayatında da elinden geldiğince alafranga yaşamaya çalışan Abdülmecit'in ölüm döşeğindeki eşini doktoru Spitzer'e ancak yüzü örtülü şekilde gösterecek kadar halktan çekindiği buna rağmen Dolmabahçe sarayının yanına küçük bir tiyatro yaptırmaktan, Avrupalı ustaların desteğiyle bir saray orkestrası kurduurmaktan kaçınmadığı (OATET 132, 148) fakat tüm bunların çöküşün ortasına gelen bir imparatorluğa etki etmediği (OATET 134, 136), Amerika'daki esaret savaşları nedeniyle sorun yaşayan Avrupa halkına hoş görünmek için Abdülmecit Han'ın köle ticaretini yasakladığı ancak bu yüzden ülkede köle ticaretiyle geçimini sağlayanlar arasında sorunlar yaşandığı (OATET 138), Abdülmecit'in son senelerinde yetişen Namık Kemal, Ethem Pertev Paşa gibi gençlerin Sait Bey'in "Babıali'nin Muhalefet Fırkası" adını verdiği bu sosyal ortamda benliklerinin farkına vardıkları (OATET 143), bu dönemde Kavaid-i Osmaniye'nin, Encümen-i Danişin açılışında sultana takdim edildiği ve basılma emri aldığı (OATET 161), Tezakir-i Cevdet'te, Cevdet Paşa'nın Abdülmecit devrinin İstanbul'unu, Kırım Savaşı sıralarındaki hayat değişikliklerini, ekonomik sorunları bir Batılı yazar gibi anlattığı (OATET 173, 174), israf konusunda Abdülaziz devrinin Abdülmecit devrini geçtiği (OATET 218), Abdülmecit devrinde sadece mesnevi okutulmak üzere bir

Darülmecnevinin açıldığı (OATET 254), bu dönemde esaret sisteminin aslında Osmanlı'da bir evlenme yolu olduğu (OATET 292), veremin yaygınlaştığı, hatta Abdülmecit'in veremden öldüğü (OATET 293), Ziya Bey'in Abdülmecit devrinde hiç bir siyasi olaya karışmadığı (OATET 302), Tanzimat'la Babıali'nin eline geçen idareyi elinde tutmak için, Abdülmecit'in Reşit Paşa'ya karşı yeni devlet adamları yetiştirme politikasını kullandığı (OATET 303), yakınındaki insanların sultanı, oğlu Murat'ı başa geçirmek ve kardeşi Abdülaziz'i hükümdarlıktan mahrum etmek için ikna etmeye çalıştıkları (OATET 332), Abdülmecit döneminde Boğaz yalılarının, Abdülaziz döneminde ise araba sevgisinin fazla olduğu (OATET 492), döneminin reisululemasının Abdülhak Molla olduğu (OATET 500), 1858'de Reşit Paşa'nın, 1861'de Abdülmecit'in ölümü ile Tanzimat'ın ilk devrinin kapandığı ve bir zihniyetin bittiği (OATET 154) ifade edilmiştir.

EÜM'de Abdülmecit'in cülusundan sonra Akif Paşa'nın Kocaeli Mutasarrıflığına getirildiği (EÜM 189), Encümen-i Danişin açılışında Abdülmecit'e takdim edilmesinden dolayı Kavaid-i Osmaniye'nin istek üzerine yazılmış olabileceği (EÜM 199), Tezakir-i Cevdet'te, yazarın Abdülmecit'in cülusundan 1314 senesine kadar olan tüm olayları kendi hatıralarını da dâhil edilerek anlattığı (EÜM 205), Abdülmecit döneminden itibaren ekonominin giderek bozulduğu ve müsrifliğin arttığı (EÜM 223), Boğaziçi'nde değişik bir musiki zevkinin başladığı (EÜM 411) ifade edilerek Abdülmecit Han'a beş yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Abdülmecit'in Abdülaziz'den önce tahtta bulunduğu (ED 154, 155), Reşit Paşa'nın öğrencisi ve meşrutiyet taraftarı olduğu, ayrıca Reşit Paşa'dan çekindiği (ED 156), bu dönemde fermanla kanunun ortaya çıktığı ancak kanunun henüz milli iradeden çıkamadığı (ED 157), Osmanlı'ya marşın Abdülmecit döneminde İsmail Hakkı Efendi vasıtasıyla geldiği (ED 246) ifade edilerek Abdülmecit Han'a beş yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Yüksek Muallim Mektebinin taşındığı İstanbul Kız Lisesi binasının, babasının defni sırasında Abdülmecit'in yağmurdan kaçarken sığındığı yer olduğu ifade edilerek Abdülmecit Han'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 132).

Abel Pavet de Courteille (OATET 209; EÜM 195) (Paris 1821-1889) Fransız Türkolog. Şark Dilleri Okulunu bitiren Pavet de Courteille 1854'te College de France'ın Türkçe kürsüsüne tayin edilmiş, 1861'de Türk dili ve edebiyatı profesörlüğüne yükselmiş, Nabi'nin Hayriye'sini, Miracname ve Tezkire-i Evliya gibi eserleri yayınlamış, İbranice ve Süryaniceden sonra Türkçe, Arapça ve Farsça öğrenmiş, Çağatay ve Uygur lehçelerinin Fransa'daki ilk araştırmacılarından olmuştur (İA, 1988- 2012, 192).

OATET'te meşhur sözlüğünün (Dictionnaire Turk- Oriental, 1870) mukaddimesinde Şinasi'den "âlim hocam ve dostum" diye bahsettiği söylenilerek Pavet de Courteille'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 209).

EÜM'de Köprülü'nün Âşık tarzının menşe ve tekâmülü adlı eserini Fransızcaya tercüme ettiği söylenerek Pavet de Courteille'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 195).

Abidin Dino (EÜM 445) (İstanbul 1913- Paris 1993) Türk ressam ve yazar. Robert Kolejinde başladığı eğitime resme duyduğu ilgi nedeniyle ara vermiş, Sovyetler Birliği'ne sinema alanında eğitim görmek için gitmiş, oradan Paris'e geçmiş ve 1938'de Türkiye'ye dönmüştür. 1951'de Paris'teki Görsel Sanatlar Ulusal Birliğinin onursal başkanlığına seçilmiş ve ölümüne kadar bu şehirde yaşamıştır. Yarın, Artist, Ses, Yeni Ses, Küllük, Yeni Adam, Servetifünun, Uyanış ve Yeni Edebiyat dergilerinde yazı ve desenleriyle tanınan Abidin Dino, sanat üzerine toplumcu gerçekçi tartışmalara katılmış, resimler sergilemiş, oyun, deneme, senaryo ve öykü yazmıştır. Ayrıca karikatür, afiş, belgesel film, dekor, seramik ve heykelle de ilgilenmiştir (GH, 1983, 1023-1024).

EÜM'de Yahya Kemal, Peyami Safa, Abidin Dino gibi edebiyatçıların toplanma yerinin Degüstasyon olması bağlamında Abidin Dino'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 445).

Achille(s) (Akhilleus/ Aşil/ Ahileus) (EÜM 342; YG 315) Homeros'un İlyada'sı gibi eposların, özellikle de Troya Savaşı'nın en büyük Yunan kahramanıdır. Yarı tanrı olan Achille pek çok savaş yapmıştır. İlyada destanı da Troya önünde Akhilleus ile Yunan ordusu başkomutanı Agamemnon arasında çıkan bir kavga ile başlamıştır. Akhilleus, Paris'in attığı

bir okla ölmüştür. Apollon okun yönünü ondan yana çevirmiştir (Necatigil, 1988, 40-42).

EÜM'de Yahya Kemal'in manzumelerinin insanı, Achille'in silahlarına benzer ilahi örslerle, zamanın kıvılcımlar saçarak dövüldüğü çağlara götürmesi bağlamında Achille'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 242).

YG'de Homeros'ta kendi vücudunu arayan Akhilleus gibi, şiirin dili içinde insanın aranması gerekliliği bağlamında Aşil'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 315).

Adam Mickiewicz (YK 95; ED 226) (Zaosye 1798- İstanbul 1855) Polonyalı şair ve yazardır. Soylu bir ailenin çocuğu olan Mickiewicz Vilnius Üniversitesinde öğrenimini tamamlayarak gymnasium öğretmeni olmuş, 1822'de yayınladığı *Ballady i Romance* (Baladlar ve Romanslar) adlı eseriyle Polonya'da romantizm çağını başlatmıştır. Almanya, İtalya, Dresten gibi pek çok ülkeyi gezen Mickiewicz Lozan Üniversitesinde Latin edebiyatı kürsüsüne geçmiş, 1840'te *College de France*'ta İslav dili ve edebiyatı öğretim görevlisi olmuş, 1845'te Arsenal kitaplığına müdür tayin edilmiştir. Mickiewicz, 1855'te koleraya yakalanarak vefat etmiştir (GH, 1983, 2871- 2872).

YK'de aynı sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel değişimleri yaşayan Avrupa ülkelerinde Hugo, Puşkin ve Mickiewicz'in aynı senelerde doğduğu söylenerek Mickiewicz'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 95).

ED'de Polonyalı bir şair olan Mickiewicz'in şiirlerinde renk ve müziğin bir arada olduğu ve Polonyalılar için önemli olan Tadeusz adlı bir eserinin bulunduğu ifade edilerek şaire bir yerde atıf yapılmıştır (ED 226).

Âdem (Hz. Peygamber) (YK 86) Yahudi, Hıristiyan ve İslam inançlarına göre ilk insan ve tüm insanoğlunun babası olan Hz. Âdem "*Kuru çamurdan şekil verilmiş bir balçıktan*" meydana gelmiş, Hz. Havva ise Âdem'in sol kaburga kemiğinden yaratılmıştır. İblis'in Havva'yı kandırmasıyla Âdem ve Havva cennetten kovulmuşlardır. Kabil ile Habil Hz. Âdem ile Havva'nın en bilinen çocuklarıdır (Pala, 2004: 6).

YK'de Tefik Fikret'in Hıristiyanlıktaki ilk günahı ve insanoğlunun terk-i saltanatını konu alan *Gökten Yere* şiiri bağlamında Hz. Âdem'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 86).

Adolf Hitler (MS 116, 122) (Yukarı Avusturya 1889- Berlin 1945) Alman devlet adamıdır. Güzel Sanatlar Akademisindeki başarısızlığının ardından kötü yaşam şartları altındaki iş hayatına başlamış ve bir dönem orta hâlli bir yaşam sürmüştür. 1912'de başlayan bir savaşa katılarak askeriyeye ilk adımını atmış, 1919'da hayatını değiştiren Alman İşçi Partisinin bir üyesi olmuş, daha sonra yeteneğiyle partinin başına geçmiştir. Yapılan çalışmalarla 1933'te başbakan, 1934'te ise cumhurbaşkanı olmuştur. Saldırgan politikaları sonunda Almanya 1939'da savaşa girmiş, bu savaşın mağlubiyetle sonuçlanmasının ardından 1945'te intihar ederek hayatına son vermiştir (GH, 1983, 1863, 1864)

MS'de Adnan Menderes'in tarihte Çakıcı Efe'den Abdülhamit ve Hitler'e kadar tarihte pek çok örneğinin bulunduğu (MS 116), Hitler'in arkadaşlarının mahkemesinden sonra bile bu olaydan acı çeken insanların daima alacaklı olarak kaldığı (MS 122) ifade edilerek Adolf Hitler'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Adil Giray (OATET 377; ED 25, 192- 194) (1548– Kazvin 1579) Kırım hanı Devlet Giray'ın oğludur. Bir bölük Kırım kuvveti ile Kafkasları geçerek Safevilerin yenilmesini sağlayan Adil Giray başarısından dolayı ihtiyatsız davranmış ve Safeviler tarafından esir edilmiştir. Namık Kemal'in Cezmi adlı eserine ilham kaynağı olan Adil Giray kahramanlığı ve cesurluğuyla tanınmış bir askerdir. Aynı zamanda şiirle de uğraşmıştır (BL, 1992, 103).

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı romanında yazdığı mersiye'nin okuyucunun zihninde kocaman bir ateş uyandırdığı ifade edilerek Adil Giray'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 377).

ED'de Cezmi romanının Adil Giray- Perihan vakasından beslenmesi bağlamında Adil Giray'a çeşitli yerlerde atıf yapılmıştır (ED 25, 192- 194).

Afif Bey (OATET 303) 1863'teki Bosna bölgesi müfettişliğine, padişahın Ziya Paşa'yı seçmeden önce, Babiali'nin atadığı görevlidir.

OATET'te Bosna'daki görevi bağlamında bir yerde Afif Bey'e atıf yapılmıştır (OATET 303).

Adnan Menderes (MS 107, 109, 110, 113, 116, 117, 121, 125- 126) (Aydın 1899- İmralı Adası 1961) Türk siyaset adamı. Kurtuluş Savaşı'na katılan Menderes politik yaşamına 1930'da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile başlamış, 1931'de CHP Aydın milletvekili olarak seçilmiş, bu arada Ankara Hukuk Fakültesini bitirmiştir. 1945'te Demokrat Partinin kurucuları arasında yer almış, 1950 seçimlerinde başbakan olmuş ve 1960'a kadar bu görevde kalmıştır. Bu dönemde tarım makineleşmiş, krediler ile tarımsal üretim arttırılmış, ulaşım ağı genişlemiş, yol, liman ve baraj inşaatları sayesinde altyapı gelişmiş ancak borç alma yoluyla yapılan tüm faaliyetlerin sonunda ülke dışa bağımlı hâle gelmeye başlamıştır. ABD'ye yakın bir dış politika izlenen bu dönemde Türkiye NATO'ya girmiş, Kore'ye asker gönderilmiş, pek çok parti kapatılmış, pek çok aydın hapse atılmış, basın baskı altına alınmıştır. Tüm bunlara rağmen 1960'a kadar olan tüm seçimleri kazanan Demokrat Parti'ye bu tarihte askeri darbe yapılmış ve bir yıl sonra Adnan Menderes idam edilmiştir (GKA, 1984, 6008, 6009).

MS'de içinde bulunduğu hükümetin, polis teşkilatının içine sicillerini temizleyerek psikopat insanları soktuğu ve böylece polis teşkilatını soysuzlaştırmaya çalıştığı (MS 107), Celal Bayar- Adnan Menderes idaresinin üniversiteleri ve fikir insanlarını hedef tahtası hâline getirdiği (MS 109), korku ile ülkeyi yönetmek isteyenlerin sonunda korkunun oluşturduğu kaosa kendilerinin yakalandıkları, bunların tenekeden Kral Macbethler olduğu (MS 110), İsmet Paşa sisteminin değerinin Celal Bayar- Adnan Menderes yönetimi sırasında anlaşıldığı (MS 113), Adnan Menderes'ten geriye "*Ben kendime sâbık Başvekil dedirtmem*" cümlesinin kaldığı, bu sözü ile halkın gözünde vazife hissi ve ahlak fikri tam bir yönetici olarak görüldüğü, Paris'te eğitim almış bir dostunun Tanpınar'a, son zaman Türk tarihinin Abdülhamit, Mustafa Kemal ve Adnan Bey gibi üç önemli şahsiyet yetiştirdiğini söylediği ancak Tanpınar'ın Mustafa Kemal'in isminin bu sıralamada olmaması gerektiğini düşündüğü, Adnan Menderes'in ise Çakıcı Efe'den Abdülhamit ve Hitler'e kadar tarihte pek çok örneğinin bulunduğunu belirttiği, Adnan Menderes'in son dönemlerinde şahsi idaresi ile Kazıklı Voyvoda'yı taklit ettiği ancak başaramadığı (MS 116), Adnan Menderes- Celal Bayar hükümetinin İsmet Paşa'yı düşman yerine örnek olarak görmeleri durumunda Türkiye'nin

durumun çok farklı olabileceği (MS 117), ilk dönemdeki idealistliklerini unutarak ülkeyi XVII. asra geri sürüklediği (MS 121), Halk Partisi vekillerinden birinin Menderes'i Atatürk'e benzettiği ve tüm yaşananlara rağmen zaman içerisinde buna Menderes'in de inandığı (MS 125, 126) ifade edilerek Adnan Menderes'e çeşitli yerlerde atıf yapılmıştır.

Adrien Mithouard (YK 48) (Paris 1864- Paris 1919) Fransız şair, yazar ve politikacıdır.

YK'de bir Fransız milliyetçisi olması ve kendisinin "*Hıristiyanlıktan boşanmış bir Katolisizm Garbın ta kendisidir.*" sözü bağlamında Adrien Mithouard'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 48).

Afrodit (Aphrodite, Venüs) (OATET 277; EÜM 38, 325; YG 129; ED 230; MS 82) Yunanlıların aşk ve güzellik tanrıçasıdır. Romalılarda Venüs olarak geçen, adının köpükten geldiği söylenen Afrodit'in denizin içinden doğması birçok sanatçıya ilham kaynağı olmuştur. Kronos'un, babası Uranos'u devirirken bir orakla babasının cinsel organını kestiği ve kesilen organ denize düştüğünde oluşan köpüklerden Afrodit'in doğduğu hikâyesi, onun pek çok doğum efsanesinden bir tanesidir. Doğu tanrısı olan Afrodit'in kemeri büyülüdür; güvercin ve serçe kutsal kuşlarıdır (Grimal, 1997, 76- 78).

OATET'te Hamit'in şiirlerinde eski şiirin Zühre'sinin Venüs olduğu, Eros'un Türkçede oklarını denediği, kimi zamansa annesinin ayağının ucunda uyumaya başladığı ifade edilerek Venüs'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 277).

EÜM'de her şiirin kendi dilinde güzel olduğunu söyleyen Tanpınar dalgaları toplamaya kalkındığında elde sadece birkaç damla tuzlu su kalacağını ancak onun, denizin üzerindeki hâliyle bir süs olan Afrodit'i anımsattığını ifade etmiştir (EÜM 38). Ayrıca Yahya Kemal'in şiirlerini açıklarken bir parçanın bütünü tarif edemeyeceğini söyleyen Tanpınar'a göre bu durum, denizköpüğünün, Venüs'ün sadece ten beyazlığını temsil etmesi gibidir (EÜM 325).

YG'de eski Yunanlıların aşkı, şevk ve hevesle birlikte Afrodit'in musallat ettiği bir afet, bir uğursuzluk olarak gördükleri ifade edilerek Afrodit'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 129).

ED'de Uranos ile birlikte dalgaların çalkantısından doğduğu belirtilerek Venüs'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 230).

MS'de tek başına birkaç damla su olan denizköpüğünün, dalgalar ve denizle birlikte görüldüğünde Afrodit'i hatırlattığı, bu açıdan mısraların da kendi bütünlüğü içinde bir anlam taşıdığı ifade edilerek Afrodit'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 82).

Agâh Efendi (NK 8; OATET 185, 212, 221, 225; EÜM 223) (İstanbul 1832 - Atina 1885) Tıp alanında eğitimini tamamlayan Agâh Efendi Tercüme Odasına girmiş, memur olarak Paris'e gitmiş, geri döndüğünde Karantina Müdür Yardımcılığı, ordu baş tercümanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. 1860'ta Tercüman-ı Ahval'i çıkaran Agâh Efendi Yeni Osmanlıların bir üyesidir. Agâh Efendi, Gedikpaşa Tiyatrosunun edebi heyetinde bulunmuş, burada pek çok piyesin oynanmasında yardımcı olmuştur (Yerlikaya, 1995, 57- 61).

NK'de Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti ile Avrupa'ya kaçan Yeni Osmanlıların üyeleri arasında bulunması bağlamında Agâh Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (NK 8).

OATET'te Şinasi'nin Agâh Efendi'yle birlikte Tercüman-ı Ahval'i çıkardıkları ancak Şinasi'nin gazetenin imtiyazını yirmi altıncı nüshadan sonra Agâh Efendi'ye devrettiği (OATET 185), bu olayın karakter farklılığından kaynaklanmış olabileceği, Agâh Efendi'nin atak, kavgacı, ihtiraslı ve sabırsız olduğu (OATET 212), Agâh Efendi'nin Yeni Osmanlılar Cemiyetinin mensubu olduğu (OATET 221), Mısır valisinin isteklerini haber veren yazısı nedeniyle Kastamonu'ya sürgün edilen Ali Suavi'nin Agâh Efendi ile beraber Paris'e kaçtığı (OATET 225) ifade edilerek Agâh Efendi'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de 1867'deki sürgünler üzerine, Mustafa Fazıl Paşa ile Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Agâh Efendi'nin Paris'te toplandığı söylenerek bir yerde Agâh Efendi'ye atıfta bulunulmuştur (EÜM 223).

Ahmet I (BŞ 222) (Manisa 1590- İstanbul 1617) Osmanlı padişahıdır. Genç yaşta tahta oturan Sultan Ahmet devlet işlerinde bağımsız hareket edememiş, yine de azimle doğu ve batıdaki savaş ve ayaklanmalarla

uğraşmıştır. Döneminde içkiyi ve kardeş öldürmeyi yasaklamış, bilim ve sanatla uğraşanlara her türlü kolaylığı sağlamış, kendisi de Bahtî mahlası ile şiirler yazmıştır (GKA, 1984, 184, 185).

BŞ'de onun döneminden itibaren şiirde Boğaz'ın sesinin işitmeye başlandığı ifade edilerek I. Ahmet'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 222).

Ahmet III (OATET 39, 43, 45, 47; YK 129; EÜM 171, 202; ED 54, 156) (Hacıoğlupazarı 1673- İstanbul 1736) Yirmi üçüncü Osmanlı padişahıdır. Gergef işleyici, hattat, şair (Necibî) ve Lale devri sultanı olan III. Ahmet, ileri görüşlülüğü, terbiyesi, eğlenceye düşkünlüğü ve laleye olan merakı ile tanınmaktadır. Patrona Halil Ayaklanması'yla tahtından indirilmiştir. Devrinde Nedim, Nabi, Nahifi gibi divan edebiyatının önemli şahsiyetleri yetişmiş, ülkeye matbaayı getirmiş, Yalova'da kâğıt, İstanbul'da çini ve kumaş fabrikaları açtırmıştır (AB, 1993, 205).

OATET'te Batı dünyasıyla Harçlı seferlerinden beri oluşan yoğun temasa rağmen III. Ahmet'e kadar geleneklerde, fikir ve sanat meselelerinde Batı hayatının belirgin bir tesiri olmadığı (OATET 39), III. Ahmet'in elçisi Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Osmanlı'nın durumunu tüm tehlikeleriyle gördüğü (OATET 43), III. Ahmet'le birlikte Batı'nın kapılarının açıldığı, vezirlerin etrafında Doğu hayatından ilham bulmaya çalışan Batılı ressamın türediği (OATET 45), bu dönemde ordunun yenilenmesi konusunda bir takım hareketlenmelerin var olduğu (OATET 47) ifade edilerek III. Ahmet'e dört yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Lale Devri'nde kadınlara verilen değeri gösterebilmek için III. Ahmet'in annesiyle ilgili bir anısı anlatılarak sultana bir yerde atıfta bulunulmuştur (YK 129).

EÜM'de Nedim'in, şiirlerinde III. Ahmet ve İbrahim Paşa'dan söz ederken zaman zaman küçümseyici sözler kullandığı (EÜM 171), III. Ahmet döneminin Batıyı örnek alan yenileşme hareketleri ile dolu olduğu (EÜM 202) ifade edilerek III. Ahmet'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de III. Ahmet döneminde halkın ve özellikle kadının dışarı çıkmaya başladığı ve ayrıca bir daha içeri girmediği, bu nedenle Nedim'in şiirlerinin sesinin de sokaktan geldiği (ED 54), III. Ahmet'ten itibaren veraset

sorununun kalktığı, ricalin belirlediği kişinin ya da büyük olan kardeşin tahta geçtiği (ED 156) ifade edilerek III. Ahmet'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet Ağa (OATET 503) Abdülhak Hamit Tarhan'ın emektar uşağıdır.

OATET'te Hamit'in onu Poti'de bırakması bağlamında Ahmet Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 503).

Ahmet Ağa (Pazarköylü) (OATET 221) Yeni Osmanlılar Cemiyetindedir.

OATET'te İbnülemin Mahmut Kemal'in torunu Şefika Hanım'ın, Mustafa Fazıl Paşa'nın Yakacık'taki köşklerinde ikamet ettiği sırada Namık Kemal, Pazarköylü Ahmet Ağa ve diğerlerinin buraya gelmesiyle Yeni Osmanlılar Cemiyetinin toplandığını söylediği belirtilerek Pazarköylü Ahmet Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 221).

Ahmet Ağa (Yularkıran²) (OATET 159) Ahmet Cevdet Paşa'nın büyük atasıdır. Kırkkiliselî (Kırklareli) olan Ahmet Ağa Baltacı Mehmet Paşa ile Prut Savaşı'na katılmış, savaştan sonra Lofça'ya yerleşmiş, zamanla bu aile Yularkıran soyadı ile tanınmıştır (Keskiöglü, 1966: 221).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın bilinen ilk dedesi olduğu söylenilerek Pulatkıran Ahmet Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 159).

Ahmet Ağaoğlu (EÜM 445) (Şuşa 1869- İstanbul 1939) Hukukçu, siyasetçi, düşünür, akademisyen, yazar ve gazetecidir. 1887 yılında Sorbonne'daki Hukuk ve College de France'ta tarih ve filoloji öğrenimi görmüş, 1894'te Azerbaycan'a dönmüş ve Azeri Türklerinin aydınlanması için pek çok yerde öğretmenlik ve yazarlık, 1909'da İstanbul Üniversitesinde Türk- Moğol tarihi ile Rusça öğretmenliği yapmıştır. İttihat ve Terakkide Meclis-i umumi azalığı ile Meclis-i Mebusanda Afyon vekilliği yapan Ağaoğlu 1914'te Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Kars milletvekilliği, Ankara Hukuk Mektebinde hocalık, Cumhuriyet Halk Fırkasının yönetim kurulu üyeliği,

² Tanpınar, Pulatkıran Ahmet Ağa demiştir.

Anadolu Ajansı genel müdürlüğü yapan Ağaoğlu Osmanlı'nın kurtulması için İslamcılık ve Türkçülük hareketlerini destekleyici yan unsurlar olarak görmüştür (Kayabaş, 2012, 441-452).

EÜM'de II. Cihan Harbi'nden sonra Yahya Kemal, Ahmet Ağaoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Arif Dino gibi edebiyatçıların Degüstasyon'da toplanması bağlamında Ahmet Ağaoğlu'na bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 445).

Ahmet Ağribozi (Eğribozi) (OATET 145) Encümen-i Daniş için History of Ancient Greece adlı eserin tercümesini yapmış ancak taslak olarak kalmıştır (Mardin, 2003, 268).

OATET'te 1271'de Matbaa-i Amire'de basılmış olan Bazı Avrupa ministrolarının tercüme-i hâli adlı telif eserinin mukaddimesinde, Ahmet Ağribozi'nin Tarih-i Kudema-yı Yunan ve Makedonya adlı eserini tercüme ettiği ifade edilerek Ahmet Ağribozi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 145).

Ahmet Asım (Mütercim) (OATET 60, 111, 112, 113, 115, 119, 337) (Gaziantep 1755- İstanbul 1819) Âlim, şair ve yazardır. Arapçayı ve hattatlığı öğrenmiş, dini ilimlerde öğrenim görmüş, divan kâtipliği, müderrislik, vakanüvislik yapmıştır. Mütercim Ahmet Asım, eserlerinde kendi düşünce ve tecrübelerini yazmaktan çekinmeyen, özellikle vakaları karşılaştırarak anlatan bir vakanüvistir (İA, 2006, 200- 202).

OATET'te yabancıların hayatlarına özenen insanlardan hoşlanmayan Ahmet Asım'ın eserlerinde onlardan bahsederken çok ağır bir dil kullandığı (OATET 60), tarihi olayları kişisel duygularını katarak anlattığı, her şeyi eleştiren, kolay kolay tatmin olmayan bir karaktere sahip olduğu, bu durumun yazarın yaşadığı maddi ve manevi sorunlardan kaynaklanabileceği, mütercimin eskiye bağlı olduğu ve onun değişmesinden tedirgin bir ruh hâli taşıdığı, Avrupaî medeniyete biraz gayret ve teknik destekle ulaşılabileceğini düşündüğü, büyük bir âlim ve dilci olmasına rağmen üslubunun ağır, sanatlı, kuru ve ihmallerle dolu olduğu (OATET 111, 112), Şanizade Ataullah Efendi'nin de zor bir hayat yaşadığı ancak üslubunun onunkisinden daha zarif olduğu (OATET 112, 113), Esat Efendi'nin ise onun gibi kesin hükümlü olmadığı (OATET 115), Burhan-ı Katı ve Kamusu'l-muhit tercümelerinin

Türkçeye en umulmadık zamanda büyük bir yenilik getirdiği, halk dilini kullanmasının önemli olduğu, Ziya Paşa'nın Şiir ve İnşa adlı eserinde Asım'ın dilinin doğal olduğunu söylediği (OATET 337), Asım'ın sözlüklerinde daha sade ve dikkatli bir üsluba sahip olduğu, eserlerini yazdığı dönemde sadece eski taraftarları tarafından okunduğu için yeterince çalışmalarından faydalanılmadığı (OATET 119) ifade edilerek Mütercim Asım Efendi'ye altı yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet Cemal Paşa (ED 257) (Midilli 1872- Tiflis 1922) Türk komutan ve devlet adamıdır. Askeri eğitim alan Cemal Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyetinin kurucu üyelerindedir. Çeşitli askeri ve idari görevlerde bulunan Cemal Paşa, Osmanlı'nın I. Cihan Harbi'nde yenilmesi üzerine önce Berlin'e, daha sonra Münih'e yerleşmiştir. Taşkent'te, Türkistan'a dağılan esir Türk subaylarını toplayan Cemal Paşa Afganistan'a gitmeye hazırlanırken Ermeni komitecileri tarafından öldürülmüştür (ML, 1969, 846).

ED'de Halide Edip Adıvar'ın, Şam'da Darü'l-Eytam adlı bir okul kurduğunda Cemal Paşa'nın da orada bulunduğu ve okulu olumlu karşıladığı söylenerek Cemal Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 257).

Ahmet Cevdet Paşa (NK 26; OATET 62, 66, 108, 113, 114, 116, 132, 133, 138, 139, 141, 142, 144- 147, 152, 153, 159- 181, 183, 184, 191, 204, 219, 252, 254, 303, 307, 329, 461; YK 89, 90, 110, 136; 209; EÜM 196- 206, 240, 252, 357, 412, 421; ED 36, 72, 106, 149, 153, 171, 174, 177, 178, 180, 202; MS 198) (Lofça 1822- Bebek 1895) Hukuk ve siyaset adamı, tarih, dil ve edebiyat âlimidir. Ahmet Cevdet Paşa Arapça ve Farsça dillerinin edebiyatlarına vâkıf, tarih, hukuk ve dilbilgisiyle ilgilenerek de devrinin büyük âlimlerinden olmuş bir insandır. Reşit Paşa'nın hukuka ait işlerinde ilminden ve zekâsından faydalandığı Ahmet Cevdet Paşa meclis-i maarif azalığı, maarif ve adliye nazırlığı, dâhiliye nazırlığı gibi görevlerde bulunmuştur. O, hem Batı ilminin kaynaklarından yararlanmış hem de kendi yetiştiği kültür dünyasını muhafaza etmeye çalışmış, şuurlu bir Tanzimat aydınıdır. Türk hukuk tarihinde önemli bir yeri olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'ye (İslami Özel Hukuk) öncülük etmiştir (Banarlı, 197: 957- 963).

NK'de Namık Kemal'in dostlarından biri olduğu, eski nesrin en güzel taraflarını alarak onu sadeleştirdiği, kelimelerin sırrını bildiği, Maruzat adlı eserinde adeta Abdülhamit'le konuştuğu, eserdeki tahkiye kabiliyetinin ve rahatlığının nadir bulunan özelliklerden olduğu ifade edilerek Ahmet Cevdet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (NK 26).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 62, 66, 108, 113, 114, 116, 132, 133, 138, 139, 141, 142, 144- 147, 152, 153, 159- 181, 183, 184, 191, 204, 219, 252, 254, 303, 307, 329, 461). Bu atıflarda, Cevdet Paşa'nın tarihinde kazasker İsmet Molla Bey ile reisülküttap Vahit Efendi'nin, III. Selim dönemi hakkındaki olumsuz düşünceleriyle dolu olan mektuplarını yayınladığı (OATET 62), Halet Efendi'nin zekâsı, alaycılığa giden nükteleri ve garip hâllerinin Şanizade ile Cevdet Paşa'ya yazı konusu olduğu (OATET 66), Abdülaziz Han'ın, Cevdet Paşa'nın önderliğindeki heyet-i islahiye hareketiyle göçebe halkı yerleşik düzene geçirmeyi planladığı (OATET 108), Şanizade tarihinin belge niteliği taşıdığını düşünen Cevdet Paşa'nın bu tarihin mukaddimesini, eserine olduğu gibi aldığı (OATET 113), Şanizade'nin ilm-i nücumdan yararlanarak yaptığı pek çok hesaplamayı, Cevdet Paşa'nın düzeltmek zorunda kaldığı, Bektaşî olduğu düşünülerek sürgüne gönderilen Şanizade'nin yaşlılığı nedeniyle affedildiğini, Tanpınar'ın Esat Efendi tarihinden ve Cevdet Paşa'dan öğrendiği (OATET 114), Mustafa Necip Efendi'nin Vaka-i Selimîyye'sini, Cevdet Paşa'nın kaynakları arasında gösterdiği (OATET 116), İstanbul'un değişimini görebilmek için yabancı kaynakların yanı sıra Cevdet Paşa gibi yerli yazarların eserlerinden de yararlanabileceği (OATET 132), Maruzat ve Tezakir-i Cevdet'te, Mısırlı paşa, bey ve hanımefendilerin İstanbul'a taşınmasının ve Kırım Savaşı ile yabancılarla temasın artmasının, İstanbul'daki gösterişli hayatı etkilediğinden söz edildiği (OATET 133), bu yüzden Cevdet Paşa'nın "servet-i kâzibe" dediği yalancı zenginlerin türediği (OATET 133), Cevdet Paşa'ya göre, Abdülmecit'in Osmanlı'daki kölelik ticaretini yasaklamasının, Kafkasya'ya yapılan gerek savaş gerekse barış çalışmalarının başarısını etkilediği (OATET 138), Cevdet Paşa'ya göre Tezakir-i Cevdet ve Maruzat'ta hakkında pek çok bilginin yer aldığı (OATET 139, 141) Reşit Paşa'nın, hem siyasi hayatı hem de resmi nesri olumlu anlamda değiştirdiği (OATET 142), Encümen-i Şuaranın Ahmet Cevdet

Efendi'den Hammer'i tamamlayacak uzun bir çalışma ısmarladığı ve bunun sonucunda "Cevdet Tarihi"nin ortaya çıktığı (OATET 145), Encümen-i Danişin Cevdet Paşa tarihi, İbni Haldun tercümesi ve Vefik Paşa tarihinden başka eser çıkarmadığı görüşüne Tanpınar'ın karşı çıktığı (OATET 144), Fuat Paşa ile Ahmet Cevdet Efendi'nin beraber yazdığı Kavaid-i Osmaniye adlı eserin Encümenin çalışmalarından biri olduğu (OATET 146), Babıali Mektubî Kalemine Hafız Müşfik'in yerine, Ali Paşa'nın damadı Selahattin Bey'i ataması ile kendisine karşı ilk muhalefet fikrinin filizlenmeye başladığını, Cevdet Paşa'nın tarihinde anlattığı (OATET 147), Reşit Paşa, Ali Paşa ve Cevdet Paşa gibi kişilerin Tanzimat devrinin ilk ideolojisi olan "medeniyetçilik" fikrini tanımlamaya çalıştıkları (OATET 152), yenilikçi bir insan olan Cevdet Paşa tarafından bile meşrutiyet fikrinin eleştirildiği (OATET 153), Türk edebiyatının batı türleriyle tanıştığı 1859- 1865 yılları arasında, fikir ve sanat hayatında Ahmet Cevdet ve Şinasi gibi isimlerin yer aldığı, bu isimlerden gelecek nesiller üzerinde en az tesir edeninin Ahmet Cevdet Paşa olmasına rağmen Fuat Paşa ile yazdıkları gramerde Türkçenin üzerinde duran ilk kişi olduğu ve tarihiyle de Tanzimat döneminin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel planını çizdiği (OATET 159), Cevdet Paşa'nın hayatında yetiştiği devrin bütün tesirlerini görmenin mümkün olduğu, devri gibi ikilikler içinde kaldığı, medrese tahsilinin yanı sıra Murat Molla'nın tekkesine devam ettiği, burada Farsça öğrendiği ve Murat Molla ile mesnevi okuduğu, ayrıca burada Reşit Paşa ile tanıştığı, onun güvenini kazanarak yakın dost oldukları (OATET 160, 165), böylelikle farkında olmadan politika hayatına giren Ahmet Cevdet Efendi'nin Encümen-i Danişin açılış merasiminde Kavaid-i Osmaniye adlı eseriyle Abdülmecit Han'a takdim edildiği, ceza kanunnamesindeki etütleriyle adliye ve hukuk alanındaki çalışmalarının başladığı (OATET 161), hukuk derslerini halkın da alabilmesi için çalışmalar yaptığı (OATET 163), Mektebi Hukuku açtığı (OATET 164), kendisinin başkanlığında Mecelle'nin yazılmaya başlandığı (OATET 163), dâhiliye ve adliye nazırlığı gibi önemli görevlerde bulunan Cevdet Paşa'nın 1890'da görevden alındığı, 1895'te vefat ettiği (OATET 164), çok çalışkan Cevdet Paşa'nın hem Doğu hem de Batı ilimlerini öğrendiği (OATET 166), en büyük eksikliğinin hep başkasına tabi olmasından ileri geldiği, bu nedenle Mithat Paşa mahkemesindeki kötü duruma düştüğü (OATET 167), Cevdet Paşa'nın tarihten hukuka, gramerden

belagate pek çok eseri bulunduğu (OATET 168), Tarih-i Cevdet'in bir tenkit eseri olduğu, Cevdet Paşa'nın bütün ayrıntıları vesikalarla anlatmasının, eseri daha da değerli hâle getirdiği, böylece monografi türünün de önünün açıldığı (OATET 171, 173, 178), Kıyas-ı Enbiya'nın, onun nesrinin en olgun meyvesi olduğu (OATET 177), üslubunun secisi, cinası, nüktesi, tasviriyle eskiye; halk tabirlerini kullanması, sadelikte ısrara etmesi, derli toplu cümle kuruluşlarıyla yeniye yaklaştığı (OATET 176), ondaki Arapça tesirinin, eski Latin edebiyatının Batı yazarlarına yaptığı tesire benzediği, Paşa'nın uygun kelimeyi arama ve bulma ısrarının bu kaynaktan geldiği, Cevdet Paşa'nın ilmiyedeki başarısının daha kuvvetli olduğunu söyleyen Ebüzziya Tefvik'in, onun akıcı bir kaleme sahip olduğunu belirttiği (OATET 177), Münif Paşa'nın Cevdet Paşa neslinden olduğu (OATET 179), Cevdet Paşa gibi öğretmek için doğduğu (OATET 180), saçkıran hastalığından dolayı birkaç kez sakalını kesen Şinasi'nin bu nedenle görevinden alınması olayını Cevdet Paşa gibi bazı tarihçilerin eserlerinde anlattıkları (OATET 183, 184), Kavaid-i Osmaniye'nin mukaddimesi ile Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr'ın dillerinin karşılaştırıldığında, Şinasi'nin sadeleşme hareketinde planlı bir yapı kurduğunun anlaşıldığı (OATET 191), Cevdet Paşa'nın Maruzat'ta, Şinasi ile yeni siyasi fikirlerin yeşermeye başladığını söylediği (OATET 204), Leyla Hanım, Cevdet Paşa, Fuat Paşa ve Ziver Paşa'nın, eski şiirin bilgiç tavrını, hayata ve saraya bağlı, çapkınca modalarını küçük farklarla devam ettirdiği (OATET 252), Cevdet Paşa'nın hayatından bahsederken Darülmüşnevinin açılışından söz ettiği (OATET 254), Maruzat'ta Ziya Bey'in "yolsuz ve uygunsuz teşebbüs"lerde bulunduğunu belirttiği (OATET 304, 307), Ziya Paşa'nın nesir dilinin Cevdet Paşa'ninkinden daha sıkı ve ölçülü olduğu (OATET 329), Cevdet Paşa'nın kızı için yazdığı kitapta, çocuğuna zaman ayırabilen fakirlerin asıl zenginler olduğunu söylediği (OATET 461) ifade edilmiştir.

YK'de Akif'in batıcılığının, Cevdet Paşa'nın devamı gibi görüldüğü, hatta Cevdet Paşa'nın medeniyetçiliğine İslamcılığı da eklemek gerektiği (YK 89,90), Cevdet Paşa'nın II. Mahmut devrinde "Cemiyet-i Felâsife"nin en güzel mısra müsabakasının yapıldığını belirttiği (YK 110), Türk edebiyatındaki mehtaplı gece teminin etrafında, Tanzimat'la birlikte "serv-i sîmin" imajının teşekkül ettiği, bu unsurun ise Cevdet Paşa'dan Namık Kemal'e kadar

kullanıldığı (YK 136) ifade edilerek Ahmet Cevdet Paşa'ya dört yere atıf yapılmıştır.

EÜM'de Cevdet Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 196-206, 240, 252, 357, 412, 421). Bu atıflarda Tanzimat'ın ve Reşit Paşa devrinin tüm özelliklerini temsil eden Cevdet Paşa'nın, devri gibi belirli sınırlar içerisinde yapıcı, teşkilatçı, uzlaştırmacı, Avrupa'ya hayran, medeniyetçi, aynı zamanda değerlerine bağlı, kökten değişikliklerin aleyhinde, mücadeleci ve çalışkan olduğu, hukuk, siyaset, ticaret gibi pek çok alanda öncü olmasının yanı sıra otuz cilde yakın eserinin bulunduğu (EÜM 196, 203, 204) ancak eserlerini ve becerilerini kendisine gösterilen alan içerisinde sergilemeye çalışan Paşa'nın siyasette de hep tabi kalmayı tercih ettiği (EÜM 197), Kanunuesasi'deki 113. maddenin tüm sonuçlarının Ahmet Cevdet Paşa'nın omuzlarına yıkıldığı (EÜM 198), Tanzimat ve Batıcılık hareketi eleştirilmeye başlandıktan sonra Cevdet Paşa'nın Babıali'nin muhafazakâr tarafına geçtiği, yeni adlî tesislerde Hanefi fıkhnını esas aldığı (EÜM 198), ilk şeklini Reşit Paşa'dan aldığı üslubunun pek çok kaynaktan beslendiği, bu nedenle lügatinin geniş ve renkli olduğu (EÜM 204), Cevdet Paşa'nın tarihinin, hem mizacını hem de yeteneklerini göstereni en iyi eseri olduğu (EÜM 206). Namık Kemal'in dostlarından biri olduğu (EÜM 240), Talim-i Edebiyat adlı eserin, Cevdet Paşa ile Namık Kemal'in takrizleriyle çıktığı (EÜM 252), Yahya Kemal hikâyelerinin, Osmanlı tarihinin genel manzarasını çizdiği ve âdeta Hammer ile Cevdet Paşa'yı tamamladığı (EÜM 357), Paşa'nın Maruzat'ta, Kırım Savaşı'ndan sonra başlayan karışık hayatın kendine özel çekici taraflarının bulunduğunu belirttiği (EÜM 421) ifade edilmiştir.

ED'de Ahmet Cevdet Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 36, 72, 106, 149, 153, 171, 174, 177, 178, 180, 202, 209, 234). Bu atıflarda Ahmet Cevdet Paşa'nın Namık Kemal'den önce mektup tarzını denediği (ED 36), Cevdet Paşa'nın tarihini, modern Türkiye'nin başlangıcı olan 1826'da bitirmesinden dolayı Namık Kemal'in eleştirdiği (ED 72), 1826'dan önce eğitimlerini tamamlayanların, Ahmet Cevdet Paşa gibi medreseyi bitirip özel ders aldıkları (ED 106), Cevdet Paşa dışındaki Tanzimat yazarlarının medrese eğitimi almadığı (ED 153), Abdülhamit döneminde maliyenin bozulması üzerine Cevdet Paşa'nın bir layiha yazdığı (ED 149), Ziya Paşa'nın dilinin, Ahmet Cevdet Paşa'ninkine gibi eskiye yakın bir Tanzimat dili

olduğu (ED 174), eskiden beri varlığını sürdüren “nk” kelimesinin Cevdet Paşa tarafından da kullanıldığı (ED 171), Reşit Paşa’nın nesir dilini taklit eden Cevdet Paşa’nın daha sonraları kendi üslubunu bulduğu (ED 177, 178), bu dönemde Ziya Paşa, Suavi, Cevdet Paşa, Namık Kemal, Ahmet Mithat ve Ahmet Vefik Paşa’ninki gibi beş altı üslubun bulunduğu (ED 209), Mithat Paşa mahkemesinin reisi olmakla Cevdet Paşa’nın ahlaka ihanet ettiği (ED 180), Abdülhamit devrinde halktan ilk bahseden kişinin Namık Kemal, son bahseden kişinin ise Cevdet Paşa olduğu (ED 202), Tevfik Fikret ile Cevdet Paşa’nın kadın hakları savunucusu olduğu (ED 234) ifade edilmiştir.

MS’de edebiyatın bir milli haysiyet davası olarak görülmeye başlandığı bir dönemde, Babıali’de yetişen entelektüel kişilerden olması bağlamında Ahmet Cevdet Paşa’ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 198).

Ahmet Efendi (şarihlmennarzade) (OATET 29, 32, 170) (Amasya ?- İstanbul 1657) XVII. yüzyıl Osmanlı tarihilerindedir. Özel dersler ile eğitimini tamamlayan Ahmet Efendi çeşitli medreselerde müderrislik yapmış, çeşitli tarih eserleri kaleme almıştır (ML, 1969, 173).

YK’de büyük Osmanlı tarihçilerinin devlet büyüklerinin karakter gözlemlerini çıkarmaktan hoşlandıkları, başta şarihlmennarzade olmak üzere komik çizgiyi hiç kaçırmadan bunları aktardığı (OATET 29), ferdin bulunmayışından dolayı eski nesrin şarihlmennarzade gibi usta isimlerinde bile bir nesir üslubundan söz edilemediği (OATET 32), Cevdet Paşa’nın şarihlmennarzade gibi pek çok ünlü isme rağmen Türk tarihinin en büyük tarihçisi olduğu (OATET 170) söylenilerek Ahmet Efendi’ye  yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet Efendi (şeyh) (OATET 233, 360) Namık Kemal’in hayatında mühim yeri olan limlerdendir. Kuleli Olayı’nda suçlu bulunarak Kıbrıs’a sürgün edilmiştir (OATET 233, 360).

OATET’te camilerdeki vaazları ile halkı kişkırttıkları iddia edilerek Ali Suvai, şeyh Ahmet Efendi ve Necip Efendi’nin tutuklandıkları (OATET 233), Kıbrıs’ta sürgündeyken tanıştığı Ahmet Efendi’nin Namık Kemal’in hayatında önemli bir yer edindiği, bu tanışmadan sonra şairin din bir cezbeyle girdiği (OATET 360) ifade edilerek şeyh Ahmet Efendi’ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet Eflaki (BŞ 92, 94) (?- 1360) Mevlana'yı ile etrafındaki insanları anlatan Menâkıbü'l-arifin adlı eserin yazarıdır. Kültürlü bir aileden gelen Eflaki, Konya'ya gelerek önemli hocalardan ders almış, astronomi ile uğraşmış, Mevlana'nın oğlu Ulu Ârif Çelebi'ye intisap etmiştir (İA, 1988-2012, 62).

BŞ'de mecliste Mevlana'nın yanına oturduktan sonra tanınmaya başlayan Şems-i Tebrizi'nin herkes içinde konuşmaktan hoşlanmadığını eserinde ifade eden Ahmet Eflaki'ye iki yerde atıf yapılmıştır (BŞ 92, 94).

Ahmet Faiz Efendi (OATET 117) (Musul 1842- 1907'den sonra) Osmanlı âlimi ve devlet adamıdır. Pek çok idari görevde bulunmuş ve aynı zamanda İslami bilimlerin çeşitli dallarında Türkçe, Farsça ve Arapça eserler yazmıştır (İA, 1988- 2012, 64).

OATET'te Türk edebiyatındaki ilk önemli jurnallerden biri olarak Rûznâme-i Sultân Selim-i Hân-ı Sâlis'inden bahsedilmiş ve bu bağlamda Ahmet Faiz Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 117).

Ahmet Hamdi Paşa (EÜM 208) (İstanbul 1829- Beyrut 1885) Türk sadrazam. 1841'de Babıali Kalemünde çalışmaya başlayan Hamdi Paşa Evkafı Hümayun ve Maliye Nazırlıklarında çalışmış, Aydın valisi olmuş, Osmanlı- Rus Savaşı sırasında sadrazamlığa getirilmiş ancak aynı yıl görevinden alınmıştır (1848) (AB, 1993, 211).

EÜM'de 1878'de Ahmet Vefik Paşa'nın yerine başvekil olarak tayin edilmesi bağlamında Ahmet Hamdi Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 208).

Ahmet Haşim (OATET 265, 369; YK 26, 27, 35- 40, 42, 83, 84, 85, 104, 105; EÜM 106, 109, 111, 122, 134, 274, 284- 294, 311, 319, 322, 353, 371, 386- 388, 405, 416, 419, 501, 502, 519; ED 75, 82, 103, 111, 117, 131, 208, 220- 231, 253, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 286; MS 143, 144, 145, 156, 163, 170) (Bağdat 1884- İstanbul 1933) Edebiyatımızın önemli şairlerindedir. Maliye Bakanlığında tercümanlık, Güzel Sanatlar Akademisinde estetik ve mitoloji, Harp Akademisi ile Siyasal Bilgiler Okulunda Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Sembolizm ve empresyonizm bir

şair olan Haşim'in çocukluğunun şiiri üzerinde büyük etkisi görülmektedir. Sanat için sanat anlayışını benimseyen şairin şiirlerinde toplumsal olay ve düşüncelere rastlanmaz. Şair şiirlerini aruz ile yazmış, Arapça ve Farsça tamlamalara, istiareli ve mecazlı anlatıma oldukça çok yer vermiştir. Ona göre şiirin dili musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın bir dildir. Günün doğuşu, akşam saatleri, mehtaplı göller, kuğular, leylekler, güller ve bülbüller şiirlerinde en çok kullandığı motiflerdir (Banarlı, 1971, 1163).

OATET'te Şeyh Galip'in etkisinin Cenap'tan Haşim'e kadar devam ettiği (OATET 265), Namık Kemal'in,

“Bir ser-i Maktua benzerdi şafakta mehtâb”

mısrasındaki tabiat anlayışının Haşim'i anımsattığı (OATET 369) ifade edilerek Ahmet Haşim'e iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Ahmet Haşim'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (YK26, 27, 35-40, 42, 83, 84, 85, 104, 105). Bu atıflarda Ahmet Haşim'in, Dergâh'ın ilk toplantısında dergiye Haşhaş adının verilmesini teklif ettiği (YK 27), Dergâh'a çok bağlı olan şairin pek çok farklı hâlinin bulunduğu, kimi zaman Peltekis'e kıyafetler diktiren, Pandeli'de yemekler yiyen, şık, titiz, güzel sözler söyleyebilen, bazen aşırı olabilecek kadar alıngan, aynı oranda kendini hiddetle savunan bir yazar kimi zaman dedikoduyu seven fakat pek çok konuya gidiş ve göndermeleri sırasında müstesna hayallerini oluşturan bir insan olarak görüldüğü, monolog halinde konuşmayı seven Yahya Kemal ile Ahmet Haşim'in bir araya geldikleri nadir konuşmalarda etrafındaki öğrencileri unuttukları, pek çok konuda birbirlerine benzemelerine rağmen büyük bir noktada birbirinden ayrıldıkları, Yahya Kemal'in bir klasiğin, Ahmet Haşim'in ise insanları şaşırtmanın peşinde koştuğu, Haşim'in öncü kalmak isteyen, dilinde daima noksan bir taraf olan primitif bir şair olduğu (YK 35-40), şairin muhayyilesinde kendisine özgü bir mazi endişesinin bulunduğu, şairin hayatındaki bazı parçaların dağınık hallerinin onun şiirini oluşturduğu (YK 42), Haşim'in bir makalesinde Şahabettin Süleyman'ın dönemine olan etkilerinden söz ettiği (YK 83), dil konusunda Servetifünun'un varisi olan şairin dikkat çekici bir çağrışım sistemi kullanarak kendi müzikalitesini oluşturduğu (YK 84), Ünaydın'ın Diyorlar ki adlı eserinde Haşim'in Servetifünun için yaptığı bir eleştirisinin yer aldığı (YK 85), bu eleştiride sadece özel sanatkârlarda bulunan realite duygusu ile onun hayal dünyası

ele ele yürüdüğü, Servetifünun'u eleştirmek isterken aslında Tanzimat'tan önceki ve sonraki edebiyatın estetiğini verdiği, bu olgunluk devresinde ilhamını Sembolistlerden alan ancak köklünün peşinde olan ve köklerini Doğu'da arayan bir Haşim'in bulunduğu, Tazarrunname, Erenlerin Bağından ve Okun Ucundan adlı eserlerden sonra Haşim'in Müslüman Saati adlı yazısının Türk nesrinin geometrik bir noktasında birleştiği (YK 104), 1908'den inkılâbından sonra yaşanan kesintide, tatminsizlikte herkesle bir olan Haşim, Yakup Kadri ve Yahya Kemal'in maziye canlandırma şekliyle diğer herkesden ayrıldığı (YK 105) ifade edilmiştir.

EÜM'de Haşim'e pek çok yerde atıfta bulunulmuştur (EÜM 106, 109, 111, 122, 134, 274, 284- 294, 311, 319, 322, 353, 371, 386- 388, 405, 416, 419, 501, 502, 519). Bu atıflarda Fecr-i Ati'den Ahmet Haşim, Yakup Kadri, Refik Halit, Hamdullah Suphi ve Fuat Köprülü gibi önemli isimler çıktığı (EÜM 106), bu isimlerin konuyla ilgili görüşlerini çeşitli gazete ve dergilerde çıkan yazı ve özel konuşmalarında açıkladıkları (EÜM 109), şiiri büyük davaların dışında kendine özel bireysel bir fantezi olarak gören Ahmet Haşim'in eserlerinin geniş kitlelere ulaşamadığı, Fransız Sembolistlerine yakın olan Haşim'in ilk devirlerinde Remy de Gourmont'a bağlı olduğu, Piyale'nin mukaddimesinde Bremond'un saf şiir anlayışına yaklaştığı ancak hiçbir zaman tam bir dil zevkine erişemediği, hayalperest kişiliğinin tek bir hayal çevresinde topladığı küçük manzumelerinde, ilkel kabilelerin kullandığı sanatlara benzeyen garip bir empresyonizmden yararlandığı, gençlik üzerindeki asıl tesirinin ise 1923 modernizminin, yeni resmin zevkini ve özgür bir hayal gücü sahibi olmanın tehlikeli hazlarını tanıttığı bir dönemde oluştuğu (EÜM 111, 228), Abdülhak Şinasi Hisar'ın Haşim'in neslinden olduğu (EÜM 122), Türk edebiyatında daima tek başına anılan Yunus Emre'nin yanında Baki, Şeyh Galip, Haşim ve Yahya Kemal gibi şairlerin yer alması gerektiği (EÜM 134), Tanpınar'ın Ahmet Cemil'le yaptığı hayali mülakatta Ahmet Cemil'in, Yahya Kemal ile Ahmet Haşim'den bir şey anlamadığını, şiirlerinde duygusallık olmadığını bu nedenle kupkuru geldiğini söylediği (EÜM 274), Haşim'in şiirleriyle fikir ve sanat hayatına giren Tanpınar'ın üzerinde şairin etkisinin büyük olduğu, ilk yazılarını ona dair yazdığı, Nurullah Ataç'ın sanat tarihinin gelecekte, yaşadıkları devri "Haşim devri" olarak adlandıracağı fikrine Tanpınar'ın da katıldığı, Haşim'in kendi zekâsıyla yaptığı bir âlemi,

kendi yöntemleriyle anlattığı (EÜM 284), onda hiçbir şeyin tekrar etmediği, her şeyin birbirini tamamladığı (EÜM 285), şairin nesrinin de şiirini anlamaya yardımcı bir vasıta olduğu, Haşim'in doğaya daima aynı kalan ilk insan hayretiyle baktığı, şiirinde eşyanın uykudan uyanarak şekil değiştirdiği, soyut ve saf güzelliklerin peşinde olduğu (EÜM 286), Haşim'in, şiirlerinde rüyayı başlatan unsurlar olan eşya ve manzara ile okuyucuyu baş başa bıraktığı, onun anlaşılabilirliğinin "kökü aydınlıkta olan bir ağacın" açıklığına benzediği (EÜM 287, 292, 293), Dergâh'ta şiirlerinin çıkmaya başlayacağı zamanlarda, Tanpınar'ın Haşim'le tanıştığı (ED 289), şiirden ve güzel olandan başka hiç bir şeyi ciddiye almayan Haşim'in çocukça bir mizaca sahip olduğu, kendisini hayata karşı hazırlıksız olarak yakaladığı zamanlarda kıskanç, huysuz biri hâline gelse de özünde çok iyi, paylaşımcı ve hassas bir insan olduğu (EÜM 290), Servetifünun dilinin en büyük zaferi olan Merdiven şiirine kadar, şairin Fikret ve Cenap arasında bir dil kullandığı, sabah ve akşam manzaralarına farklı bir bakış açısı getirdiği, yakut, mercan, altın, bakır gibi hayal gücünü uyandıran renklerle manzarayı resmettiği (EÜM 319), dildeki sadeleşmeye uymaya başladığı Merdiven şiirinin (EÜM 387) tüm güzelliğine rağmen yine de çok kapalı olduğu (EÜM 311), her hareketinde bir şeyler yıkmayı seven, mükemmel bir zekâya ve üstün bir zevke sahip olan Haşim'in herkesin eleştirdiği Yahya Kemal'den bahsederken sadece onu övdüğü, olumsuz bir yorum yapmadığı (EÜM 353), Fahri Belek'in

"Yollar bir akşama hazırlanmakta"

mısrasının hem akşamı anlatış şekli hem de kısa vezni ile Ahmet Haşim'i anımsattığı (EÜM 371), Haşim'in en güzel mısralarını, anlamın ve rengin yoğunlaştığı küçük vezinlerle yazdığı (EÜM 387), müphem hislerin şairi olan Haşim'in mana için şiirin şeklini ihmal edebileceği (EÜM 387), ona, sonsuz bir göl ve kurbağa şairi şakasını yapanların zamanla ortadan kaybolduğu (EÜM 405), bu kayboluşta Nurullah Ataç'ın çok faydasının bulunduğu (EÜM 416, 419), son zamanlarında Frankfurt Seyahatnamesi'ni yazan Haşim'in bu eserinde hastalığından hiç söz etmediği, onun kaleminin kendi şahsi hayatını hiçbir zaman yansıtmadığı (EÜM 501), bu eserde sadece kendi gözünden Almanya'yı anlattığı (EÜM 502), toplumun Fikret'i ve Haşim'i 1912 yıllarında anlamaya başladığı (EÜM 519) ifade edilmiştir.

ED'de Ahmet Haşim'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 75, 82, 103, 111, 117, 131, 208, 220, 221, 222, 223, 226, 228, 229, 230, 231, 253, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 286). Bu atıflarda Ahmet Haşim'in dilinin, güzelliğın ve şiirin dili olduğu, mükemmele ulaşmak için çabaladığı bu durumun ona insanın şimdiki anını anlattırmadığı, eksiği olan bir dünyayı tasavvur ettirmedıği, şiirlerinde bulunduğu mekândan kaçma düşüncesini hissetmenin mümkün olduğu (ED 75), Ahmet Haşim'in ve arkadaşlarının İstanbul'da vers libre (serbest nazım) ile şiir yazarken ekollerden hoşlanmayan Yahya Kemal'in Paris'ten klasik şiirler yazarak eve döndüğu (ED 82), Haşim'in estetik uğruna şiiri feda ettiği (ED 103), şiirlerinde düşünmeden söylenen mısraların bulunduğu, bu durumun vezne karşı duruşun ilk adımı olduğu (ED 131), Oidipus kompleksinin en bariz şekilde onda görüldüğu (ED 111), Yahya Kemal'in bazı yönlerden sembolizme bağlı olduğu ancak Haşim gibi dayanaksız olmadığı (ED 208), Ahmet Haşim'in Yahya Kemal ve Yakup Kadri neslinden olduğu (ED 253, 267), babası Arif Hikmet Bey'in annesinin üzerine evlenmesi nedeniyle babasından söz etmediği, Fecr-i atî'nin öncü şairlerinden olduğu, Yahya Kemal ve şairin edebi münakaşalarda bulunduğu, nadir, acayip, kendisine ait özellikleri olan şeylerden hoşlandığı, bunlardan birinin de hiç görmediği mango meyvesi olduğu, çocuk ruhlu, kıskanç ama affedici, istekli olan Haşim'in zamansız ölen annesinin onda bir fikrisabit hâline geldiği, sanat ve hayatın sadece bir rüya olmasını isteyen Haşim'in estetiğini sembolizmin üzerine inşa ettiği (ED 221), belirsizliği sevmesine rağmen müzikal, renkli bir şiirin peşine düştüğu, kimi zaman insanı inkâr edecek kadar tabiatla meşgul olduğu, Şark ile yoğun bir ilişkisi bulunmayan Haşim'in yerli tarafını Tefik Fikret ve Cenap Şahabettin'in oluşturduğu, bu nedenle onun dilinde Servetifünun dilinin hayati bir damarla birleşmesinden kaynaklanan bir ikiliğin bulunduğu (ED 222), kendisini acayip bir mahlûk gibi gören Haşim'in eserlerinde hep yıkma arzusunun bulunduğu (ED 230), kompleksleri çocukluk çağından gelen şairin O Belde, Zulmet ve Şi'r-i Kamer'de kendi melankolisini anlattığı (ED 231), dedesi Iraklı bir büyücü olan Ahmet Haşim'in Göl Saatleri'ndeki küçük parçalarda "Japon ressamı" gibi empresyonist bir şair olduğu (ED 264), Remy de Gourmont, Alain, Anatole France ve Palea, Barres ve John Ruskin'in eserlerini okuyan Haşim bunların yanı sıra eskilerle de ilgilendiği (ED 264), şiirlerinde hayatta olmayan bir

kadının güzelliğinden söz etmesinin, annesinin ölmüş olmasına bağlanabileceği, Haşim'in saflık peşinde koşmasına rağmen tembel olduğu, ilk şiirlerini hiç değiştirmeden yayınladığı, maddesizliğin peşinde olan Haşim'in olanı olduğu gibi kabul etmediği, çok kullandığı akşam imajının bile rüya hâlini yansıttığı, onun on sekiz, on dokuz yaşlarında okuduğu bir mitoloji kitabının etkisine kaldığı (ED 265), Haşim'in Türk edebiyatında kronik yazar tek şair olduğu ve Orhan Veli'ye tesir ettiği (ED 266), Ali Canip'in Haşim'in şiirlerini Türkçeye çevirdiği (ED 286) ifade edilmiştir.

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birinde, Ahmet Haşim nesline mensup ya da onun tesiri altında olanlar arasında Gökalp'in gösterilmesine hayret edildiği, Haşim'in Regnier'den ne derece ilham aldığına ne derece intihal ettiğinin tartışıldığı, Haşim'in sembolistlerin içinde değerlendirmenin doğruluğunun görüşüldüğü (MS 143), bu toplantıda Yahya Kemal'in, sembolizmi ve saf şiiri seven Ahmet Haşim'de ne Regnier'in dediği sembolizmin ne de Bremond'un dediği saf şiirin bulunduğunu belirttiği, Haşim'in Verhaeren ve Rodenbach'ı beğendiği (MS 144, 145), dünyaya gelirken her sanatkârın kendisi ile beraber özel bir hassasiyet getirdiğini düşünen Yetkin bu hassasiyetin Ahmet Haşim'de bir nostalji gibi görüldüğünü belirttiği (MS 150), şairin son dönemin en başarılı şairleri arasında bulunduğu (MS 163), Servetifünun'a bağlıyken dili eski olan Haşim'in buradan kurtulduktan sonra ise Şeyh Galip'e bağlandığı, onun yeni tarafı olan imajlarının bir ruh hâlini temsil ettiği, mükemmelin peşinde koşmak yerine yazdıklarını olduğu gibi bıraktığı, bunun sonucunda da kafiyeyi ve şekli ihmal ettiği (MS 170) ifade edilerek Ahmet Haşim'e altı yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet Hikmet Müftüoğlu (EÜM 120, 282, 283) (İstanbul 1870-İstanbul 1927) Öykücü ve yazardır. Galatasaray Lisesinin bitirdikten sonra burada edebiyat öğretmenliği yapmış, Darülfünunda Alman ve Fransız edebiyatı okutmuş, dışişlerinde görev almış, hariciye müsteşarlığı yapmıştır. Servetifünun ve Milli Edebiyat dönemlerinde, Türkçülük ve halkçılık için yazılar yazmış, çeşitli dergilerde yazı ve öyküleri yayınlamıştır (Kurdakul, 1971, 19, 20).

EÜM'e Ahmet Hikmet'in Türkçülük hareketini benimsediği (EÜM 120), Türk şiir ve ve musiki tarihine dair araştırmalar yaptığı, lisanın tasfiyesi,

imlanın tespiti ve harf meseleleri ile yakından uğraştığı (EÜM 282, 283) ifade edilerek Ahmet Hikmet Müftüoğlu'na üç yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet İhsan Tokgöz (YG 310; ED 220; MS 198) (Erzurum 1868-Gölcük 1942) Gazeteci ve yazardır. Mülkiye mektebinde eğitim gören Tokgöz, Şafak ve Ümran dergilerini yayımlamış, Malumat ve Servet dergilerinde dış haber ve telgraf haberleri çevirmeni olarak çalışmış, Âlem basımevini kurmuş, Dimitri Nikolaidis ile Servetifünun dergisini çıkarmıştır. Tefvik Fikret'ten Oktay Akbal'a kadar pek çok edebiyatçının yetişmesine katkıda bulunan Ahmet İhsan Bey'in başlıca eserleri: Avrupa'da Neler Gördüm, Matbuat Hatıralarım (TBEA, 2010, 1025, 1026).

YG'de onsuz Servetifünun'un yarım kalacağı söylenerek Ahmet İhsan'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 310).

ED'de 1909'da Ahmet İhsan Bey'in gençliğin önünden çekilmesiyle Fecr-i ati topluluğunun ortaya çıktığı söylenerek yazara bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 220).

MS'de edebiyatın milli bir haysiyet davası olarak görülmeye başladığı bir dönemde Babıali'de onun gibi entelektüel kişilerin yetişmeye başladığı ifade edilerek Ahmet İhsan Tokgöz'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 198).

Ahmet Kutsi Tecer (OATET 28; YK 33, 37, 38, 157; EÜM 27, 28, 98-100, 112, 125, 292, 294, 379, 421, 427, 435, 440; YG 287, 305; MS 62, 150, 151, 152, 163, 245- 249, 251) (Kudüs 1901- İstanbul 1967) Cumhuriyet devri şair ve yazarlarından. Dergâh dergisinin ortaya çıkardığı şairler arasında yer alan Tecer, Sivas Lisesinde edebiyat öğretmenliği, Talim ve Terbiye Kurulunda üyelik, Adana ve Urfa milletvekilliği, Halkevleri şefliği, Paris Kültür ataşeliği, Güzel Sanatlar Akademisinde estetik profesörlüğü yapmıştır. "Hecenin Beş Şairi"nden biri olan Tecer, memleketçi şiir yolunda folklordan, Anadolu'nun zengin kültürel mirasından ve günlük hayattan faydalanarak şiirini oluşturmuş ve hece vezninin modern ses olanaklarından faydalanmıştır (Oktay, 1993, 1293- 1297).

OATET'te halk arasında yaptığı bir araştırmada kukla oyunu gibi bazı temsili oyunların hala yaşadığına dikkat çekmesi bağlamında Ahmet Kutsi Tecer'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 28).

YK'de Dergâh dergisinin kadrosuna sonradan katılan genç şairlerden olduğu, Yahya Kemal'in gazelde yaptığı yeniliğe benzer bir şeyi koşmada deneyerek bunu Dergâh'ta yayınladığı (YK 33, 37, 38), Tanpınar'la birlikte Yahya Kemal'in Gedik Ahmed Paşa'ya Gazel şiirini inceledikleri (YK 157) ifade edilerek A.Kutsi Tecer'e dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Tecer'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 27, 28, 98-100, 112, 125, 292, 294, 379, 421, 427, 435, 440). Bu atıflarda, Tecer'in hece veznini belirli bir olgunluk seviyesine erdirdiği, Türk şiirine yepyeni yapıda ve zevkte eserler verdiği, şiirde şekil ile muhtevanın ilişkisini ilk ortaya koyan kişi olduğu (EÜM 27), Ülkü ve Oluş dergilerinde yayınladığı, sanatının beyannamesi olarak kabul edilen iki makalesinde modern zamanların şiirinin epik olması gerektiğini ve destanın dışında şiir olamayacağını belirttiği, şairin bu düşüncelerini beğenen Tanpınar'ın bu devrin destanının ancak roman olabileceğini düşündüğü (EÜM 28), Tecer'in Koçyiğit Köroğlu'sunda üzerinde durduğu dostluk temasının Türk edebiyatında oldukça yeni olduğu, şairin bu şiirinin, Orhun Abideleri ve Dede Korkut Hikâyeleri'nden başlayarak Türk nesrinin en güzel eserlerini yakından tanıdığının en büyük göstergesi olduğu (EÜM 99), aynı zamanda Tecer'in bu şiirle destanlardan yeni bir edebiyat kurmanın daima mümkün olduğunu gösterdiği (EÜM 100), şairin şiirlerinde hece veznini tercih ettiği (EÜM 112), nadir tiyatro yazarlarından olduğu (EÜM 125), Tanpınar'la birlikte son zamanlarında Haşim'i ziyarete gittikleri (EÜM 294) ve Haşim'in çıkarmak istediği bir şiir kitabının basımını onlara bırakmak istediği (EÜM 292), Tecer'in şiirlerinde ölüm temasına yer verdiği, kelimelerle kendi ruh hallerini anlattığı (EÜM 379), Nurullah Ataç'ın şaire "*Ben yirmi dört saat edebiyatçıyım.*" dediği (EÜM 421), Ankara'daki bir edebiyat toplantısında Nurullah Ataç'la beraber çalıştıkları (EÜM 435), Besim Tecer'in cenazesine Reşat Nuri ve Tanpınar'la beraber gittiği (EÜM 440), şairin Köşebaşı adlı piyesini incelerken Tanpınar'ın geçip giden hayatı okurmuş gibi olduğu, eserin "*Acaba ben de böyle miyim?*" sorusunu kendisine sordurduğu, eserde insanın ruhuna bir ayna tutulduğu (EÜM 427, 428) ifade edilmiştir.

YG'de Tecer'in yaşayan dili şiire sokmak için çok saf bir şiir dilini bu uğurda harcadığı (YG 287), Halkalı Ziraat Okulunu bitirdikten sonra Dergâh dergisine katıldığı, Tanpınar'ın ilk edebiyatçı dostları arasında bulunduğu (YG 305) ifade edilerek Ahmet Kutsi Tecer'e iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Ahmet Kutsi Tecer'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (MS 62, 150, 151, 152, 163, 245- 249, 251). Bu atıflarda şairin eski koşmayı yepyeni bir hassasiyetle dirilterek belirsiz ve şuursuz bir ağ ile esrarlı bir şekilde avladığı (MS 62), Kültür Haftası dergisinin bir toplantısında Baudelaire'in "Sanat çocukluktaki rüyaların zaman içinde tahakkukudur" sözünü söylediği (MS 150), derisindeki hassasiyetin de şaire çocukluğundan kaldığı (MS 151), hassasiyetleri oluşturan çocukluk anılarının gittikçe karmaşıklaşmasından dolayı, bu tarz incelemelerin emin bir yol olmayacağı (MS 152), son dönemin en başarılı şairleri arasında bulunduğu (MS 163), farklı bir zihni çalışma sarf ettiği şiiri, kendi şeklinin doğurduğu canlı bir manzume olarak gördüğü, bu nedenle koşma şeklini kullandığı, onun bu zevkinin eski şiir zevkine sahip olanları ve Nurullah Ataç'ı tatmin etmediği (MS 245- 249), Ahmet Kutsi ve Necip Fazıl'ın şiirleri müstesna edildiğinde, bugünün manzumelerinin nesre benzediği (MS 251) ifade edilmiştir.

Ahmet Lütfi Efendi (OATET 116, 173, 174, 285; EÜM 195, 205, 206; ED 278) (İstanbul 1817- İstanbul 1907) Son Osmanlı vakanüvislerindedir. Arapça, Farsça, fıkıh, hadis, tefsir öğrenen Ahmet Lütfi Efendi kadılık yapmış, devrinin on iki ciltlik tarihini yazmıştır. Diğer eserleri: Tefhin-ül-Müteallim, Divançe, Robinson Crusoe, Lûgat-ı Kamus (ML, 1969, 176).

OATET'te Esat Efendi'nin meraklı bir devlet adamı olmasından dolayı dönemiyle ilgili pek çok ipucu veren tarihinden Lütfi Efendi'nin faydalandığı (OATET 116), Cevdet Paşa'nın vezir olması üzerine yoğunluktan yazamadığı Vakayiname'sine ait kayıtları halefi Lütfi Efendi'ye gönderdiği (OATET 173), aradan "bir karn geçmeden" bir devrin tarihinin yazılamayacağını düşündüğü (OATET 174) Arapça tercümesinden Robinson Cruzoe (1864) adlı eseri Türkçeye çevirdiği (OATET 285) ifade edilerek Lütfi Efendi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Tanpınar'ın, Akif Paşa adlı makalesini yazarken Lütfi'nin tarihinden yararlandığı (EÜM 195), Cevdet Paşa'nın vezir olması üzerine yoğunluktan yazamadığı Vakayiname'sine ait kayıtları halefi Lütfi Efendi'ye gönderdiği (EÜM 205), aradan "bir karn geçmeden" bir devrin tarihinin

yazılamayacağını düşündüğü (EÜM 206) ifade edilerek Lütfi Efendi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Sefiller ve Robinson Crusoe adlı eserlerin ikinci tercümesini yapması bağlamında Lütfü Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 278).

Ahmet Mithat Efendi (NK 11, 25, 26, 27, 29; OATET 140, 152, 174, 192, 215, 250, 280, 282, 286, 287, 289, 291, 293, 294, 295, 297, 299, 300, 303, 359, 367, 405, 438, 445-474, 519, 563, 594-596, 598, 599, 601, 610; YK 77, 78, 80; EÜM 56, 67, 62, 67, 72, 76, 105, 119, 203, 227, 238, 240, 242, 246, 251, 275; ED 19, 20, 23, 24, 36, 40, 43, 64, 70, 176, 185, 189, 195, 209, 258, 279) (İstanbul 1844- İstanbul 1912) Gazeteci ve romancıdır. Zevra, İbret, Devir, Bedir, Tercüman-ı Hakikat gazeteleri ile Dağarcık ve Kırkanbar dergilerini çıkarmış, pek çok gazete ve dergide yazıları yayınlanmıştır. Üniversitede genel tarih, Kız Öğretmen Okulunda pedagoji öğretmenliği yapmıştır. Ahmet Mithat toplumsal faydayı göz önünde tutarak ekonomi, felsefe, tarih, biyoloji, coğrafya, askerlik, hokkabazlık vb. çok çeşitli konularda yazılar yazmıştır. Ahmet Mithat Efendi eserlerinde olmayacak tesadüflere, olağanüstü olaylara, sokakta her gün rastlayabileceğimiz tiplere oldukça çok yer vermiştir. Ahmet Mithat'ın iki yüzden fazla eseri bulunmaktadır. Hasan Mellâh, Hüseyin Fellâh, Felâtun Beyle Rakım Efendi, Dürdane Hanım, Letâif-i Rivayât, Obur, Menfâ, Avrupa'da Bir Cevalân eserlerinden birkaçıdır (TDEA, 1977- 1998, 68, 69).

NK'de Vatan yahut Silistre piyesinden sonra Mithat Efendi'nin Rodos adasına sürgüne gönderildiği (NK 11), Ahmet Mithat Efendi'nin İntibah'a kadar yazdığı hikâyelerinde bir tür kalite farkının bulunduğu (NK 25), Ebüzziya Tefvik'i kızdıracak kadar çok konuştuğu, yazarın zevkinin biraz daha yükselmesi şartıyla eşyayı ve çevreyi mükemmel şekilde anlattığı (NK 26, 27) Ahmet Mithat Efendi'nin romancı muhayyilesi ile Namık Kemal'e denk olduğu ancak dışarıdan bakıldığında sadece Namık Kemal'in eserlerinin halkı peşinden sürüklediği (NK 29) ifade edilerek Ahmet Mithat Efendi'ye beş yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 140, 152, 174, 192, 215, 250, 280, 282, 286, 287, 289, 291, 293, 294, 295, 297, 299, 300, 303, 359, 367, 405, 438, 445- 474, 519, 563, 594-

596, 598, 599, 601, 610). Bu atıflarda Reşit Paşa'nın Ali Paşa, Fuat Paşa, Ahmet Mithat Efendi gibi devrin siyasi hayatında daima ön planda olacak adamlar yetiştirdiği (OATET 140), bu durumu bilen Sultan Abdülaziz'in idareyi elinde tutmak için yetiştirilen adamları daima takip ettiği (OATET 303), Osmanlılık fikrini benimseyen ve fikrin kurucuları arasında bulunan Ahmet Mithat'ın Üss-i İnkilab adlı eserinde bütün imparatorluk tarihine bu ideolojiyi yaydığı, halk için bir dil oluşturmak gerektiğinden söz ettiği (OATET 152, 192), kendisinden önce gelen Ahmet Mithat gibi yazarların Batı tecrübelerini görmüş olmasına rağmen Cevdet Paşa'nın Doğu dünyasını tercih ettiği (OATET 174), Namık Kemal'in ve Ahmet Mithat'ın doğrudan doğruya Şinasi'ye bağlı olduğu (OATET 215, 250), Eyvah'ın Ahmet Mithat Efendi'nin ilk tiyatro çalışmalarından olduğu (OATET 286), onun tercüme ettiği eserlerin seviyesinin giderek arttığı (OATET 287), Türk edebiyatında ilk yerli hikâyenin Kıssadan Hisse ve Lataif-i Rivayat'ı ile başladığı (OATET 289), Ahmet Mithat Efendi'nin esaret meselesini ailesinden dinlediği ve etrafında gördüğü için eserlerinde ayrıntılı ve gerçekçi bir şekilde işleyebildiği (OATET 291), Felatun Beyle Rakım Efendi romanının Tanzimat'la ortaya çıkan köksüz ve züppe tiplerle kendini yetiştiren aydın arasındaki farkı gösterdiği (OATET 293), onun gibi yeni edebiyatçıların sayesinde Türk edebiyatının yeni bir evreye girdiği (OATET 294), özellikle mukaddimelerinde yapmak istediği şeyi okuyucuya anlatırken edebiyat hakkında genel bir bilgi verme fırsatı bulduğu (OATET 299), eserlerinde halkla kucaklaşmak için çabaladığı ancak insanı fert olarak gören zihniyete kapılarının açıklığının bilinmediği (OATET 295), Batı dünyasını ehlî hayatını acemice de olsa eserlerinde vermeye çalıştığı (OATET 297), bazı roman mukaddimelerinin Namık Kemal mektebinin tenkit ve deneme sahasına, Muallim Naci ile mektuplaşmalarının ise Sezai Bey'in Küçük Şeyler mukaddimesinin sahasına girdiği (OATET 300), İbret'in kapatılması üzerine Ahmet Mithat Efendi'nin Rodos'a sürgün edildiği (OATET 359), bu baskıya rağmen okuyucu artışının verdiği şevkle yazmaya devam ettiği (OATET 367), Mithat Efendi'nin tecrübesine rağmen Namık Kemal'in oda ve yatak odası tasvirinin Türk nesrinin ilk ciddi denemesi olduğu (OATET 405), Dağarcık, Venüs ve Sabah'taki yazıları ve bazı hikâyelerinde Türk nesrinin kapılarını tabiata açtığı (OATET 438), eserlerinde kimi zaman uzak, medeniyet dışı bir hasrete rastlandığı (OATET 519), yetişmesine Mithat

Paşa, Şakir Paşa ve Odyan Efendi gibi yeni taraftarı olan insanların tesirinin dokunduğu (OATET 594), Muallim Naci ile mektuplaştıkları (OATET 595), Recaizade Mahmut Ekrem'le hep dost kaldıkları (OATET 596), Muallim Naci'nin Tercüman-ı Hakikat'i eskinin ocağı yapmasını kabul etmediği ve damadına gazetenin kapılarını kapattığı (OATET 598) ancak şairin son anında bile Ahmet Mithat'ın yanında olduğu (OATET 599), Naci'nin şiir dili ile Mithat Efendi'nin nesir dilindeki bozukluğun birbirine benzediği (OATET 601), hayatındaki çarşı ve çiraklık dönemi, kalemdeki memurluğu, gazetede görevlerinin eserlerine tesir ettiği (OATET 445), Yeni Osmanlıların ve özellikle Namık Kemal'in çalışmalarının Ahmet Mithat Efendi'nin fikir hayatında bir basamak oluşturduğu (OATET 448), Avrupa ilmiyle İslamı birleştirmeye çalıştığı, yazılarında "namuslu fakir" tabirini kullandığı, böylece çalışarak yaşamayı ve sosyal adaleti vurguladığı (OATET 449), Lamarkizmle İslamiyeti, ilimle imanı, hürriyet aşkıyla Abdülhamit istibdadını birleştirmeye çalıştığı (OATET 450), Rodos'a sürgün edilmesinden sonra II. Abdülhamit'e karşı kendini güvenilebilir bir insan olarak tanıtmaya çalıştığı, bunun sonucunda da Takvim-i Vakayi'ye müdür olduğu ve Abdülhamit'in darbesini zorunlu bir olay gibi gösterme görevinin kendisine verildiği, Üss-i İnkılap'ın da bu duruma uygun bir şekilde yazıldığı (OATET 451), eserlerinin tamamında halka hitabı bir sınıf imtiyazı gibi koruduğu ve asla sanat endişesi içine girmediği (OATET 455, 456), aslında ferdi hayatın ve huzurun adamı olan Ahmet Mithat Efendi'nin Tevfik Fikret'in Aşiyân'ından önce Beykoz'daki yalısına çıktığı, Mithat Paşa'nın mahkemesinde, matbaasıyla kurduğu esnafılığına devam edebilmek için Paşa'nın aleyhinde yazı yazdığı (OATET 457), kendisine verilen "yazı makinesi" adına çok benzer bir isimle adlandırdığı Rakım Efendi'nin (iş makinesi) onun gelecekteki hâli olduğu (OATET 458), eserleriyle Mithat Efendi'nin toplum içindeki her insanı okumaya teşvik ettiği (OATET 459), cemiyetin ilk öğreticisi, çocuğuyla uğraşmaktan zevk alan ilk aile babası (OATET 460), roman türünün temellerini atan kişi olduğu (OATET 463), Esaret romanı ile çocuk ve çocuk terbiyesini (OATET 464), Fesefe-i Zenan'daki Zekiye Hanım ile dışarıda çalışan kadını (OATET 465), Mihnetkeşan'la toplumsal sefaleti, insan talihi ve toplum filozofu tipini (OATET 466), Firkat'taki Memduh'la ilk gençlik buhranını, ilk tatminsizliği (OATET 467), Felatun Bey ve Rakım Efendi ile

yeni ahlak meselesini, veremden ilk kurtulan insan Ziglas'ın kızı Margerit'i (OATET 469), Dürdane Hanım romanıyla İstanbul'da ilk telefon kullanımını Türk edebiyatına sokan kişi olduğu (OATET 472) eserlerinde yazarla okuyucunun sürekli konuşmasından kaynaklanan bir sorunun var olduğu (OATET 473) ifade edilmiştir.

YK'de Ahmet Mithat'ın çalışkan, ayakları yere sağlam basan Rakım Efendisi'ne zıt bir karakter olan Ahmet Cemil'i bırakarak Hüseyin Nazmi'nin peşinden gitmesinin Halit Ziya'nın asıl kaybı olduğu (YK 77), Ahmet Mithat'ın Servetifünun şairlerini dil açısından en çok eleştirenlerin başında geldiği (YK 78), Hüseyin Rahmi'nin tiyatrodan Ahmet Mithat'a benzediği (YK 80) ifade edilerek Ahmet Mithat'a üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Ahmet Mithat Efendi'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 56, 57, 62, 67, 72, 76, 105, 119, 203, 227, 238, 240, 242, 246, 251, 275). Bu atıflarda Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinde meddah dilini ve tahkiyeyi kullanmayı tercih ettiği (EÜM 56, 57), onun gibi pek çok yazarın, bir esir kadının evin hanımı olmak için sarf ettiği gayreti eserinin konusu yapmayı düşünmediği (EÜM 62), Ahmet Mithat'ın kahramanların bir karakteri olmadığından onların konuşmalarının içinin boş kaldığı (EÜM 67, 240), batı kültüründen yaptığı uyarlamaları bilinçli yapmadığı (EÜM 76), Beşir Fuat'ın ona yazdığı bir mektupta kendi ölümünü son ana kadar incelediğini söylediği (EÜM 105), eserleriyle Türk hikâyesinin temelini kurduğu ve hikâyenin sınırlarını yaşanan hayatın sınırlarına kadar genişlettiği (EÜM 119, 203), Vatan yahut Silistre piyesinin durdurulmasından sonra kendisinin Rodos'a sürgün edildiği (EÜM 227) ancak burada da çocuklar için mektep açtığı, kozmografya, matematik, tarih öğrettiği (EÜM 246), halk kitlesine okuma zevkini aşıladığı (EÜM 275) ifade edilmiştir.

ED'de Ahmet Mithat Efendi'ye pek çok atıf yapılmıştır (ED 19, 20, 23, 24, 36, 40, 43, 64, 70, 176, 185, 189, 195, 209, 258, 279). Bu atıflarda Türkiye'nin 1870'de ortaya çıkan ilk romancılarından olduğu (ED 23), Mithat Efendi'nin romanlarının bir darbimesel etrafında yavaş yavaş gelişen hikâyelerden oluştuğu, Türk edebiyatına esir kız, kardeşe duyulan aşk, alaturka eğlence, musikişinaslık, ev fikri, para yokluğu, kötü yola düşmüş bir kadına acıyarak onunla evlenmek gibi konuları getirdiği (ED 19, 20, 24, 70, 195), Namık Kemal'den sonra mektup türünü kullanmaya başladığı (ED 36,

40), Rakım Efendi ve Felatun Bey gibi karakterlerini Batı edebiyatından seçtiği (ED 43), devletin istediği zaman halkın elindeki her şeyi alabilmesini engellemek için, Türk toplumunda bir burjuva kesiminin yaratılması gerektiğini düşündüğü (ED 64), Türk edebiyatına ilk Batılı tarzları getiren kişinin Ahmet Mithat olduğu (ED 176), Ahmet Mithat Efendi'nin Don Quichotte'u alarak kendi Muhayyelat-ı Aziz Efendi'sini yazmaya çalıştığı (ED 189), şiir kabiliyetine ve terbiyesine sahip olmadığı (ED 185), Tanzimat edebiyatındaki beş altı üslup sahibi yazardan bir tanesi olan Mithat Efendi'nin Batı edebiyatından daha ziyade konuşma tarzını aldığı (ED 209), Mithat Efendi'nin halkı okutmak için eserlerini yazdığı (ED 258), bu nedenle romanlarını halkın seviyesine çektiği (ED 279) ifade edilmiştir.

Ahmet Muhip Dıranas (EÜM 112, 114, 125, 385, 416; YG 288; ED 208; MS 38- 40, 159, 163) (İstanbul 1908- Ankara 1980) Türk şairdir. Ankara Hukuk Fakültesindeki ve Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümlerindeki eğitimini yarıda bırakan Dıranas Güzel Sanatlar Akademisinde kitaplık müdürlüğü, İstanbul Devlet Resim ve Heykel Müzesi müdür yardımcılığı, Halkevleri Kültür ve Sanat yönetmenliği, Çocuk Esirgeme Kurumu yayın müdürlüğü, Devlet Tiyatrosu edebi kurul üyeliği gibi görevlerde bulunmuştur. Milli Mecmua, Servetifünun, Varlık, Şadırvan, Yeni Lisan, Hisar gibi dergilerde şiirleri yayınlanan Dıranas Cumhuriyet döneminin en önemli şairlerinden biridir. İlk şiirlerinde Baudelaire'in etkisi görülen şair zamanla Türkçenin konuşma dilinden damıtılmış sözleriyle başarılı şiirler yazmıştır (TBEA, 2010, 335, 336).

EÜM'de Dıranas'a beş yerde atıfta bulunulmuştur (EÜM 112, 114, 125, 385, 416). Bu atıflarda Ahmet Muhip Dıranas'ın hece veznini kullandığı (EÜM 112), mısra zevkinin büyük yer tuttuğu lirizmle şiire başladığı, Baudelaire ve Verlaine'in ışık tuttuğu bir yolda kendi üslubunu aradığı, Ağrı Dağı için yazdığı şiirde geniş bir dile ve aydınlığa kavuştuğu, modern resmin ona ilham verdiği, Dıranas'ın şiirlerindeki step'e rağmen Cahit Sıtkı'nın şiirlerinde yer alan tüm insan kaderinin bünyesinde toplayan ölüm korkusunun onda bulunmadığı (EÜM 114), Dıranas ve Orhan Veli gibi genç şairleri Nurullah Ataç'ın okuyucuya tanıttığı (EÜM 416) Dıranas gibi genç şairler vasıtasıyla şiirin ufkunun genişlediği (EÜM 385), Tecer ve Dıranas gibi

yaşı kırkı geçen yazarlar istisna edildiğinde, genç yazarlar arasında tiyatro yazarlarının sayısının çok az olduğu (EÜM 125) ifade edilmiştir.

YG'de eserlerinde şiir dili ile konuşma dili arasında kalması bağlamında Ahmet Muhip Dıranas'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 288).

ED'de 1920'den sonra aruzun yerine gelen hecenin Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp ve Tanpınar- Dıranas olmak üzere üç aşama geçirdiği söylenerek Ahmet Muhip Dıranas'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 208).

MS'de Varlık dergisinde çıkan Selam şiiri ile son zamanlarda parnasın kapılarını en çok zorlayan şair olduğu, şiirlerinde kendi iç âlemindeki esrarlı rüyadan ilham aldığı, etrafındaki her şeyi ruhun pınarında yıkadığı (MS 38- 40), Türkçeye küçük de olsa yeni şeyler kattığı için Tanpınar'ın sevdiği genç şairlerden olduğu (MS 159, 163) ifade edilerek Ahmet Muhip Dıranas'a çeşitli atıflarda bulunulmuştur.

Ahmet Muhtar (YK 38) Atıftaki bilgilere uygun, bu isimde bir kişi bulunamamıştır.

YK'de Yahya Kemal'in Dergâh'ta yazması için kendisine Râsih'in Matlai isimli "*Olamaz bir hânede mihman mihman üstüne*" mısrasını verdiği ancak yazılan müsveddeleri beğenmeyen Yahya Kemal'in Ahmet Muhtar'ın imzası ile makaleyi yeniden yazdığı, dergide yazıyı okuduktan sonra durumu anlayan Ahmet Haşim'in, "*Çocuğun başına öyle bir Mevlevi sikkesi geçirdin ki göbeğine kadar indi*" dediği ifade edilerek Ahmet Muhtar'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 38).

Ahmet Münif Efendi (Münif Paşa) (OATET 150) (Gaziantep 1828-İstanbul 1910) Türk yazar ve düşünür. Kahire, Şam ve Berlin Üniversitelerinde öğrenim gören Ahmet Münif Efendi Tercüme Odasında çalışmış, Ceride-i Havadis, Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetelerinde yazarlık yapmış, ticaret mahkemesi başkanlığı, temyiz divan başkanlığı, zaptiye müsteşarlığı, büyük elçilik, ticaret ve milli eğitim bakanlığı görevlerinde bulunmuştur. İlk Türk dergisi olarak kabul edilen Mecmua-i fûnun'u çıkarmış, Cemiyet-i İlmîye-i Osmaniye'de verdiği konferanslarda ilk kez harflerde değişiklik yapılmasını önermiştir. Şiirleri, tarih, hukuk, iktisat

alanlarında yapıtları ve Muhaverat-ı Hikemiye adlı bir felsefe kitabı çevirisi bulunmaktadır (Kurdakul, 1985, 430).

OATET'te Muhaverat-ı Hikemiye adlı eserinde, daha işlek ve süzölmüş bir dille Telemak'ta aranan ahlaki kıymetler üzerinde ısrar ettiği söylenerek Ahmet Münif Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 150).

Ahmet Naim Bey (Babanzade) (MS 135, 136) (Bağdat 1872-İstanbul 1934) Müderris, mütercim, fikir adamı ve yazardır. Galatasaray Sultanisinde ve Mülkiye Mektebinde okuyan Ahmet Naim Bey çeşitli memurluklarda bulunduktan sonra Darülfünun Edebiyat Fakültesinde felsefe, mantık, ruhiyat ve ahlak dersleri vermeye başlamıştır. Ahmet Naim Bey Arapça, Farsça ve Fransızca'yı çok iyi bilen, Doğu ve Batı kültürünü hazmedebilmiş bir aydındır. İlk yazılarını Servetifünun dergisinde yayınlamış, pek çok alanda yazılar yazmış, İslam birliğinin savunuculuğunu yapmıştır (İA, 1988- 2012, 375).

MS'de sağlam bir mütercim ve kuvvetli bir hoca olmasına, hiçbir kelimeyi atlamamasına rağmen Tanpınar'ın, üç sene elinde taşıdığı İlm ü Nefs adlı tercümesinden otuz sayfadan fazla okuyamadığı ifade edilerek Babanzade Ahmet Naim Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır (MS 135, 136).

Ahmet Paşa (OATET 339; YK 91,130; EÜM 141, 144, 155, 508; ED 214, 283; MS 169) (Edirne ?- Bursa 1496) Osmanlı Türkçesini en güzel kullanan divan şairlerimizdendir. İyi bir medrese eğitimi almış, müderrislik, kadılık, kazaskerlik yapmıştır. Ahmed Paşa, devrinde "Sultânü'ş-şuarâ" unvanını almış, şiirleri bütün Anadolu ve Rumeli'ye yayılmış, hatta Hüseyin Baykara'nın Herat'taki sarayına kadar ulaşmıştır. Hazırcevap, zarif ve çok bilgili olması ile tanınmaktadır. Aruz kusurlarından arınmış, sade, işlek, ahenkli bir dili vardır. Din dışı, gündelik hayata dair konularda şiirlerini yazmıştır. Divan şiirinin gelişmesine yol açmış, etkisi Tanzimat şairlerine kadar süregelmiştir. Ahmet Paşa'nın tek eseri Divan'ıdır (TDEA, 1977- 1998, 70, 71).

OATET'te Türkçenin esas kurucuları arasında bulunduğu söylenerek Ahmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 339).

YK'de Türkçenin gelişiminde büyük yeri olduğundan (YK 91) ve eski edebiyattaki şairlere örnek olması gerektiğinden (YK 130) söz edilerek Ahmet Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Ahmet Paşa'ya dört yerde atıf yapılmıştır (EÜM 141, 144, 155, 508). Bu atıflarda XVI. yüzyıla beraber Türk şiirindeki zenginleşmenin sadece Ahmet Paşa'daki muhtevayla sınırlı kalmadığı (EÜM 141), Ahmet Paşa, Kıvamî ve Necati Bey gibi şairlerin hemen hemen tek bir vezin (mef'ûlü\ fâilâtü\ mafâilü\ fâilün) etrafındaki mersiye tecrübeleriyle bu türün asıl şeklini ve kıvamını aldığı (EÜM 155), Ahmet Paşa gibi belirli bir olgunluğa erişmiş şairlerin bile Şeyhi'nin getirdiklerinin üzerine sadece bir şeyler işlediği, Şeyhi'nin divan şiirinin sistemini kuran şair olduğu (EÜM 508) ifade edilmiştir.

ED'de Orhun Abideleri, Ahmet Paşa, Yunus Emre ve Tanzimat gibi kaynakların sürerliliğinin olmadığı için Türk edebiyatının besleneceği damarların kurduğu (ED 214) ve Baki'deki monarşizm ve saray fikrinin Ahmet Paşa'dan itibaren başladığı (ED 283) ifade edilerek Ahmet Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Türk edebiyatında Güneş kasidesi gibi güzel şiirlerin bulunması gerekliliğinden söz edilerek Ahmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 169).

Ahmet Paşa (Hafız) (ED 248) (Filibe 1564- İstanbul 1632) Türk sadrazam. On beş yaşlarındayken İstanbul'a gelen Ahmet Paşa üstün zekâsıyla Enderunda dikkat çekmiş, doğancıbaşı olarak girdiği saraydan kaptanıderya olarak çıkmıştır. 1618'da Diyarbakır beylerbeyliğine getirilmiş, Hüsrev Paşa'nın vefatı üzerine sadrazam olmuştur. IV. Murat'ın kız kardeşi ile evlenmesinden sonra tekrar sadrazam olarak atanan Ahmet Paşa çıkan ayaklanma yüzünden parçalanmak suretiyle öldürülmüştür (BL, 1992, 4929).

ED'de bir tokat ile yeniçerinin üç dişini söken Hafız Paşa'nın Hasan Paşa fırınından daha meşhur olduğu söylenerek Hafız Ahmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 248).

Ahmet Paşa (Humbaracı) (OATET 47, 48, 53) (Bonnevale 1765- İstanbul 1747) Asıl adı Comte Claude Alexandre de Bonneval'dir. Fransız ve

Avusturya ordusunda görev alan Ahmet Paşa 1729'da Osmanlı'ya mülteci olarak geçmiş, Bosna'da Müslüman olmuş, daha sonra Osmanlı ordusunu Avrupa tarzda düzenlemesi için çağrılmıştır. Bunun üzerine yeni Humbaracı Ocağı kurulmuş, topçu subaylarına modern matematik dersleri verilmiştir. Yurt dışındaki siyasi olayları haber vermekle görevlendirilen Ahmet Paşa Fransa'ya dönmek için izin beklediği sırada İstanbul'da ölmüştür (ML, 1969, 179).

OATET'te I. Mahmut döneminde XV. Louis'le anlaşamadığı için önce Avusturya'ya, sonra Türkiye'ye giden Fransız zabitan, Müslüman olduktan sonra topçu birliğinin ıslah edilmesinde görev aldığı (OATET 47), Osmanlı'nın Rus ve Avusturyalılarla yaptığı savaşlarda bir tür müşavir gibi İstanbul'da bulunduğu, 1730- 1754 senelerinde Batı'yla ve özellikle Fransa'yla yakın ilişki kurulmasını sağladığı (OATET 48) ifade edilerek Humbaracı Ahmet Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet Paşa (Şeker) (MS 224) (İstanbul 1841- İstanbul 1906) Paris'te eğitim gören ilk Osmanlı ressamlarından. Mekteb-i Harbiyeden mülazım olarak mezuniyeti sırasında yaptığı bir resmin Abdülaziz tarafından çok beğenilmesi üzerine Paris'teki Mekteb-i Osmaniye'ye gönderilen Ahmet Paşa burada çeşitli atölyelerde çalışarak tekniğini geliştirmiş, Paris Güzel Sanatlar Akademisinde eğitimini tamamlamış, Dolmabahçe'deki saray koleksiyonunun düzenlenmesinde görev almıştır. Altmıştan fazla ödül alan Ahmet Paşa tabiatı dikkatle takip ederek yarı empresyonist bir yol izlediği eserleriyle Türk resminin temellerini atmıştır (İA, 1988- 2012, 487).

MS'de geleneğinde Şeker Ahmet Paşa ve Nazmi Ziya gibi sınırlı sayıda sanatçının yetiştiği bir ülkede, Avrupa'yı ve özellikle Paris'i görmeyen ressamların işinin zor olduğu ifade edilerek Şeker Ahmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 224).

Ahmet Rasim (BŞ 154, 155; OATET 192, 213, 596, 610; YK 81; YG 347) (İstanbul 1864- İstanbul 1932) Servetifünun döneminin önemli gazeteci ve yazarıdır. Mahalle mekteplerinde başladığı öğrenimine Darüşşafakada devam etmiş, burayı birincilikle bitirdikten sonra Posta ve Telgraf Nezareti Fen Kalemünde memur olmuştur. Kendi kendine Fransızca öğrenerek yazı

hayatına Fransızcadan tercüme ettiği yazılarla başlayan Ahmet Rasim Tercüman-ı Hakikat, Ceride-i Havadis, Sabah, Tasvir-i Efkâr, Vakit, Cumhuriyet gibi gazete ve mecmualara yazı yazmıştır. 1927-1932 yılları arasında da İstanbul milletvekilliği yapmıştır. Ahmet Rasim, günlük olayları keskin kalemiyle karikatürize eden akıcı, dikkat çekici üslubuyla geniş ilgi uyandırmıştır. Ahmet Rasim en çok makale, fıkra, gezi, anı, şiir, tarih, hikâye ve roman türlerinde yazmış, günümüze yüz kırk bulan eser bırakmıştır. (Banarlı, 1971, 1063, 1064).

BŞ'de 1913'te çıkan Sokaklarda Geceler adlı küçük yazısında İstanbul gecelerinin büyüünün ve yerli hayatın çaresizliğinin çok güzel anlatıldığı (BŞ 154), Sadullah Paşa'nın konağında musiki dersi verdiği Nigar isimli bir genç kızın ölümü üzerine

“Ben böyle gönüller yakıcı bestenigârım”

mısrası ile başlayan mersiyesini yazdığı (BŞ 155) ifade edilerek Ahmet Rasim'e iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Ahmet Rasim'e dört yerde atıf yapılmıştır (OATET 192, 213, 596, 610). Bu atıflarda Ahmet Rasim ve neslinin Şinasi'nin atasözü tarzında söylenmiş

“Senedi bâtil olur, bâtil olan dâvânın”

mısrasını çok beğendiği (OATET 192) Şinasi'nin diliyle ilgili bilgi edinebilmek için Ahmet Rasim'in İlk Büyük Muharrirlerden Şinasi adlı eserinin okunmasının faydalı olacağı (OATET 213), ustasını korumasına rağmen Muallim Naci'nin hiç olmazsa bir süre alkolizmle savaş hâlinde olduğu (OATET 596), Naci'nin Şehzadebaşı kahveleri için yazdığı bazı parçaların edebiyatımızdaki ilk şehir kronikleri olduğu ve bunların Ahmet Rasim'e temel oluşturduğu (OATET 610) ifade edilmiştir.

YK'de H. Rahmi Gürpınar'ın popülist anlayışını tenkit edenlerden olması bağlamında Ahmet Rasim'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 81).

YG'de Ahmet Rasim'in Nevsal-i milli adlı eseri ile Tanpınar'ın Ahmet Haşim ve Yakup Kadri'yi tanıdığı, yazarın eski İstanbul mahallesinin gecesini anlatan bir yazısını okuduğu ifade edilerek Ahmet Rasim'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 347).

Ahmet Ratip Paşa (NK 6; OATET 342; EÜM 221) (?- Mora 1758)
Şair, kaptanıderya. Namık Kemal'in büyük dedesi olan Ahmet Ratip Paşa III. Ahmet'in kızı Ayşe Sultan ile evlenmiş, 1740'ta Rumeli valisi, 1743'te kaptanıderya olmuştur. Çeşitli bölgelerde valilikler yapan Ahmet Ratip Paşa şair ve iyi bir idare adamıdır (ML, 1969, 182).

NK ve EÜM'de Namık Kemal'in büyük dedesi olması bağlamında Ahmet Ratip Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (NK 6; EÜM 221).

OATET'te Topal Osman Paşa'nın oğlu ve Namık Kemal'in büyük dedesi olması, haccan sınıfından vezirliğe kadar yükselmesi bağlamında Ahmet Ratip Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 342).

Ahmet Refik Altınay (EÜM 172) (İstanbul 1880- İstanbul 1937) Türk tarihçi ve şairdir. Harbiyeyi bitiren Ahmet Refik Bey askeri okullarda coğrafya, tarih ve Fransızca dersleri vermiştir. Tercüman-ı Hakikat, Millet ve İkdam'da yazarlık yapmış, askeri mecmuayı yönetmiştir. Ermeni sorununu incelemek için yabancı gazetecilerle beraber Doğu Anadolu'ya gitmiş ve Kafkas Yollarında (1919) adlı kitabında izlenimlerini yazmıştır. Çeşitli dergilerde yayınladığı yazı ve belgeler Osmanlı tarihi açısından önemlidir (TDEA, 1977-1998, 125, 126)

EÜM'de Damat İbrahim Paşa devrinin Lale Devri olarak adlandırılabilceğini yazardan önce Yahya Kemal'in bir gazelinde söylediği ifade edilerek Ahmet Refik Altınay'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 172).

Ahmet Rifat Bey (Kani Paşazade) (OATET 224, 225, 228, 246, 305, 350, 429) (İstanbul 1844- İstanbul 1891) Türk yazardır. İyi bir öğrenim gören Rifat Bey Tercüme Odasında kâtip, 1864'te Petersburg büyükelçi başkâtibi olmuş, 1867'de Yeni Osmanlılar Cemiyetine katılmış, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi ile Londra'ya gitmiştir. Affedildikten sonra İstanbul'a geri dönen Rifat Bey devletin çeşitli idari görevlerinde çalışmıştır. Barika-i Edep adlı çalışmalarından derlenmiş bir eseri ve Fransızcadan tercüme edilmiş Hukuk adlı bir çalışması bulunan Rifat Bey şiirle de ilgilenmiştir (TA, 1946- 1983, 323).

OATET'te Yeni Osmanlılar cemiyetinin ikbal düşkünü üyesi olduğu (OATET 224), Namık Kemal'in Paris'e kaçtığı dönemde Rifat Bey'in memur

olarak Paris'te bulunduğu (OATET 225), Şurayı Devlet'i lüzumsuz bulan Rifat Bey'e göre Hürriyet veya Muhbir gibi bir gazete çıkarmakla silah elde devlete isyan etmek arasında hiçbir fark olmadığı (OATET 228), Suavi'nin hiçbir kanıtı dayanmayan Türk tarihi hakkındaki görüşlerini Rifat Bey'in, Suavi'nin Ulum gazetesinde ileride yayınlayacağı çalışmalardan birinin Çinceye, diğerinin Fenikyacaya ait olacağını söyleyerek alay ettiği (OATET 246), Ziya Paşa'nın Veraset Mektupları'nı yayınladığı dönemde cemiyetin Suavi ve Rifat Bey dışındaki üyelerinin Hürriyet gazetesi etrafında toplandığı, Babıali ile anlaşmaya karar veren Rifat Bey'in Ziya Paşa'ya hücum ettiği (OATET 305), Namık Kemal'in bu tarz mücadelelere hakemlik yaparak ortalığı yatıştırdığı (OATET 350), Namık Kemal'in Rifat Bey'in kitabını tenkit için Hukuk ve Hurdebin makalelerini yazdığı (OATET 429) ifade edilerek Kani Paşazade Rifat Bey'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet Sadık Ziver Paşa (OATET 252, 302) (İstanbul 1793- Medine 1862) Osmanlı devlet adamı ve şairdir. Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir. Halet Efendi'ye intisap eden Ziver Paşa çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş, şeyhülislam olmuş, 1861'de vezaret ile Haremi Şerif meşihatına girmiştir (Yılmaz, 2000, 107, 108).

OATET'te Leyla Hanım, Cevdet Paşa, Fuat Paşa ve Ziver Paşa'nın eski şiirin bilgiç tavrını, hayata ve saraya bağlı, çapkınca modalarını küçük farklarla devam ettirdiği (OATET 252) ve Ebüzziya Tevfik'in Yeni Osmanlılar Tarihi adlı eserine göre Ziya Paşa'nın, Abdülaziz Han'ın Ali Paşa'ya karşı olan akrabası Ziver Paşa'yı Emir'ül-hac yaptırdıktan sonra ve ona para verdirttiği, bu duruma sinirlenmesinden faydalanarak da Ali Paşa'yı sadrazamlıktan aldırtdığı (OATET 302) söylenilerek Ziver Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet Şakir Paşa (Müşir) (OATET 446, 447, 594) (İstanbul 1839- 1899) Osmanlı devlet adamıdır. Harbiye'den 1858'de mezun olan Şakir Paşa Erkanıharp olarak orduya katılmış, Tuna'da Rusçuk Mutasarrıflığı, Bağdat Merkez Mutasarrıflığı, Sofya Mutasarrıflığı, Hersek Ordusu Kurmay Başkanlığı gibi görevlerde bulunmuş ve 1880'de Müşir olarak Petersburg Büyükelçiliğine tayin olmuştur. Çeşitli vilayetlerde valilik yapan Ahmet Şakir

Paşa Anadolu Vilayetleri Umumi Müfettişi iken vefat etmiştir. Kurtbey Hanı hakkında yazmış olduğu bir layiha İstanbul'da yayınlanmıştır (TA, 1946-1983, 198).

OATET'te Ahmet Mithat Efendi ile tanışıp onu himayesine aldığı ve yetişmesinde önemli rol oynadığı söylenerek Şakir Paşa'ya üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 446, 447, 594).

Ahmet Şuayıp (YK 65, 74, 75; ED 267) (İstanbul 1876- İstanbul 1910) Servetifünun dönemi tenkit sahası yazarlarındandır. Hukuk alanındaki eğitimini bitirdikten sonra, idare hukuk öğretmenliği, İstanbul Maarif Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Daha çok Fransız edebiyatı üzerine yaptığı araştırmalar ile Türk edebiyatında tanınmaktadır. En ünlü eseri olan Hayat ve Kitaplar'a topladığı sekiz incelemeden Hippolyte Taine ve Gustave Flaubert üzerine olanlar önemlidir (İA,1988- 2012, 138).

YK'de Yahya Kemal'in 1903'te yurtdışına gitmesinde, Servetifünun şairlerinin ve Ahmet Şuayıp'ın Hayat ve Kitaplar'ının verdiği heyecanın etkisinin bulunduğu (YK 65), Servetifünun'da Fikret, Cenap, Halit Ziya, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit ve Ahmet Şuayıp'ın özellikle tenkit ve tercüme çalışmalarında oluşturduğu birlikteliğin çok önemli olduğu (YK 74, 75) ifade edilerek Ahmet Şuayıp'a üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Yahya Kemal'in Paris'e gitmesinde, Hayat ve Kitaplar eserinin etkili olduğu söylenerek Ahmet Şuayıp'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 267).

Ahmet Şükrü Bey (Sağır Ahmet Bey) (OATET 223) (?- 1877) Türk devlet adamıdır. Vezir Gürcü Mehmet Necip Paşa'nın oğlu, sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın ağabeyidir. Babıali'nin çeşitli kalemlerinde, Posta nazırlığında, Meclisi vala-yı ahkam-ı adliye üyeliğinde, İstanbul şehreminliği görevlerinde bulunmuştur. Ahmet Şükrü Bey posta ve telgraf memuru yetiştiren bir okul açmıştır (BL, 1992, 219).

OATET'te Mehmet Bey'in babası ve Mahmut Nedim Paşa'nın kardeşi olması sebebiyle Sağır Ahmet Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 223).

Ahmet Talat Bey (Üsküdarlı) (OATET 262; MS 50) (İstanbul 1858- İstanbul 1926) Şair ve yazardır. Divan Edebiyatı ve tarih düşürme

geleneğinin son üstatlarından biri olan Talat Bey Adliyede Muhasebe kaleminde göreve başlamış, burada başkatip, Adliye Muhasebe Müdürü ve Bahriye Müsteşarı olmuştur. Rüştiye'den mezun olan Talat Bey bir yandan da Herekli Arif Hikmet, Süleymaniyeli Salim, Hicri ve Hayret Efendilerin şiir meclislerine katılmıştır (TDüEA, 2007, 163).

OATET'te Encümen-i şuara şairlerinden olması bağlamında Talat Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 262).

MS'de eski dili, saf ve geleneksel şekilde devam ettiremedikleri için Üsküdarlı Talat Bey'den Ali Ekrem'e kadar bütün şairlerde eski şiiri kendi geleneğinin gözünden görenlerin azaldığı ifade dilerek Üsküdarlı Talat Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 50).

Ahmet Tevfik Paşa (Kırımlı) (ED 184) (1845- 1936) Osmanlı diplomatıdır. Kademe kademe büyükelçiliğe kadar yükselen Tevfik Paşa diplomasi sanatı ve devletler hukukunu iyi öğrenerek II. Abdülhamit'in dikkatini çekmiş, 1895'te Hariciye Nazırı, 31 Mart Ayaklanması'ndan sonra da sadrazam olmuştur. Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girişi sırasında istifa etmiş, daha sonra Londra elçiliğe tayin edilmiş, iki kez sadrazam olmuş 1921'deki Londra Konferansı sırasında İstanbul hükümetini temsil etmesine rağmen söz almayı reddedip sözcülüğü Ankara Hükümeti'ne vermesiyle tanınmıştır (Ortaylı, 2012).

ED'de Tevfik Paşa ve Hilmi Paşa gibi sadrazamların Namık Kemal'in yetiştirdiği öğrencileri olduğu, aslında Namık Kemal'in kendisinin sadrazam olmak istediği söylenerek bir yerde Tevfik Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 184).

Ahmet Vefik Paşa (OATET 140, 143, 157, 164, 185, 214, 215, 224, 245, 247, 268, 269, 280, 281, 282, 284, 285, 286, 287, 295, 303, 327, 337, 424, 474, 511, 562; YK 81, 91; EÜM 125, 27- 211, 420; ED 56, 108, 140, 143, 209) (İstanbul 1823- İstanbul 1891) Türk edebiyatının ünlü Türkçü yazarlarından. Çeşitli iç ve dış memuriyetlerde bulunmuş, Bursa valiliği, milletvekilliği yapmış, iki kere de sadrazam olmuştur. Tüm bu görevlerinin dışında kendini tamamıyla edebiyata ve bilime vermiş, Arapça, Farsça, Fransızca, İtalyanca, Almanca, İngilizce, Rusça öğrenmiş, hatta eski Yunan metinlerini okumuştur. Sert huylu, dürüst ahlaklı, keskin bir zekâyâ sahip olan

Ahmet Vefik Paşa her alanda öz benliğe dönülmesini istemiş, bunu eserlerinden kendi hayatına kadar her alanda uygulamıştır. Anadolu Türkçesindeki kelimeleri ilk defa o derlemiş, Orta Asya Türkçesinden pek çok aydınlatıcı eser çevirmiştir. Ayrıca Türkiye'deki tiyatro edebiyatının ve sahne hayatının gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (İA, 1988- 2012, 143- 156).

OATET'de Ahmet Vefik Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 140, 144, 157, 164, 185, 215, 224, 245, 247, 268, 280- 282, 284, 285, 287, 295, 303, 327, 337, 345, 424, 474, 496, 500, 501, 509, 511, 562). Bu atıflarda Reşit Paşa'nın Encümen-i Daniş'te yetiştirdiği devlet adamları arasında bulunduğu (OATET 140, 144), onun gibi bazı gazetecilerle Türkçülük fikrinin yeşerdiği (OATET 157), Mithat Paşa mahkemesinden bir sene sonra (1882), Vefik Paşa'nın kırk sekiz saatlik başvekilliğinde, Cevdet Paşa'nın görevinden alındığı (OATET 164), Tasvir-i Efkar'ı çıkarttığı sırada Şinasi ile dost olduğu (OATET 185), bu gazetede Paşa'nın Şecere-i Evşâl-i Türkiye tercümesinin tefrika edildiği (OATET 215), Abdurrahman Şeref Efendi'nin Yeni Osmanlılar hakkındaki bir yazısında, bazı azaların Ahmet Vefik Paşa'nın bazılarının ise Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazam olmasını istediklerini söylediği (OATET 224), 1908 inkılabından önce, Şemsettin Sami Bey ve Velet Çelebi Ahmet'in Ahmet Vefik Paşa'nın çalışmalarını takip ettiği (OATET 245), Ali Suavi'nin çalışmaları ile Vefik Paşa'nın Şecere-i Türkî tercümesinden sonra Türk tarihi üzerine pek çok görüşün ortaya atıldığı (OATET 247), hece- aruz ikiliğinin sürdüğü dönemde Ahmet Vefik Paşa'nın hecenin imkanlarını komediye uygun bulduğu (OATET 268) ve Moliere uyarlamalarıyla Paşa'nın Şinasi'nin yolundan gittiği (OATET 280, 284) ancak bu uyarlamaların dilinin özensizliğinin eserlerini verimsizleştirdiği (OATET 281, 287), yine de bunların tiyatronun ilk dönem eserleri olduğu (OATET 282, 285), tiyatro tecrübeleriyle yola çıkan Ahmet Vefik Paşa gibi yazarların hikâyelerinde, tiyatrolarındaki gibi bazı eksikliklerinin bulunduğu (OATET 295), Abdülmecit Han'ın Reşit Paşa'nın yetiştirdiği Ahmet Vefik Paşa gibi devlet adamlarını takip ettirdiği (OATET 303), Ziya Paşa'nın Zafername'sinde onu umursamazlıkla itham ettiği (OATET 327), Şinasi, Suavi ve Vefik Paşa'nın yetiştiği bir dönemde Ziya Paşa'nın, Arapça ve Farsça kelimeler ile Çağataycanın birleşmesiyle oluşan Osmanlıcanın mükemmel bir dil olduğu görüşünü savunduğu (OATET 337), Namık Kemal'in Galip Bey'e gönderdiği

bir mektubunda Ahmet Vefik Paşa'nın Bursa valisi iken şehrin yollarını genişlettiğine değindiği (OATET 345), Paşa'yı sevmeyen Namık Kemal'in Mikromegas tercümesinde, dilin özensiz kullanımına karşı sert tavır aldığı (OATET 424), halkın tiyatro yazarları arasında Namık Kemal ile Ahmet Vefik Paşa'yı tercih ettiği (OATET 474), Recaizade Ekrem Bey'in Çok Bilen Çok Yanılır'daki dilinin Moliere- Vefik Paşa mektebine çok yakın olduğu (OATET 496), Ahmet Vefik Paşa'nın Abdülhak Hamit'in babasının dayısı olduğu (OATET 500), Hamit'in Edirne'ye gitmeden önce Ahmet Vefik Paşa'nın Bozdoğan Kemerli'ndeki konağında Recaizade Mahmut Ekrem, Mizancı Murat Bey, Refik Bey ve Sami Paşazade Sezai ile tanıştığı (OATET 501), Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın dinamizm kattığı, Ahmet Mithat ve Vefik Paşa'nın bazı hususiyetler kazandırdığı bir dönemde Hamit'in yetiştiği (OATET 509) ve Hamit'in bu ortamdan yararlanarak İçli Kız'ı yazdığı, Vefik Paşa'nın Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye'den bazı kısımları alarak eserinde kullanmasını tavsiye etmesi üzerine Sabr u Sebat adlı eserini oluşturduğu (OATET 511, 562) ifade edilmiştir.

YK'de Ahmet Vefik Paşa'nın Türkçülük hareketini başlatan kişilerden olduğu (YK 81), Türkçenin Ahmet Paşa'dan ve Yunus'tan kazandığı sadeliği unutarak Micromegas çevirisinde düştüğü hatayı tekrar ettiği (YK 91) ifade edilerek Ahmet Vefik Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de yedi yerde Ahmet Vefik Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (EÜM 125, 207- 211, 420). Bu atıflarda iki defa başvekil (sadrazam) olduğu, Türkçülük hareketine yazdığı sözlükle önderlik ettiği, Moliere tercüme ve uyarlamalarıyla bir tiyatro anlayışı oluşturduğu (EÜM 125), sert ve garip bir şahsiyetinin, cevval bir zekâsının bulunduğu, dil ve tarih hakkındaki görüşleriyle fikri ve siyasi hayata yön verdiği (EÜM 208), halk tarafından sevilen, hayatı hatıralarla zenginleştiren son Osmanlı paşalarından olduğu, Türkçe için "lisan-ı Osmanî" tabirini kullandığı, böylece devrinin pek çok aydınını geride bırakarak bir tür milli şuur sahibi olduğunu gösterdiği ancak eski kültürle yetişen yazarın aynı sayfada eski ve yeni unsurları bir arada kullanmasından dolayı pek çok eleştiriye maruz kaldığı (EÜM 209), Fransızca tercümelerinin bazılarını hece vezni ile manzum olarak yaptığı, Fransızca olan kahraman isimleriyle biraz oynadığı ve böylece eseri adeta

yerlileştirdiği (EÜM 210) Nurullah Ataç'ın mizacının Ahmet Vefik Paşa'yı anımsattığı (EÜM 420) ifade edilmiştir.

ED'de Abdülhak Hamit'in dayısı (ED 56) olan Ahmet Vefik Paşa'nın vasıtasıyla İçli Kız'da Moliere'in, Nesteren'de Corneille'in, Belde ve Sahra'da romantiklerin tesirinin bulunduğu (ED 108), Hamit'i Sabr ü Sebat'ı yazması için teşvik ettiği (ED 143), dili kendinden öncekilerden daha iyi ele alan yazarın Moliere'i tercüme ettiği, Bursa'da tiyatro kurduğu, dilinin düzensizliğine rağmen tercümelerini halka göre düzenlemeyi başardığı (ED 140), Tanzimat dönemindeki beş altı üslup sahibi kişiden biri olduğu (ED 209) ifade edilerek Ahmet Vefik Paşa'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

Ahmet Yesevi (EÜM 134, 331; ED 207) (Türkistan ?- 1166) şair. Buhara medreselerinde yetişmiş, devrin önemli hocalarından Arslan Baba'nın öğrencisi olmuş, tekkesine girerek mutasavvıf Yusuf Hemedanî'den icazet almıştır. Yesevilik tarikatının kurucusu olan Ahmet Yesevi şiirlerini, öğretisini yaymak amacıyla kullanmıştır. Ölümünden sonra şiirleri Divan-ı Hikmet adıyla birleştirilmiştir. Temiz bir dil kullandığı şiirleri didaktik ve kurudur (Kurdakul, 1971, 34)

EÜM'de dil açasından Yunus Emre'nin uzak akrabası olduğu (EÜM 134), Baki, Nefi ve Naili ile Ahmet Yesevi ve Kadı Burhanettin'in dili arasındaki farkı Yahya Kemal'in tek başına aştığı (EÜM 331) söylenerek Ahmet Yesevi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de İran edebiyatından ilham alınırken Kadı Burhanettin ve Yesevi gibi şairler aracılığıyla Türk şiirine aruzun girdiği ifade edilerek Ahmet Yesevi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 207).

Aischilos (Aiskhylos) (YK 61; ED 133, 273) (MÖ 525- MÖ 456) Yunan trajedi yazarıdır. Soylu bir aileden gelen, çeşitli savaşlarda bulunmuş bir şairdir. Efsaneye göre bir kartalın ağzından kurtulan bir kaplumbağanın başına düşmesiyle vefat etmiştir. Tragedyanın gelişmesini sağlamıştır. Doksan kadar eseri vardır. Eserlerinde gelenekleri ve ahlâkı ön plana çıkarmış, ahlâksızların Tanrılarca cezalandırılacağını söylemiştir. Yalvaran Kızlar, Persler, Thebai'ye Karşı Yediler, Zincire Vurulmuş Prometheus eserlerinden bazılarıdır (ML, 1969, 194).

YK'de Türkçeye yapılan tercümelerinde diline yeteri kadar önem verilmediği ifade edilmiş ve bu bağlamda Aiskhylos'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 61).

ED'de Aiskhylos'tan önce tiyatronun mitlerden, dini ayinlerden gelen kalıpsal sözlerle kurulduğu ancak Aiskhylos, Sophokles, Euripides'in elinde tiyatro metinlerinin hazırlandığı ifade edilerek Aiskhylos'a iki yerde atıf yapılmıştır (ED 133, 273)

Akif Bey (EÜM 192) Akif Paşa'nın torunudur.

EÜM'de Akif Paşa'nın kısa bir hayat öyküsüyle yayınlanan Eser-i Akif Paşa çalışması bağlamında Akif Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 192).

Akif Efendi (Hacı) (OATET 309) Divan-ı Muhasebat azasıdır. Hacı Akif Efendi maliyede yetişmiş, defterdarlık ve valilik yapmıştır. 1862'de kurulan Divan-ı Muhasebat'ın Ohannes Efendi'den sonraki reisidir. Divan-ı Muhasebat azası, reisi, maliye müsteşarı, Şura-yı Devlet dâhiliye dairesi ikinci reisiği yapmıştır (Süreyya, 1996, 1805).

OATET'te Ziya Paşa hakkında yapılan şikâyetlerin doğruluğunun tespiti için görevlendirilmesi bağlamında Hacı Akif Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 309).

Akif Paşa (OATET 21, 71, 78, 80, 93-100, 101, 103, 110, 111, 117, 118, 146, 154, 271, 272, 444, 538; EÜM 137, 150, 189- 195, 250; ED 21, 41, 53, 55, 126, 164, 173, 192, 209) (Yozgat 1787- İskenderiye 1845) On dokuzuncu asır Osmanlı devlet adamı, yazar ve şairidir. İstanbul'da çeşitli memuriyetlerde bulunmuş, Hariciye ve Dâhiliye Nazırlıklarında görev yapmıştır. Akif Paşa eski nesrin ağır, resmi ve süslü üslubunu bırakarak sadeliğe yönelmiş ve yeni nesrin öncülerinden olmuştur. Varlık yokluk felsefesine dayanan Adem Kasidesi metafizik bir fikri ele aldığı için Türk edebiyatında önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca Paşa'nın torunu için on birli hece ölçüsüyle yazdığı lirik mersiye de şairin önemli şiirleri arasındadır (İA, 1988- 2012, 261, 262).

OATET'te Akif Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 21, 71, 78, 80, 93- 100, 101, 103, 110, 111, 117, 118, 146, 154, 271, 272, 444, 538).

Bu atıflarda Adem Kasidesi'ne kadar Akif Paşa'nın adeta sessiz kaldığı (OATET 21), bu eserle şiir türü, eskinin hiçbir özelliğini yitirmeden modern ya da batılı şiir özelliğini kazandığı, ferdin hayat ve ölüm karşısındaki tavrının şiirin en önemli tarafı olduğu (OATET 80) ancak şairin eserlerinin çoğunun okuyucu tarafından bilinmediği (OATET 78), Akif Paşa'nın İngiliz sefaret tercümanına eşlik etmekle gururlandığı (OATET 71), II. Mahmut döneminin en ileri gelen yazarı, zeki, hırçın, kindar, didişmekten ve sızlanmaktan yorulmayan, hırslı bir devlet adamı ancak sıkıntı ve ızdırap anlarında şiir yazmayı hatırlayan bir şair olduğu (OATET 93), fikri düşüncelerinde ve dil anlayışında sarsılmış, eskinin tam teslimiyetinden huzursuz bir ferde giden on dokuzuncu asır insanı olduğu (OATET 94), onun şiirlerinin, artık insanın içerisinde kendisini aradığı yeni bir şiir olduğu (OATET 98), Türk romantizminin temelini Akif Paşa'nın torunu için yazdığı mersiyede aramanın mümkün olduğu (OATET 99), şiirin en sağlam geleneği içerisinde yetişmiş Akif Paşa'nın bile bu dönemde yeniyi elde etmek için doğrudan halk şiiri şeklini kullandığı (OATET 101), Akif Paşa'nın kendi düşüncelerini anlatmak için Tabsıra ve Şeyh Müştak'a Mektup adlı eserlerini yazdığı (OATET 117, 118), Akif Paşa'nın Hariciye Nazırlığında, Ali Paşa'nın tercüman olarak çalıştığı (OATET 154), Akif Paşa'nın iki şiirinin de eskinin çerçevesini hiç bozmadan insan talihine isyan ettiği (OATET 271), eski şiire bireysel bir ses getirdiği (OATET 272), Namık Kemal'in mektuplarındaki bazı özelliklerin, Akif Paşa'nın tesiri altında kaldığını gösterdiği (OATET 444), Akif Paşa'nın da tesiriyle mersiyenin şiirde farklı bir yol almaya başladığı ve musikiye geçtiği (OATET 538) ifade edilmiştir.

EÜM'de Akif Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 137, 150, 189-195, 250). Bu atıflarda XIX. asırda Akif Paşa'nın küçük mersiyesi ve Makber haricinde mersiyeye çok rastlanmadığı (EÜM 137, 150), Akif Paşa'nın Hariciye Nazırlığından alınmasında, Pertev Paşa'nın büyük rol oynadığı (EÜM 190), Pertev Paşa ve damadının idamı için, Akif Paşa'nın iki yıl boyunca büyük bir kin ve hırsıyla yazılar yazarak uygun bir zemin hazırladığı, Şeyh Müştak'a Mektup adlı eserini Ebüzziya Tevfik'in yanlış adlandırdığı (EÜM 193), Akif Paşa'nın eski edebiyat dairesine giren şairlerden olduğu ancak yeniliklerden de etkilendiği, yeni edebiyata en yakın olan eserinin Şeyh Müştak'a Mektup olduğu (EÜM 194), Namık Kemal'in onu

“kalemimize Türkçe yazmayı öğretenlerin en büyüklerinden” ve Avrupa’ya karşı takip edilecek politikayı bilen devlet adamlarından biri diyerek tarif ettiği (EÜM 195) ifade edilmiştir.

ED’de Akif Paşa’ya dokuz yerde atıf yapılmıştır (ED 21, 41, 53, 55, 126, 164, 173, 192, 209). Bu atıflarda Akif Paşa’nın hece vezni ile yazılmış bir mersiyesinin bulunduğu, Pertev Paşa’yı şikâyet için padişaha yazılmış Tabsıra adlı şahsi ve polemik bir eserinin bulunduğu, Şeyh Müştak’a yazılmış bir mektubunun bulunduğu, yokluk ve ölüm fikrini anlattığı Adem Kasidesi adlı bir şiirinin var olduğu, divan geleneği içinde ayrı bir yeri olan Akif Paşa için XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi kitabı ile İslam Ansiklopedisi’ne bakılması gerektiği (ED 21), Türk edebiyatına “çocuk”un Akif Paşa’nın mersiyesi (ED 41, 192) ve “insan”ın ise “*Tıfl-ı nâzenînim unutmam seni*” mısrası ile girdiği (ED 53), Akif Paşa’da ölümün üzüntü verici bir olay olduğu (ED 55, 126), Türk edebiyatındaki tasavvuf anlayışının Nabi, Şeyh Galip, Vasıf, Akif Paşa ve Ziya Paşa ile beş nesil devam ettiği, Ziya Paşa ile tamamlandığı (ED 164), Akif Paşa’da şairlik yeteneğinden çok siyasi ihtirasın bulunduğu, onun “*Allah canını alsın!*” diyeceği yerde Adem Kasidesi’ni yazdığı (ED 173), Babıali’den çıkan Akif Paşa ve Pertev Paşa gibi yazarların burada nesri ile şöhret buldukları (ED 209) ifade edilmiştir.

Alain-René Lesage (OATET 285, 287; EÜM 210; ED 277) (Sarzeau 1668- Boulogne-Sur-Mer 1747) Fransız romancı ve oyun yazarıdır. İspanyol tiyatrosundan yaptığı çevirilerle ve uyarlamalarla geçimini sağlayan Lesage Crispin Rival de Son Maitre (Efendisinin Rakibi Crispin) ile tiyatrodaki başarı elde etmiş, arkasından gelen romanlarıyla yıldızı parlamıştır. Eserlerinde sade bir dil ve titizlikle Paris toplumunu anlatmıştır (ML, 1969, 907).

OATET ve EÜM’de Ahmet Vefik Paşa’nın Gil Blas adlı eseri Türkçeye çevirmesi bağlamında Alain-René Lesage’a atıf yapılmıştır (OATET 285, 287; EÜM 210).

ED’de Türk edebiyatına 1870’lerde giren romanın, son hâline gelene kadar üç dört kez şekil değiştirdiği, Lesage’dan beri romana giren konuşma ile romanın tiyatro ile beraber geliştiği ifade edilerek Lesage’a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 277).

Albert Camus (YK 88; EÜM 122, 123; YG 320; ED 217; MS 121) (Mondovi 1913- Mondovi 1960) Fransız yazar ve düşünürdür. Camus, yirminci yüzyıl Fransız düşünce ve yazınında önemli rol oynamış, kendisinden sonra gelenler üzerinde etkili olmuştur. Camus, Cezayir Üniversitesinin felsefe bölümünü bitirmiş ancak sağlık sebepleri nedeniyle öğretmenlik yapamayınca edebi ve siyasi makaleler yazarak gazeteciliğe başlamıştır. II. Dünya Savaşı başladığında direniş hareketine katılmış ve kendisinin düşünsel gelişmesinde önemli bir yeri olan “başkaldıran insan” kavramını zihninde oluşturmaya başlamıştır. 1957’de Nobel Edebiyat Ödülü’nü alan Camus için “*Doğal olayların anlamsızlığı ve yaşamın sonunda tam bir hiçlik olarak duran ölüm olgusu, dünyanın ‘saçma’ olduğunun göstergeleridir.*” (AB, 1993, 288, 289).

YK’de “İsyan eden adam” adını verdiği edebiyata Tefvik Fikret’in aşına olduğu ifade edilerek Albert Camus’a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 88).

EÜM’de tiyatrodan da çok üretken olan Reşat Nuri’nin Zola’dan Camus’a kadar birçok tercüme yaptığı (EÜM 122), Sait Faik Abasıyanık’ın eserlerinde Camus’un L’Etranger’ını (Yabancı) hatırlatan bazı benzerlikler bulunduğu (EÜM 123) söylenerek Albert Camus’a iki yerde atıf yapılmıştır.

YG’de Türk milletinin biraz da Akdenizli olduğu ancak Camus’tan önce Yahya Kemal’in “İslav kederi”nden zevk alınamadığını bulduğu söylenerek Albert Camus’a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 320).

ED’de edebiyattaki “yalnız adam” tipinin Sartre’ın La Nausee romanıyla başladığı, Camus’un Yabancı’sının da buna benzer olduğu, her şeye, kendi ızdırabına bile yabancı olduğu ifade edilerek Camus’a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 217).

MS’de Adnan Menderes- Celal Bayar hükümetinin yaptıklarının yanında, Dostoyevski ve Camus’un sürekli söz ettikleri son anın azabının anlamını yitirdiği ifade edilerek Albert Camus’a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 121).

Albert de Munn (EÜM 109) (Lumigny, Seine-et-Marne 1841- Bodeaux 1914) Fransız siyaset adamıdır. Askeri eğitim alan Munn 1870’deki Fransa- Almanya savaşında esir alınmıştır. Gerek dönemin savaş ortamının gerekse okuduğu kitapların etkisiyle ordudan ayrıldıktan sonra kendisini

sosyal ve siyasal çalışmalara vermiştir. Seçkin Katolik burjuvaların yönetiminde Katolik işçi kulüpleri kurmuş, onları uzlaştırmaya çalışmıştır. L'Association Catholique (Katolik Birliği) adlı dergisi, Munn'un Hristiyan loncacılığından hareketle, patron ve işçi sendika birliği düşüncesini yayan bir araç hline gelmiştir (ML, 1969, 60).

EM'de Yahya Kemal'in gençlik yıllarında etkisi altında kaldığı kişilerden olduğu söylenerek Albert de Munn'a bir yerde atıf yapılmıştır (EM 109).

Albert Samain (ED 221, 223; MS 249) (Lille 1858- Yvelines 1900) Fransız şair. Paris Belediyesinde görevliyken küçük bir edebiyat dergisinde şiirlerini yayınlayan Samain sessiz bir yaşam sürmüştür. Sembolist olduğu söylenirse de hiçbir ekola bağlı olmayan şairin Baudelaire ve Verlaine'in izini taşıyan şiirlerinde, maraziliğe varan ince bir duyarlılık hissedilmektedir (BL, 1992, 10124).

ED'de Haşim'in en çok sevdiği ve sembolizmi öğrendiği Batılı şairlerden olduğu söylenerek Albert Samain'e iki yerde atıf yapılmıştır (ED 221, 223).

MS'de Nurullah Ataç'ın, Ahmet Kutsi Tecer'i benzettiği yazarlardan biri olması bağlamında Albert Samain'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 249).

Albert Sorel (YK 28, 155; EM 109; ED 81, 267) (Honfleur 1842- Paris 1906) Fransız tarihçisi ve diplomattır. Ecole des Sciences Politiques'te profesörlük yapmış ve diplomasi tarihinde uzmanlaşmıştır. L'Europe et la Rvolution Française (Avrupa ve Fransız İhtilali) adlı çalışması modern tarihçiliğin en büyük eserlerinden biri olarak kabul edilir. Bu eserde dış dünyanın devrim ve devrimin dış dünya üstündeki etkilerini anlatmıştır (YTA, 1985, 3650).

YK'de Yahya Kemal'in Ecole des Sciences Politiques'te Albert Sorel'den tarih dersi ve disiplini alması bağlamında iki yerde Albert Sorel'e atıf yapmıştır (YK 28, 155).

ED'de Yahya Kemal'in en çok tesirinde kaldığı hocası olduğu (ED 81), Fransız İhtilali'nden 1900'l yıllara kadar anlattığı eserinin son cildinin,

yazarın ihtiyarlık zamanına rastladığı için zayıf olduğu (ED 267) ifade edilerek Albert Sorel'e iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Yahya Kemal'in Paris'te kaldığı on sene boyunca, Ecole des Sciences Politiques ve Sorbonne'da özellikle Albert Sorel, Albert Vandal, Emile Bourgeois'den tarih dersi aldığı söylenerek Albert Sorel'e bir yerde atıfta bulunulmuştur (EÜM 109).

Albert Thibaudet (OATET 30, 288, 298, 469; YK 107; EÜM 57, 71, 329, 431; YG 331; ED 188) (Tournus 1874- Cenevre 1936) Fransız edebiyat eleştirmenidir. Sorbonne Üniversitesinde edebiyat öğrenimi gören Thibaudet, çeşitli liselerde öğretmenlik yapmış, Uppsala ve Lozan Üniversitelerinde ders vermiş, Cenevre Üniversitesinde Fransız Edebiyat Kürsüsü Başkanı olmuştur. Bergsonculuğun etkisinde, her türlü dogmacılıktan uzak bir tekniği olan Thibaudet, edebiyatta gelişimin sürerliliğini ileri sürmüştü, "eleştiride yaratıcılık" yönteminin benimsemiş ve edebiyatı kuşaklara ayırarak incelemiştir (TDÜA, 1983: 622).

OATET'te insanın gerçek hayata inanarak sahip çıkmaması, psikolojik araştırmaların eksikliği, dinin insana kendi içine eğilmesini yasaklaması, dolayısıyla günah çıkarmanın bulunmaması ve eleştiri geleneğinin olmamasından dolayı Müslüman hikâyesinin romana geçemediği, bu nedenle "*her yeni hikâye bir öncekinin tenkididir*" diyerek Thibaudet'in Don Kişot'u parlak bir buluş olarak gördüğü (OATET 30, 469), Thibaudet'in "roman okuyucusu" dediği zümrenin zaman içerisinde oluştuğu (OATET 288), Latîfî ve Âşık Çelebi'ninki gibi şuara tezkirelerinde ve Şeyh Galîp'in Hüsn ü Aşk mukaddimesinde görülen tenkit ve hükümlerin Thibaudet'in "şifahî tenkit"ine örnek kabul edilebileceği (OATET 298) ifade edilerek Albert Thibaudet'a dört yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Physiologie de la critique adlı eserindeki bir tasnif bağlamında Albert Thibaudet'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 107).

EÜM'de bir romanın bir öncekinin tenkidi olduğu, tenkit fikrinin modern romanın doğuşunda önemli bir payının bulunduğu (EÜM 57), Thibaudet'in, Mallarmé'nin portrelerinde eski Fransız sanatkârlarına benzer bir taraf olduğunu hissettiği (EÜM 329), Thibaudet'in sanatkâra özel eleştiri diye adlandırdığı türün en iyisini Nurullah Ataç'ın yaptığı (EÜM 71),

“hikâyenin zamanı” hakkında bilgi edinmek için Thibaudet’in Le Liseur du Roman adlı eserini okumak gerektiği (EÜM 431) ifade edilerek Albert Thibaudet’a dört yerde atıf yapılmıştır.

YG’de Tanpınar’ın üzerinde çok büyük etkisinin bulunduğu, onun geniş çağrışımlar sistemini ve nesiller nazariyesini benimsediği ifade edilerek Albert Thibaudet’a iki yerde atıf yapılmıştır (YG 331, 332).

ED’de ilk romanın Dante’nin İlahi Komedyası’ndan bir parça olduğu görüşü bağlamında Albert Thibaudet’e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 188). Bu parça, “Cehennem”in beşinci şarkısında, kayınbiraderiyle Kurun-ı Vusta romanı okuyan Francesca’nın kayınbiraderi ile birlikte oldukları için ikisinin de kocası tarafından öldürüldüğü kısımdır.

Albert Vandal (EÜM 109) (Paris 1853- Paris 1910) Fransız tarihçisidir. Siyasal Bilgiler okulunda profesör olan Vandal tarihi eserlerinde senteze önem vermiştir. Başlıca eserleri: En karriole à travers la Suède et la Norvège (1876), Louis XV et Elizabeth de Russie (1882), Ambassade française en Orient sous Louis XV (1887), Les voyages du Marquis de Noutel (1901), L’avènement de Bonaparte (1902) (ML, 1969, 519).

EÜM’de Yahya Kemal’in Paris’te kaldığı on sene boyunca Ecole des Sciences Politiques’te ve Sorbonne’da tarih dersi aldığı hocalarından biri olması bağlamında Albert Vandal’a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 109).

Albrecht Dürer (ED 232) (Nürnberg 1471- Nürnberg 1528) Alman ressam ve gravürcüsüdür. Döneminin önemli gravürcüleriyle çalışmış olan Albert Dürer’in dehasıyla Alman resmi Rönesans çağına adını yazdırmıştır. Etkisinde kaldığı İtalyan ustalar onu güçlü bir sanatçı olarak kabul etmiştir. Yeni biçimler bulmak ve farklı kompozisyon üretmek konusunda herkesi kendine hayran bırakan Dürer, Gotik sanatçıların “düğümlü” deseninden klasiklerin “akıcı” geçmesini bilmiştir (TDÜA, 1983, 1872, 1873).

ED’de Türk edebiyatına hüznün romantiklerle girdiği, yazarın “Son Taam”larında da havarilerin hep hüzünlü olduğu ifade edilerek bir yerde Albert Dürer’e atıf yapılmıştır (ED 232).

Aldous Huxley (YK 63; EÜM 54, 122 ED 214, 255, 256) (Godalming, Surrey 1894- Los Angeles 1963) İngiliz şairdir. Oxford'da tıp eğitimi gören Huxley Hindistan, İtalya, Fransa ve Amerika'ya gitmiş, görme yetisinin büyük bir bölümünü kaybedince tıp eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır. İmgecilik akımının çekiciliğine kapılarak anlaşılması zor şiirler yazmıştır İnsan zekâsının işleyişini ve deneyselci romancılığı kavramaya çalışan Huxley, Brave New World (1932), The Doors of Perception (1954), The Devils of Loudun (1952) gibi eserleri yayınlamıştır (BL,1992, 5432).

YK'de İngiliz edebiyatındaki Bergsonizm hareketinde Huxley'nin yaptığı gibi Türk edebiyatçıların da kendi içinden ilham alması gerektiği ifade edilmiş ve bu bağlamda bir yerde Huxley'e atıf yapılmıştır (YK 63).

EÜM'de Balzac'a andırması ve Yakup Kadri'yi etkilemesi bağlamında Huxley'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 54, 122).

ED'de dönemin edebiyatçılarının Miller, Huxley, Kafka gibi gücünü köklerinden alan ve Orhan Veli gibi işin şakasında olanlar olmak üzere ikiye ayrılabilceği (ED 214), Yakup Kadri'nin fikir hayatında Marcel Proust ile Huxley'nin etkili olduğu (ED 255, 256) ifade edilerek Huxley'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Aleko Efendi (OATET 145) Encümen-i Daniş azası.

OATET'te Encümen-i Daniş azası olması ve Napoleon'un son savaşlarını anlatan Beyanü'l-Efsar adlı tercümesi nedeniyle Aleko Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 145).

Aleksandr Sergeyeviç Puşkin (OATET 517; YK 95; EÜM 277, 337, 471; ED 137, 189, 207, 214) (Moskova 1799- St. Petersburg 1837) Rus şair, roman, öykü ve oyun yazarıdır. Soylu bir aileden gelen Puşkin on iki yaşına kadar özel eğitim aldıktan sonra 1811'de Tsarskoye Selo Lisesinde eğitimini tamamlamış, mezun olduktan sonra Dışişleri Bakanlığında görev almış ancak yazdığı şiirlerde geleneksel kurumları ve görüşleri sert bir dille eleştirdiği için sürgüne gönderilmiştir. Bir mektubunda tanrı tanımaz olduğunu açıklaması üzerine evinde iki sene gözaltında tutulan Puşkin, bu dönemde pek çok lirik şiir ve eser yazmıştır. Puşkin, ele aldığı her konuyu nesnel gerçeklikle

inceleyen yöntemi ile edebiyata en büyük katkıyı yapmıştır (TDÜA,1983, 4631).

OATET'te Hamit'in sanatının, Puşkin gibi kendisinden yarım asır önce hazırlanmaya başlayan fikri bir hazırlığa dayanmadığı, eserden esere oluştuğu söylenerek Puşkin'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 517).

YK'de romantizmin Avrupa'daki farklı ülkelerde aynı dönemlerde yayıldığı, aynı sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel değişimleri yaşadıkları, Hugo, Puşkin ve Mickiewicz'in hemen hemen aynı senelerde fakat farklı yerlerde doğduğu söylenerek Puşkin'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 95).

EÜM'de sokağı edebiyata sokan Dickens'ın bir romanında geçen "sokağın anahtarı"nın Puşkin'de var olduğu (EÜM 277), Yahya Kemal'in gelecek nesiller için çalışması, dil ile millet şuurunu getirmesi, dilini eski ve yeni biçimleriyle kullanması açısından dünya edebiyatından Puşkin'e benzetildiği (EÜM 337), Hasan Ali Gediz ile A. Gaffar'ın tercümeleriyle Türk edebiyatının Puşkin'i tanıdığı (EÜM 471) ifade edilerek Puşkin'e üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Rus edebiyatının felsefik düzlemde Puşkin'e kadar bir hazırlık evresi yaşadığı (ED 137), Rusların Puşkin'den önce Racine'i okuyarak Avrupa kültürüyle daha önceden tanıştığı (ED 189), Puşkin trajedi yazarken Türk tiyatrosunun komedi ile ilk adımlarını atmaya başladığı (ED 207) ifade edilerek Puşkin'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Alemdar Mustafa Paşa (OATET 65, 176; EÜM 204; ED 67, 200) (Hotin 1765- İstanbul 1808) Osmanlı sadrazamıdır. Askeriye içerisinde yetişen Alemdar Mustafa Paşa, III. Selim'in öldürülmesinden sonra II Mahmut'un tahta çıkmasına yardım etmiş, kendisi de sadrazam olmuştur. Nizam-ı cedidin yeniden canlanması için asker toplayarak Sekban-ı cedit ordusunu kurmuştur. IV. Mustafa taraftarlarının ve onların kıskırttığı yeniçerilerin kendisi için yaptığı planları anlayamayan, zevk ve sefa içindeki Alemdar Mustafa Paşa isyanda evinden çıkamayarak ölmüştür (İA, 1998-2012, 364, 365).

OATET'te Alemdar Mustafa Paşa'nın öldürülmesinden sonra II. Mahmut'un askeriyeye ilgili yenilikleri etraftan gizlemek zorunda kaldığı, yeniçerilerin de padişahı gözaltında tuttuğu (OATET 65), Cevdet Paşa'nın

tarihinde, Alemdar Paşa'nın Topkapı Sarayı'na ilk defa girişini anlattığı sayfaların eski nesrin aslına hiç benzemeyen son şaheserleri olduğu (OATET 176) ifade edilerek Alemdar Mustafa Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Cevdet Paşa'nın tarihinde, Alemdar Paşa'nın Topkapı Sarayı'na ilk defa girişini anlattığı sayfaların eski nesrin aslına hiç benzemeyen son şaheserleri olduğu söylenerek Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 176).

ED'de Tanzimat'ta gerçekleşen hareketler içerisinde Alemdar vakasının okunması gerektiği (ED 67), Abdülhamit devrinde Alemdar Paşa'nın gibi yüksek bir zümrenin türediği, bu insanların Hugo'nun bir eserinde bahsettiği ortaçağ şatosu gibi konaklara sahip olduğu (ED 200) ifade edilerek Alemdar Mustafa Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Alexandre Dumas (OATET 471; ED 24, 26, 69, 189, 200, 278, 279) (Villers- Cotterets 1802- Puys, Dieppe yakınında 1870) Fransız yazardır. Çeşitli memurluklarda bulunan Dumas arkadaşlarının yardımıyla döneminin en verimli ve en popüler yazarı durumuna gelmiş, pek çok oyunu oynanmıştır. Bir süre tiyatro ve gazete yöneticiliği yapmış, Cumhuriyetçilerin savaşına katılmış (1848), İtalya'nın bağımsızlığının sembolü olmuştur. III. Henri ve Sarayı, Napoléon Bonaparte, Üç Silahşörler, Monte Kristo Kontu, Demir Maske gibi önemli eserleri bulunmaktadır (BL, 1992, 3399).

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin eserlerinin ne Eugenne Sue ve Alexandre Dumas'ın isyanını ne de Jules Verne'in kahramanlarının olağanüstü güçlerini taşıdığı, sadece dönem halkının ihtiyaçlarını karşıladığı ifade edilerek Alexandre Dumas'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 471).

ED'de Alexandre Dumas'a yedi yerde atıf yapılmıştır (ED 24, 26, 69, 189, 200, 278, 279). Bu atıflarda Cezmi'nin tabutla Üsküdar'a kaçmasının Dumas'ın hayatına benzediği (ED 24), Namık Kemal'in Dumas'ın romanlarından söz ettiği (ED 189), bu romanları okuyarak Gülnihal'e hazırlandığı (ED 200), Hugo'nun arkadaşı olan (ED 278) Dumas'ın Balzac ve Hugo'dan etkilendiği (ED 26), onun gibi bir halk dâhisinin bir macera romanı olan Monte-Cristo'yu yazdığı (ED 279) ifade edilmiştir.

Alexandre Stavisky (MS 147) (Ukrayna 1886- Chamonix 1934) Rus asıllı Fransız iş adamıdır. Kurduğu Credit Municipal'de Bayonne adına çıkardığı sahte bonolar ölümüne sebep olmuştur (ML, 1969, 540).

MS'de köylüye yüklenen kusurların şehirlide de olduğunu düşünmesi bağlamında Alexandre Stavisky'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 147).

Alfred Dreyfus (EÜM 41; MS 85) (Mulhouse 1859- Paris 1935) Fransız asker. Ecole Polytechnique'de eğitim gören Dreyfus 1882'de orduda görev almıştır. 1894'te Savaş Bakanlığında çalışmaya başlamış, bir yıl sonra Fransız askeri sırlarını Alman askeri ataşesine vermek iddiasıyla askeri mahkemede yargılanmıştır. Emile Zola, olayla ilgili devlet başkanına yazdığı "Suçluyorum" başlıklı açık mektubu nedeniyle tutuklanmıştır. 1906'da suçsuz olduğu kabul edilen Dreyfus I. Dünya Savaşı sırasında yeniden orduda görev almıştır (TDÜA, 1983, 1829).

EÜM ve MS'de Cezanne'nin resmin babası olarak anılmasına rağmen sanatı ve sanat eserlerini savunmanın, tıplı Dreyfus'ta olduğu gibi, Zola'nın sırtına yüklendiği ifade edilerek Alfred Dreyfus'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 41; MS 85).

Alfred de Musset (TF 5; OATET 150, 524, 537, 600, 605, 606; YK 73; EÜM 261, 262; ED 26, 27, 76, 104, 126, 128) (Paris 1810- Paris 1857) Fransız şair ve oyun yazarıdır. Edebiyatla yakın ilişkisi olan bir aileden gelen Musset henüz on yedi yaşındayken Hugo, Vigny, Sainte-Beuve, Mérimée ve Charles Nodier gibi romantik yazarlarla tanışmış, onların etkisinde kalmıştır. 1830'da ilk eseri Contes d'Espagne et d'Italie'yi (İspanya ve İtalya Öyküleri) yayınlayan Musset aynı zamanda çeşitli dergilerde şiir ve yazılar kaleme almıştır. 1852'de Akademiye üye seçilmiştir. Lirik şiir, ağıt ve yergi gibi çeşitli türlerde şiirler yazan şair, yoğun ve karmaşık duyguları tutkulu bir şekilde dile getirmiştir. Tiyatro alanındaki eserleriyle ün yapan Musset daha çok okunmak için oyunlarını yazmıştır (TDÜA, 1983, 4087).

TF'de Tevfik Fikret'e tesir eden Batılı şairlerden biri olduğu söylenerek Alfred de Musset'e bir yerde atıf yapılmıştır (TF 5).

OATET’de Musset’e altı yerde atıf yapılmıştır (OATET 150, 524, 537, 600, 605, 606). Bu atıflarda Şinasi’nin 1859’da Lamartine, Musset, Hugo ve Racine’den yaptığı çoğunluğu bağımsız mısralardan oluşan tercümesini Tercüme-i Manzume adıyla yayınladığı (OATET 150), portakal veya kavunu bütün bir ailenin kolayca bölüşebilmesi için Allah’ın dilim dilim yarattığını düşünen, Bernardin de Saint-Pierre mektebinden gelen Naci, Hugo ve Musset gibi büyük edebiyatçıların dahi bu tarz eserleri arayarak tercüme ettiği (OATET 600), Hamit’in Lamartine, Musset ve özellikle Hugo’yu örnek aldığı (OATET 537), Sahra ve Belde’sinde Lamartine ve Musset’in uzak tesirinin bulunduğu (OATET 524), Muallim Naci’nin Hugo, Musset gibi büyüklere yaklaştığı dönemlerde Bernardin de Saint-Pierre mektebi tarzında eserler seçerek tercüme ettiğinin bilindiği (OATET 600), Tevfik Fikret’in Sümbüle’deki “Hafif Şair” adlı küçük dialogunun ilk mısralarının Musset’i anımsattığı (OATET 605), Fikret’in Musset’ten Komşunun Perdesi adlı tercümeyi yapmasının kendi şiirine bir tat kattığı (OATET 606) ifade edilmiştir.

YK’de Recaizade Mahmut Ekrem’i etkilemesi bağlamında Musset’e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 73).

EÜM’de Tevfik Fikret’in tarzını keşfetmekte yardımcı olduğu ve duygularını terbiye etmede tesiri bulunduğu için Musset’e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 261, 262).

ED’de Musset’e altı yerde altı yerde atıf yapılmıştır (ED 26, 27, 76, 104, 126, 128). Bu atıflarda Osian’dan etkilendiği (ED 26), Fransız İhtilali ve Romantizm hakkında bilgi edinmek için Musset’in Bir Zamane Çocuğunun İtirafı ile Schiller’in Haydutlar’ının okunması gerektiği (ED 27), Parnasların tesiri altında kalanların aslında Lamartine ve Musset olduğu (ED 76), Yahya Kemal’in Musset ve Fuzuli gibi âşık olmadığı, bunalımıyla Verlaine’a daha çok benzediği (ED 104), Sahra’nın kır hayatını anlatan pastoral bir eser olduğu ve Lamartine ile Musset’ten (ölümün din dışında sadece bir olay olması gibi) küçük izler taşıdığı (ED 126), “çığlık”ın romantizmin malı olduğu, özellikle romantiklerin bunu çok güzel kullandığı, Musset’in Pelikan Kuşu adlı şiirinde kuşun çığlık atarak ciğerlerini kopardığı, başka bir yerde de “*Ben insanoğullarının çığlığındaki haşmeti severim.*” dediği (ED 128), ifade edilmiştir.

Alfred de Vigny (YK 18,142; EÜM 332; ED 26, 95, 132, 189, 193, 210, 246, 258, 272) (Loches 1797- Paris 1863) Fransız romantizminin önde gelen şair ve oyun yazarlarından. Soylu bir ailenin çocuğu olan Vigny liseyi bitirdikten sonra bir dönem orduya girmiş, 1845'te Fransız Akademisine üye olarak seçilmiştir. Düşüncelerin epik ya da dramatik biçimde nazımla anlatılabileceğine inanan Vigny gezgin şarkıcıların (troubadour) söylediği biçimdeki şiirlerinden sonra bireyin sorunlarını çözmeyi amaçlayan felsefi şiirler yazmıştır. Kitab-ı Mukaddes'ten sık sık konu ve güçlü imgeler kullanmış, donuk üslubu ve resimsel anlatımıyla dikkat çekmiştir. Journal d'un poète'de (Bir Şairin Günlüğü) şairin toplum için hem bir kurban, hem de gerekli biri olduğunu vurgulamıştır. İlk Fransız tarihsel romanı sayılan Cinq-Mars'ın önsözünde sanatsal gerçeğin tarihsel gerçeklikten daha önde olduğunu belirtmektedir (TDÜA, 1983, 5461).

YK'de Yahya Kemal'in derslerinde Alfred de Vigny'den ve şiirlerinden bahsettiği (YK 18), Tanpınar'ın muhayyilesinde, Vigny'yi dünyaya uzay boşluğundan bakabilen ve bu noktada insan kaderinin yalnızlığını muhteşem hayal gücüyle anlatabilen bir yazar olarak gördüğü (YK 142) ifade edilerek Alfred de Vigny'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Yahya Kemal'in derslerinde Alfred de Vigny'den ve şiirlerinden sık sık bahsettiği ifade edilerek Vigny'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 332).

ED'de Vigny'ye dokuz yerde atıf yapılmıştır (ED 26, 95, 132, 189, 193, 210, 246, 258, 272). Bu atıflarda "insan yalnızlığı" konusunda Yahya Kemal ile Vigny'nin birleştiği, Vigny'nin Eloa'sındaki güzel bir kadına benzetilen dünyanın yıldızlarla birlikte kendi hayatını yaşaması imajını, Yahya Kemal'in insana çevirdiği (ED 95), Vigny'nin Ossian'dan etkilendiği (ED 26), Vigny'nin ilgi görmeyen tiyatroyu "*makine hâline gelmiş düşünce*" olarak tarif ettiği (ED 132, 272), Namık Kemal'in Vigny'nin Cinq-Mars adlı eserini okuduğunun tahminen bilindiği (ED 189), Cezmi'nin fatalite tarafının Vigny'nin Cinq-Mars'ını hatırlattığı (ED 193), Alman efsanelerini toplayarak bir musiki kuran Wagner ile Vigny'nin tanıştığı ve Vigny'nin ona "*Mösyö, biliniz ki ilahlar konuşmaz, üstüste yıldırım yağdırırlar.*" dediği (ED 210), Vatan yahut Silistre'deki Sıtkı Bey'in vasiyetinin Vigny'nin Legion

Etrangere'daki "Mühürlü Mektup"u anımsattığı (ED 246), Dağa Çıkan Kurt romanının adını Halide Edip'in Vigny'nin bir şiirinden aldığı (ED 258) ifade edilmiştir.

Ali (ED 36) Nouvelle Héloïse'i tercüme etmiş ve bu tercüme 1302'den itibaren Ebüzziya'nın mecmuasında tefrika edilmeye başlanmıştır (OATET 406).

ED'de Rousseau'dan Nouvelle Heloise'yi tercüme etmesi bağlamında Ali Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 36).

Ali (Çiroz) (BŞ 202) Halk şairidir.

BŞ'de 1308'li yılların meşhur meydan şair ve âşıklarından olduğu, Osman Cemal Kaygılı'nın Semai Kahveleri adlı eserinde anlattığı ölümüne dair hikâye ile mitolojinin ateşten doğan ve ateşte yaşayan semenderine benzeyen tulumbacıların bir tipini verdiği ifade edilerek Çiroz Ali'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 202).

Ali (Hz) (OATET 243, 398; YK 35) (Mekke 600- Küfe 661) Hazreti Muhammet'in yanında kaldığı amcası Ebutalip'in oğlu, Peygamber'in damadı, İslamiyet'in dördüncü halifesidir. Cesur ve kuvvetli olması yönüyle cenkleri halk menkıbelerine konu olmuştur. Ayrıca bilgili olmasıyla da tanınmaktadır. Peygamberin ölümünden sonra Hz. Ali'nin halife olamaması nedeniyle, Hz. Ali'nin adı hilafet kavgalarında ve mezhep ayrılıklarında çokça geçmiştir. Hz. Ali Küfe'de İbni Mülcem tarafından şehit edilmiştir (İA, 1988- 2012, 371- 374).

YK'de Yahya Kemal'in bir anısı aktarılırken Hz. Ali'ye bu bağlamda bir yerde atıf yapılmıştır (YK 35). Bu anıda, Mütareke döneminde Üsküp'e giden Yahya Kemal'in, buradaki bir cami hocasının geri vermek şartıyla borç almanın doğal bir şey olduğunu göstermek için Hazret-i Ali'nin Peygamber'den "*A be Muhammet var mı sen de altı kuruş?*" diye borç istediğini anlattığına şahit olduğu söylenmiştir.

OATET'te Suavi'nin halifelik düşüncesinin adalet ve yönetim gibi açılardan Hz. Ali ve diğerlerinin yaptığı halifelikle bağdaştığı (OATET 243), Celalettin Harzemşah'taki kahramanlarını üstün kişilere benzeten Namık

Kemal'in Nurettin'inin Hz. Ali'yi andırdığı (OATET 398) ifade edilerek Hz. Ali'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Ali Ağa (Berberbaşı) (OATET 66) (?- İstanbul 1831) II. Mahmut'un berberbaşısı. Giritlidir. Enderun'da yetişerek berberbaşı olmuştur. 1822'de silahdar-ı şehriyari olan Ali Ağa Kanlıca'da kendi adına çeşme yaptırmıştır (Suvakfı, 2007). Padişahın gözdesi olan Ali Ağa ailesine büyük bir servet bırakmıştır (Süreyya, 1996, 238).

OATET'te Alemdar Paşa'nın öldürülmesinden sonra merkezi bağları kuvvetlendirmek isteyen II. Mahmut'un ricale saraydakilere ve özellikle sadrazamlara güvenemediğinden dolayı siyasi eğitim ve tecrübeleri az olan Berberbaşı Ali Ağa gibi devlet adamlarıyla çalışmaya başladığı ifade edilerek Ali Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 66).

Ali Bey (OATET 593) (?- İstanbul 1856) İstanbullu bir saraç ustasıdır. 1839'da Fatma Hanım'la evlendikten sonra içlerinde Muallim Naci'nin de bulunduğu üç çocuğu olmuştur (TDEA, 1977- 1998, 403).

OATET'te Muallim Naci'nin babası olması sebebiyle bir yerde Ali Bey'e atıfta bulunulmuştur (OATET 593).

Ali Bey (Direktör) (NK 29;OATET 280, 281, 282, 284, 295, 358, 473, 474; EÜM 210, 242; ED 135, 140, 143) (İstanbul 1844- İstanbul 1899) Tiyatro yazarı ve gazetecidir. Küçük yaşlarda Fransızca öğrenen Ali Bey Tercüme Odasında çalışmaya başlamış, müfettişlik, mutasarrıflık, valilik görevlerinde bulunmuştur. Diyojen'de yayınladığı yazıları, Türk mizah edebiyatının en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilmiştir (TDEA, 1977- 1998, 109,110).

NK'de Ali Bey'in tiyatro dilinin, Namık Kemal'e denk olduğu ancak dışarıdan bakıldığında şairin eserlerinin halkı peşinden sürüklediği ifade edilerek Direktör Ali Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 29).

OATET'te sekiz yerde Direktör Ali Bey'e atıf yapılmıştır (OATET 280, 281, 282, 284, 295, 358, 473, 474). Bu atıflarda Şinasi'nin yolundan dilinde titiz davranarak, dramatik sahaları yoklayarak ve yerli komediler yazarak devam ettiği (OATET 280, 284), Güllü Agop'un repertuarını hazırlayanların

arasında bulunduğu (OATET 281), eserlerinin Türk tiyatrosunun ilk çalışmaları arasında yer aldığı (OATET 282), ilk romanlarının tiyatronun izlerini taşıdığı (OATET 295), Hariciye Nazırı Halil Şerif Paşa'nın himayesi altında, Güllü Agop tiyatrosunda Ayyar Hamza ile Ecel-i Kaza eserlerinin birlikte oynandığı (OATET 358), Ahmet Mithat'ın Eyvah piyesindeki acıklı macera, tekrar evlenme şakaları ve tavla oyunu ile Ali Bey'in diline yaklaşabildiği (OATET 473), halkın tiyatro yazarı olarak Ali Bey'i sevdiği (OATET 474) ifade edilmiştir.

EÜM'de Ayyar Hamza adlı uyarlamasının bulunduğu (EÜM 210), dilini titiz kullanmasından dolayı halkın onu sevdiği, eserlerinin hayatı peşinden sürüklediği (EÜM 242) ifade edilerek Direktör Ali Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Osmanlı'da devletin desteklemesinden önce tiyatro sanatına Direktör Ali Bey'in yardımcı olduğu (ED 135), tiyatroyla sürekli ilgilenen (ED 143) Ali Bey'in Moliere'den tercüme yaptığı (ED 140) ifade edilerek Direktör Ali Bey'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Ali Canip Yöntem (YK 90; ED 286, 287) (İstanbul 1887- İstanbul 1967) Şair, yazar ve edebiyat tarihçisidir. Hukuk alanında eğitim görmüş, çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği, Ordu ve Çanakkale milletvekilliği yapmıştır. Ali Canip Yöntem, Selanik'te çıkan Genç Kalemler dergisinin başyazarlığını üstlenmiş, Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'le birlikte Türkçülük akımına güçlü bir ivme kazandırmıştır. Ali Canip ve arkadaşları çağının edebiyat anlayışına karşı çıkarak ulusal edebiyat için ulusal lisanın gerekliliğini savunmuşlardır. Ali Canip hece ölçüsüyle ve sade dille yazdığı şiirlerinden çok Türk edebiyatıyla ilgili yaptığı çalışmalarıyla önem kazanmıştır (Banarlı, 1971, 1108, 1109).

YK'de Türkçülük hareketi içinde bir çeşit popülizm ve sosyal hiciv tarzında, sade dille sembolistlere yaklaşan şiirler yazdığı ifade edilerek Ali Canip Yöntem'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 90).

ED'de Haşim'in eserlerini Türkçeye çevirmesi ve Genç Kalemler'de Haluk'un Defteri için oldukça geniş ve sert bir eleştiri yazması bağlamında Ali Canip Yöntem'e iki yerde atıf yazılmıştır (ED 286, 287).

Ali Cemali Efendi (Zembilli) (YG 36) (Karaman ?- İstanbul 1526) Âlim, yazar ve şeyhülislamdır. Karaman, İstanbul ve Bursa'da eğitim görmüş, önemli hocalardan özel ders almıştır. Çeşitli yerlerde müderrislik yapan Ali Cemali, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni dönemlerinde şeyhülislamlık yapmıştır (TDEA, 1977- 1998, 111)

YG'de Türk deha ve dilinin değişik insanlarda farklı şekillerde yansıdığı ancak aynı zamanda Vani Efendi'den Zembilli Ali Efendi'ye, Hacı Bayram'dan Yunus Emre'ye, Mevlana'ya aynı ocağın ateşi ile devam ettiği ifade edilerek Zembilli Ali Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

Ali Efendi (Basiretçi) (OATET 354) (? 1845- İstanbul 1910) Türk gazetecidir. Enderunda yetişen Ali Efendi İstanbul'da Basiret gazetesini çıkarmış, Almanya'dan dönüşünde getirdiği büyük makine ile gazeteyi tamamen siyasi bir hüviyete büründürmüştür ancak gazete Ali Suavi'nin bir makalesi nedeniyle kapatılmıştır. Bu olaydan sonra Suriye'nin ilçelerinde kaymakamlık yapan yazarın Yıldız'ın Hatası (1908) ve İstanbul'da Yarım Asırlık Vakayi-i Mühimme (1909) adlı iki kitabı bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 111, 112).

OATET'te Basiret gazetesini çıkarması ve devletin kötü durumunu görmezden gelerek iktidara dalkavukluk etmesi, para karşılığında Mısır valisi İsmail Paşa'nın taraftarı olması nedeniyle bir yerde Ali Efendi'ye atıf yapılmıştır (OATET 354).

Ali Ekrem Bolayır (OATET 343; EÜM 252; MS 50) (İstanbul 1867- İstanbul 1937) Tanzimat edebiyatının önde gelen fikir, sanat ve edebiyat adamıdır. Namık Kemal'in oğlu olan Ali Ekrem Bolayır özel öğrenim görmüş, Mabeyin kâtipliği, Kudüs mutasarrıflığı, İstanbul Üniversitesinde metin şerhi hocalığı yapmıştır. Servetifünun topluluğunda şiirler yazmış, ferdî konuların yanı sıra sosyal meseleler, günlük olaylarla da ilgilenmiştir. Ayrıca edebiyat tarihi ve meseleleriyle ilgili araştırmalar yapmış ve tiyatro türünde de bazı eserler yazmıştır (Parlatır, 1987, 1- 21).

OATET'te babasının biyografisinde pek çok yeri belirsiz bırakması ve hatıraları romanlaştırarak anlatması bağlamında bir yerde Ali Ekrem Bey'e atıf yapılmıştır (OATET 343).

EÜM'de Rezaizade Ekrem Bey üzerine yaptığı inceleme bağlamında Ali Ekrem Bolayır'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 252).

MS'de eski dilin, saf ve geleneksel şekilde devam edememesi nedeniyle, Üsküdarlı Talat Bey'den Ali Ekrem'e kadar bütün şairlerde, geleneğinin içindeki eski şiiri tadanların azaldığı ifade dilerek Ali Ekrem Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 50).

Ali Emiri Efendi (EÜM 397) (Diyarbakır 1857- İstanbul 1924) Türk şair, tarihçi ve gazetecidir. Köklü ve kültürlü bir aileye mensup olan Ali Emiri Efendi çeşitli memurluklarla bulunmuş, kitap okuyarak ve toplayarak ömrünü geçirmiştir. Gençliğinde hat sanatı ile uğraşan Ali Emiri Efendi güçlü bir hafızaya sahiptir. 1916'da Millet Kütüphanesini kurmuş, hayatı boyunca topladığı bütün kitapları buraya bağışlamıştır. Ölümüne kadar bu kütüphanenin müdürlüğünü yapmıştır (Gençboyacı, 2012, 210- 212).

EÜM'de Son Asır Türk Şairleri adlı eserdeki Hersekli Arif Hikmet ya da Ali Emiri Efendi için yazılan şeylerin Türkçenin en başarılı çalışmalarından olduğu söylenmiş ve bu bağlamda Ali Emiri Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 397).

Ali Ferruh Efendi (OATET 114) (İstanbul 1865- Sofya 1904) Türk şair, tarihçi ve yazardır. Beyrut Fransız Mektebi, Mülkiye Mektebi, Ecole Libre des Sciences Politiques Siyaset Bölümünü bitiren Ali Ferruh Efendi çeşitli memurluklarda bulunduktan sonra diplomasi mesleğine geçerek Bükreş Sefareti Başkâtipliği, Petersburg Sefareti Müsteşarlığı, Washington Sefirliği, Bulgaristan Fevkalade Komiserliği yapmıştır. Fransızca, İngilizce, Arapça, Farsça bilen Ali Ferruh Bey zeki, hür fikirli bir aydındır (Erdoğan, 2009, 1189-1211).

OATET'te masonlukla bağlantısı olduğu iddia edilen Beşiktaş Cemiyet-i Felsefe-i İslamiye ile ilişkisinin bulunduğu ve üzerinde çalıştığı Tefsirü'l-mevakib adlı tercümesi ileri sürülerek sürgünden kurtulduğu dile getirilerek Ali Ferruh Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 114).

Ali Hadi Bara (MS 176) (Tahran 1906- İstanbul 1971) Türk ressam. 1923'te Güzel Sanatlar Akademisine girmiş, 1927'de burs kazanarak Paris'e

gitmiş ve burada Charles Despiau'nun atölyesine giderek Maillol geleneğiyle yakınlaşmıştır. Paris'ten döndükten sonra Akademide hoca olarak çalışmaya başlayan Bara Adana Atatürk Anıtı'nı, Zühtü Mürtoğlu ile birlikte Beşiktaş Barbaros Anıtı'nı yapmış, 1949 yılındaki ikinci Paris seyahatini gerçekleştirmiştir. Türk Grup Espas'ın kurucularından olan ressam bu dönemde insanoğlu ile yaşadığı çevre arasındaki ilişkiyi ön plana çıkartan, resim, heykel ve mimarının işbirliğini savunan işler üretmiş ve grubun fikirlerini 1955-57 arası Arkitekt dergisinde kaleme aldığı yazılar ile tanıtmıştır. Sanatçı, 1950'li yıllardan sonra soyut üç boyutlu çalışmalara yönelmiştir (arşivntvmsnbc, [t.y.]).

MS'de Türk sanatının Anıtkabir'i yapabilecek güçte olan heykeltıraşlarından biri olması bağlamında Hadi Bara'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 176).

Ali Haydar Bey (OATET 284) (Mihaliç 1836- İstanbul 1914) Türk tiyatro yazarı ve şairdir. Posta-Telgraf Bakanlarından Sağır Ahmet Bey'in oğludur. Eğitimini İstanbul ve Paris'te alan Ali Haydar Bey çeşitli yerlerde memur çalışmıştır. Çocuklara faydalı olabilmek için yerli ve yabancı eserleri yayımlayabileceği Mecmua-yı iber-i intibah adında bir dergi çıkarmıştır. Türk tiyatrosunun ilk manzum trajedi örnekleri burada yayınlanmıştır (TDEA, 1977-1998, 113).

OATET'te tiyatrodaki manzum trajediyi benimsemesi ve eserlerinin önemli bir kısmını bu tarzda yazması bağlamında Ali Haydar Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 284). Ali Haydar Bey'den sonra bu türü benimseyen ve en çok kullananlar arasında Abdülhak Hamit Tarhan bulunmaktadır.

Ali İzzet Bey (Beylikçi) (EÜM 401) XVIII. yüzyıl divan edebiyatı şairlerindedir. Şiirde, Şeyhülislam Yahya ve Neşati gibi klasik estetik anlayışını benimsemiştir (Horata, 2009, 153- 155). Sened-i İttifak'ı hazırlayanlar arasında bulunduğu II. Mahmut tarafından Üsküdar'da astırılmıştır (Özdemir, 1959, 1- 12).

EÜM'de İbnülemin Mehmet Efendi'nin, Babıali'nin eski memurlarından III. Selim'in devrine kadar yaşayan pek çok kişiyi tanıdığını söyleyen Tanpınar bazen karşısında konuşurken onun Beylikçi Ali İzzet Bey,

Fatin Efendi ya da Pertev Paşa olabileceğini düşündüğünü söylemiş ve bu bağlamda Beylikçi Ali İzzet Paşa'ya atıfta bulunmuştur (EÜM 401).

Ali Kemal (YK 65, 66, 81; MS 115) (İstanbul 1867- İzmir 1922) Gazeteci, yazar ve siyaset adamıdır. İstanbul, Paris ve Cenevre'deki öğrenimlerinden sonra pek çok okulda Fransızca edebiyat öğretmenliği yapmış, gazeteci olmuş, siyasi hayata atılarak Maarif ve Dâhiliye Nazırlıklarında bulunmuştur. Anadolu'daki Bağımsızlık Mücadelesi aleyhinde yazdığı olumsuz yazılar nedeniyle İzmir'de linç edilmiştir. Muhafazakâr bir insan olan Ali Kemal Türkçeyi üstün bir kabiliyet ve ustalıkla konuşması, kendine has bir üslûpla yazmasıyla tanınmıştır. Keskin kalemi nedeniyle yazması zaman zaman yasaklanmışsa da sesini duyurmaktan vazgeçmemiştir (İA, 1988- 2012, 403- 408).

YK'de Yahya Kemal'le aynı dönemde Avrupa'da bulunduğu (1903) (YK 65), Yahya Kemal'le tarih ve eski şiir zevki bakımından uyuşmasına rağmen eskiye olan fazla bağlılığıyla ayrıldığı, 1918'de Ali Kemal'in Ruşen Eşref'le edebiyat üzerine yaptığı bir ankette hem Yahya Kemal'e hayranlık duymasının hem de onu eleştirecek bir yer aramasının dikkat çekici olduğu (YK 66), Gürpınar'ın yaşadığı dönemde, Tercüman-ı Hakikat gazetesi etrafındaki popülist yazarların ve İkdam Gazetesi'ndeki Türkçülerin yanı sıra Ahmet Rasim, Ali Kemal gibi romancıların bulunduğu (YK 81) ifade edilerek Ali Kemal'e üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de milli meselelerdeki ihanetine rağmen Hürriyet ve İtilaf Fırkası için söylediği "*Biz iktidardayız ancak devlet değiliz. Hala muhalefetiz.*" sözünün çok doğru olduğu ifade edilerek Ali Kemal'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 115).

Ali Mümtaz Arolat (YK 17, 33, 37; EÜM 112; YG 305; ED 265; MS 190) (İstanbul 1897- İstanbul 1967) Türk şairdir. Galatasaray Sultanisinde öğrenci iken gönüllü olarak I. Dünya Savaşı'na katılmış, döndüğünde Ticaret Lisesini bitirmiş, çeşitli bankalarda çalışarak emekli olmuştur. Küçük yaşta edebiyata merak saran şairin, daha okul sıralarındayken Dergâh dergisinde birçok şiiri çıkmış ve bunları daha sonra Bir Gemi Yelken Açtı adlı bir kitapta toplamıştır. Millî Edebiyat cereyanına katılıp hecenin ve konuşulan Türkçenin

güzel örneklerini veren Ali Mümtaz şiirlerinde hayal oyunlarını, renkli buluşları ve pastoral manzaraları ön planda tutmuştur. Önceleri hece vezniyle yazan şair, daha sonra serbest nazma yönelmiştir (TDEA, 1977- 1998, 160).

YK'de Tanpınar'la aynı dönemde Yahya Kemal'in öğrencisi olması ve Dergâh'ın genç yazarları arasında bulunması bağlamında Ali Mümtaz Arolat'a üç yerde atıf yapılmıştır (YK 17, 33, 37).

ED'de Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'le olan bir anısı bağlamında Ali Mümtaz Arolat'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 265). Aynı gün içerisinde Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'le görüşen Ali Mümtaz, Tanpınar'a "*Ne tuhaf, Haşim'den gülerек Yahya Kemal'den düşünerek ayrılıyor insan.*" diyerek onların ruh hâllerini tasvir etmiştir.

EÜM'de Dergâh dergisinde yetişmesi bağlamında Ali Mümtaz Arolat'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 112).

YG'de Dergâh dergisinin yayınlanmasından önce yapılan toplantıya katıldığı ve o dönemde Ticaret okuluna devam ettiği, Ahmet Kutsi ile birlikte Tanpınar'ın ilk edebiyatçı dostları arasında bulunduğu ifade edilerek Ali Mümtaz Arolat'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 305).

Ali Nihat Tarlan (EÜM 139, 152, 507- 509) (İstanbul 1988- İstanbul 1978) Edebiyat tarihçisi, şair ve yazardır. İstanbul Üniversitesinde Fransızca ve Farsça bölümlerini okuyan Tarlan Leyla ve Mecnun mesnevisi konusunda doktora yaparak edebiyat fakültesinin doktora yapan ilk öğrencisi olmuştur. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptıktan sonra 1933'te İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne geçmiştir. Ömrünü Divan Edebiyatı'na adanmış Tarlan, İran edebiyatıyla ilgili çalışmaları nedeniyle çeşitli ödüller almıştır (TBEA, 2010, 994, 995).

EÜM'de Ali Nihat Tarlan'a beş yerde atıf yapılmıştır (EÜM 139, 152, 507- 509). Bu atıflarda Şark edebiyatındaki Leyla ve Mecnun hikâyelerini değerlendiren Tanpınar Nizami'nin hikâyesinde, yaşadığı dönemin İran'ını çok fazla yansıttığı, eserin Ali Nihat Tarlan tercümesi okunduğunda bu durumun daha iyi anlaşıldığı (EÜM 139, 152), yazarın Şeyhi Divanını Tedkik adlı eseriyle bir kapalı kutu olan eski edebiyat geleneğinin ve zevkinin açıldığı, eserin tasavvuf üzerine yazılmış en derli toplu bir çalışma, eski edebiyatın kullandığı bütün motifleri açıklayan en ayrıntılı tahlil, eserin

sonundaki cinas sözlüğü ile eski edebiyatla ilgilenen herkes için iyi bir rehber olduğu (EÜM 507- 509) ifade edilmiştir.

Ali Ölmezoğlu (EÜM 206) Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesindeki sınıf arkadaşıdır (1939-1953) (Kaplan, 1992). Cevdet Paşa üzerine bir tez hazırlamıştır (EÜM 206).

EÜM'de Cevdet Paşa üzerine hazırladığı tezi bağlamında Ali Ölmezoğlu'na bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 206).

Ali Paşa (Mehmet Emin Ali Paşa) (NK 6, 7, 14; OATET 132, 140-144, 147, 151- 155, 160- 163, 166, 174, 182- 184, 216, 218- 220, 222, 223, 226- 229, 231, 235, 302 -306, 310, 311, 324- 326, 332- 336, 344, 349, 351, 352, 354, 356, 442; EÜM 197, 198, 206- 209, 222, 223, 225, 228, 229, 236, 401; ED 36, 39, 152, 154-157, 159, 161, 166, 169, 173, 174, 177- 180, 182, 269) (İstanbul 1814- İstanbul 1871) Osmanlı sadrazamıdır. Asıl adı Mehmet Emin olan Ali Paşa, özel dersler ve kendi çalışmalarıyla eğitimini tamamlamış, çeşitli memurluklarda bulunmuş, otuz sekiz yaşına geldiğinde ilk kez sadrazam olmuş ve beş kez bu göreve getirilmiştir. Islahat Fermanı'nı ilan eden Ali Paşa bir taraftan sistemi düzenlemeye çalışırken diğer taraftan azınlıklarla ilgilenmiştir. Verem hastalığına yakalanan Ali Paşa son günlerine kadar vazifesine devam etmiştir (İA, 1988- 2012, 425, 426).

NK'de Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr'ı bırakarak Avrupa'ya gittiği dönemde, Namık Kemal'in üslubunu beğenen Ali Paşa'nın onu bir rütbe ile onurlandırdığı (NK 6), Ali ve Fuat Paşaların Reşit Paşa'nın siyasi görüşü ve keskin dehasına sahip olmadığı, bunu da döneme yansıttıkları, Ali Paşa'nın genç olduğu ve halkı saran Genç Osmanlılar hareketini durdurmak için Muhbir gazetesini kapattığı (NK 7, 14) ifade edilerek Ali Paşa'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te pek çok yerde Ali Paşa'ya atıf yapılmıştır (OATET 132, 140- 144, 147, 151- 155, 160- 163, 166, 174, 182- 184, 216, 218- 220, 222, 223, 226- 229, 231, 235, 302 -306, 310, 311, 324- 326, 332- 336, 344, 349, 351, 352, 354, 356, 442). Bu atıflarda Ali Paşa gibi bazı isimlerin Avrupa'daki sefirliklerde yetiştiği (OATET 132), Tanzimat'ın ilk yıllarında devletin siyaset adamlarına ve yöneticilere ihtiyacı olduğunu bilen Reşit Paşa'nın bu amaçla

Ali Paşa gibi devlet adamlarını yetiştirdiği (OATET 140), Ali ve Fuat Paşaların mektuplarında, Reşit Paşa'dan "velinimet" adıyla bahsettikleri (OATET 141), 1839'dan sonra adeta bir mektep hâline gelen Tercüme Odasının burada çalışan Ali Paşa gibi kişilere, sadece yabancı dil öğretmekle kalmadığı, ayrıca yeni bir dünya anlayışının da kapılarını açtığı (OATET 143), Reşit Paşa ile Ali Paşa arasındaki gerginlik nedeniyle Encümen-i Daniş'in kapatılmış olabileceği (OATET 144), Ali Paşa'nın Babıali'de boşalan bir memurluğa Hafız Müşfik'in yerine damadı Selahattin Bey'in geldiği, bunun sonucunda da Ceride-i Havadis'in başmuharrirliğine Hafız Müşfik'in geçtiği ve böylece Jön Türklerin temelini atıldığı (OATET 147), İslahat Fermanıyla artık Reşit Paşa mektebinin öğrencileri ve onun yakın iş arkadaşları olmaktan çıkan Ali ve Fuat Paşaların, Gülhane Hattı'nda bir devrin sorumluluğunu kendi başlarına yükledikleri (OATET 151), Tanzimat devrinin ilk ideolojisi olan medeniyetçiliğin tanımını yapmak için Ali Paşa ve Cevdet Paşa gibi isimlerin çok uğraştıkları, Ali Paşa'nın bu dönemin diğer ideolojisi olan Osmanlıcılığın asıl kurucuları arasında yer aldığı (OATET 152), Ziya Paşa'nın Zafername'sinde, Cevdet Paşa'nın 1856 fermanını beğenenleri "*Müslüman kıyafetli Frenk bozmaları*" tabiriyle eleştirerek Ali Paşa'ya gönderme yaptığı (OATET 153), Reşit Paşa ile onun öğrencileri olan Ali, Fuat ve Mithat Paşalar arasında nesil farkı bulunduğu, Ali ve Fuat Paşaların 1826'dan sonraki özgürlük havası içinde büyükleri, systemsiz de olsa eskiden ülkede olmayan yeni bir eğitimle yetiştikleri, Fransızca'yı iyi bildiklerinden genç yaşta memur olabildikleri, eskiye karşı daha geniş bir tepkide birleştikleri, Ali Paşa'nın yenilikçi düşüncelerinin hukuk ile kanun sahasında ve bazı idari kurumlarda uyguladığı (OATET 154), 1839- 1856 seneleri arasında Osmanlı'da tek bir ismin çehresinin (Reşit Paşa) hâkim olduğu ancak 1856- 1876 yıllarını Ali ve Fuat Paşalar ile Sultan Abdülaziz'in çarpışan fikirlerinin inşa ettiği, devletin çözümlüşüne Ali ve Fuat Paşaların ellerinden geldiği kadar engel olmaya çalıştığı (OATET 155), Ali ve Fuat Paşalarla yakın dost olan Cevdet Paşa'nın (OATET 160) Kırım Harbi sırasında Reşit Paşa ile Ali ve Fuat Paşalar arasındaki anlaşmazlığın bütün sorunlarını yaşadığı (OATET 161), Kozan ıslahatındaki başarılarına rağmen Ali ve Fuat Paşalarla arasındaki dostluğun zedelendiği (OATET 162), tüm bu olaylar boyunca Cevdet Paşa'nın Ali ve Fuat Paşalarla kapı yoldaşlığı yaptığı

(OATET 166), bu tecrübeleri ayrıntılarıyla Tezakir-i Cevdet'te anlattığı (OATET 174), Mecmua-ı Fünun'un ikinci sayısına Ali Paşa'nın az çok Şinasi'yi hatırlatan bir üslupla takriz yazdığı (OATET 182), Şinasi'nin 1273 şiirinde Ali ve Fuat Paşaları eleştirdiği, Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Ali Paşa ve çevresiyle Şinasi'nin arasının düzeldiği (OATET 184), Abdülaziz döneminde Ali, Fuat ve Mithat Paşaların bir süreliğine de olsa Şura-yı Devletin kurulmasını istedikleri (OATET 216), Girit isyanı hakkında bilgi edinmek için Ali Paşa'nın layihasını okumanın faydalı olacağı (OATET 218), bu dönemde rüşvet ve hediyenin Ali Paşa'dan sultana her tarafta dolaştığı, bu durumun devletin düşeceği mali buhranı hızlandırdığı (OATET 219), 1871'den sonra Ali Paşa'nın, Mısır Hidivi'nin gücünü azaltmaya çalıştığı ancak başarılı olamadığı (OATET 220), Ali Paşa'yla anlaşan Mustafa Fazıl Paşa'nın Avrupa'daki tanıdıklarına onu desteklemesi için haber verdiği ancak Ziya Paşa'yı Ali Paşa'nın aleyhinde çalışması için tuttuğu (OATET 222), Ali Paşa'nın sürekli takip ettirerek hayatını işkenceye çevirmesi nedeniyle Ziya Paşa'nın teklifi kabul ettiği ve hayatının hatasını yaptığı (OATET 227, 302, 311), Ali Paşa'nın vefatından sonra Yeni Osmanlıların faaliyet alanının sadece Namık Kemal'in etrafında toplanan kişilerin yazılarından ibaret olduğu (OATET 226), Hürriyet gazetesindeki yazılar ile Ali ve Fuat Paşaların idaresine karşı yapılan mücadelenin devam ettirilmeye çalışıldığı (OATET 228), Ali ve Fuat Paşaların baskısı nedeniyle iradenin sadece saray ve Babiali'de toplandığı (OATET 229), Suavi'nin Mısır valisi İsmail Paşa'ya bir şiir yazması ve bu şiirle doğrudan Ali Paşa'nın siyasetinin karşısına çıkması nedeniyle Muhbir'in kapatıldığı (OATET 231), Suavi'nin Ali Paşa ile sonuna kadar mücadele ettiği (OATET 235), Ali Paşa'nın, İstanbul'da kalmasını tehlikeli gördüğü Ziya Paşa'yı sürekli uzak yerlerde görevlendirdiği (OATET 303, 304), Ali Paşa'yla bir dostunun aracılığıyla görüşen Ziya Paşa'nın bu konuşmada ona sürekli Belgrat ve diğer Sırbistan kalelerini niçin verdiğini sorduğu (OATET 305), Mısır'a karşı takındığı sert tavır nedeniyle halkın Ali Paşa'ya yakınlık duyduğu, bu nedenle Hürriyet gazetesinin kapatılmaya çalışılmasına tepki göstermedikleri (OATET 306), Ziya Paşa'nın kinle takip ettiği ve imparatorluğun kötü talihi olarak gördüğü Ali Paşa'yı (OATET 324) Zafername ile Rüya adlı eserlerinde aldığı rüşvetler (OATET 325), Sirkeci'deki "babamın malıdır" diyerek sattığı odunluk ve Girit meselesindeki

tavri (OATET 326, 334, 335), Şiir ve İnşa'da ise Ali Paşa döneminde Babiali'de tekrar başlayan ağıdalı yazış, uzun cümleler, süslerle boğulan resmi kitabet nedeniyle eleştirdiği (OATET 336), Abdülaziz'in Mısır prensesiyle evlenme arzusuna karşı çıkan Ali Paşa'nın son dönemlerine doğru yenilik taraftarı olmadığını bu tavrıyla gösterdiği (OATET 332, 333), Mirat gazetesinin, Namık Kemal ile Münif Paşa arasındaki bir münakaşa nedeniyle, Ali Paşa tarafından kapatıldığı (OATET 344), Yangın makalesiyle Ali Paşa'dan bir nişan alan Namık Kemal'in, (OATET 349) Paşa'nın ölümüne kadar Diyojen'deki bazı fıkraları hariç gazetelere yazı vermediği (OATET 351), Ali Paşa'nın ölümü üzerine Ebüzziya Tefik'le gazete çıkarmaya başladığı (OATET 352), sadrazamlığa gelen Mahmut Nedim Paşa'nın, Ali Paşa'nın kurduğu her şeyi alt üst ettiği (OATET 354), Sultan Abdülaziz'in Paşa'nın ölümüyle baskıdan kurtulduğu ve ihtiraslarının esiri olduğu (OATET 356), Rüya adlı eserinde ölüm ve ikbal temini yan yana kullanan Namık Kemal'in Ali Paşa'nın ölümünü hâlâ unutmadığı (OATET 442) ifade edilmiştir.

EÜM'de pek çok yerde Ali Paşa'ya atıf yapılmıştır (EÜM 197, 198, 206- 208, 222, 223, 225, 228, 229, 236, 401). Bu atıflarda Cevdet Paşa'nın Reşit, Fuat ve Ali Paşaların yanında yetiştiği (EÜM 197), 1864'ten sonra onların idaresinin eleştirilmeye başlanmasından sonra ise Cevdet Paşa'nın Babiali'nin muhafazakâr tarafını tuttuğu (EÜM 198), Tezakir-i Cevdet'te yaşadıklarını anlatmasıyla döneme ışık tuttuğu (EÜM 206), Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazam olmasıyla, Ali Paşa'nın devlet işlerinde kullanmadığı ve hoşlanmadığı Ahmet Vefik Paşa'nın önemli görevlere getirildiği (EÜM 207, 208), Reşit Paşa'nın siyasi dehasının ve keskin görüşünün Ali ve Fuat Paşalarda bulunmadığı (EÜM 222), Ali Paşa'nın genç olduğu ve halkı saran Genç Osmanlılar hareketini durdurmak için Muhbir gazetesini kapattığı (EÜM 223), Ali Paşa'nın ölümüyle Namık Kemal'in tekrar edebiyata başladığı (EÜM 225), Ali ve Fuat Paşaların yabancılara verdiği serbest ticaret hakkının, yerli ticareti öldürdüğü (EÜM 228), Ali Paşa gibi kişilere sadece Fransızca bildikleri ve Avrupa'da tahsil gördükleri için adlî ve hukukî kurumları değiştirme yetkisinin verilmesini, Namık Kemal'in büyük bir kabahat olarak gördüğü (EÜM 229) ancak hayatının sonlarına doğru onları daha iyi anladığı (EÜM 236), İbnülemin Mahmut Kemal'de her şeyin kendisine yakınlığı

derecesinde önem taşıdığı ve tarihinde Ali Paşa'yı buna göre tasvir ettiği (EÜM 401) ifade edilmiştir.

ED'de pek çok yerde Ali Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 36, 39, 152, 154-157, 159, 161, 166, 169, 173, 174, 177- 180, 182, 269). Bu atıflarda, Namık Kemal'den önce Fuat, Ali ve Cevdet Paşaların mektup türünü kullandığı (ED 36), Mehmet Ayetullah Efendi'nin Ali Paşa'nın vefatı üzerine Şura-yı Devlet muavinliğinden ayrıldığı (ED 39), Tanzimat'la birlikte Babiali'de Reşit, Ali ve Fuat Paşaların gibi bir fikir etrafında toplanan zümrelerin meydana geldiği (ED 152), Ziya Paşa'nın Fuat Paşa'ya gizli bir ittifak teklif etmesi sebebiyle Ali Paşa'nın Ziya Paşa'yı mabeyinden uzaklaştırmak istediği, 1856'da Abdülaziz'in bir fermanında kullandığı "hakimiyet-i amme" yani "meşrutiyeti istiyoruz" fikrine, Ali Paşa'nın tereddütle baktığı (ED 154, 161), Yeni Osmanlılar Cemiyetinin milleti meşrutiyete hazırlaması için Ali Paşa'yı tuttuğu, onun hükümetinin inkılâpçı kişilerden oluştuğu, Ali Paşa'nın başlangıçta Mısır Hıdivi İsmail Paşa ile aralarının iyi olduğu ancak Mısır'ın Fransa'ya yenilmesinden sonra İsmail Paşa'nın donanmasını satın aldığı, Mustafa Fazıl Paşa'nın Namık Kemal ile Ziya Paşa'ya Ali Paşa'yı vurması için bir milyon frank teklif ettiği (ED 155), Abdülaziz Han'ın çok sevdiği ruh çağırma toplantılarından birinde Ziya Paşa'nın Ali Paşa hakkında soğuk birtakım sözler söylemesi nedeniyle Abdülaziz Han'ın Ziya Paşa'yı sonuna kadar desteklediği ve ona çeşitli görevler verdiği (ED 156), Abdülaziz'in son senelerinde, Ali Paşa'nın devlet idaresinin önünde bir engel gibi görüldüğü (ED 157), çok sabırlı olan Ali Paşa'nın Osmanlı'ya dönen Namık Kemal'i kabul ettiği ancak Ziya Paşa'yı istemediği, bunun üzerine Ziya Paşa'nın da Ali Paşa ve çevresiyle uğraştığı (ED 159), Reşit, Ali, Fuat ve Mithat Paşaların, Tanzimat devrinin dört büyüğü olduğu (ED 269), Ali Paşa'nın Ziya Paşa'yı filozof gibi düşünmeye sevk ettiği (ED 166), Ziya Paşa'nın Rüya adlı eserinde, Ali Paşa'nın yaptığı gibi, anın gerçeklerine bağlı kalarak hareket ettiği (ED 169), Ali ve Fuat Paşalara kızınca kaleme sarılan Ziya Paşa'nın kindar bir insan olduğu (ED 173), Ali Paşa ve etrafındakileri sürekli hicvetmek istediği (ED 174), Tanzimat nesrine tesiri dokunan Reşit Paşa'yı Cevdet, Fuat ve Ali Paşaların taklit ettikleri, (ED 177), Yeni Osmanlılar Cemiyetinin Ali Paşa'yı öldürmek istediği ortaya çıktıktan sonra kapatıldığı (ED 178), Ali Paşa, Ziya Paşa ve Murat Efendi'nin,

Tasvir-i Efkâr'dayken Namık Kemal'in üslubunu beğendikleri (ED 182), 1870'lerde Ali Paşa'ya bir daha gazetecilik yapmayacağına dair söz veren Namık Kemal'in İstanbul'a dönebildiği, Ali Paşa'nın son olarak ondan Şark meselesine ait bir rapor istediği, Fransa'nın Almanya'ya karşı Rusya'yla ittifak yapması üzerine Mısır Hıdivinin yalnız kaldığı, Ali Paşa'nın bu durumdan yararlandığı (ED 179), Ali ve Fuat Paşaların ölümünün ardından Osmanlı'da V. Murat, Mithat Paşa, Namık Kemal ve arkadaşlarının kaldığı (ED 180) ifade edilmiştir.

Ali Paşa (Seydi) (OATET 112) (?- Karahisar 1821) Osmanlı denizcisi. Mısır'da köle olan Ali Paşa Cezayir garp ocağında yetişerek kaptan olmuş, yükselerek 1807'de kaptanıderyalığa geçmiştir. Silistre valiliğinden istifa ettiği için vezareti alınarak Bursa'ya sürülmüştür. 1808'de yeniden kaptanıderya olsa da bir yıl sonra Karahisar'a sürülmüş ve burada vefat etmiştir (ML, 1969, 320).

OATET'te Asım'ın tarihinde, Paşa'nın denizciliğini anlattığı satırların mükemmel olması bağlamında Seydi Ali Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 112).

Ali Paşa (Şehit Ali Paşa, Silahtar Damat Ali Paşa) (BŞ 188) (Sölöz 1682- 1716) Osmanlı sadrazamıdır. II. Ahmet döneminde küçük yaşta saraya giren Ali Paşa Enderunda eğitim görmüş, halife unvanını almış, sarayda çeşitli görevlerde bulunmuş, Şeyhülislam Paşmakçızade Ali Efendi'nin tesiriyle Bayrami- Melami şeyhi Abdülbaki Efendi'ye intisap etmiştir. III. Ahmet'in musahibi olan Ali Paşa bir süre sonra padişahın kızı ile evlenmiş, bir süre sonra da sadrazamlığa gelmiştir. Kaybedilen yerleri geri alma siyaseti izleyen Ali Paşa'nın başarılı faaliyetleri durumu düzeltmeye yetmemiştir. İnşasının güzel olduğu belirtilen Ali Paşa'nın bir divan oluşturacak kadar şiiri bulunmasına rağmen, şiire önem vermediği için bunları toplatmadığı rivayet edilir (İA, 1988- 2012, 433- 435).

BŞ'de Nedim'in ilk büyük ve güzel kasidesini yazdığı kişi ve Melami gavsî olması bağlamında Şehit Ali Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 188).

Ali Paşa (Tepedelenli) (OATET 67; ED 68) (Tepeden 1744- Yanya 1822) Osmanlı valilerindendir. 1787'de Yanya mutasarrıflığı yapmaya başlayan Ali Paşa pek çok başarılı askeri ve siyasi görevi gerçekleştirmiş ancak sonradan verilen emirleri yerine getirmemeye başlaması üzerine asi ilan edilmiş ve 1822'de vurularak öldürülmüştür. Çok güçlü ve zeki bir asker olan Ali Paşa'nın şahsi ihtirasları hem kendi ölümüne neden olmuş hem de imparatorluğun çöküşünü hızlandırmıştır (İA, 1988- 2012, 476- 477).

OATET'te gençliğinde Fener Rumlarına intisap eden Halet Efendi'nin kendisine yüz vermeyen Yanya valisi Ali Paşa'yı ortadan kaldırabilmek için sürekli çalıştığı, Rum ihtilaline en müsait zemini hazırladığı ve bu isyanla ilgili devlete bilgi vermeyerek ihanet ettiği söylenmiş ve bu bağlamda Ali Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (OATET 67).

ED'de Tepedelenli'nin mükemmel bir ordusunun bulunduğu, Halet Efendi'nin Tepedelenli Ali Paşa'yı ülke için çok yanlış bir zamanda öldürttüğü, aslında onun çok daha öncesinden öldürülmesi gerektiği ancak Yunanlıların isyana hazırlandığı, Rusların pusuda beklediği bir dönemde onun öldürülmesinin çok yanlış olacağı ifade edilerek Tepedelenli Ali Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 68).

Ali Rıza Bey (Kolağası) (BŞ 60) (Erzurum 1845/ 1846- Tokat 1929/ 1930) Medresede eğitim gören Ali Rıza Bey burada Kadiri şeyhinden dersler almış, daha sonra askeri okullarda okuyarak orduya katılmış, pek çok savaşa katılarak kolağalığına yükselmiş, I. Dünya Savaşı'ndan önce emekli olmuştur. Şettari-Malami şeyhi olan Ali Rıza Bey'in şiirlerinde tasavvufi temaları işlemiş, hem aruzu hem de heceyi kullanmıştır (Türk, 2012).

BŞ'de Faizi'nin bir mısrasını şiirine ekleyerek yazdığı,

“Ey gönül, içmek dilersen cam-ı Cem

Dem bu demdir, dem bu demdir, dem bu dem.”

diye başlayan nefesinin çok kıymetli olduğu ifade edilerek Ali Rıza Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 60).

Ali Suat Bey (EÜM 365, 366) Şair, romancı, öykücü, gezi yazarı, düşünür ve çevirmen. Görevi nedeniyle hayatının büyük bir bölümünü gezerek geçirmiştir. Başlıca Eserleri: Görülmüş Şeyler (1905), Seyahatlerim

(1916), Amerika Cemahir-i Müttefikası Reis-i Mühteremi Vilson Hazretlerine Açık Mektup (1919), Küçük Asya. (1923- 1924), Bir Kitap Kapanırken (1930) (Gemici, [t.y.]).

EÜM'de yazarın Bir Kitap Kapanırken adlı eseri incelenmiştir. Ali Suat'ın şiirlerini topladığı bu eseri "*Önümüze yığılan kuru ot yığınları arasında taze ve kokulu bir bahar demeti*" olarak niteleyen Tanpınar, eserde mütareke dönemi İstanbul'unun havasını alabildiğini, ayrıca onun bir Beyazıt kahvesinde kendisine okuduğu "Dağ adamı" adlı romanının şaheser olduğunu söylemiştir (EÜM 366).

Ali Suavi Efendi (NK 7, 8; OATET 153, 157, 224- 226, 228-248, 250, 305- 307, 337, 430; YK 81; EÜM 223; ED 73, 106, 158, 179, 180, 182, 184, 185, 209) (İstanbul 1839- İstanbul 1878) Gazeteci, yazar ve fikir adamıdır. Çeşitli memurluklarda bulunmuş, öğretmenlik yapmıştır. Muhbir, Ulum, Babiali, Muvakkaten Ulum Müşterilerine gazetelerini çıkarmış, Basiret, Muhbir, Vakıf, Musavat, Umran, Hürriyet'te yazıları yayınlanmıştır. V. Murat'ı tahta çıkarmak ve Ruslara karşı Balkanlarda bir direniş başlatmak üzere başlattığı Çırağan Sarayı baskınında öldürülmüştür. Osmanlı'nın Batı örneğine göre yeniden düzenlenmesi ve düzeltilmesinde İslam medeniyetinin önemli katkısı olacağını düşünen Ali Suavi din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasından yanadır. Aynı zamanda Türkçülük hareketinin öncülerindedir. Türkçenin kendi kurallarının olması gerektiğini, gerekirse kullanılan harflerin değişebileceğini söylemiştir (DBİA, 1993- 1995, 202).

NK'de Namık Kemal gibi gençlerle beraber devrin önemli sosyal ve siyasi olaylarını gazetede yayınlarak vatan ve millete ait endişelerin tercümanı olmaya çalıştıkları (NK 7) 1876'da, Namık Kemal'le beraber Avrupa'ya kaçtığı, burada çıkardığı Muhbir gazetesinin Yeni Osmanlılar ile arasının bozulmasından dolayı şahsi bir hareket olarak kaldığı (NK 8) ifade edilerek Ali Suavi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Ali Suavi'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 153, 157, 224- 226, 228-248, 250, 305- 307, 337, 430). Bu atıflarda Suavi'nin hem Osmanlılık (OATET 153) hem de Türkçülük (OATET 157) fikrini savunduğu, ayrıca halifelik konusunda çok cesurca fikirlere sahip olduğu (OATET 153), 1864- 1867 arası Türk basınında, bütün memleket meselelerinin üzerinde

durulduğu bir mücadelenin görüldüğü, bu mücadelenin ilk safında Ziya Paşa ve Suavi ile birlikte Muhbir gazetesinin geldiği (OATET 224, 250), Mısır valisinin yeni isteklerini haber verdiği yazısını, Ali Suavi'nin yayınlaması üzerine Muhbir'in kapatıldığı ve Suavi'nin Kastamonu'ya sürgüne gönderildiği (OATET 225), Londra'da Mustafa Fazıl Paşa'nın verdiği sermaye ile Suavi'nin Muhbir'i tekrar çıkartmaya başladığı (1867) (OATET 226), Londra'da Hürriyet gazetesini çıkartan Ziya Paşa'nın, Ali Suavi'nin teşebbüsüyle açılan bir mahkeme yüzünden İsviçre'ye kaçmak zorunda kaldığı, Kani Paşazade Rifat Bey'in Babıali'nin emriyle çıkardığı Hakikat-ı hal der def'i ihtiyal adlı risalesinde, Suavi ve Ziya Paşa'nın çok sert eleştirilere maruz kaldığı (OATET 228), Suavi gibi genç yazarların eskiyi eleştirmekle işe başladığı, dini esasların ışığında, Tanzimat ve Islahat hareketlerinin milli, mahalli bir rönesans olmasını istedikleri, tüm bu mücadelelerin, Suavi'nin de içinde bulunduğu "hürriyet ve meşrutiyet" fikri etrafında oluştuğu (OATET 229), camide vaaz vermiş, genç yaşta hacca gitmiş, bazı medreselerde çalışmış, gazetede yazıları yayınlanmış bir genç olan Ali Suavi'nin, Muhbir'de meşrutiyet fikrinden sosyal ve siyasal meselelere kadar pek çok konuyu içeren geniş bir tenkit hareketine hız verdiği, Muhbir'in kapatılmasından sonra Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti üzerine Namık Kemal ve Ziya Paşa ile birlikte Paris'e kaçtığı (OATET 231, 232), Londra'da Muhbir, Paris'te Ulûm gazetelerini çıkartan Suavi'nin, Mustafa Fazıl Paşa, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın İstanbul'a dönüşlerini cemiyete ihanet olarak karşıladığı ve yazılarında onları eleştirdiği, kendisinin İstanbul'a dönüşünün ise Abdülhamit'in iradesiyle gerçekleştiği (OATET 232, 305.), bu dönemde Sait Paşa'dan destek görerek tercüme heyetine girdiği ancak Namık Kemal ile Ziya Paşa'nın şiddetli itirazları nedeniyle toplantıya katılmadığı, aynı gün ihtiyaç olmadığı bildirilerek heyetin kapatıldığı, bir süre sonra V. Murat'ı tahta çıkarmak için uğraştığı Çırağan vakasında öldürüldüğü (OATET 233, 307), onun bu şekilde ölümü üzerine, İngiliz ajanı olduğu, Fransız zabıtasında çalıştığı, Çırağan vakasında Rus ordusunun İstanbul'a girişini kolaylaştırmak için görev aldığı gibi pek çok iddianın ortaya atıldığı (OATET 234), halk içinden gelen, tabi olmayı bilmeyen, tek başına hareket etmeyi seven, dosttan ziyade mürşide ihtiyaç duyan, kendisini din adamı diye takdim eden ancak şapka takıp Hıristiyan bir kadınla beraber yaşayan, sürekli ön safta yer

almak isteyen, bunun için müşterek cepheyi yıkabilen, kendisine hayran olan ve övünmeyi daima seven, gerekli gördüğünde yalandan çekinmeyen bir kişilik olduğu, onun eserleri yerine karakteriyle izah edilmesi gerektiği (OATET 235), Suavi'nin tahmin edilenden daha çok değişken olduğu, 1876'dan sonra Vakit'te neşrettiği makalede padişaha meşrutiyet ve hürriyet fikirlerinden vazgeçmesi gerektiğinden, Osmanlı'nın Avrupa'da olmayan politika ve istikrara ihtiyacı olduğundan söz ettiği, makalenin başlangıcındaki İngiltere parlamento hayatının olaylarıyla alay ettiği satırlara bakıldığında 1871'den sonraki Fransız Kraliyetçi Fırkası etrafındaki edebiyata yabancı olmadığının anlaşılacağı, bu dönemde kendisine Avrupa'daki mevcut buhranı din, aile, çevre esasları etrafında, sosyal ve tarihi gerçeklerin ışığı altında çözmeye çalışan Avrupalı imam Le Play'i örnek aldığı (OATET 236), 1870 savaşıdan sonra Suavi'nin Fransız sistemine ve hürriyetine karşı olduğu, yazılarında Alman sanayisinin gelişimini ve Alman ordusunun harp kabiliyetini övdüğü, (OATET 237), bu süreçte basınla sürekli meşgul olduğu, kendi hakkında yazdığı ve öğrencilerine yazdırdığı makaleleri yayınladığı, kendisinin unutulmasına fırsat vermediği (OATET 238), aslında Çırağan olayında Suavi'nin arkasında birtakım güçlerin olduğu ancak bunu ispat edecek delillerin bulunmadığı (OATET 239), Osmanlı'daki bütün fikir hareketlerinden bir parçanın Suavi'de yer aldığı, onun kısa parıltılı anlarında olayın esas noktasını bulup çıkarttığı (OATET 240), ona göre din ve devlet işlerinin ayrı olduğu laik bir sistem kurulması gerektiği (OATET 241, 242), Suavi'nin hutbenin Türkçe yapılmasını, Kuran'ın Türkçeye tercüme edilmesini sadece namazın Arapça kalmasını istediği, bütün fikirlerinde çok yerli ve İslamî kalmayı tercih ettiği (OATET 243), Türkçülük konusunda çok derin bilgiye sahip olmadığı ancak yazılmış yabancı eserleri okuduğu (OATET 244), Lumley Davids'in bu konulardaki fikirlerini yakından takip ettiği, bu konu üzerine yazdığı Herzegovine adlı eserinde, Türkler üzerinde neredeyse hiç durmadığı, kendisini "Osmanlı- İslam" olarak Avrupa halkına takdim ettiği, Suavi'nin bu eserde ilmî tenkide uymayacak yöntemlerle açıklamalarda bulunduğu (OATET 246), dil konusunda Suavi'nin çok temkinli ve döneminin üzerinde bir anlayışa sahip olduğu, Ahmet Vefik Paşa'yı okuduğu ve Journal Asiatique'yi takip ettiği, ona göre Türkçeye Osmanlıca demenin yanlış olduğu, Türkçenin bütün yabancı dillerden beslenmesi gerektiği ancak kendi

gramerini kullanmasının önemli olduğu, Türkçenin kendisine özgü kuralları ve imlasının olması gerektiği (OATET 247), Namık Kemal'in kanunların dışarıdan alınmaması konusunda Suavi ve Ziya Paşa'yla aynı görüşte olduğu (OATET 430) ifade edilmiştir.

YK'de Suavi ve Ahmet Vefik Paşa ile başlayan Köprülü ile devam eden tarihte ve dilde Türkçülük hareketi bağlamında Suavi'ye bir yerde atıf yapılmıştır. Başlangıçta bu kişiler İkdam gazetesinin etrafında toplanmışlardır (YK 81).

EÜM'de Muhbir'i, Genç Osmanlılar cemiyetinin ve Mustafa Fazıl Paşa'nın halka ve gençlere ulaşabilmek için kullandığı bir maşa olarak gören Ali Paşa'nın gazeteyi kapattığı ve Ali Suavi'yi Kastamonu'ya sürgüne gönderdiği ifade edilerek bir yerde Suavi'ye atıf yapılmıştır (EÜM 223).

ED'de Ali Suavi'ye dokuz yerde atıf yapılmıştır (ED 73, 106, 158, 179, 180, 182, 184, 185, 209). Bu atıflarda Suavi'nin Panislamizm korkusu ile halifelik kavramını incelediği ve halifeliğin babadan oğla geçemeyeceğini iddia ettiği (ED 73), Hamit'in 1852 yılında doğduğunda, Ali Suavi'nin Muhbir'i çıkarması gibi pek çok yenilikçi hareketin edebiyatta gerçekleştiği (ED 106), Sultan Abdülhamit'in Ziya Paşa ve Namık Kemal'e Tercüme Odasında Suavi ile birlikte çalışmalarını önerdiği ancak teklifin reddedilmesi üzerine tercüme odasının gereksizliği bildirilerek kapatıldığı (ED 158), Yeni Osmanlılar cemiyeti içinde Suavi'nin tek başına, kendi bildiği yolda çalıştığı (ED 179), Abdülhamit'in yerine geçen V. Murat'a Suavi'nin yardımcı olduğu (ED 180), Namık Kemal'in Avrupa'ya gittiğinde Suavi ile tanıştığı ancak kendisi İstanbul'a dönerken Suavi'nin Paris'te kaldığı (ED 182), Şinasi, Ziya Paşa ve Ali Suavi'nin mücadelesi ile Yeni Osmanlıları birbirlerine karıştırmamak gerektiği (ED 184), Namık Kemal'in etrafındaki Ekrem, Reşat, Nuri ve Mehmet Beylerle Ali Suavi'nin dargın olduğu (ED 185), Suavi'nin Tanzimat nesrindeki beş altı üsluptan biri olduğu (ED 209) ifade edilmiştir.

Ali Şir Nevai (OATET 1; EÜM 138, 151, 210) (Herat 1441- Herat 1501) Türk şair, yazar ve devlet adamıdır. Önemli mevkilere gelen Nevai dönemin sultanı Hüseyin Baykara ile birlikte büyümüş ve okumuşlardır. Ölümünden hemen önce sehirden ayrılan hükümdar Hüseyin Baykara onu

yerine vekil bırakmıştır. Şiir, hat, resim, musiki ve mimariyle ilgilenen Nevai, bu alanlarda pek çok eser vermiştir (İA, 1988- 2012, 449- 453).

OATET'te XV. ve XVI. asırlarda, Moğol istilasından sonra teşekkül eden, her üç lehçede dil zevkini verebilen eserler yazması bağlamında bir yerde Ali Şir Nevai'ye atıf yapılmıştır (OATET 1).

EÜM'de Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun eserinin Nevai'nin eserini geçtiği (EÜM 138, 151), Ahmet Vefik Paşa'nın Belin ile beraber, Ali Şir Nevai'nin Mahbâb al-kulub adlı eserini yayınladıkları (EÜM 210) ifade dilerek üç yerde Nevai'ye atıf yapılmıştır.

Ali Vasfi Efendi (Şeyh) (OATET 599) (Draman 1851- İstanbul 1910) Türk şair. Kefevi tekkesi şeyhi Mahmut Raşit Efendi'nin oğlu olan Vasfi Efendi babasından Arapça ve Farsça öğrenmiş, Mesnevihan Gelibolulu Hoca Tahir Efendi'den Mesnevi ile Cami ve Hafız Divanlarını okumuştur. Muallim Naci ile birlikte Mürüvvet, Tercüman-ı Hakikat ve Saadet gazetelerinde şiir ve makaleler yazan Vasfi Efendi'nin gazelleri eski edebiyat anlayışına bağlı olanlar tarafından beğenilmiştir (BL, 1992, 12115).

OATET'te iki kutup arasında kalan Muallim Naci'nin bir taraftan Beşir Fuat'la başlayan realizm davasına katıldığı, diğer taraftan Şeyh Vasfi Efendi ile ortak eser yayınladığı (OATET 599) söylenilerek Şeyh Vasfi Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 599).

Alighieri Dante (BŞ 95; YK 137; EÜM 28, 35, 130, 254, 489; YG 129, 130; ED 59, 108, 114, 115, 121, 188, 271, 284, 289, 291, 560; MS 40, 88, 89) (Floransa 1265- Ravenna 1321) İtalyan şair. Bilim, felsefe ve siyasetle de uğraşmıştır. Hristiyanlık öğretisinin edebiyat alanındaki en önemli örneği sayılan Divina Commedia'nın yazarıdır. Ona göre insanlık, bozulmamış bir kilisenin önderliğinde ulaşabileceği Tanrı'nın yolundan sapmış, bu nedenle insanlar bireysel ve evrensel bir trajediyle karşı karşıya gelmişlerdir (TDÜA,1983, 1641).

BŞ'de Batı ortaçağının bütün azap korkusunun sosyal düzensizliği, yaratma arzusu ve adalete susuzluğu ile yazarın eserlerinde toplandığı ifade edilerek Dante'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 95).

EÜM'de beş yerde Dante'ye atıfta bulunulmuştur (EÜM 28, 35, 130, 254, 489). Bu atıflarda, Homiros, Virgile veya Dante'nin eserlerini baştan sona bilinen manada şiir kabul etmenin mümkün olmadığı (EÜM 28), Tanpınar'ın Mahur Beste'den önce Dante'nin Araf'ını tanıdığı, bu nedenle XV. yüzyıl ressamlarında bilerek ya da bilmeyerek bu eseri aradığı (EÜM 35), Dante'nin sanattaki şahsi tecrübeyi "*Bir şeyi resmetmek için evvela o şeyin kendisi olmak gerekir.*" diyerek açıkladığı (EÜM 130), Dante'nin Floransa'daki Arno kıyılarına sürgüne gönderildiği (EÜM 254), İspanya Sefarethesinin bahçesinde, bir kuşun sesiyle Aurealia'dan bir cümle hatırlayan Tanpınar bu ilhamın benzerine ancak Dante'nin Araf ya da Cennet'inde, Vivaldi ya da Bach'ın bazı parçalarında rastlanabileceğini düşündüğü (EÜM 489) ifade edilmiştir.

YG'de yapıtlarda psikolojik şartların sağladığı ilk aşkın, Dante'nin İlahi Komedi'sinin Cehennem'inde, Francesca de Rimini'nin konuşmalarında bulunabileceği ifade edilerek Dante'ye iki yerde atıf yapılmıştır (YG 129, 130).

ED'de Dante'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 59, 108, 114, 115, 121, 188, 271, 284, 289, 291, 560). Bu atıflarda Avrupa'nın en büyük şairinin Dante olduğu ve Avrupa şiirinin İlahi Komedyaya ile başladığı (ED 59, 271), Hamit'in Londra'ya gittikten sonra Shakespeare ve Dante'yi okuduğu, tesirinin ise Meşrutiyet'ten sonra görüldüğü (ED 108), Dante ve Yunus'un, baştan yarattıkları dile kıvamını verdikleri (ED 114), Dante'nin, Yunus gibi, antik kültür ve Latin dilinden halka indiği (ED 115), Hugo'nun Dante ve Milton ayarında şair olduğu (ED 121), Thibaudet'e göre ilk romanın Dante'nin İlahi Komedyası'ndan bir parça olduğu (Cehennem'in beşinci şarkısında, kayınbiraderiyle Kurun-ı Vusta romanı okuyan Francesca'nın, kayınbiraderi ile birlikte oldukları için kocası tarafından ikisinin de öldürüldüğü kısım) (ED 188), Avrupa'da bir kişinin hayatı üzerine inceleme yapmanın, Dante'nin hayatı ile uğraşan Boccaccio ve Plutarque ile başladığı (ED 284), Dante'deki akıl, zekâ ve iyiliğin Tanrı ile birleştiği (ED 289), Avrupa edebiyatını İlyada, Odysseia ve Tevrat'ın beslediği, bunların arkasından da Vergilius ve Dante'nin geldiği (ED 291) söylenmiştir.

MS'de ölümün ve sevginin dünyasına öndersiz gidilemeyeceği, onun cehennemin kızıl aydınlığına düşen uzun ve heyecan verici gölgesinin Vergilius'un baba şefkatine sığınarak ilerlediği (MS 40), sanatkârları

kıyaslarken dikkat edilmesi gerektiği, Dante'nin ebediyete sadece Divina Commdia adlı tek bir kitap bıraktığı ancak kitaptaki her kasideden diğer sanatların beş on müstakil eser çıkarabileceği (MS 88, 89) ifade edilerek Dante'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Aliye Berger (MS 222, 223) (Büyükada 1903- İstanbul 1974) Dışavurumcu anlayışta çalışan oymabaskı sanatçısıdır. Halikarnas Balıkcısı'nın kardeşi olan Berger küçük yaşlarda edebiyat ve sanatla ilgilenmiş, Fransa'da eğitim görmüş, özel hocalardan resim ve müzik dersleri almıştır. Londra'da oymabaskı atölyesinde çalışmış, Türkiye'ye döndükten sonra kendi sergisini açmıştır. Günlük hayatın alışılmış biçimlerini ve İstanbul'un çeşitli köşelerinden manzaraları eserlerinde kullanmıştır (AB, 1993, 171).

MS'de etrafında gördüğü masalsı güzellikleri eserlerine yansıtması bağlamında Aliye Berger'e iki yerde atıf yapılmıştır (MS 222, 223).

Amedeo Clemente Modigliani (MS 269) (Livorno 1884- Paris 1920) İtalyan ressam ve heykeltarihi. Hayatının büyük bir bölümünü Paris'te geçirmiş, Toulouse-Lautrec, Cezanne ve Picasso'nun etkisinde kalmıştır. 1909'da tanıştığı heykeltarihi Brancusi'nin tesiriyle Zenci ve Hint sanatına yaklaşarak aşırı biçimlendirilmiş başlar ve karyatitler türünde heykeller yapmaya başlamıştır. 1910'dan sonra kendisine özgü tarzı yakalayan Modigliani özellikle kadın portreleri ve çıplaklardan oluşan resimlerinde aşırı uzun biçimlerle anlatımı güçlendirmiş, lirik- hüznü bir çekiciliği olan figürleri seçmiştir (GKA, 1984, 6199).

MS'de eserlerinde kendine has bir çeşit güzel bulması bağlamında Amedeo Clemente Modigliani'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 269).

Alparslan (OATET 394) (1064- 1072) Büyük Selçuklu Devletinin ikinci sultanıdır. Horasan meliki Çağrı Bey'in oğludur. İyi bir eğitim gören Alpaslan sayısız savaş kazanarak cesurluğu ve başarılarıyla ün salmıştır. 1071'de Bizans ordusunu Malazgirt meydanında yenerek Türklere Anadolu'nun kapılarını açmış, dünya tarihinin geleceğine tesir etmiştir. Batı

Türklerinin atası kabul edilen Alparslan cesurluğu, yiğitliği, heybeti, adaleti ile pek çok hikâyenin kahramanı olmuştur (İA, 1988- 2012, 526- 530).

OATET'te Anadolu halkının hafızasına kazınmış kahramanlardan biri olduğu söylenerek Alparslan'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 394).

Alphonse Daudet (YK 78, 79; EÜM 280, 281; ED 44, 69, 70, 72) (Nimes 1840-Paris 1897) Fransız öykü ve roman yazarıdır. Çocukluk dönemini düzenli bir öğrenim görmeden geçiren Daudet, ailesinin iflası üzerine Paris'te gazetecilik yapan abisi Ernest'in yanına gitmiş, 1858'te şiir denemelerini *Les Amoureuses* (Sevdalı Kadınlar) adlı kitabında yayımlamasıyla edebiyat dünyasına girmiştir. Asıl başarıya, güneydeki gençliğinin ve başkente gelişinin hikâyesi olan *Le Petit Chose* (Küçük Şeyler) ile ulaşmıştır. Kuruluşundan itibaren Concurt Akademisine üye olmuştur. Eserleri natüralist ekole girse de tam manasıyla natüralist değildir, daha çok romantizm, realizm ve natüralizm arasında gidip gelmiştir. Canlı hayal gücü ve hassas şair ruhu ile hayatın acıklı ve dramatik yönlerini içten bir iyimserlik, sürekli bir yaşama sevgisiyle dile getirmiştir (ML,1969, 412).

YK'de Servetifünun yazarlarının romanlarında yavaş yavaş kötüden yana olmaları ve onların çizgisinden konuşmaları nedeniyle Goncourt naturalizminden, Daudet realizminden, Bourget psikolojisinden uzaklaştıkları (YK 78), buna rağmen bu yazarların Bourget, Daudet ve Pierre Loti'den yaptığı çevirilerle dili işleyerek ihtiyaçlara cevap verecek hâle getirdikleri (YK 79) ifade edilerek Alphonse Daudet'a iki yerde atıf yapılmıştır

EÜM'de Goncourt kardeşler ile Daudet'in eşyaya bakışları, küçük insanların ve talihlerinin üzerine şefkatle eğilmeleri, "écriture artistique"siyle Halit Ziya'nın sanatında etkili olduğu söylenerek Daudet'a iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 280, 281).

ED'de Halit Ziya'nın Goncourt, Flaubert ve Daudet'in tesiri altında olduğu (ED 44), biri Champfleury, Duranty ve Murger'in yaptığı gibi halktan aldığını halka iade eden, diğeri ise Goncourt'lar, Daudet ve Maupassant gibi üslup sahibi yazarlardan oluşan iki çeşit realizm olduğu (ED 69), Daudet'in hayatı sevdiği, hayatında ihtilal diye bir şey olmadığı, duyarlı bir insan olarak halk arasında pitoresk bir cümle gördüğü zaman, hayattan bir şey diye almak istediği, Dickens'in tesirinde yettiği, Halit Ziya'nın onun üslubundan

etkilendiği, Mai ve Siyah'ın ikinci kısmında Küçük Şeyler adlı eserinin tesirinin olduğu (ED 70), romanın iki türünün olduğu, bunlardan ilkinin Bovary gibi bugünden geleceğe, ikincisinin ise Alphonse Daudet gibi bugünden başlayıp geriye doğru gittikleri (ED 72) ifade edilerek dört yerde Daudet'a atıf yapılmıştır.

Alphonse de Lamartine (BŞ 188, 189; OATET 150, 189, 190, 195, 215, 263, 272, 275, 415, 517, 524, 537; YK 49, 67, 73, 152, 153; EÜM 207; ED 26, 56, 76, 97, 108, 109, 112, 117, 126, 174; MS 144) (Macon 1790-Paris 1869) Fransız şair ve devlet adamıdır. Romantizmin ilk önemli şairlerindedir. Lamartine İsviçre'ye gittiğinde edebiyat ile uğraşmaya başlamış, 1820'de ilk şiir kitabı Méditations poétiques'i (Şiirsel Düşünceler) yayımlamış, 1830'da Fransız Akademisine seçilmiş, Ortadoğu'da uzun bir yolculuğa çıkmıştır. 1833'te siyasi hayata atılan Lamartine 1848'te devrimci hareket bastırılana ve görevinden alınana kadar işçi haklarının savunuculuğunu sürdürmüştür. Samimiyet, duygusallık ve romantik bir hava taşıyan ilk yapıtları, Fransız şiirine XVIII. yüzyıl klasik şekilciliğinden farklı bir esinti getirmiş, sade, uyumlu bir anlatım ile müzikle kaynaşan bir şiirin öncüsü olmuştur (TDÜA,1983, 3409).

BŞ'de Şark'ta Seyahat adlı eserinde İstanbul'un ağaçlar ve yeşilliklerle dolu olduğu, eserinde bir bahçeden bahsediyor duygusu verdiği ifade edilerek Lamartine'e iki yerde atıf yapılmıştır (BŞ 188, 189).

OATET'te Alphonse de Lamartine'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 150, 189, 190, 195, 215, 263, 272, 275, 415, 517, 524, 537). Bu atıflarda Tanzimat döneminde yapılan tercümelemlerle, Lamartine, Musset, Hugo ve Racine'den, Garp şiirinin damla damla da olsa Türk edebiyatına girdiği (OATET 150), Şinasi'nin Reşit Paşa'nın tavsiyesi üzerine büyük bir Türk dostu olan Lamartine ile tanıştığı (OATET 189), Şinasi'nin, Lamartine'den yaptığı dört kıtalık bir şiiri dışında, bir bütünlük fikri verecek kadar tam bir tercümesinin bulunmadığı (OATET 190), Lamartine'in Souvenir'den çevirdiği dört kıtanın, gerek kafiye sistemi ve şekliyle gerekse tek bir hissin derinleşmesinden doğmuş hayalleri ve örgüsüyle Türk dilinin ilk yeni manzumesi olduğu (OATET 195), Şinasi'nin İlahi'si ile Lamartine ve diğerlerinden yaptığı tercümelemler sayesinde yeni şiirin kapısını araladığı

(OATET 215, 263), Ziya Paşa'da ölüm düşüncesinin, Lamartine'in Le Lac adlı şiirinin tercüme edilmesinden çok önce oluşmaya başladığı, Rezaizade'nin sanatının hızını Lamartine'in Les Meditations'undan aldığı (OATET 272), yeni şiirin dini ilhamında da kendisini dini hislerin şairi diye tanıtan Lamartine'in tesirinin bulunduğu (OATET 275), Namık Kemal'in, okunmasını tavsiye ettiği Hammer ve Lamartine'den kendisinin de yararlandığı (OATET 415), Hamit'in Duhter-i Hindu'yu yazdığı dönemlerde, ilhamının Lamartine ile Şeyh Galip arasında gidip geldiği (OATET 517), Hamit'in Lamartine'den etkilendiği (OATET 524, 537) ifade edilmiştir.

YK'de Yahya Kemal'in derslerinde Lamartine gibi Türkiye'yi sevip beğenen, araştırmalar yapan Fransızlardan bahsettiği (YK 49), bu derslerde, sık sık örnek verdiği Hugo'nun çok bilinmediği dönemlerde Lemaître'nin eleştirileri yazıları ile Lamartine'in edebiyat çevrelerinde tanındığını söylediği (YK 67), Lamartine'in Rezaizade Ekrem'i etkilediği (YK 73), annelerin anımsatan ve ilk dini bilgileri annelerinden alan Beyatlı ve Lemartine'in birbirine benzediği (YK 152, 153) ifade edilerek Lemartine'e beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Lamartine'in çiftlik meselesi nedeniyle Ahmet Vefik Paşa'nın, Charles Roland'a Aydın gezisinde refakat etmesi bağlamında bir yerde Alphonse de Lamartine'e atıf yapılmıştır (EÜM 207).

ED'de Lamartine'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 26, 56, 76, 97, 108, 109, 112, 117, 126, 174, 141, 142). Bu atıflarda Osian'ın Hugo, Musset, Vigny ve Lamartine'e tesir ettiği, Parnasların Lamartine ve Musset'i etkilediği (ED 76), Yahya Kemal'in Hugo, Lamartine gibi ilgilendiği yazarların hepsinin mistik olduğu (ED 97), Hamit'in Kürs-i İstiğrak'ında Lamartine'in tesirinin görülmesi (ED 108), XIX. yüzyılın konusunun ölüm olduğu, bu dönemde Lamartine'in gözlü yaşlı bir adam olduğu (ED 109), 1848'de III. Napoleon'un hükümete darbe yapması sonucunda Hugo ve Lamartine'in Londra'ya kaçtığı (ED 112), şiirde ilhamı sağlayan, genel ve geniş manzarası ile ortaya çıkan "tepe"nin Lamartine ve Hugo'da kullanıldığı (ED 117), Sahra'nın Lamartine ile Musset'ten küçük izler (ölümün din dışında sadece bir olay olması gibi) taşıdığı (ED 126), Namık Kemal ile Ziya Paşa'nın eski- yeni edebiyat tartışması yaptığı, Nef'i'yi öven Ziya Paşa'nın "*Lamartine ve Hugo, Nef'i gibi*

kaside tezyin edebilir mi?” dediği, Namık Kemal’in de buna “*Nef’î gibi değil Lamartine gibi yaz!*” cevabını verdiği (ED 174) söylenilmiştir.

MS’de Hamit’in,

“*Bedmest-i gazab elimde bir cam*

Dursun diyorum bu seyl-i eyyam”

mısrasının şairin “*Ey zaman, uçuşunu askıya al!*” mısrasını hatırlattığı ifade edilerek Lamartine’e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 144).

Anatole France (YK 21, 38, 64; EÜM 52, 419, 461- 463, 478; YG 306; ED 33, 169, 243, 264, 284, 291) (Paris 1844- Saint Cyr-sur-Loire 1924) XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başları Fransız Edebiyatı’nda klasik geleneğin temsilcisidir. Anatole France, Stanislas Lisesinde sağlam bir hümanist eğitim aldıktan sonra kütüphanecilik, yayınevi asistanlığı, arşivcilik, öğretmenlik gibi değişik işler yapmıştır. Bu arada Parnas şairleriyle ilişki içinde olmuş, edebiyat çevrelerinde saygın bir yer edinmiştir. 1875’te Le Temps gazetesinde edebiyat eleştirmeni olarak işe başlayan Anatole France’ın buradaki eleştirileri La Vie Litteraire (Edebiyat Hayatı) adıyla yayımlanmıştır. Dinden tarihe, sanattan felsefeye pek çok alanda yazılar yazmış olan Anatole France’nin eserlerinde şüpheci düşünce, açık ve duru bir dil, bilge bir alaycılık önemli yer tutmaktadır (GH, 1983, 1441, 1442).

YK’de Yahya Kemal’i etkilediği (YK 21, 64), Dergâh dergisinde çevrilen eserleri (YK 38) bağlamında Anatole France’a üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM’de Anatole France’ın Fransa’daki kitap satışından şikâyet ettiği (EÜM 52), Nurullah Ataç’ın, Dergâh çevresinde çok beğenilen Barres ve Anatole France’a karşı Maurras’ı tuttuğu (EÜM 419), Anatole France’ın Türkçeye iki üç kitabıyla birkaç hikâyesinin çevrildiği, onun ne bıktırıcı tebessümünün ne de belirli birkaç konu üzerinde çalışmasının Tanpınar’ın Anatole France’ı okumasını engelleyemediği, Paris’te doğup Paris’te ölen Anatole France’ın uzun okuma saatlerinin adamı olduğu, kitap için “*bu asrın en büyük hastalığı*” dediği, babasının küçük matbaasında gözünü açtığı (EÜM 661), onun neslinin insanda iyiliğin var olduğuna inandığı, eserlerinin bütün lezzetini küçük şeylerden topladığı (EÜM 462), en büyük kabahatinin değişmemesi olduğu (EÜM 463), Fransız gençliğini Barres, Maurois, Anatole

France'ın tesirinden Gide'in kurtardığı (EÜM 478) söylenerek Anatole France'a altı yerde atıf yapmıştır.

YG'de Tanpınar'ın ilk büyük keşfi olan Baudelaire'den sonra Verlaine, Mallarme, Goethe, Hoffmann, Dostoyevski ve Poe'yu okuduğu, Anatole France'ın kendisini bu yolda geciktirenlerden olduğu söylenerek yazara bir yerde atıf yapılmıştır (YG 306).

ED'de Anatole France'a altı yerde atıf yapılmıştır (ED 33, 169, 243, 264, 284, 291). Bu atıflarda XIX. asır romanında bir yandan Proust ve Bourget'in diğer tarafta hafif sosyalist Anatole France'ın tesirinin bulunduğu, eleştirici, zeki ve şüpheli olan France'ın Mallarmé ve Valéry'nin şiirlerinden hoşlanmadığı, ilk dönemlerinde çıkardığı Korent Düğünleri (Korint Les Noces) adlı şiir kitabından sonra romana geçtiği, Fransız edebiyatında Gide'e kadar Barrés ve France'a benzeyen üsluplar bulunduğu, France'ın üslubunu görebilmek için Allahlar Kana Susamıştı romanının okunması gerektiği (ED 33), Anatole France'ın sanat eseri karşısındaki duygulanmalarının romanı etkilediği (ED 284), Ziya Paşa'nın Türk yazarlarının dilini Voltaire, Montesquieu ve Anatole France'ın dili hâline getirdiği (ED 169), tiyatrunun hayatla iç içe olduğunu düşünen Tanpınar, Anatole France'ın kardinalin sofrasında yemek yiyen Abbé ile kendini izah ettiğini düşündüğü (ED 243), Anatole France, John Ruskin gibi yazarların eserlerini okuyan Haşim'in bunların yanı sıra eskilerle de ilgilendiği (ED 264), Yakup Kadri ve Yahya Kemal'deki Nev-Yunanilik fikrinin Antole France'dan geldiği (ED 291) söylenilmiştir.

Anchise (Ankhises, Ankiz) (TF 15; EÜM 268) Tanrıça Afrodit'in âşık olduğu ölümlü. Öc almak isteyen Zeus'un isteği üzerine, Afrodit bir ölümlü olan Anchise ile evlenmek zorunda kalmıştır. Bu evlilikten Aineas isimli çocukları olmuştur. Anchise kimi kaynaklarda Dardanos (Çanakkale) kralı, kimilerinde Troia'lı bir prens, kimilerinde ise İda dağında yaşayan bir çobandır (Hançerlioğlu, 2000, 44).

TFve EÜM'de 1908'den sonra asıl şiirlerini yazmaya başlayan Tefik Fikret'in kimi zaman Teb'in yıkılmış surları ve devrilmiş altın kapıları önünde inleyen Eschyle'in koroları gibi bir fırtına çığılığı ile saçlarını yolduğu, kimi zaman Enea'ya gelecekteki Roma'nın şan ve şöhretini gösteren kâhin Anchis

gibi, istikbalin belirsiz aynasında sezdiği ışıklı rüyaları müjdelediği söylenerek Anchis'e bir yerde atıf yapılmıştır (TF 15; EÜM 268).

Andre Antoine (YK 57; EÜM 125) (Limoges 1858- Pouliguen 1943) Fransız tiyatro oyuncusu ve yöneticisidir. Modern tiyatro eleştirisinin babası olarak kabul edilir. Gaz şirketinde memurken Théâtre-Libre'yi kurarak Fransız yazarlarının eserlerini büyük bir titizlikle sahneye koymuştur. Bu tiyatro topluluğu ile çeşitli turnelere çıkmış, 1894'te Türkiye'ye de gelmiştir. Daha sonraki gelişi Antoine Tiyatosu ile olmuştur. Beyoğlu Odean'da birçok yabancı eseri 1913'e kadar yönetmiştir. 1914'te o zaman ki İstanbul Belediye Başkanı olan Cemil Paşanın (Topuzlu) isteğiyle bugünkü şehir tiyatrosunun temeli olan Darülbedayii Osmaniyi kurmuş ancak I. Dünya Savaşı patlak verince Fransa'ya geri dönmek zorunda kalmıştır (AB, 1993, 375, 376).

YK'de Yahya Kemal'in Antoine bağlamında tiyatroyu tenkit ettiği ifade edilerek Andre Antoine'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 57).

OATET'te şehit tiyatrosunun başlangıcı olan Darülbedayi'nin kurulmasına öncülük etmesi bağlamında Andre Antoine'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 125).

Andre Breton (ED 219) (Tinchebray, Orne 1896- Paris 1966) Fransız yazar. 1912'de tıp öğrenimi görmeye başlayan Breton psikiyatriye ilgi duymuş, 1914'te Valery ile tanışmış, 1917'de Apollinaire ile sık sık görüşmüş, Soupault ve Aragon ile dostluk kurmuştur. 1919'da Louis Aragon ve Philippe Soupault ile birlikte "dada" akımının yayın organı olan Littérature dergisini kuran Breton ilk gerçeküstü eser sayılan Les Champs Magnetiques'i Philippe Soupault ile birlikte yazmıştır. 1924'te Gerçeküstücü Manifesto'yu kaleme almış ve Revolution Surrealiste (Gerçeküstü Devrim) dergisinin editörü olmuştur. 1928'te şiirsel romanı Nadja'yı, 1929'da Second Manifeste du Surrealisme'i (Gerçeküstücülüğün İkinci Bildirisi) yayımlamıştır. 1940'ta Anthologie de l' Humour Noir'i (Kara Mizah Antolojisi) Vichy hükümeti tarafından yasaklanınca Amerika'ya sığınmış, 1946'da Paris'e dönmüştür. 1956'dan itibaren gerçeküstücülüğün canlanmasında ön planda yer almıştır (GKA, 1984, 1737, 1738).

ED'de aklın çerçevesini yıkan, çağrışımları otomatik hâle getirmeye çalışan sürrealistlerden birinin de Breton olduğu, şiirde değişim adına önemli bir adım atmadığı, Aragon ve Eluard'ın komünist olmadan önce Breton'un mektebinde yer almasına rağmen Breton'un sosyal meselelere onlar gibi bakmadığı söylenerek Andre Breton'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 219).

Andre Gide (YK 33, 55, 58, 63, 67; EÜM 114, 117, 289, 421, 464, 465, 476-479, 489; ED 33, 38, 122, 196, 212, 230; MS 115, 162, 164, 228) (1869 Paris- Paris 1951) Fransız yazardır. Hukukçu olan babası Uzesli bir Protestan, Rouen'li zengin bir alenin kızı olan annesi ise Katolikti. Paul Valery, Stephan Mallerme ve Paul Claudel gibi dönemin ünlü yazarlarıyla tanışmış ve edebiyat çevrelerine girmiştir. Bireysel konulardan sosyal olaylara kadar pek çok konuda eser yazan Gide tüm yapıtlarında nasıl yaşanması gerektiği sorusuna cevap aramış, geleneksel konuları tartışma konusu yaparak, insanı sınırlayan, baskı altına alan din, ahlak, aile gibi kurumları yıkmayı amaçlamıştır. Dostoyevski ve Freud'dan esinlenerek insanın asıl gerçekliğinin içgüdülerinde gizli olduğunu söylemiştir (TDÜA, 1983, 2372).

YK'de Fransız şiirindeki Anrdé Gide'in yeri ile Türk şiirindeki Yahya Kemal'in yerinin aynı olduğu, ikisinin de yeni ve milli olanı temsil ettiği (YK 33), Anrdé Gide'in "*Babam Uzes'li, annem Romen'lidir. Ben nasıl köklü olabilirim?*" sözünde, Maurras'ın "ölülerin yattığı toprak" fikrinden ilham aldığı (YK 55), Tanpınar'ın, Fustel de Coulanges'i arkadaşları Gide ve Valéry'den önce tanıdığı (YK 58), romanda Proust'un ve Gide'in çığır açtığı (YK 63), Yahya Kemal'in Anrdé Gide'in antolojisinden şiirler okuduğu (YK 67) ifade edilerek Andre Gide'e beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Andre Gide'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 114, 117, 289, 421, 464, 465, 476- 479, 489). Bu atıflarda 1938'li yıllarda Türkçeye çevrilen Dünya Nimetleri'nin gençlere dış dünyanın ve kendi ferdi hayatlarının kapılarını açtığı, onlar için yaşam kelimesinin anlamını değiştirdiği ve onları hedonizme ve başıboş bireyselciliğe ittiği (EÜM 115) ancak 1935- 1940'lı yıllarda sadece birkaç yıkıcı tavrının edebiyata geçtiği (EÜM 117), Mallerme için "*Garip şey! O konuşmadan evvel düşünürdü...*" dediği (EÜM 289), Tanpınar'ın Ankara'daki 1928- 1932 yılları arasında, Nurettin Hızır ve

Nurullah Ataç'la birlikte geçirdiği zamanlarda, Andre Gide gibi yazarlarda kendilerini buldukları (EÜM 421), Dar Kapı'nın yazarı olan Andre Gide'in eserin özetini kahramanı Alissa'nın hatıra defterinde verdiği (EÜM 464), asrın huzursuz ruhu olan Protestan Gide'in azabının, okuyucunun mutluluk ve hazzını oluşturduğu, lisanın da güzelliklerle dolu olduğu (EÜM 465), XX. yüzyılın en güzel hadiselerinden birinin Andre Gide ile Paul Valery'nin dostluğunun olduğu, Sokrat'tan beri insanlığın en büyük medeniyet mirasının onlarla yaşadığı, 1948 senesinde Andre Gide'in Nobel ödülünü aldığı (EÜM 476- 479), antolojisinin mukaddimesinde Andre Gide'in delilik hoşuma gitmez diyerek Nerval'i reddettiği (EÜM 489) ifade edilmiştir.

ED'de Bourget ve Barres'i tahtından indirenin Gide olduğu ancak çok güzel yazmasına rağmen yeni bir devir açamadığı (ED 33), hayatını her gün kaleme alan Gide'in böylece edebiyatta gerçek insanı meydana getirdiği (ED 38), Gide'in "*Köylü nasyonalist olamaz, toprağına bağlıdır.*" dediği (ED 45), beden gözü görmeyenin kalp gözünün açıldığı, bu durumun Gide'de de gerçekleştiği (ED 122), Gide'in mektup tarzı romanlarının olduğu (ED 196), Avrupa şiirine zalim merhametin önce Dostoyevski ile geldiği, daha sonra Oscar Wilde, Gide ile devam ettiği (ED 212), normal bir narsist olan Gide'in her gün ayna karşısına geçip günlüğünü yazdığı, aşağılık duygusunun bir hastalıktan kaynaklanmadığı, narsisizmle beraber geldiği (ED 230) ifade edilerek Andre Gide'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Gide'in "*Vatan birkaç dosttan ibarettir*" sözünün söylendiği yere göre doğruluk gösterebileceği ancak "Asıl vatan gençliktir." sözünün tam bir hakikati yansıttığı (MS 115), modernlik üzerine odaklanan bazı eleştirmenlerin Gide gibi yazarlarda yeniliğin bariz özelliği olarak "hissi" buldukları (MS 162), Malraux, Gide, kısmen Satre gibi istisnai insanların bile meseleleri ve vizyonu itibari ile bugünkü romanın büyük bir tarafının dayandığı Dostoyevski'ye bağlanabileceği (MS 228) ifade edilerek Andre Gide'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Andre Lhote (MS 254, 255, 256, 258) (Bordeaux 1885- Paris 1962) Fransız ressam, sanat yazarı ve eğitimcisi. Süslemeci heykeltçilik öğrenimi gören Lhote daha sonra resme yönelmiş, 1910'da hayranı olduğu Cezanne'in etkisiyle sanatına kübist biçem araçlarını katmış, 1917'den başlayarak

kübizmin dekoratif tutumunu klasik resim geleneğiyle birleştirmiş ve çok çeşitli resim konularında çalışmıştır. Eleştiriler ve kuramsal yazılar yazan Lhote'un 1922'de Paris'te kurduğu sanat okulunda N. Berk, B. R. Eyüboğlu gibi Türk sanatçılar da eğitim almıştır (GKA, 5563).

MS'de Zeki Faik İzer'in okulu bitirdikten sonra onun atölyesine girdiği (MS 254), ressamın İzer'i "*Resim yapmak için doğmuş adam*" diyerek övdüğü, her gün yeni bir ekolün ortaya çıktığı bir dönemde Zeki Faik İzer'in Picasso'nun eserlerini, Lhote'un ışık ve gölge üzerine kurulu gizemli dünyasını, Freud ve Bergson'un bilinçle ilgili teorilerini bir yana bırakarak kendi meraklarının peşinden gittiği ve ancak bu şekilde kendisini kaybetmediği (MS 255), Lhote'un İzer'e ince bir tahlil zevki aşıladığı (MS 256), İzer'in resmin deseniyle gördüğünü, rengiyle duyduğu ve hayal ettiğini, resminin içinde yaşadığını düşündüğü (MS 258) ifade edilerek Andre Lhote'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Andre Malraux (EÜM 129; YG 26; MS 228) (Paris 1901- Paris 1976) Fransız romancı, sanat tarihçisi ve devlet adamı. Kamboçya'da bir hapisanede Fransız sömürge yetkililerinden gördüğü kötü muamelenin de etkisiyle koyu bir sömürge karşıtı olan Malraux Güneydoğu Asya'da Genç Annam Birliğinin örgütlenmesine katılmış, L'Indochine Enchainee adlı gazeteyi kurmuş, daha sonra Çin'e geçerek devrimci eylemlere katılmıştır. 1929'da Afganistan ve İran'da Yunan- Budacı sanatı üzerine önemli bulgular ortaya çıkartan Malraux İnsanlık Durumu adlı romanıyla Goncourt Ödülü'nü almış ve on yıl Fransa kültür bakanı olarak görev yapmıştır (AB, 1993, 387, 388).

EÜM ve YG'de resim konusundaki "*Şarkta tablo vardır, fakat meclis tiyatrodaki mânâsı ile yoktur*" sözünün Şark resmi kadar hikâyesinin de sırrını çözdüğü ifade edilerek Andre Malraux'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 129; YG 26).

MS'de Malraux, Gide, kısmen Satre gibi istisnai insanların bile meseleleri ve vizyonu itibari ile bugünkü romanın büyük bir tarafının dayandığı Dostoyevski'ye bağlanabileceği ifade edilerek Andre Malraux'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 228).

Andre Maurois (EÜM 478; ED 51; MS 89) (Elbeuf 1885- Neuilly 1967) Fransız yazardır. Alain'in öğrencisi olan Maurois edebiyat fakültesini bitirmiş, büyük adamların romanlaştırılmış biyografilerini (Ariel ou la Vie de Shelley), daha sonra belgelere dayanan birtakım biyografilerini (La Vie de Disraeli, Byron gibi) ve başarılı tenkit yazıları (Aspects de la Biographie) yazmıştır. Diğer pek çok alanda eseri bulunan Maurois geniş bir okuyucu kitlesinin sevgisini kazanmıştır (ML, 1969, 466).

EÜM'de Fransız gençliğini onun tesirinden Andre Gide'in kurtardığı söylenerek André Maurois'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 478).

ED'de okunması gereken kitaplar arasında Andre Maurois'in Hugo'nun Hayatı adlı eseri gösterilerek Maurois'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 51).

MS'de eserlerinde modern romanla ilgili güzel çalışmalarının bulunması bağlamında Andre Maurois'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 89).

Anne Radcliffe (Anne Ward Radcliffe) (OATET 285) (Londra 1764- Londra 1823) İngiliz kadın yazar. Dehşet romanları adıyla bilinen eserleri, başka dillere çevrilmeye başlanınca büyük bir üne sahip olan Radcliffe daha sonra Avrupa gezi notlarını ve şiirlerini yayınlamıştır. Kısa bir döneme sığdırdığı romanlarının toplu yayımında kara roman türünde bir çığır açtığı kabul edilmiştir (GKA, 1984, 7293).

OATET'te Türkçeye tercüme edilen ilk roman örnekleri arasında eserinin bulunması bağlamında Anne Radcliffe'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 285).

Anton Çehov (Anton Tchekhov) (EÜM 123; YG 326) (Kırım 1860- Almanya 1904) Rus yazar. Tıp öğrenimi gördüğü dönemde ailesini geçindirmek için yazıp çeşitli dergilere gönderdiği öykülerinin beğenilmesi üzerine bütünüyle edebiyata yönelmiş ve eserlerini yayınlamaya başlamıştır. Eserlerinde Rus orta sınıfının acı ve yergi dolu hayatını anlatan Çehov üslubuyla tüm Rusya'yı ve Avrupa'yı etkilemiştir. "Bir başlangıç ve bir sondan" oluşan, hareket bulunmayan öykülerinde kendine özgü bir ustalığa ulaşmıştır. (GH, 1983, 791, 792).

EÜM'de Memduh Şevket Esendal'ın onun “*Güzel hikâye yazmak için yazdıklarımızın başını ve sonunu atınız*” nasihatini dinlemesi bağlamında Anton Çehov'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 123).

YG'de edebiyatta yeteri kadar dünyaya açılmadığından şikâyetçi olan Tanpınar'ın hikâye ve romanda, geçmişte Tchekhov ve Gorki'nin, bugün ise Steinbeck ve Amerikan romanının tesirinde kaldığını ancak tek tesirin edebiyatçıları kısır bıraktığını düşündüğü ifade edilerek Anton Tchekhov'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 326).

Antoine de Juchereau de Saint Denis (OATET 59) Fransız ordusunda Mareşalliğe kadar yükselmiş bir subay olan Antoine de Juchereau de Saint Denys III. Selim'in İstihkâm Bölüğü Komutanlığını ve askeri danışmanlığını yapmıştır. Yeniçerilerin kaldırılması, III. Selim ve IV. Mustafa'nın hayatına mal olup II. Mahmut'u tahta çıkaran 1807 ve 1808 olayları gibi Osmanlı tarihinde dönüm noktalarını anlattığı *Revolutions De Constantinople 1807 ve 1808* adlı eserinin yanı sıra, 1844'te yayınlanan Osmanlı tarihinin 1792 ile 1844 arası dönemini anlattığı *Histoire De L'empire Ottoman* adlı eseri İmparatorluğun ıslahatlarla büyük bir değişim geçirdiği sürece ilişkin en önemli iki kaynaktır (İstanbulmüzayede, [t.y.]).

OATET'te III. Selim döneminde Osmanlı'ya gelen yüksek vazifeli mülteciler ile Garp kültürünün daha yakından tanındığı ve bunların görevlerinin de değiştiği söylenerek ordu istihkâm umum müfettişi Juchereau de Saint-Denis'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 59).

Antoine Watteau (YK 124,163; EÜM 36, 170; YG 364; ED 87, 248) (Valenciennes 1684- Nogent-sur-Marne 1721) Fransız ressamdır. Ressam Albert Gerin'den ders almış, ustasının ölümü üzerine Paris'e gitmiştir. Başarısızlıklarla geçen avare bir dönemden sonra 1717'de Kythera Adasına Gitmek İçin Vapura Biniş adlı tablosuyla Kraliyet Akademisine alınmıştır. Flaman ve Venedik ustalarının sırrını çözen Watteau otuz yedi yaşında iken on iki yıldan daha kısa bir süre içinde yapılmış pek çok eser bırakarak veremden vefat etmiştir. Dehasını özellikle kompozisyonlarında gösteren ressamın bazı eserleri şunlardır: Parkta Toplantı, Kayıtsız, Endişeli Âşık

Kadın, Müzik Dersi, Venedik Eğlenceleri, Evlenme Sözleşmesi (ML, 1969, 650, 651).

YK'de Yahya Kemal'in Abdülhak Hamit'e Gazel adlı şiirindeki ölüm fikrinin, ressamın bir tür Şarklı Cythere Adasına Yolculuk adlı tablosunu anımsattığı (YK 124), Yahya Kemal'in Vuslat'taki "*Boynunda onun kolları koynunda o varsa*" mısrası ile onun çizgisine yaklaştığı (YK 163) söylenerek iki yerde Watteau'ya atıf yapılmıştır.

EÜM'de insanların dinlediği bir musiki parçasını kendi hayatlarından bir an ile bağdaştırabilecekleri, Mozart'ı bir Watteau veya bir Fetes Galantes havasında tadabilecekleri (EÜM 36), Nedim'in bazı beyitlerinin ressamların en güzel tablolarını hatırlattığı (EÜM 170) söylenerek Antoine Watteau'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de her sanatın garip taraflarının birbirine benzediği, Behzad'ı veya öğrencilerini tanıyan bir kişinin, Watteau'ya herhangi bir resim terbiyesinden mahrum insandan daha çabuk ve kolay ulaşabileceği ifade edilerek Antoine Watteau'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 364).

ED'de hem tarih teminin hem de kalp işlerinin ressamın eserlerinde görülebileceği (ED 87), bir sanat eserindeki evrenin gerçek hayattan hafif, belirsiz ayrılışlardan oluştuğu, parkta, ıslak dallar ve yaprakları çiğneyen bir kadının silüetini yalnız arkadan ve belirsiz olarak gördüğümüz için Watteau'nun eserlerinin güzel olduğu (ED 248) ifade edilerek Watteau'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Antoine Galland (OATET 148, 279; EÜM 494; ED 60) (Rollat, Montdidier yakınları 1646- Paris 1715) Fransız şarkiyatçı. Ortadoğu masallarından uyarladığı 12 ciltlik *Mille et une nuits, contes arabes traduits en français* (1704- 1717; *Binbir Gece, Arap Masallarının Fransızca Çevirisi*) adlı yapıtı ile meşhur olmuştur. Paris'te eğitim gören Galland burada İbranice, Latince ve Yunanca öğrenmiştir. 1670- 1675 arasında Fransız elçisi Nointel'le birlikte İstanbul'da bulunmuş, daha sonra İstanbul'a tekrar gelerek Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmiştir. 1679'da kralın antikacısı, 1709'da *College de France*'ta profesör olmuştur. Sözlük çalışmaları da yapan Galland *Kuran'ı Fransızcaya çevirmiştir* (AB, 1983, 89).

OATET'te yazarın hatıralarında, IV. Mehmet dönemindeki Fransız sefarethanesinde gerçekleştirilen Racine ve Moliere temsillerine sık sık yer verdiği (OATET 148), bu temsilleri tam anlamadan izleyen zengin Fenerli ailelerin Beyoğlu, Boğaziçi, Tarabya veya Büyükdere'de gördükleri yabancıları taklide başladıkları (OATET 279) ifade edilerek Antoine Galland'a iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de iyi kalpli, Türk işlerine meraklı olduğu, tiyatroyu kendisi de bazı farslar yazacak ve bir Cide temsilinde Elvire rolünü alacak ve ertesi günü günlüğüne bu rolde giydiği yerli kadın elbisesini tüm ayrıntılarıyla kaydedecek kadar sevdiği ve Racine ile dost olduğu söylenerek Antoine Galland'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 494).

ED'de halk muhayyilesinin ve Şarkın en büyük eseri olan Binbir Gece Masalları'nın Mardrus ve Galland tarafından iki tercümesinin yapıldığı, bunlardan Galland'inkinin daha iyi olduğu söylenerek Fransız şarkiyatçı Galland'a bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 60).

Antoine Ignace Melling (Anton İgnaz Melling) (OATET 59, 60, 61; ED 67) (Karlsruhe 1763- Paris 1981) Alman mimar, ressam. I. Abdülhamit ve III. Selim dönemlerinde İstanbul'da yaşayan Melling, Boğaziçi'nde inşa ettiği sahilsaraylar ve bahçe düzenlemeleriyle tanınmıştır. İstanbul'un yüksekten görünümünü resmeden Melling bunları Paris'te gravür hâlinde yayınlamış, daha sonra bunlardan kırk sekiz büyük levhadan meydana gelen Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore albümünü hazırlamıştır (BL, 1992, 7980).

OATET'te III. Selim döneminde Osmanlı'ya gelen yüksek vazifeli mülteciler ile Garp kültürünün daha yakından tanındığı (OATET 59), bunlardan Melling gibi kişilerin Osmanlı'daki örf, gelenek, manzara ve kıyafet gibi konularda araştırmalar yaparak önemli eserler ortaya çıkardıkları (OATET 60), III. Selim'in İstanbul'da yeniliği kadınlar vasıtasıyla yaymaya çalıştığını söyleyen Melling'in Hatice Sultan'ın sarayını buna örnek olarak gösterdiği (OATET 61) belirtilerek Melling'e üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de III. Selim dönemiyle ilgili bilgi edinmek için Melling'in hatıralarının okunması gerektiği, bir elçilikte mimar olan Melling'i İsveç sefirinin padişahın hizmetinde görevlendirdiği, Melling'in burada yaptığı

Hatice Sultan yalısını, çok sayıda Boğaz yalısını, Paşa Limanı'ndaki Fransız üslubu çinko rengi depoları Türk yapısına benzer bir şekilde meydana getirdiği ifade edilerek Antoine Ignace Melling'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 67).

Antoine Isaac Sylvestre de Sacy (OATET 189) (Paris 1758- Paris 1838) Fransız şarkiyatçıdır. Dom Berthereau'dan şarkiyat okuyan Sylvestre de Sacy 1795'te kurulan Ecole des Langues Orientales'de Arapça öğrenmiş, 1806'da College de France'ta İran dili profesörlüğüne getirilmiştir. 1808'de Seine milletvekili seçilen Sylvestre de Sacy Paris Üniversitesinde ve College de France'ta rektörlük yapmış, bilgisi ve kendine has eleştiri metodu sayesinde Fransa'daki Arap dilleri çalışmalarının kurucusu olarak kabul edilmiştir. Ayrıca eski Mısır dillerinin incelenmesine ve hiyerogliflerinin çözülmesine büyük katkıda bulunmuştur. 1810'da yayınlanan Grammaire Arabe adlı eseri ile filoloji alanında büyük başarı sağlamıştır (ML, 1969, 342.)

OATET'te Şinasi'nin İstanbul'da maliye okurken Reşit Paşa'nın tavsiyesi üzerine meşhur dilci Sacy'nin oğlu Samuel Sacy ile büyük bir Türk dostu olan Lamartine ile tanıştığı söylenerek bir yerde Sylvestre de Sacy'ye atıf yapılmıştır (OATET 189).

Antoine Marie Joseph Artaud (ED 214) (Marsilya 1896- İvry- sur-Seine 1948) Fransız yazar. Kültüre karşı yaşamı seçerek "sanat yapma"yı reddeden Artaud buna rağmen edebiyat ve tiyatro eserleri yazmış ancak başarısız olmuştur. Başarı kazanamayınca bunalıma giren yazar, şiirde simgecilikten gerçeküstüçülüğe geçmiş ancak insanı değiştirmeyen bir devrimi kabul etmeyerek gerçeküstüçülükten de kopmuştur. Alfred- Jarry Tiyatrosunu kurmuş; burada başarıya ulaşamayan "vahşet tiyatrosu" diye adlandırdığı eserler sahneye koymuştur (l'es Cenci, 1935). Artaud kendisini Hölderlin, Nietzsche ve Van Gogh ile aynı çizgide görmüştür (BL, 1992, 846).

ED'de Artaud'un son zaman Fransız şairlerinden olduğu, delirdiği, akıldan bıktığı ve tımarhanede öldüğü, Avrupalıların bugün akli istemediği, Türklerin ise felsefede aklın dairesine bile giremediği, devam ettirebildiği görüşlerinin olmadığı, kaynaklarından (Orhun Abideleri, Yunus Emre, Ahmet

Paşa, Tanzimat, yeni harf) koştuğu, kendi köklerinden beslenemediği söylenmiş ve bu bağlamda Artaud'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 214).

Antonio Vivaldi (EÜM 489) İtalyan barok klasik müzik bestecisi ve virtüöz kemancıdır.

EÜM'de İspanya Sefarethanenin bahçesinde bir kuşun sesiyle Aurealia'dan bir cümle hatırlayan Tanpınar bu ilhamın benzerine ancak Dante'nin Araf ya da Cennet'inde, Vivaldi ya da Bach'ın bazı parçalarında rastlanabileceğini söyleyerek Antonio Vivaldi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 489).

Apollon (YK 128, 144; EÜM 146, 156, 274, 308; ED 98, 289, 292) Yunan mitolojisine göre Apollon Zeus'un dört oğlundan biridir. Kaynaklarda Tanrıların en güzeli, Zeus'un Leto'dan doğan en sevdiği oğlu olarak geçmektedir.

“Parlak Apollon ilahi içkiyi içer içmez annesinin sardığı kundak kıyıdanması ile yırtıldı, gümüş kemer parçalandı, altın işlemeli bağlar kendi kendilerine kırıldılar, düştüler ve parlak yüzlü Tanrı hemen bağırdı, ‘Bana ahenkli sesler çıkaracak bir Lir getiriniz. Bir elime de ok ve yay veriniz mucizeler göstermek istiyorum’. Bukle bukle saçları olan Apollon bunları söyleyerek kendi adasının kısır toprağı üzerinde yürümeye başladı. Bastığı yerlerden neşeli çiçekler başkaldırıyor, otlar bitiyor ve ada baştanbaşa cennet kesiliyordu.”

Işık-güneş tanrısı olarak bilinen Apollon'un her zaman elinde bulundurduğu oklar güneş ışınlarıdır. Bu nedenle Apollon'un sık rastlanan adlarından biri de Phoibos'tur (ışıldayan). Açık havada yapılan her türlü işin; tarla ve hayvan bakımının, kentlerin ve kolonilerin koruyucusu, tanrısıdır. Oklarıyla hem iyilik ve sağlık hem de kötülük ve hastalık saçmıştır. Güzel sanatların, ilmin, özellikle müziğin tanrısı da olmuştur. Apollon birçok ozanların babası sayılır (Linos, Orpheus, Aristaios). Kithara çalmış, Musa'nın korosunu yönetmiştir. Ayrıca Apollon geleceği haber veren tanrı olarak da bilinmektedir. Adına çeşitli oyunlar, törenler düzenlenmiştir. Tanrılar ve ölümlülerle giriştiği yarışmalar birçok efsaneye konu olmuştur (Hermes, Pan, Marsyas) (Hançerlioğlu,1993, 49; Necatigil, 1988, 18).

YK'de bir sanat eserinde Dionysos'un asla tek başına bulunmadığı, yokluğuyla dahi olsa yanı başında mutlaka Apollon'un yer aldığı (YK 128), Yahya Kemal'in Kadri'ye Gazel adlı şiirindeki meyhane imajının sürekli değişerek bireysellikten genele doğru ilerlediği ve Nietzsche'nin büyük buluşu olan Apollon- Dionysos birleşmesine dönüştüğü, Dionizyen esprinin tabiatı, Apollon esprinin ise akli temsil ettiği (YK 144) ifade edilerek Apollon'a iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Fuzuli ile Baki arasındaki farkı bulmanın, Dionysos ile Apollon'un karşılaştırılması gibi görüldüğü (EÜM 146, 156), Dionysos'un Apollon gibi eskilerin hürmet ettiği bir Tanrı olduğu (EÜM 274, 308) ifade edilerek Apollon'a dört yerde atıf yapılmıştır.

ED'de eski şiirde Apollon ile Dionysos'un birbirine karışması gibi Yahya Kemal'in şiirlerinde de melankoli ile coşkunun bir yerde buluştuğu, Nietzsche'nin "*Apollon aslında yoktur, insanların uydurmasıdır.*" dediği (ED 98), Mısır mitolojisinde hayata hâkim olan bir akıl ilahı bulunmazken Yunanlılarda bu tanrıların Apollon ve Athena ile başladığı (ED 289), Yunan sanatının Apollon ve Dionysos üzerinde toplandığı, Apollon'un akli, Dionysos'un ise düzeni bozulmuş tabiatı temsil ettiği, ikisinin de insanda mevcut olduğu (ED 292) ifade edilerek Apollon'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Arif Bey (NK 8) 1868- 1870 yılları arasında, Avrupa ülkelerinde haftalık olarak yayınlanan Hürriyet gazetesinin altmış beşinci sayısından son sayısına kadar görev yapan mesul müdürüdür.

NK'de Hürriyet gazetesinin altmış beşten yüzüncü sayısına kadar mesul müdürü olması bağlamında Arif Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 8).

Arif (Kasap) (OATET 227, 228, 306) Atıftaki bilgilere uygun, bu isimde bir kişi bulunamamıştır.

OATET'te Hürriyet gazetesinin imtiyaz sahibi olduğu (OATET 227), Ziya Paşa'nın Londra'ya kaçmak zorunda olduğu dönemlerde, gazeteyi kendi el yazısıyla çıkardığı (OATET 228, 306) söylenerek Kasap Arif'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Arif Dino (EÜM 445, 446) (İstanbul 1893- İstanbul 1957) Türk şair, karikatürist ve ressam. Belçika'da bir dönem eğitim gördükten sonra Cenevre Üniversitesinde antropoloji ve sosyoloji dersleri almıştır. 1923'te Atina'da portre ressamı, dekoratör ve figüran olarak çalıştıktan sonra 1929'da İstanbul'a dönmüş, Nazım Hikmet'in yönettiği Güneşe Doğru filminde başrol oynamış, ağabeyi Abidin Dino ile birlikte II. Dünya Savaşı'ndan esinlenen büyük boy desenler çizmiştir. İlk şiirlerini Fransızca ve Yunanca yazan Dino Rimbaud'u kendisine en yakın şair olarak görmüştür. İllüstrasyon, heykel ve seramik çalışmalarıyla da dikkat çekmiştir (TDÜA, 1983, 342, 343).

EÜM'de II. Dünya Savaşı'ndan sonra Degüstasyon'da toplanan edebiyatçılardan olduğu (EÜM 445) ve bu dönemde kendisini atkuyruğu telinden kalemlerle çizdiği desenlere verdiği, sürrealizm ile ezoterik nazariyelerin birbirine karıştığı, bir ucu simyaya dayanan çetrefilli bir estetiğin izahına başladığı, onun düşüncesinin bulutlarla saraylar inşa eden acayip bir mimara benzediği, açıklık yerine, en bildiği ve anlatmasını en çok sevdiği şeyleri dahi iç gözleriyle görmeyi tercih ettiği (EÜM 446) söylenerek Arif Dino'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Arif Efendi (Kethüdazade) (OATET 114) (İstanbul 1771- İstanbul 1849) Osmanlı âlimi. Dönemin ünlü hocalarından tasavvuf, edebiyat, felsefe, riyazi ilimler ve astronomi dersleri alan Arif Efendi Halep ve Bursa kadılığı yapmış, Mekke, İstanbul ve Anadolu kazaskerliği payelerini almıştır. Döneminde daha çok İslam felsefesi alanında şöhret bulmuş, Bektaşilere yakınlığı nedeniyle Bektaşi olduğu ileri sürülmüştür. Pek çok öğrenciye edebiyat, riyaziye, felsefe ve Farsça dersleri veren Arif Efendi zamanının büyük bölümünü okumak, okutmak ve ilmi sohbetlerle geçirmiş, şiirle de ilgilenmiştir (İA, 1988- 2012, 334).

OATET'te Beşiktaş Cemiyet-i Felsefe-i İslamiyesinin azalarından olduğu ve sürgünden ileri yaşı nedeniyle affedildiğinin Esat Efendi'nin tarihi ile Cevdet Paşa'dan öğrenildiği söylenerek Arif Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 114).

Arif Hikmet Bey (Alusizade) (ED 220) (?- İstanbul 1915) Ahmet Haşim'in babasıdır. Bağdat'ın köklü ailelerindedir. Bağdat'ta öğrenim gören

Arif Hikmet Bey Mülkiye üzerine eğitim yapmış, çeşitli idari görevlerle Osmanlı'nın topraklarını dolaşmıştır. Oğlu Haşim 1887'de doğduğunda Hulle'de kaymakam olan Arif Hikmet Bey, Fizan mutasarrıflığından emekliye ayrılmıştır (Ayvazoğlu, 2006, 36).

ED'de annesinin üzerine evlendiği ve kendisine aile sevgisini tattırmadığı için Ahmet Haşim'in babasından hiç bahsetmediği söylenerek Arif Hikmet Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 220).

Arif Hikmet Efendi (Şeyhülislâm) (OATET 162, 174, 184, 302; EÜM206, 396) (İstanbul 1786- İstanbul 1859) Divan şairi, şuaara tezkiresi yazardır. Öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli kadılıklarda, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliğinde bulunan ve 1845'te Şeyhülislam olan Arif Hikmet Bey yedi sene sonra yaşlılığı nedeniyle görevinden alınmıştır. Bundan sonraki hayatını ilmi çalışmalara adayan Arif Hikmet Bey Medine'de beş bin kitaplık bir kütüphane kurmuştur. Şiirlerinde Nefi, Nedim ve Nabi tesiri hissedilen şair şiirlerinde devlet adamlarının zulme, israf ve sefahate olan düşkünlüğünü eleştirmiştir (TDEA, 1977- 1998, 157).

OATET'te Reşit Paşa'nın Islahat Fermanı hakkındaki olumsuz düşünceleri nedeniyle, Ahmet Cevdet Paşa'nın Reşit Paşa'nın namına Arif Hikmet Efendi ile görüştüğü (OATET 162), tezkirelerde Arif Hikmet Efendi, Reşit Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâlleriyle tasvir edildikleri (OATET 174), Şinasi'nin 1273 tarihli kasidesinden, muhakemeye sevk sözüyle Reşit Paşa'yı tehdit eden Şeyhülislam Arif Efendi için yazdığı mısrayı çıkardığı (OATET 184), Ziya Paşa'nın Arif Hikmet Efendi'ye bir kaside yazdığı, onun ve Mustafa Reşit Paşa'nın himayesiyle Mabeyine girdiği (OATET 302) söylenerek Arif Hikmet Efendi'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Ahmet Cevdet Paşa'nın tezkiresinde Ahmet Hikmet Efendi gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâlleriyle tasvir edildiği söylenerek Arif Hikmet Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 206, 396).

Aristide Maillol (EÜM 352) (Fransa 1861- Fransa 1944) Ressam, özgün baskı sanatçısı ve heykeltıraştır. XX. yüzyılın en önemli heykeltıraşlarından olan Maillol çeşitli modern soyut heykel okullarına zemin hazırlamıştır. Klasik Yunan heykel anlayışını korumak için uğraşmış, birçok

eserinde yetişkin kadın figürünü işlemiş, 1930'larda Latin şairlerin eserlerinin özel baskıları için yaptığı ağaç baskı resimleriyle kitap resimleme sanatının canlanmasına yardımcı olmuştur (AB, 1993, 326, 327).

EÜM'de Tanpınar'ın, Yahya Kemal'in şiirlerinin toplandığı Bugünkü Gök Kubbe adlı eserini okurken Maillol gibi büyük heykeltıraşların başka âlemleri, sırrın ötesini yoklamak için yeni terk ettiği atölyesini gezer gibi hissettiği söylenmiş ve bu bağlamda Aristide Maillol'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 352).

Aristo (OATET 23, 28, 572, 573; YK 85, 112, 114, 115; EÜM 130, 494; ED 133, 134, 141, 239, 240, 244, 264, 273; MS 98) (MÖ 384- MÖ 322) İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofudur. Aristo'nun gerek ailesi gerekse yetiştiği ortam onu bilimsel araştırmalara ve müspet ilimlere önceden hazırlamıştır. Aristo 367'de Atina'ya giderek Eflatun'un mektebine katılmış, burada on yıl eğitim görmüş, önceleri Eflatun'un en seçkin talebesi, sonra da onun felsefi sistemini eleştiren başarılı bir rakibi olmuştur. Aristo, İskender tahta çıkınca Atina'da bir yandan ders vereceği, bir yandan felsefi düşüncesini temellendirip bilinen bütün bilimleri sistematize edeceği bir akademi açmıştır. İskender ölünce Aristo dinsizlikle suçlandığından annesinin yanına Kuzey Yunanistan'a kaçmak zorunda kalmıştır. Başta mantık olmak üzere birçok ilmin kurucusu sayılan Aristo felsefenin bütün disiplinleriyle ilgilenmiş ve geride yüze yakın eser bırakmıştır (İA, 1988- 2012, 375).

OATET'te İskender, Eflatun, Aristo gibi İslamiyet tarafından beğenilmiş bütün seçkin şahsiyetlerinin, Allah'ın birliğine imanı İslamiyet'ten önce buldukları (OATET 23), Aristo'nun sık sık zikrettiği Homer adında büyük bir şairin bulunduğu (OATET 28), Hamit'in Eşber adlı piyesinde Aristo'nun öğrencisi olan İskender'in tanrılara eş bir talihinin olmasının, büyük fetihlerde zaferler kazanmayı istediğinin belirtildiği, İskender'in psikolojisini anlamaya çalışırken bunu göz ardı etmemek gerektiği (OATET 572, 573) ifade edilerek Aristo'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

YK'de insanın sosyal veya politik bir mahlûk olduğunu düşünen (YK 85), Aristo'nun Poetika'sının üzerine çeşitli teoriler inşa edilerek Fransız klasisizminin oluşturulduğu (YK 112), Türk edebiyatına, Arap ve Fars

edebiyatlarından gelmiş edebi örneklerin poetikasını oluşturan bedi ve beyanın Aristo'dan geldiği, Aristo'nun belagat ile edebiyatı aklî oluşturma birleştirdiği (YK 114- 115) ifade edilerek Aristo'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de kadim Yunan ve Latin kültürüne sahip olan bütün Avrupa'nın Aristo'yu öğrenmek için Endülüs medreselerine akın ettiği (OATET 130), Tanpınar'ın Bajazet adlı piyesi incelerken kurguladığı Osmanlı Beyefendisinin, Aristo'nun "*taklit insan tabiatı için esastır*" sözünü sürekli hatırladığı ancak bu sözü kendisine iyi örnek olacak şeylere ayak uydurmak şeklinde bir nasihat olarak algıladığı (OATET 494) söylenilerek Aristo'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Aristo'ya sekiz yerde atıf yapılmıştır (ED 133, 134, 141, 239, 240, 244, 264, 273). Bu atıflarda Aristo'nun tiyatrodaki entrika, şahıs, oyun, fikir, seyir ve şiir olmak üzere altı unsur aradığı (ED 133, 273), divan edebiyatındaki mazmunları nedeniyle Aristo ve İskender'in bilindiği (ED 141), Aristo'nun tiyatronun zamanı için "*Güneşin bir dönüşü ile tiyatro bitmelidir!*" dediği ancak trajedi için "*Tiyatro haddi zatında hudutsuz zamanı olan destandan burada ayrılır*" sözünü kullandığı (ED 239), Aristo'nun üç birlik kuralından bahsetmediği, sadece zaman ve konudan söz ettiği ve "*Mâziden bize gelen masalları değiştirmemek, mitosları muhafaza etmek lâzımdır.*" dediği (ED 240), ona göre tiyatronun önceleri manzum (ED 244) ve en iyi bilmenin "tasnif" olduğu (ED 264) ifade edilmiştir.

MS'de insanların hem üredikleri hem de oldukları gibi kaldıkları, Eflatun'un ölmesinin üzerinden iki bin beş yüz sene geçmiş olmasına rağmen onun zekâsının hem Aristo ve ondan sonra gelenlerin hepsinde yaratıcı olarak yaşadığı hem de insanlığın hürmet gören en yaşlı atası olduğu ifade edilerek Aristo'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 98).

Aristophanes (MS 82) (Atina MÖ 445?- 386'ya doğru) Atinalı komedi yazarıdır. Şiir yarışmalarında birçok kez birinci olan Aristophanes eski komedi türünün temsilcisidir. Bu türde yazdığı eserlerinde dönemindeki siyasal olayları kendine özgü üslubuyla eleştirmiştir (GH, 1983, 243).

MS'de onun gibi toplumsal konularda komedyaya kaleme alan yazarların eserlerinde dahi tercümesi mümkün olmayan şeylerin

bulunabileceği ancak ana iskeletin her zaman korunabileceği ifade edilerek Aristophanes'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 82).

Arif Nihat Asya (EÜM 367) (Çatalca 1904- Ankara 1975) Türk şair, yazar. İstanbul Darülmüallimin-i Aliyesinin edebiyat bölümünden mezun olan Asya çeşitli illerde on dört yıl öğretmenlik ve yöneticilik yapmış, 1962'de emekliye ayrılmış, 1959- 1954 yılları arasında Seyran milletvekili olmuştur. Babıalide Sabah ve Yeni İstanbul gazetelerinde edebi ve siyasi içerikli yazılar yayımlamıştır. Başlangıçta Turancılık hareketine yönelene şair daha sonra Türkçü, milliyetçi bir anlayışı benimsemiş ve Anadoluçu olarak tanınan sanatçılar arasında yer almıştır. Eserlerinde sade ve nükteli bir halk dili kullanmıştır (TBEA, 2010, 1030, 131)

EÜM'de kendine has yazışı ve duyusu olan orijinal bir sanatkâr olması bağlamında Arif Nihat Asya'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 367).

Armand Jean du Plessis de Richelieu (YK 112) (Paris 1585- Paris 1642) Fransız din ve devlet adamıdır. Başkanlığı sırasında Fransa'yı Avrupa'nın en güçlü devleti haline getirmiştir. Dokuz yaşındayken dil ve felsefe öğrenimi görmek için Paris gönderilmiş, buradaki öğrenimini tamamladıktan sonra da soylu çocukların devam ettiği askeri bir okula geçmiştir. Ancak aileye bağlanan piskoposluk gelirinun sürdürülebilmesi için bu okuldan ayrılıp Collegé de Calvi'ye girmek zorunda kalmıştır. Bu okulu bitirdikten sonra 1607'de Luçon piskoposluğuna atanmıştır. 1622'de kardinallikle başlayan yıldızının parlama süreci 1624'te Kraliyet Meclis Başkanlığı ile devam etmiş, ölümüne değin XIII. Louis'nin sarsılmaz desteği ile ülke yönetiminde tam yetkili söz sahibi olmuştur. Döneminde Protestanların siyasi gücüne büyük bir darbe indirerek bölgede Fransa'nın egemenliğini sağlamış, buna rağmen yönetimi sırasında onların din ve ibadet özgürlükleriyle medeni haklarının korunmasına özen göstermiştir. Siyaset ve dinle ilgili çeşitli eserleri bulunmaktadır (TDÜA, 1983, 4741, 4742).

YK'de Richelieu, Mazarin ve XIV. Louis devirlerinin, Fransız medeniyetinin kemale erdiği dönem olması bağlamında kardinale bir yerde atıf yapılmıştır (YK 112).

Arşimet (Arkhimedes) (NK 28; YK 119; EÜM 212, 241) (MÖ 287-MÖ 212) Yunanlı matematik ve fizik bilginidir. Genç yaşta eğitim almak için İskenderiye'ye gelmiştir. Arşimet matematikte alan ve hacimlerin hesap metotlarını bulmuş, Pi sayısını yeni bir sistemle hesaplamıştır. Fizikte ise kaldıraç, tulumba ve dev aynası ile kaldıraç prensibinden hareketle büyük taşları fırlatan mancınıklar icat etmiştir. Bir gün banyo yaparken suya gömüldükçe banyodan aynı oranda su taşıdığını görerek şaşırarak Arşimet bu tesadüfle suyun özgül ağırlığını keşfetmiştir. Bu buluşunun heyecanı içinde “*Euraréka! Euraréka!*” (Buldum, buldum) diye bağırarak sokağa çırpılıp fırladığı iddia edilir (GH, 1983, 256).

NK ve EÜM'de Namık Kemal'in hürriyet kelimesinde, tıpkı Arşimet'in menivelası gibi yaşamı alt üst edecek bir esas bulunduğu söylenilerek Arşimet'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 28; EÜM 212, 241).

YK'de Yahya Kemal'in aradığı sesi bulduğunda muhtemelen tıpkı Arşimet gibi “eureka” diye bağırıldığı söylenerek Arşimet'e bir yerde atıfta bulunmaktadır (YK 119).

Arthur Alric (EÜM 193, 195) 1892 yılında Akif Paşa'nın Tabsıra adlı eserini Un Diplomate Ottoman adıyla Fransızcaya çeviren yazardır.

EÜM'de Tabsıra'yı Fransızcaya tercüme ettiği ve Akif Paşa'yı yeni edebi mektebin reislerinden biri olarak gösterdiği ifade edilerek Arthur Alric'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 193, 195).

Arthur De Gobineau (OATET 246; MS 33) (Fransa 1816- İtalya 1882) Fransız diplomat, düşünür, yazar ve etnologdur. Aristokrat bir aileden gelen Gobineau Paris'te çeşitli memurluklarda bulunmuş, farklı edebiyat çevrelerine girmiştir. Yabancı diller ve Doğu kültürü üzerine öğrenim görmüş, diplomat olarak pek çok şehirde çalışmıştır. Ayrıca öykücü, tarih yazarı ve edebiyat eleştirmeni olarak da tanınan Gobineau ortaya attığı ırksal belirlenimcilik kuramıyla Batı Avrupa'daki ırkçı kuram ve uygulamaların gelişimini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu kurama göre toplumlar ne kadar saf kalabilirse o kadar üretici olabilmekte, melezleşmeye başlarsa canlılığını ve yaratıcılığını yitirmektedir. Bu kuramdan Wagner, Nietzsche, Hitler gibi önemli isimler ilham almıştır (AB, 1993, 350).

OATET'te Suavi'nin, bazılarına göre, Gobineau'nun fikirlerinin taraftarlığını yaptığı ancak bunun tam olarak doğru olmadığı, sadece kendisini okumuş ve etkilenmiş olabileceği ifade edilerek Arthur De Gobineau'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 246).

MS'de bir mektubunda, bazı hakikatleri vaktinden önce öğrenmesi nedeniyle, Şark'ı zihni dengesi bozuk bir insana benzetmesi bağlamında Arthur de Gobineau'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 33).

Arthur Lumley Davids (OATET 244, 245, 246) (Londra 1811-Londra 1932) İngiliz Şarkiyatçıdır. Erken yaşta çalışmalarına başlayan Davids özellikle mekanik, deneysel felsefe ve müzik üzerine yoğunlaşmıştır. 15 yaşındayken "Bible Encyclopedia" adlı çalışmasının hazırlıklarına başlamış, aynı zamanda Türkçe gibi yabancı diller üzerine araştırmalar yapmıştır. Yahudi olması sebebiyle avukat olması engellenince kendisini Yahudilerin bireysel özgürleşmesi için yaptığı çalışmalara adanmıştır. Bir bilim adamı olarak ona asıl ününü sağlayan çalışması ise II. Mahmut'a hediye ettiği "Grammar of the Turkish Language" adlı eseridir (Jewishencyclopedia, [t.y.]).

OATET'te Suavi'nin Lumley Davids'in annesi tarafından Fransızcaya tercüme edilen Kitabü'l-ilm'in-nâfi adlı ikinci elden yazılmış, Türk tarih ve medeniyetine dair eserden istifade ettiği (OATET 244), Mr. Bailly'nin medeniyetin Orta Asya'dan çıkıp yayıldığı düşüncesini Lumley Davids'in uydurma şeyler diye reddettiği ancak Tataristan halkının on iki hayvanlı takvimi bulduğu, topraktan maden çıkarıp işlemeyi bildiği, önemli abideler yaptığı, bu nedenle medeniyetlerinin ilerlemiş olduğunu kabul etmek gerektiğine inandığı (OATET 245), Suavi'nin bazılarına göre Gobineau'nun fikirlerinin taraftarlığını yaptığı ancak Tanpınar ve Arthur Lumley Davids'in bunun tam olarak doğru olmadığını, sadece eserlerini okumuş ve etkilenmiş olabileceğini düşündükleri (OATET 246) söylenerek Arthur Lumley Davids'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Arthur Schopenhauer (YK 81; EÜM 105; YG 352; ED 223; MS 135) (Danzig 1788-Frankfurt am Main 1860) Alman filozoftur. Babasının iş gezileri nedeniyle, başta İngiltere olmak üzere bütün Avrupa'yı dolaşmış, bu sırada

çeşitli okullarda öğrenimini tamamlamıştır. Platon ve Kant'ın felsefesine ilgi duymuş, Jena Üniversitesinde felsefe doktoru unvanını kazanmıştır. Anadolu, Yunan, Roma felsefelerinin yanı sıra esk İran- Hint düşüncesinden etkilenmiştir. Ona göre insan sadece görüneni bilebilir, özü bilemez. Felsefenin görevi bu görünen ve görünmeyen tasarımların temel yasasını bulmaktır (TDÜA, 1983, 4934).

YK'de Gürpınar'ın Şıpsevdi ve Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç adlı romanlarını etkilemiş olması bağlamında bir yerde Schopenhauer'a atıf yapılmıştır (YK 81).

EÜM'de İslamiyet ile bilimi birleştirmeye ve elinden geldiğince pozitivist felsefeyi yakalamaya çalışan Ahmet Mithat Efendi'nin bir düşman gibi görerek sürekli eleştirdiği Schopenhauer'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 105).

YG'de Tanpınar'ın 1912 yıllarında Alman filozofun eserlerini okuması bağlamında Schopenhauer'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 352).

ED'de Alman filozofta olduğu gibi musikin felsefeye de tesir ettiği söylenerek bir yerde Schopenhauer'a atıf yapılmıştır (ED 223).

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında adı en çok duyulan filozoflardan biri olması bağlamında bir yerde Schopenhauer'a atıf yapılmıştır (MS 135).

Asaf Bey (ED 179) Yeni Osmanlılar Cemiyetinin kurucularındandır. Cemiyetin ihtilalcı grubu içerisinde yer almıştır.

ED'de Yeni Osmanlılar Cemiyetinin kurucularından olduğu için bir yerde Asaf Bey'e atıfta bulunulmuştur (ED 179).

Asaf Halet Çelebi (EÜM 118) (İstanbul 1907- İstanbul 1958) Türk şair. Galatasaray Sultanisinden sonra Sanayi-i Nefise Mektebi ve Adliye Meslek Mektebini bitiren Çelebi adliyede zabıt katipliği yapmış, Osmanlı Bankası ve Devlet Deniz Yolları İdaresinde çalışmış, Edebiyat Fakültesi kitaplık memuruyken vefat etmiştir. Osmanlı ve İran edebiyatlarını çok iyi bilen Çelebi aile çevresinde Doğu ve Batı kültürünü bir arada yaşama fırsatı bulmuştur. 18 yaşına kadar eski şiir tarzında eserler vermiş ancak 1937'den sonra yazdığı Batılı tarzdaki eserleri ile dikkat çekmiştir. Üç kitapta toplanan şiirlerinde divan estetiği ile letrist şairlerin şiir anlayışını birleştirmeye

çalışmıştır. Ona göre şiir, hayatın yaptığı gibi, bireysel malzemelerle soyut bir âlem yaratır (TDEA, 1977- 1998, 126, 127).

EÜM'de Türk edebiyatında lettrisme (letrizm) ile karışık bir çeşit sürrealizmi deneyen bir şair olması bağlamında Asaf Halet Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 118).

Asaf Hüsnü Paşa (OATET 228) Bu isimde Abdülaziz suikastına katılan bir kişi bulunamamıştır.

OATET'te Abdülaziz'e suikast tertip suçuyla tutuklandıktan sonra bırakılan Asaf Hüsnü Paşa'nın İsviçre'de çıkardığı İnkilab gazetesi ile Sağır Ahmet Paşazâde Mehmet Bey'in çıkarttığı İhtilâl gazetesinin ne kadar tanındığı hakkında bir bilginin bulunmadığı söylenerek Asaf Hüsnü Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 228).

Asım (Mütercim) (ED 66) (Antep 1755- İstanbul 1819) Dilci ve tarihçidir. Asıl adı Ahmet Asımdır. Özel hocalardan ders alarak öğrenim gören Asım mahkeme ve divan kâtipliği yapmış, 1807'de üstlendiği vakanüvislik görevini hayatının sonuna kadar devam ettirmiştir. Arapça ve Farsça sözlük çevirilerinin yanı sıra tarihiyle de tanınan Mütercim Asım'ın şiir mecmualarında şiirlerine de rastlanılmaktadır (AB, 1993, 152).

ED'de Asım'ın III. Selim'i sevmediği ve onun hakkında ayrıntılı bilginin Asım Tarihi'nde bulunabileceği söylenilerek Mütercim Asım'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 66).

Asım Sönmez (YK 152, 168, 169, 171, 172) Yahya Kemal'in yirmi beş yıl yanından ayrılmayan sadık dostlarından. Cerrahpaşa Hastanesinde yatarken de Yahya Kemal'i yalnız bırakmamış, günlerce yanında kalmıştır. Bir yıl daha yaşamak istediğini ve Rumelihisarı'na gömülmek istediğini de Asım Sönmez'e söylemiştir (Yetiş, 2000, 374).

YK'de Yahya Kemal'in çok sadık bir dostu olduğu, asla onu yalnız bırakmadığı, son nefesini verirken de yanında olduğu, onun için ağladığı, radyo programlarında onun şiirlerini okuduğu ve Tanpınar'a Yahya Kemal'le geçen anılarını anlattığı ifade edilerek Asım Sönmez'e beş yerde atıf yapılmıştır (YK 152, 168, 169, 171, 172).

Asım Sönmezgül (EÜM 346) Yahya Kemal'in dostlarından. Konya'daki Etnoğrafya Müzesine Yahya Kemal'in tesbihini bağışlamıştır (Tenekeci, 2013).

EÜM'de son dönemlerinde Yahya Kemal'i ziyaret edenlerden olduğu söylenerek Asım Sönmezgül'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 346).

Askerî (ED 282) (Kütahya 1621- Afyonkarahisar 1693) Türk şair, tasavvuf adamı. Asıl adı Muhammed, lâkabı Gülaboğlu. Askerî eğitimi ve görevi nedeniyle pek çok şehir gezmiş, uzun yıllar Halveti şeyhi olarak görev yapmıştır. 4000 beyitlik divanındaki aruz ve hece ölçüleriyle yazdığı şiirlerde dinî ve ahlakî konuları işlemiştir (Sarı, 2009, 631- 650).

ED'de Türkçede kelimelerle çok ustaca resim yapan şairlerden dolayı Türk edebiyatında resme ihtiyaç duyulmamış olabileceği, bu konuda Yunus Emre'nin şiirlerindeki kabirlerin açılmasının, Askerî'deki Deccal tasvirinin ve Seyrani'nin şiirlerinin özel yeri olduğu söylenilerek Askerî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 282).

Astarte (ED 295) Fenikeliler ve Kenanilerin verimlilik tanrıçaları, Tanrı Baal'in eşi, İştâr- Venüs'ün Filistin'deki karşılığıdır. İki boynuzlu bir kadın olarak tasvir edilen bu tanrıçanın sürülerin artıp çoğalmasıyla ilgili olduğu düşünülmüştür (Gündüz, 1998, 44). Fenikelilerin dilinde dişi tanrı demek olan Astarte, Babil tanrısı Adonis'e âşık olmuş, onun ölümü üzerine döktüğü gözyaşlarıyla Adonis'i yeniden diriltmiştir (Hançerlioğlu, 2000, 56, 57).

ED'de Yahya Kemal'in "*Dursun bu mûsikî-i semâvî içinde sâz*" mısralı gazelindeki mehtabın Astarte ve Hekate olduğunun düşülmesi bağlamında Astarte'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 295).

Âşık Çelebi (OATET 298; EÜM 74) (Prizren 1518- Üsküp 1571/ 1572) Tezkiretü's-şuara sahibidir. İstanbul'da kadılık yapan Âşık Çelebi çeşitli eserleri tercüme etmiştir. Şiirleri de bulunmaktadır (Muallim Naci, 1986, 303).

OATET'te Müslüman Şark geleneği içindeki tezkirelerde olduğu gibi, eserinde bazı teknik özellikler ve hükümler dışında sanat eserlerinden hiç söz edilmediği söylenerek Âşık Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 298).

EÜM'de yaratma kadar eski olan eleştirinin Türk edebiyatında uzun zaman sözlü olarak yapıldığı, Âşık Çelebi'nin ise çağdaşlarının tenkitlerini kaydettiği söylenerek Âşık Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 74).

Âşık Garip (EÜM 96) XVI. yüzyıl halk şairidir. Yaşamı hakkındaki bilgiler Âşık Garip ile Şah Sanem adlı halk hikâyesinden çıkarılmaktadır. Bu hikâyeden onun, Tebriz'den gelip Erzurum, Kars ve Halep şehirlerini dolaşan bir saz ozanı olduğu anlaşılmaktadır (Bezirci ve Özer, 2003, 226).

EÜM'de Türk milletini kendi özüne götürecektir olan halk destanlarının onları büyük yollara davet ettikleri, yırtık ve biçare heybesini sırtına vurmuş, büyük şoseden küçük dağ yoluna dönen her yorgun yolcuya, talihsiz bir refah avcısı olan Âşık Garip'ten bir parça bulunduğu söylenilerek Âşık Garip'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 96).

Âşık Paşa (OATET 32) (Kırşehir 1272- Kırşehir 1332) Türk şair. Bâtını ve zahiri ilimleri döneminin önemli hocalarından öğrenen Âşık Paşa Arapça, Farsça, İslami ilimler ile tasavvufta kendini yetiştirmiş ve alanında yetkili bir isim olmuştur. Eserlerinde Yunus Emre ve Mevlana'nın etkisi görülen şair Türkçeye önem veren ve halka seslenen tasavvufi şiirleriyle tanınmıştır (AB, 1993, 232).

OATET'te Mehmet Kaplan'ın Dede Korkut, Yunus Emre, Türk destanları ve Âşık Paşa üzerinde yaptığı çalışmaların, Türk insanının XV. yüzyıla kadar değişen hayat koşullarına uyum sağlamaya çalıştığını gösterdiği söylenerek Âşık Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 32).

Âşık Paşazâde (YK 95) (Amasya 1400- 1484'ten sonra) Osmanlı tarih yazarıdır. Asıl adı Derviş Ahmet, mahlası Aşıkî'dir fakat daha çok büyük dedesi olan Âşık Paşa'ya nispetle Âşıkpaşazâde adıyla anılmaktadır. Küçük yaştan itibaren tekke çevresinde yetişmiş, hacca gitmiştir. II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet dönemlerinde yaşamıştır. Âşıkpaşazâde daha çok Tevârîh-i Âl-i Osman adlı eseriyle tanınmaktadır. İlk standart Osmanlı tarihlerinden biri

olan bu eser, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Fatih devrinin sonlarına kadar geçen dönemi anlatmaktadır (İA, 1988- 2012, 6, 7).

YK'de Âşık Paşazâde ile Dede Korkut Hikâyeleri'nin birbirine benzediği, ikisinin de İslami zemin üstünde az çok kavmi özellikler gösterdiği ancak geleneklerinin devam etmediği ifade edilerek Âşık Paşazade'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YK 95).

Âşık Veysel (Şatıroğlu) (EÜM 112; YG 296) (Sivas 1894- Sivas 1973) Saz şairidir. İki gözü de görmeyen şair babasının özendirmesiyle saz çalmaya başlamış, 1930'larda Ahmet Kutsi Tecer'in yardımlarıyla tanınmaya başlamıştır. Köy Enstitülerinde halk türküsü öğretmenliği yapmış, radyoda şiirler okumuştur. Hayatı, Karanlık Dünya (1952) adlı filme konu olmuştur (TBEA, 2010, 948).

EÜM'de halk şiiri geleneği ile aydın zümrenin çalışmalarını kendi ilhamında birleştiren bir halk şairi olduğu söylenerek Âşık Veysel'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 112).

YG'de şiirlerinde hayatı idealize ettiği ve halk edebiyatını yaşattığı ifade edilerek Âşık Veysel'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 296).

Aşkî (Meddah) (BŞ 206) (Muğla 1853- İstanbul 1934) Döneminin en iyi meddahlarından. Rumca ve İspanyolca bilen Aşkî'nin ustası Meddah Şükrü'dür. Kendisi de ünlü Meddah Sururi'yi yetiştirmiştir. Bugün bilinen pek çok meddah hikâyesi, geniş bir repertuarı bulunan Aşkî'den derlenmiştir. Çeşitli tipleri konuşurken ayağa kalkıp oynaması ve tiplere göre başlığını değiştirmesi kendine has geliştirdiği meddahlık özellikleridir. 1910'da dönemin ünlü oyuncularıyla birlikte ortaoyununa da çıkmıştır (DBİA, 1993-1995, 372).

BŞ'de Tanzimat'tan sonra kurulan Parmakkapı'daki büyük kahvede onun hikâyelerinin dinlendiği söylenilerek Meddah Aşkî'ya bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 206).

Ata Bey (Tayyarzade) (OATET 231) (İstanbul 1801- Medine 1880'den sonra) Osmanlı tarihçisi ve devlet adamı. Enderunda yetişen ve burada göreve başlayan Ata Bey babasının ölümü üzerine Enderundan

ayrılmış, divan kâtipliği, serasker mektupçuluğu, İstanbul muhasebeciliği, Ordu müsteşarlığı gibi görevlerde bulunmuştur. Yaptığı devlet görevlerinden ziyade beş ciltlik Tarih'i ile ünlenen Ata Bey eserinde o zamana kadar kullanılmamış bazı kaynaklardan faydalanmıştır. Saray ve Enderun teşkilatı için oldukça kıymetli olan bu eserde önemli bilgiler verilmektedir (İA, 1988-2012, 34, 35).

OATET'te Ali Suavi'nin memuriyetleri sırasında Enderun Tarihi yazarı ile tanıştığı ve sebebi bilinmemekle beraber Filibe'deki Tahrirat Müdürlüğü görevinden alınmasına neden olduğu söylenerek Ata Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 231).

Athena (YK 102; ED 289) Zeus'un kafasından çıkan kızıdır. Eski Yunan'ın savaş tanrıçası, Atina'nın koruyucusu ve ruhu olarak kabul edilmiştir. İhtiyat ve bilgeliğin de tanrıçası olan Athena savunmacı bir karaktere sahiptir. Miğfer, kalkan ve mızrak taşıyan bir savaşçı şeklinde tasvir edilmektedir. Ayrıca çömlekçi çarkı, marangoz gönyesi gibi birçok aleti keşfeden Athena pratik becerikliliği ve çalışmayı da simgelemiştir. Athena'yı eski Yunan edebiyatının iki büyük destanı olan İlyada ve Odysseia'da da görmek mümkündür. İlyada'da Yunanlıları tutarak yanlı davranan bir savaş tanrıçasıdır, Troyalılara karşı haince planlar kurmakta, Hera ve Poseidon'la birlikte babası Zeus'u zincire vurmaya çalışmaktadır. Odysseia'da ise Athena akıl ve erdem tanrıçasıdır (Hançerlioğlu, 2000, 62).

YK'de İlyada'nın en manalı ve acıklı sahnesinin Troia şehrinde yanan ve yıkılan mabedinden Athena'nın kendi heykelini alıp kaçması olduğu ifade edilerek Athena'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YK 102).

ED'de Mısır mitolojisinde hayata hâkim olan bir akıl ilahı bulunmazken Yunanlılarda ise bu tanrının Apollon ve Athena ile başladığı söylenerek Athena'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 289).

Atıf Ahmet Efendi (Reisülküttap) (OATET 51) (?- İstanbul 1806) Osmanlı devlet adamı. Çeşitli memurluklarda bulunan Atıf Efendi devlet kademelerinde hızla yükselerek 1798'de reisülküttaplığa gelmiş, daha sonra sadâret kethüdâsı, çavuşbaşı olmuştur. Çeşitli konularda yazıları ve şiirleri bulunmaktadır (Süreyya, 1996, 337, 338).

OATET'te XVIII. asır filozoflarından “*Voltaire, Jean Jacques Rousseau nâmlarıyla mâruf ve meşhur olan zındıklar ve anlar misüllü dehrîler*” diye bahsettiği ve Osmanlı'nın bu filozoflarla ilk kez bu tarz propandalar vasıtasıyla tanıştığı ifade edilerek Atif Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 51).

Atlas (EÜM 485) Yunan mitolojisinde Olympus tanrılarına karşı açılan bir savaşta titanların yanında yer aldığı için Zeus tarafından dünyanın ucunda ebediyen dikilerek gökkubbeyi omuzlarında taşımakla cezalandırılan bir titandır (dev) (Gündüz, 1998, 48).

EÜM'de Balzac'ın başının üzerinde gökyüzü yerine, taşıdığı velveleli ve ızdıraplı hayatı ile benzetildiği Atlas'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 485).

Atilla (YK 91, 99) (? 395- ? 453) Beşinci yüzyılda Avrupa'da yaşamış Hün hükümdarıdır. Babası Avrupa Hun Devletinin kurucusu olan Muncuk'tur. Döneminde birtakım göçebe kavimleri, Türkleri, Moğolları, Rusya ve Avrupa'nın diğer kavimlerini çevresinde toplayarak büyük bir savaş devleti kurmuş, dünyanın tek hâkimi olmak istemiş, bu nedenle ilk iş olarak kardeşi Bleda'yı öldürerek Bizans'a ve İtalya'ya saldırmış, Roma'yı vergiye bağlamıştır. Hükümdarlığı sırasında bütün Avrupa'ya korku ve dehşet salmıştır (AB, 1993, 310, 311).

YK'de Türkçülük cereyanının abartılarak Türkiye'de mistik bir hava yaratılmaya çalışıldığı, bu sebeple Atilla, Cengiz Han gibi isimlerin yeniden diriltildiği, il kelimesinin sulh manasından dolayı Atilla'nın Macaristan'daki savaşını sulhperverlik nişanesi olarak gösterildiği ifade edilerek Atilla'ya iki yerde atıf yapılmıştır (YK 91, 99).

Augias (MS 108) Yunan mitolojisindeki Elis kralıdır. Ahırlarıyla ünlüdür. Ahırlarını nehir tanrıları aracılığıyla temizleyen Herakles'e vaadettiği hediyeyi vermeyince Herakles tarafından öldürülmüştür (Hançerlioğlu, 2000, 65).

MS'de Türkiye'nin Celal Bayar yönetiminde Augias'ın ahırlarına döndüğü ifade edilerek Augias'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 108).

August Strindberg (EÜM 113) (Stockholm 1849- Stockholm 1912) İsveçli yazar. Kötü bir çocukluk hayatı geçiren Strindberg öğretmenlik, oyunculuk, gazetecilik yapmıştır. Yazarın uzun bir yaşam öyküsü olarak kabul edilen eserleri İsveç edebiyatının ve modern tiyatronun en önemli örnekleri olarak kabul edilmiştir. Toplumsal eleştiriler içeren ve bir yandan da kadın-erkek çatışmasını konu edinen oyunlar yazmış, kendi bohem yaşamını eserlerine yansıtmıştır. Edebiyata yeni, dolaysız bir dil kazandırmıştır. Ayrıca resim ve fotoğrafçılıkla ilgilenmiştir (BL, 1992, 10821).

EÜM'de Necip Fazıl Kısakürek'in özellikle tiyatrolarında görülen coşkunluk ve bireyselciliğinin ilham kaynağı olduğu söylenerek bir yerde August Strindberg'e atıf yapılmıştır (EÜM 113).

Auguste Comte (OATET 141, 203, 205; YK 58, 86, 93; ED 284) (Montpellier 1798- Paris 1857) Fransız filozoftur. On altı yaşındayken Ecole Polytechnique'i bitirdikten sonra matematik öğretmenliği yapmış, 1817'de de Saint-Simon'un çömezi olmuş ancak 1824'te onunla anlaşamayarak düşüncelerini pozitivizm adı altında geliştirmeye başlamıştır. Comte, Batılı toplumların üç hal kanununu ileri sürmektedir. Bunlar teolojik, metafizik ve pozitif hallerdir. 1845'ten sonra kendi felsefesinden bir din çıkarmaya çalışmış ve bu yolda "bakire anne, insanlığa tapma, toplumun bilimle teşkilatlanması" gibi kavramları ortaya atmıştır. Pozitif Anlayış Üzerine Konuşmalar, Pozitivist Takvim, Pozitivist Siyaset Bilimi, Muhafazakârlara Çağrı gibi eserlerin sahibidir (GH, 1983, 756, 757).

YK'de Ortaçağ ve nizam sistemine dayanan sisteminden (YK 58), bu sistemin içeriğinden (YK 86), teolojik, metafizik ve müsbet ilim tasnifinden (YK 93) söz edilerek Comte'a üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de tenkidin XIX. asırdan sonraki gelişiminin basın ve üniversiteler aracılığıyla iki kanaldan geliştiği ancak onun öğretisiyle daha bilimsel bir kimlik kazandığı söylenerek Auguste Comte'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 284).

OATET'te Reşit Paşa için yazdığı mektupların bu dönemin politik hayatında tanınmış birisi için normal bir şey olduğu, bu durumun Reşit Paşa'nın yeni ve daha insani bir medeniyet kurabileceğinin bir göstergesi olabileceği (OATET 141, 203), XVIII. ve XIX. asırda Comte'un etkisinin

bulunduğu (OATET 205) ifade edilerek Auguste Comte'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Auguste Renoir (EÜM 182; MS 225) (Limoges 1841- Cagnes-sur-Mer 1919) Fransız ressam ve heykeltıraş. Küçük yaşta resme yeteneği olduğu anlaşılan Renoir Louvre Müzesinde bulunan resimleri kopya ederek kendi yeteneğini geliştirmiş, 1862'de Güzel Sanatlar Akademisine girmiş, dönemin akılcı anlayışından sıkılarak empresyonist akımın etkisinde kalmıştır. 1876'da büyük ölçekli karmaşık eserler üzerinde çalışmış ancak Raffaello'yu inceledikten sonra 1883'te çizim ve kompozisyon üzerinde yoğunlaşmıştır. 1913'te heykel yapmaya da yönelen Renoir hayatı boyunca her sınıftan çeşitli insanların resmini yapmış, kendi dostlarını betimlemiştir (GKA, 1984, 7348).

EÜM'de eski şiirin geniş ufuklu, tabiatı bir ruh hâli ile birleştiren bazı mısralarında, bir Claude Monet'i veya Renoir'ı kıskandıracak manzaralar yaratıldığı söylenerek Auguste Renoir'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 182).

MS'de Türkiye'nin gerekli olan parayı tahsis ederek yurtdışındaki satış ve sergilere bir türlü katılamadığı, bu durumun ülkenin sanatının geleceğini baltaladığı, kimsenin ülkeyi Renoissiz bırakmaya hakkı olmadığı ifade edilerek Auguste Renoir'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 225).

Auguste Rodin (EÜM 54, 337, 352; MS 89) (Paris 1840- Meudon 1917) Fransız heykeltıraş. 1854'te Ecole Nationale des Arts Decoratif'e giren Rodin bu okulda hareketli modelleri akıldan resimleme tekniği üzerinde çalışmış, 1860'ta Constant Simon'dan heykelin derinlemesine görünüşü ve kısaltmayla ilgili dersler almıştır. Fransa- Prusya Savaşı'nın yarattığı düş kırıklığını anlattığı "Bronz Çağı" adlı eseriyle dikkatler üzerinde toplayan Rodin 1880'de Dekoratif Sanatlar Müzesinin kapısının yapımı için görev almıştır. İncil ve Dante'nin İlahi Komedyası'ndan ilham alarak yaptığı ve otuz yedi yıl üzerinde çalıştığı "Cehennem Kapıları" adlı dev boyutlu eserin üzerinde yüz seksen tane figür yer almaktadır. Sanatçının, dramatikliği vurgulayan el gibi eksik ve kısmi yontular üzerinde çalışması modern heykeltıraşlığı en büyük katkısı olmuştur. Akademik düşünceye karşıt olarak

eserlerin bitmemişliğini savunan Rodin XX. yüzyıl heykelticiliğine geçişte büyük önem oynamıştır (GKA, 1984, 7402).

EÜM'de hür yaradılışını nefsinde bir sel, bir tufan gibi duyan Balzac'ın küçük hesabın hiç karışmadığı yaratmalarında Rodin, Shakespeare gibi yazarlara benzediği (EÜM 54), pek çok şeyde olduğu gibi, Türk edebiyatının, Rodin'in Calais Burjuvaları'na benzeyen Kanlıca'nın ihtiyarlarını Yahya Kemal'e borçlu olduğu (EÜM 337), Tanpınar'ın, Yahya Kemal'in Bugünkü Gök Kubbe adlı eserini okurken Maillol gibi büyük heykeltıraşların başka âlemleri, sırrın ötesini yoklamak için yeni terkettiği atölyesini gezer gibi hissettiği (EÜM 352) ifade edilerek Auguste Rodin'e üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Yahya Kemal'in Kanlıca ihtiyarlarını sadece Türkçe bilenlerin anlayabileceği ancak Rodin'in Calais Burjuvaları adlı eserini, şekiller ve hacimler dünyasına açık her ruhun ve gözün tadabileceği ifade edilerek Auguste Rodin'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 89).

Augustin de Robespierre (EÜM 491) (Arras 1758- Paris 1794) Fransız devlet adamıdır. Hukuk öğrenimi gören Robespierre demokratik aşırı solun temsilcisi olarak ülkenin siyasi yaşamında etkili olmuştur. 1791'de Jakobenler Kulübünde herkese oy hakkı verilmesini savunmuş, Fransız Devrimi'nin amaçlarını yoksul halk çevresinde birleştirmeye çalışmıştır. 1793'te Halk Kurtuluş Komitesinin hükümet başkanı görevini yürütmüştür. Devrim hükümeti olan Konvansiyon hükümetinin merkezi otoritesini sarsmasından dolayı Robespierre tutuklanarak öldürülmüştür (GH, 1983, 3593, 3594).

EÜM'de Fransız İhtilali'nin geleceğini tehlikede gören Robespierre'in "*iktidarı halka bırakın*" sözüyle katliamı kışkırttığı söylenerek Augustin de Robespierre'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 491).

Avni Bey (Yenişehirli) (OATET 78, 253, 255, 256, 257, 258, 343; YK 119; EÜM 249; ED 90, 177, 159- 161, 181, 185, 186) (Yenişehir 1826/ 1827- İstanbul 1883) Divan şairidir. Abdurrahman Sami Paşa'dan Mesnevi okuyan, Sami Paşa Vidin valisi olduğunda kendisi de kâtip olarak göreve başlayan Avni Bey Bağdat, Gelibolu ve İstanbul'da çeşitli memurluklarda

çalışmıştır. Türk edebiyatının Batı tesirine girdiği bir dönemde klasik edebiyat tarzında şiirler yazdırmayı sürdüren Avni Bey Divan Edebiyatı'nın son büyük temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Fikri derinliği olan lirik gazeller söyleyen şairin şiirlerinde vahdet-i vücüd vadisinden hikmetli sözler bulunmaktadır (Tekin, 1999, 83).

OATET'te Şeyh Galip'ten Avni Bey'e kadar divan şiirini sınıflandırmanın imkânsız olduğu, asırlar boyunca bütün gelişmeyi etrafında toplayan aruzlu mısranın birinden diğerine şaşırtıcı bir acemiliğe düştüğü (OATET 78), eski şiirin karışık dil oyunlarını vardığı güzellik noktalarında bırakmayan Avni Bey'in bunları tekrar ettiği (OATET 253), bulunduğu şiir cevherinin çok çabuk kaybeden ve edalı bir dil zevkinden sıradanın tekrarına düşen Avni Bey'in eskinin bütün söyleyiş tarzına sahip olduğu, kendisine kadar az ulaşılmış zevk noktalarına ulaştığı, hayatının gençliğindeki yüksek tasavvuf neşesine sonlara doğru garip bir acılık hissini karıştırdığı (OATET 255), onun şiirlerinde her zaman bir başka mekân ve genişlik hasretinin hâkim olduğu (OATET 256), Naci'ye kadar devam eden yarı mutasavvıfane fahriyenin Leskofçalı Galip ve Avni Bey'de başladığı (OATET 257), aruzu kullanmada Leskofçalı Galip Bey'in Avni Bey'den daha titiz olduğu (OATET 258), 1857'de Sofya'dan İstanbul'a dönen Namık Kemal'in Avni Bey gibi şairlerle dost olduğu (OATET 343) söylenerek Yenişehirli Avni Bey'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Yahya Kemal'in Nesimî'den Avni Bey'e kadar bütün eski şiiri incelediği dile getirilerek Avni Bey'e bir yerde atıfta bulunulmuştur (YK 119).

EÜM'de Rezaizade'nin on beş yaşlarında iken Türk edebiyatında Batı ile iki koldan temasların başladığı ancak Yenişehirli Avni ve Leskofçalı Galip gibi şairlerin XVII. yüzyılın Nefi ve Naili gibi büyük üstatlarını benimsediği ifade edilerek Yenişehirli Avni'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 249).

ED'de Avni Bey'e altı yerde atıf yapılmıştır (ED 159- 161, 181, 185, 186). Bu atıflarda Avni Bey'in yanında Ziya Paşa'nın dilinin derbeder gözüktüğü (ED 159), şiirin dil ile yazılabileceğini Avni Bey'in okuyucusuna hissettirdiği (ED 160), şiirlerinin söz zenginliği ile dolu olduğu (ED 161), 1860'lı yılların en önemli şairi olduğu (ED 181), XIX. yüzyıldaki üç şiir tarzı

değişikliğinden birinin onunla gerçekleştiği (ED 185), Avni divanının başında narsist bir şiir bulunduğu (ED 186) söylenilmiştir.

Ayetullah Bey (Suphi Paşazâde Ayetullah) (NK 7; OATET 221, 224, 226, 476; EÜM 222; ED 38, 39, 178) (Mısır 1846- Tercan 1878) İstanbul'da özel dersler alarak yetişen, Fransızca öğrenen Ayetullah Bey on beş yaşında memur olmuş, çeşitli kaymakamlıklarda çalışmış, 1877'de Erzurum mektupçusu olmuştur. Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi II. Abdülhamit aleyhinde çalışan hürriyet taraftarı, sanatkâr ruhlu bir insandır. Vakit gazetesine makaleler yazmış, Basiret'te başyazarlık yapmış, Volney'nin Les Ruines adlı eserinin bir kısmını Tüdmür Harabeleri adıyla tercüme etmiştir (ML, 1969, 947).

NK'de Namık Kemal'in Genç Osmanlılar cemiyetine katılması ile hürriyet ve meşrutiyet taraftarı Ayetullah Bey gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile beraber bütün ömrü boyunca devam edecek bir mücadeleye girdiği söylenerek Ayetullah Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 7).

OATET'te Namık Kemal, Ayetullah Bey, Pazarköylü Ahmet Ağa gibi kişilerin Yeni Osmanlılar Cemiyetini kurdukları (OATET 221, 224) ancak Ayetullah Bey'in cemiyeti hükümete şikâyet ettiği (OATET 226), Recaizade Mahmut Ekrem'in Hariciye Mektubî Kaleminde Ayetullah Bey ve Namık Kemal'le tanıştığı (OATET 476) söylenerek Ayetullah Bey'e dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in Genç Osmanlılar cemiyetine katılması ile hürriyet ve meşrutiyet taraftarı olarak Ayetullah Bey gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile beraber bütün ömrü boyunca devam edecek bir mücadeleye giriştiği söylenerek Ayetullah Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 222).

ED'de Yeni Osmanlılar Cemiyetinin Ali Paşa'yı öldürmek için plan yaptığını hükümete haber vermesi nedeniyle Hamdullah Suphi'nin kardeşi Ayetullah Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 178).

ED'de iki yerde Mehmet Ayetullah Efendi'ye atıf yapılmıştır (ED 38, 39). Bu atıflarda Volney'nin yazdığı Tadmür Harabeleri'nin bir kısmını tercüme ettiği (ED 38), 1262'de Mısır'da doğduğu, üç yaşında İstanbul'a gelip özel dersler alarak öğrenimini tamamladığı, Defter-i Hakanide, Divan kalemlerinde ve Tercüme Odasında görev aldığı, önce Tahrir-i Emlak

İdaresinde Tahrir Kalemi müdürü, sonra Şura-yı Devlet muavini olduğu, Ali Paşa'nın ölümüyle buradan ayrılarak çeşitli devlet memurluklarında bulunduğu, 1295'te tifodan vefat ettiği, Ziya Paşa tarzında terhib-i bendi bulunduğu, Tedmür Harabeleri tercümesinin yanı sıra Ali Paşa'nın ölümünden sonra yazdığı Rüya Risalesi'nin bulunduğu (ED 39) söylenmiştir.

Ayıntabizade Mehmet Efendi (EÜM 189) Akif Paşa'nın babasıdır (EÜM 189).

EÜM'De Akif Paşa'nın babası olması bağlamında Ayıntabizade Mehmet Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 189).

Ayni Efendi (Ayıntablı) (OATET 92, 93, 252) (Gaziantep 1766-İstanbul 1837) Divan şairidir. 1790'da İstanbul'a gelen şair burada Sultan Ahmet Medresesini bitirmiştir. Çeşirli memurluklarda bulunan Ayni Efendi 1831'de Babiali'deki memurlara Arapça ve Farsça öğretmekle görevlendirilmiştir. Ayni, Şeyh Galip tesiri ile döneminin şiir modalarını ihmalci bir üslup ve ilhamda birleştirmiş, manzum lugatı ve tarih düşürmesiyle ünlü bir şairdir (İA, 1988- 2012, 270, 271).

OATET'te XIX. yüzyılda Şeyh Galip'in etkisini taşıyan şairlerden olduğu (OATET 92), Türk edebiyatında Batı sazlarından ilk defa bahseden bir manzumesinin ve Sakiname adlı bir eserinin bulunduğu (OATET 93), XIX. yüzılın ikincisi yarısında, Babiali hocası Ayni Efendi gibi şairlerin bile kendisini devlet yeniliklerinin emrine verdiği (OATET 252) söylenerek Ayıntablı Ayni Efendi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Ayşe Sünbül Hanım (OATET 159) Lofçalı Topuzoğlu ailesinden gelmektedir. Ahmet Cevdet Paşa'nın annesidir (OATET 159).

OATET'te Ahmet Cevdet Efendi'nin annesi olduğu belirtilerek Ayşe Sünbül Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 159).

Aziz Bey (OATET 239) Kleanti- Skalyeri Komitesi partisinin üyelerindedir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Müdürlüğü, 2013).

OATET'te V. Murat'ı yeniden padişah yapmak isteyen Kleati Skaliyeri- Aziz Bey komitesinin içerisinde bulunması sebebiyle bir yerde Aziz Bey'e atıf yapılmıştır (OATET 239).

Aziz Efendi (OATET 145) Encümen-i Daniş'in Münşeat sahibi, İtalyanca bilen tercümanlarından (OATET 145).

OATET'te Encümen-i Daniş'in daha ziyade tercüme üzerine çalıştığı, Yakovaki ile birlikte 1249'da yazdıkları Napoleon'un İtalya seferleri tarihinin bunlardan bir tanesi olduğu söylenerek Aziz Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 145).

Aziz Efendi (İstanbul) (OATET 213) Vakayi-i Mısriye gazetesi yazarıdır. Bulak Basımevi (1821) ve tarihteki ilk Türk gazetesi olan Vakayi-i Mısriye (1828) vali olduğu dönemde Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından Mısır'da kurulmuştur (Yazıcı, 1991, 267- 278; BL, 1992, 1983). İstanbullu Aziz Efendi, Bulak Basımevinde çok güzel bir talik baskıyı kullanmaya başlayana kadar, burada çok az divan basılmıştır (Baysal, 1984, 2010).

OATET'te İstanbul'dan Mısır'daki Bulak Basımevine matbaanın Aziz Efendi idaresinde gittiği ve böylece basımevinde talik baskısı ile güzel yazıların çıkmaya başladığı ifade edilerek Aziz Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 213).

Aziz Ali Efendi (Giritli) (OATET 26, 526; EÜM 174, 175) (Girit 1749/ 1750 Berlin 1798) Devlet adamı ve şairdir. İstanbul'da çeşitli önemli memurluklarda bulunduktan sonra 1796'da ilk daimi elçi ve fevkalade murahhas orta elçi unvanıyla Prusya'ya gönderilmiş ve ölene kadar Berlin'de III. Selim adına Osmanlı Devleti'nin temsil etmiştir. Kaynaklarda Hurufiliğe eğilimli, gizli ilimlere meraklı, Alevi- Bektaşî meşrepli ve rind tabiatlı olduğu yazmaktadır. Türkçe ve Farsça şiirleri bulunan Aziz Efendi'nin en bilinen eseri Muhayyelat'ıdır (İA, 1988- 2013: 333, 334)

OATET'te matbaanın verdiği imkânlarla daha çok okuyucuya ulaşan Aziz Efendi'nin Muhayyelat'ının XVIII. asır sonunda gereksiz yere eklenen dini motiflerin yüzünden Binbir Gece Masalları'na döndürüldüğü (OATET 26), Celaleddin Harzemşah ve Araba Sevdası gibi eserlerde görülen iki kadının

birbirine benzemesi motifine eski şark masallarında sihir şeklinde rastlandığı ve en son olarak Muhayyelat'taki Şapur ve Hüma hikâyesinde görüldüğü (OATET 526) söylenerek Giritli Aziz Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Muhayyelat adlı eserinin konusunu, bir zamanlar eline geçen Süryanice ve İbranice gibi dillerden tercüme edilmiş Hulâsat al-hayal adlı bir kitaptan aldığını ve sade bir dille yeniden yazdığını söyleyen Giritli Aziz Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174, 175).

Aziz Mahmut Hüdai (BŞ 185; EÜM 374; YG 36) (Şereflikoçhisar 1541- İstanbul 1628) Celvetiye tarikatının kurucusu ve şairdir. İstanbul'da Küçükayasofya Medresesinde eğitimini bitiren Hüdai Nazırzade Ramazan Efendi'nin öğrencisi olmuş, her yere hocası ile birlikte gitmiştir. Bu sırada Halvetiye tarikatı hocalarının sohbetlerine katılmıştır. Tekkede şeyhlik, camide vaizlik yapan, tefsir ve hadis okutan Aziz Mahmut Hüdai 1595'te Hüdai dergahını kurmuştur. 1616'da açılan Sultanahmet Camisi'nin ilk hutbesini okumuştur. Halktan padişaha döneminde yaşayan herkesi etkilemiştir. Daha çok sade ve hikemi tarzda ilahiler yazmıştır (İA, 1988-2012, 338, 339).

BŞ'de Tanpınar'ın Sultanahmet Cami'nin temelleri arasında hayal ettiği Hüdai Efendi'nin kimi zaman onun için dışarıya çıkıp

“Günler gelip geçmekteler

Kuşlar gibi uçmaktalar”

beytini tekrar ettiğini düşündüğü ifade edilerek Aziz Mahmut Hüdai'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 185).

EÜM'de ses ve anlam gibi iki ayrı unsurdan oluşan şiirin Hüdai'nin

“En ummadığın yerde

Nâgâh açılır perde

Derman erişir derde

Mevlâ görelim n'eyler

N'eylerse Güzel eyler”

şiirinde söz edildiği gibi bu unsurların beklenmedik bir anda birleştiği yerde gerçek hâliyle okuyucunun karşısına çıktığı söylenerek Hüdai'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 374).

YG'de Türk deha ve dilinin değişik insanlarda farklı şekillerde yansıdığı ancak aynı zamanda Aziz Mahmut Hüdai'den Üftade'ye, Hacı Bayram'dan Yunus Emre'ye aynı ocağın ateşi ile devam ettiği ifade edilerek Aziz Mahmut Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

Azmi Bey (OATET 226) Hakkında bilgi bulunamadı. Azmi Mehmet Bey olabilir.

OATET'te Yeni Osmanlılar Cemiyeti hakkındaki ilk araştırmada tutuklandığı söylenerek Azmi Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 226).

Azmizade Haleti Efendi (EÜM 165, 194, 204) (İstanbul 1570-İstanbul 1631) Divan şairidir. İyi bir öğrenim gören Haleti 21 yaşında müderris, 32 yaşında kadı olmuştur. Pek çok şehirde kadılık yaptıktan sonra Anadolu ve Rumeli kazaskerliğine atanmıştır. Türk edebiyatında rubaileriyile adını duyuran şair bu şiirlerini kimi zaman mistik kimi zaman sevgi temalı yazmıştır. Ayrıca İslam hukuku üzerine yazıları da bulunmaktadır (Kurdakul, 1971, 307, 308).

EÜM'de etrafındaki her şeye kendi ruhunu geçirmeyi bilen Evliya Çelebi'nin eserinde kendi dönemini, Azmizade Haleti Efendi'nin "*kan yutmanın adını tahammül koymuşuz*" mısralı rubaisinin coşkusuyla anlattığı (EÜM 165), Akif Paşa'nın Tabsıra'sının Servetifünuncuların sosyal kaynaklarından bir tanesi olduğu ancak Akif Paşa'dan önce bu alanda Raşid, İsmet Bey, Halet Efendi gibi kişilerin önemli eserlerinin bulunduğu (EÜM 194), Ahmet Cevdet Paşa'nın Tarih'indeki Halet Efendi'nin şahsiyetini anlatan parçaların eski nesrin son örnekleri olduğu (EÜM 204) söylenilerek Halet Efendi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Azra İnal (MS 223) (Yunanistan 1912- İstanbul 1998) (Worldvitalrecords, [t.y.]) Türk ressam. Devlet Güzel Sanatlar Akademisine giden İnal, Beşiktaş'ta aralarında Nuri İyem'in de bulunduğu bazı ressam arkadaşlarıyla birlikte stüdyo kurmuş ve resim yapmışlardır. Sık sık Büyükkada'ya giden İnal bazıları Anadolu Kulübü'nde olmak üzere pek çok sergi açmıştır (Adalılar.adalılarmüzesi, [t.y.]).

MS'de Tanpınar'ın kendisinden çok umutlu olduğu ve bir gün Harikalar Memleketinde Alice gibi bir eser yaratacağı söylenerek Azra İnal'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 223).

Bacchus (ED 273) Dionysos'un Latince adı (bkz. Dionysos).

Bahaettin Nakşibendî (OATET 91) (Kasr-ı Arifân 1318- Buhara 1389) Nakşibendiye tarikatının kurucusu ünlü Türk sofisidir. Üç günlükken Hacegan tarikatı şeyhlerinden Hoca Muhammed Baba Semmasi tarafından evlat edinilmiş ve onun müritlerinden birinin terbiyesi altında yetişen Nakşibendi Semerkand'a uğrayarak bazı bilginlerle görüşmüştür. Manzum nasihatlerden oluşan Hayatnâme, tassavvufla ilgili Delilü'l-âşıkın adlı eseri bulunmaktadır. Vefatından sonra halifesi Muhammed Parsa onun sözlerini Risale-i Kudsiye isimli bir kitapta toplamıştır (TDEA, 1977- 1998, 287, 288).

OATET'te İzzet Molla'nın ikinci divanındaki şiirlerin bir kıta ile ithaf edildiği kişi olması bağlamında Şah-ı Nakşibend'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 91).

Baki (BŞ 168; OATET 3, 8, 10, 13, 22, 81, 104, 313, 337, 339, 340, 422; YK 32, 97, 107, 108, 111, 116, 117, 122; EÜM 58, 84, 110, 137, 139, 142-150, 153-160, 169, 173, 178, 179, 182-184, 205, 299, 315, 322, 325, 326, 331, 332, 337, 340, 353, 416, 508; YG 286; ED 82, 83, 87, 94, 101, 107, 115, 161, 163, 172, 196, 227, 261, 282, 283; MS 23, 50, 237, 239) (İstanbul 1526- İstanbul 1600) Divan şairidir. Divan şiirinin en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilen Baki genç yaşta ortaya çıkan şairlik kabiliyetiyle gerek hocalarının, gerekse çevresinin ilgisini çekmiş, devrinde yaşadığı dört padişahın ve pek çok devlet adamının desteğini görmüştür. Baki günlük konuşma dilini aruz vezni ve klasik şiirin diğer ahenk unsurları ile ustalıkla birleştirmiş, Arap ve İran edebiyatından gelme müşterek hayal sistemini kendi engin hayal gücüyle yoğurarak mahalli ve milli bir tarz yaratmıştır. Daha çok gazel şairi olarak bilinen Baki'nin bütün şiirleri dini edebiyat dışında yazılmıştır. Başlıca eserleri: Divân, Mevâhibü'l-ledünniye tercümesi, Fezâilü'l-cihâd, Mekke târihi, Hadis-i erbain tercümesi (İpekten, 2004, 5- 12).

BŞ'de Boğaz'a veya Haliç'e yaptığı gezintilere Kanuni ile birlikte giden Baki'nin, o muhteşem mersiyeyi yazarken bu gezintilerden dönüşünde gördüğü Hisar'ın kilidinin, Sütlüce'nin çıkışındaki Süleymaniye'nin aklına gelmiş olabileceği, Türk edebiyatında mimari yapının ilk defa bu şiirle girdiği söylenilerek Baki'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 168).

OATET'te Baki'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 3, 8, 10, 13, 22, 81, 104, 313, 337, 339, 340, 422). Bu atıflarda Necati ile Baki'nin büyüklüğünün Türkçenin karışık dil yapısının içinden parça parça da olsa şehirli dil zevkini bulmalarında yattığı (OATET 3), Baki'nin, şiirlerinde bahar tasviri yaparken özellikle erguvanı kullandığı (OATET 8), XVI. ve XVII. asır şairlerinden özellikle Baki ve Sabri'nin şiirlerinde, asıl muhatabın sevgili ya da hükümdar olmasında tereddüde düşüldüğü, kimi zaman bir şiirde birden diğerine kolayca geçebildikleri (OATET 10), Baki'nin imaj sisteminde sanat oyunlarından bolca yararlandığı (OATET 13), Baki'nin Necati Bey'e, Nedim'in Baki'ye yaptığı nazirelerin eski şiir sanatının kendine mahsus sistemi içinde değerlendirilmesi gerektiği (OATET 22), nazım ve nesri çok iyi kullanan Baki gibi büyük şairlerin yerine, İzzet Molla'nın Türk edebiyatının nesre ihtiyaç duyduğunu tespit etmesinin çok önemli olduğu (OATET 81), Baki ve Nefi'den sonra Dertli'nin "kara bahtım" koşmasında, erkekçe eda ve yüksek söyleyişe ulaştığı (OATET 104), Ziya Paşa'nın Reşit Paşa mersiyesinde boş yere Baki'den Şeyh Galip'e kadar büyük şairlerin en güzel şiirlerinin sesini yokladığı (OATET 313), Ziya Paşa'nın, Baki'ye gelene kadar Türkçenin kaba sözlerle dolu olduğunu düşündüğü (OATET 337), Türkçenin olgunluk noktasının Baki olduğu (OATET 339) ancak Baki'nin Türk şiirinin büyük liriklerinden biri olduğunu anlayamadığı (OATET 340), Baki gibi büyük şairlerin şiirlerinde, okuyucunun önceden hazırlanmış bir hayal sistemiyle karşı karşıya olduğunu hissetmediği, şairin insanı yakalayan mısralarının, Türk kültürün en güzel örnekleri olduğu (OATET 422) söylenilmiştir.

YK'de Baki'ye sekiz yerde atıf yapılmıştır (YK32, 97, 107, 108, 111, 116, 117, 122). Bu atıflarda Yahya Kemal'in derslerinde Racine, Valery ve Baudelaire'den Nedim, Baki ve Şeyh Galip ile birlikte söz ettiği (YK 32), Baki'nin şiirindeki "terk ehli" tabirinin eskiden yanlış okunarak "Türk ehli" sanıldığı (YK 97), Fuzulî, Baki, Galip gibi şairlerin toplum hayatında Batılı çağdaşlarıyla benzer roller oynadıkları, onların Türk kültürüne ait lirizmi ve

mükemmeliyet duygusunu şiirlerinde vermeye çalıştıkları ve bu şairlerle beraber Türk şiirine konuşma dilinin girmeye başladığı (YK 107, 108, 111, 116), Türkçenin klasiklerini de bu şairlerin şiirlerinden süzülen mısraların oluşturduğu (YK 116, 117), Yahya Kemal'in de bu şairlerin yarattığı âlemin büyüsunü, onları tekrara düşmeden vermeye çalıştığı (YK 122) ifade edilmiştir.

EÜM'de Baki'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 58, 84, 110, 137, 142-150, 153-160, 169, 173, 178, 179, 182-184, 205, 299, 315, 322, 325, 326, 331, 332, 337, 340, 353, 416, 508). Bu atıflarda bugün Türk nesrinin, Baki'nin Levayih-i hamidiyye tercümesindeki açıklık ve olgunluğuna yaklaşan örnekler verdiği (EÜM 58), Tanpınar'ın şiir okumak istediğinde Baki'nin,

*“Nâm ü nişâne kalmadı fasl-ı bahardan
Düştü çemende berk-i diraht itibârdan”*

beyitli şiirini seçtiği (EÜM 84), Yahya Kemal'in, konusunu Baki gibi ustaların şiirlerinden seçtiği konuşmasında, tekrarladığı mısralarla eski şiirin ve milli dehanın dayandığı lirizmi gösterdiği (EÜM 110), Yunus Emre ile sadece Nedim ve Baki gibi eski şiirin zevki içinde çığır açabilen şairlerin boy ölçüşebileceği (EÜM 137, 150), Baki'nin Necati'den yirmi yıl sonra doğduğu, Fuzuli'nin kırk bir ya da kırk altı yaşlarında iken Baki'nin sekiz yaşlarında bir çocuk olduğu (OATET 142, 153), Fuzuli'nin Türk şiirinin gelişmesinde, Necati Bey ile Baki'nin arasında bir yerde yaşadığı (EÜM 143, 154), Türk kasidediliğine, Baki'den Nedim'e kadar bir yığın şaheser kazandıran tatlı konuşma edasını Fuzuli'nin getirdiği (EÜM 144, 155), Baki'nin Kanuni Mersiyesi'nin, Fuzuli'nin meşhur Âl-i Abâ mersiyesinin yolundan geçtiği (EÜM 145), Fuzuli ile Baki'nin iki kutup gibi karşılaştığı, kurucu unsurları ile aynı iç âleme sahip olan Baki'nin dili kurmakla işe başladığı, hayatın karşısında çok sakin, ölçülü, rind ve hazperver olduğu, ölçülü hüzünden hareket ettiği, şiirlerinde laik ve sosyal olduğu (EÜM 147, 156), ölümün karşısında kendisini sanatın ve insan hafızasının ebediliği ile teskin eden Baki'nin ölüm yerine sanata inandığı, eserlerinin kıymetli madenler ve sanat eşyaları ile dolu olduğu (EÜM 149, 157, 158, 159), Baki gibi pek çok Osmanlı şairinin Fuzuli'den ilham aldığı (EÜM 160), Nedim'in neşe ve mizahının, hayat karşısındaki rindane hâlinin, Baki gibi diğer XVII. yüzyıl şairlerinde görülen

özellikler olduğu (EÜM 169), Baki'nin Kanuni Mersiyesi gibi Nedim'in hüznü sesinin de fark edilmeden Türk şiirinden geçtiği (EÜM 173), Baki'nin "*Nâm u nişâne kalmadı fasl-ı bahardan*" mısrası gibi şiirlerinin bir dildeki güzellik imkânlarının sonuna kadar yoklanmasından doğmuş eserler olduğu (EÜM 178), Tanpınar'ın gençliğinde de Nedim, Nefi, Baki ve Naili'yi sevdiği ancak onlarda hatalı gördüğü pek çok tarafı unutup ihmale çalıştığı (EÜM 179), Baki, Yahya Efendi, Naili ve Nedim'de bahar için söylenmiş çok güzel mısra ve beyitlerin bulunduğu, şiirlerinde kullandıkları hayallerin yarısından fazlasının bahardan geldiği (EÜM 182), Baki'nin bir istisna gibi görünen sonbahar gazeline de, talihin cilvelerinden şikâyet eder gibi sonbahardan bahsettiği (EÜM 183, 184), Cevdet Paşa'nın Kıyas-ı Enbiya'yı yazarken önünde Baki'nin Levayih-i hamidiye adlı siyer tercümesinin bulunduğu, Baki'nin bu çalışmasının Türk nesrinin en başarılı örneği sayılabileceği ancak Nedim'e ve Sahayif-ül-ahbar tercümesine kadar Baki'nin bu eserinden istifade edenin bulunmadığı (EÜM 205), Baki ve Nefi'den sonra Yahya Kemal'in Türkçenin hâkim şairi olduğu (EÜM 299), destan parçalarının kullanıldığı Baki'nin Kanuni Mersiyesi ile Nefi'nin bazı kasidelerinin, Türkçenin bu konudaki en yegâne örnekleri olduğu (EÜM 315), sanat oyunları bir yana bırakıldığında "nağme"nin Baki, Nefi gibi şairlerin şiirlerinin esası olduğu (EÜM 322), Yahya Kemal'e kadar, eski şiirin hiçbir şairinin dilin saf ve keskin şuuruna sahip olamadıkları (EÜM 325), bir Fuzuli ya da Baki olmayan Yahya Kemal'in eski dille yazdığı manzumelerinde, unutulmuş modaların baharından toplanan bir lezzet bulunduğu (EÜM 326), Baki, Naili, Nefi'nin dilinin Ahmet Yesevi veya Kadı Burhaneddin'in yanında ağır durması gibi, Yahya Kemal'in dilinin ve eserlerinin, döneminde aynı farkla durduğu (EÜM 331), Yahya Kemal'in konuşmalarından, Tanpınar'ın Nedim'i, Şeyh Galip'i ve Baki'yi tanıdığı (EÜM 332), Baki gibi birkaç büyük üstadının şiirin cereyanını bilinçli bir şekilde yakaladığı ancak onların daha çok mazmunun gizli ve karışık bahçesinde koştukları (EÜM 337), Baki'nin Nedim, Yahya Efendi gibi İstanbullu şairlerden olduğu (EÜM 340), Baki gibi ustalar sayesinde eski şiirin bugün hatırlandığı (EÜM 353), Nurullah Ataç sayesinde Baki'nin gerçek, büyük zenginliklerinin tanındığı (EÜM 416), eski şiirin her türdeki örneğinin divanında bulunmasından dolayı, Baki'ye kadar gelen bütün şairlerin Şeyhi'ye sık sık nazire yazdıkları (EÜM 508) ifade edilmiştir.

YG'de bir form meselesi olan Şiirin Orhan Veli, Baki, Valery gibi Şairlerde olduğu gibi tamamen Şahsi kurallarla elde edilebileceği ifade edilerek Baki'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 286).

ED'de Baki'ye pek çok yerde atıf yapılmıŐtır (ED 82, 83, 87, 94, 101, 107, 115, 161, 163, 172, 196, 227, 261, 282, 283). Bu atıflarda Baki'nin Őiirlerinde yaŐayan dili kullandığı (ED 82), Baki'den itibaren Racinelerin bulunduğu (ED 83), Yahya Kemal'in "söylenir" redifli gazelinin Baki'nin "söyletir" redifli gazeline benzediği (ED 87), Yahya Kemal'in bir Őiirinde, Baki'nin bir eseri ile bezm-i elest'e gittiği (ED 94), Baki'nin Kanuni Mersiyesi'nde musikinin tekrarlarla olduğu (ED 101), diğerlerinin aksine eserlerinin hayatla i içe bulunduğu (ED 107), Őairlerin, dillerini kendinden sonrakilere miras bıraktığı, böylece Nef'i'nin Baki'den aldığı dili kendine göre tanzim ve tasnif ettiği (ED 115), Őinasi'nin ReŐit PaŐa için yazdığı mersiyede Baki'nin tesirinin bulunduğu (ED 161), tercii ve terki-i benti Őeyhi, Rūhī ve Baki'nin kullanmasına rağmen eski Őiirde çok rağbet görmediği ancak XVII. yüzyılda aniden moda olduğu (ED 163), Harabat'ın dilinin Ahmet PaŐa ile baŐladıĐı, Baki'de olgunlaŐtıĐı (ED 172), Baki'den sonra epik Őiire en çok Namık Kemal'in Cezmi ile ulaŐtıĐı (ED 196), Őiirlerdeki "toprak" imajının öncelikle Krezüs kompleksini verdiği, Baki'de de toprak imajının renkli taŐlarla, özellikle altın, gümüş vb Őeylerle temsil edildiği hatta Kanuni Mersiyesi'nde bu kompleksteki gibi ölümün bir hazine olduğu (ED 227), Fuzulī, Baki, Nefi, Nedim ve Őeyh Galip'in klasik edebiyattaki eriŐilmez beŐ büyük Őair olduğu (ED 261), Fuzuli'nin aksine, Baki'nin sevgilisinin padiŐah olduğu (ED 282), bazı zamanlarda müthiŐ bir dindar olan Baki'nin dinle tasavvufu birleŐtirdiĐi ve kendi terki-i bini yaptığı, ondaki monarŐizm ve saray fikrinin Ahmet PaŐa'da baŐladıĐı (ED 283) ifade edilmiŐtir.

MS'de eski Türk Şiirinin gelişim devresi olan XVI. yüzyılda, Baki'nin Türklerin mücadelelerindeki kahramanlıkları anlattığı (MS 23), eski Şiirin öldüğünü kabul etmeyen yeni Şairlerin, bugüne ait malzemeleri eserlerinin içine sokarak eski Şiiri zenginleştirmeye çalıştıkları ve böylece Baki'nin döneminde yaptığı Şeyi tekrara çalıştıkları (MS 50), Baki'nin devrinin en önemli kişilerinden olduğu (MS 237), Türk mısrasının sesini verebildiği (MS 239) ifade edilerek Baki'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Baki Süha Ediboğlu (EÜM 118) (Antalya 1915- İstanbul 1972) Türk şair. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesini bitiren Ediboğlu Tan, Akşam, Cumhuriyet gazetelerinde sekreter ve yazar, Ankara ve İstanbul radyolarında baş spiker, İzmir Radyosunda müdür olarak çalışmıştır. Varlık, Aile gibi çeşitli dergilerde şiir ve öyküleri yayınlanmıştır (BL, 1992, 3519; Türk Sanat Müziği, 2011)

EÜM'de II. Dünya Savaşı yıllarında tanınan ancak sağlam bir şiir geleneği bırakmayan şairlerden olduğu söylenerek Baki Süha Ediboğlu'na bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 118).

Barak Baba (EÜM 134) (?- Geylan 1307/ 1308) Bektaşilik üzerinde büyük etkisi bulunan Türkmen kökenli Kalenderi şeyhi. Saçlarını ve sakallarını kazıtması, bıyıklarını uzatması, başına iki yanı boynuzlarla süslenmiş keçe külah giymesi, boynuna küçük çanlar ve aşık kemikleri takması ile Müslüman bir dervişten daha çok, Orta Asyalı bir şamanı anımsatmıştır. XIV. yüzyıl sonlarına kadar Anadolu ve İran'da varlıklarını koruyan Barak Baba ve müritleri zaman içerisinde Bektaşilik içerisinde erimiş, Bektaşiliğin kurumlaşmasında yardımcı olmuştur (AB, 1993, 321).

EÜM'de Yunus Emre'den söz edilirken Barak Baba, Tapduk Emre, Hacı Bektaş, Sarı Saltuk gibi pek çok insanın adına sık sık rastlanıldığı söylenilerek Barak Baba'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 134).

Bartolomeo Bosco (OATET 148) (Torino 1793- Dresden 1863) İtalyan hokkabaz. Yaptığı fincan oyunları ile büyük bir ün kazanarak "hokkabazlar kralı" adını alan Bosco 1839'da İstanbul'a gelmiştir. Burada kurduğu tiyatrodaki çeşitli gösterilerin yanı sıra dönemin en tanınmış operacıların temsilleri sergilenmiştir (BL, 1992, 1821).

OATET'te 1256 senesinde, şimdiki Galatasaray Lisesinin yerinde bulunan Mekteb-i Tıbbiye binasının karşısına, bir tiyatro açması bağlamında Sardunyalı Bosco'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 148).

Baruch Spinoza (OATET 528) (Amsterdam 1632- La Haya 1677) Hollandalı filozof. Amsterdam'da İbrani dinine dayalı bir öğrenim gören Spinoza babasından Portekiz ve eski İspanyol dillerini, kendi kendine

Almanca, Fransızca, İtalyanca ve Latinceyi öğrenmiştir. Matematik, fizik, mekanik, kimya, tıp ve gökbilim konularında çalışmalar yapmıştır ancak çevresindeki baskı nedeniyle eserlerini yayımlayamamıştır. Felsefe problemlerinin çözümünde geometriye dayanan bir yöntem uygulayan Spinoza bütün düşüncelerinin töz olarak nitelediği Tanrı kavramı üzerinde yoğunlaştırmıştır. Spinoza'nın yöntemiyle bilimsel felsefenin ilerlemesinde önemli bir aşama kaydedilmiştir (TDÜA, 1983, 5095, 5096).

OATET'te Hamit'in Allah'ın bir parçasının insanlara yansıdığından dünyada şeyhler, filozofların bulunduğunu, bunların başında da Spinoza, Schelling gibi kişilerin yer aldığını düşündüğü söylenerek Spinoza'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 528).

Bayezid II (OATET 40; MS 160; ED 242) (Manisa 1450- Edirne yakınları 1512) Onuncu Osmanlı padişahıdır. Kardeşi Cem'in padişahlığını tanımayınca on dört yıl süren Cem meselesi ortaya çıkmıştır. Bu olaydan dolayı seferlere babası gibi önem veremeyen II. Bayezid orduyu ve donanmayı güçlendirmiş, yönetim ve kültür alanlarında büyük işler yapmıştır. Adlî mahlasıyla şiirler yazan II. Bayezid'in bestekâr olduğu da bilinmektedir (YTA, 1985, 343, 344; Kocatürk, 1968, 125- 133).

OATET'te Avrupa sanatı ile ilişkimizin düşünülenden eski olduğu, II. Bayezid devrinde Michelangelo ile Leonardo da Vinci'nin İstanbul'a getirilmesi için teşebbüslerde bulunulduğu söylenilerek II. Beyazıt'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 40).

MS'de Türk mimarisinin en orijinal ve parlak döneminin onun saltanatı sürecinde gerçekleştiği bağlamında Beyazıt II'ye atıf yapılmıştır (MS 160).

ED'de Racine'in Bajazet (Beyazıt) adlı eserine ve II. Beyazıt'ın "*Arûs-ı saltanat müşâreket kabul etmez.*" sözüne değinilerek bir yerde II. Beyazıt'a atıfta bulunulmuştur (ED 242).

Bedrettin Tuncel (EÜM 437) (Giresun 1910- Ankara 1980) Türk yazar, çevirmen. Galatasaray Lisesinden sonra 1936'da Lyon Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirmiştir. Yurda döndüğünde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde görev alan Tuncel tiyatro,

Batı edebiyatı ve çeviri konularıyla ilgilenmiş ve bu konularla ilgili pek çok kitap yazmıştır (Altınkaynak, 2008, 707). 1958- 1966 yılları arasında Türkiye'nin Unesco temsilcisi olarak seçilmiş, UNESCO Yürütme Konseyi Başkan Vekili ve Genel Konferans Başkanı olarak görev yapmıştır (Unesco, [t.y.]).

EÜM'de İstanbul'a geldiğinde İsmail Habib Sevük'ün evine uğrayan dostlarından olduğu söylenerek Bedrettin Tuncel'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 437).

Bedri Rahmi Eyüboğlu (EÜM 114, 115, 406; YG 288, 289; MS 222, 253) (Görel 1913- İstanbul 1975) Şair, yazar ve ressamdır. 1929'da Güzel Sanatlar Akademisine giren Eyüboğlu iki yıl Fransa ve İngiltere'de kalmış, geri döndükten sonra Akademiye L. Levy'nin asistanı olmuştur. Şiirlerini çeşitli dergilerde yayınlayan şair hem şiirlerinde hem de resimlerinde halk kültürünün çeşitli öğelerinden yararlanmıştır. Orhan Veli, Eflatun Cem Güney, Halikarnas Balıkcısı gibi birçok edebiyatçının yapıtlarını resimlemiştir (TBEA, 2010, 406).

EÜM'de Cahit Sıtkı'nın şiirlerindeki "intimisme"nin (içtencilik) ressam Bedri Rahmi'nin serbest nazım tarzındaki şiirlerinde yeni bir şekil aldığı, yeni bir resim tecrübesi ile birleştiği, pek çok hayal ve yaklaştırmanın eklendiği (EÜM 114), Bedri Rahmi'nin şiirlerinin bir tarafını şairin yaşama arzusunun diğer tarafını ise gittikçe ağır basan popülizmin meydana getirdiği, halk şiirinden gelen unsurların şiirinde zamanla hâkim unsur hâline geldiği, son dönemlerinde resmini de kilim ile diğer halk sanatlarındaki motiflerin ve "stylisation"un emrine verdiği (EÜM 115), Bedri Rahmi gibi genç yazarların eserlerinde bulunan üçüzlü kuruntular, gündelik hadiseler, hayat manzaraları ve kâinat gibi unsurların yeni edebiyatta yeni bir anlam kazandığı (EÜM 406) söylenilerek Bedri Rahmi Eyüboğlu'na üç yerde atıf yapılmıştır.

YG'de şiirinde resmi, sokağın anahtarını ve hayat aşkını çok güzel bir şekilde birleştirdiği ifade edilerek Bedri Rahmi Eyüboğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır (YG 288, 289).

MS'de resim sergisinin çok güzel olduğu ve Türk resmine kattığı güzelliklerin ileride anlaşılacağı (MS 222, 253), Nazmi Ziya ve Çallı'dan sonra oldukça geç gelen ressam neslinin, Bedri ve Eren Eyüboğlu dışında

kalanların hepsinin aynı yaşta olduğu (MS 253), olduğu söylenerek Bedri Rahmi Eyüboğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır.

Behçet Kemal Çağlar (YK 169; EÜM 113; MS 166) (Erzincan 1908-İstanbul 1969) Türk şair ve yazardır. Yurt, ulus ve Atatürk konulu şiirleriyle tanınmış, toplumsal duyguları, coşkulu bir söyleyişle dile getirmiştir. Türk Dil Kurumu yazmanlığı, Halkevleri Müfettişliği, Erzincan milletvekilliği, TRT Yönetim Kurulu Başkanlığı gibi görevlerde bulundu. Çağlar halk şiirine biçimsel olarak bağlı kalarak manzum oyunlar ve destanlar yazmıştır (TDEA, 1977- 1998, 106).

YK'de Yahya Kemal'in ölümünden sonra Asım ile Behçet Kemal'in radyoda onun şairin şiirlerini okudukları söylenerek Behçet Kemal'e bir yerde atıf yapmıştır (YK 169).

EÜM'de büyük bir nazım kolaylığına sahip olduğu, şekil endişesi yerine coşkun bir lirizmi ve belagati tercih ettiği, saz ve halk şairleri geleneğine bağlı olduğu, Atatürk inkılaplarını kendisine ilham kaynağı yaptığı söylenerek Behçet Kemal Çağlar'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 113).

MS'de bugünün dününden iyi olmasına rağmen Behçet Çağlar'ın Hamit'ten üstün olduğu görüşünün kabul edilemeyeceği ifade edilerek Çağlar'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 166).

Behçet Mustafa Efendi (Hekimbaşı) (OATET 113, 115, 144, 214, 500) (İstanbul 1774- İstanbul 1832) Tarhan'ın büyük amcası, Abdülhak Molla'nın ağabeyidir. Medresedeki eğitimini bitirdikten sonra doktor olan Behçet Efendi Farsça ve Arapçanın yanı sıra İngilizce, Almanca ve Fransızca öğrenmiş, sahip olduğu geniş Doğu ve Batı kültürüyle dönemin ünlü hekimleri arasında yer almıştır. Müderris ve hekimbaşı olduktan sonra Rumeli kazaskerliğine kadar yükselen Behçet Bey yeniçeriliğin kaldırılmasında ve Tıbbiyenin kurulmasında önemli rol oynamıştır. Tıp alanında çeviri ve telif eserleri bulunmaktadır (BL, 1992, 1455).

OATET'te Şanizade'nin, Behçet Molla'nın dostları yüzünden hekimbaşılıktan olduğu (OATET 113), 1828 yıllarında Esad Efendi'nin, Hekimbaşı Behçet Efendi'ye ve etrafındaki Pertev Efendi'nin siyasetini beğenmeyen harp aleyhtarı zümreye daha yakın olduğu (OATET 115), ilk

Buffon mütercimi Hekimbaşı Behçet Efendi'nin Abdülhak Molla'nın büyük kardeşi olduğu (OATET 144, 214, 500) olduğu söylenerek Hekimbaşı Behçet Efendi'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Behçet Necatigil (EÜM 118; YG 312) (İstanbul 1916- İstanbul 1979) Şair ve yazardır. Okuma ve yazmaya aşırı ilgi duyan Necatigil, Yüksek Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Varlık, Yeni Dergi gibi çeşitli dergilerde şiirleri yayımlanan şair günlük hayattan divan şiirine kadar pek çok kaynaktan yararlanarak eserlerini oluşturmuştur. Son şiirlerinde ise zihni bir muhtevaya ağırlık tanımış, kelimelerin arasını açarak soldan sağa, yukarıdan aşağıya doğru okumalar elde etmiştir. Pek çok tercüme eseri bulunan şair Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü ve Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü adlı alanında ilk olan küçük ansiklopediler yazmıştır (TDEA, 1977- 1998, 551- 553).

EÜM'de Rilke'nin M. L. Brigge'nin Notları adlı eserini Türkçeye çevirdiği, II. Dünya Savaşı'ndan sonra tanınmaya başladığı, şekil ve dil inkârı içinde yazdığı şiirlerinde, insanların yalnızlık hissini anlattığı söylenilerek Behçet Necatigil'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 118).

YG'de Rilke'den tercüme ettiği Malte Laurids Brigge'nin Notları adlı çalışmasında, eserin orijinal hâline büyük bir sadakat ile bağlı olduğu ifade edilerek Behçet Necatigil'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 312).

Behram (OATET 7) Behram kelimesinin pek çok kullanılan anlamı olmakla beraber bunlardan en meşhur olanları şunlardır: "1.Güneş yılında her ayın 20.günü. 2.Bu günün işlerini düzenlemekle görevli melek. 3.Sâsânîler soyundan İranlı bir hükümdar. Bu hükümdara gûr yani yaban eşeği merakı nedeniyle Behrâm-ı Gûr denilmiştir. Bir av esnasında yaban eşeği kovalarken bir çukura düşüp öldüğü rivayet edilir. Gûr aynı zamanda çukur, mezar demektir. İran mitolojisinde Behram Merih'tir, yani savaş tanrısıdır (Pala, 2004, 63). Mazdeizm inancında yolcuların koruyucu meleğidir (Hançerlioğlu, 2000, 81).

OATET'te eski Türk şiirinin imaj sistemindeki hükümdarın savaşta Hüsrev ve Dara, avda Behram, bezimde Cemşid ile kıyaslandığı söylenerek Behram'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 7).

Behram Ağa (Hacı, Kızlarağası) (OATET 503, 513) (?- İstanbul 1656) Osmanlı Darüssaade ağası. Eski saray ağalığından kızlarağalığı görevine geçen Behram Ağa Osmanlı'nın en buhranlı zamanlarında sarayda etkin rol oynamış, IV. Mehmet'i kendi nüfuzu altında tutabilmek için diğer ağalarla mücadele etmiştir. İstanbul'daki Çınar Vakası'ndan sonra öldürülmüştür (ML, 1969, 245).

OATET'te Londra'da Nesteren'i yayınlamasından sonra Abdülhamit'in şüphesini çeken Hamit'in aile dostları ve özellikle Abdülhamit'in çok güvendiği kızlar ağası Hacı Behram'ın sayesinde fazla sıkıntı yaşamadığı (OATET 503), Hamit'in aile tecrübesinin ve şansının sayesinde eserlerini yazmasının daha da kolaylaştığı, sadece Behram Ağa'nın çalınan bir saat yüzünden bütün eski, emektar köleleri satılığa çıkarmasının bile bir hikâye konusu olabileceği (OATET 513) söylenilerek Behram Ağa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Behzat (OATET 7; YG 364) (Herat 1455 ?- Horasan 1536 ?) İranlı minyatür sanatçısıdır. Küçük yaşta kimsesiz kalan Behzat Mirak Nakkaş tarafından büyütülmüş, 1486'dan 1506'ya kadar başnakkaş olarak çalışmıştır. 1506'daki savaş nedeniyle ayrıldığı Herat'a 1522'de geri dönmüş, hanedan kitaplığının yöneticiliğini üstlenmiş, yazma kitapları minyatürlerle resimlendirmiştir. Tebriz'i bir sanat merkezi hâline getiren Behzat çok iyi öğrenciler yetiştirmiştir. Teknik ustalığı, kompozisyonda yarattığı yenilikler, dramatik anlatımı ve zengin renk bilgisiyle zamanının en büyük resim ustası olmuştur (AB, 1993, 63).

OATET'te Namık Kemal'in av ve savaş silahlarını normal bir şekilde kullanması hâlinde Behzat'ta veya her hangi bir Şark ressamında görülen zarif, baştan aşağı silahlı, avcı ve savaşçı hükümdar minyatürlerinden birini kendiliğinden elde edebileceği söylenerek Behzat'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 7).

YG'de her sanatın garip taraflarının birbirine benzediği, Behzat'ı veya öğrencilerini tanıyan bir kişinin Watteau'ya, herhangi bir resim terbiyesinden mahrum insandan daha çabuk ve kolay ulaşabileceği söylenerek Behzat'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 364).

Bektaş Ağa (MS 108) (?- Bursa 1650) Yeniçeri ağası. Yeniçeri ocağında yetişerek zağracıbaşı, kol kethüdası, sekbanbaşı ve IV. Mehmet döneminde ocak başı olan Bektaş Ağa valide sultanla işbirliği yaparak devlet işlerine karışmaya başlamıştır. 1650 yılında beylerbeyi olarak gönderildiği Bursa'da asılmıştır (TA, 1946- 1983, 34).

MS'de Adnan Menderes- Celal Bayar yönetiminin Osmanlı'daki Bektaş Ağa, Patrona Halil gibi her iyi şey engellemeye çalışanlar gibi bir grubun devamı olduğu söylenilerek Bektaş Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 108).

Bernard Grasset (MS 198) (Chambery 1881- Paris 1985) Fransız yayınevi sahibidir. Kendi adını verdiği yayınevini 1907'de kuran Grasset'in yayın yapmak ve edebiyat üzerine yazdığı eserleri bulunmaktadır (ML, 1969, 324)

MS'de Batı'da her sanat hareketinin başında onun gibi sanatı benimsemiş, edebi bir hareketin sorumluluğunu üzerine yüklenen iş adamının bulunduğu söylenerek Bernard Grasset'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 198).

Bernard Le Bouvier de Fontenelle (OATET 180, 205; ED 240) (Rouen 1657- Paris 1757) Fransız yazar ve düşünür. Aydınlanma felsefesini etkileyen Dekartçı bir düşünürdür. Bir Cizvit okulunda eğitim gören Fontenelle 1701'de Academie des Inscriptions adlı bir okula seçilmiştir. En tanınmış eseri Entretiens sur la pluralite des mondes'dur (Dünyaların Çokluğu Üstüne Düşünceler) (TDBA, 1983, 2189).

OATET'te Münif Paşa'nın Muhaverat-ı Hikemiye'yi Fenelon, Fontenelle, Voltaire'den derlediği bazı diyaloglardan oluşturduğu (OATET 180), XVII. asrın sonuna doğru Pierre ve Fontenelle ile beraber terakki ve akılcılık fikirlerinin ortaya çıktığı (OATET 205) söylenerek Bernard Le Bouvier de Fontenelle'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de "*Her şeyin yalancılıktan olduğu tiyatroda vraisemblance (doğru benzerinin), doğrunun yerini alması şarttır.*" sözü bağlamında Fontenelle'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 240).

Bernardin de Saint-Pierre (OATET 285, 600; ED 26, 144, 279; MS 227) (Le Havre 1737- Eragny sur-Oise 1814) Fransız yazar. Orduda görev almış, mühendislik yapmış, Rousseau'nun tavsiyesi üzerine eserler yayınlamıştır. Bu eserlerde ustasının duygulu felsefesini geliştiren Fransız yazar Paul et Virginie (1887) romanıyla üne kavuşmuştur. Ayrıca bitkiler bahçesi yöneticiliği ve Ecole Normale Superieur ahlak öğretmenliği de yapmıştır. Toplumsal düşünceleri, Rousseau'nun düşüncelerinin melankolik bir hâlde basitleştirilmiş bir şeklidir. Onun düşüncesinde insan, tapınılacak kadar kutsallık kazanır; mutluluk ve erdeme ancak toplumdan uzaklaşıldığı zaman ulaşabilir (ML, 1969, 313).

OATET'te Paul ve Virginie adlı eserinin, Türk edebiyatının ilk tercüme eserleri arasında bulunduğu (OATET 285), Muallim Naci'nin, Allah'ın bir portakal veya kavunu bütün ailenin kolayca paylaşabilmesi için dilim dilim yarattığına inanan Bernardin de Saint-Pierre mektebinden yetiştiği (OATET 600) söylenerek Bernardin de Saint-Pierre'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Rousseau döneminde, Bernardin de Saint-Pierre'in medeniyetten uzakta meydana gelen olayları anlattığı Paul and Virginie adlı eserini yazdığı (ED 26), Sadaret Kaleminde iken Ziver Paşazade Memduh'un Bernardin de Saint-Pierre'in Hintli Kulübesi'ni tercüme ettiği (ED 144) ve 1870'lerde Paul ve Virginie'nin tercüme edilmesiyle Türk romanın seviyesinin yükseldiği (ED 279) ifade edilerek Bernardin de Saint-Pierre'e üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de onun bir portakal veya bir kavunun aile sofrasında kolayca paylaşılabilsin diye dilim dilim yaratıldığı düşüncesinin sanatın doğallığını kaldırdığı ifade edilerek Bernardin de Saint-Pierre'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 227).

Besim Tecer (EÜM 440) Ahmet Kutsi Tecer'in kardeşi. Çeşitli besteleri bulunmaktadır.

EÜM'de Reşat Nuri Güntekin'in cenazesine katılan kişilerden olması bağlamında Besim Tecer'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 440).

Bestaf (Mösyö) (MS 23) Varşova'da çıkan Echo Eygodnia dergisinin yazarlarından (MS 23).

MS'de Lehistan elçisi Yahya Kemal'le Türk edebiyatı ve şiirine dair yaptığı mülakat bağlamında Mösyö Bestaf'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 23).

Beşir Fuat (OATET 294, 300, 449, 465, 466, 493, 599, 607, 608; EÜM 57, 76, 105, 240, 275; ED 63) (İstanbul 1852- İstanbul 1887) Fikir adamı ve eleştirmen. Asker-i İdadi ve Mekteb-i Harbiyeden mezun olan Beşir Fuat bir süre sarayda çeşitli rütbelerde askerlik yapmış, Envâr-ı zekâ, Tercüman-ı Hakikat, Saâdet gazetelerinde yazılar yazmış, Hâver ve Güneş dergilerini çıkarmış, Ceride-i Havadis'in başmuharrirliğini yapmıştır. Fransızca, İngilizce, Almanca bilen Beşir Fuat rasyonalist, materyalist ve pozitivist bir dünya görüşüne sahiptir (TDEA, 1977- 1998, 408, 409).

OATET'te Beşir Fuat'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 294, 300, 449, 465, 466, 493, 599, 607, 608). Bu atıflarda Beşir Fuat'ın Türk edebiyatının 1880- 1895 yıllarındaki hazırlık evresine katkısı bulunanlardan olduğu, bir asker olduğu hâlde biyolojiye kendi kendisine merak sardığı, Fransız realizmini benimsediği, dinsiz olduğu, ilerleme fikrine inandığı (OATET 294, 300), Lamarck'tan ilk defa bahsettiği için Ahmet Mithat Efendi'yi usta olarak kabul ettiği (OATET 449), Ahmet Mithat'ın Teehhül (1870) adlı romandaki Mazlum Bey ile Beşir Fuat'ın ölüm şekillerinin aynı olduğu (OATET 465) ancak Ahmet Mithat'ın "şiir bir şuur işidir" diyerek yeni edebiyatı savunması nedeniyle Beşir Fuat'ın onu inkâr ettiği (OATET 466), Beşir Fuat'ın Rezaizade ile birlikte romantik şiirin aleyhinde olduğu (OATET 493), Muallim Naci'nin bir yanıyla Beşir Fuat'la başlayan realizme katıldığı (OATET 599), Naci'nin Beşir Fuat'a yazdığı mektuplarda, Türkçeyi öğrenmek için Arapça ve Farsça bilmeye gerek olmadığını, bir dilbilgisi kitabı ile sözlüğün yettiğini söylediği (OATET 607), Muallim Naci'nin Theresa Raquin adlı tercümesinin Beşir Fuat'la olan dostluğunun ürünü olduğu, realizme yüklendiği Victor Hugo adlı eseriyle Beşir Fuat ve Naci arasında gazetelerde başlayan bir mektuplaşmanın başladığı, Beşir Fuat'ın ölümünden sonra Naci'nin İntikad adı altında topladığı bu mektupların birinde Beşir Fuat'ın tercüme yapmak için yazarların mevcut gramer bilgisinin yeterli olmadığını düşündüğü (OATET 608) ifade edilmiştir.

EÜM'de Beşir Fuat'a beş yerde atıf yapılmıştır (EÜM 57, 76, 105, 240, 275). Bu atıflarda Ahmet Mithat Efendi'nin Beşir Fuat üzerine yazdığı küçük eserinin, Türkçenin en güzel ürünlerinden olduğu (EÜM 57, 240), Türk edebiyatı eleştirisinin, ikinci aşamaya Beşir Fuat ile geçtiği, onunla birlikte pozitif bilimlerin edebiyata girdiği, Volter ve Victor Hugo adlı eserlerinin hem Türkçede yabancı bir edebiyat hakkında yayımlanmış ilk çalışmalardan olduğu hem de insanla sanat arasındaki denge ve ilgiyi ciddiyetle araştıran önemli tecrübelerden biri olarak kabul gördüğü, ilk defa Beşir Fuat'ın belirli bir Batı ekolünü bütün iddiaları ile benimsediği, Namık Kemal'in etrafta uyandırdığı hassasiyet ve heyecanı, Beşir Fuat'ın zararlı bir şey olarak göstermeye çalıştığı (EÜM 76, 275), 1860'dan sonra pozitif bilimlerin her yere yayılmasıyla ortaya çıkan buhran nedeniyle Beşir Fuat'ın intihar etmiş ve bir çeşit bilgi mistiği ile cesedini Tıbbiye Mektebine hediye etmiş olabileceği (EÜM 105), Recaizade'ye zorla Theresa Raquin'i tercüme ettirdiği (EÜM 275) ifade edilmiştir.

ED'de Tanzimat'ın ikinci devresinde ilk defa natüralizmden bahseden ve ilk materyalist görüşe inanan kişinin Beşir Fuat olduğu, Victor Hugo adlı eserinde natüralizmin esaslarını verdiği, ikinci eserini ise kafatası hakkında yazdığı, kendi vücudunu intihar olayını anlatabilmek için kullandığı söylenerek Beşir Fuat'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 63).

Blaise Cendrars (EÜM 117) (La Chaux-de-Fonds 1877 Paris 1961) İsviçre asıllı Fransız yazar. Dünyanın pek çok yerini gezerek sayısız iş değiştiren Cendrars I. Dünya Savaşı'nda girdiği ordudan bir kolu kesik olarak ayrılmıştır. Gramer kurallarını hiçe sayarak yazdığı eserlerinde büyük bir orjinalliğe ulaşmış, uzak ülkelerin manzaralarını ustalıklı anlatmıştır. Şiirleriyle Apollinaire ve sürrealistleri etkileyen öncü bir şair olmuş, modern toplum karşısındaki durumunu açıklayan denemeler yazmış, düz yazılarında ise çağdaş maceracı insan tipinin destanını anlatmıştır (ML, 1969, 853).

EÜM'de Valery ve Proust gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Blaise Cendrars, Eliot gibi şair ve yazarların eserlerinin tercüme edilmeye başlandığı söylenilerek Blaise Cendrars'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 117).

Blaise Pascal (YK 116, 142; EÜM 302; ED 53, 126, 278) (Clermont, Ferrand 1623- Paris 1662) Fransız matematikçi, fizikçi, filozof ve yazardır. İyi bir aileden gelen Pascal, vergi itiraz komisyonu başkanı olan babasının ilişki kurduğu edebiyat ve bilim çevrelerinde yabancılık çekmemiş, daha on bir yaşında iken sesler üzerine bir inceleme yazmıştır. Kendi kendine geometri öğrenen Pascal babasına yardımcı olmak için hesap makinelerinin ilki olan bir aritmetik makinesi tasarlamıştır.1647'den sonra bilimsel araştırmalarına devam etmiş, boşluk üzerine teoriler geliştirmiş, çeşitli bilimlerin metotları hakkında araştırmalar yapmış, 1664'te geçirdiği araba kazasından sonra kendini Tanrı'ya adanmış ancak bilimsel çalışmalarını da sürdürmüştür. Bir taraftan ilahiyat üzerine düşüncelerini yazan Pascal diğer taraftan "integral hesabını" bularak sikloid problemini çözmüştür. Ayrıca onun teşvikiyle Paris'te halk için ulaşım işletmesi kurulmuştur (ML, 1969, 922).

YK'de Descartes, Bossuet, Pascal göz önüne alındığında Türk edebiyatında nesrin bulunmadığı (YK 116), Pascal'ın "*her taraf daire, her yer merkez*" düşüncesi üzerinde Yahya Kemal'in uzun bir süre düşündüğü (YK 142) söylenerek Pascal'a iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Voltaire ile Racine arasındaki farkın, Descartes ile Pascal arasındaki farkla aynı olduğu, elli yılda bir Fransız edebiyatının fikir ve ekollerinde değişim yaşandığı (ED 53), Tanpınar'ın Garam şiiirini incelerken Pascal'ın "Ölüm düşüncesi, hazlara yol açar." sözünü kullandığı (ED 126), Fenelon'un Bossut ve Pascal'dan sonra dâhi nasirlerden olduğu (ED 278) ifade edilerek Pascal'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Buda (Budha) (EÜM 27; ED 235) (Lumbini MÖ 563- Kusinara MÖ 483) Budizm dininin kurucusu olan Buda'nın hayatı hakkında pek çok hikâye oluşturulmuştur. Geleneğe göre 29 yaşında babasının sarayından ayrılmış, ilk önceleri Brahma öğretilerini izlemiş, tatmin olmamış, "Aydınlık Ağacı"nın altına çekilip yedi haftalık derin bir düşünce safhasından sonra inancının esasına varmıştır. Bu olaydan sonra Buda Benares şehrindeki ilk öğrencilerine yeni dini tanıtmak ve yaymak görevini vermiştir. Buda hayatının kırk beş yılını Kuzey Hindistan'da dolaşarak geçirmiş, öğrencileri arasında vefat etmiştir (TDEA, 1977- 1998, 468).

ED'de Sokrat, Promete, Buda gibi karakterleri Fikret'in şiirlerinde kullandığı söylenerek Buda'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 235).

Bukrat (Hipokrat) (OATET 23) (MÖ 460 [?]- 375I?) Tıbbın babası sayılmaktadır. İslâm kaynaklarında adı Bukrat (Bokrat), Bukratis, Ebukrât, İbukrât, İbukrâtıs gibi şekillerde geçmektedir. Müslümanlar Hipokrat'ı ilki Asklepios, sonuncusu Calinus (Galen) olan sekiz tıp üstadı arasına dâhil etmektedir. Geleneksel dini- sihri uygulamalara karşı hem akla hem de tecrübeye dayanan bir tıp anlayışını savunmuştur. Hipokrat'ın eserlerinin pek çoğu Arapçaya tercüme edilmiştir. Hipokrat külliyyatının yegâne eksiksiz edisyon kritiği Fransızca tercümesiyle birlikte Emile Littre tarafından "Les ceuvres completes d'Hippocrateé" adıyla on cilt halinde yapılmıştır (Paris 1839-1861; tıpkıbasım Amsterdam 1961) (İA, 1988- 2012, 119- 121).

OATET'te Aristo, Sokrat, Bukrat gibi Müslümanlar tarafından beğenilmiş bütün seçkin şahsiyetlerin, Allah'ın birliğine imanı İslamiyet'ten önce buldukları söylenilerek Bukrat'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 23).

Burhan Ümit Toprak (EÜM 464, 465) (Manisa 1906- İstanbul 1967) Bilim adamı, yazar ve çevirmendir. İzmir'de Fransız ve Amerikan okullarında okuyan Toprak Sorbonne Üniversitesinde felsefe öğrenimi görmüştür. 1930'ta Türkiye'ye döndükten sonra Güzel Sanatlar Akademisinde sanat tarihi dersleri vermiş, Milli Eğitim Bakanlığında müfettiş olarak görev yapmıştır. 1636'da Güzel Sanatlar Akademisinin müdürü olmuştur. Özellikle Batı dillerinden yaptığı çeviriler ile edebiyat dünyasında tanınmıştır (TDEA, 1977- 1998, 371, 372).

EÜM'de Andre Gide'in Dar Kapı adlı eserini başarılı bir şekilde tercüme etmesi bağlamında Burhan Ümit'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 464, 465).

Cabir (OATET 7) (Şamahı 1862- Şamahı 1911) Azeri hiciv şairidir. Mirza Ali Ekber Tahirzade Sabir Azerbaycan şiirine toplumsal eleştiriye getiren şair olmuştur. Mezhep ayrılıklarını, bozuk düzeni eleştirmiş ve şiirlerinde ulusal duygularını belirtmekten kaçınmamıştır. Kimi şiirlerinde Namık Kemal ile Recaizade Mahmut Ekrem'in etkisi göze çarpmaktadır

ancak dil ve nazım şekilleri bakımından klasik Azeri şiirine bağlı kalmıştır (TDÜA,1983, 4843).

OATET'te Namık Kemal'le birlikte eski şiiri eleştirmesi bağlamında Cabir'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 7).

Cafer Çelebi (Tacizade) (EÜM 340) (Amasya 1452- Amasya 1515) Osmanlı şairi, münşi ve devlet adamıdır. Değişik yerlerde hocalık, kadılık yapan, Divan-ı Hümayun'a nişancı olan Cafer Çelebi pek çok devlet görevinde bulunmuş, cami ve okullar yaptırmıştır. Şiirlerinde Necati, Şeyhi ve Ahmet Paşa'nın etkisi görülen şairin nesirde kaleminin güçlü olduğu bilinmektedir (İA, 1988- 2012, 353- 355).

EÜM'de Nedim gibi İstanbullu şairlerden olduğu söylenerek Cafer Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 340).

Cahit Külebi (EÜM 118) (Zile 1917- İstanbul 1997) Şair. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümünden mezun olan Külebi çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra, 1960'a kadar MEB müfettişi olarak çalışmıştır. İsviçre Bölgesi kültür ataşeliği ve öğrenci müfettişliği, MEB başmüfettişliği, kültür müsteşar yardımcılığı yapan Külebi 1983'e kadar TDK'de genel yazman olarak görev almıştır. Şiirlerinde hem âşık edebiyatından hem de serbest şiirin özelliklerinden faydalanarak farklı bir ses meydana getirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın karışık ortamında, sade bir dille özgün şiirler meydana getirmiştir. Türkiye'nin çeşitli manzaralarını ve modern insanı şiirlerinde anlatmıştır (TBEA, 2010, 670).

EÜM'de II. Dünya Savaşı'ndan sonra tanınmaya başlayan şairler arasında bulunması bağlamında Cahit Külebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 118).

Cahit Sıtkı Tarancı (EÜM 112, 114, 384, 406, 444- 448, 489, 506; YG 286- 289; MS 159, 163, 252) (Diyarbakır 1910- Viyana 1956) Türk şair, yazar. Cumhuriyet devri Türk edebiyatının en önemli isimlerindedir. Edebiyata merakı İstanbul'da Saint- Joseph Lisesinde okurken başlayan Tarancı burada Batılı yazarların eserleriyle tanışmıştır. İlk şiirlerini Servetifünun, Muhit gibi dergilerde yayınlamıştır. Mülkiye Mektebi ve Yüksek

Ticaret Okuluna başlamasına rağmen bitiremeyen şair çeşitli yerlerde memur olarak çalışmış, bir yandan da gazetelere hikâyeler yazmıştır. 1938'de Paris'e giderek Sciences Politiques'te öğrenci olan Tarancı burada da çıkan savaş nedeniyle uzun süre kalamamış, Türkiye'ye geri dönmüştür. Çeşitli kurumlarda mütercimlik yaparak hayatına devam eden yazar 1946'da CHP Şiir Yarışması'nda Otuz Beş Yaş şiiriyle birincilik kazanmıştır. Evliliği ile bohem hayatından kurtulamaya başlayan yazarın mutluluğu kısa sürmüş, hastalığı yüzünden kırk altı yaşında vefat etmiştir. Yahya Kemal, Ahmet Haşım, Baudelaire ve Verlaine'den etkilenen Tarancı, Türkçenin bütün imkanlarından, hece vezninden ve halk şiirinden faydalanarak, "sanat için sanat" anlayışına bağlı kalarak kendi şiirlerini ortaya koymuştur (Samaroğlu, 1988, 3- 26).

EÜM'de Cahit Sıtkı Tarancı'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 112, 114, 384, 406, 444- 448, 489, 506). Bu atıflarda 1908'li yıllarda doğan Tarancı'nın her zaman hece veznini tercih ettiği (EÜM 112), ilk şiirlerinde kendi bilinçaltını alaca karanlık bir âlem gibi incelediği, bu dönemlerinde dahi saz ve tekke şairlerinden gelen bir tarafının bulunduğu, Otuz Beş Yaş şiiri ile başlayan ikinci devre eserlerinde ise Verlaine'in kıvrak lirizmine yaklaşan bir duyuş yakaladığı, onun çalışmalarının örtülü bir merhametin ifadesi olan intimisme'in, bir iyileşme sıtmasına benzeyen küçük ihsasların ve saadet hülyalarının şiiri olduğu, onun şiirinin ölümün aynasında küçük ve dağınık tuşlarla bütün hayatı ve insan kaderini topladığı, Ahmet Muhip Dıranas'ın şiirlerindeki step'e rağmen Cahit Sıtkı'da bu ölüm korkusunun bulunduğu (EÜM 114), Tevfik Fikret dönemi şairlerinin elinde Türk şiirinin çok ağırlaşmasına rağmen, yirmi beş sene sonra gelen Cahit Sıtkı ve diğer genç şairlerin fikrin dar çemberinden şiiri kurtararak mısrayı serbest bıraktıkları (EÜM 384), Cahit Sıtkı gibi geç şairlerin edebiyatında üçüzlü kuruntuların, gündelik hadiselerin, hayat manzaralarının ve kâinatın yeni bir anlam kazandığı (EÜM 406), Tanpınar'ın Degüstasyon'da Cahit Sıtkı Tarancı ile tanıştığı, onun hiç bir günahın kirletmeyeceği insanlardan olduğu, kitaplarını, kelimeleri büyük bir dikkatle seçilmiş ithaflarla birlikte dostlarına ve edebiyat âlemine gönderdiği, sadece şiirle temas ettiği anlarda mesut olan insanlardan olduğu, Tanpınar'ın saf şiiri benimsemesini ve nesir yazmasını kabul edemediği, Cahit Sıtkı'nın şiirden başka ifade vasıtasını kabul etmediği,

ilk dönemlerinde yerli sanatçılardan, özellikle Ahmet Haşim'den, etkilenen Cahit Sıtkı'nın Verlaine'i her zaman çok sevdiği, onun gibi şiiri doğrudan doğruya hayatının içinde aradığı ancak hayattan gelenleri daha az işlenmiş olarak verdiği, şiirinin ölümden hayata doğru genişlediği, santimental yaradılışı ve karakteri nedeniyle her düşüncesinin farklı şekillere bürünen büyük ve asli korkusuna doğru yol aldığı, kendisinde esas olan santimentalizmden zaman zaman büyük ve belli nağmeler, çığlığa çok yakın içlenmeler ve bazen de hakiki çığlıkların yükseldiği (EÜM 444- 448), Abbe Bremond'un Saf Şiir yazısını Cahit Sıtkı'nın Türkçeye çevirmiş olabileceği (EÜM 489), gençler içinde, sabırlı ve en zor beğenen zevki bile zaman zaman tatmin edebilecek şiirler yazan şairlerden biri olduğu (EÜM 506) ifade edilmiştir.

YG'de bir form meselesi olan şiirin Cahit Sıtkı, Valery gibi şairlerde olduğu gibi tamamen şahsi kurallarla elde edilebileceği (YG 286), Cahit Sıtkı'nın saf şiir dili ile konuşma dili arasındaki ikiliği çözerken "kanatlı sözü" unutmadığı (YG 287, 288) ifade edilerek Cahit Sıtkı Tarancı'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Türkçeye küçük de olsa yeni şeyler getirmesi ve Tanpınar'ın sevdiği genç şairlerden olması bağlamında Cahit Sıtkı Tarancı'ya iki yerde atıf yapılmıştır (MS 159, 163).

Cahit Tanyol (MS 168) (Gaziantep 1914) Şair, yazar ve toplumbilimci. Adana Erkek Öğretmen Okulunu bitirdikten sonra yükseköğrenimini Gazi Eğitim Enstitüsünde tamamlayan (1935) Tanyol çeşitli okullarda öğretmenlik yapmış, bu sırada İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun olmuştur (1944). 1953'te doçent, 1960'da profesör olmuş, İstanbul Üniversitesinde Sosyoloji Enstitüsü müdürlüğü ve Sosyoloji Bölüm başkanlığı yapmıştır. Çeşitli gazete ve dergilerde şiirleri yayınlanan Tanyol, Aramak dergisini çıkarmış, Değirmen dergisinin yayın yönetmenliğini yapmıştır. Şiirlerinde vezin ve kafiyeyi eleştiren bir tutum sergilemiştir. Toplumcu bir anlayışla yazılarını kaleme almıştır. TYS, Edebiyatçılar Derneği, Türk Sosyoloji Derneği, Yahya Kemal'i Sevenler Derneği ve Turing Kulübü üyesi olan Tanyol hâlen İstanbul'da yaşamaktadır (TBEA, 2010, 985).

MS'de Tanyol'un bir yazısında, Nurullah Ataç'ın kendisinin övülmesinden hoşlanmadığını, sanatkârların başkalarının yolundan gitmek yerine kendi yollarını bulmalarının gerektiğini belirttiği, Tanyol'un yazısında söylediği gibi Ataç'ın büyük bir eleştirmen ya da büyük bir yazar olmadığı, sadece sanat ve estetik konularından bahseden bir yazar olduğu ifade edilerek Cahit Tanyol'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 168).

Calinos (OATET 23) (?- 200?) İslâm tıbbini etkileyen Yunanlı hekim ve filozoftur. Asıl adı Galenos olup bu isim İslami kaynaklarda Calinus, Çağdaş Batı dillerinde ise Galen veya Galien olarak geçmektedir. Hipokrat ile Calinus'a göre tıp, Tanrı vergisidir ve bunda ilhamın payı büyüktür. Dolayısıyla sadece gözlem ve deneyle tıbbın özüne ulaşmak mümkün değildir. Nitekim Calinus, Hipokratik tıp yemini üzerine yazdığı ve İslâm dünyasında "Fî Tefsîri Kitâ-bi'l-Eymân li-lbukrât" adıyla bilinen yorumunda, açıkça tıbbın insanlığa Allah tarafından ilham edildiğini, bu sebeple aynı ilahi kaynağa bağlı olan felsefe ile eşit değerde olduğunu söylemektedir (İA, 1988-2012, 42- 44).

OATET'te Sokrat, Calinos, Bukrat gibi Müslümanlar tarafından beğenilmiş bütün seçkin şahsiyetlerin Allah'ın birliğine imanı İslamiyet'ten önce buldukları söylenilerek Calinos'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 23).

Camille Jullian (YK 155) Fransız tarihçidir. Albert Sorel'in öğrencisidir.

YK'de Yahya Kemal'in ders aldığı hocalarından biri olması bağlamında Jullian'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 155).

Camillo Benso Cavour (OATET 145) (Torino 1810- Torino 1861) İtalyan devlet adamıdır. Bir süre orduda görev aldıktan sonra 1848'de Torino milletvekili olmuş, Tarım ve Ticaret bakanlığı, Maliye Bakanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. Dönemindeki uluslararası gelişmeler ve devrimci hareketlerden yararlanarak Savoie Hanedanı yönetiminde İtalya'nın birliğini sağlamış ve yeni krallığın ilk başbakanı olmuştur. Yeni devletin başkentinin Roma olması için çalışmalarını sürdürürken vefat etmiştir (BL, 1992, 2230).

OATET'te Sahak Ebru adında bir yazarın tercüme ettiği Tarih-i Umumî adlı eserinde devrin önemli devlet adamlarından bahsettiği ifade edilerek Camillo Benso Cavour'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 145).

Can Yücel (MS 139) (İstanbul 1926- İzmir 1999) Şair ve çevirmendir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji Bölümünde bir süre okuduktan sonra İngiltere'ye giderek Cambridge Üniversitesinde öğrenimine devam eden Yücel uzun süre Paris ve İngiltere'de yaşamıştır. 1963'te Türkiye'ye döndükten sonra çeviri işleriyle uğraşmıştır. Çeşitli dergi ve gazetelerde pek çok yazısı yayınlanan Yücel, ilk şiirlerinde “*Yunanilerle Mevleviler arasında bir Anadolu birleşimi*” kurmaya çalışmıştır. Can Yücel şiirlerinin en önemli özelliği toplumsal olanı yansıtmada mizah ve ironiyi kullanmasıdır. İmge yoğunluğu ve sözcük oyunları ile oluşturduğu, tüm dünya kültürünün sözlü ve yazılı kaynaklarını kullandığı şiirlerinde daha iyi bir dünyanın kurulmasını amaçlamıştır. Çevirdiği kitaplara da kendi sesini katmış, neredeyse kitabı yeniden yazarak değişik bir çeviri anlayışı geliştirdiği görülmüştür (TBEA, 2010, 1147- 1149).

MS'de babası Hasan Ali Yücel'in ölümü bağlamında Can Yücel'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 139).

Carl Gustav Jung (ED 106) (Kesswyl, Turgau 1875- Küsnacht 1961) İsviçreli psikolog ve psikiyatir. Basel'de tıp, Zürih'te psikiyatri öğrenimi görmüş, Zürih ve Basel Üniversitelerinde ders vermiş, incelemeleri ile psikanaliz ve karakterolojinin gelişmesine yol açmıştır (ML, 1969, 715).

ED'de Jung, Freud gibi psikologların, bir tek kendi metot ve nazariyeleri ile araştırdıkları sanat tarihlerine kesin doğru gözüyle bakılamayacağı ifade edilerek Carl Gustav Jung'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 106).

Carlo Osvaldo Goldoni (OATET 149, 208, 279, 282; ED 138) (Venedik 1707- Paris 1793) İtalyan avukat, tiyatro yazarı. Hukuk eğitimi alan Goldoni avukatlık yaparken tiyatroyla yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlamıştır. Eserlerinde tiplerle olayları günlük hayatın içinden seçen Goldoni, İtalyan gerçekçi komedisinin kurucusu sayılmıştır. 1748'te ilk tiyatro

eserlerini yazmaya başlamış, 1764'te Versailles'daki prenlere İtalyanca öğretmek için oyun yazarlığını bırakmıştır. En tanınmış eserleri Yalpaze, Otelci Kadın, İki Efendinin Uşağı, Kahvehane'dir (AB, 1993, 368- 369).

OATET'te Osmanlı'da sergilenen ilk piyeslerle hem Osmanlı'ya Avrupa adabının girdiği hem de Beumarchais'den Goldoni'ye kadar bütün tiyatro repertuarının tanınmaya başlandığı (OATET 149), modern tiyatrodaki bir Goldoni ya da Moliere'in bulunmadığı (OATET 208), Goldoni'nin Hacenin Telaşı ile Odun Kılıç adlı piyeslerinin Türkçe olarak sahneye konulan ilk eserler olduğu (OATET 279, 282) ifade edilerek Carlo Osvaldo Goldoni'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

ED'de İstanbul'da görülen ilk piyeslerin Shakespeare ve Goldoni'ye ait olduğu söylenerek Goldoni'ye bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 138).

Cavide Hayri Hanım (Karaosmanoğlu) (YK 39) Yakup Kadri'nin halasının kızıdır (Karaosmanoğlu, 1969, 128). Pek çok bestesi bulunan Cavide Hanım, Dergâh'ta notaları bulunan ilk manzume olan Haşim'in Parıltı isimli manzumesini bestelemiştir (Gür, 2010, 327).

YK'de Dergâh yazarlarından olması ve Haşim'in Bir gamlı hazânın seherinde adlı şiirini bestelemesi bağlamında Cavide Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 39).

Cebbarzade Süleyman Bey (EÜM 189) Yozgat mutasarrıfıdır. Bölgesinde önemli bir güce sahip olan Süleyman Bey Sened-i İttifak'ı imzalayanlar arasındadır (Özdeğer, 2002, 37, 38).

EÜM'de ulemadan eğitim aldıktan sonra Akif Paşa'nın, onun yanında kâtip olarak çalışmaya başlaması bağlamında Cebbarzade Süleyman Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 189).

Cebrail (EÜM 254) İslam literatüründe dört büyük melekten biridir. Peygambere vahiy getirmekle görevlendirilmiştir. Kitab-ı Mukaddes'teki adı Gabriel'dir. Burada da Yahya'nın ve İsa'nın doğumuyla ilgili bilgi verdiği ifade edilmektedir. Hristiyan ve Yahudi geleneğinde de yedi baş melekten birisi olarak kabul edilmektedir (Gündüz, 1998, 77, 78).

EÜM'de Hamit'in kendi ilhamını, bir tür vahiy, kafiye'nin düşüşünü de Cebrail'in kanat şarkısı gibi kabul eden bir hâlin bulunduğu söylenilerek Cebrail'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 254).

Celâdet Bey (YK 171) Atıftaki bilginin azlığından dolayı kim olduğu tam olarak bulunamamıştır.

YK'de Yahya Kemal, Tanpınar ve Asım toplantılarından biri bağlamında Celadet Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır.

Celal Bayar (MS 107, 109, 110, 113, 117, 119, 121) (Gemlik 1883-İstanbul 1986) Türk siyaset ve devlet adamıdır. Collège Français de l'Assomption'da eğitim gören Bayar hukuk ve bankacılık alanlarında memur olarak çalışmıştır. 1907'de üyesi olduğu İttihat ve Terakkinin Bursa'daki gizli kolu olan Küme adlı örgüt onu İzmir'e göndermiştir. Mütareke döneminde ise İzmir Müdafaa-i Hukuk-i Osmaniye Cemiyetine girmiş ve burada işgale karşı propaganda yapmıştır. 1920'de toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisinde Saruhan Sancağı milletvekili olmuş, çeşitli bakanlıklardaki görevinden sonra 1937- 1939 yılları arasında başbakanlık yapmıştır. 1946'da Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan ile birlikte Demokrat Partiyi kurmuş ve başkanlığa getirilmiş, 1950'de ise Türkiye'nin üçüncü cumhurbaşkanı seçilmiştir. On yıl boyunca sürdürdüğü bu görevden 27 Mayıs askeri müdahalesi ile 1960 yılında uzaklaştırılmıştır (Demir, 2009, 53- 76).

MS'de meclislerini tanklar himayesinde açan Celal Bayar idaresinin korkusundan 19 Mayıs bayramlarına helikopterlerle gelmek zorunda kaldığı (MS 107), pek çok felaketin sebebi olan Abdülhamit'in bile "Maarifperver efendimiz" hitabından hoşlandığı, okul açmayı sevdiği ve okuryazar insanların kendisini sevmesini istediği ancak Celal Bayar- Adnan Menderes idaresinin üniversiteleri ve fikir insanlarını hedef tahtası hâline getirdiği (MS 109), korku ile ülkeyi yönetmek isteyenlerin sonunda onun oluşturduğu kaosa kendilerinin yakalandıkları, Celal Bayar hükümetinin maceraları ve sonları aynı olan tenekeden Kral Macbethler olduğu (MS 110), İsmet Paşa sisteminin değerinin, Celal Bayar- Adnan Menderes yönetimi sırasında anlaşıldığı (MS 113), Adnan Menderes- Celal Bayar hükümetinin İsmet Paşa'yı düşman yerine örnek olarak görmesi hâlinde Türkiye'nin durumun çok farklı olacağı

(MS 117), Celal Bayar'ın otuz seneden fazla vekillik ve devlet reisliği yapmasına rağmen komiteci olduğu (MS 119), baştaki idealistliklerini unutarak ülkeyi XVII. asra geri sürüklediği (MS 121) ifade edilerek Celal Bayar'a yedi yerde atıf yapılmıştır.

Celal Nuri İleri (OATET 558; EÜM 257; YG 347) (Gelibolu 1882-İstanbul 1938) Türk gazeteci, yazar ve fikir adamıdır. 19 yaşında Mekteb-i Hukuka başlayan İleri, hukuk öğrenimini sürdürürken Fransızcasını ilerletmek için Hariciye Nezareti Tahrirât-ı Hariciye Kalemünde memur olarak çalışmıştır. Pek çok gazete ve dergide makaleleri bulunan İleri, aynı zamanda Türklerin Rönesans kapılarını açmak, fikri gelişimini sağlamak amacıyla Âti-İleri gazetesıyla, Hürriyeti Fikriye ve Edebiyât-ı Umûmiye dergilerini çıkarmış, buralarda Türk milletinin bağımsızlığı için özgürlükler ve yeniliklerle ilgili yazılar yayımlamıştır. Çok sayıda ülke gezerek araştırmalar yapmış, 1919'da Gelibolu milletvekili olarak Meclis-i Mebusana girmiş, daha sonra Tekirdağ milletvekili olmuş, mecliste Misak-ı Milli muharrirliği yapmıştır. Devletin ve milletin kurtuluşu için değişik siyasî formüller arayan İleri, "İttihat-ı İslam" modelini ortaya atmıştır (Uyanık, 2004, 231- 246).

OATET'te Hamit'in Baladan Bir Ses adlı şiirinin, hiç bir şey anlatmayan mukaddimesini yazdığı söylenilerek Celal Nuri'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 558).

EÜM'de Hamit'in, yazarın İttihad-ı İslam adlı eserine takriz yazması bağlamında Celal Nuri'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 257).

YG'de yazarın Nevsal-i milli adlı eseri ile Tanpınar'ın Ahmet Haşim ve Yakup Kadri hakkında bilgi edinmesi bağlamında Celal Nuri İleri'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 347).

Celal Sahir Erozan (MS 166) (İstanbul 1883- İstanbul 1963) Şair ve yazardır. Vefa İdadisini bitirdikten sonra iki yıl Hukuk Mektebine devam eden Erozan bir süre memur olarak görev aldıktan sonra 1907'de edebiyat öğretmenliği yapmaya başlamıştır. Servetifünun topluluğunun en genç şairi olarak tanınan Erozan Fransız şair Musset'ten etkilenmiş, sanat için sanat anlayışında, daha çok da kadın konusunda şiirler yazmıştır. Servetifünun dergisini Fecr-i Ati topluluğunun yayın organı hâline getirmiş, daha sonra

Türkçülük akımıyla ilgilenerek Türkçenin sadeleşmesi gerektiğini savunmuş, Yeni Lisan hareketinin İstanbul'daki ilk savunucusu olmuştur. Halka Doğru, Türk Sözü ve Bilgi Mecmuası'nı yöneten Erozan 1928'de Zonguldak milletvekili olarak seçilmiş, Türk Dili Tetkik Cemiyetinin üyesi olmuştur. İlk şiirlerinde aşk, hayat ve tabiat konuları, daha sonrakilerde ise toplumsal konuları ve yurtsever duyguları işleyen şair makale, sohbet, eleştiri yazıları da kaleme almıştır (TBEA, 2010, 407, 408).

MS'de öz şiirdeki şiir kelimesini, şairin "*Sahir benimle gel gecenin hali pek şiir*" mısrasındaki "şiir"le karıştıranların bulunması bağlamında Erzozan'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 166).

Cem Sultan (YK 130; ED 293) (Edirne 1459- Napoli 1495) Osmanlı şehzadesidir. Sadece on sekiz gün saltanat sürerek sultan unvanını almıştır. Taht için kardeşi II. Bayezid ile mücadele etmiş ve bu nedenle Batı'ya sığınan ilk ve tek Osmanlı sultanı olmuştur. Batı edebiyatında Zizimi (kapatıldığı kalenin ismi) adıyla çeşitli eserlere konu olan Cem Sultan'ın Divan Edebiyatı'nda önemli bir yeri vardır. Türk edebiyatında, gurbet ve vatan temalarını ilk işleyen şairlerden biri olan Cem Sultan'ın şiirleri genellikle liriktir. Selman-ı Sâveci'nin Cemşid ü Hurşid mesnevisini Türkçeye çevirmiştir (TDÜA,1983, 1341, 1342).

YK'de Türk edebiyatında özlem şiirlerinin, Ahmet Paşa ve Cem Sultan'dan, Nedim ve Şeyh Galip'e kadar pek çok şair tarafından yazıldığı söylenerek Cem Sultan'a atıfta bulunmaktadır (YK 130).

ED'de divan edebiyatı şairlerinin hayatlarını şiirlerinde işlediği ve

"Ol dem kanı ki Kâbe-i kûyun mekân idi

Ârâm-gâhı gönlümün ol âsitân idi"

beytinin bu duruma örnek gösterilebileceği söylenilerek Cem Sultan'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 293).

Cemal Gürsel (MS 106) (Erzurum 1895- Ankara 1966) Türk asker ve devlet adamıdır. Harp Okulunu bitiren Gürsel I. Dünya Savaşı, İnönü Savaşı ve Büyük Taaruz'da görev almış, Harp Akademisini bitirmiş, 1958- 1060'da Kara Kuvvetleri komutanı olmuştur. Demokrat Partiyi deviren Milli Birlik Komitesinin başına getirilerek devlet başkanı ve başbakan olan Gürsel

1961'de yapılan genel seçimler sonucunda Türkiye Cumhuriyeti'nin dördüncü cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (BL, 1992, 4870).

MS'de iyi niyetli olmasına hayran olunan Başbakan ve Devlet Başkanı General Gürsel'in açıklamasının arkasında Harbiye'nin yıkılmasının bulunduğu ifade edilerek Cemal Gürsel'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 106).

Cemal Tollu (MS 253) (İstanbul 1899- İstanbul 1968) Türk ressam. Sanayi-i Nefiseyi bitiren Tollu Fransa ve Münih'te önemli kişilerin atölyelerinde çalışmış, 1932'de Türkiye'ye döndükten sonra resim öğretmeni olarak görev almıştır. 1933'de oluşturulan D Grubunun kurucuları arasında yer almış, 1937'de GSA'ya asistan olarak girmiş, Akademide daha sonra atölye öğretmeni ve resim bölümü başkanı olmuştur. Yurt içinde ve dışında pek çok sergiye katılarak ödüller alan sanatçı Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesini kurma çalışmaları sırasında yakından inceleme fırsatı bulduğu Hitit heykel ve kabartmalarından etkilenmiş ve resimlerine bir kütle özelliği vermiştir. Kübizm anlayışını Anadolu sanatındaki biçim ve hacim anlayışıyla birleştirme çabasıyla tanınmaktadır (ESA, 1997, 1799).

MS'de modern resmin en önemli ustalarından biri olması bağlamında Cemal Tollu'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 253).

Cemaleddin-i Efgani (OATET 243) (İran 1838- İstanbul 1897) Müslüman siyaset ve fikir adamıdır. Kabil'in meşhur âlimlerinden din, dil, felsefe, matematik, tıp, tarih ve siyaset dersi alan Efgani küçük yaşta Hindistan, Mekke ve Afganistan'dan başlayarak dünyanın pek çok ülkesini gezmiştir. 1870'de Sultan Abdülaziz'in davetiyle İstanbul'a gitmiş, kısa zamanda Meclis-i Kebire ve Encümen-i Danişe üye olmuş ancak aleyhinde çıkartılan propagandalar nedeniyle İstanbul'u terk etmek zorunda kalmıştır. İstanbul'dan sonra Mısır'a geçen Efgani burada milletlerin özgürlüğünü sağlayabilmek için French Grand Orient'a bağlı bir loca kurmuş, halka hürriyet ve meclis yoluyla yönetime katılma fırsatı verilmesi için çalışmalar başlatmıştır. Savunduğu görüşler nedeniyle pek çok yer değiştirmek zorunda kalan Efgani II. Abdülhamit'in davetiyle İstanbul'a gelmiş, burada da İttihat-ı İslam Birliğini kurmaya çalışmıştır. Şark'ı düştüğü cehalet ve kötü durumdan kurtarmak için Müslümanların ilme ve kutsal dinlerine sıkı sıkıya sarılmasını

istemmiş, bunun için de pek çok araştırma yapmış, yazılar yayınlamış, düşüncelerini anlatabilmek için sayısız ülke gezmiştir (Bayram, 2002, 1- 5).

OATET'te Suavi'nin Kuran'ın Türkçeleştirilmesi gerektiği fikrini Efgani'den alarak geliştirdiği, ondan da bu fikirlerin ilk Türkçülere geçtiği söylenilerek Cemaleddin-i Efgani'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 243).

Cemşid (OATET 7, 8; YK 122, 124, 125, 127, 131, 132, 140, 156, 165; EÜM 330; ED 283, 294) Efsanevi İran hükümdarı olan Cemşid İran mitolojisinde ilk insan olarak kabul edilmiş ve padişah sayılmıştır. Bazı kaynaklara göre de Pişdâdiyan sülalesinin dördüncü veya beşinci hükümdarıdır. Cem'in Cemşid olması şöyle bir efsaneye bağlanmaktadır: Bütün dünyayı dolaşan Cem Azerbaycan'ı çok beğenir ve buranın en yüksek yerine mücevherlerle süslü tahtını kurdurur. Güneş doğarken tacı ve tahtıyla birlikte parıl parıl parlamaya başlar, etraf ışık içinde kalır. Bunu gören ahali o güne nevrüz der ve bayram sayar, Cem'in adı da Cemşid ile anılmaya başlanır. Efsanelere göre Cem şarabı bulan kişidir. Bu konuda oluşmuş rivayetlerden bir tanesi şöyledir: bir gün İran şahı Cemşid ayağına yılan dolaşmış bir kuş görür, okçularından kuşu yaralamadan yılanı vurmalarını ister. Yılandan kurtulan kuş da şaha birkaç tane getirir ve bunlar da toprağa ekilir. Bu ekilen taneler üzüm olur ve uzunca bir süre şişede saklanır. Ahali arasında bunların zehirli olduğu düşünülmektedir. Bir gün şiddetli baş apısından intihar etmeyi düşünen bir cariye bu sulardan içer ve bir süre sonra iyileşir. Bundan sonra şarap bol bol kullanılmaya başlanır. Cemşid Divan şiirinde şarabı ve kadehiyle sıkça kullanılmaktadır. Ömrünün sonlarına doğru tanrılık iddiasında bulunan Cemşid ülkesinden kaçmak zorunda kalır ve İran'a Dahhak adında zalim bir hükümdar hâkim olunca Çin ülkesine gider ve orada ölür (Pala, 2004, 82, 83).

OATET'te eski Türk şiirinin imaj sistemindeki hükümdarın bezmde Cemşid ile kıyaslandığı (OATET 7), aynı zamanda sevgilinin de Hüsrev ve Cemşid olduğu (OATET 8) söylenilerek Cemşid'e iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Cemşid'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (YK 122, 124, 125, 127, 131, 132, 140, 156, 165). Tanpınar'ın Cemşid'e yaptığı atıflar Yahya Kemal'in kişiliği ve şiirleri üzerinden, Cemşid'in içkisi, kadehi ve tahtı ile

ilgilidir. Bu atıfların pek çoğunda Cemşid ile birlikte Dionysos da zikredilmektedir.

EÜM'de Yahya Kemal'in Hayal Şehir adlı şiirinde, elindeki kadehiyle ölümü bekleyen bir Cemşid gibi duran Güneş'in kendi neşesiyle etrafı tutuşturmasının seyredilebileceği ifade edilerek Cemşid'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 330).

ED'de şarap meclislerinde oturduğu, güldüğü, içince kızardığı, şarapla Dionysos'a bağlandığı ancak aşk-ı ilahiyi de öğretenin o olduğu söylenerek Cemşid'e iki yerde atıf yapılmıştır (ED 283, 294).

Cenap Şahabettin (TF 17; **OATET** 265, 487, 523, 534, 536, 549; **YK** 47, 74, 75, 82, 83, 84, 104; **EÜM** 184, 276, 309-311, 382, 400, 519; **YG** 38; **MS** 24, 165- 166; **ED** 43, 79, 88, 117, 126, 140, 208, 222, 264, 265) (Manastır 1870- İstanbul 1934) Şair ve yazardır. Askeri Tıbbiyeyi bitiren Cenap Şahabettin uzmanlık eğitimi için Paris'e gitmiş, ayrıca burada Fransız edebiyatıyla da ilgilenmiştir. İstanbul'a döndükten sonra çeşitli dergilerde şiirler yazmaya başlayan Şahabettin daha sonra Servetifünun topluluğuna katılmıştır. Doktorluktan emekliye ayrıldıktan sonra bir taraftan yazılarını yazmaya devam etmiş, diğer taraftan Edebiyat Fakültesinde Batı edebiyatı dersleri vermiştir. Aşırı çalışmaktan beyin kanaması geçirerek vefat etmiştir. Sürekli yenilik peşinde koşan Cenap, Servetifünun şiirine orijinal imaj, alegori ve ruh hallerini sokmuştur (Özdemir, 1998, 9- 15).

TF'de Tevfik Fikret'in Servetifünun dergisinde birlikte çalıştığı arkadaşlarından biri olması bağlamında Cenap Şahabettin'e bir yerde atıf yapılmıştır (TF 17).

OATET'te Ethem Pertev Paşa'nın, Hugo'nun tercüme ettiği şiirlerindeki oyunları gösterebilmek için Şeyh Galip'in Hüsnü Aşk'taki ve tardiyelerindeki dilini kullandığı, böylece Şeyh Galip'in tesirini Cenap'tan Fecr-i Ati'ye kadar yaydığı (OATET 265), Recaizade'nin Pejmürde ve Nâçiz'inde Cenap'ın sanatında sıkça kullandığı vecizelerin bile örneği olduğu (OATET 487), Hamit'in Pére-Lachaise adlı mersiyemsi manzumenin Cenap'ın ilk şiirlerine zemin hazırladığı (OATET 523), Hamit'in Makber döneminde Rıza Tevfik, Cenap, Fikret'ten farklı, alışılmamış bir ahengin şairi olduğu (OATET 534), Hamit'in bütün bu şairlerin yüzünü yeni bir âleme

çevirdiği (OATET 536), Hacle adlı manzumesinde Fikret'in, Cenap'ın dilini hazırladığı (OATET 549) ifade edileler Cenap Şahabettin'e altı yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Cenap Şahabettin'e yedi yerde atıf yapılmıştır (YK 47, 74, 75, 82, 83, 84, 104). Bu atıflarda Servetifünun nesli içinde Yahya Kemal'in en çok Cenap'ı eleştirdiği (YK 47), Cenap'ın ilk gazel denemelerinden sonra diğerleri gibi eski şiirle hesaplaşmaya başladığı (YK 74), bu eski şiirle hesaplaşmanın Batı edebiyatına hayranlığa, toplumsal meselelere karşı ilgisizliğe doğru gittiği ve Cenap gibi şairlerin bu kayıtsızlığı susarak izledikleri (YK 75), Fikret ve Cenap'ın Servetifünun şiirinin temsilcileri olduğu (YK 82), şiirde Fikret'in Cenap'tan daha usta olduğu ancak Cenap'ın el değmemiş kelimelerle yazdığı şiirlerinde parnas şairlerine yaklaştığı (YK 83), Cenap gibi Servetifünun şairlerinden sonra gelen Ahmet Haşim'in kendi üslubunu, parnas nazireleri, şiir dili ve şekil mükemmeliyetçiliğinden gelen sertlikleri ortadan kaldırarak oluşturduğu ancak dil olarak onlardan sade olmadığı (YK 84, 104) ifade edilmiştir.

EÜM'de Cenap Şahabettin'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 184, 276, 309-311, 382, 400, 519). Bu atıflarda eski şiirde sonbaharla ilgili şiirlerin az olduğu, Cenap Şahabettin'in Temâşâ-yı hazan şiirinin bunlardan biri olduğu (EÜM 184), cemiyet ve devlet için önemli olan Batıcılık fikrini Halit Ziya, Tefik Fikret gibi sistemleştiremeyen Cenap'ın kısır bir estetizmle köksüz duygular ve geleneksel kelimelerle oynadığı (EÜM 276), Servetifünun şairleri içinde Cenap'ın daha ziyade arkaik zevkteki kelimelerle yeni ve çok Avrupalı bir estetiğin örneklerini verdiği ancak bu örnekleri hiçbir zaman kendi bütününün doğal bir parçası hâline getiremediği (EÜM 309), Fransız sembolistlerinin yapmak istediği müzikal şiiri Türk şiirinde deneyen Cenap'ın lügatten oluşturulan bir dille bu işe giriştiği, imajı aktarmakla bu işin halledilebileceğini düşündüğü ancak edebiyatın geleneğine kendisini bağlayamadığı için nasıl söyleyeceğini bulamadığı, bununla beraber sanat tarzını sonuna kadar savunduğu (EÜM 310, 382), Ahmet Haşim'in Merdiven şiirine kadar Fikret ile Cenap arasında bir dil kullandığı ancak "poetik" tarafıyla onlardan farklı bir insan olduğu (EÜM 311), Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Rıza Tefik ile dost olan İbnülemin Mahmut Kemal'in tarihi bilgileri nedeniyle, Tanpınar tarafından kimi zaman Beylikçi Ali İzzet Bey kimi

zaman Pertev Paşa gibi gözünde canlandığı (EÜM 400), Hamit'in eserlerini "birbirine hiç benzemeyen hemşireler" diye adlandıran Cenap'ın haklı olduğu (EÜM 519) ifade edilmiştir.

YG'de Tanzimat'tan sonra yetişen Tefvik Fikret ve Cenap Şahabettin gibi sanatçıların her hareketinin, kendi kendini inkârla veya kısır bir şüphede tükettikleri ifade edilerek Cenap Şahabettin'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 38).

ED'de Cenap Şahabettin'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 43, 79, 88, 117, 126, 140, 208, 222, 264, 265). Bu atıflarda, Tanzimat'la beraber edebiyatımıza pek çok yenilik girdiği, bunlardan birisinin de alafranga musiki olduğu, Cenap Şahabettin'in de "Sarışıklık getirir gözlerin akşamlarıma" gibi sözlerle limonata edebiyat yaptığı (ED 43), Cenap'ın görünüşteki tebessümünün altında gizli bir hırçınlık yattığı (ED 79), sembolistlerden ve parnaslardan etkilenen Yahya Kemal'in bu alandaki ilk ürünü olan Leyla'yı Cenap Şahabettin'in anlamadığı, bu yüzden Türkçenin basit bir oyunu olarak nitelendirdiği (ED 88), Fikret, Cenap ve Haşim'de manzaraya tepeden bir bakışın bulunmadığı ancak Hamit'te yüksekten görünen manzaranın önemli olduğu (ED 117), Cenap'ın Saha'dan "Türk şiirinin dili açıldı" diye söz ettiği (ED 126), Tanzimat'ın ikinci devre tiyatrosunun Hamit'le başladığı, onda da Nabizade ile Cenap'ın tesirinin çok olduğu (ED 140), Cenap'ın mevcut Arapça, Farsça, Türkçe malzemeleri kullanarak şiirde müzikaliteyi oluşturduğu (ED 208), Haşim'in yerli şairlerden Cenap ve Fikret'le iletişimde olduğu (ED 222), Cenap'ın, sembolistlerle taban tabana zıt, kitabî bir adam olduğu, bir noktada dilde davayı kaybettiği (ED 264) söylenilmiştir.

MS'de Yahya Kemal'e göre, Cenap'ın Tefvik Fikret'le beraber Türk şiirini yeni bir yola yönlendirmeyi başardığı (MS 24), geçmişte Hamit, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif gibi kişileri gerçek şair zannedenlerin bugün şiirin bittiğini söyledikleri ancak bunun doğru olmadığı (MS 165, 166) söylenerek Cenap Şahabettin'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Cengiz Han (YK 91; ED 100) (Dülün/ Bolak 1155- Kansu 1227) Moğol İmparatorluğunun kurucusudur. Kaynaklarda uzun boylu, geniş alınlı ve uzun sakallı olarak geçen Cengiz Han dağılan halkını tek bayrak altına toplamak için yıllarca savaşmış, kendisinden sonra gelenlere de Cengizliler

adı verilmiştir. Kendisi öldükten sonra ülkeyi oğulları ve torunları yönetmiştir. Cengiz Han devletinin pek çok işinde Müslüman düşünürlerden yararlanmıştır (Hart, 2008, 143- 146).

YK'de bir dönem Turancılık fikrinin abartılarak Türk tarihinden fırlamış isimlerle adlandırılan çocukların etrafı sardığı söylenilerek Cengiz Han'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 91).

ED'de Kuran'ın etkisiyle ilk İslamî nesrin (Edebiyat-ı Arabiye) ortaya çıktığı, arkasından Kuran tercümelerinin tesirinin başladığı ancak Cengiz ve Hülagü isyanlarının nesrin gelişimini olumsuz etkilediği söylenerek Cengiz Han'a bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 100).

Centaure (Cantaurlar) (YG 156) Eski Yunan mitolojisindeki yarı insan yarı at olan Thessally halkıdır. Zeus'un onları Tanrıça Hera'ya benzer bir şekilde biçimlendirdiği söylenmektedir (Gündüz, 1998, 80)

YG'de Ahmet Haşim'in şiirlerinde ikilik kompleksinin çeşitli şekillerde ortaya çıktığı, şiirlerinde insan sesinin altında at iniltilerini ve nal seslerini duymanın mümkün olduğu ifade edilerek Centaure'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 156).

Cesar Auguste Frank (EÜM 319) (Liege 1822- Paris 1890) Fransız müzisyen. 11 yaşında Liege Konservatuvarını bitiren Frank piyanist olarak turneye çıkmış, 1837'de Paris'teki bir konservatuvara girerek önemli hocalardan dersler almış, kısa sürede pek çok ödül kazanmıştır. 1892'de Konservatuvarda org öğretmenliği yapmaya başlamıştır. Altmış yaşından sonra kompozisyonu olgunluğa erişen Frank'e hakkettiği ilgi ancak ölümden sonra gösterilmiştir. Çağdaş müziğe duyduğu hayranlık, kilise müzikleri ile eserlerinin yapısını bozacak seviyedeki sıradanlık eserlerindeki belli başlı özelliklerdir. Eserleri öğrencileri tarafından uygulanamayacak kadar özgün yaratmalardır (Say, 1985, 516, 517).

EÜM'de Yahya Kemal'in Deniz Türküsü adlı şiirinde, Debussy ya da Cesar Frank'ı hatırlatan bir ustalığın bulunduğu söylenilerek Cesar Frank'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 319).

Cevat Dereli (MS 253) (Rize 1900- İstanbul 1989) Türk ressam. 1915'te Sanayi-i Nefiseye başlayan Dereli burada önce Hikmet Onat, daha sonra İbrahim Çallı atölyesinde çalışmış, 1922'de arkadaşlarıyla birlikte Resim Cemiyetini kurmuş, 1923'te Paris'teki Julian Akademisine gitmiştir. 1928'de Türkiye'ye geri dönen dereli GSA'da öğretim görevlisi, Tıp Fakültesinde desinatör olarak çalışmıştır. 1940'a kadar yaptığı resimlerde kübik çizgi ve hacim özellikleri görünen ve minyatür izleri rastlanan ressamın 1970'den sonraki eserlerinde yalın bir anlatıma kavuştuğu, derinlik ve yüzeyin birbirini tamamlayarak bir bütünü oluşturduğu görülmektedir (ESA, 1997, 447, 448)

MS'de bugünün usta ressamlarından biri olması bağlamında Cevat Dereli'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 253).

Cevat Dursunoğlu (EÜM 423, 425, 426, 437; MS 112, 131) (Erzurum 1892- Ankara 1970) Türk eğitimci ve siyaset adamıdır. Berlin ve Jena Üniversitelerinde felsefe ve pedagoji öğrenimi gören Dursunoğlu Şarkıye-i Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum Şubesi kurucuları arasında bulunmaktadır. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra çeşitli eğitim kurumlarında müdürlük yapmış, Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, Avrupa'da Öğrenci Müfettişliği, Kars ve Erzurum milletvekilliği, CHP genel sekreter yardımcılığı gibi görevlerde bulunmuştur (BL, 1992, 3413).

EÜM'de yeni bir hayat yolunun görünmeye başladığı Misak-ı Milli hakkında Kars milletvekili Cevat Dursunoğlu'nun aydınlatıcı bir kitap yazdığı (EÜM 423, 425, 426), İstanbul'a geldiğinde İsmail Habib Sevük'ün evine uğrayan dostlarından biri olduğu (EÜM 437) söylenerek Cevat Dursunoğlu'na dört yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Dursunoğlu'nun Faik Ahmet Barutçu gibi konuşma ve hareketlerinde Karadeniz'in tüm özelliklerini sergilediği (MS 112), Tanpınar'la aralarında az yaş farkı bulunmasına rağmen araya Balkan ve I. Dünya Savaşlarının girmesiyle bu farkın iki ayrı nesle dönüştüğü (MS 131) ifade edilerek Cevat Dursunoğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır.

Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) (EÜM 123; YG 329) (Girit 1890- İzmir 1993) Türk roman ve hikâye yazarı, ressam. Robert Kolejini

bitirdikten sonra Oxford Üniversitesi Yeni Çağlar Bölümünde öğrenim gören Kabağaçlı İtalyanca ve Latincesini orijinal eserler okuyabilecek kadar geliştirmiştir. Resimli Sayfa, İnci, Resimli Hafta gibi dergilerde yazılar yazmış, resim, karikatürler çizmiş, Türk matbuatında kapakçılığın gelişmesine katkı sağlamıştır. 1925'te yazdığı, Hapishanede İdama Mahkûm Olanlar Bile Bile Asılmağa Nasıl Giderler adlı öyküsünden dolayı mahkemede yargılanan yazar suçlu bulunmuştur. Sürgün hayatı bittikten sonra Bodrum'a yerleşmiş ve uzun süre çok sevdiği Bodrum'da yaşamıştır. 1926'dan sonra deniz hikâyeleriyle tanınan yazarın konularını Ege ve Akdeniz Bölgesi kıyı ve açıklarında gelişen, denize bağlı olaylar oluşturmuştur (Önal, 1997, 1- 45).

EÜM'de sanatının özünün daha ziyade deniz sevgisinde ve yaşanan şeylere bağlılığında aranması gerektiği, onun her şeyden önce bütün bir mitoloji arasından gördüğü Ege Denizi'nin şairi olduğu söylenilerek Cevat Şakir Kabağaçlı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 123).

YG'de Ötelerin Çocuğu adlı eserinde romanla şiir arasında bir deniz tanrısı gibi denizi anlattığı, insanların dalgaların arasından saf kayalar gibi çıktığı ifade edilerek Cevat Şakir Kabağaçlı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 329).

Cevdet Perin (ED 38) (Bulgaristan, Nevrekop 1914- 1992) Türk yazar. Lyon Üniversitesinin Edebiyat Fakültesini bitiren Perin bir yıl Sorbonne'da staj yaptıktan sonra İzmir Erkek Lisesinde Fransızca öğretmeni olarak görev yapmış, DTCF'de doçent olmuştur. 1961- 1965 arasında Bursa AP milletvekili olan Perin Ankara'da Özel Gazetecilik Yüksek Okulunun müdürlüğünü yapmıştır. Ekspres, Hafta, Tercüman, Yeni Sabah gibi dergi ve gazetelerdeki yazılarıyla tanınan Perin Moliere, Balzac, Stendhal gibi ünlü Fransız yazarlarından yirmiyi aşkın eseri Türkçeye kazandırmıştır (TDEA, 1977- 1998, 244).

ED'de okunması gereken kaynaklar arasında Fransız Edebiyatı adlı eserinin gösterilmesi bağlamında Cevdet Perin'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 38).

Cevri (İbrahim Çelebi) (YK 120) (İstanbul ?- İstanbul 1654) Şair ve hattattır. IV. Murat ve IV. Mehmet'e yazdığı kasidelerde ilgi görmediğinden

yakınan Cevri Mevlevi bir şair olmakla birlikte bir tekke şairi olarak görünmez. Gazellerinde samimi düşüncelerini işler. Tasavvuf konularına da şiirlerinde yer veren Cevri'nin nazım dili sağlam ve pürüzsüzdür. Şiirlerinde Baki ile Nefi'nin etkisi görülen şair Sarı Abdullah Efendi'nin bütün kitaplarını istinsah etmiş, Mevlana'nın altı ciltlik Mesnevi'sini yirmi iki kere, kendi divanını da birkaç kez yazmıştır. Ayrıca yıldız bilimi ve tıp ilmiyle de ilgilenmiştir (DBİA, 1993- 1995, 422).

YK'de eski şiirin estetiğinin ses üzerine kurulu olduğu, Cevri'nin "olsun" redifli mısrasının buna örnek olarak gösterilebileceği söylenerek Cevri'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YK 120).

Cezmi Bey (ED 24, 192, 193; OATET 407) Sipahi kâtibidir.

ED'de Peçevi tarihinde kayıtlı bir sipahi kâtibi olduğu ve bir sipahi isyanında öldürüldüğü söylenerek üç yerde Cezmi Bey'e atıf yapılmıştır (ED 24, 192, 193).

OATET'te III. Mehmet döneminin önemli hadiselerinden olan sipahi isyanında tabut içerisinde Üsküdar'a kadar kaçması ancak parasını çalmak için görevlileri tarafından öldürülmesi bağlamında Cezmi Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 407).

Charlemagne (ED 289) (? 742- Aix-la-Chapelle 814) Frank kralı ve Kutsal Roma-Cermen imparatorudur. Asıl adı I. Charles, Carolus Magnus (Büyük Kral) adıyla anılmıştır. Başrahip tarafından saray okulunda eğitim gören Charlemagne'in çocukluğu, babasının yönettiği seferlerde geçmiş, kendisi de pek çok başarılı sefere katılmıştır. Papalık ile dayanışma içinde din ve yönetim reformları yaparak Orta Çağ'daki siyasi ve kültürel dağınıklığa bir düzen getirmiştir (TDÜA, 1983, 1385- 1388).

ED'de onun devrinden sonra Hristiyan âleminin Latince ve Yunanca öğrenmeye başladığı söylenerek Charlemagne'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 289).

Charles I (ED 30) (Fifeshire, İskoçya 1600- Londra 1649) Büyük Britanya ve İrlanda kralı. Otoriter yönetimi ve Parlamento ile çatışması İç

Savaş'ın başlamasına yol açmış, savaşın sonunda idam edilmiştir (AB, 1993, 535).

ED'de Cromwell döneminde öldürülmesi bağlamında I. Charles'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 30).

Charles VI (ED 269) (1368- Paris 1422) Fransa kralı. Uzun süreli krallığı döneminde hem çocuk yaşta tahta çıkması hem de belirli aralıklarla geçirdiği delilik nöbetleri nedeniyle etkin bir hükümdar olamamış, etrafındaki insanların etkisinde kalmıştır (AB, 1993, 538).

ED'de delilik ve zalimliğin Osmanlı'da hükümdar olmaya engel kabul edildiği ancak Hristiyanlıkta hükümdarın istifa etmedikten sonra tahttan indirilmediği, VI. Charles'ın kırk yıl krallık yaptığı söylenerek VI. Charles'a bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 269).

Charles Alexandre Dupuy (EÜM 109) (Le Puy 1851- Fransa 1923) Fransız siyaset adamıdır. Felsefe profesörü olan Dupuy 1885'te Meclise girmiş, çeşitli bakanlıklarda görev almış, meclis başkanı, içişleri başkanı ve başbakan olmuştur. Dreyfus Olayı'nın yol açtığı siyasal ve toplumsal gerginlikler sırasında başbakanlık yapmıştır (BL, 1992, 417).

EÜM'de Yahya Kemal'in kendisinden Umumi Beynelmilel Hukuk dersi aldığı bağlamında Charles Dupuy'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 109).

Charles Augustin Sainte-Beuve (ED 284) (Boulogne-Sur-Mer 1804- Paris 1869) Fransız yazar ve eleştirmen. Çağdaş eleştirinin öncülerinden olan St. Beuve 1823'te başladığı Tıp Fakültesini Le Globe gazetesinde yazılar yazmaya başlayınca yarıda bırakmış, romantizm akımına yakınlık duymuş ve bu alanda şiirler yazmıştır. 1837'de Lozan'a giderek Port-Royal adlı felsefe okulunun öğretisi üzerine dersler vermiş, 1840'ta Paris'te Mazarin Kütüphanesinin yöneticiliğine getirilmiş, 1865'te senatör seçilmiştir. Eserleri değerlendirirken yazarların kişilik ve hayatlarını da göz önünde bulundurmak gerektiğini ileri süren St. Beuve ile ilk kez yazarları belirli topluluklar ya da kuşaklar içinde ele alma eğilimi ortaya çıkmıştır (TDÜA, 1983, 4856).

ED’de tenkidin XIX. asırdan sonraki gelişiminin basın ve üniversiteler aracılığıyla iki kanaldan geliştiği, Auguste Comte’un öğretisiyle daha bilimsel bir kimlik kazandığı, St. Beuve’le tenkidin açık ve sihirli bir hâl aldığı söylenerek St. Beuve’e bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 284).

Charles Baudelaire (BŞ 146; YK 26, 27, 32, 64, 116, 124, 135, 143, 160; EÜM 25, 40, 64, 114, 254, 289-291, 302, 321, 332, 336, 341, 354, 355, 367, 446, 454, 457, 481, 486, 489; YG 184, 259, 297, 306, 335, 339, 375; ED 28, 51, 56, 76, 77, 86, 87, 91, 97, 98, 102, 108, 117, 119, 125, 128, 130, 142, 184, 210, 211, 212, 213, 223, 224; MS 40, 85, 87, 88, 89, 150, 228) (Paris 1821- Paris 1867) Fransız şair ve sanat eleştirmenidir. Les Fleurs du mal’ın (Kötülük Çiçekleri) yazarı ve modern şiirin kurucularından sayılmaktadır. Lisede Latince yazdığı şiirler ile dikkati çeken Baudelaire yaşadığı Bohem hayat nedeniyle ailesi onu Hindistan’a göndermek istemiş ancak gemisi bakım için durunca şair geri dönmüştür. Baudelaire bu kısa Doğu yolculuğunu hiç unutmamış, şiirlerinde Doğu’ya duyduğu mistik özlemi sık sık tekrarlamıştır. 1851’de Baudelaire, Paris’te sözü geçen bir edebiyat eleştirmeni ve Edgar Allan Poe’nun yazılarını Fransızcaya çeviren bir yazar olarak görülmektedir. Onun şiirinin ve şiir kuramının temelinde yatan ilke karşıtlıktır. Ancak bu sadece iyi kötü karşıtlığı değildir. Bu, kimi zaman mücevher, makyaj malzemesi, düşsel kentler gibi yapay nesnelere sanatın yansımasyken kimi zaman bunlardan büyük bıkkınlık duyan ilkel olanı özleyen benliktir. Şiir ona göre öğretici olmamalıdır ancak duyguların denetimden geçmesi gereklidir. Duyguların denetlenmesi için de Baudelaire iki önemli yöneme başvurmuştur: “sürnatüralizm” ve “ironi” (TDÜA, 1983, 701).

BŞ’de şairin şiirlerinin birinde “*eski Paris artık yok, ne yazık, bir şehrin şekli bir faninin kalbinden daha çabuk değişiyor* “ diyerek Paris’in değiştiğine üzüldüğü belirtilerek Baudelaire’e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 146).

YK’de Baudelaire’e dokuz yerde atıf yapılmaktadır (YK 26, 27, 32, 64, 116, 124, 135, 143, 160). Bu atıflarda Dergâh dergisine isim aranılırken Tanpınar ve arkadaşlarının henüz Quincey’yi ve Baudelaire’i okumadığı (YK 26), Şark’ın, Bitişik Odalar’daki gibi, birinin güzellikleri içinde uyuyup diğerinin

sefaletinde uyanmak anlamına geldiği (YK 27), Yahya Kemal'in derslerinde Racine, Valery ve Baudelaire'i Nedim, Baki ve Şeyh Galip ile birlikte işlediği (YK 64), Ahmet Hamdi, beşinci atıfta ise bizim edebiyatımızın klasiklerinin eski şiirler olduğunu ve eski şiirlerin dilin en güzel şekillerini mısralardaki ses ahengiyle sağladıklarını söyleyerek Baudelaire'e gönderme yapmaktadır (YK 116), Yahya Kemal'in Abdülhak Hamid'e Gazel manzumesindeki ölüm düşüncesinin Beaudelaire veya Verlaine kanalından gelmiş olabileceği (YK 124), eski şiirle simbolistler arasında bazı benzer hayaller bulunduğu (YK 135), Yahya Kemal'in, tıpkı Baudelaire gibi, içkiyi realiteden kaçmayı sağladığı yahut yaşama kudreti veren bir hayal iklimi yarattığı için kullandığı (YK 143), Fransız şiirinin bir etkisi olarak Yahya Kemal'in nesneye ve onun psikolojik temasına sıkı sıkıya bağlı olduğu (YK 160) ifade edilmiştir.

EÜM'de Charles Baudelaire'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 25, 40, 64, 114, 254, 289, 290, 302, 321, 332, 336, 341, 354, 355, 367, 446, 454, 457, 481, 486, 489). Bu atıflarda güzele alışmanın mümkün olmamasından dolayı her güzelin yeni olduğu, Baudelaire'in ezbere bildiği bazı şiirlerinin farklı baskılarını gören Tanpınar'ın onları adeta yeni görmüş gibi heyecanla okuduğu (EÜM 25), modern şiir tarzının babası olarak tanınan Baudelaire'in modern insanı, getirdiği duyuş tarzı ile yoğurduğu ancak hakiki şöhretini ölümünden otuz, kırk sene sonra yaptığı (EÜM 40), devrinin en keskin ve dengeli dehası, iyi bir desinatörü ve büyük bir resim eleştirmeni olduğu (EÜM 64), Ahmet Muhip Dıranas'ın mısra zevkini, Baudelaire ve Verlaine'in ışık tuttuğu "sensuel" ve taze bir lirizm üzerine kurduğu (EÜM 114), Hamit'in mesut hayatı karşısında, bir hastane köşesinde maskesi kilitlenen Baudelaire gibi edebiyatın hakiki prenslerinin hayatlarının akla geldiği (EÜM 254), Baudelaire'in bütün ömrü boyunca bir isteriyi beslemesi gibi Ahmet Haşim'in de kendi fantezisini içinde öyle büyüttüğü ve onun esiri olduğu (EÜM 289), Ahmet Haşim'in Tanpınar'a, anlamlarını Baudelaire ve diğerleri ile tanıştıktan sonra anlayabileceği pek çok nasihat verdiği (EÜM 290), Baudelaire'in denizle insan ruhu arasındaki baş döndürücü uygunluğu bulan ilk şair olduğu (EÜM 302), Tanpınar'ın en sevdiği şairler arasında Yahya Kemal, Baudelaire ve Goethe'nin bulunduğu (EÜM 321), Yahya Kemal'in derslerinde, Tanpınar'ın sık sık Hugo, Vigny, Baudelaire ve Heredia'yı dinlediği (EÜM 332), arkasında Racine, Hugo, Baudelaire gibi şairlerin eserleri olan, kadim

Latincenin cömert kaynakları ile beslenen, resim, heykel, musiki ile eş zamanlı gelişen fikirler deryasında bir Mallarme'nin ve Valery'nin yetişmesinin normal olduğu (EÜM 336), bir şehrin şiire ilham vermesinin Baudelaire ile başladığı (EÜM 341), Yahya Kemal'in Kendi Gök Kubbemiz adlı eserinde, modern şiirin babası Baudelaire'in adının iki defa geçtiği (EÜM 354), bugünkü dille yazdığı şiirlerinde daima dilin bünyesinden geleni arayan Yahya Kemal'in bunu bulamadığı zamanlarda ustası Baudelaire gibi nesrin ritmik kardeşi olan düz bir nazmı kabul ettiği (EÜM 355), çok zor bir iş olan mensur şiir vadisine girmeye, Baudelaire ve Mallarme'nin dışında kimsenin cesaret edemediği (EÜM 367), Tanpınar ve arkadaşlarının Tokatlı adlı bir restoranda karşılaştığı, yüzünde yara izi bulunan, genç ve güzel kadının esmer teni ve iri siyah gözleri ile Baudelaire'in Siyah Venüs'ünü hatırlattığı (EÜM 446), Edgar Poe'yu sanat alemine tanıtan Baudelaire'in ondaki mükemmeliyet fikrini ilk gösteren kişi olduğu (EÜM 454), Baudelaire ve Mallarme'nin büyüklüklerinin sanatı olumlu ve şuurlu bir şey olarak kabul etmelerinden ileri geldiği, Valery'e göre, Baudelaire'in bugünkü mevkisini şiir yeteneği ile birleşmiş eleştirel zekasına borçlu olduğu, bu yetenekleri sayesinde Poe'yu tanıdığı, onun vardığı neticelerden istifade ettiği, bir taraftan hassasiyetinin vermiş olduğu güçbeğenirlik ile en ince ve mükemmel şekilleri ararken diğer taraftan şiiri yabancı unsurlardan kurtarıp temizlediği, Valery'nin Variete II'de, *"Baudelaire'in mısraları ruhun ve tenin bir terkibi, ciddiyetin, sıcaklığın, meraretin ve mahremiyetin bir imtizacı; kendilerini romantiklerin olduğu kadar, parnesyenlerin de mısralarından ayıran bir ahenkle iradenin pek nadir görülen bir birleşisidir."* dediği, bununla beraber ona göre Baudelaire'in en büyük şerefine, Mallarme, Verlaine, Rimbaud gibi büyük şairleri yetiştirmesinden ileri geldiği (EÜM 457), yabancı bir kalabalıkta insanının hissettiği yalnızlık duygusunu, en güçlü şekilde şiirlerinde anlatan Baudelaire'in Seyahate Davet ve Mensur Şiirler adlı eserlerinde uzak memleketlere sevgilisini götürmek istediğinden söz ettiği (EÜM 481), Balzac'ın Baudelaire'i tanıdığı, Hayatıma Dair Notlar adlı eserinde ilk edebi dostları arasında Baudelaire'in de adının geçtiği ancak bu dostluk hakkında fazla bilgi vermediği (EÜM 486), Tanpınar'ın, gençliğinde Baudelaire üzerinde çalışırken Nerval ile tanıştığı (EÜM 489) ifade edilmiştir.

YG'de modern şiire şehir hayatını canlı bir tema gibi soktuğu, hatta büyük şehir nevrozunu ilk bulan kişi olduğu (YG 184), Baudelaire'in öldüğü dönemde Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Paris'te bulunduğu fakat hiçbirinin yazılarında ondan bahsetmediği (YG 259), şiire soktuğu hayatın, bilinmeyen gerçekliğinin çok üstünde bir kimliğe büründüğü, Baudelaire'in buna "surnaturel" adını verdiği (YG 297), Tanpınar'ın Yahya Kemal'den sonraki en büyük keşfinin Baudelaire olduğu ve onu kendisine bir hoca olarak kabul ettiği (YG 306), XIX. yüzyılın ortasından sonra özellikle Baudelaire ile birlikte edebiyatta musikinin saltanat sürmeye başladığı (YG 307), Baudelaire'in Banville'e hayran olduğu (YG 335), Tanpınar için şiirin, Baudelaire ve onun mirasçılarıyla doldurulduğu (YG 339), Baudelaire'in bir şiirinde "*Musiki çok defa beni bir deniz gibi alır ve solgun yıldızıma doğru götürür*" dediği ve bu şiirin sonunda musikiyi "*ümitsizliğimin büyük aynası*" olarak tanımladığı, Tanpınar'ın da musiki karşısındaki durumun buna yakın olduğu (YG 375) ifade edilerek Charles Baudelaire'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

ED'de pek çok yerde Baudelaire'e atıfta bulunulmuştur (ED 28, 51, 56, 76, 77, 86, 87, 91, 97, 98, 102, 108, 117, 119, 125, 128, 130, 142, 184, 210, 211, 212, 213, 223, 224). Bu atıflarda, Baudelaire'in "*ben şiirimi meydana getirmek için, içimde isteriyi bir gül ağacı gibi büyütürüm.*" dediği (ED 51), *Fleurs du Mal* adlı eserine, Sefiller'deki sefalet algısının tesir ettiği (ED 76), "*Ben mesut anları yaşatabilirim.*" dediği (ED 87), ebedilik görüşünü, "*Sen benim dört manzumemde yaşayacaksın.*" diyerek ifade ettiği (ED 91), bazen ebedi zamanla gerçek zamanı birleştirdiği ve bu zamandan korktuğu, her şeyi uçurum olarak gördüğü ve her an her şeyin olabileceğini düşündüğü (ED 119), Baudelaire'in estetiğinin realite ile hülya arasında kurulu olduğu, hayattan kopma, hülyaya sığınma vasıtası olarak içkiyi kullandığı, gece afyonla hülyasındaki odasında, sabah ise mübaşirin kapısını vurduğu ve ocağın tütmeğe olduğu odasında bulunduğu, edebiyata bu çift odağı ve alkolü getirdiği (ED 97), alkolün getirdiği melankoli ile şiir yazdığı, "*Ben bütün hayatımca bir isteriği besledim.*" dediği (ED 98), musikiden etkilenerek romantik şiirden ayrıldığı, bu kararın alkol ve frenginin verdiği korkunç umutsuzluktan olmadığı (ED 102), hayatının eserlerine tesir etmediği (ED 108), şiirlerinde manzaraya yukarıdan baktığı bir "tepe"nin bulunmadığı,

şehrin sokaklarında dolaştığı (ED 117), imaj sisteminin birbirleriyle kaynaştığı (ED 125), şiiri zekânın, şuurun malı olarak gördüğü, “*hayatın şiiri olmaz*” diye düşündüğü (ED 128), “*Bir kelimenin bütün kafiyelerini bilmeyen eline kalem almasın.*” (ED 130), “Muhayyile melekelerin kraliçesidir; yaratma kabiliyetidir.”, “*Ressamın muhayyilesi renklerle, şairin kelimelerle çalışır.*” dediği (ED 142), modern şiirin ve sembolizmin babası olduğu, ona Beethoven ve talebesi Hoffmann’ın tesiri ettiği, kendisinden sonra musikinin edebiyatı sardığı, işe musiki ile başladığı, öz ve derin çalışmalar ortaya çıkardığı (ED 28, 210), XIX. yüzyıldaki Byron’un Baudelaire ile Goethe arasında bulunduğu (ED 56), iki parnas olan Coppée ve Gautier’nin Baudelaire ve Verlaine’ı beğendiği (ED 77), XVII. asırda edebiyata ve resme giren denizin büyüdüğü, Baudelaire’in “*Hür adam, sen de daima denizi seveceksin.*” dediği (ED 86), 1867’de Baudelaire’in öldüğü (ED 184), Poe’nun makalelerinin ona tesir ettiği (ED 211), onu okuyunca yeni bir dünyayı tanır gibi olduğu ve Poe’nun eserlerini yedi cilt olarak Fransızcaya tercüme ettiği (ED 212), bu sayede Mallarme’nin ve Valery’nin Poe’dan etkilendiği (ED 213), musiki ile rüyanın sembolizmde birleşip Baudelaire’in Mutabakatlar Sonesi’ni oluşturduğu (ED 223), bu eserle edebiyata lezzet ve kokuyu soktuğu, şiirde ilhamın var olmadığını, şiirin, kelimelerin ardından düşünülen şeylerin yazıldığı bir fikir mahsulü olarak kabul ettiği (ED 224) söylenilmiştir.

MS’de Ahmet Muhip Diranas’ın Selam şiirinde Baudelaire’in şairin elinden tuttuğu gidilemeyeceği (MS 40), modern duyuş tarzının babası olarak tanınan ve şiir, resim heykel gibi bütün güzel sanatlarda payı bulunan Baudelaire’in ölümünden ancak otuz, kırk sene sonra gerçek şöhretini kazandığı (MS 85), şairlerin şiirlerinin kimi zaman Baudelaire’de olduğu gibi farklı bir isimle, bir eserde toplandığı kimi zamansa “Şiirler” adı verilerek yayınlandığı (MS 87), sanatkârları kıyaslarken dikkat edilmesi gerektiği, Beethoven’ın birkaç yüz eser bıraktığı, Baudelaire ve Mallarme’nin tek kitabının bulunduğu ancak bu eserlerde pek çok şiirin, şiirlerde de pek çok mısranın yer aldığı (MS 88), bir manzumenin tek başına bir eser olduğu, Baudelaire’in Nature sonesi ile Heroica veya Medicilerin mezarı arasındaki farkın sadece sanatların sunuşunda olduğu (MS 89), dünyaya gelirken her sanatkârın kendisi ile beraber özel bir hassasiyet getirdiğini düşünen Yetkin’in bu hassasiyetin Baudelaire’de, çevresinden kaçma isteği gibi

görüldüğünü belirttiği (MS 150), Tanpınar'ı etkileyen şairlerden olduğu (MS 228) söylenilerek Charles Baudelaire'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

Charles Darwin (ED 165) (Shrewsbury 1809- Down, Kent 1882) İngiliz biyoloji bilginidir. Fiyoloji bilgini ve ozan Erasmus Darwin'in torunu olan Charles Darwin, Beagle adlı bir gemiyle dünya turu yaparken uğrandığı ülkelerin hayvanları üzerinde çeşitli gözlemler yapma fırsatı bulmuş, Lamarck ve Malthus'un savlarından esinlenerek kendi evrim teorisini ortaya koymuştur (GH, 1983, 920- 922).

ED'de Terci-i Bend'in üçüncü parçasında, Darwin ve Lamarck'ın teorisindeki kuvvetli zayıfı yer düşüncesinin yer aldığı söylenerek Darwin'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 165).

Charles Dickens (OATET 208, 287, 458; EÜM 54, 66, 257, 277, 323; ED 19, 27, 28, 31, 70, 277; MS 219, 228) (Landport, Portsmouth 1812- Gad's Hill 1870) İngiliz romancı. Düzenli bir eğitim alamayan Dickens 1827'de bir dava vekilinin yanında çalışmaya başlamış ve boş zamanlarında stenografi öğrenmiştir. Morning Chronicle gazetesinde stenograf olarak çalışmaya başlamış, burada yayınlanan kısa öyküleriyle dikkat çekmiş, Pickwick Papers ve Oliver Twist'ten sonra sadece edebiyatla ilgilenmiştir (GH, 1983, 999, 1000).

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi'yle, Chesterton'un Dickens'ı tarif ettiği tabirle, "sokağın anahtarını" Türk edebiyatına getirdiği (OATET 208), Türk edebiyatına ilk çevrilen romanlar arasında Dickens gibi bu türün öncülerinin eserlerinin bulunmadığı (OATET 287), Rakım Efendi'nin romanda geçen "*Dünyada benim sevmediğim bir adam mı vardır? Ben ki, herkesin hüsn-i teveccühüne eşedd-i ihtiyacla muhtacım. Herkesi sevmeğe bu cihetle mecburum.*" sözünün Dickens'ın bazı kahramanlarına ve Mister Hep'in annesine yakışan bir cevap olduğu (OATET 458) söylenerek Charles Dickens'e üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Charles Dickens'e beş yerde atıf yapılmıştır (EÜM 54, 66, 257, 277, 323). Bu atıflarda sanatını biraz fazla baskılamakla birlikte Charles Dickens'ın çalışmalarının Balzac'ı anımsattığı (EÜM 54), Dickens ve bütün Rus yazarlarda konuşmanın eserdeki asıl canlılığı ortaya çıktığı,

Dostoyevski'den çok farklı bir mizaca sahip olan Dickens'in Balzac gibi kendisini konuştuğu açtığı (EÜM 66), Shakespeare'in, Dickens'in ve Keats'in ülkelerinde dolaşan Hamit'in fikir olarak edebiyata yeni bir şey getiremediği (EÜM 257), Chatterton'un Charles Dickens için yazdığı bir biyografide, Dickens'in bir kahramanının ağzından çıkan "*sokağın anahtarına sahipsiniz*" sözünün onun sanatını ve hatta mizahını izah ettiğini belirttiği (EÜM 277, 323) ifade edilmiştir.

ED'de Charles Dickens'a altı yerde atıf yapılmıştır (ED 19, 27, 28, 31, 70, 277). Bu atıflarda Ahmet Mithat Efendi'nin kahramanlarını hiç parasız bırakmadığı, para hesabının Dickens, Dostoyevski, Balzac, Madam Bovary'de olduğu, onların kahramanlarının trajik hayatlarının sebebini parasızlığın oluşturduğu (ED 19), 1830'a doğru Avrupa'da romancı olarak Dickens, Stendhal ve Balzac'ın bulunduğu (ED 27), Dickens'ın İngiltere'nin Balzac'ı olduğu, muharrirlikten yetiştiği, babasının borçları yüzünden kötü bir gençlik geçirdiği, parlamento muhabirliği yaptığı, muazzam eseri Pickwick Club'ı yazdığı, onda sokağın anahtarının bulunduğu, İngiliz halkı gibi konuştuğu, edebiyata çocuğun onunla girdiği (ED 28, 31), Daudet'in onun tesirinde yetiştiği (ED 70), Balzac ve Dickens'ın yaptıklarının, romanda yüksek bir sıçramaya neden olduğu, Türk edebiyatının roman tecrübesini keşfettiği sıralarda Hugo'nun Sefiller'i bitirdiği, Rus romanının Dostoyevski'yi idrak ettiği, Tolstoy'un Harp ve Sulh'u yazmak üzere olduğu (ED 277) söylenmiştir.

MS'de Shakespeare'in ve Dickens'ın yaptığı gibi, Nefi, Yunus Emre, İtri ve Dede Efendi'nin sezgileriyle kendi milletinin karakterini bulduğu (MS 219), Tanpınar'ın Dickens'tan etkilendiği (MS 228) söylenilerek Charles Dickens'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Charles Langbridge Morgan (EÜM 22, 482; MS 227) (Bromley/ Kent 1894- Londra 1958) İngiliz tiyatro, roman, deneme yazarı ve eleştirmendir. Times'tan önce redaktör, tiyatro eleştirmeni olarak çalışan Morgan XVII. yüzyıl İngiliz metafizikçilerinin takipçisi olarak görülmektedir. Romanlarıyla ünlü yazarın tiyatro oyunları ve eleştiri yazıları da bulunmaktadır (BL, 1992, 8304).

EÜM'de XV. asrın İtalyan sanatından kalma kadın portrelerinin mucizevi kadın hayatından bahseden Charles Morgan'ın asıl hayatın ruhaniyeti vücudun çizgilerine sindiren bir nevi dinamik sükunette bulunduğunu ifade ettiği (EÜM 22), Yunan mitolojisinden sonra Avrupa edebiyatına denizin Pierre Loti ile girdiği, ondan sonra Conrad ile Morgan'ın geldiği (EÜM 482) söylenerek Charles Morgan'a iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Paris'teki bir röportajında, eserlerini orta sınıf için yazdığını belirtmesi bağlamında Charles Morgan'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 227).

Charles MacFarlane (OATET 69) (İskoçya 1799- ? 1858) İngiliz gezgin. 1827'de İtalya'dan yola çıkan Macfarlane İzmir, İstanbul ve Büyükada'yı gezerek gözlemlerini, Constantinople in 1828 adıyla yayımlamıştır. Yirmi yıl sonra yeniden Türkiye'ye gelen yazar bu süreçte ülkesinde tarihçi ve yazar olarak ün salmıştır. İkinci gezisindeki düşüncelerini de *Turkey and His Destiny* adıyla iki cilt hâlinde yayımlamış, genellikle Osmanlı'ya ait gözlemlerinde II. Dünya Savaşı'ndan sonraki kadar görülecek bir yorumun ilk temsilcilerinden biri olmuştur. Ona göre Osmanlı tarımını geliştirmeli ve sanayi ile uğraşılmamalıdır, çünkü ona göre yirmi sene içerisinde sanayiyle ilgili yapılan pek çok şeyin Osmanlı maliyesini dolandırmak için uydurulmuş girişimlerdir. Yazar bu son gezisinde İstanbul, Batı ve İç Anadolu'yu, özellikle Kütahya ve Bursa'yı gezmiş, daha sonra Trakya'ya geçmiştir (DBİA, 1993- 1995, 233, 234).

OATET'te İstanbul sokaklarında gezerken memleketi olan İskoçya havalarında bir müzik duyduğunda çok şaşırıldığını, hatıratında yazdığı söylenerek Charles MacFarlane'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 69).

Charles Marie Photius Maurras (YK 46, 54, 55, 56, 58, 59; EÜM 419) (Martigues 1868- Tours 1952) Fransız siyaset adamı, siyaset kuramcısı ve yazardır. Öğrenimi sırasında geçirdiği bir hastalık nedeniyle genç yaşında ileri derecede sağır olan Maurras zamanın çoğunluğunu kitap okuyarak geçirmiştir. Okumalarının sonunda romantizmin duygusallığını ve coşkusunu reddetmiş, Paris'e yerleştikten hemen sonra Moreas'la birlikte XVI. ve XVII. yüzyıl Fransız şiirine egemen olan Klasik Yunan ve Latin şiir geleneğine dönüşü amaçlayan Roman Okulu'nu kurmuştur. Fransız toplumunun

gelenekçi sağı tarafından destek gören Action Française adlı dergiyi yayınladıktan sonra önemli kitleleri peşinden sürüklemiştir ancak Papa, dini politikaya alet ettiği düşüncesiyle dergiyi okunması yasak kitaplar arasına almış, bu nedenle derginin etrafındaki topluluk yavaş yavaş kaybolmuştur. Siyasi düşünceleri ve eylemleri sonucunda birkaç kez hapse girmiştir. Kurduğu ve yönettiği “Action Française” hareketi faşist örgütlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır (TDÜA,1983, 3809, 3810).

YK’de Maurras’a altı yerde atıf yapılmıştır (YK 46, 54, 55, 56, 58, 59). Bu atıflarda Yahya Kemal’in Maurras ile sadece neoklasisizm noktasında benzerlik gösterdiği, Fransız şiirini mükemmeliyet kaynaklarına Roman Mektebi ile götürmeye çalışan Maurras’ın daha ziyade politikaya bağlı mücadeleci anlayışının neoklasik adını aldığı (YK 46, 54, 56), “*Herkes ölümü için bir yer düşünür, hatta seçer. Gömülmemizi istediğimiz yer asıl vatanımızdır*” sözünün Maurras’ın milliyetçilik anlayışını açıkladığı (YK 55), onun sisteminin bir tarafının Auguste Comte’un Ortaçağ ve nizam fikrine dayandığı (YK 58), Yunani ve monarşist olan Maurras’ın daha ziyade Hippolyte Taine’e yakın olduğu (YK 59) ifade edilmiştir.

EÜM’de 1920’li yıllarda Dergâh gazetesinde çok beğenilen Maurice Barres ve Anatole France’a karşı Nurullah Ataç’ın Maurras’ı tuttuğu, o dönemde ise Tanpınar’ın Maurras’ı hiç okumadığı söylenerek Charles Marie Photius Maurras’a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 419).

Charles Maurice de Talleyrand Périgord (OATET 145; ED 27) (Paris 1754- Paris 1838) Fransız siyaset adamı. Din işlerinde önemli görevlere gelmiş, 1797’de Dışişleri Bakanı olmuş, 1830- 1835 arasında Londra elçiliği yapmıştır (ML, 1969, 862, 863).

OATET’te Sahak Ebru adında bir yazarın tercüme ettiği Tarih-i Umumî adlı eserde devrin önemli devlet adamlarından bahsettiği söylenilerek Charles Maurice de Talleyrand Périgord’a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 145).

ED’de Fransız İhtilali sonrasında gençlerin, meşrutiyete karşı duyduğu rahatsızlığın adını romantizm koydukları ve gençlere bu ortamı Talleyrand’ın hazırladığı söylenerek Fransız siyaset adamına bir yerde atıf yapılmıştır (ED 27).

Charles Nodier (EÜM 514) (Besançon 1780- Paris 1844) Fransız yazar. 1824'te Arsenal Kütüphanesi müdürü olan Nodier kısa sürede Arsenal'daki edebiyat çevresinin önemli kişileri arasına girmiş, daha sonradan Romantizmin önemli isimleri arasına girecek olan Hugo, Musset gibi isimleri bir araya getirmiştir. Goethe ve Shakespeare'e büyük hayranlık duyan yazarın usta bir üslupla kaleme aldığı fantastik öyküleri dikkat çekmiş, sonraki kuşaklara "sağduyu"nun baskılamadığı yeni bir edebiyat alanı bırakmıştır. 1833'te Academia Française'e kabul edilmesi, döneminde Romantizmin saygın bir edebiyat akımı olarak tanınmış olduğunu göstermektedir (BL, 1992, 41).

EÜM'de Mahur Beste'nin karakteri Behçet Bey ile Nodier'in karşılaşması sonucunda, yazarın Behçet Bey'in "sârî" kişiliğinden çok güzel bir eser çıkartabileceği, Tanpınar gibi mazisine takılmak yerine sadece Behçet Bey'i göreceği ifade edilerek Charles Nodier'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 514).

Charles Robert Comte de Nesselrode (OATET 145) 1933'te Avusturya ve Rusya arasında imzalanan Münchengrätz Antlaşmasının Rusya temsilcilerinden birisidir (Altundağ, 1943: 51- 61).

OATET'te Sahak Ebru adında bir yazarın tercüme ettiği Tarih-i Umumî adlı eserde bahsettiği devrin önemli devlet adamlarından olması bağlamında Charles Comte de Nesselrode'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 145).

Charles Roland (EÜM 207) Kaynaklarda hakkında bilgi bulunmamaktadır.

EÜM'de 1849'da Fransız şair Alphonse de Lamartine'e verilecek çiftlik meselesi dolayısıyla Aydın'a seyahat eden, şairin arkadaşı ve vekili, meşhur seyahatname sahibi Charles Roland'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 207).

Charles Vildrac (MS 249) (Paris 1822- Paris 1971) Fransız şair, oyun yazarı ve denemecidir. Duhamel ve diğer genç yazarlarla birlikte, 1906-

1907 yıllarında Paris'te genç yazar ve şairlerin oluşturduğu Abbaye topluluğunu kurmuş, 1963'te Academie Française'in Edebiyat Büyük Ödülü'nü kazanmıştır. Deneme ve gezi kitaplarının yanı sıra çocuklar için yazdığı Pembe Ada (1924) gibi eserler de bulunmaktadır (AB, 1993, 236).

MS'de Nurullah Ataç'ın bir gün Tanpınar'a, yazarın şairden bahseden bir yazısından söz etmesi bağlamında Charles Vildrac'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 249).

Charlie Chaplin (Şarlo; Charles Spencer Chaplin) (EÜM 83, 117; ED 47) (Londra 1889- İsviçre 1977) Sinema yönetmeni, oyuncu ve yazardır. Babasını çocuk yaşta kaybeden ve annesi hasta olan Chaplin ailesinden gelen yetenekle tiyatro ve müzikhollerde çalışmaya başlamış, yirmi dört yaşındayken bir film yapımcısı tarafından keşfedilmiştir. Ertesi yıl sessiz filmlerini çekmeye başlayan Chaplin herkes tarafından çok sevilmiş, sinemanın dahi çocuğu olarak görülmüştür. Filmlerinde sol görüşe sempati duyduğunu yansıtmış, kötü politikalara gönderme yapmış, insanın tek tiplileştirilmesine, yoksulluğa, fakirlerin durumuna dikkat çekmiştir (Aşır, 2012, 97- 101).

EÜM'de hazır elbise, lastik yaka ve takma kravatla zarif şekilde giyindiğini zanneden kibirli bir otomatla hakiki şairin geniş ve yaldızlı lügatini kendi hiçliğinin üstüne geçiren taklitçi yazar arasında hiçbir fark olmadığı, Şarlo'nun harap melon şapkası, yırtık bonjuru, iddialı bıyıkları ve muzdarip bastonuyla her ikisiyle birlikte alay ettiği (EÜM 83), II. Dünya Harbi'nden sonra şiire sinemanın tesir ettiği, bu tesirin görüldüğü şairlerde Üçüncü Adam gibi bazı filmlerin, Walt Disney masallarının ve Charlie Chaplin'in tesirlerinin daima aranabileceği (EÜM 117) söylenerek Charlie Chaplin'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de "*Sinema hareketin sanatıdır.*" sözü ile bir yerde Şarlo'ya atıf yapılmıştır (ED 47).

Charles Chateaufort (Mehmet Reşat Bey) (OATET 183) Tophane Müşiriyetinde uzman olarak çalışan ve asıl adı Chateaufort iken Müslüman olarak Reşat Bey adını alan bir Fransız topçu subayıdır. Şinasi'ye Fransızca

öğreten Reşat Bey onun zihnini Batı dünyasına açmış, onda Paris'e gitme hevesi uyandırmıştır (İA, 1988- 2012, 545).

OATET'te Tophane kaleminde çalışırken Şinasi'ye Fransızca dersleri vermesi bağlamında Chateauf'na bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 183).

ChoiseulGouffier (M. G. F. A.)(ED 67) (Paris 1752- Aachen 1819) Fransız diplomat, arkeolog ve yazardır. Harcourt Kolejini bitiren Choiseul Gouffier klasik Yunan ve Roma uygarlıkları uzmanı olmuş, 1776'da Ege Denizi'nin yeni bir haritasını çıkarmakla görevlendirilen grubun içerisinde yer almış, böylece yirmi dört yaşında Ege adalarını, Küçük Asya'yı, antik Yunan yerleşim yerlerini gezmiştir. 1779'da Yazıtlar ve Edebiyat Akademisine, 1782'de Fransız Akademisi üyeliğine seçilmiş, bu sırada F. Kauffer ve J. Perrier gibi usta gravürçü ve ressamlar tarafından hazırlanmış seyahat albümünü çıkarmıştır. İstanbul'da elçilik de yapan Choiseul Gouffier'in eserlerinde İstanbul'a ait yayınladığı gravürler büyük bir tarihi öneme sahiptir (DBİA, 1993- 1995, 426, 427).

ED'de II. Mahmut'un tahta geçtiği dönemde Avrupa'nın "çalımından" geçilmediği ve bu dönemde Gouffier'in hiç sevilmediği söylenerek Choiseul Gouffier'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 67).

Cicero (Çicero[n], Marcus Tullius) (YK 68;EÜM 466; ED 284) (Arpinum İÖ106- Formae İÖ43) Romalı filozof ve devlet adamıdır. Hukuk ve retorik eğitimi alan Çicero Yunan felsefesi üzerine yoğunlaşmış, Stoacı görüşü benimseyerek bu akımın Roma düşüncesinde öncüsü olmuştur. Ayrıca o, Yunan felsefe kavramlarının Latin dilindeki karşılıklarını bularak özellikle Hristiyan felsefesinde Latince'nin özgün bir felsefe dili olmasını sağlamıştır. Roma retoriği Çicero ile bir bilim dalı haline gelmiştir (TDÜA, 1983, 1420, 1421).

YK'de sanatının araştırma döneminde, Yahya Kemal'in Yunan ve Latin medeniyeti üzerine yoğunlaşarak bu medeniyetle ilgili pek çok eser okuduğu, derslerde sık sık Cicero'dan örnekler verdiği söylenerek Cicero'na bir yerde atıf yapılmıştır (YK 68).

EÜM'de Lessing'in Laokoon adlı eserini Rönesans'ta uzun müddet Pline ve Cicero'nun yazılarından tanındığı söylenerek Cicero'na bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 466).

ED'de Yunan eserlerini en iyi anlatan kişi olduğu söylenerek bir yerde Çiçeron'a atıfta bulunulmuştur (ED 284).

Claude-Achille Debussy (EÜM 319, 355; ED 86) (Saint- Germain Enlaye 1862- Paris 1918) Fransız besteci. Ailesinin maddi durumu iyi olmadığından okula gidemeyen Debussy annesinden okuma yazma öğrenmiş, 1869'da Cerutti'den ilk piyano derslerini almış, 1873 yılında Paris Konservatuarına girmiştir. Debussy, döneminin en etkili bestecisi ve müzikal Empresyonizmin kurucusu olarak kabul edilmiştir. Onun piyano eserleri, teknik açıdan yeni piyanistliğin öncüsü olmuştur (Çevik, 2007, 101- 111).

EÜM'de Yahya Kemal'in Deniz Türküsü adlı şiirinde Debussy'yi ya da Cesar Frank'ı hatırlatan bir ustalığın bulunduğu (EÜM 319), Yahya Kemal'in "*Duydumsa da zevk almadım İslav kederinden*" mısrasını Tanpınar'ın her duyduğunda, Cocteau'nun Debussy'yi öğen "*Rus musikisi daima başımız avucumuzun içinde dinlenir. Onun musikisi kendisini dinlemek için bizi böyle bir harekete mecbur etmez.*" sözünü daima hatırladığı (EÜM 355) söylenilerek Debussy'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de La Mer adlı eserindeki Suların Yuttuğu Katedral'de denizin geniş bir musikiyi ifade ettiği söylenerek bir yerde Debussy'ye atıf yapılmıştır (ED 86).

Claude Uscar Monet (YK 163; EÜM 182) (Paris 1840- Giverny 1926) Fransız ressamdır. Empresyonizmin en etkili temsilcisi olan Monet 1859'da Paris Académie Suisse'de resim öğrenimine başlamış, Pissarro, Boudin, Jean-Frédéric Bazille, Renoir, Sisley, Manet gibi önemli kişiler ile tanışmış, etkilenmiş veya onlarla çalışmalarda bulunmuştur. 1874'te İzlenim, Gün Doğumu adlı resmi ile İzlenimcilerin ilk sergisine katılmış ve bu sergi ile büyük ilgi toplamıştır. Bu sergiden sonra bu grup Monet'in yapıtının adıyla anılmaya başlamıştır. 1923'te görme duyusunu kısmen yitirmesine karşın resim çalışmalarını vefatına kadar sürdürmüştür. 1870'lerden sonra kendisini tamamen manzara resimlerine vererek açık havada çalışmaya başlamış,

günün değişik ışıklarına ilgi duymaya başlamıştır. Son dönemlerinde gerçekleştirdiği Nilüferler dizisinde gerçeği öznel ve şiirsel bir bakış açısıyla, renkleri giderek soyuta yaklaşan bir biçimde kullanmaya başlamıştır (TDÜA, 1983, 3993, 3994).

YK'de Yahya Kemal'in Endülüs'te Raks şiirinin Monet'in renklerini yansıtmaları bağlamında Monet'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 163).

EÜM'de mevsimlerden sadece bahardan söz edildiği eski şiirin geniş ufuklu, tabiatı bütün bir ruh hâli ile birleştiren bazı mısralarında bir Claude Monet'i veya Renoir'ı kışkırtacak manzaralar, dünyalar yaratıldığı ifade edilerek Claude Monet'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 182).

Comte de Buffon (Georges Louis Leclerc Buffon) (OATET 146, 214, 500) (Montbard 1707- Paris 1788) Fransız doğa bilimcidir. Hukuk eğitimi almasına rağmen bu eğitimi sevememesinden dolayı tıp, botanik ve matematik öğrenimi yapmak için Angers'e gitmiş, bu dönemde tanıştığı genç bir İngiliz soylusu ve onun özel öğretmeniyle birlikte 1730'da uzun bir yolculuğa çıkmış, Fransa'nın güneyini, İtalya ve İngiltere'yi dolaşarak 1732'de Fransa'ya dönmüştür. Montbard'a yerleştikten sonra bilimsel çalışmalarına yoğunlaşan Buffon XVIII. yüzyılın en önemli ve en geniş kapsamlı doğa tarihi derlemesini yapmıştır. Matematik, fizik, botanik, kimya, biyoloji, tarım ve ormancılık gibi çok çeşitli alanlarda araştırmalar yapan Buffon bir ansiklopedi niteliğindeki Histoire Naturelle adlı eserini yazmıştır (TDÜA, 1983, 1153, 1154).

OATET'te Abdülhak Molla'nın Buffon'dan çevirdiği Tarih-i Tabii adlı eserinin Tıbbiye, Harbiye ve Bahriye okullarında okutulması planlandığı ve ilk Buffon mütercimi olduğu belirtilerek Comte de Buffon'a üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 146, 214, 500).

Constantin François de Chasseboeuf Volney (OATET 275; ED 38) (Craon 1757- Paris 1820) Fransız tarihçi ve filozoftur. Tarih ve ilkçağ dilleri ile ilgilenmiş, Suriye ve Mısır'ı gezmiş, 1794'te Paris'teki Öğretmen Okulunda tarih profesörlüğü yapmış, ABD'de senatör olmuştur. Kurucu Meclis üyesi olan Volney Ulusal Muhafızlar Örgütünün kurulmasını, Fransa'nın illere ve bucaklara ayrılmasını savunmuş, devrimlerin doğal

hukuktan ve dinden, eşitlik ve özgürlük ilkelerinden uzaklaşmanın sonucunda oluştuğuna inanmıştır. XVIII. yüzyılda soyluluk unvanıyla ödüllendirilmiştir (AB, 1993, 54).

OATET'te Rıza Tevfik din hakkındaki düşüncelerini, kaleme aldığı Palmir Harabeleri tercümesinin etkilediği söylenerek Volney'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 275).

ED'de Fransız âlim ve filozof olduğu, hukuk ve tıp tahsili gördüğü, Arapça öğrenebilmek için Lübnan'daki bir manastırda sekiz ay kaldığı, profesör ve milletvekili olduğu, Türk- Rus Muharebeleri Hakkında Mülâhazalar adlı eseri yazdığı, Tedmür Harabeleri adlı eserinin Tanzimat döneminde halk tarafından çok sevildiği, bu eserin bir kısmının Ayetullah Efendi tarafından tercüme edildiği, eserlerinin içinde Les Ruines'in meşhur olduğu, Avrupa alfabesinin Asya dillerine tatbiki hakkında da eser yazdığı söylenilerek Volney'ye atıf yapılmıştır (ED 38).

Cüveyni (OATET 415) (Horasan 1226- Muğan 1283) İlhanlı devlet adamı ve tarihçisidir. Genç yaşta Argun'un divanındaki özel kâtiplerinin yanında yer alan Cüveyni Hülagü'nün savaşlarına katılmış, Alamut'un ele geçirilmesi sırasında burasının ünlü kütüphanesi ile gök gözlem araçlarının yok edilmesini önlemiştir. Geniş bir kültür birikimi olan Cüveyni döneminin en önemli münşilerinden biri olarak kabul edilmiştir. En önemli eseri Moğol tarihinin temel kaynaklarından biri olan Tarih-i Cihangüşa'dır (TDEA, 1977-1998, 1575, 1576).

OATET'te Namık Kemal'in Celal piyesiyle Nevruz Bey'i yazarken mukaddimelerinde bahsettiklerinin dışında Cüveyni, Vassaf ve Siyret-i Celeddin Hârzemşah'ı da okuduğu belirtilerek Cüveyni'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 415).

Cyseulier (MS 258) Bu isimde bir kişi bulunamamıştır. İsmi yazımında bir yanlışlık yapılmış olabilir.

MS'de çevresindeki insanların ulaştıkları dünya şöhreti bağlamında Zeki Faik İzer'in onun gibi olduğu ancak zamanı geldiğinde hak ettiği yeri alacağı ifade edilerek Cyseulier'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 258).

Dadaloğlu (OATET 108) (Ceyhan 1785- Elbistan 1785) XIX. yüzyıl Türk halk Şairidir. Toroslarda doğduğu ve İç Anadolu'yu gezdiği tahmin edilen Dadaloğlu, Türkmen aŐiretinin AvŐar boyundandır. Göçebe bir toplum içerisinde yaşayan Dadaloğlu zorla yerleşik hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle Şiirlerinde, kimi zaman bu durumun acısını ve verdikleri savaşı anlatmış kimi zamansa yaşadığı coğrafyanın güzelliklerini ve aşklarını dile getirmiştir (ztelli, 1962, 9- 13; Bezirci ve zer, 2003, 284).

OATET'te temiz ve sağlam bir dile sahip olduğu, hayatının kendine mahsus zihniyeti ile içinde yaşadığı sert tabiata ve insanlara benzediği ve bunu Şiirine yansıtığı söylenerek Dadaloğlu'na bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 108).

Daniel Defoe (OATET 285) (Londra 1660- Londra 1731) İngiliz roman yazarı ve gazetecidir. Robinson Crusoe ve Moll Flanders'ın yazarı olarak bilinen Defoe papaz olarak yetiştirilmiş ancak ancak 1683'te ticaretle uğraşmaya başlamış, yurt içinde ve yurt dışında çeşitli yerler dolaşarak çağının ilerisinde bir iktisat kuramcısı olmuştur. Politikayla da ilgilenen Defoe III. William ve I. George saltanatı boyunca desteklenerek dönemin önde gelen yazarlarından biri olmuştur. Çok çeşitli ve kapsamlı eserler veren Defoe İngiliz romanının ve ađdaŐ gazeteciliğin babası olarak kabul edilmiştir (AB, 1993, 376, 377).

Türk edebiyatında Yusuf Kamil Paşa ile başlayan tercüme çalışmaları sayesinde Lesage, Hugo, Dumas Pere, Anne Radcliffe ve Daniel Defoe'nun birkaç önemli eseri Türkçeye kazandırıldığı söylenerek Daniel Defoe'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 285).

Danyal (Peygamber) (EM 190) Kitab-ı Mukaddes'e göre Benî İsrail peygamberlerinden olan kutsal kitap yazarlarındandır. Ahd-i Atik'te adı Daniel olarak geçen Danyal Peygamberin M VI. yüzyılda yaşadığı, İsrailoğullarının Yahuda kabilesinden ve kral soyundan geldiği belirtilmiştir. Kuran-ı Kerim'de kendisi hakkında bilgi bulunmamakla birlikte bazı İslami kaynaklarda peygamber ve bilge kişi olduğu ifade edilmiştir (İA, 1988- 2012, 481).

EÜM'de Akif Paşa'nın mezarının, onun türbesinin yakınlarına gömüldüğü söylenerek Danyal Peygamber'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 190).

Dara (OATET 7) Şehnâme'de İskender'in, baba bir kardeşi olan Dârâ muharebenin simgesi olarak kullanılmış bir Şehnâme kahramanıdır (Pala, 2004, 106).

OATET'te eski Türk şiirinin imaj sistemindeki hükümdarın savaşta Hüsrev ve Dara, avda Behram, bezimde Cemşid ile kıyaslandığı söylenerek Dara'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 7).

Davit Efendi (EÜM 446) Tokatlı adlı restoranın çalışanlarından biridir.

EÜM'de Tokatlı adlı edebiyatçıların toplandığı bir restoranda Yahya Kemal'e hizmet eden ve sohbetlerini dinleyen çalışanlardan olduğu söylenilerek Davit Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 446).

Davit Oistrakh (EÜM 130) (1908- 1974) Rus kemancı ve orkestra şefi. Odesa Konservatuvarını bitiren Oistrakh 1909'da ilk konserinin vermiş, 1931'de Sovyetler Birliği'ndeki en iyi kemancı ödülünü almıştır. Mozart'ın beş konçertosunu plak yapan ilk kemancı olmuş, 1950'den sonra Avrupa turnesine çıkmıştır (Say, 1985, 968).

EÜM'de Batı musikisini bugünkü şekline getiren iki esaslı sazı, Müslüman medeniyetinin icat ettiği ya da değiştirdiği ancak eski minyatürlerde görülen Arap kemanını bugün Oistrakh'ın elindeki sade kabiliyetine eriştiren şeyin, Batılıların hayatına giren eşyaya tasarruf kudretinin olduğu söylenerek Davit Oistrakh'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 130).

De Rochefort (OATET 47) 1716 sonlarında İstanbul'a gelmiş olan bir Fransız subayıdır. Huguenot grubunun başında bulunan De Rochefort döneminin sadaret kaymakamı olan İbrahim Paşa ile görüşmelerde bulunmuş ve başlığı, Bâb-ı Ali Hizmetinde Bir Ecnebi Askeri Mühendisleri Kıtası Teşkili olan on sayfalık bir rapor sunmuştur (Şahin, 1999). Batılılaşması konusunda

Osmanlı Devleti'ne, yabancılar tarafından verilen raporlardan ilki olan bu proje "Osmanlı ordusunda bir yabancı mühendis subaylar kıtasının teşkili"yle ilgilidir ancak proje başarıya ulaşamamıştır (Lewis, 1993, 47).

OATET'te Hammer'in tarihinde, bir Fransız yazarın 1716'da, bir Fransız asilzadesinin "*Bab-ıâlinin emrinde çalışmak üzere ecnebi mühendislerden mürekkep bir kıtanın teşkili hakkında sadrazama bir layiha*" verdiğini belirttiği söylenerek De Rochefort'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 47).

Deccal (ED 282) İslami gelenekte kıyametten önce ortaya çıkıp insanları doğru yoldan çıkaracağına inanılan kıyamet habercisidir. Bu inanca göre ahir zamanında gönderilen Mehdi, Deccal'la savaştık ve onu yenecektir (Gündüz, 1998, 92).

ED'de Türk edebiyatında resim yapmaya ihtiyaç duyulamamasının nedeninin, çok ustaca kelimelerle resim yapılmasının olabileceği, bu konuda Yunus Emre'deki kabirlerin açılmasının, Askeri'deki Deccal tasvirinin ve Seyrani'nin özel yeri olduğu söylenilerek Deccal'e bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 282).

Dede Korkut (OATET 32) XIV ya da XVI. yüzyıllar arasında yazıya geçirildiği ve kendisinin anlattığı düşünülen halk ozanıdır. Tüm Türk dünyasının tanıdığı Dede Korkut'un pek çok yerde mezarı bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1198, 209, 210).

OATET'te Mehmet Kaplan'ın Dede Korkut, Yunus Emre, Türk destanları, Âşık Paşa üzerine yaptığı çalışmaların, Türk insanının XV. asra adar ancak değişen hayat şartlarına uyum sağlamaya çalıştığını gösterdiği ifade edilerek Dede Korkut'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 32).

Delleway (BŞ 200) III. Selim döneminde İstanbul'a gelen İngiliz seyyah.

BŞ'de III. Selim döneminde İstanbul'a gelerek bu şehirdeki yangınların görüntüsünün çok güzel olduğunu söyleyen yabancı seyyahlardan birisi olması bağlamında Delleway'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 200).

Denis Diderot (ED 119, 200; YG 328) (Langres 1713- Paris 1784) Fransız edebiyatçı ve filozof. 1745'ten 1722'e kadar Encyclopede'in yayımcılığını yapan Diderot 1732'de Paris Üniversitesi'nden yüksek lisans diploması almış, daha sonra hukuk eğitimi görmüştür. Ayrıca dil, edebiyat, felsefe ve yüksek matematiğe ilgi duymuştur. 1745'te Encyclopede'de bilgiyi iletmek ve kilise ile devlet içerisindeki gerici güçlere bir darbe indirmek amacıyla bir grup edebiyatçıyı, bili adamını bir araya toplamış, yedinci cildin yayımlanmasına kadar birlikte çalışmışlardır. 1746'da kendi kitaplarını yazmaya başlamıştır. Romantizm akımının öncüsü olan Diderot döneminden farklı olarak romanları şekil ve içeriğinin yanı sıra felsefi olarak da incelemiştir (AB, 1993, 247, 248).

ED'de her filozofun zamanı farklı türlü algıladığı, Diderot'un zamanından korktuğu (ED 119) ve tiyatro konusunda onun Aktör Nedir adlı çalışmasının okunması gerektiği (ED 200) söylenerek iki yerde Diderot'a atıfta bulunulmuştur.

YG'de yazıldığı dönemin en orijinal romanı olan Ali'de tek bir karakterinin, Diderot'un Rameau'nun Yeğeni adlı eserindeki gibi hep aynı kalmak şartıyla değiştiği ve onun etrafında şehrin ve hayatın ayrı ayrı perspektiflerde açıldığı ifade edilerek Denis Diderot'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 329).

Dertli (OATET 102, 104- 106) (Şahnalar/ Çağa 1772- Ankara 1845) XIX. yüzyıl halk şairidir. Asıl adı İbrahim olan Dertli Konya, Mısır ve Orta Anadolu'yu gezmiş, buralarda memurluk yapmıştır. Divanı bulunan, hem hece hem de aruz ölçüsüyle yazan şair Bektaşidir, tekke ve divan edebiyatını iyi bilmektedir (Bezirci ve Özer, 2003, 284).

OATET'te XIX. asrın içinde şiir söylemeye başlayan Dertli gibi saz şairlerin eserlerinin genel havasının klasik şiire yakın olduğu (OATET 102), gerek İstanbul'da gerek Anadolu'da çok gezerek hakkında pek çok rivayet bırakan, çağdaşları gibi II. Mahmut'un yeniliklerini öven, resmi görevlere gelen Dertli'nin Zihnî gibi bir kültürün değerlerini yerinden sarsacak kadar güçlü olmadığı, devrinde en çok iz bırakan "kara bahtım" koşmasının asrının şekil olarak en mükemmel eserlerinden biri olduğu, bu şiirin hem onun mizah

kuvvetini hem de Baki ve Nefi'den sonra erkekçe eda ve yüksekçe söyleyişle sahip olan şairler arasında olduğunu gösterdiği (OATET 104), gelenekten ve şairane teferruattan kurtulduğunda sınırlarını aştığı (OATET 105), Seyrani'de Zihni ya da Dertli'deki şekil ustalığının bulunmadığı (OATET 106) söylenerek Dertli'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Diego Velazquez (EÜM 170; MS 99, 267, 268) (Sevilla 1599- Madrid 1660) İspanyol ressamdır. Önemli ustaların yanında çalışan Velazquez Barselona, İtalya, Roma pek çok yeri gezmiş, 1643'te Krallık Özel İdaresinin koruyuculuğuna getirilmiş, aynı zamanda saraydaki işlerin sorumluluğunu da üstlenmiş, saraya sanat eserleri almak için gemiyle pek çok ülke gezmiştir. Sanat tarihinde gerçekçi ve doğalcı anlatımın ustalarından biri olarak kabul edilen ressam kimi eserlerinde günlük hayatın sahnelerini simgeci bir yaklaşımla ele almış, kimilerindeyse gündelik ve mitolojik hayat gibi farklı bağlamdaki konuları bir araya getirmiştir (ESA, 1997, 1874, 1875).

EÜM'de Nedim'in "*Mest kendi güler altındaki rahş oynardı*" beytinin Velasquez'in Genç Prens'ini hatırlatması bağlamında Velasquez'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 170).

MS'de yüz sene öncesinde çocukların elbiselerinin, büyüklerinin elbiselerinden küçültülerek yapıldığı, bu nedenle onun tablolarındaki prens ve prenseslerin anne babaları gibi giyindikleri (MS 99), onun meşhur çıplak resminin mükemmel eserlerden olduğu (MS 267), bir fırça darbesi ile onun bile kötü bir resmi güzelleştiremeyeceği (MS 268) ifade edilerek Velasquez'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Dionysos (OATET 8, 560; YK 122, 124, 125, 131, 132, 144, 165; EÜM 146, 156, 182, 308; ED 98, 226, 273, 283, 292, 294) Semele ile Zeus'un oğlu olan Dionysos Zeus'un baldırından doğmuştur. Dionysos bir doğa tanrısıdır, toprak, bitki ve hayvanlarla iç içedir, onlarla coşmaktadır. Onun en önemli özelliği ise insana tabiatın sırlarına ulaştıran büyü bir gücü olmasıdır. Bu tanrısallaşma durumunun yolunu açan şey ise şarap ve sarhoşluktur. Yunan mitolojisinde yaratıcılığı iki karşıt güç olan Apollon ile Dionysos simgelemektedir. Apollon aydındır, ölçülü gücü simgeler, güzel sanatlardır; anlama ve öngörmedir. Karanlık güçlerin gizemine ermeyi ise

Dionysos sağlamakta ancak bu da insanın doğaya başka türlü karışmasıyla olmaktadır. Bu sebeple şarap tanrısı olan Dionysos adına ayinler düzenlenir (Erhat, 1972, 86- 90).

OATET'te eski şiirdeki tabiat tasvirini oluşturan oğelerin toplandığında Cemşid- Diyonizos gibi bir çeşit şarap ve bahar tanrısının ortaya çıktığı (OATET 8), Hamit'in Devran-ı muhabbet şiirinde bir tür Diyonizos ayini gibi şark bezmi çeşnisine bulanmış bir gençliğin tasvirinin grndğ (OATET 560) söylenerek Dionysos'a iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de sekiz yerde Dionysos'a atıfta bulunulmuştur (YK 122, 124, 125, 131, 132, 144, 165). Bu atıflardan beşi, Yahya Kemal'in şiirlerinde rind-içki-Cemşid-çiçekler-Dionysos arasında bağlantı kurularak yapılmıştır (YK 122, 124, 131, 132, 165). Sayfa 125'teki atıf ise Yahya Kemal'in Telakki adlı şiirindeki pars ve gl imajlarının Dionysos'u çağrıştırması bağlamındadır. Dionysos Alpheisiboa'ya tutulmuş ve bir kaplan kılığına girip onu kovalamış, ırmağı geçemeyeceğini anlayan Alpheisiboa'da onunla birlikte olmayı kabul etmiştir. Bu mitolojik hikyede Dionysos ayinlerine ve onunla ilgili olan eserlere yansımıştır (YK 125). Son atıfta ise Yahya Kemal'in Kadri'ye Gazel şiirindeki gidiş gelişleri Apollon ile Dionysos karşılaşmasına benzetilmiştir (YK 144).

EM'de aynı dilin, aynı medeniyetin ve aynı asrın şairleri olan Baki ile Fuzuli arasındaki farkın Dionysos ve Apollon arasındakine benzediği (EM 146, 156), Nefi'nin IV. Murat için yazdığı kasidenin nesip kısmındaki mısraların musikisinin ve raksının bir Dionysos cümbüşünü anımsattığı (EM 182), eski kelimelerle Batılı bir şiir tarzı oluşturan Yahya Kemal'in bugünün bir şairi olarak şaraptan ve aşktan bahsetmesine Fazıl Ahmet Aykaç'ın kızdığı ancak Dionysos'un da Apollon gibi eskilerin hürmet ettiği bir Tanrı olduğu ve her sanat eserinin varlığını bu iki tanrıya aynı derecede borçlu bulunduğu (EM 308) ifade edilerek Dionysos'a dört yerde atıf yapılmıştır

ED'de Dionysos ile Apollon'un birleşmesiyle eski şiirin oluştuğu (ED 98), mitlerde şaraptan sonra Dionysos'un geldiği (ED 226), Aiskhylos'tan önce ilk tiyatronun Bacchus ayinleri gibi şekilsel olduğu (ED 273), Cemşid'in şarap tarafının Dionysos'la ilişkilendirilebileceği (ED 283), Yunan sanatının Dionysos ve Apollon'da toplandığı, Apollon'un aklı, Dionysos'un ise ister şuurlu olsun ister zevk hlinde nizamı bozulmuş tabiatı simgelediği (ED 292),

“Gülerdi taht-ı zerrîn üzre Cem gülşende güllerle

Sebû-endam sâkîler elinde bâde geldikçe”

beytinde anlatılanın Cemşid yerine, batılı düzenlemeden dolayı, Dionysos olduğu (ED 294) ifade edilerek Dionysos’a beş yerde atıfta bulunulmuştur.

Dubois (OATET 143, 279) Kitap dükkânı dışında, hakkında başka bir bilgiye rastlanamamıştır.

OATET’te Ceride-i Havadis’in adını koyduğu (OATET 143) ve 1842’de Hoca Naum’la birlikte kurulan ilk tiyatro temasından sonra, bu gazetedeki bir piyes tercümesinin, Dubois’in dört yol ağzındaki dükkânında satıldığı (OATET 279) söylenerek Dubois’e iki yerde atıf yapılmıştır.

Dumas Fils (Alexandre Dumas) (NK 18; OATET 403, 406; EÜM 232, 282) (Paris 1824- Marly- le Roi 1895) Fransız yazar. Alexandre Dumas’ın evlilik dışı çocuğudur. Bu durum onu ve eserlerini derinden etkilemiş, yararlı tiyatronun öncülüğünü yapmış, aşk teması üzerinde aile ve kuşağı temellendirmeye çalışmış ve hırslı bir reformcu olarak tanınmıştır. Aynı zamanda entrika dolu ve içli diyaloglara önem veren usta bir oyun yazarıdır. Kamelyalı Kadın (1848) adlı romanının yayımlanmasıyla büyük bir üne kavuşmuştur (BL, 1992, 3399).

NK’de Namık Kemal’in Hamit’e gönderdiği bir mektubunda La Dame aux Camelias’sının insanı olduğunu söylediği, Dumas Fils’in eserlerinin anlaşılabilmesi için yazıldığı senelerde Paris’te bulunmanın şart olduğu çünkü bu bölgenin hayatına özel yazıldığını söylediği ifade edilerek Dumas Fils’e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 18).

OATET’te Namık Kemal’in, kadını anlamayan bir erkeğin romanını yazmak istediği, böylesi bir pişmanlığın romanı olan İntibah’ın Dumas Fil’in La Dame aux Camelias’sından geldiği (OATET 403), paranın her türlü ahlaki kıymetin üstünde olduğu Abdullah Efendi’de ise Dumas Fils’den ziyade Balzac’tan etkilenmiş olabileceği (OATET 406) söylenerek Dumas Fils’e iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM’de Namık Kemal’in Hamit’e gönderdiği bir mektubunda La Dame aux camelias’sının insanı olduğunu söylediği, Dumas Fils’in eserlerinin anlaşılabilmesi için yazıldığı senelerde Paris’te bulunmanın şart olduğu

çünkü bu bölgenin hayatına özel yazıldığını söylediği (EÜM 232), Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun yazardan Bir riyazînin muaşakası adlı eseri tercüme ettiği (EÜM 282) belirtilerek Dumas Fils'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Dumas Pere (Alexandre Dumas) (OATET 285) (Villers-Cotterets 1802- Fransa 1870) XIX. yüzyılın en sevilen Fransız yazarlarından. Avukat olmayı isterken kralın sarayında çalışmaya başlamış, 1930'larda tiyatroyla ilgilenmeye başlamış ve bugüne göre biraz kaba, gösterişli ve melodramik olan eserleri oldukça çok beğenilmiştir. Tiyatronun yanı sıra tarihsel romanla da ilgilenen yazar ona asıl ünün kazandıran Üç Silahşorlar (1934) ve Monte Kristo Kontu (1934) gibi eserlerini yazmıştır (AB, 1993, 403).

OATET'te Türk edebiyatında Yusuf Kamil Paşa ile başlayan tercüme çalışmaları sayesinde Lesage, Hugo, Dumas Pere, Anne Radcliffe ve Daniel Defoe'nun birkaç önemli eserinin Türkçeye kazandırıldığı ifade edilerek Dumas Pere'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 285).

Ebu'l-Alâ Maârrî (YK 85) (Maarretünnu'mân 973- Maar-retünnu'mân 1057) Arap filozof ve şairdir. Tahmini olarak dört yaşında çiçek hastalığına yakalanarak kör olan Ebu'l-Alâ gururlu, alıngan, utangaç ve ince ruhlu bir kişi olmasının yanı sıra yalnızlığı seven bir yapıya sahiptir. 1007'de Bağdat'a gitmiş, burada Darülilime gitmiş ve felsefe ile ilgilenmeye başlamıştır. Kendi felsefi düşüncelerini şiiriyle birleştirmiştir. İdarecileri görevlerini ihmal etmek ve hile karıştırmakla itham eden şair, din adamlarını da dinle ilgili görüşlere körü körüne bağlanmakla suçlamıştır. Bu nedenle yaşadığı dönemde sorunlar yaşamıştır. Ebü'l-Alâ'nın manzum ve mensur olmak üzere yetmişden fazla eseri bulunmaktadır (İA, 1988- 2012, 287).

YK'de Tevfik Fikret'in Tarih-i Kadim şiirinde gösterdiği isyanı Şark şiirinde Maârrî'den sonra kimsenin gösteremediği ifade edilerek Ebu'l-Alâ Maârrî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YK 85).

Ebubekir (Halife) (OATET 241, 398) (Mekke 573 ?- Medine 634) Müslümanların ilk halifesidir. Ticaretle uğraşan Ebubekir Müslüman olduktan sonra tüm servetini Allah yolunda harcayarak eski kıyafetlerle gezmeye başlamıştır. Ticaret kervanlarıyla Suriye ve Yemen'i gezmiş, Kureyş'in ileri

gelenlerinden olduğu için Mekke'de Müslümanlığın yayılmasında büyük fayda sağlamıştır. Kendisi de ilk Müslümanlardan olan Hazreti Ebubekir'in tasavvufta "sıddîkiyyet" makamında olduğu söylenmektedir (İA, 1988- 2013: 101- 108).

OATET'te Ebubekir'den sonra gelen halifelerin bir önceki halifenin tayin ettiği ya da örf ve hanedan kanunlarıyla halifelik hakkın kendilerine verilmiş kişiler olduğu (OATET 241), Celaleddin Harzemşah'taki Özbeğ'in Halife Ebubekir'in fedakârlığını ve kahramanlığını aldığı (OATET 398) söylenerek Halife Ebubekir'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Ebu Said Harraz (OATET 528) (Bağdat ?- Basra 890?) Fenâ ve beka nazariyelerinin kurucusu olarak bilinen mutasavvıf. Döneminin önemli sufilerinden dersler alarak onların sohbetlerinde bulunan Harraz, Kitaâbü's-sır adlı eserindeki görüşleri nedeniyle önce Buhara, sonra Mekke'ye gitmiştir. "*Allah'la benim aramda perde yoktur*" sözü tepki görmüştür (İA, 1988- 2012, 222).

OATET'te Hamit'in Alah'ın bir parçasının insanlara yansıdığından dünyada şeyhler, filozoflar bulunduğunu düşündüğü, bunların başında da Spinoza, Ebu Said gibi kişilerin bulunduğu söylenerek Harraz'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 528).

Ebu Şame el-Makdisi (OATET 415) (Dımaşk 1203- Dımaşk 1267) Kıraat âlimi, şafii fakih ve tarihçidir. On yaşına basmadan Kuran'ı ezberleyen Ebu Şame kıraat öğrenimini tamamlamış ve hadis, fıkıh, tefsir ve Arapça gibi pek çok konuda ders almıştır. Çeşitli medreselerde ders veren, tekkelere şeyhlik yapan Ebu Şame şiirle de ilgilenmiş, kıraat, hadis, tarih ve dil gibi çeşitli dallarda eserler kaleme almıştır (İA, 232- 234).

OATET'te Namık Kemal'in Salahaddin'i yazarken İbni Şeddad'ın Sıyret-i Salâhaddin adlı eseri ile Ebu Şame'nin Elravzeteyn fî ahbar-i devleteyn adlı eserini okuduğu söylenerek Ebu Şame'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 415).

Ebubekir Ratib Efendi (OATET 57, 58) (Tosya 1747- Rodos 1798) Devlet adamıdır. Amedci olduğu dönemde Şehzade Selim'in Fransa kralı

XVI. Louis ile mektuplaşmalarına yardımcı olan Ratib Efendi sipahi kâtipliği, reisülküttap vekilliği, yeniçeri kâtipliği yapmış, Zahire nazırlığı ve reisülküttaplık görevlerinde bulunmuştur. Viyana elçiliği sırasında Nemçe Sefaretnamesi'ni yazmıştır (BL, 1992, 9716, 9717).

OATET'te III. Selim'in imparatorluğun iç meseleleriyle ilgili konularda kendisine birtakım yardımcıları bulduğu, bunlardan bir tanesinin de iki defa reisülküttaplık yapan, Sefaretname sahibi Ratib Efendi olduğu (OATET 57), bu yardımcıların bir şekilde Batı ile bağlantı kurdukları ve zorunlulukların neticesinde yüzünü Batıya dönmüş kimseler oldukları (OATET 58) söylenerek Ebubekir Ratib Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Ebul'ülâ Mardin (Ord. Prof.) (OATET 178) (İşkodra 1881- İstanbul 1957) Türk hukukçu. İstanbul Hukuk Mektebini bitiren Mardin 1910'da buranın öğretim üyesi olmuş, Meclis-i Mebusanda Niğde ve Mardin milletvekilliği olarak görev yapmıştır. İsviçre Medeni Kanunu'nun Türkiye'de uygulanması için kurulan komisyonda çalışmıştır. Hukuk alanında yazılmış pek çok eseri bulunmaktadır (BL, 1992, 7799).

OATET'te Cevdet Paşa'nın hazırlanmasında büyük emeği bulunan Mecelle eserinden Ebul'ülâ Mardin'in yaptığı seçmelerle şu anda elde bulunan Mecelle'nin dilinin kıyaslandığında o dönemin hukuk dilinin Cevdet Paşa'ya çok şey borçlu olduğu söylenerek Ebul'ülâ Mardin'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 178).

Ebüzziya Tevfik (NK 6, 10, 11, 22, 26; OATET 94, 95, 117, 118, 175, 177, 180, 183- 190, 197, 198, 209, 210, 213- 215, 221- 223, 225, 226, 227, 250, 264, 282, 299, 302, 303, 305, 306, 328, 329, 336, 343, 345, 347- 350, 352, 353, 359, 361, 365- 367, 371, 382, 414, 417, 420, 429, 450, 455, 456, 466, 501; EÜM 75, 193- 195, 221- 223, 225- 227, 231, 236, 239, 240, 244- 247; YG 310; ED 143, 172, 174, 177, 178, 179; MS 198) (İstanbul 1849- İstanbul 1913) Türk gazeteci, yazar ve yayıncı. Düzenli bir öğrenim göremeyen Ebüzziya Tevfik Maliyenin çeşitli bölümlerinde memur olarak çalışmış, buralarda Hamit gibi önemli kişilerle tanışmıştır. Terakki, Diyojen, Hakayıkü'l- Vekayi, Malumat, Servet, Musavver Fen ve Edep, İrtika, Hazine-i Fünun gibi önemli yayın organlarında yazıları çıkmış, Sultanhamam'da

kiraladığı bir matbaada İbret gazetesini, Eceli Kaza piyesini basmış, Hadika, Sirac gazetesi, Cüzdan, Mecmua-i Ebüzzıya dergisini çıkarmıştır (TBEA, 2010, 343- 345).

NK'de Ebüzzıya'ya gönderdiği mektupların, Namık Kemal'in eleştirel metinleri içerisinde bulunduğu (NK 6), İbret gazetesinde Namık Kemal'le beraber çalıştıkları (NK 10), Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre piyesinden sonra Rodos adasına sürgüne gönderildiği (NK 11), Namık Kemal'in Osmanlı tarihi ile ilgili eserinin basımını öğrencisi ve dostu Ebüzzıya Tefvik'in üstlendiği (NK 22), Ebüzzıya Tefvik'e yazdığı bir mektubunda olduğu gibi Namık Kemal'in üslubunda kimi zaman gereksiz heyecana, örneği olmayan bir açıklık telaşına, tabirler icat edilmesine, kimi özelliklerin aşırı abartılmasına rastlanıldığı (NK 26) ifade edilerek Ebüzzıya Tefvik'e beş yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Ebüzzıya Tefvik'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 94, 95, 117, 118, 175, 177, 180, 183- 190, 197, 198, 209, 210, 213- 215, 221- 223, 225, 226, 227, 250, 264, 282, 299, 302, 303, 305, 306, 328, 329, 336, 343, 345, 347- 350, 352, 353, 359, 361, 365-367, 371, 382, 414, 417, 420, 429, 450, 455, 456, 466, 501). Bu atıflarda Akif Paşa'nın mektuplarını neşrettiği (OATET 95), Tabsıra'nın da onun yardımı ve Namık Kemal'in telkiniyle çıktığı (OATET 117), Şeyh Müştak'ı "dâhiye-i berpâ" diye nitelendirdiği (OATET 118), Cevdet Paşa'nın hiçbir zaman dilde kurulması istediği düzeni kendi eserlerinde sağlayamadığını düşündüğu (OATET 175, 177), 1864'ten sonraki siyasi hareketlere uzak durmasından dolayı gençlerin, kabul etmedikleri Münif Paşa'ya muasırlarının çok şey borçlu olduğunu unutmadığı (OATET 180), Ebüzzıya Tefvik'in Şinasi'nin kayıtlarda bulunmayan yerlerde görev aldığını ifade ettiği, Şinasi'nin Reşit Paşa'ya mensup olduğu için Ali Paşa tarafından, bir saç kıran hastalığı nedeniyle sakalını kesmesi bahane edilerek görevinden alındığı hakkında Ebüzzıya'nın yanı sıra diğer kaynakların da bilgi verdiği ancak tarihinin tam belli olmadığı (OATET 183), Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Şinasi'yi Yusuf Kamil Paşa'nın koruduğu (OATET 184), Namık Kemal'in Ebüzzıya Tefvik'i Şinasi'ye tanıttığı (OATET 185), Şinasi'nin Ceride-i askeriye için yazdığı makalenin düzenlenmemiş hâlini ve Fuat Paşa'nın makalenin bazı kısımlarının düzenlenmesini istediği mektubunu, Ebüzzıya Tefvik'in yayınladığı (OATET

186), Ebüzziya'nın 1865 yılında Şinasi'nin Paris'e kaçış sebebini, şairin 1848 ihtilaline karışması olarak gösterdiği (OATET 187) ancak Ebüzziya'nın Şinasi için söylediklerinin tespiti için kanıt bulunamadığı (OATET 188), Şinasi'nin Avrupa'daki hayatı hakkında sadece Ebüzziya'nın verdiği bilgilerin bulunduğu (OATET 189) ve

“Ey nev-nihâl-i işve hahâriye semtine

Bir sünbülî havâda hırmân olur musun”

beytinin ona ait olmadığını ifade ettiği (OATET 198), Şinasi'nin lügatini bastırmak için Ebüzziya'nın Sormagir'deki evinin bahçesine bir matbaa yaptırdığı ve eser için Paris'ten harfler ve şekiller getirttiği (OATET 209, 210), Şinasi'nin matbaacılığını Ebüzziya'nın bir adım daha ileriye götürdüğü (OATET 213), Şinasi'nin evinde basımına maarifçe izin verilmeyen siyasi yazılar gördüğü, bu durumun Şinasi'nin her yazdığı yazının elde bulunmadığı anlamına geldiği (OATET 214), Ebüzziya Tevfik'in 1865'te Mehmet, Reşat, Nuri, Mustafa Refik ve Namık Kemal'in Belgrad rmanında Yeni Osmanlılar Cemiyetini kurulduğunu söylediği (OATET 221), Şirvanizade, Mustafa Asım Paşa, Macar Ömer Paşa gibi çok tanınmış kişilerin bu cemiyete üye olduğunu belirttiği (OATET 223), Şinasi'nin Namık Kemal'le Avrupa'ya gidiş tarihini 14 Mayıs Efencî olarak verdiği (OATET 225), cemiyette önce Azmi Bey, Şakir Efendi, Tahsin Efendi, Hoca Veliyeddin Efendi, Süleymaniyeli Mehmet ve Cerrahpaşalı Salih Efendi'nin tutuklandığı hakkında bilgi verdiği (OATET 226), Hürriyet gazetesinin çıktığı dönemde Ziya Paşa'nın kaçarak yanına geldiğini söylediği (OATET 227), Ebüzziya Tevfik'in dönemin gazetecileri arasında bulunduğu (OATET 250), onun yayınladığı bazı yazılardan Ethem Pertev Paşa'nın fikir seviyesi hakkında şüpheye düşüldüğü (OATET 264), Eceli Kaza'nın Türk edebiyatının ilk tiyatro ürünlerinden olduğu (OATET 282), Rezaizade'nin Ebüzziya'ya yazdığı mektupların tenkit ve deneme tecrübesi içerirse girebileceği (OATET 299), Ziya Paşa'nın ilk biyografının Ebüzziya olduğu (OATET 302), asli için saraya izin belgesi gönderilen Ziya Paşa'nın bu bilgiden daha önce haberi olduğu ve padişahın görevinden azlini istediğinin Ebüzziya tarafından bildirildiği (OATET 303), Ali Paşa ile Mustafa Fazıl Paşa'nın barışması ve devletin menfaati icabı Hidiv İsmail Paşa'ya karşı büyük mücadeleye girişmeleri ile ilgili bazı evrakların Ebüzziya'nın Yeni Tasvir-i Efkâr'da yayınlandığı (OATET 305), Ziya Paşa'nın

1870 savaşında Yeni Osmanlılar Cemiyetine para yardımı yaptığının Ebüzziya tarafından bildirildiği (OATET 306), Ebüzziya'nın da Ziya Paşa'nın Endülüs Tarihi adlı eserinden konu çıkararak yazar arasında olduğu (OATET 328), Ziya Paşa'nın Abdülaziz Han'a verdiği dilekçeyi Ebüzziya'nın Ziya Paşa'nın Âvân-ı Tufulliyetine Dair Bir Makalesi adıyla yayınladığı (OATET 329), Ebüzziya'nın Nümune-i Edebiyat'ına aldığı Şiir ve İnşa makalesinin Ziya Paşa'yı saf Türkçe cereyanının en büyük yol aıcılardan biri yaptığı (OATET 336), Ebüzziya'nın 1277'de Arif Hikmet'in evinde bulunanlar arasında Namık Kemal'in de bulunduğunu (OATET 343), Ali Paşa'nın Refik Bey'e yapılan yetmiş beş kuruşluk zammı çok gördüğünü (OATET 345), Şinasi'nin “*şuuru hakayık-i siyasiyeyi ihatadan kasır olan halkı her şeyden evvel okutmak lazım*” geldiğine inandığını (OATET 347), Şinasi'nin ölüm haberini alan Namık Kemal'in Ebüzziya'ya “*Ben mümkün değil Şinasi'nin cenazesinde bulunamam.*” dediği (OATET 348), Namık Kemal'in Devr-i İstila'yı bir gecede Ebüzziya'ya dikte ettirerek yazdığı (OATET 349), Ali Paşa'nın ölümü üzerine Fazıl Mustafa Paşa'nın bir matbaa satın alarak Ebüzziya'ya hediye etmesi üzerine Ebüzziya'nın tekrar gazeteciliğe başladığı (OATET 352), İbret gazetesinin yazarlarından olduğu (OATET 353), Yeni Osmanlılar Tarihi adlı eserinde gerek kendisinin gerek arkadaşlarının ilk sürgün hayatlarını başından sonuna kadar anlattığı (OATET 359), onunla Namık Kemal arasındaki dargınlığın Veliht Murat ile ilgili olduğu (OATET 361), Ebüzziya'nın saraya yaptığı müracaatla Namık Kemal'in çok sevdiği Süleyman Paşa'nın yanına gömüldüğu, onun saraya gönderdiği bazı mektuplarının Ebüzziya'nın vasıtasıyla yayınlandığı (OATET 365), Namık Kemal'in son çalışmalarını anlayabilmek için Girit Müslümanları için Ebüzziya'ya yazdığı mektubu okumanın faydalı olacağı (OATET 366), Recaizade'nin Ebüzziya'nın matbaasını ve mecmua yayınlama imkânlarını koruduğu (OATET 367), Namık Kemal'in Hamaset kasidesi ile Vatan yahut Silistre'deki marşın Marseillaise'in yolundan bir gidiş olduğunun Ebüzziya'dan öğrenildiği (OATET 371), Namık Kemal'in Ebüzziya'ya yazdığı bir mektupta Vatan yahut Silistre'nin Victorien Sardou'dan ilham aldığını iddia eden Rus basınının tezini ürüttüğu (OATET 382), bu mektuplardan bir tanesinden Namık Kemal'in Celâl piyesini Nevruz Bey'i yazdığı sıralarda ya da bitirir bitirmez yazmaya başladığının öğrenildiği (OATET 414), Namık Kemal'in

Evrak-ı Perişan adlı eserinin büyük tesir uyandırdığı (OATET 417), Namık Kemal'in Lisan-ı Osmanînin edebiyatı hakkında bazı mülâzâtı şamildir adlı makalesinden ilham alarak Ebüzziya'nın Nümune-i Edebiyat adlı eserini yazdığı (OATET 420), Namık Kemal'in Hukuk ve Hurdebin makalelerini Ebüzziya'nın Muharrir dergisinde yayınladığı (OATET 429), Ebüzziya'nın Yeni Osmanlılarda Ahmet Mithat Efendi'nin kullandığı "millet-i metbua" sözüne Mustafa Fazıl Paşa'nın çok sinirlendiğini ve kendisini Kamil Paşa'nın yanında azarladığını anlattığı (OATET 450), Ebüzziya'ya gönderdiği bir mektubun, 1908'de Tercüman-ı Hakikat'in başına geçen Namık Kemal'in eski prestijinin kalmadığını kendisinin de bildiğini gösterdiği (OATET 455), Namık Kemal'le Ebüzziya'nın dostluğunun ve devri saran fikirlerin şairi, bir süreliğine de olsa arzuladığı siyasi hedeflere götürecektir gibi olduğu (OATET 456), Ahmet Mithat Efendi'nin kendisini bir türlü beğendiremediği Ebüzziya Tevfik'in karşısında hayatının muhasebesini yaptığı (OATET 466), Ebüzziya'ya göre Hamit'in, Kadri Bey'den Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk'ını okuduğu (OATET 501) açıklanmıştır.

EÜM'de Ebüzziya Tevfik'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 75, 193- 195, 221-223, 225- 227, 231, 236, 239, 240, 244- 247). Bu atıflarda Ebüzziya'ya gönderdiği mektupların Namık Kemal'in eleştirel metinleri içerisinde bulunduğu (EÜM 75, 231), Şeyh Müştak'a Mektub'un ilk defa Ebüzziya Tevfik'in Nümûne-i Edebiyat-ı Osmaniye'de yayımlandığı, Namık Kemal'in, Kütüphane-i Ebüzziya'da çıkmış olan Tabsıra dolayısıyla yazdığı mukaddime-mektup ve Ebüzziya Tevfik'in konu ile ilgili yazdığı yazıları nedeniyle Tabsıra'yı Fransızcaya tercüme eden A. Alric'in Akif Paşa'yı yeni edebi mektebin reislerinden biri olarak gösterdiği (EÜM 193), Namık Kemal ve Ebüzziya Tevfik'in, Akif Paşa'nın büyük nasir kişiliğinden dolayı onu sevdikleri (EÜM 194, 195), kendi kendini yetiştiren Namık Kemal'in bu nedenle kendine çok güven duyduğu ancak kültüründeki bazı boşlukların da bu yüzden oluştuğu, bunu bilen Namık Kemal'in de, Ebüzziya'ya Magosa'dan yazdığı mektubunda olduğu gibi, kimi zaman bunu itiraf ettiği (EÜM 221), XIX. yüzyılın gizli siyasi örgütlerinden örneğini alarak düzenlenen Yeni Osmanlılar cemiyetinin ilk gayesinin Sultan Aziz'e başvurarak meşrutiyetin ilanını rica etmek ve Osmanlı'nın hayatını ve idare şeklini zor şartlar altına girmeden Avrupa sistemine göre düzen vermek olduğunu Yeni Osmanlılar

adlı eserinde Ebüzziya Tevfik'in yazdığı (EÜM 222), bu dönemde Avrupa'ya kaçan Namık Kemal hakkında da bu eserde ilgili bilgilerin bulunduğu (EÜM 223), İbret gazetesinde başyazarlık yapan Namık Kemal ile Ebüzziya Tevfik'in birlikte çalıştığı (EÜM 225), 1872'de Ebüzziya Tevfik'in ilk nüshasını çıkardığı Hadika gazetesinde Namık Kemal'in yazı yazdığı (EÜM 226), Vatan yahut Silistre piyesinin sahnelenmesinden sonra Namık Kemal ile beraber Ebüzziya Tevfik'in de tutuklandığı (EÜM 227), Namık Kemal'in Osmanlı tarihi ile ilgili eserinin basımını öğrencisi ve dostu Ebüzziya Tevfik'in üstlendiği (EÜM 236), Ebüzziya Tevfik'e yazdığı bir mektubunda olduğu gibi Namık Kemal'in üslubunda kimi zaman gereksiz heyecana, örneği olmayan bir açıklık telaşına, tabirler icat edilmesine, kimi özelliklerin aşırı abartılmasına rastlanıldığı (EÜM 240), bütün hayatının Türk matbaacılığına, gazeteciliğine ve inandığı insanların hatırasına adayan Ebüzziya Tevfik'in sadece kendi çabalarıyla bir kütüphane kurduğu, Şinasi'nin programını anlayıp devam ettiren asıl öğrencisi olduğu, yazılarında daima açık, hakkın ve haklının yanında olduğu, gördüğünü unutmuyarak bildiği ile birleştirmesini bildiği, bilmek ve öğrenmek konusunda çok meraklı olduğu, bir mahkûmun hikâyesini dinleyerek yazdığı ilahi ile Türk edebiyatının ilk folklorcusu olduğu (EÜM 244- 247) ifade edilmiştir.

YG'de Ahmet İhsan'ın olmamasının Servetifünun'u, Ebüzziya'nın olmaması Namık Kemal'i yarım bırakacağı söylenerek Ebüzziya Tevfik'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 310).

ED'de Ebüzziya Tevfik'e altı yerde atıf yapılmıştır (ED 143, 172, 174, 177, 178, 179). Bu atıflarda Güllü Agop'un 1873'te ilk tiyatroyu kurduğu, bunun üzerine Ebüzziya Tevfik'in Ecel-i Kaza'yı oynanması için yazdığı (ED 143), Tanzimat edebiyatı hakkında genel bir değerlendirme yapan eserler arasında Ebüzziya'nın Numüne-i Edebiyat-ı Osmaniye'sinin de bulunduğu (ED 172), Ebüzziya'nın, Genç Osmanlıların sürgüne gönderildiği dönemde Ziya Paşa'nın yardımıyla kurtulduğu (ED 174), Tercüme Odasında Namık Kemal'le tanıştığı (ED 177), Namık Kemal'in ona bir gecede Devr-i İstila'yı yazdırmak suretiyle bitirdiği (ED 178), 93 Harbi'nden sonra da eserlerini ona yazdırdığı (ED 179) söylenmiştir.

MS'de Türk tarihinin, edebiyatı bir milli haysiyet davası olarak görmeye başladığı bir dönemde Babıali'de onun gibi entelektüel kişilerin

ortaya çıkması bağlamında Ebüzziya Tevfik'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 198).

Edgar Allan Poe (YK 159,160; EÜM 117, 453, 454, 457, 514; YG 306; ED 211, 212, 213, 224, 233, 277) (Boston 1809- Baltimore 1849) ABD'li şair ve öykücüdür. Sembolizmin gelişimini etkilemiş ve polis romanı türünün öncüsü olmuştur. Çok küçük yaşlarda anne ve babasını kaybeden Poe Richmondlu zengin bir tütün tüccarı onu evlat edinmiş ve Edgar Allan adını vermiştir. Virginia Üniversitesinden kumar borçları yüzünden ayrılmış, girdiği askeri okuldan disiplinsizliği sebebiyle atılmıştır. New York'ta çeşitli gazete ve dergilerde yönetim görevlerini üstlenmiş ancak uzun süre bir işe bağlı kalamamıştır. Sorunlarından bunalan yazar kendisini alkole vermiş, 1847'de eşinin vefatından iki yıl sonra sokakta bilinçsiz bir şekilde bulunup hastaneye kaldırıldıktan birkaç gün sonra son nefesini vermiştir. Onun şiirlerinde romantik şiir anlayışı ile melankoli teması el ele uyumlu bir müzik eşliğinde yürümektedir. Konularını günlük hayattan alan öykülerinin can alıcı noktaları ise hikâyedeki anlatıcının psikolojik durumundan kaynaklanan halusinatif (sanrılı) gözlemidir. Öyküleri ise genel olarak doğaüstü atmosferde geçen ve korku öğelerine ağırlık veren gotik öykü türünü girmektedir. Eleştiri yazılarıyla da tanınan Poe ölümünden sonra sembolist edebiyatın savunucuları tarafından modern Duyumculuk (Sansüalizm) akımının temsilcisi sayılmıştır (TDÜA, 1983, 4553- 4554).

YK'de Bachelard'ın Su ve Rüyalar adlı eserinden suyun hayal gücündeki yerini göstermek için yapılan alıntıda Poe'nun şiirlerinde ölü suların konuştuğu garip bir dilin kullanıldığı, böylece dilin ölü şeylerin ve hayatın sentaksını kazandığı ifade edilmiştir (YK 159). Diğer atıfta ise Yahya Kemal ile Amerikalı şairin hayatı ve eserleri kıyaslanarak aralarındaki benzerlikler ortaya koyulmuştur (YK 159, 160). Poe karışık içkileri sevdiği ve bunu eserlerine yansıttığı, "kudurmuş bir yıldızın altında" doğanlardan olduğu, bir yığın sıkıntının bilinçaltında yarattığı alemi büyük bir açıklıkla eserlerinde gösterdiği, adeta matematiksel tesirlerin oluşturduğu bir estetiği ve şiir sanatını meydana getirmeye çalıştığı, Baudelaire'den Valery'ye bütün Fransız şiirine tesir etmiş olan bu Amerikalı şairde daima bir objeye sıkı sıkıya bağlanmanın bulunduğu ve suyun kendisini bir obje olarak aldığı

belirtilmektedir. Yahya Kemal'in ise içki karıştırmaktan hoşlanmadığı, annesinin ölümüne kadar sakin bir çocukluk geçirdiği, şiirindeki bütün psikolojik arızaların ve eşyaların ulvileştiği ve olağanüstülüğe uğradığı ifade edilmiştir.

EÜM'de II. Dünya Savaşı'ndan sonra H. Michaud, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı (EÜM 117), Poe'yu okuduğu sıralarda Valery'nin kendisini bilim ve matematiğe verdiği (EÜM 453), ilham, deha ve esrar ile şiirin mükemmeliyetinin kapısını açamayacağını bilen Valery'nin bütün işi lisanın üzerine yüklediği, kendisinden önce de Poe ve Baudelaire'in bu yolu tespit ettiği (EÜM 454), Valery'ye göre Baudelaire'in eleştirel zekâsı sayesinde Poe'yu tanıdığı, onun vardığı sonuçlardan istifade ettiği (EÜM 457), Mahur Beste'nin karakteri Behçet Bey ile Poe'nun karşılaştırılması sonucunda, Behçet Bey'in medyum kuvvetiyle görülmez ülkelerden çağrılmış bir ruhun, masa başında tekrar insani bir şekle bürünmüş hâli olacağı (EÜM 514) ifade edilerek Edgar Allan Poe'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Tanpınar'ın ilk büyük keşfi olan Baudelaire'den sonra okuduğu yazarlardan olduğu ifade edilerek Poe'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 306).

ED'de Poe'ya altı yerde atıfta bulunulmuştur (ED 211, 212, 213, 224, 233, 277). Bu atıflarda Baudelaire'in yardım ettiği Poe'nun saf şiirin oluşmasını, kısa ve konu bütünlüğü olan şiirlerin yazılmasını istediği, Hoffmann'ın tesiri altında kaldığı, sembolizmin şekil almasına tesir ettiği ve "*Kari ile münasebet tesis edeceğim; bir medyum gibi olacak ve benim aklımdan geçenleri ona aynen nakledeceğim.*" dediği, şiirde gereksiz olan her şeyin atılması gerektiğini düşündüğü, şiirde kuvvetli bir düzen kurarak şiiri nesirden ayırdığı (ED 211, 212), Poe'yu okuyunca yeni bir dünyaya adım attığını düşünen Baudelaire'in onun eserlerini yedi cilt olarak Fransız edebiyatına kazandırdığı (ED 212), Baudelaire ve Mallarme'den sonra saf şiirin üçüncü ayağı olan Poe'nun "*Ben manzumeyi baştan sona kafamda yazar, sonra kâğıda geçiririm.*" dediği, Baudelaire vasıtasıyla Mallarme ve Valery'nin Poe'nun çırakları olduğu, Valery'ye göre Poe'dan daha büyük insanın bulunmadığı (ED 213), "*İlham yoktur, gülünç şeydir; kompozisyon yani şiirin inşası vardır. Önce bir bina yapılır gibi projesi yapılıp sonra yazılır.*" diyen Poe'nun Corbeau adlı şiirinde bu düşüncüyü ele alıp incelediği (ED

224), Türk edebiyatı roman tecrübesini keşfetmek üzereyken Avrupa edebiyatında Charles Dickens, Poe, Hoffman gibi isimlerin ortaya çıktığı (ED 277), Poe'nun Kompozisyon Felsefesi adlı eserinin okunması gerektiği (ED 233) ifade edilmiştir.

Edgar Degas (YK 31; ED 131, 212) (Paris 1834- Paris 1917) Fransız ressamdır. İzlenimcilik akımının gelişmesine zemin hazırlayan kişilerdendir. Tiyatro, opera ve dansa olan tutkusunu tuval üzerinde sıkça işlemesi nedeniyle 'dansözlerin ressamı' olarak anılmıştır. O aynı zamanda heykel ve gravür de çalışmış, hayatının sonlarına doğru gözleri görmemeye başlayınca kendisini tamamen bu alana yönlendirmiştir (BL, 1992, 2932-3).

YK'de Tanpınar'ın öğrencilik yıllarında, Mallarmé'nin ara sıra şiir yazan Degas'a verdiği "*Şiir fikirle değil kelimelerle yazılır*" cevabını, Yahya Kemal'in sık sık zikrettiğinden söz edilerek Degas'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 31).

ED'de Degas ile Mallarme'nin iyi dost olduğu, bir gün Degas'ın Mallarme'ye "*Ben sonnet yazmak istiyorum, iyi fikirlerim var*" demesi ve bunun üzerine Mallarme'nin "*Şiir fikirlerle değil, kelimelerle yazılır*" dediği söylenerek iki yerde ressam Degas'a atıf yapılmıştır (ED 132, 212).

Edib Efendi (Mehmet Emin) (OATET 56) (?- İstanbul 1801) Türk vakanüvis. Sarayda rikabu hümayun teşrifatçısı olarak göreve başladıktan sonra vakanüvisliğe getirilen Edip Efendi 1786- 1792 yılları arasındaki olayları Tarih-i Edip adlı eserinde anlatmış, bu eseri pek çok tarihçi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Ayrıca bir Divan'ı ve Ravzatü'l Hikem Fi Ahlâkü'l Ümem adlı ahlak felsefesi üzerine bir eseri bulunmaktadır (BL, 1992, 3521).

OATET'te bizzat padişahın, kendisine çok açık bir dille eserini yazmasını emrettiği ve bunu eserinin baş kısmında yazdığı söylenerek Edip Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır. Ayrıca bu durumun halk diline yaklaşmanın ilk resmi teşebbüs olduğu ifade edilmiştir (OATET 56).

Edmond Pourchot (OATET 46) (1651- 1734) Fransa'nın ilk Kartezyen profesörlerinden olan Pourchot birçok üniversitede ders vermiştir. İbrahim Müteferrika, Kâtip Çelebi'nin Cihannüma adlı eserine yazdığı ekte

Kopernik'in sistemini anlatırken "Purkoçius" adını verdiği Pourhot'un Latince eserinden faydalanarak Descartes'in ve Galile'nin fizik, mıknatıs ve pusula kuramlarını ortaya koymuştur (Adivar, 1982, 171; Shaw, 1982, 322).

OATET'te İbrahim Müteferrika'nın Cihannüma'ya yaptığı zeyillerde onun bir eserinden dağınık tercümeler yapmak suretiyle yararlandığı söylenerek Descartesçi profesöre bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 46).

Edouard Manet (MS 257) (Paris 1832- Paris 1883) Fransız ressam. College Rollin'i bitiren Manet 1815- 1879 yılları arasında Thomas Couture'ün atölyesine girmiş, burada sağlam bir akademik eğitim alarak ve usta modern ressamları taklit ederek tekniğini geliştirmiştir. Pek çok yer gezen ressam çevresinde gördüklerini betimleyerek geliştirdiği kendisine özgü gerçekçi tarzla izlenimciliğe yakınlık duymuştur (ESA, 1997, 1165).

MS'de Zeki Faik İzer'in renkli paleti ile Manet'ten sonra gelenlerin tam bir talebesi olması bağlamında Edouard Manet'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 257).

Edouard Philippe Engelhardt (OATET 217) (Rothau 1828- Nice 1916) Fransız diplomattır. Konsolosluktan orta elçiliğe kadar yükselmiş (1874), 1885'te Berlin konferansına delege olarak katıldıktan sonra emekli olmuştur. 1886'da Histoire du droit fluvial conventionnel (anlaşmaya dayanan nehir hukukunun tarihi) ve 1882- 1883'te de La Turkiye et le Tanzimat (Türkiye ve Tanzimat) adlı eserlerini yazmıştır (TA, 1946- 1984, 206)

OATET'te Şura-yı Devlet'in kurulmasını "bir meclis-i meb'usan ve meşrutiyet idaresi" için küçük bir tecrübe olarak gören Edouard Engelhardt'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 217).

Edward Fitzgerald (EÜM 39; MS 82) (Bredfield, Woodbridge, Suffolk 1809- Merton, Norfolk 1883) İngiliz şair ve yazardır. Trinity College'den mezun olan Fitzgerald birkaç eser yayınladıktan sonra Farsça öğrenmiş, 1859'da Ömer Hayyam'ın serbest bir adaptasyonu olarak Rubâiyat of Omar Khayyâm'ı küçük bir kitapta yayınlamıştır. 1860'ta şair Rossetti ve Swinburne'ün Fitzgerald'in bu eseri hakkındaki olumlu düşüncelerini

açıklamasından sonra, o halk tarafından çok sevilmiş ve XIX. yüzyılın II. yarısının olağanüstü etkili şairi hâline gelmiştir (TA, 1946- 1984, 358).

EÜM ve MS'de şiirin yazıldığı dilin içinde güzel olduğu, tercüme ile sevilen şairin nerdeyse bulunmadığı, Hayyam'ın İngilizce'de Fitzgerald'ı, Türkçede Yahya Kemal'i bulması gibi büyük bir dehanın dokunuşunun gerektiği söylenilerek Edward Fitzgerald'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 38; MS 82).

Eflatun (Platon) (YK 138; OATET 23, 28, 245; EÜM 170, 429; ED 136, 196, 198, 284; MS 98, 219) (Atina MÖ 428- Atina MÖ 348/347) Soylu bir aileden gelen Eflatun filozof Kratilos'un öğrencisi, Sokrates'in derslerinin takipçisi, Herakleitos'un çömezi olmuştur. Sokrates'in ölüme mahkûm edilmesiyle Atina'nın siyasi hayatından uzaklaşmış, Mısır'ı, Kyrenaia'yı, Güney İtalya'yı gezmiş, Sicilya'da Dion'u filozof bir hükümdar olarak yetiştirmeye çalışmış, Atina'da Akademia adında bir felsefe okulu kurmuştur. Platon geriye 28 diyalogluk bir eser ile mektuplarını bırakmıştır. Yazılarında en soyut üsluptan şiire kadar değişik ifade biçimleri kullanmaktadır. Onun 'mağara' alegorisi önemlidir (ML, 1969, 87).

YK'de Tanpınar hocasının Tamburî Cemil'in Ruhuna Gazel ile Kadri'ye Gazel adlı şiirlerini incelerken idealar âlemi bağlamında Platon'a atıf yapmıştır (YK 138).

OATET'te İskender, Eflatun, Aristo, Sokrat, Calinos, Bokrat gibi antikitenin İslamca beğenilmiş bütün seçkin şahsiyetlerinin Allah'ın birliğine imanı İslamiyetten önce buldukları (OATET 23), hangi kültüre ya da medeniyete ait olursa olsun Eflatun'un mağarasındaki gölgeleri hatırlatması sebebiyle kültürün Karagöz oyununu benimsediği (OATET 28), Suavi'nin Eflatun üzerine yazdığı talikatında dünyaya medeniyet ve bilimi getiren milletin Türkler olduğunu, belki Bailly'nin düşünceleriyle bu konuya açıklık kazandırabileceğini söylediği (OATET 245) ifade edilerek üç yerde Eflatun'a atıf yapılmıştır.

EÜM'de Nedim'in "*Gümüştten âyineler gibi sâf iken sînen*" mısralı kasidesinin Tanpınar'a Eflatun'un Lysis'in ilk kısmını hatırlattığı (EÜM 170), Yunus Kazım Köni'nin Eflatun üzerine yaptığı Epikür tercümelemleri ile Eflatun'u,

kadim felsefenin dostlarından biri olarak okuyucularına tanıttığı (EÜM 429) söylenilerek Eflatun'a iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Eflatun'a dört yerde atıfta bulunulmuştur (ED 136, 196, 198, 284). Bu atıflarda Tanzimat'tan önce Türk edebiyatında mektubun bulunmadığı ancak Eflatun'dan yani kadim Yunan'dan beri Avrupa'da bulunduğu (ED 136, 196), Eflatun'un nazariyesinde insanın başlangıçta tek olduğu ancak daha sonra kadın ve erkek olmak üzere ikiye ayrıldığı, bundan sonra da bu iki parçanın hayatları boyunca birbirlerini aradığı (ED 198), tenkidin Eflatun'la başladığı ancak Dante'den beri var olduğu (ED 284) söylenilmiştir.

MS'de Eflatun'un ölmesinin üzerinden iki bin beş yüz sene geçmiş olmasına rağmen onun zekâsının hem Aristo ve ondan sonra gelenlerin hepsinde yaratıcı olarak yaşadığı hem de insanlığın hürmet gören en yaşlı atası olduğu (MS 98), Eflatun'un felsefesindeki idealar aleminin remnisansları gibi sanatkârın milletin kendine has karakterini kendi sezişinde bulabileceği (MS 219) ifade edilerek Eflatun'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Eflatun Cem Güney (MS 218) (1891- 1981) Türk halk bilimci ve masal yazarıdır. Özenle derlediği masalları yapısı bozmadan yeniden yazan Güney Danimarka'daki Hans Christian Andersen Enstitüsü tarafından verilen Andersen Honors Diploması ile Dünya Çocuk Edebiyatı Sertifikası'nı kazanmıştır (Heper, 2006, 266).

MS'de halk masalarını toplayarak çok değerli bir işe imza atması bağlamında Eflatun Cem Güney'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 218).

Eflatun Paşa (OATET 222, 305) Atıftaki bilgilere uygun, bu isimde bir kişi bulunamamıştır.

OATET'te Ziya Paşa'nın Ali Paşa aleyhinde çalışmak için Hidiv İsmail Paşa'nın iş adamı Eflatun Paşa vasıtasıyla yaptığı teklifi kabul ettiği söylenerek Eflatun Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 222, 305).

Ekrem (YK 168) Yahya Kemal vefat ettiğinde o dönemin valisi, belediye reisi, Kâzım İsmail ve diğerleriyle birlikte şairin yanında olan kişilerdendir (YK 168).

YK kitabında Tanpınar hocasının vefatı üzerine onunla ilgilenen kişilerle bağlantılı olarak Ekrem Bey'e atıf yapmıştır (YK 168).

Ekrem Şerif Egeli (EÜM 350) (Bandırma 1901- 1980) Tıp profesörüdür. Viyana, Hamburg ve Paris'te çalışan Egeli 1965'ten 1973'e kadar İstanbul Üniversitesinde rektör olarak çalışmıştır. Birçok yabancı tıp derneğinin üyesi olan Egeli özellikle kalp ve karaciğer hastalıkları üzerinde çalışmış, ömrü boyunca yeni teşhis yöntemleri geliştirmiştir (Heper, 2006, 231; TA, 1946- 1983, 401).

EÜM'de Yahya Kemal'in hastalandığı dönemde onunla ilgilenenlerden olduğu söylenerek Ekrem Şerif Egeli'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 350).

El Greco (MS 224) (Girit 1541- Toledo 1614) Yunan kökenli İspanyol ressam, heykeltıraş ve mimardır. Tiziano'nun atölyesine giren ve hocasının eserlerini kopya ederek tekniğini geliştiren El Greco en çok Tintoretto ve Michelangelo'dan etkilenmiştir. Bizans sanatı öğreniminin yanı sıra 26 yaşında Venedik'e, 29'da Roma'ya giderek buralarda Rönesans üslubu eğitimi almış, daha sonra Roma'da bir atölye açarak maniyerizm etkisinde çalışmalar yapmıştır. 1577'de İspanya'ya yerleşmiş ve burada doğalcılık sınırlarını zorlayan en önemli eserlerini yaratmıştır. Farklı kültürlerin etkisiyle oluşturduğu kendine özgü üslubuyla tanınan El Greco İspanyol sanatının en önemli isimlerindendir (ESA, 1997, 713)

MS'de İspanya'nın ebediyetteki adının o olduğu söylenerek El Greco'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 224).

Elias John Wilkinson Gibb (ED 107, 269; OATET 85, 87, 95, 184, 188, 198, 506, 591, 592; EÜM 189, 193-195) (Glasgow 1857- Londra 1901) İskoçyalı Türkolog. Glasgow Üniversitesinde okumuş, Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmiş, çeşitli Türkçe eserleri (Muhayyelat-ı Aziz Efendi, Kırk Vezir

hikâyesi vb.) İngilizceye çevirmiştir. En ünlü eseri, divan şiirinin gelişimini incelediği *A History of Ottoman Poetry*'dir (BL, 1992, 4557).

OATET'te Elias John Wilkinson Gibb'e dokuz yerde atıf yapılmıştır (OATET 85, 87, 95, 184, 188, 198, 506, 591, 592). Bu atıflarda bir sanat eserinin kaderinin onu oluşturan malzemelerden en çok diline bağlı olduğu, bunun en güzel örneğinin Gibb'in çok beğendiği Enderunlu Vasıf'ın bir şiirindeki mahalle karısı ile kızının konuşmasında bulunduğu (OATET 85), Namık Kemal'in Tahrib-i Harabat'ta, Vasıf'ın aruz yerine heceyi tercih etmesinin, onu daha meşhur bir şair yapacağı görüşünün Gibb'in ve Fuat Köprülü'nün dikkatini çektiği (OATET 87), Gibb'in Adem Kasidesi'ne "Bedbinlerin Marsaillaise"i adını verdiği (OATET 95), Ebüzziya'nın Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Yusuf Kamil Paşa tarafından himaye edildiğini söylediği, Gibb'in de bu bilgiyi doğruladığı (OATET 184), Gibb'e göre 1867'de Avrupa dönüşünde Fuat Paşa'nın Şinasi'yi İzmir valiliğini dahi kabul etmeye bile ikna ettiği (OATET 188), Gibb'in edebiyatın yüzünü değiştirmesi sebebiyle Şinasi'yi övdüğü (OATET 198), Hamit'in birkaç kez görüştüğü Gibb nedeniyle Londra'da yalnız kalmadığı (OATET 506), Hamit'in ona yazdığı bir mektubunda "*Benim rolüm Türk edebiyatına Avrupa'yı getirmektir.*" dediği, Gibb'in de Hamit'e ilk yenilik neslinin yaptıklarını dışarıdan seyreden bir bakışla yazdığı mektubunda Namık Kemal'i değerlendirdiği (OATET 591, 592) ifade edilmiştir.

EÜM'de Gibb'in Osmanlı Şiiri adlı eserinde bazı tarihleri karıştırdığı (EÜM 189), bu eserinde Akif Paşa'nın yabancı dil bilmediği ve Batı'ya her konuda yabancı kaldığını söylediği ancak ortaya çıkardığı nesir ile Türk nesrinde bir ihtilal yaptığından bahsettiği (EÜM 193), Akif Paşa'nın Adem Kasidesi'ni karamsarlığın "Marsaillaise"i olarak adlandırdığı ve çok beğendiği (EÜM 194), Mehmet Fuat Köprülü'nün Aşık tarzının menşe ve tekâmülü adlı eserini, Gibb'in İngilizceye tercüme ettiği, Tanpınar'ın Akif Paşa adlı makalesini hazırlarken Gibb'in *History of Ottoman poetry* adlı çalışmasından yararlandığı (EÜM 195) söylenilerek Elias John Wilkinson Gibb'e dört yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Osmanlı tarihini inceleyen Gibb'in Türk nesrinin doğduğu ve Şinasi'nin Tercüman-ı Ahval gazetesini çıkardığı 1858 ve 1860 tarihleri

üzerinde özellikle durduğu (ED 107), Hamit ile dost olduğu (ED 269) söylenerek iki yerde Gibb'e atıfta bulunulmuştur.

Elif Naci (MS 151) (Gelibolu 1898- İstanbul 1987) Türk ressam. 1914'te Sanayi-i Nefise Mektebinin Resim Bölümüne girmiş ve İbrahim Çallı'nın öğrencisi olmuştur. Öğrenciliği sırasında gazeteciliğe başlamış, çeşitli gazetelerde sürdürdüğü gazetecilik hayatının yanı sıra öğretmenlik yapmış, 1937'de beş ressam arkadaşıyla beraber D Grubu'nu kurmuş ve soyut resim anlayışına yönelmiştir. Hat ustalarının çalışmalarından esinlenen Naci 1970'lerin sonlarında geometrik soyuta yönelmiştir (AB, 1993, 201).

MS'de Kültür Haftası dergisinin toplantılarından birinde, şiirlerinde renge, özellikle sarı renge olan duyarlılığın küçüklüğünde çok sevdiği bir pilici yanlışlıkla ezerek öldürmesinden kaynaklanmış olabileceğini söylediği belirtilerek Elif Naci'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 151).

Elizabeth I (OATET 30) (Greenwich 1533- Richmond, Surrey 1603) İngiltere kraliçesidir. Çok iyi bir eğitim gören Kraliçe Elizabeth Latince, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca ve Flamanca öğrenmiştir. Hükümdarlığı sırasında Protestanlığı yaygınlaştırmaya çalışmış, Katoliklerle dinsel uzlaşmaya gitmiş, İspanya ve Fransa'ya karşı ülkesini korumuş ve geliştirmiştir. Hükümdarlığının son on beş yılında Marlowe, Spencer, Bacon, Shakespeare gibi önemli edebiyatçılar yetişmiştir (AB, 1993, 136).

OATET'te asıl trajedinin doğması için hümanistik çalışmaların başlaması gerektiği fikrinde Racine, Lope de Vega ve Elizabeth şairlerinin anlaşığı söylenerek Elizabeth'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 30).

Elizabeth Craven (BŞ 188) (1750- Napoli 1828) İngiliz seyyah. Dördüncü Berkeley senyörünün kızı olan Craven otuz yaşında piyesler yazarak sahneye koymuş, Avrupa seyahatine çıkmıştır. 1786'da Rusya, Kırım, İstanbul gezisinin izlenimlerini Kont Kral Alexander'a yazılmış mektuplar şeklinde kaleme almış, daha sonra bu mektuplar "A Journey Through Crimea To Constantinople In A Series Of Letters From The Right Honourable Elizabeth Lady Craven To His Serene Highness The Margrave Of Brandenburg Anspach And Bareith Written In The Year 1786" adıyla

1789'da Londra'da basılmıştır. Elizabeth Craven, Mary Montague ile birlikte İstanbul'u gören ve anlatan ilk kadın gezginlerdendir (Topoğlu, [t.y.]).

BŞ'de İstanbul'a gelen seyyahın eserinde, bu şehrin güzelliklerinden bahsetmesi bağlamında Lady Craven'a bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 188).

Emile Bourgeois (EÜM 109) (Paris 1857- Versailles 1934) Fransız tarihçidir. Sorbonne Üniversitesinde profesör olan Bourgeois tarihin yanı sıra seramik ve ampir üslubu üzerine eserler yazmıştır (ML, 1969, 522).

EÜM'de Yahya Kemal'in kendisinden tarih dersi aldığı söylenerek Emile Bourgeois'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 109).

Emile Boutroux (YK 86) (Montrougeu 1845-Paris 1921) Fransız filozoftur. Boutroux, felsefeye doğa bilimlerini inceleyerek başladı. Bundan sonra da bütün çalışmalarını doğa bilimleriyle felsefe arasındaki ortak sorunların çözümü üzerinde yoğunlaştırmıştır. Ona göre nesnelerin gerçeği, görünmeyen iç yüzlerindedir, yasalar bu durumu yansıtmaktan yoksundurlar. Uzayda oluşan bütün nesne ve olayların açıklanamayan tanrısal bir nedeni vardır. Doğada bulunan bütün canlı varlıklar da belirli bir evrim süreci içindedir. Başlıca yapıtları: De la Contingence des lois de la nature (1874), Etudes d'histoire de la philosophie (1897), Pascal (1900) (ML, 1969, 525).

YK'de Haluk'un Amentüs'ünün yazıldığı dönemde, Avrupa'da pozitivizmin karşısına spiritüalist Boutroux ve Bergson'un fikirlerinin çıkmaya başladığı ifade edilerek Fransız filozofa bir yerde atıf yapılmıştır (YK 86).

Emile Chartier Alain (ED 264) (1868- 1951) (Mortagne-au-Perche 1868- Le Vesinet 1951) Fransız filozof. Ecole Normale Superieure'de okumuş, felsefe öğretmeni olmuştur. Çeşitli liselere öğretmenlik yapan Alain Söyleşiler adlı eseriyle tanınmıştır. Savaşı desteklememesi, somut gerçeklere bağlı bir Descartesçi hümanist olması ile dikkat çekmiştir (BL, 1992, 316).

ED'de çok az kitap okuyan Ahmet Haşim ilk dönemlerinde Lemy de Gourmont'tan, daha sonra Alain, Anatole France ve Palea'den etkilenmesi bağlamında Emile Chartier Alain'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 264).

Emile Durkheim (YK 91, 93; EÜM 107; ED 268; MS 134, 135) (Epinal 1858- Paris 1917) Fransız sosyologdur. Kişilerdeki gelişimin topluma bağlanmayla olabileceğini söyleyen Durkheim ahlakın da bir topluma olan bağlılıkla orantılı olduğunu öne sürmüştür. Ahlak teriminden de çeşitli sosyal tiplere göre değişen töre bilimini anladığını söylemektedir. Durkheim'ın inceleme metodu ahlaki olguları vicdanın dışındaki 'eşyalar' gibi sosyal olgular olarak görmeğe dayanır (ML, 1969, 918, 919).

YK'de sosyoloji ve Türkçülük üzerindeki etkisi bağlamında Durkheim'e iki yerde atıf yapılmıştır (YK 91, 93).

EÜM'de Ziya Gökalp'ın asıl şahsiyetinin, Durkheim'ı tanıdıktan sonra şekillendiği söylenerek Fransız sosyologa bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 107).

ED'de Ziya Gökalp'ın kendi kendine okuyarak Durkheim'ı yakaladığı söylenerek bir yerde Durkheim'a atıf yapılmıştır (ED 268).

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında Rıza Tevfik ve özellikle Şekip Bey'in yazıları ile Durkheim'ın Bergson'un karşısında gerilediği, bu dönemde adı en çok geçen filozoflardan olduğu söylenerek Emile Durkheim'a iki yerde atıf yapılmıştır (MS 134, 135).

Emile Maximilien Paul Littré (OATET 189, 209) (Paris 1801- Paris 1881) Fransız filozof ve sözlük yazarıdır. Tıbbı okuduktan sonra Yunanca ve Sanskritçe gibi eski dilleri ile Arapçayı öğrenen Littré, Hipokrates ile D. Strauss'un eserlerini Fransızcaya çevirmiştir. Sisteminin siyasal ve gizemli yanını beğendiği Auguste Comte'un gizli bir takipçisidir. "Revue de Philosophie Positive"i kurmuş ve "Dictionnaire de la langue française" (1863-1873) adlı Fransızca lügatini yazmıştır (BL, 1992, 7508).

OATET'te Şinasi'nin Avrupa'ya ikinci seyahatinde aralarında bir dostluk olduğu söylenerek Emile Maximilien Paul Littré'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 189, 209).

Emile Verhaeren (MS 145) (Sint-Amands 1855- Rouen 1916) Belçikalı şairdir. Hukuk öğrenimi gören Verhaeren 1890'larda Belçika edebiyat ve güzel sanatlarında rönesansı yaratan grubun içinde yer almıştır. Şiirlerinde en derin duygularını ve yaşama sevincini canlı ve hareketli bir dille

anlatan şair bu yönüyle simbolistleri geride bırakmış ancak dilindeki retorik unsurların kurbanı olmuş ve manzum oyunları barındırdığı dramatik güce rağmen sahnede oynanamamıştır. Sanat üzerine yazdığı yazılarda Rembrandt, Rubens, James Ensor gibi hayatı en cesur çizgileriyle, canlı ve renkli bir şekilde anlatabilen sanatçıları övmüştür (TA, 1946- 1983, 299).

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birinde Münir Serim'in, Haşim'in Verhaeren ve Rodenbach'ı sevdiğinden söz etmesi bağlamında Paul Verhaeren'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 145).

Emile Yanning (EÜM 462) Atıftaki bilgilere uygun, bu isimde bir kişi bulunamamıştır.

EÜM'de Sylvestre Bonnard'ın ayrıldığı ölen sevgilisinin çocuğunu, kızın annesi ve babası öldükten sonra, kötü niyetli vasisinden kaçırdığı ancak bunun öyküsünün Emile Yanning'in birden bire yolundan çıkmış bir hayat faciası olan filmlerine dönüşmediği söylenerek Emile Yanning'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 462).

Emile Zola (TF 7; OATET 294, 460, 462, 608; YK 79, 80, 81; EÜM 38, 41, 50, 54, 64, 76, 122, 262, 281, 462; MS 81, 85) (Paris 1840- Paris 1902) Doğalcılık akımının kurucusu sayılan Fransız yazardır. Üniversite bakalorya sınavını kazanamadığı için devam edemeyen Zola 1862'de Hachette Yayınevinde çalışmaya başlamış, bu dönemde epik şiirler, bir öykü kitabı ve bir roman yazmıştır. 1867'de yapıtlarına hayranlık duyduğu izlenimci ressam Edouard Manet'nin yaşamöyküsünü konu alan eleştirel bir kitabını ve ilk kez Doğalcılık yöntemini kullandığı Thérésa Raquin adlı romanını yayınlamıştır. Romanlarında felsefe, sosyoloji ve psikolojinin verilerini kullanmak isteyen Zola bu amaçla iki ailenin beş kuşak boyunca yaşamlarını anlatacak yirmi yıllık bir dizi planlamıştır. On altı yılda tamamladığı bu seride en çok Meyhane [1877], Nana [1880] ve Germinal [1885] ile dikkat çekmiştir. Deneme ve inceleme türlerinde de yapıtlar veren Zola kahramanlarına klinik ve laboratuvar testleri uygulayarak onların kişiliklerini çözümleyebileceği kanısındaydı. Bu kuramla ilgili yayınladığı tüm yazıları sonradan 'Le roman expérimentale [1880]' adlı kitabında toplamıştır. Dreyfus davasında Dreyfus'un suçsuzluğuna inanan Zola bir yazısı nedeniyle bir yıl hapis

cezasına çaptırılmıştır. Bunun üzerine İngiltere'ye kaçan yazar 1899'da çıkan genel afla ülkesine geri dönmüş, 1908'de bacasındaki bir tıkanıklık nedeniyle vefat etmiştir (TDÜA, 1983, 5644, 5645).

YK kitabında natüralizm akımını benimsemesi ve eserlerinde başarılı bir şekilde uygulaması nedeniyle üç yerde Zola'ya atıfta bulunmaktadır (YK 79, 80, 81). Ayrıca Gürpınar'ın hicvinin ona yaklaşamayacağı ifade edilmiştir (YK 80).

ED'de Goncourt kardeşlerden sonra romanda Zola'nın natüralist döneminin başladığı (ED 29) ve tecrübenin edebiyatını yapmak istediği için işçi mahallerinde gezerek Rougon- Macquart serisini yazdığı (ED 32) söylenerek iki yerde Zola'ya atıfta bulunulmuştur.

OATET'te Muallim Naci'nin Fransızcasını Zola'nın Therese Raquin'inde tecrübe ettiği (OATET 294), Mithat Efendi'nin Müşahedat'ı kendisinin beğenmediği Zola mesleğine karşı gözleme dayanan yeni bir realizmin örneği olsun diye yazdığı (OATET 460), Ahmet Mithat'ın romanda herhangi bir sınıflandırmaya gitmediği, Cervantes, Octave Feuillet ile Hugo'yu, Xavier de Montepin ve Eugenne Sue ile aynı yere koyduğu (OATET 462), romantizme hücum eden Victor Hugo adlı eseri nedeniyle Beşir Fuat ve Naci arasında gazetelerde başlayan bir mektuplaşmanın başladığı, Beşir Fuat'ın ölümünden sonra Naci'nin İntikad adı altında topladığı bu mektupların birinde Beşir Fuat'ın tercüme yapmak için yazarların mevcut dilbilgisinin yeterli olmadığını ifade ettiği, Zola'nın Aux Bonheurs des dames adlı eserini hakkıyla tercüme eden bir kişi çıktığında haksızlığını beyan edeceğini söylediği (OATET 608) ifade edilmiştir.

EÜM'de Emile Zola'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 38, 41, 50, 54, 64, 76, 122, 262, 281, 462). Bu atıflarda şiirin de söz sanatlarının kendi yazıldığı dilden başka dillere çevrilebileceği, tercümenin niteliği kapsamında bir Balzac veya Zola'nın artan bir zevkle daima okunabilebileceği (EÜM 38), bugünün modern duyuş tarzının babası olan sanatçıların ancak öldükten sonra değerlerinin anlaşıldığı, Cezanne gibi modern resmin babası olacak kişinin sanatının ve eserinin müdafaasını, tıpkı Dreyfus'ta olduğu gibi, Zola'nın sırtına yüklediği (EÜM 41), roman yazmak için Anadolu köylerine giderek halkın psikolojisini öğrenmek isteyen genç bir yazar arkadaşısı karşısında Tanpınar'ın hatırına Zola'nın Paris işçi

mahallelerinde üstü açık bir araba ile gezmesinin geldiği (EÜM 50), sanatını biraz fazla baskılamakla birlikte Emile Zola'nın çalışmalarının Balzac'ı anımsattığı (EÜM 54), resim eleştirisi ile uğraşan Zola'nın ressamların muhitinde yaşadığı, Cezanne'in biricik dostu olduğu ve nesre bu çok iyi tanıdığı sanatın kazançlarını taşıdığı (EÜM 64), Beşir Fuat'ın Victor Hugo adlı eserinde Hugo ile Emile Zola'nın sanatını karşılaştırdığı (EÜM 76), Reşat Nuri Güntekin'in, Zola'dan Albert Camus'a kadar birçok Fransız yazarı tercüme ettiği (EÜM 122), halka yakın ve günlük hayattan ilham alan edebiyat yapmak merakının Zola'nın halkın yaşayışını öğrenmek için üstü açık faytonla işçi mahallelerinde dolaştığı dönemlerde şiire de yansıdığı ve Tevfik Fikret'in Hasta çocuk adlı şiirini yazarken bundan etkilendiği (EÜM 262), Zola'nın dışındaki bütün realistlerin Halit Ziya'nın üslubu üzerinde etki bıraktığı (EÜM 281), döneminin en canavar yazarı olan Emile Zola'nın bugünkü meslektaşlarının yaptığı gibi eserlerinde insanlardan iyilik ve iradeyi tamamıyla kaldırmadığı (EÜM 462) ifade edilmiştir.

TF'de halka yakın ve günlük hayattan ilham alan bir edebiyat yapma merakının, Zola'yı gözlem yapmak için işçi mahallelerinde dolaştırdığı devirlerde, bu durumun şiiri de etkilediği ifade edilerek Emile Zola'ya bir yerde atıf yapılmıştır (TF 7).

MS'de Balzac ya da Zola'nın bir şiirinin, tercümenin iyiliği oranında, dünyanın her yerinde artan bir zevkle okunabileceği (MS 81), Cezanne'nin resmin babası olarak anılmasına rağmen sanat ve eserinin savunmasının, tıplı Dreyfus'ta olduğu gibi, Zola'nın sırtına yüklendiği (MS 85) ifade edilerek Emile Zola'ya iki yerde yapılmıştır.

Emin Bülent Serdaroğlu (EÜM 386; ED 222) (Halep 1886- İstanbul 1942) Türk şair, futbolcu. Galatasaray Sultanisinde okumuş, mezun olduktan sonra Sahil Sıhhiye Merkezi, Osmanlı Reji İdaresi, İnhisarlar İdaresi, Elektrik ve Tramvay Şirketi, İstanbul Liman İdaresinde çalışmış, Ali Sami Yen ve Asım Bel ile birlikte Galatasaray Kulübünün kurucuları arasında yer almış ve bir süre futbol oynamıştır. Fecr-i Ati topluluğunun önde gelen isimlerinden olan Serdaroğlu'nda Tevfik Fikret, Ahmet Haşim, Fuzuli ve Paul Verlaine'in izlerini görmek mümkündür. Kin, Hâtif Diyor ki, Çöllere ve Gurur adlı şiirleri en çok tanınan eserleridir (TBEA, 2010: 357).

EÜM'de Servetifünun'la sonraki nesil arasında kalan şairler arasında bulunduğu, güzel şeylerle başladığı şiiri birdenbire bırakmasının Türk şiirinin üzerinden bir kuyruklu yıldız geçmesine benzediği söylenilerek Emin Bülent Sedaroğlu'na bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 386).

ED'de Fecr-i Ati devrinin şairleri arasında gösterilerek bir yerde Emin Bülent'e atıf yapılmıştır (ED 222). Şiirde Emin Bülent ve Ahmet Haşim, nesirde ise Yakup Kadri bulunmaktadır.

Emin Efendi (Muhtedî, Prusyalı) (OATET 179; EÜM 191, 192)
Babiali'nin yabancı diller hocasıdır (Batır, 2004, 13).

OATET'te Münif Paşa'nın 1852'de girdiği Tercüme Odasındaki Fransızca öğrendiği kişi olması bağlamında Emin Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 179).

EÜM'de Akif Paşa'nın saraya verdiği raporda Pertev Paşa, damadı Vassaf ve kardeşi Emin Efendi'nin suistimallerinden bahsettiği ve devletin son zamanlarındaki kötü gidişatın sebebi olarak gösterdiği (EÜM 191), II. Mahmut'un Rumeli seyahatinden dönüşünde uğradığı bir suikastta Pertev Paşa ile Vassaf ve Emin Efendilerin adlarının geçtiği (EÜM 192) söylenilerek Emin Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Emin Nihat Bey (OATET 286, 289, 290, 291; EÜM 56; ED 23, 280)
(İstanbul ?- 1875'ten sonra) Öykücü. Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Emin Nihat Bey'in hayatına ilişkin eldeki tek kaynak, iş arkadaşı olduğu sanılan Yusuf Neyyir adlı kişinin Gülzar-ı Hayal adlı öyküsünün başına yazdığı takrizdeki yazara ait ifadesidir. Buna göre "mektubi-i hariciye hulefasından" olduğu anlaşılan Emin Nihat Bey yayınlanmış tek eseri Müsameretname'nin son cüzü 1875'te basılmış olduğundan, bu tarihten sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir. 1872'den 1875'e kadar on iki bölümde yayınlanmış olan Müsameretname, Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatının ilk öykülerinden biri olarak kabul edilmiş başarılı çalışmalardandır (TBEA, 2003: 357).

OATET'te Emin Nihat Bey'e dört yerde atıf yapılmıştır (OATET 286, 289, 290, 291). Bu atıflarda Emin Nihat'ın Müsameretname'sinin Garp hikâyeleri tarzındaki ikinci eser olduğu (OATET 286, 289) ancak bu eserin

kahramanlarının hiçbir psikolojik derinliğinin bulunmadığı (OATET 290), konu olarak aynı teknik olarak daha üstün olan Salon Köşeleri'nde de aynı soruna tesadüf edildiği, Müsameretname'nin dönemini yansıtan bir eser olduğu (OATET 291) belirtilmiştir.

EÜM'de Müsameretname'nin, İntibah ile aynı dönemlerde yazıldığı söylenilerek Emin Nihat Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 56).

ED'de 1870- 1872 arasında Müsameretname adlı altı hikâyeye yazdığı (ED 23) ve bunlarda Bosna'dan Arabistan'a kadar uzanan bir coğrafyadan bahsettiği, esaret meselesini işlediği (ED 280) için iki yerde Emin Nihat Bey'e atıfta bulunulmuştur.

Emin Recep (YK 37) (Selanik 1899- ?) Türk şair. 1919'da Halkalı Yüksek Ziraat Mektebinden mezun olan Gürel, Bulgaristan Yeni Trakya Tütün Şirketinde müdür, İnhisarlar İdaresinde tütün uzman muavini olarak çalışmış, çeşitli okullarda öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır. Şiirlerini Genç Yolcular, Dergâh, Yeni Mecmua, Hayat, Güneş, Resimli Ay gibi dergilerde yayımlamıştır. Çocuk edebiyatı üzerine çalışmalar yapmıştır: Altın Kitab: Çocuk Şiirleri (1928), Çocuk Şarkıları (1930) (TBEA, 2010, 357, 358).

YK'de Dergâh'ın genç yazarlarından biri olması nedeniyle bir yerde Emin Recep Bey'e atıfta bulunulmuştur (YK 37).

Emin Şükuhi Efendi (OATET 500) Şair ve Divan-ı Hümayunda kâtip (Şatana, 2013). Emin Şükûhi Efendi Sultan III. Mustafa Han'ın hekimbaşısı Hafız Hayrullah Mehmet Efendi'nin kızı Nefise Hanım'la evlenmiştir. Bu evlilikten, II. Mahmut Han'a hekimbaşı olan ve tıp çalışmalarıyla tanınan Mustafa Behçet Efendi, (Büyük) Hayrullah Efendi, II. Mahmut Han ile Abdülmecit Han'a hekimbaşılık eden Abdülhak Molla ve sarayda olup bitenleri anlattığı Vakayi-i Letâif-i Enderun adlı eseriyle tanınan Hafız Hızır İlyas Efendi doğmuştur. Abdülhak Molla, Abdülhak Hamit'in dedesidir (Tarcan, 2010, 1, 2).

OATET'te Hamit'in dedesinin büyükbabası olduğu ve XVIII. yüzyılda İstanbul'a geldiği söylenerek bir yerde Emin Şükuhi Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 500).

Emir Nevruz Bey (OATET 413, 416; ED 190) (?- 1297) Türk asıllı Memluk devlet adamı. Babası Moğolların Oyrat kabilesinden Argun Aka'nın oğlu olan Emir Nevruz, Gazan Han'ı İslamiyeti kabul etmeye ikna eden kişi, Gazan Han'ın Horasan'daki naibi ve emiridir. Türkçe ve Farsça bilen Emir Nevruz, Türk-İslam hikâyelerini öğrenmiş ve Türk sofizminden etkilenmiştir (Uyar, 2012, 22).

OATET ve ED'de Namık Kemal'in tarihte Moğolların İslamlaşmasını sağlayarak onları yıkıcı bir kuvvet olmaktan çıkararak Emir Nevruz'u kahramanı olarak seçtiği söylenerek Emir Nevruz'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 416; ED 190).

Emmanuel Swedenborg (EÜM 486, 494) (Stockholm 1688- Londra 1772) İsveçli bilim adamı, filozof ve mistik ilahiyatçıdır. Uppsala Üniversitesini bitirdikten sonra çeşitli ülkelerde matematik ve doğa bilimleri dersi görmüştür. Yeni liman inşa yöntemleri, denizaltı ve uçak tasarımları geliştirmiş, Ay'a bakarak yer üzerindeki boylamları belirlemeyi sağlayacak bir yöntem üzerinde çalışmış, 1715'te İsveç'e dönerek ülkenin ilk bilim dergisi Daedalus Hyperboreus'u yayımlamış, otuz yıl boyunca İsveç'in madenciliğinin gelişmesi için çalışmıştır. Pek çok ülke gezerek anatomi, matematik, kozmoloji ve felsefe alanlarında araştırmalar yapmış, ruhun ölümsüzlüğünü ispatlamaya çalışmış ve Tanrı'nın hem öz hem de varlık olarak mutlak birliğini vurgulamıştır. Onun görüşlerinden Balzac, Baudelaire gibi önemli yazarlar etkilenmiştir (AB, 1993, 207).

EÜM'de Balzac'ın XVIII. asrın Swedenborg ve Mesmer gibi yazarlarına bağlı kendine özel bir insan ve hayat sistemi kurduğu (EÜM 486), insanların büyü gücü ile kendilerine bağladığı iyi ruhlar olan hüddamlara inandığı (EÜM 494) söylenilerek Emmanuel Swedenborg'a bir yerde atıf yapılmıştır.

Emmerich de Vattel (OATET 214) (Couvet, Neuchatel 1714 Neuchatel İsviçre 1767) İsviçreli hukukçudur. Doğal hukuk kuramını uluslararası ilişkilere uyguladığı Le Droit des Gens adlı eseriyle tanınmaktadır. Alman filozof Christian Wolf'tan ilham aldığı tarafsızlığı ile

savunduğu görüşleri Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde dile getirilen ideallere çok yakındır (AB, 1993, 550).

OATET'te Şinasi'nin gazetede Traite de droit des gens'ının Hukuk-i nâs adı altında tamamlanmamış bir tercümesini tefrika ettiği söylenerek Emmerich de Vattel'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 214).

Erzurumlu Emrah (OATET 102) (Tanbura, Erzurum ?- Niksar 1861) Halk şairidir. Medrese öğrenimi gören ve Nakşibendiliğin Halidiye koluna intisap eden Emrah pek çok şehir gezmiş, kısa sürede ünlenmiştir. Divan şiirini çok iyi bilen şair aruz gazel gibi eski şiir geleneğinde şiirler de yazmıştır. Âşık meclislerinin ustası olarak kabul edilen Erzurumlu Emrah pek çok öğrenci yetiştirmiştir (TDüEA, 2003, 338)

OATET'te XIX. asrın içinde şiir söylemeye başlayan Erzurumlu Emrah gibi saz şairlerinin eserlerinin genel havasının klasik şiire yakın olduğu söylenerek Erzurumlu Emrah'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 102).

Emrullah Efendi (YK 88) (Lüleburgaz 1858- Yeşilköy 1914) Türk politikacı, eğitimci ve felsefecisidir. Mekteb-i Mülkiyeyi bitiren Emrullah Efendi 1908'te kurulan Türk Derneğinin kurucuları ve idarecileri arasında yer almaktadır. Yanya, Selanik ve Halep Maarif Müdürlüklerinde bulunmuş, 1908'de Kırklareli mebusu olarak meclise girmiş, 1910'da ise Maarif Nazırı olmuştur. En son olarak Usul-ü Tedris ve Terbiye öğretmenliğinde görev yapmıştır. Tûbâ Ağacı Nazariyesi ona atfedilmektedir. "Mekteb-i Sultani hadisesi olarak bilinen olayda önce Tefik Fikret ile Emrullah Efendi arasında, daha sonra tüm Türkiye'ye yayılan bir tartışma gerçekleşmiştir (Ergün, 1979- 1982, 7- 36).

YK'de "Mekteb-i Sultani" hadisesinden dolayı meclise yansıyan bir olay bağlamında Emrullah Efendi'ye bir yerde atıf yapılmaktadır (YK 88).

Enea (Aineias) (TF 15; EÜM 268) Troyalı bir kahramandır. İlyada'da Aphrodite'in ölümlü insan Ankhises'den olma oğludur. Troia'nın yıkılışında kentten kurtulan tek insan olan Aineias tanrılar tarafından korunan, tanrılara itaat ve saygıda asla kusur etmeyen bir kahramandır. Kendisine parlak bir

gelecek vaat edilen Aineias'ın bazı kaynaklarda Roma'nın kurucusu olduğu söylenmektedir (Grimal, 1997, 28- 30).

TF ve EÜM'de Sis'i yazdığı dönemde Tefvik Fikret'in geleceğin belirsizlik aynasında sezdiği ışıklı rüyaları, Enea'ya müstakbel Roma'nın şan ve şevkini gösteren kâhin Anchise gibi müjdeleyeceği söylenerek bir yerde Enea'ya atıf yapılmıştır (TF 15; EÜM 268).

Enis Behiç Koryürek (YK 61; EÜM 111) (İstanbul 1892- Ankara 1949) Şairdir. Mülkiye Mektebini birincilikle bitiren Enis Behiç Koryürek Bükreş Konsolosluğu Kâtipliği ve Budapeşte Konsolosluğu Muavinliği, Fransızca öğretmenliği gibi görevlerde bulunmuş, Çalışma Bakanlığının ilk müsteşarı olmuştur. Ziya Gökalp'in etkisi ile Milli Edebiyat cereyanına katılmış, Beş Hececiler'den biri olarak sade Türkçe ile milli heyecanı işleyen şiirler yazmıştır (TDEA, 1977- 1998, 399, 400).

YK'de Balkan Harbi sıralarında Türkçülük cereyanının etrafta kol gezdiği dönemlerde Ziya Gökalp'in bütün farklılıklarına rağmen Yahya Kemal'in şiirlerindeki lisanı ve zevki beğenerek yeni Türk şiirinin mümessillerine örnek olarak göstermesi bağlamında Koryürek'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 61).

EÜM'de içerisinde Koryürek'in de bulunduğu ilk Hececiler grubunun ilerleyen dönemlerde tamamen heceyi tercih ettikleri söylenerek Koryürek'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 111).

Enver Paşa (ED 74, 260, 261) (İstanbul 1881- Belhivan, Tacikistan 1922) Türk generali ve devlet adamı. Harp Okulundan mezun olduktan sonra orduya katılmıştır. Dönemin Avrupa ordularındaki subaylarla boy ölçüşecek komutanlardan olan Paşa Fransızca'yı ve 1909'da tayin edildiği Berlin askeri ataşeliği sırasında Almancayı iyi öğrenmiştir. Enver Paşa 1907'de Terakki ve İttihat cemiyetine katılmıştır. Meşrutiyeti ilana zorlamak için dağlara çıkan Enver Paşa'nın çalışmaları başarıya ulaşmış, 1908'de II. Abdülhamit Meşrutiyeti resmen ilan etmiştir. 1914'te Harbiye Nazırlığını kabul ederek orduyu düzenlemeye çalışmıştır. I. Dünya Savaşı yenilgisinden sonra ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır (Ortaylı, 2013).

ED'de üç yerde Enver Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (ED 74, 260, 261). Refik Halit'in Memleket Hikâyelerinde "koca öküz"ün Türk milletini tembelliği, inatçılığı ile temsil ettiği, aynı zamanda tıpkı Türk milletinin Enver Paşa'nın arkasından Harb-ı Umumi'ye girdiği gibi, ikisinin de ölüme kasabın arkasından gittiği söylenmiştir (ED 260). Ancak Tanpınar Enver Paşa hakkındaki bu görüşün yanlış olduğunu belirtmiştir (ED 261). Son olarak da Mehmet Emin Bey'in Enver Paşa dönemindeki Türkiye'yi esirlerin kurtarıcısı olarak gördüğü söylenmiştir (ED 74).

Enver Ziya Karal (ED 66) (Kosova 1906) Türk tarihçi. Tarih-Coğrafya alanında yükseköğrenim görmek için Paris'e gitmiş, 1933'te İstanbul Üniversitesinde Yakınçağ Tarihi Doçenti, 1940 Ankara üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Yakınçağ Tarihi Profesörü olarak çalışmış, 1940- 1944 yılları arasında Maarif Vekâleti Talim Terbiye Dairesi üyeliği gibi çeşitli görevlerde bulunmuş, 1972'de Türk Tarih Kurumu başkanlığına seçilmiş, 1982'de bu görevdeyken vefat etmiştir (Akgün, 1994, 535- 555).

ED'de III. Selim Mektupları adlı eseri okunması tavsiye edilerek Enver Ziya Karal'a atıfta bulunulmuştur (ED 66).

Epikür (Epikuros) (EÜM 218, 429) (Samos Adası MÖ 342- Atina MÖ 271) Anadolu kökenli Yunanlı filozof. Bir süre Platoncu bilginlerden ders alan Epikür daha sonra Teos'ta Demokritos ve Pyrrhon'un görüşlerini öğrenmiştir. 306'da Atina'ya yerleştikten sonra ona asıl ününü sağlayan okulunu açmıştır. Felsefenin bireyin mutluluğunu sağlayacak bir ahlak öğretisi olduğunu savunan Epikür'ün düşünce sisteminde evreni konu edinen öğretisi fiziktir, bu nedenle fizik üzerine yoğunlaşmıştır (TDA, 1983, 1989-1990).

EÜM'de Tanpınar'ın Namık Kemal'in çeşitli hâllerinden biri olarak onu, Yusuf Kamil Paşa'nın konağındaki devlet adamlarının arasında Epikür'ün öğrencilerine vereceği dersin heyecanı ile bekleyen simasıyla gördüğü (EÜM 218), Yunus Kazım Köni'nin Eflatun üzerine yaptığı Epikür tercümeleleri ile Eflatun'u kadim felsefenin dostlarından biri olarak okuyucularına tanıttığı (EÜM 429) söylenerek Epikür'e iki yerde atıf yapılmıştır

Eren Eyüboğlu (MS 222, 253) (Yaş, Romanya 1913- İstanbul 1988) Türk ressam. Yaş Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümünü bitiren Eyüboğlu Paris'e giderek Andre Lhote'un atölyesinde çalışmış, 1936'da Bedri Rahmi ile evlenerek Türkiye'ye yerleşmiştir. Bundan sonra Türkiye'de pek çok sergi açan ressam eşi ile birlikte Anadolu'yu gezmiş, yakından tanıdığı küçük el motifleri ve Anadolu insanı çalışmalarına esin kaynağı olmuştur. Halk motiflerini ve ışığı resimlerinde kullanan Eyüboğlu resmin yanı sıra seramik ve yazma yapıtlarla da ilgilenmiştir (BL, 1992, 3933).

MS'de resim sergisinin çok güzel olduğu ve Türk resmine kattığı güzelliklerin ileride anlaşılacağı (MS 222), Nazmi Ziya ve Çallı'dan sonra oldukça geç gelen ressam neslinin Bedri ve Eren Eyüboğlu dışındakilerin hepsinin aynı yaşta olduğu (MS 253) ifade edilerek usta ressam Eren Eyüboğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır.

Erich Maria Remarque (EÜM 459, 460) (Osnabrück, Almanya 1898- Locarno, İsviçre 1970) Alman romancı. On sekiz yaşında Alman ordusuna alınan ve savaşın pek çok olumsuz tarafını görerek bunları eserlerine yansıtan yazar I. Dünya Savaşı'nı anlatan ünlü romanı Im Westen nichts Neues (1929; Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok, 1930, 1991) ile tanınmıştır (Anbritannica, 1993, 200).

EÜM'de 1918 yılındaki savaşta askere gidip şehit olan bir gencin hikâyesini ve o dönemi anlatan Garp cephesinde yeni bir şey yok adlı eserin yazarı olması bağlamında Erich Maria Remarque'a atıf yapılmıştır (EÜM 459, 460).

Erinyes (Erinyeler) (EÜM 31, 254) Öç tanrıçalarıdır. Uranos'un kesilen hulyelerinden damlayan kan damlalarıyla gebe kalan toprak, öç tanrıçaları olan Erinyesleri doğurmuştur. Kanatlı, saçlarının arasında yılanlar bulunan geniuslar olarak tasvir edilen Erinyeslerin ellerinde meşaleler ya da kamçılar bulunmaktadır. Çoğu zaman insanları kovalayan köpeklere benzetilmektedirler. Suçun cezalandırılmasından sorumludurlar, bu nedenle toplumsal düzenin koruyucularıdır. Romalılar onları cehennemde yilandan

kamçılılarıyla suçluları cezalandıran tanrıçalar olarak düşünmüştür (Grimal, 1997, 180).

EÜM'de Şiir ve Rüya makalesi başlığı altında, rüyanın insanın benliğinin en gizli taraflarına ayna tutarak kadim efsanenin korkunç ızdırap ve azap melekleri olan Erinnyesin bile başaramayacağı bir şekilde, pişmanlığın acı verici yırtıcılığını ortaya çıkardığı (EÜM 31), Hamit'in mesut hayatı karşısında, Nedim'in peşinden Eschyle'in Erinnyesi gibi saldıran kudurmuş kalabalıkları hatırlamanın ve aradaki farktan ürküldüğü (EÜM 254) ifade edilerek Erinnyes'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Ernest Lavissee (YK 75) (Aisne 1842- Paris 1922) Fransız eğitimci ve tarihçidir. École Normale Supérieure'ü (Yüksek Öğretmen Okulu) bitirmiştir. 1870 Fransız- Alman Savaşı'nı Almanya'nın yenmesi üzerine bunun nedenlerini araştırmak üzere Berlin'e gitmiş ve burada kaldığı süre boyunca Alman eğitim sistemini yakından incelemiştir. Döndükten sonra Sorbonne Üniversitesinde çağdaş tarih dersi veren Ernest Lavissee 1892'de Fransız Akademisine seçilerek burada kilisenin etkisinde olan Fransız eğitim sistemi üzerinde köklü reformlar yapılması için çalışmalar başlatmıştır. Uğraşlarının sonunda pek çok fakülteyi tek bir üniversite çatısı altında toplamayı başarmıştır (TDÜA,1983, 3450).

YK'de Ernest Lavissee'e Ahmet Şuayıp'ın Hayat ve Kitaplar eseri bağlamında bir yerde atıf yapılmıştır (YK 75).

Eol (Aiolos) (EÜM 171) Yunan mitolojisinde rüzgârların tanrısı olan Aiolos Poseidon'un oğludur. Antikçağ Yunan inançlarına göre Boreas, Notos, Zephyros ve Euros adındaki rüzgar tanrılarını içinde taşıdığı kapalı bir tulum içinde Zeus'un emriyle salıvermektedir (Hançerlioğlu, 2000, 24).

EÜM'de Nedim'in "*Estikçe bâd-ı subh perîşânsın ey gönül*" mısrasındaki bad-ı subh terkininin, rüzgâr tanrısı Eol'un mağaraları gibi hapsedilmiş nefeslerin sabırsız uğultusu ile dolu olduğu söylenerek Eol'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 171).

Ernest Miller Hemingway (EÜM 123; ED 233) (Oak Park, Chicago yakınları 1898- Ketchum, Idaho 1961) Amerikalı yazar. On sekiz yaşında

gazeteciliğe başlayan Hemingway I. Dünya Savaşı'na katılmış, 1922'de Paris'te büyük bir gazetenin muhabiri olarak çalışmış, daha sonra kendisini tamamen edebiyata vermiştir. Amerika, Afrika, Havana, İspanya, Kenya, Küba, Uganda, Venedik'te gezerek Öğleden Sonra Ölüm, Çanlar Kimin İçin Çalıyor gibi eserlerini yayınlamıştır. 1954'te Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır (GH, 1983, 1803).

ED'de deniz ve balıkçılığın edebiyata Hugo ile birlikte girdiği, daha sonra Pierre Loti, Joseph Conrad, Jack London ve Hemingway tarafından kullanıldığı söylenerek bir yerde Hemingway'a atıfta bulunulmuştur (ED 233).

EÜM'de II. Dünya Savaşı başlarında Türk edebiyatında ortaya çıkarak genç nesil üzerinde güçlü bir rüzgâr gibi esen Steinbeck ve Hemingway tesirine yabancı kalan Sait Faik Abasıyanık'ta Camus'un L'Etranger (Yabancı) adlı eserini hatırlatan bazı benzerliklerin bulunduğu söylenerek Hemingway'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 123).

Ernest Renan (OATET 188, 189; YK 48, 51, 52, 58, 86, 87, 88, 111, 158; ED 69) (Tréguier 1823- Paris 1892) Fransız filozof ve tarihçidir. Hristiyanlık dininin temellerini araştıran önemli bir araştırmacıdır. Ernest Renan dini ağırlıklı eğitim görürken romantik edebiyat, dilbilim, İncil, Alman felsefesi özellikle de Hegel düşüncesi üzerine yaptığı derin çalışmalar sonrasında kilise dogmatizmini reddederek tanrıbilim öğrenimini yarıda bırakmıştır. 1849'da Fransız hükümeti tarafından Roma'da görevlendirildiğinde Orta Çağ İslam filozofu İbni Rüşd üzerine hazırladığı doktora çalışması bitirmiştir (Averroés et Averroisme "İbni Rüşd ve İbni Rüşdçülük"). Üç yıl sonra da yayınladığı Genel Tarih ve Karşılaştırmalı Sami Dilleri adlı eseriyle Fransa'nın önde gelen Sami dilleri uzmanları arasına girmiştir. Hristiyanlık'ın Kökenlerinin Tarihi ve İsrail Halkının Tarihi adlı eserleri, yazarın diğer önemli çalışmalarındandır. Yönetimin, bireyciliğe neden olduğunu düşündüğü demokrasinin yerine, kitleleri yönlendirme ve koruma bilinciyle hareket eden bir seçkin, aydın zümre ya da yetenekli soylular tarafından idare edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Onun siyasi düşünceleri Barrés, Maurras, Anatole France gibi düşünürleri etkilemiştir (TDÜA, 1983, 4714, 4715).

YK'de Garp kültürü ile Yahya Kemal arasında, din olgusu bağlamında benzer noktalar bulunduğu (YK 48, 51, 52), Yahya Kemal'in

derslerde okunmasını tavsiye ettiği yazarlardan olduğu (YK 58), Fikret'in Renan'dan Őuphecilik bağlamında etkilendiği, kendi ortamlarında yarattığı tepki ve etkilerin benzer olduğu (YK 86, 87, 88), biri Nerval ile Ernest Renan'ın doğduğu topraklardaki dilsel benzerlikler bulunduğu (YK 111), diğer i se Yahya Kemal ve Ernest Renan'ın doğduğu topraklara olan aşkının benzer olduğu (YK 158) ifade edilerek Ernest Renan'a dokuz yerde atıf yapılmıştır.

ED'de XIX. asır mŐnekkidinin Taine olduğu ve onun tamamen zıddı olarak Ernest Renan'ın bulunduğu söylenerek Renan'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 69).

OATET'te Şinasi'nin Avrupa'ya ikinci seyahatinde aralarında bir dostluk olduğu söylenerek Ernest Renan'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 188, 189).

Ernest Theodor Amadeus Hoffmann (EŐM 293, 514; YG 306; ED 20, 28, 210, 211, 277) (KÖnigsberg 1776- Berlin 1822) Yazar, besteci ve ressam. Hukuk ۆrenimi gören Hoffmann 1800'de devlet memuru olarak çalışmaya başlamış, 1813'te Mozart'a olan sevgisinden dolayı vaftiz adı Wilhelm'i Amadeus olarak değiştirmiş, 1814'e kadar yŐnetmen, mŐzik eleştirmeni, tiyatro mŐzik yöneticisi olarak çalışmıştır. 1816'da Berlin Temyiz Mahkemesi yargıcı olarak yeniden devlet hizmetine giren Hoffmann bŐrokratlıđının yanı sıra iki roman ve elliden fazla ۆykŐ yazmıştır. ۆykŐlerinde insanların yaşamını etkileyen dođaŐstŐ ve uğursuz varlıklardan söz ederek insanın ۆzündeki garip yanları ortaya çıkarmaya çalışmıştır (AB, 1993, 370).

ED'de kahraman yaratılınca eserin kendiliğinden çıktığını söyleyen Tanpınar, Hoffmann'ın Şeytan'ın İksiri romanının mevzusunu acuze yŐzldŐ bir kapı tokmağından çıkardığını sŐylemiŐtır (ED 20). Diğer atıflarda ise Hoffman'ın Baudelaire, Flaubert, Balzac (ED 28), Allan Poe ve Dostoyevski'ye tesir ettiği (ED 211), Beethoven'in talebesi olduğu (ED 210),TŐrk edebiyatının roman tecrŐbesini keşfetmek ۆzereyken Avrupa edebiyatının Charles Dickens, Poe, Hoffman gibi isimler yarattığı (ED 277) söylenerek Hoffman'a beş yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Tanpınar'ın ilk büyük keşfi olan Baudelaire'den sonra Verlaine, Mallarme, Goethe, Hoffmann, Dostoyevski ve Poe'yu okuduğu söylenerek Hoffman'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 306).

Eros (OATET 277, 560) Eski Yunan aşk tanrıçasıdır. Şairler onun ölümlüler üzerinde oynadığı oyunlardan ve ok ile yayından bahsederler. Bereket ve verimlilikle de bağlantılı olduğu kabul edilen Eros bazı kaynaklarda eski tanrılardan biri olarak kabul edilir (Gündüz, 1998, 120).

OATET'te Hamit'in şiirinde Eros'un Türkçede oklarını denemeye başladığı, bazen annesinin ayağının ucunda bile uyuduğu (OATET 277), Devran-ı muhabbet'te Makber'in Tıfl-ı Ekber'inin açıktan açığa mitolojinin Eros'u olduğu (OATET 560) söylenerek Eros'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Esad Paşa (OATET 356, 361; ED 182) (Sakız 1828- İzmir 1875) Türk asker ve sadrazam. Orduda görev alan Esad Paşa Ankara ve Sivas valiliği yapmış, seraskerlik görevinde bulunmuştur. 1873'te sadrazam olmuş ancak Vatan yahut Silistre'nin sahnedan kaldırılmasına karşı çıktığı için sadrazamlıktan çıkarılarak Konya valiliğine gönderilmiştir. 1875'te yeniden sadrazam olan Esad Paşa devlet maliyesini düzeltmek için ekonomide tasarruf önlemleri almış ancak memur ve askerin maaşlarının azaltılması Hersek ayaklanmasına yol açtığı için görevden alınmış, yeni görev yeri olan Aydın'a giderken salgın hastalıktan vefat etmiştir (BL, 1992, 3804).

OATET'te Esad Paşa'nın ikinci sadaretinde, masrafların ve maaşlarının azaltıldığı dönemde Abdülaziz Han'ın para hırsıyla Esad Paşa'yı görevden aldığı söylenerek Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 356, 361).

ED'de Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre piyesi nedeniyle onun döneminde Magosa'ya sürgüne gönderildiği söylenerek bir yerde Esad Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (ED 182).

Eschyle (Aiskhylos) (TF 15; EÜM 254, 268) (Eleusis Ö 525 [?]-Gela, Sicilya MÖ 456) Eski Yunan tragedya yazarıdır. Tragedya edebiyatının en büyük yazarı olan Eschyle pek çok savaşa kazanarak zaferle geri dönmüştür. Bütün mitosları ve Yunan tarihini iyi bilen şair eserlerinde

konularını tarih ve düş gücüyle zenginleştirmiş, adalet düşüncesini ve haklılık sınırlarını işlemiş, tragedyayı seçkin bir edebiyat türü hâline getirmiştir (GKA, 1984, 209).

EÜM'de Hamit'in mesut hayatı karşısında, Nedim'in peşinden Eschyle'in Erinnyesi gibi saldıran kudurmuş kalabalıkları hatırlamanın ve aradaki farktan ürküldüğü ifade edilerek Erinnyes'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 254, 268).

TF'de 1908'den sonra asıl şiirlerini yazan Tefik Fikret'in kimi zaman Teb'in yıkılmış surları ve devrilmiş altın kapıları önünde inleyen Eschyle'in koroları gibi bir fırtına çığılığı ile saçlarını yolduğu kimi zaman gölgeler diyarının bulanık havasında Enea'ya gelecekteki Roma'nın şan ve şöhretini gösteren kâhin Anchis gibi, istikbalin belirsiz aynasında sezdiği ışıklı rüyaları müjdelediği ifade edilerek Eschyle'e bir yerde atıf yapılmıştır (TF 15).

Eşref Üren (MS 253) (İstanbul 1897- İstanbul 1984) Türk ressam. Güzel Sanatlar Akademisini bitirerek Çallı ve Hikmet Onat'ın atölyelerinde çalışan Üren 1928- 1929'da Paris'te Andre Lhote ve Othon Griesz'in atölyelerine devam etmiş, Türkiye'ye döndüğünde çeşitli okullarda ressamlık yapmış ve D Grubunun üyeleri arasında yer almıştır. Peyzajlarında izlenimci tesirler görülen Üren'in Ankara Manzaraları, Paris, Gençlik Parkı, Karadeniz Kadınları en meşhur çalışmalarıdır (YTA, 1985, 4526, 4527).

MS'de bugünün usta ressamlarından biri olması bağlamında Eşref Üren'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 253).

Eşrefoğlu Rumi (BŞ 135, 136; YG 36) (İznik 1353- 1470) Şair. Mısır'dan Anadolu'ya geçmiş bir ailenin çocuğu olan Eşrefoğlu Rumi Bursa'da bir mederesede eğitim görmüş, Alâüddin Ali'ye danışmend olmuştur. Gördüğü bir rüya üzerine Hacı Bayram Veli Dergahı'na giderek burada on bir yıl çile çekmiş, daha sonra dergaha imam olmuştur. İznik'te Kadiriye tarikatına bağlı Eşrefiye kolunu kurmuştur. Hece ve aruzla şiirler söyleyen şairin nesfi terbiye etmenin yollarını anlattığı Müzekki'n-Nüfus'u adlı eseri ve pek çok risalesi bulunmaktadır (Tekin, 1999, 243).

BŞ'de kendisinin ölümünden iki yüz elli yıl sonra Kul Hasan'ın ona, içinde "*Bahçe biziz gül bizdedir.*" mısrası bulunan cevabı verdiği ifade edilerek Eşrefoğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır (BŞ 135, 136).

YG'de Türk dil ve zevkinin XVIII. yüzyılda yaşayan Kul Hasan Dede ile XV. yüzyılda yaşayan Eşrefoğlu'nda aynı şekilde devam ettiği, aynı şehir ve tekkeymiş gibi kavga ettikleri, Nedim ve Fuzuli'nin Hallac-ı Mansur'un haksız yere dökülmüş kanının hesabını sordukları ifade edilerek Kul Hasan Dede'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

Ethem Paşazade Kadri (EÜM 518) (İstanbul 1843- Trabzon 1903) Trabzon valisidir. Devrinin önemli hocalarından Arapça ve Farsça ile edebiyatlarını öğrenen Kadri Bey Abdülhak Hamit'e Farsça öğretmiştir. Hayatının uzun bir dönemini Maliye Nezareti Müsteşarlığında memur olarak geçirmiştir. Türk Lûgati adlı sözlüğün yazarı olan Hüseyin Kazım Kadri Bey Ethem Paşazade'nin oğludur (TA, 1946- 1983, 102).

EÜM'de Abdülhak Hamit'in Tahran'dan döndüğünde, kendisi ve Sami Bey ile divan edebiyatı çalıştıkları söylenerek Ethem Paşazade Kadri'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 518).

Ethem Pertev Paşa (OATET 100, 132, 143, 182, 264, 265, 267, 302; ED 154) (Erzurum 1814- Kastamonu 1872) Türk devlet adamı, şair ve yazar. Özel öğrenim görerek Divan Kaleminde çalışmaya başlayan Ethem Pertev Paşa mektupçuluk, sefaret kâtipliği, kaymakamlık, mutasarrıflık, valilik yapmıştır. Fransızcadan manzum şiir çevirileriyle tanınan Paşa'nın Mecmua-yı Fünun, Hakayikü'l-vakayi gibi yayın organlarında yazıları çıkmıştır (BL, 1992, 3864).

OATET'te Ethem Pertev Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 100, 132, 143, 182, 264, 265, 267, 302). Bu atıflarda Ethem Pertev Paşa'nın Tıfl-ı Naim'inden önce çocuk ve çocuk sevgisi temlerinin işlendiği (OATET 100), saray dostu olan Paşa'nın Avrupa'da eğitim gördüğü (OATET 132), İbrahim Ethem Paşa'nın Ziya Paşa ve Ethem Pertev Paşa'yı Avrupa dillerine ve bilimine karşı yönlendirdiği (OATET 143), Ethem Pertev Paşa'nın Mecmua-ı Fünun'un yazarları arasında bulunduğu (OATET 182), Şinasi kadar tamamen yeni olmadığı ancak tercüme ve şiirlerinin ferdi çalışmalar

olarak yenilik içerdiği (OATET 264), Ethem Pertev Paşa'nın Hugo'nun oyunları için Şeyh Galip'in Hüsnü Aşk'taki ve tardiyelerindeki diline başvurduğu, böylece Şeyh Galip'in tesirini Cenap'tan Fecr-i Ati'ye kadar yaydığı (OATET 265), Recaizade'nin doğrudan doğruya Garptan alınmış şiir tercümelerinin Hugo'nun on ikilik hatta daha fazla mısralı kıtalar olduğu, bunların da esas şeklini Ethem Paşa'nın aldığı koşma kıtalarının oluşturduğu (OATET 267), Ethem Pertev Paşa'nın Ziya Paşa'yı Fransızca öğrenmeye teşvik ettiği (OATET 302) ifade edilmiştir.

ED'de Ziya Paşa'yı koruduğu, kitaplar tercüme ettirdiği, Ziya Paşa'ya Engzisyon Tarihi'ni "*Şunu üsluptan geçir.*" diye verdiği söylenerek bir yerde Ethem Pertev Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (ED 154).

Eugene de Savoie-Carignan (OATET 47) (1633- 1673) Savoy Prensidir. XVIII. yüzyılın en büyük askeri dehalarından olan Prens Eugene bu yüzyılda Avusturya harpleri sonucunda Osmanlı'ya yenilgiyi tattıran tek Avusturyalıdır. Kültürüyle, kitap koleksiyonculuğuyla, sanatçıları ve mimariyi himayesiyle, Avusturya'da Barok dönemini başlatmıştır (Ortaylı, 2010).

OATET'te Comte de Bonneval'ın XV. Louis ile anlaşamadığı için Avusturya Prensi Eugene de Savoie'ya sığındığı, sonra onunla da anlaşamadığı için Türkiye'ye geldiği söylenerek Eugene de Savoie'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 47).

Eugene Henri Paul Gauguin (ED 51; MS 101) (Paris 1848- Atuona, Markiz Adaları 1903) Fransız ressam. 1871'de Paris'te borsa işleriyle uğraşan bir firmada çalışmaya başlayan Gauguin 1883'te Paris Borsası kapanınca kendisini tamamen resme vermiş, 1888'de Arles'te kısa bir dönem van Gogh ile çalıştıktan sonra ilkel sanata yönelmeye karar vermiş, Emile Bernard'dan farklı bir resimsel betimleme anlayışı öğrenmiştir. Onun ilkelciliği ve üslubu yalınlaştırıcı tutumu Picasso'yu etkilemiş, kübizmin doğmasında rol oynamıştır (AB, 1994: 149- 150).

ED'de şair Mallarme ve ressam Gauguin'in devirde ve sensibilitede birleştiği, şiiri hislerin sanatı zannettikleri, bu nedenle şiirin öğretilmeyeceğini savundukları söylenerek bir yerde Gauguin'e atıf yapılmıştır (ED 51).

MS'de vücutları gibi hayal güçleri de büyümek isteyen okul çocuklarının resim sergilerinde Matisse'in, Gauguin'in ya da Van Gogh'un tesirlerini bulunmasına rağmen çocuklarının resimlerinin hiç taklit edilmediği ifade edilerek Eugene Henri Paul Gauguin'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 101).

Eugene Scribe (OATET 29) (Paris 1791- Paris 1861) Fransız oyun yazarıdır. Hukuk eğitimini yarıda bırakarak tiyatroyla ilgilenmeye başlayan Scribe üç yüz elliye yakın yazdığı eserler içerisinde opera ve operakomikler de bulunmaktadır (ML, 1969, 98).

OATET'te büyük Osmanlı tarih yazarlarının eskilerin karakter gözlemlerine çok meraklı olduğu, Naima'nın kaydettiği bazı konuşmaların doğal bir Moliere veya hiç olmazsa Scribe komedisini oluşturacak sahneler yarattığı söylenerek Eugene Scribe'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 29).

Euripides (YK 61, 113, 115, 118, 125; ED 133, 289) (Salamis MÖ 380-Makedonya MÖ 406) Eski Yunan trajedi yazarıdır. Şiir ve tiyatroya erken yaşlarda başlayan Euripides'in ilk trjedisi yirmi beş yaşında iken oynandı. Felsefe ve bilimle de uğraşan yazarın tiyatro sanatına gerek konusu gerekse dekor ve sahne düzeni bakımından yenilikler getirmiş, kadın rollerine önem vermiştir. Eserlerinde aşk, ölüm ve savaşı işleyen yazar trajedilerini denize bakan bir mağarada yazmış, mümkün olduğunca topluma az karıştığı bir yaşamı tercih etmiştir (Tekin, 1999, 243).

YK'de beş yerde Euripides'e atıf yapılmıştır (YK 61, 113, 115, 118, 125). Bu atıflarda Yahya Kemal'in klasiklerin Türkçeye çevrilmesinde dile gerekli önem verilmediğinden şikâyet ettiği (YK 71), Valéry'nin Edebiyat adlı makalesinde "Yunancanın Fransızcaya, Tacite'nin Jezvit'e, Euripides'in Jansenist'e aşısı, böyledir." dediği (YK 113), Türk şiirini en uzun süreli olarak Aristo'nun etkilediği, Euripides ve diğerlerinin aynı tesiri gösteremediği (YK 115), Euripides'in Racine'e örnek olduğu, Medea'sının romantizmin klasik çerçevesi içinde görmenin mümkün olmadığı, onun devrinden başlayarak üç romantik devir bulunduğu, trajedilerinin mitolojik öğeler içerdiği (YK 118, 125) ifade edilmiştir.

ED'de Aiskhylos'tan önce tiyatronun mitlerden ve dini ayinlerden oluşan bir kalıp olduğu, Aiskhylos, Sophokles ve Euripides'in elinde bunların yoğrulduğu, onlar sayesinde ayinlerde maskelerin çıkarılarak hikâyenin aktörler tarafından sahnelendiği (ED 133) ve Euripides'de romantizm olduğu söylenerek iki yerde Euripides'e iki yerde atıf yapılmıştır (ED 133, 289).

Eurydice (Eurydike) (EÜM 34; MS 204) Bu ismi taşıyan en ünlü kadın kahraman Orpheus'un bir Dryad (ağaç ve orman nymphası) olan karısıdır. Bir yılan sokması nedeniyle zehirlenerek ölen Eurydike'i aramak için Ölümler Diyarı'na giden Orpheus şarkılarıyla Tanrıları etkilemeyi başarır ve güneş ışığına çıkmadan Eurydike'e bakmamak şartıyla onu yeryüzüne çıkarma iznini alır. Ancak dönüş yolunda dayanamayarak arkasına bakar ve Eurydike yeniden Ölümler Diyarı'na sürüklenerek döner (Grimal, 1997, 192, 193).

EÜM'de zaman nehrinin tersine akmak istediği, her sanat eserinin başında bir Orfeus hikâyesinin bulunduğu, ölüm diyarından sarışın Eurydice'yi geri almak istediği, Orfeus'un ölmüş karısını ahrette sazının kuvvetiyle bulduğu, aslınsa saz ile Eurydice'in bir olduğu, her olayın, her ömrün kensi özel nağmesi ile geldiği söylenerek Eurydice'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 34).

MS'de Mümtaz'ın bütün hayatı boyunca "ilk gecesi"nin tesiri altında kaldığı, hayat karşısında günah ve vicdan azabı kompleksi oluşturduğu, daha sonra bunun Eurydike ya da Orpheus kompleksine dönüştüğü, bunun sonucunda ölüm düşüncesinin tehdidi altında yaşamaya başladığı ifade edilerek Eurydice'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 204).

Evliya Çelebi (BŞ 15-17, 31, 32, 107; OATET 29, 32, 43, 44; YK 29; EÜM 6, 58, 161-168, 172, 256; ED 65) (İstanbul 1611- ? 1682) Seyehatnâme yazarıdır. Pek çok yer gezerek bunları kaleme alan Çelebi kendi tarifine göre ufak tefek bir adam olup, cirit atan ve iyi silah kullanan birisidir. Halk tarafından sevilen, nüktedan bir kişiliği sahiptir. Türk kültür tarihinin en önemli yazılı kaynaklarından birinin yazarı olan Evliya Çelebi devrine göre sade bir dil kullanmayı tercih etmiş, kendi gözlemlerinin yanı sıra birçok ilimden de faydalanmıştır (TDEA, 1977- 1998, 125).

BŞ'de vatan haritasını benimseyerek eserine anlattığı şehirlerin mazisine ayna tuttuğu, onların ruhunu taşıdığı (BŞ 15- 17, 31, 32), eserinde Bursa'dan "*ruhaniyetli bir şehirdir*" diyerek söz ettiği (BŞ 107) belirtilerek altı yerde Evliya Çelebi'ye atıf yapılmıştır.

OATET'te büyük Osmanlı tarih yazarlarının eskilerin karakter gözlemlerine çok meraklı olduğu ancak Evliya Çelebi gibi kişilerin komik çizgiyi kaçırmadıkları (OATET 29), bunların her ne kadar nesri bir ifade vasıtası saysalar da, Sinan Paşa istisna edildiğinde, tam manasıyla bir üsluba sahip olmadıkları (OATET 32), Evliya Çelebi ve Kara Mehmet Paşa'nın Avrupa'ya ait gözlemlerini yazan ilk Türk yazarları olduğu, Evliya Çelebi'nin Viyana'da çok farklı ve zengin bir kültür, sosyal yaşantı ile karşılaştığı, bu nedenle çoğu zaman kıyaslama bile yapmadığı, Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin 1721'de gittiği Paris'i, Evliya Çelebi gibi Kanuni asrının şanlı hatıraları arasından görmediği (OATET 43), Evliya Çelebi'nin ufak bir tehdit olarak sezdiği Rus tehlikesinin XVIII. asırda fiilen gerçekleştiği (OATET 44) söylenerek Evliya Çelebi'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Yahya Kemal ile Evliya Çelebi'nin benzer anlamlara gelen sözleri bağlamında Çelebi'ye bir yerde atıf yapmıştır (YK 29).

EÜM'de Evliya Çelebi'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 58, 161-168, 172, 256). Bu atıflarda Türk nesrinin yetiştirdiği Evliya Çelebi, Naima, Peçevi gibi büyük isimlerin nesilden nesile geçen bir nesrin varlığını göstermediği (EÜM 58), çoğu zaman kendi için gezen Evliya Çelebi'nin kendi zevki için de yazdığı, halkın gözüyle görerek yazıya geçirdiği, en büyük zevkinin konuşma olduğu, eserinin türünün en güzel çalışmalarından olduğu, Türkiye için Evliya Çelebi'nin, İspanya'daki Cervantes kadar tipik olduğu, yaşadığı devirin imparatorluğuyla en geniş anlamıyla destanî bir şekilde özdeşleştiği (EÜM 161- 168), şiirle yazdığı için daha kesif olan Nedim'in pitoresk yapısının daha çok Evliya Çelebi'yi anımsattığı (EÜM 172), Hamit'in hatıralarında söz ettiği Hollandalı ressamlardan daha aşk ve tutku ile Evliya Çelebi'nin Amasya'nın meyvelerini anlattığı (EÜM 206) ifade edilmiştir.

ED'de Mısır alındığında İtalya'nın iktisadi hayatının sarsıldığı ancak Rönesans ile yeniden toparlandığı, endüstride yenilikler yaşandığı söylenmiş ve bu bağlamda Seyehatname'de geçen cerr-i eskal denilen bir tür vincin varlığından söz edilerek Evliya Çelebiye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 65).

Eyyubi Bekir Ağa (EÜM 35, 90, 412; MS 57) (İstanbul 1685 ?-İstanbul 1759) Türk bestecisidir. Enderunda yetişen Bekir Ağa zamanla usta bir besteci ve hanende olarak ünlenmiş, Saray'da fasılları yönetip Enderunda ders vermiştir. Lale devrinin en büyük bestecisi olan Bekir Ağa sadece din dışı formlarda beste yapmıştır (BL, 1992, 3496).

MS'de eserleri ile batı musikisinin yanına konabilecek yegâne musikiyi oluşturması bağlamında Bekir Ağa'ya bir eyrde atıf yapılmıştır (MS 57).

EÜM'de Eyyübi Bekir Ağa'nın Nühüf Beste'sini dinleyen Tanpınar'ın kendisini topraktan ayaklarını kesmeden belirsiz bir haz içinde ağır bir çıkış hissini kendisinde hissettiği (EÜM 35), Batı musikisinin karşına çıkartabilecek büyük ve muhteşem bir müzikaliteye sahip olan Dede Efendi, Eyyübi Bekir Ağa, Deruni Mehmet Efendi gibi ustaları bugün kimsenin tanımadığı (EÜM 90), Tanzimat'taki Boğaziçi'nin yarım asır önceki manzarasının yanında çok bozulmuş ve karışmış bir zevke büründüğü, Itri'nin, Eyyübi Bekir Ağa'nın, Dede Efendi'nin zevk bütünlüklerinin bulunamadığı (EÜM 412) söylenerek Eyyübi Bekir Ağa'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

Fahri Belek (EÜM 370, 371) Halk şiirinden esintilerle dolu Kervankıran adlı şiir kitabını yazan genç ve acemi şairdir.

EÜM'de ilk şiirlerini topladığı Kervan Kıran adlı şiir kitabı bağlamında Fahri Belek'e atıf yapılmıştır (EÜM 370, 371).

Faik (YK 169) Tanpınar'ın, evinin bahçesi Topkapı Sarayı bahçesine bakan arkadaşlarından biridir.

YK'de Tanpınar'ın İstanbul'da yanında kaldığı arkadaşlarından biri olması bağlamında Fazıl'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 169).

Faik Ahmet Barutçu (MS 112, 113) (Trabzon 1894- Ankara 1959) Türk siyaset adamıdır. İstanbul Hukuk Fakültesini bitirerek avukat olan, 1939'da CHP'nin Trabzon milletvekili seçilen Barutçu daha sonra devlet bakanı, başbakan yardımcısı ve grup başkan vekili olarak da görev yapmıştır (BL, 1992, 1340).

MS'de Tanpınar'ın 1950 seçiminden önce Halk Partisinin resim sanatına yaptığı yardımların kesilmesi nedeniyle dostuna yaptığı bir ziyaret bağlamında Faik Ahmet Barutçu'ya atıf yapılmıştır (MS 112- 113).

Faik Memduh Paşa (OATET 253) (İstanbul 1839- İstanbul 1925) Türk devlet adamı ve şairidir. Hariciye Nezareti Mektubi Kaleminde işe başlayan Paşa sadaret müsteşarlığı sırasında ilk Osmanlı anayasasının hazırlık çalışmalarına katılmıştır. Konya, Sivas, Ankara valiliği yapan ve dâhiliye nazırlığında bulunmuştur. Şiirler yazmış ve dönemin siyasi tarihiyle ilgili eserler kaleme almıştır (BL, 1992, 7983).

OATET'te kendisi gibi Leskofçalı'nın etrafında toplanan şairlerin hemen hemen sadece tasavvufî konularda yazdıkları ve XVII. asrın ortasından gelen bir dili kullandıkları söylenerek Faik Memduh Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 253).

Faizî (Kafzâde) (BŞ 60; OATET 412) (İstanbul 1572?- İstanbul 1622) Divan şair ve yazarıdır. Medrese öğreniminden sonra kadılık ve müderrislik yapan Faizî şiirlerinden çok Züppedü'l-Eşâr adlı tezkiresiyle tanınmıştır (Tekin, 1999, 249).

BŞ'de Ali Rıza Bey'in, şairin "*Taam ü emn ü âsâyiş gibi bir nimetim vardır*" mısrasını şiirine ekleyerek yazdığı nefesinin çok kıymetli olduğu ifade edilerek Faizi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 60).

OATET'te Namık Kemal'in Evrak-ı Perişan'a, Magosa'da Kanije kuşatmasının şahidi olan Faizi'nin Hasenatü'l-Hasan'ının sadeleştirilmiş şekli olan Kanije risalesini eklediği söylenerek Faizi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 412).

Falih Rıfkı Atay (YK 42, 43; EÜM 109, 291; ED 221; MS 163) (İstanbul 1894-İstanbul 1971) Yazar ve gazetecidir. Darülfünun Edebiyat Fakültesini bitiren Atay Bâbıâli Dâhiliye Nezaretinde kâtiplik, Bahriye Nezaretinde Hususî Kalem Müdür Muavinliği, edebiyat hocalığı, gazetecilik, Bolu milletvekilliği yapmıştır. İlk denemeleri Servetifünun dergisinde, ilk şiirleri ise Tecelli ve Kadın dergilerinde yayımlanmış, ayrıca Şehbâl, Yeni Mecmua, Şair, Nedim ve Büyük Mecmua'da yazılar yazmıştır. Birinci Dünya Savaşı

boyunca Filistin ve Suriye’de Cemal Paşa’nın yanında bulunmuştur. Kısa cümleli, sade, akıcı ve çekici bir üsluba sahip Falih Rıfki Cumhuriyet dönemi boyunca yazılarıyla rejimin savunucusu, inkılâpların sözcüsü olmuştur. Ayrıca Cumhuriyet yıllarında bir seyahat edebiyatı modası oluşturabilecek kadar başarılı ve etkili eserler yazmıştır (Banarlı, 1971, 1240; TDEA, 1977- 1998, 219).

YK’de yazarla ilgili yapılan tüm atıflar dönemin edebiyatında durduğu yer, üslubu ve Yakup Kadri ile kıyaslanması ile ilgilidir. Ahmet Haşim, Yakup Kadri gibi artistik nesir sahasının dikkate değer kalemlerinden biri olan Falih Rıfki Harb-i Umumide tanık olduğu olayları muhayyile perisine gerek kalmadan bir belgesel tadında yazıya aktarabilen bir yazar olduğu, bunu kendisine has bir mizaçla gerçekleştirdiği, Yakup Kadri ile Falih Rıfki’nin sadece polemik yapmakta birbirlerine benzediği, aslında Falih Rıfki’nin sadece kendi penceresinden bakmasının yeterli olduğu ifade edilmiştir (YK 42, 43).

EÜM’de 1922 yılında çıkmaya başlayan Dergâh dergisine yazılar yazdığı (EÜM 109), Ahmet Haşim’in sağlık durumunun kötüleşmeye başladığı dönemde, Milliyet gazetesinde romanının tefrika edildiği (EÜM 291) söylenerek iki yerde Falih Rıfki Atay’a atıf yapılmıştır.

ED’de Haşim’in Yahya Kemal ve Falih Rıfki gibi kişilerle olan dargınlığının, edebiyata da tesir ettiği söylenerek bir yerde Falih Rıfki’ya atıfta bulunulmuştur (ED 221).

MS’de son dönemin en başarılı yazarları arasında bulunması bağlamında Falih Rıfki Atay’a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 163).

Fanton (OATET 348, 350) Namık Kemal’in hukuk dersi aldığı ve evinde ağırladığı Fransız dostudur. Ayrıca Mustafa Fazıl Paşa için özel çalışmalar yapan bir iş adamıdır (Streater, 2008). Gazetelerde “Türk davası”nı tuttuğu için, Ali Paşa kendisine nişan vermiştir (OATET 350, 351).

OATET’te Namık Kemal’in Şinasi’nin ölümünü onun evindeyken haber aldığı söylenerek Fanton’a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 348).

Faruk Nafiz Çamlıbel (EÜM 111, 112, 375, 376; MS 24) (İstanbul 1898- Samsun gemisi [Fethiye-Kaş arası] 1973) Türk şair ve oyun yazarıdır.

Tıp öğrenimini yarıda bırakarak 1922'de edebiyat öğretmeni olarak Kayseri'ye giden Çamlıbel burada toplumsal konularla ilgili, yalın bir dille şiirler yazmıştır. Daha sonra farklı liselerde edebiyat öğretmenliği yapmaya devam eden şair 1946'da İstanbul milletvekili olmuştur. Günlük yaşayışı romantik bir anlatımla dile getirdiği şiirlerinin yanı sıra fıkra, roman ve oyun alanında da eserler vermiştir (Altınkaynak, 2008, 179, 180).

EÜM'de ilk oluşumunun Türk Ocağı etrafında şekillendiği ve çoğu içerisinde Çamlıbel'in de bulunduğu ilk hececiler grubunun ilerleyen dönemlerde tamamen heceyi tercih ettikleri (EÜM 111), 1901'de doğan Kemalettin Kamu, Ömer Bedrettin gibi şairler üzerinde Çamlıbel'in önemli bir etkisinin bulunduğu (EÜM 112), aruzdan hece veznine Salih Zeki'nin "*Patmos dağında yorgun uyuyan çoban benim*" mısrası ile giren Tanpınar'ın Türk şiir geleneğine Faruk Nafiz'in,

"Ellerde dolaşan kadehler gibi

Yıllarca boşaldın doldun ey gönül"

beyti ile dödüğü, Yahya Kemal'in bazı aruz mısralarını yakından takip eden Çamlıbel'in kimi şiirlerinde Anadolu'nun dilini kullandığı, onun gönlünün "Dionysien" bir lirizmin doldurup boşalttığı bir şarap kadehi olduğu (EÜM 375, 376) söylenerek Fauk Nafiz Çamlıbel'e dört yerde atıf yapılmıştır.

MS'de 1912'de meydana gelen Türkçülük hareketinin şairle birlikte en güçlü sanatkârını yarattığı söylenerek Fauk Nafiz Çamlıbel'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 24).

Fasih Ahmet Dede (YK 127) (İstanbul ?- İstanbul 1699) Türk şair ve hattattır. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın hazine kâtiplik yapmış, Galata Mevlevihanesinde Gavsî Dede'nin müridi olmuştur. Kendine özgü bir talik yazı üslubu geliştiren Fasih Ahmet Dede kitap kopya ederek geçimini sağlamıştır. Arapça ve Farsça şiirler de yazmış, mazmun yaratmakta ustalık göstermiştir. Divan, Münazara-i gül ü mül, Münazara-ı ruz u şeb gibi eserleri bulunmaktadır (Tekin, 1999, 250).

YK'de şiirlerindeki imaj sisteminin Yahya Kemal'in Şark ile Garp'ı birleştiren geniş vizyonuna erişememesi bağlamında Ahmet Fasih Dede'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YK 127).

Fatih Sultan Mehmet (OATET 40, 42, 44, 272, 413, 415, 416, 425, 426; YK 29, 57, 99, 107, 158; ED 64, 65, 92, 157, 190, 292) (Edirne 1432-Hünkâr Çayırı 1481) Yedinci Osmanlı padişahıdır. II. Murat ile Hüma Hatun'un oğludur. Şehzade Mustafa, II. Bayezid, Cem Sultan ile Gevher Sultan'ın babasıdır. İstanbul'un fethinden sonra Fatih adını almış, Çağ açan hükümdar, Kaiser-i Rum adlarıyla da anılmaya başlanmıştır. Hukuk, maliye, yönetim kurallarını içeren Fatih Kanunnamesi uzun bir süre geçerliliğini korumuştur. Fatih Külliyesi, Kapalıçarşı, Topkapı Sarayı ve Yedikule gibi önemli mimari yapıları İstanbul'da yaptırmıştır. Ayrıca 'Avni' mahlasıyla şiirler de yazmıştır (BLSA, 1992, 7927).

OATET'te Fatih Sultan Mehmet'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 40, 42, 44, 272, 413, 415, 416, 425, 426). Bu atıflarda Avrupa sanatı ile Osmanlı'nın ilişkisinin düşünülenden eski olduğu, Fatih'in sarayında Rönesans ustalarının çalıştığı (OATET 40), Macaristan'dan topçu ustası Urban'ı getirttiği (OATET 42), XVIII. asırda Fatih'ten beri İstanbul'da mevcut olan ecnebilerin yavaş yavaş yüksek tabakanın hayatına girmeye başladığı (OATET 44), Hamit'in Hoca Tahsin, Ziya Paşa gibi sevdiği üstadlarına, Selim, Fatih gibi vatan kurucu padişahlara mezarlar yapmadan önce piyeslerindeki kahramanlar için mersiyeler yazdığı (OATET 272), Namık Kemal'e göre, Fatih'in dehasının bir istilanın kazançlarını vatan hâline getirttiği (OATET 413), Namık Kemal'in kahramanı olan Fatih'in de tabiatında şiddetin bulunduğu (OATET 415), bir misyona sahip olduğu (OATET 416), Namık Kemal'in Evrak-ı perişan'da ondan bahsederken Olivier Cromwell'e benzettiği, aslında ondan çok daha büyük işler başardığı (OATET 425), Fatih'le beraber bir hürriyet kahramanının isminin aklına gelmesinin hürriyete önem vermesinden kaynaklandığı (OATET 426) belirtilmiştir.

YK'de İstanbul'un Fethi ve başarıları bağlamında Fatih Sultan Mehmet'e beş yerde atıf yapılmıştır (YK 29, 57, 99, 107, 158).

ED'de yedi yerde Fatih Sultan Mehmet'e atıfta bulunulmuştur (ED 64, 65, 92, 190, 292). Bu atıflarda Türklerin Anadolu sahillerinin sanılan aksine Bizans'tan değil, Ceneviz, Venedik vb. kolonilerden aldıkları, bunların Fatih'ten sonra azınlık olarak aynı yerlerde kaldıkları (ED 64), Fatih'in kütüphanesinde, mekanik hakkında kitapların bulunduğu (ED 65), eskilerde ezeli olan şeylerin değişmediği, öyle ki Fatih'in elinden gitmeyeceğine emin

olarak Kırım'ı vakfedebileceği (ED 92), Namık Kemal'in roman kahramanı olarak halka sunmadan önce Fatih, Yavuz Sultan, Selahattin Eyyubi ile Emir Nevruz'un biyografilerini yayınladığı (ED 190), İthaf şiirinde, Yahya Kemal'in Fatih Sultan Mehmet'e yapılan merasimi Talat Paşa'ya yaptığı (ED 292) söylenilmiştir.

Fatin Davud Efendi (OATET 301; EÜM 195, 401) (Drama 1814-İstanbul 1867) Yazar ve şairdir. Mısır'da eğitimine başlayan ve İstanbul'da Divan-ı Hümayun Kalemî mihiimmennüvisi olan Fatin Efendi Ticarethane-i Âmire İ'lamat Odasında çalışmıştır. Salim ve Safayi tezkirelerinin zeyli olan Hâtimetü'l-Eş'âr adlı tezkiresiyle tanınmaktadır (Tekin, 1999, 250)

OATET'te Ziya Paşa'nın Sadaret Mektubi Kalemînde tanıştığı tezkireci Fatin Efendi'den aruzu öğrendiğini, Emile mukaddimesinde belirttiği söylenerek Fatin Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 301).

EÜM'de Tanpınar'ın Akif Paşa adlı makalesini hazırlarken Fatin Efendi'nin tezkeresinden yararlandığı (EÜM 195), pek çok kişiyi tanıyan İbnülemin Mehmet Efendi'nin konuşurken kimi zaman Beylikçi Ali İzzet Bey, Fatin Efendi ya da Pertev Paşa gibi görüldüğü (EÜM 401) belirtilerek Fatin Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Fatma Aliye Hanım (OATET 160, 449; ED 234) (İstanbul 1862-İstanbul 1936) Türk edebiyatındaki ilk kadın romancı. Özel hocalardan ders alarak eğitimini tamamlayan Fatma Aliye Hanım'ın yetişmesinde Ahmet Cevdet Paşa ve Ahmet Mithat Efendi büyük rol oynamıştır. Arapça ve Fransızca öğrenmiş, İslam felsefesiyle ilgilenmiştir. Hanımlara Mahsus Gazete, Tercüman-ı Hakikat, İkdam ve Sabah gazetelerinde yazıları çıkan Fatma Aliye Hanım, 1897'de Osmanlı- Yunan Savaşı sırasında şehit ve gazi ailelerine yardım etmek amacıyla Cemiyet-i İmdadiye adlı bir örgüt kurmuş ve yardım kampanyaları başlatmıştır. Ayrıca Hilal-i Ahmer Cemiyetinin ilk kadın üyesidir (TBEA, 2010, 413).

ED'de Fikret'in Hemşirem İçin şiiri ile feminizm hareketinin başladığı, dönemde şiir yazması bağlamında Fatma Aliye Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 234).

OATET'te Cevdet Paşa'nın hem Fatma Aliye Hanım'ın eserinde hem de Tezakir ve Maruzat'ta tahsil senelerinden bahsettiği (OATET 160), Ahmet Mithat'ın Fatma Aliye için yazdığı kitapta kadın romancının kendine gönderdiği biyografik mektubu verdiği (OATET 449) söylenerek Fatma Aliye Hanım'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Fatma Hanım (OATET 504, 505, 508, 511, 526, 537, 543, 555, 556, 579, 581-583; **YK** 70; **EÜM** 518; **ED** 111, 118, 129, 148) (?- Beyrut 1885) Uğruna ünlü Makber şiirinin yazıldığı kadın. Abdülhak Hamit ile 1874'te Edirne'de Nasuhi Bey'in konağında evlendiler. Abdülhak Hüseyin ve Hamide adında iki çocukları olmuştur. Fatma Hanım Hamide'yi doğururken çok zayıf düşmüştür. Bombay'da fenalaşan Fatma Hanım vapurla İstanbul'a dönerken Beyrut'ta veremden vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir (Banarlı, 1971, 927)

OATET'te Fatma Hanım'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 504, 505, 508, 511, 526, 537, 543, 547, 555, 556, 579, 581- 583). Bu atıflarda Fatma Hanım'ın sağlığına Hindistan'ın iyi geleceğinin söylendiği (OATET 504), 21 Nisan 1885'te Hindistan'dan dönerken Beyrut açıklarında vefat ettiği (OATET 505, 556), Hamit'in Fatma Hanım'a benzediği için Nelly Hanım'la evlendiği, 1911'de ölen Nelly Hanım'ın kabrini ziyarete giderken yolunu Fatma Hanım'a benzeyen bisiklete binmiş bir genç kızın gösterdiği (OATET 508), Hamit'in şuuraltında Makber'in Fatma Hanım'ın hikâyesinden çok önce bir sembol olarak bulunduğu (OATET 511), Garam'ın yazılmış olmasında Fatma Hanım'ın uzun süren hastalığının etkisinin bulunmuş olabileceği (OATET 526), onun acısının bir sükûnet bulduğunda bile ölüm fikrinin şairde devam ettiği (OATET 543), Hamit'in intihardan, Allah sevgisi ve Fatma Hanım'dan ebediyete kadar ayrı kalmaya benzeyen bir korku nedeniyle çekindiği (OATET 555), Zeynep adlı eserinin Fatma Hanım'ın ölümünden sonra yazdığı Hacle ile izah edilebileceği (OATET 579), bu eserin ideolojik çerçevedeki eserleri ile Fatma Hanım'ın ölümünden sonra yazdığı şiirlerinin hücumuna uğradığı (OATET 581), Finten'de Hamit'in Fatma Hanım'ından hatıraların bulunduğu (OATET 582), piyesin sonunda bahsedilen mutlu hayat sahnesinin Hamit'in Fatma Hanım'ın etrafında kurduğu imkânsız bir hayal olduğu (OATET 583) ifade edilmiştir.

YK'de Abdülhak Hamit'in hayatıyla ilgili olarak Fatma Hanım'a göndermede bulunulmuştur (YK 70).

EÜM'de güzel ve hasta eşi Fatma Hanım'ın ölümü ile Hamit'in eksik olan ilhamı yakaladığı söylenerek Fatma Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 518).

ED'de dört yerde Fatma Hanım'a atıf yapılmıştır (ED 111, 118, 129, 148). Bu atıflarda Garam'da Tarhan'a Fatma Hanım'ın biri boş mezardaki diğeri yanındaki hâliyle iki kız kardeş olarak görüldüğü, Tarhan'ın mezardaki hâlinde nefret ettiği, bu ikilik hâlinin romantizmden geldiği (ED 111), Fatma Hanım'ın ölümünün Tarhan'ı İslamiyete götürdüğü (ED 118), Tarhan'ın kızdırıldığı için maziye hücum ettiği, eşinin ölümüne kadar sanatının malzemesini topladığı, aslında Makber'in esasının eşinin ölümü olmasındaki sebebin kendi hayatından kaynaklandığı (ED 129), Duhter-i Hindû'yu yazdığı sırada Fatma Hanım'la evli olduğu (ED 148) ifade edilmiştir.

Fatma Hanım (YK 168) Yahya Kemal'in son gününde yanında olan dostlarından biridir.

YK'de Yahya Kemal'in son anlarında yanında bulunması bağlamında bir yerde Fatma Hanım'a atıf yapılmaktadır. Fatma Hanım hakkında detaylı bilgi verilmemekte, Yahya Kemal'in yanından saat yedide ayrıldığı, ardından Satvet Lütfü ve eşinin hocasının yanına geldiği söylenmektedir (YK 168).

Fazıl (YK 169) Tanpınar'ın, odasının bahçesi Topkapı Saray bahçesine bakan arkadaşlarından biridir.

YK'de Tanpınar'ın İstanbul'da yanında kaldığı arkadaşlarından biri olması bağlamında Fazıl'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 169).

Fazıl Ahmet Aykaç (EÜM 306- 308, 349) (İstanbul 1884- İstanbul 1967) Türk şair ve yazardır. İstanbul Fransız Lisesinden sonra bir süre Sanayi-i Nefise Mektebinde Mimarlık Bölümü okuyan Aykaç Paris Siyasal Bilgiler Fakültesini mektupla bitirmiştir. Çeşitli liselerde felsefe ve edebiyat öğretmenliği yapan Aykaç Elazığ milletvekilliği ve Avrupa Dünya Parlamentolar Birliği Türk Grubu sekterliği görevlerinde bulunmuştur. Fecr-i Ati ile tanıştıktan sonra şiire hız veren şair şiirlerinde dönemin tanınmış

kişilerini ince bir espriyle hicvetmiştir. Psikoloji ve pedagojiyle ilgili konularda yazıları bulunmaktadır (Altınkaynak, 2008, 99).

EÜM'de Cumhuriyet gazetesinde şiir ve şair üzerine yazdığı bir yazıda Yahya Kemal'in sanatını eleştirdiği (EÜM 306- 308), ayrıca Aykaç'ın Yahya Kemal için yazdığı küçük manzumenin, Tanpınar'dan önceki nesil şairleri tanıtan ilk eser olduğu (EÜM 349) söylenerek Fazıl Ahmet Aykaç'a atıf yapılmıştır.

Fazıl Ahmet Paşa (Köprülü) (YK 52; ED 134; EÜM 493) (Vezirköprü 1635- Karabiber Çiftliği 1676) Osmanlı sadrazamıdır. Osmanlı tarihinin en genç sadrazamı olan Fazıl Ahmet Paşa Lehistan, Avusturya, Girit Seferlerine katılmış, tam dokuz yıl cephede savaşmıştır. Döneminde Osmanlı en geniş sınırlarına ulaşmıştır (TDÜA,1983, 2101, 2102).

YK'de tarihi bir kişilik olması bağlamında Fazıl Ahmet Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (YK 52).

ED'de Fazıl Ahmet Paşa döneminde Fransız elçiliğinde Moliere'in temsil edildiği, Yirimisekiz Mehmet Çelebi'nin Osmanlı'da böyle bir şeyin olmadığını anlattığı söylenerek bir yerde Fazıl Ahmet Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (ED 134).

EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin Fazıl Ahmet Paşa'nın göreceli sakinlik ve emniyeti içinde yaşadığı söylenilerek Fazıl Ahmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 493).

Fazıl Hüsnü Dağlarca (EÜM 115) (İstanbul 1914- İstanbul 1998) Türk şair. Harp Okulunu bitiren Dağlarca asker olarak pek çok şehir dolaşmış, 1950'de kendi isteğiyle askerlikten ayrılmıştır. Bundan sonra yayıncılık işleriyle uğraşan Dağlarca Kitap adında bir kitapevi açmış, Türkçe adında aylık dergi çıkarmıştır. Uzun yıllar yönetim kurulu üyesi olduğu TDK'nin 1980 askeri müdahalesi ile kapatılması üzerine Türk Dili Dergisi'ni çıkarmaya başlamıştır. Cumhuriyet dönemi Türk şiirine yeni duyular getiren Dağlarca eserlerinde düşünceden destana, sosyal olaylardan çocuk temalarına kadar pek çok konuyu yalın bir dille işlemiştir. Biçime ve çağrışıma dikkat etmiştir (Altınkaynak, 2008, 195- 197).

EÜM'de karışık cümle yapısı, daima bitirilmemiş hissini veren cümleleri, ifade atlamaları ile az çok belirsiz görünen, ayrıntılarında bir çeşit saflığı arayan Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın mükemmellik fikrinden uzak şiirleri ile döneminde dikkat çektiği, keyfi dili, koyu ve sızlanan realizmi, çok basit çizgilerle elde ettiği "expressionisme"i, tüm canlıları yazmaya çalıştığı öznelliği ile diğerlerinden ayrıldığı söylenerek Fazıl Hüsnü Dağlarca'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 115).

Fazlı Necip (BŞ 209) (Selanik- İstanbul 1932) Yazar ve gazetecidir. Bir avukatın yanında çalışmasına ve Hukuk Mektebinin sınavında başarılı olmasına rağmen yaşı küçük olduğu için diploma alamayan Fazlı Necip çok istediği avukatlığı yapamamıştır. Fransızca öğrenmiş, öğretmenlik yapmış, 1896'da Selanik'te Asır gazetesini kurmuş ve 1909'a kadar bu gazetenin başyazarlığını yapmıştır. 1909'da İstanbul'da Matbuat Müdürü olmuş, 1919'da rejî idaresinde çalışmaya başlamıştır. Ara nesil yazarlarından olan Fazlı Necip hiçbir edebî akımın içinde görülmemektedir (Tekin, 1999, 251).

BŞ'de Muallim Naci'nin yazara gönderdiği mektupları İstanbul'un panoramasını yansıtan çayhanelerde yazdığı ifade edilerek Fazlı Necip'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 209).

Felix Alcan (MS 136) (Metz 1841- Paris 1925) Fransız yayımcı ve bilim adamıdır. Paris École Normale Supérieure'i bitiren Alcan babasından görev aldığı yayın işine devam etmiş, yayın hayatına okul kitaplarıyla başlamış bilim, felsefe, tarih kitaplarıyla devam etmiştir. Fransız Yahudi örgütü Alliance Israélite Universelle'in bir üyesidir. Bibliotheque de Philosophie Contemporaine'i kuran Alcan burada XIX. ve XX. yüzyılın önemli felsefe eserlerini yayımlamıştır (Jewishencyclopedia, [t.y.]).

MS'de kelime buluş çalışmaları sırasında, Ziya Gökalp ve arkadaşlarının hemen hepsinin elinde dönemin felsefi eserlerine geniş yer veren kırmızı kaplı ve küçük formalı Flammarion Kütüphanesinin baskılarına eğilmiş enstantanelerinin bulunduğu, kimi zaman bu formaların büyüyerek Felix Alcan veya diğerlerine dönüştüğü ifade edilerek Felix Alcan'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 136).

Fehim Efendi (Süleyman Fehim) (OATET 160, 168, 253, 254, 257; EÜM 199) (İstanbul 1789- İstanbul 1846) Şair ve âlimdir. İsmail Ferruh Efendi'nin yanında yetişen Fehim Efendi Divan-ı Hümayun Mühimme Kaleminde ve Darphane-i Âmirede çalışmıştır. Beşiktaş Cemiyet-i İlmiyesinin bir üyesidir. Memurluktan ayrıldıktan sonra konağı dönemin siyaset ve edebiyatçılarının uğrak yeri olmuştur. Fehim Efendi'nin sevdiği İran şairlerinin gazellerine de yer verdiği Divançe'si ve Devletşah tezkiresinin eklemelerle genişletilmiş çevirisi olan Sefinetü'ş-Şuara'sı, yazarın basılmış eserleridir (AB, 1993, 121).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın Murat Molla'nın tekkesinde tanıştığı kişilerden olduğu, Fehim Efendi'nin konağındaki sohbetlere katılarak kendini geliştirdiği ve şairin kendisine "Cevdet" mahlasını verdiği (OATET 160, 168), XIX. yüzyılda eski şiirin Naili, Fehim gibi XVII. yüzyıl şairlerinin diline ve tasavvufi şiir anlayışına döndüğü (OATET 253, 254), Leskofçalı Galip Bey'in, doğrudan adını söylemediği Fehim Bey ile Naili'nin eserini genç şairlere okumaları için tavsiye ettiği (OATET 257) söylenerek Fehim Efendi'ye beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Ahmet Cevdet Paşa'nın şairin ve Kuşadalı'nın şiir meclislerinde katılan genç ve yetenekli şairlerden olması bağlamında Fehmi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 199).

Ferdinand Brunetiere (ED 88, 284) (Toulon 1849- Paris 1906) Fransız eleştirmen ve yazar. 1886'da Ecole Normale'de öğretim görevlisi, La Revue de Deux Mondes'un önce yazı işleri sekreteri, 1893'te de müdürü olmuştur. Eleştirinin doğmacı ülküsünü savunan Brunetiere 1900'lü yıllardan sonra hayatı toplumsal Hıristiyanlığı anlatmakla geçmiştir. Brunetiere özellikle eleştiri eserleri yayınlamıştır: Etudes Critiques (Eleştirme İncelemeleri, 1880-1925), doğalcı okul aleyhine yazılmış bir seri makaleden meydana gelen Le Roamn Naturaliste (Doğacı Roman, 1883) (ML, 1969, 603).

ED'de "türlerin tekâmülü" nazariyesinden söz edilerek Brunetiere'ye iki yerde atıfta bulunulmuştur (ED 88, 284). Buna göre bir oluşun neticesinde ırklar, bunun neticesinde ise cemiyet meydana gelmiştir. Zaman içinde bunlar gelişerek ilerlemiş ve birbirlerine tesir etmişlerdir. Brunetiere "*Bir şairi*

anlamak isterseniz Allah, tabiat, ölüm ve cemiyet içinde sorun onu” demiştir (ED 88).

Ferdinand Victor Eugène Delacroix (ED 76) (Charen- Saint-Maurice 1798- Paris 1863) Fransız ressam. 1815’te Pierre Guerin’in atölyesine girdikten yedi yıl sonra Dante’nin *Çılgılığı* adlı çalışmasıyla büyük başarı sağlamıştır. 1832’de Fas’a giden diplomat Fransız kuruluna ateşe olarak katılmış, 1857’de Akademi üyeliğine seçilmiştir. Konu olarak Dante, Shakespeare ve Byron gibi şairlerin yapıtlarından, tarihsel olaylardan etkilenen Delacroix XIX. Fransız resminin ustalarını etkileyen romantik akımın en büyük temsilcisidir (TDÜA, 1983, 1700, 1701).

ED’de romantizmin köklerinin çok derin olduğu, Beethoven ve Delacroix’nın küçük resimlerinin de buna dâhil olduğu söylenerek bir yerde Delacroix’ya atıf yapılmıştır (ED 76).

Feridun Efendi (OATET 301) Erzurumlu olan Feridüddin Efendi Galata Gümrüğü kâtiplerindendir. Ziya Paşa’nın babasıdır (Apaydın, 2001, 55).

OATET’te Ziya Paşa’nın babası olması bağlamında Feridun Efendi’ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 301).

Ferit Kam (OATET 12) (Beylerbeyi 1864- Ankara 1944) Metinler şerhi müderrisi, yazar ve şairdir. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen Ferit Kam müzik ve sanat ile yakından ilgilenmiştir. Darülfünun Edebiyat Fakültesi, Süleymaniye Medresesi, Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. İslam felsefesi ve tasavvufla yakından ilgilenmiştir (Çeltik, 2007, 173- 188).

OATET’te Ferit Kam’dan başlayarak farklı yazarlarca değişik tefsirleri bulunan,

“Hâzır ol bezm-i mükâfâta eyâ mest-i gurûr

Rahne-i seng-i siyeh penbe-i mînâdandır.”

beyti bağlamında Ferit Kam’a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 12).

Ferruh Ali Paşa (OATET 176) Aslen Gürcistanlı olan Osmanlı devlet adamıdır. Çerkezya'nın Osmanlı'ya bağlanması için sıcak ilişkiler kurmakla görevlendirilmiştir (Akın, [t.y.]).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın tarihinde, Ferruh Ali Paşa'nın Çerkezleri Anape'de Müslüman edişine dair anlattığı kısımların eski nesrin aslına hiç benzemeyen son şaheserlerinden olduğu söylenilerek Ferruh Ali Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 176).

Ferruh Başağa (MS 222) (İstanbul 1915- İstanbul 2010) Türk ressam. Güzel Sanatlar Akademisini bitiren Ferruh Başağa yurt içinde ve dışında pek çok sergi açmıştır. Türk resminde soyut sanata yönelen ilk sanatçılardan. 1970'lerden sonra geometrik soyuta yönelen ressamın yaptığı vitray ve mozaik çalışmaları Türkiye'de folklorik özellikler taşımayan ilk mozaikler olması açısından önemlidir (ESA, 1997, 200).

MS'de Türk resmini çok iyi bir yere taşıyan genç ressamlardan olduğu, kendine güçlükler icat ettiği, çok gizli güzellikler peşinde koştuğu, sanatının Boğaziçi baharına benzediği ifade edilerek Ferruh Başağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 222).

Fethi Ahmet Paşa (Rodosizade Damad F.A. Paşa; Tophane Müşiri F.A. Paşa) (OATET 132, 142, 174, 183; EÜM 206) (İstanbul 1801- İstanbul 1858) İstanbul'da ilk müzeyi kuran Osmanlı müşiridir. Enderun'da yetişen Fethi Ahmet Paşa Viyana ve Paris elçiliği, Aydın valiliği, Ticaret Bakanlığı ve Tophane müşirliği görevlerinde bulunmuş, çalışmalarıyla Türk müzecilik tarihinin öncülerinden olmuştur. Döneminde arkeolojik çalışmalara önem vermiştir (DBİA, 1993- 1995, 298, 299).

OATET'te Avrupa sefirliklerde ve sefalet memurluklarında yetiştiği (OATET 132), sonuna kadar yenilik taraftarı bulunduğu (OATET 142), Tarih-i Cevdet'te Fethi Ahmet Paşa, Reşit Paşa, Damat Mehmet Ali Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâlleriyle yaşadıkları (OATET 174), Şinasi'nin Fethi ve Reşit Paşaların teveccühüyle Paris'e gönderildiği (OATET 183) söylenerek Fethi Ahmet Paşa'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Batılı bir yazardan hiçbir farkı bulunmayan Ahmet Cevdet Paşa'nın tezkiresinde Fethi Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâlleriyle görüldükleri söylenerek Fethi Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 206).

Fethi Karakaş (MS 222) (İstanbul 1918- İstanbul 1977) Türk ressam ve oymabaskı sanatçısı. Güzel Sanatlar Akademisini bitiren Karakaş burada resim ve gravür çalışmalarıyla dikkati çekmiş, Yeniler Grubu'nun kurucuları arasında yer almıştır. İlk çalışmalarını toplumsal gerçekçilik anlayışında sürdüren ressam 1950'lerde İstanbul ve Haliç görünümünü yansıtan oymabaskılar, çeşitli illüstrasyonlar yapmıştır. 1960'lardan sonra tamamen soyut bir resim dili geliştiren Karakaş doğayı soyutlayarak farklı bir gerçeklik oluşturarak grafik yöntemlerle farklı bir kompozisyon oluşturmuştur (ESA, 1993- 1995, 951).

MS'de usta ressamlardan olduğu ve değişmesini sevmese de değişimin sırrını bildiği ifade edilerek Fethi Karakaş'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 22).

Fevki (MS 35) GSA'nın öğrencilerindendir. Tanpınar'dan sanat tarihi dersini almıştır.

MS'de yaptığı karikatürün, Tanpınar'ı konu alan ilk portre olması bağlamında Fevki'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 35).

Fevzi Ahmet Paşa (Fırarî) (EÜM 190) (Girit ?- Mısır 1843) Osmanlı kaptanıderyasıdır. Genç yaşta İstanbul'a gelen, bir süre kayıkcılık yaptıktan sonra Osmanlı donanmasında II. Mahmut döneminde kaptanıderyalığa kadar yükselmiştir. Bahriye müsteşarlığını kurmuştur. Rakibi olan Hüsrev Paşa'nın sadrazam olması üzerine hayatından endişe duymuş, bu nedenle tüm donanmayı Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya teslim etmiştir. Bu nedenle Fırarî adıyla tanınmaktadır (ML, 1969, 173).

EÜM'de kuzu otlatan bir Müslüman çocuğunun yaralanmasına sebep olan Churchill'e verilen keyfi ceza sebebiyle görevden alındığı söylenerek kaptanıderya vekili Müşir Fevzi Ahmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 190).

Fevzi Lutfi Karaosmanoğlu (YK 39; YG 305) (Manisa 1900- 1957) Türk siyaset ve devlet adamıdır. İstanbul'da Halkalı Yüksek Ziraat Okulunu bitirerek Yüksek Ziraat Mühendisi olmuştur. İlk şiirlerini Dergâh'ta yayınlayan Fevzi Lutfi Son Telgraf gazetesinde yazılarını yayınlamaya devam etmiştir. DP'nin kurucularından olan Karaosmanoğlu Menderes Kabinesi'nde Devlet Bakanı olmuş, ayrıca İçişleri Bakanlığı yapmıştır (ML, 1973, 944).

YK'de Dergâh'ta yazması ve Karaosmanoğulları ailesine mensup olması nedeniyle Fevzi Lutfi'ye bir yerde atıfta bulunulmuştur (YK 39).

YG'de Dergâh'ın ilk sayılarından itibaren yazarları arasında bulunduğu ifade edilerek Fevzi Lutfi Karaosmanoğlu'na bir yerde atıf yapılmıştır (YG 305).

Feyzî (OATET 346) (?- İstanbul 1739) Divan şairidir. Öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli memurluklarda Çorlulu Ali Paşa'nın kethüda kâtipliği, Osman Paşa'nın defterdarlığı ve mektupçuluğunda bulunmuştur. Şiirlerinde en çok tasavvufi aşk ve ilim sahibi olma isteğini işleyen Feyzi eski şiirin geleneğini dikkatle takip etmesi ve hamse sahibi olması bakımından önemli bir şairdir (Gündüz, 2012, 1398).

OATET'te eski ile teması kesmediği dönemlerde yazdığı bir mektubunda Namık Kemal'in Feyzi yolunun gösterişli sözlerine düşmemek için Nergisi'nin uzun tamlamalarına takıldığına söyleyerek Feyzi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 346).

Feyzi Bey (OATET 447) Ahmet Mithat'ın Bağdat'ta kaldığı yıllarda kaymakamlık yapan ve onunla aynı evde yaşayan kişidir.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin ailesini gönderdikten sonra Bağdat'ta büyük bir evde Osman Hamdi Bey, Kaymakam Feyzi Bey, Vali muavini Raif Efendi ile geçirdikleri hayatı hiç unutmadığı söylenerek Feyzi Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 447).

Fidyas (Phidias) (YK 54) (MÖ 500-Atina/Elis MÖ 432) Yunan heykeltıraştır. Döneminin entelektüel ideallerinin en iyi anlatımı kabul edilen eserleri klasik biçim anlayışının zirvesini oluşturmaktadır. Döneminde heykel sanatının en iyi yorumcusu ve yenilikçisi kabul edilen Phidias Yunan

heykelinin klasik ve Helenistik dönem heykeltıraşlarını etkilemiştir (TDÜA, 1983, 4486).

YK'de Fransız milliyetçiliğini Yunan ve Hıristiyan Roma'nın devamı olarak düşünen Maurras'ın Phidias dönemini Atina'nın saf bir devri olarak nitelemesi bağlamında Fidyas'a bir yerde atıf yapılmıştır.

Figanî (Silleli) (OATET 109) (Sille 1878- 1928) Halk şairidir. Asıl adı Osman olan Figanî gençliğinde baba mesleği olan çömlekçilikle uğraşmış, ömrü yoksulluk ve sıkıntıyla geçmiştir. Şiirlerinde hayatın içinden sahneler yansıtmıştır. Oğlu Mansur da âşıktır. Hecenin yanı sıra aruzu da kullanmıştır (TDEA, 1977- 1998, 225).

OATET'te askerdeki oğluna yazdığı mektubun, halk şiirine sosyal hayattaki değişikliklerin getirdiği yeni motifler olduğu söylenerek Figanî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 109).

Fikret Ürgüp (EÜM 124) (İstanbul 1914- İstanbul 1977) Türk yazar ve doktordur. Galatasaray Lisesinden sonra İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinin bitiren ve iç hastalıkları uzmanı olan Ürgüp bir dönem Amerika'da psikiyatri öğrenimi görmüş, Fransa'da çalışmalara katılmış, İstanbul'da ruh hekimliği yaparak şizofreni konusunda bilimsel bir monografi yazmıştır. Edebiyat dünyasında özellikle 1951'den sonra yayınladığı eserleriyle dikkat çeken Ürgüp yalnızlık ve yabancılaşma temalarına ağırlık verdiği öykülerinde psikolojik gözlemler ve ekspresyonist yaklaşımlar kullanmıştır (TBEA, 2010, 1091).

EÜM'de 1945 ile 1950 arasındaki Türk hikâyeciliğine getirdiği sürrealist çeşni nedeniyle Fikret Ürgüp'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 124).

Filip Efendi (OATET 224, 225, 231, 354) (?- İstanbul 1900) Osmanlı gazetecisidir. Tanzimat döneminin önemli gazetelerinden Muhbir, Terakki ve Vakıf'ı yönetmiştir (AB, 1992, 209).

OATET'te Muhbir gazetesinin imtiyazını aldığı (OATET 224), Muhbir'in tatil edilememesi üzerine Tasvir-i Efkâr'da itirazımsı bir beyanname yayınladığı (OATET 225), Suavi'nin Muhbir'de gazetecilik yaptığı (OATET 231), kendisinin çıkardığı ve Kemal Paşazade Sait Bey'in yazdığı Hakayiku'l-

vekayi gazetesinin iktidara dalkavukluk ettiği (OATET 354) söylenerek Filip Efendi'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Firdevsi (ED 131, 268) (Taberan 934- Tus 1020) Ebu'l-Kasım Firdevsi'nin edebiyat ile ilişkisi çocukluğunda dinlediği halk öyküleri ve şiirleriyle başlamış, başka ülkelerin şifahi kültürünü öğrenmek için pek çok yer gezmiştir. En çok bilinen eseri Sultan Mahmut'a sunduğu eski İran'ın halk öykülerini, yiğitliklerini konu edinen Şehname adlı eseridir. Bu eser İslam ülkelerinde çağlar boyunca destan türünün tek ve muhteşem eseri olarak kabul edilmiş, birçok destanın yazılmasına ilham vermiştir (TDÜA, 1983, 2170, 2171).

ED'de İslamiyet ile kendini kaybeden, mazisini unutan İran milletini tekrar kendine getirmek için Şehname'nin yazıldığı (ED 131) ve Yahya Kemal'in yerinde Racine ya da Firdevsi de olsa Selimnâme'deki destan dilini kullanacağı (ED 268) söylenerek iki yerde Firdevsi'ye atıf yapılmıştır.

Fiyador Mihayloviç Dostoyevski (OATET 296, 416; YK 32; EÜM 47, 54, 66, 122, 138, 151, 321, 484, YG 306, 340; ED 19, 27, 28, 32, 129, 166, 211, 212, 216, 219, 233, 237, 277; MS 121, 228) (Moskova 1821- St. Petersburg 1881) Dünya çapında modern düşünce ve roman anlayışına büyük katkısı bulunan Rus romancıdır. Roman ve öykülerinde halkının suç işlemiş insanlarına ve heyecan yaratan olaylara büyük ölçüde yer vermiş, bu nedenle geniş halk kitlelerine seslenebilmiştir. Eserlerinde insan ruhunun derinliklerini ustaca çözümlemesi, ülke aydınlarının bunalımlarını, devrimci yapının nihilist eğilimlerini hiç çekinmeden yansıtmaları nedeniyle döneminde farklı eleştirilere maruz kalmıştır. Batı'da da yapıtları varoluşçu düşüncenin temel kaynaklarından sayılmıştır (TDÜA, 1983, 1817- 1819).

OATET'te Ortodoks kilisesinde günah çıkarmadan gelen Dostoyevski'nin bu durumunun onun önemli özelliklerinden birisi olduğu, dine ait bu kuralın Batı hikâyesinin ve tiyatrosunun psikolojik tarafına başlangıç olduğu (OATET 296), Namık Kemal'in her milletin bir misyonu olduğu düşüncesinin Dostoyevski'nin "*Tanrısını taşıyan millet*"ine benzediği (OATET 416) söylenerek Dostoyevski'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Yahya Kemal'in derslerinde Racine, Dostoyevski ve Balzac'ı Nedim, Baki ve Şeyh Galip ile birlikte armoni haline getirerek anlattığı ifade edilerek Dostoyevski'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YK 32).

EÜM'de ihtilalden önceki Rus insanını çok iyi anlatan Dostoyevski'nin her şeyi kuşatan Batı düşüncesinin içinde Rus kalma cereyanının en belli başlı temsilcisi olduğu (EÜM 47, 54), Dostoyevski'deki bütün kahramanların kendi hakikatine konuşarak ulaştıkları, herkes bozulan ahengini kendisi ile konuşarak yakalamaya gayret ettiği, roman bitince de bu kahramanların okuyucunun içinde konuşmaya devam ettikleri (EÜM 66), Dostoyevski'nin Beyaz Geceler'i ile Gorki'nin Arkadaşım hikâyesinin tercümeleriyle başlayan Türk edebiyatındaki Rus tesirinin özellikle 1930 ve 1940 seneleri arasında yeni bir dönem açtığı (EÜM 122), Shakespeare'den sonra ancak Stendhal, Dostoyevski ve Tolstoy ile Avrupa şiirine "genç kız" edebiyatının çoğu zaman ölümden başka her şeyi reddeden saflığı ile girdiği (EÜM 138, 151), altmış yaşında zekâsının en olgun döneminde Dostoyevski'nin düşündüklerini, yirmi yaşın verdiği tecrübesizlikle anlamın çok zor olduğu (EÜM 321), roman türünün Proust, James Joyce, Dostoyevski gibi yenileştirci isimlerine rağmen Balzac tarzı yazarlarının çok daha fazla olduğu (EÜM 485) söylenilerek Dostoyevski'ye sekiz yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Tanpınar'ın ilk büyük keşfi Baudelaire'den sonra Verlaine, Mallarme, Goethe, Hoffmann, Dostoyevski ve Poe'yu okuduğu (YG 306), Dostoyevski'nin roman kompozisyonun Tanpınar'a büyük konçertoları hatırlattığı, Suç ve Ceza'daki cinayet sahnesinde olduğu gibi eserlerinde çok yakalayıcı resimlerin bulunduğu (YG 340) söylenilerek Dostoyevski'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Dostoyevski'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 19, 27, 28, 32, 129, 166, 211, 212, 216, 219, 233, 237, 277). Bu atıflarda Ahmet Mithat Efendi'nin kahramanlarını hiç parasız bırakmazken Dickens ve Dostoyevski'de kahramanların trajedilerinin para sıkıntısından doğduğu (ED 19), 1831'de doğan Dostoyevski'nin ünlü Avrupalı roman yazarları arasına eklendiği (ED 27), 1914'e kadar Avrupa sosyetesini Balzac'ta bulmanın mümkün olduğu, daha sonrasının Dostoyevski'nin Suç ve Ceza'sında da izlenebileceği (ED 28), 1860'ta Rus halkının büyük bir çoğunluğunun zor şartlar altında yaşadığı, Dostoyevski'nin bu ortamdan çıkarak "*Ben ihtiyar bir*

Garplıym.”, “*Milletimize ne kadar sadık olursak o kadar Garplı oluruz*” dediği, “*Allah varsa biz hür değiliz; yoksa varız.*” diyerek hürriyet meselesiyle Allah fikrini geliştirdiği, romanlarının sonun rıza yani Tanrıya dönüşle ya da katlanışla bitirdiği, açlığı çok yakından tanıyan, Sibiryada kaldığı on sene boyunca İncil’den başka kitabı olmayan Dostoyevski’nin Allah olmadığı zaman yaşamının anlamsızlaştığını belirttiği (ED 32), Namık Kemal’in Magosa’da Dostoyevski gibi bir hayat sürmediği, serbest olduğu, hürriyet fikrinin peygamberi olmak istediği (ED 129), Ziya Paşa’nın hürriyet fikrinin Dostoyevski’deki gibi olduğu, aradaki farkın Dostoyevski’nin bir filozof, bir dâhi gibi düşünmesi, Ziya Paşa’nın ise Şarkla Garp arasında ızdırap çeken bir adam olduğu (ED 166), Hoffmann’ın Poe ve Dostoyevski’ye tesir ettiği (ED 211), Avrupa şiirine merhametin ilk önce Baudelaire, daha sonra Dostoyevski, Oscar Wilde ve Gide ile girdiği (ED 212), “poésie”ye (şiir) kaçan ve statique (sabit) (Dostoyevski, Stendhal vb.) olmak üzere iki tür üslubun bulunduğu (ED 216), Balzac ve Dostoyevski gibi önemli kişilerin eserlerinin pek çok sembol içerdiği ancak bunun için uğraşmadıkları (ED 219), musikinin romana da tesir ettiği, Dostoyevski’nin romanlarının, konçertolar gibi dört bölümden oluştuğu ve sonlarının da Beethoven gibi ağır tempolu olduğu (ED 233), yaratmanın ilk adımının fabulation (hikâyeleştirme) olduğu, Dostoyevski gibi muharrirlerde bu durumun hep devam ettiği, hayatlarını zapt ettiği, Dostoyevski’nin Raskolnikof’un tesirinde kalıp günlerde hırsız gibi dolaştığı (ED 237), Türk edebiyatının roman tecrübesini keşfetmek üzereyken Rus romanının Dostoyevski’yi idrak ettiği (ED 277) söylenmiştir.

MS’de Adnan Menderes- Celal Bayar hükümetinin yaptıklarının yanında, Dostoyevski ve Camus’un sürekli söz ettikleri son anın azabının anlamını yitirdiği (MS 121), Tanpınar’ın etkilendiği kişilerden olduğu, analitik çalışmalarında onun yolundan ayrılmadığı, bugün romanın büyük bir tarafının Dostoyevski’ye dayandığı, Malraux, Gide, kısmen Satre gibi istisnai insanların bile onun meselelerine ve vizyonuna bağlanabileceği (MS 228) ifade edilerek Dostoyevski’ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Florinalı Nâzım (EÜM 505) (Florina 1883- İstanbul 1939) Şair. İstanbul’da hukuk öğrenimi gören Nâzım Dâhiliye Nezaretinde memurluk, Emniyet-i Umumiye dördüncü şube müdürlüğü, Polis Mecmuası müdürlüğü

gibi görevlerde bulunmuştur. Dil ve teknik açıdan oldukça başarılı şiirler yazmıştır (TBEA, 2010, 739).

EÜM'de Avrupa'da şiir ve edebiyat üzerine eleştirileri büyük okuyucu kitlelerinin, tanınmış eleştirmenlerin ve akademisyenlerin yapmasına rağmen Türkiye'de mizah gazetelerinin bu görevi üstlendiği, Floridalı Nazım'ın akademik bir gücü olan mizahı kullanım şekli Tanpınar'ın böylesi bir dönemde daha iyi anladığı söylenilerek Floridalı Nazım'ı bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 505).

Francisco Jose de Goya (MS 224, 236; ED 243) (Zaragoza 1746-Bordeaux 1828) İspanyol ressam. Bir atölyeye girerek resim çalışmalarına başlayan Goya Parma Akademisinin açtığı bir resim yarışmasında ikinci olmuş, burada İtalyan ve Barok resim üsluplarından etkilenmiştir. 1786'da kralın, 1789'da Meclisin ressamı olmuştur. 1792'de ağır bir hastalık geçirek sağır olan ressam alaylardan ve ikiyüzlülüğten kaçarak bir köşeye çekilmiş, en ünlü eserlerini bu dönemde yapmıştır (Çıplak Maja, Giyinik Maja, Aba Düşesi, 4. Charles'ın Ailesi) (TA, 1946- 1983, 452, 453).

MS'de İspanya'nın ebediyetteki adını temsil etmesi (MS 224) ve son zamanlarda Tanpınar'ın ilgisini çeken sanatkârlardan olması (MS 236) bağlamında Francisco de Goya'ya iki yerde atıf yapılmıştır

ED'de hayal gücündeki büyük bir realitenin dikkat çektiğinden söz edilerek bir yerde Goya'ya atıfta bulunulmuştur (ED 243).

Francisco de Zurbaran (ED 245) (Fuente de Cantos, Badajoz 1598-Madrid 1644) İspanyol ressam. 1614- 1617 arasında Sevilla'da Pedro Diaz de Villanueva'nın atölyesine girerek çıraklık yapmış, 1617'de kendi atölyesini açarak dinsel duyguları güçlendirmeyi öngören eserler yapmıştır. 1629'da Sevilla'nın resmi ressamı, 1638'de krallık ressamı olmuştur. 1640'lardan sonra gözden düşerek fakirlik içinde ölen Zurbaran ilk eserinde görülen renklerin yoğunluğu, planlardaki akıcı duruluk olgunluk döneminde yerini ışığa bağlı açıklık koyuluklarla oluşturulmuş heykelsi anlayışa bırakmıştır (GKA, 1984, 9344).

ED'de günahla sevabın arasında çarpınan İspanya'nın kandan hoşlandığı, boğa öldürmekle eğlendikleri, tüm bu özelliklerin Zurbaran'da da olduğu söylenerek bir yerde ressama atıfta bulunulmuştur (ED 245).

François Alphonse Belin (EÜM 210) (Paris 1817- 1877) Fransız oryantalist. College de France ve Ecole des Langues Orientales'da Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmiş, 1849'da Fransa'nın Erzurum konsolosluğu tercümanı olmuş, 1852'de İstanbul Fransız elçiliğinde çalışmış, burada baştercümanlığa yükselmiştir. 1839'dan itibaren Journal Asiatique'te Şark tarihi ve özellikle Osmanlı tarihiyle ilgili makaleler yayınlamış, bu konularla ilgili eserler yazmıştır (TA, 1946- 1983, 76).

EÜM'de 1289 yılında Ahmet Vefik Paşa ile birlikte yayınladıkları Ali Şir Nevai'nin Mahbûb al-kulûb adlı eseri bağlamında François Alphonse Belin'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 210).

François Baron de Tott (OATET 45, 48, 49, 55, 279) (Champigny 1733- Tarsca, Macaristan 1793) Macar asıllı Fransız asilzadesi. Topçu mühendisi olarak eğitim alan Baron de Tott 1755'te İstanbul elçiliğinde görevlendirilmiş, burada Türkçe öğrenerek tercümanlık yapmıştır. 1767'de Kırım Hanı'nın yanında görevlendirilmiş, Türkiye ve Kırım'a ait anılarını 1784'te yayımlamıştır (DBİA, 1993- 1995, 296, 297).

OATET'te eşinin III. Ahmet'in kızının sarayına gittiğinde bütün bir Fransız dekorunu hazır bulduğu (OATET 45), Mühendishane'de verdiği derslerin, Osmanlı'nın Avrupa irfan ve tekniğiyle resmi bir şekilde ilk teması olduğu (OATET 48), kendisinin Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra bütün yeniliklerin ertelendiği ve imparatorluğun eski durgun günlerine geri döndüğü (OATET 49), I. Abdülhamit döneminde kurduğu Hendesehane'nin ıslah edildiği (OATET 55), Kırım Hanı Kaplan Giray'ın huzurunda bir Moliere temsilinin verilmesine tanıklık ettiği (OATET 279) söylenerek François Baron de Tott'a beş yerde atıf yapılmıştır.

François Coppee (TF 6, 79; YK 87; EÜM 262; YG 335; ED 76, 77, 232; MS 249) (Paris 1842- Paris 1908) Fransız şair ve tiyatro yazarıdır. Parnas şairi olarak tanınan Coppée asıl ününü tiyatro yazarı olarak yapmıştır.

Şiir denemelerinde ise Paris'teki yoksul halkın kaygı ve sevinçlerini yalın bir dille betimlemiştir. (ML,1970,54).

TF'de Tevfik Fikret'in tarzını bulmada yardımcı olduğu, Coppee'nin eserlerinde beğendiği realizmi Türk şiirine getirmek istediği (TF 6), ikinci parnasın Coppee gibi şairlerinin nesirle nazım arasında kalmış manzumelerden hoşlandığı (TF 7) ifade edilerek François Coppee'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Tevfik Fikret'in, Coppée'nin romanı için yazdığı makalede sosyalist tarafa dikkat çektiği belirtilerek Fransız yazara bir yerde atıf yapılmıştır (YK 87).

EÜM'de Tevfik Fikret'in, şairin şiirlerini beğendiği ve onun şiirindeki realizmi Türk şiirine getirmeyi istediği söylenerek François Coppée'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 262).

YG'de eskiden şairlerin iyi ya da kötü birbirilerine benzediği, Baudelaire'in Banville'e hayran olduğu, Mallarme'nin François Coppee ile her türlü estetiğin dışında anlaşabildiği François Coppée'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 335).

ED'de Sefiller'le romanın parnasa, Coppée'nin de sefalete açıldığı (ED 76), iki parnas olan Coppée ve Gautier'in Baudelaire ve Verleine'ı beğendikleri (ED 77), deniz ve balıkçılığın edebiyata girişinin Hugo ile başladığı, Coppée'de de balıkçılığın kullanıldığı (ED 232) söylenerek üç yerde Coppée'ye atıfta bulunulmuştur.

MS'de Ahmet Kutsi'nin şiirlerinde Coppée'nin budala ve nisevi merhametinin bulunmadığı ifade edilerek François Coppée'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 249).

François De Malherbe (OATET 195; EÜM 277; YG 402; MS 231) (Caen 1555- Paris 1628) Fransız şair. 1605'te saray şairliğine getirilen Malherbe çoğu sipariş üzerine yazdığı şiirleriyle kendini bir edebiyat akımının önderi olarak kabul ettirmiştir. Ona göre eserin vezni sağlam, dil berrak olmalı, fikirler doğuş sırasına sadık kalmalı, kelimelerde herhangi bir farklı anlam yaratabilecek kullanım bulunmamalıdır. O Fransız dilini ayıklamak ve birleştirmek istemiş, bu yolda yazdığı şiirlerinde de coşkunluğu ve lirikliği bırakmamıştır (BL, 1992, 7722).

OATET'te Şinasi'nin Türk şiirinde yaptığı yeniliğin, şairin Fransız şiirinde yaptığı şeye benzediği söylenerek François de Malherbe'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 195).

EÜM'de sokağı dinleyen Malherbe'nin, bu durumunun Halit Ziya'da bulunmadığı söylenilerek Malherbe'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 277).

YG'de Malherbe'in, Rahip Bremond'dan beri "*Meyvalar, çiçeklerin (de) va'dini geçecek*" mısrasının çok meşhur olduğu ifade edilerek François de Malherbe'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 402).

MS'de Fransız şiir tarihinde söylenen meşhur "*Nihayet Malherbe geldi*" sözünü, Türk edebiyatında Yahya Kemal için kullanmanın mümkün olduğu ifade edilerek Louis Malherbe'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 231).

François Fenelon (OATET 150, 180, 438; EÜM 210; ED 278) (Fenelon şatosu, Perigord 1651- Cambrai 1715) Fransız rahip. Cahors Üniversitesinde (1663- 1665), daha sonra Paris'te Saint- Sulpice seminerinde (1672- 1675) eğitim görmüş, 1675'te papaz olmuştur. Ömrü boyunca gençlerin dini eğitimleri ile ilgilenen Fenelon 1693'te Fransız Akademisine kabul edilmiştir (BL, 1992, 4028, 4029)

OATET'te Fenelon'un eserinin Yusuf Kamil Paşa'nın ağır ve çok Şarklı üslubunda nerdeyse tüm özelliklerinin yitirdiği (OATET 150), Münif Paşa'nın Muhaverât-ı Hikemiye'sinin Fenelon, Fontenelle, Voltaire'den derlenen bazı diyaloglardan oluştuğu (OATET 180), Fenelon'dan yaptığı Telemak tercümesinde Yusuf Kamil Paşa'nın eski nesir uğruna kayıp ettiği periyotlu ve ritmik klasik cümleyi Namık Kemal'in edebiyata geri getirdiği (OATET 438) söylenerek Fenelon'a üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Ahmet Vefik Paşa'nın kendisinden dil ve edebiyat alanında tercüme yaptığı söylenilerek Fenelon'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 210).

ED'de Telemak'ın Fransız veliahdını terbiye edilmek için yazılan hakimane bir roman olduğu söylenilerek bir yerde Fenelon'a atıfta bulunulmuştur (ED 278).

François Marie Aruet Voltaire (OATET 51, 145, 180, 205, 285, 287, 321, 345, 346, 356, 424, 466, 471, 555; YK 97; EÜM 91, 105, 209; ED 53,

103, 169,190, 196, 207, 271, 289) (Paris 1694- Paris 1778) Fransız filozof ve yazardır. Fransız aydınlanmasının öncülerinden olan Voltaire Paris'te hukuk eğitimi almış, İngiltere'ye gidişi ise hayatında yeni bir dönemi başlatmıştır. Burada Collins, Bolinbrocke, Tindal ve Toland gibi çağın düşünürleriyle arkadaş olmuş, İngiliz felsefesini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Lettres philosophiques sur les Anglais (İngilizler Üstüne Felsefe Mektupları) adlı yapıtı muhafazakâr çevrelerde tepkiyle karşılanmış ve ülke dışına sürülmüştür. 1750'de Prusya Kralı II. Friedrich'in çağrısı üzerine önce Berlin'e gelmiş, sonra Cenevre'ye yerleşmiş, felsefe, tarih, tiyatro ve yazın alanlarında çalışmalara başlamıştır. Ona göre Tanrı doğanın bütünündedir. Tarih, yönetim ve hukuk konularındaki görüşleriyle 1789 Fransız Devrimi'nin düşünsel yapısını oluşturan filozof akla ve aklın ilkelerine öncülük tanınması ile felsefede önemli bir yere sahiptir (TDÜA,1983, 5478, 5479).

OATET'te Voltaire'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 51, 145, 180, 205, 285, 287, 321, 345, 346, 356, 424, 466, 471, 555). Bu atıflarda Reisülküttâb Atıf Efendi'nin Voltaire dâhil XVIII. asır filozoflarını "*mâruf ve meşhur olan zındıklar*" diye nitelendirdikleri (OATET 51), 1271'de Matbaa-i Amire'de basılmış olan Bazı Avrupa ministrolarının tercüme-i hâli adlı telif eserinin mukaddimesinde Sahak Ebru'nun, Voltaire'nin "Histoire de Charles XII"sini de Türkçe'ye çevirdiği (OATET 145), Münif Paşa'nın Muhaverat-ı Hikemiye'yi Fenelon, Fontenelle, Voltaire'den derlediği bazı diyaloglardan oluşturduğu (OATET 180), Şinasi'nin Münacaat'ındaki Voltaire tesirini görmemenin imkânsız olduğu (OATET 205), Ahmet Vefik Paşa'nın Voltaire'den oldukça garip bir dille çevirdiği Hikâye-i Feylosofiye-i Mikromegas tercümesinin ilk dönem çeviri eserlerinden olduğu (OATET 285), yine Voltaire'den yaptığı Candide çevirisinin ise ihmal edildiği (OATET 287), Ziya Paşa'nın laedriyeciliğinin Voltaire ve XVIII. yüzyıl filozoflarına dayandığı (OATET 321), Namık Kemal'in Leskofçalı Galip Bey'e gönderdiği bir mektupta İntibah'ı yazdığı sıralarda Montesque'nun yanı sıra Voltaire'i (Dictionnaire philosophique) okuduğunu ifade ettiği (OATET 345, 346), Namık Kemal'in İbret'teki yazılarında hükümetin yolsuzluklarını Abdülaziz Han'a şikâyet etmesinin Voltaire'in "Le Siécle de Louis XIV"ı ile XV. Louis'nin karşısına XIV. Louis'i çıkarmasına benzediği (OATET 356), Namık Kemal'in Mikromegas tenkidinde hiç sevmeydiği Ahmet Vefik Paşa'nın Voltaire'den

yaptığı tercümelere dolayısıyla devrinin Türkçesini, gereksiz ve kararsız değişimlere karşı savunduğu (OATET 424), Ahmet Mithat Efendi'nin Dağarcık'ın ilk nüshalarında Voltaire'in hayatını (OATET 466), on dört aşk mektubundan oluşan "Voltaire yirmi yaşında" adlı eserini yayınladığı (OATET 471), Voltaire'in bir tür determinizm şeklinde kabul ettiği takdir-i ilahi düşüncesinin üzerinde Hamit'in durmadığı (OATET 555) ifade edilmiştir.

YK'de Osmanlı'da İslamcılığın tek ve zorunlu politika olduğu, bu durumun benzerini Avrupa devletlerinin Voltaire'e kadar yaşadığı söylenerek bir yerde Voltaire'e atıf yapılmıştır (YK 97).

EÜM'de Goethe'nin gençliğinde Alman katedralleri hakkında yazmış olduğu bir çalışmayı okuyan Tanpınar'ın onun klasik Goethe, Yunan aşığı Goethe, Voltaire'in ve Racine'in sakin ve ağırbaşlı öğrencisi, Racine hayranı Goethe gibi hâllerini görmeye başladığı (EÜM 91), Beşir Fuat'ın Voltaire ve Hugo'nun iki denemesiyle Türk romanına natüralist örnekler getirdiği (EÜM 105), Ahmet Vefik Paşa'nın Voltaire'den yaptığı Micromegas tercümesinin Namık Kemal tarafından kullandığı kelimeler nedeniyle eleştirdiği (EÜM 209) ifade edilerek Voltaire'e üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de pek çok yerde Voltaire'e atıfta bulunulmuştur (ED 53, 103, 169, 190, 196, 207, 271, 289). Bu atıflarda Avrupa şiirinde, felsefesinde ve ilminde elli yılda bir değişiklik yaşandığı, bu nedenle Descartes ile Pascal arasındaki farkın Voltaire ile Racine arasındaki farkla aynı olduğu (ED 53), Avrupa edebiyatında en son destanı Ronsard ve Voltaire'in (Henriade) yazdığı (ED 103), Türk yazarlarının dilini Ziya Paşa'nın Voltaire, Montesquieu, Anatole France dili gibi maniable (kullanışlı) hâle getirdiği (ED 169), Avrupa edebiyatında tarihin önemli bir kaynak olduğu, Voltaire'in XV. Louis'e kızıp dedesi XIV. Louis'in kitabını yazmasıyla bu edebiyatın başladığı, bireysellikten doğan bu edebiyatın eski çağdaki en önemli eserini Voltaire'i etkileyen Plutarque'nin yazdığı, ardından Voltaire'in XII. Charles (Demirbaş Şarl) kitabını çıkardığını (ED 190), mektubun kadim Yunan'dan yani Eflatun'dan beri olduğu, Leibniz ve Voltaire'e kadar geldiği (ED 196), Rusya'nın Petro ve Katerina zamanında klasik Avrupa'nın, Voltaire ve Racine gibilerini örnek alındığı (ED 207), eski devri sanılanın aksine Voltaire'in değil, Rousseau'nun yıktığı (ED 271), Voltaire'in eserlerini yazdığı devirde din, mezhep değiştirdiği için çıra gibi insanları yakıldığı (ED 269) söylenmiştir.

François Mauriac (EÜM 122) (Bordeaux 1885- Paris 1970) Fransız yazar. Romanlarında ve oyunlarında taşra yaşamını konu alan cinsel istek ve inancın çatışmasını ve modern insanın çatışmasını ele almıştır. Ayrıca bir gazeteci olan Mauriac makale, siyasi eleştiriler ve anılarını da yayımlamıştır (BL, 1992, 7873).

EÜM'de Peyami Safa'nın, yazarın Engerek Düğümü adlı eserini tercüme ettiği söylenerek François Mauriac'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 122).

François Rabelais (ED 26, 97, 277; MS 99) (La Deviniere 1494- Paris 1553) Fransız yazar. Rahip olmak için manastıra giren Rabelais eski Yunanca öğrenmiş, Benediktin tarikatına katılmıştır. Montpellier Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olmuş ve Lyon'daki bir hastanede doktor olarak çalışmaya başlamıştır. Yaşamının son yıllarında Meudon'da papazlık yapan Rabelais'in felsefesini düşünce özgürlüğü, hoşgörü ve akılcılık oluşturmuştur. Ortaçağ yobazlığına karşı çıkmış, hümanist bir tavırla insan bedeninin değerli olduğunu savunmuştur (TDÜA, 1983, 4645, 4646).

ED'de romanın XVI. asırda Don Kişot ve Rabelais'nin Pantagruel'le başladığı (ED 26), Batı edebiyatında Rabelais'den başka içkiden söz eden kişinin bulunmadığı (ED 97), Türk edebiyatının 1870'lerde romanla tanıştığında Batı romanının Boccaccio'nun hikâyeleri, Rabelais, Cervantes ve İngilizlerin çalışmalarıyla üç dört kez gömlek değiştirdiği (ED 277) söylenerek Rabelais'ye üç yerde atıfta bulunulmuştur.

MS'de çocukluk dönemini, insan ömrünün eşiği, tüm hayatın dörtte birlik evresi olarak gören modern keşfin Rabelais'ten Freud'a kadar uzandığı ifade edilerek François Rabelais'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 99).

François-René de Chateaubriand (OATET 270, 285, 288; EÜM 251, 481, 482; ED 26, 86, 122) (St. Malo 1768- Grand Be 1848) Fransız yazar. 1786'da subay olmuş, 1791'de askerlikten ayrılarak Kuzey Amerika yolculuğuna çıkmış, Paris'e döndüğünde kralın saflarında savaştığı için Londra'ya kaçmak zorunda kalmıştır. 1801'de yayınlanan Atala romanıyla, 1802'de yayınlanan le Genie du Christianisme (Hristiyanlığın Üstünlüğü) adlı

denemesi Chateaubriand'a büyük başarı sağlamış, romantizm-öncesi diye nitelenen yeni bir duyuş ve söyleyiş özelliği oluşturmuştur. Bu başarılarından sonra Roma Büyükelçiliği Sekreterliği, Berlin, Londra gibi başkentlerde elçilik yapmış, Fransız Akademisine üye olarak seçilmiştir. Rousseau'dan etkilenen yazar bir sonraki kuşakta ortaya çıkacak olan romantizm akımının önderleri arasında bir köprü oluşturmuş, canlandırdığı Hıristiyanlık duyguları ve destansı üslubuyla romantizme ilham kaynağı olmuştur (GKA, 1984, 2101-2103).

ED'de XVIII. asrın sonu ile XIX. asrın başında Fransız edebiyatına tek başına tesir ettiği, Fransız İhtilali'nin kaldırdığı Katolikliği tekrar getirdiği, İngiliz edebiyatında Atala, Rene, İbn-i Sirâc, Les Martyrs adlı eserleriyle yeni kapılar açtığı, tüm bunların pre-romantik devrin başlangıcı olduğu, Türk edebiyatının ise Avrupa'nın romantizm sonrası edebiyatını aldığı (ED 26), XVII. asırda Vergilius ve Homeros'u taklit ederek Chateaubriand'ın resim ve edebiyata denizin soktuğu (ED 86), Hugo ve Chateaubriand'ın hükümet nazarında asi olduğu (ED 122) söylenerek üç yerde Chateaubriand'a atıfta bulunulmuştur.

OATET'te Rezaizade'nin Atala'yı Türkçeye çevirerek saf bir aşkı, ümitsiz bir ihtirası ve bir tabiat görüşünü edebiyata soktuğu (OATET 270) ve bu eserin Türkçeye çevrilen ilk eserlerden olduğu (OATET 285), Chateaubriand'la birlikte Avrupa edebiyatına denizinkokusu, rengi, manzarası ve saatiyle girdiği (OATET 288) girdiği söylenerek Chateaubriand'a üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Rezaizade'nin yazarın Atala adlı eserini tercüme ettiği (EÜM 251), 1850 yılında doğa Loti'nin romantizmin tükendiği bir dönemde Chateaubriand gibi seyahat ederek işe başladığı ancak onun gibi sadece kendisini bulmakla yetinmeyip az çok dünyayı da bulduğu (EÜM 481), Virgile ve Chateaubriand bir yana bırakıldığında, Yunan mitolojisinden sonra Avrupa edebiyatına Pierre Loti ile denizin girdiği (EÜM 482) söylenerek Chateaubriand'a üç yerde atıf yapılmıştır.

François Rude (OATET 277) (Dijon 1784- Paris 1855) Fransız heykeltıraş. Dijon'da okumuş, 1807'de Paris'e gelerek heykeltıraşlıkta Roma Ödülü'nün kazanmış (1812), İmparatorcu olduğu için bir dönem Brüksel'de

yaşamıştır. Rude'un bazı eserleri Louvre'da sergilenmektedir. En tanınmış eseri Etoile Meydanı'ndaki zafer takını süsleyen Gönüllerin Zafere Çıkışı adlı (sonradan la Marseillaise olarak anılmaya başlayan) yüksek kabartmadır (BL, 1992, 9949).

OATET'te Namık Kemal'in edebiyata getirdiği "hürriyet masalları" içerisinde Rüya adlı eserinin dikkat çekici olduğu, onun bu eserinin "Gönüllülerin gidişi" adlı eserin oldukça kalın bir şekilde nesre çevrilmiş hâli olduğu söylenerek Rude'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 277).

François Villon (YG 258) (Paris 1431- Paris 1463'ten sonra) Fransız şair. Paris Üniversitesinde eğitim gören Villon uzun süren ortaçağın bohem şairi olarak görülmüş, edebiyat dünyasında daha çok trajik hayatı ile tanınmıştır. Salgın hastalığın, katliam ve savaşın yaygın olduğu bir dönemde ölüm korkusunu, aşk, ihanet gibi duyguları çok yoğun bir şekilde eserlerinde anlatmıştır (AB, 1993, 241).

YG'de edebiyata tenezzül etmeyen nazir şairlerden biri olduğu, bütün bir ortaçağ olan şairin teninde azap ve pişmanlığın bir cehennem gibi kaynadığı ifade edilerek François Villon'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 258).

Franz Anton Mesmer (EÜM 486) (Baden 1734- Meersbuck 1815) Alman hekim. Dilingen Cizvit Üniversitesini bitiren Mesmer Viyana'ya giderek tıp öğrenimi görmüştür. Mesmerizm adı verilen mıknatısla iyileştirme yöntemini keşfetmiştir. Uyguladığı yöntem hassas bünyelerde çeşitli bozukluklara yol açtığı için geçerliliğini yitirmiştir (GKA, 1984, 6038).

EÜM'de Balzac'ın XVIII. yüzyılın Sweedenborg ve Mesmer gibi yazarlarına bağlı kendine özel bir insan ve hayat sistemi kurduğu söylenilerek Franz Anton Mesmer'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 486).

Franz Kafka (ED 214; OATET 3) (Prag, St. Nikolaus 1883- Kierling 1924) Modern Alman edebiyatının önde gelen yazarlarından. Yahudi bir ailenin çocuğu olan Kafka Prag'da Alman diliyle eğitim veren Avusturya Hümanist Lisesinde eğitim görmüş, 1906'da hukuk doktoru unvanını kazanan Kafka Bohemya Krallığı İşçi Kaza Sigortası Kurumuna hukuk danışmanı olarak geçmiş ve 1922 yılında malulen emekli olana dek burada çalışmıştır.

1924'te tüberkülozdan vefat ettiği zaman yayınlamadığı bütün eserlerinin yakılmasını vasiyet ettiyse de arkadaşı Max Brod onun bütün eserlerini dünya edebiyatına kazandırmıştır. Almanca ve Çekçe bilen Kafka hatıralarında “*Almanca benim anadilim, fakat Çekçe kalbimde yatıyor*” demiştir (Tokdemir ve Diller, 2004, 84- 86).

OATET'te Kafka'nın hatıralarında, bir Yahudi için Almanca anne ve baba kelimelerinin bu kelimelerden beklenen gerçek sıcaklığı vermediğinden söz ettiği, eski Türk şiir dilinin de bu şekilde iç sıcaklığından uzak olduğu söylenerek bir yerde Franz Kafka'ya atıfta bulunulmuştur. (OATET 3).

ED'de döneminin edebiyatını ikiye ayıran Tanpınar birincisinde Miller, Huxley, Kafka gibi gücünü köklerinden alan edebiyatçıların, ikincisinde ise Orhan Veli gibi işin şakasında olan şairlerin bulunduğundan söz ederek bir yerde Kafka'ya atıf yapmıştır (ED 214).

Franz Liszt (OATET 149) (Raiding 1811- Bayreuth 1886) Besteci ve piyanisttir. Dokuz yaşındaki verdiği konserin çok beğenilmesi üzerine bütün masrafları Macar soylular tarafından karşılanarak okutulan Liszt önemli hocalardan aldığı eğitimle yeneğini geliştirmiştir. 1875'te Macar Kraliyet danışmanı olmuş, Liszt'in başkanlığında bir Ulusal Müzik Akademisinin kurulması kararlaştırılmıştır. Usta bir keman virtüözü olan Liszt her türlü müziğe karşı yakınlık duymuş, Beethoven'dan önceki dönem müziğini yorumlamış, melodik bir öze birleşmiş temalara ilgi göstermiş, eserlerinde daima şiirsel fikirlere ihtiyaç duymuştur. Piyano ve orkestra arasında benzersiz geçişlere sahip olan piyanist senfonik şiirlerinde klasik ideallerden ayrılmayı tercih etmiş, son derece özgün şarkılar yazmıştır (Say, 1985, 777).

OATET'te İstanbul'a Tanzimat döneminde gelen tiyatroculardan olduğu söylenerek bir yerde Franz Liszt'e atıf yapılmıştır (OATET 149).

Frederic Le Play (OATET 236, 237) (Saint Savveur/ La iviere 1806- Paris 1882) Fransız toplumbilimcisidir. Yükseköğrenimini Paris'teki politeknik ve madencilik okullarında tamamlayan Le Play 1830- 1848 yılları arasında madencilik araştırmaları yapmak üzere Avrupa'nın çeşitli bölgelerini dolaşmış, bu dönemdeki toplumsal ve siyasal hareketlenmeler nedeniyle mesleğini bırakarak tamamen toplumbilime yönelmiş, danıştay üyeliği ve

senatörlük yapmış, Sosyal Ekonomi Derneğini kurmuştur. Ailede olduğu kadar, ticaret ve siyasette de sevgiye dayalı toplumsal bir otoriteyi savunan Le Play toplumda anket ve gözleme dayanan monografi yönetimini ilk uygulayan araştırmacı olmuştur (GKA, 1984, 5502).

OATET'te Suavi'nin "Sem u taat" cemiyetinin kuruluşundan bahsettiği mektubunu tamamladığı dönemde, Avrupa cemiyetlerindeki mevcut buhranı büyük sosyal, tarihi gerçekleri göz önünde bulundurarak din, aile, muhit esasları etrafında, yeni bir sistem kuran Fransız sosyalisti Le Play'i keşfettiği ve bütün düşüncelerini onun etrafında kurduğu (OATET 236) ancak onun etrafındaki edebiyattan aldığı birkaç Frenkçe kelimeyle yazılarını anlaşılması güç hâle getirdiği (OATET 237) söylenerek Le Play'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Friedrich Hölderlin (EÜM 40; MS 85) (Lauffen 1770- Tübingen 1843) Alman ozan. Tübingen seminerinde Klasik Yunan'ı ve Schiller'in felsefi şiiriyle tanışmış, Hegel ve Schelling ile dostluk kurmuş, Kant, Rousseau ve Eflatun'un eserlerini okumuştur. Yaşamının son zamanlarında ruhsal bunalım geçiren Hölderlin eserlerinde mitsel bir zaman içerisinde yaşamış, gerçekte de dünya ile bağlantısını tamamen koparmıştır. XX. yüzyılda değeri anlaşılan şair klasik şiirin en önemli isimlerinden birisidir (GH, 1983, 1890).

EÜM'de öldüğünde hiç kimsenin farkında olmadığı şairin bugün Alman dilinin en büyük şairi olarak tanındığı söylenerek Friedrich Hölderling'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 40).

YG'de Tanpınar'ın 1945 yılının ilk sabahında masasının üzerinde yeniden okumak için Giono'nun Hayatın Zaferi, Aragon'un Elsa'nın Gözleri, Hölderlin'in Empodekles adlı eserlerinin bulunduğu ifade edilerek Friedrich Hölderling'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 66).

MS'de bugün Almancanın en büyük şairlerinden biri olarak tanınmasına rağmen tüm dünyanın onun ölümünden haberi bile olmadığı ifade edilerek Friedrich Hölderling'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 85).

Friedrich Nietzsche (YK 83, 84, 125, 139, 144; EÜM 308; YG 62, 130; ED 98, 210, 292; MS 32, 150) (Röcken 1844- Weimar 1900) Alman filozoftur. Evrendeki yaratıcı gücün simgesi olan üstinsan kuramını ortaya atmakla ünlüdür. Polonyalı bir aileden gelen büyükbabası gibi babası da

papaz olan Nietzsche 1858'te Fichte, Schlegel, Kloptock ve Ranke gibi ünlü Alman aydınlarının okudukları Pforta'ya yazılmış ancak kurumun sistemini sıkıcı bulmuş ve Germania adlı derneği kurmuştur. Bu dernekte Byron'la ilgili bir yazısında "Üstinsan" (Übermensch) kavramını ortaya atmıştır. 1869'da Wagner'le tanıştıktan bir süre sonra Basel Üniversitesinde klasik filoloji profesörü olarak çalışmaya başlamıştır. Homeros'u şiirin öncüsü sayan filozofa göre sanatın biri Apollo, diğeri Dionysos olmak üzere iki yaratıcı tanrısı, koruyucusu bulunmaktadır. Apollo ölçünün, ışığın, dengenin, Dionysos ise coşkunun, içten dışa doğru yaratıcı taşkınlığın, müziğin tanrısıdır. İnsanın yaratma eylemine girebilmesi için önce kendini, sonra çağını aşmalı ve bütün evreni kaplayan bir bakış açısı kazanmalıdır. Ona göre insan müzikle kendini aşabilir ve varlığın özündeki gerçek manayı sezebilir (TDÜA, 1983, 4220).

YK'de Şahabettin Süleyman'ın erken yaşta vefat etmesinin nedeninin Nietzsche ile Ibsen'den hızlanan bedbinliğine, alkolizme ve evlenmesine rağmen devam eden derbeder yaşam tarzına bağlı olduğu (YK 83), Şi'r-i Kamer'lerdeki şiirleri ile dört sonesindeki isyanının Nietzsche'yi anımsattığı (YK 84) insanı tabiatla birleştiren alkolün bulunduğu her yerde Dionysos ve Cemşid'in kendiliğinden olacağını düşündüğü (YK 125), musikiyi dionizyen sanatların ilk sırasında gören (YK 139) Nietzsche'nin Apollo ile Dionysos karşılaşması görüşünün onun büyük buluşlarından olduğu (YK 144) ifade edilerek Nietzsche'ye beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Dionysos'un da Apollon gibi eskilerin hürmet ettiği bir Tanrı olduğu ve her sanat eserinin varlığını bu iki tanrıya aynı derecede borçlu olduğunun Nietzsche'den sonra herkesin bildiği bir gerçek olduğu söylenilerek Nietzsche'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 308).

YG'de Tanpınar'ın genç bir arkadaşının yazdığı hikâyede Nietzsche'den Freud'a kadar birkaç felsefi sistemin, pek çok sanat teorisinin bulunmasına rağmen eserin yerli bir sıcaklığa ihtiyacı olduğu (YG 62), yazarın "Sensualite'nin köpeği" adını verdiği yırtıcı fakat nazik olan, şuur eşliğinin önünde sürekli şekil değiştiren Sfenks'i duyduktan sonra ruhu kaplayan ve tembelliği yenen aşkın, büyük sınavı geçmiş asıl aşk olduğu (YG 130) ifade edilerek Nietzsche'ye iki yerde atıf yapılmıştır

ED'de “*Apollon aslında yoktur, insanların uydurmasıdır.*” diye düşündüğü (ED 98), büyük şair ve filozof olan Wagner'in öğrencisi olduğu (ED 210), Yahya Kemal'in Telâki şiirinin bir yandan eski şiiri diğer taraftan Nietzsche'nin Apollonien nazariyesini anımsattığı, bu nazariyeye göre Yunan sanatının Apollon ve Dionysos'da toplandığı (ED 292) söylenerek üç yerde Nietzsche'ye atıf yapılmıştır.

MS'de “*Allah öldü*” diye haykırarak kendisinden on bir asır önce, Epir kıyılarındaki felaketin öcünü almaya ve bireyselliğini ortaya koymaya çalışmasına rağmen Hıristiyanlığın ferdi saadeti düşünmediği ve kendisine manevi insanı yaratmaya çalıştığı (MS 32), felsefenin belirli temeller üzerine yükseldiğini belirttiği (MS 150) ifade edilerek Friedric Nietzsche'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Friedrich Wilhelm Schelling (OATET 246, 528) (Leonberg 1775-Bad Ragaz 1854) Alman filozof. Tübingen Üniversitesinde tanrıbilim ve felsefe öğrenimi gören Schelling burada Hegel ve Hölderlin ile yakın ilişkiler kurmuştur. Pek çok üniversitede ders vermiş, Münih Üniversitesinde felsefe profesörü olmuş ve Berlin'de 1846'ya kadar mitoloji ve vahiy dersleri vermiştir. Alman idealizminin Hegel'den sonraki ikinci büyük düşünürüdür. Engels ve Kierkegard gibi öğrencileri yetiştiren Schelling Yeni Platonculuk ve Jacop Böhme'nin gizemciliği üzerine araştırmalar yapmış, dinsel bilincin üzerinde önemle durmuştur (GKA, 1983, 7660).

OATET'te Suavi'nin Türklerin İslam felsefesine yaptığı hizmetlerden söz ederken ilmî olmayan yöntemler kullanarak Hegel ve Schelling'in yaptığı felsefelerin onlardan beş altı asır önce Türkler tarafından düşünüldüğünü söylediği (OATET 246), Allah'ın bir parçasının insanlara yansıdığını kabul eden Hamit'in bu nedenle dünyada şeyhlerin, filozofların bulunduğu inandığı, bunların başında da Spinoza, Schelling gibi kişilerin geldiği (OATET 528) söylenerek Friedrich Schelling'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Fuat Paşa (Keçecizade) (NK 6, 7, 14; OATET 111, 132, 140, 141, 142, 143, 146, 151, 152, 153, 154, 155, 159, 160, 161, 162, 163, 166, 168, 169, 174, 178, 184, 186, 188, 214, 216, 217,219, 228, 229, 231, 252, 302, 303, 304, 306,310, 311, 324, 325, 327, 332, 333, 334, 336, 348, 349, 354,

477; **EÜM** 197-199, 206, 208, 222, 228, 236, 237, 401; **ED** 36, 112, 152, 154, 155, 159, 173, 177, 180, 184, 269) (1815- Nis, Fransa 1809) Osmanlı sadrazamı. Keçecizade İzzet Molla'nın oğlu olan Fuat Paşa Tıbbiyeden mezun olarak doktor olmuş ancak doktorluk yapmayarak Tercüme Odasında memur olarak işe başlamıştır. Reşit Paşa'nın koruması altında mesleğinde ilerleyerek büyükelçilik, sadaret müsteşarlığı, hariciye nazırlığı ve sadrazamlık yapmıştır. Fuat Paşa, Batı kültürünü benimseyen ve yaşamında bunu uygulamaya çalışan bir devlet adamı olmuştur (Heper, 2006, 253).

NK'de Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr'ı bırakarak Avrupa'ya gittiği dönemde Namık Kemal'in Yusuf Kamil ve Fuat Paşa ile tanıştığı (NK 6), Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın Reşit Paşa'nın siyasi görüşü ve keskin dehasına sahip olmadığı, bunu da döneme yansıttıkları (NK 7, 14) ifade edilerek Fuat Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Fuat Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 111, 132, 140, 141, 142, 143, 146, 151, 152, 153, 154, 155, 159, 160, 161, 162, 163, 166, 168, 169, 174, 178, 184, 186, 188, 214, 216, 217, 219, 228, 229, 231, 252, 302, 303, 304, 306, 310, 311, 324, 325, 327, 332, 333, 334, 336, 348, 349, 354, 477). Bu atıflarda Tercüme Odasının ilk Türk memurlarından olduğu (OATET 111, 143), Avrupa'da sefirliklerde ve sefalet memurluklarında yetiştiği (OATET 132), Reşit Paşa'nın Fuat Paşa gibi devrin siyasi hayatında söz sahibi olacak kişiler yetiştirdiği (OATET 140), Ali ve Fuat Paşaların birbirlerine yazdıkları mektuplarda ondan velinimet olarak söz ederek Reşit Paşa'ya şükranlarını sundukları (OATET 141, 142), Encümen-i Şuara'nın çalışmaları arasında Fuat ve Cevdet Paşaların birlikte yazdıkları Kavâid-i Osmaniye'nin de bulunduğu, Türkçenin üzerinde duran ilk araştırmalardan olduğu (OATET 146, 159), Islahat Fermanı ile birlikte Fuat Paşa'nın onun öğrencisi ve yakın iş arkadaşı olmaktan çıktığı (OATET 151), Osmanlıcılık ideolojisinin asıl kurucularından biri olduğu (OATET 152), Ziya Paşa'nın Zafername'sinde Ali ve Fuat Paşalar hakkında kullandığı dilin Cevdet Paşa'nın 1856 fermanını beğenenleri "*Müslüman kıyafetli Frenk bozmaları*" nitelendirmesine benzediği (OATET 153), Tıbbiyeyi bitiren Fuat Paşa'nın Fransızca'yı iyi bildiği için Tercüme Odasına alındığı, 1886'dan sonraki yeni nesil eğitimiyle yetiştiği (OATET 154), Ali ve Fuat Paşaların Reşit Paşa'nın mektebini sürdürmesine rağmen çözümlü önleyemedikleri (OATET 155),

Ahmet Cevdet Paşa'nın Reşit Paşa'nın çocuklarına ders vermeye başladığı dönemde Ali ve Fuat Paşalarla tanışıp dost olduğu (OATET 160), 1848'de Memleketeyn'de bulunan Fuat Paşa'nın Reşit Paşa'dan haber götürmek üzere görevlendirildiği, daha sonra Fuat Paşa ile Bursa seyahatlerine çıktığı, Kıbrıs Savaşı sırasında ise Reşit Paşa ile Ali ve Fuat Paşaların arasındaki anlaşmazlığın bütün ızdıraplarına maruz kaldığı (OATET 161), Kozan ıslahatındaki başarılarına rağmen Ali ve Fuat Paşalarla arasındaki dostluğun zedelenmesi üzerine iki yılını İstanbul'dan uzakta yeni kurulan Halep valiliğinde geçirdiği (OATET 162), Fuat Paşa ve Şirvanizade Rüştü Paşa sayesinde Kanun-ı Medeni'nin yerine, fıkıhın esaslarına göre oluşturulmuş Mecellenin çalışmalarına başlandığı, Ahmet Cevdet Paşa'nın da Mecelle Cemiyetinin reisliğine getirildiği (OATET 163), Cevdet Paşa'nın uzun zaman Ali ve Fuat Paşalara kapı yoldaşlığı yaptığı (OATET 166), Cevdet Paşa ile Fuat Paşa'nın birlikte Şirket-i Hayriye nizamnamesini (OATET 168) ve çeşitli gazeller yazdığı (OATET 169), Ahmet Cevdet Paşa'nın Fuat Paşa gibi dönemin önemli isimlerini Tezakir-i Cevdet'te anlattığı (OATET 174), onun kimi eserlerinde eskinin sanatlı yapısının Fuat Paşa'ya yazdığı mektup gibi kimi eserlerinde ise Avrupa tarzı gözlem gücüne sahip olduğunun görüldüğü (OATET 178), Şinasi'nin 1273 kasidesinde Ali ve Fuat Paşalara hücum ettiği ancak Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Yusuf Kamil Paşa'nın vasıtasıyla Fuat ve Ali Paşalar ile arası düzeldiği (OATET 184), Fuat Paşa'ya duyduğu güven ile Şinasi'nin 1279'da divanını yayınlamaya cesaret etmiş olabileceği, Şinasi'nin Ceride-i Askeriye için yazdığı makaleyi, bu makalenin Fuat Paşa tarafından düzenlenmiş hâlini ve Fuat Paşa'nın ondan Ceride-i Askeriye'nin bir iki sayısını birlikte çıkarmak için nezaret etmesini istediği mektubu Ebüzziya Tefvik'in Nümune-i Edebiyat'ta yayınladığı (OATET 186), Şinasi'nin Fuat Paşa'nın isteği üzerine 1867'de Paris'ten İstanbul'a döndüğü, Mr. Gibb'e göre onu İzmir valiliğini kabul etmeye bile razı ettiği (OATET 188), Şinasi'nin Fuat Paşa ile olan dostluğunun "Mebhusetü anha" tartışmasıyla başladığı (OATET 214), Abdülaziz döneminde Ali, Fuat ve Mithat Paşaların bile bir dönem Şura-yı Devletin açılması için önemli hazırlıklara giriştiğini gösteren kanıtların bulunduğu (OATET 216), Mısır'da Meclis-i Nüvabbinin açılması üzerine Fuat Paşa'nın gazetelerde Mısır'ı örnek olarak halka ve hükümete gösterilmesini istediği (OATET 217), Ali ve Fuat Paşaların, sarayla

her istediği zaman iletişime geçebilen Mısır Hidivi'nin tesiri altında kaldıkları (OATET 219), Namık Kemal ve Ziya Bey'in birlikte çalıştıkları Hürriyet gazetesinin bir yandan Ali ve Fuat Paşaların idaresine karşı çetin bir mücadeleyi sürdürürken diğer taraftan Tanzimat'ın ülke içinde oluşturduğu ikizli yapılara dikkat çektiği (OATET 228), kimi zaman demagojiye inen genç yazarların sadece Fuat Paşa'yı vurmak için yaptığı haberlerin onları mücadele ettikleri zihniyetin safına geçirdikleri (OATET 229), Muhbir gazetesinde yazarlık yaptığı dönemlerde Suavi'nin meşhur vaazlarına Fuat Paşa'nın da katıldığı, hatta Suavi'nin de Fuat Paşa'nın evinde yemek yediği (OATET 231), Cevdet Paşa, Fuat Paşa, Ziver Paşa ve Leyla Hanım'ın eski şiirin bilgiç, eklektik, hayata ve saraya bağlı modalarını ufak tefek farklarla devam ettirdikleri (OATET 252), Sadrazam Fuat Paşa'nın sakalını okşamaması nedeniyle Muhtar Bey'in saraydan çıkarıldığı (OATET 302), Ziya Bey'in İstanbul'da kalmasını tehlikeli gören Ali ve Fuat Paşaların onu Atina Sefaretine naklettirmeleri (OATET 303), Ziya Paşa'nın Amasya'ya tayin edildiği dönemde Fuat Paşa'nın sadrazamlık görevinde bulunduğu (OATET 304), Hürriyet gazetesinin yüzüncü sayısından sonra tatile çıktığı dönemde padişahın İstanbul'a dönüşünden sonra gözden düşen, Girit seyahati sırasında sadaret kaymakamında bulunmasına rağmen yeni yaptırdığı konağı elinden alınan, yersiz muamelelere hedef olan Fuat Paşa'nın Nis'de ölü bulunduğu (OATET 306), sürekli insanlarla mücadele hâlinde olan Ziya Paşa'nın hülyalarını ilk yıkanların Ali ve Fuat Paşalar olduğu (OATET 310), Ziya Paşa'nın Mabeyindeki Ali ve Fuat Paşalara karşı hareket tarzının padişahın bilerek izin verdiği bir saray entrikası olduğu, bundan sonraki olaylarda Ali ve Fuat Paşaların da kabahatlerinin bulunduğu (OATET 311), Ziya Paşa'nın Ali ve Fuat Paşaları İmparatorluğun kötü talihi olarak düşündüğü (OATET 324), Ziya Paşa'nın Zafername'sinde Ali ve Fuat Paşalardan söz ettiği (OATET 325, 327), Abdülaziz'in Mısır prensesi Tevhibe Hanım ile evlenmelerine karşı çıkan Fuat Paşa'nın bu tavrının saltanat müesseselerinde herhangi bir değişikliğe taraftar olmadığını gösterdiği (OATET 332), Fuat Paşa'nın Avrupa'dan hasta dönmesi sebebiyle Ali Paşa'nın yalnız kaldığı, Ziya Paşa'nın Veraset Mektupları'yla Fuat Paşa'nın yerini hem padişahın hem de halkın nazarında düşürüldüğü (OATET 333), Rüya'da ise Ali ve Fuat Paşaların fenalıklarını memlekete verdikleri zararları

saymaya devam ettiği (OATET 334), Şir ve İnşa'da da Ali ve Fuat PaŐalarının zamanında Babıali'de tekrar başlayan sũslũ, uzun cũmlelerden Şikâyet ettiği (OATET 336), Fuat Paşa'nın ısrarıyla ũlkeye dŕnen Şinasi'nin Babıali'ye teslim olduğunu sanan Namık Kemal, Recaizade'ye gŕnderdiđi bir mektubunda Şinasi'ye gazetesinde iŐ vermemesini, alakasını bir Şekilde kesmesi gerektiğini tavsiye ettiği (OATET 348, 477), Ali ve Fuat PaŐalarının devlet nũfuzunun Babıali'de kalmasını sağladıkları, padişahın ũzerinde bir baskı kurabildikleri (OATET 354) ifade edilmiştir.

EŬM'de Fuat Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (EŬM 197- 199, 206, 208, 222, 228, 236, 237, 401). Bu atıflarda Ahmet Cevdet Paşa'nın on beş sene boyunca Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa ile beraber yaşayarak onlara arkadaşlık ettiği (EŬM 197) ancak 1864'ten sonra onların temsil ettiği Tanzimat ve Batıcılık dũŐũncelerini eleŐtirmeye başlayarak Babıali'nin muhafazakâr tarafında olmayı tercih ettiği (EŬM 198), Ahmet Cevdet Paşa'nın Fuat Paşa ile beraber Şirket-i Hayriye nizamnâmesi adlı bir eser yazdığı (EŬM 199), Batılı bir yazardan hiçbir farkı bulunmayan Ahmet Cevdet Paşa'nın tezkiresinde Fuat Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâleriyle gŕrũndũkleri (EŬM 206), Reşit Paşa'nın sevmesine rağmen Ali ve Fuat PaŐalarının Ahmet Vefik Paşa'dan hoşlanmadığı (EŬM 208), Şinasi'nin Tasvir-i Efkar'ı bırakarak Avrupa'ya gittiği dŕnemde Yusuf Kamil Paşa ve Fuat Paşa ile ilişkilerinin sıklaştığı (EŬM 222), yerli sanayiye iflas ettiren yabancılara serbest ticaret hakkının sorumlusunun Ali ve Fuat PaŐalarının olduğu (EŬM 228), Mithat Paşa'nın sũrgũn edilmesinden sonra Namık Kemal'in gerekli politik tecrũbenin oluŐabilmesi için zamana ihtiyaç olduğunu anlamıŐ olabileceği ve eleştiri oklarını atmaktan çekinmediği Ali ve Fuat Paşaları biraz daha iyi anlamıŐ olabileceği (EŬM 236), Fuat Paşa'nın Mithat Paşa'yı "ebulahrar" (hũrriyetilerin babası) diye ŕvdũđu (EŬM 237), İbnũlemin Mahmut Kemal'in eserinde Ali ve Fuat PaŐalarının Yusuf Kamil Paşa'nın dostları olduğu için var olduğu (EŬM 401) ifade edilmiştir.

ED'de pek çok yerde Fuat Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (ED 36, 112, 152, 154, 155, 159, 173, 177, 180, 184, 269). Bu atıflarda, Namık Kemal'den ŕnce Fuat, Ali ve Cevdet PaŐalarının mektup tũrũnũ kullandığı (ED 36), Tanzimat'la birlikte Babıali'de Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın oluşturduğu gibi bir fikir etrafında toplanan zũmrelerin meydana geldiği (ED

152), Fuat Paşa'ya gizli bir ittifak teklif eden Ziya Paşa'yı Ali Paşa'nın Mabeyinden uzaklaştırarak Atina'ya göndermek istediği ancak Ziya Paşa'nın Kıbrıs'a kaçtığı (ED 154), Mustafa Fazıl Paşa'nın Ali Paşa'yı vurması için Namık Kemal ile Ziya Paşa'ya bir milyon frank teklif ettiği, Ziya Paşa'nın bu teklifi kabul ettiği ancak Fuat Paşa'nın kalp krizinden ölümünden kısa bir süre Mustafa Fazıl Paşa'nın parayı kestiği (ED 155), Reşit, Ali, Fuat ve Mithat Paşaların Tanzimat devrinin dört büyüğü olduğu (ED 269), çok sabırlı olan Ali ve Fuat Paşalara (ED 159), kızan Ziya Paşa'nın çok sinirli bir gazeteci, devlet adamı ve kindar bir insan olduğu (ED 173), Tanzimat döneminde ilk Reşit Paşa'nın nesrinin etkili olduğu, Cevdet, Fuat ve Ali Paşaların onu taklit ettikleri, zamanla bu üslubun ağırlaştığı (ED 177), Ali ve Fuat Paşaların ölümünün ardından Osmanlı'da V. Murat, Mithat Paşa, Namık Kemal ve arkadaşlarının kaldığı (ED 180) Sultan Aziz ile Fuat Paşa'nın barışmaları, Sultan Aziz'in tahtan indirilmesi, yerine V. Murat'ın tahta çıkartılması ve Mithat Paşa'nın sürgüne gönderilmesinin Abdülhak Hamit'te isyan duygularını uyandırdığı (ED 112), 1867'de Genç Osmanlıların Paris'te toplandığı dönemde Fuat Paşa ile padişahın Paris'e gittikleri (ED 184) ifade edilmiştir.

Fuat Ömer Keskinoglu (YK 165) (1905/ 1906- 1967) Avukat. Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcılığı yapmıştır. Nazım Hikmet'in savunmasını yapan avukatlardandır (Fuat, 2002, 96).

YK'de Yahya Kemal'in bir rubaisini Fuat Ömer'e ithaf etmesi nedeniyle Fuat Ömer'e bir yerde atıfta bulunulmuştur (YK 165).

Fuat Raif Bey (YK 90) Atatürk dönemi dil kurultaylarında Türk lehçelerinden kelime alınması gerektiği görüşünün en hararetli savunucusudur (Karahana, 2009, 850).

YK'de Ziya Gökalp'in de katıldığı dil konusundaki polemikler nedeniyle Fuat Raif Bey'e bir yerde atıfta bulunulmuştur (YK 90).

Fustel de Coulanges (YK 58) (Paris 1830- Massy 1889) Fransız tarihçidir. Strasbourg Edebiyat Fakültesinde ve Sorbonne Ortaçağ tarihi kürsüsünde profesörlük yapan Fustel de Coulanges'in en önemli eseri La

Cité Antique'de (Eski Site) (1864) geçmişi olayların mantıklı birer silsilesi olarak görmekte bu anlayışla site kavramının ve Roma İmparatorluğu'nun nasıl olduğunu anlatmaktadır. Bu eseriyle yazar aędař tarih okulunun öncüsü sayılmaktadır (ML, 1969, 880).

YK'de La Cité Antique'nin Medine-i Ulâ adıyla tercüme edilmesi ve Batı'da da çok sevilmesi bağlamında Fustel de Coulanges'a bir yerde atıfta bulunmuştur (YK 58)

Fuzuli (OATET 1, 22, 33, 81, 260, 313, 340, 346, 524, 538, 546, 554; YK 71, 75, 107, 111, 116, 117; EÜM 6, 60, 110, 134, 137-160, 254, 325, 326, 353, 377, 437, 503, 507, 508, 521; YG 36; ED 51, 60, 104, 115, 163, 172, 187, 194, 222, 261, 272, 282, 284; MS 23, 58) (Bağdat 1490- Bağdat 1556) Türk edebiyatının en önemli şairlerindedir. Bir aşk şairi olan Fuzuli'nin şiirlerinde yüksek bir tasavvuf felsefesi bulunmaktadır. Sade dille yazdığı şiirleri ile her kültür seviyesinden okuyucuya hitap etmiştir. Fuzuli'nin şiirlerin her katında ayrı bir tat bulunmasından dolayı, onun adı belirli bir dönemle sınırlı kalmamış, Divan edebiyatı denildiğinde ilk akla gelen isimlerden biri olmuştur. Rind ü zâhid, Heft Câm, Beng ü Bâde, Hüsn ü Aşk, şikâyetnâme yapıtlarından bazılarıdır (Hacıeminoğlu, 2008, 11- 15).

OATET'te Fuzuli'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 1, 22, 33, 81, 260, 313, 340, 346, 524, 538, 546, 554). Bu atıflarda XV. ve XVI. asırlarda Moğol istilasından sonra teşekkül eden her üç lehçede dil zevkini verebilen eserler yazdığı (OATET 1), şiirlerinde Fuzuli'nin Necati Bey'e seslendiği, Baki'nin Fuzuli'yi, Nadim'in Baki'yi hatırladığı, böylece eski şiiri bir atölye çalışması hâline getirdikleri (OATET 22), eski nesrin sığlığının asıl sebebinin inşa olmadığı, Fuzuli ve İdris-i Bitlisi'nin verdikleri örneklerle başlayan inşanın sadece XVII. asrın ortasına kadar devam ettiği (OATET 33), Fuzuli, Baki, Nedim gibi nazmı da nesri de İzzet Molla'dan çok daha iyi kullanan şairlerin İzzet Molla gibi nesri kullanmayı düşünmedikleri (OATET 81), Leskofçalı Galip Bey'in Fuzuli'nin ve Nedim'in şiirlerindeki cevher olan özlemi benimseyip kendi üslubuna göre değiştirdiği (OATET 260), Ziya Paşa'nın Fuzuli'ye nazire söylediği (OATET 313) ancak Ziya Paşa'nın Fuzuli'de de neyi seveceğini karar veremediği (OATET 340), Namık Kemal'in şiirlerinde Fuzuli gibi büyük ustalara benzemeye çalışma gayretlerinin onda

ömrü boyunca devam ettiği (OATET 346), Hamit'te de kuvvetli bir Fuzuli tesirinin görüldüğü (OATET 524), Tanzimat'tan sonraki devrin İslam edebiyatlarına ve Fuzuli'nin mersiye ile élegie'nin esasını oluşturduğu şiirlerine dönüş yaşandığı (OATET 538), Hamit'in Makber'inde Şeyh Galip ve Fuzuli'yi hatırlatan mısraların bulunduğu (OATET 546), bu şiirdeki akıl- ruh mücadelesini de Fuzuli'den aldığı bir beytin etrafında topladığı (OATET 554) söylenilmiştir.

YK'de eski şiirin bütün özelliklerini en iyi şekilde temsil etmesi (YK 71, 107, 111, 116, 117), Tefik Fikret'in Âveng-i Tesavir şiiri bağlamında (YK 75) Fuzuli'ye altı yerde atıf kullanılmıştır.

EÜM'de Fuzuli'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 60, 110, 134, 137-160, 254, 325, 326, 353, 377, 437, 503, 507, 508, 521). Bu atıflarda pek çok kez kaleme alınan Leyla ve Mecnun'u geleneğinin dışına çıkararak kahramanlarının bütün psikolojik hâllerini eserine yansıtan Fuzuli'nin eskiler tarafından anlaşılmadığı ve onun gibi başka bir eser yazılmadığı (EÜM 60), Yahya Kemal'in Baki, Fuzuli, Naili, Nedim ve Şeyh Galip'ten ya da halk şiirinden seçtiği her konuşmasında eski şiirin ve milli dehanın dayandığı lirizmi yansıttığı (EÜM 110), her zaman tek başına olan Yunus Emre'nin eğer bir kalabalığa eklenmesi gerekirse bu kalabalığın yaptığı işi devam ettiren Baki, Nefi, Nedim, Fuzuli, Şeyh Galip, Haşim ve Yahya Kemal'den oluşacağı (EÜM 134), Fuzuli ile eki şiirin sıkı nizamı ve ortak lügati içinde gerçekten çıktığı açmış olan Şeyhi, Necati Bey, Baki, Nedim, Şeyh Galip gibi isimlerin boy ölçüşebileceği ancak Fuzuli'nin şahsi tecrübesi ile bu şairlerden ayrıldığı, kendi geleneğinde aşılammış bir eser olan Leyla ve Mecnun eserinin sahibi olduğu, (EÜM 137, 150), bu eser ile edebiyattaki saf, masum, ölümden başka her hareketi reddeden genç kızı edebiyatta yakalamış olduğu (EÜM 138), kronolojik olarak Necati Bey ile Baki'nin arasında duran Fuzuli'nin yumuşak ve her istediğini söyleyen dili, söyleyiş ve duyuş tarzı ile Baki'den ayrıldığı (EÜM 143- 149, 156- 160), Hamit'in mesut hayatı karşısında birkaç kuruş için sağa sola dilekçe yazan Fuzuli gibi edebiyatın hakiki prenslerinin hayatlarının akla geldiği (EÜM 254), Türk edebiyatının Fuzuli, Baki, Nefi gibi büyük üstatları dahil Yahya Kemal'e kadar hiçbir şairin dilin saf ve keskin şuuruna sahip olmadıkları (EÜM 325), Yahya Kemal'in ne Fuzuli, ne de Baki olduğu, onun eski dille yazdığı manzumelerinin unutulmuş modalardan toplanan bir

koku ve bir zevk olduğu (EÜM 326), bugün Fuzuli, Naili, Şeyh Galip, Nedim gibi büyük şairlerin sesinin duyulmasında Yahya Kemal'in şiirlerinin tesirinin bulunduğu (EÜM 353), İsmail Habip'in okuya okuya Nedim'i, Şeyh Galip'i, Fuzuli'yi en güzel tarafları ile benimsediği (EÜM 437), Fuzuli'nin "su" redifli kasidesindeki bazı mısralarında şiirden istenebilecek her şeyi fazlasıyla verdiği mükemmeliyet ile bir kenara bırakıldığında Türk şiirinin suyun kamaşmaları ve sesi ile dolu olduğu (EÜM 503), en sevdalılarının bile Fuzuli, Nedim, Şeyh Galip gibi birkaç önemli isimden ilerisini saymadığı eski şiirin bir saray gibi kapılarının sımsıkı kapalı olduğu için eleştirilerin hep bu kapılar önünde yapıldığı (EÜM 507), İslam medeniyetindeki örnekleri kendi diline geçirerek dilini zenginleştirme arzusunun Fuzuli'ye kadar yetişen bütün Türk şairlerinde açıkça görüldüğü (EÜM 508), Fuzuli gibi eski şairlerin eserleri ile haşır neşir olan Şeyh Galip'e bu durumun kendine devrinin lisan ve fikir modaları karşısında bir tür özgürlük verdiği (EÜM 521) ifade edilmiştir.

YG'de Türk dil ve zevkinin aynı kanaldan beslenmeye devam ettiği, Nedim ve Fuzuli'nin Hallac-ı Mansur'un haksız yere dökülmüş kanının hesabını sordukları ifade edilerek Fuzuli'ye bir yerde atif yapılmıştır (YG 36).

ED'de pek çok yerde Fuzuli'ye atıfta bulunulmuştur (ED 51, 60, 104, 115, 163, 172, 187, 194, 222, 261, 272, 282, 284). Bu atıflarda, şair olan bir Fuzuli'nin eğer bir minyatürcü olsaydı aşkını sevgilinin yüzünde görülebileceğinin, o yüzde fedakârlık olacağıının, kendinden feragat bulunacağıının düşünüldüğü (ED 51), Fuzuli'nin "*Bin canım olsa da senin için bin defa ölsem.*" dediği (ED 60), Yahya Kemal'in Musset ve Fuzuli gibi âşık olmadığı (ED 104), eski şiirde aynı motiflerin her şaire göre değiştirdiği, Fuzuli'de gül daima kanayan bir yarayken Baki ve Nedim'de farklı farklı anlamlara geldiği (ED 115), Fuzuli'nin terci-i bent ve terki-i bent nazım şekillerini çok kullandığı (ED 163), Harabat'ta dilin hissi tarafının Fuzuli tarafından verildiğini söylediği (ED 172), tasavvufi hikâyenin esasının, Fuzuli ve Şeyh Galip mesnevilerindeki gibi disiplin olduğu (ED 187), Gülnihal'daki Muhtar Bey ile İsmet'in aşkının aileden başlaması ve sadakati yönünden Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun'una benzediği (ED 194), Haşim'in Fuzuli'yi ve Şeyh Galip'i sevdiği (ED 222), klasik edebiyattaki beş büyük şairin Fuzuli, Baki, Nefi, Nedim ve Şeyh Galip olduğu (ED 261), vezin açısından Makber'in Fuzuli'nin tesiri altında bulunduğu, Fuzuli'nin edebiyatı ile İstanbul

edebiyatının arasındaki farkın ile İstanbul'un iklimi ile Irak'ın iklimi arasındaki farka benzediği (ED 272) Fuzuli'nin dünyevi ve uhrevî, Abbasî ve şehit-i Kerbela sanatının arasında yer aldığı (ED 282), Nesimi'nin "*Deryâ-yı muhîr cûşa geldi*" mısralı mesnevisinin Fuzuli'ye Leyla ve Mecnun'u hazırladığı (ED 284) ifade edilmiştir.

MS'de eski Türk şiirinin gelişim devresi olan XVI. yüzyılda, klasik şekilli ve derin hisli büyük aşk şairi olduğu (MS 23), evliyaullahtan bir zat olduğu (MS 58) ifade edilerek Fuzuli'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Füreyâ Kılıç (Koral) (MS 222) (İstanbul 1910- İstanbul 1997) Türk seramik sanatçısıdır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünü bitiren Koral bir dönem Vatan gazetesinde müzik eleştirileri yazmış, 1950'de Paris'te Fransız seramikçi Serre'nin desteğiyle bu alandaki çalışmalarını geliştirmiştir. 1954'te Türkiye'de kendi fırınına kuran Koral İstanbul'dan, eski gelenekten, Osmanlı yapılarından ilham almış, şiirsel bir basitlik ve sanatsal kabiliyeti ile eşsiz eserler ortaya koymuştur (DBİA, 1993-1995, 69).

MS'de eski zevkin en canlı taraflarını yakalayıp icat türünden bazı çalışmaları bulunması bağlamında Füreyâ Kılıç'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 222).

Gabriele D'Annunzio (MS 89) (Pescara, Francavilla 1863- Gardone, Riviera) İtalyan şair ve yazardır. Roma'da edebiyat öğrenimi gören Gabriele 1897'de sağcı grubun parlamento üyeliğini yapmış ancak aktif siyasetten kaçınmıştır. 1915'te gönüllü katıldığı hava savaşlarında tek gözünü yitirmiş, 1924'te Mussolini onu Montenevoso Prensi yapmış, 1937'de Kraliyet Bilimler Akademisi'nin başına geçmiştir. Bütün konu ve akımları deneyen yazar kendine özgü bir üslupta yazmış, İtalyancayı büyük bir ustalıkla kullanmıştır (GKA, 1984, 2457).

MS'de sanatları kıyaslarken dikkat etmek gerektiği, Dante'nin sadece tek kitap denilen Divina Commedia adlı büyük eserinden sonra D'Annunzio'ya kadar olan çalışmaların hiçbirisinin bu kadar uzun olmadığı ifade edilerek Gabriele D'Annunzio'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 89).

Galatea (EÜM 305) Yunan mitolojisinde denizler tanrısı olan Poseidon'un sualtı perisi (nereid) kızlarından biridir. Çok güzel olan Galatea kaba ve inatçı, tek gözlü devle evlidir bu mutsuz evlilik içindeyken Acis adında bir çobana aşık olmuştur. Durumdan haberi olan dev Acis'i öldürür, Galatea'da aşk acısıyla ve sabırla evliliğini sürdürür. Ölümünden sonra Galatea çektiği acılar ve sevgisi nedeniyle ölümsüzleştirilerek tanrı katına yükseltilir. Raffaello'nun olayı resmettiği freskinde, Galatea ölümsüzleşme anında sular üstüne iki yunusun çektiği deniz kabuğundan bir arabada yükselmektedir (Y.: 2012).

EÜM'de Yahya Kemal'in Deniz şiirinde kalbi ve onun bayağı endişelerini, Faust'taki "homonculus"u geniş tabiattan ayıran "billûr mahfaza" gibi bir şey kabul ettiği ve insanın daima değişen oluşun kanunlarını öğrendikten sonra "cam mahbesini" Galetée'nin sedef arabasında kırarak büyük bütüne kavuşması gibi ferdi zaafardan kurtularak birliğe kavuşulmasını istediği ifade edilmiş ve bu bağlamda Galatée'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 305).

Galilei (Galileo, Galiée, Galile) (OATET 40; YK 57, 142) (Piza 1564- Arcetri 1642) İtalyan gökbilimci ve fizikçidir. Floransalı aydın bir ailenin çocuğu olan Galilei yoğun olarak matematik üzerine çalışmış, 1589'da Padova Üniversitesinde matematik profesörü olmuştur. Sıvılı termometreyi ilk kullanan, birleşik kaplar kanunu, hidpostatik teraziyi, doğru mikroskobu ilk tasarlayan kişidir. 1609'da kendi adını taşıyan ıraksak mercekli dürbünü yaparak gök cisimlerini incelemeye başlamış, Jüpiter'in uydularını, Satürn'ün halkasını, Güneş'in kendi eksenini etrafında döndüğünü ve lekelerini vd. bulmuştur. Bütün bu buldukları Kopernik'in Güneş merkezli evren tezini doğrulayınca onun doktrinlerini öğretmeye başlayan Galilei Papalık hükümetine şikâyet edilmiş, engizisyon mahkemesinde gözaltına alınarak Floransa yakınlarında ikamet etmeye zorlanmıştır. Mahkemesi sonunda ünlü "Epur si muove" (Her şeye rağmen dünya dönüyor) sözünü söylediği rivayet edilmektedir (ML,1969, 924).

OATET'te Kâtip Çelebi'nin Atlas tercümesi vasıtasıyla Osmanlı aydınlarının aynı zamanda Copernic ve Galilée'nin sistemlerinden haberdar

olduğunun anlaşıldığı söylenerek Galilei'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 40).

YK'de dünyanın yuvarlak oluşu vb düşünceler ve bu düşüncelere inananların Floransa'ya sürgün edilmeleri bağlamında iki yerde Galilei'ye atıfta bulunulmuştur (YK 57, 142).

Galip Ataç (EÜM 415) (İstanbul 1879- Ankara 1947) Türk doktor ve yazardır. Hammer tarihini Türkçeye çeviren Mehmet Ata Bey'in oğludur. Yükseköğrenimine İstanbul'da başlamış, daha sonra Fransa'da devam etmiş olan Ataç iç ve sinir hastalıkları uzmanı olmuştur. Doktor olarak çeşitli kurumlarda çalışan Ataç İstanbul Tıp Fakültesinde tıp tarihi okutmuş, İstanbul milletvekilliği yapmıştır (TA, 1946- 1983, 81).

EÜM'de Tanpınar'ın Nurullah Ataç ile ağabeyi vasıtasıyla tanıştığı söylenerek Galip Ataç'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 415).

Gaston Bachelard (YK 142, 145, 146, 156, 159, 164, 165; ED 226, 227, 229, 295) (Bar-sur-Aube 1884- Paris 1962) Fransız edebiyat eleştirmeni ve bilim felsefecisidir. Bachelard, *Le nouvel esprit scientifique* (Yeni Bilimsel Anlayış) ve *La formation de l'esprit scientifique* (Bilimsel Anlayışın Oluşumu) adlı yapıtlarında doğrudan bilgiyi ve günlük hayattan çıkarılan genellemeleri bilimsel bilgi üretimi önündeki epistemolojik engeller olarak değerlendirmiştir. Bachelard algısal bilgi ile bilimsel bilgi arasındaki ilişkiyi ve farkı açıklamak için kuramsal bir model oluşturmaya çalışmıştır. Ayrıca *La psychanalyse du feu* (Ateşin Psikanalizi), *L'Eau et les rêves* (Su ve Rüyalar), *La poétique de l'espace* (Uzayın Şiirselliği) eserlerinde şiirsellik maddi imajlar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu eserlerinde insanoğlunun tarihi boyunca oluşturduğu maddesel hayal gücü imgelerinin şiir, rüya ve felsefe alanlarındaki görünümünü incelemiştir. Ateş, su, hava ve toprak imgelemelerinin şiirin anlam dünyasının özünü oluşturduğunu söyleyen Bachelard imge çözümlemesine dayanan yeni bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu düşünceleriyle Bachelard, edebi metne ve yazarın biyografisine aşırı bağlı olan Fransız eleştirisine karşı 1950'lerden başlayarak geliştirilen, varoluşçu, yapısalcı, Marxist ve psikanalizci eleştiri anlayışlarını da bünyesinde barındıran

'nouvelle critique' (Yeni Eleştiri) hareketinin öncülerinden olmuştur (TDÜA, 1983, 580, 581).

YK'de Gaston Bachelard'a yedi yerde göndermede bulunulmuştur. Bunların tamamı Bachelard'ın Su ve Rüyalar eserindeki maddeye bağlı muhayyile unsurları üzerine tetkikleriyle ilgilidir (YK 142, 145, 146, 156, 159, 164). Tanpınar bu bağlamda (su, deniz, hava, rüzgâr, ışık) hocasının bazı şiirlerini incelemiştir. Ayrıca böyle bir inceleme metodunun Yahya Kemal'in şiirlerine uygulanabilirliğinin tartışılabilirliğini de düşünmektedir (YK 165).

ED'de dört yerde Gaston Bachelard'a atıfta bulunulmuştur (ED 226, 227, 229, 295). Bu atıflarda tenkit ve tetkik eserlerinde Bachelard'ın psikanaliz yönteminin takip edildiği, insan hayatında bir ağ teşkil eden ateş, su, hava, toprağın tesiri bulunduğu, insanın en aslî şekilde rüyalarından anlaşıldığı (ED 226, 229), Fikret'in en küçük şiirinde bile Bachelard'ın tesirinin bulunduğu (ED 227), Bachelard'a göre akan su biraz da olsa ölümü anımsattığı, Shakespeare'in Ophelia'yı çiçekli bir suda öldürmesini Bachelard'ın şairin en güzel şiiri olarak kabul ettiği, ölüme poetik bir mana yüklediği (ED 226, 295) söylenilmiştir.

Gaston Gallimard (MS 198) (Paris 1881- Paris 1775) XIX. yüzyılın öne gelen yayınevlerinden birini kuran Fransız yayımcıdır. Paris Üniversitesinde hukuk ve edebiyat öğrenimi gören Gallimard pek çok edebiyatçının kitabını, 1933'te başlattığı La Pleida dizisiyle Fransız edebiyatının klasiklerini, iki bin polisiye ve gerilim romanı içeren Seri Noire'i yayımlamıştır (AB, 1993, 95).

MS'de Batı'da her sanat hareketinin başında onun gibi sanatı benimsemiş, bir edebi hareketin sorumluluğunu üzerine yüklenabilen iş adamının bulunduğu söylenerek Gaston Gallimard'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 198).

Gazalî (İmam) (OATET 24, 322; YK 107) (Tus 1058-Tus 1111) Ebu Hamit Muhammet bin Muhammet et Tusi. İranlı fıkıh ve kelam bilgini, düşünür, sufidir. Dönemin ünlü hocalarından ders alan İmam Gazalî Bağdat'taki Nizamiye Medresesi'ne müderris olarak atandı. Din ve felsefe ile yoğun bir şekilde ilgilenen Gazalî tasavvuf konusunda oldukça ileri bir

konuma gelmiş, sufi hayatı yaşamaya başlamıştır. Bâtınlık hakkındaki kitabı ile bu inançta olanların azalmalarına neden olurken, felsefeye karşı oluşu felsefenin gelişmesine engel olmuştur. Gazali felsefeye karşı olmasına rağmen mantığın birçok yanını İslam din bilimlerine sokmayı başarmıştır. Ayrıca tasavvuf ile şeriati bağdaştırarak o dönemde tasavvufun yaşayabilmesini sağlamıştır. Döneminde İbni Sina, Farabi gibi düşünürlerin etkisinde kaldığı, şeri hükümleri mantığa dayandırması sebebiyle eleştirilere uğramıştır (BLSA,1992,9C:4430)

OATET'te Müslüman medeniyetlerinin felsefeye yol açtığı için kelamı men ettiği, İmam-ı Gazali'nin burada oynadığı büyük rolün bizzat Arap düşünürleri tarafından eleştirildiği (OATET 24), Ziya Paşa'nın ehlisünnet imamlarından İmam Gazali'ye gelinceye kadar birçoğunun men ettiği eski felsefe ve kelamın meseleleri ile meşgul olduğu (OATET 322) söylenerek İmam Gazali'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de bir yerde İmam Gazali'ye atıfta bulunulmuştur (YK 107). Tanpınar İslam medeniyetinin özellikle Gazali'den sonra bilgi vasıtası olarak "cezbe ve istiğrak"ı tercih ettiğini söylemektedir.

Gazi Giray II (Bora) (ED 246) (? 1554- Akmeşid 1608) Kırım hanı, şair ve musikişinastır. Askeri sahada kendini yetiştiren Giray Han savaşta büyük başarılar kazanmış, Ruslarla savaşarak onları vergiye bağlamıştır. Tarihçi Peçevi'nin yakın dostu olan Gazi Giray şiirlerinde mertlik ve kahramanlık hâkim duygulardır. Arapça, Farsça ve Kırım Türkçesi ile yazılmış şiirleri bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 305, 306).

ED'de vatanî şiirin önce Taşlıcalı Yahya ile başladığı, daha sonra Gazi Giray'ın,

"Râyete meylederiz kamet-i dil-cû yerine

Tuğa dil bağlamışız kâkül-i hoş-bû yerine"

beyitli şiirinin bulunduğu söylenerek Gazi Giray'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 246).

Gazi Timurtaş Paşa (OATET 476) (Bursa 1404) Osmanlı devletinin kuruluş devrinin meşhur paşa ve vezirlerindedir. Gazi Timurtaş Paşa, I. Murat'ın emiri, Yıldırım Beyazıt'ın Anadolu Beylerbeyi, İsa Çelebi'nin veziri ve

kumandanı olmuştur. Savaş tekniklerini bilen bir komutan, yaratıcı bir idereci olmuştur (TA, 1946- 1983, 233).

OATET'te Rezaizade Ekrem Bey'in ailesinin baba tarafınan Gazi Timurtaş Paşa'nın oğlu Umur Bey'e kadar çıktığı söylenerek Gazi Timurtaş Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 476).

Geda Muslu (MS 108) XVI. ve XVII. yüzyıllar arasında yaşayan halk âşığıdır. Bektaşî olduğu tahmin edilen Gedai'nin bu yolda söylediği şiirleri de bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 311).

MS'de Adnan Menderes- Celal Bayar yönetiminin Osmanlı'daki Bektaş Ağa, Patrona Halil gibi her iyi şey engellemeye çalışanlar gibi bir grubun devamı olduğu söylenilerek Bektaş Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 108).

General de Sébastiani (Horace François Bastien Sébastiani de La Porta) (OATET 59) (Korsika 1772- Paris 1851) Fransa mareşalidir. 1802'de bir diplomatik misyon ile Trablusgarp, Mısır, İstanbul ve Suriye'ye gien Sebastian 1806'da elçi olarak İstanbul'a gelmiş, İstanbul'un İngiliz donanmasına karşı olan savunmasına katılmıştır. 1824'te Korsika milletvekili seçilmiştir (TA, 1946- 1983, 245).

OATET'te III. Selim döneminde Fransız İhtilali'nin sonuçları nedeniyle ülkeye gelen yabancıların sayısının bir kat daha arttığı ve bunlarla olan ilişkilerin sefir General de Sebastian'ın devlete bir tür danışmanlık yapması değişik yerlerde kullanıldığı söylenerek General de Sebastian'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 59).

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (OATET 246, 528) (Stuttgart 1770- Berlin 1831) Alman idealist filozof. Tübingen Üniversitesinde felsefe, klasik edebiyat ve ilahiyat okuyan Hegel eski Yunan metinleri ile Kant'ın çalışmalarına odaklanmış, daha sonra Jena'ya giderek burada üniversite öğretim üyeliği yapmıştır. Bir dönem Nürnberg'de bir ortaokul müdürlüğü yapan Hegel Heidelberg, Berlin Üniversitelerinde çalışmıştır. Tarihin ve düşüncenin diyalektik bir süreç içinde geliştiğini savunmuş, bütün alanlara

uyguladığı bu sürecin Mutlak Tin ya da zihne varılmasıyla son bulacağını iddia etmiştir (AB, 1993, 127, 128).

OATET'te Suavi'nin Türklerin İslam felsefesine yaptığı hizmetlerden söz ederken ilmî olmayan yöntemler kullanarak Hegel ve Schelling'in yaptığı felsefelerin onlardan beş altı asır önce Türkler tarafından düşünüldüğünü söylediği (OATET 246), Alah'ın bir parçasının insanlara yansıdığını kabul eden Hamit'in bu nedenle dünyada şeyhlerin, filozofların bulunduğu inandığı, bunların başında da Spinoza, Schelling gibi kişilerin geldiği (OATET 528) belirtilerek Hegel'e iki yerde atıf yapılmıştır.

George Byron (YK 49; EÜM 39, 41; YG 338; ED 26, 48, 56, 85, 232; MS 84, 86) (Londra 1788-Londra 1824) İngiliz şairdir. Romantik şiirlerinin yanı sıra radikal düşünceleriyle de ün kazanmıştır. Döneminde çok yaygın ve önemli olan Doğu yolculuğu modasına uymuş ve Portekiz, İspanya, Malta, Sırbistan, Atina, İzmir üzerinden Çanakkale Boğazı'nı gezmiştir. Bu Doğu yolculuğunun sonunda da *"çağdaşlarını çok etkileyen, ününü borçlu olduğu Turkish Tales'i yazmış ve Childe Harold'da 1001 Gece Masalları'ndaki kıskançlık, aşk, entrika, intikam, ihanet, harem kuralları gibi Doğu temalarını Türklere de yakıştıran bir Türk miti"* oluşturmuştur. (TDÜA, 1983, 1198-1200).

YK'de romantizm akımından sonra Avrupa'da gittikçe maddileşen hayatta bulamadıkları huzuru Doğu'da aramaya çıkan muharrirlerin başında Byron olduğunu söyleyerek yazara bir yerde atıfta bulunulmuştur (YK 49).

EÜM'de entelektüel Avrupa'nın XV. asırdan itibaren bir tek aile gibi yaşamaya başladıkları için Byron, Goethe, Hugo gibi isimlerin şiirde kolayca dünya ölçüsünde şöhret kazandıkları (EÜM 39), dünya ölçüsünün bazen Shakespeare'de olduğu gibi şaşırıken bazen de Byron, Goethe, da Vinci, Michel Ange'de olduğu gibi klasikleşecek isimleri keşfettiği (EÜM 41) söylenerek George Byron'a iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Tanpınar'ın kendisini zaman mefhumundan roman ve hikâye yazarak arındırdığı, böylece şiirde zamanın ona verdiği duygu, düşünce ve anılarından kurtulduğu ancak Byron, Shelley veya Valery gibi büyük şairlerin böyle bir sorun yaşamadığı ifade edilerek George Byron'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 338).

ED'de beş yerde George Byron'a atıfta bulunulmuştur (ED 26, 48, 56, 85, 232). Bu atıflarda Balzac'tan sonra Lord Byron'un herkese tesir ettiği (ED 26), sinemadaki olaylardan Byron, Sartre ve Steinbeck'in edebiyatta yararlandıkları, bir cümle sonundaki kelime veya jestten diğer odadaki bir başka hâle geçebildikleri (ED 48), XIX. asırda Baudelaire ile Goethe arasında olan Byron'a Lamartine'in yazdığı mektubun en güzel şiir olduğu (ED 56), Byron'un bilinmeyen bir azap olduğu (ED 85), edebiyata hüznün Milton, Byron ve romantiklerden geldiği (ED 232) söylenmiştir.

MS'de eserlerin yazıldıkları dillerin yazarlarının tanınması ile oldukça bağlantılı olduğu, Byron'un şöhretinin asıl sebebinin bu olduğu (MS 84), şöhretin kimi zaman döneme içi boş bir isim bırakırken kimi zamansa Byron'da olduğu gibi hedefini şaşırmadığı (MS 86) ifade edilerek George Byron'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Georges Braque (MS 223) (Argenteuil 1882- Paris 1963) Fransız ressam. Humbert Akademisine giden Braque 1907'de geometrik çözümlemelere, Picasso ile tanışarak da Kübizmi oluşturmaya başlamıştır. 1912'de kolaj tekniğini kullanarak resimlerine kumaş, gerçek nesnelere gibi yeni gereçler yapıştırılmıştır. Bireşimsel Kübizm adı verilen bu çalışmalara Picasso da katılmış, I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar beraber çalışmıştır. Kübizm'i "yeni bir mekan yaratmak, oluşturmak" olarak tanımlayan Braque bu akımın bir ressamı olmanın yanı sıra önemli bir kuramcısı da olmuştur (ESA, 1997, 286).

MS'de Avrupa'yı ve özellikle Paris'i görmeyen ressamların sadece iki Braque'ın bulunduğu bir dünyada yetişmesinin zor olduğu ifade edilerek Georges Braque'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 223).

Georges Courteline (YK 80) (Tours 1858- Paris 1929) Fransız roman ve oyun yazarıdır. Babası roman ve kısa oyun yazarı olan Courteline'in öğrenimi sırasında derslerinden çok tiyatro çalışmalarına ilgi göstermiştir. Ülkesi dışında pek tanınmamakla birlikte Fransa'da Molière'den sonra ikinci büyük komedi yazarı olarak kabul edilmektedir. Hayatı boyunca tanık olduğu ironileri sade bir dille eleştirdiği oyunlarındaki rindane kahramanlarıyla halkın sevgisini kazanmıştır (TDÜA, 1983, 1524).

YK'de Gürpınar'ın hicvinin ortaoyunundan gelen başarılarının, Balzac ve Zola bir tarafa, Courteline'e bile yaklaşamayan Paul de Cock romanıyla üçüncü derecede vodvil ve fars arasında sallanan mizahından geldiği söylenerek Gürpınar'a bir yerde atıf yapmıştır (YK 80).

Georges Duhamel (ED 50) (Paris 1884- Valmondois, Fransa 1966) Fransız yazar. 1909'da doktor olan Duhamel'in bilime, müziğe ve tiyatroya olan ilgisi yazılarına yansımıştır. Edebiyat yaşamı şiir, oyun ve edebiyat eleştirileri yazarak başlamış, geçimlerini matbuat işleri ile sağlamayı amaçlayan Abbaye adlı küçük bir topluluğun kuruluşunda yer almış (1906), I. Dünya Savaşı'nda cephede doktor olarak çalışmıştır. 1920'de yazarlığı meslek olarak seçmiş, pek çok roman dizisini bu dönemde yazmıştır (Salavin'in Yaşamı ve Serüvenleri, Pasquerlerin Güncesi vb.). 1935'te Academia Française üyeliğine seçilen Duhamel, 1954'te Türkiye'ye gelerek bir dizi konferans vermiş, 1956'da da Yeni Türkiye, Bir Garp Devleti adlı yapıtını yayımlamıştır (AB, 1987: 513- 514)

ED'de şiirin mimari ve resimden farklı olarak taklitle başladığı ve çıraklık devrinin bulunmadığı, o güne kadar iki şiir mektebi olduğu, bunlardan birinin Paris'te amelelere şiir yazmayı öğrettiği, diğerinin ise Jules Romains ve Duhamel'in kurduğu mektep olduğu söylenerek bir yerde Duhamel'e atıf yapılmıştır (ED 50).

Georges-Jacques Danton (EÜM 491) (Arcis-sur Aube 1759- Paris 1794) Fransız devrimci önder ve hatiptir. Bir süre Orataryen rahipler tarafından eğitilen, daha sonra Reims'te hukuk öğrenimini tamamlayan Danton Paris'te avukatlık yapmaya başlamış, Fransız Devrimi ortaya çıktığında Cordeliers Grubu olarak tanınan örgütü kurmuş, burada ve Jakobenler Grubu'nda yaptığı konuşmalarla adını duyurmuştur. Kamu Güvenliği Komitesinin ilk başkanı olarak görev yapan Danton bu süreçte gittikçe sertleşen bir muhalefet tavrı yürütmesi nedeniyle giyotinle idam edilmiştir (AB, 1993, 292.).

EÜM'de Fransa'daki Eylül İhtilali döneminde Adliye Bakanı olduğu ve muhtemelen onun görevlendirdiği Stanislas Maillard adlı bir adamın bir çeşit

halk mahkemesi kurarak birçok insanı kurtardığı söylenerek Georges-Jacques Danton'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 491).

Georges Maurice Paleologue³ (ED 264) (Paris 1859- Paris 1844) Fransız diplomattır. Dışişleri Bakanlığında çalışan Paleologue Fransa'nın Sofya elçisi olmuş, Dışişleri Bakanlığı siyasi işler müdürlüğü, genel sekreterliği, Rusya elçiliği gibi görevlerde bulunmuş, çeşitli tarihi eserler kaleme almıştır (ML, 1969, 825).

ED'de Ahmet Haşim'i fikir adamlarından ilk döneminde Remy de Gourmont'un, ikinci döneminde ise Alain'in, Anatole France'ın ve Palea gibi yazarlardan etkilendiği söylenerek bir yerde Palea'ye atıf yapılmıştır (ED 264).

George Sand (ED 31) (Paris 1804- Indre, Nohant 1876) Fransız kadın yazar. Babaannesinin yanında köyde büyüyen Sand küçüklükten itibaren eline geçen bütün kitapları okumuş, en çok Rousseau'nun eşitlik ilkelerinden etkilenmiştir. Ömrü boyunca yazdığı aşk hikâyelerinde hem doğal, kırsal yaşamdan hem de Rousseau'dan ilham alarak kadının bağımsızlığını savunmuştur. Ayrıca dergiler kurup güncel siyasal tartışmalara da katılmış, bunları eserlerine de yansıtmıştır (GKA, 1987, 7603).

ED'de iyi ve hür bir kadın olduğu, edebiyata merhameti getirerek romantik romanı yavaş yavaş kurduğu, daha sonra da realizme doğru yol aldığı söylenerek bir yerde George Sand'a atıf yapılmıştır (ED 31).

Georges Rodenbach (EÜM 285; ED 221, 264; MS 145) (Tournai 1855- Paris 1898) Fransızca'yı kullanan Belçikalı şair ve yazar. Hukuk öğrenimi görmüş ancak edebiyat yeteneği ağır basarak Paris'e yerleşmiştir. İlk şiirlerinde F. Coppee'nin etkileri görülen şairin La Jeunesse Blanche (Beyaz Gençlik) eseriyle kendine ait üslubu yakalamıştır. İlk romanı olan La Regne du Silence (Susuş Çağı) Figaro'de tefrika edilmeye başlandığında büyük başarı kazanmış, arkasından diğer roman ve öyküleri gelmiştir. (GKA, 1987, 7401).

³ED'nin 264. sayfasında "Palea" ismiyle yapılan atıf Georges Maurice Paleologue olarak düşünülmüştür. Atıf yapılan diğer iki kişi ile aynı dönemde yaşamıştır.

EÜM'de Ahmet Haşim'in "O eski hücreye benzer ki ömrünün kederi" mısrası ile başlayan şiirinde tesiri bulunduğu söylenerek Georges Rodenbach'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 285).

ED'de Haşim'in sevdiği batılı yazarlar arasında bulunduğu (ED 221) ve Şi'r-i Kamer'de etkisi bulunduğu (ED 264) söylenerek iki yerde Rodenbach'a atıf yapılmıştır.

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birinde Münir Serim'in, Haşim'in Verhaeren ve Rodenbach'ı sevdiğinden söz ettiği belirtilerek Georges Rodenbach'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 145).

Gerard de Nerval (BŞ 205; YK 64, 111; EÜM 254, 287, 421, 488-490, 492; ED 97, 195) (Paris 1808-Paris 1855) Fransız şair ve yazardır. Girdiği Collège de Charlemagne'de geleceğin Parnasçı şiir akımının kurucularından Théophile Gautier'le tanışmıştır. Genç yaşta Alman romantik edebiyatına ilgi duymuş, yirmi yaşındayken yaptığı serbest Faust çevirisiyle Goethe'nin beğenisini kazanmıştır. 1842'de Mısır, Suriye, Lübnan ve Türkiye'yi kapsayan bir Doğu yolculuğuna çıkmış ve dönüşünde Voyage en Orient (Doğu'ya Yolculuk) adlı kitabını yazmıştır. 1841'de bozulan ruhsal sağlığı giderek kötüleşmiş, dönem dönem akıl hastanesinde yatmasına rağmen tamamen iyileşememiş ve 1885'te hastaneden çıktıktan birkaç ay sonra bir sokak lambasına asılı bulunmuştur. Nerval ilk dönemlerinde Alman yazar E.T.A. Hoffmann'dan etkilenerek olağanüstü öğeler barındıran öyküler ve romantik şiirler yazmıştır. Ancak en önemli yapıtlarını son dönemlerinde vermiş, akıl ile akıldışını, günlük yaşam ile doğaüstünü, yaşanan ile geçmiş, akıldan ve gerçeklerden giderek uzaklaşan bir düş dünyası kurmuştur. Nerval, Romantizm'den Sembolizm'e geçişte önemli bir köprü oluşturmuştur (TDÜA, 1983, 4189).

BŞ'de Belkıs ve Süleyman hikâyesinin, şark seyahatinin en güzel ve iç âlemini en iyi anlatan parçalarından biri olduğu ve bu hikâyeyi Beyazıt caminin arkasındaki bir kahvede dinlediği ancak burada genel olarak bilinen hikâyeden farklılık gösterdiği ve hikâyenin doğrudan doğruya Kabala geleceğine bağlı olduğu ifade edilerek Nerval'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 205).

YK'de mükemmelliyet şairi olan Yahya Kemal'in pek çok şeyi kendi potasında eritip şiirinde özü sunduğunu söyleyen Tanpınar bu bağlamda Nerval'e atıf yapılmıştır (YK 64). İkinci ve son atıfta ise her edebiyatta halk ve divan edebiyatı şairleri gibi belirli bir kültür ikiliğinin bulunduğu, Nerval'in de Alman fikriyatının ve romantizminin tesiri altında çocukluğunu geçirdiği eski Capet ve Valois topraklarındaki halk türkülerini toplayıp neşrettiği dönemin Fransız edebiyatında aynı ürpermenin bulunduğu ifade edilmiştir (YK 111).

EÜM'de Hamit'in mesut hayatı karşısında sokak fenerinde kendisini asan Gerard de Nerval gibi edebiyatın hakiki prenslerinin hayatlarının akla geldiği (EÜM 254), anlaşılamayan şiirin bulunmadığı, Bremond'un meşhur konferansında Nerval'den örnek gösterdiği şiirinde bile iyi okuyan okuyucular için şiirin gayet açık olduğu (EÜM 287), Tanpınar'ın Nurullah Ataç ile olan Ankara devresinde Valery'de, Proust'ta, Gide'de, Nerval'de, Yahya Kemal'de kendilerini buldukları ve kendilerini kaybettikleri geceler geçirdikleri (EÜM 421), Nerval'in akliyecisi Doktor Emil Blanche'ın hastanesinde iki kez kaldığı, hastalığının hikâyesini ve delilik nöbetlerinin rüyalarını anlattığı Aurealia'sını burada yazdığı, ilhamını günlük hayattan alan Nerval'in hasta hayal gücünde medeniyetlerin, dinlerin, hurafelerin, eski masalların, kendi aşklarının, hayatının önemli olaylarının durmadan birbirine karıştığı, Tanpınar'ın gençliğinde Baudelaire üzerinde çalışırken keşfettiği Nerval'in deli olmadığını, onu sadece rüyayı seçen ve onun sistemini zaman zaman uyanık hayata taşıyan adam olarak düşündüğü, hafızasının ona sadece dini, mistik kâbuslar veya rüyalar hazırladığı (EÜM 488- 490, 492) ifade edilerek Nerval'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

ED'de içkiyi ilham almak ve aklın sınırlarını aşmak için kullanan şairlerin Nerval'e kadar aklın kapısını çalmadıkları (ED 97) ve romantizmde "dejavu"nun önemli bir yer teşkil ettiği, özellikle T. Gautier ve Nerval'de görüldüğü (ED 195) söylenerek iki yerde Nerval'a atıfta bulunulmuştur.

Germain Nouveau (MS 157) (Var, Pourieres 1851- Var 1920) Fransız şairdir. Paris'teki bohem hayatı içerisinde Verlaine ve Rimbaud gibi iki büyük şairle yakın ilişki içerisinde olan Nouveau onların gölgesi altında kalmış, resim ve Fransızca öğretmenliği yaparak geçimini sağlamış, birçok

ülkeyi dolazmış, içine düştüğü ruhsal bunalımlar içerisinde şiirleriyle dengesiz güzellikler keşfetmiştir (GKA, 1984, 6579).

MS'de onun kilise kapılarında dilenmeye başlamasından sonra hem akademi hem de basın dünyasının yeniye karşı daha duyarlı olmaya başladığı ifade edilerek Germain Nouveau'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 157).

Giorgione (MS 267) (Castelfrenco Veneto 1475- Venedik 1510) İtalyan ressam. 1490'da Giovanni Bellini'nin atölyesinde çalışarak kendini geliştiren Giorgione düzenleme ve renk konusunda hocasının yaklaşımını benimsemiş, resimdeki figürlerle, onların renk, oranlama ve atmosfer yoluyla manzara içinde yerleştirilişi arasında bir birlik kurmuş, bu tutumuyla da hem çağdaşları hemde sonraki kuşaklar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Ressam manzara ile figür resminin ayrı birer tür olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur (ESA, 1997, 679).

MS'de Venüs adlı eserinin mükemmel çalışmalardan biri olması bağlamında Giorgione'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 267).

Giangiorgio Trissino (ED 240) (Vicenza 1478- Roma 1550) İtalyan yazar ve şair. Pek çok dil bilen, Yunanca ve Latincenin kaynağı ile beslenen, hümanist ilkelerle çağının önde gelen önemli aydınlarından. Bütün kurallarına uyularak ilk trajedi örneğini yazan Trissino'nun en önemli eseri yirmi yedi şarkıdan oluşan büyük epik şiiridir: L'Italia Liberata da'Goti (Gotlardan Kurtulan İtalya) (GKA, 1987, 8467).

ED'de tiyatrodan zaman birliğini kurması bağlamında bir yerde Trissino'ya atıf yapılmıştır (ED 240).

Gilbert Keith Chesterton (OATET 208, 263) (Campden Hill 1874- Londra 1936) İngiliz, gazete, deneme ve roman yazarıdır. Sanat öğrenimi gören Chesterton kısa süre sonra edebi yazılar yazmaya başlamış, kimi gazetelerde çalışmış, pek çok gazetede yazılar yayımlamıştır. On yıl boyunca Daily News'te cumartesi günleri çıkan bir düttün yazı ile Liberal Partiyi eleştirmiştir. Kendisi dışında gelişen her cins fikre itimsizlik duyan yazar siyasette kapitalizm ve sosyalizme karşı cephe almış, dünya servetlerinin

mümkün olduğunca geniş halk kitlelerine dağılması için savaşımıştır (TA, 1946- 1983, 412).

OATET'te Şair Evlenmesi'nin, Chesterton'un Dickens'ı tarif ettiği tabirle "sokağın anahtarını" Türk edebiyatına getirdiği (OATET 208), Şinasi'nin Chesterton'un bir kıtasını neredeyse aynı şekillerde tercüme ettiği dönemde yeni şekil arayışı içinde olduğu (OATET 263) söylenerek Gilbert Keith Chesterton'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Gilberto (Giliberto) (ED 244) İtalyan yazar. 1650 yılında Don Juan'la ilgili bir komedi yazmıştır (BL, 1992, 3322).

ED'de Moliere'in Don Juan romanı için eserinden ilham aldığı söylenerek Gilberto'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 244).

Gioacchino Antonio Rossini (Giacomo Rossini) (EÜM 40; MS 85) (1792- 1868) İtalyan bestecidir. Çocukluğu tiyatro ve müzik dolu bir ortamda geçmiş, müzik öğrenimine Bologna'da Filarmoni Okulunda başlamış, önemli hocalarla çalışma fırsatı bulmuştur. Paris'te ve Londra'da besteci, orkestra şefi ve şarkıcı olarak çalışan besteci adını kısa sürede tüm dünyada duyurmuştur. Pek çok opera yazan Rossini'nin en önemli eseri Sevil Berberi'dir (Say, 1985, 1092, 1093).

EÜM'de oldukça şuurlu ve dikkatli bir deha olan Balzac'ın Beethoven gibi zekânın farkında bile olmayarak Rossini'nin peşine koştuğu söylenerek Gioacchino Rossini'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 40).

MS'de çok şuurlu ve dikkatli bir insan olan Balzac'ın bile döneminde Beethoven gibi bir yeteneğin farkında olmadığı ve romanlarında Rossini'yi övdüğü ifade edilerek Gioacchino Rossini'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 85).

Giovanni Boccaccio (ED 277, 284) (Paris ya da Certaldo 1313- Certaldo 1375) İtalyan yazar. Floransa'da babasının yanında ticaret ve hukuk öğrenimi gören Boccaccio alanında uzmanlaşmak için gittiği Napoli'de eğlence yaşamına dalmış, saraya kabul edilerek sevgisinin peşinden gitmiştir. Napoli kraliçesinin isteği üzerine yazdığı Decameron'un yayımlanmasıyla büyük bir üne kavuşmuş, 1362'den sonra hayatını çok

dindar bir insan olarak yaşamaya başlamıştır. Petrarca'nın etkisiyle eski Yunan ve Latin yazarlarının yapıtları üstüne çalışmaya başlamış, ömrünün sonuna kadar sadece Latince eserler ve Dante üzerine yorumlar yazmıştır (GH, 1983, 574- 575)

ED'de Türk edebiyatının 1870'lerde romanla tanıştığında bu romanın aslında Boccaccio'nun hikâyeleri, Rebalais, Cervantes ve İngilizlerin çalışmalarıyla üç dört kez gömlek değiştirdiği (ED 277) ve Avrupa'da bir yazar üzerine incelemeler yapmanın Boccaccio ve Plutarque ile başladığı (ED 284) söylenerek Boccaccio'ya iki yerde atıfta bulunulmuştur.

Giusippe Verdi (NK 8; EÜM 224) (1813- 1901) XX. yüzyılın en önemli opera bestecilerindendir. Şarkılarında duygularını, ruhsal hâllerini ve çatışmalarını en iyi şekilde yansıtan Verdi operaya İtalyan halk müziğinin zenginliğini taşımış ve halkın benimseyerek sokaklarda söylediği melodiler yaratmıştır (Say, 1985, 1252- 1254).

NK ve EÜM'de Namık Kemal'in Mes Prisons Muhezenâmesi'ne göre devrinin Verdi ve Offenbach gibi bazı musikişinasları tanıdığıının çıkartılabileceği söylenilerek Giusippe Verdi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (NK 8; EÜM 224).

Goncourt kardeşler (Edmond de Goncourt; Jules Goncourt) (EÜM 64, 119, 280, 281; ED 29, 69, 70, 76; MS 234) (Nancy 1822- Chamrosay 1896; Paris 1830- Auteull 1870) Fransız yazar kardeşler. Adlarına ünlü Goncourt Edebiyat Ödülü kurulmuştur. Goncourt kardeşler annelerinin yakın ilgisi altında iyi bir eğitim görmüşlerdir. 1850'de Paris'e yerleştikten sonra dönemin belli başlı yazarları ile birlikte Eclair ve Paris adlı gazeteleri çıkardılar, 1860'dan sonra keskin gözlem güçleriyle roman yazmaya başlamışlardır. Romanda natüralist yöntemi geliştiren Goncourt kardeşler romancıları "şimdiki zamanın tarihçileri" olarak kabul etmişler ve tarihçilerin kullandıkları yöntemleri kullanmaları gerektiğini düşünmüşlerdir. Onlar da dilbilgisi kurallarını yıkıp klasik cümle yapısını yıkarak Fransız dilini zenginleştirmişlerdir. 1870'te yayınladıkları Gavarni adlı romanları birlikte yazdıkları son çalışma olmuştur. Jules de Goncourt öldükten sonra Edmond de Goncourt romanlar, biyografiler ve anılar yazmaya devam etmiştir.

Edmond de Goncourt vasiyetnamesinde Goncourt Akademisi kurulmasını istemiştir. Ölümünden sonra kurulan ve ilk ödülünü 1903'te veren bu akademi her yıl bir Fransız romanına Goncourt Ödülü verilmektedir (TDÜA, 1983, 2431- 2432).

EÜM'de hem büyük sanat koleksiyoncusu hem de sanattan en çok söz eden kişiler olduğu, XIX. asrın ikinci yarısından sonraki nesir üslubuna büyük tesirlerinin bulunduğu (EÜM 64), Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanının Goncourt kardeşlere az çok yakın olduğu (EÜM 119, 281), Goncourt kardeşlerin biri eşyaya bakış ve "écriture artistique"le, ikincisi küçük insanların ve talihlerinin üzerine eğilmeyi bildikleri için Daudet gibi bir ustanın sanatına zemin hazırladıkları (EÜM 280) ifade edilerek Goncourt kardeşlere dört yerde atıf yapılmıştır.

ED'de dört yerde Goncourt kardeşlere dört yerde atıfta bulunulmuştur (ED 29, 69, 70, 76). Bu atıflarda Goncourt kardeşlerin realist romanın önemli kişileri olduğu, onlarla birlikte romanın dokümanlar hâline geldiği, onlardan sonra romanda Zola'nın natüralizm döneminin başladığı (ED 29), Goncourt kardeşlerin tarihçi olduğu (ED 69), bu nedenle romanlarında resmi üslubun tesiri bulunduğu, ek cümle ve sıfatlarla artistik cümle yapısını çıkardıkları (ED 70), Baudelaire'in Fleurs du Mal'i çıkarttığı edebiyatta Flaubert ve Goncourt kardeşlerin var olduğu (ED 76) söylenmiştir.

MS'de Goncourt kardeşlerden gelen Proust'un roman kahramanı olan Monsieur Charlus'un gerçek hayatta yaşadığına Tanpınar'ın inanmaması bağlamında Goncourt kardeşlere bir yerde atıf yapılmıştır (MS 234).

Gottfried Wilhelm Leibniz (ED 196) (Leipzig 1646- Hannover 1716) Alman matematikçi ve felsefeci. Leipzig Üniversitesinde felsefe, Jena Üniversitesinde matematik dersleri alan Leibniz 1670'te Yüce Divana danışman olarak girmiş, bu arada kendi alanıyla ilgili yazılan bütün kitapları okuyarak metafizik ile bilim arasında bir bağlantı kurmaya çalışmıştır. Uzun çalışmaları sonunda 1675'te integral ve diferansiyel hesabı bulmuş, maddeyi derinlemesine inceledikten sonra ruha yönelerek tanrısal dünyanın sistemini anlamaya çalışmıştır. Felsefesini üç çözümlenici yapıtta incelemiştir: Doğanın ve Tözlerin İlişkisinin yeni Sistemi (1694), İnsan Zihni Üstüne Yeni

Denemeler (1704), Teodise Üstüne Denemeler (1710) (GH, 1983, 2569-2570).

ED'de Türk edebiyatında mektubun yerine resmi risalelerin bulunduğu, Avrupa'da ise kadim Yunan'dan yani Eflatun'dan beri mektubun olduğu, Leibniz ve Voltaire'e kadar geldiği, asıl ikinci şeklini Rousseau'yla aldığı söylenerek bir yerde Leibniz'e atıf yapılmıştır (ED 196).

Gotthold Ephraim Lessing (YK 92; EÜM 466) (Kamenz 1729-Braunschweig 1781) Alman filozof, edebiyat kuramcısı ve oyun yazarıdır. Alman Aydınlanma düşüncesini doruk noktasına taşımış bir yazardır. Bir rahibin oğlu olan Lessing 1746'da tanrıbilim ve tıp okuduğu sıralarda şiir, tiyatro, felsefe ve estetik sorunlarıyla ilgilenmiş, aynı zamanda bir tiyatro grubunun çalışmalarıyla ilgilenmiştir.1748'de Berlin'e giderek Gottsched, Klopstock ve Voltaire'le tanışmış, onların düşüncelerini eleştiren yazılar yazmıştır. Berlin'de yayımcı F.Nikolai ve düşünür Moses Mendelssohn'la birlikte Briefe, die neueste Literatur betreffend (En Yeni Edebiyata İlişkin Mektuplar) adlı eleştiri yazıları ile Hamburg'da Ulusal Tiyatro'da danışmanlık ve eleştirmenlik yaparken yüz dört tiyatro eleştirisini içeren Hamburgische Dramaturgie (Hamburg Dramaturjisi) adlı yazı dizisini yayınlamıştır. (TDÜA, 1983, 3520, 3521).

YK kitabında Lessing'e bir kere atıf yapılmaktadır (YK 92). Bu atıfta Tanpınar, başta Hüseyinzâde Ali Bey olmak üzere Rusya'dan gelen aydınların Lessing, Fichte, Schelegel gibi Alman Aydınlanma filozoflarının düşüncelerini yurda taşıdıklarını, bunun da dönemin Türkçülük hareketinde etkili olduğunu söylemektedir.

EÜM'de Lessing'in Laokoon adlı eserini Rönesans'ta uzun müddet Pline ve Cicero'nun yazılarından tanındığı söylenerek Lessing'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 466).

Guillaume Apollinaire (Apollinaire) (YK 21; EÜM 117; ED 82) (Roma 1880- Paris 1918) Polonya asıllı Fransız şairidir. On sekiz yaşındayken hem şairliğini hem de sanat eleştirmenliğini sürdürmüş, annesinin falcılara, büyücülere olan merakı oğluna da bulaşmış, ilk eserlerinde Rheinland ve Orta Çağ efsanelerini anlatarak yazıya başlamıştır.

Otuz sekiz yıllık yaşamında şiirde Sembolizm'in temel ilkelerinden yola çıkarak Modernizm, Kübizm, Dadaizm akımlarının öncüsü olmuştur. Şiir, roman, oyun ve deneme türlerinde eserleri bulunmaktadır (TDÜA, 1983, 366)

YK'de Yahya Kemal'in başlangıçta onun açtığı modern şiirin yolundan gitmeyi tercih etmediği söylenerek bir yerde Apollinaire'e atıf yapılmıştır (YK 21).

EÜM'de II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı söylenilerek Apollinaire'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 117).

ED'de Tanpınar kendi dönemindeki genç edebiyatçıların maziyle ilgisini kestiğini, oysaki Avrupa'da bu kesilişin Picasso ve Apollinaire'de başladığını söyleyerek bir yerde Apollinaire'e atıf yapmıştır (ED 82).

Guillaume de Michaut⁴ (Guillaume Machaut) (ED 225) (1300-1377) Fransız şair ve bestecidir. Kısa sürede üniversiteyi bitiren Machaut 1323'te Bohemya kralının sekreteri olmuş ve onunla birlikte pek çok geziye katılmıştır. Bütün ömrünü sarayda geçiren besteci dönemin müzikal dehası olarak kabul edilmektedir (Say, 1985, 787).

ED'de Guillaume de Michaut'un sembolizmle ilgili eserine atıf yapılmıştır (ED 225).

Guille de Potaines (ED 210) Atıftaki bilgilere uygun, bu isimde bir kişi bulunamamıştır.

ED'de okunması tavsiye edilen eserler arasında Wagner gösterilerek bir yerde Guille de Potaines'e atıf yapılmıştır (ED 210).

Guillen de Castro (MS 144) (Valencia 1569- Madrid 1631) İspanyol oyun yazarıdır. Valencia ve İtalya'da çeşitli memurluklarda bulunduktan sonra Madrid'e yerleşmiş, burada Kastilya kültüründen ilham almış, yörenin geleneksel baladlarından yararlanmış, oyunlarında da Cervantes'ten esinlenmiştir. Fransız oyun yazarı Corneille'in oyunu Le Cid'e kaynaklık eden

⁴ Soyadının yazımında hata yapılmıştır. Michaut yerine Machaut olmalıydı.

Las Mocedades del Cid (1599 [?]) adlı eseriyle tanınmaktadır (AB, 1993, 392).

MS'de bir çalışmada, Le Cid'in yüz yirmi mısrasının Castro'dan doğrudan doğruya tercüme edildiğinin bildirildiğini söyleyen Tanpınar'ın bunu kendisinin de kontrol ettiğini belirttiği ifade edilerek Guillen de Castro'ya bu bağlamda bir yerde atıf yapılmıştır (MS 144).

Gustave Edmund von Grunebaum (OATET 29; MS 260) (Viyana 1909- 1972) Avusturyalı şarkiyatçı. Viyana'da eğitim gören Grunebaum İslam tarihi ve edebiyatı alanında ders görmüş, daha sonra New York'taki Asya Enstitüsünün Arapça Bölüm Başkanlığına getirilmiş, 1943- 1957 arasında California Üniversitesinde Arapça profesörlüğü yapmıştır. Alman sosyolojisinin etkisi altında kalan Grunebaum sosyal ilimler metodolojisi, genel sosyoloji, antropoloji ve din sosyolojisi alanlarında çalışmalar yapmış, İslam medeniyeti hakkındaki çalışmaları eserlerinin başlıca ham maddesini oluşturmaktadır (İA, 1988- 2012, 166).

OATETte Müslüman İdeolojisi ve Arap estetiği adlı makalesinde Yunan dramının "Hristiyan ideolojisinde, İslam ideolojisinde ve ibadetinde bulamadığı bir bağlantı" bularak mystere'lerin meydana gelmesini sağladığı söylenmiş ve Gustave Edmund von Grunebaum'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 29).

MS'de Studia Islamica'da yayınlanan "Ideologie musulmane et wsthetique arabe" adlı makalesinde, eski şiirin imaj sistemine yönelik işlem ve mekanizmaları başarılı bir şekilde incelemesi bağlamında Gustave Edmund von Grunebaum'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 260).

Gustave Flaubert (OATET 462; YK 49, 75, 83; EÜM 121, 122, 417; YG 130, 191; ED 28, 29, 33, 44, 69, 76, 196, 222, 285, 462) (Rouen 1821- Croisset 1880) Fransız roman yazarıdır. On dokuzuncu yüzyıl Fransız edebiyatının Romantizmden Realizme geçişini sağlayan en önemli yazarlardandır. Gençlik yıllarında Dumas ve Hugo'dan etkilenerek tarihsel konulara ilgi duyduysa da daha sonraları Balzac gibi çağının sorunlarına yönelmiştir. Normandiya, Bretanya, Anjou, Mısır, Suriye, Türkiye ve Yunanistan'ı gezen Flaubert 1857'de ünlü romanı Madam Bovary'yi

yayınlandı. Romanın kahramanı Emma'nın kişiliğinde Romantizm'in aşırılıklarını ortaya koymuş, "Bovarizm" denilen eksiklik duygusunu da dile getirmiştir. Yapıtlarında konu ayrımı gütmeyen Flaubert için önemli olan konuyu ele alış biçimidir. Eserlerinde nesnel ve yan tutmayan bir şekilde kendi gözlemlerinden ve belgelerden yararlanarak olayları ve kişileri kurgulamıştır (TDÜA,1983, 2173- 2176).

OATET'te Ahmet Mithat'ın bir sınıflandırma yapmadan romanları tercüme ettiği, bazı yazarları feda ederken bazı yazarları Flaubert gibi küçümsediği söylenerek Flaubert'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 462).

YK'de yabancı memleketlere kaçma hadisesinin sadece Servetifünun şairlerine has bir özellik olmadığı, Garp'ın gittikçe maddileşen hayatında Flaubert gibi yazarlarda da görüldüğü (YK 49), Servetifünun neslinin tıpkı bir üniversite gibi çalışarak Garp'taki sanattan felsefeye bütün hareketleri takip ettiği (YK 75). Fecr-i Ati topluluğunun Flaubert gibi yazarları takip ettikleri (YK 81) ifade edilerek Flaubert'e üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Yakup Kadri'nin roman tekniğine tesir ettiği (EÜM EÜM 121, 122), Nurullah Ataç'ın tercümelediği sayesinde okuyucuların Stendhal'i, Balzac'ı, Flaubert'i Laclos'u Türkçede açmış bir mevsim gibi okuyacakları (EÜM 417) söylenerek Gustave Flaubert'e üç yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Flaubert'e göre Emma Bovary'nin sessizliğine dini ilahilerin, tabloların, hissi romanların zemin hazırladığı (YG 130), yazarın Bouvard ve Pecuchet adlı roman kahramanlarının günün birinde ellerine geçen serveti halk kitaplarındaki çiftlik kurma, ziraat yapma, meyve yetiştirme gibi şeylerin uygulanması uğruna kaybettikleri, İstanbul'un da Avrupalı tarzın uygulanmasında yavaş yavaş onlara benzediği (YG 191) ifade edilerek Flaubert'e iki yerde atıf yapılmıştır

ED'de dokuz yerde Flaubert'e atıf yapılmıştır (ED 28, 29, 33, 44, 69, 76, 196, 222, 285). Bu atıflarda Baudelaire, Flaubert ve Balzac'ta Hoffmann'ın tesirinin bulunduğu (ED 28), 1850'den sonra romanın ikinci döneminde realizmin başladığı, bu dönemde Flaubert'in Hissi Terbiye, Madame Bovary, Dictionnaire des Idées Reçus ve ömrünün sonlarına doğru yazmaya başladığı Bouvard et Pecuchet adlı eserlerinin önemli olduğu, bunlarla "Orta ve biçare adam bu cemiyette kitabın mağdurudur" demek istediği, romanı taşraya taşıyan Balzac'ın yaptığı işi Flaubert'in tamamladığı,

Madame Bovary’de okuyan kadının tenkidinin yapıldığı ve duygular üzerine yapılan terbiyenin kötü olduğunun gösterilmek istendiği (ED 29), Flaubert’in günlerce kır hayatını araştırıp muazzam bir doküman oluşturduğu hem realizmi hem detarihi dökümanı romana soktuğu (ED 69), Paul Bourget’in Zola, Flaubert ve Stendhal’in öğrencisi olduğu (ED 33), Halit Ziya’nın Goncourt, Flaubert ve Daudet’in tesirinde bulunduğu (ED 44), Yakup Kadri’nin Maupassant ve Flaubert’ten etkilendiği (ED 222) son parnasın Baudelaire ve Flaubert olduğu (ED 76), XIX. asırda mektup tarzı romanın ortaya çıktığı, Gide ve Valery’nin mektuplarının yanı sıra Flaubert’in on dört ciltlik mektup külliyyatının bulunduğu (ED 196), Flaubert’in “*Yazarla eseri karşılaştırır, birinci hakkında bildiklerimle ikinciyi izah ederim.*” dediği (ED 285) söylenmiştir.

Gustave Lanson (ED 245) (Orleans 1857- Paris 1934) Fransız edebiyat eleştirmeni ve öğretim üyesi. Edebiyatta tarihsel yöntemin ustası olarak metinlerin temellendirilme yöntemlerini, nedensellik mekanizmalarını tanımlamıştır. Ancak Peguy tarafından eserleri metin dışı ve kısır verilere indirgemekle suçlanmış ve çok sert eleştirilere maruz kalmıştır (BL, 1992, 7355).

ED’de Moliere’in insanları teşhir ve tenkit ederek ahlaklı hâle getirdiğini düşünen bir “moraliste” (ahlakçı) olduğunu söyleyen Lanson’a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 245).

Gülbuy Hanım (YG 345, 346) Tanpınar’ın Kerkük yıllarında tanıştığı, tek gözü kör, yarı isterik, hoşsohbet bir kadındır (YG 345, 346).

YG’de Abdullah Efendi’nin Rüyaları’ndaki Evin Sahibi adlı hikâyede Gülbuy’un hikâyesinin yeniden canlandığı ancak eserin sembolikliğinin bozulmaması için hikâyenin orijinalini anlatılmadığı ifade edilerek Gülbuy’a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 345, 346).

Güllü Agop (NK 10; OATET 281, 282, 283; EÜM 226; ED 135, 143) (İstanbul 1840- İstanbul 1902) Osmanlı tiyatro oyuncusu ve yönetmeni. Tam adı Agop Vartovyandır. Balıkhane’de memurken Ermenice oyunlar sahneleyen Şark Tiyatrosu’na 1861’de oyuncu olarak girmiş, Gedikpaşa’daki

Osmanlı Tiyatrosu'nu kiralarak önce çeviri oyunlar sahnelemiş, daha sonra 1870'te on yıllık bir süre için suflörle Türkçe oyunlar oynama imtiyazını elde etmiştir. Onun yönetiminde parlak bir dönem yaşayan Osmanlı Tiyatrosu'nda Ebüzziya Tefik, Ahmet Mithat Efendi ve Namık Kemal gibi yerli yazarların yapıtları, Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere uyarlamaları ve çeşitli çeviri eserler sahnelenmiştir. 1882'de II. Abdülhamit'in emriyle saray tiyatrosuna alınan Güllü Agop Müslümanlığı kabul ederek Yakup adını almış ve ölümüne kadar sarayda kalmıştır (AB, 1993, 169).

NK'de Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre piyesinin Güllü Agop'un Gedikpaşa'daki tiyatrosunda oynandığı gece halkın yaptığı büyük gösteri üzerine tutuklanarak Magosa'ya sürgün edildiği ifade edilmiş ve bu bağlamda Güllü Agop'a bir yerde atıf yapılmıştır (NK 10).

OATET'te Güllü Agop tarafından Gedikpaşa'da Tiyatro-yı Osmanî adlı bir sahne kurulduğu, 1872'de ise bu tiyatronun etrafında Osmanlı tiyatrosunu ilerletmek için bir heyet-i edebiyenin oluşturulduğu (OATET 281, 358), Namık Kemal'in Magosa'ya sürgün edilmesinden sonra da bir süre Güllü Agop kumpanyasının etrafındaki faaliyetlerin devam ettiği (OATET 282), bu dönemde tiyatro ve sahne sanatları hakkında çok az şey bilindiği (OATET 283) söylenerek Güllü Agop'a dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre piyesinin Güllü Agop'un Gedikpaşa'daki tiyatrosunda oynandığı gece halkın yaptığı büyük gösteri üzerine tutuklanarak Magosa'ya sürgün edildiği ifade edilmiş ve bu bağlamda Güllü Agop'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 226).

ED'de Müslümanlığın resim ve heykeli men ettiği, tiyatrodan da mahrum bıraktığı, Tanzimat'tan sonra özellikle Ermeni yazarlar sayesinde tiyatronun geliştiği, Güllü Agop'un tiyatrosunun bulunduğu (ED 135) ve bu hareketin ilk tiyatro teşekkülü olduğu (ED 143) söylenerek iki yerde Güllü Agop'a atıf yapılmıştır. Bu tiyatronun amacı Türkçenin gelişmesini sağlamak ve Ermeniceden arınmış temiz bir tiyatro lügati oluşturabilmektir.

Hacı Bayram Veli (BŞ 10; YG 36) (Ankara 1352, Ankara 1429) Şair, mutasavvıf, dini önder. Ankara'da medrese eğitimi gören Hacı Bayram Veli bir süre Ankara'da müderrislik yaptıktan sonra tasavvuf yoluna girmiş, Somuncu Baba adlı piriyle şehir şehir dolaşmış, şeyhinin ölümü üzerine

Ankara'ya dönerek tüm Anadolu'yu etkileyen Bayramiye tarikatını kurmuştur. XIV ve XV. yüzyılda Yunus Emre etkisinde ve halk dilinde söylediği ilahileri bulunmaktadır (Altınkaynak, 2008, 306).

BŞ'de kendisini sevgide tamamlayarak gerçek hakikatin sırrına erdiği ve "Bilmek istersen seni/ Can içre ara canı/ Geç canından bul anı/ Sen seni bil, sen seni" dörtlüğünü söylediği (BŞ 10), insanı ve evreni birlikte oluş hâlinde gösteren bir şiirin bulunduğu (BŞ 12) ifade edilerek Hacı Bayram'a iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Türk deha ve dilinin değişik insanlarda farklı şekillerde yansıdığı ancak aynı zamanda Aziz Mahmut Hüdai'den Üftade'ye, Hacı Bayram'dan Yunus Emre'ye aynı ocağın ateşi ile devam ettiği ifade edilerek Hacı Bayram'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

Hacı Bektaş Veli (Bektaşî) (EÜM 134; ED 163, 248) (Horasan 1248-Kırşehir 1337) Anadolu evliyalarındandır. Yeseviliğin Anadolu'daki önemli temsilcilerinden olan Hacı Bektaş Veli 1281'de Anadolu'ya gelmiş, bilim ve hoşgörüyü esas alan düşünceleri ve yaşamı sayesinde Türk kültüründe derin izler bırakmıştır. Başlıca eserleri: Kitabü'l-Fevâ'id, Fatiha Suresi Tefsiri, Şathiyya, Hacı Bektaş'ın Nasihatleri, Besmele Şerhi, Makâlât (Korkmaz, 2001, 326- 328).

EÜM'de Yunus Emre'den bahsedilirken Barak Baba, Tapduk Emre, Hacı Bektaş, Sarı Saltuk, Şeyh Ebülvefa gibi pek çok insanın adına sık sık rastlanıldığı söylenilerek Hacı Bektaş Veli'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 134).

ED'de gerek tasavvufla ilgili eserlerin tasnif edilip bir araya getirilemediği gerek fıkralardaki Bektaşî tipi ile kitaplardaki Hacı Bektaş Veli'nin araştırılmadığını (ED 163), Nasrettin Hoca ile Bektaşî'nin Türk medeniyetinin açtığı en güzel çiçekler olduğunu (ED 248) söyleyen Tanpınar bu bağlamda iki yerde Hacı Bektaş Veli'ye atıfta bulunmuştur.

Hafız Şirazi (OATET 598; YK 109, 115, 122, 157; EÜM 518) (Şiraz ?- Şiraz 1390) İran şairidir. Şiirlerinden tasavvuf, din ve felsefe sahasında kendini geliştirdiği, çağının bilimsel çalışmalarıyla yakından ilgilendiği anlaşılmaktadır. Onun şiirleriyle birlikte İran şiirine gerçek insan sevgisi, hayatı,

duyguları, günlük yaşantısı girmiştir. Dili oldukça sade olan Hafız kelimeleri seçerken ses uyumuna oldukça önem verdiği görülmektedir. Şiirinin bütün beyitlerinde aynı konuyu işleyen Hafız genellikle aşk, içki, rindlik, tasavvuf gibi kouları şiirlerinde işlemektedir. Gazel türünün İran edebiyatındaki kurucusu kabul edilen Hafız aynı zamanda gazel dilinin kurucusu da sayılmakta, kendinden sonraki şairlere gerek gazelleri gerek diliyle başvuru kaynağı olmaktadır. Ayrıca şairin Lisan-ül-Gayb (Gizli Dil) adı verilen Divan'ı uzun zaman boyunca bir fal kitabı olarak kullanılmıştır (ML, 1969, 518).

OATET'te isminin, İran şiirinin gururlu adlarından olduğu söylenerek bir yerde Hafız Şirazi'ye atıf yapılmıştır (OATET 598).

YK'de Yahya Efendinin Türkçesinin, Hafız'ın Farsçası kadar mükemmel olduğu (YK 109), İran şiirinin klasiklerinin Nizamî, Hafız ve Hayyam olduğu (YK 115) Hafız, Mevlânâ, Galip gibi şairlerin şarkın zengin ruhunu şiirlerinde yansıttığı (YK 122), Hayyam ve Hafız'ın Şark'ın vatanında yetişmesine rağmen Yahya Kemal'in şiirleriyle onlarla eşit seviyede olduğu (YK 157) ifade edilerek dört yerde Hafız Şirazi'ye atıfta bulunulmuştur.

EÜM'de babasıyla Tahran'a giden Hamit'in burada Hafız'ın ve Sadi'nin dilini öğrendiği söylenerek Hafız'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 518).

Hafız Ağa (OATET 445) Ahmet Mithat Efendi'nin ağabeyidir.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin 1854'te Vidin'de bulunan ağabeyinin yanına ailece gittiği söylenerek Hafız Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 445).

Hafız Müşfik İsmail Efendi (OATET 147) (İstanbul 1806- Medine 1877) Sekiz yaşında Kuran'ı ezberleyen Hafız Müşfik Divanühümayun Kalemî ile Mektûbî-i Sadr-ı Âlî Kalemînde memur olarak çalışmış, Cerîde-i Havadis'te başyazarlık yapmıştır. Halvetî tarikatına bağlı olan Hafız Müşfik'in bazı eserleri Müşfik-nâme adıyla yayınlanmıştır (Alıcı, 2007, 8).

OATET'te Ceride-i Havadis'in ilk Türk yazarlarından olduğu söylenerek bir yerde Hafız Müşfik'e atıf yapılmıştır (OATET 146).

Hafız Post (EÜM 90) (İstanbul 1630- İstanbul 1693) Divan şairi, bestekâr ve hattattır. Üzerinde oturacağı postu sürekli yanında taşıdığı için Hafız Post adıyla tanınmıştır. Şiirde Naili, hatta Tophaneli Mahmut Efendi, müzikte Kasımpaşalı Osman Efendi tarafından yetiştirilmiştir (Bardakçı, 2010, 90).

EÜM'de Batı musikisinin karşına çıkartabileceğimiz, büyük ve muhteşem bir müzikaliteye sahip olan Dede Efendi, Hafız Post, Deruni Mehmet Efendi gibi ustaları bugün kimsenin tanımadığı söylenerek Hafız Post'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 90).

Hakanî (OATET 609) (?- İstanbul 1606) İstanbullu olan Hakani Mehmet Bey sancak beyliği, divan muhasebeciliği yapmıştır. Hazret-i Muhammet'in fiziksel ve ahlaki özelliklerini betimlediği Hilye isimli mesnevisiyle ünlene şairin mesnevi şeklinde bir Hadis-i Erbain çevirisi bulunmaktadır (Altınkaynak, 2008, 307).

OATET'te Türk edebiyatının edebiyatını yapmaya çalışan Muallim Naci'nin Hakani gibi önemli şairleri değerlendirdiği ve unutulmuş zevkleri tazelediği söylenerek bir yerde Hakani'ye atıf yapılmıştır (OATET 609).

Hakkı Bey (Üsküdarlı) (OATET 255, 262; EÜM 325; ED 159) (İstanbul 1828- İstanbul 1883/ 1884) Divan şairidir. Evkaf mektupçuluğu, tahrir memurluğu gibi çeşitli memurluklarda bulunmuştur (TDüEA, 2004, 349).

OATET'te Yenişehirli Avni Bey'in Üsküdarlı Hakkı Bey için söylediği mısraların Avni Bey'in eserindeki tezaadın en iyi örneği olduğu (OATET 255), Encümen-i Şuara'nın şairleri arasında bulunduğu (OATET 262) söylenilerek Üsküdarlı Hakkı Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Üsküdarlı Hakkı'nın kitaptan divan şiirini bulması ile Tevfik Fikret'in sözlükten Servetifünun dilini bulması arasında bir farkı olmadığı söylenerek Üsküdarlı Hakkı Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 325).

ED'de Ziya Paşa'nın eski bir şair olmasına rağmen Arif Hikmet, Leskofçalı Galip, Üsküdarlı Hakkı gibi olmadığı söylenerek Hakkı Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 159).

Hakkı Bey (Şirvanizade) (EÜM 246) Şirvanizade Mehmet Rüştü Paşa'nın oğludur.

EÜM'de Şirvanizade Rüştü Paşa'nın, oğlu Hakkı Bey'in ölümü üzerine yazdığı sayfaların küçük bir şaheser oluşturduğu, Şirvanizade Hakkı Bey'in Namık Kemal'in kütüphanesini satılmaktan kurtardığı, bu nedenle Namık Kemal'in kendisine teşekkür için bir mektup yazdığı söylenerek Şirvanizade Hakkı Bey'e bir yerde atıf verilmiştir (EÜM 246).

Haldun Taner (EÜM 124) (İstanbul 1915- İstanbul 1986) Türk öykü ve tiyatro yazarıdır. Galatasaray Lisesini bitirdikten sonra Heidelberg Üniversitesinde üç yıl iktisat ve siyasi bilimle öğrenimi görmüş, 1950'de İstanbul Üniversitesi Alman dili ve Edebiyatı Bölümünü tamamlamış, 1954'e kadar da Sanat Tarihi Bölümünde asistanlık yapmıştır. Daha sonra Viyana'da tiyatro eğitimi alırken Viyana Doğubilim Enstitüsünde Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 1957'de Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli okullarda edebiyat, sanat tarihi ve tiyatro dersi veren Taner gazetelerde fıkra yazarlığı yapmış, tiyatro ve öykü alanlarında ödüller almış, Tuş adlı öyküsü filme uyarlanmıştır. Toplumcu bir bakış açısıyla öykülerinin yazan Taner geleneksel Türk tiyatrosunun biçim özelliklerinden ve epik oyun öğelerinden yararlanarak çağdaş Türk epik tiyatrosunun ve kendine özgü kabare tiyatrosunun öncüsü olmuştur (TDÜA, 1983, 5234)

EÜM'de 1950'li yıllarda şöhret yapan sanatçılar arasında acaibin realizminde büyük yer tutan öykücülerden olması bağlamında Haldun Taner'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 124).

Halide Edip Adıvar (YK 59, 91; EÜM 106, 120, 510, 512; ED 38, 44, 46, 92, 257- 259; MS 193, 196, 216) (İstanbul 1884- İstanbul 1964) Cumhuriyet dönemi yazarlarımızdandır. Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okuyan Adıvar ayrıca dönemin ünlü hocalarından özel ders almıştır. Dârülmuallimat'ta ve Kız İdadisinde pedagoji ve tarih öğretmenliği, vakıf kız okulları müfettişliği gibi görevlerde bulunmuş, İstanbul Üniversitesinde Batı Edebiyatı dersi okutmuş ve daha sonra burada İngiliz dili ve edebiyatı profesörü olmuştur. Halide Edip bu dönemlerinde Turancılık ve Türkçülük hareketleriyle ilgilenmiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında ordu emrinde çalışan

Halide Edip mandacılık fikrini desteklemesi nedeniyle on beş yıl yurt dışında yaşamış, Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'ye dönebilmiştir (Oktaç, 1993, 189- 191).

YK'de Yeni Turan adlı eseri dolayısıyla Halide Edip'e iki yerde atıfta bulunulmuştur (YK 59, 91).

EÜM'de 1900'lü yıllarda ilk eserlerini verdiği (EÜM 106), yeni Türk romanını 1908 ve 1920 yıllarında tek başına temsil eden Adıvar'ın Kurtuluş Savaşı yıllarında ve ondan sonra da Batı'daki ve Doğu Anadolu'daki illeri gezdiği, küçük hikâyelerinde milli dayanışın sınırlarını açtığı, aslı İngilizce olan Sinekli Bakkal'da yerli bir dekaor içinde fantastik kahramanları ile kaybedilmemesi gereken değerlerin ve yeni, kurtarıcı düşüncelerin sentezinin verdiği, Yolpalas Cinayeti ve Döner Ayna'da ise II. Dünya Savaşı'ndan önce ve sonraki süreçte gençlerin geçirdiği buhranın tenkidini yaptığı (EÜM 120, 121), Halk Partisi'nin ödülünü kazanan Sinekli Bakkal'ın bir nesil roman olduğu, bu romanda Halide Edip'in Abdülhamit dönemini en karakteristik özellikleriyle verdiği, aynı zamanda bir karakter romanı olan romanda bütün karakterlerin okyucunun önünde yavaş yavaş canlandığı, gerek Türk edebiyatı gerekse yazarı için bir dönüm noktası olan eserin bütün geçmiş zamanın şiiri ile dolu olduğu, Halide Edip'in Batı diliyle eser yazan ilk Türk yazar olduğu (EÜM 510- 512), söylenerek Halide'e Edip'e dört yerde atıf yapılmıştır.

ED'de yedi yerde Halide Edip Adıvar'a atıfta bulunulmuştur (ED 38, 44, 46, 92, 257- 259). Bu atıflarda onun edebiyat hayatının iki devresi olduğu, Handan ve Seviye Talip eserlerinin birinci döneme ait olduğu, kadınlığını gizlemeden erkek gibi konuşan bir Türk kadını olduğu, İngiliz edebiyatını iyi tanıdığı, XVIII. ve XIX. asır İngiliz yazarları üzerine incelemelerde bulunduğu ve bu nedenle İngiliz edebiyatından etkilendiği, idealizasyonu olan, avantür (macera) roman yazan, romantik romancı olduğu, Sinekli Bakkal'ında XIX. asırdaki mübalağalı olayların, romantik anlayışın, mahalli rengin bulunduğu, XIX. asra bağlı olan bu eserde yine de Abdülhamit devrine dönüş yaşandığı, Avrupa'daki egzotik cereyana bağlı olduğu için Sinekli Bakkal'ın tutulduğu (ED 46), İngiliz Edebiyatı adlı eserinin okunması için tavsiye edildiği (ED 38), Meşrutiyet ilanı ile birlikte insanların bir parçasını geçmişte bıraktığı, bunlardan yazar olarak sadece Yakup Kadri, Refik Halit ve Halide Edip'in

kurtulabildiği (ED 44), Yahya Kemal'le birlikte yazdığı iki kıtalık manzumesinin bulunduğu (ED 92) söylenmiştir. Halide Edip'e ayrılan 257-259 sayfaları arasında ise onun Meşrutiyet'le beraber yazı hayatına atılan yazarların içinde bulunduğu, onu en iyi tenkit eden ve Halide Edip'in büyük bir coşku ile karşıladığı yazarın Yakup Kadri olduğu, Yakup Kadri'nin yazılarıyla kendi yazıları arasında büyük tesadüfi benzerliklerin olduğu ancak Yakup Kadri'nin ondan daha usta bir yazar olduğu, İngiltere'de iken milliyetçi ve biraz sosyalist bir adam olan Mr. Dillon ile dostluk kurduğu vatansever faaliyetlerle dolu 1914- 1918 yıllarından sonra Şam'a giderek burada Darü'l-Eytam adlı bir okul kurduğu, Suriye'de iken Suriyeli bir bestakarın bestelediği Kenan Çobanları adlı operamsı bir tiyatro yazdığı, Sultanahmet Mitingi ile Kuvayı Milliye'ye destek hareketinin Türk tarihinde görülmediği, bu olaylar neticesinde kendisinin onbaşıllığa getirildiği (ED 258), ihtiraslarla dolu olan Halide Edip'in adını Vigny'nin bir şiirinden aldığı Dağa Çıkan Kurt romanını yazdığı, Sinekli Bakkal'ın ise çocukluğunda gördüğü İstanbul'un romanı olduğu, daha sonra karakterlere doğru giden romanlar yazdığı (Tatarcık, Yol Palas Cinayeti vb.), romanlarının esasını aşkın oluşturduğu, Seviye Talip'te de evli bir kadının aşkının anlatıldığı ve yazarın insan telakkisini görüldüğü ancak diğer Meşrutiyet romanlarında olduğu gibi gerçek hayatın eserin içerisine çok az girdiği, Türk kadınlarının romancısı olan Halide Edip'in eserlerinde bir kadın kahramanın davalarını anlattığı, Zeyno'nun oğlu'nda 80-90 sayfa süren Hasso bölümünün ayrı bir roman olduğu (ED 258) söylenmiştir. Halide Edip'in en önemli romanı olarak nitelendirilen Sinekli Bakkal İngilizce olarak yazılmış, daha sonra Türkçe'ye çevrilmiş bir eserdir. II. Abdülhamit dönemindeki halkın eğlence hayatının da anlatıldığı eserin birinci kahramanı mekân da olsa Sinekli Bakkal'dır. Kahramanlarına karşı bir iyilik besleyen Adıvar onların zalim olmasına gönlü razı olmamış ancak portreye ve irsiyete önem vermiştir. Bu romanda zühdî hayatın karşısında, Allah'la kul arasına kimsenin girmesini istemeyen bir dindardır. Tanpınar'la bir konuşmasında "*Dünyadan korkuyu kaldırmalı!*" diyen Adıvar'ın eserinin Peregrini'nin Müslüman olması, edebi üslubu bırakıp halk expression'una (söyleyiş) girmesi eserin zayıf yönlerinden birkaçıdır (ED 258- 259).

MS'de Türk hikâyeciliğinde Yakup Kadri, Halide Edip ve Abdülhak Şinasi ile yeniler arasında ufak ayrılıkların girdiği, eskilerin Batı'nın tesirinde

kaldığı, yenilerinse bakış açılarının tam oturmadığı (MS 193), Adivar'ın Türk romanının büyük bir tarafını temsil ettiği (MS 196), Refik Halit'in Sürgün'ünün, Yakup Kadri'nin Yaban'ının, Panorama'sının, Halide Edip'in Sinekli Bakkal'ının, Hisar'ın Fahim Bey ve Biz'inin, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nun, Reşat Nuri'nin Acımak'ının, Miskinler Tekkesi'nin yazıldığı bir edebiyatta roman sanatının var olduğu (MS 216) ifade edilerek Adivar'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Halil Paşa (Çandarlı) (OATET 418) (?– İstanbul 1453) Osmanlı sadrazamıdır. II. Murat ve II. Mehmet dönemlerinde yirmi dört yıl sadrazamlık yapmıştır. Medresede eğitim gören Çandarlı kadılık, kazaskerlik yapmış, vezir ve veziriazam olmuştur. İstanbul'un alınması sırasında Bizanslılara yardım ettiği iddia edilen Çandarlı idam edilmiştir (TDA, 1983, 2593).

OATET'te Namık Kemal'in, Çandarlı Halil'in Bizanslılardan para aldığını ret etmesi üzerine Osmanlı Tarihi'nde yaptığı incelemelerin ancak bir tarihçi tarafından yapılabileceği, ayrıca onu II. Murat'ın tekrar tahta çıkışını sağlayan meşhur yeniçeri isyanı nedeniyle ithamının da dikkate değer olduğu söylenerek Çandarlı Halil'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 418).

Halil Dikmen (ED 233) (İstanbul 1906- İstanbul 1964) Türk ressam. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümünden mezun olan Dikmen Paris'te Julian Akademisi'nde Paul-Albert Laurent ile çalışmış, eğitimi sırasında almanya, İtalya ve Avusturya'ya giderek müzelerde incelemelerde bulunmuştur. 1931'de Türkiye'ye dönmüş, 1937'de Devlet Resim ve Heykel Müzesinin müdürlüğüne getirilmiş ve yirmi dört yıl bu görevde kalmıştır. Anıtsal kompozisyon türünün Türkiye'deki ikl temsilcilerinden olan Dikmen 1946'da bu anlayıştan uzaklaşarak geometrik soyut anlayışa yönelmiştir (AB, 1993, 146, 147).

ED'de derste, musiki ile temas eden her şeyin farklı bir anlam kazandığını söyleyen Tanpınar'ın öğrencilerini sınıftan çıkararak Beşiktaş'taki Reim ve Heykel Müzesine götürerek Müze Müdürü Halil Dikmen'den neyle Ferahfezâ Âyini'ni dinlettiği söylenerek bir yerde Halil Dikmen'e atıfta bulunulmuştur (ED 233).

Halil Efendi (Hacı, Çerkez) (OATET 113) (?- Afyonkarahisar 1821)
Türk şeyhülislam. İstanbul, Anadolu ve Rumeli payesi alan, ili kez Rumeli kazaskerliği yaptıktan sonra şeyhülislam olan Halil Efendi II. Mahmut döneminde büyük bir nüfuz kazanmasına rağmen Halet efendi ile geçinemediğinden 1821'de görevinden alınmıştır (BL, 1992, 4964).

OATET'te Şanizade'nin Latince'den Türkçeye doğrudan doğruya ilk çevri teşrih kitabını Şeyhülislam'ın düşmanlığı nedeniyle bastıramadığı söylenerek Halil Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 113).

Halil Hamit Paşa (OATET 49) (Burdur 1736- Bozcaada 1785)
Osmanlı sadrazamıdır. Çeşitli memurluklarda çalışan, kâtip, reisülküttap, sadaret kaymakamı, sadrazam olan Paşa lağımçı ve kumbaracı ocaklarını güçlendirmeye çalışmış, Fransa'dan askeri mühendisler getirtmiş, eski kurumlara canlandırmaya çalışmıştır (TDA, 1983, 2592).

OATET'te sadarete iken Osmanlı'da önemli yeniliklerin yapıldığı ancak görevinden alındıktan sonra tüm bunların durduğu söylenerek bir yerde Halil Hamit Paşa'ya atıf yapılmıştır (OATET 49).

Halil Rifat Paşa (Damat) (OATET 72; EÜM 192) (?- İstanbul 1855)
Osmanlı devlet adamıdır. Arapça, Farsça, Fransızca ve İtalyanca bilen Halil Rifat Paşa Avrupalı deniz güçlerini örnek alarak özel bir birlik oluşturmuş, olağanüstü elçi olarak Moskova'ya gönderilmiş, 1830'da kaptan-ı deryalığa getirilmiş, II. Mahmut'un kızı ile evlenerek saraya damat olmuştur (TDÜA, 1983, 2595).

OATET'te 1830'dan sonra harp tazminatı meselesi için Rusya'ya gönderildiği ve kendisinin İstanbul'a döndüğünde Osmanlı'nın ayakta kalabilmesi için Batı'yı taklit etmekten başka çarenin olmadığını söylediği belirtilerek Halil Rifat Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 72).

EÜM'de Pertev Paşa'nın görevden alınmasını sağlayan zümrenin içerisinde bulunduğu söylenerek Halil Rifat Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 192).

Halil Şerif Paşa (Şerif⁵ Paşazade Halil Bey) (OATET 182, 228, 356, 358, 438) (?- 1878) Mısırlı prens. Babası Mısırlı Büyük Şerif Paşa'dır. Avrupa'da eğitim gördükten sonra Mısır hıdivliğinde çalışmış, daha sonra İstanbul'a gelerek dışişleri hizmetine girmiştir. Atina, Petersburg ve Viyana elçiliklerinde görev yapan Paşa 1871'da Hariciye nazırlığına getirilmiştir. İki kez Paris büyükelçisi olmuştur. Münif Paşa, dönemin ilim ve fikir adamlarıyla beraber Petersburg elçisi Halil Bey başkanlığında kurulmasını sağladığı Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye (1861) çevresinde, bu ilim derneğinin dergisi olarak, Mecmua-i Fünun dergisini çıkarmıştır (1862) (BL, 1992, 4966; Karaoğlu, 201, 282).

OATET'te Mecmua-i Fünûn'un Avrupa'da tahsil etmiş ya da İstanbul'da Fransızca öğrenmiş yazar kadrosu içinde bulunduğu (OATET 182), Ali Paşa üzerine gitmeye karar vermesi üzerine Ziya Paşa'dan ayrılan Namık Kemal'in dostu Halil Şerif Paşa'nın yardımıyla ülkeye geldiği (OATET 228, 438), Mısır valisi İsmail Paşa'nın Halil Şerif Paşa'yı görevinden ayırmak için Mütercim Rüştü Paşa'ya yirmi beş bin altını hediye ettiği (OATET 356), Güllü Agop tiyatrosunun, Halil Şerif Paşa'nın himayesi altında, Ali Bey'in Ayyar Hamza'sı ile Ecel-i Kaza'sını oynadıkları (OATET 358) belirtilerek Halil Şerif Paşa'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

Halil Vedat Fıratlı (YK 17; YG 305) (1902- 1962) Eğitimci, yazar. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın sınıf veya devre arkadaşıdır (Enginün ve Kerman, 2008, 336, 374).

YK'de Tanpınar, Yahya Kemal'le olan ilk dersinde Ali Mümtaz, Mustafa Nihat ve Halil Vedat'ın da olduğunu belirterek Fıratlı'ya bir yerde atıfta bulunmuştur (YK 17).

YG'de Dergâh dergisi çıkmadan önce yapılan toplantıya Tanpınar'ın fakültesinden katılan arkadaşları arasında bulunduğu ifade edilerek Halil Vedat Fıratlı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 305).

Halil Vehbi Eralp (YK 51, 170; MS 204) (Selanik 1907- İstanbul 1994) Türk düşünür ve matematikçidir. İstanbul Erkek Lisesini bitirdikten

⁵ Tanpınar, Şeref yerine Reşit yazmıştır.

sonra Avrupa talebe sınavlarını kazanarak devlet tarafından Fransa'ya gönderilmiştir. Eralp Bordeaux Edebiyat Fakültesine girdikten sonra Gaston Richard'ın yanında sosyoloji ve ahlâk, Darbon'un yanında umumi felsefe ve mantık, Prof. Henri Delacroix ve Georges Dumas'dan psikoloji, Prof. Emile Brehier ve Albert Riveaud'dan felsefe tarihi sertifikalarını alıp Latince sınavını vermiştir. 1932'de yurda dönerek çeşitli liselerde felsefe öğretmenliği yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesinde görev yapmaya başlamıştır. 1961-2'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı yapan Vehbi Eralp yurt içinde ve dışında birçok kongre ve toplantıda Türkiye'yi temsil etmiş, Unesco Türkiye Millî Komisyonu üyeliği yapmıştır (İstanbulfelsefe, [t.y.]

YK'de iki yerde Halil Vehbi Eralp'e atıfta bulunmaktadır. Yahya Kemal ile Vehbi Eralp'in Bergson üzerine yaptığı birkaç konuşmasını hatırlayan Tanpınar hocasını deizme daha yakın gördüğünü söylemektedir. Yahya Kemal'in dini, içinde doğduğu cemiyetin zaruri realitelerinden biri olarak görmüştür (YK 51). Son atıfta ise hocasının ölümü üzerine Vehbi'nin (muhtemelen Vehbi Eralp) şiir okuduğunu söyleyen Tanpınar onun vurguları doğru yapamadığından şikâyet etmektedir (YK 170).

MS'de sanatın niyetten çok daha fazla bir şey olduğunu söylemesi bağlamında Vehbi Eralp'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 204).

Halis (YK 170) Yahya Kemal'in ölümünden sonra yapılan Bursa konferansında Yahya Kemal için gazel yazan şairdir.

YK kitabında Tanpınar hocasının ölümü üzerine Halis'in yazdığı şiiri aşırı santimental bularak eleştirmiş ve bu şiiri sebebiyle kendisine göndermede bulunmuştur (YK 170).

Halit Fahri Ozansoy (EÜM 111) (İstanbul 1881- İstanbul 1971) Türk şair ve yazar. Galatasaray Lisesindeki eğitimini hastalığı nedeniyle yarım bırakmıştır. Daha sonra Darülfünun'un Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi olan Ozansoy aynı zamanda Darübedayi'nin tiyatro kolunda muallim muavinliği görevini sürdürmüştür. Milli Türk Cemiyetinin kurucuları arasında bulunan şair Muğla Lisesinde edebiyat ve felsefe öğretmenliğine başlamış, daha sonra bu görevi çeşitli okullarda kırk yıl sürdürmüştür. 1926'da Servetifünun dergisinin önce yazı işleri, daha sonra mesul müdürü

olarak uzun süre çalışmıştır. Aruzu ve heceyi aynı ustalıkla kullanan, şiirlerinde egzotik ve hüznü bir atmosfer hissedilen şair 1914'ten sonra "milli edebiyat" akımına katılmış, Beş hececilerden biri olarak anılmaya başlamıştır. Tiyatro, roman gibi yazı türünün pek çok çeşidinde ürünü olan Ozansoy her zaman bir şair olarak kalmayı tercih etmiştir (Özgül, 1986, 9-12).

EÜM'de içerisinde Ozansoy'un da bulunduğu ilk hececiler grubunun ilerleyen dönemlerde tamamen heceyi tercih ettikleri söylenerek Halit Fahri Ozansoy'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 111).

Halit Ziya Uşaklıgil (Uşşakîzade) (TF 7, 17; OATET 275, 286, 287, 289, 292, 293, 294, 382, 441, 469, 488, 593; YK 43, 74, 75, 76, 77, 79, 83, 85, 104; EÜM 63, 72, 119, 263- 275, 280, 307, 442; YG 152, 325; ED 37, 41, 43, 44, 46, 64, 69, 70, 71, 72, 79, 80, 201, 220, 222, 254, 258, 279; MS 178) (İstanbul 1865- İstanbul 1945) Türk romanının önemli yazarlarından, Servetifünun edebiyatının en önemli temsilcilerindendir. Köklü bir ailenin çocuğu olan Halit Ziya küçük yaşlarda Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Binbir Gece Hikâyeleri gibi gelenkesel kültüre ait eserleri okuyarak Güllü Agop'un Gedikpaşa Tiyatrosundaki oyunları seyrederek kendini geliştirmiştir. Ayrıca özel hocalardan Fransızca, imla ve matematik dersleri almıştır. Çeşitli dergi ve gazetelerde eserlerini yayımlayan Uşaklıgil Recaizade'nin isteğiyle Hüseyin Siret, Hüseyin Cahit, Cenap Şahabettin gibi yenilikçi gençleri Servetifünun dergisi etrafında toplanmaya başlamış, bu dergide yayınladığı Mavi ve Siyah, Aşk-ı Memnu ve Kırık Hayatlar eserleriyle bu hareketin en önemli isimlerinden biri haline gelmiştir (Huyugüzel,1995,9- 32).

TF'de Tefvik Fikret'in kullandığı sade dil ve sağlam aruzla kurulan mısralardan yapılmış bir yazının, Halit Ziya'nın nesri manzum dediği bir yapıya dönüştüğü (TF 7), Servetifünun dergisinde Tefvik Fikret ile çalıştığı (YG 17) ifade edilerek Recaizade Mahmut Ekrem'e iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Halit Ziya Uşaklıgil'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 275, 286, 289, 292, 293, 294, 382, 441, 469, 488, 593). Bu atıflarda Recaizade'nin resminde olduğu gibi, Fikret'in şair muhayyilesinde ressamın atölyesiyle birlikte yürüdüğü (OATET 275), Halit Ziya'nın Nemide adlı romanıyla yeni hikâyenin esaslarını anlattığı Hikâye adlı esasis'in 1889'da

basıldığı, bu eserlerin türlerinin ilkleri sayıldığı (OATET 286), Halit Ziya'ya kadar romancı muhayyilesiyle doğmuş bir Türk yazarın bulunmadığı (OATET 289), Aşk-ı Memnu'daki Beşir'in ölümünün Halit Ziya'nın cemiyet hayatındaki esareti göstermek için bulduğu tek sembol olduğu (OATET 292), Felatun Beyle Rakım Efendi ile başlayan örf ve gelenek mücadelesinin Hüseyin Rahmi'ye ve Halit Ziya'ya kadar devam ettiği, Halit Ziya'nın Nemide'sine varıncaya kadar verem hastalığının eseri yüklenen en unsur olduğu (OATET 293), Halit Ziya'nın Muhsin Bey ve Şemsa'sı gibi eserlerin 1880- 1895 senelerinde Türk edebiyatını yeni bir devre doğru hazırladığı (OATET 294), Namık Kemal'in Zavallı Çocuk adlı eserinin Halit Ziya'nın Bir Ölünün Defteri gibi pek çok esere tesir ettiği (OATET 382), nesirdeki imajlarla dolu, ağır cümlelerin Halit Ziya'ya kadar devam ettiği (OATET 441), Halit Ziya ile başlayan hakiki romandan sonra Felatun Bey Rakım Efendi gibi akıllı akılsız ya da talihi talihsiz insanların hayatlarının Türk edebiyatında yeni bir zihniyet ve ahlak meselesine dönüştüğü (OATET 469) belirtilmiştir.

YK'de pek çok yerde Halit Ziya Uşaklıgil'e atıfta bulunulmuştur. Bu atıflarda Yahya Kemal'in Milli Savaşa kadar Namık Kemal, Hamit, H. Ziya gibi edebiyatçıların şiir ve romanlarında sadece iki tepeden yani Çamlıca ve Tepebaşı'ndan edebiyata bakılmasını eleştirdiği (YK 43), Cenap Şahabettin, Hüseyin Cahit, Ahmet Şauyıp, Halit Ziya, Tevfik Fikret ve Mehmet Rauf'un bir araya gelerek daha önce yaşanmamış bir ruh bütünlüğünü oluşturduğu, atüaliteye uzak durmalarının sebebi olarak Halit Ziya'nın Kırık Hayatlar'da Abdülhamit sansürünü gösterdiği (YK 74- 76), bununla birlikte Halit Ziya'nın bazı hikâyelerinde İstanbul'un fakir sokaklarını yansıttığı, Mai ve Siyah'ta ise Türkçenin bazı belirli meseleleri üzerine kahramanını konuşturduğu (YK 77), Halit Ziya'nın asıl kaybının Ahmet Cemil yerine Hüseyin Nazmi'nin peşine takılarak Aşk-ı Memnu'daki gibi köksüz bir yaşamı var ettiği (YK 77), Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın kaleminin biraz tasvir veya psikolojiye girdiğinde Halit Ziya'nın öğrencileri arasında sayılabileceği (YK 79), Halit Ziya ile arkadaşlarının realizm ve naturalizm arasında durduğu (YK 83), Tevfik Fikret'in onun gibi idarede tarafsız biri olmadığı (YK 85) Haşim'in Servetifünun şairlerinden en çok Cenap ile H. Ziya'yı eleştirdiği (YK 104) ifade edilmiştir.

EÜM'de Halit Ziya Uşaklıgil'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 63, 72, 119, 263, 275- 281, 307, 442). Bu atıflarda Halit Ziya'nın Türk edebiyatını taşıdığı yerden geriye doğru bakıldığında bu sürecin acemiliklerle dolu olduğunun görüldüğü (EÜM 63), Halit Ziya'nın Namık Kemal'den ayrılmayı ve onu geçmeyi sanat için bir tür zorunlu aşama gibi gördüğü ancak kendisinden önce gelenlerin tesirinin aranıldığı zaman kolaylıkla bulunabileceği (EÜM 72), Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanının Goncourt kardeşlere az çok yakın olduğu (EÜM 119), Tefvik Fikret'in şiiri, Halit Ziya'nın dediği gibi, nesr-i manzum hâline getirdiği (EÜM 263, 307), Servetifünun neslinin ilk yazarı olan Halit Ziya'nın Abdülhamit'in ilk yıllarında yetiştiği, Batıcılık anlayışında Fikret ile Cenap'ın arasında kalan Uşaklıgil'in devrini bazı esas unsurların yokluğu ile yansıttığı, Bir Ölünün Defteri'nde Boğaziçi'nin bugün bile tadına varılacak bir hava ile verdiği, kendisini hayatın içinde hisseden yazarlardan olmadığı, devrinin moda olan Fransız romanında kaldığı, onun neslinin kapalı bir sanat çerçevesinde yaşadığı, dil dâhil her şeye bu çerçeveden baktıkları, tarihi zorunluluklardan dolayı "sokağın anahtarı"nın hiçbir zaman eline geçmediği, dış âlemlerle gerektiği gibi ilk karşılaşmanın onun sayesinde gerçekleştiği, yaşadığı dönemi ve yeni ömrünün sonuna kadar anlamaya çalıştığı, Mai ve Siyah'ın Türkiye'de nesli namına konuşan ilk eser olduğu, Halit Ziya'nın üslubu, detaylara dikkati ve "écriture artistique"i ile daima Goncourt kardeşlere ve Daudet'e bağlı olduğu (EÜM 281), Reşat Nuri Güntekin'in Taş Parçası'nda Halit Ziya'nın korkmadığı şeyden çekindiği ve eserin çatısı itibarıyla zaten "memnu" olan aşkı eserin içerisine koyamadığı (EÜM 442) ifade edilmiştir.

YG'de şehrin gecesiyle ilk temas eden yazarlardan olduğu, Ahmet Cemil'in Tepebaşı'ndan bütün şehri seyredebileceği dönemde, yeni öğrendiği alafranga müzik ve yıldızlar nedeniyle Haliç'in ötesini göremediği (YG 152), Servetifünun neslinin edebiyata Tefvik Fikret ve Halit Ziya gibi usta isimleri kazandırdığı (YG 325) ifade edilerek Halit Ziya Uşaklıgil'e bir yerde atıf yapılmıştır.

ED'de pek çok yerde Uşaklıgil'e atıfta bulunulmuştur (ED 37, 41, 43, 44, 46, 64, 69, 70, 71, 72, 79, 80, 201, 220, 222, 254, 258, 279). Bu atıflarda, realizm akımının etkili olduğu romanlarda Halit Ziya ve Hüseyin Rahmi gibi yazarların başkalarının hayatını anlattığı, şiirde ise şairin kendi hayatını

yansıttığı (ED 37), Türk edebiyatına Akif Paşa ile giren çocuğu Halit Ziya'ya kadar takip edilebileceği, Rezaizade'nin Şemsâ'da, Hüseyin Rahmi'nin Zalim Bir İnkâr'da çocuktan bahsettiği ve 1910'lara kadar böyle gittiği (ED 41), Mai ve Siyah'ın karakterlerindeki ruh hâllerinin o dönemdeki yazarların bazılarında da bulunması sebebiyle nesil romanı olduğu, Mavi ve Siyah'ın küçük hislere, aileye kaçış ile bulunan muhitten kaçış anlamına geldiği, dönemin bu ortamının uyguladığı psikolojik baskının Fikret'i Aşiyân'a, Halit Ziya'yı da ortamdaki çekilmeye mecbur ettiği (ED 43), Halit Ziya'nın yüzünün Batı'ya baktığı Goncourt, Flaubert ve Daudet'tan etkilendiği ancak dil alanında Şark'tan etkilendiği (ED 44), bu açıdan tek taraflı ferdî bir romancı olarak kaldığı (ED 46), Servetifünun'un roman hamlesinin durdurulmuş bir cemiyetin roman hamlesi olduğu, "kaçmak" kelimesi üzerine kurulduğu, Halit Ziya'nın eve, Fikret'in Aşiyân'a kaçtığı (ED 64, 80), özellikle Halit Ziya'nın eserlerinde, karakterin etrafındaki her şeyin Avrupa'dan gelmesine rağmen kendisinin Avrupalı olmadığı görüldüğü, böylece bir ikiliğin, yarım kalmışlığın Bihter'de de, Ahmet Cemil'de görüldüğü, mesellerin Avrupa karşısındaki çözülememesi nedeniyle bu sorunların çözümediği, bu durumun Halit Ziya'daki iç huzursuzlukla birleşerek bir dargınlık oluşturduğu (ED 79), Namık Kemal'de oldukça sık başvurulan "de" bağlacının Halit Ziya'dan itibaren düzgün kullanıldığı (ED 201), Ahmet Haşim'in Rejî'de çalışırken Halit Ziya ile karşılaştıkları (ED 220), 1901'de Servetifünun susturulduğu dönemde Halit Ziya'nın Mabeyn Başkatibi olduğu (ED 222), Yakup Kadri'nin ilk olarak Halit Ziya ile Servetifünun yazarlarını okuduğu (ED 254), roman tekniğinin Halit Ziya'da başladığı (ED 258), ondan öncesine kadar Türk edebiyatında roman yazarı olma kabiliyeti ve dehasıyla doğan kimsenin bulunduğu (ED 279) söylenmiştir. Sayfa 69- 72 arası ise Halit Ziya'ya ayrılmıştır. Bu bölümde Halit Ziya'ya realistlerin tesir ettiği (ED 69), Halit Ziya'daki realitenin, hayalinde kurduğu bir yerli hayatın idealizasyonu şeklinde olduğu için doküman sahibi olmayı gerek görmediği, Daudet'in küçük gözlemlerini ve üslup özelliklerini aldığı, terli roman ile alakasını Mai ve Siyah'ta kestiği, durgunluk ve hareketin iç içe olduğu ilk kısımda yeni bir tip olan Ahmet Cemil'in tanıtıldığı, ikinci kısımda ise bütün Edebiyat-ı Cedide'yi görüldüğü (ED 70), beşinci kısımda babanın ölmesiyle Ahmet Cemil'in para kazanması gerekliliğinin doğması, böylece romanın realite ile temasının başladığı,

Abdülhamit döneminin ve Türk matbaasının tarihinin esere yansıdığı, eserdeki evlerin önemli şeyleri simgelediği, H. Nazmi'nin evinde Edebiyat-ı Cedide'nin santimentalizmine gidildiği (ED 71), Mai ve Siyah'ın dönem romanı olmadığı, Halit Ziya'nın Ahmet Cemil için kurguladığı hayatın romanın konusu olduğu, 1900'lü yıllere Modern Türk Edebiyatı'nın Mai ve Siyah, Rûbab ve Aşk-ı Memnu ile girdiği (ED 72) söylenmiştir.

MS'de "nesri manzum" diyerek özetlediği yeni yazış ve söyleyiş tarzının eskiye indirilmiş en kuvvetli darbelerden olduğu söylenerek Halit Ziya Uşaklıgil'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 178).

Hallac-ı Mansur (BŞ 95; OATET 26; YG 36) (Tûr 857- Bağdat 922) Çocukluğu Basra'da geçen Hallac-ı Mansur genç yaşlarda tasavvufu ilgilene başlamış, Sehl-i Tüsteri, Amr el. Mekkî, Bağdat Sufi Okulunun meşhur lideri Cüneyd-i Bağdadî'nin öğrencisi olmuş, hacca gittikten sonra 897/898'de inziya çekilmiştir. 899/900'de fikirlerini yaymak üzere Horasan, Ahvaz, Irak ve İran'a seyahate giden Mansur Hindistan'daki halkı İslama davet etmiştir. Döneminin şartları gereği hem dost hem de düşman kazanan Mansur görüşlerinden dolayı öldürülmüştür (Cebecioğlu, 1988, 329- 350).

BŞ'de kendisinden sonra tasavvufun, İslam şiiiri ile hayatının büyük bir tarafını oluşturduğu ifade edilerek Hallac-ı Mansur'a bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 95).

OATET'te Massignon Hallac-ı mansur'un uzun süren mahkemesinden söz ederken İslamın şartlarını yerine getiren insanın kolay kolay küfürle itham edilemeyeceğini söylediği ve bunun başarılı bir gözlem olduğu söylenerek Hallac-ı Mansur'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 26).

YG'de Türk dil ve zevkinin XVIII. yüzyılda yaşayan Kul Hasan Dede ile XV. yüzyılda yaşayan Eşrefoğlu'nda devam ettiği, aynı şehir ve tekkedeymiş gibi kavga ettikleri, Nedim ve Fuzuli'nin Hallac-ı Mansur'un haksız yere dökülmüş kanının hesabını sordukları ifade edilerek Hallac-ı Mansur'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

Haluk (TF 6, 15, 17; EÜM 105, 262, 269, 384; MS 181)(İstanbul 1895- Orlando 1965) Tefvik Fikret'in oğludur. 1909'da Robert Kolejinden ayrılarak elektrik mühendisliği öğrenimi için İskoçya'nın Glasgow şehrine

gitmiştir. Bu dönemde Hristiyanlığa geçen Haluk 1913'te izini kaybettirmek için Michigan Üniversitesi Makine Mühendisliği bölümüne geçmiş ve burayı 1916'da çok iyi bir dereceleyle bitirmiştir. Bir dönem üniversitede görev alan Haluk 1928'de mutfak malzemeleri üreten bir firmanın bölge temsilciliğini alarak büyük bir servet sahibi olmuştur. Ancak kendini dine adamak isteyen Haluk 1943'te Presbyterian Kilisesi'nin rahip yardımcılığına geçmiş, 1956'da Orlando'da rahiplik rütbesine yükselmiştir. Bu sıfat, o tarihe kadar doğuştan Hristiyan olmayan sadece beş kişiye verilmiştir (Dönmez, 2004).

EÜM'de Tefvik Fikret'in Haluk'un Defteri adlı eserindeki Haluk'un oğlu olduğu (EÜM 105), şairin ilk yayınladığı manzumelerden biri olan Hasta Çocuk'a Haluk'un bir hastalığının ilham vermiş olabileceği (EÜM 262), Tefvik Fikret'e göre hürriyetin gelmesi ile birlikte Haluk'un timsali gibi gördüğü yeni ve temiz bir neslin hayata hâkim olacağı (EÜM 269) söylenilerek Haluk'a dört yerde atıf yapılmıştır.

TF'de Tefvik Fikret'in Hasta Çocuk adlı şiirinde, oğlunun bir hastalığından ilham aldığı (TF 6), şairin, gelecekte Haluk'un temsilcisi olduğu yeni nesil ile masalsi bir hürriyetin başlayacağına inandığı (TF 15), 1306'da oğlunun doğduğu (TF 17) ifade edilerek Haluk'a üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Tefvik Fikret'in oğlunu bütün hurafelerden, Şark miskinliğinden uzak tutmaya çalıştığı, kendi hayatını olumsuz etkileyen şeylerin onda bulunmaması için çalıştığı ancak tüm bu düşüncelerle beraber oğlunun hayatı yüzünden babasının suçlanamayacağı ifade edilerek Haluk'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 181).

Haluk Nihat Pepeyi (MS 29, 30) (Katerin, Selanik 1898- İstanbul 1872) Türk bürokrattır. Mektebi Mülkiye'yi bitiren Pepeyi çeşitli nahiye müdürlükleri ve kaymakamlıklarında çalışmış, İstanbul Şehiremaneti Müfettişliği, İstanbul Belediyesi Yazı İşleri Müdürlüğü, Ankara Belediyesi 2.Reis Muavinliği, İstanbul Vali Muavinliği, İstanbul Emniyet Müdürlüğü, Siirt, Burdur, Erzurum, Antalya, Kütahya Valilikleri, Emniyet Genel Müdürlüğü ile İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı yapmıştır. 1954'te Demokrat Parti'den Kütahya, Ekim 1957'de İstanbul Milletvekilliklerine seçilmiştir. Destansı bir üslupla yazdığı şiirleri bulunmaktadır (Bali, 2006, 43).

MS'de üç şiirinden oluşan Türk Destanına Giriş adlı eseri bağlamında Haluk Nihat Pepeyi'ye çeşitli atıflar yapılmıştır (MS 29, 30).

Hamamizade İhsan (MS 167) (Trabzon 1885- İstanbul 1945) Divan Edebiyatı'nın divan sahibi son şairidir. Çeşitli gazete ve dergilerde yazılarını yayımlayan İhsan Bey pek çok okulda kitabet, edebiyat, Türkçe, Osmanlı ve İslam tarihi hocalığı ve idarecilik yapmıştır. Türk edebiyatında hamsi hakkındaki tüm bilgilerden oluşan Hamsiname (1828) adlı eseriyle tanınmıştır (Bardakçı, 2013)

MS'de yeni edebiyatın klasik bir zevke sahip olmadığı için geçici, eski edebiyatın klasik zevki içerisinde yazılan eserlerin ise her zaman kalıcı olacağı görüşünün yanlış olduğu söylenilerek bu bağlamda Hamamizade İhsan'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 167).

Hamdi Selçuk (EÜM 434) İsmail Habib Sevük'ün son zamanlarını birlikte geçirdikleri arkadaşlarıdır (EÜM 434).

EÜM'de İsmail Habib Sevük'ün son gününde birlikte eğlendikleri söylenerek Hamdi Selçuk'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 434).

Hamdullah Suphi Tanrıöver (YK 65, 66, 67, 91, 92, 102; EÜM 106; ED 178, 220;) (İstanbul 1885- İstanbul 1966) Edebiyatçı ve siyaset adamıdır. Fecri-i Âti topluluğunun kurucuları arasında da yer alan Hamdullah Suphi Türk Ocakları'ndaki faaliyetleriyle ismini duyurmuştur. Ayrıca Milli Eğitim Bakanı olmuş, Bükreş'te yeni kurulan devleti elçi olarak temsil etmiş, Türkçülük hareketinin ateşli hatiplerinden olmuştur. Hitabelerinin bir kısmı Günebakan (1921) adlı eserinde toplanmıştır (Enginün, 2009: 609).

YK 'de Yahya Kemal'le aynı dönemde Avrupa'da bulunduğu ve yakın arkadaş oldukları (YK 65, 66), Yahya Kemal'in Hugo'yu sevdiğini söylediği (YK 67), Türkçülük hareketi ve Türk Ocağında çalışmalarının bulunduğu (YK 91, 91, 102) söylenilerek altı yerde Hamdullah Suphi'ye atıf yapılmıştır.

EÜM'de 1900'lü yılların başında tanınmaya başlayan yazarlar arasında sonradan Türk Ocağını kurarak Türk cemiyet ve fikir hayatında önemli rol oynayan Hamdullah Suphi Tanrıöver'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 106).

ED'de Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin Ali Paşa'yı öldürme planını kardeşi Ayetullah Bey'in haber vermesi (ED 178) ve Haşim'in arkadaşlarından olması (ED 220) sebebiyle iki yerde Hamdullah Suphi'ye atıf yapılmıştır.

Hamit Nafiz Tansu (MS 128) Tanpınar İle Hasan Ali Yücel'in ortak arkadaşıdır.

MS'de Tanpınar'ın, Hasan Ali Yücel öldükten sonra onun Van Gogh'unkine benzeyen korkunç hasır iskemlesine rastlayabileceği yerlerden birisi olduğu söylenilerek Hamit Nafiz Tansu'ya evi bağlamında bir yerde atıf yapılmıştır (MS 128).

Hans Christian Andersen (ED 52) (Odense 1805- Kopenhag 1875) Danimarkalı yazar. Kopenhag'da öğrenimini sürdüren Andersen geçliğinden itibaren tiyatro tutkusuyla oyunlar yazmış ancak fazla etkili olamamıştır. Asıl başarısını ise Eventry og Historier (Masallar ve Öyküler, 1835- 1872) ile sağlamıştır. Bu arada Andersen Türkiye dâhil pek çok Avrupa ülkesini gezme fırsatı bulmuş ve ilginç gezi kitapları yazmıştır. Çeşitli basımlarla gittikçe genişleyen Andersen masalları çocuk dünyasına seslenir gibi görünmesine karşın bütün insanlara ulaşan özülle bir edebiyat başarısı olmuştur (GKA, 1984, 604).

ED'de ve eski Yunan'dan deniz kızını alarak Türk edebiyatında o dönemde olmayan bir çocuk masalı edebiyatı meydana çıkartan bir XIX. asır masalcısı olduğu için bir yerde Andersen'e atıf yapılmıştır (ED 52).

Hasan Ali Ediz (EÜM 471) (Yugoslavya 1905- İstanbul 1972) Yazar ve çevirmendir. Askeri tıp Fakültesinde bir süre okuduktan sonra Moskova'ya gitmiş ve burada beş yıl sosyoloji ve edebiyat öğrenimi görmüştür. Yazılarını çeşitli gazetelerde yayınlayan Ediz elliye aşkın çevirisiyle Türk okurunun sosyalist edebiyatla tanışmasını sağlamış, Dostoyevski, Puşkin ve Gorki gibi önemli Rus yazarlarının eserlerinin doğrudan doğruya Türkçeye kazandırmıştır (Altinkaynak, 2008, 228).

EÜM'de yaptığı tercümelemleri ile Puşkin'i az çok Türk okuyucularına tanıttığı söylenerek Hasan Ali Ediz'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 471).

Hasan Ali Yücel (YK 33; EÜM 437; YG 305; MS 127- 130, 131- 139) (İstanbul 1897- İstanbul 1961) Türk eğitimci, yazar ve siyaset adamıdır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi felsefe bölümünü bitirmiştir. Türkçe, edebiyat, felsefe ve toplumbilim dersleri veren Yücel 1938-46 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı yaptığı dönemde köy enstitülerinin kurulmasında, Bakanlık bünyesinde Tercüme bürosu oluşturularak Türkçe'ye tercüme edilip yayınlanmasında, devlet opera ve tiyatrosunun kurulmasında vb. pek çok önemli görevde etkin rol oynamıştır. Şiir ve yazılarını Dergâh, Yarın, Yeni Mecmua dergileri ile Akşam, Cumhuriyet ve Dünya gazetelerinde yayınlamıştır (Çıkar, 1997, 13- 140).

YK'de Dergâh dergisinin yazarları arasında bulunmasından dolayı Hasan Ali Yücel'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 33).

EÜM'de İstanbul'a geldiğinde İsmail Habib Sevük'ün evine uğrayan dostlarından olduğu söylenerek Hasan Ali Yücel'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 437).

YG'de Dergâh çıkmadan önce yapılan toplantıya Tanpınar'ın fakültesinden katılan arkadaşları arasında bulunduğu ifade edilerek Hasan Ali Yücel'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 305).

MS'de Tanpınar'ın en sevdiği dostlarından olan Yücel'in kendisi ve devri için çok önemli bir insan olduğu (MS 127- 130), Tanpınar'la aralarında az yaş farkı bulunmasına rağmen Balkan ve I. Dünya Savaşları ile bu farkın iki ayrı nesle dönüştüğü, bir taraftan Mevlana'nın rübailerini tercüme ederken diğer yandan Goethe'nin hayatını yazan Yücel'in terkinin önemini bildiği, eğitime çok önem verdiği ve kültür konusunda İnönü'nün yardımcısı olduğu, yön verdiği tercüme hareketi sayesinde okul kütüphanelerini önemli Batılı yazarların eserleri ile doldurduğu (MS 130-131) ifade edilerek Hasan Ali Yücel'e pek çok yerde atıf yapılmıştır.

Hasan Bedrettin (OATET 284) (Simav 1851- İstanbul 1912) XIX. yüzyılda yaşamış devlet adamı, oyun yazarı ve şairdir. Özel hocalardan Arapça ve Farsça öğrenen Hasan Bedrettin Şam Mekteb-i Harbiyesinin Erkan-ı Harb bölümünü bitirmiş, Belçikalı bilim adamlarının yazdıkları kitapları çevirmek ve okutmak üzere Mekteb-i Harbiye muallim olmuştur.

1876'da kolağası, daha sonra binbaşı, kaymakam ve miralay olan Hasan Bedrettin Abdülaziz'in tahttan indirilmesi olayında suçlu bulunarak görevinde uzaklaştırılmıştır. Meşrutiyet sonrası rütbesi geri verilen Hasan Bedrettin mirivalık, feriklik ve İşkodra vali komutanlığı yapmıştır. Hasan Bedrettin Paşa, Manastırlı Mehmet Rifat'la beraber çıkardıkları "Çanta" adlı dergiyde telif ve çeviri şeklinde kaleme aldıkları eserlerini "Temâşâ" başlığı altında yayınlamış, böylece Türk edebiyatını önemli bir şekilde etkilemiştir (Güler ve Özkan, 2012, 75- 78).

OATET'te Manastırlı Mehmet Rifat'la birlikte birçok telif ve tercüme eser meydana getirmeleri ve Temaşa adlı bir tiyatro serisi kurmaları bağlamında bir yerde Hasan Bedrettin'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 284).

Hasan Dede (Kul) (BŞ 136; YG 36) XVI. yüzyılda yaşayan Bektaşî şairidir. Ankara'nın Hasan Dede köyünde yaşayan Hasan Dede aslen Horasan erenlerindedir. Çevresindeki Aleviler tarafından şeyh olarak kabul edilen Hasan Dede Kanuni döneminde aşiretlerden topladığı askerlerle I. Viyana Savaşı'na katılmış, savaşta gösterdiği üstün başarılar sayesinde aldığı yerlerde ismi ile anılan köyü kurmuştur. Askerliğinin yanı sıra usta bir Bektaşî şairi olan Kul Hasan'ın söylediği nefesler bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 131).

BŞ'de Eşrefoğlu'nun ölümünden iki yüz elli yıl sonra şairin ona, içinde "*Bahçe biziz gül bizdedir.*" mısrası bulunan cevabı verdiği ifade edilerek Kul Hasan'a bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 136).

YG'de Türk dil ve zevkinin XVIII. yüzyılda yaşayan Kul Hasan Dede ile XV. yüzyılda yaşayan Eşrefoğlu'nda devam ettiği, aynı şehir ve tekdedymiş gibi kavga ettikleri, Nedim ve Fuzuli'nin Hallac-ı Mansur'un haksız yere dökülmüş kanının hesabını sordukları ifade edilerek Kul Hasan Dede'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

Hasan Efendi (YK 19) Tanpınar'ın öğrenci olduğu dönemlerde Dârüttalim heyetinin haftada bir kere Bayezit'ta musiki konseri verdiği ve Yahya Kemal ile öğrencilerinin ara sıra toplandığı kiraathanenin bakkal olduktan sonraki sahibidir.

YK kitabında eskiden kiraathane olan yerin yeni sahibi olması bağlamında bir yerde Hasan Efendi'ye atıfta bulunulmuştur (YK 19).

Hasan (Çerkez) (OATET 362, 452, 502; ED 158) (?- İstanbul 1876) Abdülaziz'in ölüm olayına adı karışan serasker Hüseyin Avni Paşa ile bazı arkadaşlarını öldüren subay. 1864'te Bahriye İdadisine giren Çerkez Hasan teğmen olarak Harp Okulunu bitirmiş, saray himayesinde görev almıştır. Sultan Abdülaziz'in ölümünden sonra Hüseyin Avni Paşa'ya düşmanlık beslemiş, Paşalimanı'ndaki toplantıyı basarak içerisinde Hüseyin Avni Paşa'nın da bulunduğu pek çok kişiyi öldürmüştür. Divanı harpte yargılanan Çerkez Hasan'ın rütbeleri alınarak idamına karar verilmiştir (ML, 1981: 199).

OATET'te Çerkez Hasan'a üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 362, 452, 502). Bu atıflarda Çerkez Hasan olayının İstanbul'un en karışık günlerinde gerçekleştiği (OATET 362), Hamit'in tüm bu olayları dışarıdan izlemek zorunda kaldığı (OATET 502), Hüseyin Avni Paşa'nın Mithat Paşa konağında Çerkez Hasan tarafından öldürüldüğü (OATET 452) söylenilmiştir.

ED'de Hüseyin Avni Paşa'yı öldürmesi sebebiyle bir yerde Çerkez Hasan'a atıfta bulunulmuştur (ED 158).

Hasan Paşa (Cezayirli, Gazi) (OATET 55) (?- Şumnu 1790) Osmanlı sadrazamıdır. Pek çok kez savaşa katılan Gazi Hasan Paşa kaptan-ı deryalık, Mora valiliği gibi önemli görevlere getirilmiş, sayısız ayaklanmayı bastırılmış ve donanmayı yeniden kurmaya çalışmıştır. 1789'da İsmail Kalesi'ni kuşatan Rus ordusunu yenilgiye uğratan Hasan Paşa sadrazamlığa getirilmiş, Rumeli'deki Osmanlı ordularının komutanlığı da kendisine verilmiştir (AB, 1993, 431).

OATET'te kendisinden beri tersane ve denizcilik işlerinin en büyük sorunlardan biri hâline geldiği söylenerek bir yerde Cezayirli Hasan Paşa'ya atıf yapılmıştır (OATET 55).

Hasan Paşa (Yedi Sekiz) (OATET 233) (?- İstanbul 1905) Türk asker ve yöneticidir. Hiç öğrenim görmeden II. Abdülhamit'in müşirliğine kadar yükselmiş olan Hasan Paşa padişah tarafından Beşiktaş muhafızlığına

getirilmiştir. Bu görevi sırasında gerçekleşen Çırağan Vakası'nda isyanı bastırması, elindeki bir sopayla Ali Suavi'yi öldürmüştür (BL, 1992, 5062).

OATET'te Çırağan vakası adı verilen olayda V. Murat'ın sopayla başına vurarak öldürdüğü söylenmiş ve bu bağlamda Beşiktaş karakol kumandanı Hasan Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 233).

Hasan Rasim Us (YG 180, 305) (Gördes 1903- İstanbul 1967) Gazeteci ve yazardır. Nişantaşı Sultanisi ile Yüksek Ticaret Mektebini bitiren Us bir süre Vakit gazetesinde çalışmış, Haber ve En Son Dakika dergilerini çıkarmıştır. Hayat bu mu, Daldan düşen yaprak gibi romanları ve Hakkı Tarık Us isimli bir derlemesi bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 462).

YG'de Yahya Kemal'in sohbetlerine katıldığı ve Tanpınar'ın arkadaşlarından olduğu (YG 180), Dergâh dergisinin ilk sayısından önceki toplantıya katıldığı ve derginin yayınlanmasına yardım ettiği (YG 305) söylenerek Hasan Rasim'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Hasan Rıza Paşa (EÜM 246) (İstanbul 1809- İstanbul 1877) Türk yönetici, serasker ve kaptanıderyadır. II. Mahmut döneminde saraya alınan Rıza Paşa zaman içerisinde başkâtip, Mabeyin ve Hassa ordusu müşiri, serasker ve kaptan-ı derya olmuş, ticaret ve bahriye nazırlıklarında ve çeşitli merkezlerin valiliklerinde bulunmuştur (BL, 1992, 9816).

EÜM'de külhanbeyi Sami'nin bulunduğu ocağı dağıtmak için ocaktaki herkesi askeriyede görevlendirdiği söylenerek Serasker Hasan Rıza Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 246).

Hatice Refia Hanım (TF 17) Tevfik Fikret'in annesidir. 1882'deki Yunan ayaklanmasında kimsesiz kalarak Osmanlı'ya sığınan, din değiştirerek Müslüman olan, büyüyünce de birbirleriyle evlendirilen iki Sakızlı Rum çocuğunun kızıdır. Çok dindar olan Refia Hanım 1879'da kardeşi Hasan Nuri Bey ile Hacca gitmiş ancak Hicaz'da koleradan ölmüştür (Fuat, 1995, 11).

TF'de Tevfik Fikret'in annesi ve meşhur İhtisap ağasının kâtibi Sakkalı Hüsrev Efendi'nin kızı olması bağlamında Hatice Refia Hanım bağlamında bir yerde atıf yapılmıştır (TF 17).

Hatice Sultan (OATET 59- 61; ED 67) (İstanbul 1768- İstanbul 1822) III. Mustafa'nın kızı, III. Selim'in kız kardeşidir. Modern saraylara gereksinim duyan Hatice Sultan 1790'da Melling ile tanışmıştır. Melling'e ilk Avrupai kıyı tasarımında bir saray yaptıran Hatice Sultan, daha sonra Beşiktaş'taki yazlık saltanat sarayına özel bir köş ilave ettirerek bunu III. Selim'e hediye etmiştir. Daha sonra Melling, Hatice Sultan'ın kıyafetinden eşya tasarımına kadar pek çok konuda görüş aldığı danışmanı olmuştur (Sakaoğlu, 2008, 346- 350).

OATET'te III. Selim döneminde Osmanlı'ya gelen yüksek vazifeli mülteciler ile Garb kültürünün daha yakından tanındığı, bunlardan Melling'in görünüşte Hatice Sultan'ın defterdarı olarak çalıştığı (OATET 59), III. Selim'in İstanbul'da yeniliği kadınlar vasıtasıyla yaymaya çalıştığını söyleyen Melling'in Hatice Sultan'ın sarayını buna örnek olarak gösterdiği (OATET 61) belirtilerek Hatice Sultan'a iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Melling'in onun için yalı yapması bağlamında Hatice Sultan'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 67).

Hayali (EÜM 141, 143, 154, 498) (Vardar Yenicesi ?- Edirne 1557) Divan şairidir. Medrese eğitimini tamamlayamayan Hayali kalenteri dervişlerle uzun zaman geçirmiş, yalın, güçlü ve özlü şiirleriyle sarayın dikkatini çekmiş, saraydan sancakbeyi olarak çıkmıştır. Zengin hayal gücü ve etkili duyarlılığı ile yazdığı şiirleriyle döneminin "melikü's-şuara"sı olarak kabul edilmiştir (GKA, 1984, 3903).

EÜM'de İran şiiri ile Türk şiirinin XV. asırdan itibaren yarışmaya başladığı, bu nedenle her büyük şairde Türk şiirinin yeni bir aşama kaydettiği, bu aşamaların Şeyhi'de ve Ahmet Paşa'da olduğu gibi sadece içerikte kalmadığı, zamanla Necati Bey, Yahya Bey, Hayali Bey ve Usuli gibi şairlerde divan edebiyatının asıl güzelliğinin yakalamaya başladığı (EÜM 141, 143, 154), Hayali'nin "*o mâhiler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler*" mısrası gibi düşünmeyen Racine'in dışarıdan bakarak Türk toplumunu tanıdığı (EÜM 498) söylenerek Hayali'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Hayri Efendi (Paşa) (OATET 325; ED 174) Karantina kâtipliğinden emekli olmuştur. Ziya Paşa, Zafername'deki bir kasideyi Ali Paşa'nın

güvendiği adamlarından olan Hayri Efendi'nin ağzından tahmis ederek Ali Paşa'yı ağır bir şekilde eleştirmiştir (Çınar, 2012, 808).

OATET'te Ziya Paşa'nın Zafername adlı kasidesini Ali Paşa'nın adamlarından Hayri Bey'e tahmis ettirdiği söylenerek söylenerek Hayri Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 325).

ED'de Ali Paşa'yı dostlarının dilinden vurmak isteyen Ziya Paşa'nın Zafername'sinin kaside kısmında Fazıl, tahmis kısmında Hayri ve şerh kısmında Hüsnü Paşa'nın ağzından ağır bir şekilde eleştirdiği söylenerek bir yerde Hayri Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (ED 174).

Hayret (Deli) (OATET 343) Hakkındaki bilginin azlığından dolayı kim olduğu bulunamamıştır.

OATET'te 1857'de Sofya'dan İstanbul'a gelen Namık Kemal'in Hayret gibi yaşıtı şairlerle tanıştığı söylenerek bir yerde şaire atıf yapılmıştır (OATET 343).

Hayrettin Paşa (OATET 164) (Kafkasya 1821?- 1889) Osmanlı devlet adamıdır. Küçük yaşta Kafkasya'dan getirilen Hayrettin Paşa önce Kıbrıslı Tahsin Bey'e, daha sonra Tunus Valisi Ahmet Paşaya satılmış, onların yanlarında yetişmiştir. Tunus'taki Fransız subaylardan Fransızca ve savaş sanatını öğrenen Hayrettin Paşa Avrupa'ya giderek riyazi ilimler, hukuk ve tarih dersleri almıştır. Hayatının uzun bir dönemi Tunus'ta geçmiş, burada binbaşı olarak göreve başlamış, 1857'de Tunus eyaleti bahriye müdüriyetine tayin olmuş, 1877'de İstanbul'a gelerek sadrazamlığa kadar yükselmiş, özellikle adliye alanında çalışmalar yapmıştır (TA, 1946- 1983, 110).

OATET'te Hayrettin Paşa'dan sonra Mithat Paşa'nın Meclis-i Vükela'ya on beş gün başvekillik yaptığı söylenerek Hayrettin Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 164).

Hayrullah Bey (Halil Hamit Paşazade) (EÜM 193) Atıfta verilen bilgilere uygun, bu isimde bir kişi bulunamamıştır.

EÜM'de Şeyh Müştak'ın kaynaklarda 1247 olarak geçen ölüm tarihinin 1241 olduğunu ifade ettiği belirtilerek Halil Hamit Paşazade Hayrullah Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 193).

Hayrullah Efendi (OATET 144, 149, 500, 510; ED 55, 122) (İstanbul 1818- Tahran 1866) Eğitimci, seyahatname yazarı, tarihçi. Tıbbiye Mektebini bitiren Hayrullah Efendi tıp, eğitim, tarım, coğrafya alanlarında danışmanlık ve yöneticilik yapmış, 1865'te atandığı Tahran elçiliği sırasında vefat etmiştir. Batıcı, ileri görüşlü bir bilgin ve yazar olan Hayrullah Efendi'nin Gezi, Osmanlı tarihi ve tiyatro alanlarında eserleri vardır. Şiir yazdığı da söylenmektedir (Bezirci, 1993, 14).

OATET'te Abdülhak Molla'nın oğlu olduğu, bir dönem reis vekilliği yaptığı (OATET 144), Hikâye-i İbrahim Paşa be-İbrahim-i Gülşenî isimli basılmamış bir eserinin bulunduğu (OATET 149), meşhur tarih sahibi olan Tarhan'ın babasının (OATET 500) Tanzimat'ın yetiştirdiği ilk aydınlardan olduğu (OATET 510) söylenerek Hayrullah Efendi'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

ED'de devrin aydınlardan olan Hamit'in babası kendisini hatıralarında Şeyh Sümbatî ailesine bağladığı, beş yüz altın borcu nedeniyle yalıtı sattığı ve buna dayanamayarak vefat ettiği, olay üzerine Hamit'in de altı ay Tahran'da kaybolduğu, Hamit'in üzerinde babasından ziyade dedesinin etkisinin bulunduğu söylenerek iki yerde Hayrullah Efendi'ye atıf yapılmıştır(ED 55, 122).

Hayyam (Ebul Feth Ömer b. İbrahim) (OATET 256; YK 115, 122, 137, 157; EÜM 39, 115; YG 134; ED 95, 101; MS 82) (Nişapur 1044- Nişapur 1123) İranlı şairdir. Belh, Bahara, Merv, Bağdat gibi ilim merkezlerini dolaşan Hayyam fizik, matematik, astronomi, edebiyat, tarih gibi alanlarda müderris olarak çalışmıştır. Hayyam'ı Şark edebiyatı içerisinde Rubâiyyat eseri meşhur etmiştir. İki yüz kadar rubaisi bulunan bu eserde insanın bu dünyadan başka yaşayabileceği bir yer olmadığını, bu nedenle yaşadığı anın tadını çıkarması gerektiğini, aklın en şaşmaz ölçü olduğunu işlemiştir (TDEA, 1977- 1998, 185).

OATET'te Yenişehirli Avni Bey'in nesiller boyunca sevilen ve ezberlenen

“Mecnûn ki lâilâhe illâ der idi

Teklîf-i şûûr eyleseler lâ der idi/

Ol mertebe Leylâsına meftun idi kim

Meylâ diyecek mahalde Leylâ der idi"

rubaisiyle Hayyam'a çok yaklaştığı söylenilerek bir yerde Hayyam'a atıf yapılmıştır (OATET 256).

YK'de Tanpınar Hayyam'a dört yerde göndermede bulunulmuş, bunlardan üçü İran edebiyatının önemli isimlerine atıfta bulunurken yapılmıştır (YK 115,122, 157). Diğer son atıfta ise Hayyam'ın Şark edebiyatında uyku temini "bölgelerin oyunu" olarak gördüğü söylenmektedir (YK 137).

EÜM'de şiirin yazıldığı dilin içinde güzel olduğu, tercüme ile sevilen şairin nerdeyse bulunmadığı, Hayyam'ın İngilizcede Fitzgerald'ı, Türkçede Yahya Kemal'i bulması gibi büyük bir dehanın dokunuşunun gerektiği (EÜM 39), ilk şiirlerini hece vezni ile yazan Orhan Veli'nin aruza Hayyam rubaisini tercüme edecek kadar hâkim olduğu (EÜM 115) söylenerek Hayyam'a iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de hakiki hayatın Hayyam'ın şiirlerindeki destiler gibi ölümün elinde yoğrulup aşkın ateşinde piştiği ve kıvamını bulduğunda yine ölümün kucağına düştüğü ifade edilerek Hayyam'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 134).

ED'de hafif bir septizm, hedonizm ve bedbin bir zevkperestlik ile stoizm bulunduğu (ED 95), rubailerinden birinde hayatı bir satranç tahtasına benzettiği (ED 101) için iki yerde Hayyam'a atıf yapılmıştır.

MS'de onun dilinin İngilizce'de Fitzgerald'ı, Türkçede Yahya Kemal'i bulması bağlamında Hayyam'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 82).

Hazım Körmükçü (YK 81) (İstanbul 1898- İstanbul 1944) Tiyatro ve sinema oyuncusudur. Şemsü'l-Mekâtîp ve Kabataş İdadisini bitiren Körmükçü tiyatroya ilgi duymuş ve Darülbedayiye girmiş, pek çok tiyatrodaki görev almıştır. 1927'de Şehir Tiyatrolarına girerek bir daha ayrılmayan tiyatrocudur. 1929'da Kaçakçılar isimli filmiyle sinemaya da başlamıştır. Geleneksel Türk tiyatrosunun özelliklerini kendi sanatçılığıyla birleştiren Körmükçü Türk tiyatrosunun unutulmaz isimleri arasına girmiştir (DBİA, 1993- 1995, 95).

YK'de Ermeni vatandaşların kendi konuşmalarını ve yaşayışlarını görmek için Hazım veya Nâşit'e ya da onların haleflerine nasıl gittiler ve

onları nasıl sevdilerse halkın da Gürpınar'ı öyle sevdiği söylenerek yazara bir yerde atıf yapılmıştır (YK 81).

Heinrich Heine (YG 37) (Düsseldorf 1797- Paris 1856) Alman şair. Göttingen'de hukuk öğrenimi gören Heine hiçbir zaman mesleğini yapmamış, edebiyatla ilgilenmiştir. Hayatının son dönemlerine doğru yakalandığı hastalıkla birlikte insanların kutsal olarak baktığı değerleri inkar etmiş, dünyanın adaletsiz yönetimi konusunda kavga edebileceği kişisel bir Tanrıyı kabul etmiştir. *Buch der Lieder* (1827; Şarkılar Kitabı, 1948) adlı eseriyle uluslar arası düzeyde ün kazanmıştır (AB, 1993, 135).

YG'de Tanrı'nın varlığını ispat etmeye çalışan yazarın zihninin imanının nuru ile aydınlandığı hikâyesinin Tanzimat neslinin macerasına benzediği ifade edilerek Heinrich Heine'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 37).

Hekate (ED 295) Üç kişilikli Yunan tanrısıdır. Efesli Artemis'in bir başka adı olduğu düşünülmüştür. Gecenin hâkimi ve büyücü olarak nitelendirilmiştir. Heykelleri üç kafalı ve üç vücutlu olarak yapılmıştır (Hançerlioğlu, 2000, 187).

ED'de Yahya Kemal'in "*Dursun bu mûsikî-i semâvî içinde sâz*" gazelindeki mehtabın Astarte ve Hekate olduğu söylenerek Astarte'ye atıfta bulunulmuştur (ED 295). Ayrıca burada, İngilizlerin ayın on beşinci gününde hayaletlerin İskoçya'da dışarı çıktıklarına inandıklarından ve ay ışığından korktuklarından söz edilmiştir.

Henri Bergson (OATET 23; YK 86; EÜM 107, 109, 515; YG 296, 352; ED 44, 120, 256; MS 134, 135, 149, 255) (Paris 1859- Paris 1941) Fransız filozof. Öğrenimini bitirince felsefe öğretmeni olarak çalışan Bergson aynı zamanda kendi çalışmalarına da devam ederek Akademi üyeliğine seçilmiş ve 1928'de Nobel ödülünü almıştır. Bergson felsefeye kendinden önce gelen ve yaşadığı dönemde de çok yaygın olan Darvencilik, Lamarkçılık ve Entelektüalizm gibi akımları eleştirerek girmiş, onlar gibi insanı sadece tin ya da özdekle açıklamanın mümkün olmadığını söylemiştir. Bergson'un düşünce evreninde odak sorun zaman kavramıdır. Ona göre zaman bir akıştır, kesintisiz bir ilerlemedir, geçmişin gittikçe büyüyen, geleceğe doğru

uzayan bir açılımdır. Sezgi ise bu süreci kavrayabilen yegâne güçtür. İnsanın gerçeği bilmesi sezginin gücüne bağlıdır. Bergson'un felsefesinde metafizik önemli bir yer tutmaktadır (TDÜA, 1983, 832- 836).

OATET'te her büyük medeniyetin kendinden önceki devirlerden efsaneleştirdiği birtakım kahramanları ve kendi diyalektiğine uygun gördüğü düşünürleri benimsediği söylenerek Henri Bergson'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 23).

YK'de Haluk'un Amentüsü'nün yazıldığı dönemde Pozitivimin karşısında spiritüalist felsefelerin çıktığı ifade edilerek Henri Bergson'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 86).

EÜM'de Ziya Gökalp'ın Baytar Mektebine başlamasıyla ortaya çıkan dini buhranını Bergson eseriyle aştığı (EÜM 107), Mustafa Şekip Tunç'un Bergson felsefesini Türkiye'ye getirdiği (EÜM 109), Freud ve Bergson'un, günümüz dünyasında sırrı insan kafasında, insan hayatında aramayı öğrettikleri (EÜM 515) söylenerek Henri Bergson'a üç yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Bergson'un zaman düşüncesi, Freud'un insan hayatına getirdiği bazı özel aydınlatıcı noktalardan sonra şiir ve romanın eski dili ve şekli kullanmadığı, bunların Tanpınar'da da çok önemli yeri olduğu ifade edilerek Henri Bergson'a iki yerde atıf yapılmıştır (YG 296, 352).

ED'de Yakup Kadri'nin Mütareke dönemi eserlerinde Bergson ve Matternich felsefesinin tesirinin olduğu (ED 44, 256), Hamit'in Kuş manzumesinde kuşun öttüğünde maziye hatırladığı, bu hatırlayışın Bergson'un irade dışında hatırlanan zaman anlayışına gittiği (ED 120) söylenerek üç yerde Bergson'a atıf yapılmıştır.

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında Rıza Tevfik ve özellikle Şekip Bey'in yazıları ile Durkheim'in Bergson'un karşısında gerilediği, bu dönemde adı en çok geçen filozoflardan olduğu, Yahya Kemal'in bir gün Şekip Bey'e "*Hepimiz artık Bergsoncuyuz*" dediği (MS 134, 135), Bergson'un her filozofta gördüğü felsefe nüvesi gibi şairlerin gelecekte yazacağı şiirlerin özünün kendilerinde gizli olabileceği (MS 149), her gün yeni bir ekolün ortaya çıktığı bir dönemde Zeki Faik İzer'in Picasso'nun eserlerini, Lhote'un ışık ve gölge üzerine kurulu gizemli dünyasını, Freud ve Bergson'un bilinçle ilgili teorilerini bir yana bırakarak kendi meraklarının peşinden gittiği ve ancak bu şekilde

kendisini kaybetmediği (MS 255) ifade edilerek dört yerde Bergson'a atıf yapılmıştır.

Henri de Regnier (YK 50; EÜM 285, 415; ED 80, 221, 223, 264, 294; MS 143, 145) (Honfleur 1864-Paris 1936) Fransız yazar ve şairdir. Normandiya'nın köklü ailelerinin birinden gelen Regnier hukuk eğitimi gördüğü Paris'te içine girdiği sanat çevresinden etkilenerek şiir yazmaya başlamıştır. İlk şiirlerinde simbolist şairlerin etkileri görülmekle birlikte daha sonraları "sanat için sanat" anlayışını savunan Parnasçılardan Hérédia'nın izleri şiirlerinde güçlü bir şekilde hissedilmektedir. Şiirlerinde tarihsel konulara ve sone gibi klasik biçimlere yönelen Régnier romanlarında 17. ve 18 yüzyılın yaşantısını, özellikle aristokrat bir geçmişin değerlerine, yaşantısına duyulan özlemi yansıtmıştır. Eserlerinde Parnasçılık ile Simgeciliği bağdaştıran bir yaklaşım ve melankoliye varan duygusal bir üslup hâkimdir. (TDÜA, 1983, 4703).

YK'de Türk edebiyatında, Servetifünuncularla birlikte görülen "biz" olana yabancılaşma, hatta kaçma eğiliminden sonra, Pierre Loti'nin nesirde, Régnier'in şiirdeki çalışmalarıyla "biz"e ait olan bir edebiyatın kapılarını açtığı söylenerek Regnier'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 50).

EÜM'de Ahmet Haşim'in Aks-i seda ve Şi'r-i kamer adlı şiirlerinde Regnier'i uzaktan hatırlatan çeşnilerin bulunduğu (EÜM 285), Nurullah Ataç'ın Regnier ile mektuplaştığı (EÜM 415) söylenerek Henri de Regnier'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de beş yerde Régnier'e atıf yapılmıştır (ED 80, 221, 223, 264, 294). Bu atıflarda Yahya Kemal'in Paris'e öğrenci olarak gittiği yıllarda Verlaine ve Régnier'in döneme hâkim olduğu (ED 80), Haşim'e Albert Samain, Rodenbach, Henri de Régnier'in tesir ettiği (ED 221), Samain ve Regnier'den simbolizmi öğrendiği (ED 223), Şi'r-i Kamer'de Lamea ve Regnier'in etkisinin bulunduğu (ED 264), Yahya Kemal'in Çamlıklarda Musâhebe'sinden sonra "sebû" kelimesinin Pierre Louys ve Régnier'in kullandığı anlamda değiştiği (ED 294) söylenmiştir.

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birinde, Haşim'in Regnier'den ne derece ilham aldığıнын ne derece intihal ettiğinin tartışıldığı (MS 143), yine bu toplantıda Yahya Kemal'in, Regnier'in söz ettiği

sembolizmin Haşim'de bulunmadığını, ayrıca Fransa'da sembolizm denildiğinde akla ilk Regnier'in gelmediğini belirttiği (MS 145) ifade edilerek Henri de Regnier'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Henri Millon de Montherlant (EÜM 58, 436; MS 162) (Paris 1896- Paris 1972) Fransız roman ve tiyatro yazarıdır. Sainte- Croix okulunda öğrenim gören Montherlant I. Dünya Savaşı'na katılmış, savaş hatıralarını yayınladığı *Le Songe* adlı eserinde yayınlamış ve bu eser ona büyük başarı sağlamıştır. Pek çok denemeler, romanlar ve tiyatrolar yazan Montherlant, çağdaş toplumdaki değişimleri benimsemeyen tutumu, kadınları küçümseyişi ve soylu-luğa verdiği aşırı değer yüzünden üzerinde çok tartışılan bir yazardır (TA, 1946- 1983, 325).

EÜM'de iç âlemin karanlık taraflarını anlatabilecek bir dil yaratmaya çalışan bugünün İngiliz yazarlarından Proust'un, R. Martin du Gard'ın ve diğerlerinin dilinin Balzac'ın dilinden farklı olduğu (EÜM 58), İsmail Habib'in hayatının Montherlant'ın Bekarlar'ına benzediği (EÜM 436) söylenerek Henry Millonde Montherlant'a iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de modernlik üzerine odaklanan bazı eleştirmenlerin onun gibi yazarlarda yeniliğin bariz özelliği olarak "hissi" buldukları ifade edilerek Henri de Montherlant'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 162).

Henri Frederic Amiel (BŞ 219) (Cenevre 1821- Cenevre 1881) Fransızca'yı kullanan İsviçreli yazar. 1872'de üniversite olan Cenevre Akademisinde başladığı estetik, Fransız edebiyatı öğretim görevini felsefe profesörlüğüyle birlikte sürdürmüştür. Edebiyat tarihi çalışmaları ve eleştirileri ile tanınan Amiel günü gününe tuttuğu notların yayınlanması ile asıl ününe kavuşmuştur (GKA, 1984, 552).

BŞ'de "*manzara bir ruh hâlidir*" sözü Boğaz'ın manzarası bağlamında kullanılarak Henri Frederic Amiel'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 219).

Henri Gurie (ED 243) Hakkındaki bilginin azlığından dolayı kim olduğu bulunamamıştır.

ED'de Tiyatronun Cevheri adlı kitabın okunması tavsiye edilmesi bağlamında bir yerde Henri Gurie'ye atıf yapılmıştır (ED 243).

Henri Matisse (YK 52; MS 101, 225) (Le Cateau-Cambr sis 1869-Nice 1954) Fransız ressam ve heykeltiraştır. XX. yüzyıl sanatının en önemli ustalarından biri olan Matisse Paris'te hukuk eğitimi almasına rağmen işini bırakıp önemli hocaların resim atolyesinde çalışmıştır. "Duyguların renge aktarılmasını" amaçlayan Fovistler gurubunun öncüsü olmuştur. Hem resimde hem de heykelde İzlenimcilerin etkisi altında kalmış, pointilist teknikten esinlenerek katışksız renkleri eserlerinde kullanmaya çalışmıştır. Baudelaire, Mallerm , Ronsard gibi yazarların kitaplarını resimleyen Matisse Bir Ressamın Notları'adlı yazısında belirttiği sanat görüşleri genç sanatçılar üzerinde etkili olmuştur (TD A, 1983, 3799-3801).

YK'de Ernest Renan'ın "*Talihin beni içinde yarattığı cemiyetin ayrılmak istemediğim ve dedelerimiz öyle itikat ve ibadet ettiği için Katoliğim.*" sözünü Matisse'nin bir çalışmasına almasından dolayı Fransız ressama bir yerde atıf yapılmıştır (YK 52).

MS'de vücutları gibi hayal güçleri de büyümek isteyen okul çocuklarının resim sergilerinde Matisse'in, Gauguin'in ya da Van Gogh'un tesirlerinin bulunmasına rağmen çocukların resimlerinin hiç taklit edilmediği (MS 101), Türkiye'nin, gerekli olan parayı tahsis ederek yurtdışındaki satış ve sergilere bir türlü katılamadığı, bu durumun ülkenin sanatının geleceğini baltaladığı, kimsenin Türkiye'yi Matisse'siz bırakmaya hakkı olmadığı (MS 225) ifade edilerek Henri Matisse'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Henri Ren  Albert Guy de Maupassant (YK 39, 83; E M 72, 106, 121-123; ED 44, 69, 219, 222, 255, 260; MS 146) (Etretat 1850-Paris 1893) Fransız yazardır.  yk  ve romanlarında olaya ağırlık vermiş, bu tarzın en önemli ismi olmuştur. Annesinin ocukluk arkadaşı olan Gustave Flaubert onu sanata özendiren ilk kişi olmuştur. Edebiyat hayatına şiirle başlamıştır. Flaubert'in Maupassant ile yakından ilgilenmiş, ona üslup dersleri vermiş, dış  leme yepyeni gözlerle incelemesini öğretmiştir. Yazar Korsika, Cezayir, Tunus, İtalya, Sicilya ve İngiltere'ye uzanan yolculuklar yapmış, buradaki izlenimlerini eserlerine yansıtmiştir. Natüralist akımın bir temsilcisi sayılan Maupassant natüralistler gibi 'bilimsel olma' ve 'belgelere dayanma' savlarını

hiçbir zaman biçimci bir tarzda uygulamamış, gerçeği çarpıcı, kimsenin görmediği bir bakış açısıyla anlatma yolunu seçmiştir (TDA,1983,7C:3805-6).

YK'de Maupassant'ın Ölüm Kadar Metin eserini Mayakon'un tercüme ettiği (YK 39) Halit Ziya ve arkadaşlarının Maupassant, Flaubert gibi realizm ve natüralizm arasındaki bir dili kullandığı (YK 83) söylenerek Maupassant'a iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Fecr-i Ati edebiyatçılarının Maupassant'ı keşfettiği (EÜM 72, 106), Yakup Kadri'nin Bir Serencam adlı eserinde Maupassant realizminin görüldüğü (EÜM 121), Yakup Kadri'nin roman tekniğine tesir ettiği (EÜM 122), Memduh Şevket Esenal'ın Gorki, Çehov ve Maupassant'a çok yakın hikâyelerine bir tür enstantane demenin yanlış olmayacağı (EÜM 123) söylenilerek Maupassant'a beş yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Maupassant'a altı yerde atıf yapılmıştır (ED 44, 69, 219, 222, 255, 260). Bu atıflarda, modern hikâyeciliğin babası olmadığı, keskin çizgili, son derece kötümser olduğu, Flaubert'e yakın olan üslubunun daha az şiirsel ve ritmi keskin olmasıyla ondan ayrıldığı (ED 44, 222, 255), Maupassant'ın Kartopu adlı eserinin başarılı bir sürrealist hikâye olduğu (ED 219), Refik Halit'in ilk hikâyelerinde Maupassant'ın tam bir öğrencisi olduğu, birincisi Champfleury, Duranty ve Murger'in yaptığı gibi halktan aldığını halka iade eden, ikincisinin ise Goncourtlar, Daudet ve Maupassant gibi üslup sahibi yazarların kaleme aldığı iki tür realizmin bulunduğu (ED 69) ifade edilmiştir.

Henrik Ibsen (YK 83,103; EÜM 106, 113; ED 44; MS 138) (1828 Skien-1906 Christiana) Norveçli oyun yazarıdır. Ailesinin iflas etmesiyle zor dönemler geçiren Ibsen uzun dönem parasal sıkıntılar yaşamış, hatta 1865'te yazarlık ödeneği ve sözleşme sonucu aldığı sınırlı telif ücretler ile geçinmek zorunda kalmıştır. 1869'da yazdığı De ünges forbund (Gençler Birliği) eseri hayatının dönüm noktası olmuştur. Çağının bireysel ve toplumsal konularını eleştirel bir yöntemle işleyerek tiyatronun en önemli kurucularından biri olmuştur. Eserlerinde Romantizm'in etkisi görülen Ibsen çoğunlukla tarihten konusunu alan Norveç söylencelerinden ilham alan küçük oyunlar yazmıştır. Bilinçaltının ve yaşamın gizemli taraflarını ilgilendiren sorunlar, sanatçının işlevi ile insan olmanın sorumluluğu arasındaki çatışma Ibsen'in kendine özgü şiirel diliyle eserlerinde işlenmiştir (TDÜA, 1983, 2908- 2910).

YK'de Şahabettin Süleyman'da Nietzsche ile Ibsen'den yayılan bir bedbinliğin bulunduğu (YK 83), Şark insanının sade düşünmek ve yaşamaktan hoşlandığı, bu nedenle Norveçli Ibsen ile dolaşık ruhlu Barres'in onların gözlerine tuhaf görüldüğü (YK 103) ifade edilerek Ibsen'e iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Necip Fazıl Kısakürek'in tiyatrolarında daha iyi görülen coşkunluk ve bireyselciliğin ilhamı olduğu (EÜM 113) ve Fecr-i Ati edebiyatının önerdiği Batılı örneklerden olduğu (EÜM 106) söylenerek Ibsen'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Fecr-i Atiye mensup şairlerin sembolist şiiri, Ibsen'i ve şimal tiyatrosunu sevdikleri, romantizmi ve Fransa'da meydana gelen cereyanları benimsedikleri söylenerek bir yerde Ibsen'e atıf yapılmıştır (ED 44).

MS'de Hasan Ali Yücel'in gerçekleştirdiği tercüme işi sayesinde kütüphanelerde Sophokles ile Goethe'nin, Ibsen ile Descartes'in birlikte bulunduğu ifade edilerek Ibsen'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 138).

Henry Creswicke Rawlinson⁶ (Albay) (EÜM 424) (Chadlington, Oxfordshire 1810- Londra 1895) İngiliz askeri diplomat ve oryantalist. 1827'de Bombay'da orduda görev alan Rawlinson burada Farsça ve Hindistan lehçelerini öğrenmiş ve tercüman olmuştur. 1833'te İran'daki I. Darayavahuş'un Behistun yazıtlarını incelemeye başlamış, daha sonra Afganistan'da ve Osmanlı'ya bağlı Arabistan'da siyasi ajan olarak çalışmış, 1844'te Bağdat'ta konsolos olmuş, İran'a geri dönerek çivi yazısıyla yazılmış Asura metnini çevirmiş, Eski Mezopotamya üzerine araştırmalar yapmış, iki kere parlamentoya seçilmiştir (TA, 1946- 1983, 243).

EÜM'de Kurtuluş Savaşı'nın başlayacağı dönemlerde Ermenistan'a sandık sandık cephaneye gönderdiği söylenerek Albay Rawlinson'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 424).

Henry Miller (ED 214, 216) (New York 1891- Big Sur, Kaliforniya 1980) Amerikalı yazar. Hayatı zor şartlar altında geçen Miller uzun zaman çeşitli işlerde çalışmış ve 1930'larda Paris'e geldiğinde sanat ve edebiyat

⁶ Tanpınar diplomatın adını Rawinson olarak yazmıştır.

çevrelerine katılmıştır. Eserlerinin çoğunda çağdaş dünyayı şiddetli bir şekilde suçlayan Miller çalışmalarında cinsellikle ilgili serüvenleri cesaretle ve son derece açık bir dille anlatmıştır (GKA, 1984, 1453- 1454).

ED’de döneminin edebiyatını ikiye ayıran Tanpınar birincisinde Miller, Huxley, Kafka gibi gücünü köklerinden alan edebiyatçıların, ikincisinde ise Orhan Veli gibi işin şakasında olan şairlerin bulunduğundan (ED 214) ve James Joyce’un Ulyses’i, Proust, Faulkner, Miller’in eserlerinin orijinal olduğundan (ED 216) söz ederek iki yerde Miller’a atıf yapmıştır.

Henry Murger (Henri Murger) (ED 69; OATET 207) (Paris 1822-Paris 1861) Fransız yazar. Yoksul bir ailenin çocuğu olan Murger romanlarında kendi yaşamından ilginç gözlemler çıkarmış, çeşitli dergi ve gazetelerde eserleri yayınlanmıştır. En meşhur eseri olan Les Scenes de la Boheme (Bohemce Yaşamdan Sahneler) 1849’da yayınlanmış hem birkaç kez filme çekilmiş hem de tiyatrodan sahnelenmiştir (GKA, 1984, 6323).

ED’de iki türlü realizm olduğunu ileri süren Tanpınar bunlardan ilkinin Champfleury, Duranty ve Murger’in yaptığı gibi halktan aldığını halka iade eden realizmden, ikincisinin ise Goncourt’lar, Daudet ve Maupassant gibi üslup sahibi yazarların realizminden oluştuğunu ifade etmiş ve bu bağlamda bir yerde Murger’a atıf yapmıştır (ED 69).

OATET’te Şinasi’nin Şair Evlenmesi adlı eserinin “Bohem hayatı sahneleri” türünden bir eserle bağdaşabileceği söylenerek Henry Murger’e bir yere atıf yapılmıştır (OATET 207).

Heraklit (Herakleitos Efesli) (YK 149, 159, 164; ED 226, 233; OATET 540) (MÖ 550-MÖ 480) Yunanlı filozof. Krallık ailesinin bir üyesi olan Herakleitos kardeşinin yararına krallıktan vazgeçmiştir. Genellikle “*her şey akar*”, “*aynı ırmakta iki kez yıkanılmaz*” gibi formüllerle özetlenen felsefe sistemi tamamen akış kavramına dayanmaktadır. Ona göre varlık devingendir ancak insanlar bu akışın farkında değildirler. Dünyanın uyumunu ise kuru ıslak, soğuk sıcak gibi iki kutuplu karşıtlık meydana getirmektedir. Herakleitos bu karşıtlığı birleştiren akılsallığa ‘logos’ adını vermektedir. Logos karşıtların savaşı ve aynılığıdır (BL, 1992, 5194).

OATET'te Rıza Tevfik'in Makber'in esasını Hamit'in Heraklit gibi düşünen ve gidenin bir daha dönmeyeceğini söyleyen akıl ile bütün hayatın amaçsız bir tecrübe olmasına razı olmayan gönül arasındaki münakaşanın oluşturduğunu ve Hamit'in Garam'dan beri Heraklit'e olan ilgisini bildiğini söylediği ifade edilerek Heraklit'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 540).

YK'de "akan su" bağlamında Heraklit'e üç yerde atıfta bulunmaktadır (YK 149, 159, 164).

ED'de Heraklit'ten beri akan suyun zamanın sembolü olduğu (ED 226) ve "*Rüzgârın sesi dikkatin sesidir.*" sözünden (ED 233) dolayı iki yerde Heraklit'e atıf yapılmıştır.

Herbert Spencer (EÜM 466; MS 135) (Derby 1820- Brighton 1903) İngiliz filozofu ve toplumbilimcisi. On yedi yaşında demiryolu yapımının inşaat mühendisi olarak çalışmaya başlayan Spencer yirmi iki yaşında ilk makalelerini yayımlamaya başlamış, devletin iktisadi ve toplumsal yaşama müdahalesini eleştirmiş, 1848'de The Economist dergisinin yayın yönetmeni olmuştur. Darwin'in Türlerin Kökeni adlı eserini büyük bir ilgiyle karşılayan Spencer incelediği bütün konulara evrimci bir bakış açısı getirmiştir (GKA, 1984, 7970, 7971).

EÜM'de Lessing'in Laokoon adlı eserinde İngiliz sanat eleştirmenlerinden Spencer ile Alman Rönesans'ının en önemli adamlarından Winckelmann'ı tenkit ettiği söylenerek Herbert Spencer'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 466).

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında adı en çok duyulan filozoflardan olması bağlamında William Spencer'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 135).

Herakles (ED 121) Yunan mitolojisinde insanın doğaya karşı yenilmez saldırı ve dayanma gücünü simgeleyen bir kahramandır. Annesi Alkmene, babası ölümlü Amphitryon olan Herakles doğanın insanı yok etmek için gönderdiği afet ve kötülükleri ortadan kaldırarak insanlara büyük iyilikte bulunmuştur. Hera aslında Zeus'un oğlu olan Herakles'i öldürmek için pek çok oyun düzenlemiştir (Hançerlioğlu, 2000, 190).

ED'de Tanpınar Türk kültüründe kahramanın doğmadığını, doğum aşamasında zorluk çekildiğini, Hızır'ın yetişerek elma verdiğini ve güç şartlar

altında doğan kahramanın babasının yanından ayrılarak birtakım maceralar geçirdiği, kimi zaman ihanet gördüğü söylenmiş ve kahramanın başına Herakles'in ejderi öldürmesi gibi olayların geldiği, bazen de Hızır ya da Anka kuşunun gelerek kahramana yardım ettiği söylenerek bir yerde Herakles'e atıf yapılmıştır (ED 121).

Herodot(os) (ED 167; OATET 244) (Halikarnassos MÖ yklş 484- Thurium yklş MÖ 420) Yunanlı tarihçi. Atina'da Sophokles ve Perikles'in arkadaşı olan Heradot kendi adıyla anılan tarihi Med Savaşları hakkındaki bilgilerin başlıca kaynağını oluşturmuştur (AB, 1993, 206).

ED'de Şark şiirinde akıldan şikâyet edildiğini söyleyen Tanpınar "*Dalga denizi döver.*" sözünü kullanarak bir yerde Herodot'a atıf yapmıştır (ED 167).

OATET'te Suavi'nin Türk adlı makalesinde, Herodot'un İskitlerin her kavimden daha yeni olduklarını ifade ettiği belirtilerek Herodot'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 244).

Hersekli Arif Hikmet Bey (OATET 19, 253, 257, 261, 262, 332, 343; EÜM 218, 221, 396, 397; ED 116, 159, 181) (Mostar 1839-İstanbul 1903) Son dönem divan sairlerindedir. Gençliğinde memur olarak çalışan Hersekli Arif Hikmet Bey Bursa, Adana, Manastır, Kastamonu, Ege adalarında Bidayet Mahkemesi hukuk dairesi başkanlıklarında, İstanbul'da İstinaf ve Temyiz Mahkemeleri üyeliklerinde bulunmuştur. Kadirî tarikatına mensup olan şair felsefe, tasavvuf ve siyaset konularında eserler yazmıştır. Divan'ı bulunmaktadır (Özgül, 1987, 1- 44).

OATET'te eski şiirde şekilciliğin İzzet Ali Bey'den Hersekli'ye kadar geldiği (OATET 19), 1860'lı yıllarda Hersekli Arif Hikmet gibi Leskofçalı'nın etrafında toplanan şairlerin tasavvufi ve XVII. asrın ortasından gelen bir dili kullandıkları (OATET 253), mısralarının kıymetli taşlardan yapılmış bir mozaik gibi ağır olduğu (OATET 257), 1277'den itibaren şairlerin Hersekli Arif Hikmet Bey'in evinde toplanmaya başladığı ve bu bir yıl sürecekle toplantıların haftada bir kez gerçekleştiği (OATET 261), Şinasi'nin eskiden vazgeçerek kullandığı düz beyitlerin Namık Kemal ve Hersekli Arif Hikmet'te yeniyi kendi içinde erittiği, Hersekli'nin dilinin Leskofçalı'ya göre daha az ağır ve

zamanının Türkçesine daha yakın olduğu (OATET 262), Reşit Paşa'nın şairi makamından ayrılması için padişaha yeni veraset sistemini benimsemediği ve bu yönde fetva vermeyeceğini söylediği, bunun üzerine Hersekli Arif Hikmet'in Meşihat'tan ayrıldığı (OATET 332), Namık Kemal 1857'de Sofya'dan İstanbul'a döndüğünde Hersekli Arif Hikmet gibi yaşıtı şairlerle tanıştığı (OATET 343) ifade edilerek Hersekli Arif Hikmet'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Tanpınar'ın çeşitli hallerinden birisi olarak Namık Kemal'i Hersekli Arif Hikmet Bey'in evinde genç bir şair olarak hayal ettiği (EÜM 218), daha sonra şairin aynı evde Encümen-i Şuara'ya devam ettiği (EÜM 221), Hersekli Arif Hikmet ile Leskofçalı Galip üzerine çalışan İbnülemin Mahmut Kemal'in kendi kişisel hatıralarının da karıştığı eserinin çok kıymetli olduğu (EÜM 396, 397) söylenilerek Hersekli Arif Hikmet'e dört yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Tanzimat'la birlikte dildeki eski kelimenin bir kısmının atıldığı, Şinasi'nin eski dili tasfiye ettiği, Namık Kemal'in dile karşı sorumluluk taşıdığı Divan'ında ise Hersekli Arif Hikmet Bey'in üslubunun bulunduğu, yersiz kelimeler içerse de yanlış kullanımın bulunmadığı (ED 116), Ziya Paşa'nın üslubunun onlardan daha farklı olduğu (ED 159), Hersekli Arif Hikmet Bey'in yardımıyla Gümrük Kalemî'ne giren Namık Kemal'in Hersekli ve Memduh Bey'le dost olduğu, burada iki yıl kaldıktan sonra Namık Kemal'in Tercüme Kalemî'ne, Hersekli'nin ise Trablusgarb'a atandığı (ED 181) söylenerek üç yerde Hersekli Arif Hikmet Bey'e atıf yapılmıştır.

Hıfzı (Kağızmanlı) (OATET 109) (Kağızman 1893- Kağızman 1918) Halk şairidir. Aşk, doğa ve kahramanlık konularında yazdığı şiirleriyle tanınmıştır. Küçük yaşta Kuran'ı ezberlediği için bu isimle anılmış olan şair saz dersleri almış, önce Nakşibendi, daha sonra Kadiri tarikatına girmiş, bir süre çiftçilik, müderrislik ve köy imamlığı yapmıştır (AB, 1993, 242).

OATET'te Zülali'den sonra şairin ağıtının normal süreç içinde oluşan eserler arasında olduğu söylenilerek Kağızmanlı Hıfzı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 109).

Hızır (ED 121) Kuran ve Tevrat'ta da adı geçen ölümsüz insan. Halk inançlarında peygamber de sayılan Hızır birdenbire ortaya çıkıp başı sıkışan

insana yardım eder ve sonra yine birden bire ortadan kaybolduğuna inanılmıştır. Ölümsüzlüğü İskender efsanesine dayanmaktadır. İslam inançlarında Hızır ermiştir ve tanrı tarafından Müslümanlığı korumakla görevlendirilmiştir. Kimi kaynaklarda İlyas ile kardeş olduğu, biri karada öbürü denizde Müslümanların koruyucusudur (Hançerlioğlu, 2000, 194).

ED'de Tanpınar Türk kültüründe kahramanın doğmadığını, doğum aşamasında zorluk çekildiğini, Hızır'ın yetişerek elma verdiğini ve güç şartlar altında doğan kahramanın babasının yanından ayrılarak birtakım maceralar geçirdiği, kimi zaman ihanet gördüğü söylenmiş ve kahramanın başına Herakles'in ejderi öldürmesi gibi olayların geldiği, bazen de Hızır ya da Anka kuşunun gelerek kahramana yardım ettiği söylenerek bir yerde Hızır'a atıf yapılmıştır (ED 121).

Hızır Bey (EÜM 36) (Sivrihisar 1404- İstanbul 1458) İlk İstanbul kadısı ve belediye başkanıdır. Devrinin önemli hocalarından ders alan Hızır Bey Sivrihisar Medresesinde görev almış, daha sonra Bursa'daki Sultaniye Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir. İstanbul fethedildiğinde İstanbul kadısı olmuş, ancak kendisine bütün şer'i ve idari işlerin de verilmesiyle Hızır Bey, İstanbul'un ilk belediye reisi ve en büyük idare amiri olmuştur (Alpgüvenç, 2003, 46, 47).

YG'de Türk deha ve dilinin değişik insanlarda farklı şekillerde yansıdığı ancak aynı zamanda Vani Efendi'den Zembilli Ali Efendi'ye, ilk İstanbul kadısı Hızır Bey'den, Bursalı İsmail Hakkı Bey'e, Aziz Mahmut Hüda'i'den Üftade'ye, Hacı Bayram'dan Yunus Emre'ye, Mevlana'ya aynı ocağın ateşi ile devam ettiği ifade edilerek Hızır Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

Hieronimus Bosch (Bosche) (OATET 372; ED 243) (Hertogenbosch 1450- Hertogenbosch 1516) Hollandalı ressam. Ortaçağ resmini özgürce yorumlayan eserleri pek çok sanatçıya ilham kaynağı olmuş, dindar ve gizemci bir insan olduğu için eserlerinde şeytan ve kötülük gibi kavramlara önem vermiş, bu garip yaratıklara belli bir gerçeklik kazandırmadaki ustalılığıyla 20. yüzyıldaki gerçeküstücülerin öncüsü

sayılmıştır. Ayrıca Bruegel'in de habercisi kabul edilmektedir (GKA, 1984, 1677).

OATET'te Namık Kemal'in Rüya isimli eserindeki "*yarım ay büyüklüğündekiler delinmiş, içinde nice bin murg-ı bukelamun- renk âşiyân tutmuştu.*" imajının ressamın resimlerini hatırlattığı söylenerek Hieronymus Bosch'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 372).

ED'de Cennet Bahçesi çalışmasının tamamen irreel olmasına rağmen vücutların reel olduğu söylenerek bir yerde Bosch'a atıf yapılmıştır (ED 243).

Hikmet (Deli) (OATET 262) (Niğde ?- 1888'den sonra) Encümen-i Şuara şairlerindendir (Çeçen, 2012).

OATET'te Namık Kemal'in hayatına yakından girdiği söylenerek şair Hikmet'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 262).

Hikmet Tur(h)an Dağlıoğlu (EÜM 195) (Deyrizor, Suriye 1900-İstanbul 1977) Türk yazardır. Budapeşte'de Sanatlar Yüksekokulunda öğrenim gören Dağlıoğlu çeşitli illerde öğretmenlik yapmış, İstanbul'da Eski Şark Eserleri Müzesinde çalışmış, Ankara Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü, Antalya milletvekilliği, Çocuk Esirgeme Kurumu müfettişliği yapmıştır. Birçok dergi ve gazetede tarih, sanat tarihi ve folklorla ilgili derleme ve araştırma yazıları yayımlamıştır (AB, 1993, 551, 552).

EÜM'de Tanpınar'ın Akif Paşa adlı makalesini hazırlarken Dağlıoğlu'nun Ayıntap meşahiri adlı çalışmasından yararlandığı ifade edilerek bir yerde Dağlıoğlu'na atıf yapılmıştır (EÜM 195).

Hilmi Ziya Ülken (EÜM 389- 391, 445, 466; MS 143, 144, 146, 147) (İstanbul 1901- İstanbul 1974) Felsefeci ve yazardır. Mülkiyede eğitimini tamamlayan Ülken Edebiyat Fakültesinde Coğrafya asistanlığı, çeşitli liselerde coğrafya, tarih ve felsefe öğretmenliği yapmış, Maarif Vekâleti İstatistik müdürü olmuştur. 1957'de ordinaryüs profesörlüğe kadar yükseltilen Ülken 1973 yılına kadar üniversitelerde felsefe dersleri vermiştir. Ülken Türk düşüncesi, İslam felsefesi, sosyolojisi sahalarında yaptığı öncü çalışmalarıyla tanınmıştır (TDEA, 1977- 1998, 485, 486).

EÜM'de Türk tarihçilik anlayışının hiçbir zaman Hilmi Ziya Ülken'in "Uyanış devirlerinde tercümenin rolü" adlı eserinin mukaddimesinde söz ettiği tekâmül sistemini çıkaramadığı (EÜM 389), bu eserin, tek başına, tek bir unsurla yetişen bir medeniyetin var olmadığını, uyanış devirlerinde yaratıcılık kudretini veren şeyin tercüme olduğunu hatırlattığı (EÜM 390, 391), II. Dünya Savaşı'ndan sonra Degüstasyon'da toplanan edebiyatçılar arasında Hilmi Ziya'nın da bulunduğu (EÜM 445), Dün ve Yarın Kütüphanesi'nin Hilmi Ziya'nın Uyanış devirlerinde tercümenin rolü ve Suut Kemal Yetkin'in Lessing'den derleyerek tercüme ettiği Laokoon adlı eserleri yayınladığı (EÜM 466) söylenilerek Hilmi Ziya Ülken'e beş yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), Serekat-ı Mütenebbî adlı eseri inceleyen Ülken'in büyük Arap şairi Mütenebbî'nin çok değişik yerlerden intihal ettiğini ancak bu tesirleri kendi şahsiyeti içinde eritmiş olmasının daha önemli olduğunu belirttiği (MS 144), Ülken'in bir çalışmada, köylüyü çirkin taraflarıyla gösteren romanlardaki doğruluk payını ve bu durumun sebeplerini araştırdığı (MS 147, 148) söylenerek Hilmi Ziya Ülken'e dört yerde atıf yapılmıştır.

Hippolyte Taine (H. Adolphe Taine) (YK 59, 61, 64, 75, 86; ED 58, 69, 284; MS 25) (Vouzier 1828- Paris 1893) Fransız düşünür, tarihçi ve eleştirmendir. Bonaparte'ın siyasi rejimine karşı olması sebebiyle akademik kariyer yapması engellenmiştir. 1878'de Fransız Akademisi üyesi olan Taine La Fontaine et ses fables'da (La Fontaine ve Fabl'ları) irksal farklılıkları coğrafya ve iklimle açıklayan Determinizm öğretisini ortaya koymuştur. Ona göre Tanrı doğadır, doğa Tanrı'dır, bütün nesnel varlıklar Tanrı'dır ve felsefe deney ve gözlemlerle doğayı açıklamaya çalışmalıdır. Les origines de la France contemporaine (Çağdaş Fransa'nın Kökenleri) adlı yapıtında Fransa'nın devrimci yapısının, dönemin düşünürleri ile dini kurumların etkilediğini ileriye sürmüştür. O tüm yaşamı boyunca Pozitivizmin önde gelen savunucularından olmuş, görüşleri Natüralist Zola tarafından benimsenmiştir (TDÜA, 1983, 5225).

YK'de Monarşist ve Yunani Maurras'ın Taine'e yakın olduğu (YK 59), Yahya Kemal'in derslerinde Taine'in adının geçtiği (YK 61), Irk-zaman-muhit nazariyesinin bulunduğu ile pozitivist anlayışa sahip olduğu (YK 64, 85),

Servetifünun şairlerinin takip ettiği kişilerden olduğu (YK 75) ifade edilerek beş yerde Taine'e atıf yapılmıştır.

ED'de üç yerde Taine'e atıfta bulunulmuştur (ED 58, 69, 284). Bu atıflarda Taine'nin Hikmet-i Bedâyi'nin inatçı, fazla palavraya gelmeyen Fransız kafasıyla yazılan estetik kitabı olduğu, Servetifünun şairlerinin onun "*Her şey her vezinde yazılmaz*" sözünü benimsedikleri (ED 58) ve XIX. asrın ikinci yarısına tamamen zıddı olan Ernest Renan'la damgasını vurduğu, felsefeyi bir tür tahlil şekline getirdiği (ED 69) söylenmiştir. Son olarak tenkitin XIX. asırdan sonraki gelişiminin basın ve üniversiteler aracılığıyla iki kanaldan olduğu, Auguste Comte'un öğretisiyle daha bilimsel bir kimlik kazandığı, bu kimliğin daha sonra Taine'in tenkit anlayışını oluşturduğu, St. Beuve'le tenkidin açık ve sihirli bir hâl aldığı (ED 284) ifade edilmiştir.

Hoca Naum (Tütüncüoğlu Michael Naum) (OATET 149, 279) (Suriye ?- İstanbul 1871'den sonra) Arap asıllı Türk tiyatro yöneticisidir. Suriyeli Katolik bir aileye mensup olan Michael Naum Tanzimat'ın ilk yıllarında yönettiği Naum Tiyatrosu ve getirttiği tiyatro topluluklarıyla tanınmıştır (ML, 1969, 251).

OATET'te 1860'ta İstanbul'da ermeni artistlerle kurduğu ilk kumpanyanın Türk kültürünün tiyatroyla kurulan en geniş ve devamlı teması olduğu söylenerek Hoca Naum'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 149, 279).

Homeros (Homiros) (OATET 27, 28; YK 58, 61, 101; EÜM 28, 63, 138, 151, 166, 335, 380, 430; YG 309, 315; ED 20, 59, 86, 268, 291; MS 89, 100) Eserleri günümüze kadar ulaşan ilk ve en büyük Yunanlı destan şairidir. Hayatı hakkında kesin bilgi bulunmayan Homeros İlyada ve Odysseia adlı destanların yazarı olarak bilinmektedir. Ancak bu eserleri bir insanın mı, yoksa birkaç kişinin mi yazdığı belli değildir. Kanıtlanamayan sözlü olarak aktarılan gelen hayat hikâyelerinde Homeros gözleri kör, yoksul, yaşlı, şehirden şehre dolaşan bir şair olarak anlatılmaktadır. Ancak onun şiirleri Yunan kültürü, eğitimi ve edebiyatı üzerinde büyük etkiler yaratmıştır (BL, 1992, 5375).

OATET'te destanındaki bütün Yunan kavmi ve medeniyetinin tek bir hikâyeye dayandığı (OATET 27) ve Aristo'nun sık sık Homer isimli büyük bir

şairleri olduğundan söz ettiği (OATET 28) ifade edilerek Homeros'a iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Berard'ın eserlerinin Homeros hakkında detaylı bilgiler bulundurduğu (YK 58), klasikleri tercüme ederken kullanılan dilin yeterli olmadığı (YK 61). Ziya Gökalp'ın Yunan edebiyatının başlangıcı sayılan Homeros'u halkın ruhu olarak düşündüğü (YK 101) ifade edilerek üç yerde Homeros'a atıf yapılmıştır.

EÜM'de ilk edebi ürünler olan destanlarda dahi nazımın bulunduğu ancak Homeros'u, Virgile'i veya Dante'yi baştan sonuna kadar bilinen manada nazım olarak görülemeyeceği (EÜM 28), kör olan Homeros'un eserinde hissettiği rengi, şekli ve ışığı dil ile yansıttığı, onunla birlikte edebiyata sanatların müdahalesinin başladığı (EÜM 63), Leyla'sının Juliet gibi, Ophelia gibi, Homeros'un Nausica'sı gibi gerçek bir genç kız olması sebebiyle Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun'unun diğerlerinden daha başarılı olduğu (EÜM 138, 151), Evliya Çelebi'nin hikâyelerinin anlattığı, IV. Mehmet döneminin duvarına Battal Gazi, Arap Zengi yazmaları dizilmiş, havuzlu, sofalı kahveler ile Homeros destanında adları geçen kral sarayları arasında bir fark olmadığı (EÜM 166), Yahya Kemal'in

“Garbın ucunda, son kıyıda en gürültülü

Bir med zamanı, gökyüzü kurşunla örtülü”

Homeros'a layık beytini söylediği dönemde Atlantik sahillerinde dolaşan yirmi sekiz, yirmi dokuz yaşlarında bir genç olduğu (EÜM 335), Ahmet Kutsi Tecer'in ölüm düşüncesinde teslimiyette Yunus Emre gibi bir dervişi, şuurunu kaybetme korkusuyla aniden Homeros'un kahramanlarına benzeten o keskin ürpermenin bulunamayacağı (EÜM 380), Homeros'tan Binbir Gece Masalları'na kadar türün bütün başarılı eserlerinin konuşmanın lezzeti içinde tadılan maceranın farklı bir çekiciliğinin olduğunu gösterdiği (EÜM 430) söylenilerek Homeros'a sekiz yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Yeni İstanbul müsabakasında sunulan Dost adlı hikâyede geçen *“Kasap dükkânında öküzün yüreğinden yavaş yavaş damlayan kan”* cümlesinin ona layık olduğu (YG 309), Homeros'ta kendi vücudunu arayan Ahileus gibi şiirin dili içinde insanın arandığı (YG 315) söylenerek Homeros'a iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de beş yerde Homeros'a atıf yapılmıştır (ED 20, 59, 86, 268, 291). Bu atıflarda edebiyatta yemeğin XVIII. asırdan sonra Avrupa'da Gil Blas, destanda Homeros ile girdiği, macera romanlarında, Paul de Kock'ta önemli olduğu, Hugo'da da Claude Geux'un (Obur Claude) bulunduğu, Letaifi Rivayat'ta Memduh Bey'in Çerkezleri görmek için gittiği köydeki insanların Homeros'taki gibi toprağa bağlı oldukları (ED 20), Avrupalıların kilise ve Latinceyi bırakmadıkları, bu Latin terbiyesinin şiirde realiteyi yarattığı, Vergilius ve Homeros'ta da realite ile eşyanın birlikte yürüdükleri (ED 59), Chateaubriand'ın Homeros ve Virgilius'u taklit ederek denizi edebiyat ve resme soktuğu (ED 86), Yahya Kemal'in yerinde Racine de, Homeros da, Firdevs de olsa Selimnâme'deki destan dilini kullanacağı (ED 268) ve Homeros'un muharebe eden bir nesli bir ağacın yapraklarına benzettiği (ED 291) söylenmiştir.

MS'de sanatları kıyaslarken dikkat etmek gerektiği, ünlü saray tasvirlerinin onda sadece birkaç satırla anlatıldığı ifade edilerek Homeros'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 89).

Honoré Daumier (EÜM 351) (Marsilya 1808- Valmondois 1879) Fransız ressam ve heykeltıraştır. Louvre Müzesinde resimleri bulunan ressamların yapıtlarını örnek alarak çalışmış, Charles Ramelet'ten taşbaskı yapmayı öğrenmiş, ilk karikatürlerini 1830'da yapmaya başlamıştır. Daumier'in eserlerindeki natüralizmin önemini ve eserlerinin güzelliğini sadece devrin önemli isimleri takdir etmiş, döneminde yeterince anlayamamıştır (BL, 1992, 2902, 2903).

EÜM'de Yahya Kemal'in hicvindeki hoşgörü ve hayat aşkının, bir tür zihni rahatlığın zalim görüşlerle beraber yürümesinin onun karikatürlerini anımsattığı söylenerek Honoré Daumier'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 351).

Honore de Balzac (YK 32, 79, 80; OATET 287, 292, 296, 384, 406; EÜM 38, 40, 47, 53, 54, 58, 64, 66, 356, 357, 417, 484-487; YG 340; ED 19, 26, 27, 28, 29, 31, 167, 189, 194, 256, 277; MS 81, 85, 182) (Tours 1799- Paris 1850) Fransız yazar. Balzac, 1830'lara kadar Constant, Chateaubriand ve Nodier'nin temsil ettikleri salt romantizmi aşarak Fransız romanına

gerçekçiliği getirmiştir. Her ne kadar Balzac'ın toplumsal gerçekçiliği Goncourt Kardeşler ve Zola gibi natüralistlerce inkâr edilse de onu insanı nesnel ve toplumsal ilişkiler içinde inceleyen ilk büyük gerçekçi yazar olarak saymak mümkündür. Balzac bütün yapıtlarını öykülerinin kronolojik sırasına ve konularına göre İnsanlık Komedyası başlığı altında toplamıştır. (TDÜA, 1983, 630-5).

OATET'te Honore de Balzac'a beş yerde atıf yapılmıştır (OATET 287, 292, 296, 384, 406). Bu atıflarda ilk tercüme arasında Balzac'ın bulunmadığı (OATET 287), Osmanlı'daki esaret sisteminin romanda konu alınmasıyla hem Stendhal'in psikolojik dünyasına hem de Balzac'ın o geniş sosyal anketine girilebileceği ancak tecrübesizlik nedeniyle olayların sadece duygulanma kısmında kalındığı (OATET 292), XIX. asır romanında resmin tesirinin görüldüğü Balzac'ın Hollanda ve Flaman resmine çok şey borçlu olduğu, ayrıca yıllarca resim sanatı ile uğraşan Batı edebiyatıyla dil ve zihnin şekil aldığı (OATET 296), Namık Kemal'in Âkif Bey'i ile Balzac'ın Colonel Chabert'in büyük yakınlık gösterdiği, bu nedenle Namık Kemal'in Dîlrüba'nın karakterini Balzac'tan uzaklaşmak arzusu ile yaratmış olma ihtimalinin bulunabileceği (OATET 384), İntibah'taki para kuvvetinin her türlü ahlaki kıymetten üstün olduğunu düşünen Abdullah Efendi'nin Balzac'ın kahramanlarını hatırlattığı (OATET 406) söylenmiştir.

Tanpınar Yahya Kemal adlı kitabında Balzac'a üç yerde atıf yapmaktadır. Hocasının derslerde Racine, Dostoyevski ve Balzac'ı Nedim, Baki ve Şeyh Galip ile birlikte armoni haline getirerek anlattığını söylemiş ve Balzac'a ilk atfını yapmıştır (YK 32). Diğer atıflarını ise "Millî Şairler" başlığı altında Hüseyin Rahmi'yi incelerken yapmaktadır. Eserlerinde sık sık natüralizmden bahsettiği için kimi zaman Zola'ya kimi zaman Balzac'a benzetilen Hüseyin Rahmi'nin mizah anlayışının ise onlara yaklaşamayacağını söylemektedir (YK 79, 80).

EÜM'de Balzac'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 38, 40, 47, 53, 54, 58, 64, 66, 356, 357, 417, 484-487). Bu atıflarda şiirin de söz sanatlarının kendi yazıldığı dilden başka dillere çevrilebileceği, tercümenin niteliği kapsamında bir Balzac veya Zola'nın artan bir zevkle daima okunabileceği (EÜM 38), oldukça şuurlu ve dikkatli bir deha olan Balzac'ın Beethoven gibi zekânın farkında bile olmayarak Rossini'nin peşine

koştuğu (EÜM 40), Dostoyevski, Balzac veya Stendhal'i okuyan ama aynı dehaya sahip olmayan bir yazarın aynı temleri kullanarak yazdığı eserde bu büyük yazarlar gibi başarılı olamayacağı (EÜM 47), Tanpınar'ın Balzac'ı Fransızca okumaya başladığı zaman anlamaya başladığı ve ancak alınacak dersleri ise kırklı yaşlarda gördüğü, yazarın romanlarına verdiği "içtimaî tedkik" adını daha iyi anladığı, onda doğa, insan, cemiyet gibi birleşenlerden hayatın yaptığı gibi doğal bir sentez oluşturduğu, her şeyi kendi doğal ortamında verdiği, ilham kaynaklarından biri olan sanat neşesini en iyi yansıtan yazarlardan olduğu (EÜM 53), hür yaradılışını nefsinde bir sel, bir tufan gibi duyan Balzac'ın küçük hesabın hiç karışmadığı yanında ise Michelangelo'ya, Rembrandt'a, Rodin'e, Shakespeare'e, Goethe'ye benzediği, kendisinden sonra ise çok az sanatçının ona benzediği, sanatlarını biraz fazla sınırlandırmış olmakla beraber Tolstoy, Dickens, Zola, Proust, Huxley, Roger Martin du Gard ve Giono'un onu andırdığı (EÜM 54), iç âlemin karanlık taraflarını anlatabilecek bir dil yaratmaya çalışan bugünün İngiliz yazarlarından Proust'un, R. Martin du Gard'ın ve diğerlerinin dilinin Balzac'ın dilinden farklı olduğu (EÜM 58), resme ve bütün sanat eşyasına hayran olan ve anlayan Balzac'ın bunları eserlerinde kullandığı (EÜM 64), Balzac ve bütün Rus yazarlarda konuşmanın bir desende asıl canlılığın ortaya çıktığı, araştırmacı çizgilere benzediği, Dostoyevski'den çok farklı bir mizaca sahip olan Dickens'in Balzac gibi kendisini konuştuğunda açtığı (EÜM 66), Yahya Kemal'in realizminin Balzac'ınki gibi, insan kaderinin ve ruhunun büyük taraflarıyla ya da insan cemiyetlerinin talihi ile herhangi bir ütopyaya kapılmadan meşgul olan bir realizm olduğu (EÜM 356), Balzac'ın "*bizi masallar yiyip bitiriyor*" diye şikayet ettiği (EÜM 357), Nurullah Ataç'ın tercümeleri sayesinde okuyucuların Stendhal'i, Balzac'ı, Flaubert'i Laclos'u Türkçede açmış bir mevsim gibi okuyacakları (EÜM 417), romancılık tarihinin büyük aşamalarından olan Balzac'ın bugün pek çok yazar tarafından örnek alınıp taklit edilmesine rağmen eleştirilmeye devam ettiği, mitolojideki Atlas'a benzeyen Balzac'ın eserlerinde en çok geçen kelimelerin fizyoloji ve sosyolojiden geldiği, birinden metodunu diğerinden malzemesini aldığı, romana yeni ve büyük bir saha açtığı için, yerinin bu türün başlangıcı olan Cervantes'in yanı olduğu, Stendhal ile kıyaslanmasının yanlış olduğu, ikisinin beraber hayatı verdiği, iç görüşe sahip olan Balzac'ın bütün hayatı ve

özellikle insan ruhunu “kudret ve irade” ile ifade ettiği, eşsizlerin peşinde olan sanat dünyasında onun en ufak detayları bile toplayarak standardı eserlerine yansıttığı, kimi zaman insan zihninin ve ruhunun macerasını esas aldığı, kimi zamansa eserlerinin yaşanılan hayattan çok ileri zamanlardaki kehanetlerle dolu olduğu (EÜM 484- 487) ifade dilmiştir.

YG’de yazardan sonra romanın pek çok unsuru kendisinde toplayan bir sanat olduğu ifade edilerek Balzac’a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 340).

ED’de Balzac’a pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 19, 26- 29, 31, 167, 189, 194, 256, 277). Bu atıflarda Ahmet Mithat Efendi’nin kahramanlarını hiç parasız bırakmadığı, para hesabının Dickens, Dostoyevski, Balzac, Madam Bovary’de olduğu, kahramanlarının trajedilerinin sebebinin parasızlık olduğu (ED 19), Walter Scptt’un ona etkilediği (ED 26), 1830’a doğru Avrupa’da romancı olarak Dickens, Stendhal, Balzac’ın olduğu (ED 27), Dickens’in İngiltere’nin Balzac’ı olduğu, muharrirlikten yetiştiği, babasının borçları yüzünden kötü bir gençlik geçirdiği, parlamento muhabirliği yaptığı, muazzam eseri Pickwick Club’ı yazdığı, onda sokağın anahtarının bulunduğu, İngiliz halkı gibi konuştuğu, edebiyata çocuğun onunla girdiği (ED 28, 31), Ziya Paşa’nın eskiden dağınık olan düşüncelerine yoğunlaştığı, insanda iyiyile kötünün ayrımını yapabilecek bir terazinin olmadığına karar verdiği, bazen ileri giderek Allah İle perdesiz bir şekilde konuşarak Balzac gibi “insanı al müşahedeye koy” dediği (ED 167), Namık Kemal’in romancı olarak Balzac ve Hugo’nun isimlerini zikrettiği (ED 189), Namık Kemal’in Akif Bey’inde Balzac ile Colonel Chabert’in tesirinin bulunduğu (ED 194), Proust’un zekâsının Balzac’ınki gibi evrensel olduğu (ED 256), Balzac ve Dickens’in romanda yaptıklarının edebiyatta yüksek bir sıçramaya neden olduğu (ED 277) söylenmiştir.

MS’de Balzac ya da Zola’nın bir şiirinin, tercümenin iyiliği oranında, dünyanın her yerinde artan bir zevkle okunabileceği (MS 81), çok şuurlu ve dikkatli bir insan olan Balzac’ın bile döneminde Beethoven gibi bir yeteneğin farkında olmadığı ve romanlarında Rossini’yi övdüğü (MS 85), Balzac ve Stendhal’de olduğu gibi halkçı edebiyatın geniş sahasını tehdit ettiği (MS 182) ifade edilerek Honore de Balzac’a üç yerde atıf yapılmıştır.

Horace (Quintus Horatius Flaccus) (EÜM 332- 334; ED 141, 236) (Venosa, Venusia, Apulia MÖ 65- MÖ 8) Latin şair. Roma'da öğrenimini tamamladıktan sonra Atina'ya felsefe dersleri görmeye gitmiş, orada Sezar'ın katili Britüs ile dostluk kurmuş, Britüs onu orduya almıştır. Döndüğünde Vergilius ile tanışmış, Augustus'un dostu olmuş ancak teklif ettiği özel sekreterliği kabul etmemiştir. Zarif Epikürosçuluğu ile eğlenceden, kır hayatından ve yalnızlıktan hoşlanan Horatius bir çevreye bağlanmamaya ve serbestliğini muhafaza etmeye çalışmıştır (ML, 1969, 21).

EÜM'de Tanpınar'ın gençlik yıllarında öğrendiği sonatlardan bir tanesinin Horace'ın Virgile'in seyahati üzerine yazdığı manzumenin Heredia'nın Fransızcaya nakletmiş versiyonu olduğu, Horace'ın yıldızlara, rüzgar tanrılarına emanet ettiği Vergile'siz bir Roma düşünemediği, Pakistan elçiliği için İstanbul'dan ayrılan Yahya Kemal'i Tanpınar'ın bir Horace'ın ya da Heredia'nın dehasıyla yolcu ederek, Horace'ın Greko-Latin dehası için yaptığı gibi, Yahya Kemal'i mısralara emanet etmek istediği ancak kendisinde böyle bir dahiliğin bulunmadığına üzüldüğü ifade edilerek Horace'ye atıf yapılmıştır (EÜM 332- 334).

ED'de Horace'ta "kardeşini öldürme" mitinin bulunduğu (ED 141) ve tiyatrodaki bir vakanın beş bölüme ayrılacağına söylenildiği (ED 236) ifade edilerek iki yerde Horace'a atıf yapılmıştır.

Hudabende Muhammet Şah (OATET 407) (?- 1587) İran Safevi hükümdarıdır (1578- 1587). Tahmasp'ın büyük oğlu olan Hudabende kardeşi II. İsmail'in öldürülmesinden sonra iktidara gelmiştir. Hükümdarlığında İran'a savaş açan Osmanlılar Tiflis, Revan, Tebriz'i alarak Gürcistan ile Azerbaycan'ı ele geçirmişlerdir (BL, 1992, 8356).

OATET'te Peçevi'nin İran Savaşı'nı anlatırken İran Şahı Hudabende'nin aczinden istifade ederek hükümeti ele geçiren karısı ile kız kardeşinin Kalgay Adil Giray'a âşık olmasına değindiği ifade edilerek Hudabende'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 407).

Hülagü Han (ED 100) (1256- 1265) İlhanlı Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı. Babası Cengiz Han'ın en küçük oğlu Toluy Han olan Hülagü Han pek çok başarılı sefere katılmış, kısa sürede devleti Amuderya'dan

Akdeniz'e, Kafkaslardan Hint Denizi'ne kadar genişletmiştir. Matematik, astroloji, astronomi ve kimya ile ilgilenen Hülagü Han ülkesinde bir rasathane kurduğunu, posta teşkilatını geliştirmiş, pek çok abidevi eser yaptırmıştır (İA, 1988- 2012, 473- 475).

ED'de Kuran'ın etkisiyle ilk İslami nesrin (Edebiyat-ı Arabiye) ortaya çıktığı, arkasından Kuran tercümelelerinin tesirinin başladığı Emevi dönemi geldiği ancak Cengiz ve Hülagü isyanlarının nesrin gelişimini olumsuz etkilediği söylenerek Hülagü Han'a bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 100).

Hürrem Sultan (ED 134) (? 1504- İstanbul 1558) Kanuni Sultan Süleyman'ın eşlerinden. Osmanlı sarayında, hoş ve güler yüzlü olmasından dolayı Hürrem adını almıştır. Şehzade Mehmet doğunca Kanuni ile nikâhlanmış, onun çocuklarını doğurduktan sonra en büyük Şehzade Mustafa'nın zararına çalışmaya başlamıştır. 1535'te Şehzade Mustafa boğdurulunca saltanat yolu kendi çocuklarına açılmış, Rüstem Paşa ile evlendirdiği kızı Mihrimah Sultan'la üçlü bir güç birliği oluşturmuştur. Oğulları Selim ve Beyazıt arasındaki çatışmayı kaybeden Beyazıt'ın İran'a kaçması Hürrem Sultan'ı çok üzmüş, hastalığının artmasına neden olmuştur. Tutkulu ve zeki bir kadın olan Hürrem Sultan'ın Haseki, Edirne, Mekke ve Medine'de cami, şadırvan, imaret, medrese gibi pek çok hayratı vardır (GKA, 1984, 4100, 4101).

ED'de Türk kültürünün kuklayla tanışmasının Tanzimat'tan sonra olduğu, Kanuni döneminde Hürrem Sultan'ın sarayında kukla oynatıldığının rivayet edildiği söylenerek bir yerde Hürrem Sultan'a atıf yapılmıştır (ED 134).

Hüseyin (Hz.) (EÜM 139, 152, 160) (626 ?-680) Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın ikinci oğlu, Hz. Muhammet'in torunudur. Babasının ölümünden sonra ve Hz. Hasan'ın kısa süren hilafet görevini bırakması üzerine onunla birlikte Medine'ye dönmüş, Yezit halife olunca baskılara dayanamayarak bir gece Mekke'ye gitmiş, Kerbela civarında Yezit'in askerleri tarafından Hz. Hüseyin ve çevresindekiler şehit edilmiştir (Ansiklopedik İslâm Lügatı, 1982, 276).

EÜM'de kendi iç dünyasını yansıttığı şiirlerinin iki kutup olan Mecnun ve Kerbela şehidi Hüseyin etrafında toplandığı (EÜM 139, 152), Fuzuli'nin

Irak'ta yaşadığı dönemde hakiki ve devamlı bir saltanat olan Kerbela şehidi Hüseyin'in hatırasının onun ızdırap aşkının, şehitlik zevkinin başlangıç noktasını oluşturduğu ve bu nedenle belki de Allah-hükümdar-sevgili üçlüsünden ilham alan imaj sisteminin onun şiirinde keskinlik ve bütünlük kazandığı (EÜM 160) söylenilerek Hz. Hüseyin'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Hüseyin Ağa (OATET 230) Ali Suavi'nin babası. Aslen Çankırılıdır. Kâğıtçılık işi ile uğraşmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 117).

OATET'te Ali Suavi Efendi'nin babası olması bağlamında Hüseyin Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 230).

Hüseyin Avni Başman (EÜM 437; YG 301) (İstanbul 1887- İstanbul 1965) Türk eğitimci ve siyaset adamıdır. İstanbul Darülfünunu Hukuk Bölümünü bitiren Başman öğretmenlik, milli eğitim müdürlüğü, başmüfettişlik, eğitim bakanlığı müsteşarlığı gibi görevlerde bulunmuş, 1950'de Demokrat Parti İzmir milletvekili seçilmiştir. 1960 sonrası yeni bir anayasa hazırlanması için oluşturulan Kurucu Meclise komisyon MBK temsilcisi olarak katılmıştır. Eğitim konusunda yayımlanmış pek çok makalesi ve çeviri kitapları bulunmaktadır (BL, 1992, 1386).

EÜM'de İstanbul'a geldiğinde, İsmail Habib Sevük'ün evine uğrayan dostlarından olduğu söylenerek Avni Başman'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 437).

YG'de Tanpınar'ın Antalya'da tanıştığı dostlarından olduğu ve kendisine Yahya Kemal'den ve Halide Edip'ten pek çok kez bahsettiği ifade edilerek Avni Başman'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 301).

Hüseyin Avni Paşa (OATET 163, 307, 362, 381, 452; ED 158) (Isparta, Şarkikaraağaç 1821- İstanbul 1876) Osmanlı askeri, hükümet adamı. Harbiye'yi bitiren Hüseyin Avni Paşa 1849'da kurmay yüzbaşı olarak orduda görev almış, başarılı çalışmalarından sonra 1869'da Harbiye Nazırlığı'na getirilmiş, 1874'te seraskerlik vazifesine devam etmek koşulu ile sadrazam olmuş, 1875'te ise iki görevinden de uzaklaştırılarak Aydın, Konya, Bursa, Selanik valiliklerinde bulunmuştur. 1876'da üçüncü kez seraskerlik görevine getirilen Hüseyin Avni Paşa, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa ile

Şeyhülislam Hayrullah Efendi'nin de desteğiyle Sultan Abdülaziz'i tahtından indirerek Sultan V. Murat'ı Osmanlı padişahı ilan etmeyi başarmışlar ancak dört gün sonra Abdülaziz'in sarayındaki ölümü kuşku uyandırmıştır. Abdülaziz'in öldürülmüş olması konusunda çıkan söylentiler sonunda Çerkez Hasan, 1876'da devlet ileri gelenlerinin bulunduğu bir toplantıda Hüseyin Avni Paşa'ya tabancayla öldürmüştür (GKA, 1984, 4102- 4103).

OATET'te Hüseyin Avni Paşa'ya beş yerde atıf yapılmıştır (OATET 163, 307, 362, 381, 452). Bu atıflarda 1874'te Hüseyin Avni Paşa'nın, kabiliyetlerinden faydalanmak istediği Ahmet Cevdet Paşa'yı Kamil Paşa'nın yerine vekâleten tayin ettiği ancak Abdülaziz'i tahtından indirmek istemesine muhalefet edeceği düşüncesiyle onu Yanya'ya tayin ederek İstanbul'dan uzaklaştırdığı ancak 1875'te makamından olduğunda Ahmet Cevdet Paşa'nın Maarif Nazırı olduğu (OATET 163), Abdülaziz Han'ın intihar etmesinden on üç gün sonra Hüseyin Avni Paşa'nın Çerkez Hasan tarafından öldürüldüğü (OATET 307, 452), Meşrutiyet'in ilanı için hazırlık yapıldığı dönemde Hüseyin Avni Paşa ile Rüştü Paşa'nın anlaşamadığı (OATET 362), Hüseyin Avni Paşa'nın Abdülaziz döneminde rütbesi alınarak neferliğe indirilen, sürgün edilen askerlerden olduğu (OATET 381) söylenilmiştir.

ED'de Çerkez Hasan'ın Sultan Abdülaziz olayı yüzünden Hüseyin Avni Paşa'ya öldürmesi sebebiyle bir yerde Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 158).

Hüseyin Avni Şanda (YK 39; YG 305) (Trabzon 1902- İstanbul 1971) Gazeteci, araştırmacı. Çeşitli dergi ve gazetelerde yazıları yayınlanan Şanda Osmanlı- Türk ekonomi tarihi üzerine yaptığı araştırmaları kitap olarak yayınlamıştır (Tütengil, 1969, 250).

YK ve YG'de Dergâh dergisinin ilk sayısından önceki toplantıya katıldığı ve derginin yayınlanmasına yardımcı olduğu, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'le çok yakın dost olduğu ifade edilerek Hüseyin Avni Şanda'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YK 39; YG 305).

Hüseyin Cahit Yalçın (TF 17; NK 30; YK 74, 76, 79, 85; EÜM 120, 214, 243; ED 222, 257) (Balıkesir 1874- İstanbul 1957) Servetifünun yazarlarından. Mektebi Mülkiyeyi bitiren Hüseyin Cahit 1896'da Servetifünun'a katılarak hikâye, roman, makale ve tenkit yazıları yayınlamaya

başlamıştır. Bir süre sonra topluluktan ayrılarak Tanin gazetesini kurmuş, meclise İstanbul mebusu olarak girmiştir. Gazeteci ve politikacı olarak hayatını sürdüren Hüseyin Cahit Yalçın yazıları nedeniyle önce Malta'ya, sonra Çorum'a sürülmüştür. Ölümüne kadar gerek politikayla gerek yazılarıyla meşgul olmaya devam etmiştir. Politik yazılarında sivri diliyle dikkatleri çeken Yalçın romanlarında ise dil ve üslubundaki sadelik ile Türkçenin kullanımına verdiği önem göze çarpmaktadır (Akyüz, 1990, 120, 121).

TF'de Tevfik Fikret'in Servetifünun gazetesinde çalıştığı arkadaşlarından olduğu söylenerek Hüseyin Cahit'e bir yerde atıf yapılmıştır (TF 17).

NK'de Hüseyin Cahit ve Hamit gibi devrin edebiyatını yapan isimlerin Namık Kemal'e fikir danıştığı, nasihat aldığı, onlara gönderdiği mektupların edebi konularda yol gösterdiği ifade edilerek Hüseyin Cahit'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 30).

YK'de Hüseyin Cahit Yalçın'a dört yerde atıf yapılmıştır. İlk atıfını Edebiyat-ı Cedide şairlerini sayarken yapan (YK 74) Tanpınar Yalçın'ın politik bir yazısında söylediği "*Eskilere hiç borcumuz yoktur*" sözünü iktibas ederek ikinci atfını yapmıştır. Servetifünun yazarlarının tercümeğe ağırlık vermesiyle Türkçenin geliştiğini söyleyen Tanpınar bu olayda Hüseyin Cahit'in ayrı bir yeri olduğunu belirterek sayfa 79'daki göndermesini yapmıştır. Son atıfta ise Tevfik Fikret'in ne Halit Ziya gibi tarafsız bir memur olduğunu ne de Cahit Yalçın gibi politikacı ve gazeteci olmayı benimsediğini onun bir düşünce adamı olmak istediğini söyleyen Tanpınar bu bağlamda Hüseyin Cahit'e göndermede bulunuyor (YK 85).

EÜM'de Türkçülük cereyanını benimseyen Ahmet Hikmet ile Hayat-ı hakikiye sahneleri adlı eserinde belki de konuşma Türkçesinin ilk başlangıcını veren genç Servetifünun yazarı Hüseyin Cahit istisna edilirse 1908'den sonraki Türk edebiyatının dört isim etrafında toplandığı (EÜM 120), Hüseyin Cahit gibi genç yazarların fazilet ve memleket aşkını Namık Kemal'den ilham aldıkları (EÜM 214, 243) ifade edilerek Hüseyin Cahit'e üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Servetifünun'un susturulduğu dönemde şair olarak Tevfik Fikret'in, politika alanında ise Hüseyin Cahit'in sesinin duyulduğu (ED 222),

1908'de Hüseyin Cahit'le Tevfik Fikret'in beraber çıkardıkları Tanin gazetesinde Halide Edip'in ilk yazılarını yayınladığı (ED 257) söylenerek iki yerde Hüseyin Cahit'e atıf yapılmıştır.

Hüseyin Efendi (TF 17) Tevfik Fikret'in babasıdır. Çankırlıdır. Bir köy ağası olan babası İstanbul'a geldikten sonra çocuklarını bir efendi gibi yetiştirmiştir. Hüseyin Efendi bir süre sarayda çalışmış, bazı önemli görevlerde bulunmuş, sarayın hoşuna gitmeyen bir davranışı nedeniyle taşrada bir mutasarrıflığa gönderilerek cezalandırılmıştır (Banarlı, 1971, 1024).

TF'de Tevfik Fikret'in babası olduğu bağlamında ihtisap ağası Hüseyin Efendi'nin kâtibi Hüseyin Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (TF 17).

Hüseyin Efendi (Kavalalı, Hoca) (OATET 594) Muallim Naci'ye aruz ve telhis dersini veren hoca. Her sene üç aylarda Varna'ya giden daha sonra İstanbul'a dönen Hüseyin Efendi bu seyahatlerin birinde Muallim Naci ile karşılaşmıştır (Şimşekler, 1999, 284).

OATET'te Muallim Naci'nin aruz ilmini öğrendiği kişi olması bağlamında Kavalalı Hoca Hüseyin Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 594).

Hüseyin Hilmi Paşa (ED 184) (Midilli 1855- Viyana 1920) Osmanlı sadrazamı. Midilli Ulu Cami Medresesinde ve Rüştüyesinde okumuştur. Dâhiliye nazırı iken bu görevde kendisinde kalmak üzere sadrazam olmuş (1909), 1912'de Viyana Büyükelçiliği'ne atanmıştır (ML, 1969, 859).

ED'de Namık Kemal'in sadrazam olmak istediği ancak II. Abdülhamit'in onun yerine zamanında Namık Kemal'in kâtibi ve yetiştirmeleri olan Tevfik Paşa, Hilmi Paşa gibi isimleri düşündüğü söylenerek bir yerde Hilmi Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 184).

Hüseyin Paşa (Küçük) (OATET 55, 56, 58, 70) (Gürcistan 1757- İstanbul 1803) Türk kaptanıderyasıdır. Enderun'da yetişen Hüseyin Paşa 1792'de kaptanıderya olmuş, batılı uzmanlar eşliğinde donanmayı

güçlendirmiş, dokuz yeni tersane kurdurmuş, Yunanlı korsanları ortadan kaldırmış, Ege adalarına seferler düzenlemiştir (BL, 1992, 7255).

OATET'te Cezayirli Hasan Paşa'dan beri önemli bir sorun hâline gelen tersane ve denizcilik işlerinde devrin kaptanıderyası Küçük Hüseyin Paşa'nın gayretiyle büyük aşamaların kaydedildiği (OATET 55), III. Selim'in toplum hayatını düzenlemede yardımcı olan kişilerin en önemlisinin Hüseyin Paşa olduğu (OATET 56), Paşa'nın zorunluluklardan dolayı yüzünü Batı'ya dönmüş devlet adamlarından olduğu (OATET 58) ve Serasker Hüsrev Paşa'yı yetiştirdiği söylenerek Küçük Hüseyin Paşa'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

Hüseyin Rahmi Gürpınar (BŞ 154; OATET 85, 293, 404, 469, 474, 563; YK 79-81; EÜM 67, 68, 116, 119, 120, 251, 275; ED 37, 41) (İstanbul 1864- İstanbul 1944) Türk edebiyatının önemli popüler roman yazarlarından. Çeşitli memurluk görevlerinden sonra yazarlıkla hayatını kazanmış, 1935- 1943 yılları arasında Kütahya milletvekilliği yapmıştır. İlk romanı Şık (Ayine) Ahmet Mithat tarafından beğenilince Tercüman-ı Hakikat gazetesinde tefrika edilmeye başlanmıştır. Daha sonra İkdam, Sabah, Zaman İleri, Son Telgraf, Tevhit-i Efkâr, Vakit, Milliyet, Cumhuriyet, Yeni Sabah gazetelerinde romanları yayınlanmış, 1908'de Boşboğaz adlı bir mizah dergisi çıkarmıştır. Şık (1989), İffet (1896), Mürebbiye (1899), Kuyruklu Yıldız Altında İzdivaç (1912), Gulyabani (1912), Kesik Baş (1942), Tokuşan Kafalar (1973) eserlerinden bazılarıdır (Oktay, 1993, 755- 757).

BŞ'de romanlarında hayatın her safhasını alaya aldığı ifade edilerek Hüseyin Rahmi Gürpınar'a bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 154).

OATET'te Hüseyin Rahmi Gürpınar'a altı yerde atıf yapılmıştır (OATET 85, 293, 404, 469, 474, 563). Bu atıflarda Enderunlu Vasıf'ın ana-kız anlaşmazlığını anlattığı manzumesinin Hüseyin Rahmi'yi anımsattığı (OATET 85), Ahmet Mithat'la başlayan örf ve gelenek mücadelesinin Hüseyin Rahmi'ye kadar devam ettiği (OATET 293), İntibah'taki Ali Bey'in Mahpeyker'e yazdığı mektubun Hüseyin Rahmi'nin bazı kadın kahramanlarının birbirlerine gönderdikleri nispetli cevaplardan farklı olmadığı (OATET 404), Hüseyin Rahmi'nin Halit Ziya Uşaklıgil'den biraz daha aslına sadık kaldığı (OATET 469), Açık Baş piyesinin Hüseyin Rahmi'nin

Mürebbiye'sinden itibaren birçok esere başlangıç olduğu (OATET 474), Sabr ü Sebat ve İçli Kız'la birlikte Hüseyin Rahmi'yi Hamit'e bağlamak gerektiği (OATET 563) söylenmiştir.

YK kitabının 79-81 arasındaki sayfalar Hüseyin Rahmi Gürpınar'a ayrılmıştır. Gürpınar'ın eserlerinde biraz tasvir veya psikolojiye girdiğinde onu Halit Ziya'nın öğrencileri arasında, Namık Kemal'e yakın bir dille konuşur görmek mümkündür diyen Tanpınar onun zengin bir konuşma dehası olduğunu kabul etmek gerektiğini söylemektedir. Eserlerinde sert bir nihilizm rüzgârı esmektedir. Ortaoyunu ve tiyatro beslendiği kaynaklardan olan yazarın sanatında popülizm ve kendine has natüralizm esastır.

EÜM'de insan yaratma kabiliyetine sahip olan Gürpınar ile Türk romanına gerçek konuşmanın ve sokağın girdiği ancak mizahının içerisine biraz psikoloji eklemesi, insanları ise bir birey olarak talihi ile eserinde yansıtması gerektiği (EÜM 67), tüm bunların eksikliğini hayat sevgisi ile telafi eden yazarın komiği bir yerde durdurmasını bildiği için güzel olduğu (EÜM 68), şiirlerinde, etrafında döneceği bir insan arayan Orhan Veli'nin İstanbul külhanbeyi ile Anadolu efendisinin arasında bir halk çocuğu olan Süleyman Efendi'nin gecikmiş romana karşı bir meydan okuma olduğu, çünkü romanın bu tipin üzerinde ancak Hüseyin Rahmi'de ve komik bir anekdot şeklinde durabildiği (EÜM 116), Halit Ziya'nın yanı başında ve tam zıt kutbunda eserler veren Hüseyin Rahmi'de ne "idealisation" ne de üslup hevesinin bulunduğu, alaturka-alafranga sınırları içerisinde kalan mizahının insana yabancı olduğu, cemiyetin sorunları ile ilgilenmesine rağmen hiçbirine gerçek bir derinlik veremediği (EÜM 119-120), Recaizade'nin Araba Sevdası adlı eserinin, önce Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi, daha sonra Hüseyin Rahmi'nin Şık ve Şıapsevdi romanlarında ele aldıkları terbiye meselesi ile yerli hayat sahneleri ve bazı canlı tipleri ile oldukça iyi olduğu (EÜM 251), Ahmet Mithat Efendi'nin bulduğu bazı yerli tiplerin ancak Hüseyin Rahmi'nin elinde yoğrulduktan sonra romancılık sanatına mal oldukları (EÜM 275) ifade edilerek Hüseyin Rahmi Gürpınar'a yedi yerde atıf yapılmıştır.

ED'de realizm akımının etkili olduğu romanlarda Halit Ziya ve Hüseyin Rahmi gibi yazarların başkalarının hayatını anlattığı, şiirde ise şairin kendi hayatını yansıttığı (ED 37), Türk edebiyatına Akif Paşa ile giren çocuğu Halit Ziya'ya kadar takip edilebileceği, Recaizade'nin Şemsâ'da, Hüseyin

Rahmi'nin Zalim Bir İnkâr'da çocuktan bahsettiği ve 1910'lara kadar böyle gittiği (ED 41) söylenerek iki yerde Gürpınar'a atıf yapılmıştır.

Hüseyin Siret Özsever (YK 65, 66; ED 80; TF 17) (İstanbul 1872-1959 Beşiktaş) Servetifünun şairlerindedir. Mektebi Mülkiye'yi bitiren Hüseyin Siret çeşitli memurluklarda bulunduktan sonra Servetifünun dergisinde yazmaya başlamıştır. Yazılarından dolayı Adıyaman'a sürgüne gönderilmiş, İngiliz Konsolosu'nun yardımıyla daha sonra Kahire'ye geçmiştir. Paris'te Teşebbüs-i Şahsî ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyetini kuran birisi olan Hüseyin Siret 1908'de Meşrutiyet ilan edilince yurda geri dönmüş ve Bursa İdadisi, Darüşşafaka Lisesi, Alman Mektebi, Avusturya ve Kuleli Askerî Liseleri'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. 1940'lı yıllarda tasavvufa ilgi duyarak Karagümrük'teki bir Cerrahî tekkesine intisap etmiştir. Hüseyin Siret ömrünün on beş yılını yurdundan uzakta, gurbette geçirmiş, bu nedenle şiirlerinde daha çok özlem, hasret ve gurbet temalarını işlemiş ve edebiyatımızda hasret ve gurbet şairi olarak tanınmaktadır (Altınkaynak, 2008, 549, 550).

Tanpınar YK kitabında Hüseyin Siret'e iki yerde atıfta bulunmaktadır. Bunlardan ilki Yahya Kemal'in yurtdışında bulunduğu sıralarda Özsever'in de bulunması dolayısıyla (YK 65), ikincisi ise Yahya Kemal'le geçen bir anısın Tanpınar'ın aktarması üzerine yapılmıştır (YK 66).

ED'de 1903'te susturulan Servetifünun'dan beş yıl sonra Fecr-i Ati'nin çıkarılmasının gündeme geldiği bir dönemde Servetifünun dili ve Türkçülük cereyanının var olduğu, Muallim Naci'nin bulunduğu, Tarhan'ın sefir, Fikret'in Aşîyan'da, Halit Ziya'nın evinde, Hüseyin Siret'in sürgünde olduğu söylenerek bir yerde Hüseyin Siret'e atıf yapılmıştır (ED 80).

TF'de Tefvik Fikret'in Servetifünun gazetesinde çalıştığı arkadaşlarından olduğu söylenerek Hüseyin Siret'e bir yerde atıf yapılmıştır (TF 17).

Hüseyin Suat Yalçın (TF 17) (İstanbul 1867- İstanbul 1942) Hüseyin Cahit Yalçın'ın ağabeyidir. Tıbbiyeyi bitirdikten sonra bir süre doktorluk yapan Yalçın uzmanlık eğitimini Paris'te tamamlamıştır. Anadolu'nun çeşitli illerinde doktorluk yapan Yalçın aynı zamanda şiirler ve yazılar yazmıştır.

Servetifünun şairleri arasında lirik şiirleri ile tanınan Yalçın 1908'den sonra hiciv ve mizah ağırlıklı yazmaya başlamış, oyun yazarlığı ve oyun çevirileri yapmıştır (Altınkaynak, 2008, 753).

TF'de Tevfik Fikret'in Servetifünun gazetesinde çalıştığı arkadaşlarından olduğu söylenerek Hüseyin Suat'a bir yerde atıf yapılmıştır (TF 17).

Hüseyin Vehbi (Seyyid) (YG 316) (İstanbul ?- İstanbul 1736) Şair. Ailesi Ehlibeyte dayandığı için Seyyid mahlası ile tanınan Vehbi medrese öğrenimi görmüş, müderrislik ve kadılık yapmıştır. Lale devri şairleri arasında yer alan Vehbi önceleri kendisine Nabi'yi örnek alarak onun gibi hakimane şiirler yazmış, daha sonra Nedim tarzı şiire yönelmiştir. Kasidelerinde ise Nefi üslubunu takip etmiştir. en tanınmış eseri III. Ahmet'in şehzadelerinin sünnet düğünü için yazdığı Surname'sidir (Dikmen, 2004, 1).

YG'de şairin döneminde şiirin nükte, cinaslı söz, mazmun yahut aruzun çuvalına hızla sokulmuş söz olarak kabul edilmesi bağlamında Seyyid Vehbi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 316).

Hüseyinzâde Ali Bey (Turan) (YK 90, 92) (Salyan, Bakü 1864-İstanbul 1941) Azerbaycan kökenli tıp profesörü, siyaset adamıdır. Petersburg Üniversitesinde doğa bilimleri, matematik, doğu ve İslam tarihi okuyan Turan Haydarpaşa Askeri Hastanesinde deri hastalıkları uzmanlığı yapmıştır. II. Abdülhamit döneminde İttihat ve Terakkinin kurucuları arasında yer almış ancak baskılardan dolayı Türkiye'den ayrılarak Bakü'de günlük Hayat, haftalık Füyuzat gazetelerini çıkarmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Türkiye'ye geri dönerek Tıbbiyedeki görevine devam etmiştir (1909). Türkçülük ve Turancılık hareketlerinin öncülerinden, Türk Yurdu Cemiyeti ile Türk Ocağı'nın kurucularından olan Ali Bey Salyani ve Turanî takma ismiyle şiirler yazmış, çeviriler yapmıştır (BL, 1992, 11754).

YK kitabında iki yerde atıf yapılmıştır. Bu atıfların ikisi de Türkçülük ve Turancılık hareketi ile Ali Bey'in Turancılık ile ilgili yazdığı bir makale bağlamındadır (YK 91, 92).

Hüsnü Paşa (NK 9; OATET 325, 326, 335, 381; EÜM 225; ED 174, 179) Şerh ve zaptiye müşiri (Çınar, 2012, 801, 812).

NK'de Namık Kemal'in 1870'te İstanbul'a dönmesi için teşebbüslerde bulunduğu ve şairin Hürriyet gazetesi ile ilgisi kalmadığını açıklayan bir mektubu İstanbul gazetelerinden birinde yayınlanmasına yardım ettiği söylenerek Hüsnü Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (NK 9).

OATET'te Ziya Paşa'nın Zafername'yi Namık Kemal'e oldukça dostluk gösteren, Yeni Osmanlıların sık sık aleyhinde bulunmasına rağmen bir türlü bağlarını koparamadıkları Hüsnü Paşa'ya şerh ettirdikleri (OATET 325), Hüsnü Paşa'nın kendi cehaletiyle Babıali'nin gafletlerini anlattığı (OATET 326), Rüya'da da aynı konunun sürdürüldüğü (OATET 335), Hüsnü Paşa'nın Abdülaziz Han döneminde rütbesi alınarak neferliğe indirilen ve sürgüne gönderilen askerlerden olduğu (OATET 381) belirtilerek Hüsnü Paşa'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in 1870'te İstanbul'a dönmesi için teşebbüslerde bulunduğu ve şairin Hürriyet gazetesi ile ilgisi kalmadığını açıklayan bir mektubu İstanbul gazetelerinden birinde yayınlanmasına yardım ettiği söylenerek Zaptiye Nazırı Hüsnü Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 225).

ED'de Ali Paşa'yı dostlarının dilinden vurmak isteyen Ziya Paşa'nın Zafername'sinin kaside kısmında Fazıl, tahmis kısmında Hayri ve şerh kısmında Hüsnü Paşa'nın ağzından ağır bir şekilde eleştirdiği söylenerek bir yerde Hayri Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (ED 174).

Hüsrev Perviz (Keyhüsrev) (OATET 7, 8) Şehname kahramanı Keykavus'tan sonra İran tahtına geçen hükümdar.

OATET'te eski Türk şiirinin imaj sistemindeki hükümdarın savaşta Hüsrev ve Dara, avda Behram, bezimde Cemşid ile kıyaslandığı (OATET 7), OATET'te edebiyatta Şehname'den önce de eski İran hükümdarlarının örnek alındığı, bu tesirin Taberi'nin naklettiği, II. Yezid'e atfedilen "*Ben Mervan'la Hüsrev'in oğluyum. Dedem Bizans Kayseridir, Türk hakanı atamızdır.*" sözünün yeni oluşmaya başlayan Türk-İslam medeniyetinin, birliğin etrafında teşekkül etmeye ve gerisini yenmeye çalışan bir cemiyet düzeninin programı

gibi olduğu ifade edilerek bir yerde Mervan'a atıf yapılmıştır (OATET 8) belirtilerek Hüsrev'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Hüsrev Efendi (Sakallı) (TF 17) Tevfik Fikret'in annesinin babasıdır.

TF'de İhtisap ağası Hüseyin Efendi'nin kâtiplerinden ve Tevfik Fikret'in annesinin babası olması bağlamında bir yerde atıf yapılmıştır (TF 17).

Hüsrev Paşa (Koca) (OATET 70, 115, 119, 292; EÜM 192; MS 132)

(? 1756- İstanbul 1855) Türk sadrazamdır. Enderun'da eğitim gören Hüsrev Paşa kethidalık, Mısır valiliği, kaptanıderyalık, 1827'de Asakire mansure seraskerliği yapmış, ordunun yenileşmesi için çalışmıştır. II. Mahmut döneminin reformlarını destekleyici ve uygulayıcı bir asker olan Hüsrev Paşa Tanzimat'ın karşı olmuş, konağında yetiştirdiği köleleri devlet hizmetine yerleştirmiştir (BL, 1992, 6856).

OATET'te Mısır'da ilk defa Avrupa usulü asker yetiştirmeye teşebbüs ettiği (OATET 70), iç işlerindeki rolünü Esat Efendi'nin beğendiği (OATET 115), döneminde askerliğe ait tercüme hareketinin en büyük teşvikçisi olduğu (OATET 119), Abdülmecit devri devlet adamlarının birçoğunu yetiştirdiği (OATET 293) söylenerek Hüsrev Paşa'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Pertev Paşa'nın görevden alınmasını sağlayan zümrenin içerisinde bulunduğu söylenerek Hüsrev Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 192).

MS'de Yüksek Muallim Mektebi'nin taşındığı İstanbul Kız Lisesi binasının, Hüsrev Paşa'nın sadrazamlık emrini kabul ettiği yer olduğu ifade edilerek Hüsrev Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 132).

Immanuel Kant (MS 135) (Königsberg 1724- Königsberg 1804)

Alman filozoftur. Königsberg Üniversitesine giden Kant felsefe ve doğa bilimleri öğrenimi görmüş, mezun olduktan sonra aynı üniversitede çalışmaya başlamış ve 1770'te metafizik ve mantık ordinaryüs profesörü olmuştur. Kant'ın felsefesinin odak noktasını bilgi, çözüm noktasını ise akıl oluşturmaktadır. Bilginin deney ve deneyöncesi iki kaynaktan geldiği, deney

bilgisinin de önsel kuralları bulunduğu görüşünü içeren bir öğreti geliştirmiştir (TDÜA, 1983, 3122- 3124).

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında adı en çok duyulan filozoflardan biri olması bağlamında bir yerde atıf yapılmıştır (MS 135).

Ingres (Jean Auguste Dominique) (YK 17, 68, 163) (Montauban 1780-Paris 1867) Fransız ressamdır. Öğrencileri üzerindeki etkisiyle XIX. yüzyılda klasik resimde yenilik hareketi başlatmıştır. Onun yapıtları içinde dinsel resimler (Hostialı Meryem, 1841; Jeanne d'Arc, 1854; İsa din bilginlerinin arasında, 1862) oldukça yavan bir idealizmi yansıtmasına rağmen porte ve nü resimler ona asıl ününü kazandıran tablolar olmuştur. Portleri dizginsiz bir modernlik taşıyan Ingres'in çok sevdiği nü resimler ise Çekingen Yıkanan Kadın (1807) ile başlamakta, Türk Hamamı'nın (1863) erotizmi ile son bulmaktadır. Onun üslubunun özünü "*resimde mekân hilelerinin reddi, ölçülü renk kullanımı, çizginin üstünlüğü*" oluşturmaktadır (BL, 1992, 5700, 5701).

YK kitabında üç yerde Ingres'e atıfta bulunmaktadır. Hocasının Leylâ adlı şiirinin dili veya şekli nedeniyle Ingres'in Pınar şiirini hatırlattığını söyleyen Tanpınar iki yerde Ingres'e bu bağlamda gönderme yapmaktadır (YK 17, 68). Son atıfta ise Tanpınar, Yahya Kemal'in Vuslat şiirindeki bazı mısraların Ingres veya Watteau'ya yaklaşan çizgiler taşıdığını söylemektedir (YK 103).

Itrî (Mustafa Çelebi) (BŞ IV, 191; YK 29, 49; EÜM 90, 412; ED 91, 262; MS 57, 219, 232) (İstanbul? -1711) Divan şairi ve musiki bestekâridir. İtrî, IV. Mehmed döneminde (1648-1687) sarayda musiki hocası ve hanende olarak çalışmış, kendi isteği üzerine esirciler kethüdalığı ile görevlendirilmiştir. Türk musikisinin hemen her formunda eser vermiş nadir sanatkârlarından olan İtrî'nin eserleri alışılmışın dışında bir melodi örgüsüne sahiptir. Klasik Türk musikisinin en seçkin eserlerini besteleyen İtrî'nin şair olarak da sade ve anlaşılır bir üslubu bulunmaktadır. Yahya Kemal "İtrî" manzumesinde onun Türk musikisindeki yerini dile getirmiştir (İA, 1988-2012: 571).

BŞ'de Tanpınar'ın mazi ile hesaplaşmasından doğan Beş Şehir adlı eserini yazarkenki içsel çatışmasının Itrî'nin, Dede Efendi'nin musikisini dinlerken geldiği (BŞ IV), Yahya Kemal'in

“O dehâ öyle toplamış ki bizi

Yedi yüzyıl süren hikâyemizi

Dinlemiş ihtiyar çınarlardan”

diyerek onu eski çınarların mektebinden yetiştirdiği (BŞ 191) ifade edilerek iki yerde atıf yapılmıştır.

YK kitabında Itrî'ye iki yerde atıfta bulunmaktadır. Tanpınar, Beyatlı'nın dünyasında farklı bir yeri olan Itrî'de eskinin ilhamını, ruhunu ve sesini duyduğunu söyleyerek Itrî'ye iki yerde gönderme yapmaktadır (YK 29,49).

EÜM'de Batı musikisinin karşına çıkartabileceğimiz, büyük ve muhteşem bir müzikaliteye sahip olan Dede Efendi, Itri, Deruni Mehmet Efendi gibi ustaları bugün kimsenin tanımadığı (EÜM 90), Tanzimat'taki Boğaziçi'nin yarım asır önceki manzarasının yanında çok bozulmuş ve karışmış bir zevke büründüğü, Itrî'nin, Eyyübi Bekir Ağa'nın, Dede Efendi'nin zevk bütünlüklerinin bulunamadığı (EÜM 412) söylenerek Itrî'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de iki yerde Itrî'ye atıf yapılmıştır (ED 91, 262). Bu atıflarda Yahya Kemal'in Yol Düşüncesi adlı şiirinin ikinci kısmında vatani ve Itrî'yi ölümsüz bir Mısır firavunu gibi anlattığı (ED 91) ve Naili'yi, Dede'yi Itrî'yi yetiştirenlerin Avrupalı Türkler olduğu, bunların Beethoven'i Dede'nin bestesinden seven Türkler olduğu (ED 262) söylenmiştir.

MS'de eserleri ile batı musikisinin yanına konabilecek yegâne musikiyi oluşturduğu (MS 57), Shakespeare'in ve Dickens'ın yaptığı gibi Nefi, Yunus Emre, Itri ve Dede Efendi sezgileriyle kendi milletinin karakterini buldukları (MS 219), Türk zevkinin yetiştirdiği en önemli insanlardan olduğu (MS 232) ifade edilerek Itrî'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Ivan Alekseyevich Bunin (EÜM 471, 472; ED 219) (Voronej 1870-Paris 1953) Rus yazar. 1889'da Ukrayna'yı baştan sona dolaşan Bunin bir süre gazetecilik yaptıktan sonra, edebiyata şiirle başlamış, öyküler yazmıştır. 1909'da Akademi Şeref Üyeliği'ne seçilmiş, Çehov ve Gorki ile dostluk

kurmuştur. Sayısız ödül kazanan Bunin 1933'te Nobel'i alan ilk Rus yazarı olmuştur. Röportaj benzeri küçük anlatılardan yola çıkarak geliştirdiği öykülerinde, Rus köylerinin yoksulluğu ve geriliğini tüm ayrıntılarıyla anlatmıştır. Son Rus "kласiği" olarak Bunin, Gonçarov ve Turgenyev'in gerçekçi anlatım geleneğini 20. yüzyılda da sürdürmüş bir yazardır (GKA, 1984, 1813).

EÜM'de Tanpınar'ın Gaffar Güney'in Bumin'den tercüme ettiği Ayna adlı hikâyesini okuduğunda Güney'in hem Türkçenin güzellik sırlarını bildiğini hem de Rus edebiyatını yakından tanıdığı ve sevmiş olduğunu anladığı (EÜM 471), Güney'in hikâyenin yazarına ayırmış olduğu bölümle de bazıları tarafından Rus edebiyatının en mucizevi yazarı kabul edilen Bunin'i Türk okuyucusuna tanıttığı (EÜM 472) ifade edilerek Ivan Alekseyevich Bunin'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Sait Faik'in hayat sevgisi yönüyle benzetildiği İvan Bunin'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 219).

Ivan Sergeyeviç Turgenyev (EÜM 471) (Oryol 1818- Bougival 1883) Rus yazar. Berlin Üniversitesine giden ve burada Hegelci düşünce üzerine çalışan Turgenyev roman üzerine yoğunlaşmış ve romanlarında Rus toplumunu anlatmıştır (ML, 1969, 319).

EÜM'de Rusçadan doğrudan doğruya yapılmayan tercümelerde sıkıntılar yaşandığı, Fransızca tercümesinden Türkçeye çevrilen bir Gogol veya Turgenyev'e ne dereceye kadar bir Rus yazar gözüyle bakılabileceği ifade edilerek Ivan Turgenyev'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 471).

İbni Davud (OATET 7) (Bağdat 868- 909) Fıkıhçı ve şairdir. Zahirî mezhebinin kurucusu olan İsfahanlı Davut bin Ali'nin oğlu olan İbni Davud Zahirî mezhebinin ikinci imamı ve şairdir. İbni Dâvûd yedi yaşında Kuran'ı ezbermiş, küçük yaşlarda edebiyata karşı ilgi duyarak zamanın şair ve ediplerinin meclislerine katılmıştır. İbni Davud birçok eser yazmış olmakla birlikte Kitâbü'z-Zehre adlı eseri hariç hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Bir aşk sebebiyle kaleme alındığı rivayet edilen Kitâbü'z-Zehre (veya Kitâ-bü'z-Zühre) eseri yazarın kendi şiirlerinin yanı sıra daha önceki ve dönemindeki 250'den fazla şairin şiirlerinden kıtalar ve beyitler ihtiva eden bir aşk şiirleri

antolojisi. Yazarın aşk ve sevginin kurallarını, çeşitlerini, şartlarını ve safhalarını dair düşüncelerinin yanı sıra üç asırlık bir dönem içinde yetişmiş olan şairlerin büyük bir kısmının aşk anlayışlarını içeren bu kitap günümüze kadar gelen aşka dair bu tür eserlerin ilki olması açısından da ayrı bir önem taşımaktadır (ML, 1969, 158).

OATET'te Doğu ve Batı edebiyatlarındaki aşk sistemi incelenirken Kitâ-bü'z-Zühre eseri bağlamında İbni Davud'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 7).

İbni Haldun (OATET 28, 170, 172; EÜM 201, 203) (Tunus 1332- Mısır 1406) Ünlü düşünür, sosyolog, devlet adamı. Tunus ve Fas medreselerinde teoloji, fıkıh, mantık, edebiyat ve matematik öğrenen İbni Haldun İran sultanının sarayında çalışmaya başlamış, Endülüs'te elçilik, Mısır'da kadılık, Kahire'deki Camiî Ezher'de müderrislik yapmış, Afrika'da siyasî, idarî ve hatta askerî görevler almıştır. Sosyal gerçekliğe gözlem metodunu kullanarak hiç kimseden etkilenmeden uygulama başarısını gösteren İbni Haldun pek çok alanda Batılı düşünürlerin öncüsü olarak kabul edilmiştir (Gürkan, 1967, 223- 245).

OATET'te her medeniyetin övüneceği bir insan olan İbni Haldun'un şiir sanatının sadece Araplara ait olamayacağını, başka milletlerde de şair bulunabileceğini ifade ettiği (OATET 28), Cevdet Paşa'nın onun son öğrencisi olduğu (OATET 170) ancak tarih telakkisinin mukaddimesini tercüme ettiği İbni Haldun'dan pek ileriye gitmediği (OATET 172) belirtilerek İbni Haldun'a üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de öğrencisi olan Ahmet Cevdet Paşa'nın Tarık düşüncesinin mukaddimesini tercüme ettiği hocasından öteye gidemediği söylenerek İbni Haldun'a iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 201, 203).

İbni Kemal (Kemalpaşazade) (OATET 86) (Tokat 1469- ? 1534) Türk bilgin ve tarihçisidir. Bir süre askeriyede görev alan İbni Kemal daha sonra ilmiye sınıfına bağlanmış, çeşitli medreselerde müderrislikle görevlendirilmiş, Kanuni'nin döneminde savaflara katılmış, 1525'te şeyhülislam olmuştur. Çok değişik konularda eserler yazmış, tercümelemeler yapmıştır (ML, 1969, 159, 160).

OATET'te Namık Kemal'in Tahrib-i Harabat adlı eserinde Yenişehirli Avni'nin kendi döneminde bir şiir vadisi açmak istediğini ancak İbni Kemal dahi olsa Nabi gibi bir şair olamayacağını söylediği ifade edilerek İbni Kemal'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 86).

İbni Şeddad (Bahaddin Ebül Mehasin Yusuf bin Rafii) (OATET 415) (Musul 1145- Halep 1234) Arap biyografi yazarıdır. Musul ve Bağdat'ta öğrenim gören İbni Şeddad müderris olmuş, Salahaddin Eyyubi'nin hizmetine girmiş, Kudüs kazaskerliğinde ve Halep kadılığında bulunmuştur. Bu görevlerde kazandığı para ile medreseler kuran İbni Şeddad Salahaddin Eyyubi'nin hayatını anlatan bir eser yazmıştır (ML, 1969, 169).

OATET'te Namık Kemal'in Selahaddin Eyyubi'yi yazarken Sıyret-i Salâhaddin adlı eserinden etkilendiği söylenerek İbni Şeddad'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 415).

İbrahim (Hafız) (OATET 445) Ahmet Mithat'ın ağabeyidir. Osmanlı devlet adamı olan İbrahim kardeşinin eğitiminde yardımcı olmuştur.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin Mithat Paşa dairesine mensup ağabeyinin ailesini 1861'de Niş'e aldırıldığı söylenerek Hafız İbrahim'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 445).

İbrahim I (EÜM 493, 495) (İstanbul 1615- İstanbul 1648) Osmanlı padişahıdır. Döneminde devletin iç huzurunun sağlamak, mali durumun düzeltilmesi için önemli çalışmalar yapmış, hazinenin güçlendirilmesi için tedbirler almıştır (ML, 1969, 174).

EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin gençliğinin Sultan İbrahim devri ile oğlu IV. Murat'ın ilk devrinde geçtiği söylenerek Sultan İbrahim'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 493, 495).

İbrahim Ağa (OATET 345) Ali Paşa'nın emektar odacısıdır.

OATET'te Refik Bey'e verilen yetmiş beş kuruşluk zammı çok gören Ali Paşa'nın bu paranın emektar odacı İbrahim Ağa'ya verilmesini uygun

gördüğünü Ebüzziya'nın naklettiği söylenerek İbrahim Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 345).

İbrahim Alaattin Gövsa (ED 93) (İstanbul 1899- Ankara 1949)
Yazar ve şair. 1910'da Hukuk Mektebini bitiren Gövsa 1913- 1916 yılları arasında İsviçre'de Jean Jacques Rousseau Enstitüsünde pedagoji öğrenimi görmüş, Türkiye'ye döndüğünde çeşitli kurumlarda öğretmenlik ve yöneticilik, 1926'da Talim Terbiye Kurulu üyeliği, Maarif Vekâletinde başmüfettişlik, Sivas, Sinop ve İstanbul milletvekilliği, İnönü (Türk) Ansiklopedisi genel sekreterliği ve Hürriyet gazetesi fıkra yazarlığı yapmıştır. Küçük yaşta şiir yazmaya başlayan Gövsa Fecr-i Ati topluluğunun kuruluşunda görev almıştır (Altınkaynak, 2008, 285).

ED'de kıskanç olduğu ve Şark kıskançlığının müthiş bir şey olduğu söylenerek bir yerde Gövsa'ya atıf yapılmıştır (ED 93).

İbrahim Çallı (EÜM 445; MS 253, 254) (Denizli 1882- İstanbul 1960)
Türk ressam. İzmir Mülki İdadisinde okuyan Çallı İstanbul'da aşar katipliği, gazete dağıtıcılığı yapmış, 1906'da Sanayi-i Nefise Mektebi Resim Bölümüne başlayan Çallı Paris'te eğitimine devam etmiş, döndüğünde Sanayi-i Nefise Mektebinde atölye öğretmenliği yapmıştır. Güzel Sanatlar Birliğinin kurucularından olan Çallı resimleriyle Türk Empresyonist kuşağının en önemli temsilcisi olmuş, yetiştirdiği öğrencileri ile Türk resminin önemli hocalarından olmuştur (TDÜA, 1983, 1584, 1585).

EÜM'de II. Cihan Harbi'nden sonra Yahya Kemal, Ahmet Ağaoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Arif Dino gibi edebiyatçıların Degüstasyon'da toplandığı söylenerek İbrahim Çallı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 445).

MS'de Nazmi Ziya ve Çallı'dan sonra oldukça geç gelen ressam neslinin Bedri ve Eren Eyüpoğlu dışındakilerin hepsinin aynı yaşta olduğu (MS 253), Zeki Faik İzer'in Güzel Sanatlar Mektebinde ondan ders aldığı (MS 254),

İbrahim Derviş Paşa (OATET 162) (Lofça 1817 - İstanbul 1896)
Osmanlı devlet adamıdır. Çeşitli askeri vazifelerde önemli başarılar kazanan Derviş Paşa Karadağ Ayaklanması, Kozan harekâtı, Türk-Rus Savaşı ve

Mısır'daki Arabi Paşa olayı gibi pek çok olayda görev almıştır. Osmaniye ve çevresinde asayişini yeniden sağlamak ve aşiretleri itaat altına almak amacıyla onun komutasında Fırka- İslâhiye adlı bir birlik kurulmuştur (MEB, 2013).

OATET'te Kozan ıslahatı sırasında Ali Paşa ve Fuat Paşa ile araları bozulan Cevdet Paşa'nın, Derviş Paşa ile birlikte sorunu çözmeye çalışması bağlamında Derviş Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 162).

İbrahim Efendi (OATET 189) Mektubi Kaleminin tecrübeli memurlarındandır. 1841- 1842'de burada memur olan Şinasi'ye Arapça ve Farsçayı, divan edebiyatının en ince özelliklerini öğretmiştir (Ebüzziya, 1997, 53, 54).

OATET'te Şinasi'nin Arapça dersi aldığı kişi olması bağlamında İbrahim Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 189).

İbrahim Efendi (Hacı) (OATET 57) III. Selim'in Bahriye Nazırındır.

OATET'te merhametsizliği nedeniyle Gizli Sıtma lakabı takıldığı ve III. Selim'in yenilik taraftarı devlet adamı olduğu ifade edilerek bir yerde Umur-u Bahriye Nazırı Hacı İbrahim Efendi'ye atıf yapılmıştır.

İbrahim Efendi (Hacı) (OATET 445) Çarşı esnafındandır. Ahmet Mithat Efendi'ye akşamları ders vererek ona okuma yazmayı öğretmiştir (Tülün, 2009).

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin gece saatlerinde evine giderek okuma yazma öğrendiği ifade edilerek bir yerde Hacı İbrahim Efendi'ye atıf yapılmıştır (OATET 445).

İbrahim Efendi (Kuşadalı) (OATET 160, 168) (Kuşadası 1774-Râbîğ 1845) Halvetiliğin Şabanilik koluna bağlı Çerkeşilikten kendi adına ayırdığı Kuşadavilik ya da İbrahimilik olarak bilinen tarikatın kurucusu ve mutasavvıftır. Medrese eğitimi alan İbrahim Efendi 1815'te şeyhi Ali Efendi tarafından Şabaniliğin Çerkeşi kolunu yaymak üzere Mısır'a gönderilmiş ancak faaliyetlerinin Hıdiv Mehmet Ali Paşa'ya ihbar edilmesiyle İstanbul'a geri dönmüş ve kendi adına inşa ettirdiği tekkede tarikat faaliyetlerine başlamıştır. Sünni akideye bağlı olan İbrahim Efendi yeniçeriliğin kaldırılması

ve Bektaşiliğin yasaklanması konusunda II. Mahmut'un izlediği politikayı desteklemiştir (DBİA, 1993- 1995, 124, 125)

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın Murat Molla'nın tekkesine devam ettiği sürede devrin büyük tasavvufi şöhretleriyle tanışması ve Şair Fehim'in Kuşadalı'nın meclislerinde tam bir şiir ve sanat adamı olarak yetişmesi bağlamında Kuşadalı İbrahim Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 160, 168).

İbrahim Efendi (Şehremini) (OATET 66) II. Mahmut dönemi devlet adamlarındandır.

OATET'te II. Mahmut'un devlet adamlarına ve sadrazamlara güvenemediği, bu nedenle siyasi tecrübesi az olan adamlarla görüşmek zorunda kaldığı söylenerek Şehremini İbrahim Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 66).

İbrahim Ethem Paşa (Ferik; Sakızlı) (OATET 143, 321, 328, 446) Osmanlı devlet adamıdır. II Mahmut zamanında Sakızlı'da bir isyanın bastırılması sırasında İstanbul'a getirilen Ethem Paşa 1829'da Avrupa'ya öğrenim için gönderilen ilk Türk öğrenciler arasında yer almıştır. Maden okulunda okumuş, Fransızca'yı çok iyi öğrenmiştir. 1851'de ferik rütbesi (tümgeneral) almış, daha sonra hariciye nazırlığı, Şurayı Devlet reisliği gibi pek çok önemli görevde bulunmuştur. Hayatının büyük bir bölümünü Mısır'da geçirdiği ancak eserlerini Türkçe yazdığı için hayatı her iki dilin kaynağında pek yer almamıştır (Olşare, [t.y.]; Dosay, 1996, 113- 117).

OATET'te II. Mahmut döneminde Avrupa'ya eğitim için gönderilen öğrencilerin Osmanlı'ya geri döndüklerinde buldukları muhitteki gençleri Batı bilimine ve Avrupa dillerine yönlendirdikleri bağlamında, Ziya Paşa ve Ethem Pertev Paşa üzerinde derin etkileri bulunduğu (OATET 143), Ziya Paşa'yı teşvik etmesiyle Mabeyinde Fransızca öğrendiği (OATET 321) ve Endülüs Tarihi eserinin mütercimlerinin doğru bir tarih bilgisine sahip olmadığını naklettiği (OATET 328), vilayet politika müdürü, ressam Osman Hamdi Bey'le yaptığı yolculuğun Ahmet Mithat Efendi'yi derinden etkilediği (OATET 446) ifade edilerek Hamdi Bey'in babası Ferik Ethem Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

İbrahim Hakkı (Erzurumlu) (BŞ 59; ED 229) (Hasankale 1703- Tillo 1763) Yazar ve şair. Vefatına kadar Erzurum'daki şeyhi İsmail Fakirullah'ın yanında kalan İbrahim Hakkı 1738'de hacca gitmiş, 1730- 1745 arasında I. Mahmut'un Saray Kütüphanesinde çalışmıştır. 1757'de Hasankale'ye döndükten sonra Abdurrahman Dede Tekkesi zaviyedarlığına getirilen İbrahim Hakkı burada meşhur ansiklopedik eseri Maarifetname'yi kaleme almıştır (Kahya, 1999, 371- 385).

BŞ'de Maarifetname'sinde Hacı Hafız Hamit'ten övgüyle söz ettiği ve Su manzumesine yaptığı bestenin çok pürüzsüz ve temiz olduğu ifade edilerek Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 59).

ED'de Bachelard'ın savunduğu "*İnsan dört unsur üzerindedir.*" nazariyesinin onda da bulunduğu söylenerek bir yerde Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya atıf yapılmıştır (ED 229).

İbrahim Hakkı Paşa (OATET 333) (İstanbul 1863- Berlin 1918) Osmanlı sadrazamıdır. Çeşitli memurluklarda bulunan Hakkı Paşa 1908'de Maarif Naazırı, daha sonra Dahiliye Nazırı, Roma elçisi, 1910'da sadrazam olmuştur. Brest- Litovsk müzakerelerine katılan Hakkı Paşa bazı Batı dillerinin çok iyi bilmektedir ve devletler hukuku ve tarih konularında eserler yazmıştır (GKA, 1984, 4156).

OATET'te Ziya Paşa'nın Mısır meselesinin tekrar ele alındığını Roma sefirinin babası Remzi Efendi'den aldığı bir mektupla öğrendiği söylenerek İbrahim Hakkı Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 333).

İbrahim Müteferrika (OATET 45, 46, 47; EÜM 75, 202) (Macaristan 1674- İstanbul 1745) Osmanlı matbaacı ve yayıncısıdır. İyi bir dinsel eğitim gören İbrahim Müteferrika 1692'de Türk akıncı birliğinin eline geçmiş ve İstanbul'a getirilmiştir. 1715'te Mora sorunun görüşüldüğü Viyana'ya Osmanlı'yı temsilen katılmış, savaşlar sırasında Türk- Fransız işbirliğinin sağlanması için çalışmış, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın desteğinin almıştır. Osmanlı'ya ilk matbaayı getiren kişi olmuş, en büyük destekçisi de Sait Paşa olmuştur. Bu matbaada on yedi eser basılmıştır (GKA, 1984, 4158).

OATET'te bir uyanma devri olan XVIII. asrın ilk yarısının en önemli kişisi olduğu, Said Galip Paşa'nın himayesini kazandığı (OATET 45), Cihannüma adlı esere yaptığı zeyillerle Osmanlı'ya modern astronominin unsurlarını getirdiği, Füyûzâtü'l-mıknatısîye adlı bir eserle mıknatıstan bahsettiği, ilk defa Risâle-i İslamiye adlı bir telif eserle dikkat çektiği ancak devri için mükemmel haritalar oluşturan İbrahim Müteferrika'nın kendisini daha ziyade coğrafyacı olarak kabul ettiği, matbaanın önemini anlattığı Vesiletü't-tibâa adlı eserinde devlet adamlarının coğrafya bilemesinin önemi üzerinde durduğu, Avrupa hareketinin beyannamesi olarak kabul edilebilecek Usûlü'l-hikem fi nizâmü'l-ümem adlı eserinde idare tarzları hakkında kısaca bilgi verdiği, Avrupa'nın gelişiminin arkasındaki sırrın askeriye olduğunu belirttiği, Tarih-i Hind-i Garbi ile Müslüman Şark âlemini tehdit eden ilk uyarıyı gösteren muharrir olduğu (OATET 46), XVIII. asrın başlarında yetişen ve Batı'dan istifade etmek isteyen şahsiyetlerden olduğu, ordunun Avrupaî sisteme göre düzenlenmesini istediği (OATET 47) söylenerek İbrahim Müteferrika'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Usul-ül hikem fi nizam-ül-ümem adlı eserinde bahsettiği Hristiyan Batı'nın Doğu'ya doğru ilerleyişindeki gerçek mana ve tehlike ile yaşadığı zamanın farkında olan tek kişi olduğu söylenilerek İbrahim Müteferrika'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 75, 202).

İbrahim Necmi Dilmen (OATET 385; ED 25, 278) (Selanik 1889- Ankara 1945) Türk dilbilimci. Dil devrimine yaptığı katkılar nedeniyle Atatürk tarafından Dilmen soyadını alan İbrahim Necmi 1908'de İstanbul Hukuk Fakültesini başarıyla bitirmiş, bir süre Selanik Hukuk Mektebi'nde ders vermiş, çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği yapmış, 1917'e kadar Edebiyat Fakültesi Ural-Altay Dilleri ve Nazariyyat-ı Edebiye kürsülerinde müderris muavinliği görevini yürütmüştür. 1931'de Ankara'ya giderek Gazi Terbiye Enstitüsü Musiki Muallim Mektebinde edebiyat öğretmenliğine başlamış, 1932'de Türk Dil Kurumu Merkez Kuruluna seçilmiş, 1935'te Burdur milletvekili seçilmiştir. Üçüncü Türk Dil Kurultayına genel hatları Atatürk tarafından ortaya atılan Güneş-Dil teorisi hakkında bir yazı sunmuştur (TDÜA, 1983, 1782, 1783).

OATET'te Namık Kemal'in Gülnihal adlı eserindeki Muhtar Bey'in Sultan Murat olması doğrultusunda eseri bütünüyle Abdülaziz devrindeki hürriyet mücadelesi olarak gören İbrahim Necmi Dilmen'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 385).

ED'de okunması tavsiye edilen eserler arasında "Edebiyat Tarihi Dersleri" kitabı gösterilerek (ED 25) ve babasının, Telemak'ı Yusuf Kamil Paşa'nın dostu olan Şinasi'nin tercüme ettiğini düşündüğü söylenilerek (ED 278) iki yerde İbrahim Necmi Dilmen'e atıf yapılmıştır.

İbrahim Nesim Efendi (OATET 57) (XVII. yüzyıl) Türk defterdar. Rikap defterdarı İsmail Efendi'nin oğlu olan Nesim Efendi sadaret kethüdalığı, baş defterdarlık görevlerinde bulunmuş, ekonomide tutumluluğu savunduğu için saray çevresiyle anlaşmazlığa düşmüştür. Nizamı cedit taraftarı olmasına karşın acımasız davranışları nedeniyle Gizli Sıtma lakabıyla anılmıştır (BL, 1992, 5535).

OATET'te III. Selim'in yenilik hareketleri için çalıştığı söylenerek sayısız defalar sadrazamlık kethüdalığı yapan İbrahim Nesim Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 57).

İbrahim Paşa (Damat) (OATET 44, 45, 47; YK 131; EÜM 170- 172, 202; MS 106, 138) (Nevşehir 1660?- İstanbul 1730) Osmanlı sadrazamıdır. Dirayetli, cömert, mütevazı, ileri görüşlü, yenilik taraftarı bir kişi olan İbrahim Paşa devrinin ulema, şair, edip ve sanatkârlarını korumakla ün yapmış, kendisi de tarih ve güzel sanatlar ile ilgilenmiş, hat sanatı ile de meşgul olmuştur. Devrin akademisi sayılabilecek âlim ve kâtiplerden oluşan otuz iki kişilik bir ilim heyeti, onun sadareti döneminde 1725'te İstanbul'da kurulmuştur. Döneminde daha çok imar işlerine önem veren İbrahim Paşa Anadolu'nun çeşitli yerlerinde birçok cami, mektep, medrese, çeşme, kütüphane, saray, kasır, köşk ve yalılar inşa ettirmiştir. Sadabadın açılışı, Fransız mühtedisi Davut Ağa'ya tulumba ile yangın söndürmek üzere bir teşkilât kurdurulması, ilk Türk matbaasının kuruluşu onun zamanına rastlamaktadır. Daha sonra "Lale devri" diye anılacak olan bu devrin şatafatlı binaları, çeşmeleri sefalet içinde yaşayan geniş halk kitlelerini memnun etmemiş, imparatorluğun parçalanmaya devam etmesi huzursuzluğu daha da

arttırmıştır. Öte yandan yeni vergiler konulması, göçler yüzünden İstanbul'da meydana gelen işsizlik İbrahim Paşa'yı Patrona Halil İsyanı'nın ortasına sürüklemiş ve sadrazamın ölümüne sebep olmuştur (DBİA, 1993- 1995, 126, 127).

OATET'te bir yenileşme programı hazırlayabilecek kadar iradeli bir şahsiyet olmadığı (OATET 44), bir uyanma devri olan XVIII. asrın ilk yarısının önemli kişileri içerisinde yer aldığı (OATET 45), Rochefort adlı bir Fransız asilzadesinin verdiği "Bab-ıâlinin emrinde çalışmak üzere ecnebi mühendislerden mürekkep bir kıtanın teşkili hakkında sadrazama bir layiha"ya ne kadar önem verdiğinin bilinmediği (OATET 47) söylenerek Damat İbrahim Paşa'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

YK'de Yahya Kemal'in Şerefâbâd şiiri bağlamında Damat İbrahim Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YK 131).

EÜM'de Tanpınar'a çoğu zaman Eflatun'un Lysis'inin baş taraflarını hatırlatan İbrahim Paşa vasfındaki kasidesinde Nedim'in "*Gümüştten âyineler gibi sâf iken sînen*" mısrası ile şiirinin hakikatlerinden birini verdiği (EÜM 170), Şeyh Galip'in Tardiyeye'lerinin sırrını, Nedim'in İbrahim Paşa için yazdığı Medhiye'nin "*Hoş geldin eyâ Hidiv-i ekrem!Lûtfunla gönüller oldu hurrem*" diye başlayan manzumesinden öğrendiği (EÜM 171), İbrahim Paşa devrinin yaptığı kısa rönesansla Nedim'in şiirlerinde bir tür "kibar eğlenceler" meydana getirdiği (EÜM 172), Damat İbrahim Paşa devrinin, hatta bütün III. Ahmet döneminin Osmanlı'nın üzerindeki toz bulutlarını dağıtmak ve Batıyı örnek alarak yenileşmek fikrinin ürpermeleri ile dolu olduğu (EÜM 202) söylenilerek İbrahim Paşa'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Damat İbrahim Paşa'dan II. Mahmut'a kadar Türk milletini idare eden kişilerin, kuruluşunu tek ümit gibi bekledikleri Harbiye'yi yıkmanın sonucunu kimsenin tahmin edemeyeceği (MS 106), Damat İbrahim Paşa'dan 1826'ya, 1826'dan 1923'e kadar Türk milletinin hayatının sürekli ertelemeler ve gecikmelerle dolu olduğu (MS 1938) ifade edilerek Damat İbrahim Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

İbrahim Paşa (Mısırlı, Kavalalı) (OATET 354) (Kavala 1789- Kahire 1898) Mısır valisi. Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu olan İbrahim Paşa kazandığı askeri başarılarla Mısır'da Kavalalı yönetiminin yerleşmesinde

önemli rol oynamış, kimi zaman Osmanlı ile savaşa girişmiş ancak Mısır'ın güçlenmesinden çekinen Avrupa devletleri Mısır ile Osmanlı arasında Londra antlaşmasının yapılmasını sağlamıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Mısır yönetiminin babadan oğula geçmesine izin vermiştir (AB, 1993, 239).

OATET'te Namık Kemal'in Mahmut Nedim Paşa döneminin anlatmak için İbret'teki bir makalesinde kullandığı "*on bir aylık bir idare geçirdik ki Devleti Aliye'nin Kazak süngüleri Silivri'de, süvari birlikleri Kütahya'da görüldüğü zamanlarda bile o kadar buhran geçirdiği yoktu.*" cümlesinde geçen süvarilerin Mısırlı İbrahim Paşa'nın muntazam süvarisi olduğu belirtilerek bir yerde Mısırlı İbrahim Paşa'ya atıf yapılmıştır (OATET 354).

İbrahim Peçevi Efendi (OATET 170, 407; EÜM 58, 200) (Macaristan 1574- Macaristan 1469?) Türk tarihçisi ve devlet adamıdır. Osmanlı'nın pek çok seferine tercüman, yazıcı ya da delege olarak katılan Peçevi Efendi gördüklerini tarihinde anlatmıştır. Tarihinde hem Türk hem de Batı kaynaklarına başvurmuştur (TA, 1946- 1983, 451).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın dönemindeki Peçevi gibi önemli şairlere rağmen en büyük şair kabul edildiği (OATET 170), Peçevi'nin İran Savaşı'nı anlatırken İran Şahı Hudabende'nin aczinden istifade ederek hükümeti ele geçiren karısı ile kız kardeşinin Kalgay Adil Giray'a âşık olmasına değindiği (OATET 407) belirtilerek İbrahim Peçevi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Türk nesrinin yetiştirdiği Evliya Çelebi, Naima, Peçevi gibi büyük isimlerin nesilden nesle geçen bir nesrin varlığını gösteremedikleri (EÜM 58), Kâtip Çelebi, Naima ve Peçevi'ye rağmen Cevdet Paşa'nın Osmanlı'nın en büyük tarihçisi olduğu (EÜM 200) söylenilerek İbrahim Peçevi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

İbrahim Sarım Paşa (OATET 119, 132, 140) (İstanbul 1801- İstanbul 1854) Türk sadrazam. Divan-ı Hümayun kaleminde çalışmaya başlayan Sarım Paşa Tahran ve Londra Büyükelçiliği, Ticaret ve Hariciye Nazırlığı görevlerinde bulunmuş, sadrazam olmuştur. Tanzimat Fermanı'nın getirdiği görüşlerle ters düştüğü gerekçesiyle üç buçuk ay sonra görevden alınarak önce Bursa, daha sonra Trabzon valiliğine atanmıştır. Takvim-i

Vekayi'de "dahili vukuat" (iç olaylar) yazarı olarak çalışmış, gazetenin ilk sayısında çıkan Mahmut II'nin Çanakkale gezisini anlattığı yazısıyla, Türk basınında gezi röportaj türünün ilk örneğini vermiştir (Bursa Gazeteciler Cemiyeti, [t.y.]).

OATET'te Mütercim Rüştü Paşa'yı bizzat hükümdara takdim ettiği (OATET 119), kısa bir süre Avrupa'da staj gördüğü (OATET 132), Reşit Paşa'nın yetiştirdiği devlet adamlarından olduğu (OATET 140) söylenerek İbrahim Sarım Paşa'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

İbnülemin Ahmet Tevfik Bey (EÜM 402) (İstanbul 1873- 1923) İbnülemin kardeşidir. İyi bir öğrenim gören Ahmet Tevfik Bey ağabeyi ile beraber özel hocalardan tefsir, Arap ve Fars edebiyatı, Fransızca, hat sanatı gibi dersler almış, memur olarak devletin çeşitli kurumlarında çalışmıştır (İA, 1988- 2012, 250).

EÜM'de Said Paşa döneminde sadece kıyafeti nedeniyle Babıali'deki görevinden alınarak Anadolu'ya tayin edilmek istendiğini abisi İbnülemin'in anlattığı ifade edilerek Tevfik Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 402).

İbnülemin Mahmut Kemal İnal (OATET 221, 258, 363, 478; EÜM 190, 191, 195, 211, 224, 225, 227, 249, 252, 395- 404; ED 24, 38) (İstanbul 1870- İstanbul 1957) Tarihçi, biyografi yazarı. Babası sadrazam Yusuf Kamil Paşa'nın mühürdarı Mehmet Emin Paşa olan İnal düzenli bir resmi öğrenim görmemiş, özel olarak Arapça, Farsça, İran edebiyatı, Fransızca ve hat dersleri almış, 1889'da Sadaret Dairesi Eyalat-ı Mümtaze Kalemine girmiş, daha sonra 1914'te Müdevvenat müdürü, 1921'de Takvim-i Vekayi müdürü, 1922'de Divan-ı Hümayun beylikçisi olarak görev almış, 1927'de Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğüne getirilmiştir. Çok küçük yaşta yazı hayatına başlayan İnal Tarik, Tercüman-ı Hakikat, Resimli Gazete, Asır, Mütalaa, Beyanü'l-Hak gibi gazete ve dergilerde din, edebiyat ve tarih konularında yazıları çıkmıştır (TBEA, 2010, 521).

ED'de okunması gereke kitaplar arasında Osmanlı Devletinde Son Sadrazamlar (ED 24) ve Son Asır Türk Şairleri (ED 38) adlı eserleri gösterilerek iki yerde İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a atıf yapılmıştır.

OATET'te İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın Mehmet Bey'in büyük kızı Şefika Hanım'dan, Mustafa Fazıl Paşa'nın Yakacık'taki köşkte Namık Kemal, Nuri Bey, Ayetullah Bey, Reşat Bey, Agâh Efendi, Pazarköylü Ahmet Ağa ve diğer kişilerin toplanmasıyla Yeni Osmanlılar Cemiyetini kurduklarını naklettiği (OATET 221), Leskofçalı Galip'in bir kıtasını divanının mukaddimesine aldığı (OATET 258), Ziya Paşa'nın Ali Paşa'dan bir dostunun aracılığıyla talep ettiği bir konuşmada özellikle Belgrat ve diğer Sırbistan kaleleri üzerinde konuştukları ve sürekli "Niçin verdiniz?" sorusunu sorduğunu anlattığı (OATET 305), Namık Kemal'in Şurayı Devlet azalığındaki çalışmalarına ait bir vesikanın iki parçasını Son Sadrazamlar adlı eserinde yayınladığı (OATET 363), Son Asır Türk Şairleri adlı eserinin olduğu (OATET 478) söylenerek İnal'a dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Akif Paşa'nın ölüm tarihi olarak 1261/ 1845 yılını gösterdiği (EÜM 190), Son Asır Türk Şairleri adlı eserinde Akif Paşa'nın reisülküttaplığa tayininin Pertev Paşa'nın ısrarı ile gerçekleştiği (EÜM 191), Tanpınar'ın Akif Paşa ve Recaizade Mahmut Ekrem adlı makalelerini hazırlarken İnal'ın Son Asır Türk Şairleri (EÜM 195, 252), Ahmet Vefik Paşa adlı makalesini hazırlarken ise Evkaf Nezareti adlı çalışmasından yararlandığı (EÜM 211), İnal'ın Son Asır Türk Şairleri adlı eserinde Namık Kemal'in "bizimki" diye söz ettiği Veliht Murat Efendi'den vefasızlık gördüğünün ifade edildiği (EÜM 224, 249), yine aynı eserde İnal'ın Namık Kemal'in İstanbul'a dönüş tarihi olarak 1 Ramazan 1282'yi kesin olarak tespit ettiği (EÜM 225), Vatan piyesinden sonra Rodos'a sürgün edilen Namık Kemal'in vapurda halkın onu gelip kurtaracağı umudunu son dakikaya kadar koruduğunu Nuri Bey'den İnal'ın naklettiği (EÜM 227), Türk edebiyatına ve tarihine dair pek çok bilginin gelecek nesillere ulaşmasını sağlayacak hafıza ve zekâya sahip olan İnal'ın bir bilim insanı sabrı ile bir koleksiyoncu merakını yan yana taşıyabildiği, ömrünü "bilme" aşkı ile geçirdiği, Yıldız'daki evrakların tasnifi işi ile pek çok önemli bilgiyi çalışmaları sayesinde gün yüzüne çıkardığı, yazı hayatına romanla başlayan İnal'ın pek çok araştırma yaparak ortaya koyduğu eserlerini kendine özgü tarzıyla ortaya çıkardığı, İnal'ın Türkiyat Enstitüsü'nde tanıyan Tanpınar ile farklı ufuklardan geldiği, bu nedenle Tanpınar'ın onu çok sevdiği, bu farklılık nedeniyle İnal'ın ilk şartının "Ya beni olduğu gibi kabul edersiniz, yahut sizin için yokum" olduğu, kronolojik olarak

karmaşık anılar barındıran bir kitap gibi olan İnal'ın yalnızlığa hiç tahammül edememesine rağmen onun emrinde yaşadığı, olaylara sonradan eklenen bir tanık gibi yazan İnal'ın bu nedenle eserlerinin okuyuculara eserlerinin çekici geldiği ancak yazdığı eserlerde kişilerin önemleri kendisine yakınlığı derecesinde önem kazandığı için anlatılan olayların gösterilen tüm vesikalara rağmen yaşanan asıl dünyayla birebir uyuşmadığı, İnal'ın olaylara en yakınından gören bakış açısı, benmerkezciliği ve üstüne aldığı maziye temize çıkarma görevinin eserlerinin değişik görünmesine sebep olduğu, onun kendi zamanı ile arasına giren şeyin aldığı güçlü aile terbiyesi olduğu ve buna sonuna kadar buna bağlı kaldığı, bu nedenle çok eski bir zamanın ahlakı ve örfü adına konuşan İnal'ın hükümlerinin muasır olmadığı (EÜM 395-404) belirtilerek İbnülemin Mahmut Kemal İnal'a pek çok yerde atıf yapılmıştır.

İbşir Mustafa Paşa (EÜM 162) (?- İstanbul 1655) Osmanlı sadrazamıdır. Sarayda eğitim gören İbşir Paşa çeşitli valiliklerde bulunmuş, 1654'te sadrazamlığa getirilmiş ancak sipahi ve yeniçeri ayaklanmaları sonucunda idam edilmiştir (GKA, 1984, 4162).

EÜM'de renkli ve neşeli bir gözle etrafa bakmayı bilen Evliya Çelebi'nin Seyahatnamede İbşir Paşa'nın sadrazamlığı nedeniyle tasvir ettiği alay okunduğunda eski İtalyan maskaralarını andıran renkli ve özel karakterlerle dolu neşeli sayfaların birbirini takip ettiğinin görüldüğü söylenerek İbşir Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 162).

İdrisi Bitlisi (OATET 33) (Bitlis ?- İstanbul 1520) Türk tarihçidir. Kâtip olarak işe başlayan İdrisi Bitlisi Safevi Devleti'nin kurulmasından sonra II. Beyazıt'ın hizmetine girmiş, I. Selim'in İran seferine katılmış, Doğu Anadolu'nun Osmanlı topraklarına katılmasında önemli rol oynamıştır. Heşt-bişişt adlı eserinde ilk sekiz Osmanlı padişahının dönemlerini anlatmıştır (BL, 1992, 5573).

OATET'te Fuzuli ile birlikte başlattıkları inşanın ancak XVII. asra kadar nesre hâkim olduğu söylenerek İdris-i Bitlisi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 33).

İdrisi Muhtefi (BŞ 188) (Tırhala 1534- İstanbul 1635) Melami kutbu ve mutasavvıf. Hüsameddin Ankaravi'ye intisap ederek Melamilige giren Muhtefi pek çok şehir gezmiş, aruzla yazdığı şiirlerinde felsefi düşüncelerini açıklamıştır (Tatçı, 2011).

BŞ'de Yahya Kemal'in,

“Uzlette bir muhavere geçmiş de gayet hafi

Gaybî'ye söylemiş bunu İdris Muhtefi”

beytinin içine Gaybi ile İdrisi Muhtefi'nin Melamiliklerinin hikâyesini gizlediği ifade edilerek İdrisi Muhtefi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 188).

İgnatius Mouradgea D'Ohsson (OATET 60) (İstanbul 1740- 1807) İsveç elçisidir. İsveç Konsolosluğunun ilk tercümanlarından olan D'Ohsson Batılı tarzda iyi bir eğitim almış, tercümanlık yaparken Doğu dillerini ve tarihini Avrupai metotlarla incelemeye almıştır. İsveç- Osmanlı arasındaki ilişkilerin güçlenmesinde önemli rol oynayan D'Ohsson Osmanlı topraklarında doğup büyüyen ve tahsil gören, Avrupa kültür ve medeniyeti ile yoğrulan devlet adamlarının en parlak örneklerinden birisidir. Tableau General de L'Empire Ottoman adlı eseri ile tanınmaktadır (İA, 1988- 2012, 496).

OATET'te III. Selim döneminde Osmanlı'ya gelen yüksek vazifeli mülteciler ile Garp kültürünün daha yakından tanındığı, bunlardan d'Ohsson ve Miller'in gibi kişilerin Osmanlı'daki örf, gelenek, manzara ve kıyafet gibi konularında araştırmalar yaparak eserler ortaya çıkardıkları söylenerek İgnatius Mouradgea D'Ohsson'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 60). D'Ohsson, yirmi yıllık bir çalışmanın sonucunda Tableau Général de L'Empire Ottoman adlı eseri hazırladığı ifade edilmektedir.

İhsan Sungu (YK 31; EÜM 211, 225; MS 132) (Trablusşam 1883- Ankara 1946) Maarifçi ve yazardır. Mektebi Mülkiyede yüksek eğitimini tamamladıktan sonra Techizât-ı Askeriye Evrak Kaleminde memur olarak göreve başlamıştır. 1907'de gittiği Washington Elçiliği üçüncü kâtipliğinde iki yıl görev yaptıktan sonra yurda dönmüş, burada İstanbul Dârümuallimîn ve Dârümuallimâtta öğretmenlik ve müdürlük yapmış, 1926'da Maarif Vekâleti Millî Talim ve Terbiye Heyeti azalığı, Harf inkılâbı sırasında Alfabe Komisyonu üyesi, 1932'de Milli Talim ve Terbiye Heyeti reisliği ve 1939'da

Maarif Vekâleti Müsteşarlığı görevlerinde bulunmuş ve bu görevdeyken vefat etmiştir (TDEA, 1977- 1998, 54).

YK kitabında Beyatlı'nın hece ölçüsü ile yazdığı tek şiiri olan Ok'u İhsan Sungu'ya ithaf etmesi dolayısıyla Sungu'ya bir yerde atıfta bulunmaktadır (YK 31).

EÜM'de Tanpınar'ın Ahmet Vefik Paşa adlı makalesinin yazarken Ahmet Vefik ve Ziya Paşaların Tartufe Tercümeleleri adlı eserinden faydalandığı (EÜM 211), Namık Kemal ve İbret Gazetesi adlı çalışma bir kenara konulduğunda Yeni Osmanlılar Cemiyeti yayınları, Hürriyet ve İbret gibi kısa ömürlü gazeteler, Avrupa'da yayınlanmış kitapçılar hakkında esaslı bir inceleme yapılmadığı (EÜM 225) söylenerek İhsan Sungu'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Tanpınar'ın Yüksek Muallim Mektebindeki hocalarından olduğu belirtilerek İhsan Sungu'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 132).

İhsan Şükrü Aksel (EÜM 350) (İstanbul 1899- 1987) Türk doktor. Tıp Fakültesinin son sınıfındayken Mazhar Osman Bey'in yanında İstanbul Emraz-ı Akliye ve Asabiye Hastanesi'nde stajyer olarak başlayan Aksel daha sonra burada çalışmaya başlamış, uzmanlığı için Almanya'ya gitmiş, 1951'de Akıl Hastalıkları Kliniği ordinaryüs profesörü, ertesi yıl Amerikan Nöroloji Cemiyeti'ne üye, birkaç yıl sonra da Tıp Fakültesi dekanı seçilmiştir. Binlerce hekim ve uzmanın yetişmesinde büyük katkıları olan Aksel'in çalışmaları dünyaca tanınmış psikiyatri ve nöroloji kitaplarına girmiştir (AB, 1993, 285).

EÜM'de Yahya Kemal'in hastalandığı dönemde onunla ilgilenenlerden olduğu söylenerek İhsan Şükrü Aksel'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 350).

İlhami Safa (EÜM 446) (İstanbul 1894- İstanbul 1954) Gazeteci ve yazardır. Peyami Safa'nın ağabeyi olan Safa Güzel Sanatlar Akademisini bitirmiş, genç yaşta gazeteciliğe başlamış, Servetifünun dergisi yazı işleri müdürlüğü, İkdam ve İleri gibi gazetelerde yöneticilik yapmış, pek çok dergi ve gazete çıkarmıştır. Dergi ve gazetelerde tefrika edilen daha çok halk için kaleme alınmış aşk ve macera romanları bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 402).

EÜM'de çıkardığı Kültür Haftası Mecmuasının birkaç toplantısının Tokatlı restoranda yapıldığı söylenerek İlhami Safa'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 446).

İlhan Tarus (YG 309) (Tekirdağ 1907- Ankara 1967) Türk yazar. Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra yargıçlık ve savcılık yapan Tarus Adalet Bakanlığında görevler almış, gazetecilik yapmıştır. Oyunlar, gerçekçi gözlem ve anlatıya dayalı öyküler, toplumsal yapıyı anlattığı romanlar kaleme almıştır (GKA, 1984, 8236).

YG'de başarılı genç edebiyatçılar arasında bulunduğu ifade edilerek İlhan Tarus'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 309).

İlyas Ağa (Hafız Hızır) (ED 34) (1804 ?- 1864) Türk bilgin ve yazar. Enderun'da yetişen ve burada görev alan İlyas Efendi müderrislik göreviyle saraydan ayrılmış, çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1857'de İstanbul müftüsü olmuştur. Encümen-i Daniş üyesi de olan yazarın Tarih-i Enderun ve Letaif-i Enderun adlı iki eseri vardır (ML, 1969, 285).

ED'de cirit oyunu hakkında bilgi edinilmesi için Letaif-i Rivayat-ı Enderun eseri tavsiye edilerek bir yerde İlyas Ağa'ya atıf yapılmıştır (ED 34).

İlyas Efendi (ED 55) Mehmet Emin Efendi'nin en küçük oğludur. Abdülhamit Tarhan'ın dedesi Abdülhak Molla'nın kardeşidir (Tarcan, 2010, 1). Enderun'da çalışan İlyas Efendi Letaif-i Enderun adlı eserin sahibidir (Sâfi, 2002, 12).

ED'de İlyas, Abdülhak Molla ve Hayrullah Efendi'nin Hamit'in akrabası olduğu ve anı defteri tuttuklarından söz edilerek bir yerde İlyas Efendi'ye atıf yapılmıştır (ED 55).

İsa (Mesih) (OATET 553; ED 62, 107; MS 33, 86) İsrailoğullarının son peygamberi. Kendisine İncil indirilen İsa Peygamber annesi Meryem'den babasız olarak doğmuştur. Doğumu miladi takvimin başlangıcı olmuştur. Hayatı ve mucizeleriyle pek çok yönden edebiyata konu olmuştur (Pala, 2004, 235, 236).

OATET'te kendini Musa ve İsa'dan sonra gelen üçüncü peygamber olarak kabul ettiği söylenerek Hugo'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 553).

ED'de onun ölüp tekrar dirilen Allah fikri olduğu, Hristiyanlıkta vicdan azabı ve günahkârlıkla doğan insanı günahlarından arındırmak için doğduğu, çarmıha gerildiği söylenerek bir yerde Hz. İsa'ya atıf yapılmıştır (ED 62).

MS'de manevi insanı yaratmayı amaçlayan Hristiyanlıkta İsa'nın da Apolloncu olduğu (MS 33), Yahya Kemal'in diriltici nefesi ile Türk şiirinin üzerine bir Mesih gibi doğduğu (MS 86) söylenerek İsa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

İshak Bey (Safiye Sultanzade) (OATET 52) Çeşitli savaflara katılan Avrupa ve Fransa'yı gezen İshak Bey Şehzade Elçisi olarak III. Selim ile Fransa kralı XVI. Louis'in mektuplaşmalarında aracılık yapmıştır. Bir dönem Küçük Hüseyin Paşa'ya mütercimlik ve müşavirlik yapan İshak Bey Avrupa ile kurulan ilişkilerde görev almaktadır. 1806- 1815 yılları arasında Mühendishane-i Berride öğrenim gördüğü bilinen İshak Bey İslam'a karşı olan reformcu tavrından dolayı eleştirilmektedir (Beydilli, 1999, 73- 81).

OATET'te III. Selim'in şehzadeliği döneminde Avrupa halkı hakkında bilgi edindiği kişi olması bağlamında İshak Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 52).

İshak Çelebi (BŞ 39) (Üsküp 1493- Şam 1537) Osmanlı bilgini ve divan şairidir. Medrese eğitiminden sonra edebiyat, din ve tarihle ilgilenen İshak Çelebi çeşitli medreselerde ders vermiş, savaflara katılmış ve Şam kadılığı yapmıştır. I. Selim'i ve dönemini anlattığı Selimname adlı eseri secili düzyazının önemli örneklerindedir. Ayrıca Divan'ı ve Risale-i İmtihaniye adlı eserleri bulunmaktadır (AB, 1993, 425).

BŞ'de Tanpınar'ın Erzurum'da tanıştığı konuşma ustalarından olan Edip Hoca'nın sürekli tekrar ettiği "*Şam'dan çıktığım akşama dedim Şam-ı Şerif*" mısrasının XVI. asır şairini anımsattığı söylenerek İshak Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 39).

İshak Efendi (Hoca) (OATET 119, 144, 160) (Narda 1774?- İskenderiye yakınları 1836) Mühendistir. Mühendishanede öğrenim gören

İbranice, Yunanca, Latince, Türkçe, Arapça, Farsça, Latince ve Fransızca bilen İshak Efendi 1824'te Divan-ı Hümayun tercümanlığına getirilmiş, Mühendishanenin baş hocalığını yapmış, buranın modern tarzda düzenlenmesini sağlamış, medreselerin fen dersleri için kitaplar hazırlamıştır. İshak Efendi modern bilimin Osmanlı'ya girmesinde ve işlerlik kazanmasında büyük rol oynayan devlet adamlarındandır (DBİA, 1993- 1995, 195, 196).

OATET'te mühendishane hocalarından olduğu ve tercümelerinin askerlik ve riyazî bilgiler etrafında toplandığı (OATET 119) ve Encümen-i Danişte görev aldığı (OATET 144), Ahmet Cevdet Paşa'nın İshak Efendi'nin verdiği derslere benzer yeni usul ulûm-ı riyaziye öğrendiği (OATET 160) söylenerek İshak Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

İskender (OATET 23; ED 141) (Pella, Makedonya MÖ 356- Babil MÖ 323) Makedonya kralı. Eğitimci olan Aristo'dan bilim, coğrafya ve tarih alanında dersler almış, savaş sanatını ise seferlerde öğrenmiştir. Doğu'da kazandığı büyük ün hayatı nedeniyle hakkındaki rivayetler Kuran'da anlatılan İskender-i Zülkarneyn ile karışmış, böylece onun Dara'yı yenmesi, kızıyla evlenişi, hocası Aristo'nun yardımıyla ayine-i İskender'i yaptırması divan edebiyatında konu edinilmiştir (BL, 1992, 5788, 5789).

OATET'te İskender, Eflatun, Aristo, Sokrat, Calinos, Bokrat gibi antikitenin İslamca beğenilmiş bütün seçkin şahsiyetlerinin Allah'ın birliğine imanı İslamiyet'ten önce buldukları söylenilerek İskender'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 23).

ED'de Divan Edebiyatı'nda kullanılan mazmunlar sayesinde Aristo ve İskender'in bilindiği söylenerek bir yerde İskender'e atıf yapılmıştır (ED 141).

İskender Bey (Kayazade) (NK 7; EÜM 222) Yozgat mutasarrıflarındandır. Genç Osmanlıların kurucularından olan Reşat Bey'in babasıdır (BL, 1992, 9788).

NK ve EÜM'de Genç Osmanlılar Cemiyetine girdikten sonra siyasi fikirlerinde bir kesinlik oluşan, meşrutiyet ve hürriyet taraftarı olan Namık Kemal'in İskender Bey'in oğlu Reşat Bey gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile birlikte bütün ömrü boyunca sürecek bir mücadeleye giriştiği ifade edilerek İskender Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 7; EÜM 222).

İsmail Ağa (OATET 159) Ahmet Cevdet Paşa'nın babasıdır. Lofça'nın ileri gelenlerinden olan İsmail Ağa "İstabl-ı Âmire pâyeli" meclis azasıdır (İA, 1988- 2010, 443).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın babası, Pulatkıran Ahmet Ağa'nın torunu olması bağlamında İsmail Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 159).

İsmail Belig (BŞ 128; YK 127) (Bursa 1668- Bursa 1729) Şairler tezkiresi ve vefeyatname türündeki eseriyle tanınan şair ve tezkire yazarıdır. Devrinin ileri gelenlerinden tahsil gören Belig iyi derecede Arapça ve Farsça bilmektedir. Elli yıl boyunca Bursa'nın Mantıcı Camisinin imamlığını yapmıştır. Bununla birlikte Tokat Mahkeme Naipliği, Bursa'da müfettiş katipliği, İmaret şeyhliği gibi görevlerde bulunmuştur. Aruzu oldukça başarılı bir şekilde kullanan Belig, nesirlerindeki ağır dile şiirlerinde yer vermemiştir. Belig'den bahseden eserlerin bir kısmında onun musikişinas ve zâkirbaşı olduğu şeklinde kayıtlar bulunmaktadır (Abdulkadiroğlu, 1988, 1- 9).

BŞ'de Göldeste adlı eserinde Emir Sultan ile ilgili çeşitli menkıbeler anlattığı ifade edilerek İsmail Belig'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 128).

YK'de Nefi, Fasih Dede, Belig'in şiirlerindeki imaj sisteminin Yahya Kemal'in Doğu ile Batı'yı birleştiren geniş vizyonuna erişemediği söylenerek Belig'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 127).

İsmail Dede Efendi (Hâmammîzâde) (BŞ IV; OATET 61, 134, 272, 538; EÜM 35, 57, 90, 412; YG 364; ED 66, 126, 233, 262; MS 57, 58, 59, 219, 232) (İstanbul 1778- Mekke 1846) Bestekâr, şair. Klasik Türk musikisi bestekârlarının en büyük isimlerinden olan İsmail Dede Efendi yedi sene Baş Muhasebe Kalemünde kâtip muavinliği yapmış, bu sırada Yenikapı Mevlevihanesi'nde Ali Nutki Dede'nin derslerini takip etmiş ve 1798'de memuriyetinden ayrılarak çileye soyunmuştur. Bu dönemde musiki bilgisini ilerletmiş, çilesi bittiğinde sarayda musahip ve müezzinbaşılık yapmıştır. Hacca giderken yolda hastalanmış ve Mekke'de vefat etmiştir (TDEA, 1977-1998, 4).

BŞ'de Tanpınar'ın mazi ile hesaplaşmasından doğan Beş Şehir adlı eserini yazarken ki içsel çatışmasının İtri'nin, Dede Efendi'nin musikisini dinlerken geldiği ifade edilerek Dede Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ IV).

OATET'te İsmail Dede Efendi'ye dört yerde atıf yapılmıştır (OATET 61, 134, 272, 538). Bu atıflarda eski musikin Dede'nin dehasıyla rönesansını yaşadığı, Zaharya ile Dede arasındaki oluşumunu Yenikapı Mevlevihanesi'nde tamamladığı (OATET 61), Abdülmecid döneminde musikin bile Dede'nin bir iki öğrencisi dışında Batı'ya yüzünü döndüğünden soyluluğunu yitirdiği (OATET 134), Dede'nin torunu için söylediği bir mersiyesinin romantik şiire örnek sayılabileceği (OATET 272), bestelenen bu Bayatî şarkının bütün cemiyetin havasında bir tür pre-romantik bir ruh hâlinin hâkim olduğunu gösterdiği (OATET 538) ifade edilmiştir.

EÜM'de Dede Efendi'nin Mahur Beste'sini ilk defa dinlediğinde Tanpınar'ın gözlerinin önünde çıplak bir manzaraya hakim olan tek başına bir ağacın canlandığı (EÜM 35), Batı musikisinin karşına çıkartabileceğimiz, büyük ve muhteşem bir müzikaliteye sahip olan Dede Efendi, İtri, Deruni Mehmet Efendi gibi ustaları bugün kimsenin tanımadığı söylenerek Dede Efendi'ye (EÜM 90) EÜM'de Tanzimat'taki Boğaziçinin yarım asır önceki manzarasının yanında çok bozulmuş ve karışmış bir zevke büründüğü, İtri'nin, Eyyübi Bekir Ağa'nın, Dede Efendi'nin zevk bütünlüklerinin bulunmadığı (EÜM 412) söylenerek Dede Efendi'ye üç yerde atıf yapılmıştır (EÜM 90).

YG'de her sanatın garip taraflarının birbirine benzediği, Behzat'ı veya öğrencilerini tanıyan bir kişinin, Watteau'ya herhangi bir resim terbiyesinden mahrum insandan daha çabuk ve kolay ulaşabileceği, Dede Efendi ile beslenmiş bir ruh için Bach'ın sadece bir kardeş olduğu (YG 364)

ED'de İsmail Dede Efendi'ye dört yerde atıfta bulunulmuştur (ED 66, 126, 233, 262). Bu atıflarda, III. Selim'in saltanatının eskinin yenileştiği, yeninin temellerinin atıldığı, Şeyh Galip ve Dede Efendi'nin yetiştiği güzel bir dönem olduğu (ED 66), Avrupalılaşmadan önce de ölüm konusunun din dışına çıkıldığında sadece bir olay olduğu, bu en iyi Akif Paşa'da ve Dede Efendi'de görüldüğü (ED 126), musikiyle (Dede Efendi'nin Acem Aşiran ve Ferahfezâ Peşrevi) temas eden her şeyin başka türlü görüldüğü, keman

dinleyenlerin “*Allah vardır kemanlar çalarken*” dedikleri (ED 233), Türklerin Avrupalı olmaya mecbur olduğu ama Naili’yi, Dede Efendi’yi ve Itri’yi yetiştiren Avrupalı Türklerin Beethoven’ı Dede Efendi’nin bestesinden sevdiği (ED 262) söylenmiştir.

MS’de eserleri ile Batı musikisinin yanına konabilecek yegâne musikiyi oluşturduğu (MS 57- 59), Shakespeare’in ve Dickens’ın yaptığı gibi Nefi, Yunus Emre, Itri ve Dede Efendi sezışleriyle kendi milletinin karakterini buldukları (MS 219), Türk zevkinin yetiştirdiği en önemli insanlardan olduğu (MS 232) ifade edilerek beş yerde Dede Efendi’ye atıf yapılmıştır.

İsmail Habib Sevük (EÜM 252, 434- 438) (Edremit 1892- İstanbul 1954) Türk yazar. İstanbul Hukuk Mektebini bitiren Sevük çeşitli liselerde öğretmenlik, Cumhuriyet gibi gazetelerde yazarlık yapmış, milletvekili olmuştur. Cumhuriyet döneminin ilk edebiyat tarihi olan Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi adlı eserin yazarı olan Sevük Kurtuluş Savaşı boyunca gazetelerde Milli Mücadeleyi destekleyen yazılar yazmıştır (GKA, 1984, 7851).

EÜM’de Tanpınar’ın Recâi-zade Mahmut Ekrem makalesini yazarken Türk teceddüt edebiyatı tarihi adlı eserden yararlandığı (EÜM 252), Tanpınar’ın Sevük’ün ölümünden on iki saat öncesinde birlikte zaman geçirdikleri, 1931’de Ankara’daki edebiyat öğretmenleri kongresinde tanıştıkları, hürriyeti çok sevdiği, dostlarına bütün hürriyetini verdiği, küçük dikkatlere ve meraklara önem veren Sevük’ün istiarelerle konuşmaktan büyük zevk duyduğu, bu nedenle adeta bir mitoloji içinde yaşadığı, evinde ve hayatında her şeyi ayrı ve cinaslı bir adının bulunduğu, evindeki “dergah” adını verdiği toplantıların dostları için bir bağımlılığa dönüştüğü, eski şiirden iyi anlayan Sevük’ün Nedim, Şeyh Galip gibi büyük şairleri okuya okuya en güzel tarafları ile benimsediği, musikiye de aynı şekilde bağlı olduğu, edebiyat ve şiir aşkını bir tür din hâline getirdiği, bütün siyasi düşünce ve sanat zevkinin milletine ve tarihine bağlı olduğu (EÜM 434- 438) söylenilerek İsmail Habib Sevük’e pek çok yerde atıf yapılmıştır.

İsmail Hakkı Eldem (OATET 478) (İstanbul 1871- İstanbul 1944) Biyografi yazarı ve mütercimdir. Mülkiye Mektebinin idadi ve yüksek

kisimlerini bitiren Eldem 1891'de Hariciye Nezareti Şehbenderlik İşleri Kalemünde üçüncü kâtip olan Eldem 1908'de buranın müdürü olmuş, 1909'da Marsilya, 1918'de Münih başkonsolosluğuna atanmıştır. Çeşitli dergilerde yazarlık yapan Eldem değişik konularda yazılar kaleme almış, tercümele yapmış, şiir, biyografi ve inceleme kitapları yayınlamıştır (İA, 1988- 2012, 21).

OATET'te 1900'de basılan Ekrem Bey adlı eseri nedeniyle bir yerde İsmail Hakkı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 478).

İsmail Hakkı Baltacıoğlu (EÜM 252, 392; MS 35, 134) (1886- 1978)
Eğitimci ve sosyologdur. Darümuallimini Batı tarzı eğitim sistemine göre düzenlemekle görevlendirilen kadroda görev almış, 1923- 1925 yılları arasında Darülfünunun rektörü olmuştur. Eğitimde “açık hava okulu”, “kendi kendine öğrenim” gibi yöntemleri Türkiye’de ilk kez uygulayan Baltacıoğlu dil, din ve sanatı toplumun değişmez kurumları kabul ederek Yeni Adam dergisinde ve Türke Doğru kitabında geleneklerden kopmadan Batılılaşmayı savunmuştur (Heper, 2206, 159)

EÜM'de Tanpınar'ın Recâi-zade Mahmut Ekrem makalesini yazarken Ekrem Bey adlı eserden yararlandığı (EÜM 252), Baltacıoğlu'nun yazı sanatı hakkında eski İlahiyat dergilerinde çıkan ve bu sanatı derinden inceleyen orijinal bir çalışmasının bulunduğu (EÜM 392) belirtilerek İsmail Hakkı Baltacıoğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Yeni Adam dergisinde Tanpınar üzerine ilk çalışmasını yayınladığı (MS 35), I. Dünya Savaşı yıllarında Edebiyat Fakültesinde edebiyatçıların toplanmasıyla meydana gelen bir felsefe konuşma grubunun oluştuğu, buraya katılan hocalardan birinin de Baltacıoğlu olduğu (MS 134) ifade edilerek iki yerde atıf yapılmıştır.

İsmail Hakkı Efendi (Hafız, Tanburî) (BŞ 121, 122; ED 246; MS 133) Türk şair. Beş marştan oluşan Feryadı Vatan (1919) adlı eserin sahibidir (Malkoç, 2012).

BŞ'de yazarın Silsilename'sinde Salankamin'de şehit olan Mustafa Fazıl Paşa'nın ölüm olayını değiştirerek Paşa'nın ruhunu şeyhin çağırdığını ve azarladığını yazdığı, Hacı Bayram'ın müritlerinden olduğunu söylediği Hüsrev ü Şirin şairi Şeyhi'nin bazı beyitlerini tekrar ederek meleklerin tespих

çektğini belirttiği (BŞ 121), savaşta yaralanmasında sonra okul çocukları için milli bir ilahi yazdığı (BŞ 122) ifade edilerek İsmail Hakkı Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de marşın Osmanlı'ya Abdülmecit döneminde onun vasıtasıyla geldiği söylenerek bir yerde İsmail Hakkı Efendi'ye atıfta bulunulmuştur (ED 246).

MS'de Hasan Ali Yücel'in yeni bir bestesinin kısa bir süre sonra, Çubuklu bahçesinde İsmail Hakkı Efendi'nin saz heyetinden dinlediğinde Tanpınar'ın çok şaşırıldığı ifade edilerek İsmail Hakkı Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 133).

İsmail Hakkı Efendi (Bereketzade) (NK 11; EÜM 227) (İstanbul 1851- İstanbul 1918) Âlim ve yazardır. İslam ilimleri Arapçada kendini yetiştiren İsmail Hakkı Efendi bir süre Mülkiye Mektebine ve Darülfünuna gitmiştir. Arapça, Farsça ve Fransızca bilen İsmail Hakkı Efendi yazı hayatına Namık Kemal'in İbret gazetesinde başlamıştır. Çeşitli memurluklarda bulunan İsmail Hakkı Efendi Akşehir kaymakamlığı, Beyrut İstinaf Mahkemesi reisliği, Temyiz Mahkemesi üyeliği yapmıştır (İA, 1988- 2012, 490).

NK ve EÜM'de Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre piyesinden sonra Akka'ya sürgüne gönderildiği ifade edilerek İsmail Hakkı Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (NK 11; EÜM 227).

İsmail Hakkı (Bursalı) (YG 36) (Aydos 1653- Bursa 1725) Türk mutasavvıf. Celvetiye şeyhlerinden Abdülbaki Efendi'nin derslerini izleyebilmek için 1664'te onunla birlikte Edirne'ye giderek sarf, nahiv, mantık, fıkıh, kelim, tefsir okumuş, Arapça ve Farsçasını geliştirmiştir. Celvetiye tarikatının gelişmesi ve yayılması için çalışan İsmail Hakkı pek çoğu şerhten oluşan yüzden fazla eseri bulunmaktadır (TDÜA, 1983, 3001).

YG'de Türk deha ve dilinin değişik insanlarda farklı şekillerde yansıdığı ancak aynı zamanda ilk İstanbul kadısı Hızır Bey'den, Bursalı İsmail Hakkı Bey'e, Hacı Bayram'dan Yunus Emre'ye, Mevlana'ya aynı ocağın ateşi ile devam ettiği ifade edilerek İsmail Hakkı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

İsmail Hakkı Uzunçarşılı (OATET 239, 355, 365; ED 24) Türk tarihçi. Darülfünun Edebiyat Fakültesinden mezun olan Uzunçarşılı çeşitli illerde öğretmenlik yapmış, Açık Söz gazetesine yazılar yazmış, Maarif Vekâleti müfettiş-i umumiliği, İlk Tedrisat umum müdürlüğü, Balıkesir milletvekilliği görevlerinde bulunmuş, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tarih dersleri vermiştir. TDK'nin çalışmalarına da katılan Uzunçarşılı bir taraftan siyasi tarih araştırmalarını diğer taraftan kurumlar tarihi araştırmalarını sürdürmüştür, bu alanda ilk olan çalışmalar yapmıştır (TDEA, 1977- 1998, 481).

OATET'te Uzunçarşılı'nın çalışmalarından, tahttan indirilmiş halifeyi tekrar tahta çıkarmak veya Avrupa'ya kaçırmak için üç ayrı teşebbüs yapıldığının (OATET 239), Namık Kemal'in mutasarrıflıklarında ne denli metodik çalıştığının öğrenildiği (OATET 355), Namık Kemal'in son senelerinde çeşitli sebeplerle saraya yazdığı mektupları yayınladığı (OATET 365) söylenerek İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Mithat Paşa ve Rüştu Paşa Muhakemesi adlı eseri okunmak üzere tavsiye edilerek bir yerde İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya atıfta bulunulmuştur (ED 24).

İsmail Hikmet Ertaylan (EÜM 252) (İstanbul 1889- İstanbul 1967) Türk edebiyat tarihçisidir. Mektebi Mülkiyeyi bitiren Ertaylan çeşitli okullarda edebiyat ve Fransızca dersleri vermiş, Azerbaycan Bakü Üniversitesinde Türk ve Batı edebiyatı, sanat tarihi dersleri vermiş, Milli Eğitim Müfettişliği, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi müdürlüğünde bulunmuştur. 1943'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eski Türk edebiyatı profesörü olan Ertaylan gençlik yıllarında Tevfik Fikret'le birlikte Tanin gazetesinde çalışmış, şiir ve öykü kitapları yazmış, Tanzimat ve Divan edebiyatı şair ve yazarları üzerine tanıtma, monografi çalışmaları yapmıştır (TDÜA, 1983, 2023).

EÜM'de Tanpınar'ın Recâi-zade Mahmut Ekrem makalesini yazarken Recâizâde Ekrem adlı eserden yararlandığı söylenilerek İsmail Hikmet Ertaylan'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 252).

İsmail Müştak Mayakon (YK 39) (Yenişehir 1882-Paris 1938) Türk siyaset adamı ve yazardır. Mülkiye Mektebini 1901'de bitirdikten sonra

Mabeyin kâtipliği, Âyan meclisi başkâtipliği görevlerinde bulunan Mayakon İstanbul'un işgalinden sonra Malta'ya sürülen İttihat ve Terakki yöneticileri arasında yer almıştır (1920-1922). Edebiyat, tarih, hukuk, dil konusundaki çalışmalarının yanı sıra gazete ve dergilere yazılar yazıp çeviriler yapmıştır. 1935-38 yılları arasında Siirt milletvekilliği yaptıktan sonra tedavi için gittiği Paris'te vefat etmiştir. Mufassal Hukuku Esasiye ve Yıldız'da Neler Gördüm (1940) adlı yapıtları bulunmaktadır (BL, 1992, 7883).

YK'de Dergâh'ta yapılan tercümeler bağlamında, Maupassant'ın Ölüm Kadar Metin adlı yapıtını tercüme etmesi ve bu işte de başarılı olması nedeniyle İsmail Müştak Mayakon'a atıf yapılmıştır (YK 39).

İsmail Paşa (Hidiv) (OATET 219, 222, 227, 231, 305, 306, 310, 311, 355, 356) (Kahire 1830- İstanbul 1895) Mısır hidividir. Paris'te öğrenim gören İsmail Paşa Avrupa'da pek çok diplomatik görevde bulunmuş, 1863'te Mısır valisi olmuş, 1866'da temsilciler meclisini kurmuş, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılışına bağımsız bir devlet başkanı gibi davranarak Avrupa'nın devlet adamlarını davet etmiş, askeri ve idari ıslahatlar için Amerikalı ve Avrupalı uzmanlar tutmuştur. Yönetimi sırasında çok para harcanan bir politika izleyen İsmail Paşa bu paranın büyük bir çoğunluğunu Avrupalı bankerlerden sağlamış ancak alacaklı devletlerin baskısı ile burada Düyun-ı Umumiye İdaresi kurulmuştur. Komisyonun ülke içindeki egemenliği sarsacak öneriler sunması üzerine İsmail Paşa işbirliğine yanaşmamış, bu nedenle de II. Abdülhamit 1879'da onu görevden almıştır (AB, 1993, 24).

OATET'te Hidiv İsmail Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 219, 222, 227, 231, 305, 306, 310, 311, 350, 355, 356). Bu atıflarda kendi kesesinden ve zarara iştirak ettirmemek şartıyla Sultan Aziz'in adına borsa oyunları oynattığı ve bunun Mısır meselesinin ikinci safhasını teşkil ettiği (OATET 219), Ziya Paşa'nın Ali Paşa aleyhinde çalışmak için Hidiv İsmail Paşa'nın iş adamı Eflatun Paşa vasıtasıyla yaptığı teklifi kabul ettiği (OATET 222, 305), valilik hakkının kendisinden sonra oğluna geçmesi için İsmail Paşa'nın çalışmalarda bulunduğu (OATET 227), Suavi'nin İsmail Paşa'nın isteklerinin vaktinden önce karşılanması için yazdığı bendi nedeniyle Muhbir gazetesinin kapandığı (OATET 231), Mustafa Fazıl Paşa ile barışan Ali Paşa'nın devletin menfaati için İsmail Paşa ile büyük bir mücadeleye giriştiği

(OATET 305), Mısır meselesinde İsmail Paşa'ya karşı takındığı tavrın halkı Ali Paşa'nın lehine çektiği (OATET 306), İsmail Paşa ile anlaşılan Ziya Paşa'nın hayatının en büyük hatasını yaptığı (OATET 310, 311), bunun üzerine Hürriyet gazetesinden çekilen Namık Kemal'in hayatının en büyük olgunluğunu gösterdiği (OATET 350), Namık Kemal ve arkadaşlarının açıklamalarına rağmen dönemin bazı gazetelerinin bol para karşılığında İsmail Paşa'yı övdükleri (OATET 355), Ali Paşa'dan kurtulan İsmail Paşa'nın el altından sızdırdığı paralarla sarayı çökerttiği (OATET 356) ifade edilmiştir.

İsmail Safa (BŞ 200; OATET 272, 604) (Mekke 1886- Sivas 1901) Türk şair. İstanbul Darüşşafakayı bitiren İsmail Safa çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Şiirde Naci, Ekrem ve Hamit'in tesiri altında kalan şair hayatını ve eğitime verdiği önemi şiirlerine yansıtmıştır. Şiirin dış ahengine ve şekline kıymet vermiş, ince, duygulu şiirler yazmıştır (Engin, 2011, 95- 110).

BŞ'de Tevfik Fikret ve Nabizade Nazım'dan önceki büyük aruz virtüüzü olduğu, Abdülhamit devrinde şiirlerinde ateş ve yangın kelimelerine sıkça yer veren şairlerin en tanınmış olduğu ancak bugün sadece "*Karşımda yangın olsa ısıtsam vücudumu*" mısrasının geriye kaldığı ifade edilerek İsmail Safa Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 200).

OATET'te Hamit'te başlayan mezarlıktaki ve mezar başındaki konuşmaların İsmail Safa gibi şairlerle devam ettiği (OATET 272), Tevfik Fikret, İsmail Safa gibi şairlerin üslubunda görülen olgunluk ve ustalığın Muallim Naci ile başladığı (OATET 604) söylenerek İsmail Safa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

İsmet Bey (İsmetî) (EÜM 194) (İstanbul 1611- İstanbul 1665) Divan şairidir. Birgivi Mehmet Efendi'nin torunu olan İsmet Bey medrese eğitimini tamamladıktan sonra Mevlevilik tarikatına girerek Şeyh Ahmet Togani Dede'ye bağlanmıştır. Müderrislik, kadılık ve kazaskerliği görevlerinde bulunan İsmetî şiirlerinde muhtevadan ziyade şekil ve üslup üzerinde durmuştur. Divan'ı bulunan İsmet Bey Birgivi Mehmet Efendi'nin Tarikatü'l-Muhammediyye adlı Arapça eserini Türkçeye çevirmiştir (Tekin, 1999, 341).

EÜM'de Akif Paşa'nın Tabsıra'sının Servetifünun şairlerinin sosyal kaynaklarından bir tanesi olduğu ancak Akif Paşa'dan önce bu alanda Raşit,

İsmet Bey, Halet Efendi gibi kişilerin önemli eserlerinin bulunduğu söylenilerek İsmet Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 194).

İsmet İnönü (BŞ 18, 19; MS 113, 114, 115, 117, 124, 125, 126, 130, 137, 138, 139) (İzmir 1884- Ankara 1973) Türk asker ve devlet adamı, Türkiye'nin ikinci cumhurbaşkanıdır. Sivas Askeri Rüştiyesini bitirdikten sonra bir yıl Sivas Mülkiyesini okumuş, 1897'de İstanbul Mühendishane İdadisine, 1900'de Topçu Harbiyesine girmiş, 1906'da Harp Akademisini birincilikle bitirmiştir. Orduda görev alan İnönü 1907'de İttihat ve Terakki Cemiyetine girmiş, başarılı bir asker olarak genelkurmay başkanlığına kadar yükselmiş, Kurtuluş Savaşı'nda önemli görevler almış, 1920'de Dışişleri Bakanı olmuştur. 1926'da orgeralliğe yükselen İnönü 1927'de askerlikten emekli olmuş, 1938'de mecliste cumhurbaşkanı seçilmiş, bu dönemde Atatürk'ün devrimlerini koruyarak köy enstitülerini kurmuş, dış siyasette büyük başarı göstererek Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'nın içerisine sokmamıştır (BL, 1992, 5710).

BŞ'de Kurtuluş Savaşı'nın batı cephesinde olanları kaleme aldığı yazısında sade, tok ve açık bir belagat kullanarak bir savaş meydanını anlattığı, panoramasını kendi içinde canlandıran böylesi bir yazının Türk edebiyatının ilk defa karşılaştığı (BŞ 18- 19)

MS'de onun sistemli mektebinin değerinin ancak Celal Bayar ve Adnan Menderes yönetiminde anlaşıldığı, ahlakını milletine aşılama çalışmaları İnönü'nün iktidarı aldığı gibi yine bir emanet gibi teslim ettiği (MS 113, 114), oyunu oynaması gerektiği gibi oynadığı, muhalefette söylediği nutukların bir gün Türk edebiyatının klasikleri arasına gireceği, Sokrat'ın yaptığı işi İnönü'nün kuvvetli realite duygusu ve imanı ile yapmaya çalıştığı, bu nedenle gençlerin onu çok sevdiği (MS 115), Adnan Menderes- Celal Bayar hükümetinin İsmet Paşa'yı düşman yerine örnek olarak görselerdi Türkiye'nin durumun çok farklı olacağı (MS 117), 1953 Paris'te rastladığı Leopold Levy'nin Tanpınar'a ilk sorusunun "*İnönü ne yapıyor?*" olduğu, Tanpınar'ın da kendi kurduğu demokrasiye muhalefetlik yaptığını söylediği (MS 124), Türk halkının Atatürk ve İnönü'nün yaptıklarını anlamasının zor olduğu, her şeyin dışarıdan daha net görüldüğü, İnönü'nün savaşa katılmayarak çok büyük bir karar aldığı (MS 125), İnönü'nün yaşadığını

unutun Menderes'in kendisinin Atatürk'e benzediğine inandığı (MS 126), tarihin Atatürk'le başlayan İnönü ile devam eden devrin hakiki değerlerini kaydettiği ve önüne kimsenin geçemeyeceği (MS 130), İnönü'nün kültür meselelerindeki en önemli yardımcısının Hasan Ali Yücel olduğu (MS 137), onun, İnönü'nün kültürle ilgili çalışmalarının boşuna gitmesine izin vermediği (MS 138), İnönü gibi büyük insanlar bir yana bırakıldığında, Yücel'e yapılan iftira propagandalarına politikacıların susacağı, sadece ahlak adamlarının cevap verebileceği (MS 139) ifade edilerek İsmet İnönü'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır.

İstefenaki (OATET 144; EÜM 190) Encümen-i Daniş'in harici üyelerindendir (İA, 1988- 2012, 176).

OATET'te Encümen-i Daniş'in azınlık azaları arasında bulunduğu söylenilerek İstefenaki'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 144).

EÜM'de Churchill vakasında konuyla ilgisi bulunmayan ancak yalan yanlış bilgilerle ortalığı karıştıran şahsiyetlerden olduğu söylenilerek İstefenaki'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 190).

İzzeddin (OATET 528) Atıftaki bilgilere uyan, bu isimde bir kişi bulunamamıştır.

OATET'te Hamit'in Allah'ın bir parçasının insanlara yansıdığından dünyada şeyhler, filozoflar bulunduğunu düşündüğü, bunların başında da Spinoza, İzzeddin gibi kişilerin bulunduğu söylenerek İzzeddin'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 528).

İzzet Ali Bey (İzzet Ali Paşa) (OATET 19) (İstanbul/ Edirne 1692- Revan 1734) 18. yüzyılın tanınmış divan şairlerindendir. İstanbullu olan şair aynı zaman da hattattır. Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiğinden Lâle Devri'ndeki tercüme faaliyetlerine katılmıştır. Dönemin zevk ve eğlencesini Nedim'den sonra şiirlerinde en iyi yansıtan şairdir. Nedim tarzında yazan şairlerden olan İzzet Ali Paşa'nın Nedim'in gazellerine nazireler yazdığı bilinmektedir. Kaside de ise Nefi'yi örnek almıştır. Nedim'e yazdığı Nigâr-nâme adlı mektubu, Divan'ı ve padişahın isteği üzerine yaptığı Târih-i

Aynî'den Mütercem Bir Parça İzzet Ali Paşa'nın elde bulunan eserleridir (Mengi, 2003, 215).

OATET kitabında bir yerde İzzet Ali Bey'e atıfta bulunmaktadır. Büyük yaratma devrini geçiren Arap ve Fars edebiyatının vaktiyle bulmuş oldukları üzerinde oynayan bir kültür olduğunu söyleyen Tanpınar bizim eski edebiyatımız için de aynı durumun geçerli olduğunu söylemektedir. Arap alfabesinin her harfi için en az bir ya da iki gazel yazma geleneğinin bir zaman içerisinde müşterek gazellere dönüştüğü, bu hüner gösterme şekilciliğinin moda halinde İzzet Ali Bey'den Namık Kemal'e ve Hersekli'ye kadar ulaştığını söyleyen Tanpınar bu bağlamda İzzet Ali Paşa'ya atıfta bulunmaktadır (OATET 19).

İzzet Melih Devrim (ED 220) (Kudüs 1887- 1966) Türk yazar. Galatasaray'ı bitiren Devrim Fransa'da hukuk eğitimi görmüş, Fecr-i Ati topluluğunda yer almıştır. Başlıca eserleri: Leyla (1912), Tezat (1915), Hüzün ve Tebessüm (1922), Her Güzelliğe Âşık (1938) (Tekin, 1999, 186).

ED'de arkadaşları Hamdullah Suphi, Abdülhak Şinasi, İzzet Melih'in de belirttiği üzere Ahmet Haşim'in Türkçe bilmediğinin doğru olmadığı söylenerek bir yerde İzzet Melih'e atıfta bulunulmuştur (ED 220).

İzzet Molla (Keçecizâde) (BŞ 42; OATET 66, 78, 80, 81,88- 92, 94, 117, 254, 313, 319, 440, 524; YK 132; EÜM 59; ED 22, 80, 185) (İstanbul 1785-Sivas 1829) Divan şairidir. Zeki, nüktedan, zarif ve hoşsohbet bir kişi olan İzzet Molla Galata Kadısı olarak görevlendirilmiştir (1820). Yazdığı şiirleri ve siyasi tercihleri sebebiyle önce Keşan'a, sonra Sivas'a sürgün edilen İzzet Molla Sivas'ta vefat etmiş, daha sonra kabri İstanbul'a getirtilmiştir. Mevlevî olan şâir, makûs talihinin ona hazırladığı sıkıntılı hayatı rindane bir mizaçla karşılamıştır. İzzet Molla, geleneğin devamı olan eserleriyle klasik şiirimizin durgunluk ve bozulma geçirdiği süreçte kendi içinde gelişim göstermesini sağlamış, Şeyh Galip'ten sonraki en büyük şair olmuştur. Dilde sadeleşme cereyanınının yana olmuş, eserlerinde konuşma dilinin canlılığından ve folklorik zenginliğinden de yararlanmıştır. Mihnet-Keşan en önemli eserlerinden biridir (Korkmaz, 2000, 93- 117).

BŞ'de şairin,

“Meşhûrdur ki zulm ile olmaz cihân harâb

Eyler anı müdâhane-i âlimân harâb”

beytini okuyanların Osmanlı'nın yıkılış sebeplerinden birini bulabileceği ifade edilerek İzzet Molla'ya bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 42).

OATET'te Keçecizade İzzet Molla'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 66, 78, 80, 81,88-92, 94, 117, 254, 313, 319, 440, 524). Bu atıflarda İzzet Molla'nın Halet Efendi'nin konağında bir hükümdar gibi hürmet gördüğü (OATET 66), İzzet Molla'dan Şeyh Galip'e kadar divan şiirini sınıflandırmanın imkânsız olduğu, asırlar boyunca bütün gelişmeyi etrafında toplayan aruzlu mısranın birinden diğerine şaşkıncu bir acemiliğe düştüğü (OATET 78), İzzet Molla'nın Keşan yolculuğu sırasında arabanın aynasında kendini görerek tasvir etmesinin herhangi bir buluştan ileri gittiği, Türk edebiyatında ilk defa bir şairin kendi kendine kalarak konuştuğu, şairin kendi eti kemiği ile konuşmak istemesi anlamına geldiği, ayrıca bu eserde nesre olan ihtiyacın hissettirildiği (OATET 80, 81), hayatının devri için en çarpıcı roman olduğu, zarif, esprili, kimi zaman en tehlikeli durumlarda bile sözünü esirgemeyecek kadar cesur kimi zamansa ölümü bizzat padişah tarafından istenecek kadar talihsiz bir devlet adamı olduğu (OATET 88), bir tür aile mirası olan ihtiyatsızlığı yüzünden ikbalini kaybettiği (OATET 89), şiirlerinde XVIII. asrın eklektik zevkinin görüldüğü, Şeyh Galip'ten gelen ince hayallerin yer yer kendini hissettirdiği, Nefi'nin eserinin onun için bir tür mektep olduğu, ona nazire olarak yazdığı kasidelerinde az çok mahalli zevki şiire soktuğu, bu şiirlerde devrin sanat modalarıyla Mevlevi ilhamın enfüsiliğini garip bir tarzda birleştirdiği (OATET 90), ruh fırtınaları, isyanları olmasa da her iki divanındaki gazellerini tasavvufi ilhama itham ettiği, en maddi hazlarla başlayan şiirlerinin “sırrı” bağlantılarıyla tamamlandığı (OATET 91), Mihnet-i Keşan'la yaşanan hayata bir pencere açtığı (OATET 92),Gülşen-i Aşk'ta Şeyh Galip tesiri altında bütün eski aşk hikâye ve kahramanlarını kendi etrafında toplamaya çalıştığı, bunun devri için yeni bir fikir olduğu (OATET 92), İzzet Molla'da, Vasıf'ta ve ondan öncekilerde belli belirsiz görülen şeylerin dilinde sarsılmış, değerlere bağlılığında, güveninde, eski cemiyetin kesin standartından huzursuz Akif Paşa'da açıklık kazandığı (OATET 94), İzzet Molla'nın ikinci sürgününe dair hatıraların orduya trampetçi olarak erkek çocuk elbisesiyle katılan zabıt karısının hikâyesinde görüldüğü, devre hâkim olan emniyetsizlik

havasının eserde hissedildiği (OATET 117), Şeyh Galip ve İzzet Molla ile şiirde Mevleviliğin tazelandığı (OATET 254), Ziya Paşa'nın İzzet Molla ve devrine yakın şairler arasında gidip geldiği (OATET 313), her büyük hareketi eskilerde mevcut olan Ziya Paşa'nın Terkib-i bend'ini İzzet Molla'nınkiyle kıyaslayarak değerinin ortaya konulabileceği (OATET 319), II. Mahmut'un bir köşkünü Namık Kemal'den önce İzzet Molla'nın övdüğü bir beytinin bulunduğu (OATET 440), Hamit'in Garam'ının İzzet Molla'nın Mihnetkeşan'ı gibi eski mesnevilerin yazış şeklinden etkilenecek yazdığı (OATET 524) söylenilmiştir.

YK'de Beyatlı'nın şiirlerindeki su imgesi tahlil ederken İzzet Molla'nın bir beyti iktibas edilerek İzzet Molla'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YK 132).

EÜM'de Mihnet-i Keşan adlı eserinin bir örf romanı malzemesini barındırdığı ancak dışa ait dikkatlerin ötesine geçemediği söylenilerek İzzet Molla'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 59).

ED'de üç yerde İzzet Molla'ya atıf yapılmıştır (ED 22, 80, 185). Bu atıflarda Türk edebiyatının Hevesname'den manzum bir eser olan Mihnetkeşan'a kadar üç buçuk, dört asrın hep nazım çerçevesi içinde geliştiği, nesrin bir kenarda sessizce ilerlediği (ED 22), İzzet Molla'nın atılgan, Halet Efendi'nin ihtiyatlı olduğu (ED 80), XIX. asırda Vasıf ve İzzet Molla'nın şiir yeniliği, 1826'da doğanların oluşturdukları şiir ekolü ve Leskofçalı Galip ile Yenişehirli Avni'nin şiir anlayışıyla birlikte Türk şiirinin üç defa değiştiği (ED 185) söylenmiştir.

Jack London (ED 86, 232) (San Francisco 1876- Glen Ellen, California 1916) Amerikalı roman ve öykü yazarı. Genç yaşta pek çok yer gezen London 1896'de California Üniversitesine başlamış ancak bir sene sonra okulu bırakmış, bu arada geçim sıkıntısı nedeniyle fabrika işçiliği, gazete satıcılığı, çiftlik işçiliği, inci avcılığı gibi pek çok işte çalışmıştır. 1898'de yazarlığa başlamış ve on yedi yıl içerisinde elliye yakın kitap yazmıştır. Bunlardan bazıları para sıkıntısı nedeniyle çok kısa süreler içerisinde yazılsa da hepsi aynı nitelikte değildir. Nietzsche ve Darwin'in eserlerinden etkilenen Jack London'ın eserlerinin temel temasını genellikle insanlardaki ilkel içgüdü oluşturmaktadır. İnsanların kabalığı ve bayağılığını okuyucuyu sarsacak biçimde ortaya koymuştur (Kolcu, 2003, 447).

ED'de deniz ve balıkçılığın edebiyata Hugo ile birlikte girdiği, daha sonra Pierre Loti, Joseph Conrad, Jack London ve Hemingway tarafından kullanıldığı (ED 232) ve Jack London'da denizden bahseden bir adam olduğu (ED 86) söylenerek iki yerde Jack London'a atıf yapılmıştır.

Jacopo Tintoretto (İl Tintoretto) (MS 256) (Venedik 1518- Venedik 1594) İtalyan ressam. Tiziano ve Bordone'nin öğrencisi olan ressam dramatik anlatım ve büyük ışık etkilerini eserlerinde kullanmış, manierismoculuğun tüm kaynaklarından faydalanmıştır. Pek çok portre yapan İl Tintoretto yapıtlarında dinden ve mitolojiden faydalanmış, Avrupa manierismoculuğunun gelişmesinde ve özellikle El Greco'nun yetişmesinde büyük etkisi olmuştur (BL, 1992, 11546).

MS'de Zeki Faik İzer'in onu eski bir nahivci ısrarıyla satır satır okuyup ezberlediği ifade edilerek Jacopo Tintoretto'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 256).

James Joyce (YK 63; EÜM 484; ED 216) (Rathgar, Dublin 1882- Zürich 1941) İngilizce yazan İrlandalı yazardır. Birçok dil öğrenerek özellikle karşılaştırmalı dilbilgisi ile ilgilenen Joyce Paris, İrlanda ve Dublin'i gezerek 1906'da Trieste'ye yerleşmiştir. Edebiyat hayatına şiirle başlayan yazar 1907'te Chamber Music'i (Oda Müziği), 1914'te Dubliners (Dublinliler) adlı hikâyesini yayınlamıştır. Ancak James Joyce asıl ününü romancılıkta yapmıştır: A Portrait of the Artist as a Young Man (Sanatçının Bir Genç adam Olarak Portresi), Ulysses ve Finnegans Wake. Yazar bu eserlerinde sayısız konu dallarıyla, mitik ve tarihsel göndermeleriyle kurulmuştur. Eserlerinin pek çoğunda İrlanda özlemini dile getiren yazarın İrlanda'sı gerçeğiyle hiçbir alakası olmayan hayallerine özgü bir İrlanda'dır (Kolcu, 2003, 268, 269).

YK'de Yahya Kemal'in olgunluk dönemlerinde Batı'da bu dönemde yenilik çalkantıları olduğu ve İngiliz romanında Ulysses'in yaptığı tesirin büyük olduğu söylenilerek James Joyce'a atıfta bulunmaktadır (YK 63)

EÜM'de roman türünün Proust, James Joyce, Dostoyevsi gibi yenileştirci isimlerine rağmen Balzac tarzı yazarların çok daha fazla olduğu söylenilerek James Joyce'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 484).

ED'de bir sanatçının duruşunu kendisinin belirlediğini düşünen Tanpınar onların mutasavvıflar gibi şüphe duyarak hazır kalıbın dışına çıkmak istediklerini, James Joyce'un Ulyses'inin, Proust, Faulkner, Miller'in eserlerinin orijinal olduğundan söz ederek bir yerde James Joyce'a atıf yapmıştır (ED 216).

Jan van Eyck (YG 464) (Maaseik, Liege Piskoposluğu 1395 öncesi-Brugge 1441 öncesi) Flaman ressam. Portekiz ve İspanya saraylarında yaşayan Eyck çoğunluğu portre ve dinsel konulardan oluşan doğalcı resimlerinde sık sık gizli dinsel imgelere yer vermiştir. Yapıtlarında dönemi için pek çok yeni teknik kullanan Eyck'in XV. yüzyılda yağlıboya tekniğini geliştirmesi önemlidir. Kendisinden sonra pek çok ressamı etkilemiştir (AB, 1993, 403).

YG'de kötü kullanılan teferruatların eseri kötü gösterdiği, yazarın meşhur İbrahim ve İsmail hikâyesi triptiğindeki klavsen çalan meleğin mantosunun tek başına büyütüldüğünde geriye sadece muhteşem bir kumaşın kaldığı ifade edilerek Jan van Eyck'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 464).

Jansenist⁷ (Cornelius Otto Jansenius) (YK 113) (Acquoi 1585-Ypres 1638) Hollandalı tanrıbilimcidir. 1602'de Tanrıbilim öğrenimini aldığı Louvain Üniversitesinin 1635'te rektörlüğüne atanmış, 1636'da ise Ypres piskoposluğuna atanmıştır. Jansenius öncülük ettiği Jansencilik'te Âdem'in ilk günahından bu yana hep suçlu olan insanın Tanrı'dan bağışlanmasını dilemekten başka yapacak bir işi olmadığını, kaderi karşındaki acizliğini anlayarak Hıristiyanlığın özüne uygun davranması, içe kapalı bir yaşam sürmesi gerektiği görüşünü savunmuştur. 22 yılda bitirdiği Augustinus'un öğretisini yorumladığı Augustinus adlı eseri Jansenciler için temel başvuru kaynağı olmuştur. Hem Cizvitler ile Protestanlar'a hem de Fransa'daki yönetime karşı olan Jansencilik 1789 Fransız Devrimi'ne kadar varlığını

⁷ Jansenist'in Cornelius Otto Jansenius olduğu tahmin edilmektedir. Euripides insanlardan uzakta bir mağarada şiirlerini yazması ile Jansenius'u ve dolayısıyla Jansenistleri etkilemiş olabilir. Jansenius öğretisinde de insanlardan uzakta, içe dönük bir yaşam öngörülmektedir.

sürdürmüş, son zamanlarında ise gizemci bir görünüme bürünmüştür (ML, 1969, 657).

YK'de Valéry'nin Edebiyat adlı makalesindeki "*Yunancanın Fransızcaya, Tacite'nin Jezvit'e, Euripides'in Jansenist'e aşısı, böyledir.*" Sözü bağlamında bir yerde atıf yapılmıştır (YK 113).

Jacques Bénigne Bossuet (OATET 435; YK 116; ED 278) (Dijon 1627-Paris 1704) Fransız tanrıbilimci, kilise vaizidir. Döneminin en etkili din adamı olan Bossuet ömrünü Fransız kilisesini korumak için adamıştır. Çalışmalarında, kilisenin yüksek yetkisi ve kralların tanrısal yetkileri sık sık tekrar ettiği konulardır. Augustinus, Thomas ve Descartes'in düşüncelerinden etkilenmiş ve bunu da eserlerine yansıtmıştır. Sermons (Vaizler) (1660-1662), Correspondance (Mektuplar) (1909-1912), Oeuvres Completes (31cilt 1862-1866) yazarın başlıca eserleridir (ML, 1969, 507).

OATET'te ritmik Fransız hitabet cümlesinin en iyi örneklerinin verdiği ve Namık Kemal'in tiratlarının etkilediği söylenerek Jacques Bénigne Bossuet'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 435).

YK'de Türk edebiyatında tam anlamıyla bir nesir geleneğinin oluşmadığı dile getirilirken Fransızlardan Descartes, Pascal ve Bossuet gibi isimlerin göz önüne alındığı ifade edilmiş ve bu bağlamda yazara atıfta bulunulmuştur (YK 116).

ED'de XV. Louis devrinde yetişen dâhi nasir Fenelon'dan önce geldiği söylenerek bir yerde Bossuet'e atıf yapılmıştır (ED 278).

Jacques Copeau (ED 263) (Paris 1879- Beaune, Fransa 1949) Fransız oyuncu, edebiyat eleştirmeni, tiyatro yönetmeni. Kısa bir süreliğine sanat eserleri alıp satan Copeau 1904'den sonra tiyatro eleştirileri yazmaya başlamış, 1909'da Andre Gide, Jean Schlumberger ve birkaç başka yazarla birlikte La Nouvelle Revue Française'ı kurmuş, 1911'e kadar derginin yayın yönetmenliğini sürdürmüştür. 1913'te Theatre du Vieux-Colombier'i kurmuş, burada oyuncu yönetimine çok önem vererek Moskova Sanat Tiyatrosuyla boy ölçüşebilecek düzeyde bir oyuncu kadrosu oluşturmuştur. Müellifle Aktör (1945) adlı eseri Türkçeye çevrilmiştir (AB, 1993, 151).

ED'de Ahmet Haşim'dekine benzer bir burnu bir Fransız aktör Copeau'da bir deNaşit'te gördüğünü söyleyen Tanpınar bir yerde Copeau'ya atıf yapmıştır (ED 263).

Jacques Emil Blanche (EÜM 488) (Paris 1861- Offranville 1942) Fransız ressam ve yazardır. İzlenimcilerden etkilenerek onların eserlerini toplayan Blanche dönemin aydınlarını toplayarak resmettiği porteleriyle büyük başarı sağlamıştır. Eklektik ve modern bir sanatçı olan ressamın birkaç ciltte topladığı eleştiriler dönemin sanat ve edebiyat dünyasına dair önemli bir bilgi kaynağıdır (BL, 1992, 1728, 1729).

EÜM'de Paris'teki elçilik binasının XIX. asırda kendisine ait olduğu söylenerek bir yerde Emil Blanche'a atıf yapılmıştır (EÜM 488).

Jacques Gazotte (Jacques Cazotte) (EÜM 492) (Dijon 1719- Pari 1792) Fransız yazar. Romanları, Oliver isimli mensur şiiri ve hikâyeleri ile tanınan Gazotte hayatının sonlarına doğru İlliminisme'e bağlanmış, ihtilale karşı gelerek tutuklanmış, Eylül katliamından kurtulmasına rağmen ihtilal mahkemesince idam edilmiştir (Meydanlaroussse, 1969, 826).

EÜM'de Fransa'daki Eylül katliamında Maillard sayesinde kurtulan Gazotte'nin hayatını Nerval'in Aurealia adlı eserinde yazdığı söylenerek Gazotte'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 492).

Jacques Offenbach (NK 8; EÜM 224) (Köln 1819- Paris 1880) Operet türünü yaratan besteci. Paris Üniversitesinin Viyolensel Bölümünü bitiren Offenbach 1849'da Theatre Français'de orkestra şefi olmuş, Bouffes-Parisiens adlı tiyatrosunu kurmuş ve burayı on yıl boyunca yönetmiştir. Gelişmiş bir tipleme ve eleştiri duygusu olan Offenbach'ın yüzü aşkın sahne yapıtı bulunmaktadır (AB, 1993, 134).

NK'de Namık Kemal'in Mes Prisons Muhezenâmesi'ne göre devrinin Verdi ve Offenbach gibi bazı musikişinasları tanıdığıнын çıkartılabileceği söylenilerek Jacques Offenbach'a bir yerde atıf yapılmıştır (NK 8).

EÜM'de Namık Kemal'in Mes Prisons Muhezenâmesi'ne göre devrinin Verdi ve Offenbach gibi bazı musikişinasları tanıdığıнын

çıkartılabileceği söylenilerek Jacques Offenbach'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 224).

Jacques Prevert (EÜM 117; YG 325) (Neuilly-sur-Seine 1900-Omonville-la-Petite 1977) Fransız şair. Gerçeküstücü şiir anlayışının temelini oluşturan eski sözlü şiir geleneğini yeniden canlandıran Prevert mizahlı bir üslup ve kilise karşıtı, anarşist, ikonoklast çizgilerle şiirlerini yazmış, şiirlerinde aptallığı, şiddeti ve ikiyüzlülüğü eleştirerek sıradan insanların aşklarını ve çocukların duygularını betimlemiş, serbest nazım, rastgele uyaklar, cinaslar, bilinçli olarak düzensiz yazılmış sözcükler, sıralamalar ve karşıtlıklar gibi teknik olanaklardan yararlanmış. Tiyatroyla da ilgilenen Prevert siyasal içerikli oyunlar yazmıştır (AB, 1993, 6).

EÜM'de çok okunan Valery, Proust, Gide gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Jacques Prevert, H. Michaud, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı söylenilerek Jacques Prevert'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 117).

YG'de en esaslı gerçekleri saklayan dil nedeniyle şairlerin tek bir noktada toplanamadığı ancak hepsinin, dışarıdan Prevert gibi şairlerin etkisinde kaldığı ifade edilerek Jacques Prevert'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 325).

Jaurés (Jean Josephe Marie Auguste) (YK 33) (Castres 1859-Paris 1914) Fransız düşünür ve siyaset adamıdır. 1878'de birincilikle girdiği Ecole Normale Supérieure'ün (Yüksek Öğretmen Okulu) felsefe bölümünü bitirmiş, Albi Lisesinde felsefe öğretmenliği, Toulouse Üniversitesinde felsefe dalında öğretim üyeliği yapmıştır. Seçimlere katılarak milletvekili olmuş, merkez solda yer almıştır. Çeşitli dergilerde toplumsal adaletsizliklerin üstesinden gelemeyen cumhuriyet yönetimini eleştiren makaleler yazmış, bireysel özgürlüklerin savunucusu olmuştur. Dönemin sosyalistleriyle fikir ayrılığına düşmüş, arkadaşlarıyla Sosyalist Parti'yi kurmuşlardır. Vefatına kadar milletvekilliğini sürdürmüştür. Marxizm'den büyük ölçüde etkilenen Jaurés sınıf mücadelesini toplumsal bir olgu olarak görmüş, demokrasiyi sınıf mücadelesi ile uzlaştırmaya çalışmıştır (TDA, 1983, 3039, 3040).

YK kitabında bir yerde Jaurés'e atıfta bulunulmuştur. Tanpınar Fransız şiirinde Mallarme, Jaurés ve Gide'nin nasıl milli ve yeni olanın sembolü ise Türk edebiyatında da Yahya Kemal'in öyle bir görev üstlendiğini söylemektedir (YK 33).

James William Redhouse (OATET 144) (Londra 1811- Londra 1892) İngiliz Doğubilimcidir. Küçük yaşta kimsesiz kalan Redhouse 1819'da Christ's Hospital adlı yardım ve eğitim kurumunda denizcilik, haritacılık, teknik resim, trigonometri gibi dersler almış, daha sonra İstanbul'a gelerek Mühendishane-i Berr-i Hümayunda teknik ressam olarak çalışmış, bu arada Türkçe, Fransızca, Arapça, Farsça öğrenerek Londra'da Osmanlı elçilerine çevirmenlik yapmıştır. 1850'de Encümen-i Daniş üyeliğine seçilen Redhouse 1853'te Londra'da Dışişleri Bakanlığında çalışmış, 1884'te Cambridge Üniversitesinden fahri edebiyat doktora derecesi almıştır. Osmanlı Türkçesi üzerine yaptığı çalışmalarıyla tanınan yazarın hazırladığı sözlüklerin bazıları bugün de yaygın olarak kullanılmaktadır (AB, 1993, 182).

OATET'te Encümen-i Danişin azaları arasında bulunduğu söylenilerek lugat sahibi James W. Redhouse'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 144).

Jan Baudouin de Courtenay (YK 156; ED 120, 121) (Radzymin 1845-Varşova 1929) Polonyalı dilbilimcidir. Lehçe, Çekçe, Fransızca, Latince, Türk, Slav, Baltık dilleri gibi on yedi dilden fazla dil bilen Baudouin de Courtenay 20.yy dilbilim çalışmalarında Ferdinand de Saussure ile birlikte anılması gereken öncü bir akademisyendir. Courtenay, biçimbilimsel sesbilim (morpho-phonology) dalının temelini atmış ve sesbilim kuramı ortaya atıp geliştirmiştir. Ona göre diller "*özünde ne ses bilgisel, ne de akustiktir.*" Sesin asıl işlevi, dilin temel bildirimsel düzeyine hizmet etmektedir. Genel dilbilim tarihi kitaplarında da Courtenay fonem terimini ve genel anlamıyla fonem teoremini ilk kullanan dilbilimci olarak geçmektedir (TDÜA, 1983, 703, 704).

YK'de çalışmalarında klasik psikanaliz metotlarını sanat eserlerine tatbik etmiş olmasından dolayı Baudouin'e atıfta bulunmaktadır (YK 156).

ED'de psikanilizi edebiyat tatbik ettiği (ED 120) ve Hugo'nun kâinattaki uçurumunun anne kucağı ve babanın doğrudan doğruya reddi

olduğunu düşündüğü (ED 121) söylenerek iki yerde Baudoin'a atıf yapılmıştır.

Jean Baptiste de Monet Lamarck (OATET 449, 450; ED 164) (Bazentin-le-Petit, Picardy 1744- Paris 1829) Fransız biyoloji uzmanı. Lamarckçılık olarak bilinen ve yaşam boyu edinilmiş özelliklerin kalıtımla kuşaktan kuşağa geçtiği ilkesine dayanan evrim görüşünü savunmuştur. 1761- 1768 yılları arasında orduda görev alan Lamarck burada bitkilerle ilgilenmeye başlamış, daha sonra ordudan ayrılıp önce tıp ardından botanik öğrenimi görmüştür. 1778'de topladığı bilgileri Flore française (Fransa Florası) adlı yapıtında yayımlamıştır. Bu eserle Fransız Bilimler Akademisi'ne katılan Lamarck 1793'te kurulan Ulusal Doğa Tarihi Müzesinde omurgasızlar bölümünün yöneticiliğini üstlenmiş, bitki ve hayvan örneklerinin bilgili uzmanların denetiminde sınıflandırılmasını öngören çağdaş müze koleksiyonculuğu kavramını ilk ortaya atanlardandır. Bütün canlıların bir merdivenin basamakları en basitten en karmaşığa doğru ilerlediğini ileri sürmüştür (AB, 1963, 252, 253).

OATET'te Beşir Fuat'ın Lamarck'tan ilk defa bahsetmiş olan Ahmet Mithat Efendi'yi boş yere usta kabul etmediği (OATET 449, 450) söylenerek Jean Lamarck'a iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Tercî-i Bend'in üçüncü parçasında Darwin ve Lamarck'ın teorisindeki kuvvetli zayıfı yer düşüncesinin bulunduğu söylenerek Lamarck'a bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 164).

Jean Baptiste Poquelin Moliere (OATET 29, 60, 148, 208, 279, 280, 281, 282, 284, 287, 474, 496,578; EÜM 38, 125, 207, 208, 210, 494; YG 315; ED 35, 40, 50, 108, 134, 135, 140, 244, 245, 284; MS 82, 88, 100) (Paris 1622- Paris 1673) Tiyatro yazarıdır. Clermont Kolejinde Cizvitlerin disiplinli öğretiminden geçen yazar Latince ve Yunanca öğrenmiş, felsefe derslerine girmiştir. Madeiline Bejart ile adı Illustre-Theatre'ı (1643) kurmuş, 1645'te turneye çıkmış, tiyatro oyuncusu, grup yöneticisi ve bir tiyatro yazarı olarak 1645'den 1658'e kadar illerde dolaşmış, komedilerinin başarısından sonra kendi eserlerinin kaleme almış ancak komedilerinde toplumsal yerginin yer alması, saray çevrelerini, soyluları, papazları ona düşman etmiş, zaman

zaman yasalara, geleneklere, Tanrı'ya karşı gelmekle suçlanmasına yol açmış, kilisenin direnişi karşısında kral bile çaresiz kalmıştır. Kısa bir süre sonra da Moliere hastalıktan ölmüştür (TA, 1946- 1983, 302- 305).

OATET'te Moliere'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (29, 60, 148, 208, 279, 280, 281, 282, 284, 287, 474, 496,578). Bu atıflarda büyük Osmanlı tarih yazarlarının eskilerin karakter gözlemlerine çok meraklı olduğu, Naima'nın kaydettiği bazı konuşmaların doğal bir Moliere veya hiç olmazsa Scribe komedisini oluşturacak sahneler yarattığı (OATET 29), IV. Mehmet döneminde Fransız elçiliklerinde amatörler tarafından oynanan Racine ve Moliere temsillerini anlar anlamaz izleyen zengin, sadece moda olduğu için çocuklarını yurtdışında okutan Fenerli ailelerin Beyoğlu, Boğaziçi, Tarabya veya Büyükdere'de gördükleri yabancıları taklide başladıkları (OATET 60, 148, 279), günümüzde bir Goldoni ya da Moliere olmasa da 1860'lı yıllarda Şair Evlenmesi'nin çok büyük önem taşıdığı (OATET 208), Baron de Tott'un hatıralarında bahsettiği Moliere temsilinin Kırım Hanı'nın huzurunda oynandığı (OATET 279), Moliere tercüme ve uyarlamalarıyla Ahmet Vefik Paşa'nın Şinasi'nin yolundan giden bir tiyatro anlayışı kurduğu (OATET 280, 281, 284), Namık Kemal'e kadar tiyatrodaki önemli tecrübeler yaşanmasa da, Moliere, Shakespeare ve Goldoni'nin bazı eserlerinin yabancı dillerde ya da Türkçe olarak sahneye konulduğu (OATET 282), Ahmet Vefik Paşa'nın bir tiyatro tarzı oluşturmak için Moliere'den sonra Lesage'ın Gil Blas'ını tercüme ettiği (OATET 287), aşk anlayışı ile Açık Baş adlı piyesin Moliere'den faydalandığı (OATET 474), Rezaizade Ekrem Bey'in Çok Bilin Çok Yanılır'daki dilinin Moliere- Vefik Paşa mektebine çok yakın olduğu (OATET 496), Türk tiyatrosunun gelişim döneminde Shakespeare ve Moliere tiyatrolarının çok önemli olduğu (OATET 578) ifade edilmiştir.

EÜM'de halk dilinin kimi özelliklerine ve toplumun algılayışına bağlı olan komedide, ister Aristophane'in ister Moliere'in eseri olsun, tercümesi mümkün olmayan şeyler bulunmasına rağmen eserin asıl örgüsünün kaybolmayacağı (EÜM 38), 1840'ta Osmanlı'da başlayan ilk ecnebi kumpanyalarla birlikte Türk edebiyatına Shakespeare ve Moliere rüzgarının esmeye başladığı, Ahmet Vefik Paşa'nın yaptığı Moliere tercümeleri ve adapteleri ile bir tiyatro anlayışının oluşmaya başladığı (EÜM 125), Ahmet Vefik Paşa'nın kendisinden dil ve edebiyat alanında tercüme yaptığı

söylenerek Moliere'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 207, 208, 210), Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin bir trajedi yerine Moliere komedisi izlemekten hoşlanacağı (EÜM 494) söylenerek altı yerde Moliere'e atıf yapılmıştır.

YG'de şiiri nesirden ayırarak şiirin tarifini yapan felsefe hocası bağlamında Moliere'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 315).

ED'de Moliere'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 35, 40, 50, 108, 134, 135, 140, 244, 245, 284). Bu atıflarda Namık Kemal'in fazla ahlak düşkünü olduğu, bir nevi ahlakında santimentalizm taşıdığı, Moliere'in Tartüffe'si, Nestle hülasası gibi olduğu (ED 35), psikolojik bir eser olan Nouvelle Heloise'de Rousseau'nun nesirde poésie (şiir) yapmasından dolayı dilinin işlek olmadığı, hâlbuki yine tercüme olan Ayyar Hamza'nın Moliere'den çevrilmesi sebebiyle dilinin işlek olduğu (ED 40), Moliere'in nesir için "*Nicole, terliklerimi getir!*" ve "*Valery: 'Kapı Açıldı!'*" örneklerini verdiği, mutlak mananın ancak lügatte bulunduğu (ED 50), Abdülhak Hamit'in dayısı olan Ahmet Vefik Paşa'nın vasıtasıyla İçli Kız'da Moliere'in, Nesteren'de Corneille'in, Belde ve Sahra'da romantiklerin tesirinin olduğu (ED 108), Fazıl Ahmet Paşa döneminde Fransız elçiliğinde Moliere'in temsil edildiği, Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Osmanlı'da böyle bir şey olmadığını anlattığı (ED 134), Avrupa'da dahi XVI. asra kadar tiyatronun pek rağbet görmediği, Moliere'in Tartüffe'ünden dolayı öldürülmeye çalışıldığı (ED 135), tiyatro dilini Namık Kemal'den daha iyi ele alan Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere tercümesinin tutulduğu (ED 140), Moliere'in Don Juan romanı için İtalyan muharrir Gilberto'dan ilham aldığı (ED 244), ona kadar yazılan Don Juanların birçok cinayet ve kız kaçırmadan ibaret olmasına rağmen onun Don Juan'ının devrinin adamı olduğu, Lanson'un Moliere'e göre komedi nedir sorusuna "İnsanları güldürmek sureti ile ıslah eder." cevabını verdiği, teşhir ve tenkit ederek ahlaklı hâle getirdiğini düşünen bir "moraliste" (ahlakçı) olarak düşündüğü (ED 245), onun tiyatrolarının dostları ve muasırları tarafından tenkit edildiği (ED 284) söylenmiştir.

MS'de onun gibi toplumsal konularda komedyaya kaleme alan yazarların eserlerinde dahi tercümesi mümkün olmayan şeylerin olmasına rağmen ana iskeletin korunacağı (MS 82), sanatkârları kıyaslarken dikkat edilmesi gerektiği, Beethoven birkaç yüz eser bırakırken Baudelaire ve

Mallarme'nin tek kitabının bulunduğu ancak bu eserlerde pek çok şiirin, şiirlerde de pek çok mısranın yer aldığı (MS 88, 100) ifade edilerek Moliere'e üç yerde atıf yapılmıştır

Jean Baptiste Roussou (OATET 265) (Paris 1671- Brüksel 1741) Fransız oyun yazarı ve şair. Yoksul bir ayakkabıcının oğlu olan Rousseau genç yaşta yergili şiirler yazmaya başlamış, bunlardan yazmadığını iddia ettiği bir şiiri nedeniyle suçlu bulunmuş ve Fransa'dan sürgün edilmiştir. Bu olayın sonucunda İsviçre'ye sığınan yazar sürgünde bulunduğu yirmi dokuz yıl boyunca bütün Avrupa'yı dolaşmıştır. Günlük hayattan ilham alan Rousseau eserlerini klasik tarzda kaleme almıştır (AB, 1993, 363).

OATET'te Ethem Pertev Paşa'nın şairin tercümesini yaptığı bir şiirinde kıta tarzını kullandığı söylenerek Jean Baptiste Roussou'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 265).

Jean Berard⁸ (YK 58) (Paris 1908- Beaune yakını 1957) Fransız tarihçisidir. Sorbonne'da Yunan tarihi profesör yardımcısı olan Berard, kendini babası Victor Berard gibi helenizm incelemesine adanmıştır. Colonisation Grecque de l'Italie Méridionale et de la Sicile dans l'Antiquité (Eskiçağda Sicilya ve İtalya'nın Yunanlılar Tarafından Kolonileştirilmesi) (1941) adlı teziyle kendini kanıtlamıştır (ML, 1969, 292).

YK'de Homeros'u eserlerinde en geniş şekilde incelemesi bağlamında Bérard'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 58).

Jean Cocteau (OATET 567, 580; EÜM 118, 355, 364; ED 127, 200, 227) (Maisons-Laffitte, Paris yakınları 1889- Milly-la Foret, Paris yakınları 1963) Fransız şairi, libretto yazarı, romancı, oyuncu, film yönetmeni ve ressam. Küçük yaşta tiyatroyla ilgilenen Cocteau tiyatro dünyasını Rus balesi ile keşfetmiştir. Romanlar yazan, romanları senaryolaştıran Cocteau ayrıca Santo Sospir Villası'nın dekorasyonunu ve bir dizi önemli garfik çalışması yapmıştır (AB, 1989: 72).

⁸ YK'nin 58. sayfasında geçen Berard'ın Jean Berard olduğu tahmin edilmektedir.

OATET'te Hamit'in Zeynep adlı piyesindeki Ceyran'ın insan olmayı tercih etmesinin yazarın tiyatrosunu Cocteau gibi modern bir şairin Euridice'sine yaklaştırdığı söylenerek Jean Cocteau'ya iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 567, 580).

EÜM'de şiirlerinde sürrealist tecrübelerle çok yakın olan Özdemir Asaf'ın Cocteau'nun Aynalar'ını hatırlatan bir dünyada en küçük hareketlerini bile dağıtan bir şiirin peşinde olduğu (EÜM 118), Yahya Kemal'in "*Duydumsa da zevk almadım İslav kederinden,*" mısrasını Tanpınar'ın her duyduğunda Cocteau'nun Debussy'yi öğen "*Rus musikisi daima başımız avucumuzun içinde dinlenir. Onun musikisi kendisini dinlemek için bizi böyle bir harekete mecbur etmez.*" sözünü hatırladığı (EÜM 355), Peyami Safa'nın, Cocteau'nun dediği gibi, birtakım tiklerinin bulunduğu (EÜM 364) söylenilerek Jean Cocteau'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de "*Hugo, kendini Hugo sanan bir insandır.*" (ED 127), "*Tiyatro dili işitmek için değil, görülmek içindir, yani gözle görülecek gibi olan bir dildir*" (ED 200) sözleri nakledilerek ve ondaki ölümün aynadan geldiği söylenerek (ED 227) Cocteau'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

Jean de La Fontaine (OATET 193, 195, 481, 486; YK 56; EÜM 116, 251, 495; MS 100) (Château-Thierry 1621- Paris 1695) Fransız şairdir. 1641'de dini eğitim almak için geldiği Paris'te hukuk eğitimi alarak avukat olmuştur. 1652'de memur olarak hayatına devam etmiş ancak düzensiz bir hayatı bulunduğu bir süre sonra sadece edebiyatla ilgilenmiştir. Fables'i (Masallar) ile ün kazanan La Fontaine masallarını on iki ciltte tamamlamıştır (1668-1694). 1983'te Fransız Akademisine seçilmiş, Açık ve temiz yürekli, şefkatli bir dost olan La Fontaine'nin masallarının konularını Galya'daki fabliau geleneğinden, Rebalais'den, Marguerite de Navarre'dan veya Boccaccio, Machiavel ve Aristo'nun İtalyan geleneğinden almış, masallarında açık saçıklık olmasına rağmen onun edebiyat yeteneğinin çekiciliği, inceliği, nükte dolu anlatımı daha çok dikkat çekmektedir. Masallarının yanı sıra balatları, odları, elejileri ve tiyatro denemeleri de bulunmaktadır (Kolcu, 2003, 126).

OATET'te Şinasi'nin geniş ve yeni mısralarıyla, diyalogu, konusunu, kahramanlarını ele alış tarzıyla, hayvan hikâyelerine alışkın olan Müslüman

Şark edebiyatlarının karşısına La Fontaine hikâyelerine benzer eserler çıkardığı (OATET 193), La Fontaine'in Kurt ile Kuzu hikâyesinin tercümesinin Eşek ile Tilki hikâyesinin zemin hazırladığı (OATET 195), Şinasi'nin La Fontaine'den yaptığı çevirilerin Rezaizade'yi etkilediği (OATET 481), Nâçiz'deki La Fontaine tercümelerinin Rezaizade'nin Şinasi'ye oranla nazımda ne kadar zayıf olduğunu gösterdiği (OATET 486) söylenerek Jean de La Fontaine'e dört yerde atıf yapılmıştır.

YK kitabında bir kere Moréas bağlamında La Fontaine'e atıfta bulunulmuştur (YK57). Moréas, Fransız şiirinin "troubadour"lardan başlayarak bütün tekâmül sürecinde kendini aramış, gerek sembolizmden gerek romantizmden gelen tecrübeleri birleştirerek La Fontaine ile Racine'e yakın bir dille eserlerini oluşturmuştur.

EÜM'de Hoca Nasrettin hikâyelerinin, La Fontaine tercümelerinin ve diğer Fransız şairlerinden yaptığı tercümelerin Orhan Veli'nin konuşma dilinin bir damarını yakaladığını gösterdiği (EÜM 116), Rezaizade'nin Batı edebiyatlarından yaptığı tercümeleri topladığı Nâçiz adlı eserin başında La Fontaine'den tercüme ettiği masalların bulunduğu (EÜM 251), Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterin, piyeste La Fontaine masalları gibi bir iki hayvan hikâyesinin duruma uygun olarak verilmesi gerektiğini düşündüğü (EÜM 495) söylenilerek Jean de La Fontaine'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Jean de Laffitte (OATET 58) (Bayonne 1767- Maisons-sur-Seine 1844) Fransız banker ve politikacıdır. Paris'te Perregaux'nun kâtip olarak girdiği bankerlik şirketine 1800'de ortak olmuş, 1804'te ise şirketin başına geçmiştir. Fransa Merkez Bankası müdürü, Ticaret Odası Başkanı olan Laffitte Yüz Gün döneminde XVIII. Louis için büyük miktarda para bulmuş, 1816'da Temsilciler Meclisine girmiştir. Cumhuriyet'in kurulmasını önlemek ve Louis-Philippe'in tahta çıkmasını sağlamak için çok çalışan Laffitte'yi yeni kral önce bakan, daha sonra başbakan yapmış ancak Belçika'ya müdahale etmesi nedeniyle 1831'de görevden almıştır (AB, 1993, 177).

OATET'te I. Abdülhamit döneminde Çelebi Mustafa Reşit Efendi ile birlikte çalıştıkları söylenerek Jean de Laffitte'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 58).

Jean Giono (EÜM 54; YG 66) (Monasque 1895- Monasque 1970) Fransız romancıdır. Büyük ölçüde kendi kendini yetiştiren Giono şiirlerini ilk kez 1922'de bir Marsilya dergisine yayınlayan Giono 1920'nin sonlarına doğru sade insanların soyluluğunu anlattığı bölgesel, entelektüel karşıtı romanlarıyla dikkate çekmeye başlamış, savaş aleyhtarı olarak çağdaş uygarlığı protesto etmiş, 1954'te Goncourt Akademisine seçilmiştir. Savaştan sonra iyimser bir tavır ve zengin hayal gücüyle yazdığı romanlarında Provence bölgesinin çok sevdiği insanların ve doğa görünümünün lirik betimlemelerini yapmıştır (AB, 1993, 461).

EÜM'de sanatını biraz fazla baskılamakla birlikte çalışmalarının Balzac'ı anımsattığı söylenerek çağdaşlarından Jean Giono'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 54).

YG'de Tanpınar'ın 1945 yılının ilk sabahında masasının üzerinde yeniden okumak için Giono'nun Hayatın Zaferi, Aragon'un Elsa'nın Gözleri, Hölderlin'in Empodekles adlı eserlerinin bulunduğu ifade edilerek Giono'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 66).

Jean Jacques Rousseau (OATET 51, 271, 312, 329, 406, 452, 482, 494, 519; ED 26, 36, 40, 41, 55, 70, 97, 110, 171, 172, 196, 271, 287) (Cenevre 1712- Ermenonville, Val-d'Oise 1778) Fransızca yazan Cenevreli filozof ve yazar. Eğitime bir din adamının yanında başlayan Rousseau buranın baskıcı sisteminden sıkılarak uşak, sekreter, müzik hocası ve tercüman olarak Fransa, İtalya ve İsviçre'de dolaşmış, 1743'te Venedik'teki Fransız Büyükelçiliğinde sekreter olarak görev almıştır. 1750'de Dijon Akademisinin açtığı yarışmayı bilimlerin ahlakı bozduğu ve eşitsizliğe dayalı uygar toplumlarda zenginlerin ve köleliğin kaynağı olduğunu savunduğu denemesiyle kazanmıştır. Düşünceleri nedeniyle pek çok yerden ayrılmak zorunda kalan Rousseau 1789 Fransız Devrimi'nin önderlerine esin kaynağı olmuştur (TDA, 1983, 4810- 4813).

OATET'te Reisülküttab Atıf Efendi'nin XVIII. asır filozoflarından "*Voltaire, Jean Jacques Rousseau nâmlarıyla mâruf ve meşhur olan zındıklar ve anlar misüllü dehrîler*" diye söz ettiği (OATET 51), yeni şiirdeki yeni ferdin Türk edebiyatına Rousseau'dan geldiği (OATET 271), bir mizacın adamı olan

Ziya Paşa'nın Rousseau'yu sevmesinin ve kendine usta olarak seçmesinin sebebinin bu olabileceği (OATET 312), Türkiye'deki ilk Rousseau müterciminin Ziya Paşa olduğu (OATET 329), Cezmi'deki Adil Giray'da Rousseau'nun Nouvelles Heloise'in uzak bir tesirinin bulunduğu (OATET 406), Ahmet Mithat Efendi İttihad gazetesinde Rousseau'nun Contrat Social'ını tercüme ettiği (OATET 452), Recaizade'nin Tefekkür'ünün Rousseau'nun Yalnız gezerin hayalleri adlı eserinin seksen sene sonrasında sönmek üzere iken Türkçenin kıyılarına vurmuş hâli olduğu (OATET 482), Recaizade'nin Rosseau'nun Nouvelle Heloise, Manon Lescaut, Paul et Virginie, İhlamurlar Altında ve Graziella adlı eserlerini Araba Sevdası'ndaki Bihruz Bey'in felaketine sebep olan kitaplar olarak gösterdiği (OATET 494),geçiş devri Türk edebiyatında Rousseau'nun bazı fikirlerinin hüküm sürdüğü (OATET 519) söylenerek Jean Jacques Rousseau'ya dokuz yerde atıf yapılmıştır.

ED'de pek çok yerde Jean Jacques Rousseau'ya atıf yapılmıştır (ED 26, 36, 40, 41, 55, 70, 97, 110, 171, 172, 196, 271, 287). XVIII. asırdan sonra Rousseau'nun tesiriyle Fransa'nın bâkir edebiyatı ve insanı ele alınmış, insanın duygularından bahsedilmeye başlanmıştır. Avrupa'nın deccalı olan Rousseau döneminde Bernardin de Saint-Pierre'in medeniyetten uzakta meydana gelen olayları anlattığı Paul and Virginie adlı eserini yazmıştır (ED 26).1300'lü yıllarda bir romantik olan Rousseau'nun Nouvelle Héloïse adlı eseri Ali Bey tarafından tercüme edilmeye başlanmıştır (ED 36). Ayrıca Namık Kemal de bu eseri tercüme etmiş ancak Rousseau'nun nesirde şiirselliği nedeniyle dili yavan kalmıştır (ED 40). Rousseau'nun eserlerinin yazılışı tarihi ile Türkçeye çevrilmesi arasında doksan sene olması nedeniyle Türk edebiyatının daha çok Hugo etkisinde kaldığı (ED 41), Rousseau'dan önce yazısız bir mukavele ile ölümün tevekkülle karşılandığı (ED 55), edebiyata musikinin onunla girdiği (ED 70), mektubun kadim Yunan'dan yani Eflatun'dan beri olduğu, Leibniz ve Voltaire'e kadar geldiği, asıl ikinci şeklini ise Rousseau'yla aldığı (ED 196), eski devri sanılan aslına Voltaire'in değil, Rousseau'nun yaktığı (ED 271), Fransız romantizminin onunla başladığı (ED 287) söylenmiştir. Ayrıca onun içki ile duyguların dünyasına gidildiğini düşündüğü (ED 97), romantizmin babası olarak onun da narsist olduğu, eskiyi yıkmak için insana hücum ettiği (ED 110), Ziya Paşa'nın dilinin Emile

tercümesinde Rousseau'yla birlikte garabet hissi oluşturduğu (ED 171), aslında onun eserlerini tam olarak okuyup okumadı bilinmediği ancak sürekli akli ön plana sürmesiyle onu okumuş olduğu hissini uyandırdığı (ED 172) ifade edilmiştir.

Jean-Honore Fragonard (MS 267, 268) (Grasse 1732- Paris 1806) Rokoko dönemi ressamı. Önemli hocaların atölyesine tekniğini geliştiren Fragonard 1756'da Fransız Akademisine girmiş, başta Barok dönemi olmak üzere pek çok ressamı inceleme fırsatı bulan ressam yaptığı başarılı yapıtları ile daha sonra Akademinin üyesi olmuştur. Manzara ve porte resimleri ile Boucher tarzında ancak ondan daha akıcı ve yarı erotik olan "fete galanate"ler yapan ressam XVIII. yüzyıl Fransa'sının iki büyük şiirsel ressamından biri olarak seçilmiştir. Hızlı, akıcı ve hareketli olarak Rokoko üslubunda, zarif bir hazcılık içeren yapıtlarıyla tanınmıştır (AB, 1993, 75).

MS'de onun meşhur çıplak resminin mükemmel eserlerden olduğu (MS 267), bir fırça darbesi ile onun bile kötü bir resmi güzelleştiremeyeceği (MS 268)

Jean Moreas (YK 19, 20, 33, 46, 56, 119; EÜM 109, 312, 419; ED 82, 267, 268) (Atina 1856-Paris 1910) Yunan asıllı Fransız şairdir. Asıl adı Çocukluğu ve öğrenim yılları Atina'da geçen Moréas 1879'da Paris'e yerleşmiş ve edebiyatla uğraşmış, 1882'e kadar pek çok Avrupa ülkesini gezmiş ve Avrupa edebiyatındaki çeşitli akımlara öncülük etmiştir. İlk dönemlerinde şiiri öznellikten arındırarak biçimselliğe ve salt güzele yönelen Parnasçılara ve yine biçime önem veren Dekadanlara katılmıştır. Les syrtés bu dönemde yazdığı şiirleri içermektedir. Daha sonra Sembolizme yönelerek Le Symboliste adlı dergi çıkarmaya ve Sembolizmle ilgili eserler yazmaya başlamıştır. 1891'de Sembolizmden ayrıldıktan sonra ise Raymond de la Tailhède, Maurice du Plessys, Ernest Raynaud ve Charles Maurras gibi genç şairlerle birlikte 16. ve 17. Yüzyıllar Fransız şiirine hâkim olan Klasik Yunan ve Latin şiiri etkilerini canlandırmaya amaçlayan Roman Okulu'nu başlatmıştır. Stances (Kıtalar) ve Euripides'ten esinlendiği Iphigénie bu anlayışın en belirgin örneklerini oluşturmaktadır (TDEA,1977- 1998, 4022).

YK kitabında Moréas'a on bir yerde atıfta bulunulmuştur. Yahya Kemal ile geçirdikleri ilk dersten sonra Tanpınar Moréas'ın bir eserini alıp okuması ile ilgili bir anısını aktarması bağlamında Moréas'a atıfta bulunulmuştur (YK 19). İkinci atıf ise Moréas'ın adını koyduğu ve nazariyesini yaptığı simbolizmi üzerine yapılmıştır (YK 20). Tanpınar sayfa 33'te ise Fransız şiirinde Mallarme, Moréas ve Gide'in nasıl milli ve yeni olanın sembolü ise bizim edebiyatımızda da Yahya Kemal'in öyle bir görev üstlendiğini söylemektedir. Neoklasizmde Maurras'ın Moréas'ın açtığı yolda devam ettiğini (YK 46) söyleyen Tanpınar sayfa 56'yı âdeta ona ayırmış gibi görünmektedir. Tanpınar, hocasının Fransız Neoklasisizm hareketinde en yakın olduğu insan olarak nitelediği Moréas'ın herkesin az çok romantik sayılabileceği, bu nedenle Fransız şiirinin "troubadour"lardan başlayarak bütün tekâmül sürecinde kendini aramış olduğunu, gerek simbolizmden gerek romantizmden gelen tecrübeleri birleştirerek La Fontaine ile Racine'e yakın bir dille eserlerini oluşturduğunu söylemektedir. Son atıf ise Yahya Kemal ile Tanpınar'ın bir anısına dairdir (YK 119). Tanpınar hocasına "*ne zaman kendisini bir Fransız şairi gibi hissettiğini*" Moréas'a hiç sordunuz mu sualine Yahya Kemal sorduğunu söyleyerek "*Fransızca'yı duyduğumu anladığım zaman*" cevabını vermiştir.

EÜM Yahya Kemal'in Paris'te süren eğitimi boyunca Jean Moreas'ı şahsen tanıdığı ve etrafındaki gençlerle arkadaş olduğu (EÜM 109), anadili olmayan Fransızcada kendisini ne zaman şair hissettiği sorusuna Moreas'ın lisanı duyduğum zaman diye cevap verdiği (EÜM 312), Tanpınar'ın 1922'li yıllarda Neoklasisizm akımından sadece Moreas'ın birkaç şiiri ile bilgisi olduğu, bu dönemde Maurras'ı hiç okumadığı, Daudet'in ise adını bile bilmediği (EÜM 419) söylenerek Jean Moreas'a üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de onun aslında Yunan olduğu, simbolist olarak işe başladığı, serbest nazım kullandığı fakat daha sonra karar değiştirerek Türk edebiyatındaki müstezata benzer bir şekil denediği, özellikle Fransızca ile ilgilendiği, Neoklasisizm onun gibi klasik modaların yerleşmesini istediği, Yahya Kemal'in bir dönem onun etkisinde kaldığı, 1905'te Paris'teyken onun etrafında bulunan gençler arasında olduğu (ED 82, 267) ve ona bir gün "*Ne vakit kendinizi bir Fransız şairi olarak hissettiniz?*" diye sorduğu bunun

üzerine Moreas'ın "*Fransızca'yı iç kulağımda duyduğum zaman*" cevabını verdiği (ED 268) söylenerek üç yerde Moreas'a atıf yapılmıştır.

Jean Nicholas Arthur Rimbaud (EÜM 457, ED 97, 114, 128, 219, 224) (Charleville 1854- Marsilya 1891) Fransız şair. Genç yaşta yazmaya başlayan Rimbaud okuldaki bir yarışmada Latince şiiriyle ödül almıştır. 1871'de Paris'te şiirlerinden etkilenen Verlaine'in yanında kalan Rimbaud 1874'te bohem şair Germain Nouveau ile birlikte Londra'ya gitmiştir. 1875-1876 yıllarında ise Almanca, Arapça, Rusça ve Hindustanî dillerini öğrenerek dünyayı dolaşmaya karar vermiş ve Alpleri, İskandinavya'yı, Mısır'ı, Kıbrıs'ı, Etiyopya'yı gezmiştir. Geleneklere karşı çıkan şair simgeciliğin öncülerindedir (Tekin, 1999, 548).

EÜM'de Valery'e göre Mallarme, Verlaine ve Rimbaud gibi büyük şairleri yetiştirmesinin Baudelaire'in en büyük şerefi olduğu söylenerek Jean Nicholas Arthur Rimbaud'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 457).

ED'de Rimbaud'a beş yerde atıf yapılmıştır (ED 97, 114, 128, 219, 225). Bu atıflarda içkinin Baudelaire için bir ilham vasıtası, Rousseau için hislerin dünyasına gidiş yolu, Verlaine ve Rimbaud için ise aklın sınırları aşmaya yarayan şey olduğu (ED 97), Rimbaud'un şiirde basit bir kafiye seçtiği ve vezni serbestleştirdiği (ED 114), Kelamın Simyası dediği şiirinde şiiri bulmaya çalıştığı, "*Ben her şeyi denedim, tâ ki kendime bir hassasiyet bulayım; bu benim olsun, ben bununla şiir yazayım.*" dediği (ED 128), eşyanın diğer tarafını görmek isteyen, sürrealist, aklın çerçevesini yıkmak, çağrışımları otomatik hâle getirmek isteyen bir tip olduğu (ED 219), "*Voyelle'ler renklidir!*" dediği, bunu çocukluğunda okuduğu bir kitabın tesirinde kalarak söylediği, Voyelle'nin renkli olsa bile şiir içinde renk kazanacağı ve onun için hep değişeceği (ED 225) söylenmiştir.

Jean-Paul Charles Aymard Sartre (EÜM 355; ED 36, 48, 217; MS 228) (Paris 1905- Paris 1980) Fransız yazar ve filozof. 1928'de Ecole Normale Superieure'ü bitiren Sartre çeşitli okullarda felsefe öğretmeni olarak görev almış, bu arada Berlin'e giderek Institut Français'te bir yıl Alman felsefecilerinin üzerinde durduğu sorunları incelemiş, 1944'te öğretmenliği bırakarak kendini tamamen felsefe ve yazın konularındaki çalışmalarına

vermiştir. 1964'te Les mots (Sözcükler) adlı yapıtıyla kazandığı Nobel Ödülü'nü almamış, 1973'te Liberation adlı günlük gazetelerin yönetimine katılmıştır. Sartre'nin varoluşçuluk anlayışında Descartes, Husserl ve Kierkegaard'ın etkilerini görmek mümkündür (TDA, 1983, 4894- 4896).

EÜM'de Yahya Kemal'in Paris'e yaptığı sonuncu seyahatinde Sartre'nin bir piyesinden nasıl kaçtığını Tanpınar'a anlattığı ifade edilerek Sartre'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 355).

ED'de Freud'a kadar edebiyatı besleyen rüyalarla Sartre'nin eserlerinin dolu olduğu (ED 36), onun Gizli Oturum adlı oyununda bir varlığın başka bir varlığı tahammüle edemediği, insanın cehenneminin yine insan olduğunun anlatıldığı (ED 48), yalnız adam tipinin Sartre'nin La Nausée adlı romanındaki kâinatı beğenmeyen, kâinattaki yerini bulamayan adamlarla başladığı (ED 217) söylenerek üç yerde Sartre'ya atıf yapılmıştır.

MS'de Malraux, Gide, kısmen Sartre gibi istisnai insanların bile meseleleri ve vizyonu itibari ile bugünkü romanın büyük bir tarafının dayandığı Dostoyevski'ye bağlanabileceği ifade edilerek Jean-Paul Charles Aymard Sartre'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 228).

Jean Paul Marat (EÜM 491) (Boudry, İsviçre yakınları 1743- Paris 1793) Fransız siyasetçi, gazeteci ve hekim. 1770'lerde Londra'nın ünlü bir doktoru olan Marat burada felsefi ve bilimsel konularda bir dizi kitap yayınlamış, birçok siyasal makalesinin başlıca temasını oluşturan "soylular" ya da "saray" komplosu kavramını geliştirmiş, bu arada ışık, elektrik ve ateşle ilgili deneyler yapmıştır. 1789'dan sonra radikal demokratik çevrelerin sözcüsü hâline gelen Marat Konvansiyonun bir üyesi olarak monarşinin kaldırılması için çalışmalar yapmıştır. Marat Fransız Devrimi sırasında radikal eğilimli Montagnardlıların önderliğini yapmış, öldüğünde Fransız ve Rus devrimlerinin sürerliliğinin bir sembolü hâline gelmiştir (AB, 1993, 28).

EÜM'de Fransa'daki Büyük İhtilal konusunda çoğunluğu asıl harekete geçiren kişinin gazetedeki yazıları ve kan isteyişleri ile Jean-Paul Marat olduğu söylenerek yazara bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 491).

Jean Pietri (Giampietri) (OATET 187, 225) Presse d'Orient ve daha sonra Courier d'Orient gazetelerini çıkaran İtalyan asıllı yazardır. 1834'te,

Mazzini'nin kurduğu Giovane İtalia, İtalya'da ve daha sonra bütün Avrupa'da Jeune Europe akımı halinde yayılan ancak devrimi yapanların kaçmak zorunda kaldığı süreçte, Fransa'dan İstanbul'a gelip yerleşen ve gazetecilik yapan bir jeune, Şinasi'nin Paris'te iken tanıştığı kişidir. Düşünceleriyle Şinasi ve arkadaşlarını etkilemiştir (Yıldırım, 2008, 7).

OATET'te 1865'teki yardımlarıyla Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Paris'e kaçtığı söylenerek Courier d'Orinet sahibi Jean Pietri'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 187, 225).

Jean Racine (OATET 30, 60, 148, 150, 195, 205, 268, 279, 524,571, 573, 574, 578, 591, 609; **YK** 32, 56, 60, 61, 108, 118**EÜM** 91, 303, 336, 493, 496, 498, 518; **YG** 286; **ED** 53, 76, 83, 108, 114, 129, 138, 141, 189, 207, 239, 240, 242, 268, 270; **MS** 144, 187) (Ferté-Milon 1639- Paris 1699) Fransız oyun yazarıdır. Klasik Fransız trajedisinde gerçeğe ve doğala yönelişin en başarılı isimlerindedir. Anne ve babasını küçük yaşta kaybeden Racine rahibe olan teyzesinin yanında yetişmiş, öğrenimine Jansenistler'in yönettiği Beauvais Kolejinde başlamış ve dönemin ünlü öğretmenlerinden ders almıştır.1658'te Paris'teki Harcourt Kolejinde felsefe okumuş, edebiyatçıların ortamına girerek La Fontaine ile tanışmıştır. Çeşitli tiyatro eserleri yazan Racine XIV. Louis'nin saray kâtipçiliğine atanmış, tarih konusunda ciddi araştırmalar yapmış ve kralla birlikte seferlere katılmıştır. Yazar kendisinden önce gelen Corneille, Tristan ve Rotrou gibi yazarların geliştirmiş oldukları şekli alarak bu oyun türünde insan kişiliğinin hırs, tutku ve kıskançlık gibi duygularla kendini nasıl yok ettiğini göstermiştir. Yunan trajedilerinden de esintiler taşıyan Racine'de aşk tutkusuna öncelik verilmiştir. Kullandığı sınırlı sözcük dağarcığından büyük bir ustalıkla yararlanarak Fransız dilinin en etkileyici dramatik ve şiirsel anlatımını yaratmıştır (TDÜA, 1983, 4648- 4650).

OATET'te Racine'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 30, 60, 148, 150, 195, 205, 268, 279, 524,571, 573, 574, 578, 591, 609). Bu atıflarda asıl trajedinin doğması için hümanistik çalışmaların başlaması gerektiği fikrinde Racine, Lope de Vega ve Elizabeth şairlerinin anlaştığı (OATET 30), IV. Mehmet döneminde Fransız elçiliklerinde amatörler tarafından oynanan Racine ve Moliere temsillerini anlar anlamaz izleyen zengin Fenerli ailelerin

Beyoğlu, Boğaziçi, Tarabya veya Büyükdere’de gördükleri yabancıları taklide başladıkları (OATET 60, 148, 279), Racine gibi şairlerin şiirlerinden yapılan tercümelerle Batı şiirinin damla damla Türk edebiyatına girdiği (OATET 150), Racine’in Athalie’sını trajedinin bütün güzelliğini yıkarak Türkçeye nakletmeye çalıştığı mısralarla Şinasi’nin lendi Münacat ve İlahi’sine yol açtığı (OATET 195), Tanrılık vasfının dünya saltanatları üzerinde gerçek bir saltanat sürdüğü fikrinin Batı’dan bir başlangıç istendiğinde Racine’e bağlanabileceği (OATET 205), yenilik devri şairlerinin Racine ve Hugo’nun mükemmelliğini ve genişliğini karşılayabilecek XIX. asrın klasik mısralarını kullanmadıkları (OATET 268), Hamit’in Paris’teyken Racine’in bir trajedisinden ilham aldığı (OATET 524), Berenice’inden Abdürrahmanü’s-salis’in ve Alexandre Le Grand’ından da Eşber’in genel mevzusunun şekillendiği (OATET 571), Hamit’in Tezer’inin konusunun Racine’in Berenice’ine oldukça yakın olduğu (OATET 573), Berenice’in XIV. Louis’in bir gençlik macerası dolayısıyla yazıldığı rivayet edildiği (OATET 574), Racine ve Corneille’in dışında Hamit’in Shakespeare ile yakın temas kurduğu (OATET 578), Gibb’e yazdığı bir mektubunda “*benim rolüm Türk edebiyatına Avrupa’yı getirmektir.*” diyen Hamit’in Racine’in mükemmeliyetini getirmeyi düşünmediği (OATET 591), Muallim Naci’nin Ezhâr-ı efkâr adlı eserinin Sururî, Boileau, Racine’in hayatlarıyla genişlediği (OATET 609) ifade edilmiştir.

YK kitabında altı yerde Racine’e atıfta bulunulmuştur. Hocasının derslerde Racine, Dostoyevski ve Balzac’ı Nedim, Baki ve Şeyh Galip ile birlikte armoni haline getirerek anlattığını söyleyerek Tanpınar Racine’e ilk atfını yapmıştır (YK 32). Sayfa 56’da Tanpınar, hocasının Fransız Neoklasisizm hareketinde en yakın olduğu insan olarak nitelediği Moréas’ın herkesin az çok romantik sayılabileceği, bu nedenle Fransız şiirinin “troubadour”lardan başlayarak bütün tekâmül sürecinde kendini aramış olduğunu, gerek sembolizmden gerek romantizmden gelen tecrübeleri birleştirerek La Fontaine ile Racine’e yakın bir dille eserlerini oluşturduğunu söylemektedir. Diğer atıfta ise Saint-Simon’un Racine’i en öz ve en hassas şair olduğunu, ancak fiziksel görüntüsünde şaire benzetilebilecek hiçbir özellik bulunmadığı dile getirilmektedir. Yahya Kemal, Peyam-ı Edebi gazetesindeki birkaç yazısında Türk tiyatrosunun kurulması için tek çıkar

yolun klasik trajedilerin, Racine ve Shakespeare'in eserlerinin Türkçeye tercüme edilmesi olduğunu söylemekte ve Tanpınar bu bağlamda Racine'e göndermede bulunmaktadır (YK 61). 108'de Yahya Efendi'nin kullandığı güzel Türkçe ile Racine'i andığı söylenirken son atıfta Euripides'in Racine'e örnek olduğu ifade edilmektedir (YK 118).

EÜM'de Goethe'nin gençliğinde Alman katedralleri hakkında yazmış olduğu bir çalışmayı okuyan Tanpınar'ın onun klasik Goethe, Yunan aşık Goethe, Voltaire'in ve Racine'in sakin ve ağırbaşlı öğrencisi, Racine hayranı Goethe gibi hâllerini görmeye başladığı (EÜM 91), müzikal bir hareketi anlam ile beraber yürütmeyi bilen Yahya Kemal'in mısralarının Racine'in kahramanlarına benzediği, mükemmelliyetlerini hareket hâlinde yaptıkları (EÜM 303), kadim Latincenin kaynakları ile beslenen Avrupa edebiyatının arkasında Racine, Hugo, Baudelaire gibi büyük isimlerin eserlerini ve resim, müzik, heykel gibi sanatların ilhamlarını içinde barındırırken bu edebiyatın bir Mallarme'yi ya da bir Valery'yi yetiştirmesinin doğal olduğu (EÜM 336), Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin aşağı yukarı Racine'in yaşında olduğu (EÜM 493), bu karakterin Türk örfüne yabancı olduğundan Racine'in yerine az çok Corneille veya Madame de Sevigne'ye daha yakın durduğu (EÜM 496), buna rağmen Racine'in Türk kültürünü tanıdığı, Bajazet'in hazin talihinin Racine'in dehası ile karşılaşarak onun ilk Batılılaşan prens olduğu (EÜM 498), on yaşında ağabeyi ile Paris'e giden Hamit'in burada Hugo'nun ve Racine'in dilini öğrendiği (EÜM 518) ifade edilerek Jean Racine'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

YG'de bir form meselesi olan şiirin Orhan Veli, Racine, Valery gibi şairlerde olduğu gibi tamamen şahsi kurallarla elde edilebileceği ifade edilerek Jean Racine'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 286).

ED'de pek çok yerde Racine'e atıf yapılmıştır (ED 53, 76, 83, 108, 114, 129, 138, 141, 189, 207, 239, 240, 242, 268, 270). Elli senede bir değişen Avrupa felsefesi, bilimi ve şiirinde Voltaire ile Racine arasındaki fark, Descartes ile Pascal'ın arasındaki farkla aynıdır (ED 53). Parnas hareketi de romantik Musset ve Lamartine ile akılcı Descartes ve Racine'e tepki olarak doğmuştur (ED 76). Yahya Kemal ise Racine'i bir köprü olarak kullanmış, "Bizde klasik nedir?" diye sormuş ve Nedim'i bulmuştur. Eski şiirin bir söyleyiş ve ses meselesi, Türkçenin ise direkt söylemenin lisanı olduğunu

görmüştür. Racine öncelikle bir tiyatro yazarıdır. Türk edebiyatında tiyatronun yerine hikmetli söyleyişler bulunmaktadır. Yani Don Kişot'un bir romanda anlattığı şey bir mısradaki söylenmiştir. Bu nedenle Türk edebiyatında Baki'den itibaren Racineler bulunmaktadır (ED 83). Hamit'in tiyatro anlayışında onun etkisi bulunmaktadır (ED 141). Racine ve Corneille'in tiyatrosundaki herkesin ölmek için dışarı çıktığı, sahnede ölmediği (ED 239), Racine'in Andromaque, Bajazet gibi kahramanları da kendilerini kayıtsız şartsız kadere, ihtiraslara bıraktığı (ED 240, 242), Bir trajedi yazarı olan Racine eserlerinde aklın çerçevesinde kalarak hep aşkı anlattığı (ED 270), onun edebiyatının önceleri "genel" ve rasyonel olduğu fakat daha sonra miti ve herkesin hayatını anlatan hikâyeleriyle daha da "genel"leştiği (ED 129), az ve öz olanla yetinen klasikler içinde ise Racine'nin saf kaldığı (ED 138), onun mısralarında kafiye gizlendiği (ED 114), Rusların, Puşkin'den önce Racine'i okuduğu, böylece Avrupa kültürüyle daha önceden tanıştıkları (ED 189), bunu yapmayan Türklerin Avrupalı gibi şiir yazamadıkları (ED 207), eski edebiyatın en güzel gazellerine sahip olan Yahya Kemal'in yerinde Racine, Homeros ya da Firdevsi de olsa Selimnâme'deki destan dilini kullanacağı (ED 268) ifade edilmiştir.

MS'de Tanpınar intihal iddialarına karşı Racine ve diğer yazarların çalışmalarını kontrol ettiği ancak intihal ile ilham alma ya da yeniden yaratma süreçlerini birbirlerine karıştırmamak gerektiği (MS 144), yerli tiyatroyu gerçekten anlayabilmek için öncelikle Sophokles, Shakespeare, Racine'in tekniğini öğrenmek gerektiği (MS 187) ifade edilerek Jean Racine'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Jean Villars (YG 274) Tiyatro oyuncusudur. Atıftaki bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

YG'de arkadaşları ile birlikte Katedralde ölüm adlı piyesi sadece birkaç sembolik eşyanın bulunduğu sahnede Eliot'un üslubuna yakın bir toklukla, çok güzel oynadıkları ifade edilerek Jean Villars'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 274).

Johann Christoph Friedrich von Schiller (OATET 389, 471; EÜM 211; ED 27, 146, 286) (Marbach, Württemberg 1759- Weimar, Saksonya 1805) Alman oyun yazarı, şair ve edebiyat kuramcısı. Askeri Akademide

sekiz yıl hukuk ve tıp eğitimi alan Schiller ilk oyunu olan Haydutlar Ulusal Tiyatroda 1782'de sahnelenmiş ve bu yapıt Alman tiyatro tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Eserlerinde mevcut bütün kurallara meydan okuduğu ve özgürlük düşüncesinin merkezinde bulunduğu için yaşamı boyunca sıkıntılı dönemler geçirmiş, parasal sıkıntı yaşamıştır. Çok çalışmaktan sağlığının bozulduğu dönemlerde bile Kant felsefesini ve kendi görüşlerini geliştirmek için çalışmıştır. O toplumsal düzenin ancak bireyin “estetik eğitimi”yle gerçekleşebileceğini göstermek için çalışmalarda bulunmuştur (Kolcu, 2003, 305).

OATET'te Namık Kemal'in, Celaleddin Harzemşah'ın hadiselerle dolu hayatından Schiller'in Wallensteine'ı gibi büyük ve bütün hayatı içine alan bir eser yazdığı (OATET 389), cemiyetin ferdi ezen kanunlarına ilk isyan eden yazar olan Schiller'den Ahmet Mithat'ın kimi zaman hız aldığı (OATET 471) söylenerek Johann Christoph Friedrich von Schiller'e iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Ahmet Vefik Paşa'nın La Grande Encyclopedie'de Schiller ve Shakespeare'den yapmış olduğu bazı tercümelerin bulunduğu ifade edilmesine rağmen ortada bu tarz bir tercümenin bulunmadığı söylenerek Johann Christoph Friedrich von Schiller'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 211).

ED'de Fransız İhtilali ve Romantizm hakkında bilgi edinmek için Musset'in Bir Zamane Çocuğunun İtirafı ile Schiller'in Haydutlar'ının okunması gerektiği (ED 27), dramatik eserlerde şahıslar ile şahısların ya da cemiyetin birbirleri ile ilişkide (aşk, rekabet, fikirde uzlaşmama vb.) bulunması gerektiği, bu ilişkileri de ilk inceleyen yazarların Schiller ve Goethe olduğu (ED 146), romantizm ve klasisizm arasındaki çatışmanın Schiller ve Goethe arasındaki münakaşadan çıktığı (ED 286) söylenerek üç yerde Schiller'e atıfta bulunulmuştur.

Johann Gottfried Herder (EÜM 389) (Mohrungen, Doğu Prusya 1744- Weimar 1803) Alman yazar. Eğitimi Königsberg'de tamamlayan Herder burada Kant'ın derslerini takip etmiş, Diderot ve Goethe gibi önemli edebiyatçılarla görüşmüş ve onlardan etkilenmiştir. “*Bir ulusun dilinin, o ulusun edebiyatının temeli*” olduğunu düşünen Herder toplumdan ilham alan

ve tarihten ayrılmayan bir yaratma sürecine inanmış, bütün eserlerini bu görüşü üzerine oluşturmuştur (BL, 1992, 5199).

EÜM'de Namık Kemal neslinin ve ondan sonra gelenlerin tarihi ile uğraştığı dönemlerde Tanpınar'ın kimi zaman adını bilmediği bir kitabın eksikliğini duyduğu kimi zamansa bir Herder'in, bir Fichte'in, bir Madame de Stael'in yokluğuna yandığı söylenerek Johann Gottfried Herder'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 389).

Johann Gottlieb Fichte (YK 92; EÜM 108, 389) (Oberlausitz 1762-Berlin 1814) Alman düşünce adamıdır. Felsefe sorunlarının çözümünde insan 'Ben'inden yola çıkarak yeni bir görüşün temelini atmıştır. Kant, Schlegel, Schleiermacher ve Tieck gibi düşünürlerle tanışıp onların etkisinde kalmıştır. Kant'ın kişiliğinde Alman idealizminin kaynağına inmiştir. Ona göre felsefenin temel ilkeleri üç kavramdan oluşmaktadır: Sav, karşı sav ve bireşim. Fichte'nin geliştirdiği bu yöneme diyalektik denilmektedir. 1810'da kurulan Berlin Üniversitesinin önce felsefe profesörü, sonra ilk rektörü olan Fichte ölünceye kadar bu görevde kalmıştır (TDÜA, 1983, 2144- 2146).

YK kitabında Fichte'ye bir kere atıf yapılmıştır (YK 92). Bu atıfta Tanpınar, başta Hüseyinzâde Ali Bey olmak üzere Rusya'dan gelen aydınların Lessing, Fichte, Schelegel gibi Alman Aydınlanma filozoflarının düşüncelerini yurda taşıdıklarını, bunun da dönemin Türkçülük hareketinde etkili olduğunu söylemektedir.

EÜM'de Ziya Paşa'nın milliyetçiliğinde Alman romantizminden ve özellikle Fichte'den gelen unsurların bulunduğu (EÜM 108), Namık Kemal neslinin ve ondan sonra gelenlerin tarihi ile uğraştığı dönemlerde Tanpınar'ın kimi zaman adını bilmediği bir kitabın eksikliğini duyduğu kimi zamansa bir Herder'in, bir Fichte'in, bir Madame de Stael'in yokluğuna yandığı (EÜM 389) söylenerek Johann Gottlieb Fichte'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Johann Peter Eckermann (MS 92) (Winsen, Hanover 1792-Weimar, Prusya 1854) Alman yazar. Büyük bir hayranlık beslediği Goethe'nin hem yardımcısı hem de yakın arkadaşı olan Eckermann 1838'de hem sarayda çalışmaya başlamış hem de kütüphaneci olmuştur. 1836- 1848 yılları arasında yayınladığı *Gesprache mit Goethe in den letzten Jahren*

seines Lebens, 1823- 32 (Yaşamının Son Yıllarında Goethe'yle Konuşmalar, 1823- 32) adlı yapıtı en önemli çalışmasıdır (AB, 1993, 620).

MS'de yüz yirmi yıl ya da daha öncesinde, Eckermann'ın konuşmalarından birinde Goethe'nin o gün birkaç kâğıt parçasına satılan gazetenin yarının hayatını idare edeceğini söylediği belirtilerek Johann Peter Eckermann'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 92).

Johann Sebastian Bach (EÜM 489; YG 364; ED 97) (Eisenach 1685- Leipzig 1750) Alman besteci. İlk müzik derslerini babasından alan Bach bu eğitimle keman çalışmaya başlamış, bunun yanı sıra klavsen ve org çalmayı da öğrenmiştir. 1700'de yıllarda St. Michael Manastırı'nda tiyatro, müzik ve dans dersleri almış ve koroda şarkı söylemeye başlamıştır. 1708'de Weimar'a önce Wilhemsburg Şatosu'nda, daha sonra Saray'a orgculuk yapmak üzere atanan Bach Prens'in müziğe olan ilgisinin azalması sonucu 1723'te Leipzig'deki Thomas Kilisesine Kantor olarak görev almıştır. Bach hayatı boyunca opera dışında müziğin bütün alanlarında eser vermiştir (Kaya, 2009, 20- 29).

EÜM'de İspanya Sefarethanenin bahçesinde bir kuşun sesiyle Aurealia'dan bir cümle hatırlayan Tanpınar bu ilhamın benzerine ancak Dante'nin Araf ya da Cennet'inde, Vivaldi ya da Bach'ın bazı parçalarında rastlanabileceğini ifade ederek Johann Sebastian Bach'a bir yerde atıf yapmıştır (EÜM 489).

YG'de her sanatın garip taraflarının birbirine benzediği, Behzad'ı veya öğrencilerini tanıyan bir kişinin, Watteau'ya herhangi bir resim terbiyesinden mahrum insandan daha çabuk ve kolay ulaşabileceği, Dede Efendi ile beslenmiş bir ruh için Bach'ın sadece bir kardeş olduğu (YG 364)

ED'de musikinin babası ve dini olarak değerlendirilmesi sebebiyle Sebastian Bach'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 97). Ayrıca Beethoven de bu dinin baştan aşağı bütün duaları olarak kabul edilmiştir.

Johann Wolfgang Von Goethe (YK 98,160; EÜM 39, 41, 54, 63, 91, 321, 430, 473- 475; YG 306; ED 28, 50, 56, 101, 142, 146, 189, 198, 254, 286;MS 62, 84, 86, 92, 133, 138) (Frankfurt 1749-Weimar 1832) Alman yazar ve şairdir. İyi bir eğitim gören Goethe özel hocalardan Grekçe, Latince,

İbranice, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, tarih, coğrafya, teoloji, doğa bilimler, matematik, resim ve müzik dersleri almıştır. Strassburg Üniversitesinden hukuk diploması almıştır. Burada dil üzerine araştırmalar yapan Herder'le dostluk kurmuştur. Herder'in Arapların kendi dillerindeki kutsal kitaba sahip olmaları gibi Almanların da Almanca yazılmış klasik kitaplarının olması halinde Latincenin Alman diline asla hükmedemeyeceğini düşüncesini Goethe ile paylaşması ve ona Kur'an'ı okumayı tavsiye etmesi üzerine Goethe İslam dini ile yakından tanışmıştır. Kuran-ı Kerim'i okuyan Goethe İslamiyet'e ilgi duymuş, şark kültürüyle ilgili araştırmalar yapmıştır (Kolcu, 2003, 300).

YK kitabında iki yerde Goethe'ye atıfta bulunmaktadır. Sayfa 98'de Goethe'nin XIX. asrın başında artık Latince yazılmadığı için üzüldüğünü söyleyerek Goethe'ye atıfta bulunmaktadır. Tanpınar diğer atfı Edgar Allan Poe ile Yahya Kemal'i kıyaslarken Goethe'nin bir sözüne göndermede bulunarak yapmıştır (YK 158).

EÜM'de Johann Wolfgang Von Goethe'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 39, 41, 54, 63, 91, 321, 430, 473-475). Bu atıflarda entelektüel Avrupa'nın XV. asırdan itibaren bir tek aile gibi yaşamaya başladıkları için Byron, Goethe, Hugo gibi isimlerin şiirde kolayca dünya ölçüsünde şöhret kazandıkları (EÜM 39), dünya ölçüsünün bazen Shakespeare'de olduğu gibi şaşırırken bazen de Byron, Goethe, da Vinci, Michel Ange'de olduğu gibi klasikleşecek isimleri keşfettiği (EÜM 41), hür yaratılışını nefsinde bir sel, bir tufan gibi duyan Balzac'ın küçük hesabın hiç karışmadığı yanında ise Michelangelo'ya, Rembrandt'a, Rodin'e, Shakespeare'e, Goethe'ye benzediği, kendisinden sonra ise çok az sanatçının ona benzediği, sanatlarını biraz fazla sınırlandırmış olmakla beraber Tolstoy, Dickens, Zola, Proust, Huxley, Roger Martin du Gard ve Giono'un onu andırdığı (EÜM 54), resimden anlayan Goethe'nin kendisinin de resim yaptığı (EÜM 63), Goethe'nin gençliğinde Alman katedralleri hakkında yazmış olduğu bir çalışmayı okuyan Tanpınar'ın onun klasik Goethe, Yunan aşkı Goethe, Voltaire'in ve Racine'in sakin ve ağırbaşlı öğrencisi, Racine hayranı Goethe gibi hâllerini görmeye başladığı (EÜM 91), Tanpınar'ın en iyi okuduğu şairler arasında Yahya Kemal, Baudelaire ve Goethe'nin bulunduğu (EÜM 321), Yunus Kazım Köni'nin Bir Kadının Jurnalından adlı eserini okuyan

Tanpınar'ın buradaki kadın ile Bettina von Arnim'in mektuplarındaki bir taraftan daha sonra kendisiyle evlenmeye razı edeceği Von Arnim'i seven, diğer taraftan rüyalarında ihtiyar Goethe'nin önünde dans etmekten hoşlanan kadını anlamadığı bir sebepten hayallerinde birleştirdiği (EÜM 430), Abdülhak Adnan Adıvar'ın Goethe'nin Faust'u üzerine bir çalışma hazırladığı (473- 475) ifade edilmiştir.

YG'de Tanpınar'ın ilk büyük keşfi Baudelaire'den sonra Verlaine, Mallarme, Goethe, Hoffmann, Dostoyevski ve Poe'yu okuduğu, Anatole France'ın kendisini bu yolda geciktirenlerden olduğu (YG 306)

ED'de pek çok yerde Goethe'ye atıf yapılmıştır (ED 28, 50, 56, 101, 142, 146, 189, 198, 254, 286). Bu atıflarda edebiyata çocuğun Dickens ve Goethe ile girdiği, Dostoyevski'ye de Goethe'den geldiği belli olduğu (ED 28), şiire nasıl başlanacağı ile ilgili olarak Goethe'nin Şiir ve Hakikat'in okunması gerektiği (ED 50), XIX. asırda Baudelaire ile Goethe arasında olan Byron'a Lamartine'in yazdığı mektubun en güzel şiir olduğu (ED 56), aşkın alınıp satılmadığını anlatmak için "*Sizi seviyorsam bundan size ne ?*" dediği (ED 101, 198), ona göre yaşanana zamanın kaybolmayıp başka durumlarda devam ettiği, eline geçen her şeyi (fikir, mit vb.) kendi içinde eriten muhayyilenin bu durumlarda büyük rol oynadığı (ED 142), dramatik eserlerde şahıslar ile şahısların ya da şahıslar ile cemiyetin birbirleri ile ilişkide (aşk, rekabet, fikirde uzlaşmama vb.) bulunması gerektiği, bu ilişkileri de ilk inceleyen yazarların Schiller ve Goethe olduğu (ED 146), Namık Kemal'in romancı olarak Balzac ve Hugo'yu zikrettiği, Goethe ve Musset'ten ise sadece birkaç defa söz ettiği (ED 189), Goethe'nin Verther'i yazmasaydı intihar edeceği (ED 254), romantizm ve klasisizm arasındaki çatışmanın Schiller ve Goethe arasındaki münakaşadan çıktığı (ED 286) ifade edilmiştir.

MS'de Hugo'nun iç nizam konusunu çok sevdiği ve hassasiyetinde bir kural hâline getirdiği (MS 62), eserlerin yazıldıkları dillerin yazarlarının tanınması ile oldukça bağlantılı olduğu, Hugo'nun şöhretinin asıl sebebinin bu olduğu (MS 84), şöhretin kimi zaman döneme içi boş bir isim bırakırken kimi zamansa Goethe'de olduğu gibi hedefini şaşırmadığı (MS 86), yüz yirmi yıl ya da daha öncesinde, Eckermann'ın konuşmalarından birinde Goethe'nin o gün birkaç kağıt parçasına satılan gazetenin yarının hayatını idare edeceğinin söylediği (MS 92), bir taraftan Mevlana'nın rubailerini tercüme

ederken diğer yandan Goethe'nin hayatını yazan Yücel'in terkinin önemini bildiği (MS 133), Hasan Ali Yücel'in gerçekteşirdiği tercüme işi sayesinde kütüphanelerde Sophokles ile Goethe'nin, Ibsen ile Descartes'in birlikte bulunduğu (MS 138) ifade edilerek Goethe'ye altı yerde atıf yapılmıştır.

Johanne Joachim Winckelmann (EÜM 466) (Stendal, Prusya 1717- Trieste, İtalya 1768) Alman arkeolog ve sanat tarihçisidir. Eski Yunan kültüründen ve özellikle Homeros'tan etkilenen Winckelmann Halle Üniversitesinde ilahiyat, Jena Üniversitesinde tıp okumuş, Bünau kontunun kütüphanecisi olduğu dönemde Yunan sanatını yakından tanımuştır. Arkeolojik çalışmaların uzmanlar tarafından yapılmasını savunduğu için modern arkeolojinin babası olarak kabul edilmiştir. Yunan estetiğinin felsefi bir tanımlamasını yaparken sık sık "soylu yalınlık ve sessiz görkemlilik" tabirini kullanan Winckelmann yazılılarıyla eski Yunan sanatına duyulan ilginin artmasına yol açmış ve Batı resim ve heykel sanatının yanı sıra edebiyat ve felsefesini de etkilemiştir (AB, 1993, 417).

EÜM'de Lessing'in Laokoon adlı eserinde İngiliz sanat eleştirmenlerinden Spencer ile Alman Rönesansının en önemli adamlarından Winckelmann'ı tenkit ettiği söylenerek Winckelmann'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 466).

John Dillon (ED 257) (Blackrock 1851- Londra 1927) İrlandalı hekim ve siyaset adamı. Ateşli bir milliyetçi olan Dillon İrlanda Partisi'ni bütün gücüyle desteklemiş, 1880'de milletvekili olmuş, 1896'da İrlanda Milli Federasyon'unun başkanı olmuştur. 1918'de Redmond'un yerine İrlanda Partisinin başına geçmiş ancak başarı sağlayamamıştır (ML, 1969, 702).

ED'de Halide Edip'in İngiltere'deyken milliyetçi ve sosyalist bir adam olan Mr. Dillon'la dostluk kurduğu ve hatıralarında bundan fırsat buldukça söz ettiği söylenerek bir yerde Dillon'a atıf yapılmıştır (ED 257).

John Keats (EÜM 257) (Londra 1795- Roma 1821) İngiliz romantik şair. Dağılmış bir ailenin çocuğu olan Keats tıp öğrenimi görmek için Londra'daki Guy's Hastanesinden hekim olarak çalışma izni aldıysa da edebiyata olan ilgisi ağır basmıştır. şiir yazarken kimliğinin duygularını

etkilemesine izin vermeyen Keats Yunan mitolojisinden aldığı öyküler aracılığıyla şiirlerine felsefi bir bakış açısı yerleştirmiş, böylece canlı imgeleri ve duyumsal özellikleri şiirlerinde kullanabilmiştir (AB, 1993, 319, 320).

EÜM'de Shakespeare'in, Dickens'in, Keats'in memleketinde dolaşan Hamit'in düşünceleri itibariyle edebiyata yeni bir şey getiremediği, onun fikirlerini yerli atmosferin idare ettiği söylenerek John Keats'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 257).

John Milton (EÜM 63; ED 121, 212, 232) (Londra 1608- Londra 1674) İngiliz şair, siyaset adamı ve tanrıbilimci. 1632'den Cambridge Üniversitesinden mezun olan Milton Floransa, Roma ve Venedik'i gezdikten sonra 1641'de iç savaşın ardından yapılan devrimin en önemli ismi olmuş, inanç özgürlüğünü her türlü hiyerarşiden üstün tutmuştur. Dışişleri Bakan Yardımcılığı da yapan Milton Cromwell'in özellikle Paris temsilciliğini yapmıştır. Paganist kültürden Hristiyan inançlarına kadar pek çok kaynaktan beslenen şair şiirlerinde güzeli ve yüce olanı anlatmıştır (Kolcu, 2003, 245, 246).

EÜM'de eserinde, hissettiği rengi, şekli, ışığı aksettirmeyi kullandığı dil ile sağlayan ve gözleri görmeyen John Milton'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 63).

ED'de Hugo'nun Milton ve Dante ayarında bir şair olduğu (ED 121), daha önce edebiyatta olmayan can sıkıntısının Milton gibi modern şairlerle edebiyata girdiği (ED 212), hüznün de Milton, Byron gibi romantiklerden geldiği (ED 232) söylenerek üç yerde Milton'a atıf yapılmıştır.

John Ruskin (ED 264) (Londra 1819- Coniston, Lancashire 1900) İngiliz yazar, eleştirmen ve sanatçı. Resme meraklı bir şarap tüccarı olan babasıyla küçük yaşlardan itibaren gezmeye başlayan Ruskin bu gezilerde önemli resim koleksiyonlarını görme olanağı bulmuştur. Pek çok kez İtalya'ya gitmiş, 1851'de dönemin resim anlayışına karşı çıkararak Ön-Raffaellocular hareketini desteklemeye başlamıştır. 1857'den sonra Ulusal Galeri'nin düzenlenmesiyle uğraşan Ruskin 1869'da Oxford Üniversitesinin ilk Slade Kürsüsü profesörlüğüne seçilmiş, güzel sanatlar konusunda verdiği derslerle

büyük başarı kazanmıştır. Dekoratif sanatlarda ve mimarlıkta Gotik Canlandırmaçılık akımının öncülüğünü yapmıştır (AB, 1993, 545, 546).

ED'de Remy de Gourmont, Alain, Anatole France ve Palea, Barres ve John Ruskin'in eserlerini okuyan Haşim'in eskilerle de haşır neşir olduğu söylenerek bir yerde John Ruskin'e atıf yapılmıştır (ED 264).

John Steinbeck (EÜM 123, 124; YG 326; ED 48, 69) (Salinas, Kalifornia 1902- New York 1968) Amerikalı romancı. Stanford Üniversitesinde edebiyat ve Pacific Grove Araştırma Enstitüsünde deniz bilimleri okuyabilmek için çeşitli işlerde çalışan Steinbeck romanlarında Kaliforniya'daki basit insanların yaşayışını ve konuşmalarını anlatmış, 1962'de Nobel edebiyat ödülünü kazanmıştır. II. Dünya Savaşı döneminde ve Avrupa'da yaptığı muhabirlik sırasında yaşadığı olaylar yazarın eserlerinde sosyal eleştiri yapmasına neden olsa da zamanla eski serseri romanlarındaki alaycı havasına geri dönmüştür (Kolcu, 2003, 468, 469).

EÜM'de II. Dünya Savaşı başlarında Türk edebiyatında ortaya çıkarak genç nesil üzerinde güçlü bir rüzgâr gibi esen Steinbeck ve Hemingway tesirine yabancı kalan Sait Faik Abasıyanık'ta Camus'un L'Etranger (Yabancı) adlı eserini hatırlatan bazı benzerliklerin bulunduğu söylenerek Steinbeck'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 123, 124).

YG'de edebiyatta yeteri kadar dünyaya açılmadığından şikâyetçi olan Tanpınar'ın hikâye ve romanda, geçmişte Tchekhov ve Gorki'nin, bugün ise Steinbeck ve Amerikan romanının tesirinde kaldığını ancak tek tesirin edebiyatçıları kısır bıraktığını düşündüğü ifade ederek Steinbeck'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 326).

ED'de sinemadaki olaylardan Byron, Sartre ve Steinbeck'in edebiyatta yararlandıkları, bir cümle sonundaki kelime veya jestten diğer odadaki bir başka hâle geçebildikleri (ED 48) ve Yaşar Kemal'in nesirde Steinbeck'in tesirinde olduğu (ED 69) söylenerek iki yerde Steinbeck'a atıf yapılmıştır.

Jonathan Swift (MS 100) (Dublin 1667- Dublin 1745) İngiliz yazar. Dublin'de Trinity Collegede öğrenim gördükten sonra 1689'da Sir William Temple'in yanında katip olarak çalışan ve patronunun büyük

kütüphanesinden istifade eden Swift bazı diplomatik görevlerde bulunmuş, edebiyat çevrelerinde eski- yeni tartışmasına girmiş, Examiner gazetesinin yöneticiliğini yapmıştır. 1726'da İngiliz toplumunu ve tüm uygar medeniyetleri eleştirdiği *Guliver's Travels* adlı eserini yayınlamış ancak eser zaman içerisinde çocuk klasikleri arasına girmiştir. Yazar bu eseriyle edebiyat çevresini derinden etkilemiştir (Kolcu, 2003, 253).

MS'de *Gulliver'in Gezileri* adlı eserini sadece çocuklar için yazmadığı, aslında bu eserin döneminin İngiltere'sine yapılan en geniş hücum olduğu ifade edilerek Jonathan Swift'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 100).

Joris Karl Huysmans (ED 223, 224) (Paris 1848- Paris 1907) Fransız yazar. Sözcüklerin anlamlarının çok ötesinde güçleri olduğuna inanan yazar ilk eserlerinde Zola ve natüralistlere yaklaşmıştır, 1877'den sonraları giderek natüralizmden uzaklaşmış, dekadancılara benimsenmiştir. 1884'te yazdığı başyapıtı sayılan *A rebours* adlı eseri ise o güne kadar var olan bütün edebiyat akımlarının reddi niteliğindedir. Edebiyatta modern sanatı müjdeleyen natüralist spiritüalizm akımını geliştirmiştir (BL, 1992, 5434).

ED'de *Les Essantes* adlı eserin adeta *Les Correspondes*'in bir devamı niteliğinde imalarla dolu bir eser olduğu (ED 223) ve Huysmans'deki kahramanın bir dekadancılık olduğu (ED 224) söylenerek iki yerde Huysmans'e atıf yapılmıştır.

José Maria de Heredia (YK 20,68; EÜM 332, 333; ED 77, 78, 82, 87, 97, 268; MS 144) (La Fortuna, Santiago de Cuba yakınında 1842- Bourdonne Şatosu, Houdan'ın yanında 1905) Fransız şair. Genç yaşta Fransa'ya giden Heredia iyi bir öğrenim aldıktan sonra edebiyat dünyasına girmiş, bundan sonra yalnız sanatı ve yöneticiliğini yaptığı Arsenal Kitaplığı için yaşamıştır. Tek eseri olan *les Trophées* (1893) ile parnasyan estetiğinin kusursuz bir örneğini ortaya çıkarmıştır. Sonelerinde eski Yunan ve Latin şairlerinden esinlenen Heredia Türk edebiyatında özellikle Yahya Kemal üzerinde etkili olmuştur (BL, 1992, 5199).

YK kitabında dört yerde Hérédia'ya atıfta bulunulmuştur (YK 20,68). Atıfların tümü Yahya Kemal'in Paris'teki yıllarında Hérédia ile onun soneleri ile ilgilenmesi bağlamında yapılmıştır.

EÜM'de Yahya Kemal'in derslerinde dinlediği Heredia'yı Yahya Kemal'in Pakistan elçiliği için İstanbul'dan ayrıldığı sıralarda çok kışkırdığı ve Yahya Kemal'i onun dehası ile yolculamayı çok istediği söylenerek Heredia'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 332, 333).

ED'de Parnasların Heredia'nın "*Çökmeye başlayan sisler içinde çan çalıyordu.*" mısrası gibi her satırda bir manzaranın resmedilmesini istediği, Heredia'nın Artemis'ten bahsederken "*Ay ilâhi ve avcı bir ilâhedir. Sen bâkir ve erkekçe kudretin içinde, saçlarını arkaya atmış gidiyorsun.*" dediği, buradan Akıncılar'ın tekniğine gidilebileceği (ED 77), şiirden "*Şiir sadece şiir söyleme sanatı ile meydana gelir*" diye söz ettiği (ED 78), Yahya Kemal'in Moreas'tan başka Heredia ve Verlaine'in etkisi altında olduğu (ED 82, 87, 268), onun Heredia'nın öğrencisi olmasıyla ve tarih tra'lerini yakalaya yakalaya tasavvufa vardığı (ED 97) söylenerek altı yerde Heredia'ya atıf yapılmıştır.

MS'de Tanpınar intihal iddialarına karşı Racine ve diğer yazarların çalışmalarını kontrol ettiği ancak intihal ile ilham alma ya da yeniden yaratma süreçlerini birbirlerine karıştırmamak gerektiği ifade edilerek José Maria de Heredia'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 144).

Joseph Charles Mardrus (ED 60, 187) (Kahire 1868- Paris 1949) Fransız hekim ve şarkiyatçı. İçişleri Bakanlığında sağlık hekimliği yapan Mardrus özellikle Binbir Gece Masalları'ndan yaptığı uyarılama ile tanınmıştır (1898- 1904). Cezayir ve Doğu'da da çalışmıştır (ML, 1969, 379).

ED'de halk muhayyilesinin ve Şarkın en büyük eseri olan Binbir Gece Masalları'nın Mardrus ve Galland tarafından iki tercümesinin yapıldığı, bunlardan Galland'inkinin daha iyi olduğu ve bu eserlerin edebiyata büyük tesiri bulunduğu söylenerek Doktor Mardrus'a iki yerde atıf yapılmıştır (ED 60, 187).

Joseph Conrad (EÜM 482; ED 86, 232) (Berdiçev, Polonya 1857- Canterbury, Kent, İngiltere 1924) Polonya asıllı İngiliz öykü ve roman yazarı.

1874'te Marsilya'ya giden Conrad dayısının sayesinde hiçbir sıkıntı çekmeden Batı Hint Adaları'na gitmiş, Venezuela açıklarında dolaşmış, 1878'de İngiltere'ye ayak basmış, Londra'dan Sidney'e yün taşıyan, on altı yıl çalışacağı bir gemiye tayfa olarak yazılmıştır. 1886'da İngiliz vatandaşı olmuş ve bir süre sonra kaptanlık belgesi almıştır. Kongo, Afrika, İngiltere, ABD'ye de giden Conrad tüm gezilerini eserlerine yansıtmıştır. Bağlılık duygusunun yenilgiye uğraması ve insanın dışındaki kötülüğün içindeki kötülük tarafından da onaylanması onun en başarılı romanlarının ana temasıdır (AB, 1993, 132).

EÜM ve ED'de deniz ve balıkçılığın edebiyata Hugo ile birlikte girdiği, daha sonra Pierre Loti, Joseph Conrad, Jack London ve Hemingway tarafından kullanıldığı söylenerek Conrad'a atıf yapılmıştır (EÜM 482; ED 86, 232).

Joseph François Michaud (OATET 413, 415; EÜM 117) (Albens 1767- Passy 1839) Fransız gazeteci ve tarihçidir. 1790'da Paris'e giderek kral taraftarı bir gazeteci olarak büyük faaliyet gösteren Michaud gazete sansürcülüğüne getirilmiş, Histoire des Croisades (Haçlılar Tarihi, 1811-1822), Biographie Universelle (Evrensel Biyografya, 1811 ve sonra) ve Collection de Memoires pour servir a L'Histoire de France (Fransa Tarihine Yardımcı Olacak Anılar Koleksiyonu, 1833- 1844) adlı eserlerini yayımlamıştır (ML, 1969, 745).

OATET'te Michaut'un Haçlılar tarihindeki Salahattin'le ilgili bölümleri okuduktan sonra Namık Kemal'in İslam kahramanını korumak için Salahaddin-i Eyyübi'yi yazdığı söylenerek Joseph François Michaud'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 413, 415).

EÜM'de çok okunan Valery, Proust, Gide gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Jacques Prevert, H. Michaud, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı söylenilerek Joseph François Michaud'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 117).

Joseph Hammer (BŞ 113; OATET 47, 144, 145, 170, 342, 415, 417, 418; YK 158; EÜM 200- 202, 357, 42; ED 79) (Graz 1774-Viyana 1856)

Osmanlı tarihçiliğine önemli katkılar sağlayan Avusturyalı tarihçidir. Doğu Dilleri Akademisini bitirip diplomat olmuş ve İstanbul'daki elçiliğe tercüman olarak yollanmıştır. Bu görevinde pek çok arşiv ve kütüphane araştırması yapmış, Binbir gece Masalları'nı Almacaya çevirmiştir. 1811'de saray tercümanı olan Hammer 1847'de Bilimler Akademisinin kurulmasını sağlamış ve ilk başkanı seçilmiştir. Gerek *Geschichte der Osmanischen Reiches* (Osmanlı Devleti Tarihi) adlı eseriyle gerek diğer çalışmalarıyla hem Osmanlı ve Doğu tarihçiliğinde yeni bir dönem başlatmış hem de Goethe başta olmak üzere Alman edebiyatını etkileyip yeni bir ilham kaynağının doğmasını sebep olmuştur. Osmanlı seyahatnamelerini Avrupa'ya ilk tanıtan tarihçi olan Hammer Evliya Çelebi'nin *Seyahatname'si* ile Kâtip Çelebi'nin *Cihannüma'sının* Osmanlı Avrupası'yla ilgili bölümlerini İngilizceye çevirmiştir (TDÜA, 1983, 2610).

BŞ'de Şeyh Edebalı'nın Sultan Osman için gördüğü rüyayı, Tevrat'taki Yakup'un rüyasına gör uydurulmuş eski bir hükümdar rüyasına çok benzediğini düşündüğü ifade edilerek Hammer'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 113).

OATET'te Joseph Hammer'e sekiz yerde atıf yapılmıştır. Bu atıflarda Hammer'in 1716'da De Rochefort adlı bir Fransız'ın Babıali'nin hizmetinde çalışmak için yabancı mühendislerden oluşan bir çalışma ekibinin kurulmasını önerdiğini yazdığı (OATET 47), *Encümen-i Şuara'da* çalışan azınlık aydınlardan olduğu (OATET 144), Cevdet tarihi eserinin *Encümen-i Daniş'in* Ahmet Cevdet Paşa'dan Hammer'i tamamlayacak uzun bir çalışma ısmarlaması üzerine yazıldığı (OATET 145, 170), Batılı manada büyük bir tarihçi olan Hammer'in Şark dilleriyle birlikte Yunanca, Latince ve belli başlı bütün Avrupa dillerini bildiği (OATET 170), Topal Osman Paşa'nın açık fikirliliğini pek çok kez öven Hammer'den (OATET 342) Namık Kemal'in yararlandığı (OATET 415) ve kendisinden etkilenerek sadece bir Osmanlı tarihi yazma planını değiştirdiği, Cezmi'ye Roma ve İslam tarihlerinden oluşan bir mukaddime yazdığı (OATET 417), Kanije Muhasarası'nda ise tarihi ahlakın saf bir timsali olarak görmek istediğinden Hammer gibi tarihçilerin düşünceleriyle çarpışarak ilerlediği (OATET 418) belirtilmiştir.

YK'de Osmanlı Devleti Tarihi eseri bağlamında Hammer'e bir yerde göndermede bulunulmuştur (YK 158).

EÜM'de Encümen-i Danişin Ahmet Cevdet Paşa'ya altı adet Hammer'i tamamlayacak bir tarih yazmasını istediği (EÜM 200), Ahmet Cevdet Paşa'nın Hammer'in çalışmasından çeşitli yönlerden faydalandığı (EÜM 201, 202), Yahya Kemal'in anlattığı hikâyelerin Hammer ile Cevdet Paşa'yı adeta tamamlayan eserler olduğu (EÜM 357), Türk tarihinde Cevdet Paşa'dan sonra en ciddi tarih hareketine girişmiş olan kişinin Hammer mütercimi Ata Bey'in oğlunun Nurullah Ataç olmasına rağmen tarih biliminin bilincini almadığı (EÜM 421) ifade edilerek Hammer'e beş yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Yahya Kemal'in tarihi en iyi kaynak olan kişiden öğrendiği söylenerek bir yerde Hammer'e atıf yapılmıştır (ED 79).

Joseph Mallord William Turner (YK 140, 141, 171) (Londra 1775- Londra 1851) İngiliz ressamdır. 1807-1819 arası sanat yaşamının ilk dönem eserlerinde düzenlemelerdeki klasik anlayış ve görünümlere şiirsel bir nitelik kazandırma anlayışı ağır basmış, 1812'den sonra ise manzaranın maddeden arındırması eğilimi eserlerine hâkim olmuştur. İtalya'ya yaptığı ilk yolculuk meslek yaşamında önemli bir dönemeç oluşturmuştur. Deniz manzaraları, doğal afetler, fırtınalar, çığların yanı sıra tarihsel ve mitolojik konulu yapıtlarında ışık her zaman için temel öge olmuştur. Klasiklikten romantizme doğru bir gelişme gösteren ressam sonunda soyut resmi çağrıştıracak derecede gerçeği yansıtmaktan uzaklaşmıştır. Turner, modern ustalar içinde etkisi edebiyat ve müziğe de yansıyan büyük bir sanatçıdır (BL, 1992, 11762).

YK'de üç yerde Turner'a atıfta bulunmaktadır. Bu atıfların tümü ressamın tabloları ve tablolarındaki ışık unsuru nedeniyle yapılmaktadır (YK 140, 141, 171).

Joseph Marie Eugène Sue (OATET 462, 471; ED 27, 278) (Paris 1804- Annecy-le-Vieux 1857) Fransız romancı. Deniz kuvvetlerinde cerrah olarak çalışan Sue dört yıl durmadan yolculuk yapmış, babasının ölümünden sonra kendisini edebiyata vermiştir. 1842- 1843 yılları arasında tefrika edilen Les Mysteres de Paris (Paris Esrarı) adlı eseriyle büyük ün kazanan Sue halk tarafından çok sevilmiş ve 1848'te Paris'ten milletvekili seçilmiş, 1851'deki

hükümet darbesinden sonra köşesine çekilerek eserlerini yazmaya devam etmiştir (ML, 1969, 599).

OATET'te Ahmet Mithat'ın romanda herhangi bir sınıflandırmaya gitmediği, Cervantes, Octave Feuillet ile Hugo'yu, Xavier de Montepin ve Eugenne Sue ile aynı yere koyduğu (OATET 462), Namık Kemal'in kahramanlarının ne Eugene Sue ve Dumas'ın isyanını ne de Jules Verne'in kahramanlarının insan şartlarının üstüne çıkma ihtirasını taşıdıkları(OATET 471) söylenerek Joseph Marie Eugène Sue'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de XIX. asırda gazeteyle birlikte romanın tefrika edilmeye başlandığı ve Paris Esrarı gibi entrika roman gibi yeni türler ortaya çıktığı (ED 27) ve Dumas'ın Sue ile Hugo arasında olduğu (ED 278) söylenerek iki yerde Sue'ya atıf yapılmıştır.

Joseph Marie Jouanin (EÜM 192)) Jules Van Gaver ile La Turquie adlı eseri kaleme alan yazardır.

EÜM'de Jouanin ile van Gaver'in birlikte yazdıkları La Turquie adlı eserinde II. Mahmut'un öldürülmeye çalışılmasında suçlu bulunduğundan dolayı Pertev Paşa'nın görevden alındığı söylenilerek Joseph Marie Jouannin'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 192).

Jules Husson Champfleury (ED 69) (Laon 1821- Sevres 1889) Fransız yazar. Baudelaire, Murger, Nadar'ın dostu olan Champfleury gerçekçi okulun öncülerindedir. Halk sanatına eski saygınlığını kazandırmak için çalışmış, halk kültüründeki küçümsenen nesnelere estetik değerini ve tarih ile etnografya için taşıdığı önemi vurgulamıştır. Kuramsal yazılarının yanı sıra günlük yaşamı betimlediği, taşra ve burjuva yaşayışını eleştiren yirmi dolayında roman yazmıştır (BL, 1992, 2317).

ED'de iki türlü realizm olduğunu ileri süren Tanpınar bunlardan ilkinin Champfleury, Duranty ve Murger'in yaptığı gibi halktan aldığı halka iade eden realizmden, ikincisinin ise Goncourtlar, Daudet ve Maupassant gibi üslup sahibi yazarların realizminden oluştuğunu söyleyerek Champfleury'ye bir yerde atıfta bulunmuştur (EÜM 69).

Jules Gabriel Verne (OATET 471) (Nantes 1828- Amiens 1905) Fransız yazar. Yazı hayatına tiyatro eserleri yazmakla başlayan Verne çeşitli opera komik librettoları hazırlamış, yeni bir tür olan bilimsel roman çıkırını açtığı Seksen Günde Devri Âlem gibi romanlarında büyük kehanetleri andıran buluşlarını anlatmıştır. Ayrıca Germen diliyle ilgili önemli bir fonetik kuralına adını vererek modern dilbiliminin öncülerinden biri olarak kabul edilmiştir (ML, 1969, 577, 578).

OATET'te Namık Kemal'in kahramanlarının ne Eugene Sue ve Dumas'ın isyanını ne de Jules Verne'in kahramanlarının insan şartlarının üstüne çıkma ihtirasını taşıdıkları söylenerek Jules Gabriel Verne'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 471).

Jules Laforgue (MS 145) (Montevideo, Uruguay 1860- Paris 1887) Fransız şair. Paris'te Güzel Sanatlar Yüksekokulunda Hippolyte Taine'in derslerini izlemiş, yazar Bourget'in aracılığıyla sanat koleksiyoncusu ve gazete yöneticisi Charles Ephrussi'nin sekreteri olmuş, 1881'de Berlin'e giderek İmparatoriçe Augusta'nın özel öğretmeni olmuş, en önemli eserlerini bu dönemde yayınlamıştır. Budacılık, Alman felsefesi, Schopenhauer'un kötümser düşüncesi ile Hartmann'ın bilinçaltı kuramından etkilenen yazar şiir kitaplarında ölüm saplantısını, yalnızlığını ve günlük yaşamın tekdüzeliğinde duyduğu sıkıntıyı ironik bir üslupla işlemiştir. Günlük konuşma dilini deneysel bir yaklaşımla kullanmış, popüler şarkıların klişeleşmiş sözlerini felsefi ve bilimsel terimlerle kaynaştırarak son derece modern sayılabilecek imgeler yaratmıştır. İronik şiir ustası ve Vers Libre'in yaratıcılarından olan simgeci şair Laforgue gerçeküstücülerin yanı sıra Ezra Pound, Eliot ve Hart Crane gibi XX. yüzyıl şairlerini etkilemiştir (AB, 1993, 178).

MS'de Kültür Haftası dergisinin bir toplantısında Yahya Kemal'in Laforgue'dan Mallarme'ye kadar sembolizmin üstatlarından söz ettiği belirtilerek Jules Laforgue'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 145).

Jules Lemaitre (YK 67; MS 25, 170) (Vennecy, Loiret 1853-Tavers, Loiret 1914) Fransız eleştirmen ve yazardır. Parnasçılıktan esinlenen şiir denemeleri pek dikkat çekmeyen Lemaitre'nin dergilerde yayımlanan ve

Contemporains ile Impressions de théâtre adlı kitaplarında bir araya getirilen edebiyat ve tiyatro eleştirileri oldukça büyük ilgi toplamıştır (BL, 1992, 7421).

YK'de bir yerde Lemaitre'ye atıfta bulunulmuştur. Tanpınar Yahya Kemal'in derslerde Hugo'dan bahsettiğini ancak o dönemlerde Hugo'nun çok fazla tanınmış bir yazar olmadığını, daha çok Lamartine'nin yıldızının parladığını, "*Lamartine'in şiiri tam anlamında arı şiirdir*" diyen Lemaitre'nin dikkatleri Lamartine üzerine çektiğini söylemektedir (YK 67).

MS'de Fransız İhtilali sırasında Bastille'in halk tarafından yıkılması olayı için "*O gün bir yağmur yağsaydı Paris en karakteristik binalarından birine bugün sahip olurdu*" diyerek alay ettiği (MS 25), Fransız şairlerinin güzel mısralarından derleyerek meydana getirdiği manzumenin kime ait olabileceğini sorduğu (MS 170) ifade edilerek Lemaitre'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Jules Mazarin (OATET 574; YK 112) (Pescina, Abruzzi 1602-Vincennes 1661) İtalyan asıllı Fransız devlet adamıdır. Cizvit Kolejinde öğrenim görmüş, Alcalá'da din hukuku öğrenimi görmüştür. Zarif, yakışıklı, uysal ve çalışkan bir insan olan Mazarin Richelieu'nun ve Louis XIII'ün sevgisini kazanmış, Louis XIV'ün vaftiz babası olmuş, kardinallik yapmıştır. Çeşitli entrikalara karışmasına, halk arasında pek sevilmemesine rağmen Fransa'nın hizmetinde büyük bir devlet adamı olduğunu ispat etmiştir. Heykel, kitap ve tablolar toplamış, koleksiyonculuk ve sanat koruyuculuğu yapmıştır (ML, 1969, 483, 484).

OATET'te Güneş-kralın ilk sevgilisi olan Kardinal de Mazarin'in yeğeni, Paris surlarının dışında kendisini ağlayarak uğurlayan genç hükümdara "*Efendimiz, kralsınız, kalmamı irade edeceğiniz yerde ağlıyorsunuz!*" dediği ve Racine'in Berenice adlı trajedisinin bu cümlelerin duygusunun etrafında teşekkül ettiği söylenerek Kardinal de Mazarin'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 574).

YK'de Tanpınar, Fransız medeniyetinin Richelieu, Mazarin ve XVI. Louis devirlerinin en olgun dönemleri olduğunu söyleyerek Mazarin'e atıfta bulunmuştur (YK 112).

Jules Michelet (YK 28, 45, 59; ED 267; MS 25) (Paris 1798-Hyeres 1874) Fransız yazar ve tarihçidir. Üstün yetenekli bir öğrenci olan Michelet Plutarkhos'un Bioi (Ünlü İnsanların Hayatı) adlı teziyle yirmi bir yaşında edebiyat doktoru olmuştur. Sainte-Barbe Koleji tarih öğretmenliğine tayin edilmiştir. Modern tarih ve felsefesiyle ilgili yayınladığı eserlerle beraber artan ünü sayesinde soyluların çocuklarına ders vermeye başlamıştır. 1831'de Milli Arşiv Tarih bölümü şefliğine getirilmiş, aynı yıl edebiyat fakültesinde öğretim görevlisi, 1838'de Collège de France'ta tarih ve ahlâk profesörü olmuştur. Burada hem liberal düşüncelerin öncülüğünü yapmaya başlamış hem de tarih araştırmalarını derinleştirerek birçok inceleme yayınlamıştır. Köklü liberal düşünceleri zaman zaman onu hükümet ve Papalık ile karşı karşıya getirse de o kendi düşüncelerinin mücadelesine ve eserlerini yayınlamaya devam etmiştir. Michelet coğrafi ortamın insanlar üzerindeki etkisine büyük önem vermektedir. Krallara, efendilere, kiliseye gittikçe artan bir kin beslemekte, bu durum onun nesrine karamsar bir coşkunluk katmaktadır (ML, 1969, 749, 750).

YK'de Michelet'in "*Fransız toprağı on asırda Fransız milletini yarattı*" sözü bağlamında üç yerde yazara atıf yapılmıştır (YK 28, 45, 59).

ED'de "*Fransa toprağı bin senede Fransız milletini yetiştirdi.*" sözünün Yahya Kemal'i Türk tarihi üzerinde düşünmeye sevk ettiği söylenerek bir yerde tarihçi Michelet'ye atıfta bulunulmuştur (ED 267).

MS'de Fransız İhtilali'nde Bastille'in halk tarafından yıkılmasını destani bir üslupla anlattığı söylenerek bir yerde tarihçi Michelet'ye atıfta bulunulmuştur (MS 25).

Jules Romains (EÜM 122, 468- 470; ED 50) (Saint- Julien-Chapteuil 1885- Paris 1972) Fransız romancı, oyun yazarı ve şair. Paris'teki Yüksek Öğretmen Okulu'nda bilim ve felsefe öğrenimi gören Romains 1919'dan sonra kendisini tamamen yazarlığa vermiş, 1946'da Academia Française'e üye seçilmiştir. George Chenneviere ile birlikte evrensel kardeşlik inancıyla psikolojideki grup bilinci kavramını birleştiren Ünanimizm akımının kurucusu olarak ünlenmiştir. Onun asıl ününü ise 1908- 1933 arasındaki dönemde Fransız toplumunun ruhunu yeniden canlandırmaya

çalıştığı yirmi yedi ciltlik Les Hommes de bonne volonte adlı epik roman dizisidir (AB, 1993, 466, 467).

EÜM'de Jules Romains'e dört yerde atıf yapılmıştır. Bu atıflarda Yakup Kadri'nin roman tekniğine tesir ettiği (EÜM 122), Fransız edebiyatının pek çok türünde tecrübeli bir yazar olan Romains'in şiiri bütün diğer sanatlardan üstün tuttuğu ancak bugünün Fransız şiirinin eski önemini yitirdiği, toparlanması için şekil buhranını çözmesi ve önemli konuları nesre bırakmadan kendisinin anlatması gerektiğini düşündüğü (EÜM 468- 470) ifade edilmiştir.

ED'de şiirin mimari ve resimden farklı olarak taklitle başladığı ve çıraklık devrinin bulunmadığı, o güne kadar iki şiir mektebi olduğu, bunlardan birinin Paris'te amelelere şiir yazmayı öğrettiği, diğerinin ise Jules Romains ve Duhamel'in kurduğu mektep olduğu söylenerek bir yerde Romains'a atıf yapılmıştır (ED 50).

Jules Supervielle (EÜM 115) (Montevideo Uruguay 1884- Paris 1960) Bask şair, oyun ve öykü yazarı. İspanyol edebiyat geleneğinde Fransızca ile ürünlerini veren Supervielle eserlerinde çocukluğunu geçirdiği Güney Amerika'nın pampalarına, geniş kırlarına duyduğu sevgiyi ve evrensel kardeşlik gibi temaları işlemiş, romanlarında fantezi ile sadeliği birleştirmiştir. Şiirleri ise yer yer mizahi öğeler taşıyan duyarlı ve incelikli bir şekilde kaleme almıştır (AB, 1993, 404, 405).

EÜM'de Orhan Veli'nin II. Dünya Savaşı sıralarında yazdığı birkaç serbest şekilli şiiri ile şaire yaklaştığı söylenerek Jules Supervielle'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 115).

Jules Van Gaver (EÜM 192) Jouanin ile La Turquie adlı eseri kaleme alan yazardır.

EÜM'de Jouanin ile van Gaver'in birlikte yazdıkları La Turquie adlı eserinde II. Mahmut'un öldürülmeye çalışılmasında suçlu bulunduğu dolaylı Pertev Paşa'nın görevden alındığı söylenilerek Jules Van Gaver'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 192).

Julien Aposta (Julianus Apostata-Flavius Claudius Julianus) (YK 57) (İstanbul MS 331-Mezopotamya 363) Roma İmparatorudur (361-363). Ailesine yapılan katliamdan sadece kendisi ve kardeşi canlı olarak kurtulabilmiştir. İyi bir öğrenim gören Apostata Hristiyan olmasına rağmen Hadım Mordonius'tan pagan geleneklerini ve Yeni-Eflatuncu felsefeyi öğrenmiş, bu felsefeyi benimseyerek Hristiyanlığa cephe almıştır. Birtakım olaylardan sonra Apostata tapınakları kaldırmış, Hristiyanlara öğrenimi yasaklamış, yüksek memuriyetlere çoğunlukla paganlar getirtmiş, pagan din kurumlarını düzene koymuştur. Perslere karşı açtığı bir savaşta yaralanarak ölmüştür. Felsefi yazılar, hicivler, siyaset yazıları, şiirler ve mektuplar yazmıştır (ML, 1969, 713).

YK kitabında bir yerde Apostata'ya atıfta bulunulmuştur (YK 57). Hocasının Avrupa'dan Nev-Yunanî estetiğinin etkisi altında geldiğini, bu heyecanla Türk tarihini ve hayatını yeni bir sentez içinde göstermek istediğini söylemektedir. Muhayyilesinde kimi zaman Osmanlı terkinin içine alamadığı Bizans'a karşı genç Fatih'i antik ruhun vücut bulmuş hali olarak gösterirken kimi zaman Fatih'in fetih ordusunu Hristiyanlık dünyasını oldukça sarsan İmparator Apostata'nın ordularıyla birleştirmiştir.

Julius Caesar (YG 464) Roma'nın önemli askeri ve politik lideri.

YG'de tiyatro, roman ve hikâye içerisinde sinemanın Cesar'ın bıçakla delik deşik vücudunu, eski yeni yaralarını halka teşhir eden Shakespeare'in Oktavius'una benzediği ifade edilerek Cesar'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 464).

Kadı Burhanettin (EÜM 331; ED 207) (1334- 1399) Şair, devlet ve siyaset adamı. İlk tahsilini Kayseri'de gören Kadı Burhanettin on dört yaşında iken babası ile Mısır'a giderek burada özellikle İslam hukukunu öğrenmiştir. Babasının ölümü üzerine 21 yaşında iken Kayseri'ye kadı tayin edilmiş, 1831'de Sivas'ta Ertena Oğulları Devleti'nin dağılması üzerine tahta çıkarak kendisini sultan ilan etmiştir. Dağılan beyliği kendi hâkimiyeti altında toplamak istemiş ancak 1399'da Akkoyunlularla yaptığı savaşta esir olmuş ve idam edilmiştir. Türkçeyi aruzla söyleyiş bakımından oldukça pürüzlü olan

şairleri düşünen, bilgili ve samimi bir şairin eserleri olarak dikkatleri çekmiştir (Banarlı, 1971, 365- 367).

EÜM'de Baki, Naili, Nefi'nin şiirine oranla Ahmet Yesevi veya Kadı Burhaneddin'in Türkçesi nasıl ise Yahya Kemal'in Türk edebiyatında ilk görüldüğü senelerdeki şiirin dili ve içeriği ile şairin eseri arasındaki farkın aynı olduğu söylenilerek Kadı Burhanettin'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 331).

ED'de Tanpınar, İran edebiyatından ilham alırken Kadı Burhanettin, Yesevi gibi şairler aracılığıyla Türk şiirine aruzun girdiğini söylemiş ve bir yerde Kadı Burhanettin'e atıf yapmıştır (ED 207).

Kadri Yürükoğlu (Mehmet Zeki Yörükoğlu) (YK 143) (1898 -1969)

Devlet adamıdır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden mezun olan Yürükoğlu Fransızca ve edebiyat öğretmenliği, Milli Eğitim Bakanlığında ortaöğretim genel müdür yardımcılığı, bakanlık müfettişliği ve yirmi iki yıl boyuca Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı yapmıştır. Ona göre pedagojik eğitimin yetersizliği öğretmenliğin en büyük sorunlarından biridir. Yörükoğlu eğitim müfettişi olarak yurtdışına çıktığında İspanya elçiliğinden yeni ayrılan hocası Yahya Kemal ile karşılaşmışlar ve birlikte şiirler okuyarak hoşça vakit geçirmişlerdir (Kadri Yörükoğlu Lisesi, [t.y.]).

YK'de kitabında Yahya Kemal'in Paris'te Yörükoğlu ile karşılaşması ve sonrasında Kadri'ye Gazel adlı şiirini yazması bağlamında Yörükoğlu'na bir yerde atıfta bulunulmuştur (YK 143).

Kalburlu Dede (EÜM 55) İstanbul velilerindedir.

EÜM'de Tanpınar'ın tanıdığı yaşlı ve fakir bir kadının damadının iş bulması üzerine Kalburlu Dede gibi pek çok İstanbul velisine adadığı bir okka ekmeği anlatırken yüzünün aldığı ifadede Tanpınar'ın gerçek mutluluğu gördüğü söylenerek Kalburlu Dede'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 55).

Kami (Erzurumlu, Tivnikli) (BŞ 59) (Erzurum 1843- ?) Erzurum

şairlerindedir. Eğitimini Erzurum'da devrin ulemasından alan Kami Efendi Ketencizade Mehmet Rüştü ve Keşfi gibi devrin meşhur yazarları ile zaman zaman beraber olmuştur. Mürettep bir divanı bulunmaktadır (Aydemir, 2006).

BŞ'de Hacı Hafız Hamit'in Tatyán bestesinin, Şairin sıradan bir Şiirine altın ıŐıklar saŐtıŐı ve Erzurum'un mahalli klasiŐi olduğu ifade edilerek Erzurumlu Kami'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 59).

Kamil PaŐa (Mehmet) (OATET 450; EÜM 400, 403; ED 38, 42) (Kıbrıs 1832/ 1833- Kıbrıs 1913) Osmanlı sadrazamı. Kıbrıs ve Mısır'da dil okullarında okuyan Kamil PaŐa pek çok dil bildiŐi için Mısır hidivi Abbas PaŐa'nın tercümanı olmuŐ, 1860'ta Kıbrıs Evkaf MüdürlüĐüne tayin edilmiŐtir. ÇeŐitli görevlerinde bulunduktan sonra 1884'te sadrazam olan Kamil PaŐa dört kez bu göreve getirilmiŐ, Babıalı baskınında İttihatçıların darbesiyle 1913'te dűŐürölműŐtür. Eserleri: Tarih-i Siyasî (3 cilt), Said PaŐaya Cevaplar, Hatıralar (ML, 1969, 833; Demiryürek, 2006, 59).

OATET'te Mustafa Fazıl Paşa'nın, Ahmet Mithat Efendi'nin İbret'teki bir yazısında geçen "millet-i metbua" sözüne çok kızarak Ebüzziya Tefvik'i sarayla ilişkisi bulunan Kamil Paşa'nın yanında azarladıŐı söylenerek Kamil Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 450).

EÜM'de İbnülemin Mahmut Kemal'in Kamil Paşa'nın sadrazamlıŐı gibi çeşitli olayları o dönemin bütün ciddiyeti ile anlatabileceŐi ifade edilerek Kamil Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 400, 403).

ED'de Tanzimat'ın hatırat yazarlarından Kamil Paşa'nın hatıratının Abdülhamit devrinin önemli kaynaklarından olduğu söylenerek iki yerde Kamil Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 38, 42).

Kani Efendi (OATET 118) (Tokat 1712- İstanbul 1791) Türk Şair ve yazar. Mevlevi tarikatına başlı olan Kani Efendi 1775'te Divan-ı Hümayun kalemine girmiş, Yeğen Mehmet Paşa'nın divan katibi olmuş, Bükreş'te Ulah voyvodalarının hizmetinde bulunmuştur. Bu dönemde Benam-ı Havariyyun-ı Büruc-ı Fünun adlı bir Türkçe öğrenme ve konuşma kitabı kaleme almıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe Şiirler yazan Kani yergi Şiirleri ile önemli kişilere yazdıŐı mektupları ile tanınmıştır. Latifeleri, nükteleri, bir kedinin ağzından sahibine yazılmış ünlü Hirrename'si yergi ve mektuplarıyla birlikte Münşeat-ı Kânî adlı eserindedir (AB, 1993, 515).

OATET'te Akif Paşa'nın mektuplarında Kani Efendi'den kalan secili ve kelime oyunlu, yarı şakacı yarı hiddetli üslubun hissedildiği söylenerek bir yerde Kani Efendi'ye atıf yapılmıştır (OATET 118).

Kani Paşa (OATET 343) (?- İstanbul 1884) Türk devlet adamıdır. Babiali kaleminde çalışan Kani Paşa Mısır'da görevlendirilmiş, Turhal mutasarrıflığı, Bosna, Selanik ve Üsküp valiliklerinde bulunmuş, birkaç defa gümrük emiri ve maliye nazırı olmuş, defterhane nazırı iken başlattığı yoklamalarla gayrimenkul malların kayıtları yapılarak sahiplerine tapu senedi verilmiştir (ML, 1969, 867).

OATET'te İstanbul'da Emtia Gümrük Nazırı olduktan sonra Leskofçalı Galip Bey'i kendisine tahrirat başkâtibi yaptığı söylenerek Kani Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 343).

Kanuni Sultan Süleyman (OATET 23, 43; YK 107; EÜM 142, 143, 153, 154, 160, 167; ED 64, 65, 134, 157, 164) (Trabzon 1494- Zigetvan 1566) XVI. yüzyılın önemli şair padişahlarındandır. Kırk beş senelik hükümdarlığı boyunca devlet idareciliği, kanun yapıcılığı, hükümdarlığı çok sayıda seferleri ve zaferleri ile Avrupa'da Muhteşem Süleyman adıyla nam salmıştır. Muhibbî mahlasıyla bir divan oluşturacak kadar güzel aşk, heyecan, kahramanlık ve tefekkür dolu şiirler yazmıştır. Devrinde Osmanlı sarayını bir kültür ve sanat merkezi haline getiren Kanunî imparatorluğun ilim ve sanatının yüksek seviyelere ulaşması için pek çok çalışma yapmış, kurumlar açmıştır (Ak, 2001, 171, 172).

OATET'te bütün siyasi teşekküllerin tıpkı Osmanlı'da olduğu gibi altın çağlarının bulunduğu (OATET 23), Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in 1721'de gittiği Paris'i, Evliya Çelebi'nin Kanuni döneminin şanlı hatıraları arasından baktığı Viyana gibi görmediği (OATET 43) belirtilerek Kanuni'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de II. Murat, Fatih ve Kanunî dönemlerinde ilim ve eğitim alanlarındaki atılımlara karşın medreselerin giderek sadece fıkıh öğretilen yerlere dönüştüğü ifade edilerek Kanuni'ye atıfta bulunmaktadır (YK 107).

EÜM'de Kanuni'nin Bağdat'ı fethettiği yıl Fuzuli'nin kırk iki, kırk üç yaşlarında olduğu (EÜM 142, 153), Baki'nin otuz dokuz yaşında Kanuni için

söylediği Mersiye ile sesini pek çok insanın duyduğu (EÜM 143, 154), Fuzuli'nin Kanuni'ye ve vezirliğine verdiği kasideler Osmanlı tarihini tam bir kurtuluş gibi karşıladığını gösterdiği (EÜM 160), IV. Mehmet'in Avusturya imparatoruna gönderdiği Tarifi'nin kaçarak Kanuni'nin Viyana kuşatması sırasında şehre girerek atı ile şehit olan ve büyü ile olduğu yerde dondurulan Çerkez Mehmet'in mezarına kadar gittiği ve aynı yerde öldüğü (EÜM 167) ifade edilerek Kanuni'ye altı yerde atıf yapılmıştır.

ED'de beş yerde Kanuni'ye atıf yapılmıştır (ED 64, 65, 134, 157, 164). Bu atıflarda 1596'da Ümit Burnu'nun, Umman Denizi'ndeki adanın ve Grönland'ın keşfedilmesinin Osmanlı'nın ve Kuzey Afrika'nın ekonomisinin bozulmasına neden olduğu, Portekizlilerin buralardan ancak Kanuni döneminde atılabildiği (ED 64), Tophane'nin üzerinde açılan rasathanenin Kanuni'nin emriyle kapatıldığı (ED 65), Türk kültürünün kuklayla tanışmasının Tanzimat'tan sonra olduğu, Kanuni döneminde Hürrem Sultan'ın sarayında kukla oynatıldığının rivayet edildiği (ED 134), ulemanın Kanuni'den sonra temsil edilir bir birlik hâlini aldığı, daha önceleri sadece saray tarafından himaye edildiği (ED 157), 17. asırda eserlere şüphenin girdiği, "Ben neyim?" sorusunun Kanuni döneminde "Biz neyiz?"e dönüştüğü (ED 164) söylenmiştir.

Kaplan Giray II (OATET 279) (?- İstanbul 1771) Kırım hanı. Osmanlılar tarafından Boğdan'ın geri aşınmasıyla görevlendirilen Kaplan Giray Serdariekrem Halil Paşa'nın yenilmesi üzerine ordunun Tuna'yı geçmesine yardım etmiş, barış görüşmeleri sırasında Kırım, Ruslar tarafından işgal edilince görevinden alınmıştır (BL, 1992, 6347).

OATET'te Baron de Tott'un hatıralarında bahsettiği Moliere temsilinin Kırım Hanı'nın huzurunda oynandığı söylenilerek Kaplan Giray'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 279).

Karacaoğlan (YK 108; ED 261, 286) Âşık edebiyatının yetiştirdiği önemli saz şairidir. 17. veya 18. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Karac'oğlan'ın hayatı hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Aynı mahlası kullanan birden fazla şair bulunduğu için şiirleri diğer şairlerin şiirleriyle karıştırılmış, zaten irticalen şiirlerini söylediği için de şiirlerinin ilk hallerine

ulaşmak mümkün olamamıştır. Ona ait olduğu kabul edilen şiirlerdeki hâkim özellik şairin dış dünyayı, bilhassa sevgilisinin güzelliğini büyük bir samimiyetle övmesi, maddî hazları ve güzellere düşkünlüğünü pervasızca dile getirmesidir. Dili bugün bile anlaşılabilecek kadar sadedir, mahallî unsurları ustaca kullanmakta, dinî motiflere çok az yer vermektedir. şiirlerinde aşk, ayrılık, gurbet, doğa, yoksulluk, zamandan şikâyet ve ölümden bahsetmekte, ancak o bu dünyadaki ömrünü arzuları ve hazları doğrultusunda geçirmek istemektedir. Halk şiirinde başlı başına bir ekol olan Karacaoğlan, Âşık Ömer, Gevherî, Dadaloğlu, Ruhsatî, Dertli, Bayburtlu Zihnî başta olmak üzere pek çok şairi etkilemiş ve bu şairler tarafından taklit edilmiştir (ztelli, 2000, 11- 35).

YK'de Türkçenin rnekleri tek tük de olsa tekke ve zümre edebiyatlarında gelişebildiği söylenmiş, buna örnek olarak da Karacaoğlan'ın şiirlerini gösterilmiş ve şaire bir yerde atıf yapılmıştır (YK 108).

ED'de Tanpınar'ın Nedim'le Karacaoğlan'ın arasındaki farkın çok güzel bir tetkik konusu olduğunu söyleyerek (ED 261) ve Ziya Gökalp'in "*Bizim hakiki şairlerimiz kimlerdir? Karacaoğlanlar mı, kayabaşıları mı?*" dediğini naklederek (ED 286) iki yerde Karacaoğlan'a atıf yapılmıştır.

Karaelebizade Abdülaziz Efendi (ED 190) (İstanbul 1591/1592- Bursa 1658) Türk şeyhülislam ve tarihçi. 1616- 1624 yıları arasında müderrislik yapan Karaelebizade Yenişehir, Mekke, Edirne, İstanbul kadılığı yapmış, 1644'te Rumeli kazaskerliğinde bulunmuştur. 1648'te şeyhülislam olmuştur. Katı kişiliğiyle tanınan Karaçelebizâde değerli bir bilgindir (BL, 1992, 6370).

ED'de Avrupa'da Voltaire'in XIV. Louis'nin ve XII. Charles'ın kitabını yazdığı, Türk edebiyatında ise muhteşem, devrine hâkim bir tip olan Karaelebizade Aziz Efendi gibi pek çok tipin işlenmediği söylenerek bir yerde Karaelebizade Abdülaziz Efendi'ye atıf yapılmıştır (ED 190).

Karl Friedrich Schelegel (YK 92) (Hannover 1772- Dresden 1829) Alman şair ve filozoftur. Leipzig ve Göttingen niversitelerine klasik filoloji öğrenimi gördükten sonra felsefe sorunlarıyla ilgilenmeye başlamış, Viyana niversitesinde felsefe dersi vermiştir. Novalis, Tieck ve Schlegel kardeşler

Alman yazınında Romantizm'in öncüsü sayılmaktadır. Onun üzerinde durduğu konuların odağını ahlak, sevgi, bilgelik, mantık, içgüdü, inanç ve Tanrı oluşturmaktadır. Schlegel, gelenekçi ahlak anlayışına karşı çıkararak felsefenin merkezine akli yerleştirmektedir. Ona göre bilinmeyen bir zamandan beri uygulama yoluyla günümüze gelen ahlak kurallarının, geleneklerin, törelerin oluşumunda bilincin etkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle olgunluğa ulaşmış bir bilgenin bu tür kurallara ehemmiyet vermemesi gerekmektedir, çünkü bunlar özgürlüğü engellemektedir (TDÜA, 1983, 4924, 4925).

YK kitabında bir yerde Schlegel'e atıfta bulunmaktadır (YK 92). Bu atıfta Tanpınar, başta Hüseyinzâde Ali Bey olmak üzere Rusya'dan gelen aydınların Lessing, Fichte, Schelegel gibi Alman Aydınlanma filozoflarının düşüncelerini yurda taşıdıklarını, bunun da dönemin Türkçülük hareketinde etkili olduğunu söylemektedir.

Karl Georg Jacob (EÜM 282, 283) (Königsberg 1862- Königsberg 1937) Alman şarkiyatçı ve Türkologtur. Teoloji ve Doğu araştırmaları ile işe başlayan Jacop daha sonra Doğu bilimleri, Germanistik ve etnografya üzerine yoğunlaşmıştır. Leibzig, Strassburg, Breslau ve Berlin'de eğitim görmüş, Almanya'da Türkoloji alanının kurulmasını sağlamış, Türkische Bibliothek dizisini kurarak bu dizide Türk halk edebiyatı, Türk halk inançları ve Türk etnografyası konusunda birçok yazı ve araştırmalar yayınlamıştır. Arapça, Farsça ve Türkçenin organik birliğini belirten Jacop modern İslam araştırmalarının kurucuları arasında yer almıştır (TA, 1946- 1983, 493).

EÜM'de Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Hâristan ve Gülistan adı altında topladığı hikâyelerinden üçünü Fr. Schrader'in Almancaya tercüme ederek bunları Jacob'un Türkische Bibliothek'inde Türkische Frauen (Türk kadınları) adı ile yayınladığı bağlamında Georg Jacop'a iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 282, 283).

Kasım (Şehzade) (EÜM 495) Babası I. Ahmet, annesi Mahpeyker Kösem Sultan. Kardeşi IV. Murat tarafından öldürülmüştür. Tahta hiç geçememiştir.

EÜM'e Sultan Murat tarafından öldürüldüğü için saltanatın İbrahim Han'a kaldığı söylenerek Şehzade Kasım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 495).

Kaşani (Muhteşem-i Kâşânî) (OATET 598) (?- 1326) İranlı şair. İran İlhaneleri döneminde Kâşan'da yaşayan şair mutasavvıf Muhiddin-i Arabî'nin yolundan ilerleyen bir sufidir. İslam ilahiyatçılarından nakil, akıl ve keşif diye ayırdığı kollardan üçüncüsüne bağlanmış ve bu yolda eserler yazmıştır (ML, 1969, 63).

OATET'te Ziya Paşa'nın Muhteşem-i Kâşânî gibi İran şairinin gururlu adlarına benzer bir isim olan Mesud-i Harabatî'yi seçtiği söylenerek Muhteşem-i Kâşânî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 598).

Katerina II (Büyük) (OATET 145; ED 66, 207) (Polonya 1729- Petersburg 1796) Rusya İmparatoriçesi. İyi bir öğrenim gören Katerina Fransız kültürüyle yetişmiş, 1745'te Dük Pyotr ile evlenmiştir. 1760'lı yıllarda ise "Ortodoksluğu savunmak ve Rusya'yı korumak için" hükümete bir darbe gerçekleştirdi, bir süre sonra da eşi esrarlı bir şekilde ölmüştür. Rusya'ya pek çok hammadde taşıyan Katerina soylular sınıfını güçlendirmiş, efendilerin köleler üzerindeki yetkilerini onaylamış, Ukrayna'nın muhtariyetini kaldırmış ve kilise mallarına el koyarak imparatorluğun mutlak hâkimiyetini güçlendirmiştir. Ayrıca Rusya'nın kapıları bu dönemde Batı'ya açılmıştır. Yeni açılan Petersburg Güzel Sanatlar Akademisi'ne ilk mimarlarını yetiştirene kadar ülkeye Avrupa'dan yabancı mimarlar getirtmiştir (ML, 1969, 78, 79).

OATET'te Büyük Petro ile başlayan Rus uyanışının XVIII. asırda büyük bir olgunluğa ulaştığı söylenerek II. Katerina'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 145).

ED'de iki yerde II. Katerina'ya atıf yapılmıştır. Rusya'nın yönetiminde II. Katerina varken Rusya dört kat büyümüştür (ED 66). Rusya'nın Petro ve Katerina zamanında klasik Avrupa tanınmış, Voltaire ve Racine gibi önemli isimler örnek alınmış, Türk edebiyatı da hürriyet ve romantizm meseleleri içinde Avrupa ile tanışmış, bu nedenle Rusya'da Puşkin trajedi yazarken Türk tiyatrosu komedi ile işe başlamıştır (ED 207).

Kâtip Çelebi (OATET 40, 170, 214; EÜM 74, 200; ED 65) (İstanbul 1609- İstanbul 1657) Âlim, tarihçi. Asıl adı Mustafa olmasına rağmen mesleği nedeniyle Kâtip Çelebi diye tanınmıştır. İlk eğitimini küçük yaşlarda alan Kâtip Çelebi 1623'te babasının yardımıyla Anadolu Muhasebesi Kalemine kâtip olarak girmiş, gerekli tüm bilgileri burada öğrenmiştir. Kâtiplik göreviyle çeşitli seferlere katılmış, buralarda pek çok değerli âlimle tanışmış ve bunlardan ders almıştır. Bir ara sağlığı bozulan Kâtip Çelebi bu dönemde çok sayıda tıp kitabı okuyarak bu alana da ilgi duymuştur (TDEA, 1977- 1998, 219- 223).

OATET'te tercüme ettiği Atlas vasıtasıyla Copernic ve Galilée'den haberdar olunduğunun bilindiği (OATET 40), ona rağmen Cevdet Paşa'nın Osmanlı'nın en büyük tarihçisi olduğu (OATET 170), gazetesini bir tür mektep hâline getirmek isteyen Şinasi'nin tarihçilerinki gibi eski metinler tefrika ettiği (OATET 214) belirtilerek Kâtip Çelebi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Türk edebiyatında sanat eleştirisinin gelişmemesine rağmen eskilerde siyasi ve tarihi tarzda bir tür eleştirinin geliştiği, bu tarz eleştiriye Kâtip Çelebi'nin Koçi Bey'in risaleleriyle başlayan ve bütün XVII- XVIII. yüzyıllar boyunca devam ettikten sonra XIX. asırda Sadık Rıfat Paşa'nın İslah-ı ahval-i Devlet-i Aliyye'si ile kapanan bütün layiha ve mütalaanemelerin örnek olduğu (EÜM 74), Peçevi, Kâtip Çelebi ve Naima'ya rağmen Cevdet Paşa'nın en büyük Türk tarihçisi olduğu (EÜM 200) söylenerek Kâtip Çelebi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Kâtip Çelebi'ye kadar kitabın az olduğu ve onunla birlikte gerçek Anadolu ile temas kurulduğu söylenilerek bir yerde Kâtip Çelebi'ye atıf yapılmıştır (ED 65).

Kazım İsmail Gürkan (EÜM 350; YK 168) (Trabzon 1905- İstanbul 1972) Türk cerrah. 1926'da Darülfünun Tıp Fakültesi'nden mezun olarak Gureba Hastanesinde cerrahi asistanlığa başlayan Kâzım İsmail 1930-1932 arası Paris'te çeşitli hastanelerde, özellikle Hôtel Dieu'da çağdaş cerrahi tekniklerini incelemiş, dönüşünde ise Haydarpaşa'daki Tıp Fakültesi'nde öğretim üyeliğine atanmıştır. Haseki Hastanesi'nde ordinaryüs profesör olduktan sonra İstanbul Üniversitesi rektörlüğünü üstlenen Gürkan kırk yıla yakın öğretim görevi, kitap, makale ve bildiri türünden 300'e yakın bilimsel yayınları, kurucusu veya üyesi olduğu dernek ve kuruluşlardaki etkinlikleriyle

Türkiye’de çağdaş cerrahinin gelişmesinde önemli katkısı olan hekimlerden biridir. Ayrıca uluslararası tıp kuruluşlarında yaptığı çalışmalarıyla adını yurt dışında da duyurmuştur (TDÜA, 1983, 2558).

YK ve EÜM’de Yahya Kemal’in vefatı üzerine onunla ilgilenen kişilerle bağlantılı olarak Kâzım İsmail’e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 168; EÜM 350).

Kazım Karabekir (EÜM 425) (İstanbul 1882- Ankara 1948) Türk asker ve devlet adamı. 1905’te Harp Akademisini bitiren Karabekir İttihat Terakki Cemiyetinin Edirne şubesinin kurucuları arasında yer almış, çetelerle çarpışarak başarılar kazanmış, kaymakam olmuştur. I. Dünya Savaşı yıllarında İran ve ötesi harekâtında görevlendirilmiş, Kurtuluş Savaşı sırasında Edirne vekilliği ve Doğu cephesi komutanlığı yapmıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurucuları arasında yer alan, Meclis Başkanlığı, İstanbul milletvekilliği yapan Karabekir askerliğe ve savaş tarihine dair anılarını, görüşlerini çeşitli kitaplarda yayınlamıştır (BL, 1992, 6384).

EÜM’de Kazım Karabekir Paşa ile Necati Bey arasındaki bir konuşmanın Milli Mücadele’nin bir halk hareketi ve ihtilal başlangıcı olduğunu gösterdiği söylenerek Kazım Karabekir Paşa’ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 425).

Kemal Ahmet (EÜM 416) (İstanbul 1904- İstanbul 1934) Yazar ve gazetecidir. Genç yaşta gazeteciliğe başlayan Kemal Ahmet Halk, Cumhuriyet ve Yarın gazetelerinde çalışmış, Serbest Cumhuriyet Fırkasını destekleyen Yarın gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yaptığı sırada yazıları nedeniyle bir süre hapis yatmıştır. Hapisten çıktıktan sonra bir dönem Haber gazetesinde çalışmış ancak tedavi gördüğü Cerrahpaşa Hastanesinde veremden vefat etmiştir (TBEA, 2010, 617).

EÜM’de Nurullah Ataç’ın Kemal Ahmet hakkında yazdığı bir yazıyı okuyan Tanpınar’ın insana ve sanata bağlılığın ne olduğunu anladığını söylediği ifade edilerek Kemal Ahmet’e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 416).

Kemal Bilbaşar (EÜM 124) (Çanakkale 1910- İstanbul 1983) Türk yazar. Edirne Öğretmen Okulundan sonra Gazi Eğitim Enstitüsünü bitiren

Bilbaşar çeşitli okullarda öğretmenlik yapmış, 1961'de emekliye ayrılarak bütün zamanını yazarlığa ayırmıştır. Kasaba yaşamını anlatan öyküler, bireyselleşen ve yabancılaşan insanı dile getirdiği romanlar kaleme almıştır (GKA, 1984, 1515).

EÜM'de 1902'en sona yetişen yazarların memleket içinde seyahat etmedikleri, yetiştiği şehrin şartlarını aradıkları, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar'ı diğerlerinden ayıran şeyin bu olduğu söylenerek Kemal Bilbaşar'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 124).

Kemal Paşa (OATET 179) (İstanbul 1808- İstanbul 1886) Türk eğitimci. Bir süre medresede eğitim gördükten sonra 1825'te Babiali'de memur olarak çalışmaya başlayan Kemal Paşa defterdarlık dairesinde çalışırken Müntehebât-ı Şehnâme adlı eserini yazmış, bunun sonucunda da İran sefiri Esad Efendi'nin yanına başkâtip olarak gitmiştir. 1847'de Osmanlı'nın milli eğitim politikasından sorumlu memur olduktan sonra yeni kurulan rüştiyelerin sayısını arttırmış ve yeni müfredatlar oluşturmuştur. Türk eğitimini, hem önemli kurumlar kurarak hem de Fransızca, Almanca Arapça ve Farsça bilgisiyle tercüme yapılarak yön veren Ahmet Paşa yazarlığının yanı sıra şiirler de yazmıştır (TA, 1946- 1983, 474).

OATET'te Münif Paşa'nın 1855 yıllarında Berlin'e onun koruması altında gittiği söylenerek bir yerde Kemal Paşa'ya atıf yapılmıştır (OATET 179).

Kemalettin Kamu (EÜM 112, 376, 377) (Bayburt 1901- Ankara 1948) Türk şair. Savaşın olumsuz sonuçları nedeniyle düzenli bir eğitim göremeyen Kamu Ankara'da kâtip olarak göreve başlamış, daha sonra Anadolu Ajansında çalışmış ve burada şiirleriyle dikkat çekmiştir. Anadolu Ajansının neşriyat ve istihbarat müdürü olan Kamu Hâkimiyeti Milliye ve Yenigün gazetelerinde yazılarını yayınlamış, 1933'te Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Fransa'ya gitmiş, 1939'da Rize milletvekili, Türk Dil Kurumunda, Terimler Kolu başkanlığı yapmıştır. Arapça, Farsça ve Fransızca'yı bilen şair gurbet, hasret, aşk, tabiat, zafer ve memleket konulu şiirler yazmıştır. Aruz ile başladığı şiirlerinde hece ile devam eden şair oldukça yalın ve akıcı bir dil kullanmıştır (Adıgüzel, 2013: 1- 7).

EÜM'de 1901'de doğan Kemalettin Kamu, Ömer Bedrettin gibi şairler üzerinde Faruk Nafiz'in önemli bir tesiri olduğu (EÜM 112), Tanpınar'ın Kemalettin Kamu'nun "*Ben gurbette değilim/ Gurbet benim içimde*" ve "*Kulaklarım komşuların ayak sesinde*" mısralarını çok beğendiği (EÜM 376, 377) söylenilerek Kemalettin Kamu'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

Kemalettin-i İsfahanî (OATET 398) (İsfahan 1173- İsfahan 1240 [?]) İranlı şair. Dönemin önemli şairlerinden Cemaleddin-i İsfahani'nin oğlu olan şair Irak üslubuyla kaside yazarların en önemlilerindedir. Şiirlerinde ancak iki defa okunduktan sonra anlaşılacak ince manalara yer vermiş ancak gereğinden fazla söz sanatı kullanmış, tasavvufi şiirler yazmıştır (İA, 1988-2012, 233)

OATET'te yazarın münşeatında tesadüf ettiği ahlaki değerlerine hayran olduğunu söyleyen Namık Kemal bağlamında Kemalettin-i İsfahanî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 398).

Kemalpaşazade Mehmet Said Bey (OATET 143, 344, 354, 454; EÜM 198) (İstanbul 1848- İstanbul 1921) Gazeteci ve yazardır. 1860'ların sonlarında Hariciye Nezareti Mektubi Kaleminde çalışırken Tasvir-i Efkar'da yazılar yazmaya başlayan Said Bey babası elçi olarak çalışırken kendisi Almanca ve Farsçasını geliştirmiş, böylece yabancı gazete ve yayınları izleme olanağı bulmuştur. Bir dönem Şurayı Devlet bünyesinde çalışmış, Hukuk Mektebi, Mektep-i Mülkiye ve Mekteb-i Sultanide dersler vermiş, İstanbul, Tarık, Vakıf gibi dergilerde yazıları yayımlanmıştır. Siyasetten daha çok edebiyat ve dil hakkında yazılar yazan Said Bey'in özellikle Ahmet Mithat ile olan tartışmaları önemlidir (DBİA, 1993- 1995, 418).

OATET'te Abdülmecit döneminin gençlerinin kendilerini Said Bey'in "*Bâbîâli'nin muhalefet fırkası*" diyerek önemini vurguladığı Tercüme odalarında idrak ettikleri (OATET 143, 344), Said Bey'in yazdığı Hakayiku'l-vekayi gazetesinin devletin zor durumunu hiç göze almadan iktidara dalkavukluk ettiği (OATET 354), 1878 senesinin olayları arasında Babıali caddesinde Ahmet Mithat Efendi ile Said Bey'in meşhur kavgalarının yer aldığı (OATET 454) söylenerek Kemalpaşazade Said Bey'e dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Tercüme Odasını Bâb-ı Âlî'nin muhâlefet fırkası olarak nitelerken Tanpınar'ın da bunu biraz değiştirerek Cevdet Paşa'yı 1864'ten sonra Babialî'nin muhafazakâr fırkası olarak değerlendirdiği ifade edilerek Said Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 198).

Kerem (Âşık) (Bş 22, 36; OATET 109) XVI. yüzyıl Türk saz şairidir. Kerem ile Aslı hikâyesinin kahramanı olan Kerem'in hayatı hakkındaki bilgiler bu hikâyeden çıkarılmakta, yaşayıp yaşamadığı hakkında net bilgiler bulunmamaktadır. İsfahan şah'ının oğlu olan Kerem'in hikâyesindeki bazı şiirler konu ile alakalı olmayan ancak Divan edebiyatının tesirinden uzak kalmış, halkın dilinden yüzyıllarca düşmemiş eserlerdir (TA, 1946- 1983, 491).

Bş'de Yıldız ve Süphan Dağlarını geçen Tanpınar'ın kervanına Âşık Kerem'in bir hayalet yolcu gibi katıldığı, yol boyunca, küçükken ona ninesinin anlattığı hikâyelerin, Yunus'tan, Kerem'den söylediği beyitlerin aklına geldiği (Bş 22), Erzurum'un Tebriz Kapısı'ndaki Aynalı Kahve'de Kerem zamanında olduğu gibi şiir müsabakalarının yapıldığı, insanların halk hikâyecilerinin anlattığı hikâyeleri dinlediği (Bş 36) ifade edilerek Âşık Kerem'e iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Zülâli'nin kendisinden kuvvetli bir şekilde etkilendiği söylenerek Âşık Kerem'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 109).

Kıvamî (EÜM 144, 155) Yazar. XV. yüzyılda yaşamış olan Kıvamî Fatih Sultan Mehmet'in seferlerine katılmış, âlim bir şahsiyettir. Fetihnâme-i Sultan Mehmed adlı çalışması ile tanınan yazar eserinde Fatih ve II. Bayezid döneminde olan olayları, nazım- nesir karışık olarak anlatmıştır (İA, 1988-2012, 507).

EÜM'de şeyhi'den başlayarak Kıvamî ve Necati Bey'in mersiyelerinde tek bir veznin etrafında bir asır boyunca devam eden bir yığın mersiye tecrübesinin Fuzulî'nin Âl-i Abâ şiirinde asıl şekil ve kıvamını bulduğu söylenilerek Kıvamî'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 144, 155).

Kleati Skaliyeri (Kleanti Skalyeri) (OATET 239) (?- Atina 1880) Kleanti Skalyeri komitesinin kurucusudur. Çengelköy Mason locasının

kurucusu olan Skalyeri tahttan indirilmiş olan V. Murat'ı tekrar başa geçirmek için çalışmalar başlatmış ancak II. Abdülhamit'in durumdan haberi olunca komitenin pek çok adamını tutuklatmış, Skalyeri de Atina'ya kaçmak zorunda kalmıştır (ML, 1969, 405).

OATET'te V. Murat'ı yeniden padişah yapmak isteyen Kleati Skaliyeri- Aziz Bey komitesinin içerisinde bulunması sebebiyle bir yerde Kleati Skaliyeri 'e atıf yapılmıştır (OATET 239).

Klemens von Metternich (OATET 122, 123, 145; ED 256) (Koblenz 1773- Viyana 1859) Rheinland kökenli Avusturyalı devlet adamı. 1790'lardan itibaren Avusturya diplomasisine giren Metternich Dresten ve Berlin büyükelçiliği yapmış, 1809'dan sonra da Dışişleri Bakanlığına atanmıştır. Yunanistan, Fransa ve Belçika arasında dayanışmasını pekiştirmeye çalışan Metternich Viyanalıların 1848'deki ayaklanması nedeniyle ülkeden kaçmak zorunda kalmıştır (BL, 1992, 8078).

OATET'te Sadık Rifat Paşa'nın Viyana'da sık sık temas hâlinde olduğu Metternich'in biraz çapraşık, muhafazakâr siyasetini ve musikisini gördüğü (OATET 122, 123), Sahak Ebru'nun 1271'de Matbaa-i Âmire'de basılmış olan "Bazı Avrupa ministrolarının tercüme-i hâli" adlı telif eserinde Metternich gibi dönemin önemli devlet adamları hakkında bilgi verdiği (OATET 145) söylenerek Klemens von Metternich'e üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Yakup Kadri'nin mütareke dönemindeki yazılarında Meternich ve Bergson felsefesinin etkisinin bulunduğu söylenerek Metternich'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 256).

Koçi Bey (EÜM 74) IV. Murat ve Sultan İbrahim'e devlet idaresinde yol göstermek için kaleme aldığı risalelerle tanınan Osmanlı müellif ve mütefekkiridir. Çocuk yaşta Arnavutluk'tan devşirilerek Acemi Ocağına alınmış, zaman içerisinde Enderun'a geçerek burada yükselen ve güven kazanan Koçi Bey Sultan İbrahim döneminde de saraya hizmet etmiştir (İA, 1988- 2012, 149).

EÜM'de Türk edebiyatında sanat eleştirisinin gelişmemesine rağmen eskilerde siyasi ve tarihi tarzda bir tür eleştirinin geliştiği, bu tarz eleştiriye

Kâtip Çelebi'nin Koçi Bey'in risaleleriyle başlayan ve bütün XVII- XVIII. yüzyıllar boyunca devam ettikten sonra XIX. asırda Sadık Rifat Paşa'nın İslah-ı ahval-i Devlet-i Aliyye'si ile kapanan bütün layiha ve mütalaanamelerin örnek olduğu söylenerek Koçi Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 74).

Konfüçyüs (EÜM 333) (Tsou, Çin MÖ 551- Tsou 479) Çinli filozof. Çince'de K'ung Ch'iu olarak bilinen filozofun çocukluğu maddi zorluklar içerisinde geçmiştir. On beş yaşında kendini ilme vermiş, yirmi yaşında açtığı okulda öğrencilerini yetiştirmeye başlamış, eskilerin hikmetli sözlerini öğrencilerine aktarmıştır. Belli aralıklarla küçük memuriyetlerde bulunan filozofa elli yaşında devlet şurasında görev verilmiştir. On üç yıl diyar diyar gezerek öğretilerini anlatan Konfüçyüs gençleri politik görevlere hazırlayan, edebiyat, tarih, felsefe ve ahlak dersi almaya teşvik eden bir filozoftur. Konfüçyüs öğretilerinde ideal insan ve ideal toplum fikrini savunmuş, halk ile karşılıklı anlaşma içerisinde olan ideal bir hükümeti düşlemiştir (İA, 1988-2012, 167).

EÜM'de Tanpınar'ın Horace veya Heredia sanatına sahip olsaydı Yahya Kemal'e Konfüçyüs'un insani tebessümünde kilitli duran talih ve hikmetleri ve ozan seslerinde çağlayan hürriyet fikrini anlatacağı söylenerek Konfüçyüs'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 333).

Kostaki Efendi (Konstantios) (OATET 211) (İstanbul 1770- Burgaz Ada 1859) Din adamı ve yazardır. Önce İstanbul'da bir Ruhban Mektebinde, daha sonra Rusya'nın Kiev şehrindeki Ruhanî Akademisinde eğitim gören yazar Mısır ve Kıbrıs'ta yaşamış, rahip sınıfında yavaş yavaş yükselerek 1830'da İstanbul Ortodoks patrikliğine gelmiştir. Latince, Rusça ve Fransızca bilen, tarih ve arkeoloji konularında yazılmış eserleri bulunan Konstantios psikopoz olduğu dönemde İstanbul arkeolojisi ile de ilgilenmiş ve Heyet-i sabıka-i Kostantaniye adlı eserini yazmıştır (Eyice, 1953, 85- 90).

OATET'te Şinasi'nin Tercümen-ı Ahval'de önce kendi Şair Evlenmesi'ni, daha sonra Kostaki Efendi'nin Rumcadan Heyet-i sabıka-i Kostantaniye adlı eserini tefrika ettiği söylenerek Kostaki Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 211).

Köprülü Mehmet Paşa (EÜM 493) (Köprü 1578- Edirne 1661) Osmanlı devlet adamıdır. Tımarlı sipahi olarak çalışmaya başlayan Köprülü 1634'te sancakbeyi olmuştur. Trabzon valiliği gibi çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1652'de vezirliğe gelmiştir. Onunla birlikte Venedik donanmasına karşı başarı kazanılmış, Erdel'deki isyan bastırılmış, Konotop zaferi ile Rus ordusu yok edilmiş, Almaya, Fransa ve Hindistan'la iyi ilişkiler kurulmuştur. Onunla birlikte Osmanlı'nın vezirlik makamında Köprülü devri başlamıştır (TA, 1946- 1983, 290).

EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin Köprülü Mehmet Paşa'nın bütün imparatorlukta yaptığı büyük ve kanlı temizlikleri gördüğü söylenerek Köprülü Mehmet Paşa'ya bir yere atıf yapılmaktadır (EÜM 493).

Krezüs (Karun, Kroisos) (ED 228) (MÖ 560- 540) Lydia'nın zenginliğiyle ün kazanan kralı. Lydia krallığının son ve en tanınmış kralı olan Krezüs Perslerle yaptığı savaşı kaybetmiş ve bütün Anadolu'nun Perslerin eline geçmesine neden olmuştur (ML, 1969, 588)

ED'de Tanpınar çiçeğin Krezüs hazinesinin dışarı vurmuş hâli olduğunu ve buna örnek olarak eskilerin nergisi bir kuyumcu dükkânı gibi anlattığını söyleyerek Krezüs'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 228).

Kuzgun Acar (MS 223) (İstanbul 1928- İstanbul 1976) Türk heykeltıraştır. Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümünü bitiren Acar demir, çivi gibi malzemeler kllanarak düz ve keskin çizgilerden, yuvarlak ve yumuşak biçimlerden oluşan yapıtlar üretmiş, kazandığı burslarla Fransa'ya giderek Paris Modern Sanat Müzesi gibi önemli yerlerde sergiler düzenlemiştir. Tiyatroyla da yakından ilgilenen sanatçı pek çok oyun için çok sayıda mask düzenlemiştir (ESA, 1997, 13).

MS'de Türk sanatında madde ile doğaçlama oyunun onunla başladığı, cesareti ve yenilik aşkı ile pek çok şeyi yapabileceği ifade edilerek Kuzgun Acar'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 223).

Lamea (ED 264) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

ED'de Haşim'in Aks-i Sada ve Yollar şiirinde Regnier'in, bazılarında ise Regnier ve Lamea'nin tesiri olduğu söylenerek Lamea'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 264).

Lâmîî (Çelebi) (OATET 10) 16. yüzyıl Divan edebiyatının önemli şairlerindendir. Bursalı olan Lami'î Çelebi iyi bir eğitim görmüş, Nakşibendî tarikatına girmiş ve Bursa'da vefat etmiştir. Lami'î'nin özellikle Molla Câmî'den yaptığı çevirilerle yazdığı bazı mensur eserler ona ün kazandırmıştır. Bursa Şehrengîzi'nin de Türk mesnevîciliğinin gelişmesinde ayrı bir yeri bulunmaktadır. Mensur eserlerinin içerisinde velilerin hayat hikâyelerini anlattığı Nefahatü'l-Üns Çevirisi, insanı hayvanlarla konuşturduğu ve sonunda insanı yaratılanların en şerefli kabul ettiği Şerefü'l-İnsan, ahlâki hikâyelerden ve tanınmış mutasavvıfların menkıbelerinden oluşan İbret-nümâ da bulunmaktadır (Mengi, 2003: 165-6).

OATET'te alegorik yapının Türk edebiyatında önemli bir yeri olduğunu söyleyen Tanpınar bu bağlamda Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'i ile Lami'î'nin Bursa'yı anlattığı bir eserini birbirine benzeterek bir yerde Lami'î Çelebi'ye atıfta bulunmaktadır (OATET 10).

Laokoon (EÜM 147, 157, 305, 466) Yunan mitolojisinde Apollo ya da Poseydon'un rahibi ve bir Troy prensidir. Apollo'ya karşı gelerek evlendiğinden ya da Tahta At'ı Troy'a sokulmasına engel olmaya çalıştığından Laokoon'u öldürmek için yılanlar gönderilmiştir. Bunun sonucunda iki oğlu ile birlikte ejderhalar tarafından boğularak öldürülmüştür. Vatikan'da bulunan ünlü bir heykel onların ölüm sahnesini temsil etmektedir (Gündüz, 1998, 232).

EÜM'de divanının satır aralarında Fuzuli'nin ızdıraptan her an Laokoon gibi çığlıkla açılmış ağzını ve gerilmiş adalelerini görmemenin mümkün olmadığı (EÜM 147, 157), Açık Deniz manzumesinde Yahya Kemal'in Laokoon'un muzdarip gövdesi gibi kıvrandığı (EÜM 305), eziyet eden bir tanrının gönderdiği iki yılanın korkunç halkaları arasında iki çocuğuyla beraber ölen Truvalı bir rahip olduğu ve pek çok esere konu olduğu (EÜM 466) söylenilerek Laokoon'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Latifi (OATET 298; EÜM 142) (Kastamonu 1490- Kızıldeniz 1582) Osmanlı yazarıdır. Gerçek adı Abdüllatif olan Latifi'nin gençliği İstanbul ve Rumeli'de geçen yazarın düzenli bir eğitim hayatı olmamış, kendi kendisini yetiştirmiş, genç yaşta şiirler yazmaya başlamıştır. Latifi imaret katipliği görevi ile Osmanlı'nın pek çok yerini dolaşmış, Yemen yolculuğu sırasında gemisini batması ile vefat etmiştir. Şairler Tezkeresi adlı eseri gerek sağlıklı derlemesi gerek kaynaklarıyla oldukça önemli bir kaynaktır (Sevgi, 1992, 47-51).

OATET'te Müslüman Şark geleneğinde tezkirelerde olduğu gibi bazı teknik dikkatler ve hükümler dışında sanat eserlerinden söz edilmediği söylenerek Latifi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 298).

EÜM'de Necati Bey'in 1503'de yazdığı Mersiye'sinin dönemi için çok yeni ve farklı olması sebebiyle şiir meraklısı ve uyanık bir adam olan Latifi'nin bile tezkiresinde şairin bu şiirinden söz etmediği söylenerek Latifi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 142).

Lebib Mehmet Efendi (OATET 261; ED 66) (İstanbul 1785- 1867) Divan şiiri. Tahsilini tamamladıktan sonra Ruznamçe Kaleminde memur olmuş, yeniçeriliğin kaldırılması sırasında aranan kişilerden birini evinde saklaması nedeniyle Kütahya'ya sürgün edilmiş, defterdarlıkta, çeşitli meclis azalıklarında bulunmuş, Takvim-i vekayi ve Matbaa-i Amire Nazırı olmuştur. Döneminde âlim ve şairleri korumuş, konağında sohbetler düzenlemiştir (TDEA, 1977- 1998, 76)

OATET'te Encümen-i Şuara şairlerinden olan Lebib Efendi'nin Arif Hikmet Bey'in evindeki meclislere katıldığı söylenerek Lebib Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 261).

ED'de III. Selim döneminde büyük rol oynadığı ve "Hace-i fitne vü fesad" olduğu söylenerek bir yerde Lebib Efendi'ye atıf yapılmıştır (ED 66).

Leconte de Lisle (Charles Marie Leconte) (YK 49, 58, 68, 87; ED 76, 77) (Saint-Paul, la Réunion 1818-Louveciennes 1894) Fransız şairdir. Pek çok yer gezen Leconte sonunda 1846'da Paris'e yerleşmiş, 1848 seçimlerindeki başarısızlıktan sonra şiir yazmaya başlamıştır. Romantizmin hâkim olduğu bir şiir ortamında nesnelliği ve bireyi öteleyen bir güzellik

arayışı içine girdi; ancak aradığını yaşadığı çağda bulamayan Leconte efsaneyle tarihin birbirine karıştığı uzak geçmişlere yönelmiştir. Sanatı eski tarihçiler, şairler, yazarlar tarafından ortaya konan uygarlıkların efsanevi destanı olarak görmeye başlamış, zamanı aşmanın büyüklüğünü yeniden yazıya kazandırmaya çalışmıştır. Bu öğretiden hoşlanan Parnas yazarları onun çevresinde toplanmış, 1886'da Hugo'nun yerine Fransız Akademisine seçilmiştir. Eski Yunan şairlerinden yaptığı çeviriler ile bu edebiyatla ilgili yaptığı değerlendirmeler Yahya Kemal'in 1905'ten sonraki bazı şiirlerini etkilemiş, 1912'de Yakup Kadri ile birlikte eski Yunan ve Latin edebiyatlarından ilham alan "Nev Yunanilik" hareketini oluşturmalarına yol açmıştır (BL, 1992, 7403).

YK'de Servetifünuncuların duydukları uzaklaşma davranışının Leconte de Lisle, Flaubert gibi Batılı yazarlarda da olduğu (YK 49), Nev-yunanilik akımına Poèmes Antiques eserinin zemin hazırladığı (YK 58), Yahya Kemal'in şiirlerinde de gerek mevzu gerekse şekil olarak tesir ettiği (YK 68), Tevrik Fikret'in Tarih-i Kadîm eserinde etkisi bulunduğu söylenerek (YK 87) Leconte'e altı yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Tevfik Fikret'in François Coppée ve Leconte le Lisle için iki yazı yazdığı (ED 76) ve Heredia'nın yazdığı yüz on iki manzumesini hocası Leconte'a ithaf ettiği (ED 77) söylenerek iki yerde Fransız şaire atıf yapılmıştır.

Lefter (ED 175) Tanzimat döneminde vezirlere borç veren sarraflardandır.

ED'de Tanzimat'ta her vezirin bir sarrafı olduğu, vezirin sarraftan borç aldığı ve bunu daha sonra halktan istihsal ettiği, Lefter ve Menon'un bu devrin iki eşkiyası olduğu söylenerek bir yerde Lefter'e atıf yapılmıştır (ED 175).

Legofeti Hoca (Logofeti Hoca Agop, Ermeni) (OATET 144) Partikhane kâtibî ve Encümen-i Danişin harici üyelerindendir (İA, 1988- 2012, 176).

OATET'te Encümen-i Danişin azınlık azaları arasında bulunduğu söylenilerek Legofeti Hoca'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 144).

Léon Cahun (David) (YK 82, 91; ED 286) (Haguenau, Alsace 1841-Paris 1900) Fransız tarihçi ve yazardır. Yazarlığa Fransa'nın birkaç ünlü dergisinde incelemeler yayınlayarak başlayan Léon Cahun Fransız Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1878, 1880, 1881 yıllarında Doğu ülkelerine inceleme gezilerin gönderilmiştir. Léon Cahun bu dönemde Türk-Moğol dili ve edebiyatı alanlarında, özellikle Türk tarihi, Türk dili ve özellikle Orta Asya Türkleri ile ilgili geniş çaplı araştırmalar yapmış, Doğu bilimleri kongrelerine bildiriler sunmuştur. 19 yy. sonlarında başlayan, 20 yy. sonlarında hızlanan Türkçülük-Milliyetçilik-Turancılık hareketleri üzerinde derin etkiler bırakan Léon Cahun'un Introduction a l'Histoire de l'Asie, les Turcs et les Mongoles (Asya Tarihine Giriş, Türkler ve Moğollar) (1896), Hasan le Janissaire (Yeniçeri Hasan) (1891), La Bannière Bleue, Aventures d'une Musulman, d'un Chrétien et d'un Païen a l'époque des Croisades et de la Conquête des Mongoles (Mavi Sancak, Haçlı Seferleri ve Moğol Saldırısı Zamanında bir Müslüman, bir Hristiyan ve bir Putperestin Başından Geçenler) başlıca eserleridir. Bu son eseri 1912'de Gök Sancak adıyla Necip Âsım, 1933'te Gök Bayrak adıyla Galip Bahtiyar tarafından Türkçeye çevrilmiştir (ML, 1969, 730).

YK'de kitabında iki yerde Léon Cahun'a atıfta bulunmaktadır. İlk atıf Necip Asım'ın Léon Cahun'dan tercüme ettiği, pembe kâğıt üzerine basılan Türk Tarihi eseri bağlamında yapılırken ikinci atıf bu kitabın Ziya Gökalp üzerindeki etkilerine yöneliktir (YK 83, 91).

ED'de Namık Kemal'in onun tesiriyle tarihe yöneldiği söylenerek bir yerde Léon Cahun'a atıf yapılmıştır (ED 286).

Leon Daudet (EÜM 419, 482) (Paris 1868- St. Remy-de-Provence 1942) Fransız gazeteci ve yazar. Alphonse Daudet'in oğludur. Tıp eğitimi alan ve Victor Hugo'nun kızıyla evlenen Daudet'in en başarılı romanı Le Voyage de Shakespeare'dir. Bunun dışında anılarını ve siyasi düşüncelerini kaleme alan Daudet 1897'de Goncourt Akademisine seçilmiştir. Maurras'ın monarşist, milliyetçi ve Yahudi düşmanı öğretilerini benimsemiştir (BL, 1992, 2902).

EÜM'de Nurullah Ataç'ta Leon Daudet'ten gelen pek çok özellik bulunduğu, bunlardan Daudet'i en çok anımsatanın ise az çok ona benzeyeni seçip sevmesi olduğu ancak Daudet'i her adımda Fransızca'yı zenginleştirmesine rağmen Ataç'ın tam aksine son eserlerinde kelimeleri cimblele seçip aldığı (EÜM 419), Pierre Loti'nin üslubunda başta Daudet olmak üzere bazı yazarların fazlasıyla eleştirdiği garip bir renk anlayışının bulunduğu (EÜM 482) söylenilerek Leon Daudet'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Leon Paul Fargue (EÜM 367) (Paris 1876- Paris 1947) Fransız şairdir. Resim Akademisinde eğitim alan Fargue dönemin ünlü sanatçıları ile dostluk kurmuş, Valery ve Larbaud ile Commerce dergisini çıkarmıştır. Bu dergide yayınladığı şiir ve mensur şiirleriyle kendini geliştiren şair Mallarme simgeciliğini özgürlükle sürdürmüş, gerçeküstücülüğün öncülerinden biri olarak kabul edilmiştir (GKA, 1984, 3130)

EÜM'de Poemes adlı eseri ile mensur şiir alanında başarılı olduğu söylenilerek Leon Paul Fargue'ye bir yerde atıf yapılmıştır.

Leonardo da Vinci (OATET 40;EÜM 41, 453, MS 86, 225) (Vinci, Empoli 1452- Cloux, Amboise 1519) İtalyan ressam, heykeltci, mühendis, mimar ve bilgin. Leonardo yaklaşık on beş yaşlarında iken Floransa'ya gitmiş, burada bir atölyede resim, heykel ve teknik konular üzerinde eğitim almış, buradaki eğitimini tamamladıktan sonra Milano'da saray ressamı ve mühendisi olarak çalışmaya başlamış, 1502'de Papalık ordusu komutanı Cesare Borgia'nın hizmetine girerek askeri mühendis olarak İtalya'yı gezmiş ve ilk haritacılık ve kent planını yapmıştır. Döndükten sonra çeşitli ütopyacı çalışmalarla uğraşan Leonardo II. Beyazıt'a sunduğu Sarayburnu- Üsküdar arasına köprü kurulma projesi de bunlardan bir tanesi olarak kabul edilmiştir. 1517'de Kral François'in birinci ressamı, mimarı ve makine mühendisi olarak çalışmaya başlamış, burada özellikle anatomi üzerine çalışmalarını sürdürmüştür. İtalya'nın en önemli ustalarından bir tanesi olan Leonordo sanatta olduğu kadar bilim alanında çok önemli eserler ve kuramsal çalışmalar ortaya koymuştur. Bütün çalışmalarında ayrıntıya dikkat eden ve özü ortaya çıkarmaya çalışmıştır (ESA, 1997, 1104).

OATET'te Avrupa sanatı ile ilişkimizin düşünülenden eski olduğu, Fatih'in sarayında Rönesans ustalarının çalıştığı, II. Bayezid devrinde Michelangelo ile Leonardo da Vinci'nin İstanbul' getirilmesi için teşebbüslerde bulunulduğu söylenilerek Leonardo da Vinci'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 40).

EÜM'de "dünya ölçüsü"nü bazen Shakespeare'de olduğu gibi şaşırırken bazen de Byron, Goethe, da Vinci, Michel Ange'de olduğu gibi klasikleşecek isimleri keşfettiği (EÜM 41), Valery'nin Leonard da Vinci'nin usulüne medhal adlı eserinde Leonardo da Vinci'nin sırrının, Bonaparte'inki gibi, varlıkların arasında anlayamadığımız kurallarda onların bulmaya mecbur olduğu bağlantılarda bulunduğunu ifade ettiği (EÜM 453) söylenilerek Leonard da Vinci'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de şöhretin kimi zaman döneme içi boş bir isim bırakırken kimi zamansa Leonardo da Vinci'de olduğu gibi hedefini şaşırmadığı (MS 86),

Leopold Levy (MS 124, 176) (Paris 1882- Paris 1966) Fransız ressam. Paris'teki Dekoratif Sanatlar Okulunda eğitim gören Levy tek başına çalışarak yeteneğini geliştirmeye çalışmış, 1936'da Türk hükümetinden aldığı çağrı ile Türkiye'ye gelmiş, 1949'a kadar Güzel Sanatlar Akademsinin resim Bölümünün başkanlığını yapmış, daha sonra Paris'e yerleşerek oymabaskı ve resim çalışmalarını birlikte sürdürmüş, kişisel sergiler açmıştır. Özellikle ölü doğa ve manzaralarıyla tanınan ressam akademik kurallara bağlı kalmamış, yenilikçi tavrı benimsemesine rağmen bir çok modern akımı gelip geçici görmüş, doğanın akıl ve duygu yorumlanmasını savunmuştur (ESA, 1997, 1108, 1109).

MS'de 1953 Paris'te rastladığı Leopold Levy'nin Tanpınar'a ilk sorusunun "*İnönü ne yapıyor?*" olduğu söylenerek iki yerde ressama atıf yapılmıştır (MS 124, 127).

Leopold Von Ranke (YK 75) (Wiehe, Thüringen 1795- Berlin 1886) Alman tarihçisidir. Berlin'de profesörlük yapmış, resmi tarih yazarlığına getirilmiştir (1841). Venedik Kütüphanesi belgelerinden yararlanarak *Geschichte der Germanischen und Romanischen Völker 1498 bis 1535* (1494-1535 Arasında Germen Halklarının Tarihi) adlı eseri ile birlikte Osmanlı

devleti, İspanya krallığı, Roma papalılığı, kiliselerle ilgili yapıtlar oluşturmuştur. 1875'te başladığı Dünya Tarihi adlı eserini bitirememiştir. Modern tarih anlayışı onunla belirli bir düzeye ve metot sağlamlığına kavuşmuş olduğu söylenebilir (ML, 1969, 462).

YK'de Ahmet Şuayip'in Hayat ve Kitaplar eseri bağlamında bir yerde Ranke'ye atıfta bulunulmuştur (YK 75).

Leskofçalı Galip Bey (Mustafa Galib) (YK 127; OATET 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 343, 345, 346, 347, 368, 369, 433, 466, 479; EÜM 249, 396; ED 81, 159, 181, 185) (Leskofça 1829/ 1830- İstanbul 1867) XIX. yüzyıl divan şairidir. Çeşitli memurluklarda bulunan Galip Bey Avrupalılaşıma eğilimlerinin hızlandığı bir dönemde tepkisini dine aşırı düşkünlük göstererek koyan şairleri Encümen-i Şuara'da bir araya getirmiş, ilhamlarını XVII. asır şairlerinden Naili, Şeyhülislâm Yahya, Fehîm-i Kadîm'den almış ve devrin tasavvuf ile Mevlevilik temayülünden de yararlanmıştı. Şinasi'nin yeni edebiyat için yaptığını Galip Bey eski edebiyat için gerçekleştirmiştir. Dil mükemmeliyetine sahip olan şairin iki divanı bulunmaktadır (Özgül, 1987, 1- 13).

OATET'te Leskofçalı Galip'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 253, 254, 255, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 343, 345, 346, 347, 368, 369, 433, 466, 479). Bu atıflarda yanan ilk şiirlerinin özellikle yaşanan hayata kapalı tarafıyla eski söyleyiş tarzında yazıldığı, kendisinin ve Hersekli Arif'in etrafında toplanan şairlerin çoğunun tasavvufî ve XVII. asrın ortasından gelen bir dili kullandıkları (OATET 253), bu nedenlerle çağdaşı olan Ziya Paşa'dan ayrıldığı, 1860 senelerinde dil ve şiir etrafındaki asıl mücadelenin Şinasi ile Leskofçalı arasında gerçekleştiği (OATET 254), kendisine nazaran Yenişehirli Avni'nin daha uzun ömür sürdüğü (OATET 255), Muallim Naci'de devam eden yarı tasavvufi fahriyenin Leskofçalı Galip ve Avni Bey'le başladığı, Leskofçalı'nın mısrasının kıymetli taşlardan örülmüş bir mozaik gibi ağır olduğu (OATET 257), "*Her beyitimi bir Tûr-i recellâ-yi cemâl et*" beytiyle kendi içinde tutuşanın beytini yapmak istediği, şiirinde tasavvuf tecrübesindeki Hak ile halk olduğu anı seçtiği, onun yarattığı neşe ya da hasretle konuştuğu, bu tecrübeye ait kelimeleri kullandığı (OATET 258), şiirindeki düzgün ve seçkin diliyle insanı boğduğu, şiirinde kendi kendisiyle

baş başa kaldığı, devrinin mutasavvıfları arasında hiç şöhreti olmadığı (OATET 259), Fuzuli ile Nedim'in onun dilini değiştirdikleri, "Muztarip" redifli gazelin hayatı ile bir tür ilişki kurduğu nadir eserlerden olduğu (OATET 260), çağdaşları tarafından coşkun ve nükteci kişiliğiyle tanına Leskofçalı Galip'i Yahya Kemal'in onun ruhuna ithaf ettiği gazelin çerçevesinden görmenin en doğru yol olabileceği (OATET 261), Arif Hikmet Bey'in şiir dilinin Leskofçalı'ya nazaran daha az yoğun ve zamanının Türkçesine daha yakın olduğu (OATET 262), Namık Kemal 1857'de Sofya'dan İstanbul'a döndüğünde Leskofçalı Galip gibi yaşıtı şairlerle tanıştığı (OATET 343), Namık Kemal'in, koleradan ve Refik Bey'in ölümünden bahsettiği bir mektupta Halep'te bulunan Leskofçalı Galip Bey'e Namık Kemal'in kendisine bir maarif nizamnamesi hazırlama görevi verildiğini yazdığı, bu mektubun sonunda Leskofçalı Galip Divanı'na yazdığı ve üstadına müsveddesini göndermek istediği eski inşa usulü bir mukaddimenin de olduğu (OATET 345, 346), Galip Bey'in İstanbul'dan ayrılışının Namık Kemal'i yeninin karşısında serbest bıraktığı (OATET 347), Namık Kemal'in, Gali Bey'in yüksek sesli, istiğna ile dolu, devrinden zaman zaman ve çok gizli bir şekilde şikâyet eden, gerçekte ise hayattan istifaya benzeyen tasavvufi eserinden ilham aldığı (OATET 368), onu tanıdıktan sonra yazdığı gazellerin klasik zevk ve saflığı verdiği (OATET 369), Montesquieu tercümesi ve Leskofçalı Galip'e yazdığı mektubun bazı kısımları hareket noktası olarak alındığında, Namık Kemal'deki ilk değişikliğin Tasvir'de çıkan "Lisan-ı Osmani'nin edebiyatı hakkında bazı mülâhazatı şamildir." makalesinde görüldüğü (OATET 433), Ahmet Mithat Efendi'nin Tuna vilayetinde Leskofçalı'nın başmüsevvit olduğu kalemde şiire başladıktan sonra, şiiri nesir için bıraktığı (OATET 466), Galip Bey'i çok seven ve ondan etkilenen Recaizade'nin şairin basılacağı söylenen divanı için manzum bir takriz yazdığı (OATET 479) belirtilmiştir.

YK kitabında Tanpınar hocasının Leskofçalı Galip'in ruhuna ithaf ettiği şiirden alıntı yaptığı için şaire atıfta bulunulmuştur (YK 127).

EÜM'de Recaizade'nin on beş yaşlarında iken Türk edebiyatında Batı ile iki koldan temasların başladığı ancak Yenişehirli Avni ve Leskofçalı Galip gibi şairlerin XVII. asrın Nefi ve Naili gibi büyük üstatlarını benimsediği (EÜM 249), Hersekli Arif Hikmet ile Leskofçalı Galip üzerine çalışan İbnülemin Mahmut Kemal'in kendi kişisel hatıralarının da karıştığı eserinin

çok kıymetli olduğu (EÜM 396) söylenilerek Leskofçalı Galip'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Leskofçalı Galip'e dört yerde atıf yapılmıştır (ED 81, 159, 181, 185). Bu atıflarda ailede Osmanlı'nın son feodalitesini temsil eden Galip Bey'in Yahya Kemal'in karakterinde önemli rol oynadığı (ED 81), eski şairlerden olan Ziya Paşa'nın divan şairlerinden Üsküdarlı Hakkı, Leskofçalı Galip ve Namık Kemal gibi bir şair de olmadığı (ED 159), Namık Kemal'in üstadı kabul edilebileceği (ED 181), XIX. asırda Vasi ve İzzet Molla'nın şiir yeniliği, 1826'da doğanların oluşturdukları şiir ekolü ve Leskofçalı Galip ile Yenişehirli Avni'nin şiir anlayışıyla birlikte Türk şiirinin üç defa değiştiği (ED 185) söylenmiştir.

Lev Nikolayevich Tolstoy (Leon Tolstoi) (EÜM 47, 54, 138, 151, 472; YG 130; MS 147, ED 28, 110, 271, 277; MS 147) (Yasnaya Polyana, Tuna ili 1828- Astapovo, Ryazan ili 1910) Rus yazar. İyi bir öğrenim göremeyen Tolstoy orduya azalmış, 1854- 1855'te Kırım'da savaşmış, burada gördüklerini ve çocukluk anılarını kaleme almıştır. 1856'da ordudan istifa ederek yeni eserlerinin başarısı ile kendisini tamamen edebiyata vermiştir. 1857'de İsviçre, Almanya ve Fransa'yı kapsayan bir seyahate çıkmış Rusya'ya döndüğünde yeni anlayışa uygun bir okul kurmuş ve bölge yargıçlığı yapmıştır. Uzun bir süre bunalıma giren Tolstoy asıl imanını çalışarak ortaya koyulacağını düşünerek işçi kıyafetlerini giymiş ve kilise ile arasına keskin bir çizgi çekmiştir. 1901'de Kutsal Sinodca aforoz edilmiştir (BL, 1992, 11590)

EÜM'de Tolstoy'a beş yerde atıf yapılmıştır (EÜM 47, 54, 138, 151, 472). Bu atıflarda Tolstoy'un, seçtiği bir Fransız yazarından uzun zaman tercüme yaparak onu anlamaya çalıştığı, bu nedenle Türk yazarlarını suçlamamak gerektiği (EÜM 47), hür yaradılışını nefsinde bir sel, bir tufan gibi duyan Balzac'ın küçük hesabın hiç karışmadığı yanında ise Michelangelo'ya, Rembrandt'a, Rodin'e, Shakespeare'e, Goethe'ye benzediği, kendisinden sonra ise çok az sanatçının ona benzediği, sanatlarını biraz fazla sınırlandırmış olmakla beraber Tolstoy, Dickens, Zola, Proust, Huxley, Roger Martin du Gard ve Giono'un onu andırdığı (EÜM 54), Avrupa şiirine Shakespeare'den sonra ancak Stendhal, Dostoyevski ve

Tolstoy'da "genç kız" edebiyatının çoğu zaman ölümden başka her şeyi reddeden saflığı ile girdiği (EÜM 138, 151), küçük hikâyenin yazarı, tek bir çekirdeğin etrafında bütün sanat kabiliyetini toplamaya mecbur ettiği, bu nedenle okuyucuların, Gogol'u Rus edebiyatının en güzel eserlerinden biri olan Bir Delinin Notları ile Tolstoy'u ise Üç Ölüm adlı gerçek ölüm şiiriyle tanıdığı (EÜM 472) ifade edilmiştir.

YG'de Kreuzersonat adlı eserinde musikin ruhlarla getirdiği sarhoşluğun kötü sonuçlarından ve aşka psikolojisinin uyanmasına neden olduğundan şikâyet ettiği ifade edilerek Lev Nikolayevich Tolstoy' bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 130).

ED'de Tolstoy'a dört yerde atıf yapılmıştır. Bu atıflarda onun on sene boyunca Flaubert'ten her gün bir sayfa tercüme ettiği (ED 28), Sergey Baba tipinin Hamit gibi narsist bir karaktere sahip olduğu, hiçbir işi beğenmediğinden sürekli iş değiştirdiği (ED 110, 270), Türk edebiyatının roman tecrübesini keşfettiği sıralarda Hugo'nun Sefiller'i bitirdiği, Rus romanının Dostoyevski'yi idrak ettiği, Tolstoy'un Harp ve Sulh'u yazmak üzere olduğu, Avrupa edebiyatında Charles Dickens, Poe, Hoffman gibi isimler ortaya çıktığı (ED 277) söylenmiştir.

MS'de bir köylü olmadığı hâlde Rus köylüsünü içinden tanıyarak anlattığı ifade edilerek Tolstoy'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 147).

Levdanium (YK 143) Baudelaire'in uğruna Sun'î Cennetler şiirini yazdığı hanımefendi.

YK kitabında Tanpınar Baudelaire'in Levdanium için Sun'î Cennetler şiirini yazdığını söyleyerek Levdanium'a atıfta bulunmaktadır (YK 143).

Leyla Hanım (OATET 253) (İstanbul ?- İstanbul 1848) Divan şairidir. Keçecizade İzzet Molla'nın yeğeni olan Leyla Hanım İzzet Molla'dan özel dersler almış, dönemin geleneğine uymayan açık ve rindane şiirleri ile dikkat çekmiş, Mevlevilik tarikatına intisap etmiş, tasavvufi ve dini şiirler de yazmıştır (TDEA, 1977- 1998, 87).

OATET'te eski şiirin bilgiç, eklektik, hayata ve saraya bağlı çapkınca modalarını ufak tefek farklarla devam ettiren şairlerden olduğu söylenerek Leyla Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır.

Lodovico Castelvetro (ED 240) (Modeno 1505- Chiavenna 1571) İtalyan şair ve yazardır. Hukuk ve edebiyat öğrenimi gören Castelvetro bir yanda hukuk eğitiminde görev alırken diğer yanda edebiyatla ilgili çalışmalarına devam etmiş ancak şair Annibale Caro ile giriştiği tartışmadaki söz ve düşünceleri nedeniyle aforoz edilmiş ve son yıllarını Avusturya ve Fransa'da geçirmek zorunda kalmıştır. İtalyancaya çevirdiği La Poetica di Aristotle Vulgarizzate'deki (Aristoteles'in Poetika'sının Basitleştirilmiş Biçimi, 1570) yorum ve açıklamalarının yanı sıra kuramcılığı ve eleştirileriyle dikkat çekmiştir (GKA, 1984, 2014).

ED'de 1520'de tiyatrodaki mekân birliğini kurduğu söylenerek bir yerde Castelvetro'ya atıf yapılmıştır (ED 240).

Lope de Vega (OATET 30) (Madrid 1562- Madrid 1635) İspanyol şair ve yazardır. Alcalá de Henares Üniversitesi'nin en parlak öğrencisi olan yazar saray ve kilisenin desteğini görmüştür. Hayatında gerçekleşen aşklar, evlilikler, savaşlar, sürgünler, olay ve serüvenlerden yararlanarak yazdığı eserleriyle tiyatro tarihinin en güçlü kalemlerinden olmuştur (GKA, 1984, 5638).

OATET'te asıl trajedinin doğması için hümanistik çalışmaların başlaması gerektiği fikrinde Racine, Lope de Vega ve Elizabeth şairlerinin anlaşığı söylenerek Lope de Vega'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 30).

Louis XII (ED 30) (Blois 1462- Paris 1515) Fransız kralıdır. Seferlere katılan XII. Louis 1488'de VIII. Charles ölünce tahta geçmiş, ölen kralın dul eşiyle evlenerek Fransa ve Orleans Dukalığı arasında birliği sağlamış, İtalya ve Venedik'e savaş açmış, bunun üzerine İngiltere ve İsviçre Fransa'yı işgal etmiştir (GKA, 1984, 5648).

ED'de onun XVIII. asırda öldürülüşünün bir sembol olduğu söylenerek bir yerde XII. Louis'e atıf yapılmıştır (ED 30).

Louis XIV (OATET 356; YK 112; ED 190) (Saint-Germain-en-Laye 1638-Versailles 1715) Fransa kralıdır (1643-1745). Babasının ölümü üzerine tahta çıktığında henüz beş yaşında olan Louis'in üzerinde annesi ile devletin

başbakanı Mazarin'in etkili olmuştur. Mazarin vefat ettiğinde Louis XIV yirmi iki yaşındaydı, mutlakiyetçi anlayışı benimsediği için kendisini 'Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi' olarak görmekte, bu nedenle Tanrı'nın çizdiği yolda ilerlerken tek başına olması gerektiğine inanmaktaydı. Koyu Hristiyan olan kral devletin birliğe kavuşabilmesi için zorunlu saydığı dini inanç ve öğreti birliğinin kurulmasını istemekte ve kendisini ülke düzeninin güvencesi olarak görmekteydi. Dolayısıyla Protestanlığa, Janseniusçuluğa ve dinginciliğe karşı amansız bir savaş açmıştır. Edebiyat, sanat ve bilimlerin koruyucusu olan Louis XIV tarafından maaşa bağlanan Molière, Racine, Lully, Boileau sarayın Avrupa çapında ün kazanmasını katkı sağlayacak şiirler, komediler, trajediler yazmışlardır (BL, 1992, 7554).

OATET'te Namık Kemal'in İbret'teki yazılarında hükümetin yolsuzluklarını Abdülaziz Han'a şikâyet etmesinin Voltaire'in "Le Siècle de Louis XIV"ı ile XV. Louis'nin karşısına XIV. Louis'i çıkarmasına benzediği (OATET 356), Racine'in Berenice'ini XIV. Louis'in bir gençlik macerası nedeniyle yazdığının rivayet edildiği (OATET 574) söylenerek XIV. Louis'e iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de bir yerde Louis XIV'e atıfta bulunmaktadır (YK 112). Fransız medeniyetinin Richelieu, Mazarin ve Louis XIV zamanında doruk noktasına ulaştığını söyleyen Tanpınar bu dönemde klasik eserlerin vücuda geldiğini söylemektedir.

ED'de Voltaire'in XV. Louis'e kızarak onun dedesinin kitabını yazdığı söylenmiş ve bir yerde XIV. Louis'e atıf yapılmıştır (ED 190).

Louis XV (OATET 47, 356; YK 77; EÜM 488; ED 190, 278) (Versailles 1710-Versailles 1774) Fransa kralıdır (1715-1774). Büyükbabasının babası olan Louis XIV vefat edince beş yaşında kral olan Louis XV zahmetten kaçınan rahat tabiatlı bir kişiydi. 1730-1735'ten başlayarak kırk yıl sürecek eşi görülmemiş bir maddi refah ve düşünsel gelişme dönemi açılmış, böylece tarım ve sanayi devriminin zemini hazırlanmıştır. 1771' de Parlamento, Terray'nin mali önlemlerine karşı çıkmış ve Parlamento heyetleri birliğinin mahkûm edilmesini de protesto etmek amacıyla greve çıkmıştır. Bunun üzerine Louis XV bir 'kral darbesi'

uygulayarak 130 parlamento üyesini sürgüne göndermiş ve Paris Parlamentosu kapatılmıştır (BL, 1992, 7554).

OATET'te Comte de Bonneval'ın XV. Louis ile anlaşamadığı için Avustuya Prensi Eugene de Savoie'ya sığındığı, sonra onunla da anlaşamadığı için Türkiye'ye geldiği (OATET 47), Namık Kemal'in İbret'teki yazılarında hükümetin yolsuzluklarını Abdülaziz Han'a şikâyet etmesinin Voltaire'in "Le Siécle de Louis XIV"ı ile XV. Louis'nin karşısına XIV. Louis'i çıkarmasına benzediği (OATET 356) söylenerek XV. Louis'e iki yerde atıf yapılmıştır.

YK'de kitabında bir yerde Louis XV'e atıfta bulunulmuştur. Abdülhamit döneminin sansürü ile Louis XV devri sansürünün arasında çok fazla fark olmadığını söyleyen Tanpınar hayatın eserlere yansımada bu farkın oldukça arttığını dile getirmekte ve Servetifünuncuları bu yönden eleştirmektedir (YK 77).

EÜM'de Paris'teki elçilik binasının XV. Louis devrinden kalma Prens de Lamballe konağı olduğu söylenerek XV. Louis'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 488).

ED'de Voltaire'in XV. Louis'e kızarak onun dedesi olan XIV. Louis'in kitabını yazdığı (ED 190) ve Fenelon'un XV. Louis'in döneminde yetişen dâhi nasirlerden olduğu (ED 278) söylenerek iki yerde XV. Louis'e atıf yapılmıştır.

Louis XVI (OATET 50, 52; ED 66) (Versailles 1754- Paris 1793) Fransa kralıdır. Berry Dükü iken 1765'te babasının ölümü üzerine tahtın varisi olan XVI. Louis 1774'te dedesi XV. Louis'in ölmesi üzerine tahta çıkmış, devlet yönetimini ve maliyeyi düzeltmeye çalışmış, ülke içi tahıl ticaretini geliştirmiş, Fransa'nın 1778'den itibaren katıldığı Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nın mali yükünü karşılamak için gerekli tedbirler alınmaya çalışılmış ancak bu tedbirlerin hepsi her defasında vergi ödemeyen ayrıcalıklı sınıf tarafından kabul görmemiş, en sonunda 1789'da başlayan halk arasındaki ayaklanma siyasi düzenin karışmasına neden olmuştur. Bu süreçte krallık yıkılmış ve Cumhuriyet ilan edilmiş, XVI. Louis de giyotinle idam edilmiştir (GKA, 1984, 5650).

OATET'te sadarete iken Osmanlı'da önemli yenilikler yapan Halil Hamit Paşa'nın görevinden alınmasından sonra Fransız siyasetinin

İstanbul'da kazandığı mevkiden kuşkulanan Avusturya ve Rusya devletlerinin XVI. Louis'e müracaatları nedeniyle heyetlerinin Osmanlı'dan ayrıldıkları (OATET 50), III. Selim'in şehzadeligi döneminde Fransız kralı XVI. Louis ile gizli gizli muharebe ettiği (OATET 52) söylenerek XVI. Louis'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de tarihte Kabakçı İsyanı'nın önemli rol oynadığı, XVI. Louis'in Paris'te, on sene sonra III. Selim'in saray odasında boğulduğu söylenerek bir yerde XVI. Louis'e atıf yapılmıştır (ED 66).

Louis Adolphe Thiers (OATET 182) (Marsilya 1797- Saint-Fermain-en-Laye, Paris 1877) Fransız devlet adamı, gazeteci ve tarihçidir. Aix-en-Provence'ta hukuk tahsili gören Thiers çeşitli gazetelerde yazarlık yapmış, müsteşar yardımcılığı, içişleri, ticaret ve bayındırlık bakanlıkları görevinde bulunmuş, 1832'deki Berry düşesi idaresindeki ayaklanmayı, 1834'te Cumhuriyetçilerinin direnişleri, Mısır'daki Mehmet Ali Paşa'nın isteklerini ve Londra'da imzalana Dörtlü İttifakın yol açtığı tehlikeyi büyük bir başarı ile atlatmıştır. İmparatorluk sisteminin kurulması üzerine Belçika, İtalya, İsviçre ve İngiltere'de yaşayan Thiers 1864'te Liberal Birliğin başına geçerek 1871'de geçici cumhurbaşkanı olmuş ancak vergiler üzerindeki görüşleri ile muhafazakâr siyaseti nedeniyle cumhurbaşkanlığından ayrılarak muhalefetin başına geçmiştir (TA, 1946- 1983, 171).

OATET'te Mecmua-i Fünun'un onuncu nüshasında 1864'teki Fransız Mebusan Meclisinde Avrupa umumi politikası hakkında verdiği önemli nutku neşrettiği söylenerek Louis Adolphe Thiers'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 182).

Louis Aragon (EÜM 117; YG 66; ED 219) (Paris 1897- Paris 1983) Fransız şair ve yazardır. Tıp öğreniminin üçüncü yılında askere alınan Aragon Andre Breton ile arkadaşlık ettiği cephede başarısından dolayı madalya kazanmış, 1919'da Breton ve Soupault ile Litterature dergisini çıkarmış, Dadaizm, Gerçeküstücülükten etkilenmiştir. Fransız Komünist Partisine katılan Aragon sanat ve edebiyat görüşlerinde köklü değişikliğe giderek toplumcu gerçekçiliğe yönelmiş, SSCB'deki Devrimci Yazarlar Kongresi'nin üyesi olmuştur. Biçim sorunları, toplumcu gerçekçiliğin sınırları,

Stendhal'in önemi, Sovyetler Birliği edebiyatı üzerine çeşitli denemeler ve incelemeler yazmıştır (GKA, 1984, 730).

EÜM'de çok okunan Valery, Proust, Gide gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Louis Aragon, H. Michaud, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı söylenilerek Louis Aragon'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 117).

YG'de Tanpınar'ın 1945 yılının ilk sabahında masasının üzerinde yeniden okumak için Giono'nun Hayatın Zaferi, Aragon'un Elsa'nın Gözleri, Hölderlin'in Empodekles adlı eserlerinin bulunduğu ifade edilerek Aragon'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 66).

ED'de komünist olmadan önce Breton'un mektubunda bulunduğu söylenerek bir yerde Aragon'a atıf yapılmıştır (ED 219).

Louis Edmont Duranty (ED 69) (Paris 1833- Paris 1880) Fransız sanat eleştirmeni ve romancıdır. Champfleury ile birlikte gerçekçilik hareketinin öncülerinden olan Duranty Assezat ile birlikte yayınladığı Idealisme adlı dergisi de gerçekçiliğin başlıca temsilcisi sayılmıştır. Pek çok roman yazan Duranty Empresyonist ressamlar üzerine bir risale de yayınlamıştır (TA, 1946- 1983, 144).

ED'de iki türlü realizm olduğunu ileri süren Tanpınar bunlardan ilkinin Champfleury, Duranty ve Murger'in yaptığı gibi halktan aldığını halka iade eden realizmden, ikincisinin ise Goncourt'lar, Daudet ve Maupassant gibi üslup sahibi yazarların realizminden oluştuğunu söyleyerek Duranty'ye bir yerde atıfta bulunmuştur (ED 69).

Louis Jouvet (OATET 281, 379; ED 132, 273) (Crozon, Finistere 1887- Paris 1951) Fransız tiyatro ve sinema oyuncusu, tiyatro yönetmeni ve yöneticisidir. Eczacılık stajı yapan Jouvet 1907'de amatör olarak sahneye çıkmış, Vieux- Colombier tiyatrosunda, Copeau'nun öğrencisi olmuş, Fransız tiyatrosunda yeni bir çığır açan Cartel grubuna katılmış, 1934'te Athenee tiyatrosuna müdür olmuştur. Tiyatro hakkındaki fikirleri ve yeni sahne teknikleriyle zamanının tiyatro seviyesini yükseltmesinde büyük rol oynamıştır (TA, 1946- 1983, 54).

OATET'te "*tiyatroy evvelâ dildir.*" diyerek insanı nerede aramak gerektiğini göstermesi sebebiyle Louis Jouvet'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 281, 379).

ED'de "*Tiyatro, hakikatte gördüklerimizden, işittiklerimizden, tasavvur ettiklerimizden biraz daha fazladır çünkü sanattır.*" dediği söylenerek iki yerde Jouvet'e atıfta bulunulmuştur (ED 132, 273).

Louis Massignon (OATET 14, 16, 24, 26) (Nogent-sur-Marne 1883-1962) Fransız şarkiyatçıdır. Kültürlü bir ailenin çocuğu olan Massignon Paris'teki lise öğrenimi sırasında şarkiyatçı Henri Maspero'nun etkisiyle Doğu dil, din ve medeniyetlerine ilgi duymaya başlamıştır. Yüksek öğrenimini yaptığı Paris Ecole des Hautes Etudes'te Fransız edebiyatı, tarih, arkeoloji okumuş ve Sanskritçe öğrenmiş, Ernest Renan'ın kurslarına gitmesi ise onu şarkiyatçılığa yönlendirmiştir. Ecole des Langues et Civilisations Orientales'in Arap edebiyatı bölümünden mezun olduktan sonra Kahire Fransız Arkeoloji Enstitüsüne tayin edilmiş, burada Hallâc-ı Mansûr ve tasavvufla ilgili araştırmalar yapmış, Kur'an okumayı öğrenmiştir. 1946 yılı başlarında Fransız hükümeti tarafından kültürel ilişkileri düzenlemek amacıyla Mısır, Filistin, Suriye, Lübnan, Türkiye, İran, Irak ve Afganistan'a gönderilmiştir. Fransisken tarikatına mensup olan Massignon 1954'te Melkit kilisesi papazı tayin edilmiş, Bergson, Durkheim ve Mauss gibi Fransız düşünürlerinden ciddi şekilde etkilenmiştir (İA, 1988- 2012, 100- 103).

OATET'de İslam medeniyeti ile ilgili görüşleri bağlamında dört yerde Massignon'a atıfta bulunulmaktadır. İlk atıf Masignon'un bir sempozyumda "İslâm milletlerinin sanat yaratışlarındaki usuller" konulu bildirisi ile ilgiliyken (OATET 14) ikinci atıf onun "*Müslüman şarkta zaman yok, anlar vardır.*" sözünüdür (OATET 16). Sayfa 24'teki atıf ise Müslüman sanatlarında trajedi boyutunun olmayışını İslâm'ın Allah'tan başka varlığı kabul etmemesine ve hayatı bir gölge oyununa indirgemesiyle ilgilidir. Son atıf ise Massignon'un Hallac-ı Mansur ile ilgili bir eseri bağlamında yapılmıştır (OATET 26).

Louis-Philippe (OATET 407) (Paris 1773- İngiltere 1850) Fransız kralıdır. Fransız İhtilali'nde ihtilalcilerle birleşerek XVI. Louis'in yerine kiral olmak isteyen ancak başarılı olamayan Prens Philippe'in oğludur. 1830'da

Bourbonlar iktidardan düşüp mutlak krallık son bulunca meşrutî kral olmuş, II. Meşrutîyet ilan edilene kadar on sekiz yıl saltanat süren Louis-Philippe İhtilal'den sonra İngiltere'ye gitmiş ve iki yıl sonra burada vefat etmiştir (TA, 1946- 1983, 84).

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı eserinin başında yaptığı konuşma 1830'da yaptığı konuşmalara benzetilerek Louis-Philippe'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 407).

Louis Renau(I)t (EÜM 109) (Autun 1843- Barbizon, Fransa 1918) Fransız hukukçu ve eğitimcidir. Dijon Üniversitesinde Roma ve ticaret hukuku profesörlüğü, 1873'ten vefatına kadar Paris Hukuk Fakültesinde hukuk profesörlüğü yapan Renault 1890'da Dışişleri Bakanlığının hukuk danışmalığını yapmış, pek çok konferansa katılmış, pek çok önemli davanın çözümüne katkıda bulunmuştur. 1907'de Ernesto Teodoro Moneta ile birlikte Nobel barış Ödülü'nü kazanmıştır (AB, 1993, 205).

EÜM'de Yahya Kemal'in Paris'te Hususi Beynelmîlel Hukuk dersini aldığı hoca olması bağlamında Louis Renau'ta bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 109).

Lucien Fabre (EÜM 454) (Tarn 1889- Paris 1952) Fransız mühendis ve yazardır. 1913'te Ecole Centrale'den çıkarak çeşitli askeri ve sınaî icatlar yapan Fabre'in Connissance de la deesse (Tanrıça ile Tanışma, 1920) ve bir iş adamını öyküsünü anlattığı Rabevel olu le Mal des ardents (Rabevel veya ateşlilerin hastalığı, 1923) en tanınmış eserleridir (TA, 1946- 1983, 76).

EÜM'de Valery'nin saf şiiirden ilk defa arkadaşının kitabına yazdığı bir mukaddimede söz ettiği söylenerek Lucien Fabre'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 454).

Lucius (Samosatalı Lukianos) (EÜM 211) (Samosata, Suriye [bugün Samsat, Adıyaman] yaklaşık MS 125- Mısır MS 180'den sonra) Eski Yunanlı hatip ve yergi yazarıdır. Öğrenimini İonia okullarında tamamlayan Lucius önce Antakya'da avukatlık yapmış, daha sonra yolculuklara çıkmıştır. Pek çok yer gezen yazarın adını taşıyan seksen iki eser ve bir epigram derlemesi bulunmaktadır. Eserlerinde keskin, iğneleyici üslubu ve dönemin

edebiyat ve düşünce yaşamına egemen olan budalalık ve sahtekârlıklara yönelik ince ve genellikle sert hicivleri ile dikkat çekmektedir (BL, 1992, 159).

EÜM'de Vasilaki Efendi'nin yazarın Dalkavukname adlı eserini tercüme ettiği söylenerek Lucius'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 211).

Ludwig II (Louis II) (EÜM 40; MS 85) (Nymphenburg 1845-Starnberg 1886) Bavyera kralıdır. İyi bir öğrenim gören Louis romantik yaradılışı nedeniyle diğer insanlardan uzak bir hayat sürmüştür. 1864'te tahta geçtiğinde besteci Robert Wagner'i yanına çağırarak borçlarını ödemesi ve yakın dostluk içerisine girmesi hükümetin ve halkın tepkisini çekmiş, bu nedenle de 1865'te onun sürgüne gönderilmesini onaylamıştır. Akıllı dengesinin yerinde olmaması ve yaşamı boyunca süren eşcinsel tavırları nedeniyle tahta amcası geçmiş, kendisi de bir hastanede denetim altında turulmuştur (GKA, 1984, 5646).

EÜM'de Wagner için bir miktar para sarf etmesinin, tahttan indirilmesinin nedenlerinden biri olduğu söylenilerek II. Ludwig'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 40).

MS'de bir kısmını da Wagner uğruna sarf ettiği para nedeniyle tahtından olduğu ifade edilerek Bavyera Kralı II. Ludwig'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 85).

Ludwig van Beethoven (EÜM 40; ED 76, 97, 101, 102, 210, 225, 233, 262; MS 85, 88) (Bonn 1770- Viyana 1827) Alman müzik bestecisidir. İlk eğitimini alkolik ve kilise müzisyeni olan babasından eğitim almış, maddi sıkıntılar nedeniyle küçük yaştan itibaren çalışmak zorunda kalmış, bir dönem Mozart'ın yanında çalışmış, 1789'da Bonn Üniversitesine öğrenci olarak girmiş ve Alman edebiyatı derslerini takip etmiştir. 1792'de Joseph Haydn'ın yanında çalışmaya başlamış, başlarda piyanist olarak adını duyurmuş, daha sonra yaptığı bestelerle klasik müziğin vaz geçilmez ismi olmuştur. İlk senfonisini 1800'de yapan Beethoven'ın 9. senfonisi en çok bilinen ve bugün Avrupa Birliği marşı olarak kullanılan eseridir (Say, 1985, 170- 173).

EÜM'de oldukça şuurlu ve dikkatli bir deha olan Balzac'ın Beethoven gibi zekânın farkında bile olmayarak Rossini'nin peşine koştuğu söylenerek Ludwig van Beethoven'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 40).

ED'de Beethoven'a sekiz yerde atıf yapılmıştır (ED 76, 97, 101, 102, 210, 225, 233, 262). Bu atıflarda müzikte romantizmin cetlerinin Rönesans'a kadar gittiği, Alman klasiklerinden geçtiği bunların içerisinde Beethoven ve Delacroix'nın küçük resimlerinin bulunduğu (ED 76), Sebastian Bachmusikinin babası ve dini olarak değerlendirilmiş ve Beethoven da bu dinin baştan aşağı bütün duaları olarak kabul edilmiş (ED 97), modern şiirin ve sembolizmin babası olduğu, üzerinde Beethoven'un ve talebesi Hoffmana'ın tesiri bulunduğu, kendisinden sonra musikin edebiyatı sardığı, işe musiki ile başladığı, öz ve derin çalışmalar ortaya çıkardığı (ED 210), musikin romana da tesir ettiği, Dostoyevski'nin romanlarının da konçertolar gibi dört bölümden oluştuğu ve sonlarının da Beethoven gibi ağır tempolu olduğu (ED 233), Türklerin Avrupalı olmaya mecbur olduğu ama Naili'yi, Dede Efendi'yi ve Itri'yi yetiştiren Avrupalı Türklerin Beethoven'i Dede Efendi'nin bestesinden sevdiği (ED 262) söylenmiştir.

MS'de çok şuurlu ve dikkatli bir insan olan Balzac'ın bile döneminde Beethoven gibi bir yeteneğin farkında olmadığı ancak bugün tüm dünyanın onu tanıdığı (MS 85), sanatkârları kıyaslarken dikkat edilmesi gerektiği, Beethoven birkaç yüz eser bırakırken Baudelaire ve Mallarme'nin tek kitabının bulunduğu ancak bu eserlerde pek çok şiirin, şiirlerde de pek çok mısranın yer aldığı (MS 88) söylenerek Beethoven'a iki yerde atıf yapılmıştır

Lütfi Bey (YK 38) Sanat aşkıyla dolu, bir dönem ney ile uğraşmış, Topkapı Müzesi Müdür Muavini iken vefat eden, muhtemelen İstanbul Üniversitesinden Tanpınar'ın bir arkadaşıdır.

YK kitabında iki yerde Lütfi Bey'e atıfta bulunulmuştur. Atıflardan biri Yahya Kemal'in Lütfi Bey'den Dergâh mecmuası için Topkapı Sarayı ile ilgili birkaç makale istemesi ile ilgiliyken, ikincisi onun bir süre ney ile uğraşması, sonra vazgeçmesi üzerinedir (YK 38).

M. Delly (YG 296) Henri Frédéric Petitjean de la Rosière ve Jeanne Marie Henriette Petitjean de la Rosière Fransız kardeşlerin takma adıdır.

YG'de Fransa'da, romanlarının halkçı iddiasını taşıyan bütün eserlere üstün geldiği ifade edilerek Dely'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 296).

Madame de Sévigné (Marie de Rabutin- Chantal markizi) (EÜM 496; ED 196) (Paris 1626- Grignan 1696) Fransız yazar. Soylu bir ailenin çocuğu olan Sevigne önemli hocalardan ders almış, on sekiz yaşında bir Britanya soylusu olan Henri de Sevigne ile evlendirilmiş, eşinin bir düelloda ölmesi üzerine hayatı boyunca bekar bir hayat sürmüştür. Edebiyattaki başarısını ise önce başkent dışında oturan kızına, daha sonra bazı yakın arkadaşlarına yazdığı mektuplarla sağlamıştır. Yaklaşık bin yedi yüz tane olan bu mektuplarla hem kendisinin hem Paris yaşamının hem de saray çevresinin günlük olaylarıyla belgeleşen zengin bir birikim oluşmuş ve mektup türünün canlanmasının başlıca kaynağı olarak görülmüştür (GKA, 1984, 7848).

EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin Türk örfüne yabancı olduğundan Racine'in yerine az çok Corneille veya Madame de Sevigne'ye daha yakın durduğu söylenerek Madame de Sevigne'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 496).

ED'de söylemekten üşenmeyen Avrupalılarda mektup sayısının fazla olduğu, Mme. de Sevigne'de tatlı bir dedikodu hâlini aldığı, XIX. asırda mektup tarzı romanın ortaya çıktığı, Gide ve Valery'nin mektuplarının yanı sıra Flaubert'in on dört ciltlik mektup külliyyatının bulunduğu, Montesqieu'nun bir kıza yazdığı mektupların çok önemli şaheserler olduğu söylenerek bir yerde Madame de Sevigne'e atıf yapılmıştır (ED 196).

Mademoiselle De Noyer (Catherine Olympe Du Noyer) (OATET 471) Voltaire'in Hollanda'da tanışıp âşık olduğu, hafifmeşrep bir annenin çocuğu olduğu için yazarın çevresinde kabul görmeyen kadındır.

OATET'te "Voltaire yirmi yaşında" eserinin Voltaire'in gönderdiği on dört aşk mektubundan oluştuğu söylenerek bir yerde Mademoiselle De Noyer'e atıf yapılmıştır (OATET 471).

Mahir Bey (OATET 353, 360) Namık Kemal'in üvey dayısıdır. Namık Kemal ile birlikte 1872'de İbret gazetesini satın almış ve gazetenin idari müdürü olmuştur.

OATET'te Namık Kemal'in üvey dayısı ve İbret'in müdürü olduğu söylenerek hayatına çok yakından giren Mahir Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 353, 360).

Mahmut I (OATET 45, 46, 47, 213, 342; ED 65) (İstanbul 1696-İstanbul 1754) Osmanlı padişahıdır. II. Mustafa'nın oğlu olan I. Mahmut iyi bir öğrenim görmüş, Lale Devri'nin tüm güzelliklerini yaşamış, Patrona Ayaklanması'ndan sonra tahta geçmiştir. Saltanatı boyunca yeniçerileri isyancılardan temizlemiş, Doğu'da büyük başarılar kazanılmış, Batı'daki üstünlüğünü muhafaza etmiştir. Yirmi dört yıllık hükümdarlığında huzura kavuşan İstanbul'da I. Mahmut kütüphane, cami ve çeşme gibi pek çok mimari eser yaptırmış, sanatkarları korumuştur (DBİA, 1993- 1995, 246-252).

OATET'te bir uyanış devri olan XVIII. asrın en önemli kişilerinden olduğu ve Osmanlı matbaacılığın kurucusu olan İbrahim Müteferrika'yı himaye ettiği (OATET 45), İbrahim Müteferrika'nın Sultan'ın tahta oturduğu yıl "Usûlü'l-hikem fî nizâmü'l-ü-mem"i yazdığı (OATET 46), döneminde Comte de Bonneval'ın XV. Louis ile anlaşamadığı için Avusturya Prensi Eugene de Savoie'ya sığındığı, sonra Savoie'yla da anlaşamadığı için Türkiye'ye geldiği (OATET 47), devrinden sonra Osmanlı matbaacılığının en büyük isminin Şinasi olduğu (OATET 213), Namık Kemal'in baba tarafının devrindeki İran savaşlarında ölen Topal Osman Paşa'dan geldiği (OATET 342) söylenerek I. Mahmut'a beş yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Lale Devri'ne kadar Avrupa'yla temastan ileri gelen bir alışveriş olduğu ancak daha sonra ise fiilen Avrupa'ya gidilip birtakım şeylerin örnek alınmasıyla başlayan bir etkileşime girildiği, başta matbaanın alındığı ve Vankulu Lügati'nin basılarak halka doğru açıldığı, sonra Usûlü'l- Hikem fî Nizâmü'l-Ümem'in basıldığı ve I. Mahmut'a verildiği söylenerek bir yerde padişaha atıf yapılmıştır (ED 65).

Mahmut II (OATET 61, 65, 68, 71, 73, 82, 89, 91, 93, 102, 103, 104, 105, 110, 112, 113, 114, 116, 118, 119, 124, 129, 131, 133, 139, 143, 145, 201, 250, 279, 293, 332, 440, 500; **YK** 92, 110; **EÜM** 189, 192, 194, 202, 222, 400, 401, 518; **ED** 55, 67, 68, 72, 108, 151, 183, 267, 277, 283; **MS** 103, 107, 132, 135) (İstanbul 1784- İstanbul 1839) 30. Osmanlı padişahıdır (1808-1839). Devri siyasi felaketlerle geçen II. Mahmut'un köklü ıslahatlar yapması saltanat döneminin belirgin özelliğidir. O, çöküşü engelleyememiş, ancak devleti kurtarmak için gerekli yolu görmüş, devleti garp düzenine yakınlaştırmak için ıslahatlara girişmiştir. Bu dönemde orduya katılabilecek insan sayısını öğrenebilmek için sadece erkekleri kapsayan nüfus sayımını yapılmış, devletlerarası ilişkilerin önemli olduğu anlaşılınca büyük Avrupa merkezlerine daimî elçilikler kurulmuştur. Basının değeri anlaşılınca ilk resmi gazete Takvim-i Vekayi çıkartılmış, Avrupa hükümet düzeni örnek alınarak nazırlıklar kurulmuştur. Memurlar rütbe ve derecesine göre maaşa bağlanmış, posta teşkilatı kurulmuş, dış ticaretin gelişmesi için özel teşebbüs desteklenmiştir. Eğitim alanında ise medrese dışında batılı tarzda eğitim teşkilatı kurulmaya çalışılmış, ilköğretim zorunlu ve parasız hale getirilmiş, bir Tercüme Odası kurulmuş, Tıbbiye ve Harbiye için yabancı kaynaklardan eserler Türkçeye çevrilmiştir. Sonuncusu Türkçe'nin bir bilim dili olması yolunda atılmış ilk adımdır (ML, 1969, 241, 242).

OATET'te II. Mahmut'a pek çok yerde atıf yapılmıştır. Bu atıflarda, II. Mahmut'un devrinde yeni mimari eserlerin görülmeye başlandığı (OATET 61), yenilik fikrini aynı kafeste kaldığı III. Selim'den aldığı konusunda tüm kaynakların müttelik olduğu (OATET 65), karşılaşılan tüm sorunlara rağmen yenilik harekâtının yavaş ama emin adımlarla ilerlediği (OATET 68), Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da başardığı tüm yeniliklerin ona ve diğerlerine cesaret verici bir örnek teşkil ettiği (OATET 71), genç nesli ve devlet kurumlarını Batılılaştırmaya çalıştığı (OATET 73), Enderunlu Vasıf'ın Sultan için yazdığı "Kâsîde-i Remhiye"nin Nedim'e bağlanabileceği (OATET 82), Sultan'ın teveccühüyle İzzet Molla'nın Haremeyn rütbesi ile Mekke kadısı olduğu (OATET 89), İzzet Molla'nın Divan'ındaki gazellerin eski şiirin dağarcığının yanı sıra Sultan'ın dönemindeki yeniliklerin, rindane hayatın bütün şuhluklarını taşıdığı (OATET 91, 93), dönemi idrak etmiş şairlerle, sadece dönemin tesirinin hissedildiği bölgelerde yaşayan şairler arasındaki farkın

çeşitli zümrelerde büyük sosyal hadiselerinin ne kadar değişik tarzda etkilediğini gösterdiği (OATET 102), gerçekte de bu dönemde yeni ortaya çıkan kelimelerle yapılan oyunların aşık tarzına çok büyük şeyler katmadığı (OATET 103), değerlerin yerlerini değiştiremeyecek kudrette olan Zihni ve Dertli'nin bu dönem yeniliklerini öven şiirler yazdığı (OATET 104), Kayserili Seyrani'nin bu dönemin getirdiği yenilikler yüzünden ortaya çıkan huzursuzluğun şairi olarak düşünülebileceği (OATET 105), bütün icraatlarında III. Selim'in devrini yakından takip eden Sultan'ın kolayca anlaşılabilir, sade bir yazış tarzının taraftarı olduğu (OATET 110), Şanizade'nin tarihinin bu dönemin İstanbul'unu bazen mübalağaya kaçan bir yığın karakter ve portrede verdiği (OATET 112, 113), bu devrin pek çok nimetlerine erişen Sahafiler Şeyhizade Mehmet Esad Efendi'nin Tanzimat yıllarında Mekâtib-i Umûmiye Nezâretine kadar yükseldiği (OATET 114), Câbî İsmet Bey Tarihi'nin I. Abdülhamit ile II. Mahmut'un ilk seneleri arasındaki bazı hadiseleri, Nizam-ı Cedid'in teşekkülü ile Kabakçı ve Alemdar vakaları etrafında, oldukça karışık bir şekilde topladığı (OATET 116), II. Mahmut'un döneminde Batı dillerinden Türkçeye çevrilen eserlerin genellikle askerlik, tıp ve riyaziyeyle ilgili olduğu (OATET 118), Mütercim Asım'ın ona Kâmusu'l-muhit adlı tercüme yapıp sunduğu (OATET 119), dönemin sonuna doğru Mehmet Emin Paşa'nın çıkan her türlü tartışmaya rağmen Tanzimat'ın idari ve adli sahalarda yerleşmesi için çalıştığı (OATET 124), II. Mahmut'un ölümünden sonra tahta Abdülmecit Han'ın çıktığı, Abdurrahman Şeref Bey'in Sultan'ın ölümünden bir yıl önce Tanzimat'ın ilanının düşünüldüğünü söylediği (OATET 129), daha bu dönemde sarayın Avrupalılaşmaya başladığı (OATET 131), Boğaziçi'nin yeni bir şekle büründüğü (OATET 133), yetişmesi itibarıyla Reşit Paşa'nın bu dönemin insanı olduğu (OATET 139), Avrupa'ya tahsil için öğrenci gönderildiği, 1839'dan 1848'e kadar olan sürecin eğitim alanında bu devrin yapıları genişletmekle yetinildiği (OATET 143), Rus uyanışının bu dönemde Büyük Petro ile başladığı (OATET 145), bu dönemin son yıllarından itibaren kalem, kılıç ve adalet terazisinin Tanzimat'ın ve devletin sembolü olduğu (OATET 201), bu dönemden beri az çok önem verilen tahsilin gazete ile tamamlandığı, halka okuma sevgisinin aşıldığı (OATET 250), ancak tiyatroya karşı bir merakın gözlemlenmediği (OATET 279), II. Mahmut'un ve Abdülmecit Han'ın veremden öldüğü (OATET 293), Garptaki

veraset usulünün II. Mahmut'un kıskançlık duygusu yaşayan oğulları arasında anlaşmazlıklar çıkardığı (OATET 332), İzzet Molla'nın bir beytinde II. Mahmut'un bir köşkünü övdüğü (OATET 440), Hamit'in dedesi olan Abdülhak Molla'nın bu dönemin ünlü alimlerinden olduğu hekimbaşılığını yaptığı (OATET 500) ifade edilmiştir.

YK'de Ziya Gökalp'in dil konusundaki tekliflerinin Mahmut II'den beri süregelmesi (YK 92) Cevdet Paşa'nın söz ettiği halk felsefesi (YK 110) bağlamında iki yerde Mahmut II'ye atıfta bulunulmuştur.

EÜM'de II. Mahmut'a sekiz yerde atıf yapılmıştır (EÜM 189, 192, 194, 202, 222, 400, 401, 518). Bu atıflarda II. Mahmut'un son senelerinde Akif Paşa'nın Hariciye Nazırı olduğu (EÜM 189), Jouanin ile van Gaver adlı yazarlara göre II. Mahmut'a yapılan bir suikastta Pertev Paşa'nın ve adamlarının suçlu bulunmasının Akif Paşa'nın görevinden alınıp sürgün edilmesine sebep olduğu (EÜM 192), Namık Kemal'in Akif Paşa'nın Tabsıra'nı III. Selim asrının başı ile II. Mahmut döneminin sonu arasındaki devrin dilinin Şinasi edebiyatına gelene kadarki edebiyatın en güzel örneği olarak gösterdiği (EÜM 194), tarihini yazmasına rağmen Ahmet Cevdet Paşa'nın bugün bakılan gözle III. Selim ve II. Mahmut dönemini göremediği (EÜM 202), II. Mahmut'un çalışmalarıyla yeniçerilerin ve eski sistemin çoğu parçasının yıkıldığı ancak geriye hükümdarı kontrol edecek bir mekanizmanın kalmadığı (EÜM 222), "çağı olmayan" İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın eserlerinde II. Mahmut'un kuluç alayını, Kamil Paşa'nın sadrazamlığını aynı senenin aktüel olayları gibi büyük bir ciddiyetle verdiği (EÜM 400), Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik ile dost olan İbnülemin Mahmut Kemal'in tarihi bilgileri nedeniyle Tanpınar tarafından kimi zaman Beylikçi Ali İzzet Bey kimi zaman Pertev Paşa gibi düşünüldüğü (EÜM 401), Hamit'in ailesinin II. Mahmut rönesansının ve Tanzimat ilim aristokrasisinin içinde bulunduğu (EÜM 518) ifade edilmiştir.

ED'de II. Mahmut'a dokuz yerde atıf yapılmıştır (ED 55, 67, 68, 72, 108, 151, 183, 267, 277, 283). Bu atıflarda Hamit'in ailesinin köşkü padişahı kurtarmak için bahçeye bir mezar kazdıkları, II. Mahmut evlerine geleceği zaman Abdülhak Molla'nın ulemayı ahıra sakladığı (ED 55), onun döneminde Hamit'in ailesinin parlak zamanını yaşadığı (ED 108), III. Selim'in öldürülmesinden sonra II. Mahmut'un geçtiği, amcasından yenilik fikirleri

aldığı, onun tahttan indirilmemesi için IV. Mustafa'nın öldürüldüğü, onun döneminde yeniçeri sadrazamı kul taifesidir, Kırım hanını Tatar kişidir diye padişah yapmadığı, Halet Efendi'nin onun felaketini hazırlayan adamlardan biri olduğu (ED 67), döneminde vatana bütünlük verdiği fakat Tepedelenli Ali Paşa'ya dokunmasının yanlış olduğu (ED 68), medenileşmenin ondan beri var olduğu (ED 72), araba, fayton kullanılmaya başlandığı (ED 151), ondan sonra Tanzimat'ın fiilen olmadığı (ED 183), dil tartışmalarının III. Selim ve II. Mahmut'tan beri var olduğu (ED 267), Yahya Kemal'in Mahmut-ı Sani'den beri gelen şarkıları işaret ederek Tanpınar'a "Hamdi Bey, bizim romanımız şarkılarımızdır" dediği (ED 277), eski şiire sarayın girmesinin III. Mehmet'ten sonra biraz kesildiği, III. Selim ve II. Mahmut'un devrinde tekrar girdiği (ED 283) söylenmiştir.

MS'de II. Mahmut döneminden beri Türk toplumuna, Türk aydınının öncülük ettiği (MS 103), Damat İbrahim Paşa'dan II. Mahmut'a kadar Türk milletini idare eden kişilerin, kuruluşunu tek ümit gibi bekledikleri Harbiye'yi yıkmanın sonucunu kimsenin tahmin edemeyeceği (MS 107), Yüksek Muallim Mektebi'nin taşındığı İstanbul Kız Lisesi binasının, eskiden II. Mahmut'un kız kardeşinin sarayı olduğu (MS 132, 135) ifade edilerek iki yerde Mahmut II'ye atıfta bulunulmuştur.

Mahmut Celaleddin Paşa (OATET 237; ED 183) (İstanbul 1839-İstanbul 1899) Bestekâr, tarihçi ve devlet adamıdır. Darü'l-Maariften mezun olan Mahmut Paşa on yedi yaşından son gününe kadar ticaret ve nafia nazırlığı, bütçe komisyon reisliği, Ziraat Bankası genel müdürlüğü gibi çeşitli devlet görevlerinde çalışmıştır. Musiki eğitimi alarak pek çok şarkı yazmış, devrinin önemli musikicilerini korumuştur. Ayrıca XIX. yüzyıl Osmanlı'sını anlattığı Mirat-ı Hakikat adlı eseri önemli bir kaynaktır (DBİA, 1993- 1995, 267).

OATET'te Abdülhamit gibi sarayda Suavi'den istifade edilebileceğini düşünmesi sebebiyle damat Mahmut Celaleddin Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 237).

ED'de IV. Mustafa ve III. Selim'in öldürüldüğü, Abdülaziz'in tahttan indirildiği dönem için Mahmut Celaleddin'in Mirat-ı Hakikat adlı eserine

bakması tavsiye edilerek bir yerde Mahmut Celalettin'e atıf yapılmıştır (ED 182).

Mahmut Paşa (Çürüksulu, Tavdgiridze) (YK 152) (Çürüksu 1864-İstanbul 1931) Asker ve devlet adamıdır. Mühendishane-i Berri Hümayun ve Harp Akademisinden eğitim alan Paşa orduda görev almış, çeşitli savaflara katılmış, 1910'da İtalya'ya giderek çeşitli incelemelerde bulunmuş, İtalya ve Balkanlardaki savaflarda büyük başarı sağlamıştır. Bahriye ve Bayındırlık İşleri Bakanlığı da yapan Mahmut Paşa 1919'da Trabzon ve Havalisi Müdafaa-i Milliye Cemiyetinin kurulmasında önemli rol üstlenmiş, 1920'de Meclis-i Mebusanın kapatılması ile İngilizler tarafından tutuklanıp Malta Adasına sürgüne gönderilmiştir (Kasap, 2009).

YK'de bir akşam Yahya Kemal'in kendisini hiç yalnız bırakmayan Asım ile birlikte Paşa'nın evinde yemek yediği ifade edilerek Çürüksulu Mahmut Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YK 152).

Mahmut Raif Efendi (İngiliz, Tanburi) (OATET 56, 57; ED 209) (?-İstanbul 1807) Türk reisülküttap. Babıali Tercüme Kaleminde göreve başlayan Mahmut Paşa elçilik kâtabi göreviyle gittiği Londra'da İngilizcesini "İngiliz" lakabı alacak kadar ilerletmiş, İngiltere dönüşünde donanma müsteşarlığına getirilmiş, 1800'de reisülküttap olmuştur. III. Selim'in yenilik hareketlerinin en büyük temsilcisi olduğu için yeniçeriler tarafından sevilmemiştir. Müzikle de uğraşan Mahmut Paşa besteler ve bazı çevriler de yapmıştır (BL, 1992, 7674).

OATET'te yazdığı "Tableau des nouveaux réglements de L'Empire Ottoman" adlı eserinin Osmanlı'da yapılan yenilikler hakkında Avrupa halkına fikir vermesi için yapılan önemli teşebbüslerden olduğu (OATET 56), III. Selim'in yenilik hareketleri için çalıştığı (OATET 57) söylenerek İngiliz lakaplı Mahmut Raif Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Türkiye'yi tanıtmak için Fransızca kitap yazdığı ve tercüme yapıtığı söylenerek bir yerde İngiliz Mahmut Efendi'ye atıf yapılmıştır (ED 209).

Mahmut Emin Paşa (EÜM 395) İbnülemin Mehmet Kemal İnal'ın babası, Yusuf Kamil Paşa'nın yirmi yedi yıl yanında çalışmış olan mühürdarıdır. Rumeli Beylerbeyi payesi bulunmaktadır. Ailesi Hz. Hüseyin'in soyundan geldiği için kimi zaman "seyyid" unvanını kullanmıştır. Ailesi Buhara emirlerinden olup çok eski bir tarihte Anadolu'ya gelerek Arapkir'e yerleşmiş ve Selcenlioğlu ailesini oluşturmuştur. Ayrıca Yusuf Kamil Paşa ile akrabalığı bulunmaktadır (İA, 1988- 2012, 249).

EÜM'de Yusuf Kamil Paşa'nın akrabası olması nedeni ile oğlu İbnülemin Mahmut Kemal'in devrinin siyasi olaylarına biraz geriden ancak her şeyi gayet iyi görebilecek bir noktadan izlediği söylenilerek Mahmut Emin Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 395).

Mahmut Nedim Paşa (NK 7; MS 119; OATET 141, 155, 163, 168, 224, 228, 264, 302, 303, 306, 310, 313, 354, 355, 361, 362, 373, 447, 530; EÜM 198, 207, 222, 225, 226; ED 153, 155, 179, 181; MS 119) (İstanbul 1818- İstanbul 1813) Osmanlı devlet adamıdır. Çeşitli görevlerde memur olarak çalışan Mahmut Nedim Paşa daha sonra sadaret müsteşarı ve hariciye müsteşarı olmuş, Sayda, Şam, İzmir valiliklerine bulunmuş, 1871'de Ali Paşa'nın ölümü üzerine sadrazamlığa gelmiştir. Sadrazam olduktan sonra Ali Paşa'nın tüm tanıdık ve dostlarını görevden alan Mahmut Nedim Paşa Sultan Abdülaziz'in gözünü boyayarak halkın sevgisini ve dolayısıyla tahtı kaybetmesine sebep olmuş, Rus elçisine gösterdiği büyük ilgisi yüzünden de Avrupa devletlerinin desteğini çekmesine neden olmuştur. Ona karşı duyulan hoşnutsuzlukla birlikte maliyeyi düzeltmek için memurların maaşında kesintiye gitmesi, valilerin ödeneklerini kesmesi, hiçbir memuru yerinde tutmaması, durmadan yapılan nakil ve tayinler ile memurları huzursuz etmesi üzerine görevinden alınmış ancak çıkan savaş ve isyanlar nedeniyle ikinci kez sadrazamlığa getirilmiştir. Aldığı tedbirler kötü gidişatı değiştiremediği için görevinden tekrar alınmış, bir süre sonra da vefat etmiştir (TA, 1946-1983, 180, 181).

NK'de Namık Kemal'in Genç Osmanlılar cemiyetine katılması ile hürriyet ve meşrutiyet taraftarı olarak Mahmut Nedim Paşa'nın yeğeni Mehmet gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile beraber bütün ömrü boyunca

devam edecek bir mücadeleye giriştiği ifade edilerek Mahmut Nedim Paşa'ya bir yere atıf yapılmıştır (NK 7).

OATET'te Mahmut Nedim Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 141, 155, 163, 168, 224, 228, 264, 302, 303, 306, 310, 313, 319, 354, 355, 356, 361, 362, 364, 373, 435, 447, 530). Bu atıflarda Reşit Paşa'nın yetiştirdiği devlet adamlarından olduğu (OATET 141), Ali ve Fuat Paşa'nın ölümünden sonra Osmanlı'nın Mahmut Nedim Paşa'nın riyakâr ve sinsi şahsiyetine teslim olduğu (OATET 155), Paşa ile iyi geçinemeyen Ahmet Cevdet Paşa'nın Maraş valiliğine tayin edildiği, borç karşılığında gümrükleri yabancı sermayedarlara teslim etmek isteyen Paşa'ya karşı Cevdet Paşa'nın itiraz ettiği (OATET 163), bu tarz konularda ona karşı büyük mücadeleler verdiği (OATET 168), Mehmet Bey'in devrin en entrikacı ve hırslı insanı olan amcası Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazam olmasında ısrar ettiğinin Abdurrahman Şeref Efendi'nin Yeni Osmanlılar hakkında bir yazısında söylediği (OATET 224), Suavi'nin neden olduğu bir mahkeme nedeniyle Londra'dan İsviçre'ye kaçmak zorunda kalan Ziya Paşa'nın İstanbul'a ancak Ahmet Nedim Paşa'nın sadrazamlığında gelebildiği (OATET 228), Ethem Pertev Paşa'nın Mahmut Nedim Paşa için bir destan yazdığı (OATET 264), Mahmut Nedim Paşa'nın yardımıyla Ziya Paşa'nın Mustafa Reşit Paşa'nın yakınlığını kazandığı (OATET 302), Abdülmecit Han'ın Reşit Paşa'ya karşı kullandığı yeni devlet adamları yetiştirme politikasını takip etmek amacıyla Sultan Abdülaziz'in Mahmut Nedim Paşa gibi kişileri takip ettirdiği (OATET 303), Ziya Paşa ile gençliğinden beri tanıdığı ve himayesini gördüğü Mahmut Nedim Paşa arasında büyük sevgi olduğu, sadrazam oluşunu sultana verdiği bir kasidede kutladığı ancak Rumeli demiryolu konusunda aralarının açıldığı, Mahmut Nedim Paşa'nın devletin hakkını korumak isteyen Ziya Paşa'yı rüşvet almakla suçladığı (OATET 306, 310), XV. asır şairlerinin ve özellikle Mahmut Nedim Paşa'nın Ziya Paşa'nın şiirinin çerçevesini belirlediği (OATET 313), İbret gazetesinin Mahmut Nedim Paşa'nın gerçek yüzünün ortaya çıktığı dönemde yayın hayatına başladığı (OATET 354) ve sadrazamlığının son zamanlarında Namık Kemal'in "Garaz Marazdır" adlı yazısı nedeniyle dört ay tatil edildiği (OATET 355), büyük bir para harcama hırsına sahip olan Abdülaziz Han'ın sadece istediği şekilde yaşayabilmek için Mahmut Nedim Paşa'yı sadrazamlığa getirmeyi

düşündüğü (OATET 356), Mahmut Nedim Paşa'nın ikinci sadrazamlığında Bulgaristan'ın ayaklandığı, bütçe açığını kapamak için "devlet borçlarının faizini ödememek" kararının hem yurtdışında hem de İstanbul'da büyük ekonomik sorunlara yol açtığı (OATET 361), maliyeyi toparlamak için aldığı tedbirlerin halkı sinirlendirdiği, devlet borçlarını birkaç milyon daha arttıran borçlanma sözleşmesini imzaladığı sırada Softa isyanının patlak verdiği (OATET 362), Namık Kemal'in Paşa için Bekçi destanını yazdığı (OATET 373), Ahmet Mithat Efendi'nin Mithat Paşa'nın sadrazamlığı üzerine Mahmut Nedim Paşa'nın aleyhinde yazdığı baş makale yüzünden ilk sayısında Devir gazetesinin kapatıldığı (OATET 447), Garam'ın sonundaki tımarhane sahnesinde Mahmut Nedim Paşa'nın Rusya'dan aldığı iddia edilen para gibi devrin pek çok olayına göndermeler yapıldığı (OATET 530) ifade edilmiştir.

EÜM'de Mahmut Nedim Paşa'nın borçlanma meselesinde Ahmet Cevdet Paşa'nın büyük mücadele ettiği (EÜM 198), Ali Paşa'nın vefatından sonra sadrazamlığa getirilen "melek-üş-şer" Mahmut Nedim Paşa'nın Ahmet Vefik Paşa'yı önemli görevlere getirdiği (EÜM 207, 225), Namık Kemal'in Genç Osmanlılar cemiyetine katılması ile hürriyet ve meşrutiyet taraftarı olarak Mahmut Nedim Paşa'nın yeğeni Mehmet gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile beraber bütün ömrü boyunca devam edecek bir mücadeleye girdiği (EÜM 222), Mahmut Nedim Paşa'dan sonra sadrazam olan Mithat Paşa'nın padişahla bir bağlantısı olduğunu bilmeden Mahmut Nedim Paşa'nın karıştığı bir para rezaletini ortaya çıkardığı ve Mithat Paşa'nın sadrazamlıktan uzaklaştırıldığı (EÜM 226) söylenilerek Mahmut Nedim Paşa'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Mahmut Nedim Paşa'ya dört yerde atıf yapılmıştır (ED 153, 155, 179, 181). Bu atıflarda Sadaret Mektubî Kaleminde amir olduğu, Ziya Paşa'yı mabeyne onun ve Mustafa Reşit Paşa'nın yerleştirdiği, devletin adeta onun kaleminden çıktığı (ED 153), Ali Paşa'dan sonra onun sadarete geldiği (ED 179), sadarete geldiğinde Abdülaziz'in gözde adamı olduğu (ED 155) ancak bu durumun Osmanlı'nın yıkımı olduğu, görevinden ayrıldığında Rus ricalinin mahzun olduğu (ED 179), 1872'de Mahmut Nedim Paşa'nın ilk sadrazamlık devrinde İbret'in çıktığı (ED 181) söylenmiştir.

MS'de Adnan Menderes- Celal Bayar dönemindeki Kızılay rezaletinin yarı meczup Abdülaziz Han döneminde gerçekleşseydi, her sözünü yerine

getiren veziri Mahmut Nedim Paşa'nın görevinden alınıp sürüleceği ifade edilerek Mahmut Nedim Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 119).

Mannak (Bodosoğlu) (OATET 279) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

OATET'te Bodosoğlu Mannak'ın 1863- 1864 ramazanında kurulan kumpanyasına kadar Osmanlı halkının yabancı dilde trajedi, dram, komedi, opera ve operet seyretmediği söylenerek Mannak'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 279).

Marcel Proust (YK 39,63; EÜM 31, 36, 54, 58, 72, 117, 372, 408, 410, 421, 484; MS 150, 162, 228, 234; ED 33, 54, 103, 210, 216, 255, 256) (Paris 1871- Paris 1922) Fransız yazardır. Kültürlü bir ailenin çocuğu olan Proust sağlığının bozuk olmasına ve astım nöbetlerine rağmen Condorcet lisesinde iyi bir öğrenim yapmıştır. 1896'da denemelerinden meydana getirdiği bir derleme olan Les Plaisirs et les Jours (Zevkler ve Günler) eserini yayınlamıştır. 1906'ya kadar çeşitli eserler yayımlamaya devam eden Proust bu tarihten sonra hastalığının ağırlaşması üzerine toplumdan uzak kalarak eserlerini yazmaya yoğunlaşmıştır. Romanın tekniğini ve özünü yenilemiş olan Proust gözlemlenen olaylardan çok, olaylara bakış tarzı üstünde durmuştur. Ona göre hayat kendi akışı içinde kaybolmuş bir zamandır, onu bu akıştan kurtarabilmek ancak zamanı sonsuzlaştırmakla gerçekleştirilebilir; sanat, insanoğluna her şeyden önce bu sonsuzluğu sağlamaktadır (ML,1969, 349, 350).

YK Nasuhi Baydar ile İsmail Müştak Mayakon'un tercüme dilini ancak Yakup Kadri'nin Proust tercümesi ile Nurullah Ataç'ın tercüme çalışmalarının geçtiğini (YK 39), romanda Proust ve Gide'nin çığır açtığı (YK 63) ifade edilerek iki yerde Marcel Proust'a atıf yapılmıştır.

EÜM'de Marcel Proust'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 31, 36, 54, 58, 72, 117, 372, 408, 410, 421, 484). Bu atıflarda Albertine'in uyku hâliinden söz eden Proust'un onun çehresinin sırasıyla madeni ve hayvani devirlere ait ifadeler aldığını kaydettiği (EÜM 31), Tanpınar'da musiki kaynaklı üç rüyanın bulunduğu ancak bunlarının şekillenmesinin bir taklit eseri de olabileceği, Proust'un Vinteuil sanatının ilk cümlesi için yazdıklarının

kendisinde böyle bir etki bırakmış olabileceği (EÜM 36), sanatını biraz fazla baskılamakla birlikte Charles Dickens'ın çalışmalarının Proust'u anımsattığı (EÜM 54), iç âlemin karanlık taraflarını anlatabilecek bir dil yaratmaya çalışan bugünün İngiliz yazarlarından Proust'un, R. Martin du Gard'ın ve diğerlerinin dilinin Balzac'ın dilinden farklı olduğu (EÜM 58), Fecr-i Ati edebiyatçılarının Maupassant'ı keşfettiği, Barres, Maeterlinck ve Proust'u benimsediği (EÜM 72), çok okunan Valery, Proust, Gide gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Blaise Cendrars, H. Michaud, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı (EÜM 117), Proust'un bir vesile ile bir buhran oyunundan bahsettiği, bu oyunda küçük kağıt parçalarının suya atılır atılmaz büyüyüp ağaç ve çiçekleriyle, insan ve hayvanlarıyla bütün bir manzara hâlini aldığı, Yahya Kemal'in mısralarının da biraz da bu şark oyuncaklarına benzediği (EÜM 372), bir mektubunda veya bir konuşmasında şiir yazmak için "eşyaya dikkatle bakmayı" tavsiye eden Rilke'nin belki de özneliği bir usül gibi tavsiye ettiği ancak onu sanatın en olgun bir tarzı olarak veren ve öğreten kişinin Proust olduğu (EÜM 408), Abdülhak Şinasi Hisar'ın, Proust'tan beri alışlagelen tabirle, kendi zamanlarının peşinde olduğu (EÜM 410), Tanpınar'ın Nurullah Ataç ile olan Ankara devresinde Valery'de, Proust'ta, Gide'de, Nerval'de, Yahya Kemal'de kendilerini buldukları ve kaybettikleri geceler geçirdikleri (EÜM 421), roman türünün Proust, James Joyce, Dostoyevski gibi yenileştirici isimlerine rağmen Balzac tarzı yazarların çok daha fazla olduğu (EÜM 484) ifade edilmiştir.

ED'de yedi yerde Proust'a atıf yapılmıştır (ED 33, 54, 103, 210, 216, 255, 256). Bu atıflarda XIX. asır romanında Proust ve Bourget'in tesirinin bulunduğu (ED 33), Tanzimat'tan sonra şiirin edebiyata girdiği, Proust'un eserini oluşturabilmek için bir muhite girip insan sevdiği (ED 54), mazi fikrinin Proust gibi Yahya Kemal'in de merkezlerinden birisini oluşturduğu (ED 103), Wagner'in Proust'a kadar olan sembolistlerin üzerinde önemli tesiri bulunduğu (ED 210), James Joyce, Proust, Faulkner ve Miller'in eserlerinin orijinal olduğu (ED 216), Yakup Kadri'ye Proust ve Huxley'nin tesir ettiği (ED 255), Proust'un zekâsının Balzac'inki gibi evrensel olduğu (ED 256) söylenmiştir.

MS'de sanatkarların eserlerinde sürekli tekrar eden motiflerin onların şahsiyetini yapan öze ait parçalar olduğunu düşündüğü (MS 150), modernlik üzerine odaklanan bazı eleştirmenlerin Proust gibi yazarlarda yeniliğin bariz özelliği olarak "hissi" buldukları (MS 162), pastişlerinin okunduğunda sanatın bir çiraklık işi olduğunun anlaşıldığı (MS 228), Proust'un roman kahramanı olan Monsieur Charlus'un gerçek hayatta yaşadığına Tanpınar'ın inanmadığı, sonuçta onun da Goncourt Kardeşler'den geldiği (MS 234) ifade edilerek Marcel Proust'a dört yerde atıf yapılmıştır

Marcelin Berthelot (YK 86, 87) (Paris 1827- Paris 1907) Fransız kimyacı ve siyaset adamıdır. Kimyada organik maddelerin sentezine olanak veren ve termokimyanın temellerini atan bilim adamı, siyasette ise eğitimin laikleştirilmesi konusunda kiliseyi sık sık karşısına alan sol politikacı olarak tanınmaktadır (TDÜA, 1983, 873).

YK'de Avrupa'daki Pozitivizm ve etkilerinden bahsederken Berthelot'a iki yerde atıfta bulunmaktadır (YK 86, 87).

Marie Antoinette (EÜM 491) (Viyana 1755- Paris 1793) Fransa Kraliçesi ve Avusturya arşidüşesidir. Yenilik düşmanı olması halkı huzursuz etmiş, bu durum Fransız Devrimi'ni ve monarşinin yıkılmasını tetiklemiştir. Özellikle çocuğu olmadığı için baskı gördüğü ve sarayın müsrif davranışlarının arttığı bir dönemde bir kardinale gayri resmi bir ilişki yaşadığının iddia edildiği Kayıp Elmas Olayı (1785- 1786) sonrası halk kraliçeye ve monarşiye olan güvenini tamamen yitirmiştir. Fransız Devrimi'nin ilk yıllarında Marie, eşi ve çocukları ülkeden kaçırmaya çalışmışlar ancak yakalanmışlardır. Avusturya'nın Fransa'ya girmesi ve devrimi bastırması için çabalayan Antoinette ihaneti nedeniyle idam edilmiştir (Britannica, [t.y.]).

EÜM'de 1792'deki Eylül katliamından çok önce kendisini çok seven Prenses de Lamballe'yi gerdanlık hikâyesinde harcayarak küçük düşürdüğü söylenerek Marie Antoinette'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 491).

Marie Henri Beyle Stendhal (OATET 83, 287, 292; EÜM 47, 64, 66, 138, 151, 417, 485; ED 27, 28, 31, 33, 196, 216, 237; MS 182) (Grenoble 1783- Paris 1842) Fransız yazardır. Annesinin yedi yaşındayken vefat etmesi

ve geriye kalan ailenin gerici ve muhafazakar bir burjuva olması nedeniyle ömrü boyunca çevresiyle ayrıksı bir hayat yaşamak zorunda kalan Stendhal ecole Centrale'de eğitim görmüş, bir yandan edebiyata diğer yandan tiyatroya ilgi duymuş, Paris'e ve Milano'ya gitmiş, orduya katılmış, pek çok yer gezmiş, pek çok tecrübe kazanmıştır. Ordudan ayrıldıktan sonra eserlerini vermeye başlayan yazar liberal ve özgürlükçü düşüncelerinden dolayı Milano'da daha fazla kalamayarak Fransa'ya dönmüş ancak burada da modern sanayiye ve burjuvayı eleştirdiği için zor zamanlar yaşamıştır. Eserleri ile estetiğe siyasal bir boyut kazandıran Stendhal edebiyattan başka içeriği ve silahı olmayan bir özgürlük için yazmış, hiçbir zaman eserlerine bir düzen verme endişesi duymamıştır (BL, 1992, 10794).

OATET'te,

“Giderken yalıya ikimiz üç çifte piyâdeyle

Sana sık sık bakup zor ile gönlüm mübtelâ kıldım”

beyti ile Vasıf'ın Türk edebiyatında aşk üzerine düşünülmüş en orijinal sözü söylediği, bu mısraların genişletilip derinleştirilmiş hâlinin Stendhal'in "De l'Amaour"una benzeyeceği (OATET 83), Türkçeye ilk tercüme edilen eserler arasında Stendhal'in çalışmalarının bulunmadığı (OATET 287), Osmanlı'daki esaret sisteminin romanda konu alınmasıyla hem Stendhal'in psikolojik dünyasına hem de Balzac'ın o geniş sosyal anketine girilebileceği ancak tecrübesizlik nedeniyle olayların sadece duygulanma kısmında kaldığı (OATET 292) söylenilerek Stendhal'e üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Marie-Henri Beyle Stendhal'e yedi yerde atıf yapılmıştır (EÜM 47, 64, 66, 138, 151, 417, 485). Bu atıflarda Dostoyevski, Balzac veya Stendhal'i okuyan ama aynı dehaya sahip olmayan bir yazarın aynı temleri kullanarak yazdığı eserde bu büyük yazarlar gibi başarılı olamayacağı (EÜM 47), büyük romanlarını yazmadan önce bir denemeci olan Stendhal'in sanat eleştirmenliği yaptığı (EÜM 64), Stendhal ve bütün Rus yazarlarda konuşmanın bir desende asıl canlılığın ortaya çıktığı, araştırmacı çizgilere benzediği, Dostoyevski'den çok farklı bir mizaca sahip olan Dickens'in Balzac gibi kendisini konuştuğu (EÜM 66), Avrupa şiirine Shakespeare'den sonra ancak Stendhal, Dostoyevski ve Tolstoy'da "genç kız" edebiyatının çoğu zaman ölümden başka her şeyi reddeden saflığı ile girdiği (EÜM 138, 151), Nurullah Ataç'ın tercümeleri sayesinde okuyucuların Stendhal'i,

Balzac'ı, Flaubert'i Laclos'u Türkçede açmış bir mevsim gibi okuyacakları (EÜM 417), Balzac'ın karşısında dehanın sihirli imtiyazlarını benimseyen, her dokunduğu şeyi birdenbire zarafetle giydiren Stendhal'in bir rakip olarak durduğu, Balzac'ın aksine tüm yüklerini attığı ve kendisindeki ve etrafındaki her şeyi lezzetli hâle getirdiği (EÜM 485) ifade edilmiştir.

ED'de Stendhal'a yedi yerde atıf yapılmıştır (ED 27, 28, 31, 33, 196, 216, 237). Bu atıflarda 1830'lara doğru Avrupa romanında Charles Dickens, Stendhal ve Balzac'ın olduğu (ED 27), Stendhal'ın ferdin adamı olduğu, Napoleon'suz dünyayı hoş görmeyen, canı sıkılan bir adam hâline geldiği, ayrıca zabıt varakası gibi üslup oyunu yapmadan bir olayı anlattığı, bunu da kroniklerden aldığı, Rouge et Noire, Parma Manastırı, Lucien Leuwen adında üç romanının bulunduğu, psikolojik romanı çok doğal anlattığı (ED 28), Rouge et Noire'de olduğu gibi Fransız insanının Rönesans ile birlikte insanüstünü bulduğu (ED 31), Bourget'in Flaubert ve Stendhal'in talebesi olduğu (ED 33), Namık Kemal'in de Stendhal gibi aşka dair bir yazısının bulunduğu ancak bu makalenin felsefeyle beslenmediği (ED 196), poésî'ye kaçan üslup ve Dostoyevski ile Stendhal'deki gibi statique üslup olmak üzere iki tür üslubun bulunduğu (ED 216), Stendhal'ın asker için her söylediğinde birtakım fabulation bulunduğu ancak bunu muhayyilesindeki insanları canlandırarak masalları oluşturduğu (ED 237) söylenmiştir.

MS'de Balzac ve Stendhal'de olduğu gibi halkçı edebiyatın geniş sahasını tehdit etmesi bağlamında Marie-Henri Beyle Stendhal'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 182).

Marie Joseph Pierre Teilhard de Chardin (MS 182) (Sarcenat 1881- New York 1955) Fransız paleontoloğu ve antropoloğudur. 1926- 1939 yılları arasında Çin'de araştırmalar yapmış, antropolojik kazılarından ve araştırmalarından hareketle Katolik yaradılış dogmasını fen bilimlerindeki dünyanın ve insanın evrimi görüşüyle bağdaştırmaya gayret etmiştir. Katolik kilisesi içerisinde büyük tartışmalara yol açmıştır (TA, 1946- 1983, 28).

MS'de tam anlamıyla halkçı bir sanatın bulunamayacağı, ressamın bir su ibriğini, bir yıldız hâline sokması ile aslında sanat kültür zayıf olan insanın tadamayacağı bir şey yaptığı ifade edilerek Teilhard de Chardin'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 182).

Mary Wortley Montagu (Madam) (OATET 44) (Thoresby, Nottingham 1689- Londra 1762) Mektup yazarıdır. Soylu bir ailenin çocuğu olan Montagu döneminde kadın hakları için yayılan mücadelenin öncüsü olan Mary Astel ve Anne Wortley Montagu ile yakın arkadaşlık kurarak devamlı mektuplaşmış, 1712'de evlendiği kocası 1715'te parlamento üyesi, daha sonra hazine dairesi şube müdürü olmuş, bu sayede saray çevresinde zekasıyla kendini kanıtlayan Montagu kocasının elçi olarak atandığı İstanbul, Holanda, Belgrad, Niş, Sofya, Edirne şehirlerinde 1718'e kadar gezmiştir. Bu gezi ile ilgili kaleme aldığı tarafsız mektuplar onu tüm Avrupa'da tanınan bir yazar yapmıştır. Ayrıca mektuplar Osmanlı kültür ve sosyal tarihini aydınlatması açısından çok kıymetlidir (TA, 1946- 1983, 318).

OATET'te Yirmisekiz Çelebi'nin sefaret heyetinin ve İstanbul'a gelen Madam Montagu gibi bazı seyyahların Batı'da Osmanlı'ya karşı uyandırdıkları ilgi ile birlikte kimi Avrupa merkezlerinde "Turquerie" adını verdikleri Türklere ait bir giyim kuşam, yemek, dekor anlayışının oluştuğu söylenerek Madam Montagu'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 44).

Mario (ED 47) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

ED'de "*Fotoğraf objeyi aynen nakleder veya büyültüp küçültür, yani büyüleyebilir.*" sözü bağlamında bir yerde Mario'ya atıf yapılmıştır (ED 47).

Mario Praz (YK 118) (Roma 1896-Roma 1982) İtalyan edebiyat eleştirmeni ve deneme yazarı, İngiliz edebiyatının önde gelen akademisyenlerindedir. Praz, Roma (1918) ve Floransa (1920) Üniversitelerinden mezun olmadan önce Bologna Üniversitesinde (1914-1915) eğitim görmüştür. Daha sonra Londra British Müzesinde (1923-1925) okumuş ve Liverpool (1924-1932) ve Manchester (1932-34) Üniversitelerinde öğretmenlik yapmış, 1934'te Roma Üniversitesinde akademisyen olmak için İtalya'ya dönmüştür. Praz asıl ününü İngilizce'ye 'The Romantic Agony' adıyla tercüme edilen "Praz La carne la morte e il Diavolo nella letteratura romantica" (Flesh, Death, and the Devil in Romantic Literature- 1930) yayınlanması ile kazanmıştır. Bu eser, resimde ve edebiyatta Romantizm'in

ürkütücü, şehvetli ve mistik öğelerinin analizini yapmaktadır. Praz ayrıca William Shakespeare, Charles Lamb, Jane Austen, Joseph Addison, T.S. Eliot gibi yazarlardan İtalyanca antolojiler hazırlamış ve tercümelemeler yapmıştır. 1958'de ise kendi otobiyografisini yayınlamıştır: La casa della vita (The House of Life) (Britannica, [t.y.]).

YK'de Praz'ın The Romantic Agony'sinde, romantizmin temlerini Ortaçağa, hatta antikiteye (İlkçağa) kadar götürdüğünü söyleyerek bir yerde Mario Praz'a atıf yapılmıştır (YK 118).

Marki de Sade (Marquis de Sade) (MS 119) (? 1740- Charenton 1814) Fransız yazardır. Genç yaşta orduya katılan Sade Paris'e döndükten sonra bazı olaylara karıştığından birkaç ay hapisanede yatmış, ölüme sebebiyet vermekten suçlu bulunmuş ancak yazar İtalya'ya kaçmıştır. 1774'te Paris'te yakalanarak hapse atılan yazar burada müstehcen romanlarını yazmış, 1789'da Charenton Akıl Hastanesine kapatılmıştır (TA, 1946- 1983, 7).

MS'de dönemin iktidar sahiplerinin devlet parasını yiyen yakınlarının yazarın hayal gücüne rahmet okutulacak günlükler tuttuğu ifade edilerek Marki de Sade'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 119).

Marquis d'Angervilliers et de Nointel (EÜM 494) (Paris yaklaşık 1635- Paris 1685) Fransız diplomat. Bir Paris Parlamento müşavirinin oğlu olan Nointel Almanya ve İtalya'yı geziler yapmış, 1661'de kendisi de müşavir olmuş, 1670'te İstanbul'a büyük elçi olarak gönderilmiştir. Bu görevinde kapitilasyonların yenilenmesini ve genişletilmesini sağlayan Nointel, Galland ile Doğu limanlarını gezmiş, buralardan sanat eserleri, yazma kitaplar gibi değerli koleksiyonlar toplamıştır (TA, 1046- 1983, 312).

EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin efendisi olan paşanın Fransız elçiliğinde Marquis de Nointel'in verdiği müsamerede bulunmasını ve Saray-ı Hümayun'a ait olduğu söylenen yeni piyesi görmesini tavsiye ettiği söylenerek Marquis de Nointel'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 494).

Martin Heidegger (OATET 3; ED 123) (Messkirch-Baden 1889-Freiburg 1976) Alman filozof. E.Husserl'in öğrencisi olan Heidegger felsefe, ruhbilim ve tanrıbilim alanlarında eğitim görmüştür. Göstergebilim ile varlıkbilimden ilham alan yeni bir varoluşçuluk anlayışı geliştirmiştir. Ona göre insan varlığını kaygı, korku, sıkıntı gibi varlıklar kuşatmış olduğundan en yüce aşamalarında bile sonlu, sınırlı, evren içinde yitik bir varoluş göstermektedir (TDÜA, 1983, 2693, 2694).

OATET'te dili "*düşüncenin evi*" olarak tanımladığı ifade edilerek Martin Heidegger'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 3).

ED'de "*İnsan mesuliyet hissidir.*" sözü bağlamında bir yerde Heidegger'e atıf yapılmıştır (ED 123).

Maurice Barres (YK 33, 44- 46, 48, 50, 51, 54, 55, 58, 59, 64, 103; EÜM 72, 122, 419; ED 33, 264; MS 48) (Charmes 1862-Paris 1923) Fransız yazar ve siyaset adamıdır. Fransa'da milliyetçilik akımının önde gelen temsilcilerindendir. Barrés kısa süren hukuk eğitiminden sonra politikaya atılmıştır. Bireyin ve ulusun oluşumunda ulusal geçmişin önemini vurgulayan yazar, gelenek, düzen, aile, vatan ve ulus gibi kavramları kutsallaştırmış ve onun bu görüşleri yaşadığı dönemi büyük ölçüde etkilemiştir (TDÜA, 1983, 128).

YK'de Barrés'e pek çok yerde atıf yapılmıştır. Fransız şiirindeki Mallarmé, Barrés, Moréas'ın değeri ile Türk edebiyatındaki Yahya Kemal'in değerinin aynı olduğu (YK 33), Yahya Kemal'in Fransa'da Birinci Cihan Harbi'nden önce Barrés ile arkadaşlarının yaptıklarına benzer bir şekilde, realitelerinden gelen bir milliyetçilik anlayışı kurmaya çalıştığı (YK44), tarih fikrinin Barrés'in "Ölülerin yattığı toprak" fikri ile şekillenmeye başladığı ancak onunkinin içerisinde öç duygusunun olmadığı (YK45, 46), Barrés'in "*İnsanın ölmek istediği yer vatanıdır*" düşüncesiyle annesi ve babası farklı ülkeden olan düşünürlere vatan konusunda cevap verdiği (YK 55), Yahya Kemal'in din mefhumu hakkındaki düşüncelerinin Barrés'inkine benzediği, dini kültürün ve şiirin büyük kaynaklarından biri olarak gördüğü (YK 48), Barrés ve Ernest Renan'ın yaşadığı dini sorgulamaları Yahya Kemal'in yaşamadığı (YK 51) Ancak Yahya Kemal'in bu yazar ve düşünürlerin hiç birisiyle birebir aynı

düşünceleri paylaşmadığı, kendi düşünce dünyasına göre bir terkip oluşturduğu (YK 58, 59, 64, 103) ifade edilmektedir.

EÜM'de Maurice Barres'e üç yerde atıf yapılmıştır (EÜM 72, 122, 419). Bu atıflarda yeniyi keşfeden ve iyiyi okuyan Fecr-i Ati edebiyatçılarının Maupassant'ı keşfettiği, Barres, Maeterlinck ve Proust'u benimsediği (EÜM 72), Barres'in Yakup Kadri'nin roman tekniğine tesir ettiği (EÜM 122), 1922 yılında İsviçre'den dönen Nurullah Ataç'ın o dönemde Dergâh çevresinde çok beğenilen Barres ve Anatole France'a karşı Maurras'ı tuttuğu (EÜM 419) ifade edilmiştir.

ED'de XIX. asrın önemli simalarından olduğu (ED 33) ve Haşim'in ikinci devresinde okuduğu Alain, Anatole France, Palea gibi yazarların arasında bulunduğu (ED 264) söylenerek iki yerde Barres'e atıf yapılmıştır.

MS'de bir kitabında, Rönesans döneminde yaşayan bir İtalyan kardinalin sevgilisiyle gezerken bir bahçıvanın biraz uzaktan onları takip etmesi ve tırmıkla ayak izlerinin silmesi, epiküryen bir ruhani olarak gördüğü bahçivanda yaşamak sanatının ustalığını bulmasından söz ettiği, Tanpınar'ın da artık sanatkârların geçtiği yolu gizlemek yerine göstermekten hoşlandığını belirttiği ifade edilerek Maurice Barres'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 48).

Maurice Bedel (MS 36) (Paris 1833- Thure, Vienne 1954) Fransız yazar. Jerome, 60° latitude Nord adlı eseriyle 1927 Goncourt Ödülü'nün kazanan yazar romanlarında gezilerinden ve ülkesinden ilham almıştır (BL, 1992, 1446).

MS'de Bedel'in sinirlenmesinin Türkiye'deki değişim sancularına olmadığı, bunun arkasında Tanzimat'la gelen sömürgeci zihniyetin yerine Batı Türk'ünün uyanışını görmesinin bulunduğu ifade edilerek Maurice Bedel'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 36).

Maurice de Guerin (YK 58) (Cayla şatosu 1810-Cayka şatosu 1839) Fransız yazardır. Kendisini kiliseye adayan Guerin, La Mennais'nin etkisiyle inancını yitirmiştir. Kendisini doğanın pagan güzelliklerini yüceltmeye yönelmiş, Paris'e döndüğünde (1834) ise Stanislas Kolejinde ders vermiş, ilk yapıtlarını yazmış ancak zamansız ölümü nedeniyle yayımlayamamıştır. Daha sonra George Sand onun mensur şiirlerini Revue des Deux Mondes, le

Centaure dergilerinde 1840'ta, tamamlanmamış la Bacchante şiiri, güncesi ve mektupları ise 1861'de yayımlamıştır. Aynı zamanda tümtarıcı ve Hıristıyan olan bu romantik yazarın duyarlılığı her türlü edebi etkiye kapalıdır (ML, 1969, 4787).

YK'de Valery'nin kaynakları arasında Guerin'in Centaure'i ile Baceontes'ünün bulunduğu söylenilerek Guerin'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 58).

Maurice Maeterlinck (Maurice Polydore Marie Bernard Maeterlinck) (YK 38, 69, 151; EÜM 72, 122; ED 94, 203) (Gand 1862-Nice 1949) Belçikalı şair ve oyun yazarıdır. Sembolizm akımının önde gelen temsilcilerindendir. Ortaöğrenimini bir Cizvit okulunda tamamladıktan sonra, Gand Üniversitesinde hukuk öğrenimi gören Maeterlinck öğrenciliği sırasında yazı yazmaya başlamıştır. Çağdaş tiyatronun sembolist kanadını temsil eden Maeterlinck'in aldığı eğitim nedeniyle dünyaya bakış açısında zaman zaman sapmalar görölmekte, kimi zaman Mistisizme, bazen Natüralizme, bazen de bağnaz bir Hıristıyanlığa yönelmektedir. Görünmeyen varlıklara göndermeler yaparak masalsı bir yapı oluşturmuştur (TDÜA, 1983, 3682).

YK kitabında üç yerde Maeterlinck'e atıfta bulunulmuştur. İlk atıf Maeterlinck'in Evdekiler piyesini Yahya Kemal'in teşvikiyle Mehmet Galip'in tercüme etmesi (YK 38) üzerineyken, ikinci ve son atıflar ise Yahya Kemal'in Mehlika Sultan şiirinin Maeterlinck'in masalsı dünyasını hatırlatmış olmasıyla ilgilidir (YK 69, 151). Tanpınar bu masalsı dünyayı hocasının bütün eserlerinde görebileceğimizi söylemektedir.

EÜM'de Fecr-i Ati edebiyatçılarının Barres, Maeterlinck ve Proust'u benimsediği (EÜM 72), Maeterlinck'in Yakup Kadri'nin roman tekniğine tesir ettiği (EÜM 122) söylenerek Maurice Maeterlinck'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Yahya Kemal'in Mehlika Sultan'la Maeterlinck'e yaklaştığı (ED 94) ve Evin İçindekiler (İnterieur) adlı eserinin okunmasının tavsiye edildiği (ED 203) ifade edilerek iki yerde Maeterlinck'e atıf yapılmıştır.

Mauritz Hirsch (Hirche) (OATET 306) (Münih 1831- Ersekujvar, Macaristan, bugün Slovakya 1896) Bavyeralı maliyecidir. Bir banka kurmuş ve yabancı demiryollarını işleterek büyük bir servet kazanmıştır. Kötü

durumda olan ya da baskı altında kalan Yahudilerin durumları ile ilgilenmiş, Dünya Yahudi Birliğine büyük mali yardımlarda bulunmuştur. 1891'de ülkelerinden kovulmuş Yahudilerin Arjantin'e yerleştirilmesi için çalışmıştır (BL, 1992, 5323)

OATET'te Mahmut Nedim Paşa'nın devletin hakkını korumak için kendine muhalefet eden dostu Ziya Paşa'nın üç yüz bin frank rüşvet aldığı kişi olarak gösterilerek Hirche'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 306).

Maverdî (OATET 243) (Basra 974/ 975- Bağdat 1058) Siyaset ve ahlak teorileri ile tanınan fakih. Fıkıh eğitimi alan Maverdi Bağdat'ta bazı önemli hocalardan ders almış, kadılık yapmış, fıkıh, tefsir ve ahlak dersleri vermiştir. Çeşitli diplomatik görevlerde bulunmuş, bu görevlerde doğru bildiği yolda ilerlemiştir. Fıkıh, usûl-i fıkıh ve diğer ilim dallarında birçok eseri bulunmaktadır (İA, 1988- 2012, 180).

OATET'te Suavi'nin halifelik düşüncesini Hz. Ali ve diğerlerinin yaptığı halifelikle bağdaştırdığı söylenerek Maverdî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 243).

Max Jacob (EÜM 117) (Quimper 1876- Drancy Toplama Kampı 1944) Fransız yazardır. Sömürgeler okulundan ayrılarak bir dönem Picasso ve Salmon gibi ressamlarla arkadaşlık eden yazar 1944'te Almanlar tarafından tevkif edilerek Drancy kapına sürülmüştür. Pek çok roman yazan Jacop uyanık olarak görülen rüya ve otomatik fikir bağlantıları üzerinde durduğu şiir kitabı ile sürrealizmin öncülüğünü yapmıştır (TA, 1946- 1983, 492, 493).

EÜM'de çok okunan Valery, Proust, Gide gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Max Jacob, H. Michaud, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı söylenilerek Max Jacob'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 117).

Maxim Gorki (Aleksey Maksimoviç Peşkov) (YK 38, 39; EÜM 51, 123; YG 326) (Nijni-Novgorod 1868- Gorki 1936) Rus yazardır. Sıradan bir ailenin çocuğu olan Gorki Rusya'yı baştan aşağı gezmiş, bu sırada kendini

de geliştirmiştir. İlk yapıtlarında toplumdaki kopuk, sıra dışı kişileri anlatmayı tercih etmiş daha sonraki yazdığı romanlarda burjuvazinin parçalanmasını, acımasızlıklarını ve aydınların siyasetten yalıtılmışlığını konu edinmiştir. Başlangıçtaki kararsızlıklarına karşın zamanla Sovyet kültür kurumlarında çalışmaya başlamış, dernekler kurmuş, toplumcu gerçeķçilik anlayışını geliştirmiş olan Gorki 1934'te Yazarlar Birliği'ni örgütlemiştir (BL, 1992, 4638).

YK kitabında Maxim Gorki'nin bazı eserlerini Yeni Mecmua'da Ruşen Eşref'in, Serseri adlı hikyesini ise Mehmet Galip adındaki bir mühendisin tercüme etmesi bağlamında Gorki'ye iki yerde atıf yapılmaktadır (YK 38, 39).

EM'de Tanpınar'ın roman yazmak için Anadolu'ya giden geç bir arkadaşının bir Şey yazmadan geri döndüğü aslında özellikle Gorki'nin hikyelerinde olduğu gibi köylüden yahut küçük Şehir halkından tipler ortaya ıkarma Şansının bulunduğu (EM 51), Yeni Mecmua'da Dostoyevski'nin Beyaz Geceler'inin Dergh'ta, Gorki'nin Arkadaşım hikyesinin tercümeleriyle başlayan Türk edebiyatındaki Rus tesirinin özellikle 1930 ve 1940 seneleri arasında yeni bir dönem açtığı, Mehmet Şevket Esendal'ın Gorki, Çehov ve Maupassant'a çok yakın hikyelerine bir tür enstantane demenin yanlış olmayacağı (EM 123) söylenerek Maxim Gorki'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de edebiyatta yeteri kadar dünyaya aınılmadığından Őikyeti olan Tanpınar'ın hikye ve romanda, geçmişte Tchekhov ve Gorki'nin, bugün ise Steinbeck ve Amerikan romanının tesirinde kalındığını ancak tek tesirin edebiyatçıları kısır bıraktığını düşündüğü ifade ederek Gorki'ye bir yerde atıf yapmıştır (YG 326).

Mazhar Şevket İpşiroğlu (MS 143, 150) (İstanbul 1908- İstanbul 1985) Sanat tarihçisidir. Bonn, Hamburg ve Berlin niversiteleri ile Düsseldorf Akademisinde felsefe ve sanat tarihi okuyan İpşiroğlu 1943'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinin Felsefe Bölümünde profesör olmuş, 1949'da Sanat Tarihi Bölüm başkanlığına geçmiştir. 1956'da Sabahattin Eyüpoğlu ile birlikte niversitenin Film Merkezini kurarak belgesel çalışmalarını başlatmıştır. 1960'ta ordinaryüs profesör olan İpşiroğlu sanat tarihi ile ilgili pek çok eser yayınlamıştır (AB, 1993, 391).

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), felsefenin içinde ruhi ve akli olmayan motifler bulunurken sanatın ürettiklerinin mantıkla alakasının bulunmadığı (MS 150) ifade edilerek Mazhar Şevket İpşiroğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet (Çerkez) (EM 167) Çerkez Dayı olarak da bilinen Çerkez Mehmet hakkında Evliya Çelebi bilgi vermektedir. Kanuni'nin I. Viyana Kuşatması'nda surlara çıkan gedikten arkasına bakmadan, tek başına giren Çerkez Dayı Viyanalılara karşı ölünceye kadar canla başla savaşmış ve orada şehit düşmüştür. Kral Ferdinand bu büyük kahramanı atıyla birlikte mumyalatmış ve bir evin kemerinin altına koydurmuştur. Çerkez Dayı'nın şehit olduğu yer bundan sonra Çerkez Meydanı olarak ünlenmiştir. Meydanda elinde kılıcı ile şaha kalkmış atının üstünde duran küçük bir Türk askeri bulunmaktadır (Arslan, 2012).

EM'de IV. Mehmet'in Avusturya imparatoruna gönderdiği Tariffi'nin kaçarak Kanuni'nin Viyana kuşatması sırasında şehre girerek atı ile şehit olan ve büyü ile olduğu yerde dondurulan Çerkez Mehmet'in mezarına kadar gittiği ve aynı yerde öldüğü söylenerek Çerkez Mehmet'e bir yerde atıf yapılmıştır (EM 167).

Mehmet III (EM 238; ED 283) (Manisa 1566- İstanbul 1603) Osmanlı padişahlarının on üçüncüsüdür. III. Murat'ın oğlu olan III. Mehmet babası padişah olana kadar Manisa'da kalmış, 1574'te İstanbul'a geldiğinde sarayda özel olarak yetiştirilmiş, önemli hocalardan ders almıştır. Babası öldükten sonra tahta oturan III. Mehmet bir süre sonra Damat İbrahim Paşa'yı sadrazam yapmış, böylece savaşlarla bozulan Batı ile ilişkiler düzeltilmiş, sınırların güvenliği sağlanmıştır. Sadrazamın ölümüyle birlikte Anadolu'daki Celali İsyancıları artmış, bu durumu fırsat bilen Safeviler Osmanlı'ya savaş açmışlar, Tebriz ve Revan'ı ele geçirmişlerdir. Otuz sekiz yaşında, genç yaşta ölen padişah pek çok mimari eser yaptırmış, Adnî mahlası ile şiirler yazmıştır (TA, 1946- 1983, 390- 394).

EM'de Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının henüz tamamlanmadığı, eserin önemli ikinci cildinin III. Mehmet'in bir ihtilali

dolayısıyla başlayacağı söylenerek III. Mehmet'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 238).

ED'de eski şiire sarayın girmesinin onunla birlikte biraz kesildiği söylenerek III. Mehmet'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 283).

Mehmet IV (Avcı) (BŞ 227, 236; OATET 60, 148; YK 118; EÜM 166, 167, 493) (İstanbul 1642-Edirne 1693) On dördüncü Türk padişahıdır. Babasının tahtan indirilmesi üzerine yedi yaşında tahta çıkan Mehmet IV kırk iki yıllık saltanatıyla Kanuni'den sonra en uzun hüküm süren Osmanlı padişahıdır. Çeşitli ayaklanmalar, Vaka-i Vakvakiye (Çınar Olayı) ve İkinci Viyana kuşatması gibi hadiseler, Köprülülerin sadrazamlığı dönemi Mehmet IV'ün zamanında yaşanmıştır. (ML, 1969, 534).

BŞ'de "*Gönül ne Göksu'ya mâil ne Sâriyâra gider*

Sipâh-ı gamdan emin olmağa Hisâra gider"

beytinin daha ziyade bir oyun olan mısralarının ona ait olduğu (BŞ 227), Nedim'in dehasının onun devrine bulduğu ve şiirlerinde anlattığı (BŞ 236) ifade edilerek IV. Mehmet'e atıf yapılmıştır.

OATET'te IV. Mehmet döneminde Fransız elçiliklerinde amatörler tarafından oynanan Racine ve Moliere temsillerini anlar anlamaz izleyen zengin Fenerli ailelerin Beyoğlu, Boğaziçi, Tarabya veya Büyükdere'de gördükleri yabancıları taklide başladıkları söylenerek IV. Mehmet'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 60, 148).

YK kitabında Murat IV'ten Mehmet IV'e kadar çocuk padişahların başa geçmesinin devletin anarşi içinde bulunduğu bir döneme rastladığını söyleyerek Mehmet IV'e atıfta bulunmuştur (YK 118).

EÜM'de Evliya Çelebi'nin hikâyelerinin anlattığı, IV. Mehmet döneminin duvarına Battal Gazi, Arap Zengi yazmaları dizilmiş, havuzlu, sofalı kahveler ile Homeros destanında adları geçen kral sarayları arasında bir fark olmadığı (EÜM 166), IV. Mehmet'in Avusturya imparatoruna Tariff isimli bir at gönderdiği (EÜM 167), Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin gençliğinin Sultan İbrahim devri ile oğlu IV. Murat'ın ilk devrinde geçtiği (EÜM 493) söylenerek IV. Mehmet'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Efe (Çakıcı, Çakırcalı) (MS 116) (Ödemiş 1872-Karınçalıdağ 1912) İzmir, Aydın ve Muğla taraflarında kötü idareye karşı çıktığı için halk arasında ün kazanan zeybek. Babasının hükümet kuvvetleri tarafından öldürüldüğü sırada on bir yaşında olan Çakırcalı yirmi beş yaşına geldiğinde dağa çıkmış, zenginlerden zorla aldığı parayı fakirlere dağıtmış, yiğitliğiyle halk arasında çok sevilmiştir (ML, 1969, 123).

MS'de Adnan Menderes'in tarihte, Çakıcı Efe'den Abdülhamit'e ve Hitler'e kadar tarihte pek çok örneğinin bulunduğu ifade edilerek Çakıcı Mehmet Efe'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 116).

Mehmet Efendi (Deruni) (EÜM 90) (?- İstanbul 1811) Deruni Mehmet Efendi Nakşibendî şeyhlerindedir. İstanbul'da kendisi için yaptırdığı kabri zaman içerisinde tekke olmuştur (DBİA, 1993- 1995, 37).

EÜM'de Batı musikisinin karşına çıkartılabilecek, büyük ve muhteşem bir müzikaliteye sahip olan Dede Efendi, İtri, Deruni Mehmet Efendi gibi ustaları bugün kimsenin tanımadığı söylenerek Deruni Mehmet Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 90).

Mehmet Efendi (Süleymaniyeli) (OATET 226) Yeni Osmanlılar Cemiyetinin üyelerindedir.

OATET'te Ebüzziya Tefik'in Yeni Osmanlılar cemiyetinde Azmi Bey, Şakir Efendi, Tahsin Efendi, Hoca Veliyeddin Efendi, Süleymaniyeli Mehmet ve Cerrahpaşalı Salih Efendi'nin tutuklanması hakkında bilgi verdiği söylenerek Süleymaniyeli Mehmet Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 226).

Mehmet Ağa (Bolulu) (OATET 183) Şinasi'nin babasıdır. Pek çok kaynak Bolulu Topçu Yüzbaşı olduğunu iddia etmekle birlikte Ziyad Ebüzziya bu bilgiyi destekleyecek hiçbir kanıtın bulunmadığını ifade etmektedir (Ebüzziya, 1997, 29- 40).

OATET'te Şinasi'nin babası olması sebebiyle 1828 Şumnu kuşatmasında şehit düşen Topçu Yüzbaşı Bolulu Mehmet Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 183).

Mehmet Ağa (Fındıklılı, Silahtar) (OATET 29) (İstanbul 1658-İstanbul 1723) Türk tarihçidir. Enderunda yetişen ve sarayda görevlendirilen Mehmet Ağa zülüflü, baltacı, çuhadar gibi görevlerde bulunarak en sonunda silahtar olmuş, IV. Mehmet, II. Süleyman, II. Ahmet, II. Mustafa ve III. Ahmet dönemlerinde sarayda yaşayarak onların yakınında olmuştur. II. Viyana ve Avusturya Seferlerine katılan Mehmet Ağa birçoğunu kendisinin gördüğü ve yaşadığı olayları Silahdar Tarihi adıyla bilinen eserinde anlatmıştır (ML, 1969, 332).

OATET'te büyük Osmanlı tarih yazarlarının eskilerin karakter gözlemlerine çok meraklı olduğu ancak Evliya Çelebi gibi kişilerin komik çizgiyi kaçırmadıkları söylenerek Fındıklı Mehmet Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 29).

Mehmet Akif Ersoy (YK 23, 86, 88, 89, 106; EÜM 27, 105, 299, 310, 322, 386; ED 74, 79, 212, 222, 262; MS 153- 155, 157, 166, 178) (İstanbul 1873-İstanbul 1936) İstiklal Marşı şairimizdir. Küçük yaşta kuvvetli bir din eğitimi alan Mehmet Akif Halkalı sivil Yüksek Baytar Mektebini bitirmiştir. Çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği yapmış, Burdur milletvekilliğine seçilmiştir. Batı'nın emperyalist güçlerine karşı İslam Birliği kurulması düşüncesini bayrak edinmiş, İslam ülkelerindeki geri kalmışlığın Batı'dan alınacak bilim ve sanatla yok edileceğine inanmıştır. Akif, en metafizik meseleleri bile çok rahat bir Türkçe ile aruzun hemen her kalıbında şiirlerinde ifade etmiştir. Şiirlerini Safahat adını verdiği yedi kitapta toplamıştır (Kabaklı, 2008, 17- 38).

YK'de beş yerde Akif'e atıf yapılmıştır (YK 23, 86, 88, 89, 106). Bunlardan ilkinde Tanzimat'la birlikte Akif'in Batı'nın bütün ilim teknik silahlarıyla donanmış ve Asr-ı Saadet ahlakıyla giyinmiş İslamcılığının da geldiği (YK 23), diğer atıflarda ise Fikret ile Akif'in din konusundaki tartışmaları (YK 86, 88, 89) ifade edilmiştir. Bu tartışmalar Tevfik Fikret'in dini dalgalanmalarını yansıttığı Tarih-i Kadim manzumesine Mehmet Akif sert bir şekilde cevap vermesiyle başlamıştır. Tanpınar'a göre bu tartışmaların sebebi, Fikret'in Tanzimat'tan beri gelen ayrılış ve kopuşları müphem ve idealist fikirler sahasından çıkarıp cemiyetin temellerinden biri olan din müessesesine karşı bir silah gibi kullanmasıdır. Bu, bir çeşit fikrî hayatın

laikleşmesi demektir. Son atıfta ise Tanpınar, Akif'in aruz kullanımının, Tevfik Fikret'in başlattığı aruzla rahat konuşma anlayışının daha sade hali olduğunu söylemektedir (YK 106).

ED'de Mehmet Akif Ersoy'a beş yerde atıf yapılmıştır (ED 74, 79, 212, 222, 262). Bu atıflarda, onda insan kaderinin bir cemiyet meselesi olarak bulunduğu, cemiyet için yapılacak şeyin bilgi vermesi gerektiğini kabul ettiği, cemiyetteki örf ve âdete dokunulmamasını istediği, insandaki çalışma iradesini kabul ederek "İnsan zekâsını işletirse terakki eder" dediği, metafizik bir endişesinin olmadığı, aktüaliteye bağlı olmanın Mehmet Emin Bey'le ortak yanı olduğu, iman esas olmakla beraber bir medeniyet düşmanı olmadığı, medeniyetle karşılaşması moralsiz teknik araçlar aracılığıyla olduğu için "tek dişi kalmış canavar" olarak medeniyeti nitelendirdiği, insanların yanlış anlaşmanın kurbanı olduğunu ve masal içinde yaşadıklarını, bu nedenle büyük hakikate açılmadıklarını düşündüğü (ED 74), Yahya Kemal'in Şark ve Garp ikililiğini sona erdirdiği, bu bütünlüğün Akif'te de bulunduğu, onun çok Garplı bir alaturka olduğu (ED 79), yedi ciltlik eseri içinde tek bir satır şiir bulunmayışının Akif'in kusuru olduğu (ED 212), onun sade lisana giden yolunun İslamcılıktan geçtiği (ED 222), Abdülhamit devrildikten sonra edebiyatta Hamit gibi eskilerin, Muallim Naci'nin, Edebiyat-ı Cedide şairlerinin, Fecr-i Ati şairlerinin, Mehmet Akif ve diğer dinci ve halkçı şairlerin bulunduğu, 1908'den sonraki cereyanlardan İslamcılık akımına dâhil olduğu (ED 262) söylenmiştir.

EÜM'de Mehmet Akif Ersoy'a altı yerde atıf yapılmıştır (EÜM 27, 105, 299, 310, 322, 386). Bu atıflarda sanatın ve güzelin peşinde koşan zihniyet yerine Namık Kemal, son devirlerinde Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Mehmet Emin ve Nazım Hikmet'in hayat ve cemiyetle çok yoğun ilişkiler içinde bulunan, onun sorunlarına cevap veren sanatın peşinde koştukları (EÜM 27), Tevfik Fikret'in Garpcılık ve medeniyetçilik anlayışını vezin, manzume anlayışı, kelime olarak daha sade olmasına rağmen dil bakımından onun tesiri altında olan Mehmet Akif'in Şarkın kendi değerlerini korumak şartıyla uyanmasını isteyen İslamcılık ideolojisinin karşıladığı (EÜM 105), Yahya Kemal'den önceki Türk şiirinde bir taraftan Tevfik Fikret'in ve onun bir bakıma devamı olan Mehmet Akif'in manzum nesir tecrübelerinin, diğer taraftan Türkçülük cereyanının edebiyattaki etkilerinin bir çözülmeye sebep olduğu

(EÜM 299, 322), Tevfik Fikret'in tesiri altında kalan Mehmet Akif Ersoy'un nesre doğru giden manzumeye kâh manzum ve kafiyeli bir hikâyeye kâh bir yığın söz kalabalığı hâlini verdiği (EÜM 310), Servetifünun ve Tevfik Fikret'in getirdiği mahalli şiir zevkini alarak bir tür mükemmelliğe götüren Mehmet Akif Ersoy'un ilhamının ufkunu geniş tuttuğu, memleket hadiselerini yakından takip ettiği, geniş kitleler tarafından okunan bu şairin bir an bile kendi içine dönmemiş olmasının Türk şiiri için bir kayıp olduğu (EÜM 386) ifade edilmiştir.

MS'de İslamiyet'in etrafındaki diğer toplayıcı öğeleri unutarak bir birleşme meydana getirmek isteyen İslamcı bir şair olduğu ancak ondaki mistik halet yoksunluğundan hiçbir zaman büyük bir din şairi olamadığı fakat her şeyden öte İstiklal Marşı'nı yazmış olduğunu da unutmamak gerektiği, Türk edebiyatının önemli köşebaşlarından olmadığı, Tevfik Fikret'in biraz daha sade dil kullanan aruzu gündelik cümlelere daha iyi uyduran bir öğrencisi olduğu Tevfik Fikret'in biraz daha sade dil kullanan aruzu gündelik cümlelere daha iyi uyduran bir öğrencisi olduğu (MS 153- 155, 157), geçmişte Hamit, Cenap Şahabettin, Mehmet Akif, Süleyman Nazif gibi kişileri gerçek şair zannedenlerin bugün şiirin bittiğini söyledikleri ancak bunun doğru olmadığı (MS 165, 166), bütün şiirinde olmasa da bazı mısralarında günlük dilde kullanılan Türkçeyi aruzla nasıl kullanılacağını gösterdiği, böylece Mehmet Akif'e yol açtığı (MS 178) ifade edilerek Mehmet Akif Ersoy'a altı yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Ali Fethi Efendi (Osmanbeyzade) (OATET 144) (Ruşçuk 1804- İstanbul 1857) Türk bilginidir. Medrese öğrenimi gören Mehmet Ali Efendi müderris olmuş, Mektebi Maarifi Adliyede hoca, Farih müderrisi, Meclisi Maarif üyesi ve Halep mollası olmuş, Encümen-i Daniş üyeliğinde bulunmuştur. Dini eserler yazmış, Eflatun'un öğütlerini tercüme etmiştir (Tercüme-i Nesayih-i Eflatun) (ML, 1969, 537).

OATET'te Encümen-i Daniş'in azaları arasında bulunduğu söylenilerek İlm-i tabakatü'l-arz'ın yazarı Mehmet Ali Fethi Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 144).

Mehmet Ali Paşa (Kavalalı) (OATET 71, 139, 142, 145, 174, 179, 330, 471; EÜM 190, 206; ED 68) (1770- 1848) Osmanlı devlet adamıdır. Kavala Gönüllü Birliğine giren Mehmet Ali Paşa Fransa'nın Mısır işgal etmesi üzerine orduda görevlendirilmiş, okuryazar olmamasına rağmen yeteneği ile kısa sürede tanınmış, 1805'te Mısır valisi olmuştur. Pek çok başarılı savaş komuta eden Paşa kurduğu iyi donanımlı ordusu ile Hac ve bazı ticaret yollarını kontrolü altına almış, pek çok yer Mısır'a bağlanmıştır. Bu durum Osmanlı ile Mısır arasında bir gerilime neden olmuş, işin içine Avrupalı devletler de karışmış, 1841'de imzalanan Mısır Fermanı ile olaylar son bulmuştur. Böylece Mahmet Ali Paşa 1952 yılına kadar Mısır'da hükümlan olan Kavalalı ailesinin kurucusu olmuştur (TA, 1946- 1983, 401, 402).

OATET'te Mısır'ın özel durumundan yararlanarak kısa zamanda başardığı yeniliklerin II. Mahmut'a ve diğerlerine cesaret verici bir örnek teşkil ettiği (OATET 71), Reşit Paşa'nın bu yenilikleri yakından izlediği (OATET 139), Encümen-i Daniş'e giremeyen Fethi Ahmet Paşa'nın Reşit Paşa'ya darıldığı ve bu yüzden anlaştığı Mehmet Ali Paşa taraftarları nedeniyle 1852'deki ikinci sadrazamlığından olduğu (OATET 142), XVIII. asırda İstanbul ve Kahire'de tarihi eserlerin tercüme edilmeye başlandığı, bunlardan birisinin de Yakovaki isminde bir divan-ı hümayun tercümanı tarafından Türkçeye çevrilen ve Kahire'de Mehmet Ali Paşa zamanında bastırılan Tarih-i Katerina olduğu (OATET 145), Tarih-i Cevdet'te Fethi Ahmet Paşa, Reşit Paşa, Damat Mehmet Ali Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâlleriyle gösterildikleri (OATET 174), çocukluğunda babasıyla beraber Mısır'da bulunan Müfit Paşa'nın Mehmet Ali Paşa'nın yeniliklerine şahit olduktan sonra 1852'de Tercüme Odası'na girdiği (OATET 179), Ziya Paşa'nın makalelerinde Mehmet Ali Paşa'nın yönetiminde Mısır'ın hazinesinin çok büyüdüğünden bahsettiği (OATET 330), Ahmet Mithat'ın Hasan Mellah adlı eserinin zeylinin Fransızların Mısır'ı istilası ile Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a ilk hâkimiyet senelerini kapsadığı (OATET 471) ifade edilerek Mehmet Ali Paşa'ya sekiz yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de 1844'te hac niyeti ile Hicaz'a giden Akif Paşa'nın yolda karşılaştığı Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'dan büyük hürmet gördüğü (EÜM 190), Batılı bir yazardan hiçbir farkı bulunmayan Ahmet Cevdet Paşa'nın tezkiresinde Mehmet Ali Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâlleriyle

görüldükleri (EÜM 206) söylenerek Mehmet Ali Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Tepedelenli Ali Paşa ile Mehmet Ali Paşa'nın bir genie (dahi) olduğu söylenerek bir yerde Mehmet Ali Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 68).

Mehmet Arif Bey (BŞ 35) (Erzurum 1845- İstanbul 1897) Türk hukukçu ve yazardır. Eğitimini Erzurum'da tamamlayan, burada Arapça, Farsça, Coğrafya ve hesap dersleri alan Mehmet Arif Bey orduya mülazım olarak girmiş, çeşitli kâtipliklerde bulunmuş, 1877- 1878 Osmanlı- Rus Savaşı için hazırlık yapılırken medreselerdeki öğrencilerden oluşan gönüllü askerlerin eğitiminde ve Milliye Taburu'nda görev almıştır. Savaştan sonra İstanbul Temyiz Mahkemesi zabıt kâtipliğine gelen Mehmet Arif Bey Osmanlı- Yunanistan görüşmelerinde görev almış, Kastamonu vilayeti adliye müfettişi olmuş, kâtiplik göreviyle Mısır'a, Avrupa'ya gönderilmiştir. İslam kültüründeki değerli yazarların ve eserlerin tanıtıldığı Binbir Hadis ve Osmanlı-Rus Savaşı'nın Anadolu'da cereyan eden kısmını ve askerinin durumunu anlatıldığı Başımıza Gelenler adlı eserlerin yazarıdır (İA, 1988-2012, 443).

BŞ'de Başımıza Gelenler adlı eserinde çarşının sağlam duruşunun, köylü ile bey arasındaki ilişkiyi düzenlediği ifade edilerek Mehmet Arif Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 35).

Mehmet Ata Bey (EÜM 421) (İstanbul 1856- İstanbul 1919) Son dönem Osmanlı maliyeci, gazeteci ve tarihçisidir. Galip Ataç ve Nurullah Ataç Mehmet Ata Bey'in oğullarıdır. Öğrenimini İstanbul, Tekirdağ ve Beyrut'ta yapan Ata Bey özel hocalardan Arapça, Farsça, Fransızca ve İtalyanca dersleri almıştır. Çeşitli yerlerde memur olarak çalışmış, edebiyat, ilm-i ahlak ve tarih hocalığı, Erzurum ve Diyarbakır valiliği yapmış, 1909'da Islahat-ı Maliye Komisyonu üyeliğine getirilmiş, 1919'da Maliye Bakanı olmuştur. Sabah, Diyojen gibi dergi ve gazetelerde çoğu maliyeyle ilgili olmak üzere değişik konularda yazılmış binlerce makale yazmıştır (İA, 1988-2012, 34).

EÜM'de Türk edebiyatında Cevdet Paşa'dan sonra en ciddi tarih hareketine girişmiş olan Hammer tercümanı Ata Bey'in oğlu olmasına rağmen Nurullah Ataç'ın babasının kullandığı tarih sistemini benimsemediği,

her dönemin kendine göre sistemi olduğunu kabul ettiği ifade edilerek Ata Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 421).

Mehmet Atullah Efendi (Şanizade) (OATET 48, 66, 111, 112, 113, 114, 115, 118; EÜM 204, 396) (İstanbul 1771- Tire 1826) Osmanlı hekim, çevirmen, yazar ve tarihçidir. Süleymaniye Tıp Medresesi ve Halıcıoğlu Mühendishanesini bitiren Atullah Efendi Arapça, Farsça, İtalyanca ve Fransızca öğrenerek Doğu ve Batı kültürlerini kendi dillerinden öğrenmiştir. 1816'da Eyüp Sultan Mahkemesi kadılığı ile başladığı görevine çeşitli okullarda müderrislik yaparak devam etmiş, evkaf müfettişliği, vakanüvislik yapmıştır. Hekimlikte teorik ve pratik olarak çalışan Şanizade hem XIX. yüzyıl Osmanlı'sının önemli bir çevirmen ve yazarı olmuş hem de Türkiye'de ilk basılı tıp kitabını yayınlamıştır (Acıduman, 2009, 43).

OATET'te Şanizade Mehmet Atullah Efendi'ye sekiz yerde atıf yapılmıştır (OATET 48, 66, 111, 112, 113, 114, 115, 118). Bu atıflarda Şanizade'nin III. Mustafa döneminde tıp mektebi ile ilişkilerin başladığı ve bazı gençlerin Avrupa'ya eğitim için gittiğini söylediği (OATET 48), Halet Efendi'nin zekâsının, çoğu zaman bayağı bir "cynsime"e (utanmazlık) giden nüktelerinin ve garip hâllerinin Şanizade'ye güzel sayfalar yazdırdığı (OATET 66), dönemin Şanizade gibi tarihçilerin eserlerinin şahsiyet ve mizaçlarıyla ön plana çıktıkları, üslupları ve tarih anlayışlarıyla nesre yeni bir açılım getirmedikleri (OATET 111), devrinin en âlim hekimi olan Şanizade'nin Avrupa tıp eğitimini Osmanlı'ya getirenlerin başında sayılması gerektiği, üslubunun Asım'inkinden biraz daha sade olmakla beraber, hiçbir zaman kendisinden sonraki nesre örnek teşkil edecek özellikler taşımadığı, Namık Kemal'in onun yazış şeklini bozulmuş olan eski nesre örnek olarak göstermesinin doğru kabul edilebileceği, bununla beraber gören ve gördüğünü kendine özgü üslubuyla anlatan yazarlardan olduğu, gülüncü, akla uymayanı hiç kaçırmadığı (OATET 112, 118), dönemindeki talihsizliklerden şikâyet ederken bile son derece hafif ruhlu ve zarif olduğu (OATET 114), cemiyette oynadığı aydın rolüne rağmen önemli olayları yıldızlardan çıkardığı ahkâmla yazmaktan çekinmediği (OATET 114), Şanizade'nin üslubunun hicvin kuvvetiyle önem taşıdığı (OATET 115) söylenmiştir.

EÜM'de Cevdet Paşa'nın tarihinde Halet efendi'nin şahsiyetinin anlattığı sayfaların eski nesrin aslına hiç benzemeyen son şaheserleri olduğu (EÜM 204), İbnülemin'in kuvvetli hafızasından faydalanarak kendi mizacıyla birleştirdiği hatıralarının Ali Efendi, Naima ve Şanizade'ninkilere benzediği (EÜM 396) belirtilerek Şanizade Mehmet Atullah Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Atullah Efendi (Şerifzade; Şeyhülislam) (OATET 111) (1760- 1811) Şeyhülislam Mehmet Şerif Efendi'nin oğlu olan Atullah Efendi on iki yaşında iken hem müderrislik rütbesini almış hem de öğrenimine devam etmiştir. Tokatlı Mustafa Efendi'den dersler almış, Kudüs mollası, Mekke kadısı olmuş, Anadolu ve Rumeli payesi almış, 1804'te Rumeli kazaskerliğine atanmıştır. 1806'da şeyhülislam olan Atullah Efendi Kabakçı Mustafa Ayaklanması'nda isyancıların tarafını tutmuş, bu olaydan sonra görevinden alınmıştır. Şiir yazar Atullah Efendi'nin Arapça ve Farsça münşeati ve takrizleri, Tefsir-i Beyzavi isimli yarım kalmış Türkçe haşiyesi bulunmaktadır (TA, 1946- 1983, 124).

OATET'te Asım'ın tarihinde III. Selim'in ıslahat hareketlerini iflas ettiren tecrübesizlikleri ve Musa Paşa ile Atullah Efendi'nin döndürdükleri dolapları aynı nefretle yazdığı söylenerek Atullah Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 111).

Mehmet Bey (Sağır Ahmetbeyzade) (NK 7, 8; OATET 221, 223, 224, 228, 266, 280, 306; EÜM 222, 223; ED 179, 182, 185) (İstanbul ?- İstanbul 1824) Türk gazetecidir. Bağdat Valisi Gürcü Necip Paşa'nın torunu ve Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın yeğeni olan Mehmet Emin Bey eğitim almak için Paris'e gitmiş, döndükten sonra Babıali Tercüme Odasında çalışmaya başlamıştır. Yeni Osmanlılar Cemiyetinin kurucularından biri olarak Sultan Murat'ı isteyen gençlerle birlikte Avrupa'ya kaçmıştır. Amcası Mahmut Nedim Paşa'nın döneminde İstanbul'a dönebilmiştir. Güldan adlı bir şiir kitabı bulunmaktadır (ML, 1969, 227).

NK'de Namık Kemal'in Genç Osmanlılar cemiyetine katılması ile hürriyet ve meşrutiyet taraftarı olarak Mahmut Nedim Paşa'nın yeğeni Mehmet gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile beraber bütün ömrü boyunca

devam edecek bir mücadeleye giriştiği (NK 7), Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti ile Avrupa'ya kaçan Yeni Osmanlılar üyeleri arasında bulunduğu (NK 8) ifade edilerek Mehmet Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Ebüzziya Tefik'in 1865'te Mehmet, Reşat, Nuri, Mustafa Refik, Namık Kemal'in Belgrad Ormanında Yeni Osmanlılar Cemiyetini kurulduğunu ifade ettiği (OATET 221), Şehzade Murat'ın annesinin oğlunu tahta geçirebilmek için Mehmet Bey'le temas kurduğu, aç çok fikirlerine sadık bir ihtilalci, bir maceraperest gibi görünen Sağır Ahmet Bey'in Mehmet Bey'in devrin en hırslı ve entrikacı yüzü olan amcası Mahmut Nedim Paşa'nın sadrazam olmasında ısrar ettiği (OATET 223), cemiyetin nüfuzlu azalarından olan Necip Paşa'nın torunu Mehmet Bey'in (OATET 224) çıkardığı İhtilâl ve İnkılâp gazetelerinin ne kadar tanındığı hakkında bir bilginin bulunmadığı (OATET 228), Mehmet Bey'in Güldan'ının sonundaki manzumenin Nefi'nin Bahariye'sinin taklidi olmasına rağmen yeni bir şekil arandığının hissini verdiği (OATET 266), 1866'da Sergüzeşt-i Perviz ve İkinci Elmas adlı iki manzum trajedisi yayınlanan Ali Haydar Bey'in Mehmet Bey'in ağabeyi olduğu (OATET 280), bir dönem Abdülaziz'e bağlı olan Ziya Paşa'nın Avrupa'da İnkılâp gazetesini çıkaran Mehmet Bey ve Vasıf Paşa'ya karşı şiddetle onu savunduğu (OATET 305) belirtilerek Mehmet Bey'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Genç Osmanlılar Cemiyetine girdikten sonra siyasi fikirlerinde bir kesinlik oluşan, meşrutiyet ve hürriyet taraftarı olan Namık Kemal'in, Mahmut Nedim Paşa'nın yeğeni Mehmet Bey gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile birlikte bütün ömrü boyunca sürecektir bir mücadeleye girdiği (EÜM 222) ve Reşat Bey'in Yeni Osmanlılar Cemiyetinden olduğu (EÜM 223) söylenerek Mehmet Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Yeni Osmanlılar Cemiyetine Nuri Bey, Reşat Bey ve Asaf Bey'in dâhil olduğu azalardan olduğu (ED 179), Namık Kemal'in Reşat Bey ve Nuri Bey gibi dostlarının arasında bulunduğu (ED 182) ve Avrupa'dan döndüğünde Namık Kemal'in yanında yer alan en ateşli dostlarından olduğu (ED 185) söylenerek üç yerde Mehmet Bey'e atıf yapılmıştır.

Mehmet Cemil Paşa (OATET 182) (1828- İstanbul 1872) Devlet adamıdır. Mustafa Reşit Paşa'nın oğludur. Çeşitli Avrupa şehirlerinde elçi

kâtibi, Paris elçisi ve daha sonra büyükelçi olarak çalışmış, İstanbul'da kurulan bazı meclislerde üyelik, 1872'de Hariciye Nazırlığı yapmıştır (ML, 1969, 847).

OATET'te Mecmua-i Fünûn'un Avrupa'da tahsil etmiş ya da İstanbul'da Fransızca öğrenmiş yazar kadrosu içinde bulunması sebebiyle Mehmet Cemil Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 182).

Mehmet Cevdet İnançalp (Muallim Cevdet) (OATET 210, 449, 450, 453) (Bolu 1883- İstanbul 1935) Eğitimci, tarihçi ve arşivcidir. "Muallim Cevdet" olarak tanınmaktadır. 1901'de İstanbul'a gelen İnançalp bir süre hukuk Mektebine devam etmiş, daha sonra Darüluallimin-i Âliyenin Edebiyat Bölüme geçmiş, okulu bitirdikten sonra çeşitli okullarda öğretmenlik yapmış, 1907'de Azerbaycan'a giderek burada bir Darüluallimin kurmuş, bir çok Rus şehrini ve Avrupa'yı gezme fırsatı bulmuş, tanınmış psikoloji ve pedagoji hocalarından dersler almıştır. 1932- 1935 yılları arasında Başvekalet Resmi ve Tarihi Evrak Tasnif Heyetinin başkanlığında bulunan İnançalp çeşitli gazete ve dergilerde Türk tarih ve kültürüyle ilgili yazılar yazmış, çok değişik konularda kitaplar yazmıştır (DBİA, 1993- 1995, 169, 170).

OATET'te İnançalp'in verdiği bilgiye göre Lugat-ı Şinasi'nin Şinasi'ye ait olmadığı (OATET 210), Ahmet Mithat Efendi'nin sürgünde iken onun adı altında Kırk Ambar'ı çıkarttığı (OATET 449), Ahmet Mithat Efendi'nin Dünyaya İkinci Geliş, Hasan Mellah, Hüseyin Fellah, Açık Baş gibi eserlerini de akrabası olan Mehmet Cevdet'in adıyla yayınladığı (OATET 450), kayınbiraderi olan Mehmet Bey'e hitaben siyaseti sevmediğini belirten bir mektup yazdığı (OATET 453) ifade edilerek Mehmet Cevdet İnançalp'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Çelebi (Yirmisekiz) (OATET 43, 44, 45, 47, 124; EÜM 163; ED 134) (Edirne ?- Lefkoşe 1732) Sefaretname yazarıdır. Gençliğinde girmiş olduğu Yeniçeri Ocağında yirmi sekizinci kola mensup olduğu için bu adla anılan Mehmet Çelebi çeşitli memurluklarda bulunmuş, baş muhasebeciliğe kadar yükselmiş, 1720'de Fransa ile Osmanlıların ilişkilerini güçlendirmek ve Fransa'daki yenilikleri öğrenmek için Paris'e gitmiş, dönüşünde gördüklerini

bir layiha hâlinde padişaha sunmuştur. Mehmet Çelebi'nin Paris Sefaretnâmesi adı ile bilinen eseri Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinden sonra Türk gezi edebiyatında Avrupa'yı tanıtan ilk eserlerdendir (Tekin, 1999, 707).

OATET'te Yirmisekiz Mehmed Çelebi Efendi'ye beş yerde atıf yapılmıştır (OATET 43, 44, 45, 47, 124). Bu atıflarda Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin 1721'de gittiği Paris'i, Evliya Çelebi gibi Kanuni asrının şanlı hatıraları arasından görmediği (OATET 43), onun sefaretnamesinin devrine doğrudan doğruya tesir etmese de döneminin ruh hâlini yansıttığı (OATET 44), XIX. yüzyılda Yirmisekiz Mehmed Çelebi Efendi'nin oğlu Said Mehmet Efendi'nin İbrahim Müteferrika ile açtıkları matbaanın büyük bir önem taşıdığı (OATET 45), Yirmisekiz Mehmed Çelebi Efendi'nin Paris sefaretnamesi ile başladığı işe İbrahim Müteferrika'nın daha özel olarak askerlik alanındaki iyileştirmeler ile devam ettiği (OATET 47), Mustafa Sami Efendi'nin Avrupa Risalesi'nde zaman zaman Çelebi Mehmet Efendi'yi hatırlattığı (OATET 124) ifade edilmiştir.

EÜM'de Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin seyahatnamesi hariç tutulduğunda Evliya Çelebi'nin eserinin türünün en güzeli olarak kaldığı ifade edilerek Yirmisekiz Mehmed Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 163).

ED'de Paris'te gördüğü tiyatroyu, operayı naklederken Osmanlı'da böyle bir şey görmediğini anlattığı söylenerek bir yerde Yirmisekiz Mehmed Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 134).

Mehmet Emin Erişirgil (MS 134) (İstanbul 1891- Ankara 1965) Türk eğitimci, felsefeci, yazar ve siyaset adamıdır. Mektebi Mülkiyeden mezun olan Erişirgil çeşitli okullarda öğretmen olarak çalışmış, Darülfünunda felsefe ve içtimaiyat müderris muavini, daha sonra felsefe tarihi müderrisi olmuştur (1918). 1919'da Niğde vekili, 1924'te Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı, 1931'de İstanbul Mili Eğitim Müdürü, daha sonra Mülkiye Mektebi müdürü olmuştur. 1950'ye kadar Mecliste çeşitli vekillik ve bakanlık görevlerinde bulunan Erişirgil bu tarihten sonra aktif siyasetten çekilmiş, sadece yazarlıkla uğraşmıştır. Kant ve Felsefesi, Hukukun Muhtelif Cepheleri ve Hukuk İlmi, Ziya Gökalp-Bir Fikir Adamının Romanı , Neden Filozof Yok eserlerinden bazılarıdır (BL, 1993, 3774).

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında Edebiyat Fakültesinde edebiyatçıların toplanmasıyla meydana gelen bir felsefe konuşma grubunun oluştuğu, buraya katılan hocalardan olması bağlamında Mehmet Emin Erişirgil'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 134).

Mehmet Emin Rauf Paşa (OATET 68, 124; EÜM 189) (İstanbul 1780- İstanbul 1860) Osmanlı devlet adamı. Devletin çeşitli memurluklarında çalışan Rauf Paşa II. Mahmut ve Abdülmecit dönemlerinde pek çok kez sadrazamlık görevine getirilmiştir (ML 1969, 542).

OATET'te II. Mahmut'un son senelerinde yenilik hareketine büyük imkânlar sunan Mehmet Emin Rauf Paşa'nın başvekilliğe tayini üzerine yazılan fermada Avrupa tarzı kabine sisteminin kurulmaya başlandığının görüldüğü ifade edilerek Mehmet Emin Rauf Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 68, 124).

EÜM'de Rauf Paşa'nın döneminde hastalığı bahane edilerek Akif Paşa'nın görevinden alındığı ifade edilmiş ve bu bağlamda Mehmet Emin Rauf Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 189).

Mehmet Emin Vahit Efendi (Reisülküttap) (OATET 58, 62) (Kilis ?- Çanakkale 1828) Divan şairi ve sefaretname yazarıdır. Maliye Kalemünde memur olarak çalışmaya başlamış, vazifesinde giderek yükselmiş, Paris ve Lehistan'a gitmiş, dönüşünde reisülküttaplık, tophane nazırlığı gibi görevlerde bulunmuş, Mora ayaklanması sırasında Sakız muhafızlığı yapmış, Halep valiliği yapmıştır. Sefaretname-i Fransa gibi eserleri ve şiirleri bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 499).

OATET'te III. Selim'in imparatorluğun iç meseleleriyle ilgili konularda kendisine birtakım yardımcıları bulduğu, bu yardımcıların bir şekilde Batı ile bağlantı kurdukları ve zorunlulukların neticesinde yüzünü Batıya dönmüş kimseler oldukları (OATET 58), Cevdet Paşa tarihinin yedinci cildinde kazasker İsmet Molla Bey ile devrin reisülküttabı Vahid Efendi'nin III. Selim'in dönemindeki olumsuz olaylar nedeniyle aralarındaki ümitsiz mektuplaşmalarını yayınladığı (OATET 62) söylenilerek Vahit Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Emin Yurdakul (TF 9; OATET 487, 488; YK 73, 82, 102, 106; EÜM 27, 106, 108, 250, 264, 336; ED 74, 80, 208, 235, 262, 267; MS 154) (İstanbul 1869- İstanbul 1944) Türk şairdir. Önce Mülkiyeyi, daha sonra Hukuk Mektebini yarıda bırakmak zorunda kalan Yurdakul kendisini edebiyata ve şiire vermiştir. Asır gazetesinde yayınlanan ünlü Cenge Giderken eseri onun ilk şiiridir. 1892’de İstanbul’a gelen Şeyh Cemaleddin Afganî’nin sohbetlerine katılmış ve bu yıllarda Türkçe Şiirler’ini yazmaya başlamıştır. Servetifünun (1900-1901), Muktebes (İzmir,1904) ve Selanik’te çıkmakta olan Çocuk Bahçesi (1904) adlı dergide bazı şiirleri yayımlanmıştır. 1907’de İttihat ve Terakki Cemiyeti’ne girmiş, Mütareke yıllarındaki ateşli konuşmalarıyla dikkati çeken Mehmet Emin Yurdakul zaferden sonra yapılan seçimlerde önce Şarkîkarahisar (Şebinkarahisar), sonra Urfa milletvekili olmuş, milli eğitim ve anayasa komisyonlarında çalışmıştır. Mehmet Emin Yurdakul hece vezni ve sade dil ile yazdığı şiirleriyle Türk edebiyatında bir öncü olmuştur. Şiiri yararlı bir araç sayan Yurdakul eserlerinde Türkçülük, milliyetçilik, memleketçilik, halkçılık ve Cumhuriyet esas unsurlardır (TDEA, 1977- 1998, 612- 615).

YK’de Rezaizâde Ekrem Bey’de Lamartine, Musset, Vâsıf, Fikret ve Mehmet Emin Yurdakul’un tesirinin iç içe bulunduğu (YK 73), Hece veznini kullandığı ancak uygulamalarında hatalar yaptığı (YK 82, 106), Türkçülük kolunun şairi olduğu (YK 102) ifade edilerek dört yerde Yurdakul’a atıf yapılmıştır.

OATET’te Rezaizade’nin Nejad-Ekrem’ini dolduran manzumelerde Tefik Fikret ve Mehmet Emin Yurdakul’un tesirinin görüldüğü (OATET 488) ve

*“Hasret beni cayır cayır yakarken
Bedenimde buzdan bir el yürüyor”*

mısraları ile başlayan manzumesinin Mehmet Emin’den sonra hece vezninin yeni şiirdeki en başarılı örneği olduğu (OATET 488) söylenilerek Mehmet Emin Yurdakul’a iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM’de Mehmet Emin Yurdakul’a altı yerde atıf yapılmıştır (EÜM 27, 106, 108, 250, 264, 336). Bu atıflarda sanatın ve güzelin peşinde koşan zihniyet yerine Namık Kemal, son devirlerinde Tefik Fikret, Mehmet Akif, Mehmet Emin ve Nazım Hikmet’in hayat ve cemiyetle çok yoğun ilişkiler

içinde bulunan, onun sorunlarına cevap veren sanatın peşinde koştukları (EÜM 27), Abdülhamit döneminde Yurdakul'un hece vezni ile Türk Sazı adlı bir şiir kitabı çıkardığı (EÜM 106), edebiyata şiirle başlayan Ziya Gökalp'in kendisini takip eden hececi nesil üzerine Yurdakul'dan daha fazla tesir ettiği (EÜM 108), Recaizade'nin Nijad Ekrem adlı eserindeki bazı manzumelerinin Yurdakul'a yakın hece vezniyle yazıldığı (EÜM 250), dil zevki Muallim Naci ile Recaizade Ekrem arasında gidip gelen Tefvik Fikret'in Yurdakul'un Türkçe Şiirler adlı eserine iltifat eden makalesinden halka mahsus bir edebiyat yapılabileceğine inandığı (EÜM 264), Türk edebiyatının Tefvik Fikret ve Yurdakul arasında iki uç noktada gezindiği dönemde Yahya Kemal'in "sokağın ve evin anahtarını" bulduğu (EM 336) ifade edilmiştir.

ED'de Mehmet Emin Yurdakul'a altı yerde atıf yapılmıştır (ED 74, 80, 208, 235, 262, 267). Bu atıflarda Mehmet Akif gibi insanda çalışma iradesini kabul ettiği, nasyonalist, Müslüman, halkçı ve aktüaliteye bağlı olduğu, sömürge milletlerin kurtarıcısının Türkiye olacağını düşündüğü (ED 74), onunla dil hareketinin başladığı (ED 80), aruzun 1920'den sonra şiirden çekildiği, hece ölçüsünün ise Mehmet Emin, Ziya Gökalp ve Tanpınar, Ahmet Muhip Dıranas olmak üzere üç devreden geçtiği, hecenin Mehmet Emin'de iptidai devrini geçirdiği, onda mısraların yan yana getirilemediği, hecenin serbest hâle geldiği, bu nedenle bir disiplin meselesi olmaktan çıktığı (ED 208), Türk Sazı'nda halk için bir dil kabul ettiği (ED 235), 1908'den sonraki akımlardan Türkçülük cereyanına dâhil olduğu (ED 262), dil meselesinde Mehmet Emin Bey'in acemi bir ruhla çalıştığı (ED 267) söylenmiştir.

MS'de Türk edebiyatındaki Türkçülük hareketinin şairi olması bağlamında Mehmet Emin Yurdakul'a bir yerde taif yapılmıştır (MS 154).

Mehmet Esad Efendi (Sahaflar Şeyhizade) (OATET 110, 111, 114, 115, 116, 175; EÜM 204) (İstanbul 1789- 1848) Vakanüvistir. Sahaflar şeyhi Hacı Ahmet Efendi'nin şeyhi olan Mehmet Esat Efendi özel hocalardan ders almış, önce öğretmenlik yapmış, daha sonra çeşitli naipliklerde, meşihat mektupçuluğu yamaklığında çalışmış ve 1825'te Şanizade Atullah Efendi yerine vakanüvisliğe getirilmiş, vefatına kadar bu görevde çalışmıştır. Üss-i Zafer adlı eserini padişaha sunduktan sonra çeşitli rütbeler almış, İstanbul kadılığı yapmış, geçici büyük elçi sıfatı ile İran'a gitmiş, Rumeli kazaskeri ve

Meclis-i Maarif-i Umumiye başkanı olmuştur. Yazdığı eserler ile XIX. yüzyılın belli başlı aydınları arasında yer almanın yanı sıra, Tanzimat'tan önce dil sadeliğini savunan ilk ve tek aydın olarak da dikkati çekmiştir (TA, 1946-1983, 390, 391).

OATET'te Takvim-i Vekayi'nin 1832'de kurulmasında sonra halkın anlaması için başlatılan dilde sadelik hareketinin bir çözümlüğe doğru gittiği, bunun üzerine o dönemde Takvim Bakanı olan Esad Efendi'nin gazete için bir fezleke yazdığı ve "çetür, gerdüne" gibi kelimelerin Türkçelerinin kullanılmamasını ve üslubun sadeleşmesini tavsiye ettiği (OATET 110), dönemin Esad Efendi gibi tarihçilerin eserlerinin şahsiyet ve mizaçlarıyla ön plana çıktıkları, üslupları ve tarih anlayışlarıyla nesre yeni bir açılım getirmedikleri (OATET 111), Esad Efendi'nin tarihindeki ve Cevdet Paşa'dan öğrenilen bilgilere göre üyelerinin mason olduğu bilinen Beşiktaş Cemiyet-i Felsefe-i İslâmiye'den Şanizade'nin bu nedenle sürgün edildiği, Ali Ferruh Efendi'nin çalışmakta olduğu Tefsirü'l-mevakib adlı tercümesi Kethüdazade Arif Efendi'nin ileri yaşı ileri sürülerek bu sondan kurtulduğu (OATET 114), Esad Efendi'nin Takvim nazırlığından sonra, hükümdarın da teşvikiyle daha sade yazmaya başladığı, yazarın bizzat şahit olarak yazdığı Üss-i Zafer'inin çok dikkat çekici bir eser olmadığı, Esad Efendi tarihinin düzeyinin ise bundan daha düşük olduğu, onun öneminin ise olayların ve şahısların etrafında yaptığı tenkitlerden, perdenin arkasında olup bitenlerden haberdar etmesinden geldiği, 1828 yıllarında Pertev Efendi'nin siyasetini beğenmeyen Hekimbaşı Behçet Efendi ile etrafındakilere yakın olduğu, Hüsrev Paşa'nın iç işlerindeki rolünün beğenmediği için tenkit ettiği (OATET 115), dönemi tanımak isteyenlerin mutlaka okuması gerekli olan tarihinin yanı sıra eksik ve küçük bir "tezkiye-i şuârâ"sının da bulunduğu (OATET 116), eskiye bağlı olmasına rağmen kendine çok yakın olan Esad Efendi'den üslubunun çok farklı görüldüğü (OATET 175) ifade edilerek Mehmet Esad Efendi'ye yedi yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de mizahı, tasviri, hareketi eski olan Ahmet Cevdet Paşa'nın buna rağmen bir Naima'nın ya da Esad Efendi'nin yanında bu Tanzimat aliminin çehresi ne kadar değişik görünürse son halkası olduğu eski eserlerin yanında da o kadar değişik görüldüğü söylenerek Esad Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 204).

Mehmet Esad Saffet Paşa (Safvet Paşa) (OATET 111, 143, 327; ED 135) (İstanbul 1815- İstanbul 1883) Tanzimat dönemi diplomat ve devlet adamlarındandır. Arapça, Farsça ve Tercüme Odasında Fransızca öğrenmiştir. 1831'de Divan-ı Hümayuna kâtip yardımcısı olarak girmiş, çok iyi Fransızca öğrenerek Divan-ı Hümayun tercümanı, 1842'de Eflak eyaleti fevkalade müfettişi, 1855'te sarayda Fransızca hocası olmuş, diplomatik görevlerle pek çok defa Avrupa'ya gönderilmiş, Avrupa'nın büyük diplomatları arasında yer almış, çeşitli bakanlıklarda görev aldıktan sonra sadrazam olmuş, Türk ve yabancı en yüksek nişanları almıştır (TA, 1946- 1983, 39).

OATET'te Tercüme Odasının ilk memurlarından olduğu (OATET 111), burada yetiştiği (OATET 143), Ziya Paşa'nın Zafername adlı eserindeki elli beşinci bentteki eleştirisi oklarına maruz kaldığı söylenerek Mehmet Esad Saffet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 327) söylenilerek Saffet Paşa'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de 1871- 1874 arasında birden tiyatronun çıktığı, birkaç tiyatronun açılıp eserler yazıldığı, tiyatronun şehirli halkın arasına girdiği ve Ali Bey'den sonra tiyatroya yardım ettiği söylenerek bir yerde Saffet Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 135).

Mehmet Fazıl Paşa (OATET 325; ED 174) (Saraybosna 1802- İstanbul 1882) XIX. yüzyılın önemli yazarlarındandır. Asıl adı Muhammed Fazlullah Şerifzâde olan Fazıl Paşa 1824'te müderrisliğe, 1853'te mirivalığa yükseltilerek Ali Paşa'nın döneminde İzmit mutasarrıflığına getirilmiştir. Fazıl Paşa, babası Nakşî tarikatına mensup olduğu hâlde, Galata Mevlevihanesi şeyhlerinden Kudretullah Efendiye intisap etmiş, Mevlevi evradını tercüme ve şerh ederek 1867'de bastırılmıştır. Bir Divan'ı ve Şerh-i Hakâyık-ı Ezkâr-ı Mevlâna isimli tercümesi bulunan Fazıl Paşa'nın şiirlerinde Neşati, Şeyh Galip ve Nâbî'nin etkisi görülmektedir (Koyuncu, 2008).

OATET ve ED'de oldukça şiddetli bir hiciv yazısı olan Zafarname'nin kendi ağzından yazıldığı söylenerek bir yerde Fazıl Paşa'ya atıf yapılmıştır (OATET 325; ED 174).

Mehmet Fuat Efendi (Keçecizade) (OATET 191) (İstanbul 1815- Nice, Fransa 1869) Tanzimat döneminin önde gelen devlet adamlarındandır. İzzet Molla'nın oğlu olan Fuat Paşa Tanzimat döneminin Mustafa Reşit Paşa ve Ali Paşa'dan sonraki en önemli ismidir. Mektebi Tıbbiyenin ilk öğrencilerinden olan Fuat Paşa Latince ve Fransızca öğrenmiş, kısa süreli doktor olarak çalıştıktan sonra 1837'de Babiali Tercüme Odasına girmiş, 1851'de Hariciye Nazırı olana kadar çeşitli Avrupa şehirlerinde elçi olarak çalışmış, Divan-ı Hümayun tercümanlığı, sadaret müsteşarlığı yapmıştır. 1835'te askeri kumandan olarak Yanya'da çetelere karşı büyük başarılar kazanmış, iki defa sadrazamlığa getirilmiştir. 1867'de Abdülaziz'le birlikte Avrupa seyahatine çıkan Fuat Paşa edebiyata da ilgi göstermiş, Cevdet Paşa'nın Kavâid-i Osmaniye adlı ilk Osmanlı gramer kitabını yazmasına yardım etmiştir (DBİA, 1993- 1995, 514, 516).

OATET'te Kavâid-i Osmaniye'nin mukaddimesinde yazan Ahmet Cevdet Efendi ve Mehmet Fuat Efendi'nin kullandığı dil ile on sene önce yazılan Tercüman-ı Ahval ve Tasviri Efkâr'ın dillerinin karşılaştırıldığında Şinasi'nin nasıl planlı bir yapı kurduğunun anlaşılacağı ifade edilerek Keçecizade Mehmet Fuat Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 191).

Mehmet Fuat Köprülü (YK 81, 100, 101, 116; ED 66, 134; OATET 87, 112, 244, 337; EÜM 106, 133, 142, 153, 193-195, 392; MS 219) (İstanbul 1890- İstanbul 1966) Türk tarihçisidir. Bir süre liselerde edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesinde çalışmaya başlamıştır. Kars milletvekilliği de yapan Köprülü 1945 yılında Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Korultan'la beraber Demokrat Parti'yi kurmuştur. Siyasi kariyerinin yanı sıra şair ve yazar olarak da tanınan Köprülü asıl başarısını bu sahada inşa etmiştir. Tarih metodolojisini araştırmalarında uygulayarak Türk tarihçiliğinde modern devri açmıştır. Türk Edebiyyâtı'nda ilk Mutasavvıflar, Türk Edebiyyâtı Târîhi, Divan Edebiyyâtı Antolojisi, Türk Saz Şâirleri (2c) gibi eserleri bu yöntemlerle hazırlanmıştır. Divan, halk ve tekke edebiyatının yanı sıra Osmanlı dışı Türk edebiyatına da aynı kudretle hâkim olan Köprülüengin Türk tarihi bilgisiyle sentezleyerek paha biçilmez eserler bırakmıştır (Köprülü, 1987, 1- 14).

YK kitabında dört yerde Köprülü'ye atıfta bulunulmuştur. İlk üç atıf Köprülü'nün tarihçi ve Türkçü olması bağlamıyla yapılmıştır (YK 81, 100, 101). Sayfa 116'da ise Köprülü'nün "bizim klasiğimiz, eskilerdir" sözüne gönderme yapılmıştır.

OATET'te Namık Kemal'in Enderunlu Vasıf için aruz yerine heceyi seçseydi millet tarafından daha çok bilinen bir şair olacağını söylediği ancak Vasıf'a bu eleştiriyi Gibb ve Köprülü'nün daha önceden getirdiği (OATET 87), Fuat Köprülü'nün Asım Efendi ile ilgili çalışmasında onun üslubundaki akıcılık eksikliğinden söz ettiği (OATET 112), diğer bir çalışmasında da Suavi'nin Türk makalesindeki düşüncelerini Avrupa'da kaldığı dönemde okuduğu yazarlardan edindiğini belirttiği (OATET 244), Köprülü'nün saz şairleri olarak tanımladığı orta sınıf kültür şairlerini Ziya Paşa Türklerin asıl şiiri olarak kabul ettiği (OATET 337) ifade edilerek Mehmet Fuat Köprülü'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Mehmet Fuat Köprülü'ye sekiz yerde atıf yapılmıştır (EÜM 106, 133, 142, 153, 193-195, 392). Bu atıflarda 1900'lü yılların başındaki Türk edebiyatının içinde meşhur Türkolog Köprülü'nün de bulunduğu (EÜM 106), eskiden pek az şey bilinen Yunus Emre hakkında bugün Köprülü'nün çalışmalarından başlayarak bir kütüphane dolusu bilginin bulunduğu (EÜM 133), Köprülü'nün Fuzuli'nin doğum tarihi olarak 1489- 1494 yıllarını kabul ettiği (EÜM 142, 153), Akif Paşa'nın Şeyh Müştak'a mektubunu Köprülü'nün mektupta sözü geçen kişiyi "Şeyh Müşfik" şeklinde zikrettiği (EÜM 193), Akif Paşa'nın eskilerden pek ayrılmadığını, zaman zaman giriştiği sadelik arayışının döneminde sık görülen bir olay olduğunu düşünen (EÜM 194) Tanpınar'ın Akif Paşa adlı makalesini hazırlarken Köprülü'nün Milli edebiyat cereyanının ilk mübeşşirleri ve Âşık tarzının menşe ve tekâmülü adlı çalışmalarından yararlandığı (EÜM 195), Baltacıoğlu'nun yazı sanatı hakkında eski İlahiyat dergilerinde çıkan ve bu sanatı derinden inceleyen orijinal çalışması ve Köprülü'nün İkdam gazetesinde çıkan birkaç makalesi istisna edildiğinde Türk tezyini alanında Türkçe yazılmış çok az çalışmanın bulunduğu (EÜM 392) ifade edilmiştir.

MS'de ilk Türk tarihçisi olduğu ve okuyucularına toplumsal olaylara bir bütün hâlinde bakmayı öğrettiği ifade edilerek Mehmet Fuat Köprülü'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 219).

Mehmet Galip Güran (YK 38) (İstanbul 1900-İstanbul 1959) Prof. Dr. Refik Güran ile Saime Güran çiftinin ilk çocuğu olan Galip Güran İstanbul Mühendis Mektebi'nden yirmi yaşında yüksek mühendis olarak mezun olmuş, daha sonra babası onu Paris Politeknikinde okuması için Fransa'ya göndermiştir. Paris politeknikte okurken, bir yandan da yakın arkadaşı, ünlü Comédie Française aktrisi Madeleine Renaud'un yüreklendirmesi ile Paris Konservatuvarı Tiyatro Bölümüne devam etmiştir. Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli önemli görevlerde bulunmuş, Divizyon Mühendisi olarak girdiği TCDD'de, Genel Müdürlüğe kadar yükselmiştir. Ancak 1950'de Demokrat Parti başa geldiğinde Güran'ın CHP ye gönülden bağlı olduğu ileri sürülüp, TCDD Genel Müdürü iken emekliliğe sevki kararlaştırılmıştır. Bu tarihten sonra kendisini piyeslerini yazmaya adayan Mehmet Galip'in ilk piyesi üst düzey bir yöneticinin başından geçen olayları anlatan Ters-Yüz'dür. Bu piyes Ankara Devlet Tiyatrosu'nda kapalı gişe oynanarak büyük başarı kazanmıştır. Batak, Kimse Yok, Pehlivan ve Son Durak yazarın diğer önemli eserleridir (Güran, 2011).

YK kitabında Gorki'nin Serseri hikâyesini tercüme etmesinden dolayı bir yerde Mehmet Galip'e atıfta bulunmaktadır (YK 38).

Mehmet Giraylı (OATET 407) (?- 1584) Kırım hanıdır. Döneminde Kuzey Kafkasya'ya yönelen yeni Rus saldırılarını durdurma çabalarını sürdürmüş ancak Rus kuvvetleri Terek Irmağı'na kadar sokulmuştur. Bu durum karşısında Mehmet Giray Osmanlı'ya sığınmış ancak Osmanlı'nın Avusturya veya İran savaşlarında Kırım kuvvetlerini kullanmak istemesi üzerine Mehmet Giray başkaldırmış, sonuncunda da baskına uğrayıp öldürülmüştür (TA, 1946- 1983, 410).

OATET'te Peçevi'nin tarihinde Cezmi'nin Kırım Hanı Mehmet Giray'ın kardeşleri ile İran seferinde tanıştığından söz ettiği belirtilerek Mehmet Giray'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 407).

Mehmet Halit Bayrı (YK 17) (İstanbul 1896- İstanbul 1958) Halkiyatçıdır. Öğrenimini İstanbul'da tamamlayan Mehmet Halit İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesini bitirmiştir. Osmanlı Âyan Meclisi kâtipliğiyle

devlet hizmetine giren Bayrı çeşitli görevlerde çalışmıştır. Ölümüne kadar İstanbul Çocuk Esirgeme Kurumu Çağaloğlu İl Müdürlüğünde bulunmuştur. Yazı hayatına Mütareke yıllarında Fuat Köprülü ve Yahya Kemal'in teşvikleriyle başlamış, Düşünce dergisinin ve Anadolu Mecmuası'nın Yazı İşleri Müdürlüğünü yapmıştır. Sosyolog arkadaşı Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile bir nizamnâme hazırlayarak (1927) Ankara'da Türk Halkbilgisi Derneğini kurmuştur. Derneğin İstanbul şubesini de açtıktan sonra kendisini tamamen Halk edebiyatı ve halkiyat çalışmalarına vermiştir. Âşık Remzi Akbaş ve Âşık Hilmi mahlasıyla şiirler yazmış, Türk edebiyatına dair yazılarını çeşitli mecmualarda yayınlamıştır (TDEA, 1977- 1998, 366).

YK kitabında bir yerde Mehmet Halit Bayrı'ya atıf yapılmıştır. Tanpınar Yahya Kemal'i bugün Türkiyat Enstitüsü olan Zeynep Hanım Konağı'nın karşısındaki büyük sınıfta Ali Mümtaz, Mustafa Nihat, Mehmet Halit vd. arkadaşlarının beklediğini söyleyen Tanpınar Bayrı'ya bu anısıyla göndermede bulunmuştur (YK 17).

Mehmet Kabuli Paşa (OATET 163) (İstanbul 1812- İstanbul 1877) Türk devlet adamı. Mekteb-i Maarif-i Adliyede eğitimini tamamlayan Kabuli Paşa divan ve tercüme kalemlerinde çalışmış, çeşitli elçiliklerde görev aldıktan sonra Ticaret nazırı olmuş, 1876'da açılan Ayan Meclisi üyeliğine seçilmiştir. Bazı şiirleri bulunmaktadır (ML, 1969, 544).

OATET'te Mehmet Kabuli Paşa'ya bir yerde atıfta bulunulmuştur (OATET 163). 1868'de Ahmet Cevdet Paşa'nın Divan-ı Ahkâm-ı Adliye reisliğine çağrılması onun 1855'ten beri üzerinde çalıştığı Kanun-ı Medeni fikrinin yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur. Mithat Paşa ve Kabuli Paşa Kanun-ı Medeni'nin tercümesi için çabalamasına rağmen Cevdet Paşa'nın ısrarı, Şirvanizade Rüştü ve Fuat Paşa'nın yardımıyla fıkıhın esaslarına göre düzenlenmiş olan Mecelle'nin tertibine karar verilmiştir (OATET 163).

Mehmet Kadri Paşa (Cenanizade) (OATET 182) (Gaziantep 1832- Edirne 1884) Devlet adamıdır. Mütercim Asım'ın kardeşi Mehmet Emin Efendi'nin oğlu Kıbrıs mutasarrıfı İshak Paşa'nın oğludur. 1850'de memur olarak çalışmaya başlaya Kadri Paşa 1858'de Tercüme Odasına girmiş,

1860'ta Sadrazam Mehmet Ali Paşa ile beraber Rumeli vilayetlerinin teftişine çıkmış, 1864'te Ticaret-i Bahriye Meclisi reisi, 1865'te Postane Nazırı, 1868'de Şura-yı Devlet üyeliği, 1874'te İstanbul şehreminiliği, 1877'de vezirlik yapmıştır. 1880'de sadrazam olan Kadri Paşa sadareti sırasında Mekteb-i Hukuk-ı Şahaneyi açmıştır (TA, 1946- 1983, 102).

OATET'te Mecmua-i Fünûn'un Avrupa'da tahsil etmiş ya da İstanbul'da Fransızca öğrenmiş yazar kadrosu içinde bulunması sebebiyle Kadri Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 182).

Mehmet Kaplan (OATET 32) (Sivrihisar 1915- İstanbul 1986) Eleştirmen ve edebiyat tarihçisidir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve edebiyatı Bölümünü bitiren Kaplan 19. Asır Türk edebiyatı kürsüsünde Tanpınar'ın ilk asistanı olmuş, burada 1953 yılında profesör olmuştur. Edebiyat Fakültesinin kurucu dekanı olarak görev yaptığı Erzurum Atatürk Üniversitesinde Türkiye'de ilk defa halk edebiyatı üzerine akademik araştırma ve çalışmalar yapmış, 1967'de araştırma yapmak üzere Fransa, İngiltere, Almanya ve İsviçre'de bulunmuştur. Edebiyata şiir denemeleri ile başlayan Kaplan bir süre sonra tamamen düşünce ve inceleme yazılarına yönelmiş, pek çok gazete ve dergide bilimsel, düşünsel ve siyasal yazı yayınlamıştır. Fransız düşünür Alain'den çeviriler de yapan Kaplan onun yöntemini benimsemiş, tip çözümlenmeleri ve üslup üzerinde araştırmalarıyla edebi yapıtları hem metin bütünlüğü içerisinde incelemiş hem de dil estetiği, psikoloji ve sosyoloji bilimlerinin ışığında bunlara yeni yorum olanakları aramıştır (TBEA, 2010, 575).

OATET'te Dede Korkut'u, Yunus Emre'yi, Türk destanlarını, Âşık Paşa'yı yaratan Türk insanının XV. asra adar ancak değişen hayat şartlarına uyum sağlamaya çalıştığını söyleyen Mehmet Kaplan'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 32).

Mehmet Muhittin Üftade (YG 36) (Bursa 1477- Bursa 1580) Mutasavvıf şairdir. Celvetiye tarikatının kurucusudur. Aruz ve hece ile şiirler yazan Üftade daha çok Yunus tarzında olan ilahileri ile tanınmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 485).

YG'de Türk deha ve dilinin değişik insanlarda farklı şekillerde yansıdığı ancak aynı zamanda Vani Efendi'den Zembilli Ali Efendi'ye, ilk İstanbul kadısı Hızır Bey'den, Bursalı İsmail Hakkı Bey'e, Aziz Mahmut Hüdai'den Üftade'ye, Hacı Bayram'dan Yunus Emre'ye, Mevlana'ya aynı ocağın ateşi ile devam ettiği ifade edilerek Üftade'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

Mehmet Namık Paşa (OATET 333) (Konya 1804- İstanbul 1892) Asker ve devlet adamıdır. Genç yaşta İstanbul'a gelerek Asakir-i Mensureye katılan Namık Paşa Mühendishane-i Berriyi bitirdikten sonra orduya katılmış, Fransa'dan edindiği bilgilerle bugünkü Harp Okulunun kurucusu olmuş, 1834'te Londra elçiliği ile İngiltere'ye gönderilmiş, 1835'te ferik rütbesi almış, 1849'da Bağdat valisi olmuş, 1852'de İstanbul'a çağrılarak önce Tophane Müşirliğine, daha sonra Ticaret Nazırlığına getirilmiştir. Bursa, Kastamonu, Cidde ve Bağdat valiliği yapan Namık Paşa ilk Osmanlı Meclis-i Mebusanına ayan üyesi olarak katılmış, 93 Harbi'ne katılmasından yana oy kullanmış, 1883'te Şeyhü'l-vüzera ünvanını almıştır (TA, 1946- 1983, 114).

OATET'te Ziya Paşa'nın Hürriyet gazetesindeki bir yazısında İranlıların ortadan kaldırmak istediği Bağdat valisinden söz edilerek Namık Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 333).

Mehmet Necip Paşa (Gürcü) (OATET 224) (?- Bağdat 1850) Devlet adamıdır. Sadrazam Mahmut Nedim Paşa'nın babası olan Necip Paşa Enderun'da yetişmiş, baruthane ve deavi vekilliğinden surre eminliğine yükselmiş, Şam ve Bağdat valiliği yapmıştır (BL, 1992, 7396).

OATET'te torunu Mehmet Bey'in Osmanlı Cemiyetinin üyesi olması bağlamında Necip Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 224).

Mehmet Nergisî (OATET 346, 412; ED 22) (Bosna ?- Gebze 1635) Şair ve münşidir. Tahsilini memleketinde yaparak İstanbul'a gelen Nergisihat dersi almış, bir süre müderrislik yaptıktan sonra kadı olarak atanmış ve yirmi beş yıl çeşitli yerlerde kadılık yapmıştır. IV. Murat'ın takdirini kazanan Nergisi Revan Seferi'ne vakanüvis olarak katılmış ancak yolda atından düşerek vefat etmiştir. XVII. yüzyıldan itibaren eski nesrin en güçlü kalemlerinden olduğu

kabul edilen Nergisi inşa sanatını uç noktalara taşımış, zincirleme terkiplerin dışında lügatlerden aranarak hiç bilinmeyen kelimeleri kullanmış, değişik hayal ve mecazlarla üslubunu güçlendirmiştir. Hattat olarak da tanınan Nergisi hikâyelerinde daha sade bir dil ve üslup kullanmış, çoğu yaşanmış öyküleri kaleme almıştır (TDEA, 1977- 1998, 15).

ED'de nazmın tesirinde olan nesrin örneklerini verdiği, nesrinde seciyi ve iktibası sıkça kullandığı için bir yerde Nergisi'ye atıf yapılmıştır (ED 22).

OATET'te, Namık Kemal'deki Vassaf, Nergisi, Örfi, Fuzuli özenişlerinin, bir eserde birkaç ustanın ve tesirinin peşinden koşmalarının onda ömrü boyunca devam edeceği (OATET 346), Namık Kemal'in Kanije'nin son baskısına Süleyman Nazif'in yazdığı mukaddimeden aldığı bir parçada Veysi'nin zincirlemeli tamlamalarından ve muğlâk ifadelerinden söz ettiği (OATET 412) ifade edilerek Nergisi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 346, 412).

Mehmet Nuri Efendi (OATET 140) (?- Erzurum 1843) Osmanlı devlet adamıdır. Divan kaleminde memur olan Nuri Efendi Aralık 1834'de Londra, 1836'da Paris büyükelçisi, 1837'de Hariciye müsteşarı olduktan sonra 1838'de vekaleten Hariciye Nazırlığına getirilmiştir. 1842 yılında Meclis-i vala üyesi olan Nuri Efendi devlet işlerini iyi bilen, çalışkan ve azimli bir kişiliktir (Süreyya, 1996: 1273).

OATET'te Mustafa Reşit Paşa'nın yetiştirdiği devlet adamlarından olması nedeniyle bir yerde Nuri Efendi'ye atıf yapılmıştır (OATET 140).

Mehmet Paşa (Elmas) (ED 93) (1661- 1697) XVII. yüzyıl Osmanlı veziriazamlarındandır. Fiziki güzelliği ile dikkat çekerek sarayda görevlendirilen Mehmet Paşa kısa sürede padişahın gözüne girmiş, çuhadarlık, rikapdarlık gibi görevlerle hızla yükselmeye başlamış, 1695'te veziriazamlığa getirilmiş, hem ordunun hazırlanmasında hem de savaşların sonucunda başarıya ulaşmış ancak zaferlerin vermiş olduğu sarhoşlukla devlet adamlarına ve emrindeki askerlerine kötü davranmaya başlamış, bunun sonucunda da ölmüştür (TA, 1946- 1983, 417).

ED'de Zenta mağlubiyetinde Doğu kıskançlığına sahip olan İbrahim Alâeddin'in intihar etmesine sebep olduğu söylenerek Elmas Mehmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 93).

Mehmet Paşa (Gürcü) (EÜM 162)(1536?- İstanbul 1626) XVII. yüzyıl veziriazamlarındandır. Gürcistan Seferi sırasında devşirilen gençlerden olan Mehmet Paşa Enderunda yetişmiş, sarayda görev almış, Mısır'da devlet otoritesini sağlamak amacıyla Kahire'ye gönderilmiş, 1606'da Bosna Beylerbeyliğine getirilmiş, İstanbul Kubbe vezirliğinde bulunmuş, 1621'de sadrazam olmuştur. Bu dönemde Genç Osman'ın katillerinibulmaya, orduyu yeniden düzenlemeye çalışmış, Avrupa devletleri ile de güçlü bir politika yürütmüştür. Ancak yeniçerilerin kışkırtılması ile Bağdat seferinin başarısızlığı nedeniyle idam edilmiştir (TA, 1946- 1983, 417, 418).

EÜM'de Evliya Çelebi'nin lezzetinin ve mutluluk hissini Seyehatname'sinde Gürcü Mehmet Paşa'nın sefaret heyeti ile Viyana'ya girişini anlattığı sayfalarda bulmanın mümkün olduğu söylenerek Mehmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 162).

Mehmet Paşa (Kara) (OATET 43; EÜM 167) (?- 1684) Devlet adamıdır. Bostancılar odabaşılığı, beylerbeyi payesi ile Viyana büyük elçiliği yapmış, vezirlik rütbesi ile önce Trablusşam, daha sonra Halep valisi olmuş, kumandan vekili olarak savaşa katılmış, Diyarbakır valisi, Budin muhafızı ve Estergon seraskeri olmuştur (ML, 1969, 547).

OATET'te Avrupa için yazılmış gözlemlere dayalı ilk önemli eseri yazdığı belirtilerek Kara Mehmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 43).

EÜM'de IV. Mehmet'in Kara Mehmet Paşa heyeti ile Avusturya imparatoruna Tarifi isimli bir at gönderdiği bağlamında Mehmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 167).

Mehmet Paşa (Kıbrıslı) (OATET 162) (? 1813- İstanbul 1871) Devlet adamıdır. Enderunda yetişen Mehmet Paşa yükseköğrenimini Londra ve Paris'te yapmış, döndükten sonra kolağası olmuş, 1853'te kaptanıderyalığa ve sadrazamlığa getirilmiş, Petersburg elçiliği, Tanzimat

reisliği yapmıştır. 1858'de yeniden sadrazam olan Mehmet Paşa aynı zamanda Rumeli müftülüğü de yapmıştır (ML, 1969, 547).

OATET'te 1859'daki Rumeli müfettişliği sırasında Cevdet Paşa'ya duyduğu güven neticesinde birlikte geldikleri belirtilerek Kıbrıslı Mehmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 162).

Mehmet Raif Paşa (Köse) (OATET 447)(Girit 1836- İstanbul 1911) Devlet adamıdır. Küçük yasta İstanbul'a gelerek burada eğitim alan, daha sonra kâtip olarak işe başlayan Raif Paşa Mithat Paşa ile beraber Tuna ve Bağdat valiliğine gitmiş, Bağdat'ta vali muavini olmuş, Mithat Paşanın sadrazamlığında Babıali evrak müdürlüğüne getirilmiş, Rodos, Kıbrıs ve Beyrut mutasarrıflıklarında bulunmuştur. Mithat Paşa, Abdülhamid II tarafından İstanbul'dan uzaklaştırıldığı zaman Raif Efendi başkentte bırakılmış, ticaret, ziraat ve nafıa nazırlığı yapmış, Adana, Musul ve Beyrut valiliklerinde bulunmuş, şûrayı Devlet reisi olmuştur (ML, 1969, 444).

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin ailesini İstanbul'a gönderdikten sonra Bağdat'ta yanında kaldığı arkadaşlarından olduğu söylenilerek Raif Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 447).

Mehmet Rauf (YK 74, 75; EÜM 276) (İstanbul 1875- İstanbul 1931) Türk romancıdır. Soğukçeşme Askeri Rüştiyesini bitirdikten sonra Mektebi Bahriyede okumuştur (1888-1893). Burada öğrenci iken Halit Ziya'ya gönderdiği Düşkün adlı hikâyesiyle edebiyata giren Mehmet Rauf daha sonra Edebiyat-ı Cedide kuruluncaya kadar Hizmet gazetesine ve Mektep dergisine yazılar vermiştir. Servetifünun dergisine geçtikten sonra burada küçük hikâyeler, mensur şiirler, makaleler yayımlamış, Ferdâ-yı Garam ve Eylûl adlı iki romanını tefrika etmiştir. 1908'den sonra denizciliği bırakan Mehmet Rauf hayatını yazarlıkla kazanmaya çalışmış, birçok hikâye, roman ve oyun yazmış, Cumhuriyet devrinde birkaç kadın dergisi çıkarmış ve bir ara ticaretle de uğraşmıştır (TBEA, 2010, 694).

YK kitabında iki yerde Mehmet Rauf'a atıf yapılmaktadır. Servetifünun edebiyatının bir temsilcisi olması ve aktüaliteye uzak durması nedeniyle Tanpınar iki yerde Mehmet Rauf'a göndermede bulunmaktadır (YK 74, 75).

EÜM'de Tefvik Fikret'in, Halit Ziya'nın ve Mehmet Rauf'un Batıcılıklarının arkasında tarihi zorunlulukları barındıran bir cemiye vakası olduğu söylenerek Mehmet Rauf'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 276).

Mehmet Raşit Efendi (Vakanüvis) (OATET 29; EÜM 194) (İstanbul 1677?- İstanbul 1735) Osmanlı tarih yazarı ve şairidir. Mülazımlık, çeşitli medreselerde müderrislik yapan Mehmet Raşit Efendi 1714'te vakanüvis olmuş, 1723'te Halep kadılığı, 1729'da İstanbul kadılığına, 1734'te Anadolu Kazaskerliğine getirilmiştir. Bu süre içerisinde elçilik de yapan Raşit Efendi gazelde Nabi, kasidede Nefi tarzının takipçilerindedir. Yüze yakın mektubundan oluşan Münşeât, Vakfiyye, ve Fetihname adlı eseri bulunmaktadır. Ayrıca Naima tarzında yazdığını belirttiği tarihi 1660- 1722 tarihi olayları içermektedir. Tarihçiliğinin önemi nesrinin güzelliğinden gelmektedir (Biltekin, 2010, 162- 171).

OATET'te büyük Osmanlı tarih yazarlarının eskilerin karakter gözlemlerine çok meraklı olduğu ancak Raşid gibi kişilerin komik çizgiyi kaçırmadıkları söylenilerek bir yerde Raşid'e atıf yapılmıştır (OATET 29).

EÜM'de Akif Paşa'nın Tabsıra'sının Servetifünuncuların sosyal kaynaklarından bir tanesi olduğu ancak Akif Paşa'dan önce bu alanda Raşid, İsmet Bey, Halet Efendi gibi kişilerin önemli eserlerinin bulunduğu söylenilerek Raşit Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 194).

Mehmet Raşit Paşa (Reşit Paşa) (OATET 361, 452) (Kahire 1824- İstanbul 1876) Devlet adamıdır. Mehmet Ali Paşa'nın himayesi altında yetişen, onun açtığı Fransız usulü okullarda okuyan ve bir süre Paris'te öğrenim gören Mehmet Raşit Paşa devletin pek çok görevinde bulunmuş, hariciye nazırlığında çalışmış, Meşrutiyet yanlısı bir yönetici olarak tanınmıştır. Mithat Paşa'nın konağını basan Çerkez Hasan tarafından öldürülmüştür (TA, 1046- 1983, 236).

OATET'te Esad Paşa'nın yerine sadrazam olan Şirvanizade Rüştü Paşa'nın Mithat Paşa ve Raşit Paşa gibi kabinede kendisine yardımcıları dokunabilecek kişileri tanıması (OATET 361), 1876'da Çerkez Hasan tarafından Mithat Paşa'nın konağına yapılan silahlı saldırıda Hüseyin Avni

Paşa ile öldürülmesi (OATET 452) bağlamında Mehmet Raşit Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Reşat V (ED 180) (İstanbul 1844- İstanbul 1918) Osmanlı padişahıdır (1909- 1918). Sultan Abdülmecit ile Gülcemal Kadınefendi'nin oğlu olan Sultan Reşat sarayda özel eğitim görmüş, Arapça, Farsça ve İslam ilimleri öğrenmiş. Mevleviliği benimsemiş,. Ağabeyi II. Abdülhamid'in tahta çıkmasıyla veliaht ilan edilmiş, 31 Mart olayından sonra tahtan indirilen Abdülhamid'in yerine geçmiştir. 65 yaşında iken padişah olan Sultan Reşat döneminde Doğu Anadolu'daki ayaklanmaları bastırılmış ancak bağımsızlık hareketlerinin ortaya çıktığı bir dönemde karışıklıklardan yararlanan İtalya Trablusgarp Savaşı ile 1912'de Trablusgarp ve Bingazi'yi almıştır. 1913'deki Babiali baskınından sonra, devlet yönetimindeki tüm denetimini yitirmiştir (DBİA, 1993- 1995, 344- 349).

ED'de Abdülhamit'in Sultan Murat'ı hapsedmesine rağmen ondan korktuğu ancak Veliaht Reşat'tan korkmadığı söylenerek Reşat'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 180).

Mehmet Rifat Bey (Manastırlı) (OATET 284) (Manastır 1851- Halep 1907) Devlet adamı, oyun yazarı ve dilcidir. Mektebi Harbiyeden mezun olan Rifat Paşa daha sonra buraya öğretmen olarak tayin edilmiştir. Mektaib-i askeriye Nazırı Süleyman Paşa Sultan Abdülaziz'in tahttan indirileceği gece Dolmabahçe Sarayının kuşatılmakla görevli Mekteb-i Harbiye öğrencilerinden oluşan taburun başına Rifat Bey ile onun okuldan arkadaşı Hasan Bedrettin'i getirmiştir. 1877- 1878 Osmanlı- Rus Harbi'nde esir düşmüş, barıştan sonra rütbesi kaymakamlığa yükseltilerek Şam'a tayin edilmiştir. İbret gazetesinde yazılar yazmış, askeri bilgilerin yanı sıra milli duyguları güçlendiren yazılarını yayınladığı Çanta dergisini çıkarmış, Namık Kemal'in uyandırdığı edebiyat aşkıyla Hasan Bedrettin'le birlikte tiyatro eserleri kaleme almış ve çeviriler yapmıştır (İA, 1988- 2012, 519).

OATET'te Hasan Bedrettin'le birlikte birçok telif ve tercüme eser meydana getirmeleri ve Temaşa adlı bir tiyatro serisi kurmaları bağlamında Manastırlı Mehmet Rifat'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 284).

Mehmet Rüştü Paşa (Mütercim) (OATET 119, 132, 155, 164, 174, 222, 307, 310, 327, 306, 307, 310, 356, 362; ED 158) (Sinop 1811- Manisa 1882) Osmanlı sadrazamıdır. Asakir-i Muntazama Yedinci Tertip Taburuna giren Rüştü Paşa özel hocalardan Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri almış, serasker tercümanlığına geçmiş, 1845'te ferik rütbesine terfi etmiş, 1859'da sadrazamlığa gelmiş ancak kısa sürmüştür. 1876'da dördüncü defa sadrazamlığa getirilen Rüştü Paşa Mahmut Nedim Paşa'nın yerine geçmiş ancak Sultan Abdülaziz tekrar Mahmut Nedim Paşa'yı sadarete getirmeyi istemesi üzerine Rüştü Paşa ile onun sadrazamlığında önemli makamlara gelen Mithat Paşa, Hüseyin Avni Paşa ve Şeyhülislam Hayrullah Efendi ile birlikte Sultan Abdülaziz'i tahttan indirmişler, yerine V. Murat'ı geçirmişlerdir. Yeni anayasa tartışmalarında akıllı bir padişahın başa geçtiği anda Kanunuesasi'ye gerek olmadığını savunan Rüştü Paşa padişahın yetkilerinin sınırlandırılmasına karşı çıkmış, II. Abdülhamit döneminde İngiliz yanlısı tavrı ve Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi olayı nedeniyle Rüştü Paşa görevinden alınmıştır. Son derece dürüst, asla rüşvet kabul etmeyen ve kanunları iyi bilen Rüştü Paşa'nın temkinli kişiliği nedeniyle Tanzimatçılar muhalefeti susturacak ve iş birliği sağlayacak bir kişi olarak onu iktidara getirmişler, daha sonra Rüştü Paşa da Reşit Paşa'ya muhalif olan Ali ve Fuat Paşalarla birlikte hareket etmiştir (İA, 1988- 2012, 202, 203).

OATET'te Mehmet Rüştü Paşa'yı Hüsrev Paşa'nın bizzat kendisinin padişaha takdim ettiği (OATET 119), vezirler arasında Mehmet Rüştü Paşa gibi bir Batı dilinin iyi bilenlerin bulunduğu (OATET 132), Türk tarihinde çok nadir görülen bir dostluğu sahip Ali ve Fuat Paşaların yanında olduğu (OATET 155, 306), Rüştü Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Cevdet Paşa'nın İstanbul'a çağrıldığı ve Evkaf bakanı olarak tayin edildiği (OATET 164), Tarih-i Cevdet'te Fethi Ahmet Paşa, Reşit Paşa, Damat Mehmet Ali Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâleriyle gösterildikleri (OATET 174), Abdülaziz Han'ın Mütercim Rüştü Paşa gibi devlet adamlarına Yeni Osmanlılar konusunda fikir danıştığı (OATET 222), 1876'dan sonra Ziya Paşa'nın Namık Kemal ve arkadaşlarının İstanbul'a getirtmek çalışmalarına giriştiği ancak Mütercim Rüştü Paşa'nın bu teklifi reddettiği, Ziya Paşa'nın Zafername adlı eserinde Rüştü Paşa'yı oldukça çok eleştirdiği (OATET 307, 327), Ziya Paşa'nın Mehmet Rüştü Paşa gibi güçlü kişilerle sürekli karşı

karşıya kaldığı (OATET 310), Mısır valisi İsmail Paşa'nın Mehmet Rüştü Paşa'ya dönemin Hariciye bakanı Halil Şerif Paşa'yı görevinden alması için yirmi beş bin altın hediye etmeye kalkıştığı (OATET 356), Mahmut Nedim Paşa'nın yerine gelen Mütercim Rüştü Paşa ve kabinesinin Abdülaziz Han'ı tahttan indirdikten sonra Namık Kemal ve arkadaşlarının İstanbul'a dönebildiği (OATET 362) belirtilerek Mehmet Rüştü Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Kanunuesasi'yi hazırladıkları ve ilk sadrazamın kendisi olduğu söylenerek Rüştü Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 158).

Mehmet Rüştü Paşa (Şirvanizade) (OATET 163, 222, 324, 327, 361; EÜM 246) (Amasya 1828- Taif 1874) Osmanlı devlet adamıdır.1851'de İstanbul'a gelerek eğitimini tamamlayan ve Cevdet Paşa'nın yardımlarıyla çeşitli memuriyetlerde çalışmaya başlayan Rüştü Paşa müderrislik, valilik, çeşitli nazırlıklarda bulunmuş ve sadrazam olmuştur. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye adıyla hazırlanan bir kanunnamenin düzenlenmesinde Cevdet Paşa'ya destek olmuş, Abdülaziz'in tahttan indirilmesine yardımcı olmadığı için Hüseyin Avni Paşa tarafından Şehzade Murat Efendi ile haberleşmek ile suçlanmış ve bu nedenle sürgün edilmiştir (İA, 1988- 2013, 209, 210).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın Şirvanizade Rüştü Paşa ve Fuat Paşa'nın yardımıyla fıkıhın esaslarına göre düzenlenen Mecelle'nin tertibi fikrini kabul ettirdiği (OATET 163), Ebüzziya'nın verdiği bilgilere göre Abdülaziz'in meşrutiyet konusunda fikir danışacağı devlet adamlarının arasında Şirvanizade Rüştü Paşa'nın bulunduğu (OATET 222), Ziya Paşa'nın Terkib-i bend'inde kimi zaman Şirvanizade Rüştü Paşa'nın icat ettiği Abdülaziz Han aşkını benimsemiş gibi bir sükûnet içinde ondan bahsettiği (OATET 324), Zafername'de Şirvanizade'yi de eleştirdiği (OATET 327), Esad Paşa'nın sadrazamlıktan alınmasından sonra yerine Şirvanizade'nin geçtiği ancak sürgünler için bir çözüm olamadığı (OATET 361) söylenerek beş yerde Şirvanizade Rüştü Paşa'ya atıf yapılmıştır.

EÜM'de Mustafa Reşit Paşa'nın uğursuz diye bilinen konağının Şirvanizade Rüştü Paşa tarafından satın alındıktan sonra Paşa'nın başına

gelen ve ölümüne kadar birbirini takip eden felaketleri kaleme aldığı söylenerek Şirvanizade Rüştü Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 246).

Mehmet Sadık Paşa (Karavezir) (OATET 502) (Bayındır 1825- Limni 1901) Osmanlı devlet adamıdır. Medrese eğitimi aldıktan sonra gümrük memuru olarak göreve başlamış, Fransızca öğrenmeye başlamış, Maliye nazırı, Evkaf nazırı, Dahiliye nazırı olarak görev yapmıştır. 1875'te Paris büyükelçisi olan Mehmet Sadık Paşa 1878'de sadrazam olarak göreve başlamış ancak Ali Suavi olayında tesiri olduğu düşünülerek görevinden alınmıştır (TA, 1946- 1983, 10).

OATET'te Hamit'in 1875'te Paris sefareti ikinci kâtipliğine tayin edildiği dönemde Paris elçisi olduğu söylenilerek Sadık Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 502).

Mehmet Said Paşa (OATET 218, 219) (Kahire 1822- 1868) Mısır valisidir. Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu olan Said Paşa iyi bir eğitim almış, Mısır donanmasında görev almış, Mısır valisi olduğu dönemde Mısır Bankası açmak gibi pek çok ıslahat hareketi başlatmış, Ferdinand de Lesseps'e Kızıldeniz ile Akdeniz arasında Süveyş Kanalı'nı açma imtiyazı vermiş ancak Osmanlı bu imtiyazı onaylanmamış olmasına rağmen 1859'da kanalın kazılmasına başlanmıştır. Döneminde yaptığı pek çok düzenlemeye rağmen aldığı borçlar nedeniyle Mısır maliyesinin yabancıların kontrolüne girmesine yol açmıştır (İA, 1988- 2012, 573, 574).

OATET'te kendine dışarıdan borç alma yetkisinin devlet tarafından verildiği (OATET 218), Süveyş Kanalı'nın açılış döneminde Reşit Paşa'nın gönderdiği bir mektupta Said Paşa'ya imtiyazın verilmemesini tavsiye ettirdiği ancak sefirin durumdan haberdar olması ile Reşit Paşa'nın istifa etmek zorunda kaldığı (OATET 219) belirtilerek Said Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Said Paşa (Küçük) (OATET 45, 47, 164, 233, 237, 250, 427, 453; EÜM 401- 403; ED 42) (Erzurum 1838- İstanbul 1914) Osmanlı başvekili ve sadrazamıdır. Medrese eğitimi gören Said Paşa devletin çeşitli memuriyetlerinde çalışmış, Arapça, Farsça ve Fransızca öğrenmiş,

gazetecilikle uğraşmış, Şinasi ile Türk basın tarihinin ilk yazılı polemiği olan Mebhûsetün anı edebi tartışmasını yaşamıştır. Son iki sadrazamlığında Sait Paşa'yı Meclis-i Mebusandaki İttihat ve Terakki grubu desteklemiş ve son sadrazamlığı 1912'de İttihat ve Terakki'ye karşı verilen bir askeri muhtıra ile sona ermiştir. Devlet adamlığının yanı sıra bir fikir adamı olan Said Paşa bu nedenle döneminin en parlak isimlerinden birisi olmuştur (İA, 1988- 2012, 576- 578).

OATET'te Said Paşa'ya sekiz yerde atıf yapılmıştır (OATET 45, 47, 164, 233, 237, 250, 427, 453). Bu atıflarda İbrahim Müteferrika'nın onun yardımlarını gördüğü ve ortağı olduğu (OATET 45, 47), Mithat Paşa olayından sorumlu tutulan Ahmet Cevdet Paşa'nın Said Paşa'nın sadrazamlığı döneminde kabineye giremediği (OATET 164), Abdülhamit'in tahta geçtiği dönemde Said Paşa'nın Avrupa'dan dönen Suavi'yi himaye ettiği (OATET 233), bu dönemde Suavi'den yararlanabileceğini düşündüğü (OATET 237), Küçük Said Paşa'nın gazetecilikle işe başladığı, Türkçe'nin bu dönemde geçirdiği macerayı anlattığı esere "Gazeteci lisanı" adını verdiği (OATET 250), insanların eşit olarak doğmadığını düşünen Namık Kemal aksi takdirde İstanbul'da tanmış bir deli olan Çıplak Mustafa'nın zekâda dönemin mabeyin ferîği Said Paşa ile denk olması gerektiğini söylediği (OATET 427), Abdülhamit'in tahtta geçmesinden sonra Ahmet Mithat Efendi'nin Said Paşa'nın vasıtasıyla saraya yakınlaştığı ve Üss-i İnkilap'ta Said Paşa'yı doğrudan doğruya metheden satırların yer aldığı (OATET 453) ifade edilmiştir.

EÜM'de sonradan gelen bir tanık gibi eserlerini yazan İnal'ın Son Sadrazamlar adlı eserinde Paşa'yı var eden terkiplerin üzerinde uzun uzun durduğu söylenilerek Said Paşa'ya üç yerde atıf yapılmıştır (EÜM 401-403).

ED'de Abdülhamit devri için Kamil Paşa ile Said Paşa'nın hatıratlarının okunması tavsiye edilerek Said Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 42).

Mehmed Said Paşa (Süleymaniyeli, Kürt) (OATET 595, 596) (1834- 1907) Devlet adamıdır. 1876'da Varna'ya mutasarrıf olarak gitmiş, burada Muallim Naci'yi yanına kâtip olarak almış, 1877- 1878 Osmanlı Rus Harbi'nin başlaması üzerine beraber İstanbul'a geçmişlerdir. İstanbul'da

Anadolu müfettişi olan Said Paşa ile Muallim Naci Halep, Diyarbakır, Sivas, Erzurum, Trabzon ve çevresinde dokuz ay dolaştıktan sonra 1881'de Said Paşa Cezayir-i Bahr-i Sefid valisi olmuş, Muallim Naci ise Mektubi Kalem mümeyyizi olarak Sakız Adası'na gitmiştir (İA, 1988- 2012, 315). 1883'te Berlin büyükelçisi olan Said Paşa daha sonra Hariciye nazırlığına getirilmiştir (Kuneralp, 2003, 103).

OATET'te bir yandan kendisini sürekli yetersiz insanların emrine vermesinden şikâyet eden bir yandan da iyiliklerini hiç unutmayan (OATET 596) Muallim Naci'yi eskinin dar kalıplarından çıkardığı (OATET 595) söylenerek bir yerde dönemin Varna sancak beyi Süleymaniyeli Said Paşa'ya iki atıf yapılmıştır.

Mehmet Said Galip Paşa (OATET 45, 47) (İstanbul 1763- Balıkesir 1829) Osmanlı sadrazamı ve şair. Sadaret Mektubi Kaleminde çalışmaya başlayan Galip Paşa 1801'de Fransa ile barış görüşmelerinin yürütmek üzere Paris'e gönderilmiş, üç kez reisülküttaplık yapmış, sadaret kethüdalığından sonra vezir rütbesiyle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde sancakbeyliği ve mutasarrıflık yapmış, 1823'te sadrazam olmuştur. 1828- 1829 Osmanlı- Rus Savaşı'ndaki tutumu nedeniyle vezirliği elinden alınarak Balıkesir'e sürgün edilmiştir. Şiirlerini topladığı bir Divançe'si bulunan Galip Paşa'nın Paris'e yaptığı yolculuğu anlattığı sefaretnamesinin ele geçen bölümü Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası'nda 1917'de yayınlanmıştır (AB, 1993, 205).

OATET'te İbrahim Müteferrika'yı himaye ettiği söylenerek iki yerde Mehmet Sait Galip Paşa'ya atıf yapılmıştır (OATET 45, 47).

Mehmet Said Halet Efendi (ED 67, 68, 80; OATET 66, 67, 88, 112, 176, 262) (İstanbul 1760- İstanbul 1823) Devlet adamıdır. Mmeur olarak işe başlayan Halet Efendi Mevlevi olmuş ve onun himayesi sayesinde yükselmiştir. 1802'de Paris büyükelçisi, 1806'da reisülküttab, 1811'de rikâb-ı hümâyun kethüdası olmuştur. Devrinin önemli devlet adamlarından olan Halet Efendi Yeniçeri Ocağından güç almış, Fenerli Rumları himaye etmiş, orduyu ıslah etmek isteyen II. Mahmut'u sürekli oyalamıştır. Bu durum karşısında sürgüne gönderilmiş ve idam edilmiştir (TA, 1946- 1983, 346).

ED'de II. Mahmut döneminde parladığı ancak onun sonunu hazırlayanlar adamlardan biri olduğu, Rum beylerinin onu tuttuğu, Mevlevi ve külhanbeyi olduğu, (ED 68), Yunanlıların isyana hazırlandığı bir dönemde Tepedelenli'yi öldürttüğü, bunun üzerine Konya'ya sürgün edildiği ve öldürtüldüğü (ED 68), ihtiyatlı bir adam olduğu (ED 80) söylenerek üç yerde Halet Efendi'ye atıf yapılmıştır (ED 67, 68, 80).

OATET'te Napolyon'un yanında elçilik yaptığı, bölgede çıkan karışıklık üzerine Bağdat'ta görevlendirildiği, II. Mahmut'un etrafında güveneceği devlet adamları olmadığından Halet Efendi gibi entrikacı ve ehliyetsiz kişilerle iş yapmak zorunda kaldığı (OATET 66), gençliğinde Fener Rumlarına bağlı olduğu ve göreve geldiğinde de onlar için çalıştığı (OATET 67), İzzet Molla'nın Halet Efendi'nin dostluğu ile başlayan talihli günlerinin onun idam edilmesiyle bittiği ve Keşan'a sürgün edildiği (OATET 88), Şanizade'nin tarihinde Halet Efendi'nin Rum kargaşasında aldığı tedbirler gibi bazı tarihi olayları anlatırken çık başarılı olduğu (OATET 112), Cevdet Paşa'nın tarihinde Halet Efendi'nin şahsiyetini anlattığı yerler gibi kimi kısımların eski nesrin aslına hiç benzemeyen son şaheserleri olduğu (OATET 176), Yeni Osmanlılar cemiyeti içerisinde Mehmed Sait Halet Efendi gibi tamamen eskide kalmış şairlerin bulunduğu (OATET 262) söylenerek Mehmed Sait Halet Efendi'ye altı yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Said Pertev Paşa (ED 21, 209; OATET 66, 110, 111, 115, 117, 118; EÜM 189-192, 401) (Darıca 1785- Edirne 1837) İstanbul'da dini ilimler öğrendikten sonra çeşitli kalemlerde memur olarak çalışan Pertev Paşa Reisülküttab Galip Paşa ile 1811'de kâtip olarak Bükreş'e gitmiş, 1827'de reisülküttaplığa yükselmiştir. Amediliğinden itibaren II. Mahmut'un beğenisini kazanan Pertev Paşa böylelikle Akif Paşa'nın olumsuz tavırlarını üzerine çekmiştir. Başarılarından dolayı 1836'da Umur-u mülkiye nazırı olmuş, bir sonra rakibi Akif Paşa'nın etkisiyle görevinden alınarak Edirne'ye gönderilen Pertev Paşa burada boğdurulmuştur. Pertev Paşa'nın himayesindeki devlet damlarından Tanzimat'ın kurucuları çıkmıştır (İA, 1988-2012, 233- 235).

ED'de Akif Paşa'nın kendisi ile aralarında geçen çekişmeleri anlatmak Tabsıra'yı yazdığı (ED 21) ve Akif Paşa ile kendisinin nesri ile

şöhret bulan devlet adamlarından olduğu (ED 209) söylenerek Pertev Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te II. Mahmut'un devlet adamlarına ve sadrazamlara güvenemediği, bu nedenle siyasi tecrübesi az olan adamlarla görüşmek zorunda kaldığı, 1828 Rus savaşına saflığı ve cehaleti ile sebebiyet verdiği, bu savaştaki başarısızlık ile Mısır meselesinin ortaya çıkmasına neden olduğu (OATET 66), II. Mahmut döneminde Babıali memuriyetlerinde yapılan terfilerde sade, detaylı ve açık ifade tarzının bir meziyet olarak arandığı, devrin iki yazarı olan Pertev ve Akif Paşa'nın ikballerinin de böyle başladığı (OATET 110), Tercüme Odasında çalışmaya başlayan Akif Paşa'nın Fars dili kurallarına göre Fransızca tamlamalar yapmaktan çekinmediği, Pertev Paşa'nın içinde yaşadığı şamatayı ima etmek için sahilhanesine "palais" ismini ismini verdiği (OATET 111), Akif Paşa'nın Tabsıra adlı eserinin Pertev Paşa'nın sessiz kalmasına ve idamına sebep olduğu (OATET 117), Akif Paşa'nın rakibi Pertev Paşa'nın "cümlelerin mâlûmudur ki" diye başlayan ve en belirsiz siyasi meseleleri bir çeşit yüzeysel ve basit bir mantıkla çözmeye çalıştığı ferman ve beyannamelerinin büyük bir kısmında kullandığı yazar olduğu (OATET 118) söylenilerek Pertev Paşa'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Esad Efendi'nin Üss-i Zafer adlı eserini tashih etmiş olması hakkında bir rivayetin bulunduğu, yeniçeri ocağının kaldırılmasıyla ilgili yazdığı bir fermanı Esad Efendi'nin Sultan Ahmet Camisi'nde okuduğu, 1828 yıllarında ise Esad Efendi'nin Pertev Efendi'nin siyasetini beğenmeyen savaş aleyhtarı kimselere daha yakın olduğu söylenilerek Pertev Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 115).

EÜM'de 1837'de Pertev Paşa'nın görevden alınması ve Edirne'ye sürgün edilmesi üzerine Akif Paşa'nın Mülkiye Nazırlığına getirildiği, Churchill vakasında Pertev Paşa'nın işi gevşek tutmasından dolayı olayın büyük bir siyasi mesele hâline geldiği, Akif Paşa'nın saraya verdiği raporda Pertev Paşa, damadı Vassaf ve kardeşi Emin Efendi'nin suistimallerinden bahsettiği ve devletin son zamanlarındaki kötü gidişatın sebebi olarak gösterdiği, II. Mahmut'un Rumeli seyahatinden dönüşünde uğradığı bir suikastta Pertev Paşa ile Vassaf ve Emin Efendilerin adlarının geçtiği (EÜM 189- 192), İbnülemin Mehmet Efendi'nin Babıali'nin eski memurlarından III. Selim'in devrine kadar yaşayan pek çok kişiyi tanıdığını söyleyen Tanpınar bazen

karşısında konuşurken onun Beylikçi Ali İzzet Bey, Fatin Efendi ya da Pertev Paşa olabileceğini düşündüğünü söylediği (EÜM 401) belirtilerek Pertev Paşa'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Salih Efendi (Cerrahpaşalı, Hekimbaşı) (OATET 110, 214, 226) (İstanbul 1817- İstanbul 1895) Türk doktor. 1843'te Mekteb-i Tıbbiye-i Şahaneyi bitirerek doktor olan Salih Efendi Arapça, Farsça, Fransızca ve Latince gibi Doğu ve Batı dillerini iyi öğrenmiş, zaman içerisinde aynı okulda profesörlüğe ve Tıbbiye nazırlığına kadar yükselmiş, padişah hekimbaşısı olmuş, askeri Tıbbiyenin yanı sıra Mülkiye Tıbbiyenin kurulmasını sağlamış, buralardaki eğitimi Fransızcadan Türkçeye çevirmek için çok uğraşmış, Encümen-i Daniş üyeliği yapmıştır. Bir dönem Mülkiye ve Darülmüalliminde nebatat (botanik) dersleri vermiştir (TA, 1946- 1983, 78).

OATET'te 1932'de Takvim-i Vekayi'nin kurulmasından sonra nesirdeki sadeleşme hareketinin hızlandığı, Salih Efendi'nin tercüme ettiği "Elmustatraf"ı sadeleştirmesi için Esad Efendi'ye emanet bıraktığı (OATET 110), Tasvir-i Efkâr gazetesinde "Tarih-i tabii" derslerinin bir kitap hâlinde tefrika edildiği (OATET 214), Ebüzziya Tefvik'in verdiği bilgilere göre Yeni Osmanlılar Cemiyeti hakkındaki ilk araştırmada tutuklandığı (OATET 226), söylenilerek Salih Efendi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Süreyya (ED 38; EÜM 195, 211) (İstanbul 1845- İstanbul 1909) Osmanlı tarihi ve biyografi uzmanıdır. Darülmâariftten mezun olan Mehmet Süreyya özel hocalardan Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri almış, 1863'te Babıali Tercüme Odasına firmış, Osmanlı'nın ilk özel gazetesi olan Ceride-i Havadis'in yazı kurulunda bulunmuş, 1876'dan itibaren Nuhbetül'l-vekâyi isimli biyografik eserinin yayınına başlamıştır. Devlet görevleri zamanındaki bütün zamanını Osmanlı döneminin ünlü şahsiyetlerinin biyografilerini ortaya çıkarmakla uğraşan Mehmet Süreyya Osmanlı'nın kuruluşundan 1899'a kadar yaşamış çeşitli meslek erbablarının hayatlarını yazdığı Sicill-i Osmani'de ikinci, üçüncü ve dördüncü derecedeki önemli kişilerden bahsetmesi eserini daha kıymetli hâle getirmiştir (İA, 1988-2012, 527- 529).

ED'de Sicill-i Osmânî adlı eseri okunması tavsiye edilerek bir yerde Mehmet Süreyya'ya atıf yapılmıştır (ED 38).

EÜM'de Tanpınar'ın Akif Paşa ve Ahmed Vefik Paşa adlı makalelerini hazırlarken Mehmet Süreyya'nın Sicill-i Osmânî adlı çalışmasından yararlandığı söylenerek Mehmet Süreyya'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 195, 211).

Mehmet Şakir Efendi (Çuhadarzade) (OATET 91) (1762- İstanbul 1836) Hazine-i Hümayun şairlerindedir. 1772'de Enderuna girerek eğitim almış, daha sonra padişah rikapdarlığı, müderrislik yapmış, Liva-yı Şerif şeyhliği görevindeyken vefat etmiştir. Arapça ve Farsçayı bu dillerde şiir söyleyebilecek kadar iyi bilen Şakir Efendi'nin divanında özellikle şarkı ve çok mısralı musammatlar bulunmaktadır. Ayrıca Kilk ü Dil adlı bir mesnevisi vardır (Özgül ve diğerleri, 2012, 24).

OATET'te İzzet Molla'nın Mihnet-i Keşan'ında kimi zaman musiki meraklısı Şeyh Şakir Efendi olduğu bağlamında şaire bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 91).

Mehmet Şakir Recai Efendi (OATET 476; EÜM 248) (İstanbul 1804- İstanbul 1874) Bilgin, şair, hattat, musikişinas ve devlet adamıdır. 1848'te vakanüvis, 1849'da Takvimhane nazırlığı yapan Recai Efendi şiirler yazmış ve musiki ile ilgilenmiştir. İyi Arapça ve Farsça bilen Recai Efendi'nin büyük oğlu Celal Bey, küçük oğlu Ekrem Bey'dir (TA, 1946- 1983, 249).

OATET'te Rezaizade'nin babası, Encümen-i Daniş, Meclis-i Maarif-i Umumiye üyesi, Tavkimhane bakanı, Takvim-i Vakayi, matbaa-i amire müdür, yazar ve âlim olduğu söylenilerek Recai Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 476).

EÜM'de Rezaizade'nin babası, Encümen-i Daniş, Meclis-i Maarif-i Umumiye üyesi, Tavkimhane bakanı, Takvim-i Vakayi, matbaa-i amire müdür, yazar ve âlim olduğu söylenilerek Recai Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 248).

Mehmet Şekip Efendi (EÜM 207) (?- İstanbul 1854) Devlet adamıdır. Divan-ı Hümayun Mühimmenüvisan kaleminde yetişen Mehmet

Şekip Paşa yükselerek halife olmuş, 1932’de Petersburg elçiliği başkâtibi, 1839’da beylikçi, 1840’da Hariciye Müsteşarlığı payesiyle Londra Büyükelçisi olmuş, Londra Konferansı’nda bulunarak Mehmet Ali Paşa’nın ortaya koyduğu meselelerin çözülmesinde faydalı olmuş, 1844’te Hariciye Nazırlığına getirilmiştir. 1854’te Meclis-i valâ başkanı olan Mehmet Şekip Efendi’ye tahammüllü ve sabırlı olduğu için “Şikîb” adı verilmiştir (TA, 1946-1983, 248, 249).

EÜM’de yanında 1840’ta Ahmet Vefik Paşa’nın elçi kâtibi olarak gönderildiği söylenerek Mehmet Şekip Efendi’ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 207).

Mehmet Tahir Bey (Menemenlizâde) (OATET 367, 506) (Adana 1862- İstanbul 1902) Şair ve yazardır. 1883te Mülkiye Mektebini bitiren Tahir Bey çeşitli kurumlarda memurluk ve okullarda öğretmenlik yapmış, Maarif Müdürlüğü ve Mektupçuluğunda çalışmış, Mülkiye Mektebi ve Darülfünunda dersler vermiştir. Mehmet Tahir yazdığı Elhan şiiri ile Recaizade ile Muallim Naci arasında sonu mahkemeye varan bir eski- yeni edebiyat tartışmasına yol açmıştır. Kendisi de Güneş dergisinde Beşir Fuat ile birlikte gerçekçilik- romantizm tartışmasına girişmiştir. 1886’da çıkardığı Gayrete dergisinde Namık Kemal ve Abdülhak Hamit gibi önemli edebiyatçıların yazıları yayınlanmıştır (TA, 1946- 1983, 337).

OATET’te Namık Kemal’in son dönemlerinde gençlerden oluşan küçük yenilikçi edebiyatçılar topluluğuna katıldığı (OATET 367), Hamit’in Makber şiirine yapılan eleştirilere sahibi olduğu Gayret dergisinin cevap verdiği (OATET 506) söylenerek Menemenlizade Tahir Bey’e iki yerde atıf yapılmıştır.

Mehmet Talat Paşa (ED 292) (Edirne 1874- Berlin 1921) Devlet adamıdır. Edirne Askeri Rüştîyesini bitiren Talat Paşa iki yıl kadar Fransız Layans Okuluna devam etmiş, burada Fransızcasını ilerletmiş, daha sonra Edirne Posta ve Telgraf İdaresinde memuriyete başlamıştır. 1906’da gizli olarak Osmanlı Hürriyet Cemiyetini kurmuş, daha sonra bu cemiyetin adı İttihak ve Terakki Fırkası olarak değiştirilmiş, 1909’da Meclisin-i Mebusan üyelerini tehdit ederek meclisten II. Abdülhamit’in tahttan indirilmesi kararını

aldırılmış, 1909'da Dahiliye Nazırı, 1912'de Posta ve Telgraf Nazırı olmuştur. Osmanlı'nın Edirne dahil Balkanlardaki tüm topraklarını kaybetmesi üzerine sadrazamı zorla istifaya mecbur bırakmış, II. Balkan Savaşları'na bizzat katılarak Edirne'nin Bulgarlardan geri alınmasını sağlamıştır. İttihat ve Terakki Fırkasının önde gelen isimlerinden biri olan Talat Paşa zeki, maddiyata önem vermeyen, ileriye dönük düşünceler taşıyan bir devlet adamı olmasına rağmen siyasi tecrübesizliği nedeniyle Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'ndan on yıl sonra dağılmasına sebep olan kişilerden birisi olmuştur (TA, 1946- 1983, 368).

ED'de Talat Paşa'ya Fatih Sultan Mehmet'e yapılan merasimin yapıldığı ve hakkında "Katil. Namusluymuş, namus evkaf kâtipliğine lazım. Başvekile akıl lazım." denilerek bir yerde Mehmet Talat Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 292).

Melek Hanım (OATET 454) Ahmet Mithat Efendi'nin sonradan Melek adını olan, gerçek adı Kalyopi olan eşidir. Melek Hanım ve Ahmet Mithat Efendi'nin beş çocuğu olmuştur (Tapan, 2013).

OATET'te Ahmet Mithat Efendi ile 1884'te evlendiği söylenerek Melek Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 454).

Melih Cevdet Anday (EÜM 115, 116, 406; MS 218) (İstanbul 1915-İstanbul 2002) Şair, oyun, deneme ve roman yazarıdır. Ankara Gazi Lisesinden 1936'da mezun olan Anday burada Oktay Rıfat ve Orhan Veli ile arkadaş olmuş, 1938'de sosyoloji öğrenimi için Belçika'ya gitmiş, 1942'den sonra Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğünde danışmanlık, Ankara Kitaplığında memurluk ve gazetecilik yapmış, Akşam, Büyük Gazete ve Cumhuriyet gibi gazetelerde fıkra yazarlığı, sanat sayfası yöneticiliği görevlerinde bulunmuş, 1964-1969 arasında TRT Yönetim Kurulu üyeliğinde bulunmuş, 1979'da UNESCO Genel Merkezi Kültür Müşaviri olarak Paris'e gitmiştir. Orhan Veli ve Oktay Rıfat'la birlikte yayınladıkları şiir kitabı Garip'te (1941) önceki şiirlerinde bulunan çocuksu şaşkınlık yerini bilince bırakmış, uyak ve ölçü aşılmıştır. 1960 sonrası şiirinde Anadolu'daki eski Yunan kültürü ile yaşanan tarihsel ve güncel koşullar arasında bir metafor kurmayı isteyen şair 1975 sonrası eserlerinde yeni sorularla yeni arayışlara yönelmiş, mitoloji

serüvenine Doğu kültürleri unsurlarını da katmaya başlamıştır (TBEA, 2010, 105- 107).

EÜM'de şiirdeki popülerliğin temsilcisi olan Orhan Veli Kanık'ın Oktay Rıfat Horozcu ve Melih Cevdet Anday ile birlikte çıkardıkları Garip adlı şiir kitabı ile yeni bir şiir akımı başlattıkları (EÜM 115), II. Dünya Savaşı'nın felaketlerine ilk şiirlerinde yer veren ve bazı şiirlerinde hakiki ressam gözüyle doğmuş oldukları anlaşılan Oktay Rıfat ile Melih Cevdet'in hicivlerinin keskin ve realizmlerinin daha kuvvetli olduğu, Melih Cevdet'in Ana adlı şiiri ile hakiki şekle doğru gittiği ve şiirine yeni bir sembolizm aradığı (EÜM 116), Melih Cevdet gibi geç şairlerin edebiyatında üçüzlü kuruntuların, gündelik hadiselerin, hayat manzaralarının ve kâinatın yeni bir anlam kazandığı (EÜM 406) söylenilerek Melih Cevdet Anday'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Memduh Faik Paşa (OATET 343; ED 125, 181) (İstanbul 1839-İstanbul 1925) Devlet adamı ve şairdir. Rüştüyü bitirdikten sonra Babıali'ye girerek Maliye Kalemünde görev alan Faik Paşa 1861'de mabeyin kâatibi olmuş, maliye ve maarif nezareti ile sadaret mektupçuluğunda çalışmış, Osmanlı'nın ilk anayasa çalışmalarında bulunmuş, Konya, Sivas ve Ankara valiliklerinde bulunmuş, 1895'te Dâhiliye Nazırı olmuştur. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından sonra istibdat devrinin sorumlularından biri olarak görülmüş ve görevinden alınmıştır. Gençlik yıllarında şiir ve yazı ile uğraşan Faik Paşa siyasi hayattan çekildikten sonra hatıralarını ve Sultan Abdülhamit devrinin savunulması ile ilgili eserlerini kaleme almıştır (TA, 1946- 1983, 470).

OATET'te 1857'de Sofya'dan İstanbul'a gelen Namık Kemal'in Memduh Faik Paşa gibi yaşıtı olan şairlerle tanıştığı söylenerek bir yerde Paşa'ya atıf yapılmıştır (OATET 343).

ED'de Namık Kemal'in Gümrük Kalemünde Hersekli Arif Hikmet ve Memduh Bey'le tanıştığı söylenerek bir yerde Memduh Bey'e atıf yapılmıştır (ED 181).

ED'de Abdülhak Hamit'in dile vakıf olmadığı gösterilmek üzere kendisinin İçli Kız'da kullandığı "*Allah'ın 'Tabib' adına yemin ederim ki...*" sözüne Memduh Paşa'nın "*Tabibi 'Hekim' yap*" dediği aktararak bir yerde Memduh Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 125).

Memduh Şevket Esendal (EÜM 123) (Çorlu 1883- Ankara 1952) Hikâye ve roman yazarı, siyasetçidir. Düzenli bir eğitim almayan Esendal 1906'da İttihat ve Terakki cemiyetine girmiş, 1908 II. Meşrutiyet'inden sonra İttihat ve Terakkinin teftiş kurulunda bulunarak Anadolu ve Rumeli'nin pek çok şehrini gezmiştir. 1920'de Azerbaycan'da orta elçi olarak bulunmuş, arkadaşları ile beraber Halk ve Meslek gazetelerini çıkarmış, savunduğu fikirler CHP tarafından iyi karşılanmayınca elçilikle yurtdışına çıkarılmış, Tahran, Kabil ve Moskova'da bulunmuş, yazılarını çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlamıştır. Eserlerinde günlük hayatın silik, göze görünmeyen ancak yerli mevzularını işlemiş, kimi zaman üzerinde odaklandığı belli başlı bir konu olmadan yazması nedeniyle Türkiye'de Çehov tarzının başlatıcısı olarak görülmüştür (TDEA, 1977- 1998, 91, 92).

EÜM'de Memduh Şevket Esendal'ın Gorki, Çehov ve Maupassant'a çok yakın hikâyelerine bir tür enstantane demenin yanlış olmayacağı, Türk edebiyatındaki her istediğini söyleyen realizmin Esendal'a çok şey borçlu olduğu, Ayaşlı ve Kiracılar'ında yeni kurulan Ankara'nın havasında Türkiye'deki seviye ve zihniyet farklarını gösterdiği söylenerek Memduh Şevket Esendal'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 123).

Menon (ED 175) Tanzimat döneminde vezirlere borç veren sarraflardandır.

ED'de Tanzimat'ta her vezirin bir sarrafı oduğu, vezirin sarraftan borç aldığı ve bunu daha sonra halktan istihsal ettiği, Lefter ve Menon'un bu devrin iki eşkiyası olduğu söylenerek bir yerde Menon'a atıf yapılmıştır (ED 175).

Meral Ataç Tolluoğlu (EÜM 422) (İstanbul 1926) Nurullah Ataç'ın kızıdır. İlkokulu Büyükkada'da, ortaokulu Heybeliada'da, liseyi Ankara Kız Lisesinde okuyan Meral Ataç Hukuk Fakültesini bitirmiş, bir dönem Türk Dil Kurumunda çalışmıştır (Ataç, 2005, 1).

EÜM'de Nurullah Ataç'ın kızı olması bağlamında bir yerde Meral'e atıf yapılmıştır (EÜM 422).

Mervan (OATET 8) Emevi halifesi II. Yezit'in anne babasının Mervan ve Hüsrev olduğu rivayet edilmektedir.

OATET'te edebiyatta Şehname'den önce de eski İran hükümdarlarının örnek alındığı, bu tesirin Taberi'nin naklettiği, II. Yezit'e atfedilen "*Ben Mervan'la Hüsrev'in oğluyum. Dedem Bizans Kayseridir, Türk hakanı atamızdır.*" sözün yeni oluşmaya başlayan Türk-İslam medeniyetinin, birliğin etrafında teşekkül etmeye ve gerisini yenmeye çalışan bir cemiyet düzeninin programı gibi olduğu ifade edilerek bir yerde Mervan'a atıf yapılmıştır (OATET 8).

Meryem (OATET 372) (?- MS I. yüzyıl) İsa'nın annesidir. Hakkında pek çok rivayet bulunan Meryem kimi Hristiyan inancında Hz. İsa'yı doğurmasından dolayı ilahe olarak görülmüş, Katolik Kilisesi inançlarında Tanrı'nın annesi olarak kabul edilmiştir. 431 yılında Efesus Konsili credo'sunda, Meryem'i kucağında oğlu Tanrı ile timsalleştirmeyi bir dindarlık vazifesi olarak ilan etmiştir (TA, 1946- 1983, 22, 23).

OATET'te Namık Kemal'in Rüya adlı eserinde geçen "iki yaşında bir masum validesinin memelerine dayansa" hayalinin Meryem tablolarından geldiği söylenerek bir yerde Meryem'e atıf yapılmıştır (OATET 372).

Mevlana Celalettin Rumi (BŞ 91, 93- 100; YK 117, 122, 127; ED 94; OATET 91, 544; EÜM 134, 307; YG 36; MS 58, 133) (Belh 1207- Konya 1273) Dünyaca ünlü düşünce şairidir. İslamî bilimleri babası Bahâeddin Veled'den ve babasının talebesi Seyyid Burhâneddîn Tirmizî'den ders alan Mevlânâ Celaleddin Rûmî tasavvufun sırlarını babasının Maârif adlı eserini okuyarak hissetmeye başlamıştır. Ancak Mevlânâ'yı kitapların dışında ileri bir iman ve heyecan âlemine sokan Şems-i Tebrizî olmuştur. Mevlânâ bütün zamanını Şems-i Tebrizî ile geçirdiği ve çeşitli sosyal olaylardan dolayı Tebrizî 1247'de kesin olarak Konya'dan ayrılmış, Mevlânâ uzun bir süre onu aramıştır. İslam tasavvufunun en önemli ve en büyük yapıtı olan Mesnevi-i Manevi ise müridi Hüsâmeddin Çelebi aracılığıyla yazılmıştır. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled babasının ölümünden sonra Mesnevi'yi esas alarak Mevlevilik tarikatını kurmuştur. Eserleri: Mesnevi, Divan-ı Kebir, Fihi Ma-Fih, Mecalis-i Seb'a, Mektubat (Banarlı, 1971, 308- 311).

BŞ'de Anadolu'daki Moğol İstilasası gibi zor zamanlarda Divan-ı Kebir'deki şiiirlerin ve Mesnevi'nin doğduğu (BŞ 91), onu sadece eserlerinden ve menakıpnamelerden tanımak zorunda olmanın çok kötü bir durum olduğu (BŞ 93, 94), şiiiri kabul etmeyip hor görmesine rağmen Anadolu'nun en büyük şiiirlerinden olduğu, Divan-ı Kebir'in, kaderini kabul etmek istemeyen ihtiyar Asya'nın sonsuzluk arzusu olduğu, dışarıdan kavurucu bir ateş, içeriden bir gül bahçesi olan İbrahim'in ateşine benzediği, çok iyi bir hikâye anlatıcısı olduğu, Mevlana'nın on sekiz beytini yazdıktan sonra, Şeyh Galip'e kadar gelen şiiirler kafilesini beslemiş olduğu (BŞ 95- 100)

YK kitabında üç yerde Mevlânâ'ya atıfta bulunulmuştur. İlk atıfta eski şiiirin klasiklerinden biri olarak düşünölen Mevlânâ (YK 117), ikinci atıfta eski şiiirin üstatları arasında değerlendirilmiş ve onun gibi üstatların kaleminden süzülen ifadelerle Yahya Kemal'in şiiir yazdığı söylenmiştir (YK 122). Son atıfta ise Nefi'nin Mevlânâ için bir kaside yazdığı söylenmektedir (YK 127)

ED'de Yahya Kemal'in hidayete ermiş gibi göröndüğü, ölüm şiiirlerinin bir kısmında ümitsiz bir insan, bir kısmında tasavvuf havasına girmiş, adeta Mevlana, Yunus gibi bir insan olduğu söylenerek bir yerde Mevlana'ya atıf yapılmıştır (ED 94).

OATET'te İzzet Molla'nın müstensihlerden Mevlana'nın ismini ihtiva etmeyen bir gazeli divanına sokmamalarını rica ettiği (OATET 91) ve Hamit'in bizzat kendisinin Mevlana ve Hugo'nun mekteplerinde yetiştiğini ifade ettiği (OATET 544) belirtilerek iki yerde Mevlana'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Mevlana'nın arkasında onun son dalı olduğu bir hanedanlığın bulunduğı ancak Yunus Emre'de hanedanlığın kendisi ile başladığı, şiiirde ne yapmak istediyse onu yaptığı (EÜM 134), Yunus Emre veya Mevlana tarzı bir şiiir olmayan Yahya Kemal'in evrende istediğı yere konabilecek olmasının onun güzel tarafı olduğu (EÜM 307) söylenilerek Mevlana'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Türk deha ve dilinin değışik insanlarda farklı şekillerde yansıdığı ancak aynı zamanda Vani Efendi'den Zembilli Ali Efendi'ye, ilk İstanbul kadısı Hızır Bey'den, Bursalı İsmail Hakkı Bey'e, Aziz Mahmut Hüdai'den Üftade'ye, Hacı Bayram'dan Yunus Emre'ye, Mevlana'ya aynı ocağın ateşi ile devam ettiğı ifade edilerek Mevlana'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

MS'de şarklı benlik için Mevlana'nın aslında şiir yazmadığı, birtakım tasavvufi hakikatleri tebliğ ettiği (MS 58), bir taraftan Mevlana'nın rübailerini tercüme ederken diğer yandan Goethe'nin hayatını yazan Yücel'in terkinin önemini bildiği, bu yazarların eserlerinin onun yol haritasını oluşturduğu (MS 133) ifade edilerek Mevlana'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Mevlevî (YK 34) Dergâh mecmuasının matbaasında musahhah olarak çalışan kişidir.

YK kitabında bir yerde Yahya Kemal ile ilgili bir anısı nedeniyle Mevlevî'ye atıfta bulunmaktadır (YK 34).

Mıgırdiç Cezayirliyan (OATET 136) (İstanbul 1805- İstanbul 1861) Ermeni sarraf. Büyükdedesinin mesleği de sarraflık olan Mıgırdiç Cezayirliyan ilkokuldan sonra aynı mesleğe başlamış, 1830'da gümrük emini olmuştur. Amiralik unvanı taşıyan Mıgırdiç Cezayirliyan Ayvansaray ile Piri Paşa arasında yaptırdığı köprü gibi çeşitli eserler inşa ettirmiş, Hasköy'deki Ermeni Tiyatrosu'na yardımlarda bulunmuştur. Mustafa Reşit Paşa ile de arası iyi olan Mıgırdiç Cezayirliyan Reşit Paşa'nın ölümü ve alacaklarını toplayamamasının yanı sıra çeşitli entrikalar sonucunda hayatının son günlerinin maddi sıkıntılar içerisinde geçirmiştir (DBİA, 1993- 1995, 426).

OATET'te defterinin, şair Seyrani ile başlayan şikâyet ve sızlanmanın mukaddimesi olduğu belirtilerek sarraf Mıgırdiç Cezayirliyan'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 136).

Michel Eyquem de Montaigne (ED 38; EÜM 414, 418, 419) (Montaigne Şatosu, Perigord 1533- Montaigne Şatosu, Perigord 1592) Deneme yazarıdır. On üç yaşında hukuk eğitimine başlayan Montaigne 1557'de Bordeaux Parlemontosu müşavirliği olmuş, 1571'de şatosuna çekilerek kendisini edebi çalışmalarına vermiş, 1572'de ünlü Denemeler adlı eserini yazmaya başlamış, 1580'de Bavyera, Avusturya ve İtalya'ya gitmiş, Bordeaux belediye reisliğine seçilmiştir. Yeni bir tür icat eden birkaç büyük yazardan biri olan Montaigne insanlık komedyasını başarılı bir şekilde kaleme almıştır (TA, 1946- 1983, 319).

ED'de Nurullah Ataç'ın aslında Montaigne'in yaptığı gibi kendi hayatını kaleme aldığı, edebiyata canlı insanı soktuğunu, Türk edebiyatındaki kendi kendini hiç sayışın Şarklı görüş olduğu söylenerek bir yerde Montaigne'e atıf yapılmıştır (ED 38).

EÜM'de Nurullah Ataç'ın çok sevdiği Montaigne'nin hayatını güzel kılan şeyin onun dostluğu olduğu, onun bütün sevgiler için sırrı içimizde saklı bir determinizm bulunduğunu söylediği (EÜM 414, 418), Nurullah Ataç'ı Montaigne'e götüren kişinin Leon Daudet olduğu (EÜM 419) söylenerek Michel Eyquem de Montaigne'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Michelangelo Buonarroti (OATET 40; EÜM 41, 54, 466; ED 81; MS 86) (Caprese Michelangelo 1475- Roma 1564) Heykeltıraş, ressam, mimar ve şairdir. İtalyan Rönesansı'nın en önemli ustalarından biri olan Michelangelo 1488'de Ghirlandaio'nun atölyesinde çalışmaya başlamış, burada çizim ve fresk tekniklerini öğrenmiş, eski ustalardan kopyalar yapmış, daha sonra Floransalı devşet adamı Lorenzo'nun sarayında çalışmaya başlamış, onun ölümünden sonra çeşitli şehirler gezerek eserlerinin yapmaya devam etmiş, 1534'te Papa III. Paulus'un heykeltıraşı ve mimarı olmuştur. Michelangelo eserlerinde, klasik sanat tekniklerini kullanmış, ayrıca insan formunu her açıdan tasvir edebilmek için kadvralar üzerinde çalışarak idealleştirilmiş insan tasarımlarına gerçekçilik boyutunu eklemeye çalışmıştır. Pek çok heykel, fresk ve resim yapan sanatçı Roma'nın yeniden inşa edilmesi ve düzenlenmesinde de önemli görevler almıştır (ESA, 1997, 1230-1232).

OATET'te Avrupa sanatı ile ilişkimizin düşünülenden eski olduğu, Fatih'in sarayında Rönesans ustalarının çalıştığı, II. Bayezid devrinde Michelangelo ile Leonardo da Vinci'nin İstanbul' getirilmesi için teşebbüslerde bulunduğu söylenilerek Michelangelo'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 40).

EÜM'de dünya ölçüsünün bazen Shakespeare'de olduğu gibi şaşırıken bazen de Byron, Goethe, da Vinci, Michelangelo'da olduğu gibi klasikleşecek isimleri keşfettiği (EÜM 41), hür yaratılışını nefsinde bir sel, bir tufan gibi duyan Balzac'ın küçük hesabın hiç karışmadığı yanında ise Michelangelo'ya, Rembrandt'a, Rodin'e, Shakespeare'e, Goethe'ye

benzediği, kendisinden sonra ise çok az sanatçının ona benzediği, sanatlarını biraz fazla sınırlandırmış olmakla beraber Tolstoy, Dickens, Zola, Proust, Huxley, Roger Martin du Gard ve Giono'un onu andırdığı (EÜM 54), 1506'da Roma civarında meşale yardımı ile yapılan bir kazıda Michelangelo'nun Laokoon'u "*bu Pline'in tarif ettiği Laokoon*" diyerek teşhis ettiği (EÜM 466) ifade edilerek Michelangelo'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Yahya Kemal'in Paris'te çeşitli sanatları takip ettiği, bunların artık uzaktan izlediği şeyler olmadığı, Michelangelo, Verleine'in artık onun için sadece birer isim olmadığı söylenerek bir yerde Michelangelo'ya atıf yapılmıştır (ED 81).

MS'de şöhretin kimi zaman döneme içi boş bir isim bırakırken kimi zamansa Michelangelo'da olduğu gibi hedefini şaşırmadığı (MS 86).

Miguel de Cervantes (ED 188, 277; OATET 287, 462, 469; EÜM 163, 485; MS 185, 224) (ED Alcalá de Henares 1547- Madrid 1616) İspanyol yazar. Düzenli bir eğitim alamayan Cervantes Madrid'de Lopes de Hoyos'un öğrencisi olmuştur. Askerlik mesleğine girmiş, pek çok savaşa katılmış, İnebahtı Savaşı'nda sol elini kullanamaz hâle gelmiş, 1575'te esir düşmüş ancak beş sene sonra kurtulabilmiştir. Pek çok talihsiz olaya geçiren yazar 1585'te ilk yapıtı olan *La Galetea'nın* ve 1605'te *Don Quijote'nin* yayınlanması hayatında dönüm noktası olmuş, olağanüstü başarı elde ederek güçlü kişilerce korunmaya başlanmıştır. Böylece kendini tamamen edebiyata veren Cervantes yeni bir tür olan romanı ortaya çıkarmıştır (BL, 1986: 2283- 4).

ED'de asıl romanın insanlara, şövalye ve sihirbaz romanlarına karşı teşekkül ettiği, babasının da Don Quichotte ile Cervantes olduğu (ED 188), Türk edebiyatının 1870'lerde romanla tanıştığında bu romanın aslında Boccaccio'nun hikâyeleri, Rebalais, Cervantes ve İngilizlerin çalışmalarıyla üç dört kez gömlek değiştirdiği söylenerek Cervantes'e iki yerde atıfta bulunulmuştur (ED 188, 277).

ED'de asıl modern romanın romanesk insanlara, sihirbaz ve şövalye romanlarına, *Kurun-ı Vusta* romanına karşı teşekkül eden Don Quichotte'un babası olduğu söylenerek bir yerde Cervantes'e atıf yapılmıştır (ED 188).

OATET'te ilk tercüme edilen çalışmalar arasında Cervantes'in eserlerinin bulunmadığı (OATET 287), Ahmet Mithat'ın romanda herhangi bir sınıflandırmaya gitmediği, Cervantes, Octave Feuillet ile Hugo'yu, Xavier de Montepin ve Eugenne Sue ile aynı yere koyduğu (OATET 462), romanı "bir evvelki roman okuyucusunun tenkidi" diye tarif eden Thibaudet'in örnek olarak şövalyelik romanlarını okuyarak çıldıran Don Quichette'u gösterdiği (OATET 469) söylenerek üç yerde Cervantes'e atıf yapılmıştır.

EÜM'de XVII. asır Türkiye'si için Evliya Çelebi'nin İspanya'nın Cervantes'i kadar tipik bir yazar olduğu (EÜM 163), eserlerinde en çok fizyoloji ve cemiyet kelimeleri geçen Balzac'ın yerinin romana yeni ve geniş bir saha açması ile romanın başlangıcı olan Cervantes'in yanında olduğu (EÜM 485) söylenerek iki yerde Cervantes'e atıf yapılmıştır.

MS'de söze dayalı sanatlardan olan edebiyat ile tiyatro arasında bir üstünlük bulunamayacağı, Shakespeare'in İngilizlerin, Cervantes'in İspanyolların, Rembrandt'ın da Hollandalıların karakteristiğini çok iyi verdikleri (MS 185), İspanya'nın ebediyetteki adının o olduğu (MS 224) söylenerek Cervantes'e iki yerde atıf yapılmıştır

Miguel de Unamuno (EÜM 103; MS 135) (Bilbao 1864- Salamanca 1936) Bask asıllı İspanyol şair ve fikir adamıdır. 1880'de Madrid'de üniversiteyi bitiren Unamuno 1891'de Salamanca Üniversitesinde Yunan ve İspanyol dilleri ve edebiyatları profesörü olmuştur. 1901'de üniversitenin rektörü olan yazar hükümetin davranışlarını eleştirdiği için 1924'te Fuerteventura'ya sürgüne gönderilmiş, 1930'da diktatörlüğün çöküşü üzerine İspanya'ya geri dönerek rektörlüğe devam etmiştir. Şair, tiyatro ve hikâye yazarı olarak ismini duyuran yazarın asıl başarısını sağlayan eserleri denemeleridir. Denemelerinde İspanya'nın kaderiyle ilgili meseleleri kaleme alan yazar filozof olarak spiritüalist düşüncelere sahiptir. Modern bilime karşı kişisel ölümsüzlük düşüncesinin tanınıp kabul edilmesi için uğraşmıştır (TA, 1946- 1983, 18).

EÜM ve MS'de "*Metafizik metalinguistik'tir*" sözünün bugünün Türk düşünce sisteminin programını verdiği söylenerek Miguel de Unamuno'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 103; MS 135).

Mimar Sinan (EÜM 333; MS 160, 161) (1492?- 1588?) Dünyaca ünlü Osmanlı mimarı. İstanbul Haseki Sultan Külliyesi, Şehzade Külliyesi, İstanbul'daki Süleymaniye Külliyesi, tüm tecrübesini kullandığı Edirne Selimiye Cami Mimar Sinan'ın en önemli eserleri olarak kabul edilmektedir (Heper, 2006, 366).

EÜM'de kendisinde Horace'ın ya da Heredia'nın dehasının bulunması durumunda Tanpınar'ın Yahya Kemal'i uğurlarken Mimar Sinan'ın kulesinden bir zamanlar Hindistan'a uçurduğu kuşları hatırlayıp kendi ızdıraplarını anlatacağını söyleyerek Mimar Sinan'a bir yerde atıf yapmıştır (EÜM 333).

MS'de Osmanlı'nın mimari faaliyetlerine imzasını atan kişi olması bağlamında Mimar Sinan'a iki yerde atıf yapılmıştır (MS 160- 161).

Misemer (BŞ 216) Ali Paşa'nın özel kâtibidir (Gökalp, 1968, 5).

BŞ'de yazarın söz ettiği Beyoğlu gece hayatının daha ziyade yabancıların ve yerli azınlıkların hayatına ait olduğu ifade edilerek Misemer'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 216).

Mithat Cemal Kuntay (ED 24; OATET 235, 359, 370) (İstanbul 1885- 1956) Türk şair ve yazar. Mekteb-i Hukuku bitiren Kuntay çeşitli adli işlerde çalışmış, uzun süre noterlik yapmıştır. Çeşitli dergilerde yayınladığı aruzla söylenmiş, vatan sevgisi ve milli kahramanlık temalı şiirleri ile tanınan şairin Üç İstanbul adlı bir romanı bulunmaktadır (Banarlı, 1971, 1238, 1239).

ED'de okunması tavsiye edilen eserler arasında Namık Kemal çalışması gösterilerek bir yerde Mithat Cemal Kuntay'a atıf yapılmıştır (ED 24).

OATET'te Kuntay'ın neşrettiği mektuplarda, Suavi'nin arkadaşlarının yenmek, hatta rahatsız etmek için hangi vasıtalara müracaat ettiğinin gösterildiği (OATET 235), Namık Kemal'in Magosa sürgünü hakkında eksik bilgileri tamamladığı (OATET 359), müsveddeleri Kuntay tarafından yayınlanan Yangın makalesinde Namık Kemal'in vatanî şiirlerinin ilk tohumlarının bulunduğu (OATET 370) söylenerek Mithat Cemal Kuntay'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Mithat Paşa (Ahmed Şefik Midhat Paşa) (ED 24, 38, 111, 112, 122, 129, 154, 158, 179- 183, 209, 269; **OATET** 154, 163, 164, 167, 168, 174, 216,222, 233, 234,237, 303, 307, 308, 309, 327, 355, 362, 363, 364, 365, 376, 445-447,451, 454, 457, 458, 461, 502, 503, 512, 569, 594; **EÜM** 197, 198, 226, 227, 235, 237, 247; **NK** 10) (İstanbul 1822- Taif 1884) Osmanlı sadrazamıdır. On iki yaşında öğrenimine devam ederken Babiali'de memur olarak işe başlayan Mithat Paşa 1940'ta Sadaret Mektubi kalemine geçmiş, daha sonra çeşitli illerde kâtiplik yapmış, teftiş ve tahkik işlerinde bulunmuş, Paris, Londra, Brüksel gibi Avrupa şehirlerinde kalmış, 1859'da başkâtip olmuş, başarılı hizmetlerinden dolayı sırasıyla, Niş Valiliğine, Şura-i Devlet Başkanlığına, Bağdat Valiliğine getirilmiştir. Çerkez Hasan'ın Mithat Paşa'nın konağında yapılan Meclis-i Vukela toplantısını basarak Hüseyin Avni Paşa ve Reşit Paşa'nın öldürmüş, Sultan Abdülaziz'in yerine getirilen V. Murat'ın akli dengesinin yerinde olmadığını fark edilmesi üzerine yerine II. Abdülhamit geçirilmiştir. Abdülhamit Meşrutiyetin ilanını kabul etmiş ancak kendi haklarını korumak için 113. maddenin konulmasında diretmisti. Mithat paşa ile 28 kişilik bir komite oluşturduğu heyet Kanunuesasi'nin 1876'da kabul edilmesiyle Meşrutiyet ilan edilmiş, Mithat Paşa ise sadrazamlığa getirilmiştir ancak Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasını bahane eden II. Abdülhamit 113. maddeyi kullanarak meclisleri kapatmış ve çeşitli vilayetlere tayin edilen Mithat Paşa Abdülaziz'in intiharıyla ilgili soruşturmada suçlu bulunarak Taif'e sürgüne gönderilmiş ve burada üç yıl sonra öldürülmüştür (TA, 1946- 1983, 251- 254).

ED'de Mithat Paşa pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 24, 38, 111, 112, 122, 129, 154, 158, 179- 183, 209, 269). Bu atıflarda Tanzimat'ta Kamil Paşa'nın ve Mithat Paşa'nın hatıratının bulunduğu (ED 38), Abdülhak Hamit'in babasından bahsetmediği, babasının yerine Mithat Paşa'nın geçtiği (ED 111), hatta onda ideal babanın Mithat Paşa ve Namık Kemal, zalim babanın Abdülhamit olduğu (ED 122), Tarhan'ın kahramanını Mithat Paşa'nın şahsında aradığı (ED 128), onun bazı piyeslerinde kralın öldürüldüğünün görüldüğü, bu durumun nedeninin Abdülhamit'in zulmü, Mithat Paşa'nın sürgün edilmesi, bir milletin hukukunun yok edilmeye çalışılmasının olabileceği (ED 112), 1856'da Abdülaziz'in "Meşrutiyeti istiyoruz." Anlamına gelen "hâkimiyet-i âmme" kelimesini bir fermanla kullanmasına Ali Paşa'nın

tereddüt ettiği, Fuat Paşa'nın karşı çıktığı, Mithat Paşa'nınsa bu duruma susamış olduğu (ED 154), Meclis-i Mebusan açıldığında Mithat Paşa'nın yurtdışında olduğu (ED 158), Abdülaziz devrinde Mahmut Nedim Paşa ile hükümetin adeta Rusya'ya tabi olduğu, Mithat Paşa'nın Ziraat Bankasını kurması ve iyi idareci olmasının durumu biraz olsa iyileştirdiği (ED 179, 180), muhakemeyi kaybetmesine rağmen halk tarafından çok sevildiği (ED 181), onunla meşrutiyet fikrinin uyandığı, Meşrutiyet'in ilanı sırasında Karadağ ve Bulgaristan'daki bazı isyanları bastırmak için Mithat Paşa ile Namık Kemal'in etrafında Asâkir-i milliyenin teşekkül ettiği (ED 182), Abdülhamit'in ondan Namık Kemal ve Ziya Paşa'yı merkezden uzaklaştırmasını istediği (ED 183), *"Eskiden şairlerimiz vardı fakat mazbut bir dilimiz yoktu; bu, Tanzimat'la teşekkül etti."* dediği (ED 209), Tanzimat devrinin Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa'yla birlikte dört önemli insanı arasında yer aldığı (ED 269) ve son olarak İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın Mithat Paşa ve Rüştü Paşa Muhakemesi adlı eserinin okunmasının tavsiye edildiği (ED 24) söylenmiştir.

OATET'te Mithat Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 154, 163, 164, 167, 168, 174, 216,222, 233, 234,237, 303, 307, 308,309,327,355, 362, 363, 364, 365, 376, 445-447,451, 454, 457, 458, 461, 502, 503, 512, 569, 594). Bu atıflarda Reşit Paşa ile Ali, Fuat ve Mithat Paşalar arasında bir nesil farkı bulunduğu, Mithat Paşa'nın değişimi meşrutiyet fikriyle devletin içine kadar soktuğu (OATET 154), Mithat Paşa ve dönemin Ticaret Bakanı Kabulî Paşa'nın engellemelerine rağmen Cevdet Paşa'nın fikhın esaslarına göre hazırlanacak olan Mecelle'nin düzenlenme fikrini kabul ettirdiği (OATET 163), Mithat Paşa'nın Avrupa'ya sürgün edilmesinden sonra Dâhiliye Bakanı olan Cevdet Paşa'nın Abdülhamit tarafından Mithat Paşa davasında bir maşa olarak kullanıldığı (OATET 164, 167), uzun zamandır tanıdığı Mithat Paşa'ya karşı olan düşmanlığının Kanun-ı Medenî tercümesiyle başlamış olabileceği (OATET 168), Tarih-i Cevdet'te Fethi Ahmet Paşa, Mithat Paşa, Damat Mehmet Ali Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâlleriyle gösterildikleri (OATET 174), Abdülaziz döneminde Ali, Fuat ve Mithat Paşaların bile bir dönem Şura-yı Devletin açılması için önemli hazırlıklara giriştiğini gösteren kanıtların bulunduğu (OATET 216), (OATET 174), Abdülaziz Han'ın Mütercim Rüştü Paşa gibi devlet adamlarına Yeni Osmanlılar konusunda fikir danıştığı (OATET 222), Suavi'nin Mithat Paşa aleyhinde yazdığı bir makale üzerine

Abdülhamit'in Avrupa'dan İstanbul'a dönmesine izin verdiği (OATET 233), Çırağan vakasının Abdülhamit'in meşhur kuruntusunu arttırdığı ve Mithat Paşa davası gibi pek çok tecrübeli devlet adamının görevinden uzaklaştırılmasına sebep olduğu (OATET 234, 237), Abdülmecit Han'ın Reşit Paşa'ya karşı kullandığı yeni devlet adamları yetiştirme politikasını takip etmek amacıyla Sultan Abdülaziz'in Mithat Paşa gibi kişileri takip ettirdiği (OATET 303), Süleyman Paşa'nın Hissi İnkilâb'ından Mithat Paşa'nın Abdülhamit'le olan münasebetini Ziya Paşa'nın idare ettiğinin öğrenildiği (OATET 307), hükümdarın herhangi bir şahsı doğrudan doğruya sürgün edebilmesi kanununun Kanuni Esasi'ye eklenmesi konusunda Ziya Paşa ile Mithat Paşa'nın arasını biraz bozduğu ve bunun üzerine Ziya Paşa'nın bir kıta yazdığı (OATET 308), Abdülhamit'in mutlakiyeti hürriyeti benimsediği, bu nedenle etrafında Mithat Paşa gibi meşrutiyetin ilanının sorumluluk ve şerefine üzerine alabilecek devlet adamlarını istemediği (OATET 309), Ziya Paşa'nın Zafername'sinde pek çok devlet adamın eleştirilmesine rağmen Mithat Paşa ile Ahmet Vefik Paşa'nın bu eleştirilerden uzak tutulduğu (OATET 327), Namık Kemal'in İbret gazetesinde çıkan Garaz marazdır adlı yazısının Bağdat'tan kaldırılan Mithat Paşa'nın aleyhinde, özellikle dönemin sadrazamı Mahmut Nedim Paşa'nın telkiniyle çıkan dedikodulara cevap vermek için yazıldığı (OATET 355), Tuna valiliğinden itibaren devleti sağlam bir teşkilat kanununa bağlamak isteyen Mithat Paşa'nın meşrutiyet fikrinin öncüsü olduğu (OATET 362), Namık Kemal'in Encümeni Şuara'daki bazı çalışmalarını İbnül-Emin Mahmut Kemal İnal'ın Son Sadrazamlar adlı eserinin Mithat Paşa kısmında yayınladığı (OATET 363), Abdülhamit'in yüz on üçüncü maddeye dayanarak Mithat Paşa'yı Avrupa'ya gönderdiği (OATET 364), ömrünün son dönemlerinde büyük vatanperver ve ihtiyatsız devlet adamı görüntüsünün ortaya çıktığı, Namık Kemal'in sürekli istediği hürriyet uğruna şehitliğin ona kısmet olduğu (OATET 365), Mithat Paşa mersiyesi ile Cezmi'deki terkib-i bendin Namık Kemal'in Mithat Paşa'yı düşünerek yazmış olabileceği (OATET 376), Ahmet Mithat Efendi'nin ağabeyi Hafız İbrahim'in Mithat Paşa dairesine mensup olduğu ve başarılarıyla onun takdirini kazandığı (OATET 445), Ahmet Mithat Efendi'nin hayatında Mithat Paşa'dan sonra Erkânıharp Şakir Paşa'nın büyük tesirinin bulunduğu (OATET 446), Mithat Paşa'nın tüm ısrarlarına rağmen 1871'de istifa ederek İstanbul'a

geldiği (OATET 447), Menfa adlı eserinde Mithat Paşa için uzun bir metih sayfası ayırdığı, Takvim-i Vakayi'ye müdür olan Ahmet Mithat Efendi'ye saraydan verilen görevle Mithat Paşa'yı sürgün ile başlayan ve Meclis-i Mebusanın bir süreliğine tatili ile biten Abdülhamit'in ilk darbe dönemindeki olayları halka haklı göstermesi gerektiği (OATET 451), Üss-i İnkılâb'ta Mithat Paşa'nın sürgün edilmesine hiç değinmediğine, Üss-i İnkilap'tan ve özellikle Mithat Paşa'nın mahkemesinden sonra Ahmet Mithat Efendi'nin hayatında gittikçe artan bir refah ve kabaran bir eser listesi dışında bir değişiklik yaşanmadığı (OATET 454), Mithat Paşa'nın aleyhinde nasıl yazı yazdın diyenlere Ahmet Mithat Efendi'nin "*binlik banknota dayanamadım*" cevabını verdiği, aslında ise onun huzurunu arayan bir esnaf olduğu (OATET 457), Mithat Paşa'nın sürgününe ve meydana gelen pek çok kötü hadiseye rağmen Abdülhamit'i bir hürriyetperver olarak halka takdim eden Üss-i İnkilâb'ı ancak her ısmarlanan işi aynı tarafsızlıkla yapan bir iş makinesinin kabul edebileceği ve bunun sonucunda da sefaletten refah dolu bir hayata geçtiği (OATET 458, 461), Abdülhak Hamit'inse tüm bu olanları dışarıdan izlemek zorunda kaldığı (OATET 502), Mithat Paşa İzmir valisi iken buhranlı dönemlerinde olan Hamit'in onu ziyarete ederek iş istediği, Mithat Paşa'nın "kurbanlık bir koyun gibi" mahkeme edildiği dönemde kendisinin Rize'de olduğu (OATET 503, 512), Abdülhamit ile Mithat Paşa arasındaki macerayı anlatmak için yazılan Liberte'nin hayattan mücerrete doğru gittiği (OATET 569), Ahmet Mithat Paşa'nın yetişmesinde Mithat Paşa gibi yeniyi bulmuş insanların tesirinin bulunduğu (OATET 594) ifade edilmiştir.

EÜM'de Mithat Paşa'ya yedi yerde atıf yapılmıştır (EÜM 197, 198, 226, 227, 235, 237, 247). Bu atıflarda Ahmet Cevdet Paşa'nın yaptığı hiçbir şeyin haksız Mithat Paşa muhakemesinin sorumluluğunu üzerinden atmasına yetmediği, Mithat Paşa'nın tutuklanması ve İstanbul'a getirilmesi konusundaki gayretleri ile bu lekenin daha da ağırlaştığı (EÜM 197), Abdülhamit Mithat Paşa'yı görevinden ve yurdundan uzaklaştırırken Kanunuesasi'nin 113. maddesine dayandığı (EÜM 198), Mithat Paşa'nın sadrazam olması üzerine Namık Kemal'in İbret ve Hadika gazetesinde yazmaya başladığı (EÜM 226), İstanbul halkının vereceği tepkiden çekinen Abdülhamit'in Mithat Paşa'nın tutuklanarak Avrupa'ya sürgün edilmek üzere bindirildiği gemiyi yirmi dört saat Marmara açıklarında tuttuğu (EÜM 227), Namık Kemal'in arzularının

rüyasında koşarken Mithat Paşa'nın tutuklandığı ancak bir süre sonra kendisinin de sürgüne gönderildiği (EÜM 235, 237), Ebüzziya Tefvik'in tamamlayamadığı eseri Yeni Osmanlılar Tarihi'nde yazabilseydi Mithat Paşa muhakemesi hakkında önemli bilgiler verebileceği (EÜM 247) ifade edilmiştir.

NK'de Mithat Paşa'nın sadrazam olması üzerine Namık Kemal'in İbret ve Hadika gazetesinde yazmaya başladığı (NK 10), Namık Kemal'in arzularının rüyasında koşarken Mithat Paşa'nın tutuklandığı ancak bir süre sonra kendisinin de sürgüne gönderildiği (NK 11).

Mizancı Mehmet Murat Bey (ED 144; OATET 266, 300, 380, 501, 518, 555; EÜM 518) (Horaki, Dağıstan 1852/ 1853- İstanbul 1914) Türk yazar, tarihçi ve politikacıdır. Okul hayatına Rusya'da başlayan ancak Dağıstan'ın Ruslar tarafından işgali üzerine 1873'te İstanbul'a gelen Murat Bey Hariciye Nezareti Matbuat kalemünde çalışmaya başlamış, Mekteb-i Mülkiyeye tarih öğretmeni olarak tayin edilmiştir. İdari ve siyasi hayattaki düzensizlikleri yazabilmek için 1886'ta Mizan isimli bir gazete çıkarmış ancak hükümeti eleştirmesi nedeniyle ya pek çok defa kapatılmış ya da ağır devlet sorumlulukları verilerek yazması engellenmiştir. Bu nedenle sık sık Avrupa'ya gitmiş, 1896'da yapılan bir toplantı ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin başına geçmiş, 1897'de görevinden istifa ederek İstanbul'a dönmüş, Şûra-yı Devlet Maliye Dairesi üyesi olmuştur. 1908'de Meşrutiyet'in ilanı ile görevinden ayrılmış ve gazetesini tekrar çıkartarak hükümeti eleştiren yazılar yazmaya devam etmiştir. Yeni hükümet bu duruma izin vermemiş, onu Midilli'ye sürgüne göndermiştir. Gazetecilik, tarih, politika, edebiyat gibi çok çeşitli alanlarda, ülkenin özgür ve medeni bir şekilde kalkınması için yazılar yazarak bunları gazetesinde yayınlayan Murat Bey'in Türk basın tarihindeki yeri önemlidir (TA, 1946- 1983, 440).

ED'de Hamit'in Duhter-i Hindû'yu Sadaret Kalemideyken yazdığı, eseri yazmasına ve Avrupaî bir şekil kullanmasına neden olduğu söylenerek bir yerde Mizancı Murat'a atıf yapılmıştır (ED 144).

OATET'te çapraz kafiyeli kıtayı Hamit'e kullanmasını tavsiye ettiği söylenen Mizancı Murat'ın ona aslında kıtaları serbest bırakmasını ve aralarına musammatlardaki gibi müstakil beyitlerin girmemesini söylemiş olabileceği (OATET 266, 518), Beşir Fuat'ın intihar ettiği dönemde Mizancı

Murat'ın kendi gazetesinde, türünün ilk yenilik edebiyatındaki gelişimini tamamlayan bazı tenkit makaleleri yayınladığı (OATET 300), Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre'sinin İslam adabına uymadığı için eleştirdiği (OATET 380), Hamit'in edebiyata başladığı ilk yıllarda sanatı üzerine tesir ettiğini söylediği Mizancı Murat Bey'le tanıştığı (OATET 501), Hamit'in Rize'den Mizancı Murat Bey'e gönderdiği mektubuna İbni Musa'nın bir kıtasını almış olduğu (OATET 555) söyleyerek Mizancı Murat Bey'e altı yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Hamit'in sanatını etkilediği söylenerek Mizancı Murat'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 518).

Mme de Stael (Germaine Necker) (EÜM 389) (Paris 1766- Paris 1817) Edebiyatçıdır. 1786'da Paris'in İsveç Büyükelçisi Steal-Holstein baronuyla evlenmiş, salonunu değişik görüşteki kişilere açmış, 1792'de krallığın devrilmesinden sonra Paris'ten ayrılarak yolculuklar yapmış, toplumsal kurumlarla edebiyatın ilişkisini anlattığı Edebiyata Dair (1800) adlı denemesini ve Delphine (1802) adlı romanını yayınlamış, Bonaparte'ın gizli danışmanı olmak istemiş ancak bir süre sonra Bonaparte kendisine karşı düşmanca tavır almıştır. Hayatını Coppet, Weimar, Berlin ve İtalya arasında sürdürmüş, eserlerini kaleme almıştır (BL, 1992, 10774).

EÜM'de Namık Kemal neslinin ve ondan sonra gelenlerin tarihi ile uğraştığı dönemlerde Tanpınar'ın kimi zaman adını bilmediği bir kitabın eksikliğini duyduğu kimi zamansa bir Herder'in, bir Fichte'in, bir Madame de Stael'in yokluğuna yandığı söylenerek Mme de Stael'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 389).

Molla Cami (Abdurrahman Cami) (EÜM 152) (Cam, Horasan 1414- Herat 1492) Nakşibendi tarikatına mensup İranlı âlim ve şairdir. Herat'taki Nizamiye Medresesinde eğitim alan Molla Cami devrinin meşhur hocalarından Arap dili ve edebiyatı, Semerkant'taki Uluğ Bey Medresesinde riyaziyyat derslerini almış, daha sonra Nakşibendi tarikatına bağlanmıştır. 1474'te Herat'a dönen Molla Cami medresede Arap dili ve edebiyatı ile hadis ve tefsir dersleri vermiştir. Hikmetli şiirler yazan ve musikiyle de ilgilenen

Molla Cami vahdet-i vücut felsefesinin tasavvufta benimsenmesinde etkili olmuştur (İA, 1988- 2012, 94- 97).

EÜM'de Mecnun'u doğası itibari ile en iyi anlatan şair olan Fuzuli'ye muhit olarak en yakın olan Molla Cami'nin bile bu konuda orta seviyede kaldığı söylenerek Molla Cami'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 152).

Montesquieu (Monteskiyö; Charles-Louis de Secondat Baron de Montesquien) (ED 169, 177, 181, 196; OATET 205, 240, 321, 344, 345, 346, 433; EÜM 222; NK 7) (Bordeaux yakınlarında La Brede Şatosu 1689- La Brede Şatosu 1755) XVIII. yüzyıl Aydınlanma Çağı'nın en önemli düşünürlerindedir. Bordeaux'da hukuk eğitimi alan Montesquieu 1716'da Bordeaux Akademisine girmiştir. Çağının sosyal, siyasal, dini ve edebi meselelerinin Fransa'da seyahat eden iki İranlı'nın ağzından insafsızca eleştirdiği Lettres Persanes (Acem Mektupları) adlı eseri 1721'de yayınlandığında çok beğenilmiş, 1728'de Akademi üyeliğine seçilmiştir. Avusturya, Venedik, İtalya gibi pek çok yer gezen Montesquieu döndükten sonra pek çok önemli eser yayınlamıştır. 20 yıl üzerinde çalışarak 1748'te yayınladığı De l'esprit des lois (Kanunların Ruhuna Dair) adlı kitabıyla büyük yankılar uyandırmıştır (Gürkan, 1988, 9- 11).

ED'de Montesquieu'ya dört yerde atıf yapılmıştır (ED 169, 177, 181, 196). Bu atıflarda Ziya Paşa'nın Türkçeyi Voltaire, Montesquieu, Anatole France dili hâline getirdiği (ED 169), Namık Kemal'in Mirat'ta Montesquieu tercümelerine başladığı (ED 177), Tasvir-i Efkârı yönettiği sıralarda da onunla haşır neşir olduğu ve tercümelerine devam ettiği (ED 181), söylemekten üşenmeyen Avrupalılarda mektup sayısının fazla olduğu, Mme. de Sevigne'de tatlı bir dedikodu hâlini aldığı, XIX. asırda mektup tarzı romanın ortaya çıktığı, Gide ve Valery'nin mektuplarının yanı sıra Flaubert'in on dört ciltlik mektup külliyyatının bulunduğu, Montesquieu'nun bir kıza yazdığı mektupların çok önemli şaheserler olduğu (ED 196) söylenmiştir.

OATET'te XVIII. asrın hükümet ve halk fikrinin Montesquieu'dan geldiği (OATET 205), atılan kıymetlerin yerine yenilerini getirme gayreti ile Namık Kemal'in gençliğinde Montesquieu tercümesine giriştiği (OATET 240), Ziya Paşa'nın Terci-i Bent'inin beşinci hanesinde söz ettiği geleneklerin değişmesi fikrinde Montesquieu'nun tesirinin aranabileceği (OATET 321),

1279'da Fransızca öğrenmeye başlayan Namık Kemal'in bir yıl sonra Mirat dergisinde Montesquieu'nun "Roman'ın i'tila ve izmihlâline dair" adlı eserini tercüme etmeye başladığı (OATET 344), Namık Kemal'in 1865 yılına ait olan bir mektubunda Montesquieu'dan başka Voltaire'i de okuduğunu söylediği (OATET 345, 346), Montesquieu tercümesi ve Leskofçalı Galip'e yazdığı mektubun bazı kısımları hareket noktası olarak alındığında, Namık Kemal'deki ilk değişikliğin Tasvir'de çıkan Lisan-ı Osmanî'nin edebiyatı hakkında bazı mülâhazatı şamildir makalesinde görüldüğü (OATET 433) ifade edilerek Montesquieu'ya yedi yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Şinasi ile temasından sonra gerçek yolunu bulan Namık Kemal'in işe Montesquieu'nun Roma tarihine dair yazdığı büyük ve meşhur tecrübenin tercümesi ile başladığı söylenerek Montesquieu'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 222).

NK'de Şinasi ile temasından sonra gerçek yolunu bulan Namık Kemal'in işe Montesquieu'nun Roma tarihine dair yazdığı büyük ve meşhur tecrübenin tercümesi ile başladığı söylenerek Montesquieu'ya bir yerde atıf yapılmıştır (NK 6).

Mounet-Sully (Jean Sully) (YK 20) (Bergerac 1841-Paris 1916) Fransız oyuncudur. 1868'de Konservatuvar Trajedi bölümünü birincilik, Komedi bölümünü de ikincilik ile bitiren Mounet-Sully önce Odéon tiyatrosunda sonra Comédia Française'de (1872) oynamış ve büyük ilgi toplamıştır. 1873'te Marion Delorme adlı piyeste Didier rolünü oynadıktan sonra Comédia Française'in daimi oyuncularına katılan Mounet-Sully asıl ününü Oreste, Hamlet ve Kral Oidipus rollerinde kazanmıştır (ML, 1969, 5)

YK kitabında bir yerde Mounet-Sully'ye atıfta bulunmaktadır. Tanpınar Yahya Kemal şiirinin içinde bin bir lezzetin bulunduğunu, bunlardan birisinin Mounet'in dehasını olduğunu söylemektedir (YK 20).

Muallim Feyzi (TF 17) Mektebi Sultaninin Farsça hocası olan Muallim Feyzi Tevfik Fikret'e ders vermiş ve onun eski tarzdaki ilk şiirlerinin Tercüman-ı Hakikat'ta yayınlanmasına yardımcı olmuştur (İA, 1988- 2012, 9).

TF'de Tevfik Fikret'in ilk şiirinin Müntehibatı Tercümanı Hakikat adlı gazetede yayınlanmasına yardım ettiği ifade edilerek Muallim Feyzi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (TF 17).

Muallim Naci (BŞ 209; YK 73, 78, 110; ED 70, 71, 80, 89, 90, 262; OATET 215, 250, 255, 257, 262, 294, 300, 328, 454, 466, 475, 477, 479,498, 499, 551, 593-610; EÜM 261, 264, 275, 312; TF 5, 9; MS 51) (İstanbul 1850-İstanbul 1893) Türk edebiyatının önemli şair ve yazarlarındandır. Asıl adı Ömer olan Naci babasını sekiz yaşında iken kaybetmiş, annesi ile beraber Varna'daki dayısının yanına giderek burada eğitimini tamamlamıştır. Farklı şehirlere giderek memurluklarda bulunan Muallim Naci 1880'li yıllarda şair olarak ün yapmış, Ahmet Mithat ile tanışıp onun damadı olmuş, Tercüman-ı Hakikat'ın edebiyat kısmının idaresini üstlenmiştir. Tercüman-ı Hakikat'te eskinin savunucusu haline gelen Muallim Naci eski ile çok geç tanışmış, Ahmet Mithat'ın ona Fransızca öğretmesiyle Emile Zola'nın Terez Raken'inden bir kısmını çevirmiş, Fransız şairlerinden ve Shakespeare'den tercümeler yapmıştır. Ancak gazetenin eski edebiyat yanlılarının toplandığı bir yer olmasına dayanamayan Ahmet Mithat onu Tercüman-ı Hakikat'tan uzaklaştırmıştır. Çeşitli dergiler çıkaran, dönemin çeşitli dergi ve gazetelerinde imzası görülen Muallim Naci'nin Mekteb-i Hukuk, Mekteb-i Sultanî ve Mekteb-i Edeb'deki öğretmenlikleri onun şöhretini arttırmıştır. Türk edebiyatının eski yeni çatışmasında eskiyi savunmasının yanı sıra Naci'nin dil hakkında söylediği sözler önemlidir. İslahat-ı Edebiye (1890) ve Lugat-i Nâci (1891) onun dil ve tenkit alanındaki eserlerindedir (Enginün, 2009, 519- 524).

BŞ'de İstanbul'un panoramasını çizen çayhanelerde, şairin Fazlı Necip'e yazdığı mektuplarını yazdığı ve Rezaizade'nin dil düşüklüklerine sinirlendiği söylenerek Muallim Naci'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 209).

YK'de üç yerde Muallim Naci'ye atıfta bulunulmuştur. İlk atfında onun Türk edebiyatındaki yerini tenkit eden Tanpınar Naci'yi eski şiirin son halkası olarak nitelendirmekten ziyade bir dilci ve gramerci olarak görmenin daha doğru olduğunu söylemektedir. Yeni kurulan edebiyatın dilde böylesi bir orta anlayış kontrolüne ihtiyacı vardır (YK 73, 75). Edebiyatta eskinin yanında

olduğunu yinelediği Naci'nin bir mısrasından örnek vererek Tanpınar şaire üçüncü atfını yapmıştır (YK 110).

ED'de Muallim Naci'ye altı yerde atıf yapılmıştır (ED 70, 71, 80, 89, 90, 262). Bu atıflarda Mai ve Siyah'ta anlatılan Raci ile Muallim Naci'nin arasında ev hayatı dışında bir benzerlik bulunduğu, Muallim Naci'nin de gurbettede, fakir bir insan olduğu, Recaizade'nin bir kıskançlığı sebebiyle tesadüfen eskiyi korumaya giriştiği (ED 71), Muallim Naci'nin de sıbyan mekteplerinde eğitim gördüğü (ED 70), 1903'lü yılların Türkiye'sinde Edebiyat-ı Cedide'nin sustuğu, sadece dilinin kaldığı, Türkçülük cereyanının ve Muallim Naci'nin bulunduğu (ED 80), Naci'nin de Yahya Kemal gibi bir ateş ve alkol şairi olduğu (ED 89), onda her şeyi alkole götürülebileceği, en sevdiği ismin "Mes'ud-ı Harâbât" olduğu (ED 90), Abdülhamit devrildikten sonra edebiyatta Hamit gibi eskilerin, Muallim Naci'nin, Servetifünun ve Fecr-i Ati şairlerinin, Mehmet Akif gibi dinci ve halkçı şairler olduğu (ED 262) söylenmiştir.

OATET'te Muallim Naci'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 215, 250, 255, 257, 262, 294, 300, 328, 454, 466, 475, 477, 479,498, 499, 551, 593-610). Bu atıflarda eserlerinde Şinasi'ye cevap veren pek çok noktanın bulunduğu (OATET 215), 1873'ten sonraki senelerde şiir âlemini iki kutup gibi paylaşan Muallim Naci ile Recaizade'nin gazetede yetiştikleri (OATET 250), Naci'nin Yenişehirli Avni hakkında biri Tercüman-ı Hakikat, diğeri Mecmua-i Muallim'de olmak üzere iki yazısının çıktığı (OATET 255), Leskofçalı Galip ile Yenişehirli Avni'de başlamış olan yarı tasavvufi fahriyenin Muallim Naci'ye kadar devam ettiği (OATET 257), aralarına katılmamakla beraber Muallim Naci ve etrafındakilerinin Encümen-i Şuaranın dil zevkini devam ettirdikleri, hatta Muallim Naci'nin eski tarz şiirlerinde dahi yeni tarz şiirlerinin etkisinin olduğu (OATET 262), Ahmet Mithat, Namık Kemal, Muallim Naci, Beşir Fuat gibi edebiyatçıların vasıtasıyla Türk edebiyatının yeni bir döneme girdiği, Muallim Naci'nin Fransızcasını Zola'nın Therese Raquin'inde tecrübe ettiği (OATET 294), Beşir Fuat, Muallim Naci ve Ahmet Mithat arasındaki mektuplaşmaların ikinci dönem realist edebiyatının içerisine girdiği (OATET 300), içlerinde Muallim Naci'nin bulunduğu pek çok yazarın Endülüs Tarihi adlı eserden kendi çalışmalarına konu çıkardıkları (OATET 328), Ahmet Mithat'ın kızı ile Muallim Naci'yi evlendirdiği (OATET 454),

Ahmet Mithat Efendi'nin yeni dille yazdığı manzumeler yüzünden Muallim Naci ile olan dostluğunun bitmesine, Naci'nin kendisini tamamen eskiye vermesinden sonra ise Tercüman-ı Hakikat'ı onun çevresine kapatmasına neden olduğu (OATET 466), Hamit ve Muallim Naci'de olduğu gibi, Recaizade'den sonra yetişen edebiyatçıların çoğunun Arap ve Fars edebiyatlarını hayatlarının tesadüfleriyle tanıdıkları, buna oranla yetişme tarzları üzerinde Fransız edebiyatının tesirinin gittikçe arttığı (OATET 475), Muallim Naci ile aralarında çıkan münakaşa nedeniyle Recaizade'nin Galatasaray Sultanisinden ayrıldığı (OATET 477), Muallim Naci gibi dönemin pek çok şairinin eskinin içinde yeniyi aradığı (OATET 479), Recaizade'nin Takdir-i Elhan'ı biraz da Muallim Naci'ye hücum için yazdığı (OATET 498, 499), Makber'i zalimce eleştiren Muallim Naci taraftarları için Hamit'in Hacle'deki lisanla alay eden kısımları cevap olarak yazdığı (OATET 551), Recaizade ve Hamit'le nesil arkadaşı olan Muallim Naci'nin yetişme tarzı nedeniyle nesline geç katıldığı, adeta bir alet gibi dışarıdan mükemmelleştirdiği aruzun onun sanatında asıl hâkim unsur olduğu, Tanzimat'tan beri değişmekte olan dili kendi dışında bir madde bir düzenlemeye çalıştığı, ilk öğrendiği sanatın hattatlık olmasının onun edebiyat anlayışını da etkilediği (OATET 593), Naci'nin babasının ölümünün onun üzerinde aile baskısını arttırdığı, onu yetiştiren tüm hocaların eski gelenekten geldiği, ona sade yazının kapısını açan kişinin Ahmet Mithat olduğu (OATET 594), Muallim Naci ve Recaizade'nin mücadelesinin eski ve yeni edebiyatın saflarının belirginleşmesine neden olduğu (OATET 597), Muallim Naci'nin yenilerden daima Hamit'e yetişmek istediği (OATET 598), iki kutbun ortasında kendini bulan Muallim Naci'nin aslında yeniye düşman olmadığı, aslında onun iyi ve güzel bağlamında Doğu ve Batı'nın arasında fark bulunmadığını düşündüğü, aslında Türkçede yeni yeni öğrenilmeye başlayan ve zevk alınan gramerin kahramanı olduğu, onun yeni tarzda yazdığı şiirlerin Tanzimat'tan beri peşinde koşulan sadelik örneği olduğu (OATET 599), onun Bernardin de Saint Pierre'nin mektebinde ve Branger'in türkülerinde yetiştiği (OATET 600), içine gurbet sinmiş bir adam olan Naci'nin bu gurbet hissini ve yalnızlığı doğrudan doğruya verdiği zamanlarda hiç olmazsa hayatıyla şair olduğu (OATET 602, 603), onda eski şiirin bütün mısrası, dışarıdaki hayatın baskısıyla nesline yetişmemek duygusu, memuriyet hayatının tesadüfleri,

Batı şiiirleri yüzeysel temastan ve özellikle yerli yeniden gelen birçok moda, dindar bir adamın kendisi ile dinin bulunduğu, o ve bütün neslinin Naci'nin dilinden, özellikle nazım tekniğinden, aruzu kullanmasındaki ustalığından ders aldıkları, Şinasi'den sonra vezinle dil arasındaki ilişki üzerinde duran ilk adamın Muallim Naci olduğu, Tevfik Fikret'te Naci'yi adım adım takip eden hatta onu tamamlayan mısraların bulunduğu, Tevfik Fikret, İsmail Safa gibi şairlerin üslubunda görülen olgunluk ve ustalığın Muallim Naci İle başladığı (OATET 604, 605), öğrenmekten ve öğretmekten bıkmayan Muallim Naci'nin nesrinin dağınık olduğu (OATET 606), döneminin dilinin sözlük ve gramer eksikliğini görebilecek kadar Türkçeye hakim bir edebiyatçı olan Naci'nin gelişmesinde yaptığı çevirilerin büyük öneminin bulunduğu (OATET 607, 608), Türk edebiyatının edebiyatını yapmaya çalışsan Muallim Naci'nin Hakani gibi önemli şairleri değerlendirdiği ve unutulmuş zevkleri tazelediği (OATET 609), onun Şehzadebaşı kahveleri için yazdığı bazı parçaların edebiyatımızda ilk şehir kronikleri olduğu, devrini özellikle dilci tarafıyla etkilediği (OATET 610) söylenilmiştir.

EÜM'de Muallim Naci'ye dört yerde atıf yapılmıştır (EÜM 261, 264, 275, 312). Bu atıflarda Tevfik Fikret'in şiire Muallim Naci ile Hamit'i taklit eden manzumeler yazarak başladığı (EÜM 261), Tevfik Fikret'in bazı şiirlerinde sade bazılarında ise oldukça ağdalı bir dil kullanmasının arkasında şairin Muallim Naci ile Recaizade arasında gidip gelen şiir zevkinin bulunabileceği (EÜM 264), büyük dostluklara çok elverişli olan ve heyecanlarını saflıkla yaşayan Muallim Naci'nin bile realizm aşkının peşinden sürüklendiği ve ona zorla Therese Raquin'i tercüme ettirdiği (EÜM 275), bir şair için en önemli şartın dilin "jeni"ni (gen) bulmak olduğunu bilerek Paris'ten dönen Yahya Kemal'in bunu ne yabancı kitap sayfalarında ne Muallim Naci'nin lügatinde ne de Lehçe-i Osmani'de bulamayacağını, bu genin sokakta ve evde konuşulan Türkçede olduğunu bildiği (EÜM 312) ifade edilmiştir.

TF'de Tevfik Fikret'in şiire Muallim Naci ile Hamit'i taklit eden, eski ile yeni arasında kalmış manzumelerle başladığı (TF 5), bu arada kalmış zevk nedeniyle kimi zaman sade kimi zaman ağdalı bir dil kullanmış olabileceği (TF 9) ifade dilerek iki yerde Muallim Naci'ye atıf yapılmıştır.

MS'de bugünün eski şiir tarzında yazan şairlerin üstatları taklide çalıştıkları, bu nedenle kimi zaman Muallim Naci ile Tevfik Fikret'in kullandıkları sade Türkçeye benzer bir dil kullandıkları (MS 51),

Muhammet (Hz. Peygamber) (YK 35, 54; ED 62, 272; OATET 10, 177, 205, 241, 398, 560) (Mekke 570- Medine 632) İslâm dininin son peygamberidir. Babasının daha o doğmadan vefat etmesi, annesini ise altı yaşındayken kaybetmesi üzerine Hz. Muhammed amcası Ebu Talip'le birlikte yaşamış, gençlik yıllarında Mekke'de ticaretle uğraşmış, gittiği bütün ticaret kervanlarda dürüstlüğüyle ün yapmıştır. Yirmi beş yaşlarında iken Hz. Muhammed Mekke'nin zengin bir kadını olan Hatice ile ticaret ortaklığı yapmış, dürüstlüğünden etkilenen Hatice ile Hz. Muhammed evlenmiş, Kasım, Zeyneb, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma adlı beş çocukları olmuştur. Evlendiklerinde Hatice kırk, Hz. Muhammed iki beş yaşlarında idi. Hz. Muhammed otuz beş yaşlarından sonra özellikle Ramazan aylarında Hıra Mağarası'na giderek münzevi bir hayata çekilmiştir. 610 yılında bu mağrada Hz. Muhammed'e peygamberliğinin ilk tebliği olan 'Oku' emri gelmiş, bundan sonra ki yıllarda Peygamber önce yakın akrabalarını, daha sonra Mekkelileri İslam'a davete başlamıştır. İslam dininin yayılabilmesi için pek çok mücadele veren Peygamber 632 yılında vefat etmiştir. Kur'an-ı Kerimin sağlam bir şekilde tespitine imkân veren şartları hazırlayan Hz. Muhammed son peygamber olarak bütün insanlık için en uygun mesajı tebliğ ederek ve İslâm dinini tamamlayarak, Allah'ın rahmetine kavuşmuştur (TA, 1946- 1983, 378, 379).

YK kitabında iki yerde Hz. Muhammet'e atıfta bulunulmuştur. Bu atıflardan biri Yahya Kemal'in bir cami hocasından dinlediği Peygamberle ilgili bir hikâyeye (YK 35) ile ilgiliyken, diğeri bazı makalelerinde geçen Peygamber sevgisi üzerinedir (YK 54).

OATET'te Hazreti Muhammet'e altı yerde atıf yapılmıştır. Bu atıflarda eski şiirin sevgiliye ait atıflarının büyük bir kısmının Peygambere dair söylenmiş şiirlerde olduğu (OATET 10), Cevdet Paşa'nın Kısas-ı Enbiya adlı eserinin Peygamber'in hayatına ait olan kısmında nesrinin en güzel örneğini verdiği (OATET 177), içerisinde Peygamber'in ismine hiç rastlanmayan Şinasi Divanı'nın Türk edebiyatındaki ilk naatsiz divan olabileceği (OATET

205), Suavi'ye göre Peygamber'in Ebubekir'i kendisine halef tayin ettiği ancak halifelik müessesesini kurmayı planlamadığı (OATET 241), Celal piyesindeki dört kahramanın Peygamber'in dört halifesinin manevi portrelerine benzediği (OATET 398), Hamit'in Tayflar Geçidi adlı eserinde Dante'ye Muhammet'in Hak Peygamber olduğunu bile kabul ettirdiği (OATET 560) ifade edilmiştir.

Muhammed Bakır Can Muattar (OATET 447) Şirazlıdır. Açık fikirli, yarı meczup bir adam olan Muattar Arapça, Farsça, Hintçe, İbranice ve İngilizce bilmektedir. Ahmet Mithat Efendi'nin Bağdat'taki arkadaşlarındandır. Ona Doğu bilimleri ve çeşitli felsefi kültür sahalarında tesir etmiştir (İA, 1988-2012, 101).

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin 1869'da Rodos'a sürgün edildiği dönemde Muattar ile tanıştığı ve üzerinde derin tesirler uyandırdığı, Muattar'ı hapisten kurtararak gazetesinde İngilizce, Arapça ve Farsça mütercimi olarak çalıştırmaya başladığı, Muattar'ın da Ahmet Mithat Efendi'yi Şark ilimlerine alıştırdığı ve din meselelerine eleştirel bir bakış açısı kazandırdığı, Muattar'ın "münazara" ve "bahis"ten hoşlanan Ahmet Mithat'a sade zekâsıyla meseleleri çözemeyeceğini söyleyen İranlı bir entelektüel olduğu ifade edilerek Muhammed Bakır Can Muattar'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 447).

Muhiddin-i Arabî (Muhyiddin İbnü'l-Arabî) (BŞ 93; OATET 160) (Mürsiye, Tedmîr 1165- Dımaşk 1240) Tasavvuf ve İslam düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sûfî yazar. Devrin önemli hocalarından fıkıh ve tefsir dersleri alan Muhiddin-i Arabî Sebte, Fas, Mekke, Musul, Malatya ve Tunus gibi şehirleri gezmiş, gittiği yerlerde büyük âlimler ile görüşüp, onlardan ilim öğrenmiş, fen ve dini ilimlerde en iyi şekilde yetişmiştir. Tefsir, hadis, fıkıh, kırâat gibi pekçok ilimlerde büyük âlim olan Muhiddin-i Arabî tasavvufta, Ebû Midyen Magribî, Ebü'l-Hasan ve Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî gibi kişilerden feyz almıştır. Pek çok eseri bulunan Muhiddin-i Arabî eserlerinde verdiği bilgileri başkalarının eserlerinden almadığını, filozofların veya başkalarının sözleri olmadığını söylemektedir (İA, 1988- 2012, 493, 494).

BŞ'de Mevlana gibi onu da sadece eserlerinden ve menakıpnamelerden tanımak zorunda olmanın çok kötü bir durum olduğu ifade edilerek Muhiddin-i Arabî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 93).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın Murat Molla'nın tekkesine devam ettiği sürece en çok okuduğu şair olması bağlamında Muhiddin-i Arabî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 160).

Muhittin Efendizade İsmet Molla (OATET 62) Kazasker olan İsmet Molla titiz bir insandır (Olcay, 2007).

OATET'te Cevdet Paşa'nın tarihinde kazasker İsmet Molla Bey ile reisülküttap Vahid Efendi'nin, III. Selim dönemi hakkındaki olumsuz düşünceleriyle dolu olan mektuplarını yayınladığı söylenerek İsmet Molla'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 62).

Muhterem Gökmen (EÜM 439) (İstanbul 1902) Türk hekimdir. 1924'te İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesini bitiren Gökmen ihtisasını Viyana ve Frankfurt'ta tamamlamış, 1940'ta profesör olmuştur. Radyoterapi üzerine çalışan Gökmen saç dibi hastalıklarının iyileştirilmesi ile ilgili bir cihaz icat etmiş, akciğer muayenesi için "röntgen ekran fotoğrafisi" yöntemini ilk kez Türkiye'de kullanmış, Türkiye'de ilk kobalt tedavi cihazının alınmasını sağlamıştır (BL, 1992, 4675).

EÜM'de Reşat Nuri Güntekin'in hastalığı hakkında Tanpınar'a bilgi veren ve yazarla ortak dostları olan Muhterem Gökmen'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 439).

Murat II (YK 107; OATET 418) (Amasya 1404-Edirne 1451) Türk padişahıdır. Fatih Sultan Mehmet'in babası olan Sultan II. Murat 1421-1451 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne hükümdarlık etmiştir. Yaptığı savaşlarla Balkanlardaki önemli bölgeleri ülke topraklarına katmış, Selanik şehrini geri almış, Orta Avrupa'ya doğru Macaristan ve Arnavutluk bölgesine defalarca sefer yapmıştır. Sakin bir kişiliği bulunan II. Murat tahtını kendi isteğiyle oğluna bırakarak kenara çekilmiş, ancak düşmanlar kaybettikleri Balkan topraklarını almak isteyince iktidarı yeniden eline almış, yaptığı savaşlardan başarı ile çıktuktan sonra iktidarı tekrar oğluna bırakmıştır. Âlim ve şairlerin

koruyucusu olan padişah iyi silah kullanırdı. Son derece kararlı ve olgun davranışlı idi (İA, 1988- 2012, 164- 171).

YK kitabında bir yerde Murat II'ye atıf yapılmıştır. Ahmet Hamdi II. Murat, Fatih ve Kanunî dönemlerinde ilim ve eğitim alanlarındaki atılımlara karşın medreselerin giderek sadece fıkıh öğretilen yerlere dönüştüğünü söyleyerek Murat II'ye atıfta bulunmaktadır (YK 107).

Murat IV (YK 118; ED 202; EÜM 182, 493, 495, 497) (İstanbul 1612-İstanbul 1640) On yedinci Osmanlı padişahıdır. Dönemin önemli hocalarından ders alan Murat IV'ün hayatında 1623-1632 yılları çocukluk ve devlet işlerini öğrenerek yetiştiği, 1632'den 1640'a kadar geçen süreç ise devleti güçlendirmek ve topraklarını genişletmek için mücadele ettiği dönemdir. Murat IV başa geçtiğinde devletin idaresi bozulmuş, rüşvet ve iltimas çok yaygınlaşmıştı. Bu nedenle işe disiplini yeniden sağlamak için çok sert tedbirler alarak başlamıştır. Vergilerin düzenli toplanmasına, gereksiz harcamaların kesilmesine ayrı bir önem vermiş, sokaktaki asayişin sağlanması için gerektiğinde kendisi tebdili kıyafetle saray dışında gezinmiş, düzensizlikleri şahsen görerek cezalandırmıştır. Tarihimizde ilk şeyhülislam katleden sultan olarak geçen IV. Murat içki ve tütün yasağını da kendi döneminde uygulamıştır. İyi bir şair ve hattat olan padişah şiirlerinde Muradî mahlasını kullanmıştır (İA, 1988- 2012, 177- 182).

YK kitabında Murat IV'ten Mehmet IV'e kadar çocuk padişahların başa geçmesinin devletin anarşi içinde bulunduğu bir döneme rastladığını söyleyerek Murat IV'e atıfta bulunmuştur (YK 118).

ED'de saltanatı döneminde Tanzimat'tan önce Osmanlı'ya hokkabaz, cambaz geldiği ve bunların ilanlarının Takvim-i Vekayi'de bulunmasının mümkün olduğu söylenerek bir yerde IV. Murat'a atıf yapılmıştır (ED 202).

EÜM'de Nefi'nin IV. Murat için yazdığı meşhur kasidenin nesip kısmının mısralarının musikisinin ile raksının bir Dionysos cümbüşünü anımsattığı (EÜM 182), EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin gençliğinin Sultan İbrahim devri ile oğlu IV. Murat'ın ilk devrinde geçtiği (EÜM 493), Racine'in Bajazet piyesinde Sultan Murat'ın üçüncü kardeşi Kasım'ı da öldürtmesi üzerine saltanatın

İbrahim Han'a kaldığı, Sultan Murat'ın sefere çıkarken sarayın idaresini bir gözdeye bırakmasını Tanpınar'ın piyesi çözümlerken kurguladığı karakterin aklının almadığı (EÜM 495), Racine'in de sadece trajedi geleneklerine uyarak yazdığı bu piyeste Osmanlı'nın haremینی, Yeniçeri ocağını, bütün piyesin kaderini idare eden Sultan Murad'ın görünmeyen fakat varlığı ile bütün bir politik şark kurduğunu anlamadığı (EÜM 497) ifade edilerek IV. Murat'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Murat V (Efendi) (ED 112, 156- 158, 180, 182, 184, 269; OATET 164, 223, 233, 234,238, 239, 310, 332, 349, 360- 362, 365, 385, 450, 452, 477,492, 502, 569; EÜM 224, 226, 235, 246, 249; NK 9) (İstanbul 1840-İstanbul 1904) Osmanlı padişahıdır. Özel hocalardan dersler alarak yetişen V. Murat Fransızca ve piyano da öğrenmiş, en çok mimarlık ve müzikle ilgilenmiştir. Amcası Abdülaziz tahta geçtiğinde Dolmabahçe Sarayı'nı veliaht dairesine yerleşmiştir. Mason locasına yazıldığı, Jön Türklerle ve hürriyetperver aydınlarla dostluklar kurduğu bu 10n beş yıllık dönemde kendisine ayrılan bütçe yetmediği için Galata sarraflarına oldukça büyük paralar borçlanmış, böylece alafranga hayat biçimini sürdürmüş, amcasının Mısır ve Avrupa'ya yaptığı gezilere katılmış, 1870'lerde Namık Kemal ve Ziya Paşa ile özgürlük ve anayasa konularını görüşmeye başlamış ancak kendisine getirilen kısıtlamalar neticesinde ruh sağlığı bozulmaya başlamıştır. 1861'de Sultan Abdülaziz'in ölümünden sonra Meşrutiyet taraftarlarınca tahta geçirilen V. Murat'ın asabi buhranları artmış, hayaller görmeye başlamış, doksan üçüncü gün saltanat süren V. Murat'tan sonra meşrutiyeti ilan etme sözü veren II. Abdülhamit tahta geçirilmiştir. Bu olaydan sonra Çırağan Sarayı'na kapatılan V. Murat'ı kurtararak tekrar tahta geçirmek için Cleante Scaliere ile Aziz Bey komitesi, Ali Suavi'nin düzenlediği Çırağan Vakası gibi olaylar gerçekleşmiş, bu süreçte şeker ve diğer hastalıkları artarak vefat etmiştir (DBİA, 1993- 1995, 510- 513).

ED'de V. Murat'a sekiz yerde atıf yapılmıştır (ED 112, 156, 157, 158, 180, 182, 184, 269). Bu atıflarda Hamit'in şahsiyetini kazandığı dönemde Ziya Paşa'nın ders alınması için Endülüs Tarihi'nin Türkçeye çevirmesi, Sultan Aziz ile Fuat Paşa'nın konuşması, Aziz'in tahttan indirilmesi, Murat'ın cülusu, Mithat Paşa'nın sürülmesinin onda isyan duygusunu uyandırdığı (ED

112), Abdülmecit'in büyük oğlu V. Murat'ı Veliht yapmak istediği ancak V. Murat'ın karşısında Abdülaziz'in bulunduğu (ED 156), 1876'da Abdülaziz'in tahttan indirildiği yerine V. Murat'ın geçtiği (ED 157), Abdülhamit'in işini sessizce hallettiği, V. Murat'ın cinnetinin ortaya çıkmasıyla Abdülhamit'in konuşmaya başladığı, V. Murat'ın tahttan indirildiği (ED 158), Mithat Paşa'nın Sultan Aziz'i öldürmek suçuyla yargılandığı mahkemenin asıl amacının tahttan indirildikten sonra iyileşen V. Murat'ın yıkmak olduğu (ED 180), Namık Kemal'in Magosa'ya sürülmesindeki asıl sebebin onun şehzade Murat'a intisap etmesinin olduğu (ED 182), Yeni Osmanlılar adlı gençlik hareketinin Fazıl Mustafa Paşa'nın ve V. Murat'ın yardımlarıyla oluştuğu (ED 184), VI. Charles'ın deli olmasına rağmen kırk yıl krallıkta kalmasına rağmen V. Murat'ın hemen tahttan indirildiği (ED 269) söylenmiştir.

OATET'te V. Murat'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 164, 223, 233, 234,238, 239, 310, 332, 349, 360- 362, 365, 385, 450, 452, 477,492,502, 569). Bu atıflarda Ahmet Cevdet Paşa'nın kısa süren Suriye valiliği döneminde V. Murat'ın tahttan indirilmesi gibi önemli olayları gördüğü (OATET 164), Abdülaziz döneminde Veliht Murat Efendi'yi annesinin ve mensuplarının entrikalarla tahta geçirmek istedikleri (OATET 223), V. Murat'ı Beşiktaş karakol kumandanı Hasan Paşa'nın Çırağan Sarayı'nda başına kalın bir sopa ile vurarak öldürdüğü (OATET 233), Suavi'nin Galatasaray Sultanisi müdürlüğü görevinden alındığı dönemde V. Murat dairesine mensup birtakım kişilerle görüştüğü (OATET 233), V. Murat'ın saltanata iadesi için çalışanların Abdülhamit'in meşhur kuruntusunu arttırdığı, bu nedenle gerek Mithat Paşa'yı gerek tecrübeli devlet ricalini iş başından uzaklaştırdığı (OATET 234), V. Murat'ın saltanat hırsının Osmanlı'nın başına gelen en kötü olaylardan biri olduğu, tahttan indirildikten sonra içte ve dışta pek çok politik entrikanın onun üzerine toplandığı (OATET 238), İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın çalışmalarından tahttan indirilmiş halifeyi tekrar tahta çıkarmak veya Avrupa'ya kaçırmak için üç yarı teşebbüsün yaşandığının öğrenildiği, bunlardan bir tanesinin de Valide Sultan ve V. Murat taraftarlarının İstanbul'da Masonların yardımıyla düzenlediği Kleati Skaliyeri- Aziz Bey Komitesi teşebbüsünün olduğu (OATET 239), Ziya Paşa'nın V. Murat gibi önemli kişilerle sürekli karşı karşıya geldiği (OATET 310), tahta çıkan Abdülmecit Han'la birlikte veraset meselesinin Veliht Murat Efendi'nin

aleyhine geliştiği (OATET 332), Namık Kemal'in Avrupa'ya kaçmadan önce Veliâht Murat Efendi ile dost oldukları (OATET 349), aralarındaki ufak tefek sorunlara rağmen uzun zaman Namık Kemal'in kendisine ve ailesine yardım ettiği (OATET 360), Namık Kemal'in hayatının en büyük hadiselerinden birinin V. Murat'la ilgili olaylarda fikirlerini gizleyemeyen Ebüzziya ile aralarının bozulması olduğu (OATET 361), 1876'da Namık Kemal'in Osmanlı'ya döndüğu sıralarda V. Murat'ın tahta çıktığı gün görülen asabiyetin gittikçe artması gibi pek çok olumsuz olayın yaşandığı (OATET 362, 450), Namık Kemal'in Suphi Paşa'nın reis olduğu bir mahkemede, "iki defa vaki olan bir şeyin behemehal bir üçüncüsü de olur" sözüyle Abdülaziz ve Murat'tan sonra Abdülhamit'in de tahttan indirilebileceğini ima etmediğine karar verilerek serbest bırakıldığı (OATET 365), Namık Kemal'in Gülnihal adlı eserindeki Muhtar Bey'in Sultan Murat olabileceği (OATET 385), Ahmet Mithat'ın Üss-i İnkılâb'ın birinci cildini, hürriyet taraftarı olmayan V. Murat'ın deliliği yüzünden doğal olarak tahttan indirildiğini göstermek amacıyla yazdığı (OATET 452), Namık Kemal'in bir mektubundan o dönemde Yeni Osmanlılar idealini iyiden iyiye benimsediğinin, Murat Efendi ile tanışmış olduğunun anlaşıldığı (OATET 477), Abdülaziz'in son senelerinden Veliâht Murat'a kadar olan bütün devri araba sevgisinin sardığı (OATET 492), Hamit'in V. Murat'ın tahttan indirilmesinden bir iki gün sonra İstanbul'dan ayrıldığı (OATET 502), piyeslerinin çoğunda iyilerin karşısına kötülerini çıkartan Hamit'in Abdülaziz'in karşısına Sultan Murat'ı ya da Abdülhamit'in karşısına Sultan Murat'ı koyduğu (OATET 569) belirtilmiştir.

EÜM'de V. Murat'a beş yerde atıf yapılmıştır (EÜM 224, 226, 235, 246, 249). Bu atıflarda Mustafa Fazıl Paşa'nın İstanbul'a dönmesinden sonra Namık Kemal'in Paris'ten Rezaizade Mahmut Ekrem Bey'e yazdığı mektupta "bizimki" diye söz ettiği Veliâht Murat Efendi'den de vefasızlık gördüğünün tahmin edilebileceği (EÜM 224, 249), Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre piyesinin sahnelenmesinden sonra halk tarafından Veliâht Murat Efendi lehinde olduğu tahmin edilen tezahüratlar yapıldığı, Murat Efendi için yapılan propagandalardan dolayı Abdülaziz Han'ın daha başında iken tiyatro hareketini durduğu, bu dönemde Yeni Osmanlılar Cemiyetinin ve Namık Kemal'in Veliâht Murat Efendi ile ilişkilerinin bulunduğu (EÜM 226), Namık Kemal'in 1876'da Abdülaziz Han'ın tahttan indirilmesi ile İstanbul'a geldiğinde

Osmanlı'nın manzarasının adeta değiştiği, V. Murat'ın delirdiği (EÜM 235), Ebüzziya Tefvik'in ister Namık Kemal'in hesapsız ve bencil cömertliğinden ister Veliht Murat Efendi'nin gereksiz israfından bahsetmesine rağmen daima hakkın ve haklının yanında olduğu (EÜM 246) ifade edilmiştir.

NK'de Mustafa Fazıl Paşa'nın İstanbul'a dönmesinden sonra Namık Kemal'in yazdığı bir mektupta "bizimki" diye söz ettiği Veliht Murat Efendi'den de vefasızlık gördüğünün tahmin edilebileceği (NK 9),

Murat Molla (Damadzade Mehmet Murat Efendi) (OATET 160, 175) (İstanbul 1708- Salihye 1778) Devlet adamıdır. 1732'de öğrenimini bitirerek müderris olan Murat Molla çeşitli şehirlerde kadılıklar yapmış, 1773 ve 1777'de iki kez Rumeli kazaskerliğine getirilmiş, pek çok kez sürgüne gönderilmiş, Medine kadılığı yaptığı sırada vefat etmiştir. Murat Efendi'nin Çarşamba'da bir Nakşibendi tekkesi ve kütüphanesi bulunmaktadır (ML, 1969, 544).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın Molla'nın tekkesine devam ederek Farsça öğrendiği, mesnevi okuduğu ve dönemin önemli devlet adamlarıyla tanıştığı söylenerek Murat Molla'ya iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 160, 175).

Musa (Peygamber) (OATET 553) İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamberdir. Hem Yahudilik hem Hristiyanlık hem de İslamiyet'te İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtaran büyük bir liderdir. Hakkında kutsal kitaplarda anlatılan olaylardan başa bilgi bulunmamaktadır (İA, 1988- 2012, 207).

OATET'te La fin du satan ve Dieux şiirlerinin yazdıktan sonra Hugo'nun kendisini Musa ve İsa'dan sonra gelen üçüncü peygamber olarak saydığı söylenerek bir yerde Peygamber Musa'ya atıf yapılmıştır (OATET 553).

Musa Kazım Paşa (OATET 211, 254, 261) (Koniçe, Yanya 1822- İstanbul 1890) Devlet adamı ve şairdir. Babası ile İstanbul'a gelerek çeşitli memurluklarda bulunan Kazım Paşa Asakir-i Hassa sınıfına geçmiş ve feriklik türbesine kadar yükselmiş, 1877 Osmanlı- Rus Harbinde dördüncü

ordu Erkan-ı Harb reisi olmuş, Divan-ı Harb-i Daimi üyeliğinde iken vefat etmiştir. Divan'ı bulunan Kazım Paşa hicivleri ve Ehl-i beyte yazdığı mersiyeleri ile dikkat çekmiş bir şairidir (TA, 1946- 1983, 446).

OATET'te gazetenin konusunun içerisine, Kazım Paşa'nın da dâhil olduğu birçok şairin takriz manzumelerinin ve tarihlerinin girdiği (OATET 211), günlük hayata yabancı kalmasıyla dini şair Nevres'in şiirlerinin Kazım Paşa'ninkilerden ayrıldığı (OATET 254), Encümen-i Şuara şairlerinden olan Kazım Paşa'nın Arif Hikmet Bey'in evindeki meclislere katıldığı (OATET 261) söylenerek Musa Kazım Paşa'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

Musa Paşa (Köse, Cüce) (OATET 111) (Yenişehir-i Fenâr ?- 1808) Osmanlı devlet adamıdır. İstanbul'da özellikle vergi tahsili ile ilgili memurluklarda çalışan Musa Paşa 1794'te Cerde başbuğluğu ve vezirlik rütbesiyle Trablus-Şam valiliğine tayin edilmiş ancak eyaletin yeni tahsilatını gerçekleştiremeyince bu görevden alınarak Kıbrıs adasına sürülmüş, İnebahtı muhafızlığı, Mısır valiliği yapmış, Rusya savaşının başlaması üzerine sadaret kaymakamlığına getirilmiştir. O güne kadar kendisine yapılanların hıncını almak isteyen Musa Paşa, o dönemde şeyhülislam olan Ataullah Efendi ile gerekli tedbirleri alarak basit bir ayaklanma gibi gözükten olayla III. Selim'i tahttan indirmeyi başarmıştır. II. Mahmut tahta geçtikten sonra III. Selim tahttan indirilmesi ve öldürülmesi olaylarına karışanların temizlenmesi sırasında öldürülmüştür (TA, 1946- 1983, 458, 459).

OATET'te Asım'ın tarihinde III. Selim'in ıslahat hareketlerini iflas ettiren tecrübesizlikleri ve Musa Paşa ile Ataullah Efendi'nin döndürdükleri dolapları aynı nefretle yazdığı söylenerek Musa Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 111).

Mustafa Fazıl Efendi (OATET 281) Gedikpaşa Tiyatrosunun ilk yerli operası 1869'da oynanan, Fazıl Efendi'nin Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun eserinin üzerine bestelediği operadır (Oktay, 2012).

OATET'te 1869 ramazanında oynanan Leyla ve Mecnun piyesini yazdığı belirtilerek Mustafa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 281).

Mustafa (Çıplak) (OATET 427) İstanbul'un meşhur delilerindendir. Tüm gün sokakta çıplak olarak koşan Mustafa bir gün Kasımpaşa'daki kız kardeşinin evine kapatılarak maaşa bağlanmış ancak kısa bir süre sonra ölmüştür (Üstel, 2011).

OATET'te hür doğan inanların eşit olarak doğmadıklarını, Abdülhamit'e verdiği bir yazısında ifade eden Namık Kemal'in aksi takdirde İstanbul'da çok tanınmış bir deli olan Çıplak Mustafa'nın zekada Said Paşa'ya ile servette sarraf Zarifi'ye denk gelmesi gerektiğini söylediği belirtilerek Çıplak Mustafa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 427).

Mustafa (Kabakçı) (MS 104, 108) Sultan III. Selim'i tahttan indiren ayaklanmanın elebaşısıdır. Ayaklanmadan önceki hayatı hakkında bilgi bulunmayan Kabakçı Mustafa aslen Kayserilidir. 1807'de Nizam-ı Cedid ıslahatına karşı düzenlenen isyanının reisi seçilmiş, kaymakam ve şeyhülislamdan aldığı talimatlara uyarak Nizam-ı Cedit taraftarı on bir kişinin asilere teslimini padişah'tan istemiştir. İsteğinin gerçekleşmesi üzerine şeyhülislamın verdiği fetva gereğince III. Selim'in tahttan inmesini sağlamış, onun yerine IV. Mustafa'yı geçirmiştir. İsyanın başarılı bir şekilde sonuçlanmasından dolayı turnabaşılık payesiyle Boğaz nazırlığına tayin edilen Kabakçı Mustafa 1808'de III. Selim'i tekrar tahta geçirmek isteyen Alemdar Mustafa Paşa'nın adamları tarafından öldürülmüştür (TA, 1946-1983, 68).

MS'de demokrat idarenin Kabakçı Mustafa'nın bile hayalinden geçmeyecek bir katliam teşebbüsüne giriştikleri (MS 104), Adnan Menderes-Celal Bayar yönetiminin Osmanlı'daki Bektaş Ağa, Patrona Halil gibi her iyi şey engellemeye çalışanlar gibi bir grubun devamı olduğu (MS 108)

Mustafa Çelebi (Şehzade) (EÜM 142) (Manisa 1515- Konya 1553) Kanuni Sultan Süleyman ve Mahidevran'ın ilk çocuklarıdır. İyi bir eğitim alan Şehzade Mustafa 1534'te Saruhan Sancak Beyi sıfatıyla Amasya'ya gönderilmiş, daha sonra Hürrem Sultan'ın müdahalesiyle Manisa'ya uzaklaştırılmıştır. Babasına taht için savaş açacağı iddiası nedeniyle öldürülmüştür. Mustafa'nın ölümü nedeniyle çocukluk arkadaşı Beşiktaşlı

Yahya Efendi'nin Kanuni ile konuşmadığı rivayetler arasındadır (İA, 1988-2012, 69, 290- 291).

EÜM'de döneminde fark edilemeyen Necati'nin 1503'te yazdığı Mersiye'nin ardından otuz sene geçmeden Yahya Bey'in efendisi Şehzade Mustafa öldürüldüğü zaman aynı vezin ve ruh hâli ile okuyucularının kalbine giden yolu araladığı söylenerek Şehzade Mustafa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 142).

Mustafa III (OATET 41, 48, 52, 70, 175, 279; EÜM 202) (İstanbul 1717- İstanbul 1774) Osmanlı padişahıdır. Babası Sultan III. Ahmet, annesi Emine Mihrimah Sultan'dır. III. Selim'in yenilik anlayışını benimseyen III. Mustafa döneminde büyük bir ihtiyat hazinesi toplamış, askeri ıslahata girişmiş, pek çok bayındırlık eseri yaptırmış, Süveyş Kanalı'nı açmayı planlamış ancak patlak veren Rus savaşı nedeniyle bu hamleleri yarıda kalmıştır. İyi devlet adamı bulmakta zorlanan III. Mustafa ilk sadrazamı Ragıp Paşa öldüğünde büyük sıkıntı çekmiştir. Döneminde Mühendishane-i Berri-i Hümayun ve Mühendishane-i Bahri-i Hümayun kurulmuş, sanata ve sanatçıya büyük önem verilmiş, kendisi de Cihangir mahlasıyla şiirler söylemiştir (TA, 1946- 1983, 481- 483).

OATET'te saltanat dönemine kadar Türk mimarisinde ve süsleme sanatlarında diğer kültürlerden küçük etkilenmelerin görüldüğü ancak bu dönemle birlikte sentezin giderek bozularak geldikleri kültür ifşa etmeye başladıkları (OATET 41), ordunun devamlı ve esaslı bir yenileşme içine girdiği, Avrupa tıbbı ile modern astronominin bu dönemde ülkeye geldiği, Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye başlandığı (OATET 48), III. Selim'in III. Mustafa ve I. Abdülhamit devirlerindeki yenilik fikirleriyle yetiştiği (OATET 52), II. Mahmut döneminde devletin kendisini I. Abdülhamit yada III. Mustafa devirlerinden daha az serbest hissettiği (OATET 70), Ahmet Cevdet Paşa'nın orduyu ıslah etmeyi düşündüğü sıralardaki ölümünü "talimhâne-i fenadan" tabirini kullandığı (OATET 175), III. Mustafa ve III. Selim dönemlerinde sarayda tiyatroya karşı bir ilgini henüz oluşmadığı (OATET 279) ifade edilerek III. Mustafa'ya altı yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de yenilik tarihinin İbrahim Müteferrika'dan sonra biri III. Mustafa'nın daha ziyade askeri sahada kalan diğeri ise I. Abdülhamit'in

kuruntusuyla daha yumurtasında iken boğulan hareketi olmak üzere iki önemli fakat yarım kalmış deneyim yaşadığı söylenerek III. Mustafa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 202).

Mustafa IV (ED 67, 183; OATET 65, 500) (İstanbul 1799- İstanbul 1808) Osmanlı padişahıdır. Babası I. Abdülhamit, annesi Ayşe Sineperver Valide Sultan'dır. Şehzadeliği döneminde III. Selim'in reformcu hareketlerinden hoşnut olmadan çevrelerle iş birliği yaparak yeniçerileri ayaklandırmaya, böylece tahtı ele geçirmeye çalışmış, Kabakçı Mustafa Ayaklanması ile aradığı fırsatı bulmuştur. Bu ayaklanmayı planlayan devlet adamlarını ödüllendirerek saltanatına devam eden IV. Mustafa Nizam-ı cedit'i kaldırmış, onun taraftarlarını öldürmüştür. Kaçabilenler Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa'ya sığınmıştır. Çalkantılarla devam eden bu süreçte sadrazam ve Seyit Ali Paşa'yı kendi yanına çeken Alemdar Mustafa Paşa III. Selim'i yeniden tahta oturtmak için Babıali'ye yürümüş ancak durumdan haberdar olan IV. Mustafa III. Selim'i öldürmüştür. Bunun üzerine II. Mahmut tahta geçirilmiş, IV Mustafa da 1808'de Alemdar'ın yönetimine karşı yeniçerilerin başlattığı ayaklanmada II. Mahmut'un emriyle öldürülmüştür (TA, 1946- 1983, 488- 489).

ED'de II. Mahmut'un indirilmemesi için öldürüldüğü söylenerek bir yerde IV. Mustafa'ya atıf yapılmıştır (ED 67).

OATET'te II. Mahmut'un yerine çıkarıldığı (OATET 65), Namık Kemal'in Lale devrinden onun saltanatına kadar ikbalin her türlü meyvesini tatmış ve siyasi tecrübenin her türlü tecrübesini almış bir ailenin son halkası olduğu (OATET 500) söylenerek IV. Mustafa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Mustafa Ali (Gelibolulu) (ED 24; OATET 110, 170, 175 EÜM 204, 396) (Gelibolu 1541- Cidde 1599) Türk şair ve tarihçisidir. Çağının önemli bilginlerinden ders alan Gelibolulu Ali divan kâtibisi olarak Mısır, Şam, Bosna; defterdar olarak Halep, Erzurum, Bağdat ve Sivas illerinde görev almış, müderrislik ve mutasarrıflıklarda bulunmuştur. XVI. yüzyılın başarılı şairlerinden olan Gelibolulu Ali divan edebiyatının her alanında eser vermiş, duyduğu ve düşündüğünü olduğu gibi şiire aktarmaya çalışmıştır. Ona ün

kazandıran eserler arasında dört ciltlik K n h- l-Ahbar ve Menakıb-ı H nerveran bulunmaktadır (ML, 1969, 72).

ED'de Gelibolulu Ali ve Ahmet Mithat Efendi'nin Abdülhamit'in sevdiği iki yazar olduğu söylenerek Gelibolulu Ali'ye atıfta bulunulmuştur (ED 24).

OATET'te Gelibolulu Mustafa Ali'ye üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 111, 170, 175). Bu atıflarda onun rahat, geniş ve net çizgilerle konusunu anlatan üslubunun tarihini cazibeli kıldığı ve bunun Asım'da olmadığı (OATET 111), ona rağmen Ahmet Cevdet Paşa'nın en büyük tarihçilerden olduğu (OATET 170), Ahmet Cevdet Paşa'nın eskiye bağlı olmasına rağmen üslubunun ondan çok farklı olduğu ve yeni g r nd ğ  (OATET 175) ifade edilmiştir.

E M'de iki yerde Ali Bey'e atıfta bulunulmuştur (E M 204, 396). Cevdet Paşa'nın dilinin Gelibolulu Ali ve Naima'nın yanına geldiğinde yeni, Tanzimatçıların yanında ise eski gibi durduğunu  yleyen Tanpınar onun diğerlerinden farklı olduğuna dikkat çekmek istemiştir (E M 204). Son atıfta ise İbnülemin Mahmut Kemal'in Gelibolulu Ali, şeyhülislam Yahya ve Müstakimzade için yazdığı mukaddimelerin türünün en önemli çalışmaları olduğu ve İbnülemin'in kuvvetli hafızasından faydalanarak kendi mizacıyla birleştirdiği hatıralarının Ali Efendi, Naima ve şanizade'ninkilere benzediği söylenilmiştir (E M 396).

Mustafa Asım Bey (ED 177; OATET 342; E M 221; NK 6) I. Abdülhamit'in m neccimbaşısı, Namık Kemal'in babasıdır (Dizdaroğlu, 1995, 5).

ED, OATET, E M ve NK'de Namık Kemal'in babası olması nedeniyle bir yerde Müneccimbaşı Mustafa Asım Efendi'ye atıf yapılmıştır (ED 177; OATET 342; E M 221; NK 6).

Mustafa Asım Paşa (OATET 223) (?- Suriye 1891) Osmanlı veziridir. Asakir-i nizamiyede yetişen Mustafa Asım Paşa vezir rütbesiyle Bosna valisi, Tophane müşiri, Yenişehir valisi, zaptiye müşiri, Trablusgarp valisi olmuş, 1888'de atandığı Suriye valiliği sırasında vefat etmiştir (BL, 1992, 8403).

OATET'te Ebüzziya Tevfik'e göre Yeni Osmanlılar Cemiyetine mensup, tanınmış kişilerden olduğu söylenilerek Mustafa Asım Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 223).

Mustafa (Mıstafa) Bey (TF 17) Tevfik Fikret'in dayısı ve eşinin babasıdır.

TF'de Tevfik Fikret'in eşinin babası ve Haluk'un dedesi olması bağlamında Mıstafa Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (TF 17).

Mustafa Efendi (Seyyid) (OATET 56) Mühendishane-i Bahri-i Hümayun hocalarındandır. Seyyid Osman Efendi'nin Mühendishane-i Berri-i Hümayuna tayininden sonra onun yerine tayin edilen Seyyid Mustafa, Fransız Hocalardan Brune'den eğitim almış, Kalas İskelesinde yapılacak Firkateyn inşasında görevlendirilmiş, daha sonra Ahmet Hoca'nın (Kaptan) yanında Halife-i Sani olarak çalışmıştır (İtüarşivmüdürlüğü, [t.y.]).

OATET'te yazdığı "Diatrube de l'ingenieur sur l'etat actuel de l'art militaire, du genie et des sciences a Constantinople" adlı eserinin Osmanlı'da yapılan yenilikler hakkında Avrupa halkına fikir vermesi için yapılan önemli teşebbüslerden olduğu söylenerek Seyyid Mustafa Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 56).

Mustafa Efendi (Tab'ı) (EÜM 90, 412) XVIII. yüzyılda yaşamış olan Türk müziği bestecisidir. III. Osman döneminde saray müezzinliği yapan Mustafa Efendi Enderun'da müzik öğretmenliği yapmış, Şeyhülislam Esad Efendi ile birlikte Dügah faslını bestelemiştir. Bugün otuz adet eseri elde bulunmaktadır (Say, 1985, 1161).

EÜM'de Batı musikisinin karşına çıkartabileceğimiz, büyük ve muhteşem bir müzikaliteye sahip olan Tab'ı Mustafa Efendi, Hafız Post, Deruni Mehmet Efendi gibi ustaları bugün kimsenin tanımadığı (EÜM 90), Tanzimat'taki Boğaziçinin yarım asır önceki manzarasının yanında çok bozulmuş ve karışmış bir zevke büründüğü, erkeklere Theophile Gautier'in buluşuyla kırmızı mühürlü şarap şişelerine benzeyen fesin ve istanbulinin devrinde İtri'nin, Eyyübi Bekir Ağa'nın, Dede Efendi'nin zevk bütünlüklerinin

bulunamadığı (EÜM 412)söylenerek Tab'ı Mustafa Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Mustafa Fazıl Paşa (ED 155, 178, 182, 184, 185; OATET 157, 185, 188, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 231, 232, 235, 241, 242, 303, 305, 311, 325, 327, 333, 352, 438, 450; EÜM 223, 224; NK 7, 8) (Kahire 1829-İstanbul 1875) Mısırlı bir prenstir. 1845'de İstanbul'a gelerek Babiali'ye giren Fazıl Paşa 1857'de vezir rütbesiyle Tanzimat Meclisine üye, 1862'de maarif ve maliye nazırı olmuştur. Daha sonra Avrupa'ya kaçan Fazıl Paşa burada Genç Osmanlılar Cemiyeti'nin Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi üyelerine yardımda bulunmuş, Fransa seyahati sırasında Abdülaziz'den özür dileyerek 1867'de İstanbul'a dönmüştür. Döndükten sonra yüksek meclis reilikleri ile maliye ve adliye nazırlıklarında bulunmuştur (TA, 1946- 1983, 186).

ED'de Mustafa Fazıl Paşa'ya beş yerde atıf yapılmıştır (ED 155, 178, 182, 184, 185). Bu atıflarda 1871'de Mısır'ın Fransa'ya mağlup olmasından sonra Ali Paşa'nın Mısır Hidivini ezdiği, donanmasını satın aldığı, Mustafa Fazıl Paşa'nın affedildikten sonra Ali Paşa ile aralarının düzeldiği, Mustafa Fazıl Paşa'nın Ali Paşa'yı öldürmesi için Namık Kemal ile Ziya Paşa'ya bir milyon frank teklif ettiği, teklifi Ziya Paşa'nın kabul ettiği, bir müddet sonra Ali Paşa'nın vefat ettiği, Mustafa Fazıl Paşa'nın parayı kestiği (ED 155), kendisini Abdülaziz'in ayağının altına serdirdiği bir halıyla affettirdiği (ED 178), Namık Kemal'in Avrupa'ya gittikten sonra Suavi, Ziya Paşa ve Mustafa Fazıl Paşa'yla tanıştığı (ED 182), 1868'de Hürriyet gazetesi çıktığı zaman Mustafa Fazıl Paşa'nın İstanbul'da olduğu (ED 184), Mısır meselesi nedeniyle Genç Osmanlıları tuttuğu, Avrupa'da onlar adına para yatırdığından Genç Osmanlılar mensuplarının rahat bir hayat sürdüğü (ED 185) söylenmiştir.

OATET'te Mustafa Fazıl Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 157, 185, 188, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 231, 232, 235, 241, 242, 303, 305, 311, 327, 333, 352, 356,438, 450). Bu atıflarda Paşa'nın Çamlıca yolunda köşkünün karşısına yaptırdığı ve halka açtığı bahçeden Avrupai tarzın şehrin hayatına doğru aktığı (OATET 157), Şinasi ile dost olduğu ve onu koruduğu, Şinasi'nin, Nazif Efendi adında bir kişinin ihtilasını anlatan bir tahkikat fıkrasında Paşa'nın "hukuk-ı mektûme-i hazine"yi

korumasından bahsetmesinin bunu gösterdiği (OATET 185), Şinasi'nin beş yıl Paris'te kaldığı süreçte Mustafa Fazıl Paşa ile dostluğunun devam ettiği (OATET 188), Ebüzziya'nın ve Şefika Hanım'ın verdiği bilgilere göre Mustafa Fazıl Paşa'nın Yakacık'taki halası Zeynep Hanım'ın, Mehmet Bey'in de babasının köşkünde ikamet ettikleri sırada Namık Kemal, Nuri, Ayetullah, Reşat Bey, Agâh Efendi, Pazarköylü Ahmet Ağa ve diğerlerinin birleşerek Yeni Osmanlılar Cemiyetini kurdukları, Osmanlı'nın gerek siyasi gerekse fikir hayatında etkili olan Mustafa Fazıl Paşa'nın zeki, hırslı ancak mizacına mağlup, müsrif bir devlet adamı olduğu, 1282'de tazminat olarak aldığı birkaç milyon İngiliz lirasına karşılık Mısır'daki bütün haklarından vazgeçmek zorunda kaldığı, bu nedenle bütün ömrü boyunca büyük bir entrikacı olan kardeşinden Mısır'ı tekrar geri almak arzusundan vazgeçmediği, 1865'te dönemin Maliye nazırlığına yükseldiği, maliyeyi ıslah etmek için uğraşan Mustafa Fazıl Paşa'nın memleket için faydalı olmaya çalışmasına rağmen ekonomiye fazla bulaşması sebebiyle Sultan Aziz tarafından Avrupa'ya gönderildiği (OATET 221, 223), ikbal ve mevki hırsının onun en büyük bir zaafı olduğu, 1870 savaşından sonra Fransız politikasını şarkta bir süreliğine sekteye uğratması üzerine, umutlanan Ali Paşa'nın Hidiv İsmail Paşa'ya karşı onunla anlaşması, Ali Paşa'yı desteklemeleri için Avrupa'daki Yeni Osmanlılar üyelerine emir verdiği (OATET 222), Mustafa Fazıl Paşa'nın İsveç'te çıkan ve Şark meselesinde Rus donanmasına alet olduğu söylenen Nord gazetesine verdiği cevabı Tasvir-i Efkâr ve Muhbir gazetelerinin yayınladığı, bu makale ile halkın Yeni Osmanlılardan haberdar olduğu (OATET 224, 231), sürgüne gönderilen Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti ile Paris'e kaçtıkları (OATET 225, 231), 1867'de Suavi'nin Mustafa Fazıl Paşa'nın verdiği sermaye ile Muhbir'i tekrar çıkartmaya başladığı (OATET 226, 232), Abdülaziz Han'ın Avrupa seyahatinden faydalanarak kendisini affettiren ve Babıali ile barışarak İstanbul'a dönen Mustafa Fazıl Paşa'nın matbuat konusunda tereddüde düştüğü, İsmail Paşa'nın valilik hakkının kendisinden sonra doğrudan oğluna geçmesi için yaptığı çalışmalar neticesinde Mustafa Fazıl Paşa'nın Mısır hükümeti üzerindeki bütün haklarından vazgeçmek zorunda kaldığı, Hürriyet'in altmış üçüncü nüshasından sonra Namık Kemal'in Mustafa Fazıl Paşa ve Ali Paşa ile anlaşması, Ziya Paşa'nınsa Hidiv İsmail Paşa'nın

tekliflerini kabul etmesi üzerine Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın yollarının ayrıldığı (OATET 227), Londra'da Muhbir, Paris'te Ulûm gazetelerini çıkartan Suavi, Mustafa Fazıl Paşa, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın İstanbul'a dönüşlerini cemiyete ihanet olarak karşıladığı ve yazılarında onları eleştirdiği (OATET 232, 235), Mustafa Fazıl Paşa'nın Yeni Osmanlılar için beyannâme vazifesi gören mektubunda, din ve devlet işlerini ayırma fikrinin Avrupa ile olan ilişkilerden yansıdığını ileri sürdüğü (OATET 241), Paşa'nın Abdülaziz'e hitaben yazdığı bu mektup ile laiklik fikrinin ilk kez Osmanlı'da ortaya atıldığı (OATET 242), Ziya Paşa'nın Bosna'da işten el çektirttiği Topal Osman Paşa'nın Fazıl Osman Paşa tarafından korunduğu (OATET 303), Mustafa Fazıl Paşa'nın Sultan Abdülaziz'le anlaşarak İstanbul'a dönmesinden sonra, Suavi ve Kani Paşazade Rifat Bey dışındaki bütün Yeni Osmanlılar üyelerinin Hürriyet gazetesinde toplandığı, Ali Paşa ile Mustafa Fazıl Paşa'nın barışması ve devletin menfaati icabı Hidiv İsmail Paşa'ya karşı büyük mücadeleye girişmeleri ile ilgili bazı evrakların Ebüzziya'nın Yeni Tasvir-i Efkâr'da yayınlandığı (OATET 305), Mustafa Fazıl Paşa ile arkadaş olduğu dönemde Ziya Paşa'nın bazı imkânlara sahip bir vatandaşla iş birliği yaptığı (OATET 311), Ziya Paşa'nın Zafarname'nin yirmi dördüncü bendinde Mustafa Fazıl Paşa için yazdıklarının dışında devrin diğer devlet adamları hakkında yazdığı şeylerin onun gelecek senelerdeki ilerlemesine engel olduğu (OATET 327), Ziya Paşa'nın Veraset Mektupları eseri sayesinde Mustafa Fazıl Paşa'yı bu konudaki mücadeleye razı ettiği (OATET 333), Ali Paşa ile Şinasi'nin ölümü üzerine Mustafa Fazıl Paşa'nın Tasvir-i Efkâr matbaasını satın alarak Ebüzziya Tefvik'e hediye ettiği (OATET 352), Mısır valisi İsmail Paşa'nın, Avrupa'ya karşı oynadığı yarı hükümdar rolüne set çeken Mustafa Fazıl Paşa'nın damadı, Hariciye nazırı Halil Şerif Paşa'yı azlettirmek için Mütercim Rüştü Paşa'ya yirmi beş bin altın hediye etmeye kalkıştığı (OATET 356), Namık Kemal'in Fazıl Mustafa Paşa'nın damadı olan Halil Şerif Paşa'nın dostu olduğu (OATET 438), Mustafa Fazıl Paşa'nın, Ahmet Mithat Efendi'nin İbret'teki bir yazısında geçen "millet-i metbua" sözüne çok kızarak Ebüzziya Tefvik'i sarayla ilişkisi bulunan Kamil Paşa'nın yanında azarladığı (OATET 450) ifade edilmiştir.

EÜM'de İstanbul'dan Avrupa'ya uzaklaştırılan ve Mısır Valiliğindeki irsi hakkından mahrum bırakılan Mustafa Fazıl Paşa'nın buradan Abdülaziz

idaresine karşı bir mücadele başlattığı, Paris'ten hükümdara ithafen yazdığı açık mektubun Osmanlı'da hürriyet ve meşrutiyet taraftarlarının yazdığı ilk beyanname olarak sayılabileceği, bu mektubu yayan Genç Osmanlılar Cemiyeti üyelerinin Ali Paşa tarafından sürgün edildiği sürede Mustafa Fazıl Paşa tarafından Paris'e çağrıldığı (EÜM 223) ancak Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati sonrasında Paşa'nın İstanbul'a geri dönerek Genç Osmanlılar Cemiyetine bir darbe vurduğu (EÜM 224) söylenerek Mustafa Fazıl Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

NK'de İstanbul'dan Avrupa'ya uzaklaştırılan ve Mısır Valiliğindeki irsi hakkından mahrum bırakılan Mustafa Fazıl Paşa'nın buradan Abdülaziz idaresine karşı bir mücadele başlattığı, Paris'ten hükümdara ithafen yazdığı açık mektubun Osmanlı'da hürriyet ve meşrutiyet taraftarlarının yazdığı ilk beyanname olarak sayılabileceği, bu mektubu yayan Genç Osmanlılar Cemiyeti üyelerinin Ali Paşa tarafından sürgün edildiği sürede Mustafa Fazıl Paşa tarafından Paris'e çağrıldığı ancak Sultan Abdülaziz'in Avrupa seyahati sonrasında Paşa'nın İstanbul'a geri dönerek Genç Osmanlılar Cemiyetine bir darbe vurduğu (NK 7, 8, 9) ifade edilmiştir.

Mustafa İzzet Efendi (Yesarizade) (OATET 144; EÜM 192) (İstanbul ?- İstanbul 1849) Hattat. Türk nestalikinin kurulmasına öncülük eden Mehmet Esat Yesari'nin oğlu ve bu yazıda Türk okulunu kuran hattat olarak bilinmektedir. Medrese öğrenimi gören Mustafa İzzet devletin yüksek memurluklarında bulunmuş, Anadolu ve Rumeli kazaskerliği yapmıştır. II. Mahmut döneminde inşa edilen yapıların yazıtlarının çoğu onun eseridir (BL, 1992, 8405).

OATET'te Encümen-i Danişin çalışanları arasında bulunduğu söylenerek "Devhatü'l- meşayih zeyli" sahibi Yesarizade Mustafa İzzet'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 144).

EÜM'de Akif Paşa'nın Münşaat adlı eserini 1259'da İstanbul'da yayınladığı söylenerek Yesarizade Mustafa İzzet'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 192).

Mustafa Kemal Atatürk (YK 18, 63; ED 44, 67, 258, 261, 268, 271; EÜM 100, 101, 107, 113, 122, 423- 426, 437; MS 108, 109, 110, 116, 121,

125, 126, 130, 137, 176, 263) (Selânik 1881- İstanbul 1938) Selânik'te Kocakasım Mahallesi, Islâhhâne Caddesi'ndeki üç katlı pembe evde doğan Mustafa Kemal'in beş kardeşinden dördü çok küçük yaşlarda vefat etmiş, sadece Makbule Hanım 1956 yılına kadar yaşamıştır. Harp Akademisini yüzbaşı rütbesiyle 1905'te bitirmiş, orduda çeşitli görevlerde bulunduktan sonra 1909'da İstanbul'a giren Hareket Ordusu'nda Kurmay Başkanı olmuştur. Bundan sonra Balkan Savaşları, I. Cihan Harbi, İnönü Zaferleri gibi tarihte önemli izler bırakan askerî başarılarla imza atmış, girdiği mücadelelerde savaşın kaderini değiştirmiştir. 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgali sırasında düşmana atılan ilk kurşunla başlayan Türk Kuruluş Savaşı 1922'deki büyük zaferle sona ermiştir. Bundan sonraki dönemde Atatürk Türkiye'yi "Çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak" amacıyla gerek siyasal, gerek sosyal ve ekonomik, gerekse hukuksal açıdan bir dizi devrim yapmıştır. Soyadı Kanunu gereğince, 24 Kasım 1934'de Mustafa Kemal'e "Atatürk" soyadı verilmiş, 1920 ve 1923 tarihlerinde TBMM Başkanlığına seçilmiş, 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyet ilan edildikten sonra ise Atatürk Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Hayatının son günlerine kadar yurdu için çalışmış, 10 Kasım 1938 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda siroz hastalığından vefat etmiştir (İA, 1988- 2012, 310- 330).

Tanpınar YK'de iki yerde Mustafa Kemal Atatürk'e atıfta bulunmuştur. İlk atıfta Yahya Kemal'in derslerinde Milli Mücadele'nin ruhunu vermeye çalışırken bu bağlamda Atatürk'e gönderme yapmış (YK 18), ikinci atıfta onun tarih ve milliyet kavramlarına bakışının bu vadideki polemikleri ortadan kaldırdığı dile getirmiştir (YK 63).

ED'de Mustafa Kemal Atatürk'e altı yerde atıf yapılmıştır (ED 44, 67, 258, 261, 268, 271). Bu atıflarda Yakup Kadri'nin şarka karşı ihtilalci olduğu, bu yüzden Atatürk sevgisinin doğal olduğu (ED 44), Atatürk'ün yağmur duası üzerine söylediklerinin okunması gerektiği (ED 67), Halide Edip ile kocası Adnan Bey'in Cumhuriyet'in ilanından sonra Avrupa'ya gitmek zorunda kaldıkları ancak Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye'ye geri geldikleri (ED 258), cemiyette Atatürk'ün yaptıklarına karşı haklı bir tepki olduğu, Yahya Kemal'in "*İnsan Mazisinden ibarettir.*" dediği (ED 261), bir gece Atatürk'ün sofraya reisliğini yapan Yahya Kemal'in Atatürk'e "Balkan Harbi'nde kumandan olsaydınız ne yapardınız?" dediği, Atatürk'ün de güzel bir harp tarihi kritiği

yaptığı (ED 268), Türk milletinin İstiklal Harbi'nde karanlık bir devir geçirdiği, tek adamın bu zaferi kazandığı, devletin adının değişmesiyle milletin de soyadı olarak yeniden adlandırıldığı, yeni devri yapan adam olduğu için de onun Atatürk adını aldığı (ED 271) söylenmiştir.

EÜM'de Mustafa Kemal Atatürk'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 101, 107, 113, 122, 423-426, 437). Bu atıflarda modern Türk edebiyatının oluşmasına neden olan medeniyet krizinin 1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile başladığı 1923'teki Cumhuriyet'in ilanı, Ankara'nın başkent oluşu, Atatürk inkılapları gibi aşamalarla Türk toplumunun bugünkü durumuna kadar geldiği (EÜM 101), Atatürk inkılaplarında Ziya Gökalp'in çalışmalarının getirdiği aydınlığın büyük payı olduğu (EÜM 107), Milli zaferin ve Atatürk inkılaplarının getirdiği heyecan ve ideolojik hava içinde Nazım Hikmet'in kullandığı her kesime hitap etme olanağı sunan serbest manzumelerinin herkes tarafından sevildiği ve okul kitaplarına kadar girdiği (EÜM 113), Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara'da çıkardığı Kadro dergisinde Atatürk inkılaplarının sosyal ve ahlaki planda mücadelesini yaptığı (EÜM 122), Tanpınar'ın Erzurum'a yaptığı ziyarette ilk kongrenin açıldığı binayı, Atatürk'ün misafir olduğu yeri gördüğü (EÜM 423), birkaç ateşli gencin Erzurum'da Mustafa Kemal'e hareket noktası hazırladığı ve böylece milli hareketin başladığı (EÜM 424, 425), bugün ve yarın için herkesin malı olan Milli Mücadele'ye dair kimsenin hatırasını saklamaya hakkının bulunmadığı, Atatürk'ün Nutuk'undan alınacak ilk dersin bu olması gerektiği (EÜM 426) ifade edilmiştir.

MS'de Atatürk'le başlayan Cumhuriyet tarihinin tarihte döviz devri diye anılacak Celal Bayar yönetimini kolay kolay unutamayacağı (MS 108), basın üyeleri hapisanelere atılırken üniversite gençlerinin hürriyetin timsali bir kaya gibi dim dik durmasının temelinde Atatürk inkılaplarının görülebileceği (MS 109, 110), Paris'te eğitim almış bir dostunun Tanpınar'a, son zaman Türk tarihinin Abdülhamit, Mustafa Kemal ve Adnan Bey gibi üç önemli şahsiyet yetiştirdiğini söylediği ancak Tanpınar'ın Mustafa Kemal'in orada olmaması gerektiğini düşündüğü (MS 116), Adnan Menderes- Celal Bayar hükümetinin Atatürk'ün sözleriyle yetişmesine rağmen idealistliklerinden çabuk vazgeçtikleri (MS 121), Türk halkının Atatürk ve İnönü'nün yaptıklarını anlayamayacakları, Atatürk ve arkadaşlarının yepyeni

bir insan tipinin başlangıcı olduğu (MS 125), tarihin Atatürk'le başlayan İnönü ile devam eden devrin hakiki değerlerini kaydettiği ve önüne kimsenin geçemeyeceği (MS 130), Hasan Ali Yücel'in Atatürk'le karşılaşmasından sonra yaşadığı ikiliğin huzursuzluğundan kurtulduğu (MS 137), Atatürk'ün kabrinin Türk heykeltıraşlar tarafından yapılması gerektiği, Türklerin babası olan kişinin mezarının duygusunun yine onlar tarafından verilebileceği (MS 176), Atatürk'ün kurduğu İstanbul Üniversitesinin on yıl boyunca olumsuz bir propogandaya maruz kaldığı (MS 263) ifade edilmiştir.

Mustafa Mazhar Efendi (EÜM 189, 190) (Yozgat ?- İstanbul 1818) Osmanlı devlet adamıdır. Bozok'ta Cebbarzade Süleyman Bey'in kâtabi olarak işe başlayan Mustafa Mazhar Efendi İstanbul'a gelerek mektupçuluk, reisülküttap vekilliği, çavuşbaşılık, sadaret kethüdalığı gibi görevlerde bulunmuştur. Akif Paşa'nın amcası olan Mazhar Efendi akıllı, olgun, cesur ve gayretli bir kişiliğe sahiptir (Süreyya, 1996, 933).

EÜM'de yardımı sayesinde Akif Paşa'nın 1814'te Divan-ı Hümayun kâtipliğine girdiği ve amcası oluğu söylenerek Mustafa Mazhar Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 189, 190).

Mustafa Necip Efendi (OATET 116) (?- İstanbul 1831) Tarihçidir. Babialı kaleminde yetişen Mustafa Necip Efendi Ruznamçe-i evvel olarak görev yapmış, bu sırada III. Selim dönemini kapsayan, özellikle 1807 ve 1808 olayları hakkında geniş bilgi veren bir ciltlik tarihçesi ölümünden sonra Matbaayı Âmire tarafından 1863'te basılmıştır (BL, 1992, 8575).

OATET'te 1280'de yazdığı Vaka-i Selimiyye adlı eseri resmi tarihçilerin eserleri dışındaki önemli kaynaklardan biri olduğu söylenilerek Mustafa Necip Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 116).

Mustafa Nihat Özön (YK 17, 34, 39, 40; ED 38; OATET 148, 183, 207, 278, 355, 382, 455, 478,490; EÜM 174, 211, 225, 252; YG 305) (İstanbul 1896- İstanbul 1981) Türk edebiyat tarihçisidir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde eğitim gören (1920-1923) Özön hayatının büyük çoğunluğunu Gazi Eğitim Fakültesi'nde geçirerek buradan emekli olmuştur (1934-1961). Üniversitede öğrenciyken Yahya Kemal'in yöneticiliğinde

kurulan Dergâh dergisini yayınlamak için basın hayatına girmiş, öğretmenlik yıllarında özellikle Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatı üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmıştır: Metinlerle Türk Edebiyatı I-II (1930-1932), Türkçede romanla ilgili bir deneme (1936) ile Namık Kemal ve İbret gazetesi (1938) gibi çalışmaları bulunmaktadır. Ayrıca Tanzimat öncesine dair metin yayınları (Evliya Çelebi, Silahtar Tarihi vb.), bazı eserlere ayrıntılı önsöz ve açıklayıcı notlar (Namık Kemal'in Zavallı Çocuk'u, Şinasi'nin Şair Evlenmesi vb.), sözlükler (Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü vb.) ve dünya klasiklerinden çeviriler (Dostoyevski, Gorki, Maupassant vb.) yazmıştır (Özdemir, 1982, 9- 19).

YK'de Tanpınar'ın okul arkadaşı olması ve Dergâh dergisi bağlamında dört yerde Mustafa Nihat Özön'e atıf yapılmıştır (YK 17, 34, 39, 40).

ED'de Metinlerle Türk Edebiyatı adlı eseri tavsiye edilerek Mustafa Nihat Özön'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 38).

OATET'te Mustafa Nihat Özön'e dokuz yerde atıf yapılmıştır (OATET 148, 183, 207, 278, 355, 382, 455, 478,490). Bu atıflarda 1839- 1856 yıllarında ilk örnekleri görülen tiyatrunun Ceride-i Havadis koleksiyonlarının yanı sıra, Özön gibi kişilerin çalışmalarından takip edilebileceği (OATET 148, 278), Şinasi'nin, Reşit Paşa'ya mensup olduğu için, saç kıran hastalığını bahane edilerek Ali Paşa tarafından görevinden alınmasının tarihini Özön'ün 1271 olarak kabul ettiği (OATET 183), Şair Evlenmesi'nin kendisi tarafından hazırlanmış baskısının mukaddimesinde Özön'ün, Müştak Bey'in sevgisinin temellerini anlattığı sayfaların Şinasi tarafından çıkartıldığını söylediği (OATET 207), Namık Kemal'in Gelibolu mutasarrıflığında gerçekleştirdiği çalışmaları gazetelerdeki küçük yazıları toplayarak birleştirdiği (OATET 355), Zavallı Çocuk'un son sahnesi ile Hernani'nin zehir sahnesi arasında benzerlik bulduğu (OATET 382), Ahmet Mithat Efendi'nin Ebüzziya'ya Tasvir-i Efkâr'da yazı yazmasını teklif ettiği mektubu Özön'ün kitabına aldığı (OATET 455), Recaizade'nin hayatı için Özön'ün Son Asır Türk Edebiyat Tarihi'ne bakılabileceği (OATET 478), Araba Sevdası'ndaki realizme Recaizade'nin nasıl ulaştığını gerek kitabın son baskısını yapan Mustafa Nihat Özön'ün gerekse eser üzerinde çok önemli iki çalışma hazırlayan Güzin Dino'nun çalışmalarında irdeledikleri (OATET 490) ifade edilmiştir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat'ı ile Binbir Gündüz Masalları'nın mukayesesi için ve Muhayyelat'taki hikâyelerin metinleri için Mustafa Nihat Özön'ün Türkçede Roman adlı eserine bakılabileceği (EÜM 174), Tanpınar'ın Ahmed Vefik Paşa adlı hikâyesini yazarken Özön'ün Zoraki Tabip mukaddimesinden faydalandığı (EÜM 211), Namık Kemal ve İbret gazetesi adlı zengin bir çalışma yayınlayan Özön'ün Namık Kemal'in Paris'ten İstanbul'a dönüş tarihi olarak 1870 senesi yazını ya da sonunu tahmin ettiği (EÜM 225), Tanpınar'ın Recâi-zade Mahmut Ekrem adlı yazısını yazarken Özön'ün Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserinden yararlandığı (EÜM 252) ifade edilerek Mustafa Nihat Özön'a dört yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Dergâh çıkmadan önce yapılan toplantıya Tanpınar'ın fakültesinden katılan arkadaşları arasında bulunduğu ifade edilerek Mustafa Nihat Özön'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 305).

Mustafa Rasih Efendi (Bezirganbaşızade) (OATET 58) (?- İstanbul 1803) Devlet adamlarındandır. Mektubi-i sadr-ı âli halifelerinden olup Atıfzade Ömer Vahid Efendi'nin damadı olmuştur. Topçular kâtibi, süratçi nazırı, rikab-ı hümayun kethüdası olarak görev almış, 1792'de Rumeli payesiyle "Rasih Paşa" olarak Rusya elçiliği yapmış, dönüşünde efendi olarak defter emini olmuştur. 1796'da reisülküttap olarak Mısır ordusuyla gitmiş, 1800'de İstanbul'a dönmüştür. Güzel konuşan Rasih Efendi ihtişama düşkün, akıllı ve dürüst bir kişiliğe sahiptir (Süreyya, 1996, 1351).

OATET'te III. Selim'in imparatorluğun iç meseleleriyle ilgili konularda kendisine birtakım yardımcıları bulduğu, bu yardımcıların bir şekilde Batı ile bağlantı kurdukları ve zorunlulukların neticesinde yüzünü Batıya dönmüş kimseler oldukları söylenilerek Mustafa Rasih Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 58).

Mustafa Refik Bey (Ayda) (ED 81; OATET 143, 212, 221, 304, 344, 345, 502) (İstanbul 1842/ 1843- İstanbul 1865) Gazetecidir. Geçimini sadece kalemi ile sağlayan ilk Türk gazetecidir. İlk ve orta eğitimini kendi evinde sağlayan Refik Bey 1859'da Mülkiye Mektebinden mezun olmuş, Hariciye Nezareti Mezhepler Odasında memur olarak çalışmaya başlamıştır. Burada çalışırken Tercüman-ı Ahval gazetesine yazılar yazmaya başlamış, daha

sonra memurluktan tamamen ayrılarak sadece yazmaya odaklanmıştır. 1862'de yayınlanmaya başlayan ve ancak üç sayı çıkabilen Mirat ise Türkiye'nin ilk resimli dergisidir. Üçüncü sayıda Mecmua-i Fünun için yazdığı bir yazı nedeniyle bir tarziye yazması istenmiş ancak bunun yerine Refik Bey dergiyi kapatmayı tercih etmiştir (Ertuğ, 1970: 188). Yeni Osmanlıların en önemli isimlerinden olan Refik Bey Yeni Osmanlılar tarafından bu hareketin en önemli müjdeleyicisi olarak görülmektedir (Mardin 2003, 289).

ED'de Namık Kemal'in Şinasi ile aynı dönemde tanıştığı Refik Bey'in hatıralarında önce şairin bir ilahisini gördüğünü, sonra gazetesinde ona yardımcı olduğunu anlattığı ve vebadan öldüğü söylenerek bir yerde Refik Bey'e atıf yapılmıştır (ED 181).

OATET'te Mustafa Refik Bey'e yedi yerde atıf yapılmıştır (OATET 143, 212, 221, 304, 344, 345, 502). Bu atıflarda Abdülmecit zamanının son senelerinde yetişen Mustafa Refik gibi gençlerin Said Bey'in Babıali'nin muhalefet fırkası adını verdiği çevrede kendilerini yetiştirdikleri (OATET 143), Tercüman-ı Ahvâl'de bir aralık yazarlık yaptığı ancak Şinasi'nin verdiği hızı gazeteye getiremediği (OATET 212), Ebüzziya Tevfik'in 1865'te Mehmet, Reşat, Nuri, Mirat dergisinin sahibi Mustafa Refik ve Namık Kemal'in Belgrad ormanında Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kurduğunu söylediği (OATET 221), Babıali'nin Münif Paşa'dan Mustafa Refik Bey'e kadar memurların gazetecilik yapmasını hoş bakmadığı (OATET 304), 1279'da Fransızca öğrenmeye başlayan Namık Kemal'in bir yıl sonra dostu Mustafa Refik Paşa'nın çıkardığı Mirat dergisinde Montesquieu'nun Roman'nın i'tila ve izmihlâlâine dair adlı eserini tercüme etmeye başladığı (OATET 344), Münif Paşa ile aralarında çıkan bir tartışmadan dolayı Ali Paşa'nın teklifi üzerine Mirat gazetesini kapatmak zorunda kaldığını Ebüzziya Tevfik'in anlattığı, Ali Paşa'nın Refik Bey'e yapılan yetmiş beş kuruşluk zammı çok gördüğü (OATET 345), Hamit'in edebiyata başladığı ilk yıllarda sonradan ölümü için bir mersiye yazdığı Mirat dergisi sahibi Refik Bey'le tanıştığı (OATET 502) belirtilmiştir.

Mustafa Reşit Bey (OATET 367)(Edirne 1861- İstanbul 1936) Yazar ve şairdir. İstanbul'a gelerek Maarif nezareti kalemlerinde mümeyyizlik ve müdürlük yapan Reşit Bey II. Abdülhamit döneminde çıkan pek çok gazete ve dergiye yazılar yazmış, Tarik gazetesinin başyazarı olmuştur. Şiir ve

hikâye kitaplarının yanı sıra çeşitli konularda eserler kaleme almıştır (TA, 1946- 1983, 293).

OATET'te Namık Kemal'in son zamanlarında Recaizade, Hamit gibi genç edebiyatçılarla çalıştığı, bu gittikçe genişleyen bu halkaya katılanlardan birisi olması sebebiyle Mustafa Reşit'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 367).

Mustafa Reşit Efendi (Çelebi, Köse Kethüda) (OATET 57, 58) (?-İstanbul 1819) Devlet adamıdır. Gedikli bir zaimin oğlu olan Reşit Efendi Yağlıkçızade Emin Paşa'nın kız kardeşi ile evlenerek kalemde yetişmiş ve 1768/ 1769'da İstanbul mukataacısı olmuş, daha sonra kethüda kâtibi, maliye tezkirecisi, irad-ı cedit defterdarlığı, tersane emini ve başdefterdarlık gibi görevlerde bulunmuştur. Mustafa Reşit Efendi zeki, bilgili ve cömert bir devlet adamıdır (Süreyya, 1996, 1383).

OATET'te III. Selim'in yenilik taraftarı devlet adamı olduğu (OATET 57), I. Abdülhamit döneminde Jean de Laffite ile birlikte çalışarak batı medeniyeti hakkında bilgi edindiği (OATET 58) ifade edilerek Çelebi Mustafa Reşit Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Mustafa Reşit Paşa (Koca) (ED 107, 152, 153, 155, 154, 156, 157, 160, 161, 176, 177, 178, 269; OATET 72,110, 118, 123, 124, 125, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 151, 152, 154, 155, 160,161, 162, 164, 165, 166, 167, 169, 174, 176, 183, 184, 189, 191, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203,216, 217, 219, 225, 253, 277, 287, 302, 303, 310, 313, 320, 332, 349, 431, 444, 593; EÜM 189, 196-199, 203, 204, 206-208, 222, 246; NK 7; MS 117) (İstanbul 1800- 1858) Osmanlı sadrazamı ve Tanzimat döneminin önde gelen devlet adamlarındandır. Bir süre medrese eğitimi alan Mustafa Reşit Paşa daha sonra dayısı Seyyid Ali Paşa'nın giderek onun yanında yetişmiş, onun mühürdarlığını yaptıktan sonra 1824'te sadaret mektebi kaleminde memur olarak çalışmaya başlamıştır. 1834'te Paris elçisi, 1836'da Londra elçisi, Hariciye Nezareti müsteşarı, 1837'de hariciye nazırı, Londra büyükelçisi olmuş, 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı'na büyük katkıları bulunmuştur. Bu süreçte hariciye nazırı olan Mustafa Reşid Paşa, Tanzimat Fermanı'nın öngördüğü yeniliklerin uygulanması için çaba harcarken 1840'ta imzalanan Londra Antlaşması ile Mısır sorununu da bir

çözümüne kavuşturmuştur. 1846'da sadrazam olan Mustafa Reşit Paşa özellikle yönetim, eğitim ve hukuk alanında ıslahatlara girişmiş, 1856'da onun yetiştirdiği yeni sadrazam Ali Paşa'nın hazırladığı Islahat Fermanı'nı devletin çıkarlarına aykırı bulduğunu belirten bir raporu Abdülmecit'e sunmuştur (İA, 1988- 2012, 348- 351).

ED'de Mustafa Reşit Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 107, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 160, 161, 176, 177, 178, 269). Bu atıflarda ilk Tanzimat neslinin Reşit Paşa'nın nesli olduğu, bunun en doğru tarih tasnifi olacağı ancak Vaka-i Hayriye'ye göre ise ilk neslin Şinasi ve Ziya Paşa'nın nesli olduğu (ED 107), Tanzimat'la birlikte Babıali'de Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın oluşturduğu gibi bir fikir etrafında toplanan zümrelerin meydana geldiği (ED 152), Sadaret Mektubî Kalemünde amir olduğu, Ziya Paşa'yı mabeyne onun ve Mustafa Reşit Paşa'nın yerleştiği, devletin adeta onun kaleminden çıktığı (ED 153), Sultan Abdülaziz tahta çıktığında Reşit Paşa ile üç damat arasında mücadeleler yaşandığı, Reşit Paşa mektebinin Kırım Harbi sonrasında karıştığı, bu arada Reşit Paşa'nın "*Ben şimdi sadareti bırakıyorum, fakat sonra Ali Paşa'yı indirip gene beni geçirirsiniz.*" dediği, daha sonra sadarete gelemeyen Reşit Paşa'nın olumsuz sonuç alınan Paris Antlaşması'nda arabulucu olmamasının şüphe uyandırdığı, daha sonra Reşit Paşa'nın etkisi Islahat Fermanı'na kadar etkisi sürecek, Tanzimat aleyhtarlığını besleyen bir tenkit layihası sunduğu (ED 154, 155), bu layihanın Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin teşekkülüne neden olduğu, Yeni Osmanlıların Ali Paşa'ya karşı olan düşmanlıklarında Reşit Paşa'nın rolünün bulunduğu, 1559'da Reşit Paşa'nın öldüğü, onun ölümünden birkaç yıl önce damatlar arasında mücadelenin başladığı (ED 155), Reşit Paşa'nın ölümünden sonra tahtta onun öğrencisi olan Abdülmecit'in bulunmasından dolayı ortalığın sakin kaldığı, ihtirasların gizlendiği ancak meşrutî olmayan Sultan Abdülaziz'in tahtta geçmesiyle durumların değiştiği (ED 156), Reşit Paşa'nı Tanzimat'la birlikte "mal, can, ırz, hürriyet" unsurlarını kabul ettiği (ED 157), Ziya Paşa'nın mersiyesini Reşit Paşa'ya yazdığı, Ziya Paşa'dan önce de Şinasi'nin eskiden olmayan bir lisanla mersiyesinde Reşit Paşa'yı övdüğü (ED 160), Şinasi'nin "medeniyet resulu" dediği Reşit Paşa'yı Ziya Paşa'nın tam anlayamadığı, onun mersiyesinde sadece bir Osmanlı veziri olarak geçtiği (ED 161), fikri hayatın tek gelişme vasıtası olan nesrin gelişmesinde

Reşit Paşa ile Şinasi'nin gayretlerinin önemli olduğu (ED 176), başlangıçta Reşit Paşa'nın nesir üslubunun tesirinin bulunduğu, Cevdet Paşa, Fuat Paşa ve Ali Paşa'nın bu üslubu taklit ettikleri (ED 177), Namık Kemal'in Reşit Paşa tarzında nesir yazmasını çok iyi bildiği (ED 178), Tanzimat devrinin dört büyüğü arasında Reşit Paşa, Ali Paşa, Fuat Paşa ve Mithat Paşa'nın bulunduğu (ED 269) söylenilmiştir.

OATET'te Mustafa Reşit Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 72,110, 118, 123, 124, 125, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 151, 152, 154, 155, 160,161, 162, 164, 165, 166, 167, 169, 174, 176, 183, 184, 189, 191, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203,216, 217, 219, 225, 253, 277, 287, 302, 303, 310, 313, 320, 332, 349, 431, 444, 593). Bu atıflarda Batı'yı taklit etmekten başka çare olmadığını söyleyen Halil Rıfat Paşa'nın düşüncesine Mustafa Reşit Paşa gibi Avrupa'da uzun süre kalmış devlet adamlarının daha açık teklifler getirdiği (OATET 72), sade, ayrıntılı, açık ifade tarzlarıyla beğeni toplayan Pertev Paşa ve Akif Paşa'nın Mustafa Reşit Paşa gibi gelecek devrin büyük siyaset adamlarının yetişmelerinde büyük hisseye sahip oldukları (OATET 110, 118), Sadık Rıfat Paşa'nın "Avrupa ahvaline dair risale" ile Devlet-i aliyenin Islah-ı ahvali" hakkındaki görüşlerinin Tanzimat Fermanı'nın esaslarına bir tür hazırlık oluşturmasının yanı sıra asıl mühim tarafının insana yaptığı vurgu ile Mustafa Reşit Paşa'yı bile geçtiği (OATET 123), Mustafa Reşit Paşa'nın Sadık Rıfat Paşa'nın eserlerine yaptığı yardımın derecesini onun yazılarından görmenin mümkün olduğu (OATET 124), Şinasi'nin Reşit Paşa için "medeniyet resulü" tabirini kullandığı (OATET 125, 277), Osmanlı'nın ancak yenileşerek varlığını sürdürebileceği fikrini Mustafa Reşit Paşa başta olmak üzere yeni nesil devlet adamlarının kabul ettiği (OATET 130), onlarla birlikte başlayan yeniliklerin yavaş yavaş halkın arasında yayıldığı (OATET 131), Reşit Paşa'nın, Ali Paşa, Fuat Paşa, Fethi Ahmet Paşa ve Sadık Paşa'nın Avrupa'da sefirliklerde ve buralardaki memurluklarında yetiştiği ve yeniliğin fikrî tarafını yönettiği (OATET 132, 139), iç ve dış politikaya hâkim olmasına rağmen yabancı güçlerin ona serbest bir çalışma ortamı sunmadığı (OATET 139, 140), Reşit Paşa'nın Fuat Paşa, Ahmet Cevdet Paşa gibi devrin siyasi hayatında söz sahibi olacak kişiler yetiştirdiği (OATET 140), Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın birbirlerine yazdıkları mektuplarda ondan velinimet olarak söz

ederek Reşit Paşa'ya şükranlarını sundukları (OATET 141, 142), 1839'dan Reşit Paşa'nın ikinci sadrazamlık dönemi olan 1848'e kadar olan zaman içinde genel olarak II. Mahmut'un yaptıklarını yaymakla yetinildiği (OATET 143), Reşit Paşa'nın meşhur nutkuyla açılan Encümen-i Danişin Reşit Paşa ile Ali Paşa arasında başlayan anlaşmazlıklar yüzünden değerini kaybettiği, lüzumsuz bir masraf olduğu kabul edilerek kapatıldığı (OATET 144), Mustafa Reşit Paşa'nın Islahat Fermanı'nı ve Paris Anlaşması'nın buna dayanan maddelerini eleştiren yazısında Tanzimat'ın kendisinden sonra gelen karşısında muhafazakâr bir halk gibi tepki verdiği (OATET 151, 431), Reşit Paşa gibi kişilerin yazıların da sürekli "civilisation" kelimesinin tanımını yapmaya çalıştıkları, Mustafa Reşit Paşa'dan "medeniyet resulü" diye söz eden Şinasi'nin bu kelimeyi yavaş yavaş günlük hayat içine soktuğu (OATET152), 1858'de Reşit Paşa'nın, 1861'de Abdülmecit Han'ın vefat etmesiyle Tanzimat'ın ilk devrinin kendiliğinden kapandığı, yenilikçi zihniyetin Reşit Paşa ile son temsilcisini kaybettiği, Ali Paşa, Fuat Paşa ve Mithat Paşa ile Reşit Paşa arasındaki farkın bir nesil farkı olduğu (OATET 154), 1839-1856 yılları arasında Osmanlı'ya Reşit Paşa'nın isminin hâkim olduğu ancak 1856- 1876 yılları arasında böyle bir tek ismin bulunmadığı, Reşit Paşa mektebinin Ali Paşa ve Fuat Paşa ile siyasi hayatta da devam ettiği (OATET 155), Reşit Paşa'ya tavsiye edilen Ahmet Cevdet Paşa'nın çocuklarına özel ders vermek için konağına davet edildiği (OATET 160), Kırım Savaşı sırasında Ahmet Cevdet Paşa'nın, Reşit Paşa ile Ali Paşa ve Fuat Paşa arasındaki bütün ızdıraplara katlanmak zorunda kaldığı (OATET 161) ancak her zaman Reşit Paşa'nın yanında yer aldığı, Islahat Fermanı hakkındaki eleştirileri üzerine mahkemeye verilmek istenen Reşit Paşa'nın adına Şeyhülislam Arif Efendi ile görüştüğü (OATET 162), Ahmet Cevdet Paşa'yı ve eserlerini Tanzimat'la ve özellikle Reşit Paşa devrinin benimsediği medrese ile açıklamanın mümkün olduğu, devri gibi yapıcı, kurucu ve uzlaştırıcı özellikler sergilediği (OATET 164), kararsızlıkların adamı olan Ahmet Cevdet Paşa'nın, Reşit Paşa'nın konağındaki hayatı ile yeni bir kararsızlığa girdiği, Murat Molla dergâhındaki hayatla dünyevi hayat arasında bir süre bocaladığı (OATET 165), uzun zaman Reşit Paşa ile beraber yaşayıp ona sırdaşlık, Ali Paşa ile Fuat Paşa'ya yoldaşlık ettiği (OATET 166) ancak çok sevdiği Reşit Paşa'nın, devrinin zaaflarından kurtulamadığını

Maruzat ve Tezakir-i Cevdet'te anlattığı (OATET 167), Reşit Paşa ve arkadaşlarının gazellerini şair Fehim'in tahmis ve tanzir ettiği (OATET 169), Tezakir-i Cevdet ile Maruzat'ta Ahmet Hikmet Efendi, Reşit Paşa, Damat Mehmet Ali Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâleriyle yaşadıkları (OATET 174), Cevdet Paşa'nın üslubunun ilk şeklini Reşit Paşa'nın yazılarından aldığı (OATET 176), Fethi Paşa ve Reşit Paşa'nın yardımcılarıyla Şinasi'nin eğitim için Paris'e gittiği, Şinasi'nin, Reşit Paşa'ya mensup olduğu için, saç kıran hastalığı bahane edilerek Ali Paşa tarafından görevinden alınmasının tarihini Özön'ün 1271 olarak kabul ettiği (OATET 183), Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Şinasi'yi Yusuf Kamil Paşa'nın koruduğu, Ebüzziya'nın Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Yusuf Kamil Paşa tarafından himaye edildiğini söylediği, Gibb'in de bu bilgiyi doğruladığı, Şinasi'nin 1273 kasidesinde Ali Paşa ve Fuat Paşa'yı eleştirdiği ancak Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Yusuf Kamil Paşa'nın vasıtasıyla onlarla arasını düzelttiği (OATET 184), Şinasi'nin İstanbul'da maliye okurken Reşit Paşa'nın tavsiyesi üzerine meşhur dilci Sacy'nin oğlu Samuel Sacy ile büyük bir Türk dostu olan Lamartine ile tanıştığı (OATET 189), Şinasi'nin nesirde yapmak istediği şeyi anlayabilmek için, devrinde resmi kitabeti değiştirdiği herkesçe kabul edilen Reşit Paşa'ya verdiği Kaside-i Raiyye'nin,

“Dilin irâdesini başta akl eder tedbîr/

Ki tercümân-ı lisandır anı eden takrir”

matla beytini hatırlamak gerektiği (OATET 191), Reşit Paşa'nın kasidelerinde öğrettiği yeni dünya ve insan görüşünü Şinasi'nin şiirlerinde açtığı (OATET 193, 198), Şinasi'nin 1265'te Reşit Paşa'ya verdiği kasidenin başına “tarz-ı atik üzre söylenmiştir” sözünü, bu şiirle fikrin kendisiyle yetinen bir şiir dilinin kapılarını açtığı için yazdığı (OATET 196, 197), Şinasi'nin şiirlerinde Reşit Paşa'yı bir peygamber gibi övdüğü, onun kanunlarının sultana haddini bildirdiğini ve Osmanlı'yı özgür kıldığını söylediği (OATET 200), yeni insan düşüncesinin kahramanının Reşit Paşa olduğu, Allah'ın adalet ve hikmet vasıflarının onda tecelli ettiği (OATET 201, 202), “Asya'nın akl-ı pirânesi ile Avrupa'nın bîkr-i fikri”nin birleşmesi konusunda Auguste Comte'un Reşit Paşa'ya yazdığı mektupları hatırlamak gerektiği (OATET 203), Reşit Paşa'nın kurmak istediği vilayet meclislerini meşrutî yönetime hazırlık olarak yorumlayanların bulunduğu (OATET 216), Reşit Paşa'nın ölümünden sonra

gerçekleşen kötü olaylar neticesinde bazı siyasilerin meşrutiyeti tek çıkar yok gibi gördüğü (OATET 217), Süveyş Kanalı'nın açılması sırasında Mısır valisi İsmail Paşa ile sorunlar yaşandığı, Said Paşa olayı nedeniyle de Kırım Savaşı'nın en buhranlı döneminde Reşit Paşa'nın istifaya mecbur kaldığı (OATET 219), Muhbir gazetesinin kapatılması üzerine Namık Kemal'in "Reşit Paşa lisanını takliden" Mesele-i şarkiye adlı bir makale yazdığı (OATET 225), Ziya Paşa'nın ilk 1272 yılında Reşit Paşa'ya kaside verdiği, Reşit Paşa kasidelerinden iki yıl sonra, Terci-i bend'iyle başlangıcını Batı'dan aldığı bir huzursuzlukla eskinin bünyesini bulandırdığı (OATET 253), 1855- 1875 yılları arasındaki bocalayışlara bakılarak Reşit Paşa'nın Encümen-i Daniş teşebbüsünün iflas etmesine üzülmemenin mümkün olmadığı (OATET 287), Mahmut Nedim Paşa'nın yardımıyla Ziya Paşa'nın Mustafa Reşit Paşa'nın yakınlığını kazandığı (OATET 302), Abdülmecit Han'ın Reşit Paşa'ya karşı kullandığı yeni devlet adamları yetiştirme politikasını takip etmek amacıyla Sultan Abdülaziz'in Mithat Paşa gibi kişileri takip ettirdiği (OATET 303), Ziya Paşa'nın Reşit Paşa dairesinde yetiştiği (OATET 310), Reşit Paşa mersiyesinde Ziya Paşa'nın boş yere Baki'den Şeyh Galip'e kadar şairlerin en güzel şiirlerinin sesini yokladığı, bu şiirin dille şiir hâlinin kısırlığının örneği olduğu (OATET 313, 320), Arif Hikmet Bey'in makamından ayrılması için Reşit Paşa'nın padişaha onun yeni veraset sistemini benimsemediğini ve bu yönde fetva vermeyeceğini söylediği (OATET 332), Namık Kemal'in kendisine nişan kazandıran Yangın makalesini Reşit Paşa üslubu ile yazdığı (OATET 349), Reşit Paşa zamanından itibaren başlayan resmi yazılardaki çok ağdalı ve kuralcı modanın Namık Kemal'in eski üslubunu tamamen bırakmasına engel olduğu (OATET 444), Muallim Naci'nin Reşit Paşa'nın kalemını övdüğü (OATET 593) ifade edilmiştir.

EÜM'de Mustafa Reşit Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 189, 196-199, 204, 206-208, 222, 246). Bu atıflarda Pertev Paşa'nın yetiştirmelerinden olan Mustafa Reşit Paşa'nın hastalığını bahane ederek Akif Paşa'yı Mülkiye Nazırlığı görevinden aldığı (EÜM 189), Tanzimat'ın ve özellikle Reşit Paşa devrinin adamı olan Cevdet Paşa'nın eğitiminde medrese ile Reşit Paşa konağının birlikte ilerlediği (EÜM 196), Cevdet Paşa'ya örnek olan Reşit Paşa'nın "Bizde nasıl?" ve "Garp'ta nasıl?" sorularının ona ilham verdiği (EÜM 197), özellikle Reşit Paşa'nın ölümünden

sonra Cevdet Paşa'nın sarayla olan ilişkisini devam ettirdiği (EÜM 198), Reşit Paşa'nın konağında şahsi meziyetlerini sergileyen Cevdet Paşa'nın kendisine bir takım işler verilmeye başlandığı (EÜM 199), Recaizade'nin, Sami Paşazade'nin, Nabizade Nazım'ın, hatta Servetifünun'un kırık dökük nesrini hazırlamakta büyük hissesi olan alafrangalılık, belirsiz cümleler, bir yığın ünlem, soru ve üç noktalar ile cümleyi başlatan Mustafa Reşit'in 1300 senesinden sonra edebi nesri adeta içten ve dıştan yeni bir ihtilale hazırladığı (EÜM 203), Cevdet Paşa'nın üslubunun ilk şeklini Reşit Paşa'dan aldığı (EÜM 204), Batılı bir yazardan hiçbir farkı bulunmayan Cevdet Paşa'nın tezkiresinde Mustafa Reşit Paşa gibi kişilerin çoğu zaman kulisteki hâlleriyle göründükleri (EÜM 206), 1854'te Ahmet Vefik Paşa'yı himaye eden Reşit Paşa'nın onu Meclis-i vâlâ-yı ahkâm-ı adliye azalığına tayin ettiği (EÜM 207), siyasi hayatının başlangıcında Ahmet Vefik Paşa'yı sevdiği ve kendisine güven duyduğu (EÜM 208), Reşit Paşa'nın siyasi dehasının ve keskin görüşünün Ali Paşa ve Fuat Paşa'da bulunmadığı, bu nedenle sıkıntı yaşadıkları (EÜM 222), Mustafa Reşit Paşa'nın uğursuz diye bilinen konağının Şirvanizade Rüştü Paşa tarafından satın alındıktan sonra Paşa'nın başına gelen ve ölümüne kadar birbirini takip eden felaketleri kaleme aldığı (EÜM 246) ifade edilmiştir.

NK'de Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın Reşit Paşa'nın siyasi görüşü ve keskin dehasına sahip olmadığı, bunu da döneme yansıttıkları ifade edilerek Mustafa Raşit Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (NK 7).

MS'de Adnan Menderes gibi hırs peşinde koşmadığı, işinden şerefiyle çekilen büyük bir devlet adamı olduğu ifade edilerek Mustafa Reşit Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 117).

Mustafa Sami Bey (Arpaeminizade) (OATET 175) (İstanbul ?-İstanbul 1734) Divan şairi, vakanüvis ve hattattır. Genç yaşta talik yazısı öğrenen Mustafa Sami Bey kalemde yetişerek küçük ruznameci, Şehremini ve piyade mukabelecisi olmuş, 1730'da vakanüvisliğe getirilmiştir. Vakanüvislikten ziyade şairliğiyle tanınan Sami Bey musiki ile uğraşmış, Mevleviliğe intisap etmiştir. Şiirde mazmun, nükte ve manayı ön planda tutan ancak manayı da dışlamayan şair şiirlerinde ağır bir dille renkli, yeni, özgün

ve ince hayaller oluşturmaya çalışmıştır. Namık Kemal gibi pek çok usta yazar şaire nazire yazmıştır (Kutlar, 2004, 16- 21).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın edebiyata ilk başladığında Sami ve Nefi'yi taklit ederek şiire yöneldiği ifade edilerek Sami'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 175).

Mustafa Sami Efendi (OATET 120, 124, 125, 126, 127, 129, 152, 214) (İstanbul ?- İstanbul 1855) Devlet adamıdır. Defterdar Mektubi Kalemünde memur olarak çalışmaya başlayan Mustafa Sami Efendi bir süre çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Viyana Sefareti kâtipliğine getirilmiş, 1938'de Paris Sefareti başkâtibi olmuştur. 1840'ta Takvim bakanlığına tayin edilmiş, 1846'da Ziraat Meclisi üyeliği, Viyana Maslahatgüzarlığı, Berlin, Tahran elçiliği yaptıktan sonra 1851'de İstanbul'a dönmüştür. 1838'de tayin edildiği Paris'e giderken Avrupa'yı gezmiş ve gördüklerini Avrupa Risalesi adlı küçük eserinde anlatmıştır (Ercilasun, 1983, 71).

OATET'te Mustafa Sami Efendi'ye sekiz yerde atıf yapılmıştır (OATET 120, 124, 125, 126, 127, 129, 152, 214). Bu atıflarda Sadık Rıfat Paşa ile beraber yazılarıyla cemiyet hayatında yeni bir görüşü ortaya atarak oldukça yerli türlerin içinde olsa bile yeni bir devri açtıkları (OATET 120), Takvim nazırlığı sırasında (1840- 1841) büyük siyasi olaylar hakkında Takvim-i Vekayi'de bazı yazılar yayınladığı, Avrupa Risalesi adlı eseriyle yüksek devlet makamlarını ikaza çalıştığı (OATET 124, 127), eserinde Londra, Napoli, Roma, Floransa, Venedik ve Paris üzerinde yazarın uzun uzun eski sanat eserlerinin öneminde ve müzelerin faydasından bahsettiği, bu şehirlerin her biri hakkında ayrı ayrı bilgi verdiği (OATET 125), eserin asıl önemli olan kısmının din serbestliğinden, bilgi ve kültürün değerinden, hastanelerin düzeninden, matbaanın ve okuyup yazmanın milli ekonomi dengesi üzerindeki etkisinden kıyaslarla bahsettiği bölüm olduğu, Namık Kemal'in Londra için yazdıklarının Sami Efendi'nin cümlelerini genişletmekten öteye gidemediği, hürriyet kelimesinin getiren Sadık Rıfat Paşa gibi onun da Şinasi'den önce "hubb-i vatan ve millet" kavramlarını getirdiği (OATET 126), ayrıca Şinasi ve Namık Kemal'in ona daha pek çok şeyi borçlu olduğu (OATET 127), Sadık Rıfat Paşa'nın yazılarının ve Mustafa Sami Efendi'nin Avrupa Risalesi'nin yaşanılan hayatı yeniden düzene sokacak bir sistem

ihtiyacını Tanzimat'tan önce gösteren kanıtlar olduğu (OATET 129), onlardan itibaren “medeniyet, temeddün, ünsiyet, menûsiyet, teennüs” gibi kelime ve terkiplerle “civilisation” kelimesinin karşılığının arandığı (OATET 152), Sami Efendi'nin Takvim-i Vekayi'de, daha gençlerin Ceride-i Havadis'te yayınladıkları tecrübelerden sonra Türkçenin konuşmaya başlamasının Şinasi ile gerçekleştiği (OATET 214) ifade edilmiştir.

Mustafa Şekip Tunç (YK 35, 128; ED 44; EÜM 109, 445; MS 134, 146, 149, 150, 151, 152) (İstanbul 1886- İstanbul 1958) Öğretim üyesi ve yazardır. 1908'te Mülkiye Mektebi'nden mezun olan Mustafa Şekip Kosova'da maiyet memurluğu, Palanga ve Frizvik'te kaymakam vekilliği, Üsküp ve Edirne öğretmen okullarında, Balıkesir İdadisinde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Emin Sami, A. Tevfik, Abdülatif Nevzat ve Mehmet Emin ile Yeni Mektep mecmuasını çıkaran Mustafa Şekip J. J. Rousseau Pedagoji Enstitüsü'nde psikoloji ve pedagoji öğrenimi görmüştür. Dönüşünde İstanbul Dârümuallimat terbiye ve ruhiyat muallimi olmuş, 1919'da ise emekliye ayrılana kadar Darülfünun müderrisliği yapmıştır. TTK üyeliği, Milletlerarası Felsefe Derneği daimî üyeliği, İstanbul Muallimler Birliği reisliğinde bulunmuştur. Ülkemizde yazıları ve tercümeleriyle Bergson'un tanınmasını sağlamıştır (TDEA,1977- 1998, 383).

YK kitabında iki yerde Mustafa Şekip Tunç'a atıfta bulunmaktadır. Tanpınar hocasının neslinden Dergâh mecmuasını en fazla benimseyenlerin Ahmet Haşim, Yakup Kadri ve Mustafa Şekip Tunç olduğunu söyleyerek yazara ilk atfı yapmıştır (YK 35). Son atfı ise Tunç'un Yahya Kemal için yazdığı 'Güneş Şairi' makalesini hatırlatarak yapmıştır (YK 128).

ED'de Yakup Kadri'nin Erenlerin Bağından adlı eserinde Bergson'un tesirinin onun sayesinde görüldüğu söylenerek Mustafa Şekip Tunç'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 44).

EÜM'de 1922 yılında çıkmaya başlayan Dergâh dergisine yazılar yazdığı (EÜM 109), II. Cihan Harbi'nden sonra Yahya Kemal, Ahmet Ağaoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Arif Dino gibi edebiyatçıların Degüstasyon'da toplanmaya başladığı (EÜM 445) söylenerek Mustafa Şekip Tunç'a iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında Edebiyat Fakültesinde edebiyatçıların toplanmasıyla meydana gelen bir felsefe konuşma grubunun olduğu, buraya katılan hocalardan birinin de Şekip Bey olduğu, Rıza Tevfik ve özellikle Şekip Bey'in Dergâh'taki yazıları ile Durkheim'ın Bergson'un karşısında gerilediği, Yahya Kemal'in bir gün Şekip Bey'e "*Hepimiz artık Bergson'cuyuz*" dediği (MS 134), köylüyü ortamında görüp sevmek gerektiğini düşünen edebiyatçılardan olduğu (MS 146), her filozofta sisteminin ve dünya görüşünün esası olan bir özün bulunduğunu düşündüğü, Plotinos'un da "sudur ve rücu fikri"ne inandığı, kişiliğin oluşumundan önce en basit ve en ikel felsefe izlerini insanın içinde taşıdığı (MS 149), bu özün yazarın eserlerinin en küçük estetik motifine bakarak bulunabileceği, Freud'un, çocukluk hayatında kuvvetli bir tesire maruz kaldıktan sonra insanların bir marangoz ya da demirci olduğunu var saydığını, bu nedenle şairlerin en kuvvetli çocukluk hatıralarını bilmek gerektiğini düşündüğü (MS 150- 152) ifade edilerek Mustafa Şekip Tunç'a altı yerde atıf yapılmıştır.

Muzaffer Esat Güçhan (EÜM 350) (Kerak, Ürdün 1902- İstanbul 1963) Tıp doktorudur. İstanbul Tıp Fakültesinden mezun olan Güçhan çeşitli hastane ve okullarda görev almış, 1924'te sınavı kazanarak İstanbul Tıp Fakültesi I. Dahiliye Seririyatı müderris muavinliğine, 1937'de I. İç Hastalıkları Kliniği profesörlüğüne yükselmiştir. Bir dönem Londra'ya giderek elektrokardiyografi ve aritmileri üzerine çalışmalar yapmış, Türkiye'de kardiyolog ve iç hastalıkları uzmanı olarak büyük başarılarla imza atmıştır. Türk Tıp Cemiyeti, Türk Tıp encümeni, Fransız Kardiyoloji Cemiyeti gibi önemli kuruluşlarda uzun yıllar çalışan Güçhan Fransızca, İngilizce ve İtalyancayı iyi bilmektedir ve çeşitli yerli ve yabancı tıp dergilerinde pek çok makalesi yayınlanmıştır (TA, 1946- 1983, 128).

EÜM'de Yahya Kemal'in hastalandığı dönemde onunla ilgilenenlerden olduğu söylenerek Muzaffer Esat Güçhan'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 350).

Muzaffer Yürük (MS 143, 146, 147) 1935 yılında yayınlanan Kültür Haftası dergisinin toplantılarına katılanlardandır.

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), yazdığı romanlarda Türk köylüsünün hakiki yüzünü göstermek istediğini, köylüye yüklenen pek çok kusurun Şehirli de bulunduğu, bir de köylünün gözünden Şehirli insanları görmek gerektiğini söylediği (MS 146, 147) belirtilerek Muzaffer Yrk'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Müfit Ratip (Müfid Ratib) (YK 83) (İstanbul 1887-İstanbul 1920) Oyun yazarı ve tenkitçidir. 1908'de Galatasaray Lisesi'nden mezun olmuş, bu yıllarda edebiyat ve tiyatroya ilgi duymuş ve Fransızcadan birkaç piyes tercüme etmiştir. Bir süre matbaacılık yapan Müfit Ratip Evkaf Nezareti'ne mütercim olmuş, Evkaf Müzesi baŐktipliđine bulunmuştur. Edebiyata mensur Şiirler yazarak giren Müfit Ratib bir süre sonra tiyatroya yönelmiş, Fecr-i Âti'nin kuruluşunda yer almış, Servetifünun, Resimli Kitab, Musavver Muhit gibi yayın organlarında tiyatro tenkitleri yazmıştır. Batılı yazarlardan çeşitli oyunlar çevirmiş, uyarlamalar yapmıştır (TDEA, 1977- 1998, 464).

YK kitabında bir yerde Müfit Ratib'e atıfta bulunulmuştur. Tanpınar, Müfit Ratib'in tiyatro ve tiyatro tenkidi konusunda büyük bir mit, yetenekli bir genç olduğunu, muhayyilesinde Ibsen'in ve realizminin etkisinin bulunduğunu söylemiş ve yazara gönderme yapmıştır (YK 83).

Mükrimin Halil Yinanç (BŞ 211; YG 180) (Elbistan 1898- İstanbul 1961) Türk tarihçidir. 1919'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü 1921'de Mülkiye Mektebini bitiren Yinanç Paris'te çeşitli bilimsel araştırmalarda bulunduktan sonra 1957'de İstanbul niversitesi ordinaryüs profesör olmuştur. alıŐmalarının genelinde Türk ve İŐlam tarihi üzerinde yoğunlaşan Yinanç Türk Tarih Kurumunun kurucu üyelerindendir (BL, 1992, 12564).

BŞ'de Tanpınar ve arkadaşları ile birlikte İkbal kahvesinde buluşması bağlamında Mükrimin Halil Yinanç'a bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 211).

YG'de Yahya Kemal'in sohbetlerine katıldığı, araştırmacı kiŐiliđine ve hafızasına herkesi hayran bıraktığı, Tanpınar'ın arkadaşlarından olduğu söylenerek Osman Zekai'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 180).

Mümtaz Turhan (MS 143, 146, 147) (Erzurum 1908- 1969) Deneysel psikolojinin Türkiye'deki öncülerindendir. Sosyal psikoloji alanındaki çalışmalarıyla tanınan Turhan doktorasını Frankfurt Üniversitesinde tamamlamış, Cambridge Üniversitesinde kültür değişimleri konusunda ikinci doktorasını yapmış, 1951'de profesör olmuştur. Türkiye'nin kültürel yapısı ve sorunları üzerine ayrıntılı çalışmalar yapan Turhan aydınlar üzerine dikkate değer tespitleri bulunmaktadır (Heper, 2006, 459).

MS'ed Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), yazdığı romanlarda Türk köylüsünün hakiki yüzünü göstermek istediğini, tüm dünyada, köylüye atfedilen kusurların onun ilkeliliğinden ileri geldiği, köylüye hilekârlık atfeden bir romancının bunun sebeplerini de ortaya koymak zorunda olduğunu söylediği (MS 146, 147) belirtilerek Mümtaz Turhan'a bir yerde atıf yapılmıştır.

Münif Paşa (ED 178; OATET 147, 150, 152, 159, 179- 182, 185, 191, 221, 250, 304, 329, 344, 449) (Gaziantep 1830- İstanbul 1908) Türk yazar. Babası ulemadan olan Münif Paşa iyi bir eğitim görmüş, Nur-ı Osmaniye Medresesine gitmiştir. Kahire'de özel hocalardan Arapça ve Farsça öğrenmiş, burada da eğitimine devam etmiştir. 1851'de Şam'da memurluk, 1852'de Tercüme Odasında Arapça ve Farsça mütercimliği yapmıştır. Burada muhtedi Prusyalı Emin Efendi'nin gayreti ile Fransızca öğrenerek Batı'ya kapılarını açmaya başlamıştır. Berlin elçiliğinde üç sene çalışan Münif Paşa burada çeşitli hukuk derslerini takip etmiş, Almancayı öğrenmiştir. 1860'ta Ticaret Mahkemesinin başkanlığına getirildiği dönemde Tercüman-ı Ahval ve Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetelerini yayınlamakta, yazılarında ilim ve maarifin yaygınlaştırılmasını hedef almaktadır. Babıali birinci mütercimliği, Zaptiye Nezareti müsteşarlığı, Meclis-i Kebir-i Maarif başkanlığı, Tahran elçiliği gibi görevlerde bulunan Münif Paşa Darü'l-Fünunun açılması, tarihi eserlerin bir çatı altında toplanması, Meclis-i Sıhhiye-i Fevkalade'nin kurulması için gerekli alt zeminin hazırlanması gibi önemli konularda büyük çaba sarf etmiştir. Felsefeden iktisada, tarihten etnolojiye pek çok konuda eser yazmıştır (Akın, 1999, 1- 25).

ED'de Mustafa Reşit Paşa'nın üslubundan sonra Şinasi'nin gazete üslubunun, Münif Paşa'nın, Ziya Paşa'nın ve Cevdet Paşa'nın üsluplarının bulunduğunu söyleyerek bir yerde Münif Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 178).

OATET'te Münif Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 147, 150, 152, 159, 179- 182, 185, 191, 221, 250, 304, 329, 344, 449). Bu atıflarda Ceride-i Havadis'in Türk yazarlarından olduğu (OATET 147), Muhaverat-ı Hikemiye adlı tercümesinin daha işlek ve süzölmüş bir dille Telamak'ta aranan ahlaki değerler üzerinde ısrar ettiği (OATET 150), çeşitli yazılarında "civilisation" kelimesinin tarifini yapmaya çalıştığı (OATET 152), dilde Batı türlerinin ilk defa görülmeye başlandığı 1859- 1865 yılları arasındaki dönemin üç büyük yazarından biri olduğu, gazetecilik ve tercüme yoluyla olsa bile ilk felsefi ve ilmi kıvılcığı başlattığı (OATET 159), Cevdet Paşa, Şinasi ve Ziya Paşa ile aynı nesilden sayılan Münif Paşa'nın 1852'de Tercüme Odasına girdiği, burada Fransızca öğrenerek Berlin'e gittiği ve Avrupa'yı gördüğü, eklektik bir insan olduğu için gazeteciliğin dışında hukuk, iktisat, edebiyat, felsefe ile de ilgilendiği (OATET 179), Ceride-i Havadis'in başyazarı iken Ruzname-i Ceride-i Havadis'i günlük olarak yayınlamaya başladığı, Cemiyet-i Tedrisiye-i Osmaniyeyi kurarak onun yayın organı olarak büyük Fransız ansiklopedisinin XVIII. asırdaki rolünü üstlenen Mecmua-i Fünun'u çıkarmaya başladığı, onun tercüme yolu ile Tanzimat'ın ahlak prensiplerini tartışmaya açan adam olduğu, 1864'ten sonraki siyasi hareketlere katılmamasından dolayı Ebüzziya Tefvik dışındaki genç edebiyatçıların onu kendi aralarında kabul etmedikleri (OATET 180, 181), Avrupa'da tahsil görmüş ya da İstanbul'da Fransızca öğrenmiş önemli kişileri toplayan Mecmua-ı Fünun'un beşinci sayısında "Ehemmiyet-i terbiye-i sibyan" adıyla modern pedagojiye dair ilk tecrübeyi yayınladığı (OATET 182), Fransızca asılları ile yayınlanan Tercüme-i Manzume, Telemak ve Muhaverat-ı hikemiye'nin aynı dönemlerde çıkmış olmasının Batılı türleri edebiyata sokmak için ortak bir hareket başlatıldığını gösterdiği (OATET 185), Münif Paşa'nın yazarlığını yaptığı Ceride-i Havadis'in ve Şinasi'nin yazarlığını yaptığı Tasvir-i Efkar'dan farkının sadeliğin yazıdan daha çok konuşmaya benzemesi ile dilin düzensiz olmasından ileri geldiği, bu gazetelerin yeniliğin kapısı olduğu, memleketteki uyandırma hareketine yardım ettiği (OATET 191, 221), onların eserlerinden başka yeniliğe tesir

edecek çalışmaların bulunmadığı, çıkardıkları gazetede tefrikalarla kitap gereksinimini de karşıladıkları (OATET 250), Babıali'nin Münif Paşa'dan Namık Kemal'e kadar memurların gazetecilik yapmasını hoş karşılamadığı (OATET 304), Münif Paşa'dan sonra ilk ciddi pedagoji teşebbüsünün Ziya Paşa'nın Emile tercümesi olduğu (OATET 329), Münif Paşa ile Mustafa Refik Paşa arasında çıkan bir tartışma nedeniyle Ali Paşa'nın Refik Paşa'ya ya özür dilemesini ya da Mirat gazetesini kapatmasını teklif ettiği, bunun üzerine gazetenin kapatıldığı (OATET 344), Ahmet Mithat Efendi'nin Dağarcık adlı dergisinin dili ve kitlesi ile Münif Efendi'nin Mecmua-ı Ulûm'una benzediği (OATET 449) ifade edilmiştir.

Münir Nurettin Selçuk (ED 220; EÜM 445) (1900- 1981) Ses sanatçısı, bestekârı ve öğretmenidir. XX. yüzyıl Türk müziğinin en önemli isimleri arasında yer alan Münir Nurettin Selçuk 1917'de tarım öğrenimi için Macaristan'a gitmiş, kısa süre sonra geri dönerek Darülelhana girmiş, Muzikai Hümayun'da görev almış, Cumhurbaşkanlığı Fasil Heyeti'nde çalışmış, 1927'de Paris'e giderek burada solfej, şan ve piyano dersleri almıştır. 1942'de İstanbul Belediye Konservatuvarı İcra Heyeti'ne giren Selçuk 1953'te İstanbul Radyosunda danışmanlık yapmış, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarında repertuar öğretmenliği yapmıştır. Yaklaşık dört yüz plak yapan Selçuk beste çalışmalarını özellikle 1940'tan sonra Yahya Kemal, Nedim ve Fuzuli şiirleri üzerine yazmıştır (Say, 1985, 1121- 1123).

ED'de Ahmet Haşim'in Paris'ten gelen Yahya Kemal ve Münir Bey'le Sirkeci'de sabaha kadar edebi münakaşalar yaptığı belirtilerek Münir Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 220).

EÜM'de II. Cihan Harbi'nden sonra Yahya Kemal, Ahmet Ağaoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Arif Dino gibi edebiyatçıların Degüstasyon'da toplandığı söylenerek Münir Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 445).

Münir Serim (MS 143, 145- 147, 149, 150) 1935 yılında yayınlanan Kültür Haftası dergisinin toplantılarına katılanlardandır.

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), bu toplantıda Haşim'in Verhaeren ve Rodenbach'ı sevdiğinden söz ettiği (MS 145), realiteyi gördüğü gibi gösteren romancıya,

köylünün sakat ve ilkel taraflarını gösterdiği için kızmamak gerektiği (MS 146, 147), Kültür Haftası dergisinin toplantılarından birinde, William James'in "Ne kadar felsefe varsa o kadar da mizaç vardır " sözünün, şiir için daha doğru olduğunu söylediği (MS 149), dünyaya gelirken her sanatkârın kendisi ile beraber özel bir hassasiyet getirdiğini düşünen Münir Serim'in bu hassasiyetin Ahmet Haşim'de sürekli bir Asya hayalleri ve çöl nostalji şeklinde görüldüğünü belirttiği (MS 150) ifade edilerek Münir Serim'e altı yerde atıf yapılmıştır.

Müstakimzade Süleyman Sadeddin (EÜM 396) (İstanbul 1719-İstanbul 1788) Biyografi âlimi, mutasavvıf ve hattattır. Devrin önemli hocalarından ders almış, Arapça ve Farsçayı, sülûs, talik ve nesih yazıyı öğrenmiş, Nakşibendi şeyhi Mehmet Emin Tokadî'ye intisap etmiş, 1751'den itibaren kendisini sadece ilme ve eser telifine ayırmıştır. Başta tasavvuf olmak üzere çok çeşitli konularda eserler kaleme alan Müstakimzade tarih düşürmede çok başarılıdır (İA, 1988- 2012, 113,114).

EÜM'de tarihçi Ali, Şeyhülislam Yahya, Müstekimzade için İbnülemin Mahmut Kemal'in çok sağlam bir metotla yazdığı mukaddimelerin çok önemli çalışmalar olduğu söylenerek Müstakimzade'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 396).

Müştak (Şeyh, Baba) (EÜM 193) (Bitlis ?- Muş 1831) Türk mutasavvıf ve şairdir. Bir süre medrese öğrenimi gören Müştak Baba Bitlis'teki kadiri şeyhi Hasan Şirvani'ye bağlanmış, Eyüp'te bulunan Selami Dergâhı'na şeyh olmuştur. Gelecekteki olayları önceden tahmin eden Müştak Baba Ankara'nın başkent olacağını yüz yıl önce söylemiştir. Bu tür konulara olan ilgisi nedeniyle Muş'ta boğdurulmuştur. Basılmış eserleri bulunmaktadır (BL, 1992, 8477).

EÜM'de XIX. asırda yaşamış olan tek şeyhin Bitlisli hattat, şair ve münşi olan, Eyüp'teki Selami tekkesinin şeyhliğini yapan ve kaynaklara göre 1247'de Muş'ta vefat eden Şeyh Müştak olduğu, bu nedenle Akif Paşa'nın sözünü ettiği mektubun şeyhe yazılmış olamayacağı söylenerek Şeyh Müştak'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 193).

Mütenebbi (MS 144) (Küfe 915/ 916- Deyrul-Akul, Bağdat'ın batısı 965) Arap şairi. Bedevi Araplar arsında iki yıl geçirerek şiir, hikmet ve emsal öğrenme yeteneğini geliştiren Mütenebbi 927'debabasıyla beraber çölden Küfe'ye döndüğünde şiirle uğraşmaya başlamış, 928'de Bağdat'a giderek buradaki önemli dilcilerden lügat, nahiv, edebiyat ve şiir dersleri almış, pek çok kitap okumuştur. Ağır vergiler koyan yönetime karşı isyan eden şiirler yazmaya başlayan Mütenebbi pek çok kez hapse girmiş, Dımaşk, Lazkiye,Halep gibi pek çok şehir gezmiştir. Bu dönemde yazdığı Arapların ve İslam'ın büyüklüğünü anlattığı şiirleri tüm eserlerinin en kıymetlileridir. Korkaklıktan nefret eden, kuvveti ve kuvvetliyi yücelten, gerektiğinde ölüme bile meydan okyan bir kişiliği temsil eden Mütenebbi hayata, insanlara ve zaman karşı kötümser bir felsefeyi savunmuş, sınırsız bir yükselme ve iktidar hırsı taşımış, aşırı gurur ve kibriyle başkalarını küçük görerek pek çok düşman kazanmıştır (İA, 1988- 2012, 195-199).

MS'de Serekat-ı Mütenebbî adlı eseri inceleyen Ülken'in büyük Arap şairi Mütenebbi'nin çok değişik yerlerden intihal ettiğini ancak bu tesirleri kendi şahsiyeti içinde eritmiş olmasının daha önemli olduğunu belirttiği ifade edilerek Mütenebbi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 144).

Nabi (YK 71, 107, 117; ED 116, 137, 162, 164, 273; OATET 4, 20, 21, 22,26, 77, 86, 90, 313, 339, 558; EÜM 74, 151, 160, 348; MS 23) (Urfa 1672- İstanbul 1712) Divan edebiyatı şairlerindedir. Çocukluğunu ve gençliğini Urfa'da geçiren Yusuf Nabi bu şehirde öğrenimini sürdürürken Urfa valisinin dikkatini çekmiş, onun yardımıyla İstanbul'a gelmiştir. Kısa sürede yazdığı gazeller, devlet büyüklerine sunduğu kasideler ve târihlerle devrin padişahı IV. Mehmet'in beğenisini kazanmıştır. Bir ara hacca da giden Nabi Mora ve Halep'te uzun yıllar kalmış, yaşlılığında İstanbul'a dönmüş ve burada vefat etmiştir. Nabi edebiyatımıza fikri getiren şair olmuştur. Dönemine göre oldukça sade bir dille şiirlerinde hikmetli sözler söylemiş, öğütler vermiş, devrin bozukluklarını dile getirmiştir. Nabi'nin büyük bir Divan'ı, Hayriyye, Hayrâbâd, Surnâme adlı mesnevileri ve birkaç mensur eseri bulunmaktadır (İpekten, 2004, 31, 32).

YK'de üç yerde Nabi'ye atıfta bulunulmuştur. Tanpınar, Abdülhamit'in Fatih manzumesinde Nefi'nin, İbni Musa'nın ağzından gazelinde Nabi'nin

sanki Tarhan'ı elinden tutarak yanı başlarına oturtmuş olduğundan bahsetmiş ve Nabi'ye gönderme yapmıştır (YK 71). Son iki atıfta ise Nabi'nin eski şiirimizin üstatlarından olduğu, klasiklerimizin arasında birkaç mısrası da olsa bulunabileceğini dile getirmiştir (YK 107,117).

ED'de beş yerde Nabi'ye atıf yapılmıştır (ED 116, 137, 162, 164, 273). Bu atıflarda Hamit'in söyleyişte ona yaklaştığı (ED 116), Tanzimat'a kadar sorulmayan "Ben neyim?" sorusunu XVIII. asırda şiirle Şeyh Galip'in ve Nabi'nin sorduğu (ED 137, 273), Nabi'nin zengin ve kusursuz bir dil keşfettiği (ED 162), Nabi, Şeyh Galip ve Vasıf halkasından sonra Âdem Kasidesi'nde varlıktan şikâyet eden Akif Paşa'nın geldiği (ED 164) söylenmiştir.

OATET'te Nabi'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 4, 20, 21, 22,26, 77, 86, 90, 313, 339, 558). Bu atıflarda Nabi gibi şairlerin şiirin içinde sıkıştıkları estetiğe ve kaidelere rağmen yaşayan Türkçeyi kullanmalarından dolayı genel zevkin kabul ettiği havalı mısra ve beyitler söyleyebildikleri (OATET 4), Nedim'in bugüne en fazla hitap edecek beyiti olan "var içinde" redifli gazelinin başlangıcının Nabi'nin aynı redifli düzgün bir dille yazılmış olmaktan başka bir özelliği olmayan şiirinde bulunabileceği (OATET 20), Nabi ve Nedim'in eski şiire halk dilinden redif ekledikleri (OATET 21), Nabi gibi pek çok şair tarafından kullanılan musammatın şaire yeni imkânlar kazandırdığı (OATET 22), yerli hikâye arayan Nabi'nin Attar zeylinin, eserin orijinalindeki entrikayı tasavvufi istiare içinde kaybettiği, şairlerin medeniyetin içinde olmayan şeyi bulamadıkları (OATET 26), XIX. yüzyıl Türk şiirindeki bozulmanın mesnevîde, Nabi'den beri görülen bir yerli icat arzusu ile başladığı (OATET 77), Namık Kemal'in, sadece İstanbul Türkçesini kullanarak şiir söyleyebilen Vehbi'nin Acem taklitçisi Nabi gibi asla olamayacağını söylediği (OATET 86), Nabi'nin ilhamını ince hayallerin zevkenden alan şairlerden olduğu (OATET 90), Ziya Paşa'nın gazellerinin ilhamını Nabi gibi XV. asır şairlerinden aldığı (OATET 313), Ziya Paşa'nın Harabat Mukaddimesi'nde Türk şiirinin asıl büyük devrinin Nefi ve Nabi ile başladığını söylediği (OATET 339), Ziya Paşa'nın Terci-i Bend'inin isyanları ve bedbinliğiyle Nabi'ninkinden farklı olduğu (OATET 558) ifade edilmiştir.

EÜM'de Nabi'ye dört yerde atıf yapılmıştır (EÜM 74, 151, 160, 348). Bu atıflarda Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk adlı eserinin baş tarafındaki Nabi tenkidinde, tenkidin "insan"la olmasa bile "an'ane" ile ilişkisini araştıran bir

tarzının bulunduğu (EÜM 74), Fuzuli'nin uzun bir dönemi kapatan Leyla ve Mecnun mesnevisinden sonra, Yahya Bey, Atai, Nabi gibi bu yola heves edenlerin mahalli mevzulara, öğreticiliğe ya da doğrudan doğruya tercümeye başvurdukları ancak Şeyh Galip'in Leyla ve Mecnun'dan iki buçuk asır sonra Hüsn ü Aşk'ı yazdığı (EÜM 151), Nabi'nin doğrudan doğruya ifadeli ve yüksek perdeli mısralarının ilk örneklerinin Fuzuli'den geldiği (EÜM 160), Türk mısrasının Yahya Kemal'den çok önce Nabi ile Corneille'i idar ettiği (EÜM 348) ifade edilmiştir.

Nabizade Nazım (ED 63, 140; OATET 174, 272, 286, 294, 300,479, 604; EÜM 76, 203, 275) (İstanbul 1862- İstanbul 1893) Hikâye ve roman yazarıdır. Mühendishane-i Berriyi bitiren Nabizade Nazım 1889'da Erkanı Harbiyeye girmiş, bir süre araştırmalar yapmak üzere Suriye'ye gönderilmiştir. Şiir, roman, hikâye, makale ve tercüme alanında pek çok eser veren yazar 1891'den itibaren Servetifünun dergisinde bu yapıtlarını yayınlamış, realizm ve natüralizm akımı hakkındaki görüşlerini Karabibik ve Hasba adlı eserlerinin önsözünde yayınlamış, özellikle Karabibik romanı realist akımın ilk yerli örneği olarak kabul edilmiştir (TDEA, 1977- 1998, 541).

ED'de Tanzimat'ın ikinci devresinde Recaizade ile Nabizade'nin bulunduğu, Beşir Fuat'tan sonra natüralizmden izahını yapan ikinci insan olduğu, ilk başlarda eserlerinde aventure'ü vermesini bilmediği (ED 63), Hamit'in tiyatrolarında Nabizade Nazım ve Cenap'ın tesirlerinin bulunduğu (ED 140) söylenilerek iki yerde şaire atıf yapılmıştır.

OATET'te Nabizade Nazım'a yedi yerde atıf yapılmıştır (OATET 174, 272, 286, 294, 300,479, 604). Bu atıflarda Nabizade Nazım gibi şairlerle, 1870'den sonra Türkçenin içten ve dıştan ikinci bir değişikliğe hazırlandığı (OATET 174), Hamit'le başlayan mezar ve mezarlık edebiyatının devam ettiği (OATET 272), Sergüzeşt ve Küçük Şeyler'in Batı edebiyatı tarzındaki eserler içinde yer aldığı (OATET 286), Türk hikâyesini realizme götürmek isteyen Nabizade Nazım ile Sezai Bey'in bile kederli konuları kullanmakta ısrar ettikleri (OATET 294), Nabizade Nazım'ın meşhur makalesinin Sami Paşazade Sezai'nin Küçük Şeyler'ine bağlanabileceği (OATET 300), Hamit mektebine bağlı olan Nabizade Nazım'ın da, diğer pek çok şair gibi, eskinin içinde yeniyi arayış evresini geçirdiği (OATET 479), Nabizade Nazım gibi

şairlerin şiirlerinde görülen olgunluk ve ustalığın doğrudan doğruya Muallim Naci ile başladığı (OATET 604) ifade edilmiştir.

EÜM'de Nabizade Nazım'ın Kara Bibik mukaddimesi, Sami Paşazade'nin realizmden bahseden makalelerinin Beşir Fuat'ın realizm ekolünde açtığı yoldan yürüdükleri (EÜM 76, EÜM 275), 1300 senesinden sonra edebi nesrin Recaizade, Sami Paşazade, Nabizade Nazım ve Mustafa Reşit ile beraber içten ve dıştan yeni bir ihtilale hazırlandığı (EÜM 203) ifade edilerek Nabizade Nazım'ın üç yerde atıf yapılmıştır.

Nahifi Süleyman (EÜM 138, 151) (İstanbul 1640/ 1645- İstanbul 1738) Divan şairidir. İyi bir eğitim gören, hat dersi alarak sülüs, talik ve nesih türlerinde ustalaşan Nahifi 1688'de İran elçisinin yanında kâtip olarak çalışmaya başlamış, dönüşünde Konya'daki Çelebi Bostan Efendi'ye intisap ederek Mevlevi olmuştur. Sadaret kâtipliği, başmukataacılık yapan Nahifi her çeşit nazım şekliyle naat yazmış, devrinde şairliğinin yanı sıra ilmiyle de tanınmıştır (TDEA, 1977- 1998, 498).

EÜM'de şahsi bir icat olarak kabul edilmesi gereken Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk'ının arkasında Mevlevi tarikatına bağlı bütün bir mensur edebiyat, mesnevi şerh ve tefsirleri, belki de Nahifi'in Mesnevi tercümesi sayesinde ana dilde yazılmış kaynak bir eserle çok gençken karşılaşmanın tesirinin bulunduğu söylenilerek Nahifi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 138, 151).

Naili (YK 107, 109, 111, 116, 117, 118, 122, 135; ED 52, 115, 160, 228, 262, 283; OATET 4, 16, 19, 22, 90, 253, 254, 256, 257, 258, 313,422, 479,609; EÜM 24, 92, 110, 170, 178, 179, 182, 246, 247, 249, 322, 331, 337, 353, 383, 406, 416, 505, 521; MS 23, 58, 166, 170) (İstanbul 1608/1611- İstanbul 1666) Divan şiiri şairlerimizdendir. Asıl adı Mustafa'dır. Encümen-i şuara şairlerinden Manastırlı Salih Naili ile karıştırılmaması için Tanzimat'tan sonra Naili-i Kadim adıyla anılmaya başlanmıştır. İyi bir öğrenim gören Naili genç yaşlarda babası Piri Halife'nin yanında Maden kalemine girmiş ve yükselerek baş halife olmuştur. Ömrü boyunca memur maaşı ile geçindiği anlaşılan şairin sıkıntıdan kurtulmak için padişahlardan defterdârlara kadar devrin ileri gelenlerine kasideler sunmuştur. Bir ara Köprülüzâde Fâzıl Ahmet

Paşa'nın gazabına uğrayarak Edirne'ye sürgüne gönderilen Naili ancak 1665 tarihinde İstanbul'a geri dönmüş, kısa süre sonra da vefat etmiştir. Naili Halvetiye tarikatından olmakla birlikte Gülşeniyye tarikatı ile de ilişkisi bulunmaktadır. Sebki Hindî akımının XVII. yüzyıl temsilcilerinden sayılan Naili'nin şiirdeki ustalığı hem şekil hem de muhteva olarak görülmektedir. Şairin tek eseri Divan'ıdır (İpekten, 2007 ,11- 95).

YK kitabında sekiz yerde Nâ'ilî'ye atıfta bulunmaktadır. İlk yedi atıfta Naili'nin eski edebiyatımızın en büyük şairlerinden olduğu ve klasiklerinden sayıldığı söylenmektedir (YK 107, 109, 111, 116, 117, 118, 122). Son atıfta ise Naili'nin ve diğer divan şairlerinin kullandığı dili Türkçe'nin hiçbir zaman kabul etmediği, Yahya Kemal'in bu aşamada önemli başarıları olduğu dile getirilmiştir (YK 135).

ED'de eski şiirdeki teksifi nükte ile verdiği, "*Sevgilimin gece adım adım yaklaşması, cihanlar dolusu çektiğim ıstıraba değmez mi?*" dediği (ED 52), divan edebiyatının önemli bir kısmının benzetme ve kelime oyunlarından, ayrıca onda görülen derbeder ifadelerden oluştuğu (ED 115), Ziya Paşa'nın Nefi, Naili ve Nedim arasında gidip geldiği (ED 160), Orhan Veli'nin denize koştuğu, Yahya Kemal'in denizden ayrılıp dışarıdan ona hâkim olmaya çalıştığı, Naili'de bir denge bulunduğu (ED 228), Avrupalı olunmaya mecbur olunduğu ancak Naili'yi, Dede'yi, İtri'yi yetiştirenlerin de Avrupalı Türkler olduğu (ED 262), tasavvufun kâinatı bir gölgeler âlemi hâline getirdiği söylenerek Naili'nin "Verâ-yı âlem-i hayrette bir diyâr ister" mısrası örnek olabileceği (ED 283) söylenerek altı yerde Naili'ye atıf yapılmıştır.

OATET'te Naili'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 4, 16, 19, 22, 90, 253, 254, 256, 257, 258, 313,422, 479,609). Bu atıflarda Naili gibi şairlerin şiirin içinde sıkıştıkları estetiğe ve kaidelere rağmen yaşayan Türkçeyi kullanmalarından dolayı genel zevkin kabul ettiği havalı mısra ve beyitler söyleyebildikleri (OATET 4) ancak buna rağmen şiirin sadece bilenler arasında paylaşılan tat olmasına engel olmadıkları (OATET 16), Naili'nin Sebki Hindî'den gelen bir anlayışla yeni kelimelerden redifler oluşturduğu (OATET 19), Naili gibi pek çok şair tarafından kullanılan musammatın şaire yeni imkânlar kazandırdığı (OATET 22), Naili'nin ilhamını ince hayallerin zevkenden alan şairlerden olduğu (OATET 90), kendini yaşanan hayata kapayan eski şiirin XVII. asırda Naili gibi şairlerin remizlerle dolu, ikizli, üçüzlü

mazmunların gizli ve iç içe geçmiş anlamların kullanıldığı diline ve mutlak bir tasavvufi anlayışa döndüğü (OATET 253, 254), Yenişehirli Avni Bey'in Naili'nin "dökülsek" redifli gazeline söylediği nazirede en güzel şiirine ulaştığı (OATET 256), Leskofçalı Galip Bey'in Naili'nin eserini genç şairlere tavsiye ettiği (OATET 257), ayrıca onun dilini alırken sebk-i hindinin iç içe hayallerle dolu mazmun kusurun da aldığı (OATET 258), Ziya Paşa'nın gazellerinin ilhamını Naili gibi XV. asır şairlerinden aldığı (OATET 313), Naili gibi büyük şairlerin şiirlerinde, önceden hazırlanmış bir hayal sistemiyle konuştuklarının hissettirmedikleri, insanı yakalayan mısralarının, bir kültürün en güzel örnekleri olduğu (OATET 422), eskiyi tam manasıyla hiçbir zaman bırakmayan Rezaizade'nin Nejad Ekrem'deki Tevellûat manzumesinin Naili'nin "dökülsek" redifli gazelinin edasıyla yazılmış bir mersiye olduğu (OATET 479), eski kitap karıştırmayı seven Muallim Naci'nin Hakani ve Naili gibi önemli şairleri değerlendiği, unutulmuş zevkleri tazelediği (OATET 610) ifade edilmiştir.

EÜM'de Naili'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 24, 92, 110, 170, 178, 179, 182, 246, 247, 249, 322, 331, 337, 353, 383, 406, 416, 505, 521). Bu atıflarda Tanpınar'ın Nefi ya da Naili'nin Yahya Kemal'in herhangi bir gazelini dinlemiş olmasını istediği, çünkü ancak onların birbirlerini anlayabileceği (EÜM 24), Nefi'nin, Naili'nin, Nedim'in geleneğinde başarılı olabilmek için onların yürüdükleri yolu bilmenin, yaptıklarını tanımanın ve çözenin ilk şart olduğu (EÜM 92), Yahya Kemal'in Baki, Fuzuli, Naili, Nedim ve Şeyh Galip'ten ya da halk şiirinden seçtiği her konuşmasında eski şiirin ve milli dehanın dayandığı lirizmi yansıttığı (EÜM 110), Nedim'in mısradaki Neşati'nin, Naili'nin, bazen de çok benzediği Nedim-i Kadim'in kendisi için hazırlamış olduğu girift mazmunların yükünü azalttığı (EÜM 170), Naili'nin,

"Gülzârdan ol şûh-ı dilârâ ile geçtik

Gûyâ ki nesimiz gül-i rânâ ile geçtik"

beyti türünden mısra ve beyitlerin bir dildeki güzellik imkânlarının sonuna kadar yoklanmış olmasından doğduğu (EÜM 178), Tanpınar'ın gençliğinde de Nedim, Nefi, Baki ve Naili gibi şairleri okuduğu ancak o dönemde hatalı gördüğü pek çok şeyi unutmayı veya görmezden gelmeyi tercih ettiği (EÜM 179), Baki, Yahya Efendi, Naili ve Nedim'de bahar için söylenmiş pek çok güzel mısra ve beytin bulunduğu (EÜM 182), Naili'nin bir gazelinde söz ettiği

“külhanî-i lâyar”ın külhanbeyi Sami’nin dahil olduğu bir ocağın olgunluk mertebesi olduğu (EÜM 246, 247), Recaizade’nin on beş yaşlarında iken Türk edebiyatında Batı ile iki koldan temasların başladığı ancak Yenişehirli Avni ve Leskofçalı Galip gibi şairlerin XVII. asrın Nefi ve Naili gibi büyük üstatlarını benimsediği (EÜM 249), Nefi, Naili, Galip, Nedim gibi büyük şairlerin şiirlerinde esas olan şeyin “nağme” olduğu (EÜM 322), Baki, Naili, Nefi’nin şiirine oranla Ahmet Yesevi veya Kadı Burhaneddin’in Türkçesi nasıl ise Yahya Kemal’in Türk edebiyatında ilk görüldüğü senelerdeki şiirin dili ve içeriği ile şairin eseri arasındaki farkın aynı olduğu (EÜM 331), eskilerin modern anlamdaki nazımla şiiri birbirinden ayırmadığı, belki Nedim, Nefi, Naili gibi büyük şairlerin zaman zaman bunu isteyerek elde ettiği (EÜM 337), bugün Fuzuli, Naili, Şeyh Galip, Nedim gibi büyük şairlerin sesinin duyulmasında Yahya Kemal’in şiirlerinin tesirinin bulunduğu (EÜM 353), bütün bir cemiyetin ızdırabını anlayarak bunu şiirine taşıyan ancak yaratmanın ağırlarını tatmamış olan Tefvik Fikret’in asil ve güzel his ve düşüncelerinin kitap sayfasında kapalı kalırken Nedim’in “Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz” ya da Naili’nin “*Lutf u kerem-i Hazret-i Mevlâ ile geçtik*” gibi hiçbir şey söylemeyen mısralarının asırdan asra geçtiği (EÜM 383), edebiyattaki gelip geçici cereyanlar yerine Tanpınar’ın güzel bir Naili gazelini okumayı tercih edeceği (EÜM 406), Nurullah Ataç’ın edebiyat zevkinin oluşması için Naili’yi ve Neşati’yi elediği, Şeyhülislam Yahya, Yahya Bey’i gibi pek çok değerli ismi yeni bir iklim bulur gibi keşfettiği (EÜM 416), kendi çağdaşını takdir etme davranışını anlamadığını dile getiren Tanpınar’ın kendine yeni şairlerdense ihtiyar Naili’yi daha yakın, yeni ve güzel bulduğu (EÜM 505), mısralarının daima tekdüze görünen mükemmeliyeti içine sığdırdığı ikizli hayalleri, ölçülü lirizmi, tasavvuftan aşka kadar şiirin belli başlı bütün tezlerini yüksek bir zevk hâline getiren usta edası ile Naili’nin Şeyh Galip’in ilhamının iç mekanizmasına tesir etmiş önemli bir XVII. asır şairi olduğu (EÜM 521) belirtilmiştir.

MS’de eski Türk şiirinin gelişim devresi olan XVI. yüzyıldan sonra, Nefi ile Rasih’in çağdaşı ve hissiyatının tasvirde eşsiz olduğu (MS 23), Nefi’nin müzikal muhayyilesini, Nedim’im bir mevsim gibi neşesini ve Naili’nin ağırbaşlı melankolisini tadan Türk şiirinin bu güzellikleri bünyesini dahil ederek yürümek zorunda olduğu (MS 58),

“Gülzârdan ol şuh-ı dilâra ile geçtik

Gûya ki nesimiz gül-i ranâ ile geçtik”

mısrasını şairin sadece nazım güzelliği için söylediği (MS 166), Tanpınar'ın Naili gibi üstatların şiirlerini okurken kimi zaman Batılı yazarların yeni ekollerine örnek olabilecek pek çok mısra bulduğu (MS 170) söylenerek Naili'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Naili Efendi (Manastırlı Hoca) (OATET 262) (Manastır 1823- Mısır 1876) Divan şairi, hattat. Medresede eğitim gören Naili Efendi özel dersler vererek ve yazı yazarak geçimini sağlamış, Mısır'a giderek burada Farsça hocalığı ve hattatlık yapmıştır. Hiciv sahasında şiirler yazan Naili sülüs ve nesih yazılarında ustadır (TDEA, 1977- 1998, 502).

OATET'te Encümen-i Şuara şairleri arasında eski şiiri tercih etmiş şairlerin bulunduğu söylenerek Manastırlı Hoca Naili Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 262).

Naima (Mustafa Naima Efendi) (OATET 29, 32, 111, 170, 175; EÜM 58, 200, 204, 396) (Halep 1655?- Palyo, Patras, Mora 1716) Tarihçi, vakanüvis ve şairdir. Genç yaşta İstanbul'a gelerek bir taraftan Saray-ı Atik baltacıları ocağına girerek çalışmaya başlamış, diğer yandan Halep'te başladığı eğitimini sürdürmüştür. Divan-ı Hümayun katipliği yapan Naima Sadrazam Hüseyin Paşa'nın dikkatini çekmiş ve 1700'de tarih yazmakla görevlendirilmiş, Anadolu muhasebeciliği, teşrifatçılık, Kalyoncular defterdarlığı, silahtar kâtipliği yapan Naima'nın tarihinin yanı sıra bazı şiirleri de bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 503, 504).

OATET'te büyük Osmanlı tarih yazarlarının eskilerin karakter gözlemlerine çok meraklı olduğu ancak Naima gibi kişilerin komik çizgiyi kaçırmadıkları (OATET 29) ancak onların nesri bir ifade vasıtası saymalarına rağmen bir üslup sahibi olmadıkları (OATET 32), onun rahat, geniş ve net çizgilerle konusunu anlatan üslubunun tarihini cazibeli kıldığı ve bu üslubun Asım'da olmadığı (OATET 111), ona rağmen Ahmet Cevdet Paşa'nın en önemli tarihçi sayıldığı (OATET 170), Ahmet Cevdet Paşa'nın eskiye bağlı olmasına rağmen üslubunun ondan çok farklı olduğu ve yeni görüldüğü (OATET 175) söylenerek Naima'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Türk nesrinin yetiştirdiği Evliya Çelebi, Naima, Peçevi gibi büyük isimlerin nesilden nesle geçen bir nesrin varlığını göstermediği (EÜM 58), Katip Çelebi, Naima ve Peçevi'ye rağmen Cevdet Paşa'nın Osmanlı'nın en büyük tarihçisi olduğu (EÜM 200), Cevdet Paşa'nın dilinin Gelibolulu Ali ve Naima'nın yanında yeni, Tanzimatçıların yanında ise eski gibi durduğu (EÜM 204), İbnülemin'in kuvvetli hafızasından faydalanarak kendi mizacıyla birleştirdiği hatıralarının Ali Efendi, Naima ve Şanizade'ninkilere benzediği (EÜM 396) ifade edilerek Naima'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

Nallı Dede (EÜM 55) İstanbul velilerindendir.

EÜM'de Tanpınar'ın tanıdığı yaşlı ve fakir bir kadının damadının iş bulması üzerine Nallı Dede gibi pek çok İstanbul velisine adadığı bir okka ekmeği anlatırken yüzünün aldığı ifadede Tanpınar'ın gerçek mutluluğu gördüğü söylenerek Nallı Dede'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 55).

Namık Gedik (MS 107) (İstanbul 1911- Ankara 1960) Türk devlet adamıdır. 1936'da İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini bitiren Gedik bir süre iç hastalıkları uzmanı olarak çalışmış, 1950'de DP'den Aydın milletvekili olarak seçilmiş, Menderes'in kurduğu hükümetlerde içişleri bakanı olarak görev yapmış, 27 Mayıs'ta tutuklanarak getirildiği Harp Okulunda intihar ettiği iddia edilmiştir (BL, 1992, 4463).

MS'de içinde bulunduğu hükümetin, insanların emniyetini sağlayan polis teşkilatının içine sicilleri temizlenerek psikopatları soktuğu ve böylece onları polis teşkilatını soysuzlaştırmaya çalıştığı ifade edilerek Namık Gedik'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 107).

Namık Kemal (YK 43, 65, 69, 72, 79, 81, 87, 88, 96, 104, 110, 117,136; ED 19, 23- 26, 30, 34- 36, 56, 63, 70, 72, 79, 84, 88, 106, 108, 113, 114, 116, 122, 124, 129, 135, 137, 138, 140, 142 -144, 149, 154- 159, 163, 168- 185, 186, 188 -202, 204, 209, 245, 246, 253, 258, 274, 286; OATET 7, 19, 86, 98, 112, 117,118, 126, 143, 149 -153, 167, 174, 175, 180, 181, 185, 188, 192-194, 210, 214, 215, 221- 227, 228, 229, 232- 234, 237, 240, 246, 249- 253, 257, 259,260, 262, 265- 277, 281- 284, 289, 293- 295, 297, 299, 300, 304- 309, 313, 322, 325, 327, 328, 329, 339, 341- 444, 447-451,454,

457-459, 461, 462, 473-477, 479, 481, 483, 489- 491, 494, 496, 500,502, 503, 504, 506, 508, 509, 514,515, 518, 521, 526, 527, 530, 549, 554, 562, 563, 565, 569- 571, 575- 577, 581, 588, 590, 591, 592, 594-599, 604, 605, 608; **EÜM** 27, 56, 57, 62, 67, 72, 75, 76, 104, 108, 119, 173, 193-195, 203, 209, 212-218, 220-246, 248-252, 254, 257, 260, 265, 275, 276, 322, 382, 389, 440, 518, 519; **TF** 3, 10; **YG** 276, 310; **MS** 180, 189, 259, 260, 262) (Tekirdağ 1840- Sakız adası 1888) Edebiyatımızın önemli şair ve yazarlarından. Kültürlü bir ailenin çocuğu olan Namık Kemal ilköğrenimini İstanbul'da tamamlamış, daha sonra özel derslerle kendini yetiştirmiş, Leskofçalı Galib Bey'le tanışarak Encümen-i Şuârâ'ya katılmıştır. 1862 yılında Şinasi ile tanışarak eski şiir geleneğinden tamamen kopmuş ve beraber Tasvir-i Efkâr'ı çıkarmaya başlamışlardır. Girdiği Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin varlığından hükümetin haberdar olması üzerine Şinasi'nin yanına Paris'e kaçmış, burada Mustafa Fazıl Paşa'nın maddi desteği ile hayatını sürdürmüştür. Burada Ziya Paşa ile birlikte Hürriyet gazetesini çıkarmışlar, 1870'de Sadrazam Âli Paşa ile barışması üzerine Namık Kemal İstanbul'a geri dönmüştür. Bir süre sonra İbret gazetesiyile birlikte tekrar muhalefete başlayan Namık Kemal Vatan yahut Silistre piyesinin oynanmasından sonra meydana gelen olaylardan dolayı Mogosa'ya sürgüne gönderilmiştir. Otuz sekiz ay burada kaldıktan sonra Mutar V'in tahta çıkmasıyla İstanbul'a geri döndüyse de padişahın aleyhinde suçlanarak önce Midilli adasına, daha sonra Rodos ve ardından Sakız adasına gönderilmiş, burada vefat etmiştir. Devrinde bir fikir adamı olduğu gibi edebi alanda ileri sürdüğü görüşleri ve eserleri tam bir yol açıcı olmuştur. Yeni Türk edebiyatının bir nevi ilk beyannâmesi olarak kabul edilen Lisân-ı Osmânînin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir makalesi edebiyatımız için oldukça önemlidir. Vatan ve hürriyet kavramlarıyla adı özdeşleşen Namık Kemal özellikle 'Hürriyet Kasidesi' şiirinde bu konuları çok yoğun bir şekilde işlemiştir. Halkın aydınlatılmasına da önem veren Namık Kemal okulların artırılması, kızların erkeklerle eğitim görebilmesi, şehirde çıkan yangınlar için tedbirler alınması, kadın hastanelerinin kurulması gerektiğini yazılarında kaleme almıştır (Parlatır, 2006, 20- 288; Kolcu, 2004, 175, 176).

YK'de pek çok yerde Namık Kemal'e atıfta bulunulmuştur. İlk atıf Yahya Kemal'in 'Üç Tepe' adlı makalesi etrafında yapılmıştır. Yahya Kemal

bu makalede Milli Savaşa kadar Namık Kemal, Hamit gibi edebiyatçıların şiir ve romanlarında sadece iki tepeden yani Çamlıca ve Tepebaşı'ndan edebiyata bakıldığını eleştirmekte, ancak Harb-i Umumî ile beraber edebiyatın Metris Tepe'den bütün vatana doğru genişleyeceğini söylemektedir. Tanpınar Yahya Kemal'in bu eleştirisinin onun kendi içinde oluşturduğu felsefesinin ilk adımını oluşturduğunu dile getirmektedir (YK 43). Diğer atıf ise Yahya Kemal'in Paris'te bulunduğu dönemle ilgili olarak yapılmıştır. Abdülhamit'e karşı muhalefet olan Jön Türklerin edebiyatı bir silah gibi kullandıkları bir ortamda Namık Kemal'in eserlerindeki ihtilâl ve ideal havasının devam ettiği dile getirilmektedir (YK 65). Eski edebiyattan gelen yenilik adamları arasında saydığı (YK 69) Namık Kemal'in ferdiyetçilik anlayışının tıpkı Hamit'te olduğu gibi dayanaksız kaldığı (YK 72), Hüseyin Rahmi'nin dilinin Namık Kemal'e yakın olduğu (YK 79) diğer göndermelerde söylenmektedir. Sayfa 81'de ise Servetifünun döneminde bir tarafta Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazan Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi gibi popülist yazarlar varken, bir tarafta İkdam'da Suavi, Ahmet Vefik Paşa ile başlayan tarihçi ve dilci Türkçülüğün sesi bulunmaktadır. Burada Tanpınar, Ahmet Rasim, Ali Kemal ve Namık Kemal edebiyatının devamı olan romancıları bir tarafa bıraktığının söylemekte ve Namık Kemal'e atıfta bulunmaktadır (YK81). Diğer atıfta ise Tanpınar, Tefik Fikret'in son dönemlerinde Rübab'ın Cevabı ve Ferda'dan sonra Namık Kemal'in yerini tutmak istermiş gibi görüldüğünü, hatta onu geçen yıkıcı bir tarafı olduğunu söylemektedir (YK 87,88). Ziya Gökalp'ten kırk sene evvel edebiyatımızın Namık Kemal ve Hamit ile birlikte romantizmi yaşadığını söyleyen Tanpınar, Namık Kemal'in Hugo etkisinde olmasına rağmen realist roman ve tezli tiyatro yazdığını söylemekte ve yazarın edebiyat-ı hakikiye dediği şeyin bu olduğunu düşündüğünü dile getirmektedir (YK 96). Tanpınar son atıflarda ise Hâşim'in eskilerden Namık Kemal'i de eleştirdiğini (YK 104), şairin dili gerektiği gibi işleyemediğini (YK 110), serv-i sîmin imajının Cevdet Paşa'dan Namık Kemal'e kadar kullanıldığını (YK 137) ve son olarak Namık Kemal'in edebiyatımızda Nedim'i en orijinal şair olarak görmesine kendisinin de katıldığını söylemektedir (YK 117).

ED'de pek çok yerde Namık Kemal'e atıf yapılmıştır (ED 64 19, 23-26, 30, 34- 36, 56, 63, 70, 72, 79, 84, 88, 106, 108, 113, 114, 116, 122, 124,

129, 135, 137, 138, 140, 142 -144, 149, 154- 159, 163, 168- 185, 186, 188 - 202, 204, 209, 245, 246, 253, 258, 274, 286). Bu atıflarda Ahmet Mithat'ın Namık Kemal'den önce esir kız konusunu yazdığı (ED 19), 1870'lerdeki ilk romancıların Emin Nihat, Namık Kemal ve Ahmet Mithat olduğu (ED 23), Namık Kemal'in olgunluk dönemi eseri olan Cezmi'nin onun kırk iki, kırk üç yaşlarında iken Abdülhamit istibdatı zamanında yazdığı, bu eseri yıkılış devrinin başlaması için kaleme aldığı çünkü cemiyetin meselelerini böyle zamanda ortaya atabildiği, Cezmi'nin Mithat Paşa veya Genç Osman olduğu, eğer Cezmi'nin sipahi ocağı olsaydı imparatorluğu kurtarabileceği, Abdülhamit'in muharrirlerden Âli ve Ahmet Mithat'ı çok, Namık Kemal'i ise biraz sevdiği, tenkit yoluyla da olsa bir fahişeye acımakla Ahmet Mithat ve Namık Kemal'in diğer yazarlardan ayrıldığı, Mithat Cemal Kuntay'ın Namık Kemal adlı eserinin okunmasının tavsiye edildiği (ED 24), Fatih, Selim, Emir Nevruz gibi insanların portrelerini çizerek monografi yazdığı, Bahar-ı Dâniş'i tercüme ederek Şark üslubunu öğrendiği, piyes, roman yazdığı, romantizm devri romanını okuduğu, Dumas'ın Üç Silahşörler'indeki D'Artagnan'ın çocukluğunun Cezmi'nin büyümesine benzediği, Adil Giray ile Cezmi'nin arkadaşlığının Monsieur Saint Marge ile de Tuiller'nin arkadaşlığına benzediği, Akif Bey romanının da Colonel Chabert'i anımsattığı, 1862'de yazılan Sefiller'in romantizminin her kitap da olduğu gibi Namık Kemal'de de etkili olduğu (ED 26), Cezmi'yi yazdığı süreçte "initaf" (temayül) kelimesini çok kullandığı, Cezmi'yi Hugovari ancak Hugo'dan ayrı bir roman yazdığı, Sefiller'de gündelik hayatın, Cezmi'de ise imparatorluk hayatının anlatıldığı, mezar ve ölü imajını sık kullandığı, su ile mezar arasında ilişki kurduğu (ED 30) söylenmiştir. İntibah'taki Ali Bey'in babanın şefkati ile sarılı pederşahi bir aileden geldiği, Namık Kemal'in "merdâne" kelimesini çok sık rastlandığı, romanlarında tablo vermediği, ciriti anlatamadığı, romantiklerde turnuva oyunlarının çok olmasına rağmen Namık Kemal'de olmadığı, mahalli rengin, tasvirin bulunmadığı ancak bununla birlikte müşahedenin bulunduğu (ED 34), onun ahlakında bir tür santimentalizmin olduğu, bunun Moliere'in Tartuffe'sine benzediği, nur ve ruhun onun için iki önemli imaj olduğu (ED 35), Namık Kemal'in angoisse (kaygı) taşımadığı, kendi meselelerini kendi içinde hallettiği, Yahya Kemal'in rüyalar üzerinde fazla durmak istememesine rağmen onun sanatını rüyalara yaslamak istediği, ilk defa Namık Kemal'in

mektubu romanda kullandığı, böylece romanı (Cezmi) tarihilikten kurtararak psikolojik duruma soktuğu, Cezmi'de şark santimentalizminin bulunduğu, bu nedenle Perihan'ın Adil Giray'ın kucağında ölmek istediği, Hamit'te de, Namık Kemal'de de ölümlerin arka arkaya olduğu (ED 36, 40), “*Vatan uğrunda ölürüm.*” diyerek toplum adına ölümü inkâr etmeye gittiği (ED 56), Beşir Fuat'ın bahsettiği natüralizmden Namık Kemal'in kendi içinde romantik olan edebiyatını etkilediği (ED 63), İntibah'ta Ali Bey'in romanının eski evin yıkılışının oluşturduğu (ED 70), Cevdet Paşa'nın Tarih-i Cevdet'i 1826'da bitirşini bir mektubunda eleştirdiği, ittihat-ı İslam fikrinin Namık Kemal'den beri var olduğu (ED 72), Namık Kemal'in Garp'tan edebi şekilleri, Servetifünun şairlerinin de hassasiyeti getirdiği (ED 79), Fikret, Hamit, Namık Kemal ve Şinasi'nin beyit fikrine zıt olan inkişaf eden manzume fikrini getirdiği (ED 84), Yahya Kemal'le birlikte Türkçe'nin konuşma dili dışında özel bir lisanla dinlendiği, bunun devrin şiiri olduğu, “Ses”i ya da “Açık Deniz”i Namık Kemal'in okusaydı seveceği, Hamit'inse reddeceği (ED 88), Hamit'in zaman ve muhit içinde sosyal bir ürün olduğu, Tanzimat'tan on üç, Namık Kemal'den on üç, on dört, Şinasi'den yirmi beş, yirmi altı sene doğduğu (ED 106), Hamit'in Londra iken Namık Kemal'in vefat ettiği (ED 108), onun Namık Kemal'inki gibi ciddi ve klasik bir eğitim almadığı (ED 113), kullandığı mukayyed kafiye nedeniyle kafiyenin gözükmemesine ilk önce Namık Kemal'in ve Tefvik Fikret'in çattığı (ED 114), Namık Kemal'in yazdığı divanı ile dile karşı sorumlu olduğu, divanın Hersekli Arif'in üslubunu taşıdığı, gereksiz sözcük kullanıldığı ancak yanlış kullanımın bulunmadığı (ED 116), Hamit'teki ideal babanın Namık Kemal ve Mithat Paşa iken, zalim babanın ise Abdülhamit olduğu (ED 122), Hamit'in de Namık Kemal'in de Garba karşı ittihat-ı İslam fikrini savundukları (ED 124), Namık Kemal'in aydınlık taraflarının çok olduğu, tarihi mevzulardan piyes yazmasının ve halk hikâyelerini başka şekle sokmasının yaptığı en iyi şeyler olduğu, onun mistik lugatı bildiği ve bunu kendisine mal edebildiği, eserlerindeki kahramanının kendisi olduğu, Magosa'da Dostoyevski gibi bir hayat sürmediği, ızdırabını başkalarınıninkiyle birleştiremediği, hürriyet fikrini peygamberi kendisi olmak şartıyla benimsediği (ED 129), Tanzimat muharrirlerinde hissin kendisinin yerine taklidinin bulunduğu, Namık Kemal'in aslanlar gibi kükremesine rağmen eserindeki Celal'in sessiz kaldığı (ED 135), Tanzimat yazarlarının her

işi olduğu gibi tiyatroyu da kolay gördüğü ancak tiyatro için hayat ve insan üzerine düşünmenin, tiyatronun kendine mahsus konuşmasının da bu düşüncelerin üzerine temellendirilmesi gerektiği, Tanzimat'a kadar bu meseleler üzerinde durulmadığından Namık Kemal'in İntibah'ta konuşmanın üstünden atladığı, Cezmi'de ve Celaleddin Harzemşah'ta konuşmayı biraz yakladığı, Tanzimat yazarlarının genellikle tiyatro dili yerine roman dilini kullandığı (ED 137), Osmanlı aydınları Tanzimat'ta romantizme yönelirken Avrupa'da realizm ile natüralizmin yaygınlaştığı ve natüralizmin dilinin nesir olduğu, bu dönemde Shakespeare'in söylediği “*Nesir ile şiir karışabilir.*” sözünden Osmanlı aydınlarının faydalandığı ve insanı yaratmayı denedikleri, Namık Kemal'in de Vatan yahut Silistre'de Abdullah avuş'u bazı cümleleri tekrar ederek meydana getirdiği (ED 138), Tanzimat'ın ilk yıllarında Namık Kemal'in tiyatroyu his zannederek onun dilini yapmak istediği, Namık Kemal'in nidalarla konuştuğu (ED 140), onun tiyatrolarında mevzunun sütün gibi ylseldiği, Hamit'te ise bir funda gibi enine genişlediği (ED 142), Namık Kemal'in tiyatrolarının üstünlüğünün ise sahnenin mevcudiyetinden geldiği, Namık Kemal'in, Direktör Ali Bey'in, Ahmet Vefik Paşa'nın sahne ile temasının bulunmasına rağmen Hamit'in böyle bir tecrübesinin olmadığı, bu nedenle Hamit'in oynanmayan tiyatro yazdığı, ilk tiyatro teşekkülü olan Güllü Agop için Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre'yi, Recaizade'nin Vuslat'ı Ebüzziya'nın Ecel-i Kazâ'ı, şemsettin Sami'nin Besa'ı yazdığı (ED 143), Hamit'in üçüncü tiyatrosu olan İçli Kız'ı kaleme alırken Namık Kemal'in Hugo'nun Hernani'sine nazire olarak yazdığı Zavallı ocuk'tan etkilendiği (ED 144), Toromtor'un “*Biz devlet kapısında memur değiliz, fakat milletin selameti için çalışmaya mecburuz!*” sözünü Namık Kemal'in “ekildik izzet  ikbal ile bâb-ı hkmetten.” diyerek ifade ettiği (ED 149), Namık Kemal ve Ziya Paşa tarafından Hürriyet gazetesinin anahtar kelimelerinin hürriyet, meşrutiyet, milletin mazi ve kültür meselelerinin olduğu, daha sonraları Namık Kemal'in gazeteden ayrıldığı, Mustafa Fazıl Paşa'nın Ali Paşa'ı öldürmeleri için Namık Kemal ve Ziya Paşa'ya bir milyon lira teklif ettiği ancak Ali Paşa'nın ölümünden sonra anlaŝmayı kabul eden Ziya Paşa'ya para ödemeyi kestiği (ED 155), Yeni Osmanlılar Cemiyetinin ortaya çıkması nedeniyle Ziya Paşa'nın Girit'e gittiği dönemde Namık Kemal'le tanıştığı ancak bir rivayete göre daha önce bir yerde karşılaştıkları (ED 156),

Abdülaziz'in son senelerinde Namık Kemal'in sürgüne gönderildiği, Ziya Paşa'nın Şurayı Devlet âzâsı ve parasız olduğu, para kazanmak için Harâbât'ı yazdığı, V. Murat tahta geçtiğinde ise Mabeyin başkâtibi olduğu, Namık Kemal ve arkadaşlarının affı için uğraştığı, bir rivayete göre ise bunun padişahın istediği ama dile getiremediği (ED 157), Kanun-ı Esasi'yi Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın hazırladığı (ED 158), Ziya Paşa'dan daha çok Namık Kemal'e güvenildiği, bu nedenle Ali Paşa'nın sadece İstanbul'a geri dönen Namık Kemal'i kabul ettiği, Namık Kemal'in bir ayağının da Tanzimat'ın dışında durduğu (ED 159), Namık Kemal'in de Ziya Paşa gibi ölümden korkmadığı, kahraman için ölümün hayatın kendisi, devamı olduğu (ED 163), Ziya Paşa ve Namık Kemal'le birlikte "hür", "hürriyet" kelimelerinin edebiyata girdiği, Namık Kemal'in Rüya adlı eserinde hep ideal ışık varken Ziya Paşa'nın Rüya'sında ihtiras, realite olduğu, bu durumun aslında ikisinin arasındaki farkı verdiği (ED 168), Namık Kemal'in realiteyi karşısında daima tenkitte kaldığı, Ziya Paşa'nın da eski- yeni, istikbal karşısında doludizgin gitmediği, Namık Kemal'in eskiye bakışının Ziya Paşa'dan farklı olduğu, Ziya Paşa'nın Garba doğru giderken birden korkarak geri çekildiği, bu nedenle üslubunu bir türlü düzeltemediği, dil konusunda Namık Kemal'in Ziya Paşa gibi "*Beklemeye vaktim yok.*" demediği, onun realizminin zamanı ölçtüğü, kendi eserlerini tecrübe diye ortaya koyduğu, dil teşekkül etmeyince edebiyatın olmayacağını ifade ettiği, onun makale, tenkit, roman, hikâyenin kapısını açarken Ziya Paşa'nın yeni türleri denemekten korktuğu ve eskiye döndüğü, Namık Kemal'in edebi nesre kurmaya çalıştığı, onun için hayal ve imajın ayrılmaz şeyler olduğu, gazete makalelerinde bile imaj kullandığı (ED 169), onun için kayıtsız şartsız ileri hamlenin bulunduğu, bu rüyası uğruna realiteyi untabildiği, onun idealistliği karşısında Ziya Paşa'nın politikacı ve bencil olduğu (ED 171), Namık Kemal'in eski ile alakasını tamamen kestiği, bu yolda kaldığı, Ziya Paşa'nınsa Harâbât içinde kaybolduğu, Ziya Paşa'nın çok okunduğu ancak halkta dağılıp kaybolduğu, Namık Kemal'in ise "mission" sahiplerince okunduğu, onun her sanat eserinde kendisinden sonra gelecek ustalara bir mektup bıraktığı (ED 172), Ziya Paşa'nın düşünemeyen insana düşünebiliyor hissini vermesinden dolayı halkın onu sevdiği, Namık Kemal'inse halkı düşündüremese de coşturduğu, hislerinin coşkusu Namık Kemal'i geri bulanların bile sevmesine neden olduğu, onun yazı masasını

âdeta sokak ortasına kurduğu, Namık Kemal'in asıl eserini Ziya Paşa ile dostluğu bittikten sonra verdiği (1871), ondan önce gazeteci olduğu, onun Avrupa'dan döndükten sonra Namık Kemal olduğu, Ziya Paşa'da aktüalitenin, Namık Kemal'de ise fikir ve şiddetin galip geldiği, Ziya Paşa eskinin değişeceğine inanmadığı için eski eserlerini yakmadığı, eskiden ve politikadan ayrılmadığı, Namık Kemal'inse "Biz onlardan farklıyız, başka edebiyat yapacağız." dediği ve eski eserlerini yaktığı (ED 173), Namık Kemal'in Osmanlı'da bir, Avrupa'da üç sene olmak üzere dört sene gazetecilik yaptığı, İbret'ten itibaren mürşit olduğu, Namık Kemal'in sadece istikbale bakan insan olduğu, onun için kanunların yapılması şeriatın ayrılmak demek olduğu, onun ve Ziya Paşa'nın devrinde eskinin canlı bir şekilde yaşadığı, bu nedenle Namık Kemal'in dilde ve edebiyatta yeni bir tecrübenin yaşanabileceğini ve büyük bir değişikliğin olacağını düşündüğü, Nefî gibi sürekli "hayâlât" yazılmamasını istediği ve Ziya Paşa'ya "*Nefî gibi değil Lamartine gibi yaz!*" dediği, Avrupalı şiir yazabilmek için önce Avrupalı olunmasının gerektiği, Genç Osmanlılara dâhil olan Hüsnü Paşa'nın Namık Kemal'le bağlantısının bulunduğu, ona yardım ettiği, Ziya Paşa'nın düşman edinme konusunda emsalsiz olduğu, Namık Kemal'inse temkinli davrandığı (ED 174), eserlerinde belirli bir şahıs yerine sistemi, fikri eleştirdiği, Ziya Paşa gibi memur ocağında yetişmediğinden onların dilinden konuşmayı, ısırılmayı bilmediği (ED 175), hem edebiyatta hem de toplumda onu kadar etkili bir kişinin olmadığı, Tanzimat'a aydınlık getirdiği, cemiyete hürriyet, nizam fikirlerini aşıladığı, Türk edebiyatına yeni türler getirdiği, edebiyatı Batılılaştırmaya çalıştığı, Ahmet Mithat'tan sonra ilk derli toplu roman olan İntibah'ı yazdığı, Şinasi'den sonra ilk önemli tiyatronun Namık Kemal'le geldiği, tenkidin ise doğrudan doğruya onun eseri olduğu, eseri içinde ele alındığında daima eleştirilecek tarafları olduğundan münekkit olmadığı, Türk edebiyatında edebi nesre onunla başladığı, ilk büyük gazeteci sayılabilecek Namık Kemal'in yeni nesri icat eden adam olduğu, onun nesrinde rahatlık bulunduğu ancak bazı cümlelerinin ise devrinde bile alay edilebilecek taraflarının bulunduğu (ED 176), yeniliğin sembolü olmak için her yönüyle hazır olan Namık Kemal'in temsilcisi olduğu değişimi önce bizzat kendi hayatında gerçekleştirdiği, 1812- 1814'te doğan Cevdet Paşa neslinin medrese tahsili yaptığı, 1826'da doğan Şinasi- Ziya Paşa nesli ile 1840'ta

doğan Namık Kemal neslinin ise yeni yetişme tarzı içinde yetiştikleri, Namık Kemal'in saray çevresini iyi tanıyan bir ailede yetiştiği, padişahtan iltifat gören babasının üzerinde büyük bir tesir bırakmamakla beraber onu frenlediği, Tekirdağ' da doğan Namık Kemal'de Rumeli ve Anadolu hatıralarının çok canlı bulunduğu, bir kahraman aradığı zaman Süleyman Paşa'yı bulduğu, edebiyata şiirle başladığı, on dört, on beş, yaşlarında divanı bulunduğu ve on sekiz yaşında iken beğenilmeye başlandığı söylenilen bu ilk dönem şiirlerinin eski zevk bakımından önemli olduğu, Tercüme Odasının ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin hayatında önemli yer teşkil ettiği, 1863'te Tercüme Odasına girdiğinde burada şinasi ve eserleriyle tanıştığı, Fransızca ğrendiği, Sadullah Paşa, Ebüzziya Bey gibi devrin gençleriyle bir araya geldiği, o dönemlerde çıkan Mirat'ta Montesqieu'dan tercümeler yapmaya başladığı, Namık Kemal'in şinasi'nin Münacaat gibi şiirlerinden, Reşit Paşa'nın ise nesirlerinden etkilendiği (ED 177), şinasi'nin gazete üslubunu, Münif Paşa'nın, Ziya Paşa'nın, Cevdet Paşa'nın üsluplarını gördüğü ancak onun nesrine asıl tesir edenin şinasi'nin Münacaat'ı olduğu, bu nedenle az da olsa şinasi'nin adı geçtiği, 1864- 1865'te şinasi'nin Avrupa'ya gitmesiyle gazetenin başına geçen Namık Kemal'in çok sevildiği, her konuda Reşit Paşa tarzında makale yazmasını çok iyi bildiği, Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin kurucularından olduğu, daha sonra azalarla birlikte Avrupa'ya kaçtığı, kaçmadan önce devri için kıymetli olan Ramazan Mektupları, Lisan-ı Osmanı'nın Edebiyatı Hakkında Bazı Mlhaztı şmildir, Tıbbiye Tahsili slbu ve Yangın'ı yazdığı, yaradılış olarak gürültücü bir insan olan Namık Kemal'in bu dönemde bir gecede Ebüzziya'ya dikte ettirerek Devr-i İstila'yı meydana getirdiği, Avrupa'ya giderken Tasvır-i Efkr'ı Recaizade'ye bıraktığı, iki, üç ay sonra Abdülaziz'in Avrupa'ya gittiği (ED 178), Cemiyet'te Mehmet, Nuri, Reşat ve Asaf Beylerin ihtilalci grup olduğu, Suavi'nin ise tek başına bir grup olduğu, Ziya Paşa ile Namık Kemal'in ise bir üçüncü grup oluşturduğu, Ziya Paşa'nın ayrılması ile Namık Kemal'in yalnız kaldığı, Hürriyet gazetesinden sonraki dönemin Namık Kemal için önemli üçüncü merhale olduğu, kendisinin affedilmesi üzerine 1870'te Avrupa'dan İstanbul'a döndüğü, Ali Paşa'nın ondan şark meselesine dair bir rapor istediği, Namık Kemal'in Ali Paşa'ya gazetecilik yapmayacağına dair söz verdiği ve onun ölümüne kadar yazı yazmadığı, 1880'den sonra Hemdem adlı şiir kitabı

bulunan Mehmet Bey'i bırakıp bir matbuat ajanı olan Ebüzziya Bey'e bağlandığı, Ali Paşa'nın ölümünden sonra Namık Kemal'in İbret'i çıkarttığı, 1840'tan beri ecnebilerin taşıdığı tiyatronun Namık Kemal'le mahalli bir karakter aldığı, Vatan yahut Silistre'yi yazdıktan sonra 1873'te Magosa'ya sürüldüğü, Namık Kemal'in burada kendisini edebiyata verdiği ve sükûnu bulduğu (ED 179), Ali ve Fuat Paşa'nın ölümünden sonra geriye Veliâht V. Murat'ın, Mithat Paşa'nın, Namık Kemal ve arkadaşlarının kaldığı, Namık Kemal'in dördüncü devresinin ise Kanunuesasi ile başladığı, Kanunuesasi'yi hazırlama komisyonunda yer aldığı, halkın onu Mithat Paşa gibi sevdiği, bu sırada Tercüme Odası'na girdiği, II. Abdülhamit tahtta geçtikten birkaç ay sonra 113. maddeye dayanarak Mithat Paşa'yı sürgüne gönderdiği, Ziya Paşa'nın Suriye valiliğine gittiği, Namık Kemal'in ise bazı ufak hadiselerle hapse atıldığı ancak Sami Paşazade'nin ve Suphi Bey'in yardımlarıyla hapisten çıktığı, hapisten çıktıktan sonra Midilli, Rodos gibi yerlerde mutasarrıflık yapan Namık Kemal İstanbul'a dönemediğinden eski otoritesini kaybettiği, bir memur gibi olduğu (ED 180), 1884'te Rodos'a ve Sakız'a tayin edilen Namık Kemal'in 1888 günü çifte zatürreden vefat ettiği, Namık Kemal ve arkadaşlarının Paris'te bulunduğu dönemde Fransız edebiyatının önemli bir değişiklik yaşadığı, romantiklerin yerini Parnasların aldığı, romanın ise realizmi esas kabul ettiği söylenmiştir. Tanpınar Namık Kemal'in hayatını şu şekilde de birkaç evreye ayırmanın mümkün olduğunu söylemektedir: Divan tarzı şiirler yazdığı dönem, İstanbul'a geldiği ve Şinasi'ye rastladığı devre arası, yüzünü Batı'ya çevirdiği dönem, Şinasi'nin Avrupa'ya gittiği dönem, Namık Kemal'in Avrupa'ya gittiği dönem, Hürriyet'i bırakıp İstanbul'a döndüğü dönem (ED 182). Ayrıca II. Abdülhamit'in üç gün önce beraber yemek yedikleri Namık Kemal'i sürgüne gönderdiği (ED 183), Namık Kemal'in sadrazam olmak istediği, Tefvik Paşa, Hilmi Paşa gibi sadrazamların Kemal'in kâtibi olduğu, adalet sahibi olan Namık Kemal'in çocuk tabiatlı, paraya alışkın, eğlenmeyi seven, midesine düşkün, aynı zamanda ailesine, çocuğuna düşkün, bohem, vakur insan olduğu, hayatının en büyük tesadüfünün Şinasi olduğu ve sonuna kadar ona bağlı kaldığı (ED 184) ifade edilmiştir. "*Namık Kemal'in en büyük eseri, edebiyatı tesis etmesidir; bu havadır, harekettir.*" diyen Tanpınar onun önce şair olarak edebiyatta görüldüğü, onu terbiye eden noktanın da bu olduğunu söylemiştir (ED 185).

Namık Kemal'in şiirlerini Şinasi'den öncekiler, Şinasi'yle tanıştıktan sonraki şiirleri, Hamit'in Sahra'sından sonra yazdıkları olmak üzere üçe ayıran Tanpınar onun eski şiirlerinin Yenişehirli Avni ve Leskofçalı Galip'in şiir anlayışından etkilendiğini, ilk şiirlerinde parlak hayallerle güzel söylemeyi denediğini (ED 185), bunlarda dikkati çeken "şehid", "şehid-i aşk" kelimelerinin Şinasi'yi tanıdıktan sonra azaldığını, eski tarzda da ustaca şiirler söyleyen Namık Kemal'in Hamit'in tesiri altındaki yazdığı şiirlerde iki zevk arasında bocaladığını, onun bir edebiyat yaratmaktan önce bir insan yaratmak yolunda olduğunu (ED 186) ifade etmiştir. XVIII. asra kadar tiyatronun çok tutulduğu, XVIII. asırdan sonra ise romanın ortaya çıktığı, Namık Kemal'in ilk romanını yazmasının 1874'ü bulduğu, Türk edebiyatının ancak XIX. asrın üçüncü yarısında romanla tanıştığı, Rus romanında önce Rusya'da Avrupalı okuyucunun yetiştiği, sonra roman yazıldığı ancak Türk edebiyatında ise Avrupa lisanını ilk öğrenenlerin roman yazdığı, Namık Kemal'de asıl meselenin insanın kendisi olduğu, onda sık sık "efkâr ve hissiyât-ı âliye", "efkâr ve hissiyât-ı beşeriyye"nin geçtiği, romancı olarak sık sık Balzac ve Hugo'yu, daha seyrek olarak da Goethe'yi, Alfred de Musset'i zikrettiği, Vigny'nin Cinq-Mars adlı romantik romanını okuduğunun tahminen bilindiği, ayrıca Alexandre Dumas'ın romanlarından bahsettiği (ED 189), romana biyografi vasıtasıyla başlayarak cemiyete önce kahraman tipini teklif ettiği (Fatih, Yavuz Sultan, Selâhaddin-i Eyyûbî, Emir Nevruz), sonra bunları roman yaptığı, ikisinin de insan merkezli olmasından yararlandığı, Namık Kemal'in tarihin edebiyatını yapmak istediği, Kanije Muhasarası, Devr-i İstilâ gibi küçük biyografilerle hem edebiyat tarihinin temelini attığı hem de biyografiyi tanıttığı, daha sonra Cezmi ve İntibah romanlarını yazdığı, bunlardan birinin ideale, diğerinin psikolojiye gittiği, İntibah'taki esas fikrin terbiye meselesi olduğu, Namık Kemal'in bu eseri "Ben Akif Bey'i, iştretin tesirini göstermek için yazdım." dediği, romanında iyi ve kötü tiplerin bulunduğu (ED 190), kötü tiplerin de daimî kötü tip (Abdullah Efendi) ve değişen kötü tip (Ali Bey) olmak üzere ikiye ayrıldığı, mutlak iyinin ve mutlak kötünün romantizmden geldiği, intikam hissinin de romantizmin masalı olduğu, doğal bir özellik olan kıskançlığın eski edebiyatta "rakîb" kelimesiyle muazzam bir yer tuttuğu, Namık Kemal'in de hayatında sonradan tiksindiği bir kadının bulunduğu (ED 191), İntibah'ın mukaddimesinde psikolojik bir

tahlil yapmak istediğini söylediği ancak cemiyetin buna hazır bulunmadığı, Mes Prisons mukaddimesinde “*Ben zaaf kabul etmem!*” dediği, onda zaafın teşekkül etmediği, romanın başında Çamlıca’nın bulunduğu, bu durumun onun eski şiire bağlılığını gösterdiği, romana Şarklı havası vermek için hayellerin buradan aldığı, konuşmanın az ve zayıf olduğu, eserin Şinasi’nin Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye’sine ithaf edildiği, yazarın eserde özellikle insanın yetişmemesi üzerinde durduğu, eserin imajlarının terbiye veren bir tarafının bulunduğu, Namık Kemal’in Garp edebiyatından daha çok eserler okumaya başlamasıyla daha iddialı ideolojik eseri olan Cezmi’yi yazdığı, üslubu yenileyerek tamamen Garpli bir üslup yaratmak istediği ancak eserini müzik, resim gibi diğer sanatlarla beslemesini bilmediği, “*Ben çalıkuşu değilim ki öteyim!*” dediği, teganniye reddettiği, jest ve hareketi kullanmadığı (ED 192), cirit oyunu sahnesinin eserin en başarılı bölümü olduğu, eserin tüm ilgisinin ittihat-ı İslam fikri üzerinde toplandığı, eserde ayrıca Osmanlı’nın gücünün zayıfladığını göstermek istediği ancak başaramadığı, eserin fatalite (ölümcül) tarafının ise Alfred de Vigny’nin Cinq-Mars’ını hatırlattığı, Namık Kemal’in iyi bir askeri tarih yazarı olduğu ancak evocation (çağırışım yapma) tarafının zayıf olması nedeniyle bir Hugo olamadığı, kalabalık bir kahraman topluluğunun olmasına rağmen bunların sadece model olarak eserde bulunduğu, entrikanın Acem sarayında başladığı, Namık Kemal’in esere niyetini aşikâr kılan bir Rönesans girizgâhıyla başladığı, burada XVI. asrın sadece tarihte kalan, sanata değinmeyen bir methini yaptığı, Şeyh Galip’in tesiri ile Adil Giray’ın çocukluğunu tarif ettiği bölümün Hüsn ü Aşk’taki Aşk bölümü gibi olduğu, eski motifleri yenileştirmeye çalışan Namık Kemal’in Adil Giray’ı Şeyh Galip’ten gelen bir ışıkla aydınlattığı, ondaki kadın karakterlerin kötülerinin şeytan, iyilerinin sıhhatli olduğu, bu tiplerin aşklarında ise garip bir romantizm bulunduğu, roman içinde mektup türünün ilk kez Cezmi’de kullanıldığı, bu mektuplarda effusion lirique (yayılan lirizm) bulunduğu (ED 193) ve Nouvelle Héloïse’i hatırlattığı, romanda kendisinin irade ve insan telakkisini gösteren bir terci-i bentin bulunduğu, Celâleddin Harzemşah adlı eseri dışında hiçbir eserinin insan hayatına bu kadar değer vermediği, Namık Kemal’de ölüm ekonomisinin bulunduğu, hiçbir kahramanın boş yere ölmediği, fatalite ile iradenin birbirini yalanladığı, Namık Kemal’in Cezmi’yi yazdığı yıllarda romanın büyük bir atılım gösterdiği ancak onda böylesi bir

gelişmenin bulunmadığı, Hugo ve öğrencilerinin etkisi altında kalmış gibi görüldüğü, kullandığı sembolleri ondan aldığı, Hugo'da ahtapot, örümcek ağı, çölde kuma batan adam sembolleri bulunurken Namık Kemal'de de denizde boğulan adam, yangın sembollerinin olduğu, onda adaptasyon yerine böylesi bir taklit şeklini kullandığı, eserlerinde Namık Kemal'in aşk anlayışının görüldüğü, Akif Bey'deki Dilruba tipinin onun en çok beğendiği kadın olduğu, onun bir nymphomane (seks düşkünü kadın) olarak bütün varlığıyla eserde bulunduğu (ED 194), her ne kadar Akif Bey'i içki aleyhi için yazdığını söylese de eserin Dilruba'yı anlattığı, Namık Kemal'in sevdiği aşk tipinin Tahir ile Zühre'nin sembolleşmiş şekli olan Kara Bela adlı eserinde görüldüğü, onun romantizmle olan en belirgin temasının Celalleddin Harzemşah'taki Celal'in ikinci karısını birincisine benzetmesinde görüldüğü, ne Namık Kemal'in ne de Ahmet Mithat'ın sorunu tam bilmediklerinden para sıkıntısından bahsetmedikleri (ED 195), Namık Kemal'in Léon Cahun'un tesiriyle tarihe eğildiği (ED 286), onun felsefik bir temeli bulunmadığı ve psikolog olmadığı için aşkla ilgili makalesinde pek bir şeyin bulunmadığı, onun aşk psikolojisi üzerine yazdığı en ince, en düşünülmüş eserin Celâl piyesi olduğu, Rousseau'nun izlerinin bulunduğu Cezmi'deki mektubun tarif ve tasviri kaldırdığı, bu eserde Namık Kemal'in tarihçiliğinin romancılığına galip geldiği, ayrıca yine bu eserdeki gazeliyle Baki'den sonra en çok epiqué poési'ye (destansı şiir) yaklaşan şair olduğu (ED 196), Namık Kemal'de gülünç duran kadının erkek güzelliğinden bahsetmesi eyleminin eski edebiyatta ve eski Yunan'da bulunduğu, Fransız edebiyatında kadınla erkeğin bir arada bulunmasından dolayı şiirin saray ve salonlarda teşekkül ettiği, onun nur, can, şehit, yakıcılık sözcüklerini sık kullanmasının Encümen-i Şuara zümresini hatırlattığı, bir Avrupalı gibi aşkı anlatmak için teşbihlere başvurduğu ancak bu durumun onu tekrar eski edebiyata döndürdüğü, bu nedenle aşk konusunda yine hürriyet meselesine döndüğü (ED 197), Namık Kemal'in Cezmi'yi yazmadan önce Magosa'da ve Abdülhamit'in cülusu sırasında birkaç kez hapse girdiği, hapishane hayatının hürriyetinin uyku olduğu, bu nedenle eserde geçen mektubun psikolojik bir eser sayılabileceği ancak eserde konulan sınırlardan ileriye gidilmediği, aşk ve kadın anlayışının aynı olduğu, aşkı anlatırken sık sık ölüme geçtiği, bu durumun onun ahirette vuslata ulaşacağına inanan inançlı bir Müslüman olmasından kaynaklandığı,

onun için aşkın bir terbiye ve zevk kaynağı olduğu, kendi kendini terbiye ettiği, onun sekiz ve seksen rakamlarına düşkünlüğü bulunduğu, ona göre iyi bir nesrin kendi kendini kovalayan cümlelerden oluştuğu, onun cümlelerinin de kendi içinden çıktığı (ED 198), imajlarının göz önünde canlandırdıktan sonra yazdığı, sıfatsız yazılmayan nesirde Namık Kemal'in gerek Avrupa'nın pre-romantiklerinden gerekse eski şiirden beslendiği, bazı yerlerde hafif bir tasavvuf kullandığı, nesri zor yazdığı için edatlara sık başvurduğu, eski şiirdeki gibi cümlelerinde bir toparlamanın bulunduğu, tiyatroyu faydalı bir eğlence olarak kabul den Namık Kemal'in tiyatrolarının bir dava tiyatrosu olduğu, Hugo'nun tesiriyle romantik dramı tercih ederek klasik dramı reddettiği, muhayyilenin kudret eksikliğinden tiyatrolarını trajedi üzerine kuracak atmosferi yaratamadığı, en büyük eksikliğinin ise karakter yaratmasında ve üslubunda hissedildiği, karakterlerinin kendi kaderlerini gerçekleştiremeyecek kadar hayata yabancı oldukları, tiyatro dilinin teşekkül etmeyişinde de bunun bir payı bulunduğu, Şinasi ile aynı yaradılıştaki olmayışından dolayı onun yolundan gidemediği ve hayatın içine giremediği (ED 199), hiciv ve mizaha, tiyatro yazarı için en çok lazım olacak şey olan şahısları konuşurma yeteneğine sahip olmadığı ancak derli toplu piyes yazabildiği, Hamit'ten daha aklî olduğu, aktüel konuları, klasikleri, Fransızların III. İmparatorluk piyeslerini ve sahneyi sevdiği (ED 200), onun romantik bir fataliste (kaderci) olduğu, Gülnihal'deki konağın kaza ve kaderin sembolü olarak yer aldığı, bu eserde ilk defa sabahın ruhanî, denizin mezar olarak görüldüğü, Halit Ziya'dan itibaren yerinde kullanılmaya başlanılan edatların onda sık kullanıldığı (ED 202), Namık Kemal'in dedesi Abdülatif Paşa'nın merkeze ayan vasıtasıyla bağlı olduğundan aralarında mücadelelerin, entrikaların yaşandığı, Gülnihal adlı eserinin de bir bakıma bu olaylara dayandığı, Türk edebiyatına intihar fikrinin Namık Kemal'le girdiği, zehir şişelerinin ise Romeo-Juliet'ten geldiği, "*Sandalye-i hükümete çıkamam!*" siyasi deyiminin edebiyata girdiği, o zamana kadar sefirlere sandalye yerine kürsü verildiği, Namık Kemal'in bazı halk tabirlerini kullandığı (ED 203), onun ideal insan tipinin insana yardım etmekle tatmin olduğu, mevcut hece veznini Avrupalılaştırarak modern hece veznini Türk edebiyatına getirdiği (ED 204), Tanzimat nesrinin Şinasi ile başladığı, Şinasi'nin, Namık Kemal'in, Recaizade'nin, Hamit'in ve Seza'i'nin bir fikir

hanedanı olduğu ve nesrin onlar aracılığıyla yayıldığı, bu üsluplardan Şinasi ve Namık Kemal nesrinin galip geldiği, Garp ile en çok ilgilenen Namık Kemal nesri olduğu (ED 209), Vatan yahut Silistre’de “*Tiyatro, Avrupa memleketlerinin terakkisine her Şeyden fazla tesir etmiştir.*”, “*Tiyatro bilgiyi, görgüyü, zevki arttırır.*” dediği, bu nedenle tiyatro dilini kurmak istemesinde haklı olduğu, tiyatrodaki vatan sevgisini açıkça konuştuğu (ED 245), Osmanlı’ya marşın Abdülmecit Han zamanında 1864 savaşındayken İsmail Hakkı Efendi vasıtasıyla geldiği, Namık Kemal edebiyatının başlangıcının bu edebiyata yaslandığı, vatanî Şiirin önce Taşlıcalı Yahya ile başladığı, daha sonra Gazi Giray’ın,

“Râyete meylederiz kamet-i dil-cû yerine

Tuğa dil bağlamışız kâkül-i hoş-bû yerine”

beyitli Şiirinin bulunduğu, Namık Kemal’deki marşın ise Marseillaise’den geldiği, Vatan yahut Silistre’de Namık Kemal’in İslam Bey’e fazla yüklenmiş olduğundan Zekiye’nin açıkta kaldığı, Namık Kemal’in esere fikirleriyle fazla yüklenmiş olduğundan piyesin ağırlaştığı (ED 246), Yakup Kadri’nin yazdığı Hüküm Gecesi’nin Namık Kemal’in İntibah ile açtığı çığırın son halkası olduğu (ED 253), Namık Kemal’in İntibah’ta “*Türkçe’de romanı tecrübe etmek için yaptım.*” dediği ve Türk edebiyatının ilk romancısı olduğu (ED 258), onun tiyatrosunun da Zavallı Çocuk adlı eserinin olabileceği (ED 274) belirtilmiştir.

OATET’te pek çok yerde Namık Kemal’e atıf yapılmıştır (OATET 7, 19, 86, 98, 112, 117,118, 126, 143, 149 -153, 167, 174, 175, 180, 181, 185, 188, 192-194, 210, 214, 215, 221- 227, 228, 229, 232- 234, 237, 240, 246, 249- 253, 257, 259,260, 262, 265- 277, 281- 284, 289, 293- 295, 297, 299, 300, 304- 309, 313, 322, 325, 327, 328, 329, 339, 341- 444, 447-451,454, 457-459, 461, 462, 473-477, 479, 481, 483, 489- 491, 494, 496, 500,502, 503, 504, 506, 508, 509, 514,515, 518, 521, 526, 527, 530, 549, 554, 562, 563, 565, 569- 571, 575- 577, 581, 588, 590, 591, 592, 594-599, 604, 605, 608). Bu atıflarda Namık Kemal’le Azerbaycan Şairi Cabir’le birlikte eleştirdikleri eski Şiirin güzelliğe ait teşbihlerin aslında hükümdarın ait özellikler olduğu (OATET 7), İzzet Ali Bey’den Namık Kemal’e kadar Arap alfabesinin her harfi ile en az bir veya iki gazel söyleme modasının bir hüner olarak görüldüğu (OATET 19), Namık Kemal’in Tahrib-i Harabat’ta, Şiire yenilikler getirmek isteyen Vasıf için sadece İstanbul Türkçesi ile Şiir

söylemesi nedeniyle Acem taklitçisi Nabi gibi bir şair olmasının mümkün olmadığını belirttiği (OATET 86, 98), Şanizade'nin üslubunu bozulmuş olan eski edebiyata örnek olarak verdiği (OATET 112), uzun zaman unutulmuş olan Tabsıra'nın Ebüzziya'nın yardımları, Namık Kemal'in telkinleriyle çıkmış olduğu (OATET 117), Namık Kemal'in Akif Paşa'da bir mizacın adamı olmanın en iyi dersini bulduğu için ona gittiği (OATET 118), Namık Kemal'in on sene önce Londra için yazdıklarının Sami Efendi'nin cümlelerini genişletmekten öteye gidemediği (OATET 126), Abdülmecit zamanının son senelerinde yetişen Namık Kemal gibi gençlerin Said Bey'in Babıali'nin muhalefet fırkası adını verdiği çevrede kendilerini yetiştirdikleri (OATET 143), İstanbul'da Namık Kemal- Hamit mektebinin eserlerinden çok önce romantik tiyatro ve büyük komedinin çok eksik veya değişik çizgilerle olsa bile tanındığı (OATET 149), Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'un taşıdığı ahlaki değerlerle uzun zaman Namık Kemal- Hamit nesline tesir ettiği (OATET 150), Islahat Fermanı ile birlikte Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın Reşit Paşa'nın öğrencisi ve yakın iş arkadaşları olmaktan çıkarak önemli bir devrin mesuliyetinin almalarının, bundan sekiz sene sonra Namık Kemal'in Şinasi'nin yanında, yirmi sene sonra Hamit'in Namık Kemal'in yanı başında konuşmasına benzediği (OATET 151), Namık Kemal'in Osmanlıcılık ideolojisinin asıl kurucularından olduğu (OATET 152), Ziya Paşa, Namık Kemal ve Suavi'nin mücadelelerinde keyfi idareye son vermek ve 1856'yı karşılama düşüncesi ve gayretinin hâkim olduğu (OATET 153), Ahmet Cevdet Paşa'nın 93 mağlubiyetini hazmedemediği ancak bunu Namık Kemal gibi farklı bir tepkiyle gösterenlerden olduğu (OATET 167), Ahmet Cevdet Paşa'nın Kavaid-i Osmaniye'sinin çıktığı seneden Kısas-ı Enbiya'sının son parçaların yayınlanma tarihi olan 1896'ya kadar Türk nesrinin Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Mithat Efendi'nin tecrübelerini, Türkçeye getirdiklerini gördüğü (OATET 174), Ahmet Cevdet Paşa'nın Namık Kemal'e gönderdiği bir mektubunda hiçbir zaman teklif ettiği lisan düzenini kendi eserinde kurmadığını söylediği (OATET 175), Münif Paşa'nın Muhaverat-ı hikemîye adlı eserindeki yeni düşünceleri Namık Kemal ve Hamit'in piyeslerinde aşağı yukarı aynı çerçeve içerisinde yeniden verdiği (OATET 180, 181), Namık Kemal'in Tasvir-i Efkâr'ın ilk senesinde "zenci fıkrası" adlı yazısıyla gazeteye katıldığı, Şinasi'ye gazetede yardım ettiği ve Ebüzziya'yı tanıttığı (OATET

185, 214), Said Sermedi Bey hakkında Ebüzziya'nın 1848 ihtilaline birlikte katıldıklarını söylemesinin yanı sıra Namık Kemal'in bir mektubunda ondan bahsettiği, diğer bilgilerince Ebüzziya'nın tekrarı olmaktan öteye gitmediği (OATET 188), Şinasi'nin yaptıklarıyla tam zamanında karşılaşan Namık Kemal'in, onun şiirini diğerlerinin aksine yeniliğin kendisi olarak gördüğü (OATET 192), bir Ramazan günü Beyazıt Cami avlusunda gezerken bir satıcı çocuktan aldığı Şinasi'nin ilahisinin üzerinde nasıl bir tesir uyandırdığını iki yazısında anlattığı (OATET 193), yeniliği bütün edebiyata yayan Namık Kemal'in doğrudan doğruya ona ve bu divana bağlı olduğu (OATET 194, 215), Tasvir-i Efkâr'ın dört yüz on bir numaralı sayısında yayınladığı bir yazıda Türkçenin büyük bir sözlüğe ihtiyacı olduğunu Türk edebiyatının diğer önemli meseleleriyle birlikte ele aldığı (OATET 210), Ebüzziya Tevfik'in 1865'te Mehmet, Reşat, Nuri, Mirat dergisinin sahibi Mustafa Refik ve Namık Kemal'in Belgrad ormanında Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kurduğunu söylediği (OATET 221), Hidiv İsmail Paşa'nın Ali Paşa'yı desteklemeleri için Yeni Osmanlılara emir gönderdiği, bunun üzerine Namık Kemal'in Osmanlı'ya dönebilmek için çareler aradığı (OATET 222), Osmanlı'daki hoşnutsuzluğu bir saltanat değişimi hâline getirmek isteyen V. Murat'ın ve annesinin cemiyetteki Namık Kemal'le temasta buldukları (OATET 223), cemiyetin üyelerinden bazılarının Namık Kemal gibi saraya ve saltanata mensup ailelerinin çocukları olduğu (OATET 224), Muhbir gazetesinin tatil edilmesi üzerine Namık Kemal'in "Reşit Paşa lisanını takliden" yazdığı Mesele-i şarkiye makalesinin çıktığı, bunun üzerine onun Erzurum vali yardımcılığına tayin edildiği, Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti üzerine ise Avrupa'ya kaçtığı (OATET 225), Ali Paşa'nın ölümünden sonra cemiyetin sadece Namık Kemal'i etrafında toplananların yayınlarına bağlı kaldığı (OATET 226), Hürriyet gazetesinin beşinci nüshadan sonra Namık Kemal'in imzasını taşıdığı ancak asıl muharrirlerinin Namık Kemal ve Ziya Paşa olduğu, Reşat Bey ile Nuri Bey'in de bu iki yakın dostun uzun süre yanında kaldığı, altmış üçüncü nüshadan sonra Mustafa Fazıl Paşa'nın Ali Paşa ile Hidiv İsmail Paşa'nın aleyhinde anlaşması ve buna karşılık Ziya Paşa'nın da Hidiv İsmail Paşa ile görüşmesi üzerine Namık Kemal'in Ziya Paşa'dan ayrıldığı (OATET 227), bunun üzerine Viyana elçisi Halil Şerif Paşa'nın yardımlarıyla İstanbul'a geri döndüğü, bu olaya kadar Hürriyet gazetesinin

meşrutiyet gazetesinin çıkması, toplumun her türlü alandaki ihtiyaçlarını karşılamaya çalışması gibi önemli konular üzerinde durduğu (OATET 228), Yeni Osmanlılara, özellikle Namık Kemal'e göre Tanzimat'tan beri devlet sosyal bir oluşumun ilk özelliği olan "tevâzün-i kuvvâ"dan mahrum bulunduğu, bu nedenle Namık Kemal'in kurulması istenen parlamentarizmin esas hatlarını çizen bir proje hazırladığı (OATET 229), Suavi'nin, Muhbir'in kapatılması üzerine sürgüne gönderildiği Kastamonu yolculuğunun önemli bir kısmını Namık Kemal ve Ziya Paşa ile birlikte yaptığı (OATET 232), Namık Kemal'in ve Ziya Paşa'nın İstanbul'a dönmesini, Suavi'nin cemiyete ihanet olarak gördüğü (OATET 232), Abdülhamit'in izniyle Tercüme Heyetine kabul edilen Suavi'nin Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın şiddetle karşı çıkması üzerine toplantıya katılmadığı ve heyetin o gün feshedildiği (OATET 233, 237), Çırağan vakasının Rus ordusunun İstanbul'a girişini kolaylaştırmak için yapıldığını düşünen Namık Kemal'in üst üste gönderdiği iki mektupla bu durumu Rıfat Bey'e bildirdiği (OATET 234), Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr'daki Hukuk-ı nâs tefrikası ile başlattığı yeni bir hukuk sistemi görüşünün Namık Kemal'in Hikmetü'l-hukuk projesi ile sona erdiği, şairin gençliğinde bu tarz bir arzu ile Montesquieu tercümesi teşebbüsüne giriştiği (OATET 240), kanıtlara dayanmayan fikir ve iddialarından dolayı Namık Kemal'in Suavi'yi şarlatanlık ile itham ettiği (OATET 246), 1861 ve 1873 seneleri arasında gazetelerin özellikle Namık Kemal ve Şinasi ile ufak tefek hadiseleri anlatmaktan çıkarak gerçek bir kürsü hâline geldiği (OATET 249, 250), makalelerinde olduğu gibi Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ni ve diğer benzer eserlerini yazarken kendisini bir kalabalık karşısında hissettiği (OATET 251), Namık Kemal'in havasında ve onun gibi kitleye hitap etmek için başlayan Hamit'in zamanla değiştiğini, Namık Kemal'de kendisini kabul etmenin en yüksek şekli olan ölümünü Makber'de bir iç farkı olmasının gösterdiği (OATET 252), 1860 sonrası şiirin tasavvufa doğru yönelmesini Namık Kemal'in Talim-i Edebiyata dair risale adlı çalışmasında izah etmeye çalıştığı (OATET 253), çok fazla kelime zevkine dayanan ve sınırlı konular etrafında dönen şiirinin altında Leskofçalı Galip Bey'in ezildiği, aynı durumun Hersekli Arif Bey ve Namık Kemal gibi öğrencilerinde de görüldüğü (OATET 257), Namık Kemal'den Örfi'nin bir fahriyesini dinledikten sonra bir gecede divanının başına kıta adıyla konuyla kasideyi yazdığı (OATET 259), Namık Kemal'e ithaf ettiği

“ihlas” redifli gazelinde şairin iç dünyasını, şiirin matlasındaki “melamet” kelimesi etrafında toplama imkanını verdiği (OATET 260), Hersekli Arif Hikmet ile Namık Kemal’in ustalarının klasik dil zevkini ve katıksız tasavvufi ilhamını en çok benimseyen öğrencilerinden olduğu (OATET 262), Ethem Pertev Paşa’nın Hugo’nun Türk edebiyatı için yeni olan oyunlarının Türkçedeki karşılıklarının ararken Şeyh Galip’in Hüsn ü Aşk’taki, Hamit ve Namık Kemal’in tardiyelerindeki diline kadar gittiği (OATET 265), Hamit’in Duhter-i Hindu’da Namık Kemal’in önerisine uyararak sanatını maziyle birleştirme yollarını aradığı (OATET 267), Hamit’in Sahra’sında itibaren Namık Kemal’in Vaveyla ve Hilal-i Osmani gibi Batı’dan alınmış şiir şekillerinin görüldüğü ancak bu dönemde eski gazel ve kaside şeklinin çerçevesinin kırmaya çok önceden hazırlanan Namık Kemal gibi şairlerin musammat şeklini kullanmaya devam edecekleri (OATET 267), yenileşme devri şairlerinin dilde olduğu gibi, hecede de ikilik içinde kaldığı, Namık Kemal’in aruzu fazla ahenkli bulunduğu, bir dönem halk şiirinin Ziya Paşa ve Namık Kemal’de evrim geçirecek gibi görüldüğü, Namık Kemal’in, hece veznini modern manzumede ilk defa kullanan kişi olduğu (OATET 268), başlangıçta geleceği kendi içinde kuramayan Namık Kemal’in yeni insanı önce makalelerindeki asil duyguların ateşinde aradığı, daha sonra ise Vatan yahut Silistre gibi piyeslerinin kahramanlarının geldiği, böylece yeni insanın kapılarının açtığı (OATET 269), tiyatronun Namık Kemal’in şahsiyetine geçtiği, bu durumun mektuplarında çok iyi görüldüğü (OATET 270), kalbin “hissiyat-ı ulviyesi” dediği aşkın ilk defa tiyatrodaki tecrübe edildiği ve onun şartları içinde şiire girdiği (OATET 271), Hamit’teki mezar edebiyatının Makber’den önce kahramanlarına yazdığı mersiyelerle var olduğu, Adil Giray’la Perihan’a, Cezmi’nin ağzından mersiye söyleyen Namık Kemal’in Hilal-i Osmaniye’sinin de bir tür mersiye olduğu (OATET 272), Namık Kemal’in de ustası Şinasi gibi ilk yazılarında tasviren kaçındığı, politik fikirlerini telkin için kendine özgü bir hitabet üslubuyla konuştuğu, ayrıca bu döneme tabiatla hiç ilgilenmediği (OATET 273), ancak Recaizade’nin 1288’de yayınladığı Nağme-i seheri ile birlikte Türk edebiyatında ilk defa denendiği, bunu daha sonra Namık Kemal’in Rüya adlı eseri ile Gelibolu mektubundaki meşhur tasvirin takip ettiği (OATET 274), yeni şiir adına sade fikir isteyen Namık Kemal’in eski mazmunla duyulan ve yaşanan şeylerin yer

değiřtirmesi gerektiđinin dūřündūđū (OATET 275), İřlam masallarından ve ona bađlı hayallerden asıl çıkıřın Namık Kemal'le gerçekleřtiđi (OATET 276), Tūrk edebiyatına "hūrriyet masalı"nı getiren Namık Kemal'in Rūa adlı eserinin bu konudaki en dikkate deđer çalıřması olduđu (OATET 277), Gūllū Agop sahnelerinin etrafında Osmanlı tiyatrosunu ilerletmek için içinde Namık Kemal'in de bulunduđu bir heyeti edebiye kurulduđu ve bu heyetin 1908'e kadar Tūrk tiyatro tarihinin ilk ciddi teřebbūřu olduđu ancak bu dönemde siyasetle uđrařan Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre oynanırken halkın gōsterdiđi tezahūrat nedeniyle Magosa'ya sūrgūn edildiđi (OATET 281, 282), tiyatroyu fikirlerini yaymak için en iyi vasıta olarak gōren Namık Kemal'in kendi eserlerinin yazmaya devam ettiđi (OATET 282), tiyatronun ilk ōrneklerinde geređinden basit olan diyalogun Namık Kemal'den sonra geređinden fazla belagat ile dolduđu, Tūrk edebiyatının geleneđinde i gōzlemin bulunmaması, insan psikolojisinin ne din ve mistik tecrūbe ne de eski edebiyatla derinleřmemiř olmasının Namık Kemal'in Zavallı ocuk gibi ilk tecrūbeleri bařtan verimsiz kıldıđı (OATET 283), Namık Kemal'in tiyatro sanatı hakkında derli toplu bilgi veren Celalettin Harzemřah mukaddimesine kadar Tūrk tiyatro edebiyatının Ceride-i Havadis'in birkaç fıkrası ile yine Namık Kemal ve arkadařlarının Tiyatro-yi Osmani etrafında yazılan makalelerden ibaret olduđu (OATET 283), Namık Kemal'in Celal mukaddimesinde manzum tiyatroyu reddettiđini, heceden ise beđermediđini belirttiđi, 1873 senelerine dođru, Tūrk tiyatrosunda biri řinasi'nin diđerisi ise Namık Kemal ve Hamit'in açtıđı iki yol bulunduđu (OATET 284), Mūsamere'tname'nin son hikāyelerinde hafif bir Namık Kemal tesirinin gōrūldūđū (OATET 289), Namık Kemal'in İntibah romanında Tanzimat'la bařlayan zūppe ve kōksūz insanlar memleket řartlarının yetiřtirdiđi gerçek aydınlar arasındaki farkın sakat ve hissi terbiyenin kōtū sonuçları açısından gōrūldūđū (OATET 293), devrin ađlamalı mevzular peřinde kořan edebiyat modasından, erkekçe edebiyat yapmaya alıřan Namık Kemal'in bile kurtulamadıđı (OATET 294), cemiyetin gerçek sorunlarını gōremeyen Namık Kemal'in devlet būnyesinde bir inkılāp istediđi (OATET 295), dil terbiyesindeki ilk hamlenin Namık Kemal'den geldiđi, Tūrk edebiyatına dođayı çok acemice vermeye çalıřtıđı (OATET 297), Namık Kemal gibi yazarların mukaddimelerinde, okuyucuya Tūrk edebiyatı hakkında genel

görüşlerini açıklama fırsatı yakaladıkları, Namık Kemal ve Rezaizade'nin edebiyata kendilerinin getirdiği mektup tarzını bu amaçla kullandıkları, Namık Kemal'in "Edebiyatımız hakkında bazı mülâhazalar" adlı makalesinin sanat ve edebiyat hakkındaki en ciddi ve kapsamlı çalışma olduğu (OATET 299), onun sadece yol açmakla kalmadığı, aynı zamanda kendisini yeni neslin üstadı yapan pek çok eleştiri ve deneme verdiği ancak onun hiçbir zaman sağlam bir zevk ve eleştiri anlayışına sahip olmadığı, Batı ile Doğu arasında kaldığı, edebiyatı cemiyetin ve onun gayelerinin emrine verme hususundaki hatasının Nedim gibi büyüklüğü tartışılmaz bir şairin sanatını küçümsemeye götürdüğü, bununla birlikte divan edebiyatının klişeleşmiş hayal dünyasına, soyut âlemine ilk büyük itirazın ondan geldiği (OATET 299), Sami Paşazade Sezai'nin Namık Kemal- Hamit mektebinden görüşleriyle ayrıldığı (OATET 300), Babiali'nin yönetimden memnun olmayan gazetecileri dağıtarak basın baskısından kurtulmak için bir tedbir olarak Namık Kemal'i Erzurum'a vali yardımcılığına tayin ettiği (OATET 304), Hürriyet'in iki sayılarının çıktığı dönemde Ziya Paşa ile Namık Kemal'in dost olduğu (OATET 306), Namık Kemal'in İstanbul'a dönmesinden sonra da Yeni Osmanlıların Avrupa'da kalan üyeleriyle dostluğunun devam ettiği (OATET 306), 1873'lü yıllarda Namık Kemal'in İbret'te giriştiği mücadeleye Ziya Paşa'nın yabancı kaldığı, onun Magosa'ya sürgün edildiği dönemde ise Ziya Paşa'nın Harabat'ı basmakla meşgul olduğu (OATET 307), 1876'da mabeyin başkâtibi olan Ziya Paşa'nın Namık Kemal ve arkadaşlarını sürgünden getirtmek için acele etmesi nedeniyle görevinden alındığı, Maarif Nezareti müsteşarlığına tayin edildikten sonra Namık Kemal'le birlikte Kanunuesasi Encümeninde çalıştıkları (OATET 307), Ziya Paşa'nın, Mithat Paşa'nın ve Namık Kemal'in her zaman dostu olarak kaldığı, Abdülhamit'in Mithat Paşa'yı Osmanlı dışına çıkarması ile biten mücadele esnasında Ziya Paşa ile Namık Kemal'in Askere Hediye cemiyeti şeklinde başlayan ve sonunda Asakir-i Milliye Taburları adıyla gönüllü askerlerin teşkiline benzeyen bir çalışmalarının bulunduğu (OATET 308), Mithat Paşa'nın sürgün edilmesinden sonra Namık Kemal'in de tutuklandığı (OATET 309), Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın şiir ilhamının oluşturan şairlerden olduğu (OATET 313), Namık Kemal'in "Talim-i edebiyata dair risale"de Ziya Paşa'nın dinden metafiziğe geçiş noktasında kalmış bir ürpermeye benzeyen Terci-i bend'inin meşhur olduğu seneyi adeta bir tarih

başlangıcı gibi kullandığı (OATET 322), Ziya Paşa'nın Zafername'nin tahmisini Namık Kemal'e oldukça dostluk gösteren Zaptiye müşiri Hüsnü Paşa'ya şerh ettirdiği (OATET 325), Namık Kemal ve Hamit'in, Zafername'sinde eski hicviyelerin müstehcen geleneğini kullanmayan Ziya Paşa'yı, Şark hicvinin çemberinden kurtulduğunu söyleyerek övdükleri (OATET 327), pek çok sebebin yanı sıra Namık Kemal'in heyecanlı ancak hâkim kişiliğinin karşısında Türk edebiyatının, Ziya Paşa'nın nesrine borçlu olduğu şeyleri unuttuğu (OATET 328), Ziya Paşa'nın da Namık Kemal gibi, cemiyetin yükselmesi ve kurtulması için terbiye ve tahsilin ilk şart olduğunu söylediği (OATET 329), tiyatroyu eğlenceli bir mektup olduğunu söyleyen Namık Kemal'e Ziya Paşa'nın

“Yüzde biri maksada müsadif

Doksan dokuzu ana muhalif”

diyerek cevap yazdığı, onun Harabat mukaddimesinin aslında Namık Kemal'e karşı bir cephe alış olduğu, 1290'lı yıllarda Namık Kemal'in Şinasi'nin yolundan giderken Ziya Paşa'nın Abdülaziz Han'a sığındığı ve Magosa'ya sürgün edilmemeye çalıştığı (OATET 339), Ziya Paşa'nın nesrinin Avrupa'da yazması nedeniyle Osmanlı'da gereğince tanınmadığı ve etki yaratamadığı, bu yüzden Namık Kemal mektebinin dışındaki Türk nesrinde onun bir payının bulunduğunu tayin etmenin güç olduğu (OATET 341), Namık Kemal'in baba tarafının sadrazam Topal Osman Paşa'dan geldiği, ondan sonraki kişilerin de daima saltanat çevresinde bulunduğu, annesini genç yaşta kaybeden Namık Kemal'in çocukluğunu ve ilk gençliğini Abdülatif Paşa'nın yanında geçirdiği (OATET 342), Namık Kemal'in oğlu Ekrem Bey'in hazırladığı biyografisinde şairin asıl hayatının dedesinin Kars'a tayin edilmesi ile başladığı, dedesiyle beraber yaptığı gezilerin onun eserlerine tesir ettiği, 1857'de Sofya'dan İstanbul'a döndüğünde pek çok şairle tanıştığı, 1860'da ise Arif Hikmet'in evinde toplanan Encümen-i Şuara'nın arasında bulunduğu (OATET 343), Şinasi ile tanıştıktan sonra bile Leskofçalı Galip Bey'in şiirinden gelen tasavvufi lügatin, onun şiirinin hayal sistemini uzun zaman idare eden bir zemin oluşturduğu, 1288'de Şinasi ile tanıştığı ve yenilik fikirlerinin daima canlı bir şekilde karşısına çıkacağı Tercüme Odasına tayin edildiği, fikrini edebiyat arkadaşlarına anlatamadığı için Şinasi'nin gazetesine yardımcı olarak girdiği, ilk yazısı olarak aslan tarafından yaralanmış zenci

fıkrasını yayınladığı, bu dönemde Fransızca öğrenmeye başlayan Namık Kemal'in bir sene sonra Mirat mecmuasında Montesquieu'nun "Roma'nın itila ve izmihliline dair" adlı eserini tercüme etmeye başladığı, onun Şinasi'ye pek çok borçlu olduğu (OATET 344), Namık Kemal'in eski ile temasını henüz kesmediği 1282 yıllarında, Leskofçalı Galip Bey'e gönderdiği bir mektubunda Montesquieu ve Voltaire'i okuduğundan söz ettiği (OATET 345), Namık Kemal'deki Vassaf, Nergisi, Örfi, Fuzuli özenişlerinin, bir eserde birkaç ustanın ve tesirinin peşinden koşmalarının onda ömrü boyunca devam edeceği (OATET 346), Leskofçalı Galip'in İstanbul'dan ayrılmasından sonra Namık Kemal'in yeninin karşısında serbest kaldığı, her yazdığı şeyi yazmaktan mutluluk duyan Namık Kemal'in gazeteci ve halk adamı olarak doğduğu, halkın heyecanla ortaya çıkacağını düşündüğü, Şinasi'nin gazetenin başında olduğu sürece Namık Kemal'e kendisi olma fırsatı vermediği, Şinasi'nin İstanbul'dan uzaklaşmasıyla kendisini bütün meseleler hakkında konuşurken bulduğu, bu olaydan sonra Şinasi ile eskisi gibi yakın olamadıkları (OATET 348), Namık Kemal'in Recaizade'ye gönderdiği bir mektubunda Recaizade'ye Babalı'ya teslim olduğunu sandığı Şinasi'nin gazetesine yazarlık etmesine izin vermemesini tavsiye ettiği, Şinasi'den sonra ilk önemli çalışmasının, Türkçenin dil ve edebiyat meselelerinin ilk defa geniş bir şekilde ele alındığı "Lisan-ı Osmaninin edebiyatı hakkında bazı mulahazalar" adlı çalışmasının olduğu, ardından Osmanlı'da tıp eğitiminde kullanılan terimler meselesi ve derslerin Fransızca okutulmasını eleştirdiği makalesini, cemiyet hakkındaki tenkitlerini veren Ramazan Mektubu'nu ve Ali Paşa'nın kendisine nişan vermesine sebep olan Yangın makalesini yayınladığı (OATET 348), Devr-i İstila'yı ise 1865'te Ebüzziya Tevfik'e bir gecede dikte ettirerek yazdırdığı, Ebüzziya ile bu dostluğunun ömrünün sonuna kadar devam ettiği, Yeni Osmanlılar cemiyetinin kurucularından olan Namık Kemal'in Veliaht Murat'la Avrupa'ya kaçmadan önce dost olduğu, Recaizade ve Abdülhamit'le bu dönemde tanıştığı (OATET 349), Paris'e kaçmak zorunda kalan Namık Kemal'in hayatının üç sene boyunca Hürriyet gazetesi etrafında şekillendiği, bu dönemde Yeni Osmanlılar arasındaki ahengi sağlamak için büyük çaba sarf ettiği, Ziya Paşa'nın İsmail Paşa ile işbirliği yapmasından dolayı Namık Kemal'in Hürriyet gazetesinden ayrıldığı, bu dönemde Mr Fanton'dan hukuk dersleri aldığı (OATET 350), sık sık

tiyatroya gittiği, Fransız klasiklerinin yanı sıra Shakespeare'i, Hugo'yu, romantikleri, günlük edebiyattan bazı şeyleri okuduğunun tahmin edildiği, 1870'te İstanbul'a döndükten sonra, Ali Paşa'nın ölümüne kadar Diyojen'e verdiği bazı fıkralardan başka hiçbir yere bir şey yazmadığını kaynakların belirttiği (OATET 351), bu suskunluk döneminde Namık Kemal'in kendisine içerisinde Reşat Bey ile Nuri Bey'in bulunduğu yeni bir ekip kurduğu, uygun zaman ve yeri beklediği, Ali Paşa'nın ölümünden sonra Mustafa Fazıl Paşa'nın satın aldığı Tasvir-i Efkâr matbaasını Ebüzziya'ya hediye etmesi ile gazeteye yeniden döndüğü, Hadika'yı gündelik gazete hâline getirerek önceden yazdığı Devr-i istila ve Evrak-ı Perşan adlı çalışmalarını yayınladığı (OATET 352), İbret gazetesinin başyazarı olan Namık Kemal'in bu gazeteyle hükümete açıktan açığa savaş ilan ettiği (OATET 353), İbret'in amacının halka siyasetin kurallarını öğretmek ve medeniyet yolunda rehberlik etmek olduğunu bildirdikleri, ayrıca daha özgür bir basın kanunu için çalışacaklarını söyledikleri, bu dönemde çıkan İbret gibi bazı gazetelerin Osmanlı'nın zor dönemlerini görmezlikten gelerek iktidara dalkavukluk ettiği (OATET 355), İbret gazetesinin Namık Kemal'in Garaz marazdır yazısı nedeniyle, Diyojen'in ise gazetede Mısır meselesine dokunulduğu için tatil edildiği (OATET 356), İbret'teki yazılarıyla Namık Kemal'in hükümetin yolsuzluklarını sık sık Sultan Abdülaziz'e şikâyet ettiği (OATET 356), Reji makalesi nedeniyle devletin gazete aleyhinde dava açtığı, Tiyatro ile uğraşan arkadaşlara adlı makalesi ile tiyatro eserlerinin nasıl olması konusunda tartışan arkadaşları arasında bir tür arabuluculuk yaptığı, 31 Martta çıkan İbret gazetesindeki Tiyatro makalesinde hem tiyatro için elde edilen başarıyı övdüğü hem de Vatan yahut Silistre'nin oynanacağını ve Raz-ı Dil adlı bir piyes hazırladığını söylediği (OATET 358), Vatan yahut Silistre'nin oynanmasından sonra İbret'in kapatıldığı ve yazarlarının tevkif edilerek sürgüne gönderildiği, Namık Kemal'in sürgüne gönderildiği Magosa'da pek çok eseri kaleme aldığı, pek çok öğrencisiyle tanıştığı, ancak sağlığının kötüye gittiği (OATET 360), V. Murat hakkındaki düşünceleri nedeniyle Ebüzziya ile aralarının açıldığı (OATET 361), İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın Son Sadrazamlar adlı eserinde Namık Kemal'in Kanunuesasi hakkında yazdığı bit makalenin iki parçasını yayınladığı (OATET 363), Mithat Paşa'nın sürgüne gönderildiği dönemde Namık Kemal'in de yeni bir tahttan indirme teşebbüsü suçlaması ya

da iması nedeniyle beş buçuk ay hapiste kaldığı (OATET 364), Namık Kemal'in son senelerinde Ebüzziya'nın vasıtasıyla saraya takdim ettiği bazı mektupların bulunduğu (OATET 365), bu mektupların eski düşüncelerinden vazgeçmediğini ve sarayla diyalogunun devam ettiğini gösterdiği, bunlardan V numaralı kaydın, Midilli hakkında daha önce benzeri az görülmüş bir ıslahat çalışması olduğu, bunun yanı sıra Adanın Müslüman halkını korumak için bir tür cemiyet teşkilatının kurulması demek olan "Vakıflar" çalışmasını yazdığı, siyasi arkadaşlarının hepsi bir kenara çekildikten sonra kendisini Recaizade, Hamit gibi geçlerle birlikte edebiyata verdiği (OATET 366), bu dönemde Renan müdafaaanamesi ve Talim-i edebiyata dair risale'yi yazdığı, hayatının son döneminde bitiremediği bir Osmanlı tarihi çalışmasına giriştiği (OATET 367), divan şairi olarak Namık Kemal'in yaşadığı devrin ilhamı itibariyle daha ziyade tasavvufi, dil ve örnek itibariyle eklektik zevkine bağlı olduğu ancak asıl ilham aldığı yerin Leskofçalı Galip Bey'in tasavvufi eseri olduğu (OATET 368), fahriyeye yer veren devrinin şiir anlayışını, kendi mizacına uygun olduğu için kullandığı, ondaki "narcisisme"nin kainatı kendi etrafında toplamaktan hoşlandığı, kalemini "Hazret-i milletin" emrine verdiğinde ise bu nefesine hayranlığın ve tasavvufun, vatan uğruna katlanılan fedakarlığa, gurbetin, sürgün edilmiş ezizliklerine dönüşeceği, Şinasi ile tanıştığı, Yangın makalesinden Vatan yahut Silistre'nin dahil olduğu "gazelden vatani şiire" diye adlandırılabilir ikinci dönemde eski mısra ve manzumeyi yeni fikirlerle uzlaştırmaya çalıştığı (OATET 370), Namık Kemal'in Gelibolu Mektubu ve Rüya adlı eseriyle birlikte üçüncü devreye girdiği, bu dönemde onda Hugo tesirinin başladığı, hayal gücünün tabiattan ve eşyadan gelen şeylere açıldığı ve Avrupa'da görmüş olduğu resim ve plastik sanat çalışmalarının tesirinin görüldüğü (OATET 371), ayrıca yine bu dönemde yazmış olduğu iki destanı ve Gülnihal'deki hece vezinli türküsünün bulunduğu (OATET 373), 1294 tarihli bir mektubunda hece veznindeki bu tecrübelerini Hamit'e de tavsiye eden Namık Kemal'in bu tarz türkülere yazdığı diğer tiyatrolarında da devam ettiği, Gece kıtasının hece ile yazılmış ilk yeni şiir olduğu, aruzda ise dilinin ve sanatının giderek ağırlaşarak somuta doğru gittiği (OATET 374), hiçbir zaman yeni şekli tam olarak benimseyememesinin Namık Kemal'in asıl zaafı olduğu (OATET 375), gerçek bir yenilik adamı olarak doğrudan doğruya dil sorunundan

başlamadığı için şiirlerinin bir bütünlük taşımadığı, kişiliğiyle beraber şiirinin de değiştiği, asıl Namık Kemal'in Nefi'nin şiirlerindeki yüksek perdeli eda ile okuyucusuna hürriyetten, vatandan bahseden Namık Kemal olduğu, sadece Hamaset kasidesini, Lazımsa ve Rağmına gazellerini yazdığı dönemde çok erkekçe ve gür bir sesle konuştuğu (OATET 376), edebiyat türleri içerisinde en çok tiyatroyu sevdiğini söyleyen Namık Kemal'in onu faydalı bir eğlence olarak görse de, bir dava tiyatrosu yaptığı, bu nedenle piyeslerinin kahramanlarını onun fikirleri ve antitezlerine indirgemenin mümkün olduğu (OATET 377), Fransız klasiklerini aralarında mukayese yapabilecek kadar bilen şairin daha çok romantik dramı tercih ettiği, Shakespeare, Hugo ve Corneille'i sevdiği, onda eseri besleyecek olan hayal gücünün bulunmadığı (OATET 378), belagatlı üslubunun psikolojik gelişmeyi ve canlılığı imkânsızlaştırdığı, bu nedenle kahramanlarının konuşurken öldükleri ancak bazı eserlerinde sağlam bir aksiyon çatısı bulunduğu, hayatta iken oynanan tek piyesinin Vatan yahut Silistre olduğu (OATET 379), Namık Kemal'in teknik olarak büyük bir değişiklik görülmesi de gerek mevzu gerekse karakter olarak en dikkate değer eserinin Akif Bey olduğu, eserde birbirine zıt yaratılışa ve zıt düşüncedeki insanların bulunduğu (OATET 383), Celalettin Harzemşah adlı piyesini Namık Kemal'in diğerlerinden ayrı bir yere koyduğu (OATET 389), gerçek edebiyat taraftarı olan Namık Kemal'in eğlendirmek ve bilgilendirmek gayelerinin yanı sıra psikolojik dikkati edebiyatın esası olarak kabul ettiği, İntibah'ı da bu türe örnek vermek için yazdığı (OATET 400), bu türün asıl meselesinin dil olduğunu ve giriştiği işin ancak nesillerin gayretiyle kıvamını bulacağına inandığı (OATET 401), İntibah'taki yatak odası tasvirinin Türk nesrindeki ilk ciddi deneme olduğu (OATET 405), Namık Kemal'in kendisini en çok romantik edebiyata teslim ettiği eserinin Cezmi olduğu (OATET 408), çökmeye başlamış bir imparatorluğu kalkındırmayı ve fikren geri kalmış bir cemaati asrına ulaştırmayı görev edinmiş bir yazar olan Namık Kemal'de tarih sevgisinin çok önemli olduğu (OATET 411), yarım kalan Osmanlı tarihi adlı eserinde Namık Kemal'in imparatorluğun yıkılışını yeniçeri isyanlarıyla başlayan ilmi hayatın duruşuna bağladığı (OATET 418), tenkit ve deneme türünde pek çok eser yazan Namık Kemal'in bunlarda eskiyi eleştirdiği, yeniyi savunduğu, Türk dili için bir dilbilgisi ve belagat kitabı, antoloji ve sözlük hazırlanması gerektiğini, kültürel olarak büyük sorunlar

yaşandığından edebi Türkçe ile konuşulan Türkçenin aynı olması için çalışmalar yapılmasını, eskinin tabiatın ruhuna ve gerçeklere uymayan hayal sisteminden hakikate ve sağlam düşünce sitemine geçilmesini ifade ettiği (OATET 421), insanın hür doğduğuna inanan Namık Kemal'in temel düşüncesinin insan hürriyeti olduğu, insanın bireysel olarak ve cemiyet içinde hür olması gerektiğine inandığı (OATET 427), cemiyetin hür olmasını ise devletin sağlayabileceği (OATET 428), genel hukuku sağlayan bir hâkim güç olduğu, hür insanlar arasında uzlaşmayı sağladığı (OATET 429), İngiliz parlamentarizmini beğenen Namık Kemal'in meşrutiyet ve kanun koymak için İslamiyet'i esas aldığı (OATET 430), sadece aydınlar için eser yazmanın yanlış olduğunu düşünen yazar yeni ve sade üslupla yazılan eserlerin halk arasında çok beğenildiğinden söz ettiği ancak sade dille başladığı çalışmalarının gittikçe ağırlaştığı (OATET 433), Gelibolu tasvirinin arkasında Batılı resmin amatör hâlinin hissedildiği (OATET 437), İntibah, Cezmi ve Midilli mektubunun, Namık Kemal'de tasviri cümlelerin bulunduğu en yüksek nokta olduğu, onun Rüya'da periodlu ve ritmik klasik cümleyi getirdiği, tasviri hitabet cümlesinin ilk kez denediği ve tabiata açıldığı için bu eserin önemli olduğu (OATET 438), Hugo'yu tanıdıktan ve Batıya iyice açıldıktan sonra eski hayal sistemine yeniden döndüğü, lüzumsuz terkipte ısrar ettiği, Hugo'dan aldığı en önemli şeyin tezat sanatı olduğu, onda türlerin tecrübelerinin sürekli birbirine karıştığı (OATET 441), Reşit Paşa'dan beri moda olan resmi yazılardaki ağdalı ve resmi dilin onun eski üslubu tamamen bırakmasına engel olduğu (OATET 444), 1872'de İbret gazetesine yönetmeye başlayan Ahmet Mithat Efendi'nin bu sırada Namık Kemal ile tanıştığı (OATET 447), haksız yere sürgün edildiğini anlatmak için yazdığı Menfa eserine Namık Kemal'le olan fikir ayrılığını göstermeye çalıştığı ve Namık Kemal ile Yeni Osmanlıların yayınlarının kendi fikir hayatında bir aşama olduğunu söylediği, böylece kendisine dayandırılan politik ideallerle aradaki bir köprü kurduğu (OATET 448, 449, 457), Rodos'a sürgün edilmesinde Namık Kemal ve arkadaşlarının suçu olduğunu düşündüğü (OATET 450), Manfa'da fikir ayrılığı yaşadığını belirtmesine rağmen ona duyduğu hayranlıktan bahsettiği (OATET 451), Üss-i İnkilap'ta Namık Kemal'in Kanunuesasi müzakerelerinde "hukuk-ı şahaneyi" padişah'tan fazla müdafaa ettiğini gösterdiği, Namık Kemal'in de kitabın yayınlanması üzerine, yazarın basın haysiyetini ayaklar altına alan iki mektup

yazdığı ve her vesile ile çoğaltıp arkadaşlarına gönderdiği (OATET 454), Namık Kemal'in cemiyet için her şeyi veya herkesi terk etmeye giden tutumunun Ahmet Mithat'ta herkesin kendisini sevmesi için Namık Kemal'e bozuşmaya, Mithat Paşa'ya ihanete kadar gittiği (OATET 458), Namık Kemal ve arkadaşlarındaki ayrıntılı düşünme ve çalışmanın onda dinlenme ve hayalden gelen sıcaklıkla ısınma hâline dönüştüğü (OATET 459), Ahmet Mithat'ın peşinde koştuğu macera romanını daima olayın heyecanlı hâlleriyle karşılaşılan bir son ve saadet anı olarak değerlendirdiği ancak ahlak namına konuşan Namık Kemal'inse diğer dünya nimetlerinde olduğu gibi bunda da bir tuzak bulunduğu ve kayıtsız kaldığı (OATET 462), Ahmet Mithat'ın sade diliyle tiyatrodaki başarılı olabileceği ancak onun tiyatronun peşinde koşmadığı, bu nedenle halkın o dönemki tiyatro yazarları arasında Namık Kemal ile Ahmet Vefik Paşa'yı gördüğü (OATET 473, 474), Recaizade'den yedi yaş büyük olan Namık Kemal'in yaptığı yeniliğin Kemal- Ekrem- Hamit mektebi olarak anıldığı, Recaizade'nin Namık Kemal ve Şinasi'de olduğu gibi Arap ve Acem edebiyatlarıyla sıkı sıkıya meşgul olmadığı, hayatındaki tesadüflerle karşılaştığı (OATET 475), Recaizade'nin edebiyatı politikadan ayırarak ferdi duyularının peşinden koşması ile Şinasi ve Namık Kemal'den farklı olduğu, 1868'de Namık Kemal'in Avrupa'ya kaçması ile Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr gazetesini Recaizade'ye bıraktığı dönemde dolaylı bile olsa politikayla uğraştığı, bu dönemde Namık Kemal'in Yeni Osmanlılar idealinin iyice benimsediğini ve Veliaht Murat Efendi ile diyalog kurmaya başladığı (OATET 476), Namık Kemal'le olan mektuplarındaki çok hararetleli hürriyetperverliğine rağmen politikanın dışında kaldığı, bütün bu karşı duruşuna rağmen "Mes prisons" tercümesinin Namık Kemal'in Magosa sürgününü protesto etmek için seçilmiş bir esere benzediği (OATET 477), Namık Kemal gibi pek çok şairin eskinin içinde yeniyi arayış içine girdiği (OATET 479), Namık Kemal'in bulunduğu "ihya-yı hatırat" tamlamasını devrindekilerin santimental manada kullandıkları, bu ilhamı Recaizade'nin "*Yakacık'ta akşamdan sonra bir mezarlık alemi*" olarak ifade ettiği (OATET 481), Şinasi gibi sadece şiir dilinde yeni bir çığır açmakla yetinemeyen Namık Kemal'in nesri alt üst etmesine rağmen şiirde adeta sustuğu ancak ondan sonra gelenlerin böyle bir sessizliğe razı olmadıkları (OATET 483), Recaizade'nin Muhsin Bey adlı hikayesinin sonundaki "düşüm" redifli mersiyesinde Namık Kemal ve Şeyh

Galip tesirinin bulunduğu (OATET 489), edebiyattaki bu geçiş döneminde Kemal- Hamit mektebinin şiir yazmaktan ziyade şiirin konusunu aradıkları (OATET 490), bu dönemde moda olan Çamlıca'nın Namık Kemal'de İntibah'la yer aldığı, intimiste yaradılışı ile sanatını bütün unsurlarını hayal gücünden ziyade günlük hayatında arayan Rezaizade'nin gerçekte ise Kemal- Hamit mektebinden gelen lügatin ve modaların arasından bile olsa bir tür yarı realist şiir yaptığı, Namık Kemal'in yazdığı tenkit mektuplarıyla hırpaladığı Rezaizade'nin o dönemde şiirle alakayı kesmiş gibi görüldüğü (OATET 491), Rezaizade'nin ne Namık Kemal gibi Sünni bir geleneğin ahlakında dramı aradığı ne de Paul de Kock'dan gelen bir burleskte sosyal bir tip tezdadını kurmaya çalıştığı, onun Bihruz Bey'inin Ali Bey ile Felatun Bey arasında dolaştığı (OATET 494), Vuslat adlı eserinde Namık Kemal'in Zavallı Çocuk'unun etkisi olduğu, piyesin mukaddimesinin Namık Kemal'in tiyatro anlayışının aşağı yukarı bir tekrarı olduğu, Atala tercümesinin Namık Kemal'in bir mektubunda bahsetmesi dışında pek fazla üzerinde durulmadığı (OATET 496, 563), Hamit'in 1880'li yıllarda henüz Namık Kemal'le tanışmamış bulunduğu ve hayatı boyunca onunla olan görüşmelerinin genellikle mektupla olacağı (OATET 502), Namık Kemal'le olan bir tartışmasından dolayı Hamit'in Hasan Paşa Karakolunda sorguya çekildiği (OATET 503), Fatma Hanım'ın sağlığı için yaptıkları Hindistan gezisinde Hamit'in geçerken Namık Kemal'i görmeyi arzu ettiği, Namık Kemal'in "miskinsiz" dediği Hamit'in ona yazdığı mektuba cevap vermeyişine ve Namık Kemal'in sürgündeki hâline üzüldüğü (OATET 504), Hamit'in Gayret dergisinde Türk halkına büyük bir gururla güneşe benzettiği Namık Kemal'i tanıttığı ve ayrıca onun yazdığı mektupları yayınladığı, Namık Kemal'in vatani manzumeleri, çeşitli mektupları ve tenkitleriyle Hamit'in ilhamını yenilediği (OATET 506), Hamit'in, Namık Kemal neslinin son halkası olduğu (OATET 508, 509), Namık Kemal'in eskinin tesiri altında olduğu ancak Hamit'in işe dili sadeleştirmekle başladığı ancak bir süre sonra kendisini üç dilden oluşan bir oyuncakla uğraşırken bulunduğu (OATET 514), Hamit'te gurbette kalan, sürgüne gönderilen Namık Kemal'in kendine yeterliliğinin bulunmadığı (OATET 515), Namık Kemal'in Hamit'e Batı yolundaki şiir tecrübesini tavsiye ettiği (OATET 518), Namık Kemal'in nesir de yaptığı şeyi Hamit'in Ülfet ve Davet şiirlerinde yaparak eski mazmunları ilk defa yenilemek tecrübesine

giriştiği (OATET 521), Garam'da Namık Kemal'den gelen pek çok Şeyi görmenin mümkün olduğu (OATEY 526), aynı zamanda onun Ziya Paşa'nın da yolundan gittiği (OATET 527), Garam'daki tımarhane sahnesinde, Namık Kemal'in halkı ikaz için boşuna uğraşmaları gibi dönemde gerçekleşen pek çok olayı anlattığı (OATET 530), Hamit'in Hacle ile Namık Kemal'in dilinde ayrıldığı, eski mısraya yaklaştığı (OATET 549), Allah düşüncesi ile Hamit'in ustalarından ve Sünni gelenekten ayrıldığı (OATET 554), Hamit'in Sabbr u sebat adlı eserinde cemiyet meseleleriyle az çok ilgilendiği, o dönemde, bu bakışının sadece Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın makalelerinde görüldüğü (OATET 562), daha önceden bir perdelik olarak yazılan EŞber'in Namık Kemal'in tavsiyesi ile geniŐletildiđi (OATET 565), Namık Kemal'in Hamit'in Şahsiyetindeki yeri Makber'e kadar olan çalışmalarında görüldüğü (OATET 569), tüm kusurları ile Hamit piyeslerinin, Türk toplumu için Namık Kemal'den sonraki ilk büyük psikoloji ve hayat tecrübesi olduğu (OATET 570), Hamit'in Namık Kemal'in tavsiyesi ile bir dönem klasik tiyatroya yöneldiği (OATET 571), Namık Kemal'in Vaveyla'sına nazire olarak Hamit'in İbni Musa'daki Vatan mersiyesini yazdığı (OATET 577), Hamit'in okunması için, Namık Kemal'inse oynanması için tiyatro yazdığı (OATET 588), Hamit'ten daha çok Şuurlu olan Namık Kemal'in kendisinin eserlerinden tecrübe kelimesiyle söz ettiği, Mister Gibb'in Namık Kemal'e Hamit için gönderdiği bir mektubun bulunduğu (OATET 591, 592), Muallim Naci'nin ilk dönemlerinde Namık Kemal gibi Şairleri okuduğunu tahmin edilebileceği, nesrinde Namık Kemal'den gelen birtakım özellikler bulunduğu (OATET 594), Naci'nin Sakız'da bulunduğu dönemde Namık Kemal'in Limni'de olduğu, Mithat Efendi'nin çıkardığı Tercüman-ı hakikat gazetesine gönderdiği Őiirlerden sonra kendisini seven Namık Kemal ve Recaizade'nin birdenbire düşman oldukları (OATET 595), Namık Kemal'in dargınlığına rağmen yenilik taraftarlarının Tercüman-ı hakikat'ı benimsediği (OATET 596), Naci'nin ilk Şiirlerinin Namık Kemal ve arkadaşları tarafından çok iyi karşılandığı (OATET 597), Muallim Naci'nin gazeteyi eskinin ocağı yapmaya çalışmasına hem gazetenin hem de yenilik taraftarlarının duruma olumsuz baktığı (OATET 598), gazeteden ayrılan Naci ile birlikte eski- yeni arasında büyük bir mücadelenin başladığı (OATET 599), aruz ile hece arasında tereddüt eden Hamit ve Namık Kemal'e rağmen Naci'nin aruzu tek alet olarak gördüğü

(OATET 604), Naci'nin Namık Kemal ayarındaki asıl tesirinin yeni şiirde olduğu (OATET 605), Zola'ya uyduktan sonra Muallim Naci'nin dilinin birdenbire değiştiği, Namık Kemal'in Cezmi'sinden sonra ilk defa Theresa Raquin tercümesinde Türk cümlesinin fiil bağlanışlarından kurtulmuş gibi görüldüğü (OATET 608) ifade edilmiştir.

EÜM'de Namık Kemal'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 27, 56, 57, 62, 67, 72, 75, 76, 104, 108, 119, 173, 193-195, 203, 209, 212-218, 220-246, 248-252, 254, 257, 260, 265, 275, 276, 322, 382, 389, 440, 518, 519). Bu atıflarda sanatın ve güzelin peşinde koşan zihniyet yerine Namık Kemal, son devirlerinde Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Mehmet Emin ve Nazım Hikmet'in hayat ve cemiyetle çok yoğun ilişkiler içinde bulunan, onun sorunlarına cevap veren sanatın peşinde koştukları (EÜM 27), Türk edebiyatının ilk roman yazarlarından olan Namık Kemal'in yüzünün Batı'ya dönük olduğu, Ahmet Mithat Efendi'nin bir roman yazarı olarak hayal gücüne sahip olduğu zaman zaman yazılsa da hakikatte onun da Namık Kemal kadar hayal gücünden mahrum olduğu (EÜM 56), Namık Kemal'in Mithat Efendi'ye üstün gelen tarafının ise bu eksikliklerinden bazılarının farkında olmasından geldiği ve bu nedenle sakınmasını bildiği (EÜM 57), romanlarında kadını zihni bir icat olarak gören Namık Kemal'in bu nedenle eserlerinde bir cariye'nin satıldığı evde hanım olmak için yapabileceği şeylerin hikâyesini yazmayı düşünmediği, onun kadınlarının iyi olanlarının yazarının kadın kıyafetine girmiş hâlleri, kötülerinin ise bizzat kötülüğün kendisi olduğu, ne Namık Kemal'in, ne de esir kadın tipini roman veya tiyatrolarına konu alanların hiçbirinin, bir cariye'nin satıldığı evde hanım olmak için sarf edebileceği gayretin hikâyesini yazmayı düşünmedikleri (EÜM 62), yarattığı karakterin ruhuna bürünemediği için İntibah'taki konuşmaların sadece vakayı karşılayabilecek kadar olduğu (EÜM 67), Namık Kemal ve Ahmet Mithat'tan sonraki süreçte gerçek anlamda bir romanın yazılmadığı, genel olarak Namık Kemal ve Hamit neslinin Batı romantiklerinin arkasına takılması gibi Türk romanının, nesrinin, şiirinin Fransız veya bir modern Batı sanatını yirmi beş, otuz sene ara ile takip ettiğinin düşünüldüğü ve her neslin başlı başına bir ekol olarak değerlendirildiği, XVIII. asır filozoflarını ve okuduğu Hugo'yu taklit eden Namık Kemal'in aslında reddettiği eski Türk şiiri ve nesrinin etkisi altında bulunduğu, Namık Kemal'den ayrılmayı ve onu geçmeyi sanat için

zorunlu bir aşama olarak gören Halit Ziya'da da arandığında eskinin etkisinin görülebileceği (EÜM 72), modern tenkit anlayışının ilk görüntüsünü veren Namık Kemal ile romancı, tiyatrocu ve gazeteci Namık Kemal'de aynı hataların bulunduğu, büyük tarafının hayat ile edebiyatı ayırmayıp tekliflerini her ikisi için de yapmış olmasından ileri geldiği, zayıf tarafının ise her ikisini de yaşadığı devrin gerektirdiği şekilde tanımamasından kaynaklandığı, sezgisinin bulunmadığı, insanların zaaflarına karşı merhametsiz davrandığı, felsefi yaradılıştan mahrum olduğu, yeniyen olan sevgisi gibi, eski için yaptığı tenkitlerin de yüzeysel kaldığı ancak okuyucu ile belirli bir seviyede konuşmayı bildiği, bir taraftan eskiyi yıkarken diğer taraftan kendi anladığı yeninin temellerini attığı (EÜM 75), kendisi ile başlayan gazetenin Namık Kemal'in en büyük başarısı olduğu, Namık Kemal'in temsil ettiği romantizme karşı Beşir Fuat'ın realizm ve natüralizm namına mücadele etmeyi bir vazife edindiği (EÜM 76), yeni Türk edebiyatını kurmak için mücadele eden Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in zevk ve mücadelelerinin hemen hemen aynı olduğu (EÜM 104), ilk Türk romancılarından olan Namık Kemal'in İntibah romanının mukaddimesinde belirttiği gibi hikâye dilini ve descriptif üslubu kurmaya çalıştığı (EÜM 119), Yahya Kemal'e kadar sadece Namık Kemal'in Nedim edebiyatta yaptığı yeniliği biraz takdir ettiği (EÜM 173), Namık Kemal'in Tabsıra adlı esere yazmış olduğu mukaddime-mektup ile Ebüzziya Tevfik'in bu eser hakkındaki yazıları sebebiyle Gibb'in Akif Paşa için "hürriyete kavuşturan mücadelede ilk darbeyi vurmak suretiyle Türk nesrinde bir ihtilal gerçekleştirdiğini belirttiği (EÜM 193) ancak Akif Paşa'yı Şinasi-Ziya Paşa-Namık Kemal mektebinin müjdeleyicisi olarak kabul etmenin mümkün olmadığı, Namık Kemal ile Ebüzziya Tevfik'in "nâsir şahsiyeti" nedeniyle Akif Paşa'yı beğendikleri (EÜM 194), Namık Kemal "kalemimize Türkçe yazmayı öğretenlerin en büyüklerinden" olduğunu ve Avrupa'ya ile ilişkilerin nasıl olması gerektiğini bilen iyi bir devlet adamı olduğunu söyleyerek Akif Paşa'yı övdüğü (EÜM 195), Cevdet Paşa'nın yazmaya başladığı dönemden 1296'da Kısas-ı Enbiya'nın yazılmasına kadarki süreçte Türk nesrinin Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Mithat Efendi'nin tecrübelerini yaşadığı (EÜM 203), Hamit'e gönderdiği bir mektupta Namık Kemal'in onu garip kelimeler kullanmakla ve Çağatayca yazmakla itham ederek alay ettiği (EÜM 209), Namık Kemal'in Hamit'e yazdığı bir mektupta asıl yeniliğin Şinasi ve Hamit ile

başladığını kendisinin ise bir köprü olduğunu söyleyerek asil bir tevazu gösterdiği, aslında gerçek yeniliğin onunla başladığı, batıcılığı cemiyetin bünyesini değirmek amacıyla şuurlu bir hareket hâline getirdiği, her zaman yaptığı “hürriyet” vurgusu, kayıtsız şartsız fikrinin adamı olması, Türk edebiyatına tenkidi, romanı, tiyatroyu getirmesi ile Türk edebiyatının en önemli isimlerinden olduğu ancak onda cemiyeti peşinden sürükleyecek bir gücün bulunmadığı, pek çok sahada çalışmasından dolayı yüzeysel kaldığı (EÜM 212- 214), insanı insan yapan zaaflarına inanmayan Namık Kemal’in kendisini cömertçe vatani ve milleti için feda edebilecek insanın peşinde olduğu ve ancak bu insanı anlayabildiği, kendisinde roman ve tiyatro yazarı için gerekli olan özelliklerin bulunmadığı, kendisinin de bir yazısında iki roman denemesinin belki de kabiliyetsizliği yüzünden başarısızlığa uğradığını söylediği, Cezmi’de adeta biyografik bir romana başlayan Namık Kemal’in ikinci cildini yazamayarak yarım bıraktığı, eserin ikinci cildi ile yazarın gerçek tarihe dair düşüncesini ve roman yazma kabiliyet ve kudretini öğrenmenin mümkün olabileceği (EÜM 215- 217), pek çok hâli bulunan Namık Kemal’in Hersekli Arif Hikmet’in evinde, Osmanlı zevk ve kültürü ile yetişmiş genç bir şair olduğu, Yusuf Kamil Paşa’nın konağında devrin devlet adamları ile birlikte hiç istemeyerek de olsa oturduğu, Paris kahvelerinin birinde harekete ve maceraya susamış arkadaşları ile yayınlanacak olan makalesinin esas çizgilerini hararetli bir şekilde anlatırken gözlerinde yeni bir hayatın ve istikbalin ışıklarının parladığı, Dolmabahçe sarayında padişahla konuşurken ve sürgün edildiği adalardan birinde mutasarrıflıkla ömrünün son senelerini geçirdiği ve son olarak Sakız’daki evinin bir odasında vazifesini yapmış olmanın verdiği huzurla yatağında uzandığı (EÜM 218- 220), 1840 yılında doğan Namık Kemal’in resmi kayıtlarda geçen ilk akrabasının Sadrazam Topal Osman Paşa olduğu, bundan sonra da ailesinin hayatının hep saltanat çevresinde geçtiği, pek çok yer gezen şairin kendi kendini yetiştirdiği, Hersekli Arif Hikmet’in evinde toplanan Encümen-i Şuara’ya devam ederek buradaki şairlere kendisini sevdirdiği, buradan da Tercüme Odasına girdiği, eski tarzda şiir yazarak girdiği edebiyat dünyasında Şinasi ile tanışarak gerçek yolunu bulduğu, Şinasi’nin Avrupa’ya giderken Tasvir-i Efkâr’ı Namık Kemal’e bıraktığı ve bundan sonra aydın zümrenin tanıdığı bir şahsiyet hâline geldiği, hayatının gerçek anlamını ise Yeni Osmanlılar Cemiyetine girerek

bulduğu, bundan sonra siyasi fikirleri şekillenen Namık Kemal'in hürriyet ve meşrutiyet adamı olarak bütün ömrü boyunca sürecek bir mücadeleye başladığı, onun asıl faaliyet kazandığı sahanın Hürriyet gazetesi olduğu, bu dönemde Batı edebiyatına dair araştırmalarının arttığı, İbret gazetesinde de devrinin yolsuzlarını ortaya sermeye, fikirleri aydınlatmaya ve uyandırmaya sürdürdüğü ancak Vatan yahut Silistre piyesinin halk üzerinde yarattığı etki nedeniyle gazetesinin kapatıldığı ve kendisinin de Magosa'ya sürgün edildiği, Namık Kemal'in gazetecilik faaliyetleri içinde sadece meşrutiyet ve idari inkılap fikirlerinin yer almadığı, aynı zamanda eş, aile kıyafet tarzı, eğitim, askerlik, ekonomi gibi konularda da incelemelerde de bulunduğu, şiirde de eskiye karşı ne kadar mücadele etse de onun sanatının hakiki dünyasının tamamen Şarklı olduğu, Avrupalı bir edebiyatın içinde yerli kalmayı tercih ettiği, makalelerinde de ise ne yapmak istediğini açıkça ifade ettiği (EÜM 220- 243), Ebüzziya Tevfik tarafından basılan "Osmanlı tarihine medhal" adlı eserinin baskı olarak o döneme kadar yayınlanan en mükemmel eser olduğu, Ebüzziya Tevfik'in Yeni Osmanlılar Tarihi'nde Namık Kemal, Ziya Paşa gibi şahsiyetler hakkında önemli bilgiler verdiği, Ebüzziya Tevfik'in ister Namık Kemal'in hesapsız ve bencil cömertliğinden ister Veliht Murat Efendi'nin gereksiz israfından bahsetsin daima hakkın ve haklının yanında olduğu (EÜM 244- 246), 1862'de Hariciye Mektubi Kalemine giren Recaizade'nin Ayetullah ve Namık Kemal gibi devrin genç yazarları ile tanıştığı, devrinin tüm gençleri gibi kendilerine yakın olan Namık Kemal'i bir mürşit olarak tanıdığı, günlük konuşma dilini şiire sokmaya çalışan Şinasi'nin yolundan tüm hayranlığına rağmen Namık Kemal'in bile gidemediği, Namık Kemal- Ekrem- Hamit- Sezai dörtlüsünde ölüm konusunun önemli bir sanat unsuru hâline geldiği, Namık Kemal'in ve Ahmet Cevdet Paşa'nın birer takriziyle çıkan Talim-i Edebiyat adlı eserin büyük bir olay yarattığı (EÜM 248- 252), nesrin lisanını değiştiren Namık Kemal'in şiirde bir iki tecrübe ile yetindiği, onun diline fazla dokunmadığı (EÜM 254), hürriyet için büyük mücadele veren Namık Kemal ve arkadaşlarına rağmen Hamit'in böylesi bir uğraş içine girmediği, Liberte adlı eserini hürriyetin ilanından sonra yayınladığı (EÜM 257), Tevfik Fikret'ten önce yeniliği başlatan neslin en kuvvetli şahsiyeti olan Namık Kemal'in vefat ettiği ve yerinin boş kaldığı (EÜM 260), ondan sonraki neslin Abdülhamit'le beraber hasta bir ruh hâline büründüğü (EÜM 265), Namık Kemal

edebiyatına hücum eden Beşir Fuat'ın yanına Sami Paşazade'nin daha narin bir ifade vermeye çalıştığı Namık Kemal üslubu ile katıldığı (EÜM 275), Namık Kemal döneminde bile Frenk tarzında kitap yazmak, gazete çıkarmak, müzik dinlemek gibi çok geniş açıdan anlamlandırılan batıcılığın Mai ve Siyah romanında çok dar bir çerçevede görüldüğü (EÜM 276), şiirin ne Namık Kemal- Rezaizade neslinin anladığı gibi bir hassasiyet işi ne de sadece halkın ifade gücü olduğu, şiirin bir zevk işi olduğu (EÜM 322), eski şiirde şiirin ve zevkin zincirinin halkalar hâlinde nesiller boyu devam ettiği ancak Namık Kemal'in öğrencilerinde bu zincirin birdenbire kırıldığı (EÜM 382), Tanpınar'ın Namık Kemal neslinin ve ondan sonra gelenlerin eserlerini okurken bir kitabın eksikliğini hissettiği, bu kitabın da Hilmi Ziya'nın Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü olduğu (EÜM 389), son dönemlerinde Tanpınar ile buluşan Reşat Nuri Güntekin'in adapte ettiği ve o günlerde oynanan bir Namık Kemal piyesinden söz ettiği (EÜM 440), Hamit'in kendisine üstat seçtiği Namık Kemal'le daha sonra tanıştığı (EÜM 518), Şinasi- Namık Kemal neslinin son halkası olan Hamit'in aynı zamanda yeni bir neslin başlangıcı olduğu (EÜM 519) ifade edilmiştir.

TF'de Tevfik Fikret'in sahneye çıktığı dönemde, edebiyatta en ciddi yeniliği başlatan Namık Kemal'in vefat ettiği, bu nedenle yerinin boş olduğu (TF 3), Namık Kemal'in hitabetleri ile canlanan sosyal, siyasi ortamın yerini ilgisizliğe ve sessizliğe bırakmasının Tevfik Fikret'te bir küskünlük yarattığı ve Rübab-ı Şikeste'yi yazdığı (TF 10) ifade edilerek Namık Kemal'e iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Tanpınar'ın şairden, öncelikle bir "seviye meselesi" olan hürriyet kelimesi yerine medeniyetin "birikme" demek olduğunu ve gerçek ilerlemenin " mevcudu muhafaza etmek" gibi bir esas şartı bulunduğunu öğretmiş olması istenildiği (YG 276), Ahmet İhsan'ın olmamasının Servetifünun'u, Ebüzziya'nın olmaması Namık Kemal'i yarım bırakacağı (YG 310) söylenerek Namık Kemal'e iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de ondaki devletin emrine ve vatanın tamamına tahsis edilen milliyetperver şiirin, Tevfik Fikret'te cemiyet şiiri hâline geldiği (MS 180), Türk tiyatrosunun en çok etki eden piyes olan Vatan yahut Silistre'yi yazdığı, en başarılı piyes yazarlarından olduğu (MS 189), Türk edebiyatına deneme ve eleştiri gibi Batılı türleri ilk sokan kişilerden olduğu (MS 259), onun gibi

Avrupa'da şairin yaratıcı gücüne hayran olmayı öğrenen eleştirel bir ekolün eski şiir zevkinin klasik anlayışını eleştirmesinin normal olduğu (MS 260), bu nedenle bu gelenekteki aşk anlayışının onlara tuhaf görüldüğü (MS 262) ifade edilmiştir.

Napoleon I (Napoléon Bonaparte) (ED 27, 28, 31, 66, 67, 76, 119, 169, 230; OATET 58, 66, 145, 202, 297, 556; EÜM 47, 453, 488) (Korsika 1769- St. Helene adası) Fransız imparatorudur. Paris'teki Askeri Akademiye giden Bonaparte 1785'te Valence'daki topçu alayına katılmış, 1794'te İtalya'daki topçu birliklerinin komutanlığına getirilmiş, konvansiyona karşı hareketi bastırmak için, Paul François Barras ile Lazare Carnot'un kuvvetlerine katılmış, 1796'da İtalya'daki ordunun başkomutanı olmuş ve düzenlediği ilk İtalya seferi ile ününü yaymıştır. Akdeniz'deki İngiliz donanmasını, Memlûkleri yenen Bonaparte 1799'daki hükümet darbesi ile "birinci konsül" olarak Fransa'nın mutlak hakimi olmuştur. Bu süreçte bazı reformlar yapmaya çalışan Bonaparte devletin dağıttığı kredileri belli bir düzene sokmaya çalışmış, Fransa Bankasını kurmuş, idari alanda bazı reformlar gerçekleştirerek valilerin ve belediye başkanlarının siviller arasından seçilmelerini ve kendilerini seçen tek merkeze karşı sorumlu olmalarını sağlamış, mahkemeleri ve emniyet örgütünü yeniden düzenlemiş, kısa zamanda Fransa halkının sevgisini kazanmıştır. 1804'te taç giyerek imparator olan Bonaparte imparatorluğu boyunca sayısız zaferler kazanmış ancak Fransa içinde beliren bazı hoşnutsuzluklara sebep olmuş, Elbe adasına sürgüne gönderilmiştir. Buradan birkaç kaçma girişiminde bulunan ve İngilizlere yenilen Bonaparte İngilizlere teslim olmuş ancak götürüldüğü St. Helena adasında vefat etmiştir. Orta sınıfın hakim olduğu merkezi bir hükümet biçiminin yaratıcısı olan Bonaparte'ın düzenlediği savaşlarda binlerce insan hayatını kaybetmiştir (TA, 1946- 1983, 119- 124).

ED'de Napoleon Bonaparte'a dokuz yerde atıf yapılmıştır (ED 27, 28, 31, 66, 67, 76, 119, 169, 230). Bu atıflarda Balzac, Dickens ve diğerlerinin Napoleon'u örnek aldıkları, III. Selim'in ve diğer herkesin ferdiyetini ilan ettiği için ona hayran olduğu (ED 27), Stendhal'in de onsuz dünyayı hoş göremeyen, canı sıkılan bir insan olduğu (ED 28), hürriyetin istendiği bir dönemde ortaya çıktığı, on beş sene süren yönetiminden sonra ideal olarak

kaldığı, “*Ben varım, ben imparator olacağım.*” diyen kanun dinlemeyen, her şeyi kendine itaat ettiren bir insan olduğu, ilk başta ihtilali bastırması için bir kukla gibi ortaya çıkarıldığı ancak daha sonra beklenilmedik şekilde insanları, felesefeyi, romanı etkilediği, Balzac’ın bir akşam Paris’e “*Seninle karşı karşıyayız.*” dediği, bunun Napoleon gibi insanüstü olmak anlamına geldiği (ED 31), II. Katerina’dan sonra gelen Napoleon’la birlikte on sekiz sene süren dönemde Türkiye’nin kökünden sarsıldığı (ED 66), Osmanlı’da da Napoleonluk olduğu, müneccimbaşının etkisinde kalan III. Selim’i de Napoleon hummasının sardığı (ED 67), Hugo’nun onun için “*Sen, Austerlitz güneşinde yanmış bir hırsız fenerisin.*” dediği (ED 76, 169), her filozofun zamanı başka türlü algıladığı, Napoleon devrinde ise “*Zaman yanımda hazırdır.*” denildiği (ED 119), onun aleyhinde olan Hugo’nun başının hep derde girdiği (ED 230) söylenmiştir.

OATET’te Napoleon Bonaparte’a altı yerde atıf yapılmıştır (OATET 58, 66, 145, 202, 297, 556). Bu atıflarda Osmanlı’nın Batı’nın askeri gücünün örnek aldığı sırada Avrupa’nın da Napoleon’un Mısır’ı istilası gibi önemli olaylarla uğraştığı (OATET 58), Halet Efendi’nin Napoleon’un yanında elçilik yaptığı (OATET 66), XVIII. asırdaki Rus uyanışının Napoleon savaşları ile dikkat çekmeye başladığı (OATET 145), onun ordularının insanlığı kurtarmak için savaştıkları (OATET 202), Sergüzeşt romanında, Erenköy’deki köşkün salonunda Fatih ve Napoleon’un resimlerinin bulunduğu (OATET 297), Hugo’nun hürriyet adına Napoleon hükümetini eleştiri yağmuruna tuttuğu (OATET 556) ifade edilmiştir.

EÜM’de Napoleon’dan sonra Avrupa’da, kendini insanların üstünde görme hakkını bulan tiplerin moda olduğu (EÜM 47), Valery’nin “Leonard da Vinci’nin usulüne medhal” adlı eserinde Leonardo da Vinci’nin sırrının, Bonaparte’ınki gibi, varlıkların arasında anlaşılamayan kurallarda, onların bulmaya mecbur olduğu bağlantılarda bulunduğunu ifade ettiği (EÜM 453), Nerval’in annesinin Napoleon savaşlarının karmaşası içinde vefat ettiği (EÜM 488) belirtilerek Napoleon Bonaparte’a üç yerde atıf yapılmıştır.

Napoléon III (ED 112, 122, 179, 281; OATET 139, 218, 220; EÜM 218)(Paris 1803- Chislehurst, İngiltere 1873) Fransız imparatorudur (1852-1870). I. Napoléon’un düşmesinden sonra bütün Bonaparte’ların Fransa’dan

kaçmak zorunda kalmasından dolayı III. Napoléon'un bütün gençliği sürgünde geçmiş, Almanya, İtalya ve İsviçre'de yaşamış, özel dersler alarak İsviçre ordusunda askeri eğitim almış, pek çok defa giriştiği hükümet darbesi planı işe yaramamış, halkın desteğini alarak 1848'de cumhurbaşkanı olmuş, 1852'de imparator olarak seçilmiş ve resmen III. Napoléon ünvanını almıştır. Kırım Harbi'nin kazanarak kısa süreliğine büyük bir başarı sağlayan III. Napoléon dış politikada başarısız olmuştur. Döneminde yeni kredi müesseselerinin kurulmasına, demiryolları inşasına, büyük toprakların halk yararına kullanılmasına büyük önem veren III. Napoléon muhalefet liderini parlamentoya çağırarak bir liberal imparatorluk deneme sürecini başlatmış ancak bu süreç Fransa- Prusya Savaşı ile yarıda kesilmiştir. Bu savaşta yenilen III. Napoléon bir süre sonra da vefat etmiştir (TA, 1946- 1983, 124, 125).

ED'de dört yerde III. Napoleon'a atıf yapılmıştır (ED 112, 122, 179, 281). Bu atıflarda III. Napoleon'un 1848'te hükümet darbesi yaptığında Hugo ve Lamartine'nin Londra'ya kaçtığı (ED 112), Hugo'nun hayatının onun hükümeti boyunca başka yerlerde geçtiği (ED 122), onun Prusya'ya saldırması üzerine Osmanlı'nın İngiltere ile yalnız kaldığı (ED 179), Prince de Gallas, III. Napoleon gibi mutlakiyet idaresi olan ülkelerini yönetenlerin ülkelerinde modanın yukarıdan aşağı indiği (ED 281) söylenmiştir

OATET'te hırslı ve atılgan bir politikasının, rakiplerinin her türlü teşebbüsünü başarısızlığa uğrattığı (OATET 139), Abdülaziz siyasi stajının onun yanında yaptığı (OATET 218), Mısır'a verilen ayrıcalıklarda onun politikasının etkisinin bulunduğu (OATET 220) söylenerek III. Napoleon'a üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Tanpınar'ın gözünde pek çok hâli canlanan Namık Kemal'in bunların bir tanesinde, saçının dağınık kıvrımları, kesilmiş top sakalı, sırtında III. Napoleon devrinin şık kostümlerinden biri ile maceraya susamış birkaç arkadaşıyla Paris kahvelerinin birinde oturduğu söylenerek III. Napoleon'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 218).

YG'de Türk tarihindeki ilk yapıcı edebiyat nesli olan Ziya Paşa-Namık Kemal ekolünün eserlerinde toplum hayatının şuurunun öğrenildiği ifade edilerek Namık Kemal'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 44).

Narsis (Narkissos) (YK 149) Irmak tanrısı Kephissos güzel oğludur. Narkissos, kendisine âşık olan Ekho'yu (yankı) hor gördüğü ve aşkına karşılık vermediği için cezalandırılmıştır: Bir pınara eğilen Narkissos suda yansıyan güzelliğini görünce aşık olmuş ve orada erimiş, yerinde bir nergis çiçeği açmıştır (Necatigil, 1988, 92).

YK kitabında bir yerde Narsis'e atıfta bulunulmuştur. Hocasının şiirlerini inceleyen Tanpınar Yahya Kemal'deki 'su' imgesinin Narkissos'daki gibi olmadığını, daha çok muhafaza eden ve gerektiğinde geri veren su olduğunu söyleyerek Narsis'e atıf yapmıştır (YK 149).

Nasreddin Hoca (ED 248; EÜM 116) (Sivrihisar 1208- Akşehir 1284) Halk filozofudur. Köyün imamı olan babası Abdullah'ın yerine geçerek Akşehir'e göçen Nasreddin Hoca burada kadılık yapmıştır. Müslüman Türk halkının mizah sembolü olan Nasreddin Hoca fıkralarında hazırcevaplılığı, insanları kırmadan doğruyu söylemesi, yeri geldiğinde kendisiyle bile alay etmesi ile insanlara ders veren bir kişiliktir. Osmanlı öncesi dönemde yaşamasına rağmen ona atfedilen günlük hayatı anlatan, komik ve düşündürücü hikâyeleri anlatıla anlatıla günümüze kadar gelmiştir (İA, 1988-2012, 418).

ED'de Nasreddin Hoca ve Bektaşî, Türk medeniyetinin çiçekleri olarak gösterilerek bir yerde Nasreddin Hoca'ya atıf yapılmıştır (ED 248).

EÜM'de Orhan Veli'nin Nasreddin Hoca hikâyelerinde ve La Fontaine tercümelerindeki başarısının, günlük dilin bir damarını keşfettiğine işaret ettiği söylenerek Nasreddin Hoca'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 116).

Nasuhi Baydar (YK 39) (İstanbul 1894) -(ö. 6 Nisan 1962), Türk siyasetçi. Saint Joseph Institut Commercial Ticaret ve Bankacılık Şubesi mezunu olan Baydar devletin pek çok kurumunda kâtiplik yapmış, TBMM VI. ve VII. Dönem Malatya Milletvekili olmuştur (Tbmmalbümü [t.y.]). 1924- 1925 yıllarında Fenerbahçe Spor Kulübünün başkanı olan Nasuhi Baydar, bu süreçte Fransızcadan yaptığı çevirileri ile tanınan, entelektüel ve sporcu kimliğiyle öne çıkan bir kişiliktir (Antu, 2006).

YK kitabında bir yerde Nasuhi Baydar'a atıf yapılmıştır. Bu atıfta, Yahya Kemal ile Yakup Kadri'nin ortak dostu Nasuhi Baydar'ın Anatole France'ın Thais adlı eserini tercüme ettiği söylenmiştir (YK 39).

Nâşit (Ahmet Naşit Özcan) (YK 81; ED 263) (İstanbul 1886-İstanbul 1943) Türk tiyatro ve sinema oyuncusu, tiyatro yöneticisidir. Geleneksel gösteri sanatının son büyük temsilcisidir. 1890'da Muzika-yı Hümâyûna girmiş, 1904'te Saray'da gösteriler yapan M.Bertrand'ın yönetimindeki pandomim grubunda çalışmıştır. Oradan Mızıkayı Hümayundaki İtalyan Operet Heyeti'ne katılmış, Güllü Agop'un Saray'da kurmuş olduğu topluluğun dram bölümünde de çalışmalarını sürdürmüştür. 1910-1911 yıllarında Kavuklu Hamdi'nin yanında çalışmış, 1926'da evlendiği Amelya Hanım'dan Selim Özcan ve Adile Naşit adlı iki çocuğu olmuştur. Tiyatro çalışmalarını Cumhuriyet döneminde de sürdüren Nâşit kırk yılı aşkın sanat hayatında tiyatronun yanı sıra ortaoyunu denemeleri olmuş, kukla ve karagöz oynatıp filmlerde oynamıştır. Kadınli erkekli çeşitli yerel tiplerin ve azınlıkların taklidini çok başarılı bir şekilde yapan tiyatrocusu Türk sahnesine iki ya da dört kişilik şarkılı komik skeçler, taklitli dizi komedileri getirmiştir (TDÜA, 1983, 4158).

YK kitabında bir yerde Nâşit'e atıfta bulunmaktadır. Tanpınar, Ermeni vatandaşların kendi Türkçelerini ve şakacı mizaçlarını izlemek için Hazım'ı veya Nâşit'i izlediklerini söyleyerek, Nâşit'e gönderme yapmaktadır (YK 81).

ED'de Tanpınar, Ahmet Haşım'dekine benzer bir burnu bir Copeau'da bir de Naşit'te gördüğünü söyleyerek bir yerde Naşit'e atıf yapmıştır (ED 263).

Nazım Bey (Doktor) (YK 60, 66) (Selanik 1872- İzmir 1926) Türk doktordur. İttihat ve Terakki Cemiyetinin önde gelenlerinden olmasının yanı sıra son Talât Paşa hükümetinin maarif nazırı ve 1916-1918 yılları arası Fenerbahçe Kulübü Başkanıdır. Nazım Bey Askeri Tıbbiyeyi Şahaneye devam ederken İttihadi Osman-i Cemiyetine girmiştir. Örgütün Avrupa'da yayın yapmasının daha rahat olması nedeniyle seçilen bazı üyeler Avrupa'ya yollanıyordu, bu nedenle Nazım Bey de Paris'e kaçmıştır. Burada Sorbonne Üniversitesi Tıp Fakültesine kaydolmuş, Ahmet Rıza ile birlikte Osmanlı

Terakki ve İttihat cemiyetini (sonradan İttihat ve Terakki) kurmuşlardır. 1896 İkinci Abdülhamit' in yılında İttihat ve Terakki'nin darbe yapacağına ilişkin istihbarat alması üzerine, Osmanlı hükümetinin baskılarıyla Paris hükümeti Doktor Nazım ve arkadaşlarını önce Belçika'ya sonra İsviçre'ye sınır dışı etmiş, örgüt buralarda eylemlerine devam etmiştir. Tunalı Hilmi, Abdullah Cevdet gibi isimlerin de aralarında bulunduğu aydınları örgüte kazandırdıktan sonra, Doktor Nazım Bey kaçak olarak Paris'e gitmiştir. Cemiyetin aktif üyelerinden olan Nazım Bey pek çok görevde önemli rol oynamış, İkinci Meşrutiyet ilan edildikten sonra yeni kurulan hükümette Maarif Bakanı olmuştur. 1922'de kendisine suikast düzenlenmesinden sonra siyasetten çekilen Nazım Bey 1926'da Atatürk'e karşı düzenlenen İzmir suikastının ardından tutuklanmış ve suçlu bulunarak idam edilmiştir (BL, 1993, 8567).

YK kitabında dört yerde Doktor Nazım Bey'e atıf yapılmıştır. Yahya Kemal 1903'te Paris'e gittiğinde özellikle Nazım Bey'in yardımıyla İttihatçıların arasına girmiş ve Türkiye meselelerini burada dinlemiş ve tartışmıştır (YK 66). Diğer üç atıf ise Tanpınar'ın alıntı yaptığı, hocasının Türk Yurdu'ndaki bir makalesinde yapılmıştır. Bu makalede Yahya Kemal'in Paris'te Doktor Nazım Bey'le karşılaştığı ve onu Ziya Gökalp'le tanıştırdığı, ancak kendisinin o dönemde Turan rüyasından uyandığını, o eski Türkçü olmadığını söylemektedir (YK 60).

Nazım Hikmet Ran (EÜM 27, 28, 113, 114, 125; YG 286; MS 163, 200) (Selanik 1902- Moskova 1963) Şairdir. Heybeliada Bahriye Mektebini bitiren Nazım Hikmet Kurtuluş Savaşı'na katılmış, bir süre Bolu'da öğretmenlik yapmış, daha sonra Moskova'ya giderek Doğu Halkları Üniversitesine girmiş, burada edebiyat çevrelerine girerek tiyatro çalışmalarına katılmıştır. Şiir ve yazıları nedeniyle on beş yıl hapse mahkum edilmiş, bu nedenle 1925'te Rusya'ya kaçmış, 1928'de yurda dönerek yargılanmış ve bu davadan aklanmış ancak daha sonra "Komünist kışkırtıcılığı", "orduyu isyana teşvik", "donanmayı isyana teşvik" gibi suçlarla cezaevine girmiştir. Cezaevinden çıktıktan sonra kendisini güvende hissetmeyen Nazım Hikmet Sovyetler Birliğine giderek yaşamına burada devam etmiş, bir çok ülkeye geziler yapmıştır. Toplumsal ve sosyal konularda eserlerini yazan Nazım Hikmet ölçü ve şekil olarak şiirlerinde yeni formlar

aramış, daha sonra serbest ölçüyü benimsemiş, Mayakovski ve fütürizmden esinlenmiştir (DBİA, 1993- 1995, 54, 55).

EÜM'de sanatın ve güzelin peşinde koşan zihniyet yerine Namık Kemal, son devirlerinde Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Mehmet Emin ve Nazım Hikmet'in hayat ve cemiyetle çok yoğun ilişkiler içinde bulunan, onun sorunlarına cevap veren sanatın peşinde koştukları (EÜM 27), Nazım Hikmet'in yaptığı gibi en geniş serbestlik içinde bile olsa bir nazım dilinin okuyucuya hayatı veremeyeceği, çünkü dar, çapraşık ve çoğu zaman ayıklayıcı bir terbiye içinde en lüzumlu olanı kurban ettiği (EÜM 28), ilk manzumesi Yeni Mecmua'da çıkan Nazım Hikmet'in şiire hece vezni ile başladığı (EÜM 113), Eisenstein'in asıl eserini verdiği ve şöhretini yaptığı yıllarda Rusya'da bulunan Nazım Hikmet'in şiirindeki sinema tesirinin incelenmesi gerektiği (EÜM 114), 1900'lü yıllardan sonra Reşat Nuri, Ahmet Kutsi, Necip Fazıl, Ahmet Muhip, Nazım Hikmet gibi yaşı kırktan yukarı olanlar istisna edildiğinde özellikle genç nesilde tiyatro yazan kişilerin çok az bulunduğu (EÜM 125) söylenilerek beş yerde Nazım Hikmet Ran'a atıf yapılmıştır.

YG'de bütün iddialarında son derece sosyal olan şairin sanatta bireysel olmak isteyen herhangi bir şairin yanında bu nedenle daha bireysel kaldığı (YG 286), Türk şiirinde Yahya Kemal'den sonraki en önemli dil makinesini kurduğu (YG 287) ifade edilerek Nazım Hikmet'e iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de son dönemin en başarılı şairleri arasında bulunduğu (MS 163),

Mehmet Nazım Paşa (ED 268; OATET 309, 329) (İstanbul 1840-İstanbul 1926) Şair ve devlet adamıdır. Nazım Hikmet'in büyükbabası olan Nazım Paşa Mersin, Kayseri, Diyarbakır, Halep, Konya, Sivas, Selanik valiliklerinde bulunmuştur. Mevlevi tarikatına bağlı olan Nazım Paşa uygarlık sorunu, batı hayranlığı, eğitimle ilgili konularda eserler yazımı, çeşitli tercümelemler yapmış, bazı tasavvufi şiirlerini Yek âvâz adlı şiir kitabında toplamıştır. Ziya Paşa'nın Adana Valiliği sırasında Paşa ile yakın dost olan Nazım Paşa'nın Selânik Vali-i Sabıkı Nazım Paşa'nın Hatıraları adlı eseri

dönemin edebiyatı ve edebiyatçıları hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir (Özcan, 2012).

ED'de Balkan Savaşı'nın kazanılırken ordu komutanı olarak geri dönüş emri vermesi sebebiyle bir yerde Nazım Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 268).

OATET'te Hamit'in kendini ve fikirlerini çok sevdiği, Hamit'in ve Namık Kemal'in hatırlarından çok kez bahsedildiği, Ziya Paşa'nın son anlarında yanında olduğu (OATET 309), Adana'da iken tahrirat müdürlüğü yaptığı ve Rousseau'nun söz ettiği "Les Confessions" tercümesinin elde bulunmadığı (OATET 328) söylenerek Nazım Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Nazif Efendi (OATET 185) Şinasi'nin yazılarından birinde bahsettiği bir kişidir.

OATET'te Şinasi'nin Nazif Efendi adında bir kişinin halvete çekilmesini anlatan bir yazısında Mustafa Fazıl Paşa'nın "hukuk-ı mektume-i hazine"yi korumasından söz etmesinin Şinasi'nin onun desteğini görmesinden ileri geldiği ifade edilerek Nazif Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 186).

Nazmi Ziya Güran (MS 224, 253) (İstanbul 1881- İstanbul 1937) Ressamdır. 1908'de Sanayi-i Nefise'yi bitiren Güran Julian Akademisine girerek atölyede çalışmış, daha sonra eğitim için Paris'e gitmiş, burada da izlenimci çalışmalarına devam etmiş, Almanya ve Avusturya'da araştırma ve incelemelerde bulunmuş, Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli okullarda öğretmenlik ve müdürlük yapmıştır. Sanat yaşamı boyunca İzlenimci anlayışta resim yapan Güran açık havada çalışmayı seven Güran eserlerinde parlak renkleri ve özellikle değişen ışık demetlerini betimlemiştir (ESA, 1997, 731).

MS'de geleneğinde Şeker Ahmet Paşa ve Nazmi Ziya gibi sınırlı sayıda sanatçının yetiştiği bir ülkede, Avrupa'yı ve özellikle Paris'i görmeyen ressamların işinin zor olduğu (MS 224), Nazmi Ziya ve Çallı'dan sonra oldukça geç gelen ressam neslinin Bedri ve Eren Eyüpoğlu dışındakilerin aynı yaşta olduğu (MS 253) ifade edilerek Güran'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Nebhor (Niebuhr, Berthold Georg) (YK 75) (Kopenhag 1776-Bonn 1831) Alman tarihçi ve devlet adamıdır. Kiel Üniversitesinde felsefe, Londra ve Edinburgh Üniversitelerinde tarım ve fizik alanlarında öğrenim gören Niebuhr 1800'de maliye bakanının sekreteri olarak Danimarka hükümetinin hizmetinde başlamış, 1804'te Danimarka Ulusal Bankası'nın müdürü olmuştur. 1810'da görevinden istifa ederek Berlin Üniversitesinin kurulma çalışmalarına katılmış, burada ders verdiği sırada ünlü eseri Römische Geschichte'nin (Roma Tarihi) ilk iki cildini tamamlamıştır.1816-1823 yılları arasında Vatikan'da Prusya büyükelçiliği görevinde bulunmuş,1823'te ise Bonn Üniversitesinde profesör olmuş ve vefatına kadar bu üniversitede ders vermeyi sürdürmüştür. Neibuhr, çağdaş tarih yazıcılığına önemli katkıları bulunan bir tarihçidir. Tarih yazıcılığında kaynakları eleştirel bir gözle incelemeyi tercih etmiş, tarih anlayışında devlet ve siyasal yaşamın incelenmesine ağırlık vermiştir (TDÜA,1983,4218).

YK kitabında bir yerde Niebuhr'a atıfta bulunmaktadır. Bu atıf da Ahmet Şuayıp'ın Hayat ve Kitaplar eseri bağlamında yapılmaktadır. Tanpınar Servetifünun neslinin tıpkı bir üniversite gibi çalışarak Garp'taki sanattan felsefeye bütün hareketleri takip ettiğini söylemektedir (YK 75).

Necati Bey (YK 117; OATET 1, 3, 14, 22, 195, 313, 339; EÜM 137, 141-144, 147, 150, 153-155, 157) XV. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da yetişmiş şairlerin en önemlilerindendir. Asıl adı İsa olan Necati aslında bir devşirme çocuğudur. Tezkirelerde Edirne'de dul bir kadın tarafından büyütüldüğü yazmaktadır. Edirne'den sonra Kastamonu'ya gidip orada şairliğiyle tanınan Necati Bey, Fatih Sultan Mehmet'e yazdığı kasidelerle padişahın hayranlığını kazanmış ve divan kâtibi olmuştur. Esas şöhretini II. Bayezid döneminde yapmış, Şehzade Abdullah'ın Karaman valiliği sırasında ona divan kâtipliği, Manisa'da sancak beyi olan Şehzade Mahmut'a ise nişancılık yapmıştır. Ömrünün son günlerini İstanbul'un Vefa semtindeki evinde okuyup yazarak geçirmiştir. Necati şiirlerinde Türkçe kelimelerden ve tabirlerden bolca yararlanarak Türkçe'nin şiir dili olarak kullanılmasında büyük çaba harcamıştır. Gazellerinde, kullandığı dilin sade olması,

hayallerinin inceliği ve duygularının içtenliği dikkat çekmektedir (Mengi, 2003, 116).

YK kitabında Tanpınar Necati'nin şiirlerinde farklı bir güzellik olduğunu, ancak bu güzelliğin Baki'deki gibi olmadığını söyleyerek Necati'ye bir yerde atıfta bulunulmaktadır (YK 117).

OATET'te Necati'nin XV. veya XVI. yüzyıllarda yazılan Divan'ının Moğol istilasından sonra teşekkül eden her üç lehçenin de dil zevkini verdiği (OATET 1), o kadar az tanınan Necati ve Baki'nin büyüklüğünün dağınık şive farklılıkları arasında İstanbul Türkçesinin zevkinin parça parça da olsa şiirlerinde gösterebilmelerinden kaynaklandığı (OATET 3), Necati Divanı'nın tesiri ile Baki'nin şiirde halıcılık gibi bir zanaata gittiği (OATET 14), eski şiirde Fuzuli'nin Necati Bey'e seslendiği, Baki'nin Fuzuli'yi, Nadim'in Baki'yi hatırladığı, böylece eski şiiri bir atölye çalışması hâline getirdikleri (OATET 22), eski şiirde Necati'den başlayarak devam eden atasözü ile yapılmış mısra ve beyitlerin sade dille yazıldığı (OATET 195), Ziya Paşa'nın şiirinde boş yere Necati'den Şeyh Galip'e kadar türünün büyük örneklerinin sesini yokladığı (OATET 313), Ziya Paşa'nın Harabat mukaddimesinde yaptığı edebiyat tarihi tasnifinde Ahmet Paşa, Necati ve Zati'nin Türkçe'nin esasını kurduğunu belirttiği (OATET 339) Necati Bey'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de pek çok yerde Necati Bey'e atıf yapılmıştır (EÜM 137, 141-144, 147, 150, 153-155, 157). Bu atıflarda Fuzuli ile eki şiirin sıkı nizamı ve ortak lugatı içinde gerçekten çağı açmış olan Şeyhi, Necati Bey, Baki, Nedim, Şeyh Galip gibi isimlerin boy ölçüşebileceği (EÜM 137, 150), İran şiiri ile Türk şiirinin XV. asırdan itibaren yarışmaya başladığı, bu nedenle her büyük şairde Türk şiirinin yeni bir aşama kaydettiği, bu aşamaların Şeyhi'de ve Ahmet Paşa'da olduğu gibi sadece içerikte kalmadığı, zamanla Necati Bey, Yahya Bey, Hayali Bey ve Usuli gibi şairlerde divan edebiyatının asıl güzelliğinin yakalamaya başladığı (EÜM 141), Necati Bey'in 1503'de yazdığı Mersiye'sinin dönemi için çok yeni ve farklı olması sebebiyle şiir meraklısı ve uyanık bir adam olan Latifi'nin bile tezkiresinde şairin bu şiirinden söz etmediği, Necati Bey öldüğü zaman Fuzuli'nin 13-18 yaşlarında olduğu, Baki'nin ise Necati Bey'in ölümünden yirmi yıl sonra doğduğu (EÜM 142, 153), bu kronolojinin Fuzuli'yi, Necati Bey ile Baki arasına koyduğu (EÜM 143, 154), Şeyhi'den başlayarak Kıvami ve Necati Bey'in mersiyelerinde tek

bir veznin etrafında bir asır boyunca devam eden bir yığın Mersiye tecrübesinin Fuzulî'nin Âl-i Abâ şiirinde asıl şekil ve kıvamını bulduğu (EÜM 144, 155), Fuzulî'deki ızdırıp ve neşe ikileminin Necati Bey ile başladığı (EÜM 147, 157) ifade edilmiştir.

Necati Cumalı (EÜM 118; YG 289) (Florina, Yunanistan 1921-İstanbul 2001) Şair ve yazardır. Ankara Hukuk Fakültesinden mezun olan Cumalı MEB yayın müdürlüğü, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, İzmir ve Urla'da serbest avukatlık, Paris basın ataşeliğinde memurluk, İstanbul Radyosunda redaktörlük yapmıştır. Şiir ve yazılarını 1939'dan başlayarak Küllük, Ülkü, Yenilik gibi dergileri ile Ulus ve Dünya gazetelerinde yayınlayan Cumalı eserlerinde yaşama sevincini, yaşanmış sevgileri, doğa ortasında sürdürülen canlı ve sert hayata ait çeşitli görüntüler, toplum- doğa çatışması, kasaba hayatına ait çeşitli görüntüleri eserlerinde kaleme almış, Freudçu öğretisi ile cinselliğin hayattaki yeri ve önemini vurgulamıştır (TBEA, 2010, 285).

EÜM'de Cumhuriyet devrinden sonra yetişen şairler arasında bir masal havası içerisinde realiteyi yakalamaya çalıştığı söylenerek Necati Cumalı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 118).

YG'de Orhan Veli'ye çok yakın fakat daha alfabe resimli saflıklar içinde bulunduğu ifade edilerek Necati Cumalı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 289).

Necip Asım Bey (Yazıksız) (YK 82, 152, 172; ED 286; OATET 245) (Kilis 1861-İstanbul 1935) Dilci ve yazardır. Balhasanoğulları denilen sipahî menşeli bir aileye mensup olan Necip Asım ilköğrenimini Kilis'te tamamlamış, Şam İdadisi'nde okumuş, Kuleli Askerî İdadisinden sonra Harbiye Mektebi'ne girmiş ve buradan Piyade mülazımı rütbesi ile mezun olmuştur. Askeri rüştiyelerde ve Harbiye'de Türkçe, Fransızca ve tarih öğretmenliği yapan Necip Âsım Bey Miralay olarak emekliye ayrılmıştır. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul Darülfünununda Türk tarihi ve Türk dili tarihi hocalığı yapmış, 1927'de Erzurum milletvekili olarak meclise girmiş, 1934'te Yazıksız soyadını almıştır. 1935'te Kadıköy'deki evinde vefat etmiştir. Devrin Türkçülük

cerayanına katılan Necip Âsım Türkçe'nin sadeleşmesi için yazılar yazmıştır (TDEA, 1977- 1998, 572, 573).

YK kitabında dört yerde Necip Âsım'a atıfta bulunulmuştur. İlk atıf Necip Âsım'ın 'Türk Tarihi' eseri ile ilgiliyken, son üç atıf Yahya Kemal'in son zamanlarında sürekli yanında olması ve onunla ilgilenmesi bağlamında yapılmıştır (YK 82, 152).

ED'de beş yüz sayfalık eserinde Türk tarihi özetinin verildiği söylenerek bir yerde Necip Asım Yazıksız'a atıf yapılmıştır (ED 286).

OATET'te 1908 inkilabından önce Türkçülüğün filoloji ve tarih araştırmaları şeklinde devam ettiği dönemde, çalışmalarında Süleyman Paşa'nın izinden gittiği söylenerek bir yerde Necip Asım Bey'e atıf yapılmıştır (OATET 245).

Necip Efendi (OATET 115, 233) Mısır kapı kethüdası iken Mehmet Sait Galip Paşa'nın 1915'te Beyşehir ve Kırşehir mutasarrıfı olmasından sonra Galip Paşa'nın isteği üzerine onun yanına kapı kethüdası olarak atanmıştır (Muşmal, 2013, 372).

OATET'te hükümdarın etrafında kendisinininkiler dışında başka düşünceleri istemeyen Hüsrev Paşa'nın Mısır Kapı kethüdası Necip Efendi için tedbirler aldığı (OATET 115), camideki vaazlarının halkta uyandırdığı asabiye nedeniyle tevkif edildiği (OATET 233) söylenerek Necip Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Necip Fazıl Kısakürek (EÜM 112, 125, 368, 380, 381; ED 72; MS 251) (İstanbul 1905- İstanbul 1983) Türk şair. İstanbul'da çeşitli okullarda düzensiz bir eğitim gören Kısakürek edebiyat zevkini tattığı Heybeliada Numüne Mektebinde Yahya Kemal, Hamdullah Suphi gibi hocaların öğrencisi olmuş, ilk şiir ve yazılarını burada yazmıştır. 1921'de İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümüne yazılsa da bitirmeden Paris'e geçmiş, burada bir dönem bohem hayatı yaşamıştır. Türkiye'ye döndüğünde çeşitli yerlerde memur olarak görev almış, dönem dönem Fransız Mektebi, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi gibi yerlerde çeşitli dersler vermiştir. 1942'den sonra tamamen yazılarıyla geçinmeye başlayan yazar, Büyük Doğu dergisinin ve Büyük Doğu yayınlarının sahibi olmuştur. Gerek kendi dergisinde gerekse bazı günlük

gazetelerde fıkra ve makaleleri yayınlanmıştır. Yeni Mecmua, Milli Mecmua, Hayat gibi dergilerde de şiirleri yayınlanmıştır (Okay, 1987, 1- 7).

EÜM'de 1908'li yıllarda doğan şairler arasında yer aldığı ve hece veznini tercih ettiği (EÜM 112), 1900'lü yıllardan sonra Necip Fazıl gibi yaşı kırktan yukarı olanlar istisna edildiğinde, özellikle genç nesilde tiyatro yazar kişilerin çok az bulunduğu (EÜM 125), gençlerin Kısakürek'i okuması gerektiği çünkü iyi şeylerin ancak iyi şeylerden doğabileceği (EÜM 368), Necip Fazıl'ın en sevilen ve tanılan şiirleri arasında, bir yalnızlık gecesini bütün bir ruh şehrayini yapan "Söndürün lâmbaları uzaklara gideyim" mısrası ile başlayan manzumesinin bulunduğu ancak onun asıl güzel mısralarının Kaldırımlar şiirinde aranması gerektiği (EÜM 380, 381) ifade edilerek Necip Fazıl Kısakürek'e beş yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Verlaine ile başlayan Neo-Katholizm'i öğrenmesi bağlamında Necip Fazıl Kısakürek'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 72).

MS'de Kısakürek müstesna edildiğinde, bugünün manzumelerinin nesre benzediği söylenerek şaire bir yerde atıf yapılmıştır (MS 251).

Necmettin Halil Onan (YK 33, 37; EÜM 112, 351; YG 305; MS 132) (Çatalca 1902-İstanbul 1968) Türk şair ve edebiyat tarihçisidir. İstanbul Üniversitesi Türk dili ve edebiyatı bölümünde öğrenime başlayan (1919) Onan İstanbul'un işgali üzerine Anadolu'ya geçmiş ve orduya katılmıştır. Daha sonra öğrenimini tamamlayarak edebiyat öğretmenliği, ortaöğretimde genel müfettişlik yapmış, Yükseköğretim genel genel müdürlüğünde bulunmuştur. 1946-1960 yıllarında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Eski Türk edebiyatı profesörü olarak ders vermiştir. Konuşulan Türkçeyle ve hece vezni ile yazdığı şiirleri sevgi, özlem temalarını işlemektedir (İzmir Kapılarında, Bir Yolcuya gibi). Dilbilgisi kitapları 1928'den başlayarak kırk yıl boyunca ortaöğretimde okutulmuştur. Ayrıca eski Türk edebiyatıyla ilgili eleştiri metin yayınları bulunmaktadır: Namık Kemal'in Talim-i Edebiyat üzerine bir risalesi,1950;Leyla ile Mecnun Fuzuli'nin Mesnevisi,1958 (BL, 1992, 8844).

YK kitabında iki yerde Onan'a atıfta bulunmaktadır. Bu iki atıfta Tanpınar, Necmettin Halil'i Dergâh'ın geniş ekibi içinde saymış ve kırk üç

nüşhadan sonra onunla Ali Mümtaz'ın geriye birer muhteşem şiir kitabı ve sağlam bir dil anlayışı bıraktığını söylemektedir (YK 33,37).

EÜM'de 1908'li yıllarda etrafında doğan şairler arasında yer aldığı ve hece veznini tercih ettiği (EÜM 112), Tanpınar'ın Yahya Kemal'in eski öğrencisi ve dostu olan Necmettin Halil Onan'dan Yahya Kemal'in kabrine dair vasiyetini bildirdiği bir mektup aldığı (EÜM 351) belirtilerek Necmettin Halil Onan'a iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Dergâh çıkmadan önce yapılan toplantıya Tanpınar'ın fakültesinden katılan arkadaşları arasında bulunduğu ifade edilerek Necmettin Halil Onan'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 305).

MS'de ilk şiirlerinin Hasan Ali Yücel ve Tanpınar'da olduğu gibi Tanin Matbaasından çıktığı ifade edilerek Necmettin Halil Onan'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 132).

Necmettin Tuncel (EÜM 437) 1966- 1969 yılları arası Bern büyükelçisidir (Türkiye Cumhuriyeti Paris Büyükelçiliği, [t.y.]).

EÜM'de İstanbul'a geldiğinde İsmail Habib Sevük'ün evine uğrayan dostlarından olduğu söylenerek Necmettin Tuncel'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 437).

Nedim (YK 18, 32, 75, 107, 109, 110, 111, 116, 117, 129, 130, 131; ED 54, 56, 83, 84, 87, 88, 95, 101, 115, 160, 161, 162, 165, 172, 261, 268, 270, 282, 288, 293; OATET 4, 10, 19, 20, 21, 22, 77, 78, 81, 82, 83, 90, 93, 100, 195, 253, 260, 267, 313, 314, 340, 341, 422; EÜM 58, 92, 110, 134, 137, 142, 144, 146, 147, 150, 153, 155-157, 169-173, 178, 179, 182, 205, 254, 313, 322, 325, 326, 332, 337, 340, 353, 383, 435, 437, 507, 521, 522; YG 36, MS 23, 50, 58, 88, 170, 194, 232, 237, 239) (İstanbul 1681?- İstanbul 1730) Asıl adı Ahmed olan Nedim iyi bir eğitim görmüş, dönemin ilimlerini, Arapça ve Farsçayı öğrenmiş, hariç medresesi müderrisliğine getirilmiş, buradan Mahmut Paşa Mahkemesi naipliğine, daha sonra Molla Kırımî Medresesinde, Nişancı Paşa-yı Atik Medresesinde görev yapmış ve 1729'da Sahn Medreseleri müderrisliğine yükselmiştir. Bu sırada Nedim, sadrazam olan Damat İbrahim Paşa'ya kıta ve kasideleriyle her fırsatta bağlılığını göstermektedir. Bir yandan da Lâle devrinde teşekkül ettirilen tercüme

heyetlerinde görev almaktadır. Vefatı konusunda çeşitli rivayetler bulunan Nedim bir ihtilal sırasında hayatını kaybetmiştir. Nedim'in eserleri arasında Divan'ı, Münecimbaşı Ahmet Aşık'ın Câmîü'd-düvel adlı Arapça eserini Türkçeye çevirdiği Sahâifü'l-ahbâr'ı ve Bedreddin Mahmud bin Ahmed'in Ikdu'l-cümân fi tarihi ehli'z-zamân adlı yirmi dört ciltlik İslam tarihini tercüme ettiği Ayni Tarihi bulunmaktadır. Bu son eseri Nedim'in de içinde bulunduğu tercüme heyeti çevirmiştir. Nedim'in şiirdeki kudreti dili kullanmadaki ustalığından gelmektedir. Mahalli söyleyişleri kullanmadaki dehası ve ahengi sağlamadaki titiz işçiliği, kafiye, redif ve vezin kullanmasındaki başarısı onu çağdaşlarından ayırmaktadır. Ayrıca şiirlerinde İstanbul hayatından sahneler de sunmaktadır. Nedim, edebiyatımızda devriyle birlikte özdeşleşen müstesna şairlerden biridir (Mazıoğlu, 1988, 1- 24).

YK kitabında on üç yerde Nedim'e atıfta bulunulmuştur. Tanpınar hocasının derslerinde Racine, Dostoyevski ve Balzac'ı Nedim, Baki ve Şeyh Galip ile birlikte armoni haline getirerek anlattığını söylemiş ve Nedim'e ilk iki atıfını yapmıştır (YK 18,32). Rübab-ı Şikeste'nin Aveng-i Tesavir bölümünde Tevfik Fikret'in Fuzulî, Nef'î ve Nedim için fasıllar ayırdığını söyleyerek Tanpınar Nedim'e sayfa 75'te atıfta bulunmuştur. Daha sonraki göndermelerde ise Nedim'in eski şiirin klasikleri arasında sayıldığı ve en olgun örneklerini verdiği söylenmektedir (YK 107, 109, 110, 111, 116). Sayfa 117'de Tanpınar, Namık Kemal'in görüşüne katıldığını dile getirerek, Nedim'in belki de edebiyatımızın en orijinal şair olduğunu, klasik tabiri yıktığını düşünmektedir (YK 117). Nedim'in şarkılarında dönem hayatını (ya da hayalimizdeki Lale devrini) yansıttığını söyleyen (YK 129, 131) Tanpınar eski zamanlara özlem teminin Ahmet Paşa ve Cem Sultan'dan başlayarak, oradan Nedim'e ve Şeyh Galib'e kadar rastlayabileceğimizi söylemektedir (YK 130). Son atıfta ise Nedim'in bir mısrası iktibas edilmiştir (YK 165).

ED'de pek çok yerde Nedim'e atıf yapılmıştır (ED 54, 56, 83, 84, 87, 88, 95, 101, 115, 160- 162, 165, 172, 261, 268, 270, 282, 288, 293). Bu atıflarda modern şiirin dil oyunu anlayışını yıkan şairler arasında bulunan Nedim'in Bayram Kasidesi adlı şiirinin bir ihtilal niteliğinde olduğu, sesinin sokaktan geldiği (ED 54), Türk edebiyatında maziye hasretin Nadim gibi çok az şair tarafından kullanıldığı (ED 56), Yahya Kemal'in Racine'i bir köprü olarak kullandığı, "Bizde klasik nedir?" sorusuna cevap olarak Nedim'i

bulduğu (ED 83), Türk edebiyatının sesinin de o olduğuna inandığı (ED 84), Lale Devri Fetes Galentes'ı olarak onu bulduğu, eski edebiyatın estetiğini, sıkı duvarını yıkan şair olarak değerlendirilen Nedim'in divanının sokak dilini şiire soktuğu, şiirin gramerini değiştirdiği, şiirin sayfada kalmasının onu matbaa ve hattatın malı olarak bıraktığı, bu nedenle Nedim'den kalanın sadece beş, on mısra olduğu (ED 87), eski şiirin ktu tarafının kelimenin bilinip bilinmemesinin önemli olmadan şiire alındığı, sadece Nedim'in "hl" in dilini kullandığı (ED 88), Yahya Kemal'in eski kültüre onunla girdiği (ED 95), Baki'nin Kanuni Mersiyesi'nin, Nedim'in Kış Kasidesi'nin, şeyh Galip'in Tardiyye'sinin musikisinin şiirin sesinin imknlarından yani tekrarlardan yararlanılarak oluşturulduğu (ED 101), eski şiirde aynı motiflerin her şaire göre değiştiği, Fuzuli'de gl daima kanayan bir yarayken Baki ve Nedim'de farklı farklı anlamlara geldiği (ED 115), Ziya Paşa'nın Nefi, Naili ve Nedim arasında gidip geldiği (ED 160), zihn ilhamlarının Nefi, Nedim ve Ruh olduğu, Nedim'in kasideyi mahallileştirdiği (ED 161), tanzir ettiği şairlerin başında devrinin en çok okunan şairlerinden Nedim'in geldiği, dünyaya metelik vermeyen bir şair olarak nitelendirilen Nedim'in hem eskiye bağlı hem de yenilikleri bulan sanatçı olduğu, medreselerde öğrenilen kelimeleri kullanan ve Türkçenin güzelliğinden şiiri çıkaran şair olarak iki Nedim bulunduğu, rzgrl bir adam olduğu, Ziya Paşa'nın ne Nefi gibi hiddetli ne de Nedim gibi rahat olduğu (ED 162), terci-i ve terkib-i bentin Türk edebiyatında eskiden beri olduğu fakat pek rağbet görmediği, XVII. asırdan sonra aniden moda olduğu, Nedim'in kullanmadığı ancak şeyh Galip'te bulunduğu (ED 163), Harabat'ın Ahmet Paşa ile dilin başladığını, Baki ile olgunlaştığını, Nefi'nin ölümünü, Nedim'in sanatını, Fuzuli'nin hissi tarafını vermiş bir eser olduğu (ED 172), klasik edebiyattaki beş büyük, erişilmez şairin Fuzuli, Baki, Nefi, Nedim ve şeyh Galip olduğu, Nedim'le Karacoğlan'ın arasındaki farkın çok güzel bir tetkik konusu olabileceğinin belirtildiği (ED 261), Yunus Emre ile Nedim arasında çok büyük bir toplum farkı bulunduğu (ED 270), Yahya Kemal'in Nedim'in güzel beyitlerinin dışında eski şiirin ledri beyitlerinden ilham aldığı (ED 268), XVII. asırda Avrupa ile temas kurulmaya başlansaydı Nedim'in trajedi yazacağı (ED 269), Nedim'in neşeyle dolu olduğu ve krala ya da Allah korkusuna bağlanamayacağı (ED 282), hayat karşısında gülüp ağlayıp alay ettiği için klasik denilemeyeceği, onun büyük tarafının bir yıkılış

döneminde yani en çok ağlama ve gülme arası olunan dönemde bir zevk şairi olarak devrin sanatını sunmasından ileri geldiği (ED 288), eskilerin kendi hayatlarını kaleme aldığı, bunlardan Nedim'in "*Böyle bî-hâlet değildi gördüğüm sahrâ-yı aşk*" dediği (ED 293) söylenmiştir.

OATET'te Nedim'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 4, 10, 19-22, 77, 78, 81- 83, 90, 93, 94, 100, 195, 253, 260, 267, 313, 314, 340, 341, 422, 479). Bu atıflarda Nedim gibi şairlerin şiirin içinde sıkıştıkları estetiğe ve kaidelere rağmen yaşayan Türkçeyi kullanmalarından dolayı genel zevkin kabul ettiği havalı mısra ve beyitler söyleyebildikleri (OATET 4), bu katı kurallar neticesinde Baki ve Nedim arasında yaşadığı devirlerden başka fark olmadığı (OATET 10), bu nedenle Nedim gibi şairlere orijinal olmak için yeni kelime kombinezonları bulmanın yeterli olduğu (OATET 19), Nedim'in bugüne en fazla hitap edebilecek eserlerinden olan "var içinde" redifli gazelinin başlangıcını Nabi'nin aynı redifli gazelinde bulmanın mümkün olduğu (OATET 20), Nabi ve Nedim'in baştan beri rediflerini daha çok halk dilinden seçtiği ve zaman geçtikçe yeni tabiat unsurları veya duyular üzerinde durduklarının görüldüğü (OATET 21), eski şiirde Fuzuli'nin Necati Bey'e seslendiği, Baki'nin Fuzuli'yi, Nadim'in Baki'yi hatırladığı, böylece eski şiiri bir atölye çalışması hâline getirdikleri (OATET 22), Nedim'den sonra gittikçe belirginleşen bir zevk bozulması, dağılımının görüldüğü (OATET 77), Nedim gibi şairlerin dili mükemmelleştirmek adına sarf ettikleri çaba sayesinde elde edilen zevkin asaleti, yoğunluğun kudreti, plastik sanatların ve müzikalin vermiş olduğu sanatsal güçle diğer boşlukların tamamlandığı (OATET 78), nesirle nazmı Fuzuli, Nedim, Baki gibi şairlerden daha az iyi kullanan İzzet Molla'nın nesri tavsiye ettiği ve büyük şairlerin hiçbirinin yapmadığı bu tavsiyenin üzerinde oldukça uzun durulması gerektiği (OATET 81), Nedim'den etkilenen Enderunlu Vasıf'ın şarkı, gazel ve kasidelerinin aynı ilhamdan beslendiği, Nedim'in klasik medrese tahsili gördüğü, aruzun sırları gibi eski kültürün bütününe sahip olduğu, şiirini ve dilini yaşayan hayattan, dilden ve kültürden beslediği, şiire getirdiği yeniliğin asırlarca süren dağınık tecrübenin zaferi olduğu ancak Enderunlu Vasıf'ta bu kültür, tasarruf ve zevkin bulunmadığı (OATET 83), Nedim gibi önemli şairlerin şiirlerinde eklektik zevkin bulunduğu ve İzzet Molla'ya ilham verdiği (OATET 90), Nedim ve Ragıp Paşa'nın şiirlerinde, kıyafet değişikliğinin genel başlık hâline getirdiği

fes olayının yer aldığı (OATET 93), Nedim istisna edildiğinde, Türk edebiyatında Akif Paşa'nın mizacını bütün yönleriyle konuşuran bir şair olduğu (OATET 94), Nedim'den itibaren sınırlarını zorlayan Türk şiirinde koşmanın sadece özlem şiirlerinde kaldığı ancak Akif Paşa'nın koşmasının bu alanda ilk önemli hamle olduğu (OATET 100), sade dil konusuna Nedim'den sonra ilk çözüm getiren kişinin Şinasi olduğu (OATET 195), Ziya Paşa'nın ilhamının hikemi şiirle Nedim ve Vasıf tesiri altında gidip geldiği (OATET 253, 313), Nedim'im malikânesi olan tahassür tarzının Leskofçalı Galip Bey'in "görmesin" redifli gazelinde benimsenerek şekil değiştirdiği (OATET 260), XVIII. asırda klasik şiirin Nedim'le beraber hecenin sahasına doğru açıldığı (OATET 267), eski şiirdeki ritim ve ahenk merhalesine Nedim'den sonra rastlanabildiği (OATET 314), Nedim'deki zarif mizah ve alayı, Ziya Paşa'nın değiştirerek vermeye çalıştığı (OATET 340, 341) Nedim gibi büyük şairlerin şiirlerinde, önceden hazırlanmış bir hayal sistemiyle konuştuklarının hissettirmedikleri, insanı yakalayan mısralarının, bir kültürün en güzel örnekleri olduğu (OATET 422), Nedim'den sonra, özellikle musikiyle ilgisi olan çevrelerde yetişen şairlerde ve onların bestelenmek üzere yazdıkları kısa ölçülü manzumelerdeki çözümlü ve basit dil anlayışında Recaizade'nin sonuna kadar devam ettiği (OATET 480) ifade edilmiştir.

EÜM'de Nedim'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 58, 92, 110, 134, 137, 142, 144, 146, 147, 150, 153, 155-157, 169-173, 178, 179, 182, 205, 254, 313, 322, 325, 326, 332, 337, 340, 353, 383, 435, 437, 507, 521, 522). Bu atıflarda Türk nesrinin Nedim'in Sahaif-ül-ahbâr tercümesindeki açıklık ve olgunluğa kavuşan örnekler verdiği (EÜM 58), Nefi'nin, Naili'nin, Nedim'in geleneğinde başarılı olabilmek için onların yürüdükleri yolu bilmenin, yaptıklarını tanımanın ve çözümlenin ilk şart olduğu (EÜM 92), Yahya Kemal'in Baki, Fuzuli, Naili, Nedim ve Şeyh Galip'ten ya da halk şiirinden seçtiği her konuşmasında eski şiirin ve milli dehanın dayandığı lirizmi yansıttığı (EÜM 110), her zaman tek başına olan Yunus Emre'nin eğer bir kalabalığa eklenmesi gerekirse bu kalabalığın yaptığı işi devam ettiren Baki, Nefi, Nedim, Fuzuli, Şeyh Galip, Haşim ve Yahya Kemal'den oluşacağı (EÜM 134), Fuzuli ile eki şiirin sıkı nizamı ve ortak lügati içinde gerçekten çığı açmış olan Şeyhi, Necati Bey, Baki, Nedim, Şeyh Galip gibi isimlerin boy ölçüşebileceği (EÜM 137, 150), Taşlıcalı Yahya Bey'in Şehzade Mustafa

Mersiyesi'ndeki "*Nesim-i subh gibi yerde koyma ahımızı*" mısrası ile Nedim'i adeta iki asır öncesinden müjdelediği (EÜM 142, 153), medeniyet değişimi ile eski Türk şiirine giren hayalleri, söyleyişindeki yüksek perdesi ile Fuzuli'nin değiştirdiği, kimi zaman Nedim'in şarkısından bir parça gibi görünen mısralar yazdığı (EÜM 144, 155), bazı duygusal çığlıkları ve mahalli hayat tasviri ile Nedim'in başlangıcı olan Fuzuli'nin Nedim'den önce "Hamam" redifli gazeller yazdığı (EÜM 146, 147, 156, 157), neşesi, mizahı, hayat karşısındaki rindane duruşu ile gelenekten beslenen Nedim'in yüksek resme ulaştığı, lirizme kendisinden pek çok şey kattığı, zaman zaman eski sanata has o çok bilgili ve hesaplı safderunluktan ayrılmanın yolunu bulduğu, yaşadığı duyguları olduğu gibi vermekten hoşlandığı, tabiatı, güzelleri büyük bir resmin arkasından izler gibi üç boyutlu bir şekilde anlattığı (EÜM 170), hayatın, tabiatın, arzu ve heveslerin karşısında kendisini serbest bırakmaktan hoşlandığı, zaman zaman duygularını mazmuna tercih ettiği, Nedim'in mısrada Neşati'nin, Naili'nin, bazen de çok benzediği Nedim-i Kadim'in kendisi için hazırlamış olduğu girift mazmunların yükünü azalttığı, Türkçeyi ve onun imkânlarını iyi bilen Nedim'in bu nedenle kafiyelerinin başarılı olduğu, zarif bir yaradılışa sahip olan Nedim'in mizahındaki güzelliğin bu ruh hafifliğinden geldiği, Yahya Kemal'e kadar Nedimane şiirin sadece uçarı çapkınlık ve mahalli zevkle sınırlı olduğu, sadece Namık Kemal'in onun yaptığı yeniliği biraz takdir ettiği (EÜM 169- 173, 313), eski şiirdeki Nedim'in "*Estikçe bâd-ı subh perîşânsın ey gönül*" mısrası gibi mısra ve beyitlerin bir dildeki güzellik imkânlarının sonuna kadar yoklanmasından doğmuş eserler olduğu (EÜM 178), Tanpınar'ın gençliğinde de Nedim, Nefi, Baki ve Naili gibi şairleri okuduğu ancak o dönemde hatalı gördüğü pek çok şeyi unutmayı veya görmezden gelmeyi tercih ettiği (EÜM 179), Baki, Yahya Efendi, Naili ve Nedim'de bahar için söylenmiş çok güzel mısra ve beyitlerin bulunduğu (EÜM 182), Nedim'e ve Sahayif-ül-ahbar tercümesine kadar Türk nesrinin kurucularından olan Baki'den istifa eden olmadığı (EÜM 205), Hamit'in mesut hayatı karşısında peşinden Eschyle'in Erinnyes'leri gibi kudurmuş kalabalıkların saldırdığı Nedim gibi edebiyatın hakiki prenslerinin hayatlarının akla geldiği (EÜM 254), sanat oyunları bir yana bırakıldığında "nağme"nin Baki, Nefi, Naili, Nedim gibi eski şiirin büyük şairlerinin şiirlerinin esası olduğu (EÜM 322), Baki, Nedim gibi eski şiirin hiçbir şairinin Yahya Kemal'e kadar

dilin saf ve keskin Şuuruna sahip olmadıkları (EÜM 325), ne Nedim ne Fuzuli ne de Baki olmayan Yahya Kemal'in eski dille yazdığı manzumelerinin unutulmuş modaların baharından toplanan bir tat olduğu (EÜM 326), Tanpınar'ın Yahya Kemal'in derslerinde Nedim, Baki ve Şeyh Galip'i tanıdığı (EÜM 332), eskilerin modern anlamdaki nazımla Şiiri birbirinden ayırmadığı, belki Nedim, Nefi, Naili gibi büyük Şairlerin zaman zaman bunu isteyerek elde ettiği (EÜM 337), İstanbullu Şairlerin başında gelen Nedim'i hatırlamadan eski İstanbul'u ve onun güzelliklerini hatırlamanın mümkün olmadığı (EÜM 340), bugün Fuzuli, Naili, Şeyh Galip, Nedim gibi büyük Şairlerin sesinin duyulmasında Yahya Kemal'in Şiirlerinin tesirinin bulunduğu (EÜM 353), bütün bir cemiyetin ızdırabını anlayarak bunu Şiirine taşıyan ancak yaratmanın ağrılarını tatmamış olan Tefvik Fikret'in asil ve güzel his ve düşüncelerinin kitap sayfasında kapalı kalırken Nedim'in "*Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz*" ya da Naili'nin "*Lutf u kerem-i Hazret-i Mevlâ ile geçtik*" gibi hiçbir Şey söylemeyen mısralarının asırdan asra geçtiği (EÜM 383), ölümünden birkaç saat öncesinde Tanpınar'la birlikte olan İsmail Habib'in o gece Nedim'den bahsedip beyitler okuduğu (EÜM 435), İsmail Habib'in okuya okuya Nedim'i, Şeyh Galip'i, Fuzuli'yi en güzel tarafları ile benimsediği (EÜM 437), en sevdalılarının bile Fuzuli, Nedim, Şeyh Galip gibi birkaç önemli isimden ilerisini sayamadığı eski Şiirin bir saray gibi kapılarının sımsıkı kapalı olduğu için eleştirilerin hep bu kapılar önünde yapıldığı (EÜM 507), XIX. asrın sonlarına doğru Nedim'inkinden daha az önemli olmayan ve bütün asrın Şiirine tesir eden Şeyh Galip'in ortaya çıktığı (EÜM 521), Sadabad'ın Nedim'in Şiirinin malikânesi olması gibi Boğaziçi ve Boğaz mehtabının Şeyh Galip'in Şiirini ıŐıklarıyla renklendirdiği (EÜM 522) ifade edilmiştir.

YG'de Türk dil ve zevkinin XVIII. yüzyılda yaşayan Kul Hasan Dede ile XV. yüzyılda yaşayan EŞrefoğlu'nda devam ettiği, aynı Şehir ve tekkedeymiş gibi kavga ettikleri, Nedim ve Fuzuli'nin Hallac-ı Mansur'un haksız yere dökülmüş kanının hesabını sordukları ifade edilerek Nedim'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

MS'de Osmanlı'nın zayıflamaya başladığı bir dönemde, yeteneği ile Şiire güç kattığı ve dönemin adını alarak "*Lale Devri Şairi*" olduğu (MS 23), eski Şiirin öldüğünün kabul etmeyen yeni Şairlerin bugüne ait malzemeleri

eserlerinin içine sokarak eski şiiri zenginleştirmeye çalıştıkları ve böylece Nedim'in, döneminde yaptığı şeyi tekrara çalıştıkları (MS 50), Nefi'nin müzikal muhayyilesini, Nedim'im bir mevsim gibi neşesini ve Naili'nin ağırbaşlı melankolisini tadan Türk şiirinin bu güzellikleri bünyesini dâhil ederek yürümek zorunda olduğu (MS 58), şiirin kısa olduğu ve kelimelerle hayal dünyasını çağrıştırdığı, bu nedenle Nedim'in bir gazelinde dört, beş tabloluk mevzunun bulunduğu (MS 88), Tanpınar'ın Naili gibi üstatların şiirlerini okurken kimi zaman Batılı yazarların yeni ekollerine örnek olabilecek pek çok mısra bulduğu (MS 170), devrinin sokakta konuşulan Türkçesini şiire geçirmeyi başardığı (MS 194), Türk zevkinin yetiştirdiği en önemli insanlardan olduğu (MS 232, 237) ifade edilmiştir.

Nedim-i Kadim (EÜM 170) (İstanbul ?- İstanbul 1670) Divan şairidir. Lale devri şairi Nedim'den ayrılması için "kadîm" sıfatı ile anılan şair İstanbul'da eğitimini tamamlamış, 1653'te Cenani Efendi Medresesinde müderrisliğe başlamış, çeşitli medreselerde görev almıştır. Güçlü bir şair olmasına rağmen kendisinden sonra gelen Lale devri şairi Nedim nedeniyle unutulmuş Nedim-i Kadim şuh edanın öncüsü olarak görülmüş, şiirlerinde sade, temiz bir İstanbul Türkçesi kullanmıştır (TDEA, 1977- 1998, 4).

EÜM'de Nedim'in mısra da Neşati'nin, Naili'nin, bazen de çok benzediği Nedim-i Kadim'in kendisi için hazırlamış olduğu girift mazmunların yükünü azalttığı söylenerek Nedim-i Kadim'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 170).

Nefi (YK 18, 71, 75, 108, 111, 116, 127; ED 115, 160, 161, 162, 172, 174, 261; OATET 3, 81, 87, 90, 104, 157, 175, 193, 199, 266, 313, 339, 340, 346, 369, 370, 376, 422; EÜM 24, 92, 134, 150, 160, 169, 171, 172, 179, 180, 182, 249, 254, 258, 299, 315, 319, 322, 325, 331, 337, 376, 521; MS 23, 50, 52, 58, 170, 219) (Hasankale ?-İstanbul 1044) XVII. yüzyılın ve bütün Türk edebiyatının en önemli kaside şairlerindedir. Diğer adı Ömer olan Nefî ilköğrenimini Hasankale'de yapmış, daha sonra Erzurum'a gelerek öğrenimini burada tamamlamıştır. Arap ile Fars dillerini ve edebiyatlarını öğrenen şair Urfî, Enverî ve Mütenebbi'den etkilenmiştir. İstanbul'da Diavân-ı hümayunda Maden kalemine kâtip olarak atanmış, bu sırada şiirleri sayesinde çabucak

tanınmıştır. Nefi, İstanbul'da Sultan Ahmed I, Sultan Mustafa I, Sultan Osman II, tekrar Sultan Mustafa ve Sultan Murad IV'ün devirlerini yaşamıştır. Nefî'nin biri Türkçe diğeri Farsça iki divanı ve Sihâm-ı Kazâ adını verdiği hiciv mecmuası bulunmaktadır (İpekten, 2004, 55- 65).

YK kitabında yedi yerde Nefî'ye atıfta bulunmaktadır. Tanpınar hocasının derslerinde Racine, Dostoyevski ve Balzac'ı Nedim, Baki ve Şeyh Galip ile birlikte armoni haline getirerek anlattığını söylemiş ve Nefî'ye ilk iki atfını yapmıştır (YK 18). Diğer atıfta ise Tanpınar, Abdülhamit'in Fatih manzumesinde Nefî'nin, İbni Musa'nın ağzından gazeline Nabi'nin sanki Tarhan'ı elinden tutarak yanı başlarına oturtmuş olduğundan bahsetmiş ve Nâbi'ye gönderme yapmıştır (YK 71). Diğer atıfta Rûbab-ı Şikeste'nin Aveng-i Tesavir bölümünde Tefvik Fikret'in Fuzulî, Nefî ve Nedim için fasıllar ayrıldığı söylenmiştir. Eski edebiyatta gerçek konuşma diliyle yazılan şiirlerin Baki ve Nefi ile başladığını söyleyen (YK 108) Tanpınar bu şairlerin edebiyatımızın klasikleri olduğunu ve en güzel örneklerini verdiğini dile getirmektedir (YK 111, 116). Son atıfta ise eski edebiyatın klasiklerinde dahi hocasındaki kadar geniş bir vizyon ve hayal dünyası bulunmadığı söylenmiş ve Nefî'ye göndermede bulunulmuştur.

ED'de Nefî'ye yedi yerde atıf yapılmıştır (ED 115, 160, 161, 162, 172, 174, 261). Bu atıflarda şairin dili miras olarak diğer şairlere bıraktığı, Nefî'nin Baki'den kalan dili kendine göre tanzim ve tasnif ettiği (ED 115), Ziya Paşa'nın Nefi, Naili ve Nedim arasında bir gidiş geliş yaşadığı, belagatı Nefî'nin tesirinin görüldüğü (ED 160), Ziya Paşa'nın Nefi, Nedim ve Ruhî üzerinde sıkça durduğu, Nefî'nin peşinden gitmenin zor olduğu, sözünün büyüüne inandığı ancak Ziya Paşa'nın (ED 161) ne Nefi gibi hiddetli ne de Nedim gibi rahat olabileceği (ED 162), Harabat'ın Ahmet Paşa ile dilin başladığını, Baki ile olgunlaştığını, Nefî'nin ölümünü, Nedim'in sanatını, Fuzulî'nin hissi tarafını vermiş önemli bir eser olduğu (ED 172), Namık Kemal'in Avrupa'nın tecrübe edildiği dönemde Nefi gibi sürekli "hayalât" yazılmamasını istediği, Ziya Paşa'nın ise şairi övdüğü ve "*Lamartine ve Hugo, Nefî gibi kaside tezyîn edebilir mi?*", dediği, Namık Kemal'inse ona "*Nefî gibi değil Lamartine gibi yaz!*" cevabını verdiği (ED 174), klasik edebiyatta Fuzulî, Baki, Nefi, Nedim ve Şeyh Galip olmak üzere beş büyük şairin bulunduğu (ED 261) söylenmiştir.

OATET'te Nefi'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 3, 81, 87, 90, 104, 157, 175, 193, 199, 266, 313, 339, 340, 346, 369, 370, 376, 422). Bu atıflarda Nefi ve Yahya Efendi'nin aruzla ve Türkçeyi uyuşturmayı başardıkları (OATET 3), Nefi'nin şiirinde, insanı yüksek dağların yanında gören o sıkı nizamlı abidesinin Enderunlu Vasıf'ta diyalog hâline geldiği (OATET 81), Nefi'nin klasik İran şiirinin ahenginden ve kelimelerinden hareket ettiği (OATET 87), İzzet Molla için Nefi'nin eserinin her türlü mektep yerine geçtiği (OATET 90), Nefi'den beri şiirin belli başlı özelliklerinden sayılan erkekçe eda ve yüksek söyleyişe Dertli'nin sahip olduğu (OATET 104), yenileşme döneminde Nefi gibi ustaları örnek alan şairlerin de bulunduğu (OATET 157), Ahmet Cevdet Paşa'nın gençliğinde Murat Molla dergâhı, Sami ve Nefi'nin tesiri ile şiir yazmaya başladığını söylediği (OATET 175), Şinasi'nin Nefi'ye yaptığı küçük nazire ile şark fatalizminin dışına çekilen insanı, akılcı bir dünyaya çıkarmaya çalıştığı (OATET 193, 199), Mehmet Bey'in Güldan'ının sonundaki manzumenin Nefi'nin Bahariye kasidesinin çok basit bir taklidi olduğu (OATET 266), Ziya Paşa'nın kasidelerinde Nefi ile Nedim arasında durduğu ancak ikisine de erişemediği (OATET 313), "Asar-ı Acem olundu taklit" beytiyle Ziya Paşa'nın kendi şiirinin yönünü tayin ettiği, asıl tercihini ise Nefi'den yana kullandığı (OATET 339, 340), Namık Kemal'in şiire başladığında örnek aldığı şairlerden birinin de Nefi olduğu (OATET 346), Şinasi'den önce, Namık Kemal'in şiirlerini kimi zaman Nefi ve Ragıp Paşa'dan gelme bir tokluk ve kuvvet fikrinin canlandığı (OATET 369), kâinatı kendi etrafında toplamaktan hoşlanan Namık Kemal'in Örfi ve Nefi'den aldığı söyleyiş tarzının bunu kolaylaştırdığı (OATET 370), Nefi'nin şiirlerinden gelen yüksek perdeli eda ile Namık Kemal'in şiirlerinde vatandan, hürriyetten bahsettiği (OATET 376), Nedim gibi büyük şairlerin şiirlerinde, önceden hazırlanmış bir hayal sistemiyle konuştuklarının hissettirmedikleri, insanı yakalayan mısralarının, bir kültürün en güzel örnekleri olduğu (OATET 422) ifade edilmiştir.

EÜM'de Nefi'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 24, 92, 134, 150, 160, 169, 171, 172, 179, 180, 182, 249, 254, 258, 299, 315, 319, 322, 325, 331, 337, 376, 521). Bu atıflarda Tanpınar'ın Nefi ya da Naili'nin Yahya Kemal'in herhangi bir gazelini dinlemiş olmasını istediği, çünkü ancak onların birbirlerini anlayabileceği (EÜM 24), Nefi'nin, Naili'nin, Nedim'in geleneğinde

başarılı olabilmek için onların yürüdükleri yolu bilmenin, yaptıklarını tanımanın ve çözmenin ilk şart olduğu (EÜM 92), her zaman tek başına olan Yunus Emre'nin eğer bir kalabalığa eklenmesi gerekirse bu kalabalığın yaptığı işi devam ettiren Baki, Nefi, Nedim, Fuzuli, Şeyh Galip, Haşim ve Yahya Kemal'den oluşacağı (EÜM 134), Fuzuli ile eki şiirin sıkı nizamı ve ortak lügati içinde gerçekten çığı açmış olan Şeyhi, Necati Bey, Baki, Nedim, Şeyh Galip gibi isimlerin boy ölçüşebileceği (EÜM 150), Baki ve Nefi gibi pek çok Osmanlı şairinin Fuzuli'den ilham aldığı (EÜM 160), Nedim'in neşe ve mizah, hayat karşısındaki rindane hâlinin Baki ve Nefi gibi diğer XVII. asır şairlerinde görülen özellikler olduğu (EÜM 169), Tanpınar'ın eskilerden Nefi ve Nedim'in kafiye kullanımına hayran olduğu, Şeyh Galip'in Tardiye'sini ancak Nefi'nin bazı kasidelerinde olduğu gibi lisanı kendisinde bütün imkân ve zenginlikleriyle hazır bulan bir şairin yazabileceği, Nefi'nin kasidelerindeki mağrur benlik hissini ve muhatabıyla aynı seviyeden konuşmak arzusunun Nedim'de bulunmadığı (EÜM 171), Nefi'yi taklit edenlerin kendilerini büyük göstermeye çalışırken Nedim'in herhangi bir heyecan anında ortaya çıkan serin bir rüzgar gibi etrafı serinlettiği (EÜM 172), Tanpınar'ın gençliğinde de Nedim, Nefi, Baki ve Naili gibi şairleri okuduğu ancak o dönemde hatalı gördüğü pek çok şeyi unutmayı veya görmezden gelmeyi tercih ettiği (EÜM 179), Nefi'nin kasidelerinin tek konusunun kafiye olduğu (EÜM 180), Nefi'nin IV. Murat için yazdığı kasidenin nesip kısmındaki mısraların musikisinin ve raksının bütününün bir Dionysos cümbüşünü anımsattığı (EÜM 182), Recaizade'nin on beş yaşlarında iken Türk edebiyatında Batı ile iki koldan temasların başladığı ancak Yenişehirli Avni ve Leskofçalı Galip gibi şairlerin XVII. asrın Nefi ve Naili gibi büyük üstatlarını benimsediği (EÜM 249), Hamit'in mesut hayatı karşısında kement altında boynu devrilen Nefi gibi edebiyatın hakiki prenslerinin hayatlarının akla geldiği (EÜM 254), Yahya Kemal gibi ölümle gerçek hayatı bulmayı, onunla şahsiyetini tamamlamayı amaçlayan Nefi'nin "*Ben ölürsem âlem-i mânâda bâkidir gönül*" mısrasını söylediği (EÜM 258), Baki ve Nefi'den sonra Türkçenin hâkim şairinin Yahya Kemal olduğu (EÜM 299), Türk şiirinde Nefi'den başka destani unsur kullanan şairin bulunmadığı, destan parçalarının kullanıldığı Baki'nin Kanuni Mersiyesi ile Nefi'nin bazı kasidelerinin, Türkçenin bu konudaki en yegâne örnekleri olduğu (EÜM 315), seslerin telkiniyle mananın yanı başında

kurulduğu bir şiirde, anlamın Nefi'nin "Şatır-ı endişe"si gibi sesin arkasından ve çok uzaktan geldiği (EÜM 319), sanat oyunları bir yana bırakıldığında "nağme"nin Baki, Nefi, Naili, Nedim gibi eski şiirin büyük şairlerinin şiirlerinin esas olduğu (EÜM 322), Türk edebiyatının Fuzuli, Baki, Nefi gibi büyük üstatları dahil Yahya Kemal'e kadar hiçbir şairin dilin saf ve keskin şuuruna sahip olmadıkları (EÜM 325), Baki, Naili, Nefi'nin şiirine oranla Ahmet Yesevi veya Kadı Burhaneddin'in Türkçesi nasıl ise Yahya Kemal'in Türk edebiyatında ilk görüldüğü senelerdeki şiirin dili ve içeriği ile şairin eseri arasındaki farkın aynı olduğu (EÜM 331), eskilerin modern anlamdaki nazımla şiiri birbirinden ayırmadığı, belki Nedim, Nefi, Naili gibi büyük şairlerin zaman zaman bunu isteyerek elde ettiği (EÜM 337), Faruk Nafiz'ın "Sarmış beni mecnun diye zincir gibi dağlar" mısrasından daha güzelini bulmak için Nefi'nin "Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül" mısrasına gitmek gerektiği (EÜM 376), mısralarının daima tekdüze görünen mükemmeliyeti içine sığdırdığı ikizli hayalleri, ölçülü lirizmi, tasavvuftan aşka kadar şiirin belli başlı bütün tezlerini yüksek bir zevk hâline getiren usta edası ile Naili'nin, Şeyh Galip'in ilhamının iç mekanizmasına tesir etmiş ve Nefi'den sonra en çok tesiri olmuş önemli bir XVII. asır şairi olduğu (EÜM 521) belirtilmiştir.

MS'de eski Türk şiirinin gelişim devresi olan XVI. yüzyıldan sonra, Türkçeye en yüksek ahenginin veren şairlerden olduğu (MS 23), eski şiirin öldüğünün kabul etmeyen yeni şairlerin bugüne ait malzemeleri eserlerinin içine sokarak eski şiiri zenginleştirmeye çalıştıkları ve böylece Nefi'nin, döneminde yaptığı şeyi tekrara çalıştıkları (MS 50), "Hem kadeh hem bâde bir şuh sâkîdir gönül" mısrasını okuyucuya sevdiren şeyin bireysellikten uzakta eski şiirin zevkini ve mükemmelliğini sevdirmesi olduğu (MS 52), Nefi'nin müzikal muhayyilesini, Nedim'im bir mevsim gibi neşesini ve Naili'nin ağırbaşlı melankolisini tadan Türk şiirinin bu güzellikleri bünyesini dahil ederek yürümek zorunda olduğu (MS 58), Tanpınar'ın Naili gibi üstatların şiirlerini okurken kimi zaman Batılı yazarların yeni ekollerine örnek olabilecek pek çok mısra bulduğu (MS 170), Shakespeare'in ve Dickens'ın yaptığı gibi Nefi, Yunus Emre, İtri ve Dede Efendi sezışleriyle kendi milletinin karakterini buldukları (MS 219) ifade edilmiştir.

Nelly Cleaver (ED 108; OATET 507, 508) (?- Londra 1911) Abdülhak Hamit Tarhan'ın 1890'da evlendiği eştir. Orta sınıf bir İngiliz ailesinin çocuğu olan Nelly Hanım yumuşak huylu, iyi bir kadındır. Hamit'in ailesinin de olumlu karşıladığı Nelly Hanım veremden ölür (Enginün, 2001: 30, 31).

ED ve OATET'te Hamit'in 1890'da evlendiği kişi olması ve 1911'de ölmesi bağlamında Nelly Hanım'a atıf yapılmıştır (ED 108; OATET 508, 509).

Nemesis (OATET 201; MS 122) Eski Yunan mitolojisinde kader ve intikam tanrıçasıdır. Nyks'in kızlarından biri olan Nemesis'e Zeus âşıktır ve onunla birlikte olmak istemektedir. Her defasında bin bir şekle girerek onun bu isteğinin engelleyen Nemesis bir kaza dönüşerek ondan kurtulmaya çalışmış ancak Zeus da bir kuğuya dönüşerek onu takibe devam etmiş ve onunla birlikte olmuştur. Bu birliktelikten Helene ve Diskourlar meydana gelmiştir (Grimal, 1997, 534).

OATET'te onu aldatmanın ya da yumuşatmanın mümkün olmadığı, bu nedenle şinasi'nin ona bağlandığı söylenerek Nemesis'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 201).

MS'de dilden sonraki en hayati icatın adalet olması sebebiyle her zaman en büyük tanrı olarak anılacağı ifade edilerek Nemesis'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 122).

Neptunus (Neptun) (EÜM 335) Su tanrısıdır. İtalya'nın en eski tanrılarında biri olan Naptunus Yunan mitolojisinden önce yağmur ve tatlı su tanrısıydı ancak Yunan mitolojisinde Poseidon'la bir tutularak deniz tanrılığını da yüklenmiştir. Denizcilerin ve deniz savaşlarının da koruyucusu kabul edilmiştir (Hançerlioğlu, 2000, 362, 363).

EÜM'de Yahya Kemal'in şiirindeki mucizenin Türkçenin yapısına uymayan aruzu dile mal etmesinde ve gündelik kelimelerden Neptün'ün gazabı, tabiatın metceziri gibi ruh hâllerini yaratmasında gizli olduğu söylenilerek Neptün'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 335).

Nesime Hanım (OATET 342) Namık Kemal'in Sofya'da evlendiği eştir. Niş kadısı Mustafa Ragıb Efendi'nin kızı olan Nesime Hanım Namık

Kemal ile onun Sofya'dan ayrılmasına yakın bir tarihte evlenmiştir (İA, 1988-2012, 363).

Nesimi (YK 119; ED 284; OATET 2,18; EÜM 150, 508; MS 154) (1369/1370- 1404) XIV. yüzyılda yaşayan Türk şairidir. Asıl adı Seyyid İmâdeddîn Nesîmî'dir. Türkmen soyundan gelmektedir. İyi bir öğrenim görmüş, zamanının ilimlerini öğrenmiştir. Fazlullah Hurifi'nin halifesi olan Nesîmî Hurûfîlik mezhebinin güçlü şairlerindedir. Diyar diyar gezerek bu mezhebi yaymaya çalışmıştır. Bursa'ya da gelen Nesimi Tanrılık iddiasında bulunduğu için Hacı Bayram Veli'nin huzuruna kabul olunmamıştır. Hurufilikten bahseden, vahdet-i vücuda ve insan yüzünde "Tanrı'nın tecelli edeceğine" dair düşünceler bulunduran şiirleri sünnî çevreler ve İslam bilginleri tarafından beğenilmemiş ve giderek düşmanları artmıştır. XV. asır başlarında Halep'te derisi yüzülmek suretiyle öldürülmüştür. Nesimi, eski Türk şiirinde kullanılan mazmunları samimi bir inanç ve lirik bir ifadeyle yerleştiren önemli büyük şairlerdendir. Özellikle Alevi ve Bektaşî çevrelerde çok sevilen Nesimi'nin hayatı menkıbevi bir hal almıştır. Şiirleri tekkelerde pek çok kez okunmuş ve istinsah edilmiştir (Ayan,1990, 11- 35).

YK kitabında bir yerde Nesimi'ye atıfta bulunulmuştur. Tanpınar hocasının Nesimi'den Avni Bey'e kadar bütün eski şiir üzerinde inceleme yaptığını, ihtiyacı olan ses'i aradığını söyleyerek Nesimi'ye atıf yapmıştır (YK 119).

ED'de onun "*Deryâ-yı muhît cûşa geldi*" mesnevisinin Fuzulî'ye Leylâ ile Mecnun adlı eserine zemin hazırladığı söylenerek bir yerde Nesimî'ye atıf yapılmıştır (ED 284).

OATET'te gerek tasavvufta gerek saray şiirinde Nesimi ve Şeyhi ile değişimin başladığı (OATET 2), Yunus'tan sonra Türkçe'nin ilk büyük şairi olduğu (OATET 18) söylenerek Seyit Nesimi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Fuzulî ile eki şiirin sıkı nizamı ve ortak lügati içinde gerçekten çağı açmış olan Şeyhi, Necatî Bey, Baki, Nedim, Şeyh Galip gibi isimlerin boy ölçüşebileceği (EÜM 150), eski şiirin sistemini Şeyhi ile Nesimi'nin birlikte kurdukları (EÜM 508) söylenerek Nesimi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Akif'in mizacı gereği panteizm ve mistisizmden uzak olmasından dolayı, okuyucusunu insan gönlüne ya da onun iç âlemine götürememesi bağlamında Nesimi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 154).

Neşati (YK 107, 116, 117, 118, 122; ED 84, 205, 216, 283; OATET 4, 16, 17, 18, 253, 254, 422; EÜM 170, 416; MS 52) (Edirne ?-Edirne 1674) XVII. asırda yaşamış olan Türk şairdir. Mevlevi şeyhi olması nedeniyle Neşatî Dede diye anılan şairin Edirne Mevlevihanesi şeyhi olduğu bilinmektedir. Burada dört yıl şeyhlik ettikten sonra vefat etmiştir. Özellikle Mevleviler arasında çok sevilen şair düzgün, samimi ve duygulu bir ifade gücüne sahiptir. Devrine nazaran dili oldukça sadedir. Kasidede Nefî'yi kendine üstat edinen Neşati gazelde ise Şeyhülislâm Yahya ve Şeyhülislâm Bahâyî vadisindedir. Neşati'nin küçük bir Divan'ı, Şehrengiz'i ve mazum Hilye'si bulunmaktadır (İpekten, 2004, 29- 31).

YK kitabında beş yerde Neşati'ye atıf yapılmıştır. Neşati'yi edebiyatımızın klasiklerinden kabul eden Tanpınar onun şiirlerinin edebiyatımızın olgun ve güzel örnekleri olduğunu söylemekte ve şaire atıfta bulunmaktadır (YK 107, 116, 117, 118). Son atıfta ise edebiyatımızın klasiklerini oluşturan bu şairlerin ruhunu ve dünyasını Yahya Kemal'in yirmi motifte verdiği dile getirilmiştir (YK 122).

ED'de Necati'ye dört yerde atıf yapılmıştır (ED 84, 205, 216, 283). Bu atıflarda onun "nihânız" redifli gazelinin bir tasavvuf şaheseri olduğu, bir üniversitede bir ay okutulabileceği, refinement'inin mükemmel olduğu ancak developpement'inin bulunmadığı, anlamın her beyitte bittiği ve ufkî hatlara ayrıldığı (ED 84), son beytin ise anahtar olduğu ve bütün gazeli anlattığı, bu nedenle eski mısranın müstakil olarak yaşadığı (ED 205), Neşati'nin "*Verâ-yı âlem-i hayrette bir diyâr ister*" sözüyle kâinatı bir gölgeler âlemi getiren tasavvufun dışına çıkmak istediğini ifade ettiği (ED 283), Türk edebiyatında gazelin çok bulunduğu ancak Yahya Kemal'in Mehtap Gazeli ile Neşati'nin bazı gazellerinin diğerlerinden daha güzel olduğu (ED 216) söylenmiştir.

OATET'te Neşati'ye yedi yerde atıf yapılmıştır (OATET 4, 16, 17, 18, 253, 254, 422). Bu atıflarda Neşati gibi şairlerin şiirin içinde sıkıştıkları estetiğe ve kaidelere rağmen yaşayan Türkçeyi kullanmalarından dolayı genel zevkin kabul ettiği havalı mısra ve beyitler söyleyebildikleri (OATET 4),

“nihânız” redifli gazelinin simetri oyununun kuyumculuk eserlerini andıran küçük bir örneği olduğu (OATET 16), bu şiirin son beytinde Neşati'nin kendi fani varlığından silkinerek okuyucusunu, birlik aynasının kamaştırıcı aydınlığına götürdüğü (OATET 17), Neşati'nin her beyitte bir evvel kullandığı kelimeleri kullanmaktan çekinmediği, eski şiirde de durumun çok farklı olmadığı (OATET 18), kendini yaşanan hayata kapayan eski şiirin XVII. asırda Neşati gibi şairlerin remizlerle dolu, ikizli, üçüzlü mazmunların gizli ve iç içe geçmiş anlamların kullanıldığı diline ve mutlak bir tasavvufi anlayışına döndüğü (OATET 253, 254), Neşati gibi büyük şairlerin şiirlerinde, önceden hazırlanmış bir hayal sistemiyle konuştuklarının hissettirmedikleri, insanı yakalayan mısralarının, bir kültürün en güzel örnekleri olduğu (OATET 422) ifade edilmiştir.

EÜM'de Nedim'in mısra da Neşati'nin, Naili'nin, bazen de çok benzediği Nedim-i Kadim'in kendisi için hazırlanmış olduğu girift mazmunların yükünü azalttığı (EÜM 170), Nurullah Ataç'ın Türk şiir zevki için Naili ve Neşati'yi elediği, Baki'yi gerçek yüzü ile gösterdiği, Yahya Bey gibi pek çok şairi yeni iklim gibi keşfettiği (EÜM 416) söylenerek Neşati'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de “*Gittin ammâ ki kodun hasret ile canı bile*” mısrası ile başlayan şiirini okuyucuya sevdiren şeyin bireysellikten uzakta eski şiirin zevkini ve mükemmelliğini sevdirmesi olduğu (MS 52) söylenilerek Neşati'ye atıf yapmıştır.

Nevzade Atai (EÜM 137, 151, 340) (İstanbul 1583- İstanbul 1635) Osmanlı âlim ve şairidir. İyi bir medrese öğreniminin yanı sıra devrin önemli hocalarından özel ders alan Atai İstanbul'da müderrislik, Rumeli'nin pek çok kasabasında kadılık yapmıştır. Divan edebiyatında özellikle mesnevileriyle tanınmıştır. Osmanlı biyografi yazarları içerisinde Hadaiku'l-Hakaik ile önemli bir yere sahiptir (DBİA, 1993- 1995, 376, 377).

EÜM'de XIX. asra kadar şairler sözün kendi iç mükemmelliği ile şiirler yazdıkları için gerçekten kendisini kabul ettirmiş, klasik mevzuları ele alan büyük bir mesneviye rastlanmadığı ancak Atai gibi bu yolda heves etmiş yazarların az çok mahalli konuları, öğreticiliği kullanarak veya terecüme yolu ile mesnevi kaleme aldıkları (EÜM 137, 151) ve Atai'nin de Nedim gibi

İstanbullu şairlerden olduğu (EÜM 340) söylenerek Atai'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Nevzat Üstün (EÜM 118) (İstanbul 1924- İstanbul 1979) Şair ve öykü yazarıdır. İstanbul Erkek Lisesi ile Boğaziçi Lisesinden mezun olan Üstün öğrenim için gittiği Paris'te iki yıl kalmış, Edip Cansever ile 1951'de sekiz sayı Nokta dergisini çıkarmış, Tanin, Ekspres, Vatan, İkdam gibi gazetelerde yazılar yazmıştır. Gerek öykülerinde herkeşe şiirlerinde toplumcu gerçekçi akımın ilkelerine bağlı kalan Üstün dönemin toplumsal sorunlarını, gözlemlerine dayanarak yalın bir anlatımla vermeye çalışmıştır (TBEA, 2010, 1092).

EÜM'de II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızını dildeki telkin imkânlarından alarak kendisindeki derin varlığı verecek şiirler aradığı ifade edilmiş ve bu bağlamda bir yerde Nevzat Üstün'e atıf yapılmıştır (EÜM 118).

Nicholas Boileau (YK 112) (Paris 1636- Paris 1711) Fransız şair ve eleştirmendir. Onun bir edebiyat kuramcısı olarak tanınmasını sağlayan "Şiir Sanatı" (1674) adlı kitabında Boileau, güzel olanla gerçek olan arasında bağlantıyı ele alarak şairin "gerçek"e ulaşabilmesi için "akıl"dan hareket etmesini ve klasik modelleri örnek almasını savunmaktadır. Boileau'nun bu manzum didaktik eseri döneminde Klasisizmin el kitabı olarak görülmüştür. Ayrıca yazdığı taşlamalarla edebiyat dünyasında Latin ve Yunan modellerini savunanlardan olduğunu göstermektedir (TDÜA, 1983, 987).

YK'de Aristo ve Boileau gibi nazariyecilerin, Fransız monarşinin Fransız klasisizmde de tesirinin bulunduğu dile getirilerek yazara bir yerde atıf yapmıştır (YK 112).

Nicolas Camille Flammarion (ED 165) (Montigny-le-Roi, Haute Marne 1842- Juvisy-sur-Orge 1925) Gökbilimci ve yazardır. 1858'de Paris Gözlemevine giren Flammarion hesaplamacı olarak Boylamlar Bürosuna girmiş, döneminin gökbilimsel bilgilerini, makaleler ve çalışmalar yoluyla halkın anlayabileceği biçimde başarılı ve coşkulu bir dilde anlatmasıyla tanınmıştır. 1887'de Fransa Gökbilim Derneğini, 1883'te gözlemevini kurarak

burada ölene kadar gezegenler ve gökyüzü ile ilgili incelemeler yapmıştır (BL, 1993, 4154).

ED'de Ziya Paşa'nın onun bir eserinin okuyarak bir fatalite fikrinin zihninde oluştuğu ve bunu Tercî-i Bend'inin üçüncü bendinde yansıttığı söylenerek bir yerde Nicolas Camille'e atıf yapılmıştır (ED 165).

Nicolas Gogol (EÜM 54, 471, 472; ED 31, 219) (Soroçintsi, Ukrayna 1809- Moskova, Rus Çarlığı 1852) Roman ve öykü yazarıdır. 1831'de tarih öğretmeni olarak çalışmaya başlayan Gogol 1831'de çocukluk hatıralarından yararlanarak kaleme aldığı *Veçera na Hsutore bliz Dikanki* (Dikankai Yakınında Bir Çiflikte Akşamlar) adlı eseri ile bütün dikkatleri üzerine çekmiş, yazdığı çeşitli öykü ve komedilerle halkın beğenisini kazanmıştır. Özellikle *Ölü Canlar*'ı yazdıktan sonra yapılan eleştirilere dayanamayan Gogol bir süre olayları uzaktan izlemiş, daha sonra inzivaya çekilmiş, sürekli oruca dayanamayarak vefat etmiştir. Rus edebiyatında çağdaş romanın babası sayılan Gogol eserlerinde trajik ile komiği kendine özgü bir üslupla sosyal hicivde birleştirmiştir (ML, 1969, 216).

EÜM'de Gogol, Dostoyevski'nin Rusların büyük yazarlarından olduğu (EÜM 54), Rusçadan doğrudan doğruya yapılmayan tercümelerde sıkıntılar yaşandığı, Fransızca tercümesinden Türkçeye çevrilen bir Gogol veya Turgenyev'e ne dereceye kadar bir Rus yazar gözüyle bakılabileceği (EÜM 471), küçük hikâyenin yazarı, tek bir çekirdeğin etrafında bütün sanat kabiliyetini toplamaya mecbur ettiği, bu nedenle okuyucuların, Gogol'u Rus edebiyatının en güzel eserlerinden biri olan *Bir Delinin Notları* ile Tolstoy'u ise *Üç Ölüm* adlı gerçek ölüm şiiriyle tanıdığı (EÜM 472) ifade edilerek Nicolas Gogol'a üç yerde atıf yapılmıştır.

ED'de onun mistik, kilise aleyhtarı bir Ortodoks olduğu, Rus halkını korumak için Avrupalılığı istediği, Türklerin de dilini, geleneklerini reddetmek şartıyla Avrupalı insanları benimsedikleri (ED 31), sürrealist hikâyelerin en önemlilerinin Gogol'un *Bir Delinin Hatıra Defteri* ile Maupassant'ın *Kartopu* adlı eserlerinin olduğu (ED 219) söylenerek iki yerde Gogol'a atıf yapılmıştır.

Nicolas Poussin (MS 256) (Villers Les Andelys 1594- Roma 1665) Ressamdır. Babası tarafından hukukçu yetiştirilmek istendiğinden Latinceyi

de içeren ciddi bir eğitim gören Poussin sanata karşı ilgisi ortaya çıkınca eğitimini yarıda bırakarak atölyede çalışmaya ve tekniğini geliştirmeye çalışmıştır. Paris, Roma ve Fransa'yı gezen ancak hayatının büyük bir bölümünü Roma'da geçiren ressam güçlü bir desen anlayışı ve renk kullanımı ile klasik Fransız resminin kurucularından ve yeni-klasikçilik akımının en önemli esin kaynaklarından biri olmuştur. XVII yüzyılın sonunda Poussin'in adı Rubens'in renkçiliğine karşı desene önem veren bir usta olarak anılmıştır (ESA, 1997, 1508- 1510).

MS'de Zeki Faik İzer'in onu eski bir nahivci ısrarıyla satır satır okuyup ezberlediği ifade edilerek Nicolas Poussin'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 256).

Nicolaus Copernicus (OATET 40, 46) (Torun 1473- Fraunburg 1543) Polonyalı gökbilimcidir. Krakow ve Bologna Üniversitelerinde gökbilim eğitimi gören Copernicus Fraunburg piskoposluk kurulu üyeliğine seçilmiş, bir yandan gökbilim gözlemlerini yapmış diğer yandan da Ferrara Üniversitesinde kilise hukuku doktoru olmuştur. Copernicus o güne kadar kabul edilenlerin aksine yerin evrenin merkezi olmadığını ve diğer gezegenlerle birlikte Güneş'in etrafında döndüğünü kanıtlamıştır (BL, 1993, 6974).

OATET'te Kâtip Çelebi'nin Atlas tercümesi vasıtasıyla Osmanlı aydınlarının aynı zamanda Copernic ve Galilée'nin sistemlerinden de haberdar olduğunun anlaşıldığı (OATET 40), Cihannüma adlı eseri basan İbrahim Müteferrika'nın yaptığı zeyillerle Osmanlı'ya modern astronominin unsurlarını getirdiği ve bunlarda Copernic ve Descartes sistemlerinden bahsettiği (OATET 46) ifade edilerek Copernic'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Nigar Hanım (ED 234, 254) (İstanbul 1862- İstanbul 1918) Şair. İlköğrenimini Madam Garos'un Fransız Mektebinde tamamlayan Nigar Hanım daha özel dersler alarak kendisini yetiştirmiş, Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Rumca öğrenmiş, Türk ve Batı musikisi ile ilgilenmiştir. Evlerinde edebi toplantılar düzenleyen Nigar Hanım şiirlerinde üzüntülerini, şikâyetlerini, anne sevgisini dile getirmiş, kadın duyarlılığını şiire getirmesiyle dikkat çekmiştir. Hanımlara Mahsus Gazete, Nilüfer ve Mütalaa gazetelerinde

yazıları yayınlanan Nigar Hanım çalışmalarında kızların okutulmasını, tahsil ve terbiyesinin önemi üzerine durmuştur (TDEA, 1977- 1998, 56, 57).

ED'de Tefvik Fikret'in Hemşirem İçin şiiriyle döneminde feminizm hareketini başlattığı ancak daha önceden Türk edebiyatında kadın şair olarak Hamit'in kız kardeşi Abdülhak Mirünnisâ, Nigar Hanım, Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım'ın bulunduğu (ED 234) ve Yakup Kadri'nin de kadının yükselmesi ve hakları için mücadele ettiği ancak eserlerinde kadının bir sefahat temi olarak işlendiği, Okun Ucundan adlı eserinde de bir derviş haleti ruhiyesine büründüğü, Nigar Hanım'a benzediği (ED 254) söylenerek iki yerde Nigar Hanım'a atıf yapılmıştır.

Nigarî (Silleli) (OATET 109) (Sille 1858- 1917) Halk âşığıdır (TDEA, 1977- 1998, 59).

OATET'te aşar destanının, sosyal hayattaki değişikliklerin halk şiirine getirdiği yeni motifler olduğu söylenen Nigari'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 109).

Nijad Ekrem (EÜM 250, 252) (İstanbul 1886- Büyükada 1898) Recaizade Mahmut Ekrem'in oğludur (TDEA, 1977- 1998, 294).

EÜM'de Recaizade Mahmut Ekrem'in oğlunun küçüklüğüne ait hatıraları anlattığı, teffekkür ve ölüm üzerine yazdığı Nijad Ekrem adlı eserlerin en sıcak ve güzel çalışmaları olduğu (EÜM 250), Recaizade'nin mezarının oğlunun yanında olduğu (EÜM 252) söylenerek Nijad Ekrem'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Nikola Pavloviç İgnatıyef (İgnatev) (OATET 361) (Petersburg 1832- Petersburg 1908) Rus general ve devlet adamıdır. Petersburg Harp Okulunda eğitimini tamamlayan İgnatıyef orduya katılmış, Kırım Harbi sırasında Baltık Eyaletleri Dairesi Berg Kurmay Heyeti'nde çalışmış, 1856'da ateşemiliter olarak gönderildiği Londra'da Çin, Hindistan, İran ve Türkiye ile yakından ilgilenmiş, 1857'de Balkanlar, Suriye ve Filistin'de bir gezi yaparak Osmanlı'nın durumu hakkında bilgi toplamıştır. 1861'de İstanbul elçisi olan İgnatıyef buradaki Rum ve Ermenilerin koruyucusu rolünü üstlenmiş, Fener Patrikhanesi, Bulgar, Sırp ve Karadağlılarla ilişki kurmuş ancak sadece Rus

çıkartlarına hizmet etmiş, Osmanlı'yı yıkmak, Balkanlardaki Slavları Rusya'nın etkisi altına almak ve Boğazlar ile İstanbul'u kontrol etmek için çalışmalar yapmıştır (TA, 1946- 1983, 44, 45).

OATET'te Babıali'nin bir tür danışmanı olarak verdiği nasihatler yüzünden kolaylıkla çözülebilecek mahalli olayların gerek önlemlerin zamanında alınmaması gerekse vaziyete hâkim olabilecek tecrübeli memurların görevlerinden alınması yüzünden büyük bir felaket hâlini aldığı söylenerek Rus elçisi, General Nikola Pavloviç İgnatiyef'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 361).

Nizamettin Bey (YK 167, 168) Türk doktordur. Tanpınar'ın hatıralarında anlattığına göre dost canlısı, kibar ve olgun birisidir. Yahya Kemal'in son anları hakkında bilgi vermiş olduğuna göre Cerrahpaşa Hastanesi'nde çalışmakta ve Tanpınar'ın kendisi de kontrolleri için bu hastaneye gitmektedir.

YK kitabında iki yerde Nizamettin Bey'e atıfta bulunmaktadır. Bu atıflar Nizamettin Bey'in hastanede hem Tanpınar'la hem de Yahya Kemal'le ilgilenmesi üzerine yapılmıştır (YK 167-8).

Nizami-i Genceli (Cemaleddin Ebu Muhammed İlyas) (YK 115; OATET 27; EÜM 138, 139, 151, 152) (Gence 1150-Gence 1214) İranlı şairdir. Babası genç yaşta olması nedeniyle dayısının yanında büyüyen Nizamî çağının önemli isimlerinden ders almış, hükümdar ve devlet adamlarının dikkatini çekmiş, saygı görmüş, ancak saraydan uzak yaşamıştır. Türk olmasına rağmen bütün eserlerini Farsça yazan şair İran edebiyatında mesnevi türünün en önemli şairi sayılmaktadır. Türk ve İran edebiyatında hamse'nin öncüsüdür. Aynı zamanda ilk defa halk hikayelerini mesnevi türünde yazan da Nizami'dir. Dili oldukça sade, kelime hazinesi ise zengin olan şairin gazellerinde anlam ve konu bütünlüğü bulunmamaktadır. Şairin eserleri: Divan, Mahzenü'l-Esrar, Leyli ü Mecnun, Hüsrev ü Şirin, Heft-Peyker, İskendernâme (ML, 1969, 378).

YK kitabında bir yerde Nizamî'ye atıfta bulunmaktadır. Nizamî, Hafız ve Hayyam'ın İran şiirinin klasikleri olduğunu söyleyen Tanpınar Nizami'ye bu bağlamda atıf yapmaktadır (YK 115).

OATET'te Nizami'den Şeyhi'ye kadar, din ve tasavvuf sisteminin Hüsrev ü Şirin'e yüklenen tasavvufu benimsemeye çalıştığı söylenerek Nizami'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 27).

EÜM'de Shakespeare'in Romeo ve Juliet'i gibi, Nizami'nin Leyla ve Mecnun'unun bir medeniyetin aşk ve gençlik rüyası olduğu, Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun adlı eserinin Leyla'sının öbürlerinden daha fazla genç kız olması sebebiyle Nizami'nin ve Ali Şir Nevai'nin eserlerinden daha güzel olduğu (EÜM 138, 151) ancak Nizami'nin Arap hikâyesini asıl işleyen kişi olduğu, aşkı ve vahdet özleyişini masalın bir parçası hâline getirdiği, dağınık unsurları toparlayarak değerlendirdiği, buna rağmen fazla İranlı kaldığı (EÜM 139, 152) söylenilerek Genceli Nizami'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Nobar Paşa (Nubar Paşa) (OATET 225) (İzmir 1825- Paris 1899) Mısırlı devlet adamıdır. Fransa'da eğitimini tamamlayan Nobar Paşa 1849'de Abbas Paşa'nın özel müşaviri olmuş, 1866 ve 1867 tarihli Mısır'a geniş haklar sağlayan ve Mısır valisine hıdiv unvanını veren meşhur fermanların görüşmelerini kendisi idare etmiş, bu sırada Paşa ünvanını almış, Süveyş Kanalı'nın açılması için çalışmalar yapmış, kendisini hukuk reformuna vermiştir (TA, 1946- 1983, 342).

OATET'te önemli bir memurî görevle Dersaadete geleceği bağlamında Mısır Hariciye Müdür Nobar Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 225).

Novalis (Georg Philipp Friedrich Freiherr von Hardenberg) (ED 265) (Wiederstedt- Mansfeld 1772- Weissenfels 1801) Alman yazar ve filozoftur. Jena'da hukuk ve felsefe öğrenimi gören Novalis burada Schiller ile arkadaşlık kurmuş, daha sonra Leipzig'te okumuş ve Frederic Schlegel ile yakından tanışmıştır. Bir dönem Wittenberg'de idare görevlisi olarak çalışan Novalis Jena'nın İlk Romantikler birliğini sık sık ziyaret etmiştir. 1799'da tuzla yargıç yardımcısı olan Novalis ancak çocuklarda görülebilecek dini bir imanla felsefeyi birleştirmiş, dünya ve hayatı romantik- mitik bir şekilde yorumlamıştır (TA, 1946- 1983, 338).

ED'de Tanpınar, Ahmet Haşim'in Gece adlı şiirindeki vahdete erişme şeklinin Novalis'e benzediği ancak onu okuduğunu düşünmediğini söyleyerek bir yerde Novalis'e atıf yapmıştır (ED 265).

Nur(i) Baba (ED 253, 255) Üsküdar, Kısıklı'da bulunan Nur Baba dergâhının postnişinidir.

ED Nur Baba'nın yaşadığı (ED 253) ve Yakup Kadri'nin antikte yazarlarını okurken muhtemelen Nur Baba'nın dergâhına devam ettiği (ED 255) söylenerek iki yerde Nur Baba'ya atıf yapılmıştır.

Nuri Bey (Menapirzade) (ED 179, 182, 185; OATET 160, 221, 223, 224, 226, 227, 239, 306, 352, 353, 359; EÜM 222, 223, 225, 227; NK 7, 8, 10, 11) (Maraş 1844- İstanbul 1906) Türk devlet adamı, yazar, şair ve müzisyendir. Bayezid Rüştüyesini bitiren ve kendi ilgisiyle Fransızca öğrenen Nuri Bey 1853'te Harem-i Hümayuna kâtip yardımcısı olarak girmiş, 1861'de Meclis-i Valaya kâtip olmuş, tercüme odasında çalışmaya başladıktan sonra Yeni Osmanlılara katılmıştır. Ziya Paşa ve Namık Kemal'in yakın arkadaşı olan Nuri Bey onların arkasından Avrupa'ya gitmiş, beş yıl Paris ve Londra'da yaşadıkdan sonra İstanbul'da onlarla birlikte İbret gazetesini çıkarmış, Vatan yahud Silistre'nin oynanmasından sonra Akka'ya sürgün edilmiş, 1876'da II. Abdülhamit'e Mabeyn-i Hümayun üçüncü kâtipi olmuş, 1888'de bâlâ rütbesi almıştır. Türk ve Batı musikisine hakim, piyano ve flüt çalan Nuri Bey'in makale ve şiirleri bulunmaktadır (TA, 1946- 1983, 348).

ED'de Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin azalarından olan Mehmet, Nuri, Reşat ve Asaf Beylerin ihtilalci olduğu (ED 179), Ali Paşa'nın ölümü üzerine Reşat, Nuri ve Mehmet Beylerin İstanbul'a dönebildiği (ED 182), Namık Kemal'in Avrupa'dan İstanbul'a döndüğünde yanında Ekrem, Reşat, Nuri ve Mehmet Beylerin bulunduğu (ED 185) söylenerek üç yerde Nuri Bey'e atıf yapılmıştır.

OATET'te Nuri Bey'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 160, 221, 223, 224, 226, 227, 239, 306, 352, 353, 359). Bu atıflarda Ahmet Cevdet Paşa'nın Hendeshane-i Berriye hocası Miralay Nuri Bey'e Muhtasar, Meani, Kadı Mir gibi kitaplar okuttuğu (OATET 160), İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın Mehmet Bey'in büyük kızı Şefika Hanım'dan, Mustafa Fazıl

Paşa'nın Yakacık'taki köşkte Namık Kemal, Nuri Bey, Ayetullah Bey, Reşat Bey, Agâh Efendi, Pazarköylü Ahmet Ağa ve diğer kişilerin toplanmasıyla Yeni Osmanlılar Cemiyetini kurduklarını naklettiği (OATET 221), Veliht Murat Efendi'nin ve annesinin Osmanlı'daki karışıklığı bir saltanat değişikliği şekline sokmak için cemiyet üyelerinden Nuri Bey'le görüştüğü (OATET 223), Nuri Bey'in Abdülhamit'in sütkardeşi olduğu (OATET 224), Ali Paşa'nın cemiyeti ele vereceğinin önceden öğrenen Nuri Bey'in Avrupa'ya kaçarak dostlarıyla buluştuğu (OATET 226), Namık Kemal'in Avrupa'da Nuri Bey ve Reşat Bey ile birlikte olduğu (OATET 227, 306), Çırağan vakasında Nuri Bey'in Suavi'yi suçladığı (OATET 239), Namık Kemal'in suskunluk döneminde kendisine içerisinde Reşat Bey ile Nuri Bey'in bulunduğu yeni bir ekip kurduğu, uygun zamanı ve yeri beklediği (OATET 352), İbret'in yazarlarından biri olan Nuri Bey'in gazete kapatıldığında Akka'ya sürüldüğü, bu sürgün hayatı ile ilgili bilgiyi Edebiyat kumkuması'nda verdiği (OATET 352, 359) ifade edilmiştir.

EÜM'de Genç Osmanlılar Cemiyetine girdikten sonra siyasi fikirlerinde bir kesinlik oluşan, meşrutiyet ve hürriyet taraftarı olan Namık Kemal'in Nuri Bey gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile birlikte bütün ömrü boyunca sürecek bir mücadeleye giriştiği (EÜM 222), Mustafa Fazıl Paşa'nın Paris'ten hükümdara hitaben yazdığı, hürriyet ve meşrutiyet taraftarlarının ilk beyannamesi olarak kabul edilen mektuptan sonra Ali Paşa'nın Muhbir gazetesini kapattığı, Erzurum'a sürgün edilen Namık Kemal'in Paris'e kaçtığı, arkasından da Mehmet Bey, Nuri Bey ve Reşat Bey'in de geldiği (EÜM 223), Hürriyet gazetesinde Namık Kemal'in Nuri Bey ve Reşat Bey gibi arkadaşlarıyla beraber çalıştığı (EÜM 225), Vatan yahut Silistre piyesinden sonra Nuri Bey'in de Akka'ya sürgün edildiği (EÜM 227) söylenerek Nuri Bey'e dört yerde atıf yapılmıştır.

NK'de Genç Osmanlılar Cemiyetine girdikten sonra siyasi fikirlerinde bir kesinlik oluşan, meşrutiyet ve hürriyet taraftarı olan Namık Kemal'in Nuri Bey gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile birlikte bütün ömrü boyunca sürecek bir mücadeleye giriştiği (NK 7), Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti ile Avrupa'ya kaçan Yeni Osmanlılar üyeleri arasında bulunduğu (NK 8), İbret gazetesinde Namık Kemal'le beraber çalıştıkları (NK 10), Namık Kemal'in

Vatan yahut Silistre piyesinden sonra Akka'ya sürgüne gönderildiği (NK 11), ifade edilerek Nuri Bey'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Nuri İyem (MS 222, 223, 224) (İstanbul 1915- İstanbul 2005) Türk ressam. Güzel Sanatlar Akademisinden mezun olan İyem Hikmet Onat, İbrahim Çallı gibi önemli isimlerin atölyelerinde çalışmış, 1941'de Yeniler Grubu'nu kurarak burada toplumcu gerçekçi anlayışta resimler yapmıştır. 1949'a kadar gerçekçi ve anlatımcı resimler üreten ressam bu tarihten sonra giderek iç gerçeğini yansıttığı soyut denemeler yapmış, manzara ve nesnelerin özelliklerini yitirmeden yaptığı bu resimlerden sonra 1950'lerin sonunda yeniden figüratif resme yönelmiştir. Nuri İyem Türk resim tarihinde toplumcu gerçekçilik anlayışı ile ele aldığı iri gözlü köylü kadın portreleriyle tanınmıştır (ESA, 1997, 898).

MS'de Türk resmini çok iyi bir yere taşıyan genç ressamlardan olduğu, sanatında sadece güzellik aşkının bulunduğu (MS 222), başarılı çalışmalarına rağmen ona yurtdışındaki sanatkârların çalışmalarını örnek olarak gösterilmesinin acınacak bir durum olduğu (MS 224),

Nurullah Ataç (YK 33, 34, 38, 39, 126; ED 38; EÜM 25, 71, 73, 92, 118, 179, 181, 284, 306, 414- 422; YG 305, 336; MS 34, 128, 163, 164- 169, 245- 249) (İstanbul 1898-Ankara 1957) Deneme ve tenkit yazarıdır. Hammer çevirmeni Ata Bey'in oğlu olan Nurullah Ataç, Galatasaray Lisesinde okumuş, burada Burhan Asaf ve Vedat Nedim gibi sonradan yazar olacak arkadaşlar edinmiştir. Babasının isteği üzerine İsviçre'ye giden Ataç Cenevre'de Fransızcasını ilerletmiş, tiyatroya merak salmış ve arkadaşının sahnelediği Hamlet'te balıkçı rolünü oynamıştır. Babasının ölümü üzerine İstanbul'a dönen yazar Nişantaşı Lisesi, Vefa Sultanisi, İstanbul Sultanisi, Üsküdar ve Adana Liseleri'nde Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Çeşitli memurluk görevlerinde bulunduktan sonra bir süre Basın Yayın Umum Müdürlüğü'nde Yayın Şefi olarak görev yaptıktan sonra Cumhurbaşkanlığı mütercimliğine getirilen Ataç 1952'de bu görevdeyken emekli olmuştur. 1921'de Dergâh mecmuasında ilk yazısı çıkan ve yine bu dergide bir dönem şiirleri yayınlanan Ataç çeşitli yerlerde eleştiri ve deneme yazmayı kendisine başlıca uğraş edinmiştir (Oktay, 1993, 343- 345).

YK kitabında Nurullah Ataç'a beş yerde atıfta bulunulmuştur. Tanpınar'ın okuldan arkadaşı ve Dergâh'ta yazıları bulunması nedeniyle dört yerde Ataç'a atıf yapılmıştır. Tanpınar bu atıfların sonuncusunda Nasuhi Baydar ile İsmail Müştak Mayakon'un oluşturduğu tercüme lisanını ancak Yakup Kadri ile Nurullah Ataç'ın geçebildiğini dile getirmektedir. Son atıf ise Yahya Kemal ile Nurullah Ataç arasında geçen bir anı üzerine yapılmıştır (YK 126). Yahya Kemal'in kendi gazellerini yeni (batılı) şiirler olarak nitelediğini, ancak 1946'dan sonra Nurullah Ataç'ın aynı sözleri teyit eden bir cümlesine kızarak aksini iddia ettiğini dile getiren Tanpınar başta hocasının Ataç'a kızdığı için böyle bir tepki verdiğini söylemektedir. Ancak geçen süre zarfında hocasının şiirlerini inceleyen Tanpınar gerek zevk ve gerek teknik bakımdan şiirlerinin batılı olduğunu, ancak onun şiirlerinde eskinin derin tesiri bulunduğunu dile getirmektedir.

ED'de Türk edebiyatının en büyük eksiğinin hatırat olduğu, bu kendi kendine hiçe sayışın Şarklı anlayıştan geldiği, Nurullah Ataç'ın Montaigne'nin yolunu takip ederek hayatını her gün tespit ettiği söylenerek bir yerde Nurullah Ataç'a atıf yapılmıştır (ED 38).

EÜM'de Nurullah Ataç'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 25, 71, 73, 92, 118, 179, 181, 284, 306, 414-422). Bu atıflarda Nurullah Ataç'ın "Şiir budur veya şudur diyen yeniye düşmanım" dediği (EÜM 25), iyi bir eleştirmen olan Nurullah Ataç'ın daha ziyade kendi fikirleri üzerinde ısrar ettiği, Thibaudet'in sanatkârlara mahsus tenkit diye adlandırdığı türünün en iyisini yaptığı (EÜM 71), Hamit ile başlayan ve Yahya Kemal'in mucizevi dili ile biten Türk şiirinin yaşadığı maceranın aşamalarını Nurullah Ataç'ın yazdığı birkaç eserde görmenin mümkün olduğu (EÜM 73), Nurullah Ataç'ın bir makalesinde Türk liriklerinin Fransız liriklerinden üstün olduğunu belirttiği ancak daha sonra "belki bir ecnebinin Fransızca'yı bir Fransız kadar öğrenmek ihtimali olmadığı için bu fikre sahip olduğunu" belirttiği, bugünkü Türkçenin ihmal edildiği sürece eski şiirin coşkusu, ses perdesini yükseltme örneğini şiirde verilemeyeceği (EÜM 92), yeni dil davasını savunan denemeci ve eleştirmen Nurullah Ataç'ın Cumhuriyet devrinden sonra yetişen şairler arasında büyük tesiri bulunduğu (EÜM 118), Tanpınar ile Nurullah Ataç, Sabahattin Rahmi gibi arkadaşlarının eski şiir sevgisi ile diğerlerinin sevgisi arasında fark olduğu, diğerlerinin eskiyi devam hâlinde

kendilerinde bulup sevdiği (EÜM 179,181), Nurullah Ataç'ın "İstikbalin sanat tarihinde bu devrin adı Hâşim devridir." sözünde haklı olduğu (EÜM 284), Yahya Kemal'i tıknafeslikle ve harabatilikle itham eden Fazıl Ahmet Aykaç'a başta Nurullah Ataç olmak üzere pek çok yazarın cevap verdiği (EÜM 306), Tanpınar'ın sayısı az dostlarından olan Nurullah Ataç'la Dergâh dergisinin çıkmaya başladığı dönemde ağabeyi Galip Ataç aracılığıyla tanıştığı, inandığı şeyler uğruna asla vazgeçmeyen Nurullah Ataç'ın Türk edebiyatının ilk tiyatro eleştirmeni, Yahya Kemal ile başlayan büyük edebiyat hareketinin ilk havarisi olduğu, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in en güzel tarafların gösterdiği, Ahmet Muhip'i, Orhan Veli'yi, Oktay Rıfat'ı ve gençlerin birçoğunu okuyuculara tanıttığı sürekli yeni fikirler arasında gezinen Nurullah Ataç'ın bu sırada titiz bir zevkle Türkçeyi işlediği (EÜM 414- 417), kendisini dertlerine ve acılarına çok çabuk teslim eden Ataç'ın düşüncelerinde stoik olduğu, gençliğinin büyük bir kısmının Sohbet adlı bir dergi çıkarmak arzusu ile geçtiği, daha sonra ise yazılarının büyük bir kısmını Söyleşi başlığı altında yazdığı, konuşmayı komediden drama, büyük duygu açılımlarından hakiki sinir buhranlarına kadar sevdiği, Montaigne'i çok seven Ataç'ın okuma zevkini uzun zaman Neoklasik olan Action Française gazetesinin idare ettiği, Maurice Barres ve Anatole France'a karşı Maurras'ı tuttuğu, Tanpınar'ın Leon Daudet'i Ataç sayesinde tanıdığı ve Daudet'in Ataç'ı Montaigne'e götüren asıl kişi olduğu, 1922'de İsviçre'den geldiğinden geldikten sonra Dergâh'ta şiirler, makaleler, Akşam'da tiyatro tenkitleri yazdığı, düşüncesini herhangi bir dünya görüşüne dayandırmadan sadece kendi anlayış ve zevkine göre açıkladığı, eleştirilerini de bu doğrultuda yaptığı, Yahya Kemal'in sayesinde gerçek dünyaya açılan Ataç'ın eski şiiri barokla karışık klasik zevki sayesinde çok iyi anladığı, onun için edebiyatın yaşanacak tek şey olduğu, Hammer tercümanı Ata Bey'in oğlu olmasına rağmen tarih biliminin inceleme yöntemlerini benimsemediği (EÜM 418- 422) ifade edilmiştir.

YG'de İsviçre'den döndükten sonra Dergah dergisine katıldığı (YG 305), modern edebiyatta dışarıdan gelen her şeye meraklı olunduğu, sekiz asırlık mani dururken Nurullah Ataç'ın da desteğiyle Japonya'nın üç mısralık şiirine heves edildiği (YG 336) ifade edilerek Nurullah Ataç'a iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Şark zihniyetinin Ataç'ın söylediği "Saadet insanoğluna layık bir ideal değildir." sözünü kabul edemeyeceği (MS 34), Hasan Ali Yücel vefat ettiğinde, Yahya Kemal, Nurullah Ataç, Yunus Kazım Köni gibi dostlarını daha öncesinde kaybeden Tanpınar'ın o gün kendisini dar bir çemberin içinde hissettiği (MS 128), son dönemin en başarılı eleştiri yazarları arasında bulunduğu (MS 163), Cahit Tanyol'un bir yazısında, Ataç'ın kendisinin övülmesinden hoşlanmadığı, sanatkârların başkalarının yolundan gitmek yerine kendi yollarını bulmalarının gerektiği, Tanyol'un belirttiği gibi kendisinin büyük bir eleştirmen ya da büyük bir yazar olmadığı, sadece sanat ve estetik konularından bahseden bir yazar olduğu, (MS 168, 169), farklı bir zihni çalışma sarf ettiği şiiri şeklinin doğurduğu canlı bir manzume olarak gördüğü, bu nedenle koşma şeklini kullandığı, onun bu zevkinin eski şiir zevkine sahip olanları ve Nurullah Ataç'ı tatmin etmediği (MS 245- 249) ifade edilmiştir.

Nurullah Berk (MS 253) (İstanbul 1906- İstanbul 1992) Türk ressam. Sanayi-i Nefise Mektebinden mezun olan Berk Hikmet Onat ve İbrahim Çallı gibi önemli kişilerin atölyelerinde çalışmış, Paris'e gitmiş, Çallı Kuşağı'nın resimde yok ettiği desen, kütle ve hacim yaratama anlayışını resme yeniden getirme anlayışı ile Türkiye'de D Grubu'nun kurulmasına öncülük etmiştir. Nurullah Berk Türk resminde Kübist ve geometrik figüratif bir yapıcılığın ilk temsilcilerinden biri olarak tanınmıştır (ESA, 1997, 222, 223).

MS'de bugünün usta ressamlarından biri olması bağlamında Nurullah Berk'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 253).

Nusret Hızır (EÜM 421) (İstanbul 1899- Ankara 1980) Felsefecidir. Almanya'da fizik, matematik ve felsefe öğrenimi gören Hızır 1834'te İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde asistan olarak çalışmaya başlamış, Türk Tarih Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde görev almıştır. Paris'te Ecole Normale Supérieur'da felsefe dersleri veren Hızır 1968'de emekli olduktan sonra çeşitli üniversitelerde ders vermeye devam etmiş, Erasmus, Leibniz ve Nietzsche'nin eserlerini Türkçeye çevirmiş, Türkiye'de bilgi felsefesi ve mantık temelli bir felsefe yaklaşımının yerleşmesine büyük katkı sağlamıştır (BL, 1992, 5240).

EÜM'de 1932'ye kadar süren Ankara yıllarında Tanpınar ve Nurullah Ataç ile bütün boş vakitlerini birlikte geçirerek edebiyat ve sanat sohbetleri yaptıkları söylenerek Nusret Hızır'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 421).

Nymphea (OATET 276) Kırlarda, ormanlarda ve sularda yaşayan perilerdir. Tarlaların ve genellikle doğanın dışı perileri olan Nymphelaar bunların bereketini ve lütfunu temsil etmiştir. Homeros destanında Zeus'un kızları olarak geçen Nymphelaar yaşadıkları yerlere göre çeşitli bölümlere ayrılmışlardır ve efsanelerde büyük rol oynamışlardır (Grimal, 1997, 548, 549).

OATET'te Şinasi'nin "*Demez mi ki birini su kızı suya boğmuş*" mısrasıyla İslam masallarından ve ona bağlı hayallerden dışarıya çıktığı, Türk edebiyatında su perisine rastlanılmadığı, burada istiarenin değişmesiyle ağlamanın şeklinin ve manasının değiştiği ifade edilerek bir yerde Nymphea'ya (su perisi) atıf yapılmıştır (OATET 276).

Octave Feuillet (OATET 462) (St. -Lô 1821- Paris 1890) Fransız yazardır. II. İmparatorluk devrinde rejimin resmi yazarı ve realizm düşmanı sayılmıştır. Otuz yıl kadar realizme ve natüralizme oldukça suni bir idealizmle karşı çıkmıştır. 1862'de Fransız Akademisine seçilmiştir (TA, 1946- 1983, 277).

OATET'te Ahmet Mithat'ın romanda herhangi bir sınıflandırmaya gitmediği, Cervantes, Octave Feuillet ile Hugo'yu, Xavier de Montepin ve Eugenne Sue ile aynı yere koyduğu söylenerek Octave Feuillet'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 462).

Octave Mirbeau (YK 21, 64; EÜM 121) (Trevieres 1848- Paris 1917) Fransız yazardır. Ordre gazetesinde tiyatro tenkitçisi, 1877'den sonra vali yardımcısı olan Mirbeau Figaro'da yazılar yazmış, 1882'de Hervieu, Grosclaude ve Capus ile birlikte haftalık mizah dergisi Les Grimaces'i kurmuştur. Gazetelerde yazdığı denemelerle büyük ilgi toplamış, hikâye derlemeleri ve izlenimciliğin öfke ve zalimliğe dönüştüğü romanlar yazmıştır. Tiyatro eserleri ve sanat tenkitleri bulunmaktadır (ML, 1969, 830)

YK kitabında iki yerde Octave Mirbeau'ya atıfta bulunulmuştur. Yahya Kemal'de pek çok şeyin sentezinin bulunduğunu söyleyen Tanpınar bunlardan bir tanesinin de Octave Mirbeau'nun hırçın realizmi ve hicvi olduğunu söylemektedir (YK 21,64).

EÜM'de Refik Halit Karay'ın İstanbul'un İçyüzü adlı ilk romanında Fransız yazarın realizmine yaklaştığı söylenerek Octave Mirbeau'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 121).

Odyan Efendi (OATET 445, 594) Sofya'daki Politika Dairesinin müdürüdür.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin kendisinden Fransızca dersi aldığı (OATET 445) ve yetişmesinde tesiri bulunduğu (OATET 594) söylenerek Daire Müdürü Odyan Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 445, 594).

Odysseus (Odise) (OATET 512) Yunan mitolojisinde efsanevi İthake kralıdır. Ünlü Troia savaşının kahramanlarından biri olan Odysseus'un serüvenleri Homeros'un ünlü iki yapıtından biri olan Odysseia'da anlatılmıştır. Akıl, bilgi, sabır, ağırbaşlılık, uzak görüşlülük ve yiğitliğin sembolü olan Odysseus başlangıçta Troia Savaşı'na katılmak istemediğinden deli taklidi yapmış ancak daha sonra savaşa katılmak zorunda kalmıştır. Kıyıdan kıyıya geçen bu on yıllık savaşı Homeros eserinde anlatmıştır (Hançerlioğlu, 2000, 373).

OATET'te Hamit'in aleyhinde bulunduğu Abdülhamit'in ilk saltanat yıllarındaki memuriyet hayatının bir bakıma devlet otoritesini hiçe sayan bir tür Odise olduğu söylenerek bir yerde Odise'ye atıf yapılmıştır (OATET 512).

Oğuz (YK 17) Tanpınar'ın 1919'da bir Kasım sabahı Türkiyat Enstitüsü'nün karşısındaki büyük sınıfta Yahya Kemal'in ilk dersi için toplanan arkadaşlarından biridir. Daha sonradan Dergâhçılar adını alacak bu grupta Ali Mümtaz, Mustafa Nihat, Mehmet Halit, Halil Vedat vd arkadaşları bulunmaktadır.

YK kitabında bir yerde Oğuz Bey'e Yahya Kemal'in ilk dersini bekleyenlerin arasında bulunması sebebiyle atıf yapılmaktadır (YK 17).

Ohannes Paşa (Sakızlı) (OATET 182) (İstanbul 1830- İstanbul 1912) Devlet adamı ve yazardır. Pakistan Ermeni Rafalyen Mektebinde eğitim gören ve İstanbul'a dönüşünde Babıali Tercüme Odasına giren Ohannes Paşa matbuat müdürlüğü, Şûrayı Devlet üyeliği, Ticaret Bakanlığı müşavirliği, Divanı Muhasebat'ın umumi savcılığı yapan Ohannes Paşa Mülkiye Mektebinde iktisat ve usulü idare dersleri okutmuştur. Sakızlı Ohannes Paşa Türkçe, Fransızca ve İngilizceyi iyi derecede bilen, İlmî Servet ve Fünun-ı Nefise Tarihi Medhali (Güzel Sanatlar Tarihine Giriş) adlı eserleri tanınan önemli bir yazardır. Dil ve terim meseleleri ile de uğraşan Ohannes Paşa aynı zaman da resimle de ilgilenmiştir (Sakızlı Ohannes Paşa, 2005, 11- 13).

OATET'te Mecmua-i Fünûn'un Avrupa'da tahsil etmiş ya da İstanbul'da Fransızca öğrenmiş yazar kadrosu içinde bulunması sebebiyle Sakızlı Ohannes Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 182).

Okçuzade Mehmet Şahi (OATET 175) (İstanbul 1562/ 1563- İstanbul 1630) Devlet adamı ve münşidir. Medrese eğitimi alan Mehmet Şahi Divanı Hümayunda kâtiplik yapmış, 1596'da Damat İbrahim Paşa'nın baş tezkirecisi olmuş, nişancılık, defterdar emînliği görevlerinde bulunmuştur. Devrinin önde gelen münşilerinden olan şiirle de ilgilenmiştir (İA, 1988- 2012, 335, 336).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın Namık Kemal'e gönderdiği bir mektubunda, Veysi ve Okçuzade'yi takliden inşaaya başladığını söylediği ifade edilerek Okçuzade Mehmet Şerhi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 175).

Oktay Rifat Horozcu (EÜM 115, 116, 406, 416; MS 228) (Trabzon 1914- İstanbul 1988) Şair. Ankara Hukuk Fakültesini bitiren Horozcu Paris'te üç yıl siyasal bilgiler öğrenimi görmüş, dönüşünde bir süre Ankara Basın-Yayın Genel Müdürlüğünde çalışmış, avukatlık yapmıştır. İlk şiirleri 1936-1940 yılları arasında Varlık dergisinde yayınlanan Horozcu 1941'de Orhan Veli ve Melih Cevdet ile birlikte Garip adlı şiir kitabını yayımlamış, eski şiirin şekil ve muhtevasına karşı çıkmıştır. Şiirlerinde kelime oyunlarını kullanan şair gerçek âlemden alınan unsurlar ile şuurlatını modern resim düzlemi

içerisinde sıralamıştır. Son şiirlerinde yeniliği özde arayan köy ve kasaba çevrelerine yönelmiş şiirler yazmıştır (TDEA, 1977- 1998, 254).

EÜM'de şiirdeki popülerliğin temsilcisi olan Orhan Veli Kanık'ın Oktay Rıfat Horozcu ve Melih Cevdet Anday ile birlikte çıkardıkları Garip adlı şiir kitabı ile yeni bir şiir akımı başlattıkları (EÜM 115), II. Dünya Savaşı'nın felaketlerine ilk şiirlerinde yer veren ve bazı şiirlerinde hakiki ressam gözüyle doğmuş oldukları anlaşılan Oktay Rıfat ile Melih Cevdet'in hicivlerinin keskin ve realizmlerinin daha kuvvetli olduğu, Melih Cevdet'in Ana adlı şiiri ile hakiki şekle doğru gittiği ve şiirine yeni bir sembolizm aradığı (EÜM 116), Oktay Rıfat gibi geç şairlerin edebiyatında üçüzlü kuruntuların, gündelik hadiselerin, hayat manzaralarının ve kâinatın yeni bir anlam kazandığı (EÜM 406), Nurullah Ataç'ın Ahmet Muhip'i, Orhan Veli'yi, Oktay Rıfat'ı ve gençlerin birçoğunu okuyuculara tanıttığı (EÜM 416) söylenerek Oktay Rıfat Horozcu'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

Olga Konstantinovna (OATET 219) Yunan kraliçesi

OATET'te Hidiv İsmail Paşa'nın hükümdarlık oyunları içinde Giritli mültecilere harcanmak üzere Yunan kraliçesi Olga'ya yüz bin frank hediye ettiği söylenerek Olga Konstantinovna'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 219).

Oliver Cromwell (ED 30; OATET 425, 426) (Huntingdon 1599- Londra 1658) İngiltere, İrlanda ve İskoçya'nın kurucu lordudur. İnanmış ve hoşgörülü bir Protestan ve yetenekli bir komutan olan Cromwell, İngiltere'yi güçlü bir devlet durumuna getirmiş, krallık, kilise ve soyluların yetkilerini sınırlandırmıştır (BL, 1993, 2492).

ED'de devrinde I. Charles'ın öldürüldüğü söylenerek bir yerde Oliver Cromwell'e atıf yapılmıştır (ED 30).

OATET'te Namık Kemal'in Evrak-ı Perişan'da Fatih'ten bahsederken onu Cromwell'e benzettiği ancak Fatih'in Cromwell'den çok daha büyük iş gördüğü (OATET 425), Cromwell'in İngiltere'ye ferdi hürriyeti getirdiği, cihan ihtilalcilerinin babası olduğu, onun üstlendiği vazifenin bütün insanlığı kapsadığı, bu nedenle Fatih'in hürriyet kahramanı olan Cromwell'e

benzetildiği (OATET 426) söylenerek Olivier Cromwell'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Orhan (YK 169) Tiyatroda Makber'i sahneleyen oyuncularından, Yahya Kemal öldüğünde yanında bulunan kişilerden biridir.

YK kitabında bir yerde Orha Bey'e atıfta bulunmaktadır. Tanpınar hocasının vefat ettiği dönemde bazı insanların içten olmayan hareketler sergilediğini, bunlardan birinin de Orhan Bey olduğunu söylemektedir (YK 169).

Orhan Gazi (EÜM 136) (Söğüt 1287- Bursa 1362) Osmanoğulları'nın ilk hükümdarlarından. Osmanlı Beyliği'nin kurucusu Osman Gazi ve Malhun Hatun'un oğludur. 1324- 1362 yılları arasında hükümdarlık yapan Orhan Gazi, döneminde pek çok Anadolu Beyliği üzerinde baskı kurmuş, Anadolu ve Rumeli beylerbeylikleri kurulmuş, sınırlarını babasından aldığı altı misli fazlasına çıkarmıştır. Adaletli ve yardımsever bir kişi olan Orhan Gazi halk tarafından çok sevilen, ulemaya saygılı, merhametli bir hükümdardır (TA, 1946- 1983, 476- 482).

EÜM'de Tanpınar'ın Orhan Gazi üzerinde araştırma yaptığı zamanlarda mutlaka Yunus Divanı'ndan aksetmiş çizgiler gördüğü belirtilerek Orhan Gazi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 136).

Orhan Hançerlioğlu (EÜM 124) (İstanbul 1916- İstanbul 1991) Şair ve yazardır. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitiren Hançerlioğlu çeşitli illerde kaymakamlık, İstanbul Belediyesinde müfettişlik, İstanbul Emniyetinde 3. Şube müdürlüğü, İstanbul Şehir Tiyatroları müdürlüğü yapmış, İstanbul Elektrik, Tramvay ve Tünel İşletmeleri müdürlüğü görevindeyken iken emekliye ayrılmıştır. İlk şiir kitabı 1936'da yayınlanan Hançerlioğlu'nun şiirleri Yeni İnsanlık, öyküleri Ataç, Beş Sanat, Türk Dili ve Varlık gibi dergilerde yayınlanmıştır. 1951- 1957 yılları arasında yayınladığı yedi romanının bazılarında kırsal kesim insanının sorunlarından, bazılarında kent yaşamını ele almıştır. Araştırma ve inceleme eserleri de yazan Hançerlioğlu ekonomi, felsefe gibi konularda başvuru kitapları hazırlamıştır (TBEA, 2010, 506, 507).

EÜM'de 1950'li yıllarda şöhret yapan sanatçılar arasında Ali adlı hikâye kitabı ile 1956 Türk Dil Kurumu sanat ödülünün alan Orhan Hançerlioğlu'na bu bağlamda bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 124).

YG'de yazıldığı dönemin en orijinal romanı olan Ali'de tek bir karakterinin, Diderot'un Rameau'nun Yeğeni adlı eserindeki gibi hep aynı kalmak şartıyla değiştiği ve onun etrafında şehrin ve hayatın ayrı ayrı perspektiflerde açıldığı ifade edilerek Orhan Hançerlioğlu'na bir yerde atıf yapılmıştır (YG 329).

Orhan Kemal (ED 217; EÜM 124; YG 309) (Adana 1914- Sofya 1970) Hikâye ve roman yazarıdır. Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü'dür. Asker ve siyasetçi olan babası ile birlikte pek çok yer gezmek zorunda kalan Orhan Kemal yazıları nedeniyle pek çok kez hapse girmiş, Bursa Cezaevinde tanıştığı Nazım Hikmet'in yönlendirmesi ile şiiri bırakarak hikâye ve öykü yazmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı yıllarında Türk edebiyatına öcü ve gerçekçi bir yazar olarak giren Orhan Kemal usta gözlem gücü, gerçekçi yaklaşımı ve son derece çarpıcı diyaloglarla yarattığı eserlerinde insanların yaşam mücadelesini, köyden kente göçün yarattığı ruhsal ve çevresel atmosferi, tarım işçileri ile toprak sahipleri arasında yaşanan sorunlu ilişkileri, eğitimsizlik ve yoksulluğu kaleme almıştır (Altınkaynak, 1983, 9- 22).

ED'de yalnız adam tipinin Sartre'nin La Nausée adlı romanındaki kâinatı beğenmeyen, kâinattaki yerini bulamayan adamla başladığı, Albert Camus'un Yabancı'sının da buna benzediği, Sait Faik'teki "yalnız adam" tipinin de biraz bunlarla ilgili olduğu, bu tipi modern Fransız edebiyatının bulduğu, diğer edebiyatlarda da değişik şekillerde var olduğu, Sait Faik'in hikâyelerinde biraz hayat sevgisinin, biraz da kaçışın bulunduğu, Orhan Kemal'in rençber takımında bile bohem bulunmazken Sait Faik'in ele aldığı en aşağı tabakada bile bohemin bulunduğu, hayatı angaje etmemiş bir insan olan Sait Faik'in daha çok estetik tarafa kaçtığı ancak realist olan Orhan Kemal'de röportajın hâkim olduğu, Sait Faik'in güzeli sunarken Orhan Kemal'in bunu yapmadığı, Sait Faik'te yosun kokusunun, denizin hep güzel olduğu, bu güzelliği daha çok şehre açılmış hayatın, tabiatın içinde aradığı, köksüzlüğün içinde olduğu, şehirde yaşadığı, onun peşinde olduğu, Orhan

Kemal'inse köklünün, davanın peşinde olduğu, insanı doğal ızdıraplarıyla verdiği söylenerek Orhan Kemal'a atıf yapılmıştır (ED 217).

EÜM'de 1902'en sona yetişen yazarların memleket içinde seyahat etmedikleri, yetiştiği şehrin şartlarını aradıkları, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar'ı diğerlerinden ayıran şeyin bu olduğu söylenerek Orhan Kemal'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 124).

YG'de başarılı genç edebiyatçılar arasında bulunduğu ifade edilerek Orhan Kemal'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 309).

Orhan Seyfi Orhon (YK 61; EÜM 111) (İstanbul 1890-İstanbul 1972) Türk şairdir. Hukuk fakültesini bitiren Orhan Seyfi Osmanlı Meclis-i Mebûsânî'nin kapanışına kadar bu mecliste memur olarak görev yapmış, daha sonra gazetecilik, edebiyat öğretmenliği, milletvekilliği yapmıştır. Güneş (1927), Edebiyat Gazetesi (1932), Ayda Bir (1935) ve Çınaraltı (1941) adlı edebiyat dergilerini çıkarmıştır. 1912'de aruzla yazılan ilk şiirlerini yayınladıktan sonra heceyi kullanmaya başlayan şair konuşulan Türkçeyi şiirlerinde büyük bir başarı ile kullanmış, halk şiiri şekilleri ile yurt konularına yer vermekle beraber genellikle kendi duygularını şiirlerinde işlemiştir (Akyüz, 1990, 174).

YK kitabında Ahmet Hamdi şair Orhan Seyfi'ye bir yerde atıf yapılmıştır. Tanpınar, Balkan Harbi sıralarında Türkçülük cereyanının etrafta kol gezdiği dönemlerde Ziya Gökalp'in bütün farklılıklarına rağmen Yahya Kemal'in şiirlerindeki lisanı ve zevki beğenerek yeni Türk şiirinin mümessillerine örnek olarak gösterdiğini söylemiş ve Orhan Seyfi'ye göndermede bulunmuştur (YK 61).

EÜM'de ilk oluşumunun Türk Ocağı etrafında şekillendiği ve çoğu aruz vezniyle şekillendiği içerisinde Orhon'un da bulunduğu ilk hececiler grubunun ilerleyen dönemlerde tamamen heceyi tercih ettikleri söylenerek Orhan Seyfi Orhon'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 111).

Orhan Veli Kanık (ED 214, 228, 266; EÜM 115, 116, 127, 406, 416, 447, 448; YG 286, 289, 336; MS 159, 163, 218) (İstanbul 1914- İstanbul 1950) Şair. Tanpınar gibi edebiyat hocalarının desteğiyle şiir ve yazılar yazan Kanık aynı zamanda tiyatroyla ilgilenmiş, küçük yaştan itibaren piyesler

yazmıştır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne kayıt olan ancak bitirmeden ayrılan şair çeşitli memurluklarda bulunmuş, 1945'te MEB'in Tercüme Bürosuna girmiş, 1949'da Yaprak adlı on beş günlük bir sanat dergisi çıkarmış ancak sadece yirmi sekiz sayı yayınlanabilmiştir. 1950'de bir belediyenin açtığı çukura düşerek bayin kanaması geçirmiş ve vefat etmiştir. 1936- 1937 arasında yazdığı şiirlerde muhteva, dil ve şekil olarak eski geleneğe bağlı olduğu, dörtlükler ve hece veznini kullandığı görülen şair 1937'den sonra eski söyleyişinden uzaklaşmış, 1941'de Melih Cevdet ve Oktay Rifat'la birlikte yayınladığı Garip adlı kitapta yeni şiir teorisini ortaya koymuştur. Bu yeni anlayışta vezin, kafiye, edebi sanatlar ve imajları atan ve dörtlüğü kullanmayan şair duru ve sade bir dil kullanmış, nesre yakın bir ifadeyi ve ferdi tavrı benimsemiştir. İronik tavır, nesre yaklaşma, çıplak ifade, insan ve tabiat sevgisi, yalnızlık, inançsızlık, boşluk duygusu sanatının ana çizgilerini oluşturmaktadır. Hayatının sonlarına doğru halk kültürüyle ilgilenmeye başlayan şair La Fontaine'in fabllarını tercüme etmiş, Nasreddin Hoca'nın bazı fıkralarını nazma geçirmiştir (Ercilasun, 2004, 15- 31).

ED'de, bugün Henry Miller, Virginia Woolf, Faulkner, Huxley, Kafka gibi yazarların sürdürdüğü köklere inen ve Orhan Veli gibi işin şaka tarafını kullananlar olmak üzere iki tür edebiyat bulunduğu (ED 214), Orhan Veli'deki denizinin kıyısında yaşanmış bir insanın denizi olduğu, elinin içinde istiridye kabuğunun çizgisinin bulunabileceği, bu çizginin rakı şişesinde balık olmaya kadar gittiği, yazmak için balık olup şişeye girdiği, içki içinde yüzüldüğü, Yahya Kemal'in ise denizden ayrılarak ona hâkim olmaya çalıştığı ve içkinin bir vasıta olduğu (ED 228), Haşim'in Orhan Veli'yi etkilemiş olabileceği (ED 266) söylenerek üç yerde Orhan Veli Kanık'a atıf yapılmıştır.

EÜM'de Orhan Veli Kanık'a yedi yerde atıf yapılmıştır (EÜM 115, 116, 127, 406, 416, 447, 448). Bu atıflarda ilk şiirlerini hece vezni ile yazan Orhan Veli'nin, aruza Hayyam rübaisini tercüme edecek kadar hâkim olduğu (EÜM 115), 1940'dan sonra yetişenlerin eserlerinde görülen asıl benliğin yokluğunun Orhan Veli'de hayatının bütün şekillerine doğru genişlediği ancak bu yüzeyselliğinin altında onun asıl tekliflerinin bulunduğu, edebiyatın gayelerinin dili ile birlikte değişmesi gerektiğini düşünen Orhan Veli'nin bunun için etrafında döneceği insanı aradığı ve şiirden şiire geliştirdiği Süleyman

Efendi'yi bulduğu, bununla beraber İstanbul'u Dinliyorum gibi manzumelerde asıl şiire ulaştığı, daima zevkli kalan, Orhan Veli'nin Nasreddin Hoca Hikâyelerinin, La Fontaine tercümelerinin ve diğer Fransız şairlerinden yaptığı tercümelerinin başarısının dilin bir damarını keşfettiğini gösterdiği, Türk edebiyatını şairane modalardan kurtarmak ve edebiyattaki ilk aruz denemelerinden itibaren Türk şiirinin hâkim vasfı görünen müzikaliteyi sarsan Orhan Veli, Oktay Rıfat ve Melih Cevdet'ten ilkinde alay ile karışık olan hicvin, diğer ikisinde daha keskin ve realizmlerinin daha kuvvetli olduğu (EÜM 116), 1929 senelerinde çıkan Yedi Meşale dergisinden gerçek ve tutarlı bir işbirliğinin Orhan Veli ve arkadaşlarının çıkardığı Yaprak dergisinde görüldüğü (EÜM 127), Orhan Veli gibi geç şairlerin edebiyatında üçüzlü kuruntuların, gündelik hadiselerin, hayat manzaralarının ve kâinatın yeni bir anlam kazandığı (EÜM 406), Nurullah Ataç'ın Ahmet Muhip'i, Orhan Veli'yi, Oktay Rıfat'ı ve gençlerin birçoğunu okuyuculara tanıttığı (EÜM 416), birbirlerinden farklı şiir anlayışına sahip olan Orhan Veli ve Cahit Sıtkı'nın yeninin peşinde oldukları ve bir çeşit popülizm istedikleri ancak daha köklü bir değişim isteyen Orhan Veli'nin görüşünün daha derin ve yoğun olduğu, her ikisinin de erken yaşta vefat ettiği (EÜM 447, 448) ifade edilmiştir.

YG'de bir form meselesi olan şiirin Orhan Veli, Racine, Valery gibi şairlerde olduğu gibi tamamen şahsi kurallarla elde edilebileceği (YG 286), Necati Cumalı'nın, Orhan Veli'ye çok yakın fakat daha alfabe resimli saflıklar içinde bulunduğu (YG 289), modern şiirde dilin her şeyin üstüne çıkması sebebiyle söylenmesi gerekenler yerine söylenme tarzına ait endişelerin ön plana çıktığı, Orhan Veli'den itibaren de şiirin büyük bir üslup işi olduğunun unutulduğu (YG 336) ifade edilerek Orhan Veli Kanık'a üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Türkçeye küçük de olsa yeni şeyler getirdiği için Tanpınar'ın sevdiği genç şairlerden olduğu ifade edilerek Orhan Veli Kanık'a iki yerde atıf yapılmıştır (MS 159, 163).

Orpheus (Orfeus) (EÜM 34, 410) Müzikçi ozandır. Trakya mitolojisinin ürünü olan Orpheus müziği ve şiiri ile bütün varlıkları büyüleyen, vahşi hayvanları kendilerinden geçiren, ölüm ülkesine bile baş eğdiren bir varlıktır. Karısı Eurydike ile gerçekleştiren büyük aşkı Yunan mitolojisine konu

olmuştur. Karısı Eurydike'nin erken ölümüne dayanamayan Orpheus yer altı ülkesine giderek en içli ezgilerle karısının kendisine verilmesi için yakarır. Hades de yeryüzüne çıkana kadar karısının yüzüne bakmamak şartı ile onu çıkarmasına izin verir ancak Orpheus Eurydike'yi görme isteğine engel olamaz ve onu karanlıklar içinde kaybeder (Hançerlioğlu, 2000, 381).

EÜM'de zaman nehrinin tersine akması istediği, her sanat eserinin başında bir Orfeus hikâyesinin bulunduğu, ölüm diyarından sarışın Eurydice'yi geri almak istediği, Orfeus'un ölmüş karısını ahrette sazının kuvvetiyle bulduğu, aslınsa saz ile Eurydice'in bir olduğu, her olayın, her ömrün kendi özel nağmesi ile geldiği söylenerek Orfeus'a iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 34, 410).

Oscar Wilde (ED 126, 212; OATET 582; MS 234) (Dublin 1854-Paris 1900) İngiliz yazardır. Oxford Üniversitesinde eğitim gören Wilde "sanat sanat içindir" anlayışını savunmuş, bu düşüncenin en ileri gelen simalarından olmuştur. Eşcinsel tavırları nedeniyle olumsuz dikkatleri kendisinde toplamış, bir süre hapis cezası almıştır. Bu nedenle hayatının son dönemlerinde sıkıntı içinde yaşamıştır. Mübalağalı paradoksları ve nükteleri ile kimi zaman insanlara anlaşılmaz gelen Wilde hayatının büyük bir bölümü boyunca sosyalizmi desteklemiştir (TA, 1946- 1983, 356).

ED'de "*Tabiat, sanat eserinin tesirindedir.*" dediği (ED 126) ve Avrupa şiirine Baudelaire ile giren zalim merhametin Dostoyevski, Oscar Wilde ve Andre Gide ile devam ettiği (ED 212) söylenerek iki yerde Oscar Wilde'a atıf yapılmıştır.

OATET'te Hamit'in Londra'da uzun yıllar yaşamasından dolayı Finten'deki İngiliz aristokrasi âlemini ve Londra hayatını bir İngiliz yazar gibi anlattığı belirtilerek Oscar Wilde'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 582).

MS'de onun "*Tabiat sanatı taklit eder*" sözünün doğru olması bağlamında Oscar Wilde'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 234).

Osiris (ED 282) Mısır mitolojisinde yüce kral-tanrıdır. Doğanın her yıl sonbaharda ölümü ve ilkbaharda canlanmasını simgeleyen bir efsanesi bulunmaktadır (Hançerlioğlu, 2000, 382, 383).

ED'de Mısır mitolojisinde güneşin batışının Osiris'in ölümü olduğu ancak Yunan mitolojisinin ölümü kaldırdığı söylenerek bir yerde Osiris'e atıf yapılmıştır (ED 282).

Osman (Halife) (OATET 398) (Taif ?- Medine 656) Dört büyük halifeden biridir. İlk Müslümanlardan olan Osman Bedir Savaşı'na katılmış, 644'te halife olmuştur. Vahiy kâtibi olan Halife Osman Kuran'ı çoğaltmıştır. Haya sahibi, temiz ahlaklı bir kişi olan Hz. Osman gecelerini ibadet, gündüzlerini oruçla geçiren, nazik ve mahcup bir tabiata sahip olan, cömert bir halifedir (İA, 1988- 2012, 438- 442).

OATET'TE Celaleddin Harzemşah adlı eserdeki Melik Nusret'in sabırlı, hoşgörülü, cömert ve mert olması bağlamında benzetildiği Hz Osman'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 398).

Osman II (Genç) (ED 24; EÜM 497) (İstanbul 1603- İstanbul 1622) Osmanlı padişahıdır (1618- 1622). I. Ahmet ile Mahfiruz Sultan'ın çocuğu olan Genç Osman iyi bir eğitim görmüş, Arapça, Farsça, İtalyanca ve Yunanca öğrenmiş kültürlü bir padişaktır. Yeni bir ordu kurmak,. Aynı zamanda saray, harem ve ilmiye teşkilatlarını yeniden düzenlemek, yeni kanunlar çıkarmak gibi düşünceleri askeri rahatsız etmiş ve İstanbul'daki ayaklanmalarla öldürülen ilk padişah olmuştur. Farîs/ Farîsî mahlasıyla şiirler yazan Genç Osman'ın öldürülmesi İstanbul ve Anadolu'da büyük tepkilere sebep olmuş ve diğer ayaklanmalara da öncülük etmiştir (DBİA, 1993- 1995, 150- 154).

ED'de Namık Kemal'in vatani kurtaracak olan Cezmi'sinin Mithat Paşa ya da Genç Osman olduğu söylenerek bir yerde II. Osman'a atıf yapılmıştır (ED 24).

EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin Sultan Osman'ın evlenme fikrini eyleme geçirdiği için öldürüldüğünü, bu nedenle Osmanlı'da evlenme kurumunun olmadığını düşündüğü söylenilerek II. Osman'a bir yerde atıf yapılmıştır.

Osman III (OATET 47, 48) (İstanbul 1699- İstanbul 1757) Osmanlı padişahıdır (1754- 1757). II. Mustafa ile Şehsuvar Valide Sultan'ın oğlu olan

III. Osman babasının ölümünden sonra Edirne'den İstanbul'a getirilerek Topkapı Sarayı'nda Şehzadegan Dairesine kapatılmış ve burada 51 yıl boyunca kalmıştır. Döneminde içerisinde Yirmisekiz Çelebizade Said Mehmet Paşa'nın da bulunduğu pek çok sadrazam ve kaymakam değişikliğine gitmiş, I. Mahmut'un başlattığı ıslahat çalışmalarını durdurmuş, meyhanelere baskın yaptırmış, kadınların dışarı çıkışlarını kısıtlamış, İstanbullu gayrimüslimlerin kıyafetlerini bir takım kurallar koyarak sınırlandırmıştır. Üç yıldan az olan saltanatında yaşanan iki büyük yangın ve şiddetli bir kış yüzünden uğursuz sayılmıştır. (DBİA, 1993- 1995, 156- 154)

OATET'te Mehmet Said Efendi'nin sadrazamlık yaptığı padişah olduğu (OATET 47) ve döneminde Batı'ya karşı alınan tavrın değiştiği (OATET 48) ifade edilerek III. Osman'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Osman Cemal Kaygılı (BŞ 202, 211) (İstanbul 1890- İstanbul 1945) Roman ve öykü yazarıdır. Menşe-i Küttab-ı Askeriyeden mezun olan Kaygılı çeşitli kurumlarda memur olarak çalışmış, Mahmut Şevket Paşa'ya yapılan suikastta rolü olduğu iddiasıyla 1913'te Sinop'a sürülmüş, I. Dünya Savaşı sonunda sağlığı iyi olmadığı için malulen emekli olmuş ancak maddi durumu iyi olmadığı için sebze yetiştirmek, vapurlarda bilet satmak gibi çeşitli işler yapmış, 1925'ten sonra ölümüne kadar okullarda Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 1943'te ağır bir tüberküloz ve mide kanseri teşhisiyle tedavi gören Kaygılı başarısız bir ameliyat sonucunda hayatını kaybetmiştir. Çok çeşitli gazete ve dergilerde mizahi yazılarını yayınlayan Kaygılı bir halk yazarı olarak Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi'nin yolundan gitmiş, eserlerinde zengin İstanbul kültürünün özellikle kenar mahalle halkının dil, gelenek ve yaşama biçimlerini kaleme almıştır (TBEA, 2010, 612, 613).

BŞ'de Semai Kahveleri adlı eserinde 1308'li yılların meşhur meydan şairleri ve âşıklarından olan Çiroz Ali'nin ölümüne dair anlattığı hikâye ile mitolojinin ateşten doğan ve ateşte yaşayan semenderine benzeyen tulumbacıların bir tipini verdiği (BŞ 202), Tanpınar ve arkadaşları ile birlikte İkbâl kahvesinde bulunduğu (BŞ 211) ifade edilerek Osman Cemal Kaygılı'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Osman Hamdi Bey (OATET 446, 447, 594) (İstanbul 1842- İstanbul 1910) Ressam, arkeolog, müzeci ve yazardır. Paris'te bir yandan hukuk öğrenimi diğer yandan Güzel Sanatlar Yüksekokulunda resim dersleri alan Osman Hamdi Bey özel atölyelere katılmış, arkeoloji ile de ilgilenmiştir. Bağdat'a giderek vilayet umur-ı ecnebiye müdürlüğü yapmış, 1869'da İstanbul'a gelerek çeşitli devlet hizmetlerinde bulunmuş, bu sırada çeşitli tiyatrolar yazmış, Müze-i Hümayunun müdürü olmuş ve sanata daha fazla yoğunlaşmıştır. Gerçekçi akademik bir resim anlayışına bağlı kalan Osman Hamdi Bey nesnenin kendi rengine bağlı kalmış, eserlerinde yaşadığı toprağın kültürünü yansıtmış, müzeciliğin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır (DBEA, 1993- 1995, 161- 163).

OATET'te Avrupa yolculuğu sırasında Ahmet Mithat Efendi ile dost olduğu ve onun şiirlerini yaptığı resimlerle etkilediği (OATET 446), Ahmet Mithat Efendi'nin Menfa adlı eserinde kendisini okumaya teşvik ettiğini, hatta okuması lazım olan kitapları Avrupa'dan ısmarladığını ifade ettiği (OATET 447) ve yetişmesinde önemli rol oynadığı (OATET 594) söylenerek Osman Hamdi Bey'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Osman Horasanlı (MS 128) 15- 21 Şubat 1943 tarihlerinde Hasan Ali Yücel'in başkanlığında yapılan Milli Eğitim Şurası'na Maarif Vekilliği Müfettişi olarak katılmış, Şûra genel kurulunda ve komisyonlarda danışman olarak görev yapmıştır (Dinç, 2008, 26).

MS'de Van Gogh'un korkunç hasır iskemlesinin vefat eden Hasan Ali Yücel'e rastlanılabilecek her yerde bulunduğu ifade edilerek evi bağlamında Osman Horasanlı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 128).

Osman Nevres (OATET 100, 254, 422) (Sakız 1820/ 1821- İstanbul 1876) XIX. yüzyıl divan şairlerindedir. Sekiz, dokuz yaşlarında satın alınarak Bağdat Valisi Laz Ali Paşa'ya takdim edilmiş, Paşa tarafından kendisine Farsça, şiir ve inşa dersleri verilmiş ve daha sonra devletin çeşitli görevlerinde çalışmıştır. Encümen-i Şuara şairlerinden olan Osman Nevres Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmış, gazellerinde eski şairlerin yolunu izlemiştir. Ziya Paşanın dostluğunu kazanan ve Paşa tarafından korunan şair

Namık Kemal'le aralarında bir münakaşa yaşamış ve bu sorun onun ölümüne kadar devam etmiştir (Yıldız, 2002, 269, 270).

OATET'te Divan'ının başlangıcı olan "vücut" redifli naatinde Âdem kasidesine cevap verdiği (OATET 100), onun şairlerinin Kazım Paşa'ninkilerden günlük konuşma diline ve yaşayan hayata uzaklığı ile ayrıldığı (OATET 254), Namık Kemal'in, yeni şairler yerine döneminin orta hâlli şairi olan Nevres'ten bahseden Ziya Paşa'ya kızdığı (OATET 422) belirtilerek Osman Nevres'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Osman Paşa (Topal) (OATET 303, 342; EÜM 221; NK 6) Namık Kemal'in büyük dedesidir. Konyalı Bekir Ağa'nın oğlu olan Osman Paşa eski Erzurum valisidir. Musul Seraskerliğine kadar yükselmiş, Bağdat'ı Nadir Şah'a karşı korumuştur (Parlatır, 1987, 1).

OATET'te Fazıl Mustafa Paşa tarafından himaye edildiği (OATET 303), Namık Kemal'in baba tarafından akrabası olduğu, Hammer'in açık fikirliliğinin övdüğü, oğlunun gacegan sınıfından vezirliğe kadar yükseldiği (OATET 342) söylenerek Topal Osman Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in resmi kayıtlara geçen ilk atası olduğu söylenerek Topal Osman Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 221).

NK'de Namık Kemal'in resmi kayıtlara geçen ilk atası olduğu söylenerek Topal Osman Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (NK 6).

Osman Paşa (Müderris) (OATET 342; EÜM 221; NK 6) (İstanbul 1733- ?) Asker ve müderristir. Sadrazamlar Topal Osman Paşa'nın torunu, Ratip Ahmet Paşa'nın oğlu olan Osman Paşaiyi bir eğitim görmüş, gittiği savaşlardan başarılarla dönmüş, Sahn-ı Seman müderrisi olmuş bir kişidir. Mora'da çıkan isyanı bastırdıktan sonra vezir olmuş, Silistire'de seraskerlik yapmış, Rumeli eyaleti kendisine verilmiş ancak Rumeli halkına zulmettiği iddiası onu önce görevinden, daha sonra canından etmiştir (Özkök, 2013).

OATET'te Şemsettin Bey'in kardeşlerinden olduğu, cesareti ve macerası ile dikkat çektiği, talihsiz bir âlim ve savaşçı olduğu söylenerek bir yerde müderris Osman Paşa'ya atıf yapılmıştır (OATET 342).

EÜM'de Namık Kemal'in ailesindeki cesaret ve macera gelişimini en iyi gösteren kişi olduğu söylenerek Müderris Osman Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 221).

NK'de Namık Kemal'in ailesindeki cesaret ve macera gelişimini en iyi gösteren kişi olduğu söylenerek Müderris Osman Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (NK 6).

Osman Şems Efendi (OATET 261) (İstanbul 1813- İstanbul 1893) Mutasavvıf şairdir. Gençliğinde Nakşibendiliğe bağlanan Osman Şems Efendi daha sonra Kuşadalı İbrahim Efendi'ye bağlanarak Halveti olmuş, bir süre kâtiplik yaptıktan sonra şair ve yazarların uğrak yeri olan bir tütüncü dükkânı açmış, 1861'de Hersekli Arif Hikmet Bey'in evinde toplanan Encümen-i Şuara'ya katılmıştır (TDEA, 1977- 1998, 145, 146).

OATET'te Arif Hikmet Bey'in evindeki meclislere katıldığı söylenerek Encümen-i Şuara şairlerinden Osman Şems Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 261).

Osman Zekai (YG 180) Tanpınar'ın arkadaşlarındandır.

YG'de Yahya Kemal'in sohbetlerine katıldığı ve Tanpınar'ın arkadaşlarından olduğu söylenerek Osman Zekai'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 180).

Ossian (ED 26) İskoçya mitolojisinde İrlandalılarla yapılan bir savaşta kahraman olarak yücelmiş, savaşın sonunda kör olarak destanlar yazmış bir ozandır (Hançerlioğlu, 2000, 383).

ED'de Hugu, Musset, Vigny, Lamartine'in ondan etkilendiği ve hep onunla başladıkları söylenerek Ossian'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 26).

Othon Friesz (MS 255) (Havre 1879- Paris 1949) Fransız ressamdır. 1898'de Paris'e gelerek F. Matisse, Rouault, Marquet, Vlaminck ve Derain ile tanışmış, Fovizm akımının başlıca temsilcilerinden biri olmuştur. Önceleri canlı renklerle ve renklerin etrafını sınırlayan renkli çizgilerle manzara resimleri yapan Friesz lirizmden sonra realizme yönelmiş, belirli renklerle zorlu, zengin ve rölyefi olan bir tekniği, çıplak resimlerine natürmortlarına

işlemiş ve dikkate değer portreler yapmış, halı kartonları işlemiştir (TA, 1946-1983, 48).

MS'de ressamın modern resme çok şahsi çizgiler ilave ettiği ve Zeki Faik İzer'in Okulu bitirdikten sonra atölyesinde çalıştığı ve onun özel öğrencisi olduğu ifade edilerek Othon Friesz'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 255).

Ömer (Deli) (EÜM 490) Tanpınar'ın Sinop'ta bulunduğu dönemde tanıdığı kişilerden biridir.

EÜM'de hayatı boyunca birkaç deli dostu olan Tanpınar'ın başına çeşitli olaylar gediği, bunlardan biri olan Sinop'un meşhur Deli Ömer'inin bir gün onu Tophane'de boğmak istemesi bağlamında Deli Ömer'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 490).

Ömer (Halife) (OATET 398) (Mekke ?- Medine 644) Hz. Muhammed'den sonra ikinci halifedir. İlk Müslümanlardan olan Hz. Ömer dürüstlüğü, cesareti bilgeliği ve hepsinden önce adaleti ile tanınmış, İslami gelenekte mutlak adaletin temsilcisi olmuştur. Onun halifeliği sırasında Mezopotamya, Suriye, Güney Anadolu ve Filistin fethedilmiştir (İA, 1988-2012, 44- 51).

OATET'te Celaleddin Harzemşah adlı eserdeki Orhan'ın güçlü ve tedbirli bir askerin yeteneğine sahip olmasından ve dünyanın alçaklığına karşı duyduğu nefretin şiddetinden dolayı benzetildiği Hz Ömer'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 398).

Ömer Bedrettin Uşaklı (EÜM 112) (Uşak 1904- İstanbul 1946) Şairdir. 1927'de Mülkiye Mektebinden mezun olan Uşaklı çeşitli illerde idari memurluklarda bulunmuş, bu görevleri sırasında bütün Anadolu'yu gezme fırsatı bulmuş, 1943'te Kütahya milletvekili olarak meclise girmiştir. Şiire aruzla gazeller, hece ile koşmalar yazarak başlayan Uşaklı halk kültüründen istifade etmek için "mektepten memlekete" koşan bir neslin ve anlayışın şairidir (TBEA, 2010, 1063).

1901'de doğan Kemalettin Kamu, Ömer Bedrettin gibi şairler üzerinde amlıbel'in önemli bir etkisinin bulunduğu söylenerek Ömer Bedrettin Uşaklı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 112).

Ömer Dilaverzâde (Dilaverağazade Ömer Vahit Efendi) (ED 215)
(İstanbul 1689- İstanbul 1759) Devlet adamı ve yazardır. Defteri hakani kaleminde yetişen Dilaverzade Haceganı Divan-ı Hümayun üyeleri arasına girmiş, teşrifatçı olmuş, yeniçeri kâtipliğinden emekli olmuştur. Tasavvufla ilgilenerek Mevlevi olan Dilaverzade 1759'da reisükküttaplığa getirilmiş, Türk sadrazamlarının hayatlarını derleyen Osmanzade Taib Efendi'nin Hadikatü'l-vüzera adlı eserine ek olarak III. Ahmet döneminin sadrazamlarının yaşamlarını kaleme almıştır (BL, 1992, 3171).

ED'de Türk edebiyatının dilinin ve veznin olmamasının iki büyük sorunu olduğu, nesir dilinin gelişme sürecinde bulunduğu ancak bunun Türkçe olmadığı, Hadîkatü'l-Vüzerâ'nın zeylini yapan Dilaverzâde'nin dilinin kıymetli olduğu söylenerek bir yerde Dilaverzâde'ye atıf yapılmıştır (ED 215).

Ömer ibni Abdülaziz (OATET 415) (Medine 680- Deyrsem 720) Emevi halifesidir (717- 720). Döneminin önemli sahabelerini dinleme fırsatı buluna Ömer bin Abdülaziz döneminde müsriflikten kaçınılmış, saraydaki köle ve cariyeler azat edilmiş, adil bir yönetim uygulanarak ikinci sınıf Müslüman muamelesi gören mevaliyi Arap asıllı Müslümanlarla eşit kabul etmiş, dini esaslara dayanmayan bütün vergileri kaldırmış, böylece Ömer bin Abdülaziz bütün din âlimlerinin ve halkın sevgisini kazanmıştır (İA, 1988-2012, 53, 54).

OATET'te Namık Kemal'in kahramanı Fatih için yapılan tenkitleri reddettiği ancak Ömer ibni Abdülaziz gibi nefsinin yenemediği söylenerek Ömer ibni Abdülaziz'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 415).

Ömer Paşa (Macar) (OATET 223) Hakkında bilgi bulunamamıştır.

OATET'te Ebüzziya Tefvik'e göre Yeni Osmanlılar Cemiyetine mensup, tanınmış kişilerden olduğu söylenilerek Ömer Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 223).

Ömer Seyfettin (YK 90; ED 260, 261, 290; EÜM 106, 120) (Gönen 1884- Kalamış 1920) Türk hikâyeciliğinin en önemli isimlerindendir. Babası gibi asker olan Ömer Seyfettin 1900'de Mektebi Harbiye-i Şahaneye girmiş, 1906'da İzmir Jandarma Okulu'nda öğretmenlik yapmış, edebiyatla yakından ilgilenmiş, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra komutan olmuş ve çeşitli görevlerle Balkanlar'ı gezmiştir. Balkan Savaşı sırasında on ay kadar Yunanlılara esir düşen yazar, İstanbul'a döndükten sonra tamamen askerlikle olan bağlarını koparmış ve Kabataş Sultanisinde edebiyat öğretmeni olmuştur. Evliliği iyi gitmeyen yazarın eşinden de ayrılması onu büyük bir sarsıntı içine sokmuş, bu sarsıntıdan çıkmayı başardığı zaman ise hiç dinlenmeden kendini yazmaya vermiştir. Yeni Lisan hareketinin öncü şahsiyeti olan Ömer Seyfettin hikâyelerini oldukça sade bir dille yazmış, hikâyelerinde Türkçülük ülküsünü telkin etmeye çalışmıştır. Onun kısa ömrü hayalini kurduğu milletini besleyecek büyük bir eser yazmasına fırsat vermese de, yazabildikleriyle ölümünden sonra da okunmaya devam etmiş ve klasikler arasına girmiştir (Enginün, 2009, 430- 436).

YK kitabında bir yerde Ömer Seyfettin'e atıfta bulunulmuştur. Tanpınar, Ömer Seyfettin'in peşinde olduğu hikâye tarzını Ömer Seyfettin ise fazla aristokrat bulduğu kendinden evvelkilerin dil ve davranışlarından ayrılarak daha saf, taşra realitelerine daha uygun, bilhassa aksülameli üç vilâyetteki komiteci faaliyetinden geldiğine göre daha şiddetli, onların ahvaliyle daha yakından meşgul diyerek özetlemekte ve bu bağlamda atfını yapmaktadır (YK 90)

ED'de Yeni Mecmua dergisine bakıldığında Refik Halit'in ve Ömer Seyfettin'in üslubuna hayran kalınacağı (ED 260), Refik Halit'in mizah yazarı olarak tanınırken Ömer Seyfettin'in Ziya Gökalp'in tesiriyle Türkçülük fikrini ilk benimseyenlerden, İttihat ve Terakki'nin ilk savunucularından olduğu, Ziya Gökalp'in ve Yakup Kadri'nin tesiriyle halka yönelerek Yeni Mecmua'dan yararlandığı, eserlerinin bir kısmının tarihî, bir kısmının ise aktüel ve halka ait olduğu, kendisinin mizahi yanı olduğunu düşünerek basit nükteler yaptığı, kolay yazma hastalığının bulunduğu ancak hoşsohbet bir insan olduğu (ED 261), Ömer Seyfettin'in Nev-Yunanîliği reddeden bir makale yazdığı ve bu makalede Yahya Kemal ile Yakup Kadri'yi vatana ihanetle suçladığı, onun ve

diğer milliyetçilerin tarihi hadiseler konusunda haklı oldukları (ED 290) söylenerek üç yerde Ömer Seyfettin'e atıf yapılmıştır.

EÜM'de Genç Kalemler dergisinin asıl kurucusu olan Ömer Seyfettin'in halka yakın, sade bir dil ilkesini derginin ve hikâyelerinin sistemi hâline getirdiği söylenerek Ömer Seyfettin'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 106, 120).

Örfi-i Şirazi (OATET 259, 346, 370, 405, 440) (Şiraz 1556- Lahor 1591) İranlı şairdir. Musiki ve hat sanatında yetenekli olan Örfi küçük yaşlarda şiir meclislerine katılmaya başlamış, bu meclislerde yeteneğini geliştirmiştir. Şiirlerinde tıp, astronomi ve felsefe alanında bilgili olduğu anlaşılan Örfi Sebki Hindinin ilk temsilcileri arasında bulunmaktadır. Örfi Türk edebiyatının önemli isimlerini de etkilemiştir (İA, 1988, 2012, 96).

OATET'te Namık Kemal'den Örfi'nin bir fahriyesinin dinleyen Leskofçalı Galip'in Divan'ının başına kıta adıyla koyduğu kasideyi yazdığı (OATET 259), Namık Kemal'in eski şiirin etkisinden kurtulmadığı dönemlerde şiirinin bazı yerlerinde Örfi ve Nefi'nin teşbihlerinin kullandığı (OATET 346), kâinatı kendi etrafında toplamaktan hoşlanan Namık Kemal'in Örfi ve Nefi'den aldığı söyleyiş tarzının bunu kolaylaştırdığı (OATET 370), eski hayaller içerisinde yeni ifadeler arayan Namık Kemal'in İntibah'taki Mehpeyker'in yalısının körfezdeki aksini uzun uzadıya suda yıkanan yarı çıplak kadın tasviriyle anlatmasına "*Örfi'ler Şevket'ler görseydi*" diyerek başlamasıyla hayal gücünün iklim değiştirdiğine işaret ettiği (OATET 405, 440) belirtilerek Örfi'ye beş yerde atıf yapılmıştır.

Özdemir Asaf (EÜM 118) (Ankara 1923- İstanbul 1981) Şair. İstanbul Üniversitesi Hukuk ve İktisat Fakülteleri ile Gazetecilik Enstitüsüne devam eden ancak bitiremeyen Asaf Zaman ve Tanin gazetelerinde çevirmen olarak çalışmış, Sanat Basımevini kurarak matbaacılık hayatına atılmış, daha sonra Yuvarlak Masa Yayınlarını kurmuştur. İlk şiirleri 1940 yılında Servetifünun dergisinde yayınlanan Asaf şiirlerinin içerik ve biçimini ağır ağır geliştirmiş, şiir dağarcığına kattığı kaside ve gazellerin yanı sıra, halk şiirinin koşma türü üzerine pek çok örnek vermiş, tekke şiirinin içeriğinden ve tasavvuf felsefesinden geniş ölçüde yararlanmış. Bütün

şiiirleri Bir Kapı Önünde ve Yalnızlık Paylaşılmaz adlarıyla iki kitap hâlinde yayınlanmıştır (TBEA, 2010, 816, 817).

EÜM'de Cumhuriyet devrinden sonra yetişen şairler arasında sürrealist tecrübelerle çok yakın olan Asaf'ın Cocteau'nun Aynalar'ını hatırlatan bir dünyada en küçük hareketlerini bile dağıtan bir şiirin peşinde olduğu söylenerek Özdemir Asaf'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 118).

Özdemiroğlu Osman Paşa (YK 52) (Kahire 1527-Şenbi Gazan, Tebriz 1585) Türk devlet adamıdır. Mısır Çerkez Mumluklarından Özdemir Paşa'nın oğlu olan Osman Paşa Osmanlı döneminde Mısır'da sancakbeyliği ve Mısır emiri haçlığı, Habeş, Yemen, Diyarbakır, Şirvan beylerbeyi olmuştur. Mehmet Giray'ı Kefe'de hanlıktan indirmiş, yerine İslâm Giray'ı geçirmiş, İstanbul'a döndükten sonra da ikinci vezir olan Osman Paşa 1582'de sadrazam olmuştur. Ferhat Paşa'nın yerine serdarlığa getirilen Paşa İran Veliahdı Hamza Mirza'yı yenerek Tebriz'i Osmanlı'ya katmıştır ancak daha sonra İranlılarla yapılan bir savaşta İran kuvvetleri başarı kazanmış, Diyarbakır beylerbeyi ölmüş, Karaman beylerbeyi esir düşmüştür. Osman Paşa ise bu savaş esnasında hastalanmış ve vefat etmiştir (ML,1973,9C:680-1).

YK kitabında tarihi bir kişilik olması bağlamında Özdemiroğlu Osman Paşa'ya atıfta bulunulmuştur (YK 52).

Özgen Karabey (OATET 474) İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsünden 1951- 1952 eğitim öğretim yılında "Ahmet Mithat Efendi'nin Piyesleri" adlı lisans tezi ile mezun olmuştur ("Ahmet Mithat Efendi'nin Piyesleri", Lisans Tezi, Türkiyat Enstitüsü, T. 370, 1951-1952) (Kaplan, 1960, 152).

OATET'te Ahmet Mithat'ın Çavuş, Zeybekler, Kürt kızı, Ziba Arnavutlar adlı basılmamış piyeslerinin bulunduğunu söyleyen Özgen Karabey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 474).

Pablo Picasso (ED 47, 82, 212, 248; EÜM 324, 336, 487; MS 47, 48, 223, 255, 269) (Malaga 1881- Mougins 1973) İspanyol kökenli Fransız ressam, heykeltıraş ve seramik sanatçısıdır. La Coruna'da Güzel Sanatlar

Okulundan mezun olan Picasso Madrid'deki akademik çevrelere girmiş, kısa zamanda kendine özgü bir stil kazanmıştır. Barcelona, Gosol ve Lerida'ya yaptığı yolculuklarda, eski İspanyol heykel sanatını keşfederek bu sanata büyük ilgi duymuş, 1906'da Braque ve Derain'le tanışarak birlikte kübizm öncesi çalışmasına girişmişler, 1912-14 yıllarında, kübist tabloları Fransa ve dışında büyük ün kazanmıştır. 1942- 1946 yılları arasında seramik ve kil çalışmalarıyla dikkat çekmiştir. Modern sanatının içine düştüğü en büyük sorunun "soyut"lama olduğunu belirten Picasso kendisinin herhangi bir arayışa girmeden çevresinde var olan nesnelere betimlediğini ve sanatta belirgin ya da soyut biçimler yerine, sadece yorumlamalarda bulunduğunu ifade etmiştir. XX. yüzyılın ilk yarısında önderlik ettiği Kübizm akımıyla görsel sanatların gelişim çizgisini değiştirmiş, yapıtlarıyla modern sanatın en önemli temsilcisi sayılmıştır (ESA, 1997, 1471- 1473).

ED'de mağara devrinden beri çizgi cambazı Picasso'yu bile hayrete düşüren mağara resimleri bulunduğu (ED 47), Yahya Kemal'in Avrupa'da iken maziyle alakasını tamamen kesmediği, o dönemde Picasso ve Apollinaire'i beklediği (ED 82), bugün dünyanın resim olarak gözükmediği ancak eskiden resmin dünya olarak görülmek istendiği, bugün Picasso ve taraftarlarının dünyaya resmin dağılık unsurları gibi baktığı, musikinin tesiri ile doğrudan ve taklit ifadelerin kalktığı (ED 212), yirmi beş asırdan beri var olan güzelin unutulduğu, yerine Picasso'nun iç içe geçmiş makine enkazı üçgenlerinin geçtiği (ED 248) söylenerek dört yerde Picasso'ya atıf yapılmıştır.

EÜM'de Picasso'nun "Aramam, bulurum." sözünün sanatkarın düzenini belirlediği (EÜM 324), Yahya Kemal'in de arayan değil, bulan adam olduğu (EÜM 336), Picasso'nun Balzac'ın Meçhul Şaheser adlı hikâyesini resimlemek için uğraştığı, eseri kendi sihiriyle süslerken içindeki kehanete meydan okuduğu (EÜM 487) söylenerek Pablo Picasso'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de son araştırmaları hakkında bilgi almaya çalışan bir gazeteceyi "Mösyö, ben aramam, bulurum" diye azarladığı (MS 47), bugünkü sanat dünyasında en çok kullanılan kelimeler olan tecrübe, araştırma, etüt gibi kelimelerin inansı belirsiz bir oluşum karşısında bıraktığı, bu nedenle Picasso'nun hiddetini hak ettiği (MS 48), Avrupa'yı ve özellikle Paris'i

görmeyen ressamların sadece bir Picasso'nun bulunduğu bir dünyada yetişmesinin zor olduğu (MS 223), her gün yeni bir ekolün ortaya çıktığı bir dönemde Zeki Faik İzer'in Picasso'nun eserlerini, Lhote'un ışık ve gölge üzerine kurulu gizemli dünyasını, Freud ve Bergson'un bilinçle ilgili teorilerini bir yana bırakarak kendi meraklarının peşinden gittiği ve ancak bu şekilde kendisini kaybetmediği (MS 255), resimlerindeki bütün oyunlarına rağmen kendine özgü bir acılığının ve üzüntüsünün bulunduğu (MS 269) ifade edilmiştir.

Pan (EÜM 183) Eski Yunan'da çobanların ve sürülerin tanrısıdır. Yarı insan yarı hayvan (keçi) şeklinde bir tanrı olarak tasvir edilen Pan'ın Plutarkhos tarafından nakledilen bir efsanesinde, Augustos dönemlerinde bir gemicinin denizde "Büyük Pan'ın ölümü" nü bildiren esrarengiz sesler duyduğu anlatılmaktadır (Grimal, 1997, 598- 600).

EÜM'de Baki'nin Sonbahar gazelinde kadim alemin yıkıldığını haber veren "*Tanrı Pan öldü...*" çığılığı gibi bir çığılık ile "*Yaz öldü...*" dediği söylenerek Pan'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 183).

Panait İstrati (EÜM 123) (Baldovineşti, Braila 1884- Bükreş 1935) Rumen yazardır. Bir kaçakçının oğlu olan İstrati Balkan ve Orta Doğu ülkelerinde, İtalya ve İsviçre'de dolaşmış, çeşitli işlerde çalışmış, Romain Rolland tarafından "Balkanların Gorki'si" olarak tanıtılmıştır. 1927- 1929 yıllarında Sovyetler Birliği'ne yaptığı bir geziden sonra komünizme cephe almıştır (TA, 1946- 1983, 405).

EÜM'de Sait Faik Abasıyanık'la olan ilişkisi üzerinde durulması gerektiği söylenerek Panait İstrati'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 123).

Parmenide(s) (OATET 528) (MÖ 540'a doğru- MÖ 450'ye doğru) Yunan filozoftur. Tabiat Üstüne adlı uzun şiirin sahibidir. Onun felsefesinin temelini "Var olan vardır; var olmayan yoktur." sözü oluşturmaktadır. Bu felsefede varlık ebedi, tek, sürekli ve hareketsizdir (ML, 1969, 912).

OATET'te Hamit'in Allah'ın bir parçasının insanlara yansıdığından dünyada şeyhler, filozoflar bulunduğunu düşündüğü, bunların başında da

Spinoza, Parmenide gibi kişilerin bulunduğu söylenerek Parmenide'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 528).

Patrona Halil (OATET 48; MS 108) (Horpeşte ?- İstanbul 1730) Patrona isyanının elebaşısıdır. Patrona gemisinde levent olarak çalışmış, gemide meydana gelen bir isyana karıştığı için Rumeli'ye kaçmış, Niş'te de isyana katıldığı için İstanbul'a geçmiş, yeniçeri ocağına katılarak kendi adını taşıyan isyana önderlik etmiş, I. Mahmut'un tahta geçmesinden sonra öldürülmüştür (ML, 1969, 942).

OATET'te onun gerçekleştirdiği ihtilale rağmen 1730- 1754 senelerinin Lale Devri'nin bir devamı olarak geçtiği söylenerek Patrona Halil'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 48).

MS'de Adnan Menderes- Celal Bayar yönetiminin Osmanlı'daki Bektaş Ağa, Patrona Halil gibi her iyi şey engellemeye çalışanlar gibi bir grubun devamı olduğu söylenilerek Bektaş Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 108).

Paul Ambroise Valery (YK 31, 33, 58, 63, 113, 114, 116, 119, 160; ED 33, 36, 50, 52, 53, 54, 80, 88, 92, 108, 110, 124, 127, 131, 196, 207, 211, 212, 213, 215, 224, 239, 264; OATET 15; EÜM 39, 64, 110, 117, 177, 263, 284, 287, 292, 336, 421, 422, 451- 458, 476-478, 487, 489, 490; TF 8; YG 286, 306, 338, 351, 352; MS 82, 83, 162, 228, 238) (Sete 1871- Paris 1945) Fransız şair, yazar ve düşüncüdür. Montpellier Üniversitesinde hukuk öğrenimi gören Valéry burada daha çok edebiyat ve mimarlıkla ilgilenmiş, yirmi bir yaşında Paris'e gittiğinde de Gide ve Mallarmé gibi ünlü santçılarla tanışmış ve genç sembolistlerden oluşan çevrelere katılmıştır. 1892'de verdiği bir kararla şiir yazmaktan vazgeçen şair kendini zihnin yasalarını aramayı temel alan bir yaşam tarzını benimsemiştir. Bu yıllarda matematik, fizik, felsefe, psikoloji, siyaset, dil, düş ve bellek gibi çeşitli alanlara yönelmiş, düşüncelerini günlüklerinde dile getirmiştir. 1925'te Fransız Akademisine üye seçilmiş, 1937'de Collège de France'ta ders vermeye başlamıştır. Valéry'nin şiirinin en önemli özelliği ilhamı değil, zekâyı esas almasıdır. Geleneksel şiir ve ölçü biçimlerini kullanmış, sözcüklerin musikisini ortaya koymaya

çalışmıştır. Yalnızca düşünce adamı olmayı yüceltse de Fransa'nın kültür temsilcisi olarak benimsenmiştir (TDÜA, 1983, 5410).

YK kitabında on yerde Valéry'ye atıfta bulunulmuştur. Bu atıflarda Tanpınar, Yahya Kemal'in şiir tekniğinin "*Şiir hecelerinin istifidir*" diyen Mallarme yahut Valéry'ninkine benzediğini (YK 31), Fransız şiirinde Anrdé Gide'nin yeri ile bizim şiirimizdeki Yahya Kemal'in yerinin aynı olduğunu, ikisinin de yeni ve milli olanı temsil ettiğini (YK33), Fustel de Coulanges'ı Gide ve Valéry'den önce tanıdığını (YK 58), Tanpınar Fransız şiirinde Valéry ile Bremond ile iki kollu saf şiir münakaşalarının başladığını dile getirmektedir. Sayfa 113'te Valéry'nin Edebiyat adlı yazısında söz ettiği klasik eserin bazı tanımlarını veren Tanpınar bu tanımlardan yola çıkarak bazı özelliklerini sıralar: Klasik, insanla ilişkisinde geneldir, kaide ve şartlara uygundur, dili örneklerle işler, yani kaideler ve mükemmeliyet fikri ön plandadır. Bununla ilgili olarak Valéry'nin başından geçen bir anıya sayfa 114'te gönderme yapılmaktadır. Diğer atıflarda ise Valéry'nin yirmi dört yaşında iken asıl şahsiyetini idrak ettiğinden (YK 119), ilhamın karşısında olduğu, kaideler etrafında gelişen mükemmeliyet fikrini benimsediğinden (YK 119) söz edilmektedir. Son gönderme ise Edgar Allan Poe bağlamında yapılmaktadır. Poe'nun Baudelaire'den Valéry'ye kadar bütün Fransız şiirini hatta dünya şiirini buluşlarıyla etkilediğini söyleyen Tanpınar şairin sıkı sıkıya nesneye (objet) bağlı olduğunu ancak Yahya Kemal'de böyle bir yükün olmadığını dile getirmektedir (YK 160).

ED'de pek çok yerde Valery'e atıf yapılmıştır (ED 33, 36, 50, 52, 53, 54, 80, 88, 92, 108, 110, 124, 127, 131, 196, 207, 210, 211, 212, 213, 215, 224, 239, 264). Bu atıflarda XIX. asırda romanını etkileyen Anatole France'ın Valery ve Mallarme'nin şiirlerini sevmediği (ED 33), Valery'nin "Rüyada şahıs izafidir." dediği (ED 36), ona göre şairin iki şeyin peşinde olduğu ve "Şair olmayı hayatın tesadüfleri verir. Öyle bir yaş vardır ki insan olabileceği şeylerden berini tercih etmiş olur." dediği (ED 50), eski şiirin hayalden daha çok yoğunluğa müsait olduğu, Valery'nin "*Ben bütün ömrümce seni bekledim. Kalbimin çarpması senin ayak seslerindir.*" derken Naili'nin bunu nükteyle besleyerek "*Sevgilimin gece adım adım yaklaşması, cihanlar dolusu çektiğim ıstıraba değmez mi?*" diye ifade ettiği (ED 52), bir şairin şiirini alarak ona kafiyesine uygun nazire söylemeyi Valery'nin asıl manzume şekli olarak

nitelediği (ED 53), modern şiiri “*Dil ile yapılan bir oyundur.*” olarak tanımladığı (ED 54), Yahya Kemal’in Paris’te öğrenciyken Mallarme ve Valery’nin tesirinde kaldığı (ED 80), bir insanın tarih fikrinin cemiyetten ayrılamayacağı, Valery’nin “Bir insanda ölüm ve düşünme vardır. Ölüm, düşünceyle yıkılır.” diye düşündüğü (ED 88), ondan beri hâl denilen zamana inanıldığı (ED 92), “Bir eseri anlamak için yazarın hayatını bilmeye ihtiyaç yoktur.” dediği (ED 108), Valery’nin Narcissiste Konuşuyor adlı şiirine benzer bir şiire bir kriz çocuğu olan Hamit’in de sahip olduğu (ED 110), Hamit’in Tarık’ı yazdığı dönemde Şarka bir dava olarak bağlılık, Garba bir dava olarak düşmanlık beslendiği, Valery’nin “Aşkla kinin arasında çok az fark var.” dediği (ED 124), Hamit’in Garam’daki bazı felsefi fikirleri cemiyetten aldığı ancak bu aldıklarını varlığının esas unsuru hâline getiremediği, Valery’nin “Bulmak bir şey değildir; onu şahsiyetimize mal etmek lazımdır.” dediği (ED 127), beş buçuk asırlık divan edebiyatının yaptığı en büyük işin aruz veznini Türkçeye mâl etmesi iken Fransız şiirinin en büyük macerasında chanson’lardan Verlaine ve Valery’e gelmiş olduğu (ED 131), söylemekten üşenmeyen Avrupalılarda mektup sayısının fazla olduğu, Mme. de Sevigne’de tatlı bir dedikodu hâlini aldığı, XIX. asırda mektup tarzı romanın ortaya çıktığı, Gide ve Valery’nin mektuplarının yanı sıra Flaubert’in on dört ciltlik mektup külliyyatının bulunduğu, Montesqieu’nun bir kıza yazdığı mektupların çok önemli şaheserler olduğu (ED 196), Türk edebiyatının Avrupa’dan aldığı en önemli şeyin duyuş tarzı olduğu, Valery’nin bir his dünyası ile şahsiyet kurduktan sonra şiire geçtiği ve eser oluşturduğu (ED 207), Poe’nun Baudelaire’in eliyle yaşadığı, bu durumu Valery’nin “*Birinin diğerine tesir etmesi için kardeş ruhlu olmaları lazımdır.*” olarak ifade ettiği (ED 211), Valery’nin kendi şiirlerini “*Ben yazmak için yazarım. Mesala pastaneye giderim, orada bir kâğıt bulsam bir kalemlle üstünde oynarım. Bir mısra bulur, devam ettiririm. Bu ilk mısra atarım, bu benim değildir.*” diyerek yazdığı (ED 212), bu nedenle onun şiirlerinin ilk müsveddelerinin son şekline benzemediği, böylece şiirinin bir çalışma neticesinde doğduğu, Mallarme ve Valery’nin Baudelaire vasıtasıyla Poe’nun çırakları olduğu ve ondan faydalandığı (ED 213), Valery’nin Türk edebiyatına nesrin ve nazmın yolunun çetin bir yol olduğunu ve sürprizli olması gerektiğini öğrettiği (ED 215), “*Şiir yazarken kulak görür, göz dinler.*” dediği (ED 224), klasik eserlerde bir figürle her şeyin halledildiğini düşünen

Valery Shakespeare'in bu durumu reddederek kazandığını, böylece Hamlet'in klasiğin dışında kaldığı (ED 239), ve son olarak Valery'nin "*Bir şiirin mevzuu şeklidir.*" dediği (ED 264) söylenmiştir.

OATET'te eski şiirde, psikolojik araştırmalarda kullanılan teknik ve kuralların Valery'nin anladığı gibi insanı zenginleştirmesi gerektiği hâlde, bunların getirdiği yoğunluk yüzünden şairin iç dünyasından uzaklaşıldığı söylenilerek Paul Ambroise Valery'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 15).

EÜM'de Paul Valery'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 39, 64, 110, 117, 177, 263, 284, 287, 292, 336, 421, 422, 451-458, 476-478, 487, 489, 490). Bu atıflarda Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George tarafından, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser sayılabileceği (EÜM 39), Mallerme gibi Valery'nin de ressam çevresinde yaşadığı (EÜM 64), fikirlerinin geneline bakıldığında bazı çizgileri Mallarme ya da Valery'ye yaklaşan Yahya Kemal'in neo-klasisizme daha yakın olduğu (EÜM 110), Valery, Proust, Gide gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Blaise Cendrars, H. Michaud, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı (EÜM 117), Valery'nin psikolojik pislikler dediği ferdi arızaların, düşünce benzemelerinin, dramatik karşılaşmalarının asıl şiirin boş bıraktığı yerleri doldurduğu (EÜM 177), Valery'nin bir düşüncesinde "*Hakiki şiirler, nesir hâline getirildiği zaman bile mısraa ihtiyaç gösterenlerdir*" dediği (EÜM 263), halkın kabul ettiği "ilhamlı" şairleri Valery'nin telgraf ahizesine benzettiği (EÜM 284), Valery'nin kahramanı olan M.Teste'den "*onda, kökü aydınlıkta olan bir ağacın vuzuhu vardır, onun için karanlık görünür.*" diye söz ettiği (EÜM 287), Valery'yi sadece şiirleri ile tanıdığı zamanlarda sevmeyen Ahmet Haşim'in nesrini çok beğendiği ve Eupalinos'u tercüme etmek istediği (EÜM 292 kadim Latincenin kaynakları ile beslenen Avrupa edebiyatının arkasında Racine, Hugo, Baudelaire gibi büyük isimlerin eserlerini ve resim, müzik, heykel gibi sanatların ilhamlarını içinde barındırırken bu edebiyatın bir Mallarme'yi ya da bir Valery'yi yetiştirmesinin doğal olduğu (EÜM 336), Tanpınar'ın Nurullah Ataç ile olan Ankara devresinde Valery'de, Proust'ta, Gide'de, Nerval'de, Yahya Kemal'de kendilerini buldukları ve kaybettikleri geceler geçirdikleri (EÜM 421), Valery'nin Şiir adlı manzumesini "*Beni o kadar fazla ısırдың (sömürdün) ki, kaynak bu yüzden kurudu.*" beytinin bitirdiği

(EÜM 422), Büyük Harp'ten sonra sanat âleminde büyük bir şöhret kazanan Valery'nin 1890 senesinde simbolizm hareketine karıştığı, Mallarme'nin etrafında oluşan genç zümreye dâhil olarak sanatla ilgili konulardaki dikkat ve şahsi duyuş ve düşünüşü ile Mallarme'nin sayılı dostları arsına girdiği ancak ilk denemelerinden sonra şiire yirmi yıl ara verdiği, geri döndüğünde ise kaldığı yerden devam ettiği, o dönemde yenilmesi imkânsız bir ihtiyaçla kesinlik ve açıklık istediği ancak bunu ne eserde ne de bizzat düşüncesinin kendisinde bulabildiği, aklının ker köşesinde şüphenin hâkim olduğu, bu dönemde okuduğu Poe'nun tesiriyle de edebiyat ve felsefeyi belirsiz ve gayrı saf şeyler adasına atarak inkâra gittiği, kelimeler ve onların arasındaki ilişkiler, onların zenginlikleri, telkin güçleri, terkiplerden doğacak güzellikler, sağlamlık, tesir vasıtaları, musiki, ahenk, ritim, kelime ve dilin tabii olduğu kaideler ve sentaks, eski belagat usulleri ve oyun gibi vasıtalarla sanatkârın şuurlu iradesinin varacağı mükemmellik olan saf şiiri savunduğu, şiirin kendisine yabancı olan bütün unsurlardan tecrit edildiği, sanatkârın şiiri bütün saf olmayan yığından kurtararak ruhun saf bir lisanı hâline getirmesi gerektiği, ona göre sanatta en önemli şeyin zekâ ve düzen olduğu (EÜM 451-458), I. Dünya Savaşı yıllarında Tanpınar'ın iki iyi dost olan Gide ile Valery'yi sık sık hatırlayıp düşündüğü (EÜM 476- 478), hayatın dış manzarasını, insan talihinin kendi içinden kurulan makinesini zorladığı, insan zihninin ve insan ruhunun macerasını anlattığı eserlerine Paul Valery'nin, M. Teste üzerindeki tecrübesiyle tamamlayabildiği (EÜM 487), daima en iyi ve güzel düşünen bir şair olan Valery'nin Nerval'e karşı diğerlerine oranla çok insafli davrandığı, Tanpınar'ın çok sevdiği ve daima kullandığı "Rüyasını anlatmak isteyen adamın bile azami şekilde uyanık olması gerekir." cümlesinde Nerval'i hatırlatan bir tarafın bulunduğu, şiirle rüya arasında hiçbir uygunluk bulmayan Valery'ye göre rüyaya benzeyen tek sanatın roman olduğu (EÜM 489- 490) ifade edilmiştir.

TF'de bir düşüncesinde "*Hakiki şiirler, nesir hâline getirildiği zaman bile mısraya ihtiyaç gösterenlerdendir.*" diye söz ettiği mısraların Tefik Fikret'te çok nadir rastlandığı ifade edilerek Valery'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 8).

YG'de modern Türk şiirinin öncüsü olan Yahya Kemal'in rolünün dilde yaptıklarıyla Valery ile aynı olduğu, bir form meselesi olan şiirin Orhan

Veli, Racine, Valery gibi şairlerde olduğu gibi tamamen şahsi kurallarla elde edilebileceği (YG 286), Yahya Kemal'in söyledikleri ile Valery ve Bremond'un fikirleri arasında büyük fark bulunmadığı, Yahya Kemal'in özü yakaladığı, Valery'nin arkasında ise zengin bir miras bulunduğu (YG 306), Tanpınar'ın kendisini zaman mefhumundan roman ve hikâye yazarak arındırdığı, böylece şiirde zamanın ona verdiği duygu, düşünce ve anılarından kurtulduğu ancak Byron, Shelley veya Valery gibi büyük şairlerin böyle bir sorun yaşamadığı (YG 338), Tanpınar'ın Valery'yi tanıdıktan sonra estetiğini rüya kelimesi ve şuurlu çalışma ile birleştirdiği, "en uyanık bir gayret ve çalışma ile dilde rüya hâlinin kurmak" sözünün onun şiir anlayışını ortaya koyduğu (YG 351), Valery'nin, şaire kulağının daima uyanık kalmasını tavsiye ettiği (YG 352) ifade edilerek Valery'ye beş yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser sayılabileceği, bir şiirin başka şekle imkânsız olacağı, çünkü şiir elden gittikten sonra geriye şairin bayram ve şehrayın diye tabir ettiği hayal kırıntıları, his küllerinin kalacağı (MS 82), eserlerin yazıldıkları dillerin yazarların tanınması ile oldukça bağlantılı olduğu, Valery'nin İngilizce yazılmış bir kitabının bulunduğu (MS 83), modernlik üzerine odaklanan bazı eleştirmenlerin Valery gibi yazarlarda yeniliğin bariz özelliği olarak "hissi" buldukları (MS 162), Tanpınar'ın etkilendiği kişilerden olduğu (MS 228), vezin ve kafiyenin şiirinin iskeleti olduğunu düşündüğü (MS 238) ifade edilmiştir.

Paul Bourget (YK 79; ED 33) (Aimens 1852-Paris 1935) Fransız eleştirmen, deneme, roman ve oyun yazarıdır. Yazarın ilk romanları psikolojik roman türünün ilk örneklerindedir (Le Disciple "Çömez"). Bourget bir yandan yazı disiplinini toplumsal-ruhsal eleştirinin çıkış noktası olarak ele alan bir anlayış geliştirirken, öte yandan bilimi tek değer haline getiren pozitivist anlayışa, Hristiyanlık açısından bir eleştiri getirmiştir (TDÜA, 1983, 1047).

Tanpınar YK'de dilin işlenmesi konusunda tercüme eserlerin çok faydalı olduğunu söylemiş, buna örnek olarak da Muallim Naci'nin bir tercüme eseri ile Servetifünun yazarlarının Bourget, Alphonse Daudet, Pierre Loti'den tercüme ettiği eserleri göstermekte ve arada büyük farklar olduğunu

ifade etmiştir. Eserleri tercüme edilen kişiler arasında Bourget de gösterilerek bu bağlamda yazara bir yerde atıf yapılmıştır (YK 79).

ED'de Zola, Flaubert ve Stendhal'ın öğrencisi, modern eleştirinin başında romana her türden karakteri soktuğu, Nouveaux Essais de Psychologie Contemporaine adlı tenkit eserinin olduğu, XIX. asır romanına Proust'la birlikte tesir ettiği için bir yerde Bourget'a atıf yapılmıştır (ED 33).

Paul Cezanne (ED 269; EÜM 40, 64; MS 85) (Aix-en-Provence 1839- Aix-en-Provence 1906) Fransız ressam. St. Joseph Okulunda ve Bourbon Kolejinde eğitim gören Cezanne burada Eski Yunanca, Latince, Tarih ve Matematik derslerinde ödüller almış, Aix Hukuk Okulu'na girmiştir. Emile Zola ve Baptistin Baillie ile arkadaş olan Cezanne 1861'de resim eğitimi almak için Paris'teki Académie Suisse gitmiş, manzara, ölü doğa ve portre çizimleri yapmış, son zamanlarında geometrik biçim arayışına yönelmiş ve kendisini modern sanatın babası olarak kabul gördürecek çalışmalara imza atmıştır (TDA, 1983, 1357- 1359).

ED'de eski edebiyatta tabiat olmadığı söylenmiş ve Cezanne'in sanatın kafanın içinde olduğu, dış âlemlerle hemen hemen hiç temasının olmadığı sözüne bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 269).

EÜM'de bugünün modern duyuş tarzının babası olan sanatçıların ancak öldükten sonra değerlerinin anlaşıldığı, Cezanne gibi modern resmin babası olacak kişinin sanatının ve eserinin müdafaasını tıpkı Dreyfus gibi Zola'nın sırtına yüklediği (EÜM 40), Zola'nın Cezanne'in biricik dostu olduğu (EÜM 64) söylenerek Cezanne'a iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de resmin babası olarak anılmasına rağmen sanatının ve eserinin savunmasının, tıpkı Dreyfus'ta olduğu gibi, Zola'nın sırtına yüklediği ifade edilerek Paul Cezanne'e bir yerde yapılmıştır (MS 85).

Paul Claudel (EÜM 307) (Villeneuve-sur-Fere, Aisne 1868- Paris 1955) Fransız yazardır. Çok genç yaşta, realizmin ve maddeciliğin direttiği "maddenin boyunduruğu"na karşı çıkmış, koyu bir Katolik olan Claudel bir süre Çin'de değişik görevlerde bulunmuş, Avrupa'da çeşitli şehirlere atanmış, Tokyo ve Washington büyükelçisi olmuştur. "Tutsak ruhlar"ın sadece Katoliklik ile kurtarılabileceğini savunan Claudel'e göre şair Tanrı, sözü de

yaratığıdır. Katolik dünyanın egemenliği için Afrika, Amerika ve Avrupa'nın birleşmesi gerektiğine inanan Claudel Christophe Colomb'ta da "toplanmış" bir dünya özlemini bir kez daha vurgulamıştır (BL, 1992, 2397).

EÜM'de "*Her sanat eseri tabiata bir sualdir, sanatkâr bu suali o kadar kuvvetle sorar ki, cevap kendiliğinden gelir.*" dediği belirtilerek Paul Claudel'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 307).

Paul de Kock (Charles) (YK 80; ED 20; OATET 207, 459, 462, 469) (Paris 1793- Paris 1871) Fransız yazardır. Dört yüzden çok roman ve oyun yazmakla övünen yazarın başarısı dizginlenmiş bir açık saçıklığı, mevcut düzene uygun bir ahlakçılık anlayışı içinde verebilmesinde saklıdır (BL, 1992, 6861) .

YK'de Gürpınar'ın hicvinin ortaoyunundan gelen başarılarınının, Balzac ve Zola bir tarafa, Courteline'e bile yaklaşamayan Paul de Cock romanıyla üçüncü derecede vodvil ve fars arasında sallanan mizahından geldiği söylenerek Gürpınar'a bir yerde atıf yapmıştır (YK 80).

ED'de yemeğin Avrupa romanına Gil Blas, destanda Homeros ile girdiği, macera romanlarının ilk başlarında yemeğin ön safta geldiği ve Paul de Kock'ta da önemli olduğu söylenerek bir yerde Fransız yazara atıf yapılmıştır (ED 20).

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi'nin Paul de Kock'un eserlerini anımsattığı (OATET 207), Felatun Bey ve Rakım Efendi'deki Rakım Efendi'nin kendisini öğrencilerine sevdirmeye çalışırken Paul de Kock'dan gelen bir yığın kötü tesadüfle mahcup olduğu, aslında bu romanda Paul de Kock'tan etkilendiği (OATET 459, 469), Ahmet Mithat'ın romanda herhangi bir sınıflandırmaya gitmediği, Cervantes, Octave Feuillet ile Hugo'yu, Xavier de Montepin ve Eugene Sue ile aynı yere koyduğu Emile Zola'nın Paul de Kock'a feda edilebileceği (OATET 462), Recaizade'nin Bihruz Bey'in şahsiyetinde ne Namık Kemal gibi Sünni bir ahlakta aradığı ne de Paul De Kock'dan gelen bir burleskte sosyal tip tezaadını kurmaya çalıştığı (OATET 494) söylenerek Paul de Kock'a beş yerde atıf yapılmıştır.

Paul Eluard (Eugene Grindel Eluard) (ED 219; EÜM 117) (Saint-Denis 1895- Charenton-le-Pont 1952) Fransız şairdir. Bir dönem Dadaistlerle

çalışmaya başlamış, bir yandan da şiir yazmaya devam etmiştir. Paris kahvelerinde Mallarmé, Villiers de L'Isle-Adam gibi şairlerle ve Parnas şiir akımının temsilcileriyle tanışmış, 1866'da Le Parnasse contemporain (Çağdaş Parnas) adıyla yayınlanan derlemeye o da sekiz şiiriyle katkıda bulunmuştur. 1866'da Baudelaire ve Leconte de Lisle'in etkisindeki şiirlerinin yer aldığı Poèmes saturnies (Zühal Çiçekleri) adlı ilk şiir kitabını yayımlamıştır. Üç yıl sonra çıkan Fêtes galantes (Çapkın Törenler) ise Parnas şiirinin öncülerinden Gautier'nin savunduğu, resmi şiire dökme anlayışına uygun olarak, 18. yüzyıl Versailles saray hayatını ve bu hayat içindeki ilişkileri, yine 18. yüzyıl şiir diliyle anlatma denemesidir. Bir dönem bunalımlı bir hayat geçiren Verlaine kendisinden büyük ölçüde etkilendiği şair Rimbaud'u yaralamaktan iki yıl hapse mahkûm olmuştur. Hapisten çıktıktan sonra bir süre rahip hayatı yaşamış ve dini yoğunluklu şiirler yazmışsa da eski bunalımlı günlere geri dönmüş, son yıllarını kira odalarında, akıl hastanelerinde, yalnızlık ve yokluk içinde geçirmiştir. İlk şiirlerinde Parnasçı şiir akımından etkilenmiş olan Verlaine daha sonraları belagatin ya da uyağın sınırlamalarına boyun eğmeyen, ses unsurunu ön plana çıkararak şiiri müziğe yakınlaştıran bir anlayış benimsemiştir. Kesinlikten uzak, yer yer belirsiz ve kapalı, kolay yakalanamayan, esnek bir şiir dili yaratmaya çalışmıştır. Şiir anlayışını dile getirdiği Art poétique simgeciliğin temel yapıtlarından biri olarak kabul görmüştür (TDÜA, 1983, 5446).

YK kitabında yedi yerde Verlaine'e atıfta bulunmaktadır. Tanpınar bu atıfların tümünde ya Verlaine'in Yahya Kemal'de nasıl yansıma bulduğundan bahseder ya da kendisinin veya hocasının onu nasıl fikir dünyasının bir parçası haline getirdiğini aksettirir. İlk atıfta Tanpınar, Yahya Kemal'in pek çok yeni ve cazip aktüalite arasında o anda en gerekli olan şeyi yapmaya çalıştığını ne Verlaine'nin tarifiyle poète maudit (lanetli şair) olduğunu ne de o dönemde Apollonaire'in açtığı modern şiiri seçtiğini söylemektedir (YK 21). Hocasının tesir denen şeyin kopya olmadığını, bir çeşit tecrübe ile karşı karşıya gelme olarak değerlendirdiğini dile getiren Tanpınar derslerde Racine, Dostoyevski ve Balzac'ı Nedim, Baki ve Şeyh Galip ile birlikte armoni haline getirerek anlattığını (YK 32), esaslı his ve düşünceler deryasına daldığı o güzel gazellerde ise hiç olmazsa ilk dönemlerde Verlaine'in Les Fêtes Galantes'ını örnek aldığını düşünmektedir

(YK 22,124). Diğer atıflarda ise Yahya Kemal'in Güftesiz Beste şiiriyle, adından da anlaşıldığı gibi, Verlaine'a yaklaştığını (YK 69), şairin meşhur sonesinde geçen *décadence* (çöküş) kelimesinin onun ilk yazılarında hüzal, daha sonra ise inkıraz diye yansıma bulmasından (YK 133) söz edilmektedir. Son atıf ise Tanpınar'ın, şairin şiir sanatını "kurmaya çalışmak" tabirini kullanması nedeniyle yapılmaktadır (YK 160).

ED'de Verlaine'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 72, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 87, 97, 102, 104, 114, 131, 202, 224, 268). Bu atıflarda Neo-Katholizmin onunla başladığı, kendini yeniden vaftiz ettirdiği, Necip Fazıl'ın da bunu öğrendiği (ED 72), Baudelaire'in *Fleurs du Mal*'i yayımlamaya başladığı dönemde simbolist devrin şairlerinin de oluşmaya başladığı, Flaubert ve Goncourt'un edebiyatın içinde yoğrulurken Mallarme ve Verlaine'ın yeni doğduğu (ED 76), parnas Coppee ve Gautier'in Baudelaire ve Verlaine'ı beğendikleri (ED 77), "*Şiir sadece şiir söyleme sanatı ile meydana gelir.*" diyen Heredia'nın yüz, yüz elli vesika ile Artemis manzumesini yazdığı, bunun bir herediton olmasına rağmen bu eserden zevk alındığı, Verlaine gibi tatmin etmese de Fransız usta Heredia'nın söyleyişinin güzel olduğu (ED 78), Yahya Kemal'in 1903'te Paris'e eğitim için gittiğinde Fransız simbolist şairlerinin pek çoğunun öldüğü, havada Verlaine ve Henri de Regnier'in olduğu, onun Mallarme ve Valery'nin etkisinde kaldığı (ED 80), artık onun için Michelangelo'nun, Verlaine'ın sadece bir isim olmadığı (ED 81), Paris'ten döndükten sonra Fransızca ile baş başa kalan Yahya Kemal'in bu dönemde şair olarak Moreas'ın dışında Heredia ve Verlaine'ın tesirinde kaldığı (ED 82, 268), bunların kendisi için iki örnek olduğu, onun için şiirin hem gönül işi olabileceği hem de içine tarih temlerinin girebileceği, bu dönemde Verlaine'ın prenslerin eğlencesini anlattığı, hafif meşrep konulu *Fetes Galantes* isimli bir eser yazarak geçmiş zaman içinde kendini ifade ettiği, Yahya Kemal'in kendisine "*Acaba şiiri bir fetes galantes yapabilir miyim?*" diye sorduğu, Lale Devri fetes galantes'ini yapmak istediği ve karşısında Nedim'i bulduğu (ED 87), Yahya Kemal'in içki ve musiki ile bir bir çeşit dionysien olduğu, Baudelaire ve Verlaine'ın da içkiyi aklın sınırlarını aşmak için kullandıkları (ED 97), Yahya Kemal'in Baudelaire, Verlaine ve simbolistlerden sırayla etkilenerек iki ekol değiştirdiği (ED 102), Musset ve Fuzulî gibi âşık olmadığı, Verlaine gibi depresif bir hâl içinde bulunduğu (ED

104), mukayyet kafiye seven Hamit'in on sene bu meseleyle uğraştığı, Verlaine'in kafiye hafif geçtiği, Rimbaud'un da basit olanları kullandığı, böylece vezni serbestleştirdiği, Hugo'nunsa sert kafiye kullandığı (ED 114), beş buçuk asırlık divan edebiyatının yaptığı en büyük işin aruz veznini Türkçeye mâl etmesi iken Fransız şiirinin en büyük macerasında chanson'lardan Verlaine ve Valery'e gelmiş olduğu (ED 131), Verlaine'in "Sevdiğimiz kadının sesi, bizim için aziz olan ölmüş insanların seslerinin inhinasıdır." dediği (ED 202), Servetifünun şairlerinin kullandığı "dekadan"ın Fransız icadı bir kelime olup Verlaine için kullanılabileceği, onun "*Ben dekadanın sonunda Roma İmparatoruyum!*" dediği, Huymans'deki kahramanın da bir dekadan olduğu (ED 224) söylenilmiştir.

EÜM'de Paul Marie Verlaine'a altı yerde atıf yapılmıştır (EÜM 39, 114, 293, 340, 447, 457). Bu atıflarda Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser sayılabileceği (EÜM 39), Ahmet Muhip Dıranas'ın mısra zevkini, Baudelaire ve Verlaine'in ışık tuttuğu "sensuel" ve taze bir lirizm üzerine kurduğu (EÜM 114), bir sohbet sırasında Haşim'e edebiyatla ve sanatla pek ilgisi bulunmayan bir zatta Verliane'in bütün eserlerinin bulunduğunu söyleyen Tanpınar'a Haşim'in "Aman, Veraine'ı kurtaralım" diyerek yerinden fırladığı (EÜM 293), Yahya Kemal'in İstanbul ile olan ilişkisinin Verlaine'in Paris olan ilişkisine benzediği (EÜM 340), II. Dünya Savaşı'nın başlarına doğru Cahit Sıtkı Tarancı'nın Baudelaire ve Verlaine'in yaşadığı Paris'te bir buçuk sene kaldığı (EÜM 447), Valery'ye göre Baudelaire'in en büyük şerefine, Mallarme, Verlaine, Rimbaud gibi büyük şairleri yetiştirmesinden ileri geldiği (EÜM 457) ifade edilmiştir.

YG'de Tanpınar'ın ilk büyük keşfi Baudelaire'den sonra Verlaine, Mallarme, Goethe, Hoffmann, Dostoyevski ve Poe'yu okuduğu, Anatole France'ın kendisini bu yolda geciktirenlerden olduğu (YG 306), duygu ve düşüncelerinin tarihe aktardığı için Yahya Kemal'de mazi hasretinin bulunduğu söylenmesinin Verlaine'ı Les Fetes Galantes'ı yazdığı için yüzyılında yaşamamakla itham etmekle aynı şey olduğu, ikisinin de dün ile bugün arasında bir devam zinciri kurduğu (YG 322),

MS'de şairin bir şiirinde "muazzam ve ince ruhlu" diye övdüğü mistik karanlıklarda, bütün komedilerin mekanizmasının hazırlandığı (MS 71),

Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser sayılabileceği (MS 82), Verlaine'in açlıktan ve sefaletten ölmesinden sonra hem akademi hem de basın dünyasının yeniye karşı daha duyarlı olduğu (MS 157) ifade edilmiştir.

Percy Byuhe Shelley (Percy Bysshe Shelley) (OATET 506; YG 338) (Sussex 1792- İtalya 1822) İngiliz şairdir. 1810'de Oxford Üniversitesine başlayan burada kimya ve felsefe ile ilgilenen aynı zamanda şiirler yazan Shelley eserlerinde insanı, Hristiyanlığın ve cemiyetin bağlarından kopmuş bir idealizm içerisinde vermiştir. Dünyanın kötülüğü karşısında duyduğu bedbinliği şiirlerinde anlatan Shelley Hugo ve Goethe'den sonra Avrupa'nın en kudretli şairi sayılmıştır (TA, 1946- 1983, 505- 507).

OATET'te Hamit'in kendisinden ufak bir tercüme yaptığı söylenilerek Percy Byuhe Shelley'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 506).

YG'de Tanpınar'ın kendisini zaman mefhumundan roman ve hikâye yazarak arındırdığı, böylece şiirde zamanın ona verdiği duygu, düşünce ve anılarından kurtulduğu ancak Byron, Shelley veya Valery gibi büyük şairlerin böyle bir sorun yaşamadığı ifade edilerek Percy Byuhe Shelley'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 338).

Perni (OATET 606) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır. Bu isimde bir kişi ismi de geçmemektedir.

OATET'te Muallim Naci'nin kendisinden Mersiye adlı manzumeyi tercüme ettiği söylenerek Perni'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 606).

Petro I (Deli, Büyük) (OATET 47, 145, 214;ED 23, 65, 207; EÜM 130) (Moskova 1672- Petersburg 1725) Rus çarıdır. Petro'nun ilk işi bir ordu ve donanma meydana getirmek olmuş, mühendisler getirterek Voronej ve Don nehirleri üzerinde ilk Rus donanmasını kurdurmuştur. II. Viyana Kuşatmasından sonra Türklere karşı kurulan ittifaka katılan Petro 1696'da Azak Kalesi'ni ele geçirmiş, 1709'da da XII. Charles'a karşı Poltava Zaferi'ni kazanarak onu Osmanlıya sığınmaya mecbur etmiştir. İsveç kralını geri isteyen Petro Osmanlı'ya savaş açmış, Baltacı Mehmet Paşa'nın kumandası

altında bulunan Osmanlı ordusu Rusları zor durumda bırakmıştır. Rusya'ya Avrupalı bir sistem kazandırmak isteyen Petro Avrupa'nın pek çok şehrini gezmiş, ülkede askeriyeden eğitime, ticaretten hukuka pek çok değişim yapmıştır (ML, 1969, 74).

OATET'te İbrahim Müteferrika'nın Tarih-i Hind-i Garbî adlı eserinin Büyük Petro'nun yaptıklarını özetleyerek bitirdiği (OATET 47), Rus uyanışının II. Mahmut döneminde Büyük Petro ile başladığı (OATET 145), Puşkin'in Büyük Petro için "*garbın aydınlığına açılmış hakikî bir pencere*" dediği (OATET 214) ifade edilerek Büyük Petro'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de hayranı olduğu bir şairin hükümdarın ölümüne ağladığı meşhur mersiyesinde "*Sen aramızda şahsî tecrübe denen şeyi getirdin*" diyerek onu övdüğü ifade edilmiş ve bu bağlamda Deli Petro'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 130).

ED'de Rusya'nın uyanmasının XVI. asırda başladığı, XVIII. asırda Deli Petro ile ortaya çıktığı (ED 65), Rusya'nın Petro ve Katerina zamanında klasik Avrupa'yı Voltaire ve Racine gibilerini kendilerine örnek alarak klasik trajedi ve fabl ile tanıştıkları, Osmanlı'nın ise kendisini hürriyet davası içinde bulduğu, Rusya'da Puşkin'in trajedi yazarken Osmanlı'da tiyatronun komedi ile başladığı (ED 207) söylenerek I. Petro'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Osmanlı'nın Avrupalılaşmasının teker teker olduğu, Osmanlı'da Şinasi'den önce sekiz kişinin bir Avrupa dili bilirken Büyük Petro zamanının Rusya'sında sarayın Avrupalılaştığı söylenerek Petro'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 23).

Petrus Paulus Rubens (Peter Paul Rubens) (YK 138; MS 256) (Siegen, Westfalen 1577- Anvers 1640) Flaman ressamdır. Barok üslubunun en büyük temsilcilerinden olan Rubens babasının ölümüne kadar Köln'de yaşamış, daha sonra Anvers'e geçmiştir. Eniştesi manzara ressamı Tobias Verhaegt, Adam van Noort, 1596-1600 yılları arasında ise Otto van Veen gibi sanatçıların atölyesinde çıraklık etmiştir. 1609'da arşidük Albert'in saray ressamlığına atanmış, elçi olarak Madrid, Paris ve Londra gibi başkentleri dolaşmıştır. Rubens'in azizlerin ve belli başlı İncil kahramanlarının mucizelerini ve şهادetlerini konu aldığı 1616-1630 arasındaki yılları klasikçi anlayışından tamamıyla sıyrılarak Barok anlayışın en ileri örneklerini ortaya

koyduğu dönemdir. Rubens'in son dönemlerinde oluşturduğu çıplak figürlerinde ise bir yandan kadının varlığını yüceltmış, öte yandan da onu bir sıcaklık ve içtenlik duygusuyla sarmıştır (TDÜA, 1983, 4817- 4819).

YK kitabında bir yerde Rubens'e atıfta bulunulmuştur. Bu atıfta Tanpınar, hocasının bir beytinin Rubens'in barok tablolarını andırıldığını söyleyerek ressama atıfta bulunmaktadır (YK 138).

MS'de Zeki Faik İzer'in onu eski bir nahivci ısrarıyla satır satır okuyup ezberlediği ifade edilerek Rubens'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 256).

Peyami Safa (EÜM 122, 363, 364, 444, 445; MS 143- 147, 149- 152, 163, 216) (İstanbul 1899- İstanbul 1961) Yazardır. Düzenli bir öğrenim göremeyen Posta Telgraf Nezaretinde çalışmaya başlamış, öğretmenlik ve gazetecilik yapmıştır. Kardeşi İlhami Safa ile Yirminci Asır adlı bir gazete çıkarmıştır. Daha sonra Kültür Haftası (21 sayı, 15 Ocak-3 Haziran 1936) ve Türk Düşüncesi (63 sayı, 1953-1960) adlarında iki dergi yayınlamış, Tasvir-i Efkâr, Cumhuriyet, Milliyet, Tercüman, Son Havadis gazetelerinde yazmıştır. Fransızca'yı, Fransızca gramer kitabı yazabilecek kadar iyi öğrenen Safa kırk üç yıl hiç durmadan yazan güçlü bir fikir adamı, romancı ve polemikçidir. Nâzım Hikmet, Nurullah Ataç, Zekeriya Sertel, Muhsin Ertuğrul gibi önemli kişilerle polemikleri olmuştur. Cingöz Recai polis hikâyeleri dizisi, ders kitapları da yazan Peyami Safa fıkra ve makalelerinde sağlam bir mantık dokusu ve inandırıcılık görülmektedir. Romanlarında olaydan çok tahlile önem vermiş, toplumdaki ahlâk çöküntüsünü, medeniyet değişiminin yol açtığı bocalamayı, nesiller ve sosyal çevreler arasındaki çatışmayı kaleme almıştır (TBEA, 2010, 879- 882).

EÜM'de 1900'lü yılların başında doğan Peyami Safa'nın romanlarında Doğu- Batı zihniyet farkının ve Türkiye'deki değerler buhranının spiritualiste bir tercihle ön plana çekildiği, Mauriac'tan Engerek Düğümü'nü tercüme ettiği (EÜM 122), Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nun güzellik adına kazanılmış bir zafer olduğu, romanda insanın hakiki acısının, ızdırabının işlendiği (EÜM 363), yazar ve onun kaderi dışındaki herkesin romanda ihmal edildiği (EÜM 364), Degüstasyon'da Cahit Sıtkı ile Tanpınar'ı Peyami Safa'nın tanıştırdığı (EÜM 444), II. Cihan Harbi'nden sonra Yahya Kemal, Ahmet Ağaoğlu, Mustafa Şekip Tunç, Arif Dino gibi edebiyatçıların

Degüstasyon'da toplaniğı (EÜM 445) söylenilerek Peyami Safa'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), bu toplantıda yazarların eserlerindeki tevarüt ve benzeyişler hakkında konuştukları (MS 144), Maupassant'ın hikâyelerinde Norman köylüsünü çok ilkel ve sefil bir karakterde gösterdiğini, hem romancının hem de eleştirmenin görüşünü ortaya koymakta özgür olmasını gerektiği, kimi öykü ve romanını yazarlarında tezek kokusundan nefretin bir ideoloji hâline geldiği, bu nedenle romancıdan realiteye saygı duymasını beklemek gerektiğini (MS 146, 147), yazarın şahsiyetinden önce yazacağı eser ve kendi arasında doğuştan gelen bir ilişkinin bulunduğunu (MS 149), sanatkârların eserlerini incelerken tüm eserlerde olan ortak motiflerle zaman harcamamak gerektiğini (MS 150), Tanpınar'ın şiirlerinde hava, mevsim ve dokunma duygusuna çok sık rastlanıldığını (MS 151), sanat eserindeki hassasiyetleri bir tek hatıraya indirgeyerek tahlili basitleştirmek yerine onları oluşturan intibaların sırasına derece derece bakmanın daha doğru olduğu çünkü gizli kalmış hatıraların bulunabileceğini (MS 152), son dönemin en başarılı yazarları arasında bulunduğu (MS 163), Refik Halit'in Sürgün'ünün, Yakup Kadri'nin Yaban'ının, Panorama'sının, Halide Edip'in Sinekli Bakkal'ının, Hisar'ın Fahim Bey ve Biz'inin, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nun, Reşat Nuri'nin Acımak'ının, Miskinler Tekkesi'nin yazıldığı bir edebiyatta roman sanatının var olduğu (MS 216) ifade edilmiştir.

Philippe Soupault (EÜM 117) (Chaville 1897- Paris 1990) Fransız şair ve yazardır. Hukuk öğrenimi gören Soupalt 1917'de yayınladığı Aquarium adlı şiir kitabı ile tanınmıştır. Bir dönem Dadacılık akımına yakın bir çizgi izlemiş, 1919'da Aragon ve Breton ile birlikte Litterature adlı dergiyi kurmuş, gerçeküstücülük akımının ilk özgün ürünü sayılan, Breton ile kaleme aldıkları Les champs magnetiques adlı metni 1920'de bu dergide yayınlamıştır. 1920'lerde dünyanın pek çok yerine geziler düzenleyen Soupalt önemli şair, yazar ve ressamlar üzerine deneme ve incelemeler yazmış, caz ve sinema ile ilgilenmiştir. 1949'da Türkiye'ye de gelen Soupalt Türk şair ve yazarlarıyla tanışmış, Orhan Veli ve arkadaşlarının şiirleri hakkında övgü dolu sözler söylemiştir (TDÜA, 1983, 5078, 5079).

EÜM'de çok okunan Valery, Proust, Gide gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Philippe Soupault, H. Michaud, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı söylenilerek Philippe Soupault'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 117).

Pierre Augustin Caron de Beaumarchais (OATET 149) (Paris 1732- Paris 1799) Fransız oyun yazarıdır. XV. Louis'in kızlarına müzik dersi veren ve müzik konserlerini yöneten Beaumarchais kralın gizli ajanı olarak maceralı bir hayat sürmüştür, Sevilla Berberi ve Figaro'nun Düğünü adlı oyunları ile geleneksel Fransa komedyasını yeniden canlandırmıştır. Oyunlarında aristokrasiye yönelttiği nükteli ancak cesur eleştirileriyle halkın sevgisini kazanmış, Fransız Devrimi'nin habercisi olmuştur. XVIII. yüzyıl Fransız komedyasını bir toplumsal taşlama türüne dönüştürdüğü oyunları ile tanınmıştır (TDÜA, 1983, 739, 740).

OATET'te Abdülmecit'in kurduğu saray tiyatrosunda pek çok yazarın piyesinin oynandığı söylenilerek Beaumarchais'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 149).

Pierre Bayle (OATET 205) (Carlat 1647- Rotterdam 1706) Fransız düşünür. Kalvanist Üniversitesinde eğitim görerek Sedan Kalvanist Kolejinde felsefe dersleri veren Bayle değişik inanç ve düşünce kesimleriyle çeşitli tartışmalara girmiş, dinsel hoşgörüsüzlük ve felsefe dışında inandığı her şeyden kuşku duymuş, çağının düşünce ve eleştiri düzeyini en üst düzeye taşımıştır. Onun tanrıbilim ve bilgi kuramı üzerine yönelttiği eleştiriler büyük önem taşımaktadır. Kuşkucu bir yaklaşımla dinsel inançların akılla temellendirilemeyeceği görüşünü savunmuştur. Dictionnaire Historique et Critique adlı eseri Voltaire ve diğer filozoflar için önemli bir kaynak eser olmuş, Aydınlanma Çağı'na büyük katkı sağlamıştır (TDÜA, 1983, 729, 730).

OATET'te Fontenelle ile birlikte XVII. asrın sonlarına doğru terakki fikrini ve akılcılığı ortaya çıkardıkları söylenerek Pierre Bayle'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 205).

Pierre Bonnard (MS 223, 225) (Fontenay-aux-Roses 1867- Le Cannet 1947) Fransız ressam ve baskı ustasıdır. Bir süre hukuk eğitimi alan Bonnard daha sonra Paris Güzel Sanatlar Yüksekokulu ile Julien Akademisinde öğrenim görmüş, çeşitli atölyelerde çalışmıştır. Bir süre eserlerinde Çin ve Japon sanatının, sembolist anlayışın etkileri görünse de XX. yüzyıl içerisinde bir “geleneksel sanatçı” olarak kalmış. Bununla birlikte anlatımının şiirselliği, mekan ve ışık anlayışı, konu seçimiyle resimde yeni bir zengin oluşmasına katkı sağlamıştır. Büyük renkçilerin geleneğini sürdürerek özellikle iç mekanları betimlediği entimist resimleriyle tanınmıştır (ESA, 1997, 272).

MS’de Avrupa’yı ve özellikle Paris’i görmeyen ressamların sadece bir Bonnard’ın bulunduğu bir dünyada yetişmesinin zor olduğu (MS 223), Türkiye’nin gerekli olan parayı tahsis ederek yurtdışındaki satış ve sergilere bir türlü katılmadığı, bu durumun ülkenin sanatının geleceğini baltaladığı, kimsenin Türkiye’yi Bonnard’sız bırakmaya hakkı olmadığı (MS 225) ifade edilerek Pierre Bonnard’a iki yerde atıf yapılmıştır.

Pierre Choderlos de Laclos (EÜM 417) (Amiens 1741- Toronto 1803) Fransız general ve yazardır. Fransız İhtilalinde orduda bulunan Laclos 1792’de Hindistan’daki Fransız sömürgelerinin genel valiliğine getirilmiş, daha sonra Rhein ve İtalya ordusunda görev almıştır. 1872’de yayınlanan *Les liaisons dangereuses* (Tehlikeli Bağlantılar) adlı romanı ile edebiyat çevresinde büyük bir ün kazanmıştır (TA, 1946- 1983, 449).

EÜM’de Nurullah Ataç’ın tercümeleleri sayesinde okuyucuların Stendhal’i, Balzac’ı, Flaubert’i Laclos’u Türkçede açmış bir mevsim gibi okuyacakları söylenerek Pierre Choderlos Laclos’a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 417).

Pierre Corneille (ED 108, 141, 199, 239, 240; OATET 279, 378, 485, 524, 568, 571, 573, 578; EÜM 256, 348, 496; MS 144) (Rouen 1606- Paris 1684) Fransız oyun yazarıdır. Hukuk öğrenimi görerek yirmi yılı aşkın bir süre küçük kentlerde savcılık yapmıştır. *Le Cid*, *Horace*, *Cinna* ve *Polyeucte* gibi eserleri ile klasik Fransız tiyatrosunun en parlak eserlerini veren Corneille’in eserlerindeki çatışma çoğu zaman kahramanın ruhundaki

tutkuyla aklının yönlendirdiği ödev duygusu arasında geçmektedir. Özellikle söz sanatlarına dayalı tartışmalarında büyük başarı sağlamıştır. Entrika komedileri, trajikomedî, kahramanlık komedileri, aşk ve onur komedileri, trajedi- bale gibi değişik türlerde örnekler veren Corneille Neo- Klasik sanat anlayışının ilk önemli oyun yazarı olmuştur (TDA, 1983, 1515, 1506).

ED'de Corneille'e beş yerde atıf yapılmıştır. Bu atıflarda Hamit'in Hugo'yu ne zaman okuduğunun bilinmediği, Hindistan'dan yazdığı mektuplarından Hugo'yu sevdiğinin, Corneille ve Racine'den konu aldığının anlaşıldığı (ED 108), Eşber'de Racine ve Corneille'deki gibi kardeş ölümünü kullandığı (ED 141), tiyatroyu faydalı bir eğlence olarak kabul eden Namık Kemal'in döneminde tiyatro yazarı olarak Hugo, Shakespeare ve Corneille'in bulunduğu, Hugo'nun tesiriyle romantik dramı tercih etmiş olabileceği (ED 199), klasik sanatın bir figürde her şeyin halledilmesini istediği, bu nedenle Hamlet'in klasiğin dışında kaldığı, Racine ve Corneille'de herkesin ölmek için dışarı çıkarken Shakespeare'de kahramanların sahnede öldüğü (ED 239), Racine'in kahramanlarının kendilerini kayıtsız şartsız ihtirasın kucağına bıraktıkları, tiyatrodaki herkesin Andromaque gibi ihtirasın oyuncağı olduğu, böylece çatışma ve anlaşamamazlıklar ile hareketin ortaya çıktığı, Racine'in kahramanlarının Corneille'inkilerden daha hareketli olduğu (ED 240) söylenmiştir.

OATET'te Galland'ın, IV. Mehmet döneminde Fransız elçiliklerinde amatörler tarafından oynanan Racine ve Corneille temsillerini anlar anlamaz izleyen zengin Fenerli ailelerin Beyoğlu, Boğaziçi, Tarabya veya Büyükdere'de gördükleri yabancıları taklide başladıkları (OATET 279), Namık Kemal'in tiyatrodaki sevdiği yazarlar arasında Corneille'in bulunduğu (OATET 378), İntibah'taki "Nasıl çıldırmadım hayretteyim hâlâ sevincimden" mısrasını göremeyen Hamit'in bu gibi mısralarla Racine veya Corneille'in buldukları zirvelere ulaşabileceğini fark etmediğine (OATET 485), Hamit'in Paris'teyken beş sene içerisinde üst üste dört piyesini adapteye çalıştığı Corneille'i tanıdığı (OATET 524), Hamit'in Liberte'sinin Corneille'in Polyeucte'undan az çok adapte edilmişse benzediği (OATET 568), Namık Kemal'in tavsiye üzerine bir dönem klasik tiyatroyla ilgilenen Hamit'in bu yüzden Corneille gibi tiyatrocularla olan ilişkisinin yüzeysel olduğu ancak Nesteren ve Liberte'nin konusunu, Eşber'deki kız kardeşi öldürme sahnesini

Corneille'den aldığı (OATET 571), Aristo'nun Eşber'i "Zafer veya hiç!" cevabıyla bitirmesinin Corneille'e bağlanabileceği (OATET 573), Hamit'in Corneille ve Racine'den başka yakın olduğu şairin Shakespeare olduğu (OATET 578) ifade edilerek Pierre Corneille'e sekiz yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Hamit'in Corneille'i sevdiği ve bütün eserlerinin onunkilerle bağlantısı olduğu, aslında Corneille'in eserlerinin sadece konusunu beğendiği (EÜM 256), Türk mısrasının Yahya Kemal'den çok önce Corneille'i idrak ettiği ancak onunla gerçek müzikalitesine kavuştuğu (EÜM 348), Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin Türk örfüne yabancı olduğundan Racine'in yerine az çok Corneille veya Madame de Sevigne'ye daha yakın durduğu (EÜM 496) söylenerek Pierre Corneille'e üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Tanpınar intihal iddialarına karşı Racine ve diğer yazarların çalışmalarını kontrol ettiği ancak intihal ile ilham alma ya da yeniden yaratma süreçlerini birbirlerine karıştırmamak gerektiği ifade edilerek Pierre Corneille'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 144).

Pierre Loti (YK 33, 49, 50, 64, 79; ED 44, 86, 232, 294; EÜM 279, 480- 483; MS 36, 224) (Rochefort 1850-Hendaye 1923) Doğu ülkelerine yaptığı gezilerden ilham alan eserleriyle tanınmış Fransız yazardır. Koyu Protestan eğitimi alarak büyüyen, ancak daha sonra inancını yitiren Pierre Loti Paris'te denizcilik okuluna girmiş, Akdeniz, Hint Okyanusu ve Büyük Okyanus'ta seferlere katılmış, subay ve ateşe olarak pek çok kez İstanbul ve Selanik'te kalmış, 1891'de Fransız Akademisi'ne seçilmiştir. İzlenimci bir anlayışla Batı'ya yabancı kültürlerin havasını taşıyan yazar Pécheur d'Island (İzlanda balıkçısı) ile kendisini Avrupa edebiyat çevrelerine kabul ettirmiştir. Pierre Loti Osmanlı yaşam biçiminden ve İstanbul'dan oldukça çok etkilenmiş ve Batı özlemi çeken Osmanlı aydınlarını tepkiyle karşılamıştır (TDÜA, 1983, 3609, 3610).

YK kitabında Pierre Loti'ye beş yerde atıfta bulunulmuştur. Yapılan bu atıflarda Pierre Loti'nin Fransız şiiri için yeni ve milli olanın bayrağı olduğunu (tıpkı edebiyatımızdaki Yahya Kemal gibi) (YK 33), Yahya Kemal'in Loti gibi memleketimizi sevip beğenen ve araştırma yapan Fransızlardan sıkça bahsettiğini (YK 49) ve Loti'yi kendi yakın mazi hasretinde erittiğini (YK

64), Fransız yazarın nesirde bize ait olan edebiyatın kapısını açtığını (YK 50) ve Servetifünun dergisinde onun romanlarının da tercüme edildiğini öğrenmekteyiz (YK 74).

ED'de Pierre Loti'ye dört yerde atıf yapılmıştır (ED 44, 86, 232, 294). Bu atıflarda Maupassant'ın ona benzediği (ED 44), XVII. asırda Vergilius ve Homeros'u taklit ederek Chateaubrinad'ın resim ve edebiyata denizi sokarak denizi anlattığı, Baudelaire'de büyüyen denizin Hugo'da her yerde bulunabileceği, Pierre Loti'nin egzotik denizinin ise mükemmel olduğu (ED 86, 232), Yahya Kemal'in "Çamlıklarda Musahabe"sinden sonra "sebû" kelimesini Yunanî ve Afro anlamıyla değiştirdiği, kelimenin bu anlamının Pierre Loti'nin ve Henri de Regnier'de de olduğu (ED 294) söylenmiştir.

EÜM'de Ahmet Cemil'in Loti'nin şiirini ve cazibesini anlattığı Müslüman İstanbul sokaklarından birinde yaşadığı (EÜM 279), insanın ızdırabını nabzında duyan Pierre Loti'nin çareyi Tanrı'dan şüphe etmekte hatta ondan kaçmakta bulunduğu, ailesindeki maddi ve manevi sıkıntılar nedeniyle denizci olduğu ve edebiyata başladığı, sanatının asıl dokusunu bu kaçma ve korkutulma, bir uzaklıkta kendisini bilmek ve etrafı için kaybolmak duygusunun vücuda getirdiği, bir seyahate çıktığında yanına kimseyi almayan Loti'nin adeta ölüme gider gibi çırılçıplak yola çıktığı, bu nedenle her zaman gittiği yerin vatandaşı olduğu, bütün duyuları kullanan Loti'nin eserinin okuyan kişilerin hiç bitmeyen bir büyü içerisinde kendilerini hissettikleri (EÜM 480- 483) belirtilerek Pierre Loti'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Pierre de Ronsard (ED 103; YG 324) (Possonniere şatosu 1524-Tours 1585) Fransız şairdir. Önce Fransa, daha sonra İskoçya sarayına paj olarak giren ancak genç yaşta sağır olan Ronsard bu yüzden ordudaki görevinden ayrılmak zorunda kalmış, 1540'tan sonra tamamen edebiyatla meşgul olmuştur. Poitiers ile birlikte Fransız şiirini geliştirmek için La Brigade adlı okulu kurmuş, 1556'da okulun adını Pleiade olarak değiştirmiş ve geleneksel tarzı kırarak Yunan ve Roma modeli yeni bir Fransız edebiyatı yaratmaya çalışmıştır (TA, 1946- 1983, 419).

ED'de Voltaire'le birlikte en son destanları yazdıkları söylenerek bir yerde Ronsard'a atıf yapılmıştır (ED 103).

YG'de şiirde yeni olan şeyi güzel olarak kabul eden Tanpınar'ın Baki, Nedim, Ronsard ve Sofokles'in hâlâ yeni olduğunu düşündüğü ifade edilerek Pierre de Ronsard'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 324).

Pierre Jean Beranger (OATET 600) (Paris 1780- Paris 1857) Fransız şair ve şarkı yazarıdır. Hükümeti eleştiren şarkı ve şiirleri yüzünden üniversitedeki yazıcılık görevinden alınan Beranger eserlerindeki halkçı, liberal ve yurtsever özellikle nedeniyle üne kavuşmuştur. Kilse karşıtlığından Napoleon destanına kadar pek çok olaydan konular çıkartarak porteler çizen Beranger akademi üyeliği, milletvekilliği gibi pek çok unvan ve görevi geri çevirmiştir. XX. yüzyılda eskiye özlem duyan ulusçular ve Marksçılar tarafından farklı bir bakış açısıyla yeniden keşfedilmiştir (BL, 1992, 1529).

OATET'te Naci'nin, Allah'ın bir portakal veya kavunu bütün ailenin kolayca bölüşebilmesi için öyle dilim dilim yarattığını düşünen Bernardin de Saint-Pierre mektebinde ve Branger'in türkülerinde yetiştiği söylenerek Pierre Jean Branger'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATE 600).

Pieter Bruegel (ED 243; MS 236) (1525/ 1530- 1569) Flaman ressam. Kuzey resminin en ünlü ustalarını yetiştiren bir aileden gelmektedir. 1551' de Anvers ressam loncasına giren Bruegel Fransa ve İtalya'yı gezmiş, buralarda minyatür, manzara çizimleri, alegorik çizimler ile ilgilenmiştir. Bunların dışında pek çok eserini güncel olayların taşlaması olarak ele alan Bruegel Rönesans'ın en önemli resimsel bulgularından olan Sfumatoyu eserlerinde kullanmıştır. Alegorik ve eğretilen bir anlatım sunduğu resimleri ile tanınan ressam Bruegel ailesinin en önemli sanatçısı ve Rönesans sonrası Kuzey sanatının önemli temsilcilerindendir (ESA, 1997, 290).

ED'de eserde irreal oluşun yazardan kaynaklandığı ancak bunu aktörün gerçekmiş gibi oynadığı, Deliler Arabası'nın da böyle olduğu söylenerek Bruegel'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 243).

MS'de son zamanlarda Tanpınar'ın ilgisini çeken sanatkârlardan olması bağlamında Pieter Bruegel'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 236).

Pindar (Pindaros) (YK 115) (Kynopkephalai/Thebai yakınları MÖ 518- Argos? MÖ 438) Yunan lirik şairidir. Öğrenimini Atina'da tamamlayan şair ünlü Atina dithyrambos'larını (tanrı Dionysos'u öven coşkun şiirler) ve Syrakusaili Hieron'a, Akragaslı Theron'a, Kyreneli Arkesilaos'a vb.ye adadığı od tarzındaki şiirlerini Salamin zaferinden sonra yazmıştır. İskenderiye şairleri şiirlerini on üç kitaplık dokuz gruba ayırmıştır. Pindarus ölmünden hemen sonra klasikler arasına girmiştir (ML, 1969, 135).

YK kitabında bir yerde Pindaros'a atıf yapılmıştır. Tanpınar, Yunan klasiklerinden ne Euripides'in ne Pindar'ın ne de Virgile'in Türk şiirine herhangi bir tesirinin bulunmadığını söyleyerek Pindar'a bu bağlamda gönderme yapmıştır (YK 115).

Piri Reis (Ahmet Muhyiddin Pîri) (OATET 40) (Gelibolu 1475- Kahire 1555) Türk amirali, dünyanın en büyük kartograf ve coğrafyacılarından biridir. Piri Reis denizciliğe amcası Kemal Reis'in yanında başlamış, Osmanlı donanmasında gemi komutanı olmuş ve pek çok başarılı sefer gerçekleştirmiş, Kitab-ı Bahriye adlı eserini Kanuni Sultan Süleyman'a sunmuştur. 1533'te Derya Sancak Beyi olmuş, 1546'da Mısır Kaptanlığı yapmıştır. Amerika kıtasını gösteren en eski haritalardan biri olan Piri Reis Haritası 1513'te çizilmiş olup aralarında Kristof Kolomb'a ait bir haritanın da bulunduğu yirmi kaynağı bütünleştirerek hazırlanmış, XVI. yüzyıl Avrupa ve Müslüman denizcilerinin coğrafya bilgilerini içeren değerli bir tarihi belgedir. Piri Reis 1528'de Amerika'yı gösteren ikinci bir harita yapmıştır (TA, 1946-1983, 30- 33).

OATET'te çizdiği haritanın şu anda elde bulunan bir parçası ile coğrafi keşiflerin Osmanlı'da tam zamanında bilindiği bağlamında Piri Reis'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 40).

Pirizade Sahib Molla (Mehmet Sahib Beyefendi) (OATET 500, 507) (İstanbul 1838- İstanbul 1910) Osmanlı şeyhülislamlarından, şair ve ilim adamıdır. Medrese öğrenimi gören ve özel hocalardan dersler alan Sahib Molla dönemin ünlü hattatlarıyla talik yazısı çalışmış, fıkıh alanında uzmanlaşmış, 1858'de Mesihat mektupçuluğu, 1863'te kadılık, Tanzimat meclislerinde azalık yapmıştır. II. Abdülhamit döneminde Şura-yı Devlet ve

Muhakemat Dairesi reisliklerinde bulunan Sahib Molla hür düşünceli, dürüst ve bilgili olması nedeniyle kendisinden şüphelenilen kişilerdendi. 31 Mart Olayı'ndan sonra Şeyhülislamlığa ve Ayan azalığına atanmıştır. Sahip Molla tarihçi Hayrullah Efendi'nin kızı Fatma Fahrünnisa Hanımla evlidir. Abdülhak Hamit'in eniştesi olan Sahib Molla aynı zamanda Hamit'in eşi Fatma Hanım'ın da akrabasıdır (DBİA, 1993- 1995, 252).

OATET'te Abdülhamit idaresinin Hamit'ten eniştesi nedeniyle kuşkulandığı söylenilerek Pirizade Sahib Molla'ya iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 500, 507).

Plinius (Büyük, Pline) (EÜM 466) (Como MS 23/ 24- Stabiae 79) Romalı yazar. Orduda görev alan Plinius İmparatorluğun büyük bir bölümünü gezmiş, tarihten gramere pek çok alanda eser kaleme almış ancak günümüze *Naturalis Historia* adlı eseri kalmıştır. Bu eserde gerek eski çağlardan gerek ortaçağdan kalan pek çok şeyin (tarih, coğrafya, kozmoloji, zooloji gibi) tarihi, menşei ve yapılışı hakkında bilgi vermektedir (TA, 1946-1983, 62).

EÜM'de Lessing'in *Laokoon* adlı eserini Rönesans'ta uzun müddet Pline ve Cicero'nun yazılarından tanındığı, 1506'da Roma civarında meşale yardımı ile yapılan bir kazıda Michelangelo'nun *Laokoon'u "bu Pline'in tarif ettiği Laokoon"* diyerek teşhis ettiği söylenerek Pline'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 466).

Plotinos (MS 149) (Lykopolis, Mısır 205'e doğru- Campania, İtalya 270) İskenderiyeli filozof. İran felsefesi ile ilgilenen Plotinos Roma'da bir okul kurmuş, burada Sokrates'in diyalog yöntemini benimsemiş, dersleriyle İmparator'un dikkatini çekmiş ve onu imparator filozofu yapmak istemiştir. Ders notları toplanarak yayınlanan Plotinos'a göre arınma ahlakıyla insan bedenini aşabilir ve ruhunu Bir'e doğru yükseltebilir (BL, 1992, 9435).

MS'de "sudur ve rücu fikri"nden dolayı Allah'tan gelip ona gideceğimizi düşündüğü ifade edilerek Plotinos'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 149).

Plutarque (Plutarkhos) (ED 190, 284; OATET 413) (Khaironea MS 50- Khaironea MS 125) Yunan filozof ve tarihçidir. Çeşitli geziler yapan ve milletvekili seçilen Korinthos'ta Plutarque İtalya'nın bir kısmını dolaşmış, çeşitli konferanslar vermiş, devrinde ve Rönesans'ta çok ün kazanmış birisidir. Pek çok eser kaleme almış ancak bunlardan çoğu günümüze gelememiştir. Mevcut eserleri Paralel Hayatlar ve Ahlak Eserleri olmak üzere iki gruba ayrılmıştır (TA, 1946- 1983, 64).

ED'de eski çağın en önemli eserini verdiği ve Voltaire'i etkilediği (ED 190) ve onun Boccaccio ile birlikte Dante'nin hayatı ile uğraşarak Avrupa'da bir yazarın hayatı üzerinde çalışma yapmanın yolunu açtığı söylenerek (ED 284) Plutarque'a iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Namık Kemal'e göre bütün milletlerin kendi tarihlerinin önemli olaylarını ve şahsiyetlerini edebiyatlarını aksettirdiği, bunların içinde Plutarque'nun da olabileceği söylenilerek bir yerde Plutarque'ya atıf yapılmıştır (OATET 413).

John Ponsonby (EÜM 191) (1770-1855) 1830'lu yılların İngilizlerin İstanbul büyükelçisidir. Posonby, 1836 yılında avlanırken Müslüman bir çocuğun yaralanmasına neden olan Churchill'in hapse atılmasının sorumlusu olarak dış borçlanmayı istemeyen Umur-ı Hariciye Nezareti Başkanı Akif Paşa'yı görmüş ve görevinden aldırılmasına neden olmuştur. Aslında olayın asıl sorumlusu İngiliz yanlısı, Umur-ı Mülkiye Nezareti Başkanı Pertev Paşa'dır (Yalçın, 2013).

EÜM'de Akif Paşa'nın görevden alınmasında büyük rol oynadığını düşündüğü Pertev Paşa'nın aleyhinde mabeyine verdiği iki jurnalde adı geçmesi bağlamında İngiliz sefiri Porsonby'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 191).

Prenses de Lamballe (Maria Teresa Luisa di Savoia-Carignano) (EÜM 488, 491) (Turin, İtalya 1749- Paris, Fransa 1792) Savoia hanedanının Savoia- Carignano koluna mensuptur. 1767'de Lamballe prensi Louis Alexandre de Bourbon ile evlenmiştir. Prenses Lamballe'in sarayını sırdaşı Marie Antoinetta'nın kralcı sempatanlar ile gizli toplantı yeri olarak kullanması ve onun Fransa'nın Avusturyalı düşmanlarına yataklık ettiği

şüphesinden dolayı Fransız Devrimi sırasında öldürülmüştür (Britannica, [t.y.]).

EÜM'de Paris'teki elçilik binasının XV. asırdan kalma Prens de Lamballe konağı olduğu (EÜM 488) ve Büyük İhtilal'in en tuhaf ve gereksiz şekilde kanlı hadiselerinden biri olan 1792 Eylül katliamında öldürüldüğü (EÜM 491) söylenerek Prens de Lamballe'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Promete (Prometheus) (ED 227, 228, 235; OATET 278) Eski Yunan mitolojisinde yaradılışla ilgili tanrısal bir varlık ve insanlığın babasıdır. Prometheus'un ilk insanı yeryüzü, su ve kendi gözyaşlarından yarattığına inanılırdı. Rivayete göre Zeus'un insanlıktan çekip aldığı ateşi Prometheus ondan çalmış ancak bunun sonucunda o, her gün bir akbabanın gelerek ciğerini yemesi ile cezalandırılmıştır (Gündüz, 1998, 312).

ED'de aydınlığı çaldığı, Zeus tarafından kayaya bağlandığı (ED 227, 228), Sokrat, Promete, Buda vb. gibi kahramanları Fikret'in şiirlerinde kullandığı (ED 235) söylenerek Promete'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te cemiyetin sorumluluğunu yüklenen Tevfik Fikret'in Promete mitosunu ile birleştiği söylenerek Promete'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 278).

Protée (Proteus) (EÜM 22) Odysseia'da, özellikle Poseidon'a ait fok sürülerinin ve diğer deniz hayvanlarının bakımı ve güdümü ile görevli deniz tanrısıdır. Deniz ihtiyarı ve Poseidon'un çobanı adıyla da bilinen Proteus her istediği şekle dönüşme özelliğine sahiptir. Kehanet yeteneğine sahip olduğu için bu istediği şekle girme özelliğini kendisine soru soranlardan kaçmak için kullanmaktadır (Grimal, 1997, 696, 697).

EÜM'de bugünün şairinin huzurdan mahrum olduğu için kadim mitolojinin Protée'si gibi durmadan şekilden şekle giren bir şiirin moda olduğu ifade edilerek Protée'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 22).

Prosper Merimee (ED 28, 69; EÜM 366) (Paris 1803- Cannes 1870) Fransız yazar. 1833'te tarihi abideler müfettişliğine tayin edilen Merimee yedi yıl boyunca Fransa'yı gezerek ilmi araştırmalar yapmış, en mükemmel iki kısa hikâyesi olan *Colombia* (1840) ve *Carmen*'i (1845) bu dönemde

yayınlamıştır. Şiir, hikâye gibi türlerde eserler veren yazarın seçtiği konular ve yerli renge olan merakı onu romantizme, özlü ve veciz üslubunu muhafaza etmesi ise klasisizme bağlamaktadır (TA, 1946- 1983, 6,7).

ED’de kendisinde romantizm bulunmadığı, eserlerinde Carmen ve Clomba’da olduğu gibi sadece sanat olduğu söylenerek Prosper Merimee’ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 28).

EÜM’de Ali Suat Bey’in Tanpınar’a okuduğu Dağ Adamı adlı romanının içerisinde Fransız yazarın herhangi bir sayfasıyla rekabet edebilecek mükemmeliyetlere sahip bir eser olduğu söylenerek Prosper Merimee’ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 366).

Psyche (Psykhe) (EÜM 304) Yunan mitolojisinde Ruh’un adıdır. Aynı zamanda Apuleius’un Metamorphoseis’inde anlattığı masalın kadın kahramanının adıdır. Bir kralın üç kızından en güzeli olan Psykhe yüzünü görmemesi gerekli olan Aşk (Eros) ile evlenir ancak bir gün kıskanç kızkardeşlerinin iknasıyla bir gece gaz lambasıyla eşinin yüzüne bakar ve aşk ortadan kaybolur. Bunun üzerine güzelliği yüzünden Aphrodite tarafından pek çok işkence gören Psykhe Zeus’un izin vermesi üzerine Aşk ile evlenmiştir (Grimal, 1997, 699, 700).

EÜM’de akıbetini hisseden Psyche’nin bütün korkularının Yahya Kemal’in Deniz adlı manzumesinin “*Kâfi! Ölülerden gelen âhenge kapılma!*” mısrasında toplandığı söylenilerek Psyche’ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 304).

Rabindranath Tagore (ED 117) (Kalküta 1861- Kalküta 1941) Hintli şair, yazar, filozof, ressam ve müzisyendir. Özel öğretmenler tarafından sıkı bir disiplin içerisinde yetiştirilen Tagore 1878’de hukuk öğrenimi için İngiltere’ye gitmiş, daha sonra Japonya için, Malaya, Avrupa ülkeleri ve Amerika’yı gezmiş, 1913’te Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanmıştır. 1924’te değişik uluslardan öğrenciler için Batı ile Hint geleneklerini kaynaştıran Visva-Bharati Üniversitesini kurmuştur. Şiirlerinde Tanrı, insan ve doğaya karşı mistik bir sevgi, kişisel ve ulusal özgürlük tutkusunu işlemiş, geleneksel Hint şiirinin son büyük temsilcisi olmuştur. Tagore aynı zamanda toplumsal bir

gerçeklilikle fanteziyi kaynaştıran roman ve oyunlar da yazmıştır (TDÜA, 1983, 5222, 5223).

ED'de sabah vaktinin hem Tagore'da hem Hamit'te kâinatın oluşu anlamına geldiği söylenerek Tagore'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 117).

Ragıp Paşa (Koca) (ED 83, 168; OATET 93, 369; MS 88) (İstanbul 1699- İstanbul 1763) Devlet adamı, şair ve yazardır. Özel hocalardan ders alarak kendisini yetiştiren Koca Ragıp Paşa devletin çeşitli memurluk kademelerinde bulunmuş, 1756'da sadrazam olmuştur. XVIII. yüzyılın en önemli şairlerinden olan Koca Ragıp Paşa sağlam ve ahenkli, hikmetli bir söyleyişe sahiptir. Ayrıca sanatlı nesirle yazdığı eserleri de bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 376, 377).

ED'de Türk edebiyatının hikmetli söyleşilerinin önemli olduğu, Avrupa'lı Don Quichotte'u Ragıp Paşa'nın tek bir mısradan anlattığı (ED 83), Şeyh Sadi'nin Osmanlı'da döneminde doğmuş olsaydı Ragıp Paşa gibi ya ikbalin sonuna kadar çıkacağı ya da Anadolu'da unutulacağı (ED 168) söylenerek iki yerde Ragıp Paşa'ya atıf yapılmıştır.

OATET'te Nedim ve Ragıp Paşa'nın şiirlerinde, kıyafet değişikliğinin genel başlık hâline getirdiği fes olayının yer aldığı (OATET 93), Şinasi'nin bazı şiirlerinde görülen Nefi ve Ragıp Paşa'dan gelme tokluk ve kuvvet fikrinin onun mısralarını canlandırdığı (OATET 369) ifade edilerek iki yerde Ragıp Paşa'ya atıf yapılmıştır.

MS'de eski şiirde anlamın yoğunlaştığı yerde dikkatlerin toplandığı, bu nedenle Ragıp Paşa'nın "*Eğer maksûd eserse mısra-i berceste kâfidir*" mısrasını söylediği ifade edilerek Ragıp Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 88).

Raimondo Montecuccoli (OATET 48) (Montocucolo şatosu 1609- Linz 1680) Kutsal İmparatorluk'a hizmet eden İtalyan mareşal. Pek çok başarılı savaş yöneten Prens Montecuccoli 1664'te Türklere karşı da savaşmış, askerli sanatı üzerine eserler yazmıştır (BL, 1992, 8287).

OATET'te 1734 yıllarında askerlik ve kumanda bilgisine ait meşhur eserinin Türkçeye tercüme edildiği söylenilerek Raimondo Montecuccoli'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 48).

Rainer Maria Rilke (ED 229; EÜM 39, 118, 408; YG 312; MS 82, 83, 210) (Prag 1875- Montreux 1926) Avusturyalı şairdir. Askeri bir öğrenim gören Rilke İtalya, İsveç, Münih, Kuzey Afrika, Mısır ve Rusya'yı gezmiş, buralardaki edebiyat çevrelerine girmiş, Tolstoy ile tanışmış, Valery'nin şiirlerini Almancaya tercüme etmiştir. Şiirlerinde hayatın gerçeklerine daha içten katılma yollarını arayan Rilke yer yer derin imgeler ve yaradılışın sırları karşısında duyulan metafizik bir endişeyi açığa vurmuştur (ML, 1969, 595).

ED'de imajlardan komplekslere gidilebileceği, atın Rilke'nin köpeği gibi insanla dolu bir varlık olduğu, zekâ, arkadaşlık, savlet, yolculuk, kader fikrini verdiği söylenerek bir yerde Rilke'ye atıf yapılmıştır (ED 229).

EÜM'de Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George tarafından, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser sayılabileceği (EÜM 39), Rainer Maria Rilke'den M. L. Brigge'nin notlarının Türkçeye çevirdiği, II. Dünya Savaşı'ndan sonra tanınmaya başladığı, şekil ve dil inkârı içinde yazdığı şiirlerinde, insanların bir yalnızlık hissini anlattığı (EÜM 118), bir mektubunda veya bir konuşmasında şiir yazmak için “*eşyaya dikkatle bakmayı*” tavsiye eden Rilke'nin belki de özneliği bir usül gibi tavsiye ettiği ancak onu sanatın en olgun bir tarzı olarak veren ve öğreten kişinin Proust olduğu (EÜM 408) söylenerek Rainer Maria Rilke'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Necatigil'in Rilke'den tercüme ettiği Malte Laurids Brigge'nin Notları adlı çalışmasında eserin orjinine büyük bir sadakat ile bağlı olduğu ifade edilerek Rilke'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 312).

MS'de Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser sayılabileceği (MS 82), eserlerin yazıldıkları dillerin yazarlarının tanınması ile oldukça bağlantılı olduğu, Rilke'nin Fransızca şiirler yazdığı (MS 83), tek romanı olan Malte Laurids Brigge'nin Defteri için “*Hayatla barışmak imkânlarını aradığım eser*” dediği (MS 210) ifade edilmiştir.

Ralph Waldo Emerson (ED 227; EÜM 97, 515) (Boston 1803- Concord 1882) Amerikalı yazar, şair ve filozof. 1826'da Harvard Papaz Okulunu bitirmiş, bir dönem papazlık yapmış ancak 1832'de görevinden istifa

ederek İtalya, Fransa, İngiltere ve İskoçya'yı gezmiş, buralardaki ünlü yazarlarla tanışmış, 1834'te Amerika'ya dönerek edebiyat ve felsefe üzerine yoğunlaşmış, 1836'da felsefesinin özünü veren Naure adlı eserini yayınlamıştır. Amerika'nın çeşitli yerlerinde ve yurtdışında konuşmalar yapan, eserlerini yayınlamaya devam eden Emerson'un felsefesi geniş ölçüde Eflatun'un metafiziğine ve Yeni Eflatunculuğun Hıristiyan mistiklerinin öğretisine dayanmaktadır. Ona göre Yüce Ruh'tan gelen bireyin kaynağı kutsaldır. Bu nedele toplumun düzelmesi için bireyin kendisini iyileştirmesi ve kendine güvenmesi ile mümkündür (TA, 1946- 1983, 136).

ED'de okunması tavsiye edilen eserler içerisinde La Vie est Songe gösterilerek bir yerde Emerson'a atıf yapılmıştır (ED 227).

EÜM'de hâlin Emerson'un dediği gibi "*iki musiki notası arasındaki fasıla*"ya benzediği, rengini ve şahsiyetini bir önceki ve bir sonrakinin verdiği ve ancak o zaman hayat bütünlüğüne sahip olduğu söylenilerek Ralph Waldo Emerson'a iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 97, 515).

Rasih Ahmet Bey (MS 23) (Balıkesir ?) XVIII. asır şairi olan Rasih çeşitli memurluklarda bulunmuş, 1706'da Balıkesir'e döndüğünde ise Zağanos Paşa vakıflarının otuz sekiz yıl boyunca mütevelliliğini yürütmüş, bu zaman içerisinde ilmi ve edebi faaliyetlere iştirak etmiştir. Türk edebiyatında ise özellikle "*Süzme çeşmin gelmesin müjgân müjgân üstüne*" diye başlayan gazeli ile meşhur olmuştur (Kahraman, 2003, 61- 74).

MS'de eski Türk şiirinin gelişim devresi olan XVI. yüzyıldan sonra, Türkçeye en yüksek ahengini veren şairlerden olduğu ifade edilerek Rasih'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 23).

Raşit (YK 129) III. Ahmet'in, annesinin Üsküdar'da kendi yaptırdığı camide ilk Cuma namazını kılmak için gittiğinde erkekler tarafından görülmemesi için Üsküdar çarşısının kapatıldığını söyleyen kişidir.

YK kitabında tarihle ilgili bir bilgi vermesi nedeniyle Raşit'e bir yerde atıfta bulunulmuştur (YK 129).

Rauf Ahmet Hotinli (BŞ 213) (Edirne 1875- ?) Devlet adamıdır. Tiğ öğrenimi gören Rauf Ahmet Bey 1899'da Atina Sefareti üçüncü kâtipliğine,

1903'te Madrid Sefareti ikinci katipliğine tayin edilmiş, 1908'de Washington Sefareti başkatipliğine geçmiş, 1910'da Londra Sefareti başkatipliğine nakledilmiştir. Daha sonra Mabuati Ecnebiyye kaleminde müdür olarak çalışmaya başlayan Rauf Ahmet Bey bu kurumu Avrupa'daki emsallerine uygun hale getirmek için uğraşmış ve özellikle istihbarat ajansları üzerinde çalışmıştır. 1913'te ilk Matbuat Müdürü Umumisi olan Rauf Ahmet Bey bir yıl sonra bu görevden istifa etmiştir. Ayrıca Hotinli Londra Konferansı'nda meclis heyetinde danışman olarak görev almıştır (Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü [t.y.]).

BŞ'de Tanpınar'ın onu Sultanahmet Türbesi'ndeki Yeni Şark kahvesinde tanınması ve bu çevrede bir gazete çıkarması bağlamında Rauf Ahmet Hotinli'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 213).

Recaizade Celal Bey (OATET 262) (İstanbul 1838- İstanbul 1882) Türk yazar. Takvimhane nazırı Recai Efendi'nin oğlu, Recaizade Mahmut Ekrem'in ağabeyi olan Celal Bey Tercüme Odasında yetişmiş, Petersburg başkâtipliği, Kastamonu ve Aydın mektupçuluğunda bulunmuştur. Dergilerde dağının hâlde şiirleri ve Hayal-i Celâl isimli bir resimli hikâyesi bulunan Celal Bey'in mizah ve yergiye kaçan bir üslubu bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 27).

OATET'te Encümen-i Şuara'nın eskiye bağlı şairlerinden olduğu söylenilerek Recaizade Celal Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 262).

Recaizade Mahmut Ekrem (YK 73,102; ED 37, 38, 41, 56, 63, 71, 107, 143, 144, 172, 178, 185, 207, 209, 271, 278; OATET 150, 174, 215, 250, 264, 265, 266, 267, 270, 272, 273, 274, 275, 282, 285, 286, 294, 297, 299, 300, 347-349, 366, 367, 382, 419, 420, 438, 441, 449, 475- 499, 501, 504, 509, 537, 554, 593, 595- 600, 609; EÜM 62, 67, 184, 203, 224, 230, 232, 248-252, 260- 262, 264, 322; TF 3, 5, 6, 9; NK 16, 18; MS 259) (İstanbul 1847- İstanbul 1914) Türk edebiyatında, Tanzimat döneminin ikinci neslini temsil etmektedir. Tanınmış bir ailenin çocuğu olan Ekrem Bey ilköğrenimini tamamladıktan sonra bir askerî liseye başlamış ancak gerek sağlığı gerek mizacı uygun olmadığı için bu okuldan ayrılarak Hariciye Nezaretine memur olarak girmiştir. Burada Namık Kemal ile tanışarak yakın

bir dostluk kurmuş, Tasvîr-i Efkâr'da yazmaya başlamış, 1867'de Namık Kemal'in Fransa'ya kaçması ile gazetenin idaresi ona kalmıştır. Uzun süren memurluk hayatında Şûrayı Devlet Tanzimat Dairesi üyeliğinde, Mekteb-i Mülkiyye ve Galatasaray Sultânîsi edebiyat öğretmenliklerinde, 1908'de sonra da Evkaf ve Maarif nâzırlıklarında bulunmuş ve Meclis-i Âyân üyesi iken vefat etmiştir. Recaizâde Ekrem Bey ile edebiyat 'sosyal hizmetten' çıkarak 'kendi kendisine hizmete' girmiştir. Ekrem Bey, edebiyat ve şiir hakkındaki görüşlerini Ta'lîm-i Edebiyyât (1879)'tan başlayarak III Zemzeme'nin önsözünde, Takdîr-i Elhân (1886)'da, Pejmürde (1895)'de, Takrîzât (1898)'ta ve bazı makale ve mektuplarında etraflı bir şekilde anlatmıştır. Batılı Türk şiirinin önemli bir kuramcısı olarak görülen yazar eserlerinde bu görüşlerini yeteri kadar uygulayamamıştır (Akyüz, 1990, 48-50).

YK kitabında dört yerde R. Mahmut Ekrem'e atıfta bulunmaktadır. İlk üç atıf tek bir paragrafta toplanmış olup adeta Mahmut Ekrem'in özetini vermektedir. Küçük bir divan sahibi olduktan sonra yeniye yönelen, Lamartine, Musset tesirinin yanı sıra Hamit, Vâsıf, Fikret ve Mehmet Emin Bey'in etkisi görülen Mahmut Ekrem her daim bu eski ile yeni, aruzla hece, nazımla nesir arasında çarpınıp durmuş, eskinin ilhamını bu çerçeveye taşımıştır (YK 73). Son atıfta ise Rıza Tevfik'in tıpkı Recaizade Ekrem'e gibi Mehmet Emin Bey'i taklit ederek şiire başladığını söyleyen Tanpınar bu bağlamda Ekrem Bey'e atıfta bulunmaktadır (YK 102).

ED'de Recaizade Mahmut Ekrem'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 37, 38, 41, 56, 63, 71, 107, 143, 144, 172, 178, 185, 207, 209, 271, 278). Bu atıflarda Tefekkür'ün nesir kısmında fikirlerini daha iyi anlattığı, bizzat yaşadığı ruh hâllerini burada anlattığı, santimental, subjektif, bir tip olduğu, eserde odaya giren çocuk hakkında düşünmeye başladığı, kendi hatıralarına da gittiği, hatıralarında ve düşüncelerinde öznel bakış açısının hâkim olduğu, öznenin geçirdiği hâllerin Servetifünun nesrine zemin hazırladığı (ED 37), Recaizade'nin eserlerine kendi hatıralarını katmasıyla edebiyatı yapmacılıktan kurtardığı (ED 38), Türk edebiyatında Recaizade'nin Şemsa'da, Hüseyin Rahmi'nin Zalim Bir İnkâr'da çocuktan bahsettiği, bu durumun 1910'a kadar devam ettiği (ED 41), romantizmden gelen ve Türk edebiyatının yerli edebiyatıyla birleşen ölümün Rıza Tevfik ve Recaizade'de

sürekli olduğu, Hamit'in karısı için şiir yazdığı (ED 56), Tanzimat'ın ikinci yarısında Rezaizade ile Nabizade'nin bulunduğu, Servetifünun'un ilk edebi tefrikası olarak Araba Sevdası'nın yer aldığı, Nabizade ile Rezaizade'nin bir sentiment d'inferiorite (aşağılık duygusu) giriştiği (ED 63), Servetifünun'da Rezaizade'nin Araba Sevdası ile Graziella'ya gittiği, onun bir kıskançlığı nedeniyle Muallim Naci'nin eskiyi korumaya başladığı (ED 71), Tanzimat edebiyatının doğduğu 1871- 1877 arasında Ziya Paşa'nın bir kısım eserlerini, Namık Kemal'in roman ve tiyatrodaki büyük eserlerini, Rezaizade'nin şiirlerini ve Talim-i Edebiyat'ını, Hamit'in dört piyesini ve Belde adlı şiir kitabını çıkardığı (ED 107), ilk tiyatro teşekkülü olan Güllü Agop için Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre'yi, Rezaizade'nin Vuslat'ı Ebüzziya'nın Ecel-i Kazâ'yı, Şemsettin Sami'nin Besa'yı yazdığı (ED 143), Hamit'in İçli Kız adlı eserine Rezaizade'nin Atala tercümesinin tesir ettiği (ED 144, 278), döneminin edebiyatı hakkında Harâbât'ın mukaddimesinin, Ebüzziya'nın Nümûne-i Edebiyat-ı Osmâniye'sinin, Rezaizade'nin Ta'lim-i Edebiyat'ının, Namık Kemal'in Tahrib-i Harâbât'ının bilgi verdiği (ED 172), Namık Kemal'in Avrupa'ya giderken Tasvir-i Efkâr'ı Rezaizade'ye bıraktığı (ED 178), İstanbul'a dödüğünde de etrafında Rezaizade, Reşat, Nuri ve Mehmet Beylerin bulunduğu (ED 185), Osmanlı aydınlarının kültürü bulunduğu yerde aldığı, Rezaizade'yle dil, Hamit ile vezin meselesinin ortaya çıktığı (ED 207), Tanzimat nesrinin Şinasi ile başlayıp Namık Kemal, Rezaizade, Hamit ve Sezai ile devam ettiği, bunlardan Şinasi ile Namık Kemal'inkinin galip geldiği (ED 209), Avrupa'nın en büyük şairleri olan Hugo, Dante ve Shakespeare'in hâlâ Avrupa şiirinde izleri bulunduğu, Hristiyanlıkla beraber adeta kendilerine ait bir din yarattıkları, Rezaizade ile Hamit'te de her zerrede Allah'ın bulunduğu (ED 271) söylenmiştir.

OATET'te Rezaizade Mahmut Ekrem'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 150, 174, 215, 250, 264, 265, 266, 267, 270, 272, 273, 274, 275, 282, 285, 286, 294, 297, 299, 300, 347-349, 366, 367, 382, 419, 420, 438, 441, 449, 475- 499, 501, 504, 509, 537, 554, 593, 595-600, 609). Bu atıflarda Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'un taşıdığı ahlaki değerlerle uzun zaman Namık Kemal- Ekrem nesline tesir ettiği (OATET 150), Rezaizade gibi şairlerle, 1870'den sonra Türkçenin içten ve dıştan ikinci bir değişikliğe hazırlandığı (OATET 174), bu yenilikçi şairlerin doğrudan doğruya Şinasi'ye

ve onun divanına bağılı olduğu (OATET 215), 1873'ten sonraki senelerde Şiir âlemini iki kutup gibi paylaşan Muallim Naci ile Rezaizade'nin gazetede yetiştikleri (OATET 250), Arz-ı sitem adlı manzumesinde eski Şekli tanınmayacak ölçüde değiştirdiği, dilinin sadeliğinin ve kafiyesinin yeni olmadığı ancak son kıtasında kendi adını söylemesiyle Şinasi gibi eski Şiir Şekillerini değiştirerek yeni Şiir Şekillerine varma istediğini gösterdiği (OATET 265, 266), Fransız Şiirindeki sekiz ya da daha fazla mısralı Şiir Şeklini Rezaizade'nin Fransız romantikleri kadar başarılı kullandıkları (OATET 267), Atala'yı tercüme etmesiyle, saf bir aşkı, ümitsiz bir ihtirası ve bir tabiat görüşü örneğini Türk edebiyatına soktuğu (OATET 270), sanatının hızını Lamartine'in Les Meditations'undan alan ve ortada kalan Rezaizade'nin yine bu Şaire bağılı Tefekkür manzumesinin sırrını mersiyede bulduğu (OATET 272), Nağme-i seheri ile Türk edebiyatında ilk defa tabiatla ilgilenildiği (OATET 273), yeni bir imaj sisteminin peşinde koşan ve dile gözün tecrübesini getirmeye çalışan Hamit'i bu yolda takip ettiği (OATET 274), Hamit'le birlikte Türk Şiirine yeni bir panteizm anlayışını getirdiği, Hamit, Namık Kemal ve Rezaizade'nin teklif ettiği Şiirde yaşanan hayatın ve yaşayan insanın bulunduğu (OATET 275), Rezaizade'nin Vuslat'ının ilk tiyatro hamlesinin ürünlerinden (OATET 282), 1872'de Chateaubriand'dan tercüme ettiği Atala'nın Türkçeye nakledilen ilk Avrupai hikâyelerden (OATET 285), 1889'da yazdığı Araba Sevdası'nın ise ilk Batılı ve realist tarzdaki eserlerden olduğu (OATET 286, 294), Ahmet Mithat ve Rezaizade'de olduğu gibi Cezmi'de de tasvirin sadece tarifte kaldığı ancak diğerlerine göre Batılı eserlere daha yakın olduğu (OATET 297), Rezaizade gibi önemli Şairlerin mukaddimelerinde, yapmak istedikleri Şeyi okuyucuya anlatırken edebiyatımız hakkında topu görüşlerini söyleme fırsatını buldukları, ayrıca Namık Kemal ve Rezaizade'nin Türk edebiyatına kendilerinin getirdikleri mektup tarzını bu iş için kullandıkları (OATET 299), Rezaizade'nin Üçüncü Zemzeme mukaddimesi ile Takdir-i Elhan'ının Namık Kemal mektebinin eleştiri ve deneme çalışmalarından olduğu (OATET 300), on altı, on yedi yaşlarında yeni edebiyata katılan Rezaizade'ye, Namık Kemal'in Avrupa'ya giderken gazeteyi emanet ettiği (OATET 347, 349), Namık Kemal- Şinasi arasındaki durgunluğa, Rezaizade'nin Tasvir-i Efkâr'ı idare ettiği dönemde Namık Kemal'in gönderdiği bir mektubun açıklık getirdiği (OATET 348), son

dönemlerinde Namık Kemal'in Rezaizade gibi genç edebiyatçılara katıldığı ve onları müdafa ettiği (OATET 366, 367), Rezaizade'nin Vuslat'ında Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre'sinin havasının bulunabileceği (OATET 382), Namık Kemal'in Mes Prisons muahezenamesi ile Renan müdafaanamesi'ni Magosa'da yazarak Rezaizade'ye gönderdiği (OATET 419), Namık Kemal'in "Lisan-ı Osmaninin edebiyatı hakkında bazı mülâhazatı şamildir" makalesinde Türkçeye öze bir belagat kitabının yazılması ve öğretilmesini teklif ettiği, bununla ilgili olarak da Rezaizade'nin Talim-i Edebiyat'ı, kendisinin de bu kitaba dair küçük bir kitap yazdığı (OATET 420), Rezaizade'nin Atala tercümesinin Türk edebiyatına tabiatın kapılarını açtığı (OATET 438), nesirdeki ritimsizlik ve hayal kıtlığının Rezaizade'de dâhil Halit Ziya kadar tüm yazarlarda mevcut olduğu (OATET 441), Ahmet Mithat Efendi'nin Dağarcık'ın ilk nüshasında yardımını istediği Rezaizade'nin kendisine daha olgun bir dil, daha çok yerleşmiş görünen bilgi ile ara sıra destek verdiği (OATET 449), Rezaizade'nin yardımıyla Kemal- Ekrem- Hamit mektebinin oluşturulduğu, 1880 yılından sonra yetişenlerle kendi dönemindeki şairleri birleştiren Rezaizade'nin Servetifünun şairlerini bir araya getirdiği, eski tarzda yetişmesine rağmen Fransız edebiyatının tesirinin daha fazla olduğu (OATET 475), edebiyatla politikayı ayırdığı, onunla beraber edebiyatın gerçek hayatın kenarında haşiye olarak kaldığı, Servetifünun edebiyatının pek çok tarafının onunla birlikte başladığı (OATET 476), Atala'yı tercüme ettiği dönemde edebiyatla çok ilgilendiği, Zemzeme ile beraber ikinci bir devre girdiği ve bu devrenin Talim-i Edebiyatla devam ettiği, 1895'te ise Servetifünun'un edebi bir mecmua olarak çıkmasını temin ederek gençleri etrafında topladığı, resim, fotoğraf ve musiki ile ilgilenen Rezaizade'nin bunu eserlerine yansıttığı (OATET 477), his hâllerini şiir hâli zannederek kendisini şiire verenlerden olan Rezaizade'nin dil konusunda devrinin en acemi şairi olduğu, bu dönemde Türk edebiyatında birdenbire başlayan santimental davranışın ondan geldiği (OATET 478), onun şiirde hiçbir zaman eskiyi tam anlamıyla bırakmadığı, Nağme-i seher'de bireysel özelemlerle tasavvufi konular arasında yaşadığı zorunlu bocalamanın eserin en orijinal tarafını oluşturduğu (OATET 479), Lamartine, Musset ve Hamit tesirinin onda görüldüğü (OATET 480), Zemzemelerle başladığı ikinci döneminde ferdi hayatının sorunları üzerinde düşünen ve sızlanan "intimiste" bir santimental

olduğu, şiiri his, fikir ve hayal unsurlarına ayıran şairin ilhamını duygularının oluşturduğu (OATET 481), hayal gúcünün kısırlığı, şair doğmayışı, edebiyatı bir amatör gibi algılamasından dolayı şiirlerinin daima sakat olduğu (OATET 482), onunla birlikte çiçek, kelebek gibi küçük şeylerden konusu alan şiirlerin edebiyata girmeye başladığı (OATET 483), Hamit'le Rezaizade'nin eskiyi sarsmakla kalmadığı yavaş yavaş kıvamını bulan yeni ufuklar açığı, düzensiz mısralarının ufak deyişlerden geniş tabiata, büyük melankoliye, ölüme ve onun ızdıraplarına doğru hamleler yaptığı (OATET 485), oğlunun ölüme üzerine yazdığı Nejad-Ekrem'in Servetifünun asıl yol haritasını çizdiği (OATET 487), Araba Sevdası'nın tenkidin bir derece de olsa derinleşmesi, realizmin ortaya çıkması yönüyle değerli olduğu, Namık Kemal- Hamit mektebinin şiirinin mevzusunu ararken Ekrem Bey'in bunun etrafında hazır bulduğu şeylerden çıkarılabilecek şeylerle uğraştığı (OATET 490), kuvvetli bir anti-poetik olan Araba Sevda'sının Garam'dan Makber'e kadar yazarın kendisinin dâhil bütün bir edebiyata verilmiş bir cevaba benzediği, Ekrem Bey'in Beşir Fuat'la birlikte romantik şiire karşı olduğu, romanın ve o dönemde yazılan pek çok eserin en önemli tipinin yalancı Keşfi Bey olduğu (OATET 493), bu eserle Rezaizade'nin hikâyeciliğinin bittiği, tiyatrolarında da Araba Sevdası ile hikâyede ulaştığı noktaya ulaşamadığı (OATET 495), kendisinin tercüme ettiği Atala'yı tiyatro hâline getirdiği çalışmasının Namık Kemal dışında kimsenin dikkatini çekmemiş olsa da Türk edebiyatında bu tarzda yapılan ilk eser olduğu (OATET 496), Rezaizade'nin Talim-i Edebiyat adlı eserinin Arap'ın bedi, beyan ve belagatıyla Türk edebiyatının ilk kez hesaplaşması yönüyle değerli olduğu (OATET 496), eserinde üçe üsluptan sanatta şahsiyetin en uç noktası gibi bahsetmesinin çok yeni bir bakış açısı olduğu, ilk defa Osmanlıcanın kendisine özel bir edebiyatı ve kurallarının olması gerektiğinin ifade edildiği, şiirin his hayal ve fikir unsurlarından oluştuğu fikrinin bu kitapla başladığı (OATET497), III. Zemzeme mukaddimesiyle devrinin şairanesini tanıttığı, Namık Kemal'den sonra sanatlar üzerindeki yakınlıklar üzerinde duran kişi olduğu, döneminde yaptığı tenkitler sayesinde "Üstad-ı Ekrem" diye tanındığı (OATET 498), şiirleri, Talim-i Edebiyat adlı öğretici kitabı ve tenkit makalelerinin devrine en çok tesir eden tarafı olduğu (OATET 499), Hamit'in de edebiyata başladığı gençlik yıllarında Rezaizade ile tanıştığı (OATET 501), Hamit'in Bombay

döneminde Recaizade'ye ve diğer şairlere yazdığı mektuplara cevap alamayışına üzüldüğü (OATET 504), Hamit'in 1859'dan sonra Namık Kemal ve Ekrem'le birlikte eserlerinin verdiği (OATET 509), Hamit'in Hindistan'dan ayrılmadan önce Recaizade'ye gönderdiği bir mektubun bazı parçalarında Makber'in asıl mersiye kısmının hemen hemen hazır olduğu (OATET 537), Hamit'in Allah telakkisiyle Recaizade'den ayrıldığı (OATET 554), Muallim Naci'nin Recaizade ile nesil arkadaşı olduğu (OATET 593), birbirlerini çok severken birdenbire aralarında bir yeni- eski savaşı başladığı (OATET 595), Recaizade ile Ahmet Mithat'ın dost olmasından dolayı yenilerin Tercüman-ı Hakikat'ı daima benimsedikleri (OATET 596), Muallim Naci ile Recaizade'nin arasındaki savaşın eski ve yeni edebiyatın saflarını iyice belirlediği (OATET 597), kısır ilhamı ve dil hataları ile Recaizade'nin eski edebiyat taraftarlarına yeni edebiyatçılara hücum etmesi için sebep verdiği (OATET 598), Ahmet Mithat Efendi'nin Muallim Naci'yi Tercüman-ı Hakikat'ten çıkarmasıyla eski ile yeni edebiyat arasındaki savaşın daha çok kızıştığı (OATET 599), Ezhar-ı Efkâr'daki Sabir Çelebi'nin Ekrem Bey'i eleştirebilmek için yaratıldığı (OATET 609) ifade edilmiştir.

EÜM'de Recaizade Mahmut Ekrem'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 62, 67, 184, 203, 224, 230, 232, 248-252, 260-262, 264, 322). Bu atıflarda ne Recaizade'nin ne de esir kadın tipini roman veya tiyatrolarına konu alan yazarların hiçbirinin, bir cariye'nin satıldığı evde hanım olmak için sarf edebileceği gayretin hikâyesini yazmayı düşünmedikleri (EÜM 62), Recaizade'nin de kahramanını konuşturamayan yazarlar arasında yer aldığı (EÜM 67), eski şiirde sonbaharla ilgili şiirlerin az olduğu, Türk edebiyatının yüzünü Batı'ya çevirdikten sonra bu konu ile ilgili şiirlerin arttığı, Recaizade'nin "*Sonbaharın zevki hoştur. Tut elinden yâri hoştur.*" diye başlayan küçük şiirinin bunlardan biri olduğu (EÜM 184), 1300 senesinden sonra edebi nesrin Recaizade, Sami Paşazade, Nabizade Nazım ve Mustafa Reşit ile beraber içten ve dıştan yeni bir ihtilale hazırlandığı (EÜM 203), Mustafa Fazıl Paşa'nın İstanbul'a dönmesinden sonra Namık Kemal'in Paris'ten Recaizade Mahmut Ekrem Bey'e yazdığı mektupta "bizimki" diye söz ettiği Veliht Murat Efendi'den de vefasızlık gördüğünün tahmin edilebileceği (EÜM 224), Recaizade ve Hamit gibi devrin edebiyatını yapan isimlerin Namık Kemal'e fikir danıştığı, nasihat aldığı (EÜM 230),

Recaizade'nin Silvio Pellico'nun Mes Prisons tercümesini eleştiren Namık Kemal'in cemiyet ve hayat karşısındaki duruşunu hiçbir eserde bu kadar net göstermediği (EÜM 232), edebiyatçı ve şair Recaizade'nin İstanbul'da yeni eğitim gördüğü, 1862'de başladığı Hariciye Mektubi Kaleminde Ayetullah Bey ve Namık Kemal ile tanıştığı, şiire eskiyi taklit ederek başlasa da kendisini Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr'ında bulduğu, fikir, hayal ve hissin oluşturduğu edebiyat ve sanat yolunda ilerlediği, sık kullandığı ölüm konusunda metafizik derinliğin bulunmadığı, Türk edebiyatında mensur şiirin onunla başladığı, eşyada kendisi için daha reel bir çerçeve arayan Recaizade'nin resim tecrübesinden de istifade ederek tabiat şiirleri yazdığı, duygusal ve acıklı şeylerden hoşlanan, özel hayatın bütün safhalarını nazım diline geçirmeyi seven Recaizade'nin ilhamı küçük ve şairane şeylerden hoşlandığı, ayrıca Batı edebiyatından yaptığı tercümelerden oluşan bir külliyyatının bulunduğu, devrine en çok tesir eden eserinin ise Talim-i Edebiyat olduğu, bu eserle birlikte belagat kaidelerinden ibaret sanılan bir öğretme şeklini yıktığı, Servetifünun zümresinin bir araya gelerek edebi bir mektep hâline gelmesinde önemli rol oynayan Recaizade'yi bütün gençlerin mürşit olarak tanıdığı ve kendisini Üstad-ı Ekrem unvanını verdikleri (EÜM 248- 252), Tevfik Fikret'ten önce, yeni edebiyatın en önemli ismi olan Namık Kemal'in öldüğü, Hamit ile Recaizade'nin ise asıl eserlerini verdikleri (EÜM 260), şiire Muallim Naci ile Hamit'i taklit eden manzumelerle, eski ile yeni arasında kalmış gazeller ve musammatlarla başlayan Tevfik Fikret'in bu anlayıştan vazgeçmesine Recaizade'nin Zemzeme Mukaddimesi'nin sebep olduğu (EÜM 261), kendisine yapılan bir hücum ve arada çıkan bir münakaşa sonucunda, Recaizade'yi müdafaa için bahse karışan Servetifünun'u bir yeni edebiyat dergisi yapmak fikrinin ortaya çıktığı (EÜM 262), Tevfik Fikret'in manzumelerinde kimi zaman çok sade kimi zaman ise ağıdalı dil kullanmasının arkasında Muallim Naci ile Recaizade arasında zevkinin zaman zaman gidip gelişinin olabileceği (EÜM 264), Tanpınar'a göre şiirin ne Namık Kemal- Recaizade neslinin anladığı gibi bir hassasiyet meselesi olduğu ne de bazı gençlerin zannettiği gibi halk ifadesi işi olduğu, şiirin bir zevk işi olduğu (EÜM 322) ifade edilmiştir.

TF'de Tevfik Fikret'in sahneye çıktığı dönemde, Hamit ile Recaizade'nin asıl eserlerinin verdikleri ve yerlerinin boşaldığı (TF 3), eski ile

yeni arasında kalmış manzumelerle şiire başlayan Tevfik Fikret'in bu tarzdan Rezaizade'nin Zemzeme Mukaddimesi'ni okuduktan sonra vaz geçtiği (TF 5), Rezaizade'ye yapılan bir edebi bir eleştiriden sonra Servetifünun dergisine geçtiği (TF 6), dilinin kimi zaman sade kimi zaman ağıdalı olmasının, Muallim Naci ile Rezaizade arasında gidip gelen zevkine bağlanabileceği (TF 9) ifade edilerek Rezaizade Mahmut Ekrem'e dört yerde atıf yapılmıştır.

NK'de Rezaizade ve Hamit gibi devrin edebiyatını yapan isimlerin Namık Kemal'e fikir danıştığı, nasihat aldığı (NK 16), Rezaizade'nin Silvio Pellico'nun Mes Prisons tercümesini eleştiren Namık Kemal'in cemiyet ve hayat karşısındaki duruşunu hiçbir eserde bu kadar net göstermediği (NK 18) ifade edilerek Rezaizade Mahmut Ekrem'e iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Türk edebiyatına deneme ve eleştiri gibi Batılı türleri ilk sokan kişilerden olması bağlamında bir yerde Rezaizade Mahmut Ekrem'e atıf yapılmıştır (MS 259).

Refik Ahmet Sevengil (OATET 148, 278) (Bingazi 1903- Ankara 1970) Türk yazardır. Özel öğrenim gören Sevengil İfham gazetesinde yazarlık hayatına başlamış, daha sonra çeşitli gazetelerde yazar ve yönetici olarak çalışmış, edebiyat öğretmenliği yapmış, 1927'de Şehir Tiyatrosu Edebi Heyet üyeliği, 1930'da İstanbul Şehir Meclisi üyeliği, 1943'te Tokat milletvekilliği, çeşitli devlet kurumlarda yöneticilik yapmıştır. Okul kitapları dışında roman, biyografi, özellikle Türk tiyatrosu tarihi üzerinde monografi türlerinde eserleri bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 545).

OATET'te Türkiye'deki yabancı sanatkarlar tarafından, yabancı dilde yazılıp temsil edilen tiyatrolarla ilgili (OATET 148), tiyatro türünün nasıl Osmanlı'ya girdiği, sahne hayatının nasıl başladığı, ilk tiyatro yazarları ve sanatçıları hakkında (OATET 278) çalışmalarının bulunduğu söylenilerek Refik Ahmet Sevengil'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Refik Halit Karay (YK 83, 84; ED 44, 46, 253, 260, 261; EÜM 106, 108, 120, 121; MS 216, 220) (İstanbul 1888- İstanbul 1965) Hikâye ve roman yazarıdır. Galatasaray Sultanisinde okurken Mektebi Hukuka geçmiş, öte yandan da Maliye Nezareti'nde Devairi Merkeziye kaleminde kâtiplik yapmıştır. Meşrutiyet ilan edildiğinde Servetifünun'da ve Tercüman-ı

Hakikat'te yazılar yazmış, Son Havadis gazetesini çıkarmış, Meşrutiyet sonrasında ise Fecr-i Âti grubuna katılmıştır. Asıl şöhretini Kirpi imzası ile Kirpi ve Cem dergilerinde yazdığı mizah yazılarıyla tanınmış, Yeni Mecmua'da Anadolu izlenimlerini yansıtan hikâyelerini yayımlamıştır. Robert Kolej'inde Türkçe öğretmenliği, Posta-Telgraf Umum müdürlüğünde bulunmuş, Vakıf, Tasvir- Efkâr, Doğruyol, Vahdet gibi dergilerde yazılar yazmış, yazar ve mizahçı olarak ün yaptığı Aydede dergisini çıkarmış, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Milli Mücadele'ye karşı yazıları yüzünden yurdu terk etmek zorunda kalmış (1922), Halep ve Beyrut'ta on beş yıllık bir gurbet ve sürgün hayatı yaşamıştır. 1938'deki afa yurda dönen Karay fıkra, hatıra, roman türünde yazılar yazmıştır. "İstanbul Türkçesi'ni en iyi kullanan yazar" unvanını alan Refik Halit kelimelerini halk dilinden seçmiş, günlük konuşma dilini büyük bir ustalıkla kullanmıştır. (TDEA,1977- 1998, 192- 194).

YK kitabında iki yerde Refik Halit'e atıfta bulunulmuştur. Dönemin önemli nesir yazarlarından biri olması ve Anadolu'ya sürgün edildikten sonra Birinci Cihan Harbi'nin ortasında bin bir anıyla geri döndüğü söylenerek Karay'a göndermede bulunulmuştur (YK 83, 84).

ED'de Refik Halit Karay'a beş yerde atıf yapılmıştır (ED 44, 46, 253, 260, 261). Bu atıflarda 1920'lerde karma okulların açıldığı, pek çok yenilik yapıldığı ancak Yakup Kadri, Refik Halit, Halide Edip gibi bazı yazarların yenilik taraftarı olmadığı (ED 44), ferdi bir yazar olan Yakup Kadri ile Anadolu insanının, Refik Halit'le birlikte onların can sıkıntılarının, yoksulluğunun roman girdiği (ED 46), Yakup Kadri'nin Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Rafik Halit gibi 1885 yıllarında doğan nesilden olduğu (ED 253), belirli bir döneme ait, sanat hayatı ve tesiri garip Refik Halit'in dil davasıyla uğraştığı, gazetecilikle işe başladığı, Kirpinin Dedikleri'ndeki Kirpi'nin o olduğu, hayatında birincisi gazeteciliğe başlaması, ikincisi sürgün edilmesi, Ziya Gökalp'in gayretiyle Yeni Mecmua'da yazmak üzere affedilmesi, milli cepheye karşı olması ve zaferden sonra ülkeden ayrılması, üçüncüsü sürgünden dönüşü olmak üzere üç merhaleye ayrıldığı, bir İstanbul çocuğu olan Refik Halit'in Anadolu'ya sürülünce değiştiği ve Anadolu Hikâyeleri'ni yazdığı, dış âlemi çok iyi anlatırken iç âleminin olmadığı, sanatında birinci merhalenin İstanbul'un İçyüzü veya Bir Yüzü, üçüncü eserinin Sürgün ve Bir Avuç Saçma, Bir İçin Su'da şair, Yezid'in Kızı'ndan vefatına kadar da macera

romancısı olduğu, Yahya Kemal'e yaklaşan bir dil zevki ile İstanbul Türkçesini bulduğu, Yeni Mecmua'da Refik Halit'in ve Ömer Seyfettin'in üslubuna hayran kalınabileceği, Refik Halit'in mizahının önemli olduğu, hikâyelerinde bir sembolün peşinden gittiği, onun sanatının kesilmiş, politika cilveleri ile ayrılmış bir sanat olduğu, hayat görüşünün de bir tür bedbinlik olan cynisme ile açıklanabileceği, değerleri küçümsediği, ilk hikâyelerinde Maupassant'ın tam bir öğrencisi olduğu, ardından Memleket Hikâyeleri'nin geldiği, "Koca Öküz"ün tembelliği, yerinden kıpırdamayışı, hiçbir iş yapmak istemeyışı ancak ölüme kasabın arkasından gitmesiyle Türk milletini temsil ettiği (ED 260), "Yatık Emine"de ise Refik Halit'in sanatının insanileştiğinin görüldüğu, bu dönemde Rus edebiyatının Türk edebiyatına sızdığı, Refik Halit'teki sensuel ve sensitif tarafın ortaya çıktığı, bu durumdan kendisinden istifa ederek kurtulduğu, Refik Halit'in mizah muharriri olarak bilinmesine rağmen Ömer Seyfettin'in bu şekilde tanınmadığı (ED 261) söylenmiştir.

EÜM'de Fecr-i Ati ekolünün içerisinde ilk defa tanındığı (EÜM 106), Yeni Mecmua dergisinde yazdığı (EÜM 108), 1908'den sonra Türk edebiyatının asıl büyük özelliğinin Refik Halit ve Yakup Kadri gibi yazarlarla özellikle hikâyenin İstanbul'dan ve İmparatorluk merkezinden halka doğru açıldığı (EÜM 120), sanatı Maupassant'a çok yakın olan Refik Halit'in 1917'de Anadolu sürgününden döndükten sonra Yeni Mecmua'da neşrettiği Memleket Hikâyeleri'nde nihilizmden sıyrıldığı, görmesini bilen ve gördüğünü verebilen yazarlardan olduğu, ilk romanı olan İstanbul'un İcyüzü'nde Octave Mirbeau'ya yaklaştığı, yazarın asıl özelliğinin saf ve sağlam Türkçesinde ve güçlü bir şekilde yansıttığı Anadolu peyzaj ve insanında aramak gerektiği (EÜM 121) söylenerek Refik Halit Karay'a dört yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Refik Halit'in Sürgün'ünün, Yakup Kadri'nin Yaban'ının, Panorama'sının, Halide Edip'in Sinekli Bakkal'ının, Hisar'ın Fahim Bey ve Biz'inin, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nun, Reşat Nuri'nin Acımak'ının, Miskinler Tekkesi'nin yazıldığı bir edebiyatta roman sanatının var olduğu (MS 216) ifade edilmiştir.

Rembrandt Harmenszoon van Rijn (EÜM 54, 171; MS 185)
(Leiden 1606- Amsterdam 1669) Felemenkli ressam. Leiden Üniversitesinde öğrenim gören ve çeşitli ressamlardan özel ders alarak atölyelerinde çalışan

Rembrandt Amsterdam'a giderek burada özellikle tarihsel konulu resimler üzerine çalışmış, daha sonra ise dinsel konular ve alegorik temalar üzerine yoğunlaşmış, çevrelerindeki olaylarla insanları resimlemiştir. Sanat yaşamı boyunca belirli bir üsluba bağlı kalmamış, yağlıboya, desen ve baskı gibi alanlarda da başarılı yapıtlar üretmiştir. Onun önemi sadece başarılı bir Barok akımı temsilcisi olmasının yanı sıra insan duygularını en az renkle anlatabilmiş olmasından ileri gelmektedir (ESA, 1997, 1543- 1545).

EÜM'de Balzac'ın küçük hesabın hiç karışmadığı düşüncelerinde Michelangelo, Rembrandt, Rodin, Shakespeare ve Goethe'ye benzediği (EÜM 54), Nedim'in,

*“Hac yollarında meş'ale-i kârbân gibi
Erbâb-ı aşk içinde nümâyansın ey gönül”*

beytinde muhayyilenin Rembrandt'ın Gece Devriyesi gibi bütün bir masal unsurunu bulduğu (EÜM 171) söylenerek Rembrandt Harmenszoon van Rijn'a iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de söze dayalı sanatlardan olan edebiyat ile tiyatro arasında bir üstünlük bulunamayacağı, Shakespeare'in İngilizlerin, Cervantes'in İspanyolların, Rembrandt'ın da Hollandalıların karakteristiğini çok iyi verdikleri ifade edilerek Rembrandt Harmenszoon van Rijn'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 185).

Remüs (Remus) (ED 121) Romulus'un ikizidir. Romulus ve Remüs, Roma'nın kurtuluş efsanesine göre Roma şehrinin kurucularıdır. Efsaneye göre ikizlerin bulunmaması istendiğinden bir sepet içerisinde dereye bırakılmış ve ikizleri bulan dişi kurt onları beslemiş ancak Remus daha sonra kardeşi tarafından öldürülmüştür (Hançerlioğlu, 2000, 430).

ED'de hem Türk hem Batı edebiyatındaki masallarda zor şartlar altında dünyaya gelen kahramanın genellikle iki sefer doğduğu, Romülüs ve Remüs'ün küçükken kaybolduğu, onları bir kurdun beslediği, daha sonra Roma'ya geldiklerinde eski Roma kralının çocukları olduğunun anlaşıldığı söylenerek bir yerde Remüs'e atıf yapılmıştır (ED 121).

Remy de La Motte Gourmont (ED 226, 264; EÜM 111, 286) (Orne 1858- Paris 1925) Fransız yazar. 1889'da Mercure de France dergisinde

çalışmaya başlamış, Paris'te Milli Kütüphanede kütüphanecilik yapmış, birkaç roma ve birçok deneme yazmıştır. Sembolist akımın en önemli temsilcisi olan Gourmont ünlü sözleri ile tanınmaktadır (TA, 1946- 1983, 452).

ED'de "*Nesilden nesile imajlar değişir.*" dediği (ED 226) ve Ahmet Haşim'in bir fikir adamı olarak önce ondan etkilendiği (ED 264) ifade edilerek iki yerde Gourmont'a atıf yapılmıştır (ED 264).

EÜM'de Ahmet Haşim'in ilk dönem şiirlerinin genel olarak Fransız yazar Gourmont'a bağlı olduğu söylenerek iki yerde Remy de Gourmont'a atıf yapılmıştır (EÜM 111, 286).

Remzi Efendi (Sakızlı) (OATET 333) (Sakız ?- İstanbul 1886) Türk devlet adamıdır. Tercüme Odasında yetişen Remzi Efendi çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş, Sakız ve Tekirdağ mutasarrıfı ve Şehremaneti Meclisi reisi olmuştur (ML, 1969, 524).

OATET'te Ziya Paşa'nın Mısır meselesinin yeniden ele alındığını Roma sefiri Hakkı Bey'in babasından aldığı bir mektupla öğrendiği söylenilerek Remzi Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 333).

René Descartes (YK 112, 116, 119; ED 53, 76; OATET 46; EÜM 477; MS 136) (La Haye 1596- Stockholm 1650) Fransız filozof ve bilim adamıdır. Modern Akılcılık ve Şüphencilik kuran, analitik düşünceyi biçimlendiren, analitik geometrinin temellerini atan Descartes modern felsefenin başlıca kurucusu olarak değerlendirilmektedir. Yaşamı boyunca dogmatik düşüncelere karşı çıkmış olan filozof her şeyi önce yıkıcı, sonra yapıcı olarak, en sonunda da analitik düşünceyle ele alır. Ona göre her şeyden kuşku duymak için bir sebep vardır, hiçbir düşüncenin kesin doğru olduğu savunulamaz. Descartes Tanrı, metafizik, insan, fiziksel evren, algı, usçuluk, ikicilik gibi konular üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür. (TDEA, 1977- 1998, 1731-1735).

YK kitabında Tanpınar üç yerde Descartes'e atıfta bulunmaktadır. İlk atıfta klasik edebiyatın bireyden ziyade umuminin üzerinde durduğunu, her türlü ihtirasa karşı akla ön plana çıkardığını söylemiş ve Descartes'e atıfta bulunmuştur (YK112). Diğer atıfta bizim edebiyatımızda nesir olmadığını, bunu Descartes, Bossuet, Pascal'ı göz önüne alarak dile getirdiğini söyleyen

Tanpınar son atfını ise Valéry'nin Descartes bağlamında yapmıştır (YK 116, 119).

ED'de elli senede bir değişen Avrupa felsefesi, bilim ve şiirinde Voltaire ile Racine arasındaki farkın, Descartes ile Pascal'ın arasındaki farkla aynısı olduğu (ED 53) ve Descartes ile Racine'in akılcı olduğu, Parnasların da akılcı Lamartine ve Musset'e tepki olarak doğduğu (ED 76) söylenerek iki yerde Descartes'e atıf yapılmıştır.

OATET'te Cihannüma adlı eseri basan İbrahim Müteferrika'nın yaptığı zeyillerle Osmanlı'ya modern astronominin unsurlarını getirdiği ve bunlarda Copernic ve Descartes sistemlerinden bahsettiği belirtilerek bir yerde Descartes'e atıf yapılmıştır (OATET 46).

EÜM'de Valery'nin çok sevdiği Descartes gibi kendisini bütün yönleriyle çok genç yaşta keşfettiği söylenerek Descartes'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 477).

MS'de Hasan Ali Yücel'in gerçekleştirdiği tercüme işi sayesinde kütüphanelerde Sophokles ile Goethe'nin, Ibsen ile Descartes'in birlikte bulunduğu ifade edilerek Descartes'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 138).

Rene Francois Armand Prudhomme (SullyPrudhomme) (YK 87; OATET 606) (Paris 1839- Châtenay 1907) Fransız şairdir. Mühendis olmak isteyen şair sağlık sorunları nedeniyle okulunu yarıda bırakmış, sonrasında edebiyat eğitimi aldıysa da çok başarılı olamamış, en sonunda ise hukuk öğrenimi görerek bir ofis açmıştır. Conference La Bruyère üyesi olan Prudhomme, buradaki arkadaşları tarafından şiir yazması için teşvik edilmiş ve ona ününü kazandıran ilk şiir kitabı *Stances et Poèmes*'i (1865) yayınlamıştır. Parnaslar'ın bilimsel ve felsefi ilgilerinin zarafetini ve mükemmelliyet anlayışlarını anlatan ilk tercüme eseri ise Lucretius'ün *De Rerum Natura*'sıdır (1878-79). Pascal üzerine bir deneme ve kitap yazan Prudhomme vefatına kadar Fransız Akademisinin bir üyesi olmuştur (Britannica, [t.y.]

YK kitabında bir yerde Prudhomme'a atıfta bulunulmuştur. Tanpınar, Tevfik Fikret'in *Tarih-i Kadîm*'inde ve zeylindeki fikirlerin kaynaklarını belirmenin çok zor olduğunu, "*Rab şerdir*" diyen Prudhomme'dan Leconte de Lisle'e kadar pek çok kişinin bulunduğu ifade edilmiştir (YK 87).

OATET'te Muallim Naci'nin kendisinden Kırlangıç adlı manzumeyi tercüme ettiği söylenerek Rene Francois Armand Prudhomme'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 606).

Reşat (YK 33) Dergâh dergisindeki genç yazarlardandır.

YK kitabında Tanpınar'ın Dergâh'taki genç yazar arkadaşlarından olması bağlamında Reşat'a bir yerde atıfta bulunmaktadır (YK 33).

Reşat Bey (Kayazade) (OATET 221, 226, 227, 306, 352, 353; ED 179, 180, 182, 185; EÜM 222-225; NK 7, 8, 10) (İstanbul 1844- İstanbul 1902) Türk yöneticidir. Genç Osmanlılar hareketi içinde bulunan Reşat Bey Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi Fransa'ya kaçmış, Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı'ya geri dönerek çeşitli yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. Rumeli Beylerbeyi payesi alan Reşat Bey uzun süre Rumeli mutasarrıflığı yapmıştır (TA, 1946- 1983, 291).

OATET'te Reşat Bey'e altı yerde atıf yapılmıştır (OATET 221, 226, 227, 306, 352, 353). Bu atıflarda Ebüzziya Tevfik'in 1865'te Mehmet, Reşat, Nuri, Mirat dergisinin sahibi Mustafa Refik ve Namık Kemal'in Belgrad ormanında Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ni kurduğunu söylediği (OATET 221), Ali Paşa'nın cemiyeti hükümete ispiyonladığını önceden öğrenen Reşat Bey'in Avrupa'ya kaçarak dostlarıyla buluştuğu (OATET 226), imtiyaz sahibi Kasap Arif olan Hürriyet gazetesinin beşinci nüshaya kadar Reşat Bey'in imzasıyla çıktığı (OATET 227), Namık Kemal'in cemiyetin Avrupa'da kalan üyeleri Reşat Bey ve Nuri Bey'le arasının iyi olduğu (OATET 306), Namık Kemal'in suskunluk döneminde içlerinde Avrupa'dan dönen arkadaşları Reşat Bey ve Nuri Bey'in de bulunduğu yeni bir ekip kurduğu ve yazmak için uygun zaman ve yeri bekledikleri (OATET 352), İbret gazetesinin başyazar yardımcısı olduğu (OATET 353) ifade edilmiştir.

ED'de Yeni Osmanlıların Paris'teki varlığını uzun zaman koruyamadığını söyleyen Tanpınar bu cemiyetin asıl ihtilalcilerinin Mehmet, Nuri, Reşat ve Asaf Beyler olduğundan, Suavi'nin tek başına, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in ise kendi başlarına iki ayrı grup oluşturduğundan (ED 179), Ali Paşa'nın ölümü üzerine Reşat, Nuri ve Mehmet Beylerin İstanbul'a dönebildiğinden (ED 182) Şinasi, Ziya Paşa ve Ali Suavi'nin mücadelesi ile

Yeni Osmanlıları birbirlerine karıştırmamak gerektiğinden (ED 184), Namık Kemal'in etrafındaki Ekrem, Reşat, Nuri ve Mehmet Beylerle Ali Suavi dargın olduğundan (ED 185) söz ederek dört yerde Reşat Bey'e atıf yapmıştır.

EÜM'de Genç Osmanlılar Cemiyetine girdikten sonra siyasi fikirlerinde bir kesinlik oluşan, meşrutiyet ve hürriyet taraftarı olan Namık Kemal'in Reşat Bey gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile birlikte bütün ömrü boyunca sürecek bir mücadeleye girdiği (EÜM 222), Mustafa Fazıl Paşa'nın Paris'ten hükümdara hitaben yazdığı, hürriyet ve meşrutiyet taraftarlarının ilk beyannamesi olarak kabul edilen mektuptan sonra Ali Paşa'nın Muhbir gazetesini kapattığı, Erzurum'a sürgün edilen Namık Kemal'in Paris'e kaçtığı, arkasından da Mehmet Bey, Nuri Bey ve Reşat Bey'in de geldiği (EÜM 223), Hürriyet gazetesinin ilk dört sayısının mesul müdürünün Reşat Bey olduğu (EÜM 224), Hürriyet gazetesinin daha sonraki sayılarında Namık Kemal'in Nuri Bey ve Reşat Bey gibi arkadaşlarıyla beraber çalıştığı (EÜM 225) söylenerek Reşat Bey'e dört yerde atıf yapılmıştır.

NK'de Genç Osmanlılar Cemiyetine girdikten sonra siyasi fikirlerinde bir kesinlik oluşan, meşrutiyet ve hürriyet taraftarı olan Namık Kemal'in Reşat Bey gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile birlikte bütün ömrü boyunca sürecek bir mücadeleye giriştiği (NK 7), Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti ile Avrupa'ya kaçan Yeni Osmanlılar üyeleri arasında bulunduğu, 1868'de çıkan Hürriyet gazetesinin dördüncü sayısına kadar sorumlu müdürü olduğu (NK 8), İbret gazetesinde Namık Kemal'le beraber çalıştıkları (NK 10) ifade edilerek Reşat Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Reşat Nuri Güntekin (EÜM 122, 125, 439- 443; MS 216) (İstanbul 1899- Londra 1956) Roman, hikâye ve tiyatro yazarıdır. İstanbul Darülfünun Edebiyat şubesinden mezun olan Güntekin pek çok okulda Türkçe, Fransızca, sarf ve nahiv, kitabet öğretmenliği yapmış, 1931- 1943 yılları arasında Milli Eğitim müfettişi olarak Anadolu'nun pek çok yerini gezmiş, Çanakkale milletvekilliğine seçilmiştir. Paris Kültür Ataşesi olan ve İstanbul Şehir Tiyatroları edebi heyet üyeliğinde bulunan Güntekin Cumhuriyet dönemi romanının gelişmesine büyük katkı sağlamış, romanları içerisinde Anadolu'daki küçük kasaba ve köylerdeki toplumsal değişimin sorunlarını betimlediği Çalığı romanı büyük başarı sağlamıştır. Ayrıca Fransızcadan

çeviri ve adapte pek çok oyunu bulunan yazarın Yaprak Dökümü, Yeşil Gece, Dudaktan Kalbe gibi popüler romanları bulunmaktadır. Yazar günlük konuşma dilini büyük bir başarı ile eserlerinde kullanmaktadır (TDEA, 1977-1998, 418, 419).

EÜM'de Reşat Nuri Güntekin'e yedi yerde atıf yapılmıştır (EÜM 122, 125, 439-443). Bu atıflarda Reşat Nuri Güntekin'in Zola'dan Albert Camus'a kadar birçok Fransız yazarı tercüme ettiği (EÜM 122), 1900'lü yıllardan sonra Reşat Nuri, Ahmet Kutsi, Necip Fazıl, Ahmet Muhip, Nazım Hikmet gibi yaşı kırtan yukarı olanlar istisna edildiğinde, özellikle genç nesilde tiyatro yazan kişilerin çok az bulunduğu (EÜM 125), Çalığışu ile büyük okuyucu kitlesini yakalayan Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece ve Yaprak Dökümü ile ilerleyişini devam ettirdiği, "çocuk"un eserlerinde önemli bir yer tuttuğu, Miskinler Tekkesi'ndeki şantaj yapan hasta dilencinin Türk hikâyeciliğinin önemli tiplerinden olduğu, asıl Reşat Nuri'nin kendi realizminde ve şefkat ile sevgisinde aranması gerektiği (EÜM 439- 443) ifade edilmiştir.

MS'de Refik Halit'in Sürgün'ünün, Yakup Kadri'nin Yaban'ının, Panorama'sının, Halide Edip'in Sinekli Bakkal'ının, Hisar'ın Fahim Bey ve Biz'inin, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nun, Reşat Nuri'nin Acımak'ının, Miskinler Tekkesi'nin yazıldığı bir edebiyatta roman sanatının var olduğu, eserlerinin içerisinde Güntekin'in realizmin yeteri kadar tadılmadığı (MS 216) ifade edilmiştir.

Rıfat Bey (OATET 234) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

OATET'te Çırağan vakasının Rus ordusunun İstanbul'a girişini kolaylaştırmak için yapıldığını düşünen Namık Kemal'in üst üste gönderdiği iki mektupla bu durumu kendisine bildirdiği bağlamında bir yerde Rıfat Bey'e atıf yapılmıştır (OATET 234).

Rıfkı Melül Meriç (EÜM 392- 394) (Dedeoğaç 1901- İstanbul 1964) Şair, yazar ve eğitimcidir. Asıl adı Süleyman Rıfkı Coşkunmeriç olan şair Tıbbiyeyi ve Yüksek Ticaret Okulunu yarıda bırakarak girdiği Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun olmuş, çeşitli şehirlerde Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapmış, üniversitelerde Osmanlıca,

paleografi, sanat ve Türk sanatı dersleri vermiştir. Meriç eski şiir geleneğine bağlı olarak şiirler yazmış, ebcet hesabıyla tarih düşürmüş, Türk sanatıyla ilgili araştırmalar yapmıştır (TBEA, 2010, 707, 708).

EÜM'de Akşehir türbe ve mezarları adlı eserinden sonra Türk tezyini sanatları adlı çalışmasını yayınlayan Meriç'in çok önemli milli konular üzerinde zengin kaynaklardan beslenerek yazılar yazdığı ifade edilmiş ve Rıfki Melül Meriç'e bu bağlamda atıflar yapılmıştır (EÜM 392- 394).

YG'de Akşehir türbe ve mezarları adlı eserinden sonra Türk tezyini sanatları adlı çalışmasını yayınlayan Meriç'in çok önemli milli konular üzerinde zengin kaynaklardan beslenerek yazılar yazdığı ifade edilmiş ve Rıfki Melül Meriç'e bu bağlamda atıflar yapılmıştır (YG 388- 391).

Rıza Tevfik Bölükbaşı (YK 27, 102, 106; ED 44, 56, 93; OATET 102, 272, 275, 488, 521, 534, 539, 540, 542, 552, 556- 558; EÜM 106, 112, 400, 406; MS 134) (Edirne 1869- İstanbul 1949) Türk şair ve yazardır. Mülkiye Mektebi'nde öğrenci iken saraya verilen bir jurnal üzerine okuldan uzaklaştırılan yazar öğrenimini Tıbbiyede tamamlamış, İttihat ve Terakki Cemiyetinde siyasal yaşama atılarak Edirne milletvekili olmuş (1908), mütareke döneminde maarif nazırlığı, iki defa Şûrayıdevlet başkanlığı yapmıştır. Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkması üniversite öğrencileri tarafından tepkiyle karşılanınca, felsefe öğretmenliği yaptığı Darülfünunda ayrılmıştır (1922). Felsefe konularındaki çalışmaları dolayısıyla Feylesof Rıza Tevfik diye anılan Rıza Tevfik, İslam inancıyla batı felsefesinin ortak noktaları üzerinde durmuştur. Halk şiiri geleneğine bağlı olan şair heceyle yazdığı koşma ve nefeslerle ün kazanmıştır. Bu şiirler milli edebiyat akımının canlandırdığı hece vezninin yaygınlaşmasına yardımcı olmuştur. Folklor terimini Türkiye'de ilk kez kullanarak (Peyam-ı Edebi, 1913) halk edebiyatıyla ilgili yazılar yazmıştır (Uçman, 1986, 7- 19).

YK kitabında üç yerde Bölükbaşı'na atıfta bulunulmuştur. Samih Rifat Bey'in en güzel manzumesinin en güzel manzumesinin Alevî ilhamın son şaheserlerinden olan şiirin Rıza Tevfik'in koşmaları gibi eskiyi anımsatan bir tarafı olduğunu söyleyen Tanpınar bu bağlamda Rıza Tevfik'e atıf yapmıştır (YK 27). Diğer iki atıfta ise Rıza Tevfik'in saz şairlerini ve Bektaşî nefeslerini kaynak aldığı, hatta kimi zaman taklit ettiği söylenmektedir (YK 102, 106).

ED'de Rıza Tevfik'le başlayan halk edebiyatı modasının Servetifünun edebiyatına tepki olarak ortaya çıktığı (ED 44), romantizmden gelen ve Türk edebiyatının yerli edebiyatıyla birleşen ölümün Rıza Tevfik ve Recaizade'de sürekli olduğu, Hamit'in karısı için şiir yazdığı (ED 56), Rıza Tevfik'in Bektaşî ve halk şiirini moda ettiği, Nur Baba tekkesine de devam ettiği (ED 93) söylenerek Rıza Tevfik Bölükbaşı'na üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Emrah, Zihni, Dertli gibi şairlerin daha ziyade Rıza Tevfik ile başlayan hece kolunu etkiledikleri (OATET 102), Recaizade ile başlayan mezarlıkta ve mezar başındaki konuşmaların Rıza Tevfik'te de görüldüğü (OATET 272), bu konuşmalara Volney'in Palmir Harabeleri'nin tercümesinden gelen bir ilhamla tarih zevkini birleştirdiği (OATET 275), Recaizade gibi etrafındaki bütün tesirlere açık olan Rıza Tevfik'in bütün nesli gibi nazımda Recaizade'den usta olduğu (OATET 488), Ülfet ve Davet şiirlerinde Hamit'in sanatı, Rıza Tevfik'in o kadar güzel ve teferruatlı bir şekilde anlattığı eski mazmunları yenilemek tecrübesine ilk defa girdiği (OATET 521), devrinde kabul edilen, taklit edilen Rıza Tevfik'in Cenap Şahabettin'in ilhamlarının idare eden ve Fikret'e şahsi kalabilmek için mutlaka başka şeyler yapmak zorunda hissettiren Hamit'in alışılmamış ahengi ile geçici (sari) şiirlerin şairi olacağı (OATET 534), Rıza Tevfik'in "Abdülhak Hamit ve mülâhazat-ı felsefiyesi" adlı çalışmasında Makber'in esasını Hamit'in Heraklit gibi düşünen ve gidenin bir daha dönmeyeceğini söyleyen "akıl" ile bütün hayatının gagesiz bir tecrübe olmasına bir türlü razı olmayan "gönül" arasındaki bir münakaşaya dayandırdığı, Hugo'nun özellikle "Dieux" adlı epopesinin tesirinden bahsettiği ancak bu şiirin 1891'de Makber ve Ölünün ise 1885'te yazıldığı, yine de bu şiirin tesirinin "Baladan bir ses" ve sonrasında yazılan şiirlerde görmenin mümkün olduğu (OATET 540, 552, 556, 557), Hamit'i duygular âlemine ve şekiller dünyasına bağlı olarak gösterdiği (OATET 542), Ziya Paşa'nın "Terci-i Bend"i ile Rıza Tevfik'in hatırlattığı Nabi ve Vasıf'ın bentlerinin arasındaki farkın Ziya Paşa'nın bedbinliğini ilahinin karşısındaki hayretin örtememesi, şikayet ve isyanlarında ısrar etmesi olduğu (OATET 508) söylenilerek Rıza Tevfik Bölükbaşı'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de doymaz bir merakla sahip olan Rıza Tevfik'in Bektaşî olduğu, yazdığı koşma ve nefesler gibi hâce vezninin klasik şekillerini de yeniden

canlandırdığı (EÜM 106, 112), Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik ile dost olan İbnülemin Mahmut Kemal'in tarihi bilgileri nedeniyle Tanpınar tarafından kimi zaman Beylikçi Ali İzzet Bey kimi zaman Pertev Paşa gibi düşünüldüğü (EÜM 400), genç edebiyatçılarda mükemmeliyet duygusu olmamasına rağmen Rıza Tevfik'in koşmasına, Servetifünun artığı bir hassasiyete karşı ilgi gösterdikleri (EÜM 406) ifade edilerek Rıza Tevfik'e dört yerde atıf yapılmıştır.

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında Edebiyat Fakültesinde edebiyatçıların toplanmasıyla meydana gelen bir felsefe konuşma grubunun oluştuğu, buraya katılan hocalardan biri olması bağlamında bir yerde Rıza Tevfik Bölükbaşı'na bir yerde atıf yapılmıştır (MS 134).

Roger Martin du Gard (EÜM 54, 58) (Fransa 1881- Bellême 1958) Fransız yazar. Bir paleograf ve arşivci olarak eğitim alan Gard toplumun ve insanın sorunlarını XIX. yüzyılın realist ve natüralist gelenekleri ile bağlantı kurarak eserlerinde anlatmıştır. 1937 yılında Nobel Edebiyat Ödülünü kazanmıştır (Britannica, [t.y.]).

EÜM'de sanatını biraz fazla baskılamakla birlikte Roger Martin du Gard'ın çalışmalarının Balzac'ı anımsattığı (EÜM 54), iç âlemin karanlık taraflarını anlatabilecek bir dil yaratmaya çalışan bugünün İngiliz yazarlarından Proust'un, R. Martin du Gard'ın ve diğerlerinin dilinin Balzac'ın dilinden farklı olduğu (EÜM 58) söylenilerek Roger Martin du Gard'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Romülüs (ED 121) Remüs'un ikizidir. Romulus ve Remüs, Roma'nın kurtuluş efsanesine göre Roma şehrinin kurucularıdır. Efsaneye göre ikizlerin bulunmaması istendiğinden bir sepet içerisinde dereye bırakılmış ve ikizleri bulan dişi kurt onları beslemiş ancak Romülüs daha sonra kardeşini öldürmüştür (Hançerlioğlu, 2000, 430).

ED'de hem Türk hem Batı edebiyatındaki masallarda zor şartlar altında dünyaya gelen kahramanın genellikle iki sefer doğduğu, Romülüs ve Remüs'ün küçükken kaybolduğu, onları bir kurdun beslediği, daha sonra Roma'ya geldiklerinde eski Roma kralının çocukları olduğunun anlaşıldığı söylenerek bir yerde Remüs'e atıf yapılmıştır (ED 121).

Ruhî (Bağdatlı) (YK 107; ED 161, 162, 163; OATET 91, 323, 325, 340; EÜM 140, 153) (Bağdat ?- Şam 1605) On yedinci yüzyılda yaşamış, "Terkib-i bend"i ile meşhur divan şairidir. Döneminin divan sahibi şairleri arasında yer almasına rağmen divanındaki on yedi bentlik terki-bendi ona şöhret sağlamıştır. İnsanların zayıf ve eksik yanlarını büyük bir ustalıklarla yeren eser başarılı bir sosyal hiciv örneğidir. Şiirlerinde tasavvufa geniş yer verdiği görülen Bağdatlı Ruhî'nin Esrar Dede Tezkiresi'nde Mevlevî olduğu kayıtlıdır (Mengi, 2003, 164).

YK kitabında bir yerde Bağdatlı Ruhî'ye atıf yapılmaktadır. Tanpınar, Fuzulî, Baki, Nabi, Neşati, Nedim, Galip gibi şairlerin cemiyet hayatında Batılı muasırlarıyla benzer roller oynadıklarını, bize ait lirizmi ve mükemmeliyet duygusunu vermeye çalıştıklarını ve bu şairlerle beraber Türk şiirine konuşma dilinin girmeye başladığını söylemekte, bu bağlamda da Ruhî'ye atıf yapılmaktadır (YK 107).

ED'de zihni ilhamını sıkı sıkı eserlerini yazdığı söylenen Ziya Paşa'nın Nefî, Nedim ve Ruhî'nin üzerinde durduğu (ED 161), sanatının ilerleyip gazellerinin orijinallik kazandığı dönemde bile Nedim, Nefî ve Ruhî gibi şiir yazmadığı, Nabi ayarındaki şairlere yaklaştığı (ED 162), Şeyhi, Ruhî ve Baki'nin tercî-i bend ve terkîb-i bendi kullanmasına rağmen fazla rağbet görmediği ancak XVII. asırdan sonra moda olduğu (ED 163) söylenerek Bağdatlı Ruhî'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te İzzet Molla'nın divanında Ruhî'ye nazire olarak söylediği b,r terki-bendinin bulunduğu (OATET 91), Ziya Paşa'nın "Terkib-i bend"inde Ruhî'nin eserinden ilham alındığı ve yine bu eserden gelme harabat neşesinin bulunduğu (OATET 323, 325), Ziya Paşa'nın "Harabat mukaddimesi"nde verdiği kısa Türk şiiri tarihindeki yanlış düşüncelerden çok sevdiği Ruhî'nin de nasibini aldığı (OATET 340) ifade edilerek Bağdatlı Ruhî'ye dört yerde atıf yapılacaktır.

EÜM'de her tecrübede olduğu gibi, sanatın da bir terbiye olduğu, Ruhî'nin divanında, en önemli eseri olan Terki-bend'ini devam ettiren veya ona hazırlık olan bir yığın gazelinin bulunduğu söylenerek Bağdatlı Ruhî'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 140, 153).

Ruhiddin Efendi (EÜM 207) Ahmet Vefik Paşa'nın babasıdır. Yahya Naci Efendi'nin oğlu olan Ruhiddin Efendi çeşitli elçiliklerde tercümanlık yapmıştır. Bu nedenle babasıyla birlikte Paris'e giden Vefik Paşa liseyi burada okumuştur (Banarlı, 1971, 1067).

EÜM'de Ahmet Vefik Paşa'nın babası olduğu söylenerek hariciye memurlarından Ruhiddin Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 207).

Ruhsati (OATET 109) (Deliktaş, Kangal 1835- 1899) Halk şairidir. Kendi kendisini yetiştirerek çeşitli işlerde çalışan, imamlık yapan Ruhsati Nakşibendi tarikatına bağlanmıştır. XIX. yüzyılda yetişen âşıklar arasında önemli bir yeri bulunan Ruhsati hem hece hem de aruz ölçüsüyle şiirler söylemiş, şiirlerinde tasavvufi düşünceleri işlemiştir (TDEA, 1977- 1998, 357).

OATET'te yeni bir duygu ya da dil getirmekten ziyade geleneğin yığıldıklarını toparlamasını bilen bir şair olduğu söylenilerek Ruhsati'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 109).

Rukiye Gülsüm Hanım (YK 152) Asım Sönmez'in annesidir.

YK kitabında Yahya Kemal'in bir anısı ile ilgili olarak Rukiye Gülsüm Hanım'a bir yerde bulunmaktadır.

Ruşen Eşref Üneydin (YK 39, 66, 93, 100; EÜM 252, 353) (1892-1959) Türk yazardır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunu olan Üneydin Türkçe, Fransızca ve edebiyat öğretmenliği yapmış, ancak yazarlığı ile ön plana çıkmıştır. Onun edebiyattaki en belirgin özelliği ise röportajı müstakil ve saygın bir tür haline getirmiş, ayrıca Atatürk ile ilk röportaj yapan yazar olmuştur: Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat. Gazeteci olarak Diyorlarki'de topladığı röportajları Türk edebiyatı için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Ruşen Eşref gazete muhabiri olarak da birçok yere giderek tarih ve edebiyat bilgisi ile devrinin sadık bir tanığı olmuştur (Enginün, 2009, 112- 114).

YK kitabında dört yerde Üneydin'a atıfta bulunmaktadır. Bu atıflardan ilki Yeni Mecmua'da yazdığı Maxim Gorki tercümesi üzerineyken (YK 39), sonuncusu da Diyorlar ki eseri bağlamında yapılmaktadır (YK 66, 93, 100).

EÜM'de Tanpınar'ın Recâizade Mahmud Ekrem adlı makalesini hazırlarken Ünaydın'ın Diyorlar ki adlı eserinden yararlandığı (EÜM 252), Yahya Kemal ile Tefvik Fikret'in Diyorlar ki'de biri batmakta, diğeri doğmakta olan iki güneşe benzediği (EÜM 353) söylenerek Ruşen Eşref Ünaydın'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Saadet Çağatay (ED 98) (Kazan 1907- Ankara 1989) Türk lehçeleri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan dilbilimci. Berlin Üniversitesinde eğitim gören Çağatay 1939'da II. Dünya Savaşı'ndan sonra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesinde memur olarak çalışmaya başlamış, 1953'te aynı üniversitede profesör olmuştur. Çağatay'ın en önemli eseri Türk Lehçeleri Örnekleri adlı eseridir (AB, 1993, 401).

ED'de Ecrire l'angoisse'in Saadet Çağatay tercümesinin okunması tavsiye edilerek yazara bir yerde atıf yapılmıştır (ED 98).

Sadettin Nüzhet Ergun (OATET 368, 423) (İstanbul 1901- İstanbul 1946) Edebiyat tarihçisi ve yazar. İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesini bitirdikten sonra çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği, kütüphane memurluğu ve müdürlüğü yapan Ergun'un edebiyat dünyasına şiir yazar olarak girmiş ancak daha sonra çalışmaları daha çok edebiyat tarihi ile halk edebiyatı konularında yoğunlaşmıştır. Çalışmalarında yorumdan çok şair ve yazarların çalışmalarının doğru basımlarına ve belgelendirilmelerine önem vermiştir (TBEA, 2010, 397).

OATET'te Namık Kemal'in şiirlerinin en iyi matbu nüshasının ve mevcut yazmalar hakkında karşılaştırmalı açıklamalarla beraber Namık Kemal'in eserleri arasına karışmış bazı manzumeler hakkında en iyi açıklama yapanın Saadettin Nüzhet Ergun basması olduğu (OATET 368), Namık Kemal'in Beşir Fuat'ın şiiri aleyhinde ve kendi üslubuna hücum edenlere cevap olarak yazdığı, Ergun'un kabul etmediği, şiirde şairin bir milletin yol göstericisi olarak gösterildiği (OATET 423) ifade edilerek iki yerde Ergun'a atıf yapılmıştır.

Sabahattin Ali (EÜM 123) (Eğridere, Bulgaristan 1907- Kırklareli 1948) Öykü ve roman yazarıdır. Balıkesir Muallim Mektebi'ni bitiren

Sabahattin Ali Milli Eğitim Bakanlığı bursuyla 1928'de Almanya'ya gitmiş, 1930'da Türkiye'ye dönerek Aydın ve Konya'da öğretmenlik yapmış, bu dönemde Resimli Ay dergisinde öykülerini yayınlamaya başlamıştır. 1932'de Atatürk'e hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanmış, 1933'teki aftan yararlanarak hapisten çıkmış, Atatürk'e olan sevgisini anlattığı Benim Aşkım adlı şiirinden sonra 1934'te MEB Talim Terbiye Dairesi Mümeyyizliğine, 1934'te de çevirmen ve öğretmen olarak çalışacağı Devlet Konservatuvarına atanmıştır. Gazetelerde pek çok yazısı yayınlanan ve bunlardan bazıları yüzünden kendisi hakkında dava açılan Sabahattin Ali bir dönem nakliyecilik yapmıştır. Pek çok edebiyat türünde eser veren Sabahattin Ali özellikle öykülerinde asıl sanatçı kişiliğini ortaya koymuştur. Öykülerinde Ömer Seyfettin geleneğinin geliştirerek devam ettiren Sabahattin Ali Anadolu insanının gerçeğinin tüm çıplaklığıyla ortaya koymuş, bunu duru bir dil ve sağlam öykü kurgusuyla desteklemiştir (TBEA, 2010, 874- 876).

EÜM'de Kuyucaklı Yusuf ve İçimizdeki Şeytan yazarında Abasıyanık'taki sosyal realizmin daha keskinleştiği, bazı hikâyelerindeki trajik görünüm ve karşılaşmalara kendisinden sonraki nesillerde çok nadir olarak rastlandığı söylenerek Sabahattin Ali'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 123).

Sabahattin Rahmi Eyüboğlu (EÜM 179, 181, 447; YG 321; MS 55, 143) (Akçaabat 1908- İstanbul 1973) Yazar, denemeci ve çevirmendir. Dijon ve Lyon Üniversitelerinde edebiyat ve estetik öğrenimi görmüş, Sorbonne Üniversitesinde serbest kurslara devam etmiş, Londra'da İngiliz kültürü ve edebiyatı üzerine incelemelerde bulunmuş, 1933'te İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümünde doçent olmuştur. Hakimiyet-i Milliye ve Tan gibi gazetelerde, Kültür Haftası, İnsan, Varlık gibi dergilerde eleştiri ve denemeleri yayınlanmıştır. Yazılarında Türk kültürünün kökenlerine ve sorunlarına eğilmiş, hümanist bir düşüncenin öncülüğünü yapmıştır. Önce Orhan Veli Kanık, Nurullah Ataç, Melih Cevdet Anday ile birlikte Tercüme dergisini, daha sonra Orhan Veli ile Yaprak dergisini çıkararak yeni şiir hareketinin toplumsal bir içerik kazanmasına katkıda bulunmuş, İstanbul Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde karşılaştırmalı Türk - Fransız Edebiyatı, Teknik Üniversite ve Tatbiki Güzel Sanatlar Okulunda sanat tarihi dersleri okutmuştur. Türk kültürünün kökenlerini Anadolu'daki

eski uygarlıklarda arayan Eyüboğlu 1960 müdahalesinden sonra 147'ler içinde yer alarak üniversiteden uzaklaştırılmış, 12 Mart Darbesi sonrasında ise "gizli komünist örgütü kurmak" suçuyla tutuklanmıştır (TBEA, 2010, 425).

EÜM'de Tanpınar ile Nurullah Ataç, Sabahattin Rahmi gibi arkadaşlarının eski şiir sevgisi ile diğerlerinin sevgisi arasında fark olduğu, diğerlerinin eskiyi devam hâlinde kendilerinde bulup sevdiği (EÜM 179,181), Tanpınar'ın Tarancı ile olan son uzun görüşmesinin Eyüpoğlu'nun evinde gerçekleştiği (EÜM 447) söylenerek Sabahattin Rahmi Eyüboğlu'na üç yerde atıf yapılmıştır.

YG'de nesillerin ve fertlerin yalnız kalmamak için daima tarihin karşısında yerlerini aradıkları, bu bağlamda yazarın Yeni Ufuklar dergisinde bir yazısının çıktığı ifade edilerek Sabahattin Eyüboğlu'na bir yerde atıf yapılmıştır (YG 321).

MS'de içlerinde Eyüpoğlu'nun da bulunduğu genç şairlerin eski edebiyatın sanatkâr ve eserlerini öğrenmek, bunlara sinmiş Türk ruhunu ve tarihini tatmak istediklerini söyledikleri (MS 55), Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143) ifade edilerek Sabahattin Rahmi Eyüboğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır.

Sabit (YK 153; OATET 90) (Bosna- İstanbul) 17. asrın sonlarında ve 18. asrın başlarında yaşayan, mesnevi sahasında ün yapmış divan şairidir. Bosna'nın Uzıca kasabasında doğmuş, burada eğitime başlamış ve İstanbul'da devam etmiş, kadılık ve müftülük etmiştir. Nabi ekolünden etkilenen şair ilhamını milli ve mahallî hayattan almaya veya günün tarihi hadiseleri üzerinde mesnevi yazmaya, halk tabir ve söyleyişlerini, atasözlerini kullanmaya çalışmıştır. Mesnevilerinin içinden en kuvvetlisi Kırım Hanı Selim Giray'ın, Edirne'de Sultan İkinci Süleyman'ı ziyaret ettikten sonra Rus ve Leh ordusuna karşı kazanılan zaferi anlattığı Zafernâme'dir. (Banarlı, 1971, 677-680).

YK kitabında bir yerde Bosnalı Sabit'e atıfta bulunmaktadır. Hocasının Selim Giray için yazdığı manzumenin yarım kaldığından söz eden Tanpınar son dönem edebiyatımızdaki tek destanî eserin Zafername olduğunu dile getirmiş ve Bosnalı Sabit'e bu bağlamda atıf yapmıştır (YK 153).

OATET'te İzzet Molla'ya ilham veren büyük şairlerden olduğu söylenilerek Sabit'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 90).

Sabri (OATET 10, 21) (?- 1645/ 1646) XVII. yüzyıl divan şairlerindedir. Asıl adı Mehmet Şerif Çelebi olan Sabri medrese eğitimini tamamladıktan sonra müderrislik ve kadılıklarda bulunmuş, en sonunda da IV. Murat'ın nedimlerinden olmuştur. Yaşadığı dönemde Nefi'den sonraki en önemli kaside şairi sayılan Sabri'de Nefi'nin renkli üslubunu ve hayal gücünü görmek mümkündür. Ancak heyecan ve mana derinliğinin eksik olması sebebiyle şiirleri yüzeysel ve kuru kalmaktadır. Sabri'nin küçük bir Divan'ı bulunmaktadır (İpekten, 2004, 20, 21).

OATET'te XVI. ve XVII. asır şairlerinden özellikle Baki ve Sabri'nin şiirlerinde asıl muhatabın sevgili ya da hükümdar olduğu konusunda tereddüde düşüldüğü, kimi zaman bir şiirde birinden diğerine kolayca geçtiği (OATET 10), Sabri'nin "yoğ idi" redifli gazelinin Akif Paşa'nın "Adem kasidesi"ne kadar adeta hiç yankısız kaldığı, bütün hayat tecrübesini ve kozmik oluşu reddeden Sabri'nin bu şiirde "non-être" özlemi ile okuyucusunun karşısına farklı bir şekilde çıktığı (OATET 21) ifade edilerek Sabri'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Sabri Esat Siyavuşgil (Sabri Esat Ander) (MS 143, 144, 146, 150) (İstanbul 1907- İstanbul 1968) Şair, yazar ve çevirmendir. Darülfünunda Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencisi iken burs kazanan Siyavuşgil Fransa'ya giderek felsefe ve psikoloji öğrenimi görmüş, İstanbul Üniversitesinde psikoloji-pedagoji alanında profesör olmuş, Şehir Tiyatrolarının edebi heyetinde çalışmıştır. Yedi Meşaleciler edebi topluluğunun üyeleri arasında yer alan Siyavuşgil şiirlerini Meşale, Hayat, Muhit ve Varlık gibi dergilerde yayımlamış, şiiri bıraktıktan sonra çeşitli gazetelerde fıkra yazıları yayınlamış, tiyatro yazarlığı ve denemeler yazmıştır. Yazarlık hayatını eğitim, folklor ve psikoloji üzerine araştırma ve incelemeler yaparak sürdürmüştür (TBEA, 2010, 922, 923).

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), bu toplantıda yazarların eserlerindeki tevarüt ve benzeyişler hakkında konuştukları (MS 144), köylüyü ortamında görüp

sevmek gerektiğini düşünen edebiyatçılardan olduğu (MS 146), bir sanatkârın her eserinde tekrarladığı sansasyonların onun şahsiyetini yapan öze dair bir işaret olduğunu, şiir dünyası ile duygularla hatırlanan çocukluk dünyasına girilebileceğini düşündüğü (MS 150) ifade edilerek Sabri Esat Siyavuşgil'e dört yerde atıf yapılmıştır.

Sadık Rifat Paşa (OATET 72, 110, 120, 121, 122, 123, 124, 126, 129, 132, 140, 152; EÜM 75) (İstanbul 1807- 1857) Osmanlı devlet adamıdır. Bir süre Enderunda eğitim gören Sadık Rifat Paşa devletin bünyesinde çeşitli memurluklarda görev almış, 1837'de kendisini dünya politikası yönünden oldukça geliştirdiği Viyana büyükelçiliğine gelmiş, gösterdiği büyük başarılar nedeniyle 1841'de vezirlik rütbesiyle Hariciye Nezaretine tayin edilmiş, 1854'te Meclis-i Ala-i Tanzimat üyesiyken vefat etmiştir. Tanzimat Meclislerinde daima ilerleme ve reform yolunu izleyen Paşa diplomaside denge kurmayı çalışmış, Tanzimat'ın kabul edilmesinde ve uygulamasında büyük emek harcamıştır (Semiz, 1994, 135- 138).

OATET'te Batı'yı taklit etmekten başka çare olmadığını söyleyen Halil Rifat Paşa'nın düşüncesine Sadık Rifat Paşa gibi Avrupa'da uzun süre kalmış devlet adamlarının daha açık teklifler getirdiği (OATET 72), sade, ayrıntılı, açık ifade tarzlarıyla beğeni toplayan Pertev Paşa ve Akif Paşa'nın Mustafa Reşit Paşa gibi gelecek devrin büyük siyaset adamlarının yetişmelerinde büyük hisseye sahip oldukları (OATET 110), Sadık Rifat Paşa ile beraber yazılarıyla cemiyet hayatında yeni bir görüşü ortaya atarak oldukça yerli türlerin içinde olsa bile yeni bir devri açtıkları, Sadık Rifat Paşa'nın "Müntehabat-ı asar"ında sadece on iki sayfalık bir yer tutan "Avrupa ahvâline dair risale" adlı yazının geleneksel bir seyahatnamenin ya da sefaretnamenin uzunluğunu geçmediği ancak eskilerde olduğu gibi sadece Viyana'da gördüklerini anlatmadığı, ayrıca gördüğü kimliğin sırrını ve sistemini vermeye çalıştığı, bunda diğer yazılarında insanın ve hürriyetinin önemine değindiği (OATET 120, 121), keyfi idarenin kaldırılmasını, adli ve idari kanunların düzenlenmesi, askerlik, vergi gibi belli başlı halk sorumluluklarının belirli esaslara bağlanmasını devlet kavramının tamamlayıcısı olan amaçlar olarak saydığı, ekonomiye ve adalet sistemlerine değindiği, uzun zaman Avrupa'da kalan Paşa'nın Avrupa siyasetini çok

yakından öğrendiği, onun için barışı korumanın çok önemli olduğu (OATET 122), Sadık Rifat Paşa'nın "Avrupa ahvaline dair risale" ile Devlet-i aliyenin Islah-ı ahvali" hakkındaki görüşlerinin Tanzimat Fermanı'nın esaslarına bir tür hazırlık oluşturduğu, asıl mühim tarafının ise insana yaptığı vurgu ile Mustafa Reşit Paşa'yı bile geçtiği, eski eğitimle yetişen Sadık Rifat Paşa'nın yazılarının öncelikle kendisini yetiştiren çevrenin yeniye karşı ne kadar açık ve onu kabule nasıl hazır olduğunu gösterdiği (OATET 123), Mustafa Reşit Paşa'nın Sadık Rifat Paşa'nın eserlerine yaptığı yardımın derecesini onun yazılarından görmenin mümkün olduğu, Tanzimat'ın tohumunu atan Paşa'nın "Reşit Paşa devri" denilen senelerde Tanzimat'ın idari ve adli sahalarda yerleşmesi için çalıştığı (OATET 124), Şinasi'nin Reşit Paşa için "medeniyet resulü" tabirini kullandığı (OATET 125), onun tüm çalışmalarının toplum hayatını yeni baştan düzenleyecek bir sistem ihtiyacını gösteren kanıtlar olduğu (OATET 129), Avrupa sefirliklerinde ve sefaret memurluklarında yetiştiği (OATET 132), Reşit Paşa'nın yetiştirdiği devlet adamlarından olduğu (OATET 140), Sadık Rifat Paşa ve Mustafa Sami Efendi'den itibaren "medeniyet, temeddün, ünsiyet, menûsiyet, teennüs" gibi kelime ve terkiplerle "civilisation" kelimesinin karşılığının arandığı (OATET 152) söylenilerek Sadık Rifat Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Türk edebiyatında sanat eleştirisinin gelişmemesine rağmen eskilerde siyasi ve tarihi tarzda bir tür eleştirinin geliştiği, bu tarz eleştiriye Kâtip Çelebi'nin Koçi Bey'in risaleleriyle başlayan ve bütün XVII- XVIII. yüzyıllar boyunca devam ettikten sonra XIX. asırda Sadık Rifat Paşa'nın Islah-ı ahval-i Devlet-i Aliyye'si ile kapanan bütün layiha ve mütalaanmelerin örnek olduğu söylenerek Sadık Rifat Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 75).

Sadi (YK 122; ED 168; EÜM 518) (Şiraz 1213-Şiraz 1292) İranlı şairdir. Hayatı hakkında kesin bilgi bulunmayan Ebu Abdullah Müşerrefüddin Bağdat'ta Nizamiye medresesinde okumuş, 1257'de Bostan, 1258'de Gülistan adlı eserini yazmış, hacdan döndükten sonra da ömrünü ibadetle geçirmiştir. Sadi gerek yaşadığı çağda gerekse ölümünden sonra birçok şairi, özellikle mutasavvıfları etkilemiştir (ML, 1969, 814).

YK kitabında şark edebiyatından bahsedilirken bir kez Sadi'ye atıfta bulunulmuştur (YK 122).

ED'de "*Bütün insanlar tek vücuttan ibarettir.*" diyerek insan mefhumunu Ziya Paşa'daki gibi vurgulaması nedeniyle Sadi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 168).

EÜM'de babasıyla Tahran'a giden Hamit'in burada Hafız'ın ve Sadi'nin dilini öğrendiği söylenerek Sadi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 518).

Sadi Irmak (EÜM 259) (1904- 1990) Siyasetçidir. 1940'ta fizyoloji profesörü olan Irmak 1945'te Türkiye'nin ilk Çalışma Bakanı, 1974'te Başbakan olarak görev almış, 1980- 1983 askeri rejimi tarafından kurulmuş Danışma Meclisinde görev almıştır (Heper, 2006, 283).

EÜM'de Hamit'i çok sevdiği ve Makber adlı eserini yeni neslin okuması için yeniden basıma hazırladığı söylenerek Sadi Irmak'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 259).

Sadullah Enveri Efendi (OATET 97) (Trabzon 1735/ 1736?- İstanbul 1794) Vakanüvis ve şairdir. İstanbul'a giderek Babıali'ye giren ve haccanlık rütbesiyle çeşitli memuriyetlerde bulunan Sadullah Paşa 1769'da Sadrazam Ali Paşa'nın Rus dönemde ilk defa vakanüvis olmuş, bundan sonra Teşrifatçı (1771), Cebeciler Kâtibi (1774) olarak görev yapmıştır. 1776'da ikinci kere vakanüvisliğe getirilen Sadullah Paşa 1783'te Büyük Tezkireci olmuş, 1787'de Sadrazam ile birlikte seferlere (Avusturya-Rusya-Osmanlı Savaşı) gitmiştir. Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazan Sadullah Paşa'nın tarihi Vekâyinâme adını taşımaktadır (TDEA, 1977- 1998, 54).

OATET'te Akif Paşa'nın ona verdiği bir kasidede Türk edebiyatında ilk defa ferdi bir üzüntünün bu derece felsefi azaba yol açacak kadar plan değiştirdiği ifade edilerek bir yerde Sadullah Enveri Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 97).

Sadullah Paşa (YK 90; ED 158, 177; OATET 143, 152, 265, 307, 503) (Erzurum 1838- Viyana 1891) Türk devlet adamı, şair ve yazardır. İstanbul'da Dârülmaarifte okumuş, özel hocalardan din, Arapça, Farsça,

Fransızca, Doğu ve Batı edebiyatları, ekonomi, fizik, kimya dersleri almıştır. Ticaret ve ziraat nazırı, mabeyin başkâtibi, Berlin ve Viyana sefirlikleri gibi çeşitli görevlerde bulunmuştur. Resmi görevleri sırasındaki yazışmalarda kullandığı sağlam nesir diliyle ün kazanan Sadullah Paşa yurt dışındaki gezilerine ait gözlemlerini 1878 Paris Ekspozisyonu, Berlin Mektupları, Charlottenburg Sarayı gibi yazılarında anlatmıştır. Lamartine'den yaptığı manzum Göl şiiri tercümesi ve çağının teknik gelişmesini aklın, bilimin değerini dile getirdiği On Dokuzuncu Asır kasidesiyle ün yapmıştır (ML, 1969, 819).

YK kitabında bir yerde Sadullah Paşa'ya atıfta bulunmaktadır. Tanpınar, İslamcılık anlayışını Mehmet Akif'ten daha öncelere, Sadullah Paşa'ya kadar götürülebileceğini söyleyerek Sadullah Paşa'ya gönderme yapmaktadır (YK 90).

ED'de V. Murat'ın cinnetinin ortaya çıkmasından sonra Ziya Paşa'nın mabeyinde fazla kalamadığı, onun yerine Sadullah Paşa'nın geçtiği (ED 158), Namık Kemal'in 1863'te Tercüme Odasına girdiği zaman Şinasi'nin eserleri ile tanıştığı, Fransızca'yı öğrendiği ve Sadullah Paşa ve Ebüzziya Tevfik gibi devrin gençleriyle tanıştığı (ED 177) söylenerek Sadullah Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Abdülmecit zamanının son senelerinde yetişen Sadullah Paşa gibi gençlerin Said Bey'in "Bâbîâli'nin muhalefet fırkası" adını verdiği bir çevrede şahsiyetlerini idrak ettikleri (OATET 143), Sadullah Paşa'nın "Ondokuzuncu asır" manzumesinin Şinasi ile Tevfik Fikret arasında bir köprü vazifesi gördüğü (OATET 152), Sadullah Paşa'nın "Le Lac" tercümesi gibi, yeni şiirin Türkçede kendi şeklini kendisinin aramaya başladığı (OATET 265), Ziya Paşa'nın mabeyin başkâtipliği görevinden alınmasından sonra yerine Sadullah Paşa'nın tayin edildiği (OATET 307), Belgrat Şehbenderliğine tayin edilen Hamit'in bu görevi kabul etmemesi üzerine Sadullah Paşa'nın elçi olarak bulunduğu Berlin'e gönderildiği (OATET 503) ifade edilerek Sadullah Paşa'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

Sahak Ebru (Abro Sahak Efendi, Hoca) (OATET 145, 168) Encümen-i Daniş'in yabancı asıllı üyelerindedir. Bir dönem Fuat Paşa'nın kâtipliğini yapmıştır. Avrupalı ünlü devlet adamlarının hayatlarını anlattığı

Avrupa'da Meşhur Ministroların Terceme-i Hâllerine Dâ'ir Risale adlı eseri ile Babiali çalışanlarına diplomatik tarih ve uygulama konusunu anlatmak istemiştir. Bu eser Encümen-i Daniş'in ilk dönem eserlerindedir. Voltaire'in History of Charles XII ve Genaral History adlı çevirileri taslak hâlinde kalmıştır (Mardin, 2003, 267, 268).

OATET'te 1271'de Matbaa-i Amire'de basılmış olan "Bazı Avrupa ministrolarının tercüme-i hâli" adlı telif eserinin mukaddimesinde Sahak Ebru'nun, Voltaire'nin "Histoire de Charles XII"sini Türkçeye çevirdiği (OATET 145), Ahmet Cevdet Paşa'nın "Tarih"inin daima Hoca Sahak gibi mütercim yardımcıları bulunduğu (OATET 168) söylenilerek Sahak Ebru'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Said Sermedi Bey (OATET 187, 188) Arnavut asıllıdır. Şinasi ile Paris'te eğitim gördüğü dönemde, 1848'de meydana gelen ihtilale katılmıştır (Feyizoğlu, 2007). Ali Paşa'ya suikast düzenlemek suçundan Akka'ya sürgün edilmiş ancak 1865'te Şinasi ile birlikte Paris'e kaçmıştır (Girgin, 2009, 71).

OATET'te Şinasi'nin Paris'teki okul yıllarından beri arkadaşı olduğu, beraber 1848 ihtilaline katıldıkları, 1865'te Paris'e kaçan Şinasi'nin siyasi bir teşebbüsüne katıldığı ve tutuklandığı (OATET 187), Fuat Paşa'nın sadrazamlığı döneminde Akka'ya sürgün edilmesinden başka hakkında bir bilginin bulunmadığı (OATET 188) söylenilerek Tiran hanedanından Said Sermedi Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Saint Augustin (Aurelius Augustinus) (ED 255; OATET 24) (Cezayir, Thagaste 354- Kartaca 430) Kuzey Afrikalı tanrıbilimcidir. Hristiyan inançları ile felsefeyi uzlaştırmaya çalışarak dinden ilham alan bir öğreti kurmuştur. Cezayir ve Kartaca'da felsefe okutmuş, daha sonra retorik okutmak üzere Milano'ya gitmiştir. Milano'da yeni Platonculuk'u ve Hristiyanlığın bu kurama getirdiği açıklamaları öğrenmiş ve Hristiyan felsefesine bu kuramı uygun görmüştür. Ona göre felsefe insanları mutluluğa ulaştırma yoludur. Mutluluk da Tanrı'nın katında gerçeğin gözlenmesidir. Nesnelere üreten kutsal bilgidir. İnsan bilgisi ise nesnelere anlamaya çalışır, anladığı zaman da doğru bilgiye ulaşmış olur. Akıl taşıyan bir varlık olan insan belli bir anlamda kendi kendisinin efendisidir. İnsan, eğilimlerini ve

güdülerini akıl ve ahlak ilkelerine uygun olarak düzenlemelidir (TDÜA, 1983, 508- 512).

YK Hristiyanlık için Latin ve Yunan dil ve edebiyatlarının önemini vurgulaması bağlamında Augustin'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 24).

ED'de Yakup Kadri'nin eski mistiklerden, çok okuduğu Tevrat'tan, Saint Augustin'den ayrılmadığı, mistikliği sosyalleştirdiği söylenerek Saint Augustin bir yerde atıf yapılmıştır (ED 255).

OATET'te kilisenin mazi şahsiyetinin kazanmasına ve kilisede tarih fikrinin oluşmasına eserleriyle ortam hazırladığı söylenilerek Saint Augustin'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 24).

Saint Simon (Claude Henri De Rouvroy) (YK 60)(Paris 1760- Paris 1825) Fransız filozof ve iktisatçıdır. Amerika Bağımsızlık Savaşı'na subay olarak katılan Saint Simon yaralanarak İngilizlere esir düşmüş, bir yıl sonra Fransa'ya dönmüştür. 1803'te yayınladığı küçük bir eserle kendi bilim dinini ortaya koyarak bilginlerin başa geçtiği bir yönetim önermiştir. 1814'te yayınladığı eserinde bir Avrupa Parlamontosu kurmayı teklif etmiştir. 1816'daki eserinde kendi sistemini kurmuş, bu sistemde sanayiye ve sanayi sınıfına üstün bir yer vermiş, en iyi fizikçi, kimyacı, bankacı, sanayici ve tarımsal üreticiyi bu sınıf içinde toplamıştır (BL, 1992, 10077).

YK'de Racine'i tarif ederken onun bir şair olduğunu belli eden hiçbir hâlinin bulunmadığını söyleyen Saint Simon'a bir yerde atıf yapılmıştır (YK 60).

Sait Faik Abasıyanık (ED 217, 219; EÜM 123; YG 309; MS 163) (Adapazarı 1906- İstanbul 1954) Öykü yazarıdır. Bir süre İstanbul Üniversitesinde edebiyat öğrenimi gördükten sonra babasının isteği üzerine İsviçre'ye giderek İktisat eğitimi alan Abasıyanık bu eğitimini de yarıda bırakarak Grenoble'a geçmiştir. Önemli bir kısa öykü yazarı olan Abasıyanık özellikle balıkçıların ve gecekondu mahallesi sakinlerinin yaşamlarını betimlemiş, aynı zamanda bilinçaltını ifade eden çağrışımları ele alarak gerçeküstü yapıtlar da kaleme almıştır. Çağdaş edebiyata olan katkılarından dolayı 1953'te Mark Twain Derneğinin onursal ödülünü almıştır (Heper, 2006, 110).

ED'de yalnız adam tipinin Sartre'nin La Nausée adlı romanındaki kâinatı beğenmeyen, kâinattaki yerini bulamayan adamla başladığı, Albert Camus'un Yabancı'sının da buna benzediği, Sait Faik'teki "yalnız adam" tipinin de biraz bunlarla ilgili olduğu, bu tipi modern Fransız edebiyatının bulduğu, diğer edebiyatlarda da değişik şekillerde var olduğu, onun hikâyelerinde biraz hayat sevgisinin, biraz da kaçışın bulunduğu, Orhan Kemal'in rençper takımında bile bohem bulunmazken Sait Faik'in ele aldığı en aşağı tabakada bile bohem bulunduğu, hayatı angaje etmemiş bir insan olan Sait Faik'in daha çok estetik tarafa kaçtığı ancak realist olan Orhan Kemal'de röportajın hâkim olduğu, Sait Faik'in güzeli sunarken Orhan Kemal'in bunu yapmadığı, Sait Faik'te yosun kokusunun, denizin hep güzel olduğu, bu güzelliği daha çok şehre açılmış hayatın, tabiatın içinde aradığı, köksüzlüğün içinde olduğu, şehirde yaşadığı, onun peşinde olduğu, Orhan Kemal'inse köklünün, davanın peşinde olduğu, insanı doğal ızdıraplarıyla verdiği, Sait Faik'te hikâyenin bulunmadığı, daha çok bir anın genişletilmiş hâllerinin ve ona eklenmiş şekillerinin bulunduğu, çoğu zaman eserlerde kahraman veya bir şahit olarak yer aldığı, dışarıda gördüğünü kendi içinde aradığı, ahlak kanunlarının dışında kendini görmekten hoşlanan bir adam hâli taşıdığı, bu durumun bazen azap olarak tecelli ettiği, ilk hikâyelerinin daha realist olduğu, daha sonra şiire kaçtığı ve vakanın azaldığı, onda dağınık bir şiir malzemesinin bulunduğu, son hikâyelerinde ise beslenmeyen bir sürrealizm bulunduğu (ED 217), sürrealist hikâyenin Türk edebiyatındaki en son temsilcisi olduğu, onda İvan Bunin'e benzeyen bir taraf bulunduğu, hayat sevgisinin İvan Bunin'deki etraf, münasebet vb.ye benzediği, Alemdağ'da Var Bir Yılan adlı hikâyesinin pek çok sembolü ihtiva ettiği (ED 219) söylenerek Sait Faik Abasıyanık'a atıf yapılmıştır.

EÜM'de eserlerinde deniz sevgisi ile insan sevgisinin birlikte yürüdüğü, türlerin ise iç içe girdiği, tabiatı parça parça keşfettikçe mutlu olan yazarın küçük mevzularla örülü hikâyeleriyle dönem edebiyatının yaşama sevincine cevap verdiği, eserlerinde Camus'un Yabancı adlı eserini hatırlatan bazı benzerlikler bulunduğu, son hikâyelerinde ise sürrealist ekolün tesirlerinin görüldüğü bağlamında Sait Faik Abasıyanık'a atıf yapılmıştır (EÜM 123).

YG'de yarı benliğinin kaybetmiş bir insan gibi özlem içinde kendi benzerini aradığı ifade edilerek Sait Faik Abasıyanık'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 309).

MS'de Tanpınar'ın sevdiği genç şairlerden olması bağlamında Sait Faik Abasıyanık'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 163).

Saki Safder (MS 149) Peyami Safa'nın yönetiminde 1936 yılında 21 sayı çıkan Kültür Haftası dergisinin yazarlarından.

MS'de Bergson'un Intuition Philosophique adlı eserinde her filozofun kendi sistem ve dünya görüşünün özünü içinde taşıdığını söylediği ifade edilerek Saki Safder'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 149).

Salih Efendi (Kazasker) (OATET 88) (?- 1799) Osmanlı devlet adamıdır. Küçük yaştan itibaren eğitim görmeye başlayan ve 19 yaşında ilmiye sınıfına giren Salih Efendi devrin ileri gelen erkânıyla yakın dostluklar kurmuş, müderrislik, ordu kadılığı, Konya ve Selanik kadılığı yapmış, 1214'te kazaskerliğe kadar yükselmiştir (Korkmaz, 2000, 94, 85).

OATET'te III. Selim devrinin talihsiz kazaskeri olduğu söylenilerek İzzet Molla'nın babası Kazasker Salih Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 88).

Salih Zeki Bey (ED 257) (İstanbul 1864- İstanbul 1921) Türk matematikçidir. 1882'de Darüşşafakayı birincilikle bitirmiş, daha sonra Posta ve Telgraf Nezareti Telgraf Kalemine memur olarak atanmış, 1884'te eğitimi için Paris'e gitmiş ve Politeknik Yüksekokulunda elektrik mühendisliği öğrenimi görmüş, 1887'de İstanbul'a dönerek elektrik mühendisi ve müfettişliği yapmış, Mektebi Mülkiye'de fizik ve kimya dersleri vermiş, Rasathane-i Amire müdürlüğünde ve II. Meşrutiyetin ilanından sonra Maarif Nezareti Meclis-i Maarif üyeliğinde bulunmuş, 1910'da Mektebi Sultani müdürlüğü, 1912'de Maarif Nezareti müsteşarlığı, 1913'te Darülfünunu Osmaninin rektörlüğü yapmıştır. 3 kez evlenmiş olan Salih Zeki'nin eşlerinden birisi Halide Edip'tir, ölmeden kısa bir süre önce ayrılmışlardır. İlimler tarihi konusunda değerli eserleri bulunan Salih Zeki Bey'in önde gelen son dönem Osmanlı matematik bilginlerindedir (TA, 1946- 1983, 80).

ED'de Halide Edip Adıvar'ın 1910'da kendisinden ayrıldığı söylenerek bir yerde Salih Zeki'ye atıf yapılmıştır (ED 257).

Salih Zeki Aktay (EÜM 375, 437) (Isparta 1896- İstanbul 1971) Türk şair. Konya İdadisindeki eğitimini tamamladıktan sonra çeşitli kurumlarda müdürlük, edebiyat öğretmenliği yapan, İstanbul kütüphanelerinde yabancı dillerde yazılmış eserlerin tasnif komisyonunda bulunan Aktay genç yaşta şiir yazmaya başlamış, eserleri Türk Yurdu, Yeni Mecmua, İçtihat gibi dergilerde yayımlanmıştır. Şiirde Nev-Yunanilik akımının ateşli bir taraftarı olan Salih Zeki Aktay bir dönem İslam mistisizmine yönelmiş ancak istediği başarıyı sağlayamamıştır (TDEA, 1977- 1998, 98).

EÜM'de aruzdan hece veznine Salih Zeki'nin "*Patmos dağında yorgun uyuyan çoban benim*" mısrası ile giren Tanpınar'ın Türk şiir geleneğine Faruk Nafiz'in

"Ellerde dolaşan kadehler gibi

Yıllarca boşaldın doldun ey gönül" beyti ile döndüğü (EÜM 375), İstanbul'a geldiğinde İsmail Habib Sevük'ün evine uğrayan dostlarından olduğu (EÜM 437) söylenerek Salih Zeki Atay'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Salim (Hayalî) (BŞ 206) Tanzimat dönemindeki Karagözcülerdendir.

BŞ'de Tanzimat'tan sonra kurulan Parmakkapı'daki büyük kahvede Meddah Aşkî'nin dinlendiği ve Hayali Salim'in oynattığı Karagöz'ün seyredildiği, son büyük Karagözcülerden olan Hayalî Salim'in bir dönem Karagöz oyununa tıpkı tiyatro perdesi gibi bir perde ilâve ederek oyunu yenileştirmeye çalıştığı ifade edilerek son büyük Karagözcü Hayali Salim'e bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 206).

Salim (Salim Rıza Kırkpınar)⁹ (YK 170) (İstanbul 1906-1998) Öğretmen, tiyatrocusu, yazar ve şairdir. İstanbul Darülmuallimiden sonra Gazi Terbiye Enstitüsünü bitiren Salim Rıza bir yandan İstanbul'daki liselerde öğretmenlik yaparken diğer taraftan Güzel Sanatlar Akademisinde estetik dersleri vermiştir. Hayatı edebiyatla iç içe geçen yazar Ağır Ceza

⁹ YK kitabında sadece "Salim" ismiyle geçen tiyatrocunun atıf yapılan özelliklerinden Salim Rıza Kırkpınar olduğu tahmin edilmektedir.

Mahkemesinde bilirkişilik yapmış, değişik edebiyat jürilerinde yer almıştır. Yahya Kemal'in bir rubaisini (Sâlim'e) ithaf ettiği Salim Rıza üstadın vefatından sonra Yahya Kemal'i Sevenler Derneği'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır (Oral, 2008, 139- 147).

YK kitabında bir yerde Salim'e atıfta bulunulmuştur. Tanpınar, Gazi Terbiye Enstitüsü'nde oynadığı Şaban Efendi rolünün sesiyle radyoda Yahya Kemal'in vefatı için şiir okuması sebebiyle Salim Rıza'ya gönderme yapmıştır (YK 170).

Sami Mortan (YK 65) (Şumnu 1877- İstanbul 1951) Doktor ve şairdir. Askeri Tıbbiyede öğrenim gören Sami Bey hekimlik hayatının büyük bir kısmını donanmada geçirmiş, daha sonra bazı özel kuruluşlarda doktorluk yapmıştır. Hazine-i fûnun'da Çerçöp Sami imzası ile şiirler yayınlayan Sami Mortan daha çok mizah alanında eserlerini kaleme almıştır (TDEA, 1977-1998, 454). Yahya Kemal'in Paris'te 1908-1912 yılları arasında tanıştığı, "Çerçöp" lakabıyla anılan hicivli şiirler yazan bir dışçidir (Uluant, 2006, 53).

YK kitabında Yahya Kemal'in Paris'te tanıştığı edebiyatçılardan olması dolayısıyla Sami'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YK 65).

Sami Paşazade Sezai (YK 65; ED 114, 117, 180, 209; OATET 174, 286, 294, 297, 299, 300, 366, 502; EÜM 62, 76, 203, 250, 252, 275) (İstanbul 1859- İstanbul 1936) Tanzimat edebiyatının II. neslinin önemli öykü ve roman yazarıdır. Sezai'nin çocukluğu Yenişehirli Avni, Ahmet Vefik Paşa, Ali Suavi, Nevres Efendi gibi önemli kişilerin toplanma yeri olan bir konakta edebiyat zevkini besleyerek geçmiştir. Özel hocalardan aldığı derslerle eğitimini tamamlamış, bir yazısını ailesinden gizli olarak Kamer adlı bir dergide yayınlamıştır. 1879'dan sonra çeşitli memurluklarda bulunmuş, 1909'da Selanik'te İttihat ve Terakki Kongresi'ne katılmış, siyasetle yakından ilgilenmiştir. Edebiyatımızda Sergüzeşt ve Küçük Şeyler'in yazarı olarak ün yapan Sezai romantizmden gerçekçiliğe geçişi hazırlayan bir yazar olarak değerlendirilmektedir (TBEA, 2010, 881- 883).

YK kitabında Yahya Kemal'in Paris'te görüştüğü edebiyatçılardan olması dolayısıyla Sami Paşazade Sezai'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YK 65).

ED'de Hamit'in kendisine yazdığı bir mektupta manzum tiyatroya inanmadığını belirttiği (ED 114), "Bazı yerler vardır ki insanı şair eder." dediği (ED 117), bazı küçük sorunlar nedeniyle hapse atılan Namık Kemal'in Sami Paşazade'nin ve Suphi Bey'in yardımlarıyla dışarı çıktığı (ED 180), Tanzimat nesrinin Şinasi ile başladığı, Şinasi'nin, Namık Kemal'in, Recaizade'nin, Hamit'in ve Sezai'nin bir fikir hanedanı olduğu ve nesrin onlar aracılığıyla yayıldığı, bu üsluplardan Şinasi ve Namık Kemal nesrinin galip geldiği, Garp ile en çok ilgilenen Namık Kemal nesri olduğu (ED 209) söylenerek Sami Paşazade Sezai'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te 1870'den sonra Türkçe'nin Nabizade Nazım gibi şairlerle içten ve dıştan ikinci bir değişikliğe hazırlandığı (OATET 174), Sami Paşazade Sezai'nin Sergüzeşt ve Küçük Şeyler romanlarının Batılı tarzda yazılan ilk eserlerden olduğu (OATET 286), Türk hikâyesini realizme götürmek isteyen Nabizade Nazım ile Sezai Bey'in bile kederli konuları kullanmakta ısrar ettikleri (OATET 294), ilk nesil romancılarının en iyisi kabul edilen Sezai Bey'in romanlarında da iyi okunduğunda çek çok aksaklıkların bulunduğu (OATET 297), Sezai Bey gibi yazarların mukaddimelerinde, okuyucuya Türk edebiyatı hakkında genel görüşlerini açıklama fırsatı yakaladıkları, Namık Kemal'in tenkit eserleri içerisinde Sezai Bey'e gönderdiği bir mektubun da bulunduğu (OATET 299), Nabizade Nazım'ın meşhur makalesinin Sami Paşazade Sezai'nin Küçük Şeyler'ine bağlanabileceği (OATET 300), son dönemlerinde Namık Kemal'in Sezai Bey gibi genç edebiyatçılara katıldığı ve onları müdafaa ettiği (OATET 366), Hamit'in edebiyat başladığı ilk yıllarda Sezai Bey gibi önemli isimlerle tanıştığı (OATET 502) söylenerek Sami Paşazade Sezai Bey'e sekiz yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de ne Sami Paşazade'nin ne de esir kadın tipini roman veya tiyatrolarına konu alan yazarların hiçbirinin, esir kadın tipinin evin hanımı olmak için sarf ettiği gayreti, eserinin konusu yapmayı düşünmediği (EÜM 62), Nabizade Nazım'ın Karabibik mukaddimesi, Sami Paşazade'nin realizmden bahseden makalelerinin Beşir Fuat'ın realizm ekolünde açtığı yoldan yürüdükleri (EÜM 76), 1300 senesinden sonra edebi nesrin Recaizade, Sami Paşazade, Nabizade Nazım ve Mustafa Reşit ile beraber içten ve dıştan yeni bir ihtilale hazırlandığı (EÜM 203), Namık Kemal- Ekrem-

Hamit- Sezai dörtlüsünde ölüm konusunun hem gerçek hem de metafizik açıdan ele alındığı ve bir sanat konusu olarak kullanıldığı (EÜM 250), Hamit ve Sezai'nin Diyorlar ki adlı eserde Recaizade'den kendilerine ufuk açmış bir insan olarak söz ettikleri (EÜM 252), Beşir Fuat'ın tenkitlerini Namık Kemal üzerine yönelttiği bir dönemde Sezai Bey'in biraz incelterek hassas bir ifade vermeğe çalıştığı Namık Kemal üslubu ile edebiyata girdiği (EÜM 275) ifade edilerek Sami Paşazade Sezai'ye beş yerde atıf yapılmıştır

Samih Rifat Bey (YK 27; ED 93) (İstanbul 1874- Ankara 1932) (Gencal, 2011) Türk kültür ve sanat insanıdır. Garip akımının şairlerinden Oktay Rifat'ın babası Samih Rifat Bey Türk Dil Kurumu'nun ilk başkanıdır. Babası gibi Bektaşî olan ve ondan Farsça öğrenen Samih Rifat iyi bir şair ve musikişinastır, Konya ve Trabzon valiliği de yapmıştır. Hayatında bir dönem kalem kavgaları ve tuhaf tezleriyle öne çıkan Samih Rifat Zerdüşt'ün ve İran mitolojisinde şarabın mucidi olarak kabul edilen Cemşid'in Türk olduğunu iddia etmiştir (Ayvazoğlu, [t.y.]).

YK kitabında Yahya Kemal'in İthâf manzumesini Samih Rifat Bey'in Nefes manzumesine nazire olarak yazması sebebiyle bir yerde Samih Rifat Bey'e atıfta bulunulmuştur (YK 27).

ED'de kendisinin "*Hezârân per açip reng ü ziyâdan*" diye yazdığı bir Bektaşî nefesine cevap olarak Yahya Kemal'in bir şiir yazdığı söylenerek Samih Rifat Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 93).

Samim Kocagöz (EÜM 124) (Söke 1916- İzmir 1993) Türk yazar. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitiren Kocagöz 1942'de Lozan Üniversitesinde sanat tarihi ve felsefe derslerini takip etmiş ancak 1945'te öğrenimini yarıda bırakarak Türkiye'ye dönmüştür. Bu sırada çeşitli dergilerde toplumcu sanat anlayışında yazdığı eserleri yayınlanan Kocagöz Sam Amca adlı hikâyesiyle Dünya Hikâye Yarışması'na katılmak üzere Türkiye birinciliğini kazanmıştır. TDK üyeliği, çeşitli liselerde edebiyat öğretmenliği yapmış, bir dönem Türkiye İşçi Partisine katılmıştır. Yazdığı yüz kırk sekiz hikâye ile pek çok ödül ve plaket alan yazar eserlerinde güçlü gözlemleri sayesinde insan ve tabiatla ilgili çeşitli sorunları başarılı bir şekilde dile getirmiştir (Taş, 1998, 1- 10).

EÜM'de 1902'en sona yetişen yazarların memleket içinde seyahat etmedikleri, yetiştiği şehrin şartlarını aradıkları, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar'ı diğerlerinden ayıran şeyin bu olduğu söylenerek Samim Kocagöz'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 124).

Samuel Silvestre de Sacy Ustazade (OATET 189) (Paris 1801- Paris 1879) Fransız şarkiyatçıdır. Şarkiyatçı Sylvestre de Sacy'nin oğludur. 1836'da Mazarine Kütüphanesi müdürü, 1865'te senatör olan Silvestre de Sacy 1861- 1864 yılları arasında Lettres de Madame de Sevigne'yi yayımlamıştır (ML, 1969, 342). Şinasi, Fransa'ya gittiği ilk yıllarda Fransız Akademisi üyesi ve Fransız gazetesi Journal des Debats'in başyazarı olan Samuel Sylvestre de Sacy Ustazade aracılığıyla Ernest Renan, Lamartine, Littre, Pavet de Courteille'le tanışma şansını yakalamıştır (Ergişi, 2012, 209).

OATET'te Şinasi'nin İstanbul'da maliye okurken Reşit Paşa'nın tavsiyesi üzerine meşhur dilci Sacy'nin oğlu Samuel Sacy ile büyük bir Türk dostu olan Lamartine ile tanıştığı söylenerek bir yerde Samuel de Sacy'ye atıf yapılmıştır (OATET 189).

Sarı Saltuk (EÜM 134) (?- 1297/ 1298) Anadolu ve Rumeli'nin fethi esnasında gazalara katılan, kahramanlığı ve velayeti ile daha yaşarken efsanevî bir şahsiyet haline gelen bir Türk kahramanıdır (İA, 1988- 2012, 147).

EÜM'de Yunus Emre'den bahsedilirken Barak Baba, Tapduk Emre, Hacı Bektaş, Sarı Saltuk, Şeyh Ebülvefa gibi pek çok insanın adına sık sık rastlanıldığı söylenilerek Sarı Saltuk'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 134).

Satı Bey (YK 87, 88, 89) (Yemen 1880- Kahire 1968) Eğitimci ve siyasetçidir. Küçük yaşlardan itibaren matematiğe olan ilgisi sebebiyle 'Arşimet' lakabıyla anılan Mustafa Satı Bey 1900 yılında Mülkiye Mektebi'ni bitirmiş, Yanya İdadisinde beş yıl kadar Tarih-i Tabiî öğretmenliği yapmış, daha sonra öğretmenlikten ayrılarak Radkoviç ve Florina'da kaymakamlık görevlerinde bulunmuştur. Dâru mualliminin müdürlüğüne geldikten sonra Avrupa'nın çeşitli ülkeleri ile Anadolu'nun çeşitli illerini kapsayan çeşitli meslekî gezilerde bulunmuştur. Dönemin bakanı ile anlaşamayınca

müdürlükten istifa ederek Suriye'ye geçmiş, buradaki öğrenimin dilini Arapçaya çevirmiş, daha sonra Irak'a geçerek burada milli eğitimin kurucularından birisi olmuştur. 1943'te Suriye'de maarif müsteşarı olmuş, 1946'da Kahire'de, bir eğitim enstitüsünde üç yıl kadar Pedagoji ve Sosyoloji dersleri vermiş ve bu enstitüde profesörlüğe kadar yükselmiştir (Şanal, 2001, 1- 3).

YK kitabında üç yerde Satı Bey'e atıf yapılmıştır. Tefvik Fikret'in Satı Bey'le olan dostluğu, Satı Bey'in Dergâh mecmuasındaki 'Fikret'in Münakaşaları' adlı yazısı ile onun Talim ve Terbiye dergisi bağlamında Satı Bey'e atıfta bulunulmuştur (YK 87, 88, 89).

Satvet Lüftü Tozan (YK 168) (Trebine, Bosna Hersek 1889- İstanbul 1971) Türk siyaset adamıdır. İstanbul'da Mercan İdadisinde okumuş, II. Abdülhamit'e karşı kurulan Cemiyet-i İnkilâbiyenin kurucuları arasında bulunmuş ve bu nedenle tutuklanmış, Prens Sabahattin'in sekreterliğini yapmış, 1908'den sonra İttihat ve Terakkiye muhalefet ederek Halasker Zabitan Hareketi'ni desteklemiş, tutuklandıktan sonra Prens Sabahattin ile Cemiyet arasında aracılık yapması için Fransa'ya gönderilmiş, I. Dünya Savaşı başlayınca Türkiye'ye geri dönmüştür (BL, 1993, 11661).

YK kitabında hocasının son anlarında yanında bulunması sebebiyle Tanpınar Satvet Lüftü'ye atıfta bulunulmuştur (YK 168).

Sigmund Freud (ED 36, 50, 106, 229, 230, 254; EÜM 168, 462, 515; YG 62, 296, 352; MS 99, 150, 255) (Freiberg 1856- Londra 1939) Psikanalizin kurucusudur. 1881'de Viyana Üniversitesinden tıp diploması alan Freud fizyoloji alanında araştırmalar yapmış, bir psikiyatri kliniğinin kadrosuna girerek nöroloji üzerine çalışmış, 1900'de yayınladığı Rüyaların Yorumu adlı kitabı ile büyük bir ilgi toplamıştır. Modern kuramsal psikolojinin gelişiminde en etkili ve en etkili kişilik olmuştur (Hart, 2008: 329- 331).

ED'de Sigmund Freud'a altı yerde atıf yapılmıştır (ED 36, 50, 106, 229, 230, 254). Bu atıflarda kendisine kadar rüyaların edebiyatı beslediği (ED 36), ona göre insanın on beş yaşlarında cinsel duygular beslemeye başladığı (ED 50), Freud, Jung gibi psikologların sanat eserlerini kendi metot ve nazariyeleriyle inceledikleri, edebiyat tarihçilerinin de tek metotla kesin

kararın verilemeyeceğini söyleyip itiraz ettikleri, psikologların bir çeşit araştırma yaptıkları, bunun sanat tarihi olmadığı (ED 106), Freud'un psikanaliz yönteminin XIX. asırdan itibaren ortaya çıktığı, bu yöntemde ruhî hayatın şuurlu ve şuursuz diye ikiye ayrıldığı (ED 229), Hamlet'in öfkesinin esasını öğrenmek için Freud'un Totem ve Tabu adlı eserinin okunmasının tavsiye edildiği (ED 230) söylenmiştir.

EÜM'de Freud'dan sonra başlayan edebiyatın rüyaların insan karakterine zalim bir ayna tuttuğunu gösterdiği (EÜM 168), kendisine kötü davranılan, ölmüş sevgilisinin kızını kaçıran Sylvestre Bonnard'ın Freudçu bir anlayışla kıza âşık olmadığı ve onu sevdiği adamla evlendirebilmek için çok sevdiği kitaplarını sattığı (EÜM 462), Freud ile Bergson'un sırrı insanın kafasında, hayatında aramak gerektiğini öğrettiği bir dünyada yaşanıldığı (EÜM 515) ifade edilerek Sigmund Freud'a üç yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Tanpınar'ın genç bir arkadaşının yazdığı hikâyede Nietzsche'den Freud'a kadar birkaç felsefi sistemin, pek çok sanat teorisinin bulunmasına rağmen eserin yerli bir sıcaklığa ihtiyacı olduğu, Türk edebiyatındaki eserlerin de ne kadar engin tecrübeler, köy kokusuna sahip kişiler tarafından yazılırsa yazılsın kalemlerinden okudukları Frenk kitaplarının sözcüklerinin süzüldüğü (YG 62), Bergson'un zaman düşüncesi, Freud'un insan hayatına getirdiği bazı özel aydınlatıcı noktalardan sonra şiir ve romanın eski dili ve şekli kullanmadığı, bunların Tanpınar'da da çok önemli yeri olduğu (YG 296, 352) ifade edilerek Henri Bergson'a üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de çocukluk dönemini, insan ömrünün eşiği, tüm hayatın dörtte birlik evresi olarak gören modern keşfin Rabelais'ten Freud'a kadar uzandığı (MS 99), çocukluk hayatında kuvvetli bir tesire maruz kaldıktan sonra insanların bir marangoz ya da demirci olduğunu düşündüğü (MS 150), her gün yeni bir ekolün ortaya çıktığı bir dönemde Zeki Faik İzer'in Picasso'nun eserlerini, Lhote'un ışık ve gölge üzerine kurulu gizemli dünyasını, Freud ve Bergson'un bilinçle ilgili teorilerini bir yana bırakarak kendi meraklarının peşinden gittiği ve ancak bu şekilde kendisini kaybetmediği (MS 255) ifade edilmiştir.

Sigmund Spitzer (OATET 132, 332) Doktor. Abdülmecit'i ağır bir hastalıktan kurtaran Spitzer İstanbul Tıp Okulu Anatomi Profesörü iken bir anlaşmazlık sonucu okuldan ayrıldıktan sonra 1857'de önce Viyana Elçiliği Kaçlaryasına, daha sonra Napoli Siyasi Misyon Şefliğine atanmıştır (Güleryüz, 2012, 171).

OATET'te Abdülmecit'in ölüm döşegindeki karısını özel doktoruna ancak yüzü örtülü şekilde gösterecek kadar halkın eleştirisinden çekindiği (OATET 132), Abdülmecit Han'ın yakınındaki insanların, oğlu Murat'ı başa geçirmek istediği, kardeşi Abdülaziz'i hükümdarlıktan mahrum etmesi yolunda ikna etmeye çalıştıkları ve doktoruna göre Abdülmecit'in, Abdülaziz'e karşı suikast düzenlenmesi teklifini reddettiği ve buna izin vermediği (OATET 332) belirtilerek iki yerde Sigmund Spitzer'e atıf yapılmıştır.

Selahattin Bey (OATET 147) Mehmet Ali Paşa'nın damadıdır. Ali Paşa, 1867'de Sultaniye vapuru ile İstanbul'dan Girit'e hareket ederken yanında bulunan kişilerdendir (Türkmen, 200, 236).

OATET'te Babiali'deki "Âmedî hülefâlığına", en önemli aday olan Hafız Müşfik'in yerine Ali Paşa'nın damadını getirdiği ifade edilerek Selahattin Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 147).

Selahaddin Yusuf bin Eyyub (Selahaddin Eyyubi) (ED 190; OATET 412, 413) (Tekrit, Irak 1139- Şam 1193) Eyyubi hanedanının kurucusudur. Hittin Savaşı ile 1187'de Kudüs'ü Haçlılar'ın elinden alarak Kudüs'te 88 yıl süren Hıristiyan egemenliğine son veriş, Hıristiyanların düzenledikleri III. Haçlı Seferi'ni etkisiz hale getirmiş, Mısır, Suriye, Irak, Hicaz ve Yemen etkisi altına almıştır. İslam tarihinin büyük kahramanlarından biri olan Selahattin Eyyubi Avrupalı yazarlar tarafından düşmanların en soylusu olarak tarif edilmiştir (TA, 1946- 1988, 70, 71).

ED' de Namık Kemal'in roman kahramanı olarak halka sunmadan önce Fatih, Yavuz Sultan, Selahattin Eyyubi ile Emir Nevruz'un biyografilerini yayınladığı söylenerek bir yerde Selahaddin Eyyubi'ye atıf yapılmıştır (ED 190).

OATET'te biyografisini 1872- 1873 yılları arasında yazdığı Selahattin Eyyubi'nin (OATET 412) Namık Kemal'e göre İslam birliğinin kahramanı

olduğu (OATET 413) söylenilerek Selahattin Eyyubi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Selim II (YK 161, 162) (İstanbul 1524-İstanbul 1574) Osmanlı tahtının on birinci padişahıdır. Kanuni Sultan Süleyman ile Hürrem Sultan'ın çocuğu olan II. Selim sekiz yıllık iktidar dönemine Batı'ya sefer düzenleyerek başlamış, ülkenin sınırlarını Orta Avrupa'ya kadar genişletmiş, Basra, Bağdat, Kıbrıs ve Tunus'u ülke topraklarına katmış, babası gibi deniz egemenliğine önem vererek ülkesinin denizlerde de egemenliğini genişletmiştir. Döneminde Barbaros, Oruç Reis, Turgut Reis gibi kaptanlar, Sokullu Mehmet Paşa gibi çok güçlü bir vezir, onlarca şahesere imzasını atan Mimar Sinan gibi bir mimar yaşamıştır. Halkına karşı adil davranan, iyi silah kullanan ve usta bir okçu olan II. Selim müzik ile ilgilenmekte, saraydaki musiki çalışmalarına katılmaktaydı (TDÜA, 1983, 4972).

YK şairliği ve içkiyi sevmesi bağlamında iki yerde II. Selim'e yapılmaktadır (YK 161, 162).

Selim III (YK 154; ED 27, 66, 67, 183, 209, 267, 283, 294; OATET 52, 53, 55- 61, 62, 63, 65- 69, 79, 82, 84, 85, 88, 93, 110, 111, 116, 117, 119, 133, 171, 176, 220, 250, 254, 279, 342, 457, 470, 500; EÜM 194, 202, 204, 221, 400, 412, 522; NK 6) (İstanbul 1761- İstanbul 1808) Osmanlı tahtının yirmi sekizinci sultanıdır. İyi bir eğitim gören III. Selim dönemi boyunca iç olaylarla, isyanlarla, ordunun değişimini kabul etmeyenlerle mücadele etmek zorunda kalmış, Zıştovi ve Yaş anlaşması imzalanmış, Nizam-ı Cedid ordusunun planları yapılmış, ayrıca büyüyen dış tehditle de uğraşılmıştır. Bu süreçte Akdeniz'de yeni dengeler kurulmuş, Fransız donanmasına karşı İngiliz donanmasının üstünlüğu kabul edilmiş ve Yunan isyanlarının da ilk tohumları atılmıştır. İyi şiir yazan bir şair ve bestekâr, aynı zamanda hünerli bir hattat olan III. Selim musiki ile uğraşmayı Türk müziğine yeni makamlar kazandıracak kadar sevmiştir (TA, 1946- 1983, 383- 393).

YK kitabında bir yerde III. Selim üzerine gönderme yapılmıştır. Cemiyet hayatı ve politika üzerine düşüncelerini tarih ilmi üzerine odaklayan Yahya Kemal'in "*III. Selim hendese, istihkâmcılık öğreneceği yerde siyasi*

tarih öğrenseydi ne olurdu?" sorusu bağlamında III. Selim'e atıfta bulunulmuştur (YK 154).

ED'de Balzac ve Dickens'in İstanbul'dan III. Selim'in Napoleon'a hayran olduğu ve onu örnek aldıkları (ED 27, 67), halkın III. Selim'in sevdiği, onun tahttan indirilmesi üzerine Rumeli'den bir ordunun geldiği, III. Selim'in öldürüldüğü ve tahta II. Mahmut'un geçtiği, amcasının III. Selim'den yenilik fikrini aldığı (ED 67, 183), Türk nesrinin XIX. yüzyılın başında III. Selim döneminde değişmeye başladığı (ED 209), dil sorununun Tanzimat'tan önce III. Selim ve II. Mahmut döneminde ortaya atıldığı (ED 267), sarayın eski şiire girmesinin III. Mehmet'ten sonra biraz kesildiği, III. Selim ve II. Mahmut devrinde tekrar edebiyata girdiği (ED 283), Yahya Kemal'in "*Benim tab'-ı selîmim bâde-i gülgûna mâildir* (Selim-i Sâlis)" dizesini çok sevdiği (ED 294) söylenerek III. Selim'e sekiz yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te III. Selim'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 52, 53, 55- 61, 62, 63, 65- 69, 79, 82, 84, 85, 88, 93, 110, 111, 116, 117, 119, 133, 171, 176, 220, 250, 254, 279, 342, 457, 470, 500). Bu atıflarda III. Selim'in şehzadeliği döneminde Fransız kralı XVI. Louis ile gizli gizli savaştığı, İshak Bey adındaki yardımcısı sayesinde Avrupa hakkında bilgi edindiği, tahta çıkınca bastıracağı sikkelerin desenlerini kafes arkasındaki yalnızlığında çizdiği, III. Mustafa ve I. Abdülhamit devirlerindeki yenilik fikirleriyle yetiştirdiği, ıslahat hareketlerine devlet adamları arasında yaptığı bir anketle başladığı, hükümdarlığının ilk senelerinde adaleti sağlamak ve maliye işlerini düzeltmek için bir danışma meclisi kurduğu (OATET 52), 1792 yılında devlet düzenine dair görüşleri bir tasarı şeklinde kaleme alması için Koca Yusuf Paşa'ya emir verdiği (OATET 53), XVII. ve XVIII. yüzyıl Avrupa'sında olduğu gibi çağdaş teknik ve donanımlar ile bir ordu kurmak ve bu ordunun vasıtasıyla mutlak bir güç elde etmek istediği (OATET 55), imparatorluğun iç meseleleriyle ilgili konularda kendisine Hüseyin Paşa, Abdullah Molla gibi yardımcıları bulduğu (OATET 56, 57, 58), III. Selim döneminde Fransız İhtilali'nin sonuçları nedeniyle ülkeye gelen yabancıların sayısının bir kat daha arttığı ve bunlarla olan ilişkilerin yoğunlaştığı (OATET 59), Osmanlı'ya gelen yüksek vazifeli mülteciler ile Garp kültürünün daha yakından tanındığı, bunlardan d'Ohsson ve Miller gibi kişilerin Osmanlı'daki örf, gelenek, manzara ve kıyafet gibi konularında araştırmalar yaparak eserler ortaya çıkardıkları (OATET 60), III.

Selim'in İstanbul'da yeniliği kadınlar vasıtasıyla yaymaya çalıştığı, bunun için Hatice Sultan sarayını yaptırdığı, eski zevk ve genel hayat tecrübelerinin yabancı unsurlarla birleşerek Batı'ya doğru yaklaşılmaya çalışıldığı, musikinin, Bektaşiliğin bu dönemde çok geliştiği (OATET 61) ancak yine de yenilik konusunda ortamın karışık olduğu, özellikle Vehabî isyanı ile Medine'nin isyancıların eline geçmesi ve hac yolunun kapanması gibi olaylar sonucunda halkı karamsar bir hava sardığı, devrin tarihçileri arasında umutsuz yazışmalar olduğu (OATET 62), kökleri çok eskilere dayanan bu olumsuz olayların çözülebilmesi için III. Selim'in çok daha farklı yapıda birisi olmasının gerektiği (OATET 63), II. Mahmut'un yenilik fikrini, bir süre aynı kafeste kaldığı III. Selim'den aldığı konusunda tüm kaynakların müttefik olduğu (OATET 65, 110), II. Mahmut'un dönemindeki sadrazamlara ve devlet adamlarına güvenemediği, bu nedenle siyasi terbiyesi ve tecrübesi olmayan, III. Selim döneminde görev almış Halet Efendi gibi devlet adamlarıyla çalışmak zorunda kaldığı (OATET 66, 67), III. Selim devrinin sonlarına doğru Avrupa teşkilatına dair bir tasarı veya sefaretnamelerden, yabancı devlet sefirlerinden ve Osmanlı'da yaşayan ihtilal serpintisi yabancılardan öğrenilen şeylerin yavaş yavaş uygulanmaya çalışıldığı, ordunun ihtiyaçlarının öncelikli tutulduğu, Avrupa'ya öğrenci gönderildiği, fabrikalar kurulduğu, devlet mekanizmasının yeniden düzenlendiği, devlet bürolarının yeniden yapılandırıldığı, bütün alanlarda yenilik çalışmalarının görüldüğü (OATET 68, 69), Enderunlu Vasıf'ın III. Selim için yazdığı Ramazaniye'sinin Nedim'in Ramazaniye'sinin başka planda gelişmiş hâli olduğu (OATET 82), Enderunlu Vasıf'ın III. Selim döneminde yazdıklarına bakıldığında Enderunun mahremiyetinin açığı bir şekilde görüldüğü (OATET 84), III. Selim döneminde sarayda Karagöz ya da bir tür ortaoyununun moda olduğu, taklidin ise sarayda her zaman bir eğlence türü olarak bulunduğu (OATET 85), İzzet Molla'nın onun döneminde yaşadığı (OATET 88), "mehtap" redifli kasidesini III. Selim'e sunduğu (OATET 93), Asım'ın tarihinde III. Selim'in ıslahat hareketlerini iflas ettiren tecrübesizlikleri ve Musa Paşa ile Atullah Efendi'nin döndürdükleri dolapları aynı nefretle yazdığı (OATET 111), Cabi İsmet Bey tarihinin III. Selim dönemi hakkında başka kaynaklarda bulanmayan bazı ayrıntılar vermesi ve hadiselerin halka aksediliş şeklini göstermesi nedeniyle değerli olduğu (OATET 116), III. Selim'in sırkatibi Ahmet Bey'in

ruznamesinden sonra Türk edebiyatındaki ilk önemli journal'in Abdülhak Molla'nın "Tarih-i İvâ" adlı eseri olduğu (OATET 117), mütercim Asım'ın III. Selim döneminde Burkan-ı Katı adlı sözlüğü Türkçeye çevirdiği (OATET 119), III. Selim döneminde Boğaziçi'nin moda olmaya başladığı (OATET 133), Osmanlı'nın 1174'ten sonraki uyanış evresi ile 1826'daki kesin hareket arasında, III. Selim'in on sekiz yıllık kısa rönesansının çok önemli olduğu (OATET 171), Cevdet Paşa'nın tarihinde III. Selim'in mizacını anlattığı sayfalar gibi yerlerin eski nesrin aslına hiç benzemeyen son şaheserleri olduğu (OATET 176), III. Selim'in rönesansını devlet adamlarının ve ocağın kuşkularının boğduğu (OATET 220), III. Selim ve II. Mahmut'tan sonra Şinasi'nin Tercüman-ı ahvâl'in beyannamesi ile dil meselesini ortaya atığı (OATET 250), Bektaşiliğın dağıtılmasından sonra Mevleviliğe karşı III. Selim'in devrinden beri gösterilen ilginin bir kat daha arttığı (OATET 254), III. Mustafa ve III. Selim dönemlerinde sarayda tiyatroya karşı bir ilginin henüz oluşmadığı (OATET 279), Namık Kemal'in dedesi Şemsettin Bey'in III. Selim tarafından çok sevilmesine rağmen ona ihanet ederek herkesi şaşırtdığı (OATET 342), Ahmet Mithat Efendi'nin en önemli tarihi romanlarının III. Selim devri yenilikleriyle Kabakçı isyanını ele aldığı Yeniçeriler ve Dünyaya ikinci geliş adlı romanları olduğu (OATET 470), Namık Kemal'in Lale Devrinden III. Selim ve IV. Mustafa zamanlarına kadar ikbalin her türlü meyvesini tatmış ve siyasi tecrübenin her türlü dersini almış bir ailenin son halkası olduğu (OATET 500) ifade edilmiştir.

EÜM'de III. Selim'e yedi yerde atıf yapılmıştır (EÜM 194, 202, 204, 221, 400, 412, 522). Bu atıflarda Namık Kemal'in Akif Paşa'nın Tabsıra'nı III. Selim asrının başı ile II. Mahmut döneminin sonu arasındaki devrin dilinin Şinasi edebiyatına gelene kadarki edebiyatın en güzel örneği olarak gösterdiği (EÜM 194), Ahmet Cevdet Paşa'nın tarihinin III. Selim döneminin kısa rönesansını, Mısır ve Yunan işlerini, halkın yaşadığı metcezirlerin hepsini kapsadığı (EÜM 202), bu anlatılanların eski nesrin son şaheseri olduğu (EÜM 204), Namık Kemal'in akrabalarından Şemsettin Bey'in III. Selim'in mukarriplerinden olduğu (EÜM 221), "çağı olmayan" İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın eserlerinde II. Mahmut'un kuluç alayını, Kamil Paşa'nın sadrazamlığını aynı senenin aktüel olayları gibi büyük bir ciddiyetle verdiği (EÜM 400), Tanzimat'taki Boğaziçinin yarım asır önceki manzarasının

yanında çok bozulmuş ve karışmış bir zevke büründüğü, erkeklere Theophile Gautier'in buluşuyla kırmızı mühürlü şarap şişelerine benzeyen fesin ve istanbulinin devrinde Itri'nin, Eyyübi Bekir Ağa'nın, Dede Efendi'nin, III. Selim'in zevk bütünlüklerinin bulunamadığı (EÜM 412), III. Selim devrinin kibar hayatına dekor teşkil eden Boğaziçi ve Boğaz mehtabının Şeyh Galip'in şiirini yer yer renklendirdiği (EÜM 522) ifade edilmiştir.

NK'de Namık Kemal'in akrabalarından Şemsettin Bey'in III. Selim'in mukarriplerinden olduğu ifade edilerek III. Selim'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 6).

Selim Bey (OATET 359) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

OATET'te İbret gazetesinin 5 Nisan'da kapatılmasından sonra Akka'ya sürgün edildiği söylenerek Selim Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır.

Selim-i Evvel (Selim I, Yavuz Sultan Selim) (ED 25, 87, 103, 190; (OATET 41, 272, 412, 413, 415, 417) (Amasya 1466- Çorlu 1520) Osmanlı sultanlarının dokuzuncusu ve İslam halifelerinin yetmiş dördüncüsüdür. Küçük yaştan itibaren Kuran, fıkıh, hadis, tefsir, Farsça, Arapça, fen bilimleri eğitimi almış, babası II. Bayezid tahta geçince askeri sevk ve idare ile devlet yöneticiliğini öğrenmesi için Trabzon'a vali tayin edilmiştir. 1512'de babasının yerine tahta geçen Yavuz Sultan Selim'in ilk seferi Osmanlı için tehlike arz ettiğini düşündüğü Safeviler üzerine yapmış ve Fırat'tan Azerbaycan'a, İran içlerine kadar Osmanlı sınırlarını genişletmiştir. Memlûklüler ve Mısırlılarla yapılan savaşlardan sonra tüm Arap ülkeleri Osmanlı'nın himayesine girmiş, bunun sonucunda da Mekke ve Medine emiri mukaddes şehirlerin anahtarlarını Yavuz Sultan Selim'e takdim etmiştir. Ömrü devletine hizmetle geçen sultan döneminde sanatkârlara önem vermiş, onları himaye etmiştir. Kendisi de güçlü bir şair olan Yavuz Sultan Selim ihtişam ve debdebeye ehemmiyet vermez, sadeliği sever ve sade giyinirdi (ML, 1969, 154, 155)

ED'de Verlaine'in prenslerin eğlencesine ait Fetes Galantes adında bir kitap yazdığı, Yahya Kemal'in de Lale Devrinin fetes galantes'ini hazırlamak istediği ancak Lale Devrinde sınırla kalmayarak Çaldıran'la Yavuz Sultan Selim devrine kadar gittiği (ED 87), Yahya Kemal'in bir tarafının da epik

olduğu, Niğbolu Zaferi'ni kullanarak Yavuz Sultan Selim'in üzerine bir destan yazdığı (ED 103), Namık Kemal'in roman kahramanı olarak halka sunmadan önce Fatih, Yavuz Sultan, Selahattin Eyyubi ile Emir Nevruz'un biyografilerini yayınladığı (ED 190) söylenerek Yavuz Sultan Selim'e üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Batı ile ilişkilerin daha eskiye dayanmasına rağmen Yavuz Sultan Selim'in İran seferinden eski Müslüman sanatlar geleneğinin oradan getirdikleri ile kazandığı hız gibi sebeplerle Osmanlı'ya kısa süren tesirlerden başka sonuç vermediği (OATET 41), Namık Kemal'in Selim gibi vatan kurucu padişahlara ilham ile mezarlar yapmadan önce piyeslerindeki kahramanlar için mersiyeler yazdığı (OATET 272, 412, 413, 415, 417) söylenerek Yavuz Sultan Selim'e altı yerde atıf yapılmıştır.

Seyranî (ED 282; OATET 102, 105, 106, 107, 108, 109, 136) (Kayseri 1807- Kayseri 1866) Halk şairidir. Medrese öğrenimi gören Seyrani İstanbul'da yaşamış, Anadolu'yu gezmiş, âşık toplantılarına katılmış, tasavvuf konularını, tekke edebiyatını öğrenmiş, Alevi-Bektaşî tekkelerine girmiştir. Seyrani, XIX. yüzyıl halk şiiri ile tekke şiirini birleştirerek dönemin sosyal, ekonomik hayatını eserlerine yansıtmıştır (ML, 1969, 237).

ED'de Hıristiyanlıkta heykelin yasaklandığı ancak daha sonra yapılmaya başlandığı, Türk sanatında ise resmin dille yapılmasından dolayı resim çığırının açılmadığı çünkü Yunus'taki kabirlerin açılmasının, Askerî'deki Deccal tasvirinin ve Seyranî'nin dışında vizyonun bulunmadığı söylenerek bir yerde Seyranî'ye atıf yapılmıştır.

OATET'te Seyrani ve ondan sonra gelen şairlerin büyük toplumsal hadiselerin tesirlerini şiirlerine yansıttıkları (OATET 102), 1839- 1861 yılları arasında İstanbul'da bulunduğu ve yazdığı hicivlerin sonucundan korkarak memleketi olan Develi'ye kaçarak orada öldüğü söylendiği, II. Mahmut ve Tanzimat'ın getirdiği yenilikler yüzünden doğan huzursuzluğun şairi olarak kabul edilebileceği (OATET 105), tasavvufi ve aşk şiirlerinin doğrudan doğruya geleneğin devamı olduğu, Seyrani'de Zihni ya da Dertli'deki şekil ustalığının bulunmadığı, ondaki isyan hissini zaman zaman daha geniş ve kuvvetli hayallerde ifadesini bulduğu (OATET 106), Bektaşî geleneğinde yetişen, aruz şiirinin tekniğini az çok tanıyan dindar ve cezbeli Seyrani'nin

şiiirlerinde adaletin yokluğuna isyan ettiği, onun asıl kudretinin âşık tarzının yorulmuş olan dilini günlük işlere döndürerek hiç beklenmedik şekilde tazelemiş olmasından geldiği (OATET 107), şiiirlerinin daha sonraki saz şairleri ile karışmış olabileceği (OATET 108), Mıgırđıç Cezayirliyan'ın defterinin, şair Seyrani ile başlayan şikâyet ve sızlanmanın mukaddimesi olduğu (OATET 136) belirtilerek Seyrani'ye yedi yerde atıf yapılmıştır

Selim Giray I (Hacı) (YK 153) (?- Bahçesaray 1704) Kırım hanıdır. Bahadır Giray'ın oğlu olan Selim Giray, Adil Giray'ın ölümu üzerine tahta geçmiştir. Kamanıçe kuşatmasından sonra Podolya eyaletini Osmanlı devletine bırakan Bucaş anlaşmasının imzalanmasını sağlamış, Rus kuşatmasından onu Kırım hanlığından edecek olan Doroşenko'yu kurtarmış, Eflak ve Boğdan'ı ele geçirmeye çalışan Lehistan kralı Jan III Sobieski'yi yenmiş, Kırım üzerine yürüyen büyük Rus ordusunu bozguna uğratmış, pek çok başarılı askeri olaya imzasını atmıştır. Kırım hanlığından çeşitli sebeplerle dört kez azledilmiş olsa da görevine geri getirilen Selim Giray'ın ölümu üzerine yerine oğlu Gazi Giray III geçmiştir (BL, 1992, 10336).

YK kitabında bir yerde Selim Giray'a atıfta bulunmaktadır. Yahya Kemal, III. Kosova Muharebesi kahramanı Selim Giray için küçük bir destan parçası yazdığını ancak bitiremediğini söyleyen Tanpınar bu bağlamda Selim Giray'a gönderme yapmıştır (YK 153).

Selim Nüzhet Gerçek (OATET 148, 278) (İstanbul 1891- İstanbul 1945) Gazeteci, yazar. Cenevre Üniversitesini bitirdikten sonra çeşitli illerde öğretmenlik yapan Gerçek 1922'de İleri gazetesinde gazeteciliğe başlamış, Darülbedayide rejisörlük, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğünü kurarak burada uzun süre müdürlük yapmıştır. Tercüme ve adaptasyon eserleri dışında daha çok basın ve tiyatro tarihi konularında çalışmaları bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 326).

OATET'te 1839- 1856 yıllarında ilk örnekleri görülen tiyatronun Ceride-i Havadis koleksiyonlarının yanı sıra, Gerçek gibi kişilerin çalışmalarından da takip edilebileceği söylenerek Selim Nüzhet Gerçek'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 148, 278).

Selim Sırrı Tarcan (MS 132) (Mora, Yenişehir 1874- İstanbul 1957) Eğitimci, yazar. Mühendishane-i Berri-i Hümayunu mülazım (teğmen) olarak bitiren Tarcan Galatasaray Lisesinde aletli jimnastik çalışmaları yapmış, 1908'de İsveç'e yüksek beden eğitimi öğrenimi için gönderilmiş, bir süre askeri okullarda, beden eğitimi ve eskrim öğretmenliği yapmış, daha sonra Yüksek Öğretmen Okulunda beden eğitimi öğretmeni olmuştur. 1910-1930 yılları arasında Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi Başkanlığı görevinde bulunmuş, spor ve beden eğitimi konusunda kırkın üzerinde kitap yayımlamıştır (TDEA, 1977- 1998, 254).

MS'de Tanpınar'ın Yüksek Muallim Mektebindeki hocalarından olduğu belirtilerek Selim Sırrı Tarcan'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 132).

Serghei Mikraïlovitch Eisenstein (Sergey Ayzenshtayn) (EÜM 113) (Riga 1898- Moskova 1948) Sovyet film yönetmeni ve sinema kuramcısıdır. Küçük yaşlarda Fransızca, Almanca ve İngilizceyi çok iyi bir şekilde öğrenen Ayzenshtayn Petersburg İnşaat Mühendisliği Enstitüsüne gitmiş, bazı mimarlık kurslarına devam etmiş, 1917 Şubat Devrimi'nde Kızıl Ordu'ya katılarak burada tiyatro direktörlüğü, afişçilik ve yönetmenlik gibi görevlerde denemeleri olmuş, ordudan sonra da sanatla ilgilenmeye devam etmiş ve tiyatro eğitimi almıştır. Doğu dilleri ve kültürleriyle ilgili yaptığı çalışmalar sonucunda kurgu çalışmalarının temelini oluşturmuş, antropoloji, din ve psikoloji ile ilgilenerken insanların algı ve tepkilerini incelemiş, bu sayede oluşturduğu sinema teorileriyle çağdaşlarını ve daha sonraki sinemacıları etkilemiştir. SSCB'deki sinema kuruluşlarının pek çoğunun kurucu olan Ayzenshtayn katıldığı devrimci etkinliklerde sinemanın önemini vurgulamıştır (TDA, 1983, 543- 546).

EÜM'de Eisenstein'in asıl eserini verdiği ve şöhretini yaptığı yıllarda Rusya'da bulunan Nazım Hikmet'in şiirindeki sinema tesirinin incelenmesi gerektiği söylenerek Serghei Mikraïlovitch Eisenstein'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 113).

Silvio Pellico (EÜM 232, 248) (Saluzzo 1789- Torino 1854) İtalyan yazardır. Özel öğretmen olarak çalışırken 1818- 1819 yıllarında Il occiatore (Arabulucu) adlı dergiyi yönetmiş, daha sonra Carbonari (Kömürcüler) adlı

gizli birliğe girmiş, 1820'de ölüme mahkum edilmiş ancak on yıl sonra affa uğramış, bundan sonra kendisini dine ve mistisizme vermiştir. Yazmış olduğu romantik şiir ve trajediler arasında Dante'nin de canlandırmış olduğu Francesca da Rimini önemlidir. Ayrıca Le mie Prigioni (Hapislerim) adlı eserinde hapisanede yaşadığı günleri canlı ve etkili bir dille anlatmıştır (TA, 1946- 1983, 461, 462).

EÜM'de Namık Kemal'in Magosa'da yazdığı Meprizon Muahezenamesi'nde, Rezaizade'nin Terakki gazetesinde Fransızcadan tercüme ettiği Pellico'nun Mes Prisons adlı eserini eleştirdiği söylenerek Silvio Pellico'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 232, 248).

Sinan Paşa (OATET 32) (1440?- 1486?) Âlim ve yazardır. Köklü bir ailenin çocuğu olan Sinan Paşa iyi bir eğitim almış, çeşitli medreselerde müderris olarak çalışmış, Sahn müderrisliği ile Hâce-i sultanî olmuş, 1476'da veziriazamlığa kadar yükselmiştir. Fatih devrinin en önemli âlimlerinden olan Sinan Paşa pek çok konuda eser vermiş, tasavvufla da ilgilenmiştir. Üç dilde şiir söyleyebilen Sinan Paşa daha çok nesri ile tanınmıştır ancak onda da şiir lezzeti bulunmaktadır (TDEA, 1977- 1998, 19, 20).

OATET'te Naima, Evliya Çelebi gibi kişilerin her ne kadar nesri bir ifade vasıtası salsalar da onun gibi tam manasıyla bir üsluba sahip olmadıkları söylenerek Sinan Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 32).

Sokrat (Sokrates) (ED 50, 235; OATET 23; EÜM 224, 477, 513; NK 9; MS 115, 136, 139, 233) (Alopeke, Attike MÖ 470-Atina MÖ 399) Yunan filozoftur. Hiçbir eseri bulunmayan filozofun hayatı hakkında doğrudan bilgi veren bir kaynak bulunmamakla birlikte Aristophanes'in Nephelai (Bulutlar) adlı oyunu, Eflatun'un Sokrates'in Savunması (Apologia), Kriton, Phaidon, Şölen (Symposion), Theaitetos adlı eserleri, Ksenophon'un Apomnemoneumata'sı (Hatıralar), Phaidon isimli filozofun diyaloglarının bazı parçaları, Aiskhines'in verdiği bazı bilgiler yer almaktadır. Bu kaynaklarda onun yaz kış sırtında harman, sokaklarda yalın ayak dolaşan, sağlam yapılı biri olarak anlatılan Sokrat özellikle gençlere düşünmeden edindikleri eğitimi yıkmak ve kişinin kendi başına düşünmesini sağlamak için sorular sormaktaydı. Önyargılardan kurulu bilgiyi yıkmaya, onun yerine insanın kendi

kendine elde ettiği bilgiyi koymaya yönelen Sokratik istihza gelenekleri sarstığı ve gençlerin ahlakını bozmayı amaçladığı gerekçesiyle Sokrates'in ölüme mahkm edilmesine yol açmıştır (ML, 1969, 434, 435).

ED'de "*Ben, insan olmak istiyordum; fakat bir gün deniz kenarında acayip bir madde buldum ve bunu merak ettim; eşyanın sırrını aramak istedim ve feylesof oldum.*" dediği (ED 50) ve Tefvik Fikret'in Sokrat, Promete, Buda gibi kahramanları şiirlerinde kullandığı (ED 235) söylenerek Sokrates'e iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te bir yerde Sokrat'a atıfta bulunulmuştur. İskender, Eflatun, Aristo, Sokrat gibi Yunanlı filozofların İslamiyete beğenildiğini söyleyen Tanpınar İslmı değilse bile Allah'ın birliğine imanı önceden bulmuş kimseler olduğunu söyleyerek bu bağlamda Sokrat'a atıf yapmıştır (OATET 23).

NK'de Namık Kemal'in bir yazısında kendisini Sokrat'a benzetmesine rağmen herhangi bir felsefi sisteme dhil olmadığı ifade edilerek Sokrat'a bir yerde atıf yapılmıştır (NK 9).

MS'de Sokrat'ın yaptığı işi İnönü'nün kuvvetli realite duygusu ve imanıyla yapmaya çalıştığı, bu nedenle gençlerin onu çok sevdiği (MS 115), meseleleri basite indirgemesini bilen Hasan Ali Yücel'in bu özelliğinin Sokrates'e olan sevgisinden kaynaklanmış olabileceği (MS 136), Sokrat'ın işinin aslında bir ğretim davası olduğu (MS 139) ifade edilmiştir.

Sokullu Mehmet Paşa (EM 216) (Sokol, Bosna 1505- İstanbul 1579) Osmanlı devlet adamıdır. Devşirme yöneticilerden olan Sokullu Mehmet Paşa bir süre eğitim gördükten sonra devletin çeşitli kurumlarında görevlendirilmiş, daha sonra yükselerek Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı Donanmasının Kaptan-ı Deryalığını ve bunun yanı sıra Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat devirlerinde Osmanlı'nın sadrazamlığını yapmıştır. Hem Osmanlı İmparatorluğu'nun zirvede bulunduğu dönemi simgelemesi itibariyle hem de icraatları, projeleri ve kişiliği nedenleriyle en büyük Osmanlı sadrazamlarından biri olarak kabul edilir (Bacak, 2011).

EM'de Namık Kemal'in Cezmi adlı romanında Cezmi'yi ana kahraman olarak almasındaki asıl sebebin Sokullu'nun ölümü ile devletin içinde başlayacak olan karışıklık devrinin geniş ve canlı bir tablosunu

göstermek olduğu ifade edilerek Sokullu Mehmet Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 216).

Sophocles (Sophokles) (YK 61, 118; ED 133, 289; MS 138, 187) (Kolonos MÖ 496 ya da 494-Atina 406) Yunan trajedi şairidir. İyi bir eğitim gören, dönemin önemli şair ve müzisyenlerinden dersler alan Sophocles MÖ 468 yılına doğru tiyatroya başlamış ve ömrü boyunca sahneye bağlılığını korumuştur. 443'te hellenotamiai, yani federal hazinenin bir yıl seçilen on yöneticisinden biri, MÖ 411'de ise halkın on komserinden biri olmuştur. Günümüze Ajas, Trakhis, Antigone, Kral Oidipus, Elektra, Philoktetes, Oidipus Kolonos'ta günümüze kadar ulaşan şiirlerindedir. Sophokles trajedisinin çıkış noktası, daha önce benzeri görülmemiş bir bireyin lanete uğramış da olsa tanrının oyuncağı da özgürlüğünü yitirmemesi, bütün acılara direnmesi üzerine kuruludur (BL, 1992, 10683).

YK kitabında iki yerde Sophocles'e atıf yapılmıştır. Bu atıflardan ilki tercümelerin dilinin aslına uygunluğunun eleştirisi (YK 61) ile ilgiliyken, ikincisi ise Sophocles'den yirmi yaş küçük Racine'e bazı tarihçilerin romantik gözüyle bakması bağlamındadır (YK 118).

ED'de Aiskhylos'tan önce tiyatronun bir kalıp olduğu, Aiskhylos, Sophokles, Euripides'in elinde mitlerden, dini ayinlerden yararlanılarak bu tiyatroların hazırlandığı (ED 133), eski Yunan sanatının ölçü sanatı olduğu, Yunan heykeltıraşlığına ve mimarisine romantik denemeyeceği, destan olması nedeniyle İlyada ve Odyssea'da yer yer romantizmin bulunmasına rağmen Sophokles'e romantik denilemeyeceği (ED 289) söylenilerek Sophokles'e iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de şiirde yeni olan şeyi güzel olarak kabul eden Tanpınar'ın Baki, Nedim, Ronsard ve Sofokles'in hâlâ yeni olduğunu düşündüğü ifade edilerek Sofokles'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 324).

MS'de Hasan Ali Yücel'in gerçekleştirdiği tercüme işi sayesinde kütüphanelerde Sophokles ile Goethe'nin, Ibsen ile Descartes'in birlikte bulunduğu (MS 138), yerli tiyatroyu gerçekten anlayabilmek için öncelikle Sophokles, Shakespeare, Racine'in tekniğini öğrenmek gerektiği (MS 187) ifade edilerek Sophokles'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Stanislas Marie Maillard (EÜM 491-492) (Gournay-en-Bray 1763-Paris 1794) Fransız siyaset adamıdır. Bastille'in ele geçirilişine katılmış, Ekim 1798'de Parisli kadınları Versailles'a sürüklemiş, Eylül 1792 kırımları sırasında olağanüstü bir mahkeme kurarak halkın öfkesini Abbaye'de yatıştırmaya çalışmıştır. Bu olaylardan sonra mahkemeye çıkarılan Maillard serbest bırakılmış, kendisi de daha onra adını değiştirmiştir (ML, 1969, 253).

EÜM'de Fransa'daki Eylül ihtilalinin adliye bakanı olduğu ve muhtemelen onun görevlendirdiği Stanislas Maillard adlı bir adamın bir çeşit halk mahkemesi kurarak Gazotte dâhil pek çok insanı kurtardığı söylenerek Stanislas Marie Maillard'a iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 491, 492).

Stephan George (EÜM 39; MS 82) (Bingen 1868- İsviçre 1933) Alman şair ve çevirmendir. Küçük yaşta Norveççe, İtalyanca, Fransızca, Yunanca ve Latince öğrenen George Ludwig-Georg Lisesini bitirdikten sonra dünyanın pek çok yerini gezmiş, 1889'da gittiği Paris'te Verlaine, Mallarme, 1891'de gittiği Viyana'da ise Hugo gibi şair ve yazarlarla tanışmış, Mallarme'nin sadece on iki kişiyi çağırdığı ünlü Salı akşamı toplantılarına katılmış, Berlin, Roma ve Münih Üniversitelerinde felsefe ve sanat tarihi derslerini takip etmiştir. Ses uyumunun ve simgelerin abartılı kullanması nedeniyle okunması olanaksız şiirler yazan George biçimciliğe tutku ile bağlıdır. Ayrıca Baudelaire, Verlaine, Dante gibi önemli isimlerden çeviriler yaparak Alman edebiyatına katkıda bulunmuştur (TDÜA, 1983, 2349).

EÜM'de Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser sayılabileceği söylenerek Stephan George'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 39).

MS'de Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser sayılabileceği ifade edilerek Stephan George'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 82).

Stephane Mallarme (YK 31, 33, 64, 132, 137; ED 33, 51, 76, 77, 80, 86, 92, 102, 104, 131, 211, 213, 221, 224, 225, 226; EÜM 39, 64, 110, 148, 158, 184, 285- 287, 289, 329, 336, 367, 451, 452, 454, 457, 481; YG 306,

335, 352; **MS** 82, 88, 89, 145 179, 188, 228) (Paris 1842-Valvins 1898) Fransız şairdir. Sembolizm akımının öncülerindedir. 1960 senesinde liseyi bitiren Mallarmé bu dönemde Baudelaire'in *Fleurs du mal* (Elem Çiçekleri) adlı yapıtından etkilenerek ilk şiirleri yazmaya başlamıştır. Çok beğendiği Edgar Aallen Poe'yu daha iyi anlayabilmek için İngilizce öğrenmeye başlamış, İngiltere'de İngilizce öğretimi alanında yeterlilik belgesi almış ve Fransa'ya geri döndüğünde çeşitli okullara öğretmenlik yapmıştır. 1880'den sonra her Salı Paris'teki evinde Parnas Okulunun önderi ve kurucusu sayılan Théodore de Banville, Auguste Villiers de l'Isle-Adam gibi dostlarıyla toplantılar düzenlemiştir. Verlaine'in *Les poètes maudits* (Lanetlenmiş Şairler) ve Huysmans'ın *A rebours* (Tersine) adlı eserlerinde yazdıklarıyla birden bire üne kavuşan Mallarmé genç simbolist şairlerin ustası olarak görülmeye başlanmıştır. Mallarmé nesnelere özünü ilgilendirmiş, gerçek ve kalıcı olan soyut düşüncelere yönelmiştir. Şiirleri giderek daha zor anlaşılır hale gelen Mallarmé sıradan, gündelik olayları küçümsemiş, şiir dilini sadece konuyla ilgili olanların anlamasını istemiş, kavramları simgelerle anlatma yoluna gitmiştir. Her kutsal olay gibi şiirin özünde de kapalılık ve anlaşılmazlık bulunmaktadır (TDA,1983, 3713, 3714).

YK kitabında beş yerde Mallarmé'ye beş yerde atıfta bulunulmuştur. Yahya Kemal'in Mallarmé'den etkilendiğini söyleyen Tanpınar şiir teknik ve görüşlerinin birbirine çok yakın olduğunu dile getirmektedir (YK 31, 64). Diğer atıfta ise Valéry, Mallarmé, Moréas, Gide'nin Fransız şiiri için anlamı neyse Türk şiiri için de Beyatlı'nın anlamının aynı olduğu, yeni ve milli olanın sembolü haline geldiği söylenmektedir (YK 33). 132 ve 137'deki atıflarda ise Tanpınar hocasının şiirindeki imgeleri (su, musiki) incelerken Mallarme'ye gönderme yapmaktadır.

ED'de Stephane Mallarme'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 33, 51, 76, 77, 80, 86, 92, 102, 104, 131, 211, 213, 221, 224- 226). Bu atıflarda XIX. asırda romanını etkileyen Anatole France'ın Valery ve Mallarme'nin şiirlerini sevmediği (ED 33), şair Mallarme ve ressam Gauguin'in devirde ve sensibilitede birleştiği, şiiri hislerin sanatı zannettikleri, bu nedenle şiirin öğretilmeyeceğini savundukları (ED 51), Baudelaire'in *Fleurs du Mal*'i yayımlamaya başladığı dönemde simbolist devrin şairlerinin de oluşmaya başladığı, Flaubert ve Goncourt'un edebiyatın içinde yoğrulurken Mallarme

ve Verlaine'in yeni doğduğu (ED 76), sembolizmin aslında Mallarme'de doğduğu ancak kendisini parnas zannettiği (ED 77), Yahya Kemal'in 1903'te Paris'e eğitim için gittiğinde Fransız sembolist şairlerinin pek çoğunun öldüğü, havada Verlaine ve Henri de Regnier'in olduğu, onun Mallarme ve Valery'nin etkisinde kaldığı (ED 80), Mallarme'nin bir şiirinde "Kayalar, mercan adaları, rüzgârlar, ilim, altın, fırtına, ne çıkarsa çıksın, bu yolculuğa razıyım." dediği (ED 86), harici nağme olan vezne Mallarme'nin "resmi mısra, nağme" dediği, ressam Degas'a "*Biz kelimelerle yazarız, fikirlerimizle değil.*" diye cevap verdiği (ED 131), onun estetiğinin musikinin servetinin şiire nakledilmesiyle meydana geldiği, şiirle doğrudan doğruya alakalı olan chant ve ahengin Mallarme'de bulunmadığı, Wagner musikisinin düzende sembolizme tekabül ettiği, Mallarme'nin bunu "*Kelimeyi yıkıp gündelik temaslardan çıkarırım*" diyerek açıkladığı, gülsuyunu "güllerin ihtiyarlığından alınmış koku" olarak gördüğü, hayatının sonuna kadar tek bir manzumeyle uğraştığı, nesri bir dantel hâline getirdiği, on dört mısralık Kuğu Sonesi'ni "i" harfi üzerine kurduğu (ED 211), Baudelaire ve Mallarme'den sonra saf şiirin üçüncü ayağı olan Poe'nun "Ben manzumeyi baştan sona kafamda yazar, sonra kâğıda geçiririm." dediği, Baudelaire'in vasıtasıyla Mallarme ve Valery'nin Poe'nun çırakları olduğu (ED 213), sembolizmin ona asıl hızını veren kişi olan Mallarme'nin mektebinin etrafında teşekkül ettiği, Haşim'in onu pek sevmese de öğrencileriyle bağlantısı bulunduğu, Haşim'in Mallarme'nin de istediği nizamını musikiden alan şiirin peşinde olduğu ancak aynı gözle görmedikleri, zihin adamı olan Mallarme'nin rafine, gizli, muhayyileye kaçan, eşyayı anlatmadan sadece telkin eden mısralar yazmak istediği, ihtilalci yapısı nedeniyle sıfatları ve teşbihlerinin yer değiştirdiği (ED 221), eskiden sadece kilise ve saraylarda dinlenen musikinin XVIII. asırdan sonra halkın malı olduğu, Mallarme'nin "*Ben mûsikînin malını aldım!*" dediği (ED 224), Mallarme'den önce sembolizmin Katoliklik üzerine yükselmesini isteyen Richard Wagner'in bulunduğu (ED 225), Mallarme'nin su için "Âdeta kendi unsuru içindedir." dediği (ED 226) söylenmiştir.

EÜM'de Stephane Mallarme'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 39, 64, 110, 148, 158, 184, 285-287, 289, 329, 336, 367, 451, 452, 454, 457, 481). Bu atıflarda Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser

sayılabileceği (EÜM 39), Mallarme'nin yaşamının sonuna kadar ressamların çevresinde yaşadığı (EÜM 64), fikirlerinin geneline bakıldığında bazı çizgileri Mallarme ya da Valery'ye yaklaşan Yahya Kemal'in neo-klasisizme daha yakın olduğu (EÜM 110),

“Kadrini seng-i musallada bilüp ey Baki

Gelüp el bağlayalar karşına yârân saf saf”

beytini Mallarme'nin tabiri ile “kabile”nin adamı olduğuna inanmış bir insanın söyleyebileceği (EÜM 148, 158), Baki'nin “*Her yaneden ayağına altun akup gelür”* mısrasını Tanpınar'ın Mallarme'nin de görmüş olmasını istediği (EÜM 184), Ahmet Haşim'in Göl Saatleri'ni yazdığı dönemde Mallarme'den ziyade onun öğrencilerine giden bir yazış ve duyuş tarzına sahip olduğu (EÜM 285), Ahmet Haşim'in Gourmont'un mektebinde yetişmiş ve Mallarme'nin kapalı dünyasındaki güzelliklerin lezzetini tatmış bir primitif olduğu (EÜM 286), “*Şiirlerimizi fikirlerle değil, kelimelerle yazarız”* sözünü Mallarme'nin söylediği (EÜM 287), Gide'in Mallarme için “*Garip şey! O konuşmadan evvel düşürdü...*” dediği (OATET 289), Mallarme'nin portrelerinden söz eden Thibaudet'in onda eski Fransız sanatkârlarına benzer bir taraf bulduğu (EÜM 329), kadim Latincenin kaynakları ile beslenen Avrupa edebiyatının arkasında Racine, Hugo, Baudelaire gibi büyük isimlerin eserlerini ve resim, müzik, heykel gibi sanatların ilhamlarını içinde barındırırken bu edebiyatın bir Mallarme'yi ya da bir Valery'yi yetiştirmesinin doğal olduğu (EÜM 336), çok zor bir iş olan mensur şiir vadisine girmeye Baudelaire ve Mallarme'nin dışında kimsenin cesaret edemediği (EÜM 367), Mallarme'nin etrafındaki genç zümreye Valery'nin de dâhil olduğu (EÜM 451, 452), Baudelaire ve Mallarme'nin sanatı müspet ve şuurlu bir şey olarak kabul ettikleri için büyük oldukları, Valery'e göre Mallarme, Verlaine ve Rimbaud gibi büyük şairleri yetiştirmesinin Baudelaire'in en büyük şerefi olduğu (EÜM 457), Pierre Loti'nin çok genç yaşlarda kendisine Mallarme'nin kuğusu gibi “yaşanacak bir yer” aradığı (EÜM 481) belirtilmiştir.

YG'deTanpınar'ın ilk büyük keşfi Baudelaire'den sonra Verlaine, Mallarme, Goethe, Hoffmann, Dostoyevski ve Poe'yu okuduğu, Anatole France'ın kendisini bu yolda geciktirenlerden olduğu (YG 306), eskiden şairlerin iyi ya da kötü birbirilerine benzediği, Baudelaire'in Banville'e hayran olduğu, Mallarme'nin François Coppee ile her türlü estetiğin dışında

anlaşabildiği (YG 335), Mallarme'nin mısrayı "birçok kelimelerden teşekkül etmiş, büyük ve hususi bir dalgalanma olan tek bir kelime" diye tarif ettiği (YG 352) ifade edilerek Mallarme'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Verlaine ve Mallarme'nin Stephan George, Valery'nin Rilke tarafından yapılan tercümelerinin Rönesans döneminde şahsi eser sayılabileceği (MS 82), bir manzumenin tek başına bir eser olduğu, Mallarme'nin L'Après midi d'un Faune'u ile Heroica veya Medicilerin mezarı arasındaki farkın sadece sanatların sunuşunda olduğu (MS 89), Kültür Haftası dergisinin bir toplantısında Yahya Kemal'in Laforgue'dan Mallarme'ye kadar sembolizmin üstatlarından söz ettiği (MS 145), Tevfik Fikret'in Mallarme'nin dediği gibi, inzivanın pişirdiği bir gurua sahip olduğu, bu nedenle çok hoyrat ve alıngan davrandığı (MS 179), aktörün temsil kuvvetinin ön plana çıktığı Türk tiyatrosunu Mallarme gibi bir terkip sanatı olarak düşünülebileceği (MS 188), Tanpınar'ın etkilendiği kişilerden olduğu (MS 228) ifade edilmiştir.

John Stuart Mill (MS 135) (Londra 1806- Avignon 1873) İngiliz filozof ve iktisatçıdır. Okula gönderilmeyen babası tarafından sıkı bir programla eğitilen Mill yararcı felsefeye daha insani bir boyut kazandırmaya çalışmış, mantık, siyasal iktisat, estetik ve siyaset kuramı alanlarda pek çok eserler vermiş, ayrıca toplumsal reform önerileriyle de etkili olmuştur. Toplum yaşamını ölçülebilir birimlerin mekanik birliği ya da aritmetik toplamı olarak gören yararcılığı daha organik bir toplum ve tarik anlayışı ile bütünleştirmeye çalışmıştır (AB, 1993, 419, 420).

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında adı en çok duyulan filozoflardan biri olması bağlamında Stuart Mill'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 135).

Suetonius (MS 144) (69 Roma- 122'den sonra) Romalı tarih ve yaşamöyküsü yazarıdır. Hukuk öğrenimi gören Suetonius çeşitli işlerde çalışmış ancak 122'den sonra sadece yazarlıkla ilgilenmiş, Julius Caesar'dan Domitianus'a kadar Roma toplumu ile önderlerini canlı bir dille betimleyen De vita Caesarum tarihsel geçerliliği ancak yakın geçmişte sorgulanmaya başlayan ahlaki siyasi çöküntü içindeki Roma imgesinin oluşmasında büyük rol oynamıştır. Eserlerinde eski Yunanlıların düzenlediği eğlence ve oyunlar,

beddua ve kökenleri, giyim kuşam terminolojisi gibi ilginç konuları ele almıştır (AB, 1993, 379).

MS'de Shakespeare'in Jules Cesar'ı yazarken büyük ilhamını aldığı kişi olması bağlamında Suetonius'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 144).

Sunullah Gaybî (BŞ 188) (Kütahya 1615- ? 1663) Mutasavvıf şair. İstanbul'da Oğlanlar şeyhi İbrahim Efendi'ye intisap eden Gaybî 1655'te şeyhi ölünce tekrar Kütahya'ya dönmüş, burada bir zaviye yaptırarak ölünceye kadar ibadetle meşgul olmuştur. Aruz ve hece ile sade Türkçenin güzel şiirlerini yazan şair şeyhi İbrahim Efendi'nin Melamilik neşesini en iyi şekilde temsil etmiştir (TDEA, 1977- 1998, 292).

BŞ'de Yahya Kemal'in,

*“Uzlette bir muhavere geçmiş de gayet hafi
Gaybî'ye söylemiş bunu İdris Muhtefî”*

beytinin içine Gaybi ile İdris-i Muhtefî'nin Melamiliklerinin hikâyesini gizlediği ifade edilerek Gaybi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 188).

Sururi (Süruri, Meddah) (EÜM 67) (İstanbul? – İstanbul 1934) Türk meddah. Askerî Baytar mektebini bitiren Sururi öğrenciliğinde İsmet ve Aşkî Efendilerden meddahlık sanatını öğrenmiş, mezun olduktan sonra bir süre devletin çeşitli kurumlarında memur olarak çalışmış, resmî hizmetten ayrıldıktan sonra hususî konaklarda meddahlığa başlamıştır. 1900'den ölümüne kadar İstanbul'un çeşitli kahvehanelerde meddahlık yapan Sururi özellikle Rumelili ve Arapkirli taklitlerindeki başarısıyla tanınmıştır (ML, 1969, 669).

EÜM'de anlattığı hikâyelerdeki kahramanların karakterine bürünürken onları jestleri, mimikler, sesi ile kendi içinde hissetmeye çalıştığı söylenerek Meddah Sururi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 67).

Suut Kemal Yetkin (EÜM 466, 467; MS 143, 144, 146, 147, 149, 150) (Urfa 1903- Ankara 1980) Şair ve sanat tarihçisidir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde bir yıl eğitim gördükten sonra Sorbonne Üniversitesinde felsefe bölümünü bitiren Yetkin Türkiye'deki çeşitli okullarda öğretmenlik ve müdürlük yapmış, 1933'te İstanbul Üniversitesi Edebiyat

Fakültesi Estetik ve Sanat Tarihi doçentliğine atanmış, 1939'da Urfa milletvekili seçilmiş, çeşitli üniversitelerde ders vermiş, rektörlük yapmış, ordinaryüs olmuştur. Servetifünun ve Fecri Ati dönemleri şiirlerinin etkisi görülen şiirleri ile edebiyat hayatına giren Yetkin daha sonra sanat ve edebiyatın çeşitli konularında yaptığı inceleme ve araştırmalarla ismini duyurmuş, biyografi, edebiyat tarihi ve çeviri alanlarında eserler vermiş, deneme türünün usta temsilcilerinden birisi olmuştur. Sanat oyunlarına başvurmadan yalın ve açık bir dille sanat yapma gayesi güden Yetkin eserlerinde toplumsal gerçekçi edebiyatın dışındaki eğilimlere yön vermeye çalışmıştır (Altınkaynak, 2008, 768, 769).

EÜM'de Dün ve Yarın Kütüphanesinin Hilmi Ziya'nın Uyanış devirlerinde tercümenin rolü ve Suut Kemal Yetkin'in Lessing'den derleyerek tercüme ettiği Laokoon adlı eserleri yayınladığı söylenerek Suut Kemal Yetkin'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 466, 467).

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), bu toplantıda yazarların eserlerindeki tevarüt ve benzeyişler hakkında konuştukları (MS 144), köylüyü ortamında görüp sevmek gerektiğini düşünen edebiyatçılardan olduğu (MS 146), Tolstoy'un bir köylü olmamasına rağmen Rus köylüsünü içinden tanıyarak anlattığı (MS 147), dünyaya gelirken her sanatkârın kendisi ile beraber özel bir hassasiyet getirdiğini (MS 149), bu hassasiyetin Ahmet Haşim'de bir nostalji, Baudelaire'de çevresinden kaçma isteği gibi görüldüğünü belirttiği (MS 150) ifade edilerek Suut Kemal Yetkin'e altı yerde atıf yapılmıştır.

Süleyman (Şehzade) (EÜM 495) (1618- 1635) Osmanlı şehzadesidir. I. Ahmet'in oğlu olan Şehzade Süleyman, Sultan IV. Murat'ın kardeşidir. Başlangıçta kardeşlerine dokunmayan Sultan daha sonra taht mücadelesi yaşanmaması için Revan seferine gitmeden 1635 tarihinde kardeşleri Şehzade Beyazıt ile Şehzade Süleyman'ı boğdurtmuştur (ML, 1969, 68).

EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin Şehzade Beyazıt'la birlikte Şahzade Süleyman'ın da öldürüldüğünü bildiği söylenerek Şehzade Süleyman'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 495).

Süleyman Ağa (Hacı) (OATET 445) Ahmet Mithat'ın babasıdır. Bez tüccarlığı ile uğraşmakta olan küçük bir esnafıdır (Banarlı, 1971, 964)

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin babası olduğu söylenilerek Bezci esnafından Hacı Süleyman Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 445).

Süleyman Nazif (YK 157; ED 159; OATET 192, 227, 304, 412, 422, 525; EÜM 138, 151, 256, 310, 400, 424; YG 320, 347; MS 166) (Diyarbakır 1870- İstanbul 1927) Türk şairdir. Düzenli eğitim göremeyen Süleyman Nazif öğrenimine Harput'ta başlamış, Diyarbakır ve Mardin'de devam etmiş, özel hocalardan Fransızca, edebiyat, tarih, sarf nahiv ve mantık dersleri almıştır. Muş Reji Müdürlüğü'nde, Mardin ve Diyarbakır idare meclisinde memur olarak çalışmıştır. II. Abdülhamit tarafından mektupçu olarak Bursa'ya gönderilmiş, burada kaldığı on iki yıl boyunca İbrahim Cehdi müstear (büyük dedesinin adı) müstear ismiyle Servetifünun'a yeni tarzda şiirler ve çeşitli edebi yazılar göndermiştir. İttihat ve Terakkiyi eleştiren yazıları sebebiyle sürgüne gönderilmiş, 1918'de Cenap Şehabettin ile birlikte Hadisat gazetesini yayımlamış, Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında rol oynamış, Türk-Fransız Muhipleri Cemiyeti ile Piyer Loti Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. Peyam-Sabah, Resimli Gazete ve yarın gazetelerinde edebi ve siyasi yazılar yazmıştır. Her ne kadar edebiyat tarihlerinde Süleyman Nazif Servetifünun şairi olarak anılsa da o toplumsal içerikli ve ulusal özellikler taşıyan şiirleriyle öteki şairlerden ayrılmaktadır. Şiir ve yazılarıyla o bir bakıma Namık Kemal'in gür sesli takipçisi gibidir (Altınkaynak, 2008, 632).

YK kitabında bir yerde Süleyman Nazif'e atıfta bulunulmuştur. Yahya Kemal'in tarih ve geçmiş zaman üzerine düşüncelerini 'Mazi daüssılası' formülüyle açıklayan Süleyman Nazif'e Tanpınar, bir psikolojik realiteye dayanan bu düşüncelerin bu kadar basitçe açıklanamayacağını söyleyerek şaire bu bağlamda atıf yapmıştır (YK157).

ED'de Ziya Paşa'yı eski edebiyatın son şairi olarak nitelediği söylenerek Süleyman Nazif'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 159).

OATET'te Şinasi'nin şiirini Şinasi'nin mücedditliği adlı makalesinde Süleyman Nazif'in sevimsiz ve değersiz bulduğu (OATET 192), Namık Kemal

ve Ziya Paşa'nın dost olduğunu söylediği (OATET 227, 304), Namık Kemal'in Kaniye'nin san baskısına Süleyman Nazif'in ilk mukaddimesinden aldığı parça ile yazarın halka okuyacağı kitabı hazırlamak konusundaki düşüncelerini açıkladığı (OATET 412), Süleyman Nazif'in "Diyorlar ki"de Namık Kemal için şairin bir "hadise-i içtimâiye" olmamasına rağmen onun emrinde olduğunu ifade ettiği (OATET 422), Garam'a yazdığı "Bir mukaddime"de 1875'te Çamlıca'da oturan iki hemşirenin Hamit'e bu şiir için ilham olabilmesi ihtimalinden bahsettiği (OATET 525) belirtilerek Süleyman Nazif'e altı yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Süleyman Nazif'e altı yerde atıf yapılmıştır (EÜM 138, 151, 256, 310, 400, 424). Bu atıflarda bir yazısında Leyla ve Mecnun'u Romeo ile Juliet'e benzettiği (EÜM 138, 151), Süleyman Nazif'in sevdiği

*"Çıktım semavâta hâk ber-ser
İndim semâvat ile beraber"*

cinsinden mısraların Hamit'te çok sık kullanıldığı (EÜM 256), Süleyman Nazif'in Hüsn ü Aşk adlı eseri anlayamamış olmasının sebebinin Galip'in yeni lügat arayışından gerçekleştiği (EÜM 310), Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif, Rıza Tevfik ile dost olan İbnülemin Mahmut Kemal'in tarihi bilgileri nedeniyle Tanpınar tarafından kimi zaman Beylikçi Ali İzzet Bey kimi zaman Pertev Paşa gibi düşünüldüğü (EÜM 400), Cevat Dursunoğlu'nun yazdığı Milli Mücadelede Erzurum adlı eserinde, İstanbul'da Süleyman Nazif'in yardımlarıyla kurulan Vilayet-i Şarkıye Erzurum şubesinin tarihini anlattığı (EÜM 424) ifade edilmiştir.

YG'de Yahya Kemal'de "mazi hasreti" bulunmasının Süleyman Nazif ve Ziya Gökalp'ten gelen yanlış bir bilgi olduğu, aksine onda yarına dair hasretin bulunduğu (YG 320), yazarın Nevsal-i milli adlı eseri ile Tanpınar'ın Ahmet Haşim'i, Yakup Kadri'yi tanıdığı, Süleyman Nazif'in bir yazısında Yahya Kemal'in adını ilk defa gördüğü, Ahmet Rasim'in eski İstanbul mahallesinin gecesini anlatan bir yazısını okuduğu (YG 347) ifade edilerek Süleyman Nazif'e iki yerde atıf yapılmıştır.

MS'de geçmişte Hamit, Cenap Şahabettin, Mehmet Akif, Süleyman Nazif gibi kişileri gerçek şair zannedenlerin bugün şiirin bittiğini söyledikleri ancak bunun doğru olmadığı söylenerek Süleyman Nazif'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 166).

Süleyman Hüsnü Paşa (ED 177, 181; OATET 157, 245, 307, 309, 365) (İstanbul 1838- Bağdat 1892) Asker ve yazardır. Harbiyeyi bitiren Süleyman Paşa bir süre orduda görev aldıktan sonra Mektebi Harbiyede edebiyat öğretmenliği yapmış, 1874'te Paşalık rütbesi ile Mektebi Harbiye ve Mekatibi Askeriye Nazırı olmuştur. Bu görevdeyken ilmi Türkçülüğün önemli isimlerinden olmuş, okulda okutulması gereken milliyetçi kitaplardan ilk çağlar Türk tarihine kadar pek çok konuyla ilgilenmiştir (Banarlı, 1971, 1070- 1072).

ED'de Namık Kemal'in bir kahraman aradığı zaman onu bulduğu (ED 177) ve cenazesinin onun yanına defnedildiği (ED 181) söylenerek Süleyman Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Süleyman Paşa'ya dört yerde atıf yapılmıştır. Bu atıflarda onun gibi yazarlarla birlikte Türkçülük fikrinin başladığı (OATET 157), Türkçülüğün filoloji ve tarih etütleri şeklinde devam ettiği dönemlerde Necip Asım Bey'in Süleyman Paşa'yı takip ettiği (OATET 245), Süleyman Paşa'nın Hiss-i İnkılab'ından Ziya Paşa'nın Abdülaziz'i tahttan indirmeye çalışanlarla iş birliğini yaptığının ve Velihtla Mithat Paşa arasındaki münasebeti idare ettiğinin öğrenildiği (OATET 307), Ziya Paşa'nın Suriye valiliğine tayin edildikten sonra Süleyman Paşa'nın İstanbul'dan bir vazife ile uzaklaştırıldığı (OATET 309) ifade edilmiştir.

Süleyman Paşa (Rumeli Fatihi) (OATET 365) (?- Bolayır 1357) Orhan Gazi'nin büyük oğludur. Pek çok başarılı sefer yöneten Süleyman Paşa fethettiği yerlerde imar faaliyetlerine girerek Türkleri özellikle Balkanlarda fethettiği bölgelere yerleştirmiş, böylece Bizans İmparatoru V. İoannes Osmanlı fetihlerini kabul etmek zorunda kalmıştır. Türbesi, Bolayır'da kendi yaptırdığı imaretin yanındadır (ML, 1969, 647).

OATET'te Namık Kemal'in çok sevdiği Rumeli fatihinin yanına gömüldüğü söylenerek Süleyman Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 365).

Süleyman Sadi (YK 57, 268) İnt bak. Yahya kemal mahlası

Sylvestre Esprit Blanche (EÜM 488) Doktor. Türkiye'nin Paris'teki elçilik binası olan Hotel de Lamballe'i 1825 yılında akıl hastalıkları kliniği olarak kiralarak burada Gérard de Nerval, Charles Gounod ve Guy de Maupassant gibi dönemin ünlü sanatçıları uzun süre tedavi etmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Paris Büyükelçiliği, [t.y.]).

EÜM'de Paris'teki elçilik binasının XIX. asırda kendisine ait olduğu söylenerek bir yerde Esprit Blanche'a atıf yapılmıştır (EÜM 488).

Şaban (YK 168)

YK'de Yahya Kemal öldükten sonra Kazım İsmail, Ekrem ve Şaban gibi kişilerin durumu suistimal etmesi bağlamında

Şahabettin Süleyman (YK 83) (İstanbul 1885- Davos/İsviçre 1919) Türk yazardır. Maarif Mektebi'ni 1908'de bitirdikten sonra önce kâtiplik yapmış, daha sonra Vefa İdadisi Fransızca muallimliği, müdür yardımcılığı yapmış, Galatasaray Sultanisinde ve İstanbul Üniversitesinde edebiyat ve felsefe muallimliği görevlerinde bulunmuştur. Ahenk, İzmir, İzmir Sedası, Musavver Eşref, Şiir ve Tefekkür, Jale, Servetifünun, Rübap, Piyano, Yeni Ses, Hür Memleket gibi dergi ve gazetelerde yazılarını yayımlamıştır. “*Sanat şahsi ve muhteremdir.*” diyerek Fecr-i Ati topluluğunun kurucuları arasında yer alan Şahabettin Süleyman tiyatro yapıtları ve edebiyat tarihi araştırmaları ile edebiyat dünyasında tanınmıştır. Ayrıca edebiyat ve tiyatro eleştirileri, öyküleri ve ‘fanteziye’ adını verdiği düzyazı şiirleri bulunmaktadır (Polat, 1987, 10- 50).

YK kitabında bir yerde Şahabettin Süleyman'a atıfta bulunulmuştur. Tanpınar, Şahabettin Süleyman'ın tiyatro ve tiyatro tenkidi konusunda büyük bir ümit, yetenekli bir genç olduğunu, muhayyilesinde Ibsen'in ve realizminin etkisinin bulunduğunu söylemiş ve yazara gönderme yapmıştır (YK 83).

Şakir Ağa (Tanburî) (EÜM 90) (İstanbul 1779- İstanbul 1818) Türk bestecisidir. Enderun'da yetişerek Hammamizade İsmail Dede'den müzik dersleri alan Şakir Ağa II. Mahmut döneminde hanende, besteci ve müezzinbaşı olmuş, Ferahnak makamını icat etmiştir (BL, 1992, 10991).

EÜM'de Batı musikisinin karşına çıkartabileceğimiz, büyük ve muhteşem bir müzikaliteye sahip olan Dede Efendi, Şakir Ağa, Deruni Mehmet Efendi gibi ustaları bugün kimsenin tanımadığı söylenerek Şakir Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 90).

Şakir Bey (OATET 226) Yeni Osmanlılar Cemiyetinin 1867'de tutuklanan devlet memuru üyelerindendir (Feyizoğlu, 2007).

Ebüzziya Tevfik'in verdiği bilgilere göre Yeni Osmanlılar Cemiyeti hakkındaki ilk araştırmada tutuklandığı (OATET 226) söylenerek iki yerde Şakir Efendi'ye atıf yapılmıştır.

Şefika Hanım (OATET 221) İbnülemin Mehmet Kemal İnal'ın kızıdır.

Ebüzziya'nın ve Şefika Hanım'ın verdiği bilgilere göre Mustafa Fazıl Paşa'nın Yakacık'taki halası Zeynep Hanım'ın, Mehmet Bey'in babasının köşkünde ikamet ettikleri sırada Namık Kemal, Nuri, Ayetullah, Reşat Bey, Ağâh Efendi, Pazarköylü Ahmet Ağa ve diğerlerinin birleşerek Yeni Osmanlılar Cemiyetini kurdukları söylenerek bir yerde Şefika Hanım'a atıf yapılmıştır (OATET 221).

Şemsettin Sami (ED 38, 56, 143; OATET 245, 282, 286; MS 136) (Yanya 1850- İstanbul 1904) Yazar ve gazetecidir. Türk dili ve grameri üzerine büyük araştırmalar yapmış önemi bir aydındır. Zozimees Rum jimnasında eğitim gören Şemsettin Sami burada Rumca, eski Yunanca, Fransızca ve İtalyanca öğrenmiş, daha sonra özel hocalardan ders alarak Fransızcasını ilerletmiştir. 1871'de İstanbul'a gelerek Matbuat Kaleminde çalışmaya başlamış, ayrıca çeşitli dergi ve gazetelerde yaptığı tercümeleri yayınlamış, 1874'te Vilayet gazetesinin yöneticiliğini yapmış, Sabah gazetesini çıkarmıştır. Ömrünün sonuna kadar Teftiş-i Askeri Komisyonundaki başkatiplik görevinde kalmıştır. 1879'da kurulan Cemiyet-i İlimiye-i Arnavudiyyeye üye olan Sami Bey Türk dilinin yanı sıra Arnavutçanın grameri ve alfabesi üzerine önemli çalışmalar yapmıştır. Fransızca- Türkçe sözlük olan Kamus-ı Fransevi, Kamus-ül A'lâm adlı dokuz ciltlik ansiklopedisi bu alandaki diğer önemli eserleridir. Ayrıca Türk edebiyatının ilk hikayelerinden olan Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat'ı 1872'de

Hadika gazetesinde tefrika etmiş, Daniel Defoe'dan Robenson Cruzo ve Victor Hugo'dan Sefiller romanlarını Türkçeye çevirmiştir (Levend, 1969, 39-51).

ED'de Kamusü'l-A'lâm ve Hoca Tahsin Efendi adlı çalışmalarının okunmasının tavsiye edildiği (ED 38, 56), ilk tiyatro teşekkülü olan Güllü Agop için Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre'yi, Recaizade'nin Vuslat'ı, Ebüzziya'nın Ecel-i Kazâ'yı, Şemsettin Sami'nin Besa'yı yazdığı (ED 143) söylenerek Şemsettin Sami'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

MS'de Ziya Gökalp ve arkadaşlarının kelime buluşlarının çok sancılı geçmesi, bir kelime üzerinde saatlerce Kamûs-ı Türkî ile uğraşmaları bağlamında Şemsettin Sami Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 136).

Şemsettin Bey (OATET 342; EÜM 221; NK 6) Namık Kemal'in babası olan Mustafa Asım Bey'in babasıdır. III. Selim'in başmabeyinciliğini yapmıştır. Şemsettin Bey'in bütün serveti elinden alındığı için, Mustafa Asım Bey bir dönem kayınpederi Abdullatif Paşa'nın yanında kalmıştır. Bu süreçte de Namık Kemal doğmuştur (Kocakaplan, 1999: 11).

EÜM ve NK'de Namık Kemal'in akrabalarından ve III. Selim'in mukarriplerinden olduğu söylenerek Şemsettin Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 221; NK 6).

Şerif Hulusi Kurbanoğlu (ED 264) (Manisa 1910- İstanbul 1971) Edebiyat araştırmacısı ve çevirmendir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitiren Kurbanoğlu Aydabir, Kültür Haftası, İnsan, Yeditepe, Dost, Eylem gibi dergilerde yayınlanan inceleme ve araştırma yazılarıyla tanınmıştır. Kuruluş yıllarında Türkiye İşçi Partisine girmiş ve genel yönetim kurulunda yer almıştır (TBEA, 2010, 958).

ED'de Ahmet Haşim'in kendi toplamadığı şiirlerinden oluşturduğu eserinin mevcut en iyi Haşim kronolojisi olduğu söylenerek Şerif Hulusi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 264).

Şeyh Ebülvefa el- Bağdadî (EÜM 134) (Irak 1026- 1107) Anadolu'daki bazı sosyal-dini hareketlerde rol oynayan Vefaiyye tarikatının kurucusudur. İmam Zeynelabidin soyundan olduğu kabul edilen Ebülvefa

müridlerinin çoğunluğunu konar göçer Türkmenler oluşturmaktadır (İA, 1988-2012, 347).

EÜM'de Yunus Emre'den bahsedilirken Barak Baba, Tapduk Emre, Hacı Bektaş, Sarı Saltuk, Şeyh Ebülvefa gibi pek çok insanın adına sık sık rastlanıldığı söylenilerek Şeyh Ebülvefa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 134).

Şeyh Galip (Mehmet Es'ad Gâlib) (BŞ 100, 101, 243; YK 18, 32, 71, 107, 111, 116, 117, 122, 127, 130, 136, 147; ED 53, 66, 82, 101, 115, 137, 163, 164, 165, 187, 193, 222, 261, 273; OATET 4, 21, 22, 25, 77, 78, 90, 92, 93, 254, 260, 265, 267, 298, 313, 318, 410, 411, 440, 517, 524, 538, 546, 572, 608, 609; EÜM 74, 110, 134, 137, 138, 150, 151, 160, 171, 267, 310, 322, 323, 325, 332, 340, 353, 418, 437, 507, 521, 522; TF 13; MS 23, 50, 170, 194, 232) (İstanbul 1757/1758- İstanbul 1799) Klasik Türk şiirinin en önemli şairlerindendir ve bu şiirin de son büyük temsilcisi kabul edilmektedir. Aynı zamanda Fuzulî, Baki, Şeyhülislam Yahya, Nefi, Nedim ve Nabi gibi üstat şairleri okuyarak kendisini yetiştirmiş olan Şeyh Galip özellikle Sebki Hindî cereyanından etkilenerek şiirler yazmış ve bu akımın edebiyatımızdaki en büyük temsilcisi olmuştur. Babası ve dedesi Mevlevi olan Şeyh Galip bu çevrede yetişerek eğitim görmüş, kendisi de bu tarikata girerek bir Mevlevi şeyhi olmuş ve ömrünün sonuna kadar Mevlevi olmanın gereklerini yerine getirmiştir. Hem Mevlevilikte hem de şiirde en büyük mürşidi Mevlânâ olmuş, ilhamını ondan ve Mesnevi'sinden almıştır. O, Fuzuli gibi hüznü ve lirik, Nedim gibi coşkunu ve neşeli, Nabi gibi fikri güçlü ve olgun, Naili gibi şiirlerinde anlam inceliği ve hayal derinliği olan bir şairdir. Klasik şiirin yetiştirdiği bütün büyük şairlerin özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca tasavvufa olan derin bağı ve Sebki Hindî üslubunu benimsemesi ile diğer tüm özellikleri onun divan şiirine farklı bir tat katmasını sağlamıştır (İpekten, 2006, 7- 32).

BŞ'de Mevlana'nın on sekiz beytini yazdıktan sonra, Şeyh Galip'e kadar gelen şairler kafilesini beslemiş olduğu, şairin

*“Hoşca bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen.”*

mısrasında Mevlevi selamının saklı olduğu (BŞ 100), müseddesinde Mevlevi ayinlerinin bütün sembollerin, kendi Mevlevi macerası ile birlikte verdiği (BŞ 101), ilk mehtap kasidesi yazan şair olduğu, dönemindeki pek çok eserin kapısının üstünde ya da çeşmelerin ayna taşlarında şairin tarihinin bulunduğu (BŞ 243),

YK kitabında Tanpınar on üç yerde Şeyh Galip'e gönderme yapmaktadır. Şaire yapılan atıflar çoğunlukla eski şiirin özelliklerini en iyi temsil eden üstatlardan olması sebebiyledir (YK 18,32,71,107, 111,116,117,127). Tanpınar hocasının eski üstatların yolundan gittiğini, o dönemleri özlediğini, ancak onları tekrar etmek yerine kendine has söyleyişiyle kullanılan imajları güzelleştirdiğini dile getirmektedir (YK 122,130). 136'da ise Tanpınar eski şiirin Şeyh Galip'ten sonra mehtaplı gece temini kullandığını söylemektedir. Son atıfta ise Yahya Kemal'in sanatla ilgilendiği kadar teknik meselelerle de uğraştığını söyleyen Tanpınar hocasının 'Galip büyük şairdi; fakat aruzu iyi kullanan şair değildi.' sözünü buna örnek göstererek Şeyh Galip'e göndermede bulunmuştur (YK 147).

ED'de Şeyh Galip'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 53, 66, 82, 101, 115, 137, 163, 164, 165, 187, 193, 222, 261, 273). Bu atıflarda Yunus'tan Şeyh Galip'e kadar şairlerin yalnız devirlerinin dilini bildiği ancak Tanzimat'tan sonra ise iyi olmasa bile bir arama yoluna gidildiği (ED 53), III. Selim'in saltanatının eskinin yenileştiği, yeninin temellerinin atıldığı, Şeyh Galip ve Dede Efendi'nin yetiştiği güzel bir dönem olduğu (ED 66), konuşulan dilin şiire uygulanmasını Rus ve İslavların XIX. asrın başlarında başardığı ancak Türklerin Yahya Kemal döneminde Türkçenin şiirdeki güzelliğine erişebildikleri, bunu daha önce Şeyh Galip'in de denediği ancak eski şiirdeki şeklin eski olmasından dolayı eserlerinin Yahya Kemal'in şiirinden ayrıldığı (ED 82), eski motifleri yenileştirmeye çalışan Namık Kemal'in Adil Giray'ı Şeyh Galip'ten gelen bir ışıkla aydınlattığı, ondaki kadın karakterlerin kötülerinin şeytan, iyilerinin sıhhatli olduğu, bu tiplerin aşklarında ise garip bir romantizm bulunduğu, Baki'nin Kanuni Mersiyesi'nin, Nedim'in Kış Kasidesi'nin, Şeyh Galip'in Tardiye'sinin musikisinin şiirin sesinin imkânlarından yani tekrarlardan yararlanılarak oluşturulduğu (ED 101), Nedim ve Şeyh Galip'in kullandığı dilin kitabî olmaktan uzaklaşarak halkın diline yaklaştığı (ED 115), Tanzimat'la birlikte insanın nesne olmaktan çıktığı,

hayattaki yerini sorguladığı, 18. asırda Şeyh Galip ve Nabi'nin de bu tarz sorular soruları şiirsel bir dille sorduğu, felsefi düzlemde ise Rus edebiyatının Puşkin'e kadar yaşadığı gibi Türk edebiyatının da Tanzimata kadar bir hazırlık evresi yaşadığı (ED 137), Tanzimat'a kadar sorulmayan "Ben neyim?" sorusunu XVIII. asırda şiirle Şeyh Galip'in ve Nabi'nin sorduğu (ED 137, 273), terci-i ve terkib-i bentin Türk edebiyatında eskiden beri olduğu fakat pek rağbet görmediği, XVII. asırdan sonra aniden moda olduğu, Nedim'in kullanmadığı ancak Şeyh Galip'te bulunduğu (ED 163), edebiyatımızdaki tasavvuf anlayışının Nabi, Şeyh Galip, Vasıf, Akif Paşa ve Ziya Paşa ile beş nesil devam ettiği, Ziya Paşa ile tamamlandığı, Akif Paşa'nın Adem Kasidesi'nde varlıktan şikâyet ettiği (ED 164), Darwin ve Lamark nazariyesine göre kuvvetlinin zayıfı yediği, Ziya Paşa'nın onları okuduğunun bilinmemesine karşın Terci-i Bend'inde örümceğin sineği yediği, bunu Şeyh Galip'in "*zebûnu yer*" diyerek özetlediği (ED 165), tasavvufi hikâyenin esasının, Fuzûlî ve Şeyh Galip mesnevilerindeki gibi disiplin olduğu (ED 187), Namık Kemal'in Cezmi'yi niyetini aşikâr kılan bir Rönesans girizgâhıyla başladığı, burada XVI. asrın sadece tarihte kalan, sanata değinmeyen bir methini yaptığı, Şeyh Galip'in tesiri ile Adil Gitay'ın çocukluğunu tarif ettiği bölümün Hüsn ü Aşk'taki Aşk bölümü gibi olduğu, eski motifleri yenileştirmeye çalışan Namık Kemal'in Adil Giray'ı Şeyh Galip'ten gelen bir ışıkla aydınlattığı, ondaki kadın karakterlerin kötülerinin şeytan, iyilerinin sıhhatli olduğu, bu tiplerin aşklarında ise garip bir romantizm bulunduğu, roman içinde mektup türünün ilk kez Cezmi'de kullanıldığı, bu mektuplarda effusion lirique (yayılan lirizim) bulunduğu (ED 193), Haşim'in Fuzûlî'yi ve Şeyh Galip'i sevdiği (ED 222), klasik edebiyattaki beş büyük, erişilmez şairin Fuzuli, Baki, Nefi, Nedim ve Şeyh Galip olduğu, Nedim'le Karacoğlan'ın arasındaki farkın çok güzel bir tetkik konusu olabileceği (ED 261) belirtilmiştir.

OATET'te Şeyh Galip'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 4, 21, 22, 25, 77, 78, 90, 92, 93, 254, 260, 265, 267, 298, 313, 318, 410, 411, 440, 517, 524, 538, 546, 572, 608, 609). Bu atıflarda Galip gibi şairlerin şiirin içinde sıkıştıkları estetiğe ve kaidelere rağmen yaşayan Türkçeyi kullanmalarından dolayı genel zevkin kabul ettiği havalı mısra ve beyitler söyleyebildikleri (OATET 4), şiirinin büyük sırlarından birini "mehtap" redifli iki

kasidesiyle okuyucuna açtığı (OATET 21), Galip gibi pek çok şair tarafından kullanılan musammatın şaire yeni imkânlar kazandırdığı (OATET 22), bütün tasavvuf şiiri boyunca uzanan muhteşem bir zincirin son halkası olan Şeyh Galip'in insanı sadece ebedi hakikate ve gerçek olanın peşine koşmakla vazifeli bir varlık olarak gördüğü (OATET 25), onun musammatlarla yapmaya çalıştığı büyük hareketli şiir tecrübesinin ve onun tesiriyle hızını arttıran Mevlevi ve tasavvufi ilhamın eski şiirin çözülmüş manzarasını değiştiremediği (OATET 77), İzzet Molla'dan Şeyh Galip'e kadar divan şiirini sınıflandırmanın imkânsız olduğu, asırlar boyunca bütün gelişmeyi etrafında toplayan aruzlu mısranın birinden diğerine şaşkırtıcı bir acemiliğe düştüğü (OATET 78), İzzet Molla'nın şiirlerinde Şeyh Galip'ten gelen ince hayallerin, zevkin yer yer kendini hissettirdiği (OATET 90, 92, 93), Şeyh Galip ve İzzet Molla ile şiirde Mevleviliğin tazelendiği (OATET 254), "Efendim" redifli gazelde Şeyh Galip'in doğrudan doğruya konuşan musammat naatında Leskofçalı Galip Bey'in şiirin içeriğini değiştirdiği (OATET 260), Ethem Pertev Paşa'nın Hugo'nun oyunları için Şeyh Galip'in Hüsnü Aşk'taki ve tardiyelerindeki diline başvurduğu, böylece Şeyh Galip'in tesirini Cenap'tan Fecr-i Ati'ye kadar yaydığını (OATET 265), Hamit'in şiirlerinde Şeyh Galip tesirinin bulunduğu (OATET 267, 524, 546, 572), seki nesirde bazen Şeyh Galip'in "Hüsn ü Aşk" mukaddimesinde olduğu gibi eleştirilerin şahsileştiğinin olduğu (OATET 298), Reşit Paşa mersiyesinde Ziya Paşa'nın boş yere Baki'den Şeyh Galip'e kadar şairlerin en güzel şiirlerinin sesini yokladığı, bu şiirin dille şiir hâlinin kısırlığının örneği olduğu (OATET 313), Ziya Paşa'nın Şeyh Galip'in dediği "birden bire aşkı kendinde" bulan insanlardan olmadığı (OATET 318), Cezmi'deki Adil Giray'ın Şeyh Galip'in yıldızı altında büyüdüğü (OATET 410, 411), Şeyh Galip'ten itibaren saray ve köşk tasvirlerinin oldukça yön değiştirdiği (OATET 440), Mahber'e kadar Hamit'in ilhamının Lamartine ile Şeyh Galip arasında gidip geldiği (OATET 517), Hamit'in doğduğu yıllarda mersiyesinin Şeyh Galip'ten başlayarak tarih manzumelerinin dışında yavaş yavaş ön plana çıktığı (OATET 538), Muallim Naci'nin Ezhâr-ı Efkâr isimli eserinin Şeyh Galip'in biyografik romanı gibi başladığı ancak daha sonra başkalarının hikâyesi hâline geldiği (OATET 608, 609) ifade edilmiştir.

EÜM'de Şeyh Galip'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 74, 110, 134, 137, 138, 150, 151, 160, 171, 267, 310, 322, 323, 325, 332, 340, 353,

418, 437, 507, 521, 522). Bu atıflarda Şeyh Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk adlı eserinin baş tarafındaki Nabi tenkidinde, tenkidin "insan"la olmasa bile "an'ane" ile ilişkisini araştıran bir tarzının bulunduğu (EÜM 74), Yahya Kemal'in Baki, Fuzuli, Naili, Nedim ve Şeyh Galip'ten ya da halk şiirinden seçtiği her konuşmasında eski şiirin ve milli dehanın dayandığı lirizmi yansıttığı (EÜM 110), her zaman tek başına olan Yunus Emre'nin eğer bir kalabalığa eklenmesi gerekirse bu kalabalığın yaptığı işi devam ettiren Baki, Nefi, Nedim, Fuzuli, Şeyh Galip, Haşim ve Yahya Kemal'den oluşacağı (EÜM 134), Fuzuli ile eki şiirin sıkı nizamı ve ortak lügati içinde gerçekten çıktığı açmış olan Şeyhi, Necati Bey, Baki, Nedim, Şeyh Galip gibi isimlerin boy ölçüşebileceği (EÜM 137, 150), Şeyh Galip'in Leyla ve Mecnun'dan iki buçuk asır sonra yazdığı Hüsn ü Aşk'ın bireysel bir yenilik olarak algılanması gerektiği (EÜM 138, 151), XVIII. asrın sonunda Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk'ıyla ile, XIX. asrın sonunda Hamit'in Makber'iyle Fuzuli'nin yıldızı altında doğmuşa benzediği (EÜM 160), Şeyh Galip'in Tardiyye'lerinin sırrını, Nedim'in İbrahim Paşa için yazdığı Medhiye'nin "*Hoş geldin eyâ Hidiv-i ekrem! Lûtfunla gönüller oldu hurrem*" diye başlayan manzumesinden öğrendiği (EÜM 171), Hüsn ü Aşk'ın sonunda

"Ben kaldım o söz lehimde kaldı

Keştî-i murâd lenger aldı"

beytini Şeyh Galip'e söyleten şeyin bir tarafını tüketmiş olmasına rağmen hiçbir şeyi bitirememiş olduğunu bilmenin ruh hâli olabileceği gibi, dönemindeki bir çalışma tarzına, bir duyuş ve görüş modasına veda şekli de olabileceği (EÜM 267), Süleyman Nazif'in Hüsn ü Aşk adlı eseri anlayamamış olmasının sebebinin Galip'in yeni lügat arayışından gerçekleştiği (EÜM 310), Nefi, Naili, Galip, Nedim gibi büyük şairlerin şiirlerinde esas olan şeyin "nağme" olduğu (EÜM 322, 323), Yahya Kemal'in kullandığı dile Şeyh Galip'ten sonra gelenler içinde bir tek Avni Bey'in bazı mısralarında ve tamamıyla eski kalmak şartıyla ulaşabildiği (EÜM 325), Tanpınar'ın Yahya Kemal'in derslerinde Nedim, Baki ve Şeyh Galip'i tanıdığı (EÜM 332), şiirlerle gelen İstanbul mirasını Şeyh Galip'in az çok değiştirdiği, yaşadığı şehri yeni denilebilecek bir hayal dünyası arasından görmeye çalıştığı (EÜM 340), bugün Fuzuli, Naili, Şeyh Galip, Nedim gibi büyük

şairlerin sesinin duyulmasında Yahya Kemal'in şiirlerinin tesirinin bulunduğu (EÜM 353), Nurullah Ataç'ın ölmeden önceki son yazısında Şeyh Galip'ten,

“Âb-ı hayât-ı sohbet-i ahbâbdan cüdâ

Mâhîleriz ki lücce-i deryaya hasretiz”

beytini kullnadığı (EÜM 418), İsmail Habip'in okuya okuya Nedim'i, Şeyh Galip'i, Fuzuli'yi en güzel tarafları ile benimsediği (EÜM 437), en sevdalılarının bile Fuzuli, Nedim, Şeyh Galip gibi birkaç önemli isimden ilerisini saymadığı eski şiirin bir saray gibi kapılarının sımsıkı kapalı olduğu için eleştirilerin hep bu kapılar önünde yapıldığı (EÜM 507), Fuzuli gibi eski şairlerin eserleri ile haşır neşir olan Şeyh Galip'e bu durumun kendine, devrinin lisan ve fikir modaları karşısında bir tür özgürlük verdiği (EÜM 521, 522) ifade edilmiştir.

TF'de Tevfik Fikret'in Rübab-ı Şikeste'den sonra yazdığı Son Nağme'yi, Şeyh Galip'in Hüsn ü Aşk adlı eserini bitirdiğindeki üzüntüyle kaleme aldığı ifade edilerek Şeyh Galip'e bir yerde atıf yapılmıştır (TF 13).

MS'de modern sembolizmin ilk temsilcisi olduğu (MS 23), eski şiirin öldüğünün kabul etmeyen yeni şairlerin bugüne ait malzemeleri eserlerinin içine sokarak eski şiiri zenginleştirmeye çalıştıkları ve böylece Şeyh Galip'in döneminde yaptığı şeyi tekrara çalıştıkları (MS 50), Servetifünun'un dilinden kurtulan Ahmet Haşim'in şiirinin daha sonra Şeyh Galip'e bağlandığı (MS 170) devrinin sokakta konuşulan Türkçesini Şeyh Galip'in şiire geçirmeyi başardığı (MS 194), Türk zevkinin yetiştirdiği en önemli insanlardan olduğu (MS 232) ifade edilmiştir

Şeyh Sümbati (ED 122) Mevcut kaynaklarda, Hamit'in akrabası olması dışında, hakkında daha fazla bilgi bulunamamıştır.

ED'de Abdülhak Hamit Tarhan'ın hatıralarında kendisini Şeyh Sümbati ailesine bağlaması bağlamında Şeyh Sümbati'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 122).

Seyhi (ED 138, 163; OATET 2, 22, 27, 337; EÜM 137, 141, 144, 155, 507- 509) (Kütahya ?-Kütahya 1431) Türk şairdir. 15. yüzyıl Anadolu sahasının önemli şairlerindedir. Germiyan (Kütahya)'da öğrenimini tamamladıktan sonra İran'da tıp, tasavvuf, edebiyat alanlarında eğitim gören

Şeyhi'ye tıpla olan ilgisinden dolayı Hekim Sinan denilmiş, hükümdarın özel doktoru olarak görevlendirilmiştir. Mutasavvıf bir şair olmamasına rağmen şiirlerinde tasavvuf düşüncesinden oldukça çok faydalanan şair Anadolu sahasında dindışı edebiyatın da öncüsü olmuştur. Har-nâme ise Türk hiciv ve mizah edebiyatının en önemli örneklerinden sayılmaktadır. Şeyhi'nin elde bulunan üç eseri vardır: Divan, Har-nâme, Hüsrev ü Şîrîn (Mengi, 2003, 110).

ED'de Şeyhi ile birlikte eski edebiyatın klasikleşmeye başladığı (ED 138) ve terci-i ve terkib-i bentin Türk edebiyatında eskiden beri olduğu, Şeyhi, Baki, Ruhi tarafından kullanılmasına rağmen pek rağbet görmediği, XVII. asırdan sonra aniden moda olduğu, Nedim'in kullanmadığı ancak Şeyh Galip'te bulunduğu (ED 163) söylenerek Şeyhi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te gerek tasavvufta gerek saray şiirinde Nesimi ve Şeyhi ile değişimin başladığı (OATET 2), Şeyhi gibi pek çok şair tarafından kullanılan musammatin şairlere yeni imkânlar kazandırdığı (OATET 22), Nizami'den Şeyhi'ye kadar din ve tasavvuf sisteminin "Hüsrev ü Şirin" mesnevisinde Ferhat'ı benimsemeye çalıştığı (OATET 27), Ziya Paşa'ya göre Şeyhi'nin "Hüsrev ü Şirin" mesnevisinin bile beğenilecek bir tarafının bulunmadığı (OATET 337) ifade edilerek Seyit Nesimi'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Şeyhi'ye yedi yerde atıf yapılmıştır (EÜM 137, 141, 144, 155, 507- 509). Bu atıflarda Fuzuli ile eki şiirin sıkı nizamı ve ortak lügati içinde gerçekten çığı açmış olan Şeyhi, Necati Bey, Baki, Nedim, Şeyh Galip gibi isimlerin boy ölçüşebileceği (EÜM 137), İran şiiri ile Türk şiirinin XV. asırdan itibaren yarışmaya başladığı, bu nedenle her büyük şairde Türk şiirinin yeni bir aşama kaydettiği, bu aşamaların Şeyhi'de ve Ahmet Paşa'da olduğu gibi sadece içerikte kalmadığı, zamanla Necati Bey, Yahya Bey, Hayali Bey ve Usuli gibi şairlerde divan edebiyatının asıl güzelliğinin yakalamaya başladığı (EÜM 141), Şeyhi'den başlayarak Kıvami ve Necati Bey'in mersiyeslerinde tek bir veznin etrafında bir asır boyunca devam eden bir yığın Mersiye tecrübesinin Fuzuli'nin Âl-i Abâ şiirinde asıl şekil ve kıvamını bulduğu (EÜM 144, 155), Ali Nihat Tarlan'ın yayınladığı Şeyhi Divanını Tedkik adlı eseriyle büyük bir başarıya imza attığı ve okuyucusuna eski şiirin ve eski şiir zevkinin anahtarını verdiği (EÜM 507-509) ifade edilmiştir.

Şevket-i Buhari (OATET 346, 405, 440) (Buhara ?- İsfahan 1695) İranlı divan şairidir. Buhara emirinin oğlu olan şair iyi bir öğrenim görmüş, babasının ölümünden sonra Hindistan'a geçerek Muhammed Ali Gevher Şah'ın sarayında bulunmuş, bu nedenle Şevket-i Hindi diye de anılmıştır. Yaşadığı dönemin ünlü şairleri Saib, Feyzi, Örfi ve Muhteşem ile birlikte İran şiirinde Sebk-i Hindi diye bilinen Hint üslubunun öncülerinden olmuştur. XVII. yüzyıl Osmanlı divan şiirinde bu üslubu benimseyen Nefi, Neşati, Naili ve Nabi gibi şairler Şevket'in etkisi altında kalmışlardır (TDA, 1983, 5207).

OATET'te bir mektubunda Şevket'in hayallerinden beslendiğini söyleyen (OATET 346), eski hayaller içinde yeni ifadeler arayan Namık Kemal'in İntibah'taki Mehpeyker'in yalısının körfezdeki aksini uzun uzadıya suda yıkanan yarı çıplak kadın tasviriyle anlatmasına "*Örfî'ler Şevket'ler görseydi*" diyerek başlamasıyla hayal gücünün iklim değiştirdiğine işaret ettiği (OATET 405, 440) ifade edilerek Şevket-i Buhari'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Şeyyad Hamza (BŞ 97) (?- 1348/ 1349'dan sonra) XIII. yüzyıl mutasavvıf şairlerdendir. Şiirlerinden Arapça ve Farsça bildiği, İslam kültürüne vakıf olduğu bilinen Şeyyad Hamza dini tasavvufi içerikli şiirler yazmıştır (İA, 1988- 2012, 104, 105).

BŞ'de bir tek şiiri ile büyük şair olan Şeyyad Hamza'nın ölüm konusundaki düşüncesinin anlamak için XVI. yüzyıl kuzeyini siyah bir dalga gibi saran mistisizme bakmak gerektiği ifade edilerek Şeyyad Hamza'ya bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 97).

Şinasi (YK 69, 72, 103, 119; ED 23, 63, 72, 84, 106, 107, 113, 116, 135, 136, 138, 140, 153, 160, 161, 169, 176, 177, 178, 181, 182, 184, 185, 186, 192, 199, 200, 205, 209, 267, 268, 278; OATET 3, 100, 125- 127, 141, 150, 151, 152, 159, 174, 175, 179, 181, 182, 183 -216, 220, 230, 240, 249- 251, 253, 254, 257, 262, 263, 264, 265, 266, 269, 273, 276, 277, 280, 284, 286, 295, 298, 304, 329, 337, 339, 343, 344, 346, 347, 348, 349, 352, 368, 370, 406, 411, 416, 419, 420, 426, 433, 434, 435, 439, 448, 467, 475-477, 481, 486, 508, 509, 511, 514, 516, 523, 549, 556, 562, 590, 597, 604, 610; EÜM 104, 194, 203, 222, 241, 244, 245, 248, 249, 251, 252, 337, 389, 519; NK 7, 28; MS 34, 35) (İstanbul 1826- İstanbul 1871) Tanzimat edebiyatının

yol açıcı şairlerindendir. Bir asker çocuğu olan Şinasi mahalle mektebinde öğrenim hayatına başlamış, okulu bitirdikten sonra Tophane kalemine kâtip adayı olarak girmiş, kalemde görevli memur olan İbrahim Efendi'den Şark dillerini ve ilimlerini, Reşat Bey'den ise Fransızca'yı öğrenmiştir. Çalışkanlığı ile ön plana çıkan Şinasi devlet tarafından Paris'e gönderilmiş, burada hem matematik, tarih, doğabilim ile ilgilenip edebiyat ve dil konularındaki çalışmalarını sürdürmüştü, hem de Doğu bilimci De Sacy, Ernest Renan, Lamartine, Pavet de Courteille ile tanışmış, düşüncelerinden etkilenmiştir. Paris'ten döndükten sonra Meclis-i Maarif üyeliğine atanan Şinasi, Encümen-i Danişte görev almış, 1860'ta Ağah Efendi ile birlikte Tercüman-ı Ahvâl gazetesini çıkarmıştır. Gazetede eleştirel yazıları ve adının Âli Paşa için düzenlenen bir suikasta karışması sebebiyle Fransa'ya gitmek zorunda kalan şair 1869'a kadar burada çeşitli çalışmalarda bulunmuş, Fransa Ulusal Kitaplığında araştırmalar yapmıştır. İstanbul'a döndüğünde kendisini tamamen matbaacılık faaliyetlerine ve tamamlayamadığı bir Türkçe sözlük çalışmalarına vermiş, ancak kısa bir süre sonra beyin tümöründen vefat etmiştir. Osmanlı'nın içinde bulunduğu kötü durumdan Batı'nın kaynakları ve kültürü ile kurtulunabileceğini düşünen aydınlar arasında bulunan Şinasi bu nedenle çok yönlü bir yazarlık içine girmiş, halkın aydınlanması için gazete çıkarmış, makale, şiir ve oyun yazmış, sözlük çalışmaları yapmıştır (Kolcu, 2004, 91).

YK kitabında Şinasi'ye dört yerde atıfta bulunulmuştur. Bu atıflarda Tanpınar, eski edebiyattan gelen ilk yenilik adamları olarak nitelediği Şinasi'nin eskinin bünyesi içine bir sürü yeni unsur soktuğunu (YK 69), sürekli yönünün Batı'yı gösterdiğini (YK119), ideolojik bir dayanağı olmadığını (YK 72), 'Diyorlar ki' eserinde Ruşen Eşref'in Şinasi'den önceki edebiyatımızı daha samimi bulduğunu (YK 103) dile getirmektedir.

ED'de Şinasi'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 23, 63, 72, 84, 106, 107, 113, 116, 135, 136, 138, 140, 153, 160, 161, 169, 176, 177, 178, 181, 182, 184, 185, 186, 192, 199, 200, 205, 209, 267, 268, 278). Bu atıflarda Osmanlı'nın Avrupalılaşmasının teker teker olduğu, Osmanlı'da Şinasi'den önce sekiz kişinin bir Avrupa dili bilirken Büyük Petro zamanının Rusya'sında sarayın Avrupalılaştığı (ED 23), Şinasi'nin edebiyatın şirazesini bozarak okuyucusunu bilmediği yeni bir âlemin kapılarını açtığı (ED 63),

Tanzimat'ta Osmanlılık ideolojisinin Tanzimat'ın kendisi, halkın ise Şinasi'den yana olduğu (ED 72), Türk edebiyatına manzume fikrini Fikret, Hamit, Namık Kemal, Şinasi'nin getirdiği (ED 84), Hamit'in zaman ve muhit içinde içtimai bir mahsul olduğu, onun Tanzimat'tan on üç sene sonra Bebek'te doğduğu, Namık Kemal'den, Şinasi'den küçük olan Hamit'in onların eserlerini okuyarak benimsediği, seksen beş yıllık hayatında hep bir edebiyatçı olarak kaldığı (ED 106) ilk Tanzimat neslinin Reşit Paşa'nın nesli olduğu, bunun en doğru tarih tasnifi olacağı ancak Vaka-i Hayriye'ye göre ise ilk neslin Şinasi ve Ziya Paşa'nın nesli olduğu, Osmanlı tarihini tetkik eden Gibb'in Türk nesrinin doğduğu ve Şinasi'nin Tercüman-ı Ahval gazetesini çıkardığı 1858 ve 1860 tarihleri üzerinde durduğu (ED 107), dilin değişmesi için dünya görüşünün değişmesinin gerektiği, bunları birdenbire yapılamayacağı, aruzu, eski kelimeleri kolayca bırakılamayacağı, bu konuda Şinasi'den sonra büyük payın Hamit'e ait olduğu (ED 113), Tanzimat'la birlikte dildeki eski kelimenin bir kısmının atıldığı, Şinasi'nin eski dili tasfiye ettiği, Namık Kemal'in dile karşı sorumluluk taşıdığı Divan'ında ise Hersekli Arif Hikmet Bey'in üslubunun bulunduğu, yersiz kelimeler içerse de yanlış kullanışın bulunmadığı, eski örfün bir yığınının atıldığı bir dönemde doğan Hamit'in dilde Şinasi'nin çizdiği sınırların öbür tarafına geçtiği, kendine yeni bir dünya yaratmaya çalıştığı ancak yenilik fikri olmasına rağmen onun bir dilci olmadığı, onda lisanın tam teşekkül etmediği (ED 116), Türk edebiyatında tiyatro türünün Şinasi'nin Şair Evlenmesi ile başladığı (ED 135) ancak onun sadece bir tiyatro yazmadığı, tiyatroyu halka verdiği, işaretlerle konuşmasından dolayı büyük eserinin bulunmadığı, aradığını sokakta bulmakla yetindiği: Ebul'l-Lâklâka (ED 136), tiyatronun dilinin mensur olacağı konusunda Şinasi ve Namık Kemal'in aynı fikirde olduğu (ED 138), Hamit'in tiyatroyu Şinasi ve Ahmet Vefik Paşa'dan miras aldığı (ED 140), Ziya Paşa'nın 1825'te Şinasi ile birlikte doğduğu (ED 153), Ziya Paşa'nın mersiyesini Reşit Paşa'ya yazdığı, Ziya Paşa'dan önce de Şinasi'nin eskiden olmayan bir lisanla mersiyesinde Reşit Paşa'yı övdüğü (ED 160), Şinasi'nin "medeniyet resulü" dediği Reşit Paşa'yı Ziya Paşa'nın tam anlayamadığı, onun mersiyesinde sadece bir Osmanlı veziri olarak geçtiği, Şinasi'nin Reşit Paşa için yazdığı mersiyede Baki'nin çok tesiri olduğu (ED 161), Şinasi'den sonra, eskinin tesirinde kalarak en sağlam nesri kuran kişinin Ziya Paşa olduğu (ED 169), fikri hayatın tek gelişme vasıtası

olan nesrin gelişmesinde Reşit Paşa ile Şinasi'nin gayretlerinin önemli olduğu (ED 176), 1812- 1814'te doğan Cevdet Paşa neslinin medrese tahsili yaptığı, 1826'da doğan Şinasi- Ziya Paşa nesli ile 1840'ta doğan Namık Kemal neslinin ise yeni yetişme tarzı içinde yetiştikleri, Tercüme Odasının ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin Namık Kemal'in hayatında önemli yer teşkil ettiği, 1863'te Tercüme Odasına girdiğinde burada Şinasi ve eserleriyle tanıştığı, Fransızca öğrendiği, Sadullah Paşa, Ebüzziya Bey gibi devrin gençleriyle bir araya geldiği, o dönemlerde çıkan Mirat'ta Montesqieu'dan tercüme yapmaya başladığı, Namık Kemal'in Şinasi'nin Münacaat gibi şiirlerinden, Reşit Paşa'nın ise nesirlerinden etkilendiği (ED 177), Şinasi'nin gazete üslubunu, Münif Paşa'nın, Ziya Paşa'nın, Cevdet Paşa'nın üsluplarını gördüğü ancak onun nesrine asıl tesir edenin Şinasi'nin Münacaat'ı olduğu, bu nedenle az da olsa Şinasi'nin adı geçtiği, 1864- 1865'te Şinasi'nin Avrupa'ya gitmesiyle gazetenin başına geçen Namık Kemal'in çok sevildiği, her konuda Reşit Paşa tarzında makale yazmasını çok iyi bildiği (ED 178), Namık Kemal'in Şinasi ile aynı dönemde tanıştığı Refik Bey'in hatıralarında önce şairin bir ilahisini gördüğünü, sonra gazetesinde ona yardımcı olduğunu anlattığı ve vebadan öldüğünün söylendiği (ED 181) Tanpınar'ın onun hayatını divan tarzı şiirler yazdığı dönem, İstanbul'a geldiği ve Şinasi'ye rastladığı devre arası, yüzünü Batı'ya çevirdiği dönem, Şinasi'nin Avrupa'ya gittiği dönem, Namık Kemal'in Avrupa'ya gittiği dönem, Hürriyet'i bırakıp İstanbul'a döndüğü dönem olarak birkaç evreye ayırdığı (ED 182), Şinasi, Ziya Paşa ve Ali Suavi'nin mücadelesi ile Yeni Osmanlıları birbirlerine karıştırmamak gerektiğinden söz edildiği, Namık Kemal'in hayatının en büyük tesadüfünün Şinasi olduğu ve sonuna kadar ona bağlı kaldığı (ED 184), Namık Kemal'in şiirlerinin Şinasi'den evvelki şiirleri, Şinasi'yi tanıdıktan sonraki şiirleri, Hamit'in Sahra'sını yayınlanmasından sonraki şiirleri olmak üzere üç bölümde toplanabileceği (ED 185), şiirlerinde dikkati çeken "şehid", "şehid-i aşk" kelimelerinin Şinasi'yi tanıdıktan sonra azaldığı, eski tarzda da ustaca şiirler söyleyen Namık Kemal'in Hamit'in tesiri altındaki yazdığı şiirlerde de iki zevk arasında bocaladığı, onun bir edebiyat yaratmaktan önce bir insan yaratmak yolunda olduğu (ED 186), İntibah Şinasi'nin Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye'sine ithaf edildiği (ED 192), Namık Kemal'in Şinasi ile aynı yaradılıştan olmadığından dolayı onun yolundan gidemediği ve hayatın içine

giremediği (ED 199), Şinasi kadar mizah ve hicvinin bulunmadığı (ED 200), Şinasi'nin gelmesiyle edebiyatın teşekkül ettiği, Hamit'le beraber edebiyata üç dört mısradan oluşan parçaların girdiği, Tevfik Fikret'in bu parçaları tanzim ettiği (ED 205), Tanzimat nesrinin Şinasi ile başladığı, Şinasi'nin, Namık Kemal'in, Rezaizade'nin, Hamit'in ve Sezai'nin bir fikir hanedanı olduğu ve nesrin onlar aracılığıyla yayıldığı, bu üsluplardan Şinasi ve Namık Kemal nesrinin galip geldiği, Garp ile en çok ilgilenen Namık Kemal nesri olduğu (ED 209), aslında Türk ruhunun meselesi dil konusunun III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde ortaya atıldığı, Tanzimat'ta ise Şinasi'nin tecrübesinin yarım kaldığı (ED 267), çocukça bir oyun olan Şair Evlenmesi'nin üzerinden bir asır geçmesine rağmen ondan daha iyi bir piyes yazılmadığı (ED 268), İbrahim Necmi Bey'in babasının Telemak'ı Yusuf Kamil Paşa'nın dostu olan Şinasi'nin tercüme ettiğini düşündüğü (ED 278) söylenilmiştir.

OATET'te Şinasi'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 3, 100, 125- 127, 141, 150, 151, 152, 159, 174, 175, 179, 181, 182, 183 -216, 220, 230, 240, 249- 251, 253, 254, 257, 262, 263, 264, 265, 266, 269, 273, 276, 277, 280, 284, 286, 295, 298, 304, 329, 337, 339, 343, 344, 346, 347, 348, 349, 352, 368, 370, 406, 411, 416, 419, 420, 426, 433, 434, 435, 439, 448, 467, 475-477, 481, 486, 508, 509, 511, 514, 516, 523, 549, 556, 562, 590, 597, 604, 610). Şinasi'nin bazı mısra tecrübelerinde eski nesrin en güzel Türkçe örneklerini verdiği (OATET 3), Şinasi'den sonra eseriyle tanınmaya başlayan Akif Paşa'nın "Adem kasidesi"nin Türk edebiyatı için çok yeni olduğu (OATET 100), Şinasi'nin Reşit Paşa için "medeniyet resulü" diye överek cemiyet için çok yeni bir medeniyet ve fikir masalını yarattığı (OATET 125, 277), Mustafa Sami Efendi'ye pek çok şey borçlu olduğu (OATET 126, 127), Ziya Paşa'yı şiirlerinde övdüğü (OATET 141), Tercüman-ı ahval'de çıkan Şair Evlenmesi'nin Türkçenin ilk piyesi olduğu (OATET 150), Islahat Fermanı ile birlikte Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın Reşit Paşa'nın öğrencisi ve yakın iş arkadaşları olmaktan çıkarak önemli bir devrin mesuliyetinin almalarının, bundan sekiz sene sonra Namık Kemal'in Şinasi'nin yanında, yirmi sene sonra Hamit'in Namık Kemal'in yanı başında konuşmasına benzediği (OATET 151), Sadullah Paşa'nın "Ondokuzuncu asır" adlı eserinin Şinasi ile Fikret arasında bir tür köprü oluşturduğu (OATET 152), 1859 ve 1865yılları arasında Osmanlı'nın fikir ve sanat hayatında etkili kişilerden

olduğu (OATET 159), Ahmet Cevdet Paşa'nın Kavaid-i Osmaniye'sinin çıktığı seneden Kısas-ı Enbiya'sının son parçalarının yayınlanma tarihi olan 1896'ya kadar Türk nesrinin Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Mithat Efendi'nin tecrübelerini, Türkçeye getirdiklerini gördüğü (OATET 174), Ahmet Cevdet Paşa'nın Şinasi'de olduğu gibi seciyi nesrin tamamına yaymakta başarılı olamadığı (OATET 175), Münif Paşa'nın Şinasi ile aynı nesilden sayılabileceği, yetişmesinin onlara benzediği (OATET 179), ilk zamanlarında eserlerinin Şinasi'ninkilerle aynı başarı derecesine sahip olduğu (OATET 181), Mecmua-i Fünun'da Ali Paşa'nın Şinasi'yi hatırlatan bir üslupla yazdığı takrizinin bulunduğu (OATET 182), Reşit Paşa ve daha sonra Yusuf Kamil Paşa tarafından himaye edilen Şinasi'nin 1859'da Batılı şiir anlayışının ilk örneklerinden olan Tercüme-i Manzume'yi yayınladığı, 1861'de Agâh Efendi ile Tercüman-i Ahvâl'ı, 1862'de Tasvir-i Efkâr'ı yayınladığı, bir taraftan gazetesinin yayınlarken diğer taraftan matbaasında bastığı kitaplarla bir kütüphane kurmaya çalıştığı (OATET 183- 185), 1279'da divanının ilk baskını yayınlamaya başlamasının Fuat Paşa'nın dostluğunun vermiş olduğu güven neticesinde gerçekleşmiş olabileceği (OATET 186), 1865 tarihinde birdenbire Paris'e kaçtığı, Paris'ten ikinci dönüşünde çok tedirgin olan Şinasi'nin son dönemlerinde çok az insanla konuştuğu ve matbaası ile meşgul olduğu (OATET 187), bütün eski sanatları bilen şairin asıl hünerinin kendi açtığı ve hız verdiği büyük harekette görüldüğü, onun edebiyattaki "dynastie"nin sahibi olduğu, eserlerinin dağınık olmasına rağmen etkisinin dönemindeki hiç kimse ile ölçülemeyecek derecede olduğu için büyük olduğu (OATET 190), eski nesre bir yazı dili kazandırdığı, nesrin onunla başladığı, Şinasi'nin cümlesi ile dilin kendi bünyesine uygun bir tasarrufun eline geçtiği, ayrıca karışık ve öteden beri yazarın keyfiyetine bırakılmış olan lugatı kayıt altına aldığı (OATET 191), kimi şairlerin yeniliğin ilhamı kimi şairlerinse değersiz bulduğu şiirinin getirdiği sade dil ve halk için edebiyat amacı uğrunda fakirleştiği (OATET 192), sade dilin, somut bir hayal sisteminin, yeni bir kafiye ve şiir anlayışının peşinde olan Şinasi (OATET 193, 198), Reşit Paşa kasidelerinin kendisine verdiği fırsatla konuşabilen Şinasi'nin, medeniyetçi, Tanzimat'ı ve onun getirdiği kanun fikrini benimseyen bir yenilikçi olduğu, zulüm ve esarete dayanmadığı ancak hiçbir şekilde "hürriyet" kelimesini kullanmadığı ve rejim değişikliği tavsiyesinde

bulunmadığı, onun için vazife hissini fert için de toplum için de önemli olduğu, bu nedenle önce İmparatorluğu muhafaza etmek ve “Asya’nın aklı-pirânesi ile Avrupa’nın bîkr-i fikri” arasında bir köprü oluşturmak gerektiği, Batı’dan bir medeniyetin ve düşünce sisteminin dersini aldığı, bu nedenle belli bir yazarın etkisinden söz etmenin pek mümkün olmadığı, Türk tiyatrosunun ilk piyesinin yazarı Şinasi’nin herhangi bir Batı yazarının eserinin tercüme ya da adaptasyon yapabileceği hâlde Şair Evlenmesi’nin küçük mevzusu ile ilgilenmesinin edebiyatta bir çığır açmak istemesinden kaynaklandığı, halka doğru gitmek istediği, bu nedenle bu harekete bir sözlük ve gramer kitabı ile hız vermek istediği, bu nedenle dönemin önemli şarkiyatçıları ve filologları ile iletişimde olduğu, ona göre gazetenin kamu hukuku meselesi olduğu, halka kendi menfaatlerinin düşünmeyi öğretmek istediği, gazetesinin bir tür mektep hâline getirmek istediğinden düzenli şekilde kitap tefrika ettiği (OATET 198- 216), Şinasi’nin Tasvir-i Efkâr’ının yeniliğin kapısı olduğu, memleketteki uyandırma hareketine yardım ettiği (OATET 220), Şinasi’den itibaren yazarların cami derslerine giderek Arap gramerini, İslam fikriyatını ve hatta Farsçayı öğrendikleri (OATET 230), Şinasi’nin Tasvir-i Efkâr’daki “Hukuk-ı nâs” makalesi ile yeni bir hukuk düşüncesinin ve sisteminin kurulmasına çalışıldığı (OATET 240), 1861- 1873 yılları arasında ikinci devresine giren gazetenin daha çok Şinasi ile Namık Kemal arasında el değiştirdiği (OATET 249), bu dönemde Şinasi ve Münif Paşa’nın eserleri dışında yeniye tesir edecek çalışmaların bulunmadığı (OATET 250), Şinasi’den itibaren şairlerin şiirlerinin sıcağı sıcağına gazetede yayınlanmaya başladığı (OATET 251), Avrupa’dan gitmeden önce zihni yaradılışına uygun kasedeler söyleyen Şinasi’nin Avrupa’dan döndükten sonra yepyeni bir dil ve anlayışla konuşmaya başladığı (OATET 253), 1860 yıllarındaki dil ve şiir etrafındaki asıl meselenin Şinasi ve Leskofçalı Galip arasında gerçekleştiği (OATET 254), Leskofçalı’nın eski şiirde, Şinasi’nin yeni edebiyat için yaptığını yaparak şiir dilini adeta bir sisteme koyduğu (OATET 257), tek başına çözümlenemeyecek bir mesele olan şekil değişikliğinde Şinasi’nin bile ancak şiirin kendi içinden değişikliğe gidebildiği (OATET 262), çok yeni içeren 1272 kasidesinde şeklin zorladığı şartlar yüzünden daha sonraki şiirlerinde düz beyitler kullandığı (OATET 262), dili önce sadelik uğruna, daha sonra kıtanın bünyesine riayet etmek için zorladığı

(OATET 263), Şinasi'nin "İlâhî", Mûnâcât", Eşek ile Tilki hikâyesi", "Arz-ı Muhabbet" ile yeni şiir şekline başladığı (OATET 264), dil bakımından düzensiz ve karışık lugatıyla Hamit'te de bu tesirin görüldüğü (OATET 265), Recaizade'nin de Şinasi gibi eski şiir şekillerini değiştirerek yeni şiir şekilleri yaratmak istediği (OATET 266), şiirlerinde dili gösteren, yeni bir tekniğe işaret eden, cemiyet ve halk fikrine temas eden Şinasi'nin şiirlerinde insanı ancak belirsiz bir işaret ettiği (OATET 269), nesri sadece fikirle yoğurarak hemen hemen eskiyi sahadan temizlediği (OATET 273), "Demez mi ki birini su kızı suya boğmuş" dizesiyle İslam masallarının ve ona bağlı hayallerin dışına çıktığı (OATET 276), Şair Evlenmesi'nin oynanmasına Osmanlı'nın vaziyeti ve sahnelerinin imkânlarının müsait olmadığı, dönemi için fazla cesur olduğu, bu nedenle döneminde yeterli değeri göremediği (OATET 280), 1870'li yıllarda Şinasi'nin tiyatrodaki bir yol açtığı (OATET 284), Batı karşısında Şinasi'nin eseri dışında şuurlu bir taklide rastlanılmadığı (OATET 286), onun gibi tiyatro yazarlarının hikâyenin de ilk örneklerini verdiği ve birtakım hatalarının bulunduğu (OATET 295), Tanzimat edebiyatının çıkış noktası olan eleştirinin işçiliğinin daha ziyade prensipler üzerinden yaptığı, "Mebhusetü'n-anha" meselesinde tenkide ilk maruz kalan kişi olduğu ve onun her makalesinin bir sosyal eleştiri olduğu (OATET 298), Babıali'nin Münif Paşa'dan Şinasi'ye kadar memurların gazetecilik yapmasını hoş karşılamadığı (OATET 304), Ziya Paşa'nın Şinasi'nin nesrinden çok daha eski, sentaksa daha yabancı, aynı zamanda daha akıcı, yerine göre ısıracı ve yakıcı bir üsluba sahip olduğu (OATET 329), Şinasi gibi dilcilerin yetiştiği bir dönemde, Ziya Paşa'nın Baki ile olgunlaşan Osmanlıcanın ana kaynak hâline geldiğini düşündüğü (OATET 337), 1291 yılında Namık Kemal'in Şinasi'nin yolundan devam ederken Ziya Paşa'nın Abdülaziz Han'a sığınarak Magosa'ya sürgün edilmemeye çalıştığı (OATET 339), Şinasi ile tanıştıktan sonra bile Leskofçalı Galip Bey'in şiirinden gelen tasavvufi lugatın, onun şiirinin hayal sistemini uzun zaman idare eden bir zemin oluşturduğu, 1288'de Şinasi ile tanıştığı ve yenilik fikirlerinin daima canlı bir şekilde karşısına çıkacağı Tercüme Odasına tayin edildiği, fikrini edebiyat arkadaşlarına anlatamadığı için pek çok borçlu olduğu Şinasi'nin gazetesine yardımcı olarak girdiği (OATET 343, 344), "Talim-i edebiyata dair risale"de Şinasi'nin kendi beyitlerinden birini tashih ettiğini söylediği (OATET 346),

Şinasi şiirleri ve Avrupalı örneklerle “vicdan” kelimesinin Türkçeye girdiği, Şinasi'nin 1865'te Avrupa'ya kaçmasının Namık Kemal'e bir tür olgunluk kazandırdığı, Ebüzziya'nın “*şuuru hakayık-i siyasiyeyi ihatadan kasır olan halkı her şeyden evvel okutmak lâzım*” sözüne Şinasi'nin inandığı, Şinasi'nin gazetenin başında olduğu sürece Namık Kemal'e kendisi olma fırsatı vermediği, Şinasi'nin İstanbul'dan uzaklaşmasıyla Namık Kemal'in kendisini bütün meseleler hakkında konuşurken bulduğu, bu olaydan sonra Şinasi ile eskisi gibi yakın olamadıklar (OATET 347), Faut Paşa'nın ısrarıyla ülkeye dönen Şinasi'nin Babıali'ye teslim olduğunu sanan Namık Kemal, Recaizade'ye gönderdiği bir mektubunda Şinasi'ye gazetesinde iş vermemesini, alakasını bir şekilde kesmesi gerektiğini tavsiye ettiği (OATET 348, 477), Şinasi ve Namık Kemal'in hayatı hakkında bilinenlerin çoğunun Ebüzziya'nın yazılarına ve cömert dostluğuna borçlu olunduğu (OATET 349), Ali Paşa ve Şinasi'nin 1871'de vefat etmesinden sonra Fazıl Mustafa Paşa'nın Tasvir-i Efkâr'ın matbaasını satın alarak Ebüzziya'ya hediye ettiği (OATET 352), Namık Kemal'in eski şiirin havasında yazdığı şiirlerin yanı sıra Şinasi ile tanıştıktan sonra yazdığı vatani manzumelerinin bulunduğu (OATET 368, 370), Şinasi'nin yazdığı küçük piyesi ile tiyatrodaki birçok güçlüğü ortadan kaldırdığı (OATET 406), Namık Kemal'in Şinasi'den sonra usta olarak kabul ettiği Hugo'nun da tarihten hareket ettiği (OATET 411), Namık Kemal'in fertlerin ve toplumların bir misyonu olduğu görüşünün Şinasi'den geldiği (OATET 416), “Lisan-ı Osmanînin edebiyatı hakkında bazı mülâhazatı şamildir” makalesinde Namık Kemal'in yabancı dillerden alınacak kelimeleri sınırlandırmak için bir öslük hazırlanması gerektiğini ifade ettiği, Şinasi'nin “Kamûs “ ve “Ferheng-i Şuurf”yi yenileştirerek basmak istemesine karşı çıktığı (OATET 420), Hürriyet fikrinin, Namık Kemal'in Şinasi yolundan ilerleyerek kendisinin bulduğu bir ufuk olduğu (OATET 426), XVIII. asrın büyük Fransız yazarlarından yararlanabilmesi için Şinasi'nin Namık Kemal'e gazetenin yolunu açtığı (OATET 433), Şinasi'nin kullandığı cümle çeşitlerini Namık Kemal'in de tercih ettiği (OATET 434, 435), Şinasi'nin suda mehtapla çıplak yüzen bir su perisini anlattığı imajını Namık Kemal'in de kullandığı (OATET 439), Ahmet Mithat Efendi'nin Menfa'da Şinasi'nin her şeyden önce halkı okutmak gerek düşüncesine doğru yönelmeye başladığı (OATET 448), Ahmet Mithat Efendi'nin Firkat romanındaki Memduh'un babasının inandığı,

kainattaki güzel ahengin ve güzelliğin yaratıcısının eğer “Dictionnaire Philosophique”den gelmemişse muhakkak Şinasi’nin “Münâcât”ından geldiği (OATET 467), Namık Kemal’in Şinasi’den sonra ikinci nesil olduğu, Recaizade’nin Şinasi ve Namık Kemal gibi Arap ve Acem edebiyatıyla sıkı sıkıya bağlı olmadığı (OATET 475), edebiyat ile politikayı birbirinden ayıran Recaizade’nin ferdi duyular peşinde koşmasından dolayı Şinasi’den ayrıldığı, 1868’de Namık Kemal Avrupa’ya kaçtığında Şinasi’nin Tasvir-i Efkâr’ını Recaizade’y bıraktığı (OATET 476), bazı dini şiirlerde, Lafontaine tercümelerinde Recaizade’nin Şinasi’den ilham aldığı (OATET 481) ancak Şinasi’ye nazaran nazımda zayıf olduğu (OATET 486), folklorun kapısını açarak hayatın bir köşesinin gösteren Şinasi ile başlayan yeniliğin Hamit’in eserlerinde ilk büyük gelişmeyi sağladığı (OATET 508, 509, 516), Hamit’in dört mersiyesinden birini Şinasi için yazdığı (OATET 511), yeni bir dilin peşinde olan Şinasi’ye halkın bu dilin yolunu gösterdiği (OATET 514), Şinasi’den sonra dildeki ilk yenilik hamlesinin “Sahra” olduğu (OATET 523) ancak “Hacle” ile onun dilinden ayrıldığı (OATET 549), Şinasi’den sonraki edebiyatta büyük bir Hugo tesirinin bulunduğu (OATET 556), Ahmet Vefik Paşa’nın edebiyatı seven akrabası Hamit’e Şinasi’nin “Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye”sinden bazılarının alarak eserlerinde (Sabr u sebat, Macera-yı Aşk) kullanmasını tavsiye ettiği (OATET 562), Hamit ve neslinin Şinasi gibi sadece dilin üzerinde durmakla hakiki Türkçeye giden yolu kısaltabilecekleri ancak bir dilin sadece atmakla kurulamayacağı (OATET 590), Maullim Naci’nin Şinasi’den sonra vezinle dil arasında ilişki üzerinde duran ilk yazar olduğu (OATET 604) ancak Şinasi’den itibaren sanat modalarında ve yetiştirme tarzında ağır basan değişikliğin altında ezildiği (OATET 610) ifade edilmiştir.

EÜM’de Şinasi’ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 104, 194, 203, 222, 241, 244, 245, 248, 249, 251, 252, 337, 389, 519). Bu atıflarda yeni Türk edebiyatını kurmak için mücadele eden Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal’in zevk ve mücadelelerinin hemen hemen aynı olduğu (EÜM 104), Namık Kemal’in Tabsıra’nın mukaddimesinde, Şinasi edebiyatına gelene kadar kullanılan her tür edebi terbiyenin en parlak örneği olarak Tabsıra’yı göstererek Akif Paşa’nın Türk edebiyatındaki önemini gösterdiği ancak Akif Paşa’yı Şinasi-Ziya Paşa-Namık Kemal mektebinin müjdeleyicisi olarak kabul etmenin mümkün olmadığı, Namık Kemal ile Ebüzziya Tevfik’in “nâsir

şahsiyeti” nedeniyle Akif Paşa’yı beğendikleri (EÜM 194), Cevdet Paşa’nın yazmaya başladığı dönemden 1296’da Kıyas-ı Enbiya’nın yazılmasına kadarki süreçte Türk nesrinin Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Mithat Efendi’nin tecrübelerini yaşadığı (EÜM 203), Şinasi’nin Tasvir-i Efkâr’ı bırakarak Avrupa’ya gittiği dönemde Namık Kemal’in yıldızının parlamaya başladığı, Yusuf Kamil Paşa ve Fuat Paşa ile ilişkilerinin sıklaştığı, üslubunu beğenen Ali Paşa’nın ise kendisini bir rütbe ile takdir ettiği (EÜM 222), bugün edebiyatta kullanılan pek çok terimin Namık Kemal ve Şinasi’ye ait olduğu (EÜM 241), Şinasi- Namık Kemal nesli yazarlarıyla ilgilenenlerin Ebüzziya Tevfik’i de tanıyacakları, Ebüzziya Tevfik’in dil, folklor gibi sahalarda Şinasi’yi takip ettiği, Şinasi’nin asıl programını sezen ve uygulayan öğrencisi olduğu (EÜM 244), Ebüzziya Tevfik’in Mecmua-i Ebüzziya’daki birkaç makalede Şinasi’nin son dönemlerini realist bir şekilde tasvir ettiği (EÜM 245), Ziya Paşa ve Şinasi’yle birlikte medrese tahsilinin yerine yeni açılan mekteplerde yetişenlerin devrini başladığı (EÜM 248), Şinasi’den sonra Namık Kemal’in devirleri için dilde yenilikler yaptığı (EÜM 249), Rezaizade’nin Naçiz adı ile Batı edebiyatlarından yaptığı tercümeleri topladığı eserinin ikinci kısmında La Fontaine’den tercüme ettiği masalların bulunduğu ve bunları Şinasi’nin de takdirini kaydeden ve Ziya Paşa’nın Harabat üslubunu andıran manzum bir mukaddime ile başladığı (EÜM 251), Rezaizade’nin Çok Bilen Çok Yanılır komedisi ile Şinasi’nin Şair Evlenmesi’nin zihniyet olarak birbirine çok yakın olduğu (EÜM 252), Şinasi’den sonra gelen şairlerin yavaş yavaş mazmundan kurtuldukları (EÜM 337), Ülken’in Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü adlı eserin Şinasi döneminde yazılmış olsa idi yenileşme yoluna çok büyük bir ışık tutacağı (EÜM 389), Hamit’in hamleyi beraber gerçekleştirmeleri itibarıyla Şinasi-Namık Kemal neslinin son halkası olduğu (EÜM 519) belirtilmiştir.

NK’de Şinasi’nin Tasvir-i Efkâr’ı bırakarak Avrupa’ya gittiği dönemde Namık Kemal’in yıldızının parlamaya başladığı (NK 6), Namık Kemal’in Hamit’e yazdığı bir mektubunda Hamit ile Şinasi’nin asıl yeniliği yapan kişiler olduğunu, kendisinin sadece bir köprü olduğunu belirttiği (NK 28) ifade edilerek Şinasi’ye iki yerde atıf yapılmıştır.

MS’de Doğu ile Batı’yı birleştirmeye çalışan Tanzimatçıların, Şinasi’nin “Avrupa’nın bâkir fikriyle Asya’nın akl-ı pirânesini” bir araya getirmek için çabalayan sakat hayat programına döndüğü (MS 34, 35),

Şükufe Nihal Başar (EÜM 503) (İstanbul 1896- İstanbul 1973) Şair ve yazardır. 1919'da Darülfünun Coğrafya Şubesinden mezun olan Başar mütareke yıllarında Müdafaa-i Milliye Grubunda çalışmış, Kadınlar Birliğinin kurucuları arasında yer almış, çeşitli okullarda edebiyat, coğrafya ve tarih öğretmenliği yapmıştır. Günlük gazetelerde ve dergilerde şiir, öykü ve yazılarını yayımlayan Şükufe Nihal ilk şiirlerini aruz vezni ile yazmış, milli edebiyatı benimsedikten sonra çoğunlukla heceyi kullanmış, hayat ve tabiatın şair ruhunda yarattığı ürperişleri kaleme almıştır. Öykü ve romanlarında ise köyden kent ve salon hayatına kadar bütün sosyal hayatı, özellikle kadın sorunlarını eserlerinde yansıtmaya çalışmıştır (TBEA, 2010, 964).

EÜM'de şiirlerinin insan eli değmemiş bir masal kumaşı gibi olduğu ve Türk şiirinde bir geleneği olan "su"yu şiirinde kullandığı söylenerek Şükufe Nihal'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 503).

Taberî (OATET 8) (Taberistan/Amul 839-Bağdat 923) Arap tarihçidir. Asıl adı Ebu Cafer Muhammet b.Cerir olan Tâberi 7 yaşında iken Kuran'ı ezberlemiş, babasından ve bilginlerden dinî ilimleri öğrenmiştir. 855'te Bağdat'a geldiğinde Hanbelî öğretisinden yararlanmış ve bu mezhebi benimsemiş, bu arada Arap dili ve edebiyatı ile ilgilenmiş ve 865'ten sonra hadis biliminde ilerleme kaydetmek için Ortadoğu'da uzun geziler yapmıştır. Gerek şifahi bilgilerden, gerekse yazılı kaynaklardan derlediği bilgilerle eserlerini oluşturmuştur. En çok bilinen ve okunan eseri kısaca Tarih-i Tâberi denilmekte olan genel bir tarih yapıtıdır. Bunun dışında Câmiü'l-Beyan fî Tefsirü'l-Kuran adlı büyük araştırma ve derlemesi, Tehzibü'l-Âsâr ve Tafsîl mâ'ani'l-Sâbit mine'l-Ahbar adlı bir hadis incelemesi, Tarihü'l-Rical isimli hadisleri nakleden kişilerin biyografilerini derlediği bir eseri bulunmaktadır. Taberî'nin hepsi de Arapça olan yapıtlarının sayısı tam bilinmemektedir (TDÜA, 1983, 5219, 5220).

OATET'te edebiyatta Şehname'den önce de eski İran hükümdarlarının örnek alındığı, bu tesirin Taberî'nin naklettiği, II. Yezid'e atfedilen "*Ben Mervan'la Hüsrev'in oğluyum. Dedem Bizans Kayseridir, Türk hakanı atamızdır.*" sözün yeni oluşmaya başlayan Türk-İslam medeniyetinin, birliğin etrafında teşekkül etmeye ve gerisini yenmeye çalışan bir cemiyet

düzeninin programı gibi olduğu ifade edilerek bir yerde Taberi'ye atıf yapılmıştır (OATET 8).

Tacite (Publius Cornelius Tacitus) (YK 113) (MS 55-MS 120) Latin tarihçisidir. Hitabet sanatı okuyan Tacitus genç yaşta hatip olarak büyük ün sağlamış, önemli görevlerde bulunmuştur. Bu sırada kendisini tarih çalışmalarına vermiştir. Kendisine ait olduğu tartışmalı eseri *Dialogus de Oratoribus*'ta (Hatipler Diyalogu) çağının çeşitli hatiplerini belâgat ile şiir üzerine konuşmakta ve belâgat sanatının gerilemesinin sebeplerini araştırmaktadır. Bunun dışında Bretagne'daki askerî harekâtı konu alan *Agricola*, Germanlerin örf ve âdetleri incelediği *Germaniae*, Neron'dan Nerva'ya kadar olan olayları naklettiği *Historiae*, Augustus'un ölümünden Neron'un düşüsüne kadar olan dönemi anlattığı *Annales* adlı eserleri bulunmaktadır. Bir üslup ustası olan Tacitus çalışmalarını hiç bir zaman yeterli görmemiştir. O eserlerini oluştururken belgeleri titizlikle toplamakta, yararlandığı resmi arşivleri belirtmekte, eskitarihçilerin eserlerine başvurmakta, şifahi bilgileri, hatta dedikoduları bile not etmiştir. Racine'e göre Tacitus, eskiçağı en iyi tasvir eden yazardır (ML, 1969, 827).

YK Valéry'nin Edebiyat adlı makalesindeki "*Yunancanın Fransızcaya, Tacite'nin Jezvit'e, Euripides'in Jansenist'e aşısı, böyledir.*" sözü bağlamında bir yerde Tacitus'a atıf yapılmaktadır (YK 113).

Tahir Bey (Bursalı) (OATET245; EÜM 195) (Bursa 1861- İstanbul 1926) Harbiye'ye giren Tahir Bey yükseköğrenimi de burada bitirmiştir. Çeşitli okullarda tarih ve coğrafya öğretmenliği ile müdürlük yapmış, Bursa'dan milletvekili seçilmiştir. İlmî Türkçülük hareketlerine bir biyograf olarak destek vermiş, Türk tarihine hizmet etmiş pek çok ilim ve fikir adını eserlerinde tanıtmıştır. Osmanlı Müellifleri isimli üç ciltlik eseri onun ilmî çalışmalarının en ileri mahsulüdür (Banarlı, 1971, 1078).

OATET'te Türkçülüğün filoloji ve tarih etüdü şeklinde çalışıldığı dönemde Ali Suavi'yi takip ettiği söylenerek Bursalı Tahir Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 245).

EÜM'de Tanpınar'ın Akif Paşa adlı makalesini hazırlarken yazarın Osmanlı müellifleri adlı çalışmasından yararlandığı ifade edilerek Bursalı Tahir'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 195).

Tahsin Efendi (OATET 226) (?- 1893) Osmanlı devlet adamıdır. İttihat ve Terakki Cemiyetinin kurucularından olan Hüseyin Nazım Paşa'nın babasıdır. Batum hanedanından olan Tahsin Efendi Ali Ağazadelerden Sadık Efendi'nin oğludur. Yeni Osmanlılar Cemiyetinin üyelerinden olan Tahsin Efendi Bab-ı Seraskeri mümeyyizliği, Hassa 1. Şube Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur (Gürcistandostlukderneği, 2007).

OATET'te Ebüzziya Tefik'in verdiği bilgilere göre Yeni Osmanlılar Cemiyeti hakkındaki ilk araştırmalarda tutuklandığı söylenerek Bab-ı Seraskeri memurlarından Tahsin Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 226).

Tahsin Efendi (Hoca) (ED 55; OATET 272, 501, 510, 511, 527; EÜM 518) (Yanya 1813- İstanbul 1881) Türk bilgini. İstanbul'da medrese öğrenimi gören ve özel hocalardan ders alan Tahsin Efendi yeni açılacak Darülfünunda çalışacak öğretim üyelerini yetiştirmek için Paris'teki Mektebi Osmanide görevlendirilerek 1857'de Paris'e gitmiş, 1861'de İstanbul'a döndükten sonra Abdülhak Hâmid Bey ve onun ağabeyi Abdülhâlik Nasûhî Bey ile birlikte tekrar Paris'e giderek sefaret imamlığı yapmış, Avrupa'da yaygın olan materyalist felsefeyle ilgilenmiş ve Paris kahvehanelerinde birçok kuşkucu düşünür ile görüşmüştür. 1867 ilkbaharı sonunda Paris'e gelen Namık Kemâl ve Yeni Osmanlılar ile ilişki ve dostluk kurmuştur. Döndükten sonra 1869'da Darü'l-Fünunda müdürlük yapmış, Memâlik-i İslâmiyye Coğrafya Cemiyetini kurmuş, Cemiyet-i İlmiyye-i Arnavudiyye'nin yürütmüş olduğu bilimsel etkinliklerde görev almış, Cemiyet-i İlmiyye adında bir bilim derneği oluşturarak bu dernek adına 1879'da Mecmua-i Ulûm adında bir dergi çıkarmış ve burada makalelerini yayımlamıştır (TA, 1946- 1983 348).

ED'de Tarhan'la arkadaş olduğu belirtilerek bir yerde Hoca Tahsin Efendi'ye atıf yapılmıştır (ED 55).

OATET'te Hamit'in ders aldığı ve Paris yolculuğuna çıktığı Hoca Tahsin gibi sevdiği üstatlardan önce piyeslerindeki kahramanlar için

mersiyeler yazdığı (OATET 272, 501, 510), Hamit'in sürekli üzerinde durduğu müspet bilgi, tasavvuf, teoloji konularının üzerinde felekiyatçı Tahsin Hoca'nın etkisinin bulunduğu (OATET 511) ve eski felsefenin bir tür kuşku hâline dönüştüğü (OATET 527) ifade edilerek Hoca Tahsin Efendi'ye beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Hamit'in ders aldığı kişilerden olduğu söylenerek Hoca Tahsin'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 518).

Tanburi Cemil (YK 122; ED 97) (İstanbul 1873- İstanbul 1916) Türk müzik tarihinin önemli isimlerindedir. Sessiz, terbiyeli ve çalışkan biri olan Cemil Bey Mülkiye'ye yarıda bırakarak Hariciye Nezaretinde memuriyet hayatına atılmıştır. 1912'de Darülbendîde musiki muallimi olan Tanburi Cemil Bey müzik aleti çalmakta erişilmez bir mertebeye yükselmiş çok iyi bir bestekârdır. Cemil Bey pek çok eser bestelemiş, tek başına halka açık konser veren ilk Türk Musiki sanatkârı olmuştur (Say, 1985, 1163).

YK'de bir yerde Tanburi Cemil'e atıfta bulunmaktadır. Yahya Kemal'in onun adına şiir yazması nedeniyle Cemil Bey'e atıfta bulunulmuştur. Yahya Kemal'in bu ve bunun gibi şiirleri eski şiirin dünyasını ledünnî tarafıyla anlatması açısından önemlidir (YK 122).

ED'de Yahya Kemal'in Paris'ten İstanbul'a döndüğü dönemde Tamburi Cemil'le tanıştığı ve Türklerin dehasının musikide olduğuna inandığı söylenilerek bir yerde Tamburi Cemil'e atıf yapılmıştır (ED 97).

Tapduk Emre (EÜM 134) (Nallıhan/ Ankara ?- Nallıhan ?) XIII. Yüzyılda yaşamış tasavvuf şeyhi. Yunus Emre'nin mürşidi. Silsilesi Barak Baba ve Sarı Saltuk'a dayanmaktadır (Tatçı, 2012, 65).

EÜM'de Yunus Emre'den bahsedilirken Barak Baba, Tapduk Emre, Hacı Bektaş, Sarı Saltuk, Şeyh Ebülvefa gibi pek çok insanın adına sık sık rastlanıldığı söylenilerek Hacı Bektaş Veli'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 134).

Tarık Temel (YK 167) Türk doktor. Tanpınar'ın arkadaşlarından biri olan Tarık Temel'e Huzur adlı romanını ithaf etmiştir.

YK kitabında Tarık Temel'e bir yerde, Tanpınar'ın ondan borç para alması sebebiyle atıfta bulunulmuştur (YK 167).

Tarık Buğra (EÜM 124; YG 309) (Akşehir 1918- İstanbul 1994) Öykü, roman ve oyun yazarı, gazetecidir. İstanbul Üniversitesinde başladığı hukuk ve Türk dili ve edebiyatı eğitimini yarıda bırakan Tarık Buğra üniversitede Tanpınar ve Mehmet Kaplan gibi hocalarla yakın dostluk kurmuş, hocalarının aracılığı ile kaleme aldığı ilk öykü denemelerini bazı dergilerde yayımlamıştır. Daha sonra çeşitli gazetelerde çalıştıktan sonra yazılarını yayımlamaya başlamış, öğretmenlik yapmış, arkadaşları ile beraber Yol dergisini yayımlamıştır. Eserlerinde toplumsal çatışma ve karşıtlıkları daha çok psikolojik boyutları ile kaleme alan Tarık Buğra bunlarda sanat gerçeğini savunarak kimi zaman gerçekçi, bazen alaycı, kimi zaman da karamsar bir tavır takınmıştır (TBEA, 2010, 247, 248).

EÜM'de 1950'li yıllarda şöhret yapan sanatçılar arasında ülüp endişesi ile çağdaşlarından ayrılan Tarık Buğra'ya bu bağlamda bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 124).

YG'de başarılı genç edebiyatçılar arasında bulunduğu ifade edilerek Tarık Buğra'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 309).

Tayyar Mahmut Paşa (OATET 60) (?- Hacıoğlu Pazarcığı 1808) Osmanlı devlet adamıdır. Kapıcılık göreviyle devlet memuriyetinde çalışmaya başlayan Tayyar Paşa çeşitli valiliklerde bulunmuş, III. Selim'in Nizam-ı Cedit gibi icraatlarına karşı olmuş, isyan çıkarması ve Tokat ile Zile'yi işgal etmesi gibi olaylar ölümüne sebep olmuştur. Osmanlı'nın XVIII. yüzyılda türeyen ve merkezi idarenin zaafıyla parlayan büyük ayanlardan biri olan Tayyar Paşa Nizam-ı Cedit fikrine karşı olanların başında gelerek yenileşme yanlısı tarihçiler tarafından eleştirilmiş ve modernleşmeyi engelleyenlerden biri olarak görülmüştür (TA, 1946- 1983, 11, 12).

OATET'te sadece moda olduğu için zengin ailelerin çocuklarını yurtdışında okutan, anlamadan Racine ve Moliere tiyatrolarının izleyen, yabancıların hayatlarına özenen III. Selim'in yakınlarındaki insanlardan hoşlanmadığı ve onlardan kinle bahsettiği söylenilerek Tayyar Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 60).

Teodor Kasab (ED 182, 278; OATET 280, 282, 284, 285, 287, 295, 351, 358, 453, 474; EÜM 210) (Kayseri 1835?- İstanbul 1905) Küçük yaşta babasını kaybeden Teodor Kasab İstanbul'a gelerek İstanbul'a gelerek bir yandan manifaturacı çıraklığı yaparken diğer yandan Kuruçeşme Rum Okuluna devam etmiş, bir süre Paris'te kalmış, dönüşünde Fransızca dersi vermeye başlamıştır. 1870'te Osmanlı'nın ilk mizah dergisi olan Diyojen'i çıkarmış, gazetede başta Ali Bey olmak üzere Namık Kemal ve Ebüzziya Tevfik gibi önemli isimler yazar olarak çalışmıştır. Eleştirel yazılardan dolayı sık sık kapatılan Diyojen'de Voltaire'in Mikromega ile A. Dumas'ın Monte Kristo eseri yayımlanmıştır. Diyojen'in dışında Çıngıraklı Tatar, Hayal ve İstikbal gazetelerini çıkarmıştır. Türk tiyatrosunun yerli kaynak ve geleneklerden yararlanması gerektiğini düşünen Teodor Kasap Avrupa'yı taklit etmek yerine Karagöz ve ortaoyununun geliştirilmesi gerektiğine inanmıştır (TDEA, 1977- 1998, 313).

ED'de Ziya Paşa'nın İstanbul'a döndüğü dönemlerde Diyojen'in çıkarıcı Teodor Kasap'ın ortaya çıktığı, hürriyetçi, iyi bir Rum olan Teodor Kasap'la Ali Bey'in tiyatrodaki mizahı tesis ettikleri (ED 182), Teodor Kasap'ın Monte Cristo'yu tercüme ettiği (ED 278) söylenilerek Teodor Kasap'a iki yerde atıf yapılmıştır (ED 278).

OATET'te Türk mizah gazeteciliğinin kurucusu ve iki Moliere tercümesi sahibi Teodor Kasap'ın Şinasi'nin yolundan yürüyen dört kişiden biri (OATET 280, 284) ve eserlerinin tiyatrosunun ve hikâyenin ilk çalışmalarından olduğu (OATET 282, 285), Teodor Kasap ile Ahmet Mithat Efendi'nin tercümelerinin seviyelerinin zamanla değişmesi Thibaudet'in "roman okuyucusu" dediği zümrenin zaman içerisinde oluşmasından kaynaklandığı (OATET 287), tiyatro tecrübeleriyle yola çıkan Şinasi, Ahmet Vefik Paşa, Direktör Ali Bey, Teodor Kasap gibi yazarların hikâyelerinde tiyatrodaki gibi bazı eksikliklerinin bulunması (OATET 295), Namık Kemal'in 1870'te İstanbul'a döndüğü dönemde Teodor Kasap'ın Diyojen adlı mizah gazetesini çıkardığı ve Ali Paşa'nın ölümüne kadar Namık Kemal'in bu gazeteye verdiği fıkralardan başka yazı yayınlamadığı (OATET 351), Teodor Kasap'ın yabancı eserlerin Osmanlı kültürünün geleneklerine uymayacağını düşündüğü için tiyatrodaki yerli eserlerin oluşturulması gerektiğinin düşündüğü

(OATET 358), siyaseti sevmediğinin belirten Ahmet Mithat'ın bu durumu Teodor Kasap'a cevaben açıklamaya çalıştığı bir mektubu kayınbiraderi Mehmet Cevdet'e gönderdiği (OATET 453), Teodor Kasap'ın döneminde halkın sevdiği tiyatro yazarları arasında bulunduğu (OATET 474) söylenilerek pek çok yerde Teodor Kasap'a atıf yapılmıştır.

EÜM'de Pinti Hamid isimli adaptasyonundan söz edilerek Theodor Kasap'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 210).

Tevfik (EÜM 399) Hakkında verilen bilginin azlığından dolayı kim olduğu bulunamamıştır.

EÜM'de Türkiyat Enstitüsünde bir memur olduğu ve Tanpınar'ın İbnülemin'le onun odasında tanıştığı söylenerek Tevfik Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 399).

Tevfik Fikret (YK 23, 37, 47, 66, 68, 73, 74, 76, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 102, 106, 110, 137, 166; ED 43, 58, 63, 64, 74, 76, 79, 80, 83, 84, 85, 88, 114, 117, 127, 205, 222, 227, 228, 232, 233, 234, 235, 257, 262, 267, 268, 271, 281; OATET 152, 272, 275, 278, 426, 457, 462, 477, 478, 485-488, 514, 534, 536, 549, 559, 604, 605; EÜM 27, 86, 105, 184, 214, 243, 251, 257, 260-269, 276, 279, 281, 287, 299, 306, 307, 309-311, 319, 322, 324, 325, 336, 338, 353, 382, 384, 386, 410, 519, 525-527; YG 38, 325; NK 30; MS 23, 51, 87, 137, 153, 154, 178- 181, 214) (İstanbul 1867-İstanbul 1915) Türk edebiyatının ve Servetifünun'un en önemli şairlerindedir. Galatasaray Lisesini birincilikle bitiren Tevfik Fikret çeşitli memurluklarda bulunduktan sonra Galatasaray Lisesinde öğretmen olmuştur. İlk şiirlerini Mirsat, Maarif, Malûmat gazetelerinde yayınladıktan sonra Servetifünun dergisine geçmiştir. Bir haksızlık nedeniyle Galatasaray Lisesi müdürlüğünden ayrılan Tevfik Fikret kendi Aşşyan'ına çekilmiştir (Tanpınar, 1944, 1-17). Batı edebiyatı ile yakından ilgilenen şair tercümeleler yapmış, nazmı nesre yaklaştırmış, alışılmış ifade kalıplarından kurtularak şiirde yeni bir ufku kapılarını aralamıştır (Kaplan, 2004, 92).

YK kitabında yirmi iki yerde Tevfik Fikret'e atıfta bulunulmuştur. Bu atıflarda Fikret'in garpcılık ve ahlakçılığından (YK 23), dar sembolizm anlayışından (YK 37), Yahya Kemal ile olan dostluğundan (YK 47), Yahya

Kemal'in Paris'te olduğu dönemlerde Fikret'in en ileri şair olarak kabul edilmesinden (YK 66), Yahya Kemal'i "parnassienne" sıfatını kullanmasından (YK 68), Rezaizade Ekrem'i etkilediğinden (YK 73) ve Renan ile Berthelot olmak üzere bütün pozitif düşünceden etkilendiğinden (YK 87), Edebiyat-ı Cedidecilerin, dolayısıyla Fikret'in de anahtar kelimesinin hayal olduğundan (YK 74, 78), eskinin yerine bir düşüncenin adamı olmak istemesinden (YK 76, 85) söz edilmektedir.

ED'de Tefvik Fikret'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 43, 58, 63, 64, 74, 76, 79, 80, 83, 84, 85, 88, 114, 117, 127, 205, 222, 227, 228, 232, 233, 234, 235, 257, 262, 267, 268, 271, 281). Bu atıflarda Mai ve Siyah'ın karakterlerindeki ruh hâllerinin o dönemdeki yazarların bazılarında da bulunması sebebiyle nesil romanı olduğu, Mavi ve Siyah'ın küçük hislere, aileye kaçış ile bulunan muhitten kaçış anlamına geldiği, dönemin uyguladığı psikolojik baskının Fikret'i Aşyan'a, Halit Ziya'nın eve çekilmeye mecbur ettiği (ED 43, 64), Servetifünun şairlerinin Hippolyte Taine'in "*Her şey her vezinde yazılmaz.*" sözünün üzerine gittikleri, bu nedenle Fikret'in Yağmur adlı şiirini Feûlün Feûlün Feûlün Feûl vezninde yazdığı (ED 58), ayrıca nesrin güçlendiği bu dönemde bir düşünüş tarzı olarak Tefvik Fikret'in manzumelerinde görüldüğü (ED 63), cemiyete bilgi getirmek gerektiğini savunan Akif'in bu terakki fikrinin Tefvik Fikret'te de bulunduğu, "*İnsan zekâsının işletirse terakki eder.*" dediği, insanın ferdî talihi üzerinde düşünmedikleri, sadece cemiyetle sınırlı kaldıkları, "Gayya-yı Vücûd"u andıran Türkiye'nin bu döneminde Hamit'in ve Tefvik Fikret'in tarafsız bir edebiyat yaptıkları, Tanpınar'a göre Ermenilerin padişaha attığı bombayı desteklemiş olmasının Tefvik Fikret'in tek zaafının olduğu (ED 74), Tefvik Fikret'in François Coppée ve Leconte le Lisle için iki yazı yazdığı (ED 76), bir nevi sabırsızlık, hırçınlık edebiyatı olan Servetifünun'da Cenab'ın sözde bir tebessüm altında, Tefvik Fikret'in de Promete ve Sis şiirlerinde hırçın olduğu (ED 79), 1903'lü yıllarda Servetifünun şairlerinin susturulduğu, edebiyatta sadece Muallim Naci'nin ve Türkçülük cereyanının bulunduğu, Hüseyin Siret'in sürgünde, Hamit'in sefir olduğu, Fikret'in Aşyan'da oturduğu, susturulmuş bir edebiyat bulunduğu, edebiyatın âdeta tercümelere ve Hamit'in cüslusiyelerinden oluştuğu, Yahya Kemal'in Namık Kemal ve Hamit'i pek sevmediği ancak Tefvik Fikret'in diline karşı ılımlı yaklaştığı (ED 80),

Servetifünun şairlerinin şiirdeki söyleyiş tarzını bozarak bir çıkartma yaptığı, bu türden şiirlere sahip olan Tevfik Fikret'e göre bu işin havada dolaşan Fransız şiirlerini taklitle yapılabileceği (ED 83), Türk edebiyatına manzume fikrini Fikret, Hamit, Namık Kemal, Şinasi'nin getirdiği (ED 84), Tevfik Fikret'in denizi mouvement'da yakaladığı ve onun içinden geçerek engin denizi kokusu, suyu ve yolculuğuyla verdiği (ED 85), Yahya Kemal'in sembolistlerden ve parnaslardan tesiri altında Leyla şiirini yazdığı, bu şiiri Cenab'ın bir söz oyunu olarak değerlendirdiği ancak Tevfik Fikret'in bu şiiri anladığı ve daha sonra Şermin'i yazdığı (ED 88), Hamit'in kullandığı mukayyet kafiye nedeniyle kafiyenin gözükmemesine ilk önce Namık Kemal'in ve Tevfik Fikret'in çattığı (ED 114), Hamit'in kâh kendisinin kâh Sezai'nin köşkünden her yaz tepeden baktığı, Hindistan'da da tabiatla karşı karşıya kalarak doğa görüşünü tamamladığı, Fikret, Haşim ve Cenap'ta tabiata böylesi bir tepeden bakmanın bulunmadığı (ED 117), Fikret'in dilini daha önceden verdiği için Hamit'in Hacle'sinin önemli olduğu (ED 127), Şinasi'nin gelmesiyle edebiyatın teşekkül ettiği, Hamit'le beraber edebiyata üç dört mısradan oluşan parçaların girdiği, Tevfik Fikret'in bu parçaları tanzim ettiği (ED 205), Şark ile yoğun bir ilişkisi bulunmayan Haşim'in yerli olanla ilişkisi Tevfik Fikret ve Cenap Şehabettin ile kurulduğu, bu nedenle onda Servetifünun dilinin üzerine bir başka dil yapıştırılmasından kaynaklanan bir ikilik bulunduğu, aslında Servetifünun dilinin hayati bir damarla birleşmesinden doğan bir dilin ortaya çıktığı, Edebiyat-ı Cedide'nin sürdürüldüğü dönemde şair olarak Tevfik Fikret'in, politika alanında ise Hüseyin Cahit'in sesinin duyulduğu (ED 222), Tevfik Fikret'in en küçük şiirinde bile Bachelard'ın bulunduğu, toprağın bereket olduğu, Kılıç manzumesinde demiri izah ettiği (ED 227), onda en az otuz hayvan bulunduğu, bunlardan aslî olanları seçmek gerektiği (ED 228), Tevfik Fikret'in Süha ile Pervin'ininde hep "ben"in bulunduğu, romanın klasisizmden kurtulmasından sonra romantizmle birlikte "ben"in geldiği, önceleri "siyah" ve "bî-reng"in bulunduğu ama "soluk"un yer almadığı şiirlerinde sonradan bu kelimenin eklendiği, bunun penture'den geldiği, soluk, melal, süzgün ile yeni bir devreye, yeni bir âleme girildiği, Türk şiirine konuşma diline yakın şiirleri soktuğu (ED 232), Hugo ile edebiyata giren deniz ve balıkçılığı Pierre Loti, Joseph Conrad, Jack London, Hemingway'in kullandığı, Tevfik Fikret'in de bu

tecrübelerden biraz da olsa yararlandığı, kafiyeyi kırmasına rağmen sonnet gibi muntazam bir şekli şiirde kullandığı (ED 233), Tevfik Fikret'in "Hemşîrem İçin" şiirinin mersiyeden ziyade kadın hakları beyannamesi gibi görüldüğünü, esasında edebiyatımızda Tevfik Fikret ile Abdullah Cevdet'in dönemlerinin kadın hakları savunucuları olduğu, ancak daha önceden Türk edebiyatında kadın şair olarak Hamit'in kız kardeşi Abdülhak Mirünnisâ, Nigar Hanım, Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım'ın bulunduğu (ED 234), Tevfik Fikret'in Sokrat, Promete, Buda gibi kahramanları şiirlerinde kullandığı (ED 235), 1908'de Hüseyin Cahit'le Tevfik Fikret'in beraber çıkardıkları Tanin gazetesinde Halide Edip'in ilk yazılarını yayınladığı (ED 257), 1908'den sonra Osmanlıcılık, Türkçülük, İslamcılık ve Tevfik Fikret'le birlikte Garpçılık cereyanlarının bulunduğu (ED 262), Tevfik Fikret'in Yahya Kemal'den önce dil sorununu fark ettiği (ED 267), onun eksiğinin yapma gül gibi oluşundan geldiği (ED 268), o dönemde genç kızlara musallat olan verem hastalığından dolayı Tevfik Fikret'in sonbahar akşamını veremli bir kıza benzettiği, bunun dünyanın en kötü akşam tasviri olduğu (ED 271), onun şiirde büyük bir şair olarak değil de orta dereceli bir ressam olarak değerlendirilebileceği, onun sadece beş- on imaj kullandığı (ED 281) söylenilmiştir.

OATET'te Tevfik Fikret'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 152, 272, 275, 278, 426, 457, 462, 477, 478, 485- 488, 514, 534, 536, 549, 559, 604, 605). Bu atıflarda Sadullah Paşa'nın "Ondokuzuncu asır" adlı eserinin Şinasi ile Fikret arasında bir tür köprü oluşturduğu (OATET 152), Recaizade ile başlayan mezarlıkta ve mezar başında konuşmanın Tevfik Fikret gibi şairlerde devam ettiği, mersiyede toplumsal şiirin büyük unsurlarından birini bulduğu, kız kardeşinin ölüsünü şiirine taşıyarak burada Shakespeare'in Antonious'unun Julius Caesar için yaptığı gibi kardeşinin yaralarının göstererek kadın hakları adına konuştuğu (OATET 272), şair muhayyilesinin, Halit Ziya'nı nesrinde olduğu gibi ressam atölyesiyle beraber yürüdüğü (OATET 275), cemiyetin sorumluluğunu yüklenen Fikret'in Promete mitosu ile birleştiği (OATET 278), Tevfik Fikret'in insan için "*Rabb-i mümkinâ*" sözünden önce Namık Kemal'in "mucize-i kudret" dediği (OATET 426), Ahmet Mithat'ın Beykoz'daki yalısının Tevfik Fikret'in Aşiyân'ından çok önce bulunduğu ancak Fikret için Aşiyân'nın bir tür isteyerek seçilmiş sürgün yeri olduğu (OATET 457), Ahmet Mithat'ın "dev" iştahını,

“Yalnız koca bir fem

Bir dağ gibi âdem”

beytiyle anlattığı (OATET 462), Rezaizade'nin Hamit'e gönderdiği birkaç mektubunda politikadan uzak durmasını yüzeysel olarak şikâyet ettiği ve bu durumun Tefik Fikret ile Servetifünun'un genel şikâyetinin başlangıcını oluşturduğu (OATET 477), Rezaizade'nin şiirinin Hamit ile Fikret arasında içi boş bir itiraza benzediği (OATET 478), şiirindeki esikliklere rağmen sade dil ile yazdığı bazı şiirlerinde Tefik Fikret'in örnek olacak derecede pürüzsüz bir konuşma dili yakaladığı: *“Nasıl çıldırmadım hayretteyim hâlâ sevincimden”* (OATET 485), Rezaizade'nin Vecd manzumesinin Tefik Fikret'i hazırlayan eserler arasında olduğu (OATET 486), Nejad-Ekrem adlı şiirde Tefik Fikret ve Mehmet Emin'in tesirinin bulunduğu (OATET 487), dindar ve kaderine razı olan Rezaizade'nin sadece aynı dili kullandığı için Tefik Fikret'i hatırlatmasının üzerinde düşünülecek bir konu olduğu (OATET 488), Hamit'in *“Baladan Bir Ses”* ile, daha önceden yazdığı Hacle'nin birkaç mısrasında dilini hazırladığı Fikret'e yaklaştığı (OATET 514), Hamit'in Fikret'e şahsi kalabilmek için mutlaka bir şeyler yapması gerektiğini hissettirdiği (OATET 534), Hamit'in tabiat karşısındaki duruşunun Fikret'i peyzajı hazırlamış olduğu (OATET 536), Hacle'deki bazı terkip ve mısraların, Servetifünun'dan önce Cenap'ın, Fikret'in dilini hazırladığı (OATET 549), *“Beşer olmazsa bilinmezdi Huda”* diyen Fikret'in insan olmakla övündüğü (OATET 559), Fikret gibi 1860- 1870 arasında doğanların Muallim Naci'nin dilinden, nazım tekniğinden, aruzu kullanmadaki ustalığından ders aldıkları, Fikret'te şairi adım adım takip edip tamamlayan mısraların bulunduğu (OATET 604, 605) ifade dilmiştir.

EÜM'de Tefik Fikret'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 27, 86, 105, 184, 214, 243, 251, 257, 260-269, 276, 279, 281, 287, 299, 306, 307, 309-311, 319, 322, 324, 325, 336, 338, 353, 382, 384, 386, 410, 519, 525-527). Bu atıflarda sanatın ve güzelin peşinde koşan zihniyet yerine Namık Kemal, son devirlerinde Tefik Fikret, Mehmet Akif, Mehmet Emin ve Nazım Hikmet'in hayat ve cemiyetle çok yoğun ilişkiler içinde bulunan, onun sorunlarına cevap veren sanatın peşinde koştukları (EÜM 27), Tefik Fikret gibi ne yaptığını bilen ve çoğu zaman kendi istediğini yapan bir şairin bile Servetifünun nesli şairleri gibi kendi eserlerini oluştururken onları eksik

bulduğunu söyleyerek eleştirdiği (EÜM 86), 1908'den sonraki devirde dağılmış psikolojisine rağmen Tevfik Fikret'in bile Abdülhamit sonrası bedbinlikten çıkarak Osmanlıyı sarsan olayların ve köklü meselelerin içine girdiği, bu dönemdeki eserleri ile batıcılık ve medeniyetçilik ideolojisini temsil ettiği (EÜM 105), eski şiirde sonbaharla ilgili şiirlerin az olduğu, Türk edebiyatının yüzünü Batı'ya çevirdikten sonra bu konu ile ilgili şiirlerin arttığı, Tevfik Fikret'in yağmurlu, ıslıklı, rüzgârlı ve hıçkırıklı şiirlerinin bunlardan birkaçı olduğu (EÜM 184), Tevfik Fikret gibi genç yazarların fazilet ve memleket aşkını Namık Kemal'den ilham aldıkları (EÜM 214, 243), başta Tevfik Fikret olmak üzere tüm Servetifünun şairlerinin, Recaizade'den gördükleri gibi, şiiri kendi hayatlarında ve kendi mahremiyetlerinde aradıkları (EÜM 251), Türk edebiyatındaki yeniliğin Namık Kemal'le başladığı, Fikret'le asıl istikametini bulduğu, Aksaray'da doğan, ezan sesiyle büyüyen, İstanbul'dan hiç ayrılmamış Tevfik Fikret'in edebiyata Avrupa aşkını sokmasına rağmen ömrü Avrupa'da geçen Hamit'in hesabına kaydedilecek bir hareketin bulunmamasının oldukça garip olduğu (EÜM 257), Servetifünun şairlerinin geniş kitlelere hitap etmesi için gereken ruha sahip olan Tevfik Fikret'in Galatasaray'da okuduğu ve Batı'ya karşı ilgili olduğu, şiire Muallim Naci ile Hamit'i taklit eden manzumelerle, eski ile yeni arasında kalmış gazeller ve musammatlarla başladığı, 1308'den sonra kendisine has bir dili ve edayı, şiirlerini etrafında toplayabileceği konuları bulmaya çalıştığı, Musset ve Coppe'nin üzerinde önemli etkiler bıraktığı, bütün şiirlerinde nesre ait özellikleri kullandığı, ressam ve hatip olduğu, edebiyatı Talim-i Edebiyat'tan öğrenmiş olan Tevfik Fikret'in bu nedenle kimi zaman sade kimi zaman ağdalı kullandığı dilinde dengesizlik görüldüğü, şiirlerinde aruzu büyük bir ustalıklarla kullandığı ancak tüm bunlara rağmen şiirlerinde fikir kısırlığı görüldüğü, onun insanlığa olan inancıyla büyük olduğu, dönem üzerinde siyasi, sosyal kara bulutların oluşturduğu küskünlüğün Tevfik Fikret'te bir derinlik kazandığı, Yeni Zelanda'ya kaçmak ya da Manisa yakınlarındaki bir çiftlikte yaşamak hayalleri gerçekleşmeyince mersiyeler yazmaya başladığı, uzak ve meçhul bir gurbetteki kahramanın dönüşünü beklercesine masalsı bir şekilde hürriyeti gözlediği (EÜM 260- 269), EÜM'de Tevfik Fikret'in, Halit Ziya'nın ve Mehmet Rauf'un Batıcılıklarının arkasında tarihi zorunlulukları barındıran bir cemiye vakası olduğu (EÜM 276), Servetifünun Bovarizmini,

Tevfik Fikret'in anında yakalanan bazı jestlere benzeyen şiirleri hariç, Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu ile Mai ve Siyah eseri kadar açıklayıcı olamayacağı (EÜM 281), Haşim'in açıklığının Tevfik Fikret'inkine benzemediği, onunkinin nesre ait konular yerine sadece hülyaların ve ruh hâllerini anlatanların açıklığı olduğu (EÜM 287), Yahya Kemal'den önceki Türk şiirinde bir taraftan Tevfik Fikret'in ve onun bir bakıma devamı olan Mehmet Akif'in manzum nesir tecrübelerinin, diğer taraftan Türkçülük cereyanının edebiyattaki etkilerinin bir çözülmeye sebep olduğu (EÜM 299, 322), Fazıl Ahmet Aykaç'ın Yahya Kemal'le ilgili makalesinde şiirin Tevfik Fikret ve Hamit ile mukayese ettiği (EÜM 306), Tevfik Fikret'in Hamit'ten daha derli toplu ve sesine daha hâkim olduğu, Fikret'in şiirlerinin en güzel yanının "nesr-i manzum" şeklinde yazılmış olduğu (EÜM 307), Türk şiirine birtakım yenilikler getiren Tevfik Fikret'in şiire fikri sokarak manzum bir konuşma şekli verdiği, onunla birlikte Türkçülük hareketinin edebiyatta devam eden eski anlayışa son darbeyi vurduğu (EÜM 309- 311), Tevfik Fikret'in renk isimleri ile şiirlerinde renk çağrışımları yapmasına rağmen Yahya Kemal'in bu durumu çıplak mısra ile gerçekleştirdiği (EÜM 319), Yahya Kemal'in ilk manzumeleriyle Tevfik Fikret'ten, Servetifünun'dan ve hatta Tanzimat'tan ilham alırken Türk edebiyatındaki kırılmayı doğal yönden iyileştirmeye çalıştığı, Tevfik Fikret ile Hamit'in anlayamadığı "nağme"yi Türk şiirinde Yahya Kemal'in kurduğu (EÜM 322), Tanpınar'ın, Hamit'in "derbeder ilhamı"nın, Fikret'in "mozaik ve bazen renkli fotoğraf" mısrasının Yahya Kemal'in dil, eşya, insan, sanat ve manzara karşısındaki duruşuna geçebilmek için bir basamak olduğunu düşündüğü (EÜM 324). Üsküdarlı Hakkı'nın kitaptan divan şiirini bulması ile Tevfik Fikret'in sözlükten Servetifünun dilini bulması arasında bir fark olmadığı (EÜM 325), Türkçenin Tevfik Fikret ile Mehmet Emin Bey arasında dolaştığı bir dönemde Yahya Kemal'in "sokağın ve evin anahtarını" bulduğu (EÜM 336, 338), Yahya Kemal ile Tevfik Fikret'in Diyorlar ki'de biri batmakta, diğeri doğmakta olan iki güneşe benzediği (EÜM 353), Tevfik Fikret ve arkadaşlarının bir nesil edebiyatı yarattıkları, çekildiklerinde yerine farklı bir zevke ait edebiyatın geldiği (EÜM 382), Tevfik Fikret dönemi şairlerinin elinde Türk şiirinin çok ağırlaşmasına rağmen yirmi beş sene sonra gelen Cahit Sıtkı ve diğer genç şairlerin fikrin dar çemberinden şiiri kurtararak mısrayı serbest bıraktıkları (EÜM 384), Servetifünun'un ve Fikret'in getirdiği mahalli

şiiiri zevkini alan Mehmet Akif'in bu zevki bir tür mükemmelliğe ulaştırdığı (EÜM 386), Tevfik Fikret'in bir şiirinde “*Mâzide bir taayyün var mıdır?*” diye sorduğu (EÜM 410), Hamit'in 1912'de Osmanlı'ya geldiğinde Fikret'i ve Haşim'i idrak eden edebiyatın değiştiğini gördüğü (EÜM 519), XVIII. asırdan sonra yavaş yavaş hakiki bir toplum gücü olan sanat ve edebiyatın Türkiye'deki en önemli örneklerinden olduğu (EÜM 525- 527) belirtilmiştir.

YG'de Tanzimat'tan sonra yetişen Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin gibi sanatçıların her hareketinin kendi kendini inkârla veya kısır bir şüpheye tükettikleri (YG 38), Servetifünun neslinin edebiyata Tevfik Fikret ve Halit Ziya gibi usta isimleri kazandırdığı (YG 325) ifade edilerek Tevfik Fikret'e iki yerde atıf yapılmıştır.

NK'de Tevfik Fikret ve Hamit gibi devrin edebiyatını yapan isimlerin Namık Kemal'e fikir danıştığı, nasihat aldığı, onlara gönderdiği mektupların edebi konularda yol gösterdiği ifade edilerek Tevfik Fikret'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 30).

MS'de Yahya Kemal'e göre, yeni Türk edebiyatının onunla başladığı, Cenap Şahabettin ile beraber Türk şiirini yeni bir yola yönlendirmeyi başardığı (MS 23), bugünün eski şiir tarzında yazan şairlerin üstatları taklide çalıştıkları, bu nedenle kimi zaman Muallim Naci ile Tevfik Fikret'in kullandıkları sade Türkçeye benzer bir dil kullandıkları (MS 51), şairlerin şiirlerinin kimi zaman Tevfik Fikret'te olduğu gibi farklı bir isimle, bir eserde toplandığı kimi zamansa “Şiirler” adı verilerek yayınlandığı (MS 87), Hasan Ali Yücel'in 1928'de “Tarih-i Kadim” adlı eserini yayınlamasının içinde yaşadığı ikilik duygusundan kurtulmaya çalıştığını gösterdiği (MS 137), Mehmet Akif'in, Tevfik Fikret'in biraz daha sade dil kullanan aruzu gündelik cümlelere daha iyi uyduran bir öğrencisi olduğu (MS 153), Tevfik Fikret'in Türk edebiyatını Batıcılığı aşılama çalıştığı (MS 154), toplumun yaşamakta olduğu sıla hasretini şiirleriyle tatmin ettiği, yeniyi Batı'da aradığı için bulamayan Fikret'in eski şiir geleneğinin yaşama kabiliyeti kaybetmiş kısımlarını budayarak ona farklı bir form kazandırdığı, bütün şiirinde olmasa da bazı mısralarında günlük dilde kullanılan Türkçeyi aruzla nasıl kullanılacağını gösterdiği, böylece Mehmet Akif'e yol açtığı, Türk toplumu ve edebiyatı içerisine Avrupalılığı getirdiği, insanoğlunu ilk defa “rabı mümkinat” olarak tasvir ettiği, hayatının sonuna doğru bir tür ahlaki güç

olarak yaşadığı, şiiire ilk defa merhamet fikrini soktuğu, milliyetçi yerine toplumcu şuuru getirdiği (MS 178- 181) ifade edilmiştir.

Tevfik Sağlam (YK 167; MS 128) (İstanbul 1882- İstanbul 1963) Türk hekimdir. 1895'te Sultanahmet Üçler mektebini, 1895'te Soğukçeşme rüştiyesini, 1898'de Askerî Tıbbiye idadisini bitirmiştir. Gülhane hastanesinde çalışan Tevfik Sağlam Balkan Savaşı'nda, I. Cihan Harbi'nde ve Bağımsızlık Mücadelesi'nde görev almıştır. Türkiye'de Verem Savaş derneğini kurmuş, 1932'de İstanbul'da ordinaryüs profesörlüğe yükselmiş ve aynı üniversitede rektörlük yapmıştır (ML, 1969, 830).

YK kitabında Tanpınar kendi anılarından bahsederken bir yerde Tevfik Sağlam'a atıf yapmıştır (167).

MS'de Van Gogh'un korkunç hasır iskemlesinin vefat eden Hasan Ali Yücel'e rastlanılabilecek her yerde bulunduğu ifade edilerek evi bağlamında Tevfik Sağlam Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 127).

Tevhide Hanım (OATET 332) (1847- ?) Mısır prensidir. Hidiv İsmail Paşa'nın kızı olan Tevhide Hanım, Sultan Abdülaziz'in evlenmek istediği ancak devrin ileri gelen devlet adamlarının uygun bulmaması nedeniyle isteğinden vazgeçmek zorunda kaldığı kişidir (Özgürel, 2003).

OATET'te Ali Paşa ve Fuat Paşa'nın saltanata müessesine asit konularda herhangi bir değişikliği kabul etmediklerinin Abdülaziz'in Mısır prensi Tevhide Hanım'la izdivaç arzusuna razı olmadıklarını ifade etmeleriyle gösterdikleri söylenerek Tevhide Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 332).

Tezveren Sultan (EÜM 55) Üzerinde "Selçuklu ulularından Tezveren Sultan Ruhuna Fatiha" yazan, Ulus'ta Talatpaşa Bulvarı ile Anafartalar Caddesi'nin kesiştiği yerde, yol ortasında duran bir türbeye sahiptir. Türbesine gidip dua edenlerin en yakın zamanda evleneceğine inanılmaktadır (Bilekli, 2004).

EÜM'de Tanpınar'ın tanıdığı yaşlı ve fakir bir kadının damadının iş bulması üzerine Tezveren Sultan gibi pek çok İstanbul velisine adadığı bir

okka ekmeği anlatırken yüzünün aldığı ifadede Tanpınar'ın gerçek mutluluğu gördüğu söylenerek Tezveren Sultan'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 55).

Theodor Mommsen (YK 75) (Garding, Schleswig-Holstein 1817- Berlin 1903) Alman filologu, hukukçu ve tarihçidir. Babası bir Protestan rahibi olan Mommsen ilk ve orta öğrenimini Latince ve yunanca yapılan bir lisede yapmıştır.1838-1843 arasında Kiel Üniversitesinin hukuk, filoloji ve tarih bölümlerini okumuştur. Pek çok ülke gezerek kitabeler ve sikkeler üzerine çalışmalar yapmış, ayrıca siyasi fikirlerini Rendsburg'ta çıkan bir gazetede muhabir olarak yazmıştır. Leipzig ve Roma üniversitelerinde Roma Hukuku, Berlin Üniversitesinde Eskiçağ Tarihi profesörlüğu yapmıştır. Roma tarihi, Roma devri İsviçre'si, Roma kronolojisi, Latince kitabelerle ilgili eserler yayınlayan Mommsen 1902'de Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır (ML,1969,886).

YK kitabında şuayıp'ın Ahmet Hayat ve Kitaplar'ındaki incelemelerde Mommsen'le ilgili bir bölüm olması nedeniyle Mommsen'e atıfta bulunmuştur (YK 75).

Theodore de Banville (MS 38; YG 335) (Moulins 1823- Paris 1891) Fransız şair. Hem burjuva maddeciliğine hem de içtenlikten yoksun olmakla suçladığı ilk romantik kuşağın tavırlarına karşı hoşgörüsünü dile getiren Banville Yunistan sanatında ve büyük retorikçilerin şiirinde "sanat için sanat" ilkesinin kanıtlarını aramış, böylece Parnas şiirinin ustaları arasına girmiştir. Perili ve tarihsel güldürü ve öyküler de yazmıştır (BL, 1992, 1304).

YG'de eskiden şairlerin iyi ya da kötü birbirilerine benzediği, Baudelaire'in Banville'e hayran olduğu, Mallarme'nin François Coppee ile her türlü estetiğin dışında anlaşabildiği ifade edilerek Banville'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 335).

MS'de Ahmet Muhip Dıranas'ın hemen her yazısında Banville'nin Clown'u gibi sürekli biraz daha yükseğe fırlayan bir hamlenin bulunduğu ifade edilerek Theodore de Banville'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 38).

Theodule-Armand Ribot (MS 135) (Guingamp 1839- Paris 1916) Fransız filozof ve ruhbilimcidir. Sorbonne ve College de France'da

profesörlük yapan Ribot patolojik ruhbilimi, duyguların psikolojisi üzerine incelemeler yapmış, kendisi deneysel çalışmalara yapmış olmamakla birlikte deneysel ruhbiliminin Fransa'daki en önemli temsilcilerinden biri olmuştur (BL, 1992, 9820).

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında adı en çok duyulan filozoflardan olması bağlamında Theodule-Armand Ribot'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 135).

Theophile Gautier (YK 49, 50, 56, 64, 67; ED 76, 77, 83, 97, 195; EÜM 63, 412) (Tarbes 1811 Neuilly-sur-Seine 1872) Fransız yazardır. Resim öğrenimi yapmak üzere Paris'e giden, burada aynı zaman da Romantizm okulu ile temasta bulunan Gautier 1830'daki Hernani kavgasında Hugo'nun yanında yer almış ve bu tarihten sonra resmi bırakıp edebiyata yönelmiştir. İlk romanı olan Mademoiselle de Maupin'e (1835) yazdığı önsözde 'sanat için sanat' öğretisini savunmuştur. Tiyatro ve sanat tenkitçisi olarak La Presse gazetesinde edebiyat, sanat ve dans üzerine iki bini aşkın makale yazmıştır. 1839'da İspanya'ya gitmiş, bu seyahatin etkisiyle 1843'te Voyage en Espagne'yi (İspanya Yolculuğu), 1845'te ise Espana'yı yayımlamıştır. Emaux et Camées'in (Mineler ve Akikler) şiirlerdeki ritim birliği, mısra ve bentlerin kısalığı, biçim olgunluğu, ölüm ve hiçlik korkusu ile güzellik tutkusu onu aralarında Banville'in ve Elem Çiçekleri'ni ona adanmış olan Baudelaire'in aralarında bulunduğu yeni bir şairler neslinin öncüsü kılmıştır. Gautier çalışmalarıyla, 19. yüzyıl ortalarında Fransız şiirinin yeni bir yol almasında etkili olan önemli şairlerdendir (ML, 1969, 19).

YK kitabında beş yerde Gautier'ye atıfta bulunmaktadır. Tanpınar, memleketimizi sevip beğenmesi, hayatımızın manasını araştıran Fransızlardan olması (YK 49) sebebiyle gönderme yaptığı Gautier'nin ilk kıyafet müzemizi gezdiğinde ölen yeniçeriler için gözyaşı dökmesinin hocasında etkili olduğunu söylemiştir (YK 50). Diğer atıflarda ise Moreas'ın Gautier'nin "*Heykel için bir site lazımdır*" sözünü düstur edinmesinden (YK 56), Yahya Kemal'in onun birkaç mısrasından söz etmiş olmasından (YK 64) ve Hugo'nun onun ölümü üzerine şiir yazmasından (YK 64) bahsedilmektedir.

ED'de Theophile Gautier'ye beş yerde atıf yapılmıştır (ED 76, 77, 83, 97, 195). Bu atıflarda onun Constantinople'unun ve "*Benim için yalnız hâricî*

âlem vardır.” sözünün Parnasları anlatması açısından önemli olduğu (ED 76), parnas olan Coppée ve Gautier’nin Baudelaire ve Verlaine’ı beğendiği (ED 77), ayrıca Gautier’nin Racine’nin tiyatrosunun yerine Fransızcanın yay çekişini beğendiği (ED 83), XIX. asırda içkinin yanı sıra afyonun da edebiyata girdiği, içki içen şairlerin bulunduğu, romantizmin Kurun-ı Vusta’ya düşen kısmında Gautier’lerin mahzende ölü kafasından içtikleri (ED 97), romantizmde “dejavu”nun önemli bir yer teşkil ettiği, özellikle T. Gautier ve Nerval’de görüldüğü (ED 195) söylenmiştir.

EÜM’de yazarın ressamlıktan geldiği (EÜM 63), Tanzimat’taki Boğaziçinin yarım asır önceki manzarasının yanında çok bozulmuş ve karışmış bir zevke büründüğü, erkeklere Theophile Gautier’in buluşuyla kırmızı mühürlü şarap şişelerine benzeyen fesin ve istanbulinin devrinde İtri’nin, Eyyübi Bekir Ağa’nın, Dede Efendi’nin zevk bütünlüklerinin bulunamadığı (EÜM 412) söylenerek Theophile Gautier’e iki yerde atıf yapılmıştır.

Thierry Maulnier (YK 67) (Alés 1909- 1988) Fransız yazardır. Çeşitli gazete ve dergilerde edebî ve siyasî yazılar yazan Maulnier, Robert Garnier’nin Antigone (1944), Sophokles’in Kral Oidipus (1952), André Malraux’nun İnsanlığın Hali adlı eserlerini tiyatroya uygulamış, ayrıca toplumsal kurallar içinde yaşamaya çalışan bireyin çatışmalarını yansıtan trajediler yazmıştır (ML, 1969, 463).

YK kitabında iki yerde Maulnier’ye atıfta bulunmaktadır. Yahya Kemal’in Hugo’yu ne kadar önemseydiğini göstermek için yapılan bu iki göndermede Tanpınar, Maulnier’nin Introduction a la poésie française adlı eserine Hugo’dan sadece birkaç mısra almasına Yahya Kemal’in ne kadar derin üzüntü duyduğunu, onu bir türlü sakinleştiremediğini anlatmaktadır (YK 67).

Tiziano Vecellio (Titien) (OATET 403; MS 41, 256) (Pieve di Cadore 1476/ 1477 ya da 1488/ 1490- Venedik 1576) İtalyan ressam. Klasik resim biçimindeki katılığı renklerin gücüyle aşmış Rönesans dönemi ustalarından biridir. Onun Rönesans ruhunu her bakımdan en iyi ifade eden eseri 1516- 1518 yıllarında tamamladığı “Meryem’in Göğe Yükselişi” adlı

eseridir. Bundan sonra pek çok dini ve mitolojik konuların da işlendiği tablolar ortaya koymuştur (TA, 1988- 2012, 261).

OATET'te ahlaki karşılaştırmaya girilmezse Dilaşup'un Mehpeyker'in devamı olduğu, bu durumun Titien'in gençlik tablosundaki ilahi aşkla maddi aşkın antitezi gibi görüldüğü söylenerek Titien'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 403).

MS'de Bir Alman gencinin Almanya sınırlarını aşmadan aslı Louvres'da bulunan bir Tiziano resminin orijinalini görebilirken, Türkiye'de bu işin mümkün olmadığı (MS 41), Zeki Faik İzer'in onu eski bir nahivci ısrarıyla satır satır okuyup ezberlediği (MS 256) ifade edilerek Nicolas Poussin'e iki yerde atıf yapılmıştır

Thomas Chatterton (EÜM 323) (Bristol 1752- Londra 1770) İngiliz şairdir. Şiire büyük bir hâkimiyeti bulunan Chatterton muhayyile gücü ile Poe gibi önemli isimleri etkilemiş, kullandığı güç kelimeler sonucunda eserleri ihmal edilmiş ancak Romantizmin kurucularına ilham vermiştir (TA, 1946- 1983, 393).

EÜM'de Charles Dickens için yazdığı bir biyografide, bu romancının bir kahramanının ağzından çıkan "*sokağın anahtarına sahipsiniz*" sözünün onun sanatını ve hatta mizahını izah ettiğini söylediği ifade edilerek Chatterton'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 323).

Thomas Mann (YK 63; EÜM 446) (Lübeck 1875- Kilchberg 1955) Alman roman yazarıdır. Varlıklı ve kültürlü bir ailenin çocuğu olan yazar Heinrich Mann'ın kardeşidir. Babasının ölümü üzerine zor günler geçiren ve Münih'teki bir sigorta şirketinde çalışmaya başlayan Thomas Mann yirmi beş yaşında yazdığı ilk romanı Buddenbrooks (Buddenbrook Ailesi) onun tüm yaşantısını değiştirmiştir. 1938'de Princeton Üniversitesinde edebiyat profesörü olarak ders vermiş, Joseph und seine Brüder (Yusuf ile kardeşleri) dörtlemesini, Lotte in Weimar'ı (Lotte Weimar'da) ve Doktor Faustus'u bu dönemde yazmıştır. Edebiyat yaşamında özellikle Tolstoy'dan etkilenen yazarın ondan öğrendiği "leitmotif" ve ayrıntılı anlatma tekniği üslubunu oluşturan önemli iki öge olmuştur (TDÜA, 1983, 3731).

YK kitabında bir yerde Thomas Mann adlı yazara atıfta bulunulmuştur.1900-1910 yıllarındaki Fransız edebiyatında oluşan bütün cereyanların tarihin malı olduğunu söyleyen Tanpınar yazarın Avrupacılığı'nın da bunlardan biri olduğunu söylemektedir (YK 63).

EÜM'de Hüseyin Yalçın'ın Kültür Haftası'nda Venedik'te Ölüm adlı eseri tercüme ettiği söylenerek Thomas Mann'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 446).

Thomas Penson De Quincey (YK 26) (Manchester 1785- Edinburg 1859) İngiliz yazardır. Babası çok küçük yaşlarda vefat eden De Quincey zayıf bünyeli, hastalıklı ve çekingen yapıda bir çocuktur. Oxford'daki Worcester Kolejinden 1807'den mezun olduktan sonra William Wordsworth'le yakınlığı sayesinde 1809'da İngiltere'nin göller yöresindeki Grasmere'e yerleşerek burada evlenmiş ve edebiyatla ilgilenmeye başlamıştır. 1821'de, London Magazine dergisinde afyonla deneyimleri üzerine otobiyografik metinler yazmaya başlayan yazarın bu metinleri daha sonra Bir İngiliz Afyonkeşin İtirafı adıyla kitap halinde yayımlanacaktır. Jan Dark (1847) ve İngiliz Posta Arabası (1849) yazarın diğer önemli yapıtlarıdır. Geniş hayal gücü ve ruhunun derinliklerini kâğıda dökme becerisi ile pek çok yazarı etkileyen De Quincey *"hem 19. yüzyıl sonu dekadın edebiyatına öncülük etmiş, hem de itirafa ve insan ruhunun karanlık yönlerine eğilmeye dayalı bir düzyazı geleneğinin temellerini atmıştır"* (BL, 1992, 3055).

YK kitabında Bir Opyomanın Hatıraları adlı eseri bağlamında Quincey'ye atıfta bulunulmuştur (YK 26). (Opyoman: Afyonkeş).

Thomas Stearns Eliot (ED 215; EÜM 39, 117; YG 274; MS 83) (Amerika 1888- Londra 1965) Amerikan asıllı İngiliz şair ve eleştirmendir. Harvard Üniversitesinden sonra Sorbonne ve Oxford Üniversitelerinde eğitimini tamamlayan Eliot bir dönem öğretmenlik ve banka memurluğu yapmış, pek çok şiir ve piyes yazmış, 1948'de Nobel Ödülü'nü kazanmıştır. Kendisini edebiyatta klasikçi, politikada kralcı ve dinde Anglikatolik olarak anlatan Eliot eserlerinde geniş ölçüde gelenekler ve geçmişin kültürü ile ilgilenmiştir. Şiirlerinde şairane düşüncesindeki bağlarını genellikle belirtmemesi, kafiye ve vezinde alışılmamış şekiller kullanması, okurun diller

ve felsefe konusundaki bilgisinin kendi seviyesinde olduğunu kabul etmesi nedeniyle eserleri ilk okunuşta anlaşılabilir (TA, 1946- 1983, 86, 87).

ED'de ekşiye dönerek onun içinde sert bir lisanla poésie'yi vermeye çalıştığı söylenerek Eliot'a bir yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de dilinin geniş çevreler tarafından bilinmesi nedeniyle Eliot'un oldukça çok tanındığı ve onun Fransızca ile İngilizceyi bildiği (EÜM 39), çok okunan Valery, Proust, Gide gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Jacques Prevert, Walt Whitman, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı (EÜM 117) söylenilerek Eliot'a iki yerde atıf yapılmıştır.

YG'de arkadaşları ile birlikte Katedralde ölüm adlı piyesi sadece birkaç sembolik eşyanın bulunduğu sahnede Eliot'un üslubuna yakın bir toklukla, çok güzel oynadıkları ifade edilerek Eliot'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 274).

MS'de eserlerin yazıldıkları dillerin yazarlarının tanınması ile oldukça bağlantılı olduğu, Eliot'un hem Fransızca'yı hem de İngilizceyi bildiği ifade edilerek T.S. Eliot'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 83).

Thomas Xavier de Bianchi (OATET 144) (Paris 1783- Paris 1864) Fransız Türkolog. Türkçe, Arapça ve Farsça öğrenen Bianchi Paris'te Türkçe resmi tercümanı olarak çalışmış, Türkiye'ye giden görevliler için pratik dil kitapları hazırlamıştır. Osmanlı devletinin Fransa'ya verdiği kapitülasyonlar ve 1839 Gülhane hattı hümayunu hakkında da çalışması bulunan yazarın Türkçeden Fransızcaya ve Fransızcadan Türkçeye hazırladığı iki sözlüğü bulunmaktadır (ML, 1969, 355).

OATET'te Encümen-i Danişin azaları arasında bulunması bağlamında Türkolog Thomas Bianchi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 144).

Todoraki Efendi (Paşa) (OATET 145) Encümen-i Danişin üyelerindedir.

OATET'te "Avrupa tarihi" adlı tercümesi bulunduğu söylenilerek Encümen-i Daniş çalışanlarından Todoraki Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 145).

Umur Bey (OATET 476) Yıldırım Beyazıt'ın hizmetine giren ve beylerbeyliğine kadar yükselen Kara Timurtaş Paşa'nın üç oğlundan en büyüğüdür. Pek çok başarılı savaş yöneten Umur Bey II. Murat'ın taht cülusunda bulunarak Kubbealtı vezirleri arasına katılmış, Anadolu beylerbeyi olmuş, Osmanlı- Türk iskân politikasının yerleşme döneminde yaptırdığı tesislerle önem kazanmıştır (TA, 1946- 1983, 14).

OATET'te Recaizade'nin baba tarafından Gazi Timurtaş Paşa'nın oğlu ile akraba olduğu söylenilerek bir yerde Umur Bey'e atıf yapılmıştır (OATET 476).

Uranos (ED 230) Yunan mitolojisinin ilk erkek tanrısıdır. Toprağın kendiliğinden doğurduğu Uranos daha sonra toprakla yeniden çiftleşerek çocuklar meydana getirmiş ancak hakimiyeti kaybetmemek için küçük oğlu Kronos dışında diğer çocuklarını toprağa geri gömmüş, Kronos da babasının cinsel organını kesmiş ve etrafa saçılan spermler toprağı dölleyerek Eriny'leri, denizi dölleyerek Aphrodite'i meydana getirmiştir (Hançerlioğlu, 2000, 529)

ED'de onunla birlikte dalgaların çalkantısından Venüs'ün doğduğu söylenilerek Uranos'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 230).

Urban (OATET 42) (?- 1553) Fatih'in hizmetinde çalışmış olan Macar asıllı topçu ustasıdır. Bizanslılarla anlaşamadığı için Türklerin hizmetine girmiş, Fatih Sultan Mehmet'in istediği topun planını yapmış ancak kuşatmada bu top yarar sağlamamıştır. Kendisinin üzerinde çalıştığı Şahî topların planı ise XVIII. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı tophanelerinde kullanılmıştır (TA, 1946- 1983, 78).

OATET'te Avrupa sanatı ile Osmanlı'nın ilişkisinin düşünülenden eski olduğu, Fatih'in sarayında Rönesans ustalarının çalıştığı, Macaristan'dan topçu ustası Urban'ı getirttiği söylenilerek Urban'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 42).

Usuli (EÜM 141, 143, 154) (Yenicevardar ?- Yenicevardar 1534) XVI. yüzyıl divan şairidir. Mutasavvıf şair Nesimi'nin etkisinde kalarak şiirlerini

kaleme alan Usuli ömrünün Balkan şehirlerinde geçirmiş, bir dönem Mısır'a giderek buradaki Halveti tarikatının Gülşeni kolunu kurmuş olan İbrahim Gülşeni'ye müritlik yapmıştır. Aruzla klasik divan edebiyatının özelliklerini gösteren, hece ve sade bir dille bir derviş hoşgörüsü içeren şiirler kaleme almıştır (TA, 1946- 1983, 105).

EÜM'de İran şiiri ile Türk şiirinin XV. asırdan itibaren yarışmaya başladığı, bu nedenle her büyük şairde Türk şiirinin yeni bir aşama kaydettiği, bu aşamaların Şeyhi'de ve Ahmet Paşa'da olduğu gibi sadece içerikte kalmadığı, zamanla Necati Bey, Yahya Bey, Hayali Bey ve Usuli gibi şairlerde divan edebiyatının asıl güzelliğinin yakalamaya başladığı ifade edilerek Usuli'ye üç yerde atıf yapılmıştır (EÜM 141, 143, 154).

Valery Larbaud (YK 32) (Vichy 1881- Vichy 1957) Fransız yazar. Yaptığı yolculuk ile çağdaş Fransız edebiyatını dış ülkelere, J.Joyces. Butler gibi yazarları da çevirileriyle Fransızlara tanıtmıştır. Eserlerinde Joyce'un iç konuşma tekniğini kullanmış, ince miah anlayışını ve kozmopolitliğini çeşitli eserlerinde, eleştiri denemelerinde ve Journal'inde dile getirmiştir (BL, 1992, 7363).

YK'de Tanpınar'ın Domaine Français adlı eserde Fransa toprağının tarihi ile ilgili cümleleri okurken aklına Yahya Kemal derslerde vatan ile ilgili söyledikleri şeylerin geldiği ifade edilerek Valery Larbaud'a bir yerde atıf yazılmıştır (YK 32).

Vani (Vankulu) Mehmet Efendi (EÜM 36) (Van ?- Medine 1592) Türk yazar ve dilcidir. Medrese öğreniminden sonra müderrislik, müftülük ve kadılık yapan Mehmet Efendi fıkıhla ilgili Arapça bir eser yazmış, şerh, talikat ve çeviri türünden ürünler kaleme almıştır. En ünlü eseri Vankulu Sözlüğü olarak da bilinen Sihah-ı Cevheri'dir (BL, 1992, 12095).

YG'de Türk deha ve dilinin değişik insanlarda farklı şekillerde yansıdığı ancak aynı zamanda Vani Efendi'den Zembilli Ali Efendi'ye, ilk İstanbul kadısı Hızır Bey'den, Bursalı İsmail Hakkı Bey'e, Aziz Mahmut Hüdai'den Üftade'ye, Hacı Bayram'dan Yunus Emre'ye, Mevlana'ya aynı ocağın ateşi ile devam ettiği ifade edilerek Vani Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

Vasif (Enderunlu) (BŞ 250; YK 73, 110; ED 164, 185; OATET 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 94, 98, 208, 252, 253, 254, 266, 313, 558; EÜM 249; YG 316) (İstanbul- İstanbul 1824) Divan şiirinin daha çok şarkılarıyla tanınan son dönem temsilcilerindendir. Enderun saray okulunda yetiştiği için Enderunlu lakabıyla tanınan Vasif sarayda çeşitli görevlerde bulunmuş, en son olarak da hâcegânlık yapmıştır. 18.yüzyılda Nedim'in başlattığı mahallileşme akımının bu yüzyıldaki en önemli isimlerinden olan Vasif'in Türkçe Divan'ı bulunmaktadır (Tekin, 1999, 228, 229).

BŞ'de bir şiirinde "*Vâ'diniz bûse mi vuslat mı unuttum ne idi*" diyerek Hıristiyan hanımlara, belki de Lamartine'in çok beğendiği Ermeni hanımlara takıldığı ifade edilerek Enderunlu Vasif'a bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 250

YK kitabında iki yerde Enderunlu Vasif'a atıfta bulunulmuştur. Bu atıflarda Recaizade Ekrem Bey'deki Vasif tesirinden (YK 73) ve Vasif'in mısralarındaki zevk çözülüşünden bahsedilmektedir (YK 110).

ED'de Şeyh Galip'ten sonra Vasif'in tasavvufunda épicurisme, hiçbir şey istememe fikrine dönüş görüldüğü, Nabi, Şeyh Galip ve Vasif halkasından sonra Akif Paşa'nın varlıktan şikâyet ettiği şiiri Adem Kasidesi'ni yazdığı (ED 164) ve XIX. asırda Vasif ve İzzet Molla'nın şiir yeniliği, 1826'da doğanların oluşturdukları şiir ekolü ve Leskofçalı Galip ile Yenişehirli Avni'nin şiir anlayışıyla birlikte Türk şiirinin üç defa değiştiği (ED 185) söylenilerek Enderunlu Vasif'a iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Enderunlu Vasif'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 78- 87, 94, 98, 208, 252, 253, 254, 266, 313, 558). Bu atıflarda ondokuzuncu asrın ilk yarısında kaybolmaya başlayan klasik zevkin Enderunlu Vasif gibi şairlerin beş on güzel mısra ile anlatmanın mümkün olamayacağı (OATET 78), daha önceleri merak ve hüner göstermek için kullanılan halk kaynaklarının bu dönemde Vasif'ta olduğu gibi orta hâlli insanın portresini çizmeye kadar gittiği (OATET 79), Enderunlu Vasif'ta kasidenin bir tür saray kroniği olmakla beraber aynı zamanda bazen çok özel çalışma ve işlerin, bazen günlük hayatın lügati ile bir tür hikâye malzemesini içine aldığı (OATET 80), daima Nedim'den etkilenen bir tarafının bulunduğu, Nefi'nin şiirinde, insanı yüksek dağların yanında gören o sıkı nizamlı abidesinin Enderunlu Vasif'ta diyalog hâline geldiği (OATET 81), Enderunlu Vasif'ın III.

Selim için yazdığı Ramazaniye'sinin Nedim'in Ramazaniye'sinin başka planda gelişmiş hâli olduğu, hareket noktalarını çabuk kaybeden Vasıf'ın bulduklarının devam ettiremeyen bir şair olduğu (OATET 82),

“Giderken yalıya ikimiz üç çifte piyâdeyle

Sana sık sık bakup zor ile gönlüm mübtelâ kıldım”

beyiti ile Vasıf'ın Türk edebiyatında aşk üzerine düşünülmüş en orijinal sözü söylediği, bu mısraların genişletilip derinleştirilmiş hâlinin Stendhal'in "De l'Amaour"una benzeyeceği, Nedim'den etkilenen Enderunlu Vasıf'ın şarkı, gazel ve kasidelerinin aynı ilhamdan beslendiği, Nedim'in klasik medrese tahsili gördüğü, aruzun sırları gibi eski kültürün bütününe sahip olduğu, şiirini ve dilini yaşayan hayattan, dilden ve kültürden beslediği, şiire getirdiği yeniliğin asırlarca süren dağınık tecrübenin zaferi olduğu ancak Enderunlu Vasıf'ta bu kültür, tasarruf ve zevkin bulunmadığı (OATET 83), halk hikâyesini ve halk hayatını şiirine sokmaya çalışan şairin şiirlerinin şiirin doğal sınırlarını zorlayarak bir halk tiyatrosuna çevirdiği (OATET 84), Enderunlu Vasıf'ın ana-kız anlaşmazlığını anlattığı manzumesinin Hüseyin Rahmi'yi anımsattığı (OATET 85), Namık Kemal'in Tahrib-i Harabat'ta, şiire yenilikler getirmek isteyen Vasıf için sadece İstanbul Türkçesi ile şiir söylemesi nedeniyle Acem taklitçisi olduğu, Nabi gibi bir şair olmasının mümkün olmadığını belirttiği (OATET 86, 98), Namık Kemal'in Enderunlu Vasıf için aruz yerine heceyi seçseydi millet tarafından daha çok bilinen bir şair olacağını söylediği ancak Vasıf'a bu eleştiriyi Gibb ve Köprülü'nün daha önceden getirdiği (OATET 87), İzzet Molla'da, Vasıf'ta ve ondan öncekilerde belli belirsiz görülen şeylerin dilinde sarsılmış, değerlere bağlılığında, güveninde, eski cemiyetin kesin standardından huzursuz Akif Paşa'da açıklık kazandığı (OATET 94), asrın başında Enderunlu Vasıf'ın okuyucusunu ana-kız diyalogunda bıraktığı yerden Şinasi'nin piyesine devam ettiği (OATET 208), ne 1810- 1815 yılları arasında doğan şairlerde ne de on yıl ara ile onları takip edenlerde, Vasıf'ın diline ve sansüalitesine karşı bir tepkiden başka yenilik görülmediği (OATET 252), Ziya Paşa'nın ilhamının hikemi şiirle Nedim ve Vasıf tesiri altında gidip geldiği (OATET 253, 313), ondokuzuncu asrın ortasındaki şairlerin bir taraftan Vasıf'ta son çözümlü aşamasına gelen bir dil anlayışına kendilerini sıkı sıkıya kapatmak suretiyle kelimeler ve deyişler vasıtasıyla dahi olsa sanatlarında hayattan gelen her şeyi reddederken diğer

tarafından dikkatle seçilmiş asil ve iç içe parıltılarla dolu bir dilde içlerindeki vahdet ve visal hasretini söyledikleri (OATET 254), Enderunlu Vasıf'ın küçük şarkılarıyla okuyucusunu getirdiği noktadan Recaizade'nin devam ettiği (OATET 266), Ziya Paşa'nın şarkılarında, Vasıf'tan beri moda olan mutavassıt sınırın bir adım ilerisine geçemediği (OATET 313), Ziya Paşa'nın "Terci-i Bend"i ile Rıza Tevfik'in hatırlattığı Nabi ve Vasıf'ın bentlerinin arasındaki farkın Ziya Paşa'nın bedbinliğini ilahinin karşısındaki hayretin örtememesi, şikâyet ve isyanlarında ısrar etmesi olduğu (OATET 508) ifade edilmiştir.

EÜM'de XIX. asrın başında mahalli unsurları şiir sokma cereyanının içinde bulunduğu söylenerek Enderunlu Vasıf'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 249).

YG'de çeşitli estetik unsurlardan oluşan şiiri her şairin farklı açılardan ele aldığı, Vasıf gibi şairlerin şaka ve zarafetle, kelimeler üzerinde oynayarak şiir yazdığı ifade edilerek Enderunlu Vasıf'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 316).

Vasıf Paşa (OATET 306) (?- İstanbul 1865) Türk devlet adamı. Müşirliğe kadar yükselen Vasıf Paşa Boğaz muhafızlığı, Niş, Silistre, Köstendil, Selanik, Trabzon valiliği, Arabistan ordusu müşirliği ve Anadolu ordusu kumandanlığı yapmış, 1855'te Kars savunmasında Ruslara esir düşmüş, esirlikten döndükten sonra Tophane müşirliği yapmıştır (BL, 1992, 12116).

OATET'te Ziya Paşa'nın bir dönem bağlı olduğu Abdülaziz'i, Avrupa'da İnkılâp gazetesini çıkaran Mehmet Bey ve Vasıf Paşa'ya karşı şiddetle savunduğu söylenerek Vasıf Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 305).

Vasilaki Efendi (Vasilaki Voukas) (OATET 144; EÜM 207, 211) (1854- ?) Rum Patrikhanesi sekreteri ve Encümen-i Daniş azasıdır (İA, 1988-2012, 155).

OATET'te Encümen-i Danişin azınlık azaları arasında bulunduğu söylenilerek Vasilaki Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 144).

EÜM'de Ahmet Vefik Paşa'nın Ali Paşa'nın ölümüne kadar görevden alındığı süreci, Vasilaki Efendi'nin tercüme ettiği Dalkavukname'yi yayınlamak gibi ilmi faaliyetler ile geçirdiği söylenilerek Vasilaki efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 207, 211).

Vasili Kandinskiy (Wassily Kandinsky) (MS 269) (Moskova 1886- Neuill-sur-Seine 1944) Rus ressamdır. Hukuk ve iktisat öğreniminden sonra resim öğrenmek için Münih'e gitmiş, Fransa, Hollanda gibi pek çok ülkeyi gezmiş, izlediği resim ve desen derslerinden çok doğup büyüdüğü Moskova'nın görünümünden etkilenmiş, hukuk ve iktisat öğrenimi gördüğü yıllarda da Vologda bölgesinin zengin halk süsleme sanatını keşfetmiştir. Resimlerinde geometrik biçimlerle esnek ve kıvrımlı unsurları bir araya getirmiş ve karmaşık bir uyumu kullanmıştır. Ayrıca Slav ve Asya kökenli süsleme motiflerin ev düşsel biçimlere de yer veren Kandinsky zengin sanatı ve gelişim çizgisiyle modern resmin temel yollarından birini açmıştır (BL, 1992, 6303).

MS'de adı unutulamayacak ressamlardan olması bağlamında Vasili Kandinsky'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 269).

Vaslav Fomiç Nijinsky (YK 18) (Kiev 1889- Kiev 1950) Polonya asıllı Rus bale sanatçısı ve koreograftır. Petersburg'daki Çarlık bale okuluna giren ve genç yaşta olağanüstü yetenekleri olduğu anlaşılan Nijinsky 1908'de profesyonel sanat yaşamına başlamıştır. Hayatının sonlarına doğru birtakım mistik bunalımlar ve saplantılar yüzünden aklını kaybetmiştir (BL, 1992, 8652).

YK kitabında bir yerde Nijinsky'ye atıf yapılmaktadır. Tanpınar hocasının derslerinde bir çeşit Nijinsky olduğunu ve arkasında bütün bir tarih ve ızdıraplardan oluşan bir fonla İstiklal Mücadelesi'nin şerefli raksını yaptığını dile getirmekte ve Nijinsky'ye göndermede bulunmaktadır (YK 18).

Vassaf Efendi (Köprülüzade) (EÜM 191, 192) Pertev Paşa'nın damadıdır. Pertev Paşa'nın damadı Köprülüzade Vassaf Efendi'nin Fındıklı'daki sahil evine gitmesi bazılarının Pertev Paşa'ya olan düşmanlıklarını artırmış, bunun yanında Pertev Paşa'nın Şeyhzade

Abdülmecit ve Abdülaziz hakkındaki övgü dolu sözleri padişaha başka türlü aktarılmış, şikâyet üzerine Pertev Paşa Edirne'ye ve damadı Vassaf Efendi Varna'ya sürgün edilmiştir (Bulut, 2005, 36).

EÜM'de Akif Paşa'nın saraya verdiği raporda Pertev Paşa, damadı Vassaf ve kardeşi Emin Efendi'nin suistimallerinden bahsettiği ve devletin son zamanlarındaki kötü gidişatın sebebi olarak gösterdiği (EÜM 191), II. Mahmut'un Rumeli seyahatinden dönüşünde uğradığı bir suikastta Pertev Paşa ile Vassaf ve Emin Efendilerin adlarının geçtiği (EÜM 192) söylenilerek Vassaf Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Vassal Efendi (OATET 117) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

OATET'te Akif Paşa'nın Tabsıra'sının, Vassal Efendi'nin aleyhinde saraya verdiği raporlar ve o döneme ait mektuplarla beraber okunması gerektiği söylenerek Vassal Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 117).

Vedat Nedim Tör (MS 207- 209) (İstanbul 1897- İstanbul 1985) Yazardır. Berlin Üniversitesi'ni bitiren ve iktisat doktoru olan Tör Matbuat Umum Müdürlüğü, Ankara Radyosu Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuş, Yakup Kadri, Burhan Belge, Şevket Süreyya Aydemir ile Kadro ile Hep Bu Topraktan dergilerini çıkarmış, Kemalist ideolojiyi yaymak için çalışmıştır. Roman, deneme ve oyunları bulunmaktadır (Tekin, 1999, 668).

MS'de Paris'in Theatre de Poche adlı tiyatrosunda Kör adlı piyesinin sergilenmesi bağlamında Vedat Nedim Tör'e atıf yapılmıştır (MS 207- 209).

Vehbi (Sünbülzade) (OATET 86) (Maraş ?- İstanbul 1809) Divan şairidir. Medrese öğrenimi gören Sünbülzade Vehbi çeşitli şehirlerde kadılık, haccanlık görevinde bulunmuş, elçi olarak İran'a gitmiştir. Zevk ve eğlenceye düşkün bir şair olan Vehbi Sabit'in tesirinde kalmış, gazel vadisinde daha çok nazire söylemiş, mesnevileri ile tanınmıştır (Tekin, 199: 602).

Namık Kemal'in Tahrib-i Harabat'ta, şiire yenilikler getirmek isteyen Vasıf için sadece İstanbul Türkçesi ile şiir söylemesi nedeniyle Acem taklitçisi olduğu, Vehbi yerine İbni Kemal olsa bile Nabi gibi bir şair olmasının mümkün

olmadığını belirttiği ifade edilerek Sünbülzade Vehbi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 86).

Velet Çelebi İzbudak (YK 81; OATET 245) (Konya 1869- Ankara 1953) Türk dili ve edebiyatı araştırmacısı ve milletvekilidir. Mevlana'nın soyundan gelen Velet Çelebi soylu ve kültürlü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, iyi bir eğitim görmüş, küçük yaşlarda büyük fikir adamlarının ve yazarların meclisinde bulunmuş, dönemin ünlü gazete ve dergilerinde çıkan yazılarıyla tanınmıştır. Türkçülüğe ve Türk diline gönül veren Veled Çelebi, Yusuf Akçura ve Necip Asım ile beraber Türk Derneğini kurarak Türk dili ve edebiyatıyla ilgili çok değerli eserler yayınlamışlardır (Korucuoğlu, 1994, 1- 21).

YK kitabında bir yerde Velet Çelebi'ye atıf yapılmaktadır. Tanpınar gerek Necip Asım'ın Türk Tarihi adlı kitabının gerekse onun arkadaşı Velet Çelebi'nin tenkitlerinin yeni bir edebi devreyi açtığını söylemiş ve bu bağlamda Velet Çelebi'ye gönderme yapmıştır (YK 81).

OATET'te Türkçülüğün filoloji ve tarih etüdü şeklinde çalışıldığı dönemde Ahmet Vefik Paşa'yı takip ettiği söylenerek Velet Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 245).

Veliyeddin Efendi (Hoca) (OATET 226) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

OATET'te Ebüzziya Tefvik'in verdiği bilgilere göre Yeni Osmanlılar Cemiyeti hakkındaki ilk araştırmada tutuklandığı söylenerek Veliyeddin Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 226).

Veysel Şatıroğlu (Âşık) (OATET 109) (Sivas 1894- Sivas 1973) Saz şairidir. Yedi yaşındayken çiçek hastalığından kör olan Âşık Veysel köyüne gelen saz şairlerini dinleyerek kendisini geliştirmiş, para kazanmak için şehir şehir gezmiş, adını 1931'de Sivas'ta düzenlenen halk şairleri bayramında duyurmuştur. O dönemde Sivas'ta edebiyat öğretmenliği yapan Ahmet Kutsi Tecer şairi bütün dünyaya tanıtmıştır. XX. yüzyılın en güçlü şairlerinden biri olarak kabul edilen şair şiirlerinde âşık edebiyatının kurallarına bağlı kalarak aşkı, her türlü sevgiyi ve özlemi anlatmıştır (Tekin, 1999, 75).

OATET'te Zülalî'den sonra şairin ağıtının normal süreç içinde oluşan eserler arasında olduğu söylenilerek Âşık Veysel'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 109).

Veysi (ED 22; OATET 175, 346, 412) (Alaşehir 1561- Üsküp 1628) Divan şairi ve münşîdir. İstanbul'da eğitimini tamamlayan Veysi kadılık ve emval müfettişliği yapmış, süslü ve ağır üslubu ile XVII. yüzyılın en ünlü yazarı olmuştur (Tekin, 1999, 693).

ED'de nazmın tesirinde olan nesrin örneklerini verdiği, nesrinde seciyi ve iktibası sıkça kullandığı için bir yerde Veysî'ye atıf yapılmıştır (ED 22).

OATET'te Ahmet Cevdet Paşa'nın Namık Kemal'e gönderdiği bir mektubunda, Veysi ve Okçuzade'yi takliden inşaaya başladığını söylediği (OATET 175), Namık Kemal'deki Vassaf, Nergisi, Örfi, Fuzuli özenişlerinin, bir eserde birkaç ustanın ve tesirinin peşinden koşmalarının onda ömrü boyunca devam edeceği (OATET 346), Namık Kemal'in Kaniye'nin son baskısına Süleyman Nazif'in yazdığı bir mukaddimeden aldığı parçada Veysî'nin zincirlemeli tamlamalarından ve muğlâk ifadelerinden söz ettiği (OATET 412) ifade edilerek Veysi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Victor Marie Hugo (YK 20, 33, 64, 67, 95, 96, 102, 127; ED 20, 25, 26, 27, 30, 41, 63, 70, 76, 80, 86, 97, 105, 108, 109, 110, 112, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 127, 144, 169, 174, 189, 193, 194, 199, 200, 201, 230, 232, 271, 277, 278; OATET 150, 187, 264, 265, 267, 268, 270, 285, 287, 351, 367, 371, 372, 378, 381, 387, 389, 392, 397, 399, 404, 407, 411, 423, 441, 462, 466, 523, 524, 537, 544, 552-557, 559, 560, 592, 600, 605, 606; EÜM 28, 39, 63, 72, 105, 210, 224, 234, 256, 332, 336, 518-520; YG 257, 258; NK 8, 20; MS 84, 87, 126, 132, 170) (Besançon 1802- Paris 1885) Fransız şair ve yazardır. Eserleriyle adım adım başarının merdivenlerini çıkan Hugo şiirleri ve romanlarıyla Romantizm akımının önderi olmuştur. Eserlerinde karanlık ile aydınlık, suçluluk ile suçsuzluk sürekli bir arada, çatışma halindedir. Olayların görünen ve görünmeyen yanlarını içeren düşsel ve gerçek öğeler yapıtlarının en belirgin özellikleridir. Bir dönem siyasi hayata girmeye çalıştıysa da pek başarılı olamamıştır (Tekin, 1999, 322).

YK kitabında sekiz yerde Hugo'ya atıfta bulunulmuştur. Yahya Kemal'in derslerinde adı sık sık geçen Hugo'nun tesiri gerek Türk edebiyatında gerek Avrupa edebiyatında büyük ölçüde görülmektedir. Bu bağlamda sekiz yerde Hugo'ya atıf yapılmıştır (YK 20, 33, 64, 67, 95, 96, 102, 127).

ED'de Hugo'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 20, 25, 26, 27, 30, 41, 63, 70, 76, 80, 86, 97, 105, 108, 109, 110, 112, 114, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 127, 144, 169, 174, 189, 193, 194, 199, 200, 201, 230, 232, 271, 277, 278). Bu atıflarda yemeğin Avrupa romanına Gil Blas, destanda Homeros ile girdiği, macera romanlarının ilk başlarında yemeğin ön safta geldiği ve Paul de Kock'ta da önemli olduğu, Hugo'nun da Claude Geux'unun (Obur Claude) bulunduğu (ED 20), Namık Kemal'in Garp romanını bildiği, Romantizm döneminin Sefiller'le olan ilgisini, Hugo'nun XVI. asrı anlatışını bildiği (ED 25), Balzac ve Hugo'nun Dumas'a, Ossian'ın da Hugo, Musset, Vigny ve Lamartine'e tesir ettiği (ED 26), Hugo'nun döneminde, herkesin Napoleon'a hayran olduğu, bu nedenle şiirin Napoleon'u olmak istediği (ED 27), Namık Kemal'in Cezmi'yi yazdığı süreçte "initaf" (temayül) kelimesini çok kullandığı, Cezmi'yi Hugovari ancak Hugo'dan ayrı bir roman yazdığı, Sefiller'de gündelik hayatın, Cezmi'de ise imparatorluk hayatının anlatıldığı, mezar ve ölü imajını sık kullandığı, su ile mezar arasında ilişki kurduğu (ED 30), Rousseau'nun eserlerinin yazılışı tarihi ile Türkçeye çevrilmesi arasında doksan sene olması nedeniyle Türk edebiyatının daha çok Hugo etkisinde kaldığı (ED 41), Tanzimat'ın ikinci devresinde ilk defa natüralizmden bahseden ve ilk materyalist görüşe inanan kişinin Beşir Fuat olduğu, Victor Hugo eserinden natüralizmin esaslarını verdiği (ED 63), XIX. asırda musikinin edebiyata da girdiği ancak Hugo'nun bu durumu sevmediği, ilk romantiklerin musikiyi müphem gördükleri (ED 70), Parnasların tesiri altında kalanların aslında Lamartine ve Musset olduğu, Hugo'nun etkilenmediği (ED 76), Hugo'nun Napoleon için "*Sen, Austerlitz güneşinde yanmış bir hırsız fenerisin.*" dediği (ED 76, 169), Paris'teki époque döneminin Hugo'nun 1886'da ölümü ile başladığı (ED 80), XVII. asırda Vergilius ve Homeros'u taklit ederek Chateaubrinad'ın resim ve edebiyata denizi sokarak denizi anlattığı, Baudelaire'de büyüyen denizin Hugo'da her yerde bulunabileceği, Pierre Loti'nin egzotik denizinin ise mükemmel olduğu, daha sonra denizin

Joseph Conrad, Jack London ve Hemingway tarafından kullanıldığı (ED 86, 232), Hugo, Lamartine gibi Yahya Kemal'in de merak sardığı şahısların hep mistik olduğu, mistik olanı bulamayanın derinleşemediği, Yahya Kemal'in de bu derinliğe mazi ile uğraşları sonucunda ulaştığı (ED 97), aruzla kelimeleri istif edebildiği, kaynaştırdığı için aruzdan vazgeçemediği, böylece kelimeye hem bükülüş karakterini verdiği hem de dantel gibi işleme zevkini getirdiği, Fransa'da ise bu işleri ilk önce Hugo gibi bir devin yaptığı, diyalogları inceltip işlediği (ED 105), Hamit'in sanat hayatının Çamlıca, Hindistan ve Londra olmak üzere üç evreden oluştuğu, mektuplarında İngiliz ırkının güzelliğinden, Hugo'yu sevdiğinden, Corneille ve Racine'den konu aldığı, Hamit'in Hugo'yu ne zaman okuduğunun bilinmediği (ED 108), XIX. asrın konusunun ölüm olduğu, bu dönemde Lamartine'in gözlü yaşlı bir adam olduğu (ED 109), Hamit'in Zeyneb'indeki annenin Hugo'nun kahramanına benzediği (ED 110), 1848'de III. Napoléon hükümete darbe yapınca Hugo ve Lamartine'nin Londra'ya kaçtığı (ED 112), mukayyet kafiyeyi seven Hamit'in on sene bu meseleyle uğraştığı, Verlaine'in kafiyeyi hafif geçtiği, Rimbaud'un da basit olanları kullandığı, böylece vezni serbestleştirdiği, Hugo'nunsa sert kafiye kullandığı (ED 114), şiirde ilhamı sağlayan, genel ve geniş manzara ile karşımıza çıkan "tepe"nin Lamartine ve Hugo'da olduğu, bu yerin Hamit'te Çamlıca olduğu (ED 117), Hugo'nun "*Allah ve kâinat birdir.*" dediği (ED 118), Hugo'nun da Hamit'in de görünenin arkasında görünmeyeni yakalamak konusunda pek visionnaire olmadığı, Hugo'nun şekil tarafı genişken Hamit'te plastik imajların terbiye edilmediği (ED 119), Hugo'nun en belirgin farkının lügatinin geniş olmasından geldiği, onun bugün bile mirasının kullanıldığı (ED 120), Hugo'nun Dante ve Milton ayarında şair olduğu, Baudoin'ın Hugo'nun kâinattaki uçurumunun anne kucağı ve babanın doğrudan doğruya reddi olduğunu düşündüğü (ED 121), Hugo ve Chateaubrinad'ın hükümet nazarında asi olduğu, Hugo'nun hayatının onun hükümeti boyunca başka yerlerde geçtiği, Hugo'nun nefsinin yenerek ölümün diğer tarafına geçmesine rağmen Hamit'in bunu yapamadığı (ED 122), Hugo'nun kurtuluşu spirtualisme'de (ruhçuluk) bulduğu, onda aynı zamanda örümcek olan bedeninin, Hamit'te de mezarın bir tuzak olduğu, Hugo'nun dehasının gelişim kaydederken Hamit'in büyük problemleri sonuna kadar takip edemediği, Hugo'nun ölümü ahrete kadar götürürken Hamit'teki, gizemi Allah'a mahsus

olun ölümün her şeyi yıktığı, Hugo'nun bir kahramanına "Vazifeyi tanıma; tanırsan rahat yok." dedirttiği (ED 123), Cocteau'nun "*Hugo, kendini Hugo sanan bir insandır.*" dediği (ED 127), Hamit'in üçüncü tiyatrosu olan İçli Kız'ı kaleme alırken Namık Kemal'in Hugo'nun Hernani'sine nazire olarak yazdığı Zavallı Çocuk'tan etkilendiği (ED 144), Namık Kemal'in Avrupa'nın tecrübe edildiği dönemde Nefî gibi sürekli "hayalât" yazılmamasını istediği, Ziya Paşa'nın ise şairi övdüğü ve "*Lamartine ve Hugo, Nefî gibi kaside tezyîn edebilir mi?*", dediği, Namık Kemal'inse ona "*Nefî gibi değil Lamartine gibi yaz!*" cevabını verdiği (ED 174), Namık Kemal'in romancı olarak Balzac ve Hugo'yu zikrettiği, Goethe ve Musset'ten ise sadece birkaç defa söz ettiği (ED 189), Namık Kemal'in iyi bir askeri tarih yazarı olduğu ancak evocation (çağrışım yapma) tarafının zayıf olması nedeniyle bir Hugo olamadığı, kalabalık bir kahraman topluluğunun olmasına rağmen bunların sadece model olarak eserde bulunduğu (ED 193), Namık Kemal'in Cezmi'yi yazdığı yıllarda romanın büyük bir atılım gösterdiği ancak onda böylesi bir gelişmenin bulunmadığı, Hugo ve öğrencilerinin etkisi altında kalmış gibi görüldüğü, kullandığı sembollerini ondan aldığı, Hugo'da ahtapot, örümcek ağı, çölde kuma batan adam sembollerini bulunurken Namık Kemal'de de denizde boğulan adam, yangın sembollerinin olduğu, onda adaptasyon yerine böylesi bir taklit şeklini kullandığı, eserlerinde Namık Kemal'in aşk anlayışının görüldüğü (ED 194), tiyatroyu faydalı bir eğlence olarak kabul eden Namık Kemal'in tiyatrolarının bir dava tiyatrosu olduğu, Hugo'nun tesiriyle romantik dramı tercih ederek klasik dramı reddettiği (ED 199), Abdülhamit devrinde Alemdar Paşa'nın gibi bir yüksek zümrenin türediği, bu insanların Hugo'nun bir eserinde bahsettiği ortaçağ şatosu gibi konakları olduğu (ED 200), edebiyatta denizi eğlence dışında gören ilk yazarın Namık Kemal olduğu ve belki bu imajı Hugo'nun gemiciler için yazmış olduğu bir eserden almış olabileceği (ED 201), Napoleon aleyhinde olan Hugo'nun başının hep derde girdiği (ED 230), Avrupa'nın en büyük şairleri olan Hugo, Dante ve Shakespeare'in hâlâ Avrupa şiirinde izleri bulunduğu, Hıristiyanlıkla beraber adeta kendilerine ait bir din yarattıkları (ED 271), Türk edebiyatının roman tecrübesini keşfetmek üzereyken Hugo'nun Sefiller'i bitirdiği, Rus romanının Dostoyevski'yi idrak ettiği, Tolstoy'un Harp ve Sulh'u yazmak üzere olduğu,

Avrupa edebiyatında Charles Dickens, Poe, Hoffman gibi isimler ortaya çıktığı (ED 277), Dumas'ın Hugo'nun arkadaşı olduğu (ED 278) söylenmiştir.

OATET'te Hugo'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 150, 187, 188, 264, 265, 267, 268, 270, 285, 287, 351, 367, 371, 372, 378, 381, 387, 389, 392, 397, 399, 404, 407, 411, 423, 441, 462, 466, 523, 524, 537, 544, 552-557, 559, 560, 592, 600, 605, 606). Bu atıflarda Şinasi 1859'da Lamartine, Musset, Hugo ve Racine'den yaptığı çoğunluğu bağımsız mısralardan oluşan tercümesini Tercüme-i Manzume adıyla yayınladığı (OATET 150), Şinasi'nin, Hugo'nun "Les Burgraves" adlı piyesinin mukaddimesinin sonundaki "*Avoir pour patrie le monde et pour nation l'humanite*" cümlesinin bir tür tercümesi olan "*Milletim nev-i beşerdir vatanım rûy-i zemin*" mısrasına dayanılarak Said Sermedi ile 1848 ihtilaline katılmış olabileceği (OATET 188), Ethem Pertev Paşa'nın Hugo'nun oyunları için Şeyh Galip'in Hüsnü Aşk'taki ve tardiyelerindeki diline başvurduğu, bu nedenle onun hem Hugo'nun şiirinin Türkçeye yansımış hâlini gösterdiği hem de Şeyh Galip'in tesirini Cenap'tan Fecr-i Ati'ye kadar yaydığı (OATET 264, 265), Recaizade'nin doğrudan doğruya Garptan alınmış şiir tercümelerinin Hugo'nun on ikilik hatta daha fazla mısralı kıtalar olduğu, bunların da esas şeklini Ethem Paşa'nın aldığı koşma kıtalarının oluşturduğu (OATET 267), yenilik devri şairlerinin Racine ve Hugo'nun mükemmelliğini ve genişliğini karşılayabilecek XIX. asrın klasik mısralarını kullanmadıkları (OATET 268), Hamit'in "Bir Sefilenin Hasbihâli"nde Hugo'nun Fanny'sinden ziyade Zekiye ve Şefika, hatta İçli Kız ve Surucuyi'nin bulunduğu, bunların da Shakespeare'in Juliet'inden hız aldığı (OATET 270), tercüme yolu ilk Hugo gibi büyük yazarların eserlerinin Türkçeye aktarıldığı ve bunların Türkçenin ilk roman örnekleri olduğu (OATET 285, 287), Namık Kemal'in Paris'te iken sık sık tiyatroya gittiğini, Fransız klasikleriyle beraber Shakespeare, Hugo ve romantikleri günlük edebiyattan bazı eserleri okuduğunun tahmin edilebileceği (OATET 351), Namık Kemal'in 1296'da Hamit'e gönderdiği bir mektupta Hugo dünyaya gelmeseydi kendisinin yazı yazmaya başlayamayacağını ifade ettiği (OATET 367), Rüya'da Hugo tesirinin başladığının görüldüğü (OATET 371, 372), Namık Kemal'in Shakespeare'i Hugo vasıtasıyla sevdiği ve Hugo'nun "William Shakespeare" adlı eserini okuduğu (OATET 378, 387), Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre'sinde

henüz tiyatro konuşmasının oluşmadığı sadece Hugo'nun trajedisine ihtiyar kocanın gerçekten göz önünde bulunan şeyleri saydığı (OATET 381), Namık Kemal'in Celal'in hadiselerle dolu hayatını değiştirerek aldığı ve ondan Shakespeare'in tarihi piyesleri, Hugo'nun Cromwell'i Schiller'in Wallensteine'i gibi büyük ve bütün bir hayatı içine alan bir tiyatro eseri çıkardığı (OATET 389, 397), Namık Kemal'in, Celal'in ikinci perdesindeki suikast sahnesinin Hugo'nun "Ruy Blas"ındaki meşhur sahnenin tekrarlanmış hâli olduğu (OATET 392), Karabela'daki bazı cümlelerin Hugo'nun William Shakespeare adlı eserini hatırlattığı (OATET 399), Shakespeare ve Hugo tiyatrosunun melodramının Namık Kemal'i kanlı sonlara alıştırdığının bilindiği (OATET 404), Hugo'un üslubundan, eseri dolduran "digressions"lardan etkilendiği, ondan uzun konuşmaları, yangın ve denize atılan adam tasvirini, esir idamına itirazı, insan kanının esirgenmesini, konuşma rahatlığını aldığı (OATET 407), tarih sevgisi yüksek olan Namık Kemal'in usta olarak kabul ettiği Şinasi ve Hugo'nun da tarihten hareket ettiği (OATET 411, 423), Hugo'yu tanıdıktan sonra eski hayal sistemine geri dönen Namık Kemal'in ondan aldığı en esaslı şeyin tezat sanatı olduğu (OATET 441), Ahmet Mithat'ın romanda herhangi bir sınıflandırmaya gitmediği, Cervantes, Octave Feuillet ile Hugo'yu, Xavier de Montepin ve Eugenne Sue ile aynı yere koyduğu (OATET 462), onun Dakik Bey'inin tahmin edildiği gibi Hugo'nun Fantine'inden gelebileceği (OATET 466), Hamit'in Belde şiirinde Hugo'nu yardımıyla Paris'in dramına dönmeye çalıştığı (OATET 523), Hamit'in Paris'teyken duyuş tarzının yavaş yavaş ayak uydurmaya ve tezatlar dolu hayat dünyasına girmeye çalıştığı Hugo'yu tanıdığı ve kendisine örnek olduğu (OATET 524, 537, 544, 552-557, 559, 560), Gibb'in Namık Kemal hakkında Hamit'e yolladığı bir mektupta Namık Kemal'in Hugo gibi edebiyatın her alanında çalıştığı ve mucizeler yarattığını söylediği (OATET 592), Muallim Naci'nin Hugo, Musset gibi büyüklere yaklaştığı zaman Bernardin de Saint-Pierre mektebi tarzında eserler seçerek tercüme etiğinin bilindiği (OATET 600), Muallim Naci'nin Hugo'dan yaptığı Ateşpare'deki "Bir küçük çocuğun kabri üzerinde muharrerdir" şiiri ile Tefik Fikret'e Sis manzumesinin şeklinin hazırladığı (OATET 605), Muallim Naci'nin esas temini Hugo'dan aldığı Telâtum manzumesinde deniz ve insanı belki de ilk defa karşılaştırdığı (OATET 606) ifade edilmiştir.

EÜM'de Victor Maria Hugo'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 28, 39, 63, 72, 105, 210, 224, 234, 256, 332, 336, 518-520). Bu atıflarda Fransız şiirinde Hugo gibi bir devin bile tüm eserlerinin bilinen manada şiir kabul etmenin mümkün olmadığı (EÜM 28), entelektüel Avrupa'nın XV. asırdan itibaren bir tek aile gibi yaşamaya başladıkları için Byron, Goethe, Hugo gibi isimlerin şiirde kolayca dünya ölçüsünde şöhret kazandıkları (EÜM 39), derinin en iyi desinatörlerinden biri olan Hugo modern kitap tasvirinin onunla başlamış olabileceği (EÜM 63), okuduğu XVIII. asır filozoflarını ve Hugo'yu taklit eden Namık Kemal'in aslında beğenmediği eski edebiyatının tesiri altında olduğu (EÜM 72), Beşir Fuat'ın Voltaire ve Hugo'nun iki denemesiyle Türk romanına natüralist örnekler getirdiği (EÜM 105), Ahmet Vefik Paşa'nın kendisinden dil ve edebiyat alanında tercüme yaptığı (EÜM 210), Avrupa edebiyatını belli başlı eserleri ile ilgilenen Namık Kemal'in Shakespeare ve Hugo'yu okumuş olabileceği (EÜM 224), Celal mukaddimesinde dile getirdiği tiyatro hakkındaki görüşlerinin, Hugo'nun Cromwell adlı büyük eserine benzeyen Cezmi için uygun olduğu (EÜM 234), Hugo ile oldukça yoğun bir şekilde ilgilenen Hamit'in ondan büyük şeyler söylemekten başka şeyler de öğrenmesi gerektiği (EÜM 256), Tanpınar'ın Yahya Kemal'in derslerinde Hugo, Vigny, Baudelaire ve Heredia'yı sık sık dinlediğini ve bu sayede onlarla tanıştığı (EÜM 332), arkasında Racine, Hugo, Baudelaire gibi şairlerin eserleri olan, kadim Latincenin cömert kaynakları ile beslenen, resim, heykel, musiki ile eş zamanlı gelişen fikirler deryasında bir Malarme'nin, bir Valery'nin yetişmesinin normal olduğu (EÜM 336), on yaşında ağabeyi ile Paris'e giden Hamit'in burada Hugo'nun ve Racine'in dilini öğrendiği (EÜM 518), İngiliz şiirinden ziyade Hugo'nun tesiri altında kaldığı (EÜM 519) ancak onun izinde yürüyecek gücünün bulunmadığı (EÜM 520) ifade edilmiştir.

YG'de Tanpınar'ın Notre Dame Katedralini gezerken Hugo'nun Notre Dame'ın Kamburu adlı romanının kahramanını geniş alını, daima maddesinin ötesinde bir şeyler yaratmaya çalışan bakışları ile gözünün önüne geldiği (YG 257), Hugo'nun Paris adlı yazısında bu şehrin tarihini ortaçağ karanlığının arkasında gördüğü (YG 258) ifade edilerek Hugo'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

NK'de Namık Kemal'in Avrupa'da bulunduğu dönemde eserlerini okuduğu (NK 8), Celal mukaddimesinde dile getirdiği tiyatro hakkındaki

görüşlerinin, Hugo'nun Cromwell adlı büyük eserine benzeyen Cezmi için uygun olduğu (EÜM 234) ifade edilerek Hugo'ya bir yere atıf yapılmıştır.

MS'de eserlerin yazıldıkları dillerin yazarlarının tanınması ile oldukça bağlantılı olduğu, Hugo'nun şöhretinin asıl sebebinin bu olduğu (MS 84), şairlerin şiirlerinin kimi zaman Hugo'da olduğu gibi farklı bir isimle bir eserde toplandığı kimi zamansa şiirler adı verilerek yayınlandığı (MS 87), kendisinin Atatürk'e benzediğine inanan Adnan Menderes'in bu durumunun Hugo'nun "hırsız feneri"ni anımsattığı (MS 126), I. Dünya Savaşı öncesinde Tanpınar ve otuz dokuz arkadaşının bir araya gelerek gelecek hayalleri kurmasını Hugo'nun "realitenin insicamsızlığı" olarak adlandıracağı (MS 132), Hugo'nun eserlerinde Fransız şiirinin her türlü güzelliğine rastlanabileceği (MS 170) ifade edilmiştir.

Victorien Sardou (OATET 382) (Paris 1831- Paris 1908) Fransız oyun yazarıdır. Tıp öğrenimini yarıda bırakarak tiyatroya yönelen Sardou kırk kadar komedi ve burjuva dramı yazmış, özellikle acıklı ve güldürücü tarihi piyesleriyle tanınmıştır. Patrie (1869) ve La Tosca (1887) adlı eserleri Theatre Français'de iki defa oynanan yazarın Scribe ve Dumas Fills'in etkisinde kalmış, eserlerinde bütün dramatik usulleri kullanmıştır (ML, 1969, 5).

OATET'te Rus basınının Vatan yahut Silistre'nin "La Patrie" adlı eserden alındığı iddia ettiği söylenerek La Patrie'nin yazarı Victorien Sardou'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 382).

Vincent Wilhelm van Gogh (EÜM 489; MS 101, 127) (Hollanda 1853- Paris yakınları 1890) Hollandalı ressamdır. Dışavurumculuk akımını büyük ölçüde etkileyen ressam çarpıcı renkler, kaba fırça vuruşları ve dış çizgilerle belirginlik kazanan eserleri sonunda onu intihara sürükleyen yoğun duygularını yansıtmaktadır (AB, 1993, 361).

EÜM'de sanatta ve edebiyattaki önemli kişilerin, bütün dehalarının yaşadıkları birtakım aksaklıklarda olduğu düşünülerek bu kısımlarının üstüne gidildiği ifade edilerek Vincent Willem van Gogh'a bu bağlamda bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 489).

MS'de vücutları gibi hayal güçleri de büyümek isteyen okul çocuklarının resim sergilerinde Matisse'in, Gauguin'in ya da Van Gogh'un tesirlerini bulunmasına rağmen çocuklarının resimlerinin hiç taklit edilmediği (MS 101), Van Gogh'un korkunç hasır iskemlesinin vefat eden Hasan Ali Yücel'e rastlanılabilecek her yerde bulunduğu (MS 127) ifade edilerek Van Gogh'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Virgile (Publius Vergilius Maro) (YK 115; ED 59, 86, 291; EÜM 28, 332, 333, 466, 482; MS 40, 89) (Andes [Bugün Pietole] MÖ 70'e doğru-Brindisi MÖ 19'a doğru) Latin şairdir. Virgil olarak da bilinmektedir. Cremona, Milano ve Roma'da eğitim gördükten sonra epikurosoçu Siro'nun öğrencisi olmuş, Bucolica'larını kaleme almış (MÖ 42-39), Maecenas'ın isteği üzerine Georgica'ları (MÖ 39-29) yazmıştır. Romalılarda yurt sevgisini ve iman duygusunu uyandırmak için yazdığı destan Aeneis'i bitirmeden vefat etmiştir. Bu on yıllık uğraş onu bir kült hâline getirmiş, Dante'nin İlahi Komedyası'ndaki Vergilius tipi bu şekilde efsaneleşmiş bir tiptir (ML, 1969, 574).

YK kitabında bir yerde Virgile'e atıfta bulunmaktadır. Virgil'in ne Türk şiirine ne de Arap ve Fars ananesine Aristo gibi bir etkide bulunmadığını söyleyerek gönderme yapılmaktadır (YK 115).

ED'de Avrupalıların başta kilise olmak üzere Latinceyi bırakmadıkları ve Latincenin de şiirde realiteyi yarattığı, Vergilius ve Homeros'ta da realite ile beraber eşyanın uyumlu bir şekilde yürüdükleri (ED 59), Chateaubriand'ın Vergilius ve Homeros'u taklit ederek bir dalgayı anlattığı (ED 86), Homeros'un muharebe eden bir nesli bir ağacın yapraklarına benzettiği imajının aynısının Dante ve Vergilius'ta da bulunduğu (ED 291) söylenerek Vergilius'a üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Virgile'e beş yerde atıf yapılmıştır (EÜM 28, 332, 333, 466, 482). Bu atıflarda ilk edebi ürünler olan destanlarda dahi nazım bulunduğu ancak Homeros'u, Virgile'i veya Dante'yi baştan sonuna kadar bilinen manada nazım olarak görülemeyeceği (EÜM 28), Tanpınar'ın gençlik yıllarında öğrendiği sonetlerden bir tanesinin Horace'ın Virgile'in seyahati üzerine yazdığı manzumenin Heredia'nın Fransızcaya nakletmiş versiyonu olduğu (EÜM 332), Horace'ın yıldızlara, rüzgâr tanrılarına emanet ettiği Virgile'siz

bir Roma düşünemediği (EÜM 333), Virgile'in şiirlerinin bir tanesinde Laokoon'u anlattığı (EÜM 466), Virgile ve Chateaubriand bir yana bırakıldığında, Yunan mitolojisinden sonra Avrupa edebiyatına Pierre Loti ile denizin girdiği (EÜM 482) ifade edilmiştir.

MS'de ölümün ve sevginin dünyasına öndersiz gidilemeyeceği, Dante'nin cehennemin kızıl aydınlığına düşen uzun ve heyecan verici gölgesinin onun baba şefkatine sığınarak ilerlediği (MS 40), Rönesans heykeltıraşçılığında büyük tesirler bırakan Lakoon grubunun onda sadece birkaç satırla anlatıldığı (MS 89) ifade edilerek Virgile'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Virginia Woolf (ED 214) (Londra 1882- 1941) İngiliz feminist yazar. Sık sık ruhî kriz geçiren Woolf 1917'de eşi ile birlikte yayınevi kurmuş, eserlerinde hayat tecrübelerini şehir yaşayışını, tatmin edilmemiş özlemlerini dile getirmiştir. Koyu bir feminist olan Woolf'un 1925'te yayımlanan Mrs. Dalloway adlı eseri, yazarın adıyla birlikte anılacak "bilinç akışı" tekniğinin en başarılı örneğidir (Tekin, 1999, 697).

ED'de, bugün Henry Miller, Virginia Woolf, Faulkner, Huxley, Kafka gibi yazarların sürdürdüğü köklere inen ve Orhan Veli gibi işin şaka tarafını kullananlar olmak üzere iki tür edebiyat bulunduğu söylenilerek Virginia Wolf'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 214).

Vlad (Kazıklı Voyvoda) (MS 116) (?- 1476'dan sonra) Eflak prensidir (1456- 1462 ve 1476). Düşmanlarını kazığa oturttuğu için Kazıklı Voyvoda diye anılan Vlad Türk egemenliğinin gelişmesine engel olmak için Dobruca ve Kuzey Bulgaristan'ı yağmalamış ancak Fatih Sultan'ın cezalandırmasından kaçarak 1462'de Erdel'e sığınmış, 1476'da yeniden kavuştuğu tahtında Türklerle savaşırken ölmüştür (BL, 1992, 12242).

MS'de Adnan Menderes'in son dönemlerinde şahsi idaresi ile Kazıklı Voyvoda'yı taklit ettiği ancak başaramadığı ifade edilerek Kazıklı Voyvoda'ya bir yerde atıf yapılmıştır (MS 116).

Vladimir Aleksandroviç Gordlevski (OATET 184, 185, 250) (Sveaburg 1876- Moskova 1956) Rus Türkolog. Moskova Üniversitesinde

öğrenimini tamamladıktan sonra Anadolu ve Suriye’de bir geziye çıkan Gordlevski Devrim’den sonra Moskova Doğu Araştırmaları alan Lazarev Enstitüsünde öğretim görevlisi olmuş, 1916’da profesörlüğe yükselmiştir. Çalışmalarında daha çok Türk edebiyatı ve dili üzerinde yoğunlaşan Gordlovski Oçerki po Novoy Osmanskoy Literature (Yeni Osmanlı Edebiyatı Üstüne Denemeler) (1909- 1912) adlı eserinden sonra bir Türkçe grameri yazmış, Rus edebiyatının Türk edebiyatı üzerindeki etkilerini incelemiştir (Bertels, 2004, 59).

OATET’te Gordlevski’nin “Yeni Osmanlılar Edebiyatına dair taslaklar” adlı Rusça eserinde Şinasi’nin bütçe ve mali meselelerle ilgili Reşit Paşa’ya verdiği tasarıdaki çok çılgın fikirleriyle Babıali’de büyük tepki uyandırdığını belirttiği (OATET 184), Şinasi’ye gazete çıkarma hakkının verilmediğini düşünen Gordlevki’nin bu nedenle Şinasi’nin Agâh Efendiyle birlikte çıkardıkları Tercüman-ı Ahval’in imtiyaz hakkını yirmi altıncı nüshadan sonra Agâh Efendi’ye verdiğini varsaydığı (OATET 185), Tasvir-i efkâr’ın bazı nüshalarının yirmi bin sattığını söylediği (OATET 251) ifade edilerek Gordlevski’ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Walt Disney (Walter Ellas) (EÜM 116) (Chicago 1901- Burbank, California 1966) Amerikalı desenci, film yönetmeni ve yapımcı. Çizgi filmin öncüsü olan sanatçı insan biçimli hayvanları konu edinen filmleriyle tüm dünyada kabul ettirmiş ve büyük bir üne kavuşmuştur (BL, 1992, 3220).

EÜM’de II. Dünya Harbi’nden sonra şiire sinemanın tesir ettiği, bu tesirin görüldüğü şairlerde Üçüncü Adam gibi bazı filmlerin, Walt Disney masallarının ve Charlie Chaplin’in tesirlerinin daima aranabileceği söylenerek Walt Disney’e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 117).

Walt(er) Whitman (EÜM 117) (West Hills 1819- New York 1892) ABD’li şair, gazete ve deneme yazarıdır. Leaves og Grass adlı şiir kitabı ile hem içeriği hem de biçimsel özellikleri ile Amerikan edebiyatında devrim yapan Whitman şiirlerinde sıradan insanın yer alması ve içinde yaşadığı toplumu eleştirmesi ile İngiliz okurları tarafından çok sevilmiştir. Yeni bir dünya ve yeni bir insanı anlatmak isteyen bir çok şair Whitman’ın kullandığı serbest mısra tekniğinden ilham almıştır (AB, 1993, 157).

EÜM'de çok okunan Valery, Proust, Gide gibi çok okunan şair ve yazarlara rağmen II. Dünya Savaşı'ndan sonra Apollinaire, Jacques Prevert, Walt Whitman, Edgar Allan Poe, Eliot gibi şair ve yazarların okunup tercüme edilmeye başlandığı söylenilerek Walt Whitman'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 117).

Walter Horatio Pater (EÜM 414) (Londra 1839- Oxford 1894) İngiliz estetikçidir. Rönesans Tarihi Üzerine İncelemeler adlı yapıtını 1873'te yayınlamıştır. Eserin sonuç bölümünde yaşamda başarı kazanmanın estetik deneyime sürekli olarak karşı çıkan bir tutum benimsemekte yattığını iddia eden Pater çeşitli eleştiri denemeleri ve roman yazmıştır. Ruskin'in görüşlerini benimseyen ve aşırı bir duyarlılığa sahip olan Pater İngiliz estetizm akımına bağlanabilir (BL, 1992, 9221).

EÜM'de Rönesans'ın ilk müjdecisi olarak bir dostluk hikâyesi anlattığı söylenerek Walter Peter'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 414).

Walter Scott (ED 26, 34, 277) (1771- 1832) İskoç romancı ve şair. Hukuk öğrenimi gören Scott 1805- 1814 arasında romans türü şiirler yazan bir şair olarak tanınmış, 1814'ten başlayarak tarihi romanlara yönelerek bu türün gelişmesinde büyük rol oynamıştır (Tekin, 1999, 569).

ED'de İngiliz romanının karakter ve macera romanı olduğu, daha sonra bunun XVIII. asrın ortasına doğru hortlak, korsan, cinayet romanına döndüğü, asrın sonlarına doğru Fransız romanına tesir ettiği, bu arada Walter Scott isminde bir adam yetiştiği ve İskoçya peyzajını, İngiliz tarihini keşfettiği, Fransız yazarların sürekli farklı taraflarını keşfettiği, Balzac, Hugo, Dumas'a tesir ettiği (ED 26), Romantiklerde turnuva oyunlarının çok olduğu, onda da bu tarz oyunların, couleur local (yöresel özellikler) bulunduğu (ED 34), edebiyatımıza 1870'lerde giren romanın Türk edebiyatına gelene kadar üç dört kez şekil değiştirdiğini söyleyen Tanpınar Boccaccio hikâyeleri, Rebalais ve Cervantes, İngilizlerin roman çalışmaları, Manon Lescaut, Paul ile Virginie, Walter Scott'un tabiat açılımı, Balzac ve Charles Dickens'in romanda yaptığı büyük atılımlar, Lesage'dan beri romana giren konuşma ile romanın tiyatro ile beraber gelişmesinin romanın hayat hikâyesini oluşturduğunu düşündüğü (ED 277) söylenilerek Walter Scott'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Wilhelm Richard Wagner (ED 102, 210, 211, 225; OATET 589; EÜM 40; MS 85) (Leipzig 1813- Venedik 1883) Alman besteci ve oyun yazarıdır. Leipzig'de felsefe derslerine devam ederken ilk eserlerini veren Wagner zamanının tiyatro anlayışına karşı çıkarak konularını halk masallarından almış, lirik dramın gelişmesi için gerekli olan her şeyi sağlamıştır. Eserlerinde aşkla kurtuluş ve feragat, beşeri hürriyet meselesi, halk erdemlerinin yüceltilmesi gibi konuları işlemiştir (ML, 1969, 194).

ED'de kâinatı musiki şeklinde gören Beethoven'dan sonra Wagner'ın gelerek Namık Kemal'in de etkilendiği bir estetik ortaya koyduğu (ED 102), Baudelaire'de ise Beethoven'in tesirinin bulunduğu (ED 210), Wagner operasında şahısların yeni motiflerle geldiği (ED 211) söylenilerek Wagner'e üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Hamit'in Turhan'da Wagner'imsi bir düşünce ile her şahsın ayrı bir vezinle konuştuğu ifade edilerek Wilhelm Richard Wagner'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 589).

EÜM'de sanat konusunda çok anlayışlı olan Wagner'in devrinin yarısına geldiğinde kendisini Baudelaire dışında anlayacak kimseyi bulamadığı, bugün ise insanlığın yarısının Wagner üzerine yemin ederken hepsinin Beethoven'ı tercih ettiği ifade edilerek Wilhelm Richard Wagner'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 40).

MS'de sanat konusunda hassas bir dönemde yaşamasına rağmen Baudelaire gibi kendisine eşit birkaç zekâ dışında kendisini anlayan kimseyi bulamadığı, II. Ludwig'in bir kısmını da Wagner uğruna sarf ettiği para nedeniyle tahtından olduğu ifade edilerek Wilhelm Richard Wagner'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 85).

Wilhelm von Humboldt (ED 99) (Potsdam 1767- Tegel 1835) Alman dilbilimci ve siyaset adamıdır. Roma, Viyana ve Londra'da Prusya büyükleçiliği yapan, Berlin Üniversitesini kurarak ilk rektörü olan Humboldt dil, edebiyat ve antropoloji üzerine yaptığı incelemelerin yanı sıra parlak bir diplomatlık ve siyaset adamlığı yaşamı sürmüştür. Çeşitli dillerin incelenmesinden yola çıkarak karşılaştırmalı dilbilgisinin konusunu aşmaya ve genel bir antropoloji oluşturmaya çalışmış, dilin konuşan halkın dünya

görüşünü yansıttığını, ayrıca düşünceyi biçimlendiren bir araç olduğunu iddia etmiştir (BL, 1992, 5418, 5419).

ED'de kendisi gibi din âlimlerinin şiirin resim, heykel gibi bir sanat olduğunu ve dilin içinde yapıldığını söyledikleri belirtilerek Humboldt'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 99).

Wilhelm von Scholz (ED 146) (Berlin 1874- Konstanz 1969) Alman yazar. Gedanken zum Drama (Tiyatro Üzerine Düşünceler) adlı eserinde yeni klasik bir kuram ortaya koyarak bunu iki sahne oyununda somutlaştırmış, daha sonra özellikle romanlarında mistik ilhama daha çok yer vermiştir (BL, 1992, 10268).

ED'de Alman yazarın dramatik eserin esası olarak gördüğü situation'dan eserlerin ortaya çıktığı söylenilerek bir yerde Wilhelm von Scholz'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 146).

William Cuthbert Faulkner (ED 214, 216) (1897- 1962) Amerikalı roman yazarıdır. Düzenli bir eğitim göremeyen Faulkner İngiliz ve Amerikan klasiklerini okuyarak ve Fransızca öğrenip sembolistleri tanıyarak kendisini geliştirmiştir. Eserlerinin konusunu genel olarak Amerika'nın güney yöresinden almış, buralardaki sosyal hayatın çöküntülerinde söz etmiş, zor okunan girift bir dil kullanmıştır (Tekin, 1999, 251).

ED'de bugün Henry Miller, Virginia Woolf, Faulkner, Huxley, Kafka gibi yazarların sürdürdüğü köklere inen ve Orhan Veli gibi işin şaka tarafını kullananlar olmak üzere iki tür edebiyat bulunduğu (ED 214), James Joyce'un Ulyses'i, Proust, Faulkner, Miller'in eserlerinin orijinal olduğundan (ED 216) söylenilerek Faulkner'e iki yerde atıf yapılmıştır.

William James (MS 135, 149) (New York 1842- Chocorua, New Hampshire 1910) Amerikalı filozof. 1861'de Harvard Üniversitesine girerek burada doğa bilimci Louis Agassiz'in asistanlığını yapmış, onunla birlikte Amazon bölgesine gitmiş, Harvard Üniversitesinde uzun süre tıp doktoru olarak çalışmış, fizyoloji, ruhbilimi ve felsefe dersleri okutmuş, Amerika'daki ilk ruhbilim laboratuvarını kurmuş, felsefede Pierce'ten alarak büyük ölçüde değiştirdiği pragmacılığı geliştirmiştir (BL, 1992, 6048).

MS'de I. Dünya Savaşı yıllarında adı en çok duyulan filozoflardan olduğu (MS 135), "*Ne kadar felsefe varsa o kadar da mizaç vardır*" sözü (MS 149) bağlamında William James'e iki yerde atıf yapılmıştır.

William Makepeace Thackeray (EÜM 442) (Kalküta 1811- Londra 1863) İngiliz yazar. Karikatürcülük, gazetecilik yapan ve her zaman ikiyüzlüler ile İngiliz toplumunda yaşayan gülünç kişileri eleştiren Thackeray çeşitli denemelerinde mizahın işlevini dizginlenmiş öfke ve her türlü yüzeyselliğe karşı kin olarak tanımlamıştır (BL, 1992, 11484).

EÜM'de Bir Uşağın Hatıratı adlı eserinde sinizm öğretisini kullandığı ifade edilerek William Makepeace Thackeray'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 442).

William Shakespeare (YK 61; ED 40, 100, 108, 111, 135, 138, 142, 199, 226, 237, 239, 240, 243, 244, 255, 271, 295; OATET 149, 246, 270, 272, 282, 283, 351, 378, 387, 395, 397, 404, 563, 564, 565, 577, 578, 579, 581, 582; EÜM 41, 54, 125, 138, 151, 211, 224, 233, 257, 486, 494, 519, 524; YG 464; NK 8, 19; MS 86, 144, 185, 187, 219) (Stratford-upon-Avon 1564- Stratford-upon-Avon 1616) İngiliz oyun yazarı ve şairdir. Saygın bir ailenin çocuğu olan Shakespeare'in öğrenimi hakkında ayrıntılı bilgi bulunmamakla birlikte, onun Stratford'daki bir okulda Latince, retorik, tarih ve din dersleri aldığı, bu şehre gelen gezgin bir tiyatroyla anlaşarak Londra'ya gittiği, veba salgını yüzünden Londra'daki tiyatrolar kapatılınca şiir yazmaya yöneldiği, 1598'de Shakespeare'in klasik yazarlarla boy ölçüşebilecek önemli yazarlardan biri olarak değerlendirildiği görülmektedir. Shakespeare'in tarihe en önemli yazarlardan biri olarak geçmesini tarihin belli bir döneminde gerçekleşen önemli toplumsal ve siyasal değişimleri en çarpıcı yanlarıyla yansıttasının yanı sıra insanın evrensel özelliklerini kişisel dehasıyla birleştirerek dile getirmesi ile açıklayabiliriz (TDÜA,1983, 4996- 4999).

YK kitabında iki yerde Shakespeare'e atıf yapılmıştır. Ülkemizde tiyatronun gelişmesi için Racine ile Shakespeare'in oyunlarının dilimize tercüme edilmesi gerektiğini düşünen Yahya Kemal'in daha sonradan Abdullah Cevdet'in bu alanda yaptığı çalışmaları eserlerin dilinin gerektiği

özene sahip olmadığı için eleştirdiğini söyleyen Tanpınar bu bağlamda iki yerde Shakespeare'e atıfta bulunmuştur (YK 81).

ED'de Shakespeare'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 40, 100, 108, 111, 135, 138, 142, 199, 226, 237, 239, 240, 243, 244, 255, 271, 295). Bu atıflarda Cezmi'de şark santimentalizminin bulunduğu, bu nedenle Perihan'ın Adil Giray'ın kucağında ölmek istediği, Hamit'te de, Namık Kemal'de de ölümlerin arka arkaya geldiği, Shakespeare'deki ölümlerin kucakta gerçekleşmediği (ED 40), Jül Sezar isimli eserinin okunmasının tavsiye edildiği (ED 100), Hamit'e Londra iken tesir ettiği (ED 108), Shakespeare'den beri Hamit'in Garam'da kullandığı iki kız kardeşi birden sevme hâlinin (dublation) bulunduğu, bunun romantizmden geldiği (ED 111), onun İtalyan tiyatrosunun içinden doğduğu, o dönemlerde İtalyan tiyatrosunun halkın içine girdiği, bu nedenle Shakespeare'in halkın içinden ilham alarak saraya yöneldiği (ED 135), Osmanlı aydınları Tanzimat'ta romantizme yönelirken Avrupa'da realizm ile natüralizmin yaygınlaştığı ve natüralizmin dilinin nesir olduğu, bu dönemde Shakespeare'in söylediği "Nesir ile şiir karışabilir." sözünden Osmanlı aydınlarının faydalandığı ve insanı yaratmayı denedikleri, Namık Kemal'in de Vatan yahut Silistre'de Abdullah Çavuş'u bazı cümleleri tekrar ederek meydana getirdiği, İstanbul'da görülen ilk piyeslerin Shakespeare ve Goldoni'ye ait olduğu (ED 138), Shakespeare'in tiyatrolarında esas vakanın yanında ikincil vaka ve şahısların yer aldığı ancak kalsik devirde olduğu gibi romantik devirde de tiyatroların tek vakalı olduğu (ED 142), tiyatroyu faydalı bir eğlence olarak kabul eden Namık Kemal'in döneminde tiyatro yazarı olarak Hugo, Shakespeare ve Corneille'in bulunduğu, Hugo'nun tesiriyle romantik dramı tercih etmiş olabileceği (ED 199), tenkit ve tetkik eserlerinde Bachelard'ın psikanaliz yönteminin takip edildiği, insan hayatında bir ağ teşkil eden ateş, su, hava, toprağın tesiri bulunduğu, insanın en aslî şekilde rüyalarından anlaşıldığı, ona göre akan su biraz da olsa ölümü anımsattığı, Shakespeare'in Ophelia'yı çiçekli bir suda öldürmesini Bachelard'ın şairin en güzel şiiri olarak kabul ettiği (ED 226, 295), Shakespeare'de de klasik tiyatrodaki yer alan monolog ve diyalogların yer aldığı (ED 237), klasik sanatın bir figürde her şeyin halledilmesini istediği, bu nedenle Hamlet'in klasiğin dışında kaldığı, Racine ve Corneille'de herkesin ölmek için dışarı çıkarken Shakespeare'de kahramanların sahnede

öldüğü (ED 239), 1520'de Calvetro'nun mekân birliğini kurarken Shakespeare'in bunu tiyatrodan attığı (ED 240), Shakespeare'in féerisinin Fırtına olduğu ve Türk edebiyatına tesir ettiği (ED 243), Shakespeare ve Aristo'da olduğu gibi önceleri tiyatronun manzum olduğu ancak romantizmden sonra tiyatronun nesre döndüğü (ED 244), Yakup Kadri'de aşkın Shakespeare'in "yavaş sesle bahsediniz" mucizesini söylediği gibi sevilecek bir şey olmadığı (ED 255), Avrupa'nın en büyük şairleri olan Hugo, Dante ve Shakespeare'in hâlâ Avrupa şiirinde izleri bulunduğu, Hıristiyanlıkla beraber âdeta kendilerine ait bir din yarattıkları, Rezaizade ile Hamit'te de her zerrede Allah'ın bulunduğu (ED 271) söylenilmiştir.

OATET'te William Shakespeare'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 149, 246, 270, 272, 282, 283, 351, 378, 387, 395, 397, 404, 563, 564, 565, 577, 578, 579, 581, 582). Bu atıflarda tiyatroyla ilgili sanatkârlar tarafından sahnelenen ilk eserlerle hem Osmanlı'ya Avrupa adabının girdiği hem de Beumarchais'den Shakespeare'e kadar bütün tiyatro repertuarının tanınmaya başlandığı (OATET 149), Suavi'nin "*Shakespeare İngiltere'de asırlar içinde bir tane yetişmiştir. Türklükle bir asırda birkaç Shakespeare bulunur*" türünden hükümler verdiği (OATET 246), Hamit'in "Bir Sefilenin Hasbihâli"nde Hugo'nun Fanny'sinden ziyade Zekiye ve Şefika, hatta İçli Kız ve Surucuyi'nin bulunduğu, bunların da Shakespeare'in Juliet'inden hız aldığı (OATET 270),Tevfik Fikret'in mersiyede toplumsal şiirin büyük unsurlarından birini bulduğu, kız kardeşinin ölüsünü şiirine taşıyarak burada Shakespeare'in Antonious'unun Julius Caesar için yaptığı gibi kardeşinin yaralarının göstererek kadın hakları adına konuştuğu (OATET 272), Namık Kemal'e kadar tiyatrodaki önemli tecrübeler yaşanmasa da, Moliere, Shakespeare ve Goldoni'nin bazı eserlerinin yabancı dillerde ya da Türkçe olarak sahneye konulduğu (OATET 282), "Celal mukaddimesi"nin önemli tarafının Shakespeare dramı gibi belirli bir tiyatro şeklini savunurken tiyatro sanatı hakkında derli toplu bilgi vermesinden ileri geldiği (OATET 283), Namık Kemal'in Paris'te iken sık sık tiyatroya gittiğini, Fransız klasikleriyle beraber Shakespeare, Hugo ve romantikleri günlük edebiyattan bazı eserleri okuduğunun tahmin edilebileceği (OATET 351), Namık Kemal'in Shakespeare'i Hugo vasıtasıyla sevdiği ve Hugo'nun "William Shakespeare" adlı eserini okuduğu (OATET 378, 387), Fransız klasiklerini aralarında

mukayese yapabilecek kadar bilen şairin daha çok romantik dramı tercih ettiği, Shakespeare, Hugo ve Corneille'i sevdiği, onda eseri besleyecek olan hayal gücünün bulunmadığı (OATET 378), Celal piyesinin genellikle Celal'in etrafında dolaştığı, sadece birkaç perdenin daha ziyade Shakespeare tiyatrosunun meclislerine veya modern dramın bir iki meclislik tablolarına benzediği (OATET 395), Namık Kemal'in Celal'in hadiselerle dolu hayatını değiştirerek aldığı ve ondan Shakespeare'in tarihi piyesleri, Hugo'nun Cromwell'i Schiller'in Wallensteine'i gibi büyük ve bütün bir hayatı içine alan bir tiyatro eseri çıkardığı (OATET 397), Shakespeare ve Hugo tiyatrosunun melodramının Namık Kemal'i kanlı sonlara alıştırdığının bilindiği (OATET 404), Hamit'in İbn-i Musa ve Finten'de iç sahne kullanarak adeta Shakespeare tiyatrosu tekniğini kabul ettiği ve bu tiyatrodan konu, teknik ve üslup olarak etkilendiği (OATET 563, 564, 565, 577, 578, 579, 581, 582), Türk tiyatrosunun gelişim döneminde Shakespeare ve Moliere tiyatrolarının çok önemli olduğu (OATET 578) ifade edilmiştir.

EÜM'de Shakespeare'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 41, 54, 125, 138, 151, 211, 224, 233, 257, 486, 494, 519, 524). Bu atıflarda dünya ölçüsünün bazen Shakespeare'de olduğu gibi şaşırırken bazen de Byron, Goethe, da Vinci, Michel Ange'de olduğu gibi klasikleşecek isimleri keşfettiği (EÜM 41), hür yaradılışını nefsinde bir sel, bir tufan gibi duyan Balzac'ın küçük hesabın hiç karışmadığı yanında ise Michelangelo'ya, Rembrandt'a, Rodin'e, Shakespeare'e, Goethe'ye benzediği, (EÜM 54), 1840'ta Osmanlı'da başlayan ilk ecnebi kumpanyalarla birlikte Türk edebiyatına Shakespeare ve Moliere rüzgârının esmeye başladığı, (EÜM 125), Avrupa şiirine Shakespeare'den sonra ancak Stendhal, Dostoyevski ve Tolstoy'da "genç kız" edebiyatının çoğu zaman ölümden başka her şeyi reddeden saflığı ile girdiği (EÜM 138, 151), Ahmet Vefik Paşa'nın La Grande Encyclopedie'de Schiller ve Shakespeare'den yapmış olduğu bazı tercümelerin bulunduğu ifade edilmesine rağmen ortada bu tarz bir tercümenin bulunmadığı (EÜM 211), Avrupa edebiyatını belli başlı eserleri ile ilgilenen Namık Kemal'in Shakespeare ve Hugo'yu okumuş olabileceği (EÜM 224), Namık Kemal'in Gülnihal adlı eserinde kullandığı iki sevgilinin birbirlerinin saçlarını kesme motifinin Shakespeare'de de kullanıldığı ancak daha sıcak ve renkli görüldüğü (EÜM 233), Shakespeare'in, Dickens'in, Keats'in memleketinde

dolaşan Hamit'in düşünceleri itibariyle edebiyata yeni bir şey getiremediği, onun fikirlerini yerli atmosferin idare ettiği (EÜM 257), "kemiyet" ile "keyfiyet" kelimelerinin sadece Balzac ve Shakespeare'de ahenkle el ele yürüdüğü (EÜM 486), Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin Racine'in bir trajedisi yerine Shakespeare'in Fırtına'sını izlemeyi tercih edeceği (EÜM 494), Hamit'in İngiliz şiirinden ziyade Hugo'yla ilgilendiği, Shakespeare'i de biraz daha yakından tanıdığı (EÜM 519), Shakespeare'in tiyatrolarını bitirirken kullandığı cümlelerin hepsinde herkesin zamanına dönüşünü ilan eden bir kurtuluş edasının bulunduğu (EÜM 524) ifade edilmiştir.

YG'de tiyatro, roman ve hikâye içerisinde sinemanın Cesar'ın bıçakla delik deşik vücudunu, eski yeni yaralarını halka teşhir eden Shakespeare'in Oktavius'una benzediği ifade edilerek Shakespeare'e bir yerde atıf yapılmıştır (YG 464).

NK'de Namık Kemal'in Avrupa'da bulunduğu dönemde eserlerini okuduğu (NK 8), Namık Kemal'in Gülnihal adlı eserinde kullandığı iki sevgilinin birbirlerinin saçlarını kesme motifinin Shakespeare'de de kullanıldığı ancak daha sıcak ve renkli görüldüğü (NK 19) ifade edilerek Shakespeare'e iki yere atıf yapılmıştır.

MS'de şöhretin kimi zaman Michelangelo'da olduğu gibi hedefini şaşırılmazken kimi zamansa Shakespeare'de olduğu gibi iki asır farkına varamadığı, bu devirde eleştirinin daha uyanık ve daha az kuralcı olduğu (MS 86), Comedia gazetesindeki bir yazının, Shakespeare'in on üç bin mısrasından dokuz bininin ya doğrudan doğruya ya da takriben intihal olduğunu iddia ettiği ancak bu durumu iyice düşünmek gerektiği (MS 144), söze dayalı sanatlardan olan edebiyat ile tiyatro arasında bir üstünlük bulunamayacağı, Shakespeare'in İngilizlerin, Cervantes'in İspanyolların, Rembrandt'ın da Hollandalıların karakteristiğini çok iyi verdikleri (MS 185), yerli tiyatroyu gerçekten anlayabilmek için öncelikle Sophokles, Shakespeare, Racine'in tekniğini öğrenmek gerektiği (MS 187), Shakespeare'in ve Dickens'ın yaptığı gibi Nefi, Yunus Emre, İtri ve Dede Efendi sezisleriyle kendi milletinin karakterini buldukları (MS 219) ifade edilerek William Shakespeare'e beş yerde atıf yapılmıştır.

William Churchill (ED 20; OATET 146; EÜM 189, 190) (Londra 1797- İstanbul 1846) İngiliz kökenli Türk gazetecidir. İstanbul'da yayımlanan ilk Türkçe özel yarı resmi gazetenin yayımcısıdır. II. Mahmut döneminde yerleştiği İstanbul'da bir yandan Morning Herald adlı İngiliz gazetesinin muhabirliğini yaparken diğer yandan ticaretle uğraşmıştır. Avlanırken bir Türk çocuğunu ölmüş, bu nedenle gözaltına alınmıştır (1836). Araya İngiliz elçiliğinin girmesi üzerine olay büyümüş ve hariciye bakanı Akif Paşa'nın istifasına neden olmuştur. Churchill, gözaltına alınmasının bir tür bedeli olarak Osmanlı'dan yağ dışsatım belgesi ve gazete çıkarma izni almıştır. Yağ işini bir başkasına devreden Churchill uygun zamanı gelince ilk özel gazete olan Ceride-i Havadis'i çıkarmıştır (1840). Ölümünden sonra gazeteyi oğlu Alfred Churchill, Ruzname-i Ceride-i Havadis adıyla çıkarmıştır (DBİA, 1993-1995, 427, 428; BL,1992, 2356).

ED'de Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayat adlı eserindeki Memduh'un Churchill'in gazetesine girdiği ancak tatmin olmayıp Kafkasya'daki Çerkezleri görmeye gittiği söylenerek Churchill'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 20).

OATET'te Ceride-i Havadis gazetesinin çıkartması bağlamında bir yerde William Churchill'e atıf yapılmıştır (OATET 146).

EÜM'de Morning Herald'ın muhabiri Churchill'in avlanırken bir Müslüman çocuğu yaralaması ve hadisenin büyümesi üzerine Akif Paşa'nın Hariciye Nazırlığındaki görevinden alındığı ifade edilerek William Churchill'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 189, 190).

Wolfgang Amedeus Mozart (EÜM 36) (Salzburg 1756- Viyana 1791) Avusturyalı bestecidir. Dört yaşında babasından klavsen dersleri almaya ve altı yaşındayken ilk bestelerini yapmaya başlayan Mozart 1763'te Almanya, Fransa, İngiltere ve Hollanda'yı kapsayan büyük bir Avrupa turnesine çıkarak adını duyurmuştur. Müzik dehalarının ortaya koyduğu biçimler ve yapıları kullanarak kendi ilhamı ile birleştirmiş, tekniğinin yetkinliği, esinlenmesinin özgünlüğü ve her zaman uyanık olan duyarlılığı ile benzersiz eserler ortaya koymuştur (BL, 1992, 8334).

EÜM'de insanların dinlediği bir musiki parçasını kendi hayatlarından bir an ile bağdaştırabilecekleri, Mozart'ı, bir Watteau veya bir Fetes Galantes

havasında tadabilecekleri ifade edilerek Wolfgang Amedeus Mozart'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 36),

Woodrow Wilson (MS 79) (1856- 1924) ABD başkanıdır (1913-1921).

MS'de Türkiye'deki tüm sorunların kökeninde altyapısız bir ekonomi sisteminin yer aldığı, bunu çözebilmek için de Wilson'un "new-deal"ı gibi yüksek yetkili bir devlet ekonomi danışma heyetinin oluşturulması gerektiği ifade edilerek Woodrow Wilson'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 79).

Xavier de Montepin (OATET 462) (Apremont, Haute-Saone 1823-Paris 1902) Fransız yazar. Ecole des Chartes'da yetişen Montepin çeşitli dergilerde çalışmış, çok sayıdaki tefrika roman ve halk dramları ile tanınmıştır (ML, 1969, 914).

OATET'te Ahmet Mithat'ın romanda herhangi bir sınıflandırmaya gitmediği, Cervantes, Octave Feuillet ile Hugo'yu, Xavier de Montepin ve Eugenne Sue ile aynı yere koyduğu söylenerek bir yerde Xavier de Montepin'e atıf yapılmıştır (OATET 462).

Yahya Bey (Taşlıcalı) (ED 246; OATET 93, 251; EÜM 137, 141, 142, 143, 149, 151, 154, 159, 416) (?- İzvornik 1582) Divan şairi. Arnavut asıllı olan Taşlıcalı Yahya Bey çeşitli askeri görevlerde bulunmuş, Bolayır ve Eyüp vakfı ile Bayezıd Cami yöneticisi olarak seçilmiştir. Şehzade Mustafa için yazdığı mersiye nedeniyle görevinden alınarak İzvornik'e sürgüne gönderilmiş ve burada vefat etmiştir. Gazel ve kasideleriyle tanınmış hamse sahibi şairlerdendir (İpekten ve diğerleri, 1988, 533).

ED'de Vatanî şairlerin cengâverlik havasıyla ilk önce Taşlıcalı Yahya Bey'de başladığı söylenerek şaire bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 246).

OATET'te İzzet Molla'nın III. Selim'e verdiği, her mısrası kafiyeli bentlerden oluşan, uzun mersiyesinin Taşlıcalı'nın meşhur mersiyesini taklit ettiği (OATET 93), eski şairlerin kitle kuruntusunun ancak toplumun ruh hâline cevap verdiği nadir anlarda duyabildiği, Yahya Bey'in mersiyesinin bu nadir eserlerden olduğu (OATET 251), söylenerek Taşlıcalı Yahya Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Taşlıcalı Yahya Bey'e dokuz yerde atıf yapılmıştır (EÜM 137, 141, 142, 143, 149, 151, 154, 159, 416). Bu atıflarda XIX. asra kadar şairler sözün kendi iç mükemmelliği ile şiirler yazdıkları için gerçekten kendisini kabul ettirmiş, klasik mevzuları ele alan büyük bir mesneviye rastlanmadığı ancak Yahya Bey gibi bu yolda heves etmiş yazarların az çok mahalli konuları, öğreticiliği kullanarak veya tercüme yolu ile mesnevi yazdıkları (EÜM 137, 151), İran şiiri ile Türk şiirinin XV. asırdan itibaren yarışmaya başladığı, bu nedenle her büyük şairde Türk şiirinin yeni bir aşama kaydettiği, bu aşamaların Şeyhi'de ve Ahmet Paşa'da olduğu gibi sadece içerikte kalmadığı, zamanla Necati Bey, Yahya Bey, Hayali Bey ve Usuli gibi şairlerde divan edebiyatının asıl güzelliğinin yakalamaya başladığı (EÜM 141), döneminde fark edilemeyen Necati'nin 1503'te yazdığı Mersiye'nin ardından otuz sene geçmeden Yahya Bey'in efendisi Şehzade Mustafa öldürüldüğü zaman aynı vezin ve ruh hâli ile okuyucularının kalbine giden yolu araladığı (EÜM 142), İran şiiri ile Türk şiirinin XV. asırdan itibaren yarışmaya başladığı, bu nedenle her büyük şairde Türk şiirinin yeni bir aşama kaydettiği, bu aşamaların Şeyhi'de ve Ahmet Paşa'da olduğu gibi sadece içerikte kalmadığı, zamanla Necati Bey, Yahya Bey, Hayali Bey ve Usuli gibi şairlerde divan edebiyatının asıl güzelliğinin yakalamaya başladığı (EÜM 141, 143, 154), Baki döneminde bahçe zevkinin önemli olduğu, Yahya Efendi gibi evliya olarak tanınan bir kişinin bile vaktini bahçe peyzajı ile geçirdiği (EÜM 149, 159), Nurullah Ataç'ın Türk şiir zevki için Naili ve Neşati'yi elediği, Baki'yi gerçek yüzü ile gösterdiği, Yahya Bey gibi pek çok şairi yeni iklim gibi keşfettiği (EÜM 416) ifade edilmiştir.

Yahya Efendi (Şeyhülislam) (BŞ 222, 223; YK 28, 97, 108, 109, 110, 117, 118; ED 82; OATET 3, 78; EÜM 169, 182, 340, 396, 416) (İstanbul 1561- İstanbul 1644) Divan şairi ve şeyhülislâmdır. İyi bir öğrenim gören Yahya Efendi medresede müderrislik, Halep, Şam, Mısır, Edirne ve İstanbul'da kadılık, 1604'te Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği yapmış, 1622'de ise Şeyhülislamlığa getirilmiştir. Bilgili, yetenekli ve zeki bir kişi olarak bilinen Yahya Efendi Divan edebiyatımızın önemli gazel şairlerindedir. Manzumeleri rindane bir hava taşıyan Yahya Efendi hayata bağlı, zevk ve

eğlenceye seven bir tavır kişiliğe sahiptir. Anlam ve hayal inceliği görülen şairlerinin dili ve vezni çok sağlamdır (Banarlı,1971, 661, 662).

BŞ'de İstinye'de bülbül dinlemesini seven şairin ilk defa şiirde Boğaz'a seslendiği, IV. Murat'la uyuşabilen nadir insanlardan olduğu, kibar, zarif, sabırlı, daima otoriter ve anlayışlı bir yapıya sahip, birinci sınıf bir saray adamı olarak daima gözde yaşadığı, onun döneminde İstanbul ağzının kendisini bulduğu ifade edilerek Şeyhülislam Yahya Efendi'ye atıf yapılmıştır (BŞ 222, 223).

YK kitabında yedi yerde Yahya Efendi'ye atıfta bulunmuştur. Şiir dilini sokakta aramak gerektiğini söyleyen Tanpınar bu atıflarda Yahya Efendi'nin "*Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur*" sözünün bu estetiğin programı olduğunu, mükemmelliğe ulaştığını, kendi kültür ve medeniyeti içerisinde klasik kabul edilebileceğini söylemektedir (YK 28, 108, 109, 110, 117, 118).

ED'de halkın konuştuğu dili XVII. asırda şairin "*Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur*" diyerek şiire soktuğu söylenilmiş ve Yahya Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 82).

OATET'te Necati ve Baki'den sonra gelen Nefi ve Yahya Efendi gibi şairlerle Türkçeye aruzun tam uyuşmaya vardığının ve Türkçenin aruz ahengini hakkıyla benimsediğinin görüldüğü (OATET 3), ondokuzuncu asrın ilk yarısında kaybolmaya başlayan klasik zevkin Yahya Efendi gibi şairlerin beş on güzel mısra ile anlatmanın mümkün olamayacağı ve sınıflandırılmayacağı (OATET 78) söylenilerek Şeyhülislam Yahya Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Nedim'in neşe ve mizah, hayat karşısındaki rindane hâlinin Yahya Efendi gibi diğer XVII. asır şairlerinde görülen özellikler olduğu (EÜM 169), Baki, Yahya Efendi, Naili ve Nedim'de bahar için söylenmiş çok güzel mısra ve beyitlerin bulunduğu (EÜM 182), Yahya Efendi gibi İstanbullu şairlerden olduğu (EÜM 340), tarihçi Ali, Şeyhülislam Yahya, Müstekimzade için İbnülemin Mahmut Kemal'in çok sağlam bir metotla yazdığı mukaddimelerin çok önemli çalışmalar olduğu (EÜM 396), Nurullah Ataç'ın Türk şiir zevki için Naili ve Neşati'yi elediği, Baki'yi gerçek yüzü ile gösterdiği, Şeyhülislam Yahya gibi pek çok şairi yeni iklim gibi keşfettiği (EÜM 416) söylenerek Yahya Efendi'ye beş yerde atıf yapılmıştır.

Yahya Kemal Beyatlı (BŞ II, 124; ED 34, 36, 44, 45, 75, 77, 78, 79-98, 101- 105, 117, 120, 153, 199, 207, 208, 216, 220, 221, 228, 229, 233, 253, 260, 261, 262, 263, 265, 267, 268, 269, 277, 287, 290, 291- 295; OATET 3, 20, 22, 33, 197, 261, 269, 376, 514; EÜM 24, 25, 39, 49, 54, 73, 86, 89, 107-109, 110, 111, 134, 148, 158, 164, 172, 173, 184, 185, 258, 274, 285, 289, 290, 299-309, 311- 315, 317-357, 372-376, 385, 410, 412, 415, 416, 419-421, 435, 438, 445, 446, 460, 526; YG 286, 320, 321; MS 23, 24, 51, 64, 82, 86, 88, 89, 102, 128, 134, 143, 144, 146, 148, 157, 163, 178, 190, 191, 193, 194, 199, 215, 231, 232, 237, 239) (Üsküp 1884-1958) Türk edebiyatının önemli şair ve yazarlarından biridir. İlk şiirlerini Servetifünun üslubunda yazan şair daha sonra Paris'e gitmiş, burada çok farklı sanat görüşleriyle karşılaşmıştır. Genç Türklerle, Fransız kültür ve medeniyeti ile Paris'te tanışmış, hocası Albert Sorel'le birlikte tarihe karşı büyük ilgi duymuştur. 1912'de Yakup Kadri ile Nev-Yunanilik adını verdiği bir akım oluşturmuş, ancak edebiyatımızda yeni bir klasik oluşturma çabası Osmanlı'nın yıkılış günlerinde yanlış anlaşılıp ve eleştirilmiştir. Eskinin içinden yeni bir edebiyat anlayışı geliştiren Yahya Kemal şiirin hiçbir fayda amacı gütmemesi gerektiğini düşünmüş, şiirlerinde ustalıkla aruzu ve eski söyleyişi kullanmış, konuşulan Türkçe ile şiirlerini yazmıştır (Enginün, 2009, 619- 627).

BŞ'de Tanpınar'ın pek çok şeyi öğrendiği hocasının açtığı düşünce yolundan ilerlediği, bu nedenle Beş Şehir adlı eserini ona ithaf ettiği (BŞ II), merhamet ve sevgi dolu şiirlerinin Osmanlı'nın bozulmamış hâllerinin havasını taşıdığı (BŞ 184) ifade edilerek Yahya Kemal'e iki yerde atıf yapılmıştır.

ED'de Yahya Kemal Beyatlı'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 34, 36, 44, 45, 75, 77, 78, 79-98, 101- 105, 117, 120, 153, 199, 207, 208, 216, 220, 221, 228, 229, 233, 253, 260, 261, 262, 263, 265, 267, 268, 269, 277, 287, 290, 291-295). Bu atıflarda "*İri bir zümrüt içindeydi bahar*" mısrasının Namık Kemal'in kullandığı uzun cümle üslubunun eski olmadığını göstermek için verildiği (ED 34), Namık Kemal'in angoisse (kaygı) taşımadığı, kendi meselelerini kendi içinde hallettiği, Yahya Kemal'in rüyalar üzerinde fazla durmak istememesine rağmen onun sanatını rüyalara yaslamak istediği, Yahya Kemal'in rüyasının saadet rüyası olduğu (ED 36), onun ilk

hikâyelerinde, özellikle Bir Serencam'da Maupassant'ın kültürel sentezinin tesiri altında kaldığı (ED 44), Yahya Kemal'in Türkiye'yi bir köke bağlamak istediği, Erenlerin Bağından'da Yunus Emre'yi, yani Şark tasavvufunu, Tevrat'ı ve eskileri okuduğu, Yakup Kadri'nin Erenlerin Bağından adlı eserinin Yahya Kemal'le Büyükada'da oturdukları zamanın mahsulü olduğu ve o dönemlerde Yakup Kadri'nin Yahya Kemal'in tesirinde, farklı bir adam olduğu (ED 45), Meşrutiyet'le birlikte ferdi meselelerin edebiyattan uzaklaştığı, Yahya Kemal ve Ziya Gökalp'ta de olmadığı, Yahya Kemal'in eserlerinde hem tarihi hem de sosyolojiyi kullandığı, Türk edebiyatının en Yunanî, en historik şairlerinden olduğu (ED 75), Parnas zevkinden planı, architecture ve artık bırakmamak şartı ile teganniye aldığı (ED 77), Tanpınar'ın hocasının ilk şiirlerini güzel kafiye ve mısra etrafında olduğunu tahmin ettiği (ED 78), onun Şark ve Garp ikililiğini sona erdirdiği, onda insanın Avrupalı olduğu, onun şiirlerinde eski ve yeninin beraber kol kola ilerlediği, gazeli modern şiirle beraber yürüttüğü, geniş bir şekilde ele aldığı maziye tarihi çizgiyi bozmadan kendi Avrupalı üslubunca kucakladığı, onda kritik ve dargınlığın bulunmadığı, Yahya Kemal'in tarihi, en iyi kaynak kişi olan Hammer'den öğrendiği(ED 79), tarihte insanı karakterize eden çizgileri büyük bir kabiliyetle bulduğu, Garp karşısındaki tavrı değiştirdiği, Yahya Kemal'in Namık Kemal ve Hamit'i pek sevmediği ancak Tevfik Fikret'in diline karşı ılımlı yaklaştığı, 1903'te Paris'e eğitim için gittiğinde Fransız simbolist şairlerinin pek çoğunun öldüğü, havada Verlaine ve Henri de Regnier'in olduğu, onun Mallarme ve Valery'nin etkisinde kaldığı, Üsküplü olan Yahya Kemal'in Budin, Niş ve Üsküp'ten göç ettiği, hiç neşredilmemiş bir manzumesinde,

“Dün akşam dinledim genç bir uşaktan

Budin zindanlarının türkülerini”

dediği, anne tarafının sınır beylerinden olduğu, ailesinin elindeki çiftliklerin fetihlerden kaldığı (ED 80), annesinin eskiden ihtiyaçlarını, ürünleri değiştirerek karşıladıkları gibi anılarının bir Rum feodalitesini andırdığı, tahsilin bir kısmını Abdülhamit kontrolünden uzak, Avrupaî şehirlerden olan Selanik'te yaptığı, ailede Osmanlı'nın son feodalitesini temsil eden Galip Bey'in Yahya Kemal'in karakterinde önemli rol oynadığı Paris'te çeşitli sanatları da takip ettiği, artık onun için Michelangelo'nun, Verlaine'in sadece bir isim olmadığı, Yahya Kemal'in hocası Albert Sorel'in tesirinde kaldığı,

“Paris’te Bir Ömür Geçti” şiirinin okunmasının tavsiye edildiği (ED 81), Avrupa’da iken maziyle alakasını tamamen kesmediği, o dönemde Picasso ve Apollinaire’i beklediği, Paris’ten döndükten sonra Fransızca ile baş başa kalan Yahya Kemal’in bu dönemde şair olarak Moreas’ın dışında Heredia ve Verlaine’in tesirinde kaldığı, Ahmet Haşim ve arkadaşları İstanbul’da vers libre (serbest nazım) ile şiir yazarken ekollerden hoşlanmayan Yahya Kemal’in Paris’ten klasik şiirler yazarak eve döndüğü, bu dönemde sanatın doğal hâliyle güzel olduğunu, ekollerle bu işin olamayacağını savunduğu, konuşulan dilin şiire uygulanmasını Rus ve İslavların XIX. asrın başlarında başardığı ancak Türklerin Yahya Kemal döneminde Türkçenin şiirdeki güzelliğine erişebildikleri, bunu daha önce Şeyh Galip’in de denediği ancak eski şiirdeki şeklin eski olmasından dolayı eserlerinin Yahya Kemal’in şiirinden ayrıldığı (ED 82, 268), Yahya Kemal’in edebiyat üzerine düşünce sistemini ortaya koyarken Abdullah Cevdet’in,

“Dü çeşm-i câna kan doldu

Buna sebep Hamîd oldu”

beytini örnek gösterdiği, Fransız edebiyatının taklidi edebiyattan vazgeçilmesi gerektiğini savunduğu, Racine’i bir köprü olarak kullandığı, “Bizde klasik nedir?” sorusuna cevap olarak Nedim’i bulduğu (ED 83), Türk edebiyatının sesinin de o olduğuna inandığı, eski manzumenin beyitlerden meydana gelmesinin tek eksiği olduğu (ED 84), Yahya Kemal şiirde “*Ben infini’yi insana nakletmek istedim*” dediği, bu nedenle de dili bulduğu, “sarhat”ın (açıklık) insanı olduğu, Yahya Kemal’in şiiri mısradan mısraya geçirdiği ve şiirini ana dil ile söylediği (ED 85), onun her şeyden önce bir deniz şairi olduğu, Yahya Kemal’in “söylenir” redifli gazelinin Baki’nin “söyletir” redifli gazeline benzediği, Yahya Kemal’in şiirinin kaybolmuş anları yakaladığı, “Peyzaj ve müzik gidip gelmeli bir şiirde” dediği, onun için şiirin hem gönül işi olabileceği hem de içine tarih temlerinin girebileceği, bu dönemde Verlaine’in prenslerin eğlencesini anlattığı, hafif meşrep konulu Fetes Galantes isimli bir eser yazarak geçmiş zaman içinde kendini ifade ettiği, Yahya Kemal’in kendisine “Acaba şiiri bir fetes galantes yapabilir miyim?” diye sorduğu, Lale Devri fetes galantes’ini yapmak istediği ve karşısında Nedim’i bulduğu eski edebiyatın estetiğini, sıkı duvarını yıkan şair olarak değerlendirilen Nedim’in divanının sokak dilini şiire soktuğu, şiirin gramerini değiştirdiği, şiirin sayfada

kalmasının onu matbaa ve hattatın malı olarak bıraktığı, bu nedenle Nedim'den kalanın sadece beş, on mısra olduğu (ED 87), eski şiirin kötü tarafının kelimenin bilinip bilinmemesinin önemli olmadan şiire alındığı, sadece Nedim'in "hâl" in dilini kullandığı, simbolistlerden ve Parnaslardan etkilenen Yahya Kemal'in bu alandaki ilk ürünü olan Leyla'yı Cenap Şahabettin anlamadığı, Türkçenin basit bir oyunu olarak nitelendirdiği, Yahya Kemal'le birlikte Türkçenin konuşma dili dışında özel bir lisanla dinlendiği, bunun devrin şiiri olduğu, Türk şiirinin klasiğini yarattığı, "Ses" i ya da "Açık Deniz" i Namık Kemal'in okusaydı seveceği, Hamit'inse reddeceği (ED 88), Yahya Kemal'in cemiyet meselelerini şiirin estetiğinin müsaade ettiği sürece anlattığı, onun estetiğinin halet-i ruhiyelerden, çalışmalardan geldiği, edebiyatta ilk ilhamı kabul etmediği, mimar gibi tekniğin emrinde çalıştığı Naci'nin de Yahya Kemal gibi bir ateş ve alkol şairi olduğu, Yahya Kemal'in eski kültüre onunla girdiği (ED 89), içkide kainat ile Allah'ı birleştirdiği (ED 90), ondaki ölümün korunmuş ve ebedi olduğu (ED 91), her mutlakçı gibi onun da bir güzellik aleminin bulunduğu, "*Ben mutlakım; değişmeyen bir güzelliğin eserini veriyorum*" dediği, tam anlamıyla bir Müslüman olmadığı, tasavvufa meyilli bir tarafının olduğu, Allah kelimesinin onu ürperttiği, onun için din cemiyetin bir yaşam tarzı olduğu, Allah'a imanının bir tür pantéisme ulaştığı, ayrıca Halide Edip'le birlikte yazdığı iki kıtalık manzumesiyle materyalist tarafını gösterdiği, ölüme isyan etmeyip "*Ben ben de biterim*" dediği (ED 92), Paris'te iken eski edebiyatla meşgul olduğu, Samih Rifat Bey'in "*Hezârân per açıp reng ü ziyâdan*" diye yazdığı bir Bektaşî nefesine cevap olarak Yahya Kemal'in bir şiir yazdığı (ED 93), Yahya Kemal'in Paris'e gitmeden önce Bektaşî sofrasında tanıdığı bir kadını anlattığı şiirinde, Baki'nin bir şiiri ile bezm-i elest'e gittiği, Yahya Kemal'in ölüm şiirlerinin bir kısmında ümitsiz bir insan, bir kısmında tasavvuf havasına girmiş, adeta Mevlana, Yunus gibi bir insan olduğu, hidayete ermiş gibi görüldüğü, Mehlika Sultan şiiri ile Maeterlinck'e yaklaştığı, simbolizmin büyük sembollerini kullandığı (ED 94), insan yalnızlığı konusunda Yahya Kemal ile Vigny'nin birleştiği, Vigny'nin Eloa'sındaki güzel bir kadına benzetilen dünyanın yıldızlarla birlikte kendi hayatını yaşamaması imajının Yahya Kemal'in insana çevirdiği, Yahya Kemal'in ölüm konusunda, hüznü bir stoizme ya da santimental bir materyalizme büründüğü, Leyla ve Mehlika Sultan'da olduğu

gibi bazı şiirlerinde hafif bir masalsi havanın bulunduğu (ED 95), yeni oluşan milletin bir Akdeniz milleti olması sebebiyle okuyucularını bu topraklarda yaşayan eski anlayışa götürmek istediği, bunun Akdeniz milleti oluş, Yunani zevk ve Hıristiyanlığa karşı tepki olmak üzere üç aşamasının bulunduğu, aslında bunun bir arayış olduğu, Türk milletini en iyi ifade eden sanat olarak ilk olarak müziği bulduğu ve İtri ile orijinal sanatı ortaya çıkardığı, tanbur-ı Rum'dan bahsettiği, “*İslav kederinden zevk almadığını*” söyleyerek romantizme kapılarını kapadığı, mazi ile tasavvuf yoluna girdiği (ED 96), Hugo, Lamartine gibi Yahya Kemal'in de merak sardığı şahısların hep mistik olduğu, mistik olanı bulamayanın derinleşemediği, Yahya Kemal'in de bu derinliğe mazi ile uğraşları sonucunda ulaştığı, Yahya Kemal'in Paris'ten İstanbul'a döndüğü dönemde Tanburî Cemil'le tanıştığı ve Türklerin dehasının musikide olduğuna inandığı, onun içki ve musiki ile bir bir çeşit dionysien olduğu, Baudelaire ve Verlaine'ın da içkiyi aklın sınırlarını aşmak için kullandıkları (ED 97), Yahya Kemal'in Doğulu olmadığı ancak Doğuyu sevdiği, eski şiirde Apollon ile Dionysos'un birbirine karışması gibi onun şiirlerinde de melankoli ile coşkunun şiirinin bir tarafında birbirine karıştığı (ED 98), Yahya Kemal'in Avrupa'dan döndüğünde öğrendiği Şarkın tamamen yok olduğunu gördüğü (ED 101), “*Bizim romanımız şarkılarımızdır.*” dediği, eski şiire olan ilgisini şarkılardan aldığı, kelimelerin kulaktaki tesirine önem verdiğinden şiirin tercüme edilemeyeceğini düşündüğü, ses şiirinin peşinde müphem kapısını açtığı ancak doğrudan söylediği, Baudelaire, Verlaine ve sembolistlerden sırayla etkilenecek iki ekol değiştirdiği (ED 102), kelimeleri arayıp bulduğu, kaybedilmiş, mutlu zamanın kovaladığından bir tarafının epik olduğu, mükemmeliyet şairi olan Yahya Kemal'in bunu sesle sağladığı (ED 103), Musset ve Fuzulî gibi âşık olmadığı, Verlaine gibi depresif bir hâl içinde bulunduğu, yeni şairlerin insanı istedikleri ve onun bütün meseleleri çözmesini tenkit ettikleri, onun estetiğinin musiki, rüya ve hayalin üzerine kurulu olduğu (ED 104), aruzla kelimeleri istif edebildiği, işlediği için ondan vazgeçemediği (ED 105), Hamit'in exotique (görünmeyen) tabiatı bahsetmeyi sevdiği ancak Yahya Kemal'de böyle bir durumun bulunmadığı (ED 117), onda mutlak, estetik, irade dışı hatırlanan ve maziye ait olmak üzere dört zaman türü olduğu (ED 120), bazen gerçek hayatla eserin ayrıldığı (ED 153), Avrupa edebiyatındaki ihtişamlı, ağır ağır yürümenin farklı bir

şeklinin bulunduğu (ED 199), XIX. asırda aruzun kelimeyi sıkmasına üzerine Yahya Kemal'in sokağın dilini aruzla kullanarak bu sorunu çözdüğü (ED 207, 269), bir mektebe bağlı kalmadan gerekli olan şeyi dilin kendisinden çıkardığı, bazı açılardan sembolizme bağlı olduğu, 1920'den aruzun Türk edebiyatından çekildikten sonra Yahya Kemal'de kaldığı (ED 208), Türk edebiyatında gazelin çok bulunduğu ancak Yahya Kemal'in Mehtap Gazeli ile Neşati'nin bazı gazellerinin diğerlerinden daha güzel olduğu (ED 216), Yahya Kemal neslinden olan Ahmet Haşim'in Paris'ten gelen Yahya Kemal ve Münir Bey'le Sirkeci'de sabaha kadar edebi münakaşalar yaptığı (ED 220), en iyi dostu olan Yahya Kemal'le birdenbire aralarının bozulduğu, Yahya Kemal ve Falih Rıfkı gibi kişilerle olan dargınlığının edebiyata tesir ettiği (ED 221), Orhan Veli'nin denize koştuğu, Yahya Kemal'in denizden ayrılıp dışarıdan ona hâkim olmaya çalıştığı, Naili'de bir denge bulunduğu (ED 228), Yahya Kemal'de içkinin bir vasıta olduğu (ED 229), Tanzimat'tan sonra en büyük deniz şairi olduğu (ED 233), Yakup Kadri'nin Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Refik Halit gibi 1885'te doğduğundan (ED 253), Refik Halit'in Yahya Kemal'e yaklaşan bir dil zevkine sahip olduğu (ED 260), Yahya Kemal'in "*İnsan mâzisinden ibarettir.*" diye düşündüğü (ED 261), eski dille yeni mefhumlar söylediği, bir nevi neo-klasisizm yaptığı (ED 262), 1914'te Ahmet Haşim'le tanıştığı (ED 263), aynı gün içerisinde Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'le görüşen Ali Mümtaz'ın Tanpınar'a "*Ne tuhaf, Haşim'den gülererek, Yahya Kemal'den düşünerek ayrılıyor insan.*" diyerek onların ruh hâllerini tasvir ettiği, Yahya Kemal'deki purisme'nin Haşim'de olmadığı (ED 265), Yahya Kemal'in Paris'e kaçışında Ahmet Şuayb'ın Hayat ve Kitaplar eserinin etkili olduğu, "*Fransa toprağı bin senede Fransız milletini yetiştirdi.*" sözünün Yahya Kemal'i Türk tarihi üzerinde düşünmeye sevk ettiği, Tevfik Fikret'in Yahya Kemal'den önce dil sorununu fark ettiği (ED 267), Yahya Kemal'in Nedim'in güzel beyitlerinin dışında eski şiirin lâedri beyitlerinden ilham aldığı, Yahya Kemal'in yerinde Racine de, Homeros da, Firdevs de olsa Selimnâme'deki destan dilini kullanacağı (ED 268), Yahya Kemal'in Mahmut-ı Sani'den beri gelen şarkıları işaret ederek Tanpınar'a "*Hamdi Bey, bizim romanımız şarkılarımızdır*" dediği (ED 277), ayrıca "*Tarihe karşı isyan edilmez, ders alınır.*" diye düşündüğü (ED 287), Ömer Seyfettin'in Nev-Yunanîliği reddeden bir makale yazdığı ve bu makalede Yahya Kemal ile

Yakup Kadri'yi vatana ihanetle suçladığı, (ED 290) Yakup Kadri ve Yahya Kemal'deki Nev-Yunanilik fikrinin Antole France'den geldiği, bu dönemde bir de Fransız milliyetçiliğinin bulunduğu, sağlam bir klasik kültüre sahip olduğu (ED 291), eskinin içinde kendini aradığı, Telâki şiirinin bir yandan eski şiiri diğer taraftan Nietzsche'nin Apollonien nazariyesini anımsattığı, bu nazariyeye göre Yunan sanatının Apollon ve Dionysos'da toplandığı, Apollon'un akli, Dionysos'un ise düzeni bozulmuş tabiatı temsil ettiği, Yahya Kemal'in İthaf şiirinde Fatih Sultan Mehmet'e yapılan merasimi Talat Paşa'ya yaptığı (ED 292), eskiye bağlı olmayan gazellerinin de bulunduğu, buna "*Bir hayli demdir açtığı yok goca-i gülün*" gazelinin örnek olabileceği, onda hiç kimsede görülmeyen bir description bulunduğu, Yahya Kemal'in impression'larla yetindiği (ED 293), Yahya Kemal'in "*Benim tab'-ı selîmim bâde-i gülgûna mâildir*" (Selim-i Sâlis) dizesini çok sevdiği, Çamlıklarda Musâhebe'sinden sonra "sebû" kelimesinin Pierre Louys ve Régnier'le kullandığı anlamda değiştiği (ED 294), "*Dursun bu mûsikî-i semâvî içinde sâz*" gazelindeki mehtabın Astarte ve Hekate olduğu (ED 295) söylenilmiştir.

OATET'te Yahya Kemal'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 3, 20, 22, 33, 197, 261, 269, 376, 514). Bu atıflarda Yahya Efendi'nin "*Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur*" mısrasının Yahya Kemal'in manzumelerine kadar aradan geçecek zamanı lüzumsuz kılacak derecede Türkçe olduğu (OATET 3), Türkçenin Yahya Kemal'in "mesut tahrifleriyle" genişlediği, çeşitli zümrelerin tasarrufuyla değişip güzelleştiği (OATET 20), Yahya Kemal'in Baki taştirine kadar eski edebiyatta başarılı bir taştir bulmanın zor olduğu (OATET 22), Yahya Kemal'in "*nesir ve resim bulunsaydı kültürümüz başka bir şekil alırdı*" düşüncesinin çok doğru olduğu (OATET 33), Şinasi'nin "*Ey mey, senindirâlem-i ervâha-dek fütûh!*" mısrasının Yahya Kemal'in eski şiirin en sevdiği örnekleri arasında olduğu (OATET 197), ruhundaki huzursuzluğu erişilmez bir tatmin şeklinde gösterecek kadar sanatına güvenen Leskofçalı Galip Bey'i Yahya Kemal'in onun ruhuna ithaf ettiği gazelinden çerçevesinden görmenin doğru bir seçim olacağı (OATET 261), ilk Türkçe aruz şairi Yahya Kemal'in vezin sorunu çözdüğü (OATET 269), Yahya Kemal'in Namık Kemal için hayatının bir döneminde çok erkek ve diri bir sesle konuşarak Türk şiirini Şark şiirinin kadınlaşmış edasından kurtardığını söylediği (OATET 376), zamanının fikirlerini takip ederek onları

cevapla karşılamak isteyen Hamit'in Türk Şiirinin Yahya Kemal'i beklediği 1912- 1916 arasındaki geçiş devrinde yazdığı Şiirlerin bile yaşayan güzelliği karşılamadığı (OATET 514) ifade edilmiştir.

EM'de Yahya Kemal'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (EM 24, 25, 39, 49, 54, 73, 86, 89, 107-109, 110, 111, 134, 148, 158, 164, 172, 173, 184, 185, 258, 274, 285, 289, 290, 299-309, 311-315, 317-357, 372-376, 385, 410, 412, 415, 416, 419-421, 435, 438, 445, 446, 460, 526). Bu atıflarda Türkçeyi hissettiği zaman Şair olduğuna inanan Yahya Kemal'in Şiire söze mermerin sağlamlık ve parıltısını vermekle başladığı, eski Şiirin bitmesinden yarım asır sonra en güzel örneklerini veren Yahya Kemal'in eski Şiirin gerçek mucizesi olduğu (EM 24), Şiirin yazıldığı dilin içinde güzel olduğu, tercüme ile sevilen Şairin nerdeyse bulunmadığı, Hayyam'ın İngilizcede Fitzgerald'ı, Türkçede Yahya Kemal'i bulması gibi büyük bir dehanın dokunuşunun gerektiği (EM 39), mektepten memlekete davasında Yahya Kemal'in ie dönüş hareketi ile bu konuda ilerleme kaydettiği (EM 49), Yahya Kemal'in sanatta gerçek ve biricik gayesinin insan olduğu (EM 54), Hamit'ten başlayarak Yahya Kemal'e kadar giden eski lügatle yeni terennümler söyleme sürecinde Türk Şiirinin çok önemli maceralar yaşadığı (EM 73), Mektepten memlekete adlı makalesinde edebiyattaki ikilikleri gidermek için edebiyatın Avrupa mekteplerinden yurda dönmesi gerektiği (EM 86), Yahya Kemal ve bir iki Şairin tecrübeleri müstesna edildiğinde Türk edebiyatında yetmiş seneden beri yaşam belirtilerinin, maceraların, metcezirlerin eksik olduğu (EM 89), vezin konusundaki en önemli tekliflerin Ziya Gökalp ve 1913'te Paris'ten dönen Yahya Kemal'den geldiği (EM 107), 1917'de çıkmaya başlayan Yani Mecmua adlı edebiyat dergisinde Yahya Kemal gibi önemli edebiyatçıların yazılar yazdığı, Mütareke döneminde bu drginin yerinin Yahya Kemal'in çıkardığı Dergâh'ın aldığı (EM 108), Yahya Kemal'in on sene Paris'te kaldığı dönemde Ecole des Sciences ve Sorbonne'da Albert Sorel, Albert Vandal, Emile Bourgeois gibi kişilerden dersler aldığı, Jean Moreas gibi edebiyatta büyük tesirler bırakmış kişilerle Şahsen tanıştığı ve etrafındaki kişilerle dost olduğu, milli hayatın kendi doğal gelişim sürecine dokunulmaması gereken bir sentez ve Türkçülük meselesinin de Türkiye'ye ait bir konu olduğunu düşündüğü, 1070 Malazgirt zaferiyle birlikte yeni bir vatan, yeni bir millet, yeni bir kültürün doğduğu, Yahya Kemal'in Baki, Fuzuli,

Naili, Nedim ve Şeyh Galip'ten ya da halk şiirinden seçtiği her konuşmasında eski şiirin ve milli dehanın dayandığı lirizmi yansıttığı, sadece yaşayan gerçekleri dikkate alarak dili yenilediği, şiirlerinde gazel şeklini bir çeşit sonnet hâline getirdiği ve Şark zevkini bozmadan Batılı bir imaj sistemi ile konuştuğu, onun hayal sisteminin deniz ve alkol üzerinde toplandığı ve bütün kapıların bu ikisine açıldığı, ölüm konusuna da şiirlerinde çeşitli şekillerde değinen şairin hakiki ebediyetin insan hafızasının derinliklerinde saklı olduğunu düşündüğü, (EÜM 109- 111,), her zaman tek başına olan Yunus Emre'nin eğer bir kalabalığa eklenmesi gerekirse bu kalabalığın yaptığı işi devam ettiren Baki, Nefi, Nedim, Fuzuli, Şeyh Galip, Haşim ve Yahya Kemal'den oluşacağı (EÜM 134),

“Minnet hüdaya devlet-i dünya fenâ bulur

Baki kalır sahife-i âlemde adımız”

beytinin bulunduğu gazele Yahya Kemal'in emsalsiz bir taşdır yazdığı (EÜM 148, 158), Yahya Kemal'in “*Her yaz şimâle doğru asırlarca bir koşu*” mısrası ile Osmanlı'nın Orta Avrupa'da yazdığı tarihi özetlediği (EÜM 164), Damat İbrahim Paşa devrinin yarattığı kısa rönesansın Yahya Kemal'den itibaren Lala devri olarak adlandırıldığı (EÜM 172), Yahya Kemal'e gelene kadar Nedimane şiirin anlamının sadece uçarı çapkınlık ve mahalli zevk anlamına geldiği (EÜM 173), Baki'nin,

“Nâm u nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan

Düştü çemende berg-i dıraht itibardan”

beytine benzer bir şiiri bulabilmek için Yahya Kemal Hazan gazeline bakmak gerektiği (EÜM 184, 185), onun için ölümün bir tür mutlak'a erişmek anlamına geldiği (EÜM 258), Tanpınar'ın kurgusal bir röportaj yaptığı Ahmet Cemil'in Yahya Kemal'i büyük bir şair olarak gördüğü ve muhteşem bir lisan makinesi kurduğunu düşündüğü (EÜM 274), Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Yakup Kadri gibi büyük isimlerin Dergâh dergisinde adı duyulmamış edebiyatçılarla birlikte çalıştığı (EÜM 285), Dergâh dergisinin çıkacağı günlerde Yahya Kemal ve diğer Dergâhçıların İkbâl Kiraathanesinde toplanarak sohbet ettikleri (EÜM 289), Yahya Kemal ile Ahmet Haşim'in arasında metcezirli bir dostluğun yaşandığı (EÜM 290), sözün esrarengiz ve yaratıcı kudretini, Tanpınar'ın Yahya Kemal'i dinledikten sonra anladığı, Türk şiirinin gerçek şiire ihtiyacı olduğu bir dönemde Yahya Kemal'in eserlerinin ve sohbetlerinin en etkili okul

olduğu, dilin mükemmelliyet imkânlarını en son sınırına kadar yokladığı (EÜM 299- 301), Yahya Kemal'in şiirlerini büyük bir sabırla demleyerek yazdığı, müzikal anlamdaki bir hareketi anlamlarla birlikte yürütmenin sırrını bildiği, geniş mısralarında bütün bir ebediyeti kucaklamaya çalışan Açık Deniz şiiri ile Yahya Kemal'in XIX. asrın herhangi bir şairi ile boy ölçüşebileceği (EÜM 302- 305), Fazıl Ahmet'in Cumhuriyet gazetesinde yayınladığı bir makalesinde Yahya Kemal'i tıknafes bir ilhama sahip olması, şiirlerinde felsefi bir huzursuzluk bulunmayışı ve eski şiir tarzının kelimelerini sık kullanması nedeniyle eleştirdiği (EÜM 306- 308), Paris'ten dönen Yahya Kemal'in burada şiirin bir kalite ve zevk meselesi olduğunu ve her şairin kendisine mahsus bir dil geliştirmesi gerektiğini öğrendiği, bu nedenle eski lisanı en güzel tarafları ile alarak onunla çok yeni ve Avrupalı imajlar ihtiva eden şiirler yazdığı, dolayısıyla eski edebiyatın en büyük şairlerinden biri olarak sayılabileceği, Türk şiirinin en büyük liriği olduğu, eserlerinde destanî şiiri kullandığı, sonsuzluk aşkını işlediği (EÜM 311- 315), Türk şiirinin biricik deniz şairi olan Yahya Kemal'in lisanın musikisini keşfederek şiirde orkestra kurduğu, Türk edebiyatının Fuzuli, Baki, Nefi gibi büyük üstatları dâhil Yahya Kemal'e kadar hiçbir şairin dilin saf ve keskin şuuruna sahip olmadıkları, Türk şiirinde "nağme"yi kuran adam olduğu, bir krizin ortasında kendisinin bularak yoluna devam etme kudretini gösterdiği, edebiyattaki ihtilallerin hiçbirine yabancı kalmadığı, şiirin bütün soyut parçalarına rağmen hayatla olan ilgisini koparmadığı, dilin ortasında tek başına bir Rönesans olduğu, İstanbul'un şairi olan Yahya Kemal'in bu şehrin güzelliklerinde kendi sistemini aradığı, bu sevginin estetik plandan vatanın tamamına doğru genişlediği, Türk şiirinin ilk ve gerçek klasiği ve realisti olduğu, nesri ise hiç denemediği (EÜM 317- 357), şiire ait bir dil kurarak mısraya tamamlanmışlığını veren Yahya Kemal'in Türk şiirinin gelişiminde çok önemli rol oynadığı (EÜM 385), Yahya Kemal'in

"Belki hâlâ o besteler çalınır

Gemiler geçmeyen bir ummanda"

beytinin müzikal olarak son zamanlardaki en iyi parça olduğu (EÜM 410), bir devre ait duyuş tarzını ve zevki birkaç mısradan, en güzel tarafları ile anlatan Yahya Kemal'in Mihrabad manzumesinde anlattığı gecelerin hayallerde Boğaziçi köy ve bahçelerini musiki ile beraber canlandırdığı (EÜM 412), Yahya Kemal ile başlayan yeni edebiyatın havarisinin Nurullah Ataç olduğu

(EÜM 415, 416), Nurullah Ataç'ı pamuk muhafazasından çıkartarak hayatın içine gönderdiği, Tanpınar'ın Nurullah Ataç ile olan Ankara devresinde Valery'de, Proust'ta, Gide'de, Nerval'de, Yahya Kemal'de kendilerini buldukları ve kaybettikleri geceler geçirdikleri (EÜM 419- 421), Tanpınar'ın İsmail Habip'in ölüm haberini Yahya Kemal'den öğrendiği ve Habip'in evinden çıkarken hocasının "*Habib, İstanbul'un bir köşesi idi.*" sözünü tekrarladığı (EÜM 435, 438), II. Dünya Savaşı'n öncesinde Yahya Kemal gibi edebiyatçıların Degüstasyon'da toplandığı (EÜM 445, 446), Yahya Kemal'in "*Etine kurşun giren bir adamla girmeyen adamın arasında bir fark var*" cümlesinin anlamını Tanpınar'ın Remaque'ın kitabını okuyunca anladığı (EÜM 460), Türk şiirinin Yahya Kemal'den önce eriştiği en mükemmel noktanın Rûbab'ın Ey hâb manzumesi olduğu (EÜM 526) ifade edilmiştir.

YG'de sokak konuşmasını şiire getirerek Türkçülük cereyanının metcezirinden kurtardığı, Servetifünun narinliğinden şiiri koruduğu, modern Türk şiirinin öncüsü olan şairin rolünün dilde yaptıklarıyla Valery ile aynı olduğu (YG 286), Türk milletinin biraz da Akdenizli olduğunu ancak İslav kederinden zevk almadığını Camus'tan önce bulduğu için Tanpınar'ın Yahya Kemal'i sevdiği (YG 320), zaman zaman kendi duygu ve düşüncelerini maziye naklettiği, bu nedenle kendisinde mazi hasretinin bulunduğu söylenildiği (YG 321) ifade edilerek Yahya Kemal'e iki yerde atıf yapılmıştır

MS'de Yahya Kemal'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (23, 24, 51, 64, 82, 86, 88, 89, 102, 128, 134, 143, 144, 146, 148, 157, 163, 178, 190, 191, 193, 194, 199, 215, 231, 232, 237, 239). Bu atıflarda Avrupalı araştırmacıların bugüne kadar Türk edebiyatına çok yabancı kaldığını düşünen Yahya Kemal'in, özellikle Slavları bu meçhul sahayı tanımak için davet ettiği, ona göre yeni Türk edebiyatının Tevfik Fikret'le başladığı, Fransız parnasyen ve sembolistlerinin Türk şiirine olan etkilerinin 1912'de bittiği, bu dönemde Türk edebiyatına kendi orijinalitesini kazandırmaya çalışan bir hareketin ortaya çıktığı (MS 23, 24 eski şiirin öldüğünü bilen Yahya Kemal'in bu şiir zevkinin olgunluk seviyesine çok yaklaştığı mahallilikten uzak, en saf hâlindeki bir dönemin dilini kullanmaya özen gösterdiği, bu nedenle onun şiirlerine eski şiirin devamı yerine o zevkin ihya edilmiş hâli olarak bakıldığı, aslında Fransızların da neo-klasisizm dedikleri şeyin bu olduğu (MS 51), sonbahar akşamlarında bir Cemşid gibi kurulan

güneşin, ölümünün mucizesi ile her akşam yeni bir bağ bozumu hazırladığı, bu nedenle bu zamanlarda ufka bakıldığında Yahya Kemal'in, "*Şarâb mahzen-i Cem'den sebû sebû dökülür*" mısrasının akla geldiği (MS 64), Hayyam'ın dilinin İngilizce'de Fitzgerald'ı, Türkçede Yahya Kemal'i bulduğu (MS 82), şiir kitabına tek bir eser gibi bakılmasından dolayı, diriltici nefesi ile Türk şiirinin üzerine bir Mesih gibi doğmuş olan Yahya Kemal'in bile eserinin olmadığına eleştirildiği (MS 86), şiirin kısa olduğu ve kelimelerle hayal dünyasını çağrıştırdığı, bu nedenle Yahya Kemal'in bir gazelinde dört, beş tabloluk mevzunun bulunduğu (MS 88), bir manzumenin tek başına bir eser olduğu, Yahya Kemal'in Açık Deniz'i ile Heroica veya Medicilerin mezarı arasındaki farkın sadece sanatların sunuşunda olduğu, Yahya Kemal'in Kanlıca ihtiyarları ile Rodin'in Calais burjuvaları arasındaki farkın ise birincisini sadece Türkçe bilenlerin, diğerini ise şekiller ve hacimler dünyasına açık her ruh ve gözün anlayabileceği (MS 89), insanın ufkunun insan olduğunu söylediği (MS 102), Hasan Ali Yücel vefat ettiğinde, Yahya Kemal, Nurullah Ataç, Yunus Kazım Köni gibi dostlarını daha öncesinde kaybeden Tanpınar'ın o gün kendisini dar bir çemberin içinde hissettiği (MS 128), I. Dünya Savaşı sırasında Yahya Kemal gibi eskilerin tabiriyle "bahs ve cedel"i seven kişilerin arttığı, soyut fikirlerden hoşlanmayan ve realite üzerinde kendi sezisiyle düşünmeyi seven Yahya Kemal'in bir gün Şekip Tunç'a "*Hepimiz artık Bergson'cuyuz*" dediği (MS 134), Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), ayrıca bu toplantıda Yahya Kemal'in, sembolizmi ve saf şiiri seven Ahmet Haşim'de ne Regnier'in dediği sembolizmin ne de Bremond'un dediği saf şiirin bulunduğunu belirttiği (MS 144, 145), köylüyü ortamında görüp sevmek gerektiğini düşünen edebiyatçılardan olduğu (MS 146), Türkçeyi en güzel kullanmak ve toplumu en iyi şekilde anlatmanın onun için en önemli ödül olduğu (MS 157), son dönemin en başarılı şairleri arasında bulunduğu (MS 163), eski şiiri yine kendi geleneği içinde yenileştirdiği (MS 178), genç yaşında Türkçe üzerine düşündüğü ve dildeki ahenkli ve plastik ile ilgili tarafı bularak Türkçeye yakışan gerçek edebiyat ürünlerini verdiği (MS 190, 191), Avrupa'nın ilhamını köklerinden bulan sayılı şairlerinden olduğu (MS 193), Nedim ve Şeyh Galip'le şiire geçen günlük konuşma Türkçesinin Yahya Kemal'de işlenip sağlam bir temele oturtulduğu (MS 194), Yahya Kemal'in dehasının en parlak

devrinde bazı Şark kıskançlığı içinde olan edebiyatçıların, aydın zümre içinde milli şair aradıkları (MS 198), Yahya Kemal ile aruzun, ev ve sokak Türkçesiyle en saf şiir ifadesini birleştirdiği (MS 199), şiire, dile şuuru kazandırdığı, bir nesle milliyetçiliği öğrettiği (MS 231), eski şiirin sesi olarak divan şiirini Avrupalaştırdığı, milli benliği bulduğu (MS 232, 237), Batılı anlamda edebiyatı biraz hatırlama ve bir çeşit de dedikodu olarak düşündüğü (MS 239) ifade edilmiştir.

Yahya Naci Efendi (Bulgarzade) (EÜM 207) (?- 1824) Ahmet Vefik Paşa'nın dedesidir. Bir dönem Mühendishane-i Berr-i Hümayunda tercüman ve hoca olarak çalışmıştır (İA, 1988- 2012, 143, 144).

EÜM'de Ahmet Vefik Paşa'nın büyükbabası olduğu söylenerek Divan tercümanı Yahya Naci Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 207).

Yahya Resul (Havari Yuhanna) (ED 264) Hz. İsa'nın on iki havarisinden biri olup İncil yazarıdır.

ED'de Tevrat, Yahya Resul'un kitabı İncil ve Apocalypse'in Rönesans boyunca en çok okunan eserler olduğu söylenilerek Yahya Resul'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 264).

Yahya Saim Ozanoğlu (YK 168) (İstanbul 1898- İstanbul 1962) Türk şair ve yazardır. Galatasaray Sultanisi ve Darülfünun'un edebiyat bölümünü bitiren Yahya Saim I. Dünya Savaşı boyunca askerlik yapmış, terhis olduktan sonra çeşitli okullarda Türkçe, edebiyat ve Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Son olarak görev yaptığı Haydarpaşa Lisesi'nden 1953'te 'genel kültürü noksan' olduğu gerekçesiyle emekli edilmiştir. İlk şiir kitabını on sekiz yaşında iken yayımlayan şair Fağfur, Milli Mecmua, İçtihat, Türk Yurdu gibi dergilerde şiir ve yazılarıyla yer almıştır. Vatan sevgisi, milli mücadele ve cumhuriyet ruhu gibi konularda, aruz ve hece ölçülerini kullanarak şiirlerini oluşturmuştur (TBEA, 2010, 756).

YK'de hocasının son anlarında yanında olması sebebiyle Tanpınar bir yerde Yahya Saim'e atıfta bulunmaktadır (YK 168).

Yahya Sezai Efendi (EÜM 282) (?- 1877) Ahmet Hikmet Efendi'nin babasıdır. Değişik vilayet ve sancaklarda kapı kethüdalığı yapan Yahya Sezai Efendi'nin basılmamış bir divançesi bulunmaktadır (İA, 1988- 2012, 508).

EÜM'de Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun babası olduğu bağlamında Yahya Sezai Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 282).

Yakovaki Efendi (OATET 145) (1776- 1850) Gerçek adı İakôvos Argyropoulos olan Yakovaki Efendi Précis de géographie, el-İcâletü'l-Cuğrâfiyye adlı tercümelerinin yanı sıra Jean Henri Castéra'nın Histoire de Catherine II, Impératrice de Russie adlı eserini çevirerek Katerine Târihi olarak yayınlamıştır (Meral, 2013, 116).

OATET'te Encümen-i Danişin çalışmalarından olan "Tarih-i Katerina"yı tercüme ettiği söylenerek divan-ı hümayun kâtibi Yakovaki Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 145).

Yakup Kadri Karaosmanoğlu (YK 35, 39, 40, 41, 42, 43, 56, 83, 84, 104, 105; ED 41, 44, 45, 46, 220, 221, 222, 230, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 261, 263, 267, 290-292; EÜM 106, 108, 109, 120-122, 285, 355, 419; YG 347; MS 157, 163, 183, 193, 216) (Kahire 1889- Ankara 1974) Öykücü, romancı, gazeteci, siyaset adamıdır. Çocukluğu Kahire'de geçen Yakup Kadri altı yaşında iken ailesiyle asıl memleketleri olan Manisa'ya dönmüş, daha sonra da İzmir'e taşınmışlardır. İzmir'de aralarında Ömer Seyfettin, Şahabettin Süleyman, Baha Tevfik ve Memduh Süleyman'ın da bulunduğu genç bir edebiyatçı grubuyla tanışmış ve edebiyat dünyasının içine iyi bir okuyucu olarak girmiştir. Babasının vefatı ile yeniden Mısır'a dönmek zorunda kalan yazar burada duygusal bir olgunluğa kavuşmuş, dinlediği efsaneler ile muhayyilesini geliştirmiştir. İskenderiye'de Fransızca eğitim veren Frére'ler Mektebi'ne kaydolmuş (1906), burada öğrendiği Fransızca ile Fransız şair ve romancıları yakından tanıma fırsatı bulmuştur. 1908'de ailesiyle birlikte İstanbul'a dönen Yakup Kadri burada Hukuk Mektebi'ne yazılmış, bir süre sonra da yazılarıyla Fecr-i Ati topluluğuna katılmıştır. Mütareke döneminde İkdam'da yazdığı yazılarıyla Milli Mücadele hareketini büyük bir heyecanla desteklemiş, Tetkik-i Mezalim Komisyonunda görevli

olarak bütün Batı Anadolu'yu gezmiş, Yunan zulmüne yakından tanık olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra Mardin, Manisa milletvekili, Tiran, Prag, Lahey, Bern ve Tahran elçisi olarak görev yapmıştır. Anadolu Ajansı yönetim kurulu başkanı iken vefat etmiştir (Aktaş, 1987, 1- 46).

YK kitabında on bir sayfada Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na atıfta bulunulmuştur. Tanpınar, hocasının neslinden Dergâh'ı en çok beimseyen kişilerin Mustafa Şekip Tunç, Ahmet Haşim ve Yakup Kadri olduğunu (YK 35), bunlardan Yahya Kemal'le Ahmet Haşim ve Yakup Kadri'nin yakın dost (YK 40) olmalarına rağmen aralarında ortak ve farklı birçok yön bulunduğunu (YK 42) söyleyerek mecmua bağlamında Yakup Kadri'ye atıf yapmıştır. Tercümede dile sadakat konusunda ise ilk başarılı örneklerden saydığı Nasuhi Baydar'ın Thais (Anatole France) eserini Yakup Kadri'nin Marcel Proust tercümesi (Geçmiş Zaman Peşinde) ile Nurullah Ataç'ın roman tercümelerinin geçtiğini söylemektedir (YK 39). Sayfa 41'de ise Yakup Kadri'nin Osmanlı zihniyetini içine alan tair anlayışından ve bunun nasıl eserlerine yansıdığından bahsedilmektedir. Falih Rıfkı Atay ile Yakup Kadri'nin polemikte birleştiğini söyleyen Tanpınar ayrılan yönlerinin ise Yakup Kadri'nin ferçiliği ile bundan çıkardığı acı şiir anlayışı olduğunu dile getirmektedir (YK 43). Bir diğer atıfta ise Mütareke döneminde Yakup Kadri'nin Barres'den etkilendiği ve ondan ilham alan yazıları bulunduğunu söylenmektedir (YK 56). Son iki atıfta ise Ahmet Haşim'in dilinin Yakup Kadri'den ziyade Edebiyat-ı Cedidecilere benzediğini (YK 84) vurgulayan Tanpınar, Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Yakup Kadri'nin kaynaklar meselesinde birbirine benzediğini ancak maziyi canlandırma konusunda birbirlerinden ayrıldığını dile getirmektedir (YK 104,105).

ED'de Yakup Kadri'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 41, 44, 45, 46, 220, 221, 222, 230, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 261, 263, 267, 290-292). Bu atıflarda Yakup Kadri'nin Bir Serencam'ında çocuğun intiharının görüldüğü, bunun Türk edebiyatındaki başlangıcının Dilber olduğu (ED 41), Meşrutiyet ilanıyla birlikte insanların bir parçasını geçmişte bıraktığı, bunlardan yazar olarak sadece Yakup Kadri, Refik Halit ve Halide Edip'in kurtulabildiği, 1920'lerde karma okulların açıldığı, pek çok yenilik yapıldığı ancak Yakup Kadri, Refik Halit, Halide Edip gibi bazı yazarların yenilik taraftarı olmadığı, Yakup Kadri'nin Erenlerin Bağından adlı eserinde

Bergson'un tesirinin Mustafa Şekip sayesinde görüldüğü, Yakup Kadri'nin şarka karşı ihtilalcı olduğu, bu yüzden Atatürk sevgisinin doğal olduğu (ED 44), Yakup Kadri'nin Maupassant'tan ve Flaubert'ten etkilendiği (ED 44, 222, 255), Yakup Kadri'nin Mütareke dönemi eserlerinde Bergson ve Matternich felsefesinin tesirinin olduğu (ED 44, 256), Yakup Kadri'nin Erenlerin Bağından adlı eserinin Yahya Kemal'le Büyükkada'da oturdukları zamanın mahsulü olduğu ve o dönemlerde Yakup Kadri'nin Yahya Kemal'in tesirinde, farklı bir adam olduğu (ED 45),ferdi bir yazar olan Yakup Kadri ile Anadolu insanının, Refik Halit'le birlikte onların can sıkıntılarının, yoksulluğunun romana girdiği (ED 46), Haşim'in İzmir'de edebiyat hocalığı yaptığı dönemde Yakup Kadri ile tanıştığı (ED 220, 263), Yakup Kadri'de Regnier'in büyük tesirinin olduğu (ED 221), Fecr-i Ati devrinin şairleri arasında Emin Bülent ve Ahmet Haşim, nesirde ise Yakup Kadri'nin bulunduğu (ED 222), Yakup Kadri'nin başı büyük olduğu için içinde hep dışarıya doğru yıkma arzusunun bulunduğu (ED 230), Yakup Kadri'nin Yahya Kemal, Ahmet Haşim ve Refik Halit gibi 1885 yıllarında doğan nesilden olduğu, Yakup Kadri'nin yazdığı Hüküm Gecesi'nin Namık Kemal'in İntibah ile açtığı çığırın son halkası olduğu (ED 253),ilk olarak Halit Ziya ile Servetifünun yazarlarını okuduğu, kadının yükselmesi ve hakları için mücadele ettiği ancak eserlerinde kadının bir sefahat temi olarak işlendiği, Okun Ucundan adlı eserinde de bir derviş halet-i ruhiyesine büründüğü, Nigar Hanım'a benzediği (ED 254), Yakup Kadri'nin antikite yazarlarını okurken muhtemelen Nur Baba'nın dergahına devam ettiği, Yakup Kadri'de aşkın Shakespeare'in "yavaş sesle bahsediniz" mucizesini söylediği gibi sevilecek bir şey olmadığı (ED 255), Yakup Kadri'nin özellikle Sodom ve Gomore'de ve Hüküm Gecesi'nde cinsî rezaletler üzerinde durduğu, Sodom ve Gomore'nin ile Yaban'ın en büyük psikolojik denemeleri olduğu (ED 256), Halide Edip'i en iyi tenkit eden kişinin Yakup Kadri, Yakup Kadri'yi en coşkuyla karşılayan kişinin de Halide Edip Olduğu, birbirlerinin yazıları arasında ilginç tesadüfi benzerlikler bulunduğu (ED 257) ancak Yakup Kadri'nin daha usta olduğu (ED 258), Ömer Seyfettin'in Ziya Gökalp'in ve Yakup Kadri'in tesiriyle halka yönelerek Yeni Mecmua'dan yararlandığı (ED 261),Ömer Seyfettin'in Nev-Yunaniliği reddeden bir makale yazdığı ve bu makalede Yahya Kemal ile Yakup Kadri'yi vatana ihanetle suçladığı, onun ve diğer milliyetçilerin tarihi hadiseler konusunda haklı

oldukları (ED 290), Yakup Kadri'nin kendisindeki ve Yahya Kemal'deki Nev-Yunanîlik fikrinin Antole France'den geldiğini söylediği, bu dönemde bir de Fransız milliyetçiliğinin bulunduğu (ED 291), Yakup Kadri'nin çok çabuk etkilenmesiyle Yahya Kemal'den ayrıldığı (ED 292) söylenmiştir.

EÜM'de Yakup Kadri Efendi'ye dokuz yerde atıf yapılmıştır (EÜM 106, 108, 109, 120-122, 285, 355, 419). Bu atıflarda Fecr-i Ati ekolünün içerisinde ilk defa tanındığı (EÜM 106), Yeni Mecmua ve Dergâh dergisinde yazdığı (EÜM 108, 109), 1908'den sonra Türk edebiyatının asıl büyük özelliğinin Refik Halit ve Yakup Kadri gibi yazarlarla özellikle hikâyenin İstanbul'dan ve İmparatorluk merkezinden halka doğru açıldığı (EÜM 120), eserlerinde mücadelenin zemim oluşturduğu Yakup Kadri'de aynı realist zemin ve Flaubert'ten gelen bir taraf esas olmak üzere eserleri ile modern Türkiye'nin kroniğini yaptığı (EÜM 121), doğduğu yer olan Manisa'ya ait hikâyelerden başlayarak Türk edebiyatına Anadolu'yu getiren yazarlardan olduğu, zengin hikâye tecrübesinde romanlarının şahıs ve karakter repertuarını hazırlayan yazarın Ankara'da çıkardığı Kadro mecmuasında Atatürk inkılâplarını sosyal ve ahlaki planda mücadelesini yaptığı, Barres ve Maeterlinck gibi yazarları Türk edebiyatının onun vasıtası ile tanıdığı (EÜM 122), Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Yakup Kadri gibi büyük isimlerin Dergâh dergisinde adı duyulmamış edebiyatçılarla birlikte çalıştığı (EÜM 285), gençliğinde Yahya Kemal ile birlikte Nev-Yunani sanatının içinde buldukları (EÜM 355), Nurullah Ataç'la İsviçre'de tanıştığı (EÜM 419) ifade edilmiştir.

YG'de yazarın Nevsal-i milli adlı eseri ile Tanpınar'ın Ahmet Haşim'i, Yakup Kadri'yi tanıdığı, Süleyman Nazif'in bir yazısında Yahya Kemal'in adını ilk defa gördüğü, Ahmet Rasim'in eski İstanbul mahallesinin gecesini anlatan bir yazısını okuduğu ifade edilerek Yakup Kadri Karaosmanoğlu'na bir yerde atıf yapılmıştır (YG 347).

MS'de Türkçeyi en güzel kullanmak ve toplumu en iyi şekilde anlatmanın onun için en önemli ödül olduğu (MS 157), son dönemin en başarılı yazarları arasında bulunduğu (MS 163), Türk edebiyatındaki realizmin en güzel eserlerinden birinin Yaban romanı olduğu (MS 183), Türk hikâyeciliğinde Yakup Kadri, Halide Edip ve Abdülhak Şinasi ile yeniler arasında ufak ayrılıkların bulunduğu, eskilerin Batı'nın tesirinde kaldığı, yenilerinse bakış açılarının tam oturmadığı (MS 193), Refik Halit'in

Sürgün'ünün, Yakup Kadri'nin Yaban'ının, Panorama'sının, Halide Edip'in Sinekli Bakkal'ının, Hisar'ın Fahim Bey ve Biz'inin, Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nun, Reşat Nuri'nin Acımak'ının, Miskinler Tekkesi'nin yazıldığı bir edebiyatta roman sanatının var olduğu, teknik üzerine en çok düşünen kişi olan Yakup Kadri'nin romancıların en sanatkarı ve entelektüeli olduğu (MS 216) ifade edilmiştir.

Yasef (OATET 244) Nuh'un üç oğlundan biridir. Yahudi, Hıristiyan ve İslam geleneğine göre Nuh'un oğlu Ham'dan Hami, Sam'dan Sami ve Yafes'ten de Hint-Cermen ırkı oluşmuştur. Reşideddin'in Oğuzname'sine göre Yafes Türklerin atasıdır ve Olcay Han adı ile bilinmektedir (Hançerlioğlu, 2000, 548).

OATET'te Suavi'nin Türk makalesinde Türklerin Yasef'ten geldiğini iddia ettiği söylenerek Yasef'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 244).

Yaşar Kemal (EÜM 124) (Osmaniye, Adana 1922) Türk romancıdır. Adana Birinci İlkokulunun son sınıfından ayrılarak çeşitli işlerde çalışan, folklor derlemeleri yaparak Çukurova bölgesi ağıtlarını yayımlayan Yaşar Kemal 1951'de röportaj yazarı olarak Cumhuriyet'te çalışmaya başlamış, İnce Memed romanı ile adını duyurmuştur. Romanlarında Çukurova ve Toros köylerini, Adana, Kadirli çevresini, bölgedeki Türkmenlerin yaşayışını konu edinen Yaşar Kemal halk efsanelerinin konularını gerçekçi unsurlarla birleştirerek eserlerini oluşturmuştur (Tekin, 1999, 700, 701).

EÜM'de 1902'den sona yetişen yazarların memleket içinde seyahat etmedikleri, yetiştiği şehrin şartlarını aradıkları, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar'ı diğerlerinden ayıran şeyin bu olduğu söylenerek Yaşar Kemal'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 124).

Yezit II (OATET 8) (Şam 690/691- Şam 724) Dokuzuncu Emevi halifesidir. İyi bir eğitim gören Yezid b. Abdümelik dört yıllık iktidarı boyunca devleti yıkımın eşiğine getiren büyük isyanlardan kurtararak önemli başarılarla imzasını atmıştır. Ancak aynı zamanda idari bakımdan devleti oluşturan iki önemli grup olan Kaysî- Yemenî kabileler arasında Kaysîler lehine politika izleyerek diğerlerini mağdur etmekle nitelendirilmiştir. Ahlâkî bakımdan da

eğlenceye fazla düşkün yaşadığı, kararlarında bu yaşantısının etkili olduğu iddia edilmiş, İslâm'a uygun olmayan bir yapıya sahip olmakla eleştirilmiştir (Kılıç, 2010, 51- 69).

OATET'te edebiyatta Şehname'den önce de eski İran hükümdarlarının örnek alındığı, bu tesirin Taberi'nin naklettiği, II. Yezid'e atfedilen "*Ben Mervan'la Hüsrev'in oğluyum. Dedem Bizans Kayseridir, Türk hakani atamızdır.*" sözün yeni oluşmaya başlayan Türk-İslam medeniyetinin, birliğin etrafında teşekkül etmeye ve gerisini yenmeye çalışan bir cemiyet düzeninin programı gibi olduğu ifade edilerek bir yerde II. Yezit'e atıf yapılmıştır (OATET 8).

Yunus (Hz.) (EÜM 134) İbrani peygamberidir. Ninova halkını doğru yola sevk etmek için gönderilmiş ancak halk ona inanmadığı için bir gemi ile şehri terk etmek istemiştir. Gemi hareket etmediği için içeride bir suçlunun bulunduğu düşünülmüş, bunun üzerine çekilin kura sonucunda Hz. Yunus'un adı çıkınca denize atılmış, balık tarafından yenildiğinde Allah'tan şehri izinsiz terketmeyi düşündüğü için affını dilemiştir. Şehri geri dönen Peygamber'in söylediklerini halk kabul edilerek tövbe etmiştir (ML, 1969, 859).

EÜM'de balığın karnındaki hikâyesi bağlamında Yunus Peygamber'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 134).

Yunus Emre (BŞ 97-99; YK 32, 91; ED 45, 53, 94, 96, 114, 115, 214, 253, 261, 270, 282; OATET 18, 22, 32, 344; EÜM 106, 118, 133-137, 150, 307, 354, 380, 481, 496, 509; YG 36; MS 154, 169, 199, 219, 232, 237, 239) (1238-1320/ 1321) Türk edebiyatının önemli şairlerindedir. Yaşamı hakkında sınırlı bilgi bulunan Yunus Emre'nin medrese eğitimi gördüğü, Arapça ve Farsça öğrendiği, İran ve Yunan mitolojisi ile tasavvuf tarihi hakkında bilgi sahibi olduğu düşünülmektedir. Taptuk Emre'nin müridi olan Yunus onun düşüncelerini yaymak için bütün Anadolu'yu dolaşmış, daha sonra kendisi de şeyh olmuş, vahdet-i vücud öğretisine dayanan tasavvuf öğretisini benimsemiştir. Olağanüstü hoşgörü anlayışına sahip olan şair her şeyin üstünde gönül kırmama ilkesini tutmaktadır. Eserlerini Oğuz Türkçesinin en güzel haliyle oluşturmuş, şiirlerinde çoğunlukla hece ölçüsünü

kullanmayı tercih etmiştir. Bugün elimizde Risaletü'n-Nushiye ile Divan'ı bulunmaktadır (Tekin, 1999, 708).

BŞ'de insanı içinden gördüğü, dönemi içinde güçlü bir şair olmasına rağmen Mevlana kadar zengin bir şair olmadığı, ölüm düşüncesinin şiirlerinde oldukça çok yer aldığı fakat ona yenilmediği (BŞ 97- 99)

YK kitabında iki yerde Yunus Emre'ye atıfta bulunmaktadır. Bu iki atıfta da Türkçenin gelişme merhalesinin Yunus Emre ile başladığını söylemektedir (YK 32,91).

ED'de Yunus Emre'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 45, 53, 94, 96, 114, 115, 214, 253, 261, 270, 282). Bu atıflarda Yahya Kemal'in Türkiye'yi bir köke bağlamak istediği, Erenlerin Bağından'da Yunus Emre'yi, yani Şark tasavvufunu, Tevrat'ı ve eskileri okuduğu (ED 45), Yunus'tan Şeyh Galib'e kadar tüm şairlerin sadece devirlerinin dilini bildiği (ED 53), Yahya Kemal'in ölüm şiirlerinin bir kısmında âdeta Mevlana, Yunus Emre gibi olduğu (ED 94), halkın Yunus gibi sistemi olmayan mistikleri benimsediği (ED 96), Dante ve Yunus'un şiirlerinde dili kıvamına erdirdikleri, Yunus'un diline Garptan ve medeniyetten gelen şeylerin eklendiği (ED 114), Dante'nin, halkın dilini tanzim eden Yunus gibi antik kültür ve Latin dilinden halka indiği (ED 115), edebiyatımızın besleneceği damarların kesildiğini söyleyen Tanpınar Orhun Abideleri, Yunus Emre, Tanzimat, yeni harfin bizde devamı olmadığını ifade etmiştir (ED 214), Yakup Kadri'nin büyük Avrupa yazarlarıyla beraber Kısas-ı Enbiyâ'yı ve Yunus Emre'yi okuduğu ve hayran kaldığı (ED 253), halk edebiyatının bütün ruhuyla Yunus Emre'de toplandığını söyleyen Tanpınar bunun çok bir güzel bir araştırma mevzusu olacağını düşündüğü (ED 261), Yunus Emre ile Nedim arasında çok büyük bir toplum farkı bulunduğu (ED 270), Türk edebiyatında resim yapmaya ihtiyaç duyulmamasının sebebinin ustaca kelimelerle resim yapılmasından kaynaklanabileceği, bu konuda Yunus Emre'deki kabirlerin açılmasının, Askerî'deki Deccal tasvirinin ve Seyrani'nin özel yeri olduğu (ED 282) belirtilmiştir.

OATET'te Yunus Emre'den sonra Türkçenin en büyük şairinin Seyit Nesimi olduğu (OATET 18), şekil hâkimiyeti fazla olmayan, dilde yabancı tesirlerden nispeten uzak kalmış halk ve tekke şiirinin Yunus Emre gibi büyük bir örneğe sahip olmasına rağmen yine şekil hâkimiyetinden dolayı fazla bir şey yapamadığı (OATET 22), Mehmet Kaplan'ın Dede Korkut, Yunus Emre,

Türk destanları, Âşık Paşa üzerine yaptığı çalışmaların, Türk insanının XV. asra adar ancak değişen hayat şartlarına uyum sağlamaya çalıştığını gösterdiği (OATET 32), Namık Kemal'in, Şinasi'nin "İlahi" başlıklı şiirini Derviş Yunus şiiri zannettiği ve bundan sonra gazeteciliğe başladığı (OATET 344) söylenerek dört yerde Yunus Emre'ye atıf yapılmıştır.

EÜM'de 1913'te Fuat Köprülü'nün Yunus Emre üzerine yaptığı araştırmalarla Türkçülük cereyanını kuvvetlendirdiği (EÜM 106), Yunus Emre'den sonra Cahit Külebi'nin, Anadolu halk şiirinde gurbet hissini tazelemeye çalıştığı (EÜM 118), eskiden pek az şey bilinen Yunus Emre hakkında bugün Köprülü'nün çalışmalarından başlayarak bir kütüphane dolusu bilginin bulunduğu, Mevlana'nın arkasında onun son dalı olduğu bir hanedanlığın bulunduğu ancak Yunus Emre'de hanedanlığın kendisi ile başladığı, şiirde ne yapmak istediye onu yaptığı, her zaman tek başına olan Yunus Emre'nin eğer bir kalabalığa eklenmesi gerekirse bu kalabalığın yaptığı işi devam ettiren Baki, Nefi, Nedim, Fuzuli, Şeyh Galip, Haşim ve Yahya Kemal'den oluşacağı, her zaman tek başına olan Yunus Emre'nin eğer bir kalabalığa eklenmesi gerekirse bu kalabalığın yaptığı işi devam ettiren Baki, Nefi, Nedim, Fuzuli, Şeyh Galip, Haşim ve Yahya Kemal'den oluşacağı (EÜM 133- 137), altı yüz yıl öncesinden bugüne açılan kapı olan Yunus Emre istisna edildiğinde, Fuzuli ile eki şiirin sıkı nizamı ve ortak lügati içinde gerçekten çığı açmış olan Şeyhi, Necati Bey, Baki, Nedim, Şeyh Galip gibi isimlerin boy ölçüşebileceği (EÜM 150), Yahya Kemal'in Yunus Emre veya Mevlana cinsinden bir şair olmadığı, onun bir gruba dâhil edilemediği (EÜM 307), Türkçenin bütün macerasının Yunus ilahilerinin yanık ritmiyle Açık Deniz'in büyük orkestrası arasında geçtiği (EÜM 354), Ahmet Kutsi Tecer'in

*"Sinmiş ebediyet, o gölge, o tül
Yüzünün en ince çizgilerine
Müsterih asırlar geçsin ve örtül
Hülyandan bir lahza ayrılma gene."*

mısralarında teslimiyette Yunus Emre gibi bir dervişi birdenbire Homiros'un kahramanlarına benzeten ürpermenin bulunmadığı (EÜM 380), Pierre Loti'nin Yunus Emre gibi sürekli "Bir mübarek sefer olsa da gitsem" dediği (EÜM 481), Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı

karakterinin Racine trajedileri için “*Vakıa analoji ve parlak hayaller yok. Yunus ilahisi gibi sade söyler. Ama haka ki, güzel söyler. Mısralarını altın sikke gibi basar.*” dediği (EÜM 496), önünde Yunus Emre gibi bir örnek dururken Şeyhi'nin dilde şiirlerindeki gibi bir tasarrufa gitmesinin doğru olmadığı (EÜM 509) ifade edilerek Yunus Emre'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Türk deha ve dilinin değişik insanlarda farklı şekillerde yansıdığı ancak aynı zamanda Vani Efendi'den Zembilli Ali Efendi'ye, ilk İstanbul kadısı Hızır Bey'den, Bursalı İsmail Hakkı Bey'e, Aziz Mahmut Hüdaî'den Üftade'ye, Hacı Bayram'dan Yunus Emre'ye, Mevlana'ya aynı ocağın ateşi ile devam ettiği ifade edilerek Yunus Emre'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 36).

MS'de Akif'in mizacı gereği panteizm ve mistisizmden uzak olmasından dolayı, bir Yunus veya Nesimi gibi okuyucusunu insan gönlüne, onun iç âlemine götüremediği (MS 154), Türk edebiyatında öz şiirin Yunus Emre ile başladığı (MS 169), döneminde Türkçenin çiçek açtığı ancak (MS 199), Shakespeare'in ve Dickens'ın yaptığı gibi Nefi, Yunus Emre, İtri ve Dede Efendi sezgileriyle kendi milletinin karakterini buldukları (MS 219), Türk zevkinin yetiştirdiği en önemli insanlardan olduğu (MS 232, 237), Türk mısrasının sesinin verebildiği (MS 239) Yunus Emre'ye yedi yerde atıf yapılmıştır.

Yunus Kazım Köni (YK 33; EÜM 429- 432; MS 60- 62, 128) Türk şair ve yazardır. Tanpınar'ın üniversiteden arkadaşı olan Yunus Kazım Köni hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır. 1920'lerde İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümünde okuyan ve aynı zaman da Dergâh dergisinde yazılar yazıp felsefe ve psikoloji alanında çeviriler yapan Köni bir dönem İlköğretim Genel Müdürlüğünde de bulunmuştur (Gariper, 2011).

YK kitabında Tanpınar Dergâh dergisinin bir yazarı olması nedeniyle bir yerde Yunus Kazım'a atıfta bulunmaktadır (YK 33).

EÜM'de kendi köşesinde bir amatör çalışmasını tercih ettiği, pek çok eserin sahibi olan yazarın eserinde bazı yeniliklere fazla izin vermesine rağmen dilinin güzel olduğu, zaman zaman büyük üsluba ve geniş çizgiye ulaştığı ifade edilerek Yunus Kazım Köni'ye atıf yapılmıştır (EÜM 429- 432).

MS'de herkesi şaşırtan *Ufuk Çizgisi* alı şiir kitabındaki çalışmaların istikrar yokluğuna rağmen dokunulmamış lezzeti ve kendi tesadüfleri içinde ile yol alması nedeniyle kıymetli bir eser olduğu (MS 60- 62), Hasan Ali Yücel vefat ettiğinde, Yahya Kemal, Nurullah Ataç, Yunus Kazım Köni gibi dostlarını daha öncesinde kaybeden Tanpınar'ın o gün kendisini dar bir çemberin içinde hissettiği (MS 128) ifade edilerek Yunus Kazım Köni'ye pek çok yerde atıf yapılmıştır.

Yusuf Akçora (YK 60) (Simbirks/Kazan 1876- İstanbul 1935) Türk düşünür ve tarihçidir. Harbiye Mektebinde okuyan Yusuf Akçora 1897'de darbe girişimlerine katıldığı için tutuklanmış, İttihat ve Terakki'nin girişimleriyle Trablusgarp şehri içinde serbest gezme izni edinmiştir. Ancak kısa bir süre sonra Fransa'ya kaçarak Paris'teki Jön Türklere katılmış, burada Siyasal Bilgiler Yüsekokuluna devam etmiştir. Rusya'ya dönen Akçora Kazan'da öğretmenlik yapmış, çeşitli dergilerde Türkçülüğün önemini vurgulayan değerli yazılar yazmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a gelerek çeşitli okullarda öğretmenlik yapan, Darülfünunda ve Mülkiye Mektebinde siyasi tarih dersleri veren Akçora *Türk Yurdu ve Halka Doğru* gibi önemli yayın organlarının çıkarılmasına öncülük etmiştir. Cumhuriyet döneminde Kars milletvekilliği yapmış, 1931'de Türk Tarih Kurumunun kurucuları arasında yer almıştır (AB, 1993, 254).

YK kitabında bir yerde Yusuf Akçora'ya atıfta bulunmuştur. Balkan Harbi'nden sonra Türkçülük hareketinin hareketli bir süreç geçirdiğini söyleyen Tanpınar kendisinin bu telakkilere uzak yaşamasına rağmen çalışmalarının Yusuf Akçora tarafından iltifat gördüğünden bahsetmiş ve bu bağlamda tarihçiye atıfta bulunmuştur (YK 60).

Yusuf Halis Efendi (OATET 71) (İstanbul 1805- İstanbul 1882) Akka'da Osmanlı'ya isyan eden Tahir Ömer ailesindedir. 1815'te Divanı Hümayun Kalemine giren Halis Efendi, daha sonra Babıali Tercüme Odasında çalışmış, 1833'te Mehmet Namık Paşa'nın Londra Sefaretinde başkâtiplik yapmış, 1836'da haccân, 1837'de ise hamise rütbelerini almıştır. Babıali Tercüme Odasında Arapça mütercimliğine atanan Hali Efendi'nin yardımıyla, bu sırada aynı yerde Arapça mütercimliği yapan Münif Paşa

Fransızca öğrenmiştir. 1856'da oluşturulan Telgraf Komisyonu'nda azalık, 1861'de mütercim-i sânilik yapmıştır. Kıyâfetnâme-i Cedid, Miftah-ı Lisan, Sulhnâme-i Halis adlı eserleri bulunmaktadır (ML, 1969, 554; Balcı, 2013, 40).

OATET'te İngiliz sefaret tercümanına "hukuk-i âmme ve düvelden" söz ederken uzaktan da olsa yeni bir dünyanın penceresinden bakarak konuştuğu ifade edilerek bir yerde Halis Efendi'ye atıf yapılmıştır (OATET 71).

Yusuf İzzettin Efendi (OATET 332, 360) (İstanbul 1857- İstanbul 1916) Sultan Abdülaziz'in oğludur. V. Mehmet tahta çıktığında veliaht olmuş ancak babasının intihar etmesinden dolayı kendisinin de intihar ederek öleceği ve tahta çıkamayacağı düşüncesine kapılmış, bu nedenle ruhi bunalım geçirerek intihar etmiştir (ML, 1969, 862).

OATET'te Abdülmecit'in kendisini kıskandığını, çocuğunun olmasını istemediğini, Yusuf İzzettin Paşa'nın padişahı gizli olarak Eyüp'te doğduğunu söyleyen Abdülaziz'i, Ziya Paşa'nın bizzat kendisinin duyduğu (OATET 332), karısı tarafından Yusuf İzzettin Efendi dairesine mensup olan üvey dayı Mahir Bey'in Namık Kemal'e zor zamanlarında yardım ettiği (OATET 360) ifade edilerek Yusuf İzzettin Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Yusuf Kamil Paşa (ED 22, 175, 278; OATET 142, 150, 163, 184, 185, 219, 264, 285, 287, 306, 327, 438, 608; EÜM 218, 222, 332, 395, 401; NK 7) (Arapkir 1806- İstanbul 1876) Türk devlet adamı ve yazar. İstanbul'da eğitim almış, Mısır'a giderek Mehmet ali Paşa'nın hizmetine girmiş, onun kızı Zeynep Hanım ile evlenmiş, Abdülmecit ve Abdülaziz döneminde vezir, sadrazam ve Şurayı Devlet reisi olmuştur. Fenelon'un Telemaque adlı eserini Terceme-i Telemak ismiyle tercüme ederek Batı'dan yapılan ilk roman çevirisini yapan yazar olarak tanınmıştır (Tekin, 1999, 710).

ED'de Türk edebiyatının Yusuf Kamil Paşa'nın Télémaque ile temas ettiği, onun üslubunun mitolojik tarafının okuyucunun realite ile temasını etkilediği (ED 22), onun sırasını bekleyerek sadrazam olduğu, Ziya Paşa'nın ise bunu yapmadığı (ED 175), İbrahim Necmi Bey'in babasının Telemak'ı

Yusuf Kamil Paşa'nın dostu olan Şinasi'nin tercüme ettiğini düşündüğü (ED 278) söylenilerek Yusuf Kamil Paşa'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Suphi Bey'in konağını ilim ve sanat adamlarına açtığı, Yusuf Kamil Paşa'nın oğlu olduğu, Doğu ve Batı'yı tanıdığı iddia edildiği, "meskûkât" ilminde büyük başarı gösterdiği (OATET 142), Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'unun taşıdığı ahlaki değerlerle uzun zaman Namık Kemal-Hamit nesline tesir ettiği (OATET 150), Hüseyin Avni Paşa'nın sadrazamlığı döneminde hastalık nedeniyle Mısır'a giden Yusuf Kamil Paşa'nın yerine Ahmet Cevdet Paşa'nın şura-yı devlet mülkiye başkanlığına tayin edildiği (OATET 163), Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Şinasi'yi Yusuf Kamil Paşa'nın koruduğu, Ebüzziya'nın Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Yusuf Kamil Paşa tarafından himaye edildiğini söylediği, Gibb'in de bu bilgiyi doğruladığı, Şinasi'nin 1273 kasidesinde Ali Paşa ve Fuat Paşa'yı eleştirdiği ancak Reşit Paşa'nın ölümünden sonra Yusuf Kamil Paşa'nın vasıtasıyla onlarla arasını düzelttiği (OATET 184), Yusuf Kamil Paşa'nın "Telemak" tercümesi gibi çalışmalarla Batı türlerinin bilinçli olarak Osmanlı'ya getirilmeye çalışıldığı (OATET 185, 608), Vali Said Paşa'ya ek olarak verilen borçlanma hakkına başta itiraz eden Ali Paşa'nın daha sonradan kabul ettiği, padişahın bu hizmet karşılığında, Ali Paşa'ya ve onu yönlendiren Yusuf Kamil Paşa'ya ikişer bin kese altın verdiği, bu dönemde bu tarz olayların sıkça yaşandığı (OATET 219, 306), Türk edebiyatında Yusuf Kamil Paşa ile başlayan tercüme çalışmaları sayesinde Lesage, Hugo, Dumas Pere, Anne Radcliffe ve Daniel Defoe'nun birkaç önemli eseri Türkçeye kazandırıldığı (OATET 285, 287), Ziya Paşa'da Zafername'de Yusuf Kamil Paşa gibi devrin önemli kişilerini eleştirdiği (OATET 327), Fenelon'dan yaptığı Telemak tercümesinde Yusuf Kamil Paşa'nın eski nesir uğruna kayıp ettiği periodlu ve ritmik klasik cümleyi Namık Kemal'in edebiyata geri getirdiği (OATET 438) ifade edilerek Yusuf Kamil Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in Yusuf Kamil Paşa'nın konağında devrin devlet adamları ile birlikte hiç istemeyerek de olsa oturduğu (EÜM 218), Genç Osmanlılar Cemiyetine girdikten sonra siyasi fikirlerinde bir kesinlik oluşan, meşrutiyet ve hürriyet taraftarı olan Namık Kemal'in Yusuf Paşa'nın oğlu Nuri Bey gibi aynı ideali taşıyan arkadaşları ile birlikte bütün ömrü boyunca sürecek bir mücadeleye girdiği (EÜM 222), Yusuf Kamil Paşa

döneminde, Zeynep Hanım konağına Namık Kemal'in gidip geldiği, Yahya Kemal'in de burada ders verdiği (EÜM 332), Yusuf Kamil Paşa'nın akrabası olması nedeni ile İbnülemin Mahmut Kemal'in devrinin siyasi olaylarına biraz geriden ancak her şeyi gayet iyi görebilecek bir noktadan izlediği (EÜM 395, 401), ifade edilerek Yusuf Kamil Paşa'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

NK'de Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr'ı bırakarak Avrupa'ya gittiği dönemde Namık Kemal'in Yusuf Kamil ve Fuat Paşa ile tanıştığı, Yusuf Kamil Paşa'nın oğlu Nuri ile beraber aynı ideali taşıdığı ifade edilerek Yusuf Kamil Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (TF 7).

Yusuf Paşa (Koca) (OATET 53, 58) (?- İstanbul 1800) Türk devlet adamıdır. I. Abdülhamit döneminde sadrazamlık, III. Selim döneminde Sivas valiliği, Vidin seraskerliği, Bosna valiliği gibi görevlerde bulunan Koca Yusuf Paşa İstanbul'a Avrupa milletlerinin harp usullerini bilen öğretmenler getirtmiştir (ML, 1969, 863).

OATET'te ordu Silistre'de iken Yusuf Paşa'ya gönderilen bir emirle "nizam-ı devlete dair, herkesin mütâleatını" bir tasarı şeklinde kaleme almasının istenildiği (OATET 53), Paşa'nın zorunluluklardan dolayı yüzünü Batı'ya dönmüş devlet adamlarından olduğu (OATET 58) söylenilerek Koca Yusuf Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Yusuf Ziya Ortaç (EÜM 111) (İstanbul 1895- İstanbul 1967) Gazeteci, şair ve yazardır. Vefa Lisesini bitiren Ortaç Darülfünun Edebiyat Fakültesinde sınava girerek öğretmenlik diploması almış ve çeşitli okullarda edebiyat öğretmenliği yapmaya başlamış, daha sonra İstanbul Belediyesi Sular İdaresinde çalışmış, 1946 seçimlerinde CHP Ordu milletvekili seçilmiştir. Orhan Seyfi ile birlikte önce Akbaba dergisinin yayınlayarak mizah dergiciliğinin temel taşlarından birini atmış, daha sonra çıkardıkları Çınaraltı dergisinde ise uzun süre yazı ve şiirlerini yayınlamıştır. Beş Hececilerden biri olan şair sade, güzel ve zarif bir İstanbul Türkçesiyle şiirler yazmış, tiyatrodaki Binnaz adlı piyesi gibi çok beğenilen eserler ortaya koymuştur ancak daha sonraki yıllarda mizaha yönelmiş olduğundan güçlü eserler ortaya koyamamıştır. Şiirlerinde tabiat, kadın, romantik tarih anlayışı ve bohem

hayatı etkili bir şekilde kullanan şairde Ziya Gökalp ve Yahya Kemal'in tesirinin görmek mümkündür (Önal, 1986, 7- 27).

EÜM'de ilk oluşumunun Türk Ocağı etrafında şekillendiği ve çoğu aruz vezniyle şekillendiği içerisinde Ortaç'ın da bulunduğu ilk hececiler grubunun ilerleyen dönemlerde tamamen heceyi tercih ettikleri söylenerek Yusuf Ziya Ortaç'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 111).

Zaharya Efendi (OATET 61) (?- 1740) Rum asıllı Türk bestecidir. Ticaretle uğraşan Zaharya Efendi hayatının sonlarına doğru Müslüman olmuş ve Mir Cemil adını almıştır. Yüz kadar beste ve semaisi bulunmaktadır (ML, 1969, 894).

OATET'te Türk musikisinin Zaharya ile Dede Efendi arasındaki oluşumunu Yenikapı Mevlevihanesinde yaptığı söylenilerek Zaharya Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 61).

Zarifi (OATET 427) Sarraf.

OATET'te hür doğan inanların eşit olarak doğmadıklarını, Abdülhamit'e verdiği bir yazısında ifade eden Namık Kemal'in aksi takdirde İstanbul'da çok tanınmış bir deli olan Çıplak Mustafa'nın zekada Said Paşa'ya ile servette sarraf Zarifi'ye denk gelmesi gerektiğini söylediği belirtilerek Zarifi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 427).

Zati (OATET 20, 339; EÜM 143, 154) (Balıkesir 876- İstanbul ?) Divan edebiyatının önemli şairlerindedir. Düzenli bir öğrenim hayatı görmeyen şair İstanbul'da Bayezid Cami avlusunda açtığı remilci dükkânı şairlerin toplanma yeri olmuş, Baki, Yahya Bey ve Fazli gibi devrinin genç sairlerine burada hocalık etmiştir uğrak yeri olmuş. Sultan II. Bayezid başta olmak üzere, devrin ileri gelenlerinden iltifat görmüştür (Şentürk ve Kartal, 2004, 266, 267).

OATET'te Nedim'in,

“Böyle bî-hâlet değildi gördüğüm sahrâ-yı aşk

Anda mecnûn bîdler dîvâne cûlar var idî”

beyti bulunana gazelinin redifiyle Zati'ye kadar çıkan bir gelenekten henüz kurtulmuş, şahsi bir ürün olduğu (OATET 20), Ziya Paşa'nın Harabat

mukaddimesinde yaptığı edebiyat tarihi tasnifinde Ahmet Paşa, Necati ve Zati'nin Türkçenin esasını kurduğunu belirttiği (OATET 339) söylenerek Zati'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de İran şiiri ile Türk şiirinin XV. asırdan itibaren yarışmaya başladığı, bu nedenle her büyük şairde Türk şiirinin yeni bir aşama kaydettiği, bu aşamaların Şeyhi'de ve Ahmet Paşa'da olduğu gibi sadece içerikte kalmadığı, zamanla Zati, Necati Bey, Yahya Bey, Hayali Bey ve Usuli gibi şairlerde divan edebiyatının asıl güzelliğinin yakalamaya başladığı ifade edilerek Zati'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 143, 154).

Zekai (BŞ 211; YK 19) Tanpınar'ın İstanbul Üniversitesi'ndeki sınıf arkadaşı ve Bursa Askeri Lisesi edebiyat öğretmenidir.

BŞ'de Tanpınar ve Mustafa Nihat, Yunus Kazım Köni gibi arkadaşları ile birlikte İkbâl kahvehanesinde buluşması bağlamında Zekai'ye bir yerde atıf yapılmıştır (BŞ 211).

YK'de Tanpınar'ın İstanbul Üniversitesi'nden arkadaşı olan Zekai Bey'in Yahya Kemal ders anlatırken elinde kâğıt kalem yüzünde büyük bir şaşkınlıkla nereden başlayacağını bilemeden beklemediği, Yahya Kemal'in ölümüne Tanpınar kadar üzüldüğü söylenerek Zekai'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YK 19).

Zeki Faik İzer (MS 253- 258) (İstanbul 1905- İstanbul 1988) Ressamdır. Güzel Sanatlar Akademisini bitirerek İbrahim Çallı, Paris'te Lhote ve Friesz'in atölyelerinde çalışan İzer D Grubunun kurucularındandır. Bir dönem empresyonist çizgide eserler vermiş, daha sonra özellikle Venedik resim okulunun klasik resminden etkilenmiş, kaynağı ışık- gölgeye dayanan bir renk anlayışı içinde çalışmıştır. Üniversitede öğretim üyeliği de yapan İzer Türk resminde modernleşme süresini başlatan isimlerden olmuş, eserlerinde farklı açılardan İstanbul'u ele almış, İstanbul'un tarihi değerlerinde yola çıkarak geleneğe dayalı modern bir resim ortaya koymaya çalışmıştır (DBİA, 1993- 1995, 311, 312).

MS'de Türk resminin en önemli ustalarından olduğu, Doğu ile Batı arasındaki uyumu yakalayarak sanatı ile hayatı arasında mükemmel bir uyum kurduğu, okul sıralarında da başarılarının takdir edildiği, Paris'teki eğitimini

tamamlandıktan sonra İstanbul'a döndüğünde zengin bir araştırma devresine girdiği, bu devreden sonra paletini Türk kültürünün renkleri ile doldurduğu ve kendi estetiğinin sırlarına eriştiği ancak her zaman araştırmaya da devam ettiği ifade edilerek Zeki Faik İzer'e atıf yapılmıştır (MS 253- 258).

Zeki Kocamemi (MS 253) (İstanbul 1902- İstanbul 1959) Ressam. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisini bitirerek Almanya'ya giden Kocamemi çeşitli illerde öğretmenlik ve marangozluk yaptıktan sonra Akademiye girmiş, Müstakil Ressamlar Birliğinin üyesi olmuştur. Renkten çok çizgiye, hacim kaygısına önem veren inşacı bir anlayışı benimseyen ressam modern resmin temsilcilerindendir (ML, 1969, 372).

MS'de bugünün usta ressamlarından biri olması bağlamında Zeki Kocamemi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 253).

Zeus (ED 228; EÜM 315¹⁰) Yunan mitolojisinin en büyük tanrısıdır. Rivayete göre Zeus'un insanlıktan çekip aldığı ateşi Prometheus ondan çalmış ancak bunun sonucunda o, her gün bir akbabanın gelerek ciğerini yemesi ile cezalandırılmıştır (Gündüz, 1998, 312).

ED'de aydınlığı çaldığı için Promete'yi kayaya bağlayan Zeus'u bir yerde atıf yapılmıştır (ED 228).

EÜM'de Yahya Kemal'in şiir yazması, Zevs'in mukaddes kartalının kanat çarpmasına benzetilerek Zevs'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 315).

Zeynep Hanım (OATET 221) Mustafa Fazıl Paşa'nın Üsküdar Yakacık'taki oturan halasıdır.

Ebüzziya'nın ve Şefika Hanım'ın verdiği bilgilere göre Mustafa Fazıl Paşa'nın Yakacık'taki halası Zeynep Hanım'ın, Mehmet Bey'in babasının köşkünde ikamet ettikleri sırada Namık Kemal, Nuri, Ayetullah, Reşat Bey, Ağâh Efendi, Pazarköylü Ahmet Ağa ve diğerlerinin birleşerek Yeni Osmanlılar Cemiyetini kurdukları söylenerek Zeynep Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 221).

¹⁰ Kaynaklarda Zevs adı geçmemektedir. EÜM'de yapılan atıftan hareketle Zevs'in Zeus olduğu ifade edilebilir. Zeus kimi zaman kartal şekline girer kimi zaman savaş zamanında kartalının getirdiği şimşekleri kullanır (Grimal, 1997, 210, 213, 632).

Zeynep Hanım (YK 168) Satvet Lütfü'nün eşidir.

YK kitabında Yahya Kemal'in son anlarında eşi ile birlikte olmaları sebebiyle Zeynep Hanım'a bir yerde atıfta bulunmaktadır (YK 168).

Zeynep Hanım (EÜM 332) Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın kızı ve Abdülaziz devri sadrazamlarından Yusuf Kâmil Paşa'nın eşidir.

EÜM'de Yusuf Kamil Paşa döneminde, Zeynep Hanım konağına Namık Kemal'in gidip geldiği, Yahya Kemal'in de burada ders verdiği söylenilerek Zeynep Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 332).

Zihni (Bayburtlu) (ED 93; OATET 102, 103, 104, 106) (Bayburt 1800- Holansa 1859) Şairdir. Erzurum ve Trabzon medreselerinde eğitim gören Zihni devlet büyüklerine çeşitli kasideler sunmuş, 1844'te Reşit Paşa'nın divan kâtibi olarak Akka'ya gitmiş, devletin çeşitli memurluklarında bulunmuştur. Bayuburtlu Zihni hem divan edebiyatı hem de âşık tarzı halk edebiyatı tarzında şiirler yazmıştır (Tekin, 1999, 100).

ED'de Yahya Kemal'in büyük kültür manzumesi ve Şarkın yıkılışı olan İthaf şiirindeki yıkılmış diyarların Rıza Tevfik'te ve Zihnî'nin bir koşmasında da olduğu söylenilerek Zihnî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 93).

OATET'te Emrah, Zihni, Dertli gibi şairlerin daha ziyade Rıza Tevfik ile başlayan hece kolunu etkiledikleri (OATET 102), taşrada devrinin edebi çevrelerinden uzakta yetişen Zihnî'nin muntazam klasik bir tahsil gördüğü, aruza hâkim olduğu kadar heceyi de iyi kullanabildiği, duyuş tarzının yenileşmesine neden olan Akif Paşa'yı anımsattığı ancak onun "pseudo-classique" bir içerik ve unsurlardan hareket ettiği, buna rağmen bazı manzumelerinde eriştiği şekil mükemmelliği ile koşma tarzını adeta değiştirdiği (OATET 103), onun sanatının kültürden hareket eden, ferdi hayatı ve arızalarını onun sayesinde masallaştırmaya ya da eski masalların arasında bize onu vermeye çalışan usta, bilgiç bir sanat olduğu, gerek İstanbul'da gerek Anadolu'da çok gezerek hakkında pek çok rivayet bırakan, çağdaşları gibi II. Mahmut'un yeniliklerini öven, resmi görevlere gelen Dertli'nin Zihnî gibi bir kültürün değerlerini yerinden sarsacak kadar güçlü olmadığı (OATET 104), Seyrani'de Zihni ya da Dertli'deki şekil ustalığının

bulunmadığı, ondaki isyan hissini zaman zaman daha geniş ve kuvvetli hayallerde ifadesini bulduğu (OATET 106) belirtilerek Bayburtlu Zihni'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Ziver Paşazade Memduh (ED 144) Kaynaklarda bu isimle geçen bir kişi bulunamamıştır.

ED'de Hamit'in İçli Kız'ı basıldığı dönemde Kalemde arkadaşları olan Ziver Paşazâde Memduh'un Bernardin de Saint Pierre'in Hintli Kulübesi'ni Fransızca'dan çevirdiği, bu eserin ve Hint tarihi adı çevirinin Tarhan'ı etkilemiş olabileceği söylenerek Ziver Paşazâde Memduh'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 144).

Ziya Gökalp (YK 23, 30, 41, 59, 60, 61, 81, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 97, 101, 102, 106, 110, 111; ED 75, 208, 222, 260, 261, 263, 268, 286, 287, 288, 289, 290; EÜM 101, 106, 107-109, 120, 210, 403; YG 320; MS 71, 134, 136, 143) (Diyarbakır 1876- İstanbul 1924) Türk yazar ve sosyologdur. Mektebi İdadi-i Mülkiyeyi bitirmiş, Arapça, Farsça ve Fransızca'yı öğrenmiş, ilmi kelimeler ve tasavvuf konularında çalışmalarda bulunmuştur. 1908'den sonra İttihat ve Terakki'nin Diyarbakır şubelerini kurmuş, Ömer Seyfettin ve Ali Canip'in çıkardıkları Genç Kalemler dergisine şiirler ve makaleler yazmış, İstanbul Darülfünun'a ilmi içtihat müderrisi olmuştur. Yeni Mecmua'yı çıkartarak Türkçülük akımını yaymaya çalışan Ziya Gökalp Durkheim'in toplumsal idealizm görüşünü benimsemiştir (Tekin, 1999, 712).

YK kitabında on dokuz sayfada Ziya Gökalp'a atıfta bulunmaktadır. Bu atıflarda Tanpınar Türkçülük ve Turancılık hareketini Genç Kalemlerin başlangıcı, Edebiyat-ı Cedide ve Fecr-i Ati'nin daha sade bir dille devamı olarak düşünmekte, Ziya Gökalp'ın bu harekete katılmasıyla birlikte Türkçülüğün Osmanlı terkiibine karşı yöneltilmiş siyasi ve içtimai bir akım haline geldiğini söylemektedir. Bu hareket birlikte her alanda bir kaynaklar meselesi başlamıştır. İttihat ve Terakki üyesi olan Ziya Gökalp cemiyet hayatını yeni değerler etrafında tanzime çalışan, laisizme ve modern devlet anlayışına bağlı olan siyasi bir şahsiyettir. Türkçülük ve Turancılık fikri onun için önemlidir, uzak bir ideal olarak kalsa da hiç olmazsa Oğuz Beyleri için Turan fikrinden asla vazgeçmez. Dil konusunda II. Mahmut devrinden beri

devam eden ayıklama hareketinin yapılmasını istemektedir. Sadece ıstılahlar (terimler) konusunda felsefe terimlerinin din lisanından (Arapça) gelmesinde ısrar etmektedir. Edebiyat meselesinde ise destanlar ve masallardan çıkarılacak bir Türk romanı peşinde olan romantiktir. Tanpınar milli tarih ve milli hayata ilk defa ilmin ışığını tutan (Durkheim sosyolojisi) ve bize realite fikrini getiren Ziya Gökalp'ın uygulamada nazarı ve kitabı kaldığını söylemektedir. Tarihinde pek çok önemli olay yaşıyan bir millet için kesin hükümler vermesini ise tam teşekküllü bir tarihçi olmaktan ziyade kendi sentezini arayan bir filozof olmasına bağlamaktadır (YK 90-102). Ayrıca kitapta Gökalp'ın Yahya Kemal ile olan ilişkisinden ve ayrıldığı yönlerden (YK 41, 59, 60), genç yazarlar arasında Tanpınar'ı beğenişinden (YK 61) de bahsedilmektedir.

ED'de Ziya Gökalp'a pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 75, 208, 222, 260, 261, 263, 268, 286, 287, 288, 289, 290). Bu atıflarda Meşrutiyet'le birlikte ferdi meselelerin edebiyattan uzaklaştığı, Yahya Kemal ve Ziya Gökalp'ta da olmadığı (ED 75), 1920'den sonra aruzun sadece Yahya Kemal'de kaldığı, yerine gelen hecenin Mehmet Emin Yurdakul, Ziya Gökalp ile Tanpınar, Dıranas olmak üzere üç merhale geçirdiği (ED 208), Ziya Gökalp'ın Fecr-i Ati döneminde Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılık ideolojilerinin varlığından söz ettiği (ED 222), Ziya Gökalp'ın gayretiyle Refik Halit'in Yeni Mecmua'da yazmak üzere affedilmesi (ED 260), Refik Halit'in mizah yazarı olarak tanınırken mer Seyfettin'in Ziya Gökalp'ın tesiriyle Türkçülük fikrini ilk benimseyenlerden, İttihat ve Terakki'nin ilk savunucularından olduğu, Ziya Gökalp'ın ve Yakup Kadri'nin tesiriyle halka yönelerek Yeni Mecmua'dan yararlandığı (ED 261), ihtiyat sahibi olarak askere alınan Ahmet Haşim'in Ziya Gökalp'ın yardımıyla iaşeye geçtiği (ED 263), Ziya Gökalp'ın 1912- 1913 yıllarında İstanbul'un en şuurlu insanı, İttihat ve Terakki'nin entelektüel tarafı olduğu ve kendi kendine okuyarak Durkheim'ı yakaladığı (ED 268), "*Bizim hakiki şairlerimiz kimlerdir? Karacaoğlanlar mı, kayabaşıları mı?*" dediği (ED 286), Diyorlarki'de "*Ziya Gökalp'e göre edebiyatımız klasik değil, sadece taklidı bir edebiyattır. Ona göre halktan gelen her şey romantiktir. İşlemekle klasik olur.*" yazdığı, onun unuttuğu şeyin işlenmiş mısra ve dilin eski edebiyatta ve aruzda bulunduğu (ED 287), "kavmı edebiyat"a örnek olarak verdiği İlyada ve Odysseia'nın çok

yüksek bir kültür ürünü olduğu, bu nedenle halk edebiyatıyla yüksek edebiyatının iç içe olduğu kavmi edebiyata giremeyeceği (ED 288), onun Rönesans'ta ve Yunan'da intizam, nihayete ermiş, akıl, vuzuhu gördüğü, ayrıca bunları klasiğin özellikleri olarak gördüğü, ona göre sanatın muhteva ve ruh diye tercüme edildiği, "Eski Yunan sanatı halk sanatından doğduğu için romantiktir, fakat bu sanatın doğurduğu beynelmilel şekiller klasiktir" dediği, bütün halk edebiyatını romantik olarak vasıflandırdığı (ED 289), halkı ön plana çekmek için bir şeyler söylediği, bir tek mitoloji hatasının bulunduğu (ED 290) belirtilmiştir.

EÜM'de Türkçüğün Esasları adlı kitabında, Cumhuriyet'in ilanından sonra Medeniyetçilik, İslamcılık ve Türkçülük akımlarının gerçekleştiğini söylediği (EÜM 101), dildeki sadelik hareketlerinin Ziya Gökalp'ın Genç Kalemler dergisine girmesi ile arttığı (EÜM 106), bu dönemde dille ilgili en açık tekliflerinin Ziya Gökalp ve Yahya Kemal'den geldiği, Baytar Mektebinden mezun olan Ziya Gökalp'ın fikri hayatının dini bir buhranla başladığı, bu durumdan ise Bergson'un eseriyle kurtulduğu, asıl şahsiyetinin ise Durkheim'ın eserleriyle şekillendiği, 1904'te katıldığı Genç Kalemler dergisinden sonra Türkçülük hareketinin şefi olduğu, daha sonra da İttihat ve Terakki fırkasının fikri lideri olma yolunda ilerlediği, Yeni Mecmua'da makalelerini yayınladığı, Osmanlıcığa verilen önemi kabul etmediği, Türkçülüğü ve sade dille yazmayı Türk tarihinin gelişim sürecinin doğal bir sonucu olduğu (EÜM 107- 109), Ömer Seyfettin'in Ziya Gökalp'ın çıkardığı Yeni Mecmua'da Türkçülük ve dille ilgili yazılar yayınladığı (EÜM 120), Lehçe-i Osmanî adlı eseri nedeniyle Ziya Gökalp'ın Ahmet Vefik Paşa'yı Türkçülük akımının müjdeleyicisi olarak kabul ettiği (EÜM 210), Ziya Gökalp rönesansının yarattığı içe dönüş atmosferinde eski kültürü gerçekten bilen kişilerin aniden değer kazandığı (EÜM 403) ifade edilerek Ziya Gökalp'a sekiz yerde atıf yapılmıştır.

YG'de Yahya Kemal'de "mazi hasreti" bulunmasının Süleyman Nazif ve Ziya Gökalp'tan gelen yanlış bir bilgi olduğu, aksine onda yarına dair hasretin bulunduğu ifade edilerek Ziya Gökalp'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 320).

MS'de Türk toplumundaki sorunun neşesizlik, somurtkanlık ve teokratik devlet sisteminden ileri gelen bir hayat küskünlüğü olduğunu

belirttiği (MS 71), I. Dünya Savaşı sırasında Ziya Gökalp gibi eskilerin tabiriyle “bahs ve cedel”i seven kişilerin arttığı, Ziya Gökalp’ın Edebiyat Fakültesindeki toplantılara katılmasıyla birlikte buradaki felsefi merak ve konuşmaların arttığı (MS 134), bir milletin felsefe dilinin din kitabının dilinden gelmesi gerektiğini söylediği, şiirle uğraştığı için kelime buluşlarında arkadaşlarından daha talihli olduğu (MS 136), Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birinde, Ahmet Haşim nesline mensup ya da onun tesiri altında olanlar arasında Gökalp’ın gösterilmesine hayret edildiği (MS 143) ifade edilerek Ziya Gökalp’a dört yerde atıf yapılmıştır.

Ziya Osman Saba (EÜM 118, 445) (İstanbul 1910- İstanbul 1957) Türk şair ve yazar. Galatasaray Lisesini bitiren Saba burada tanıştığı Yaşar Nabi vasıtasıyla Yedi Meşale gurubuna katılmıştır. 1928’de yayınlanan Yedi Meşale adlı ortak kitaptaki şiirlerinde özellikle Fransız sembolistlerinin etkisinde kalmıştır. Konularını ev ve aile ilişkilerinden seçen şair sade ve konuşulan dille şiirlerini yazmıştır. Ölüm onun şiirleriyle birlikte korkulan bir şey olmaktan çıkmıştır. Ayrıca yazarın anılarından yola çıkarak yazdığı on beş hikâyesi bulunmaktadır (Miyasoğlu, 1987, 1- 11).

EÜM’de II. Dünya Savaşı yıllarında tanınan ancak sağlam bir şiir geleneği bırakmayan şairlerden olduğu (EÜM 118), ona gönderdiği mektuplardan, Cahit Sıtkı’nın büyük bir dost olduğu ve edebiyatı çok ciddiye aldığı anlaşıldığı (EÜM 445) söylenerek Ziya Osman Saba’ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Ziya Paşa (YK 69; ED 39, 56, 74, 107, 112, 116, 127, 153- 175, 177, 178, 179, 180, 182, 184, 185, 209, 287; OATET 92, 100, 107, 141, 143, 153, 162, 174, 179, 215, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 237, 240, 250, 251, 253, 254, 262, 268, 271, 272, 275, 296, 299, 301- 341, 343, 350, 363, 364, 365, 376, 406, 419, 422, 423, 425, 426, 430, 431, 432, 435, 437, 476, 509, 511, 524, 527, 531, 557, 558, 562, 565, 594, 595, 598, 599, 610; EÜM 63, 104, 194, 203, 223, 224, 228, 229, 231, 240, 245, 248, 250, 251; YG 44; NK 8, 9, 16) (İstanbul 1829-Adana 1880) Türk şair, devlet adamıdır. Süleymaniye’deki Mektebi Ulum-i Edebiyeyi bitirmiş ve Fransızca’yı öğrenmiş olan Ziya Paşa Yeni Osmanlı Cemiyeti’ne girmiş, 1867’de Namık

Kemal ile Paris'e kaçıdır. Paris'te Namık Kemal'le Hürriyet gazetesinde çalışmıştır. Abdülaziz'in tahtan indirilmesinin ardından Maarif müsteşarı olmuş, Suriye, Konya ve Adana'da valilik yapmıştır. Şiirlerinde divan edebiyatı kurallarına bağılı kalan Ziya Paşa'nın önemli divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini bir araya getirdiğı üç ciltlik Harabat'ı, toplumsal inanç, günlük hayat ve sorunlarla ilgili Terki-i bent ve Terci-i bent'i, Ali Paşa'yı ağır bir dille eleştirdiğı Zafarname'si, yine Ali Paşa ile ilgili Rüya, Veraset Mektupları ve son olarak ölümünden sonra yayınlanan Eş'ar-ı Ziya ve Külliyyat-ı Ziya Paşa adlı şiir kitapları bulunmaktadır (Tekin, 1999, 715).

YK kitabında bir yerde Ziya Paşa'ya atıfta bulunmaktadır. Bu atıfta, Tanzimat'tan sonraki edebiyatımızda dil, düşünce ve hassasiyetlerde değışiklikler olduğunu söyleyen Ahmet Hamdi Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in bu yenilikleri eskinin içine yeniye koyarak yaptığını söylemektedir (YK 69).

ED'de Ziya Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (ED 39, 56, 74, 107, 112, 116, 127, 153- 175, 177, 178, 179, 180, 182, 184, 185, 209, 287). Bu atıflarda Mehmet Ayetullah Efendi'nin Ziya Paşa tarzında terki-i bendinin bulunduğu (ED 39), Hamit'in Ziya Paşa'dan çok etkilendiğı (ED 56), insanın ferdi talihi üzerinde Ziya Paşa'nın bile durmadığı (ED 74), Tanzimat edebiyatının doğduğu 1871- 1877 arasında Ziya Paşa'nın bir kısım eserlerini, Namık Kemal'in roman ve tiyatrodaki büyük eserlerini, Recaizade'nin şiirlerini ve Talim-i Edebiyat'ını, Hamit'in dört piyesini ve Belde adlı şiir kitabını çıkardığı, ilk Tanzimat neslinin Reşit Paşa'nın nesli olduğu, bunun en doğru tarih tasnifi olacağı ancak Vaka-i Hayriye'ye göre ise ilk neslin Şinasi ve Ziya Paşa'nın nesli olduğu (ED 107), Hamit'teki inkıraz korkusunun Ziya Paşa'nın insanların ibret alması için çevirdiğı "Endülüs Tarihi" eserinden sonra başladığı (ED 112), eski zevkin adamı olan Ziya Paşa'nın gözüne sürekli eskilerin görüldüğü (ED 116), Hamit'in Hacle ve Ölü'de Ziya Paşa ile at koşturduğunun görüldüğü (ED 127), Ziya Paşa'nın 1825'te Şinasi ile birlikte doğduğu, Mahmut Nedim Paşa'nın Sadaret Mektubî Kaleminde amir olduğu, Ziya Paşa'yı mabeyne onun ve Mustafa Reşit Paşa'nın yerleştirdiğı (ED 153), Ethem Pertev Paşa'nın Ziya Paşa'yı koruduğı, kitaplar tercüme ettirdiğı, Ziya Paşa'ya Engizisyon Tarihi'ni "Şunu üsluptan geçir." diye verdiğı (ED 154), Ziya Paşa'nın Fuat Paşa'ya gizli bir ittifak teklif etmesi

sebebiyle Ali Paşa'nın onu mabeyinden uzaklaştırarak Atina'ya göndermek istediği ancak Ziya Paşa'nın Kıbrıs'a gittiği (ED 154, 161), Mustafa Fazıl Paşa'nın Ali Paşa'yı vurması için Namık Kemal ile Ziya Paşa'ya bir milyon frank teklif ettiği, Ziya Paşa'nın bu teklifi kabul ettiği ancak Fuat Paşa'nın kalp krizi nedeniyle ölümünden kısa bir süre sonra Ali Paşa'nın da ölmesi üzerine Mustafa Fazıl Paşa'nın parayı kestiği (ED 155), Abdülaziz Han'ın çok sevdiği ruh çağırma toplantılarından birinde Ziya Paşa'nın Ali Paşa hakkında soğuk birtakım sözler sarf etmesi nedeniyle Abdülaziz Han Ziya Paşa'yı sonuna kadar desteklediği ve ona çeşitli görevler verdiği (ED 156), Abdülaziz'in son senelerinde Ziya Paşa'nın Şûrâ-yı Devlet azası ve parasız olduğu, para kazanmak için Harabat'ı yazdığı, V. Murat tahta geçtiğinde ise Mabeyin başkâtibi olduğu, Namık Kemal ve arkadaşlarının affı için uğraştığı, bir rivayete göre ise bunun padişahın istediği ama dile getiremediği (ED 157), Sultan Abdülhamit'in kurmak istediği tercüme odası için Ziya Paşa ve Namık Kemal'e Suavi ile birlikte çalışmalarını önerdiği ancak Ziya Paşa'nın bu teklifi kabul etmediği, V. Murat'ın cinnetinin ortaya çıkmasından sonra Ziya Paşa'nın mabeyinde fazla kalamadığı, onun yerine Sadullah Paşa'nın geçtiği, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın Kanunuesasi'yi hazırladıkları (ED 158), Ali Paşa'nın sabırlı olduğu, memlekete dönen Namık Kemal'i kabul ettiği ancak Ziya Paşa'yı istemediği, Ziya Paşa'nın da işleriyle meşgul olmak yerine Ali Paşa ve diğerleriyle uğraştığı, eski şairlerden olan Ziya Paşa'nın divan şairlerinden Üsküdarlı Hakkı, Leskofçalı Galip ve Namık Kemal gibi bir şair olamadığı, Avni Bey'in dilinin Ziya Paşa ile karşılaştırıldığında Ziya Paşa'nın dilinin derbeder gözüksüğü, Süleyman Nazif'in Ziya Paşa'yı eski edebiyatın son şairi olarak nitelendirdiği (ED 159), Ziya Paşa'nın mersiyesini Reşit Paşa'ya yazdığı, Ziya Paşa'dan önce de Şinasi'nin eskiden olmayan bir lisanla mersiyesinde Reşit Paşa'yı övdüğü, Ziya Paşa'nın Nefi, Naili ve Nedim arasında gidip geldiği (ED 160), Ziya Paşa'nın Sultan Aziz'e bir kaside yazması nedeniyle Mabeyne girdiği ve çeşitli görevlere getirildiği, Ziya Paşa'nın bu kasidede Abdülmecit'in ortalığı berbat ettiğini, bir an önce bu durumdan kurtulması gerektiğini söylediği ve Abdülaziz'in iyi görüntüsü etrafında şairin mutlakiyeti tutan bir tavır sergilediği (ED 161), Hamit'teki asıl tem ve fikirin Ziya Paşa'da bulunduğu, Ziya Paşa'nın ne Nefi gibi hiddetli ne de Nedim gibi rahat olduğu (ED 162), Namık Kemal'in de Ziya Paşa gibi

ölümden korkmadığı, kahraman için ölümün hayatın kendisi, devamı olduğu (ED 163), edebiyatımızdaki tasavvuf anlayışının Nabi, Şeyh Galip, Vasıf, Akif Paşa ve Ziya Paşa ile beş nesil devam ettiği, Ziya Paşa ile tamamlandığı (ED 164), Ziya Paşa'nın Nicolas Camille'in bir eserini okumasıyla fatalite fikrinin zihninde oluştuğu ve bunu Tercî-i Bend'inin üçüncü bendinde yansıttığı (ED 165), Darwin ve Lamarck nazariyesine göre kuvvetlinin zayıfı yediği, Ziya Paşa'nın onları okuduğunun bilinmemesine karşın Tercî-i Bend'inde örümceğin sineği yediği, bunu Şeyh Galip'in "*zebûnu yer*" diyerek özetlediği (ED 165), Ziya Paşa'nın hürriyet fikrinin Dostoyevski'deki gibi olduğu, aradaki farkın Dostoyevski'nin bir filozof, bir dâhi gibi, Ziya Paşa'nın ise Şarkla Garp arasında ızdırap çeken bir adam gibi düşünmüş olduğu (ED 166), Ziya Paşa'nın eskiden dağınık olan düşüncelerine yoğunlaştığı, insanda iyile kötünün ayrımını yapabilecek bir terazinin olmadığına karar verdiği, bazen ileri giderek Allah ile perdesiz bir şekilde konuşarak Balzac gibi "insanı al müşahedeye koy" dediği (ED 167), Ziya Paşa ve Namık Kemal'le birlikte "hür", "hürriyet" kelimelerinin edebiyata girdiği, Namık Kemal'in Rüya adlı eserinde hep ideal ışık varken Ziya Paşa'nın Rüya'sında ihtiras, realite olduğu, bu durumun aslında ikisinin arasındaki farkı verdiği, Sadi'nin "Bütün insanlar tek vücuttan ibarettir." diyerek insan mefhumunu Ziya Paşa'daki gibi vurguladığı (ED 168), Ziya Paşa'nın da eski- yeni, istikbal karşısında doludizgin gitmediği, Namık Kemal'in eskiye bakışının Ziya Paşa'dan farklı olduğu, Ziya Paşa'nın Garba doğru giderken birden korkarak geri çekildiği, bu nedenle üslubunu bir türlü düzeltilmediği, dil konusunda Namık Kemal'in Ziya Paşa gibi "Beklemeye vaktim yok." demediği, onun realizminin zamanı ölçtüğü, onun makale, tenkit, roman, hikâyenin kapısını açarken Ziya Paşa'nın yeni türleri denemekten korktuğu ve eskiye döndüğü, Ziya Paşa'nın Rüya'da Ali Paşa'nın edası gibi anın gerçeklerine bağlı hareket ettiği, Türk yazarlarının dilini Ziya Paşa'nın Voltaire, Montesqieu, Anatole France dili gibi maniable (kullanışlı) hâle getirdiği (ED 169), Şiir ve İnşa ile Türk nesrine bir daha dönmeyeceği bir teklifte bulunduğu, buradaki sadelik endişesini şiire kadar taşıdığı (ED 170), politikacı ve bencil olan Ziya Paşa'nın dilinin Emile tercümesinde Rousseau'yla birlikte garabet hissi oluşturduğu (ED 171), Namık Kemal'in eski ile alakasını tamamen kestiği, bu yolda kaldığı, Ziya Paşa'nınsa Harâbât içinde kaybolduğu, Ziya Paşa'nın çok okunduğu ancak halkta dağılıp

kaybolduğu, Tanzimat edebiyatı hakkında genel bir değerlendirme yapan eserler arasında Ziya Paşa'nın Harabat Mukaddimesi'si, Ebüzziya'nın Numüne-i Edebiyat-ı Osmaniye'si ve Recaizade'nin Talim-i Edebiyat'ının bulunduğu (ED 172), Ziya Paşa'nın düşünemeyen insana düşünebiliyor hissini vermesinden dolayı halkın onu sevdiği, Namık Kemal'in asıl eserini Ziya Paşa ile dostluğu bittikten sonra verdiği (1871), Ziya Paşa'da aktüalitenin, Namık Kemal'de ise fikir ve şiddetin galip geldiği, Ziya Paşa eskinin değişeceğine inanmadığı için eski eserlerini yakmadığı, eskiden ve politikadan ayrılmadığı, Ali ve Fuat Paşa'ya kızan Ziya Paşa'nın çok sinirli bir gazeteci, devlet adamı ve kindar bir insan olduğu (ED 173, 175), Ali Paşa'yı dostlarının dilinden vurmak isteyen Ziya Paşa'nın Zafername'sinin kaside kısmında Fazıl, tahmis kısmında Hayri ve şerh kısmında Hüsnü Paşa'nın ağzından ağır bir şekilde eleştirdiği, Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın devrinde eskinin canlı bir şekilde yaşadığı, bu nedenle Namık Kemal'in dilde ve edebiyatta yeni bir tecrübenin yaşanabileceğini ve büyük bir değişikliğin olacağını düşündüğü, Ziya Paşa'nın dilinin Ahmet Cevdet Paşa'nunki gibi eskiye yakın bir Tanzimat diline benzediği, Namık Kemal'in Nef'î gibi sürekli "hayâlât" yazılmamasını istediği ve Ziya Paşa'ya "*Nef'î gibi değil Lamartine gibi yaz!*" dediği, Ziya Paşa'nın düşman edinme konusunda emsalsiz olduğu, Ebüzziya'nın Genç Osmanlıların sürgüne gönderildiği dönemde Ziya Paşa'nın yardımıyla kurtulduğu (ED 174), Yusuf Kamil Paşa'nın sırasını bekleyerek sadrazam olduğu, Ziya Paşa'nın ise bunu yapamadığı (ED 175), Namık Kemal'in eserlerinde belirli bir şahıs yerine sistemi, fikri eleştirdiği, Ziya Paşa gibi memur ocağında yetişmediğinden onların dilinden konuşmayı, ısrımayı bilmediği (ED 175), 1826'da doğan şinasi- Ziya Paşa nesli ile 1840'ta doğan Namık Kemal neslinin yeni tarz içinde yetiştikleri (ED 177), Namık Kemal'in damgasını vuran şinasi'nin gazete üslubunu, Münif Paşa, Ziya Paşa, Cevdet Paşa'nın üsluplarını gördüğü ancak onun nesrine asıl tesir edenin şinasi'nin Münacaat'ı olduğu (ED 178, 209), Genç Osmanlılar cemiyetinde Mehmet, Nuri, Reşat ve Asaf Beylerin ihtilalcı grup, Suavi'nin tek başına, Ziya Paşa ile Namık Kemal'in ise bir üçüncü grup oluşturduğu, Ziya Paşa'nın ayrılması ile Namık Kemal'in yalnız kaldığı (ED 179), II. Abdülhamit tahtta geçtikten birkaç ay sonra Ziya Paşa'nın Suriye valiliğine gittiği (ED 180), Namık Kemal'in Avrupa'ya gittikten sonra Suavi, Ziya Paşa ve Mustafa

Fazıl Paşa'yla tanıştığı, Ziya Paşa'nın İstanbul'a döndüğü dönemlerde Diyojen'in çıkararı Teodor Kasap'ın ortaya çıktığı (ED 182), Abdülhamit'in Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın merkezden uzaklaştırmasını istediğı (ED 183), Şinasi, Ziya Paşa ve Ali Suavi'nin mücadelesi ile Yeni Osmanlıları birbirlerine karıştırmamak gerektiğı (ED 184), Yeni Osmanlıların Namık Kemal ve Ziya Paşa dostluğu üzerine kurulu olduğı (ED 185), Osmanlı kültürünün inkar edilmesinin Şiir ve İnşa 'da "*Bizim hakiki şairlerimiz kimlerdir? Karacaoğlanlar mı, kayabaşılar mı?*" diyen Ziya Paşa'ya kadar dayandığı (ED 287) ifade edilmiştir.

OATET'te Ziya Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 92, 100, 107, 141, 143, 153, 162, 174, 179, 215, 222, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 233, 237, 240, 250, 251, 253, 254, 262, 268, 271, 272, 275, 296, 299, 301- 341, 343, 350, 363, 364, 365, 376, 406, 419, 422, 423, 425, 426, 430, 431, 432, 435, 437, 476, 509, 511, 524, 527, 531, 557, 558, 562, 565, 594, 595, 598, 599, 610). Bu atıflarda İzzet Molla'nın, Akif Paşa'nın Ziya Paşa'yı etkilediğı (OATET 92, 100), Seyrani'nin şiirlerinde zaman zaman Ziya Paşa'nın makalelerini andıran bir realite görüşü ve siyasi hicvin bulunduğı ancak Ziya Paşa'nın önerilerinin "hürriyet", Seyrani'nin tekliflerinin ise "adalet" kavramı üzerine kurulu olduğı (OATET 107), Ziya Paşa'nın Reşit Paşa'nın yetiştirdiğı devlet adamlarından olduğı (OATET 141), II. Mahmut döneminde Avrupa'ya eğitim için gönderilen öğrencilerin Osmanlı'ya geri döndüklerinde buldukları muhitteki gençleri Batı bilimine ve Avrupa dillerine yönlendirdikleri bağlamında, İbrahim Ethem Paşa'nın Ziya Paşa ve Ethem Pertev Paşa üzerinde derin etkileri bulunduğı (OATET 143), hürriyet ve medeniyet için mücadele eden Ziya Paşa'nın Zafername'sinde Ali ve Fuat Paşalar hakkında kullandığı dilin Cevdet Paşa'nın 1856 fermanını beğenenleri "Müslüman kıyafetli Frenk bozmaları" nitelendirmesine benzediğı (OATET 153), Ziya Paşa hakkında yapılan şikâyet nedeniyle Ahmet Cevdet Paşa'nın onun yerine Bosna-Hersek müfettişi olarak görevlendirildiğı (OATET 162), Cevdet Paşa'nın kendisinden önce Şinasi, Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi yazarların batıya bakan tecrübelerini görmüş olmasına rağmen kendisinin şark dünyasının içinden çıkmamayı tercih ettiğı (OATET 174), Münif Paşa'nın Şinasi ve Ziya Paşa ile aynı nesilden olduğı (OATET 179), Ziya Paşa'nın ilk tercümelerinden sonraki nesrinin Şinasi'ye bağlanabileceğı

(OATET 215), Ziya Paşa'nın Ali Paşa aleyhinde çalışmak için Hidiv İsmail Paşa'nın iş adamı Eflatun Paşa vasıtasıyla yaptığı teklifi kabul ettiği (OATET 222), Muhbir gazetesinde yazdığı (OATET 224), Ali Suavi'nin Mısır valisinin yeni isteklerinin haber veren yazısından sonra Muhbir'in kapatılarak Ziya Paşa'nın Kıbrıs mutasarrıflığına tayin edildiği ancak Mustafa Fazıl Paşa'nın daveti ile Paris'e kaçtığı, böylece Yeni Osmanlılara fiilen girmiş bulunduğu (OATET 225, 305), Paris'te tekrar çıkarılmaya başlanan Muhbir'in amacının dışına çıkmasından dolayı Namık Kemal, Ziya Paşa ve cemiyetin diğer üyelerinin bir protesto mektubu ile gazete ile ilgilerinin olmadığını ilana mecbur kaldıkları (OATET 226), Hürriyet gazetesinin beşinci nüshadan sonra Namık Kemal'in imzasını taşıdığı ancak asıl muharrirlerinin Namık Kemal ve Ziya Paşa olduğu, altmış üçüncü nüshadan sonra Mustafa Fazıl Paşa'nın Ali Paşa ile Hidiv İsmail Paşa'nın aleyhinde anlaşması ve buna karşılık Ziya Paşa'nın da Hidiv İsmail Paşa ile görüşmesi üzerine Namık Kemal'in Ziya Paşa'dan ayrıldığı (OATET 227, 228), Ziya Paşa'nın gazeteyi doksanıncı nüshaya kadar tek başına Londra'da çıkarttığı, Babıali'nin emriyle, özellikle Veraset Mektupları ve Zafername'nin eleştirilerine bir cevap olarak Rıfat Bey'e yazdırılan "Hakikat-i hal der def'i ihtiyâl" adlı risalede, Suavi ve Ziya Paşa hakkında çok şiddetli eleştiriler bulunduğu (OATET 228, 306), yeniliğin savunucusu olan şairlerin Ali ve Fuat Paşa'yı eleştirmek arzusu ile eski geleneği haklı göstermeye başladıkları, Ziya Paşa'nın "*Efkâr-ı Firenge tebaiyet yeni çıktı*" mısrasının bu durumun en güzel örneği olduğu (OATET 229), Muhbir gazetesinin, Ziya Paşa'nın mücadeleci kişiliğinin başlangıcı olduğu (OATET 231), Suavi'nin Paris'e Namık Kemal ve Ziya Paşa ile beraber kaçtıkları, Namık Kemal ile Ziya Paşa'nın Suavi'den Muhbir'in altındaki resmi cemiyet mührünün çıkarılmasını istemesiyle aralarının bozulduğu, Mustafa Fazıl Paşa'nın Abdülaziz Han'la görüşmesini ve bunun üzerine Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın İstanbul'a dönüşlerini Suavi'nin cemiyete ihanet olarak karşıladığı (OATET 232), Said Paşa'dan destek görerek Suavi'nin tercüme heyetine girdiği ancak Namık Kemal ile Ziya Paşa'nın şiddetli itirazları nedeniyle toplantıya katılmadığı, aynı gün ihtiyaç olmadığı bildirilerek heyetin kapatıldığı (OATET 233, 237), Ziya Paşa ve Namık Kemal meşrutiyet konusunda Lordlar Kamarasına benzeyen bir ayan meclisi bile tasavvur ettikleri (OATET 240), Ziya Paşa'nın aynı zamanda

gazeteci olduğu (OATET 250), gazetecilikteki kitleyi gözeterek yazma anlayışının Ziya Paşa'nın Zafername'sinde de devam ettiği (OATET 251), gerçekte eklektik bir şair olan Ziya Paşa'nın Reşit Paşa kasidelerinden iki sene sonra yazdığı Terci-i bend'i ile eskinin bünyesini, başlangıcını Batıdan aldığı bir huzursuzlukla bulandırdığı, insan talihine isyan ettiği (OATET 253, 271), yaşanan hayata uzak şiir anlayışı ile Leskofçalı Galip Bey'in çağdaşı olan Ziya Paşa'dan ayrıldığı (OATET 254), Ziya Paşa'nın Encümen-i Şuara'daki yeniliği savunan şairler arasında bulunduğu (OATET 262), Şiir ve İnşa makalesindeki görüşlerine uygun birkaç tane türkü söylediği (OATET 268), Hamit'in Hoca Tahsin, Ziya Paşa gibi sevdiği üstatlarına, Selim, Fatih gibi vatan kurucu padişahlara mezarlar yapmadan önce piyeslerindeki kahramanlar için mersiyeler yazdığı (OATET 272), Ziya Paşa'nın Batıdan gelen "angoisse"ına yine Batılı şair Lamartine'in cevap verdiği (OATET 275), Batının somut ölçü ve zevkinin farkına varan Ziya Paşa'nın Harabat Mukaddimesi'nde eski kültürle Batı arasındaki bu farklılıktan korkmuş gözüktüğü (OATET 296), Türkçe üzerinde ikinci büyük çalışma olan Şiir ve İnşa 'dan sonra Ziya Paşa'nın "Harabat mukadimesi"ne kadar edebiyat ve sanattan bir daha uzun zaman söz etmediği (OATET 299), Abdülmecit döneminde hiçbir siyasi harekette adı duyulmayan Ziya Paşa'nın Abdülaziz'in tahta geçtikten sonra ona verdiği cülus kasidesi ile gözdeler arasına girdiği ve Ziya Paşa'nın padişahın ıslahat sabırsızlığı ve Babıali'nin baskısından kurtulmak arzusunu Ali Paşa'nın aleyhine çevirmeye çalıştığı, Ali Paşa'nın görevinden alınması için Fuat Paşa'ya gönderdiği teklifin reddedildiği, bu olaydan sonra da Ziya Paşa'nın mabeyinden çıkartıldığı, bunun üzerine devrin müsait meselelerini devlet adamlarının aleyhine kullandığı (OATET 302, 303), Ahmet Cevdet Paşa'nın Maruzat'ta Ziya Paşa'nın yolsuz ve uygunsuz hareketlerinden söz ettiği, Abdülhamit döneminde hiç sevilmediği, Muhbir'deki yazıları ile Babıali'nin siyasetine karşı çıktığı (OATET 304), Ziya Paşa'nın bir dostunun aracılığıyla Ali Paşa'dan bir görüşme talep ettiğini söyleyen İbnülemin Mahmut Kemal burada Ziya Paşa'nın Belgrat ve diğer Sırbistan kaleleri üzerinde konuştuklarını ve sürekli Ali Paşa'ya "Niçin verdiniz?" diye sorduğunu belirttiği, Ziya Paşa'nın Rüya adlı eserinde bu olayı yansıtan sahnelerin bulanabileceği (OATET 305), Ali Paşa öldükten sonra İstanbul'a gelen Ziya Paşa'nın 1872'de icra cemiyeti reisliğine tayin edildiği,

gençliğinden beri tanıdığı Mahmut Nedim Paşa ile ilgili Divan'ında bir çok tazmin, tanzir ve ithafın bulunduğu (OATET 306), 1873'te ekonomik olarak zor zamanlar geçiren Ziya Paşa'nın Abdülaziz'in tahttan indirmeye çalıştığı, Namık Kemal ve arkadaşlarını İstanbul'a getirtmek için acele etmesinden dolayı görevinden olduğu (OATET 307), Ziya Paşa'nın, Mithat Paşa'nın ve Namık Kemal'in her zaman dostu olarak kaldığı, Abdülhamit'in Mithat Paşa'yı Osmanlı dışına çıkarması ile biten mücadele esnasında Ziya Paşa ile Namık Kemal'in Askere Hediye cemiyeti şeklinde başlayan ve sonunda Asakir-i Milliye Taburları adıyla gönüllü askerlerin teşkiline benzeyen bir çalışmalarının bulunduğu, 1293'te vezirlikle Suriye valiliğine tayin edilen Ziya Paşa'nın pek çok siyasi hadise içinde Kanunuesasi müsveddelerini hazırlamak gibi önemli bir hizmetinin bulunduğu (OATET 308, 309, 435), işte zeki ve girişken bir saray adamı, hürriyet aşığı, yerine göre rint kalender ancak her zaman hırslı ve zengin hayata düşkün, yaradılıştan büyük devlet adamı edalı fakat şansız, açık sözlü, zalim, kindar ama aynı zamanda vefalı ve affetmeye hazır, fikirleri ve ihtirasları arasında perişan olan Ziya Paşa'nın ikinci Tanzimat devri aydınının en tipik örneği olduğu, bütün ömrünün devri gibi ikilik içinde geçtiği, ömrü boyunca önemli Ali Paşa gibi devlet adamları ile karşı karşıya kaldığı ancak aynı zamanda bir fikir kavgası verdiği (OATET 309, 310), çelişkilerin insanı olan Ziya Paşa'da "cynisme"nin bulunduğu, sanatında da kişiliğinde de karşılıklı sınırların arasında kaldığı, dönemi gibi tereddüdü ve anlaşmazlığı yaşayarak bunu gizlemeden devrinin en canlı adamı olduğu (OATET 311), eskinin devamı sayılabilecek eserler veren Ziya Paşa'nın bu çerçeveden ayrılmadığı, onunla birlikte Türk edebiyatına o zamana kadar tanınmayan bir tür felsefi huzursuzluğun girdiği, asıl Ziya Paşa'nın 1276'da yazdığı Terci-i bend'deki iman ve fikirleri ile tüm bunlar için daima inkâra çalıştığı akıl arasındaki mücadelede ve tezatta gizli olduğu (OATET 312, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 322, 323,), Ziya Paşa'nın eklektizminin eski şiirin tasavvuf dahil bütün kapılarını kimi zaman boş yere çaldığı, en mükemmel eserlerinin böylesi bir hazır çerçeve içerisinde hazırladığı (OATET 313, 319, 320), Ziya Paşa'nın Terci-i bendi ile Türkçede ilk defa dini çerçeve içinde felsefi bir huzursuzluğu uyandırdığı (OATET 321), Ferik Halil Ethem Paşa'nın teşvikiyle Mabeyinde Fransızca öğrenen Ziya Paşa'nın Terci-i Bent'inin beşinci hanesinde söz ettiği geleneklerin değişmesi

fikrinde Montesquieu'nun tesirinin aranabileceği (OATET 321), oldukça şiddetli siyasi bir hiciv olan Zafername'de Ziya Paşa'nın dönemdeki olay ve kişilerle ilgili bütün düşüncelerini ve kinini ortaya koyduğu (OATET 325, 326, 327), edebiyata ikinci bir meşgale gibi bakması, batılı türleri denememesi, özellikle Osmanlı'ya döndükten sonra mücadeleden vazgeçmesi ve Namık Kemal'in hâkim şahsiyeti ile karşılaşması sonucunda Ziya Paşa'nın nesrinin unutulduğu (OATET 328), Münif Paşa'dan sonra ilk ciddi pedagoji hareketinin Ziya Paşa'nın Emile tercümesi olduğu, terbiye ve tahsilin çok önemli olduğunu düşünen Paşa ferdin bir başka fert için haklarından vazgeçemeyeceğini ancak toplum hayatının ön gördüğü bazı kuralların bulunduğu ve bunları düzenlemek gerektiği, bunun da ancak meşrutiyet ile gerçekleşebileceği (OATET 229, 330), Ziya Paşa'nın Babıali'ye indirdiği en büyük darbelerden birinin Veraset Mektupları olduğu ve onun gerektiğinde hangi silahları kullanmaktan çekinmediğini gösterdiği (OATET 331, 333), saraydaki karışık veraset durumunu yakından takip ettiği (OATET 332), Ziya Paşa'nın Rüya adlı eserinin, Veraset Mektupları ve Hürriyet gazetesindeki makalelerinin eleştirisini, Zafername'nin hücumunu kısa ve güçlü bir şekilde tekrarlayan küçük bir fantezisi olduğu (OATET 333, 334, 335), yaşadığını ve duyduğunu yazan Ziya Paşa'nın edebiyattan kaçmasının ve yerinde çizgilerle konuşmasının bildiği, Rüya'nın yeni nesrin ilk şaheseri olduğu (OATET 336), Şiir ve İnşa makalesi ve Harabat mukaddimesi ile edebiyat hakkında iki kez çok detaylı konuşan Ziya Paşa'nın birinde saf Türkçe cereyanının en büyük yol açıcılarından olurken diğerinde Namık Kemal'e cephe alarak çelişki ve tezatlar içinde kaldığı, Şiir ve İnşa makalesinde zamanının insanı olarak bir yazış tarzı ile Türkçeye uygun bir imlanın bulunmayışından şikayet ettiği, ağdalı yazışı, süslerle boğulan resmi kitabeti eleştirdiği (OATET 336, 339), asıl Türk şiirinin "*şiirlerimiz arasında Kaya Başı ve Üçleme, Deyiş tabir olunan nazımlar*" olduğunu iddia ederek tarihi görüşte en büyük ihtilalı yaptığı (OATET 337), Avrupa dillerinin öğrenmeyi tavsiye ederken Avrupa şiirinin taklit edilmesinin aleyhinde bulunduğu (OATET 338), Türkçenin Baki ile olgunluk aşamasına ulaştığını söyleyen Ziya Paşa nesir eserlerinin Avrupa'da yazılması ve İstanbul'a gizli bir şekilde girebilmesinden dolayı döneminde gerekli etkiyi yaratamadığı (OATET 339- 341), Namık Kemal'in 1857'de Sofya'dan İstanbul'a döndüğünde Ziya Paşa gibi pek çok önemli

şairle tanıştığı (OATET 343), Paris'e kaçmak zorunda kalan Ziya Paşa'nın hayatının üç sene boyunca Hürriyet gazetesi etrafında şekillendiği, bu dönemde Yeni Osmanlılar arasındaki ahengi sağlamak için Namık Kemal ile büyük çaba sarf ettiği, Ziya Paşa'nın İsmail Paşa ile işbirliği yapmasından dolayı Namık Kemal'in Hürriyet gazetesinden ayrıldığı (OATET 350), Ziya Paşa'nın Namık Kemal'le saltanata hukukuna ait olan kısımlarına büyük itirazlarda bulunduğu Kanunuesasi'nin ilan edilmesiyle kendisine verilen vezirlik rütbesiyle Suriye valiliğini kabul ederek İstanbul'dan uzaklaştığı, böylece yeni bir devrin başladığı (OATET 363, 364, 365), Namık Kemal'in İntibah'ında Ziya Paşa'yı oldukça çok ürküten Doğu ile Batı arasındaki görüş farkıyla karşılaştığı (OATET 406), Ziya Paşa'nın Harabat'a karşılık olarak Tahrib-i Harabat ile Takib-i Harabat'ı yazdığı (OATET 419, 422, 423), Ziya Paşa'da ve arkadaşlarında sadece temenni edilen bir yönetim şekli olan meşrutiyetin Namık Kemal'de insana ait haklarla karıştığı (OATET 425), ancak bu rejimin tıpkı Ziya Paşa gibi İslami esaslara ve fıkhaya dayanmasını ve ayrıca bir kuvvetler dengesinin kurulmasını istediği (OATET 426, 430, 431), Ziya Paşa'nın eserine cevap olarak Namık Kemal'in yazdığı Rüya'da cemiyet için düşündüğü gelecekle ilgili bütün planları topladığı (OATET 437), Recaizade'nin edebiyatı politikadan ayırarak ferdi duyularının peşinden koşması ile Ziya Paşa ve Namık Kemal'den ayrıldığı (OATET 476), Hamit'in Şinasi- Ziya Paşa- Namık Kemal mektebi ile gelen şeyleri hazır bulduğu (OATET 509), Hamit'in sürekli üzerinde durduğu müspet bilgi, tasavvuf, teoloji konularının üzerinde felekiyatçı Tahsin Hoca'nın ve Ziya Paşa'nın Terci-i Bend'inin etkisinin bulunduğu (OATET 511, 527, 531, 557, 558), Hamit'in Garam'da Ziya Paşa'nın Harabat mukaddimesi'nden ve İzzet Molla'nın Mihnet-keşan'ından etkilendiği (OATET 524), onu Hugo'nun tesirine Ziya Paşa'nın hazırladığı (OATET 557), Hamit'in Sabr u Sebat'ta tren hattının yapılması yüzünden arabacıların düştüğü duruma dokunduğu, bu dönemde Namık Kemal ve Ziya Paşa'nın makaleleri dışında olaylara bu açıdan bakmanın nadir görüldüğü (OATET 562), Ziya Paşa'nın tercümesi ile fikir hayatının yeni baştan tanıdığı Endülüs Tarihi'nin Hamit'e beş piyes yazdırdığı (OATET 565), Muallim Naci'nin eskiler dışında Ziya Paşa'yı da okunmuş olabileceği (OATET 594, 595), Ziya Paşa'nın antolojisinden sonra Muallim Naci'nin Harabat'ının eski şiirin sembolü olduğu (OATET 598),

Tercüman-ı Hakikat'tan ayrılmasından sonra Ziya Paşa ve Namık Kemal'e karşı mücadeleye giriştiği (OATET 599) ifade edilmiştir.

EÜM'de Ziya Paşa'ya pek çok yerde atıf yapılmıştır (EÜM 63, 104, 194, 203, 223, 224, 228, 229, 231, 240, 245, 248, 250, 251). Bu atıflarda Ziya Paşa'nın Harabat mukaddimesinde Batı ile Doğu arasında estetik bir terbiye, bütün bir kolektif tecrübe farkı olduğunu dile getirdiği (EÜM 63), yeni Türk edebiyatını kurmak için mücadele eden Şinasi, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in zevk ve mücadelelerinin hemen hemen aynı olduğu (EÜM 104), Akif Paşa'yı Şinasi-Ziya Paşa-Namık Kemal mektebinin müjdeleyicisi olarak kabul etmenin mümkün olmadığı, Namık Kemal ile Ebüzziya Tevfik'in "nâsir şahsiyeti" nedeniyle Akif Paşa'yı beğendikleri (EÜM 194), Cevdet Paşa'nın yazmaya başladığı dönemden 1296'da Kısas-ı Enbiya'nın yazılmasına kadarki süreçte Türk nesrinin Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ahmet Mithat Efendi'nin tecrübelerini yaşadığı (EÜM 203), Mustafa Fazıl Paşa'nın Paris'ten hükümdara hitaben yazdığı, hürriyet ve meşrutiyet taraftarlarının ilk beyannamesi olarak kabul edilen mektuptan sonra Ali Paşa'nın Muhbir gazetesini kapattığı, Ziya Paşa'nın Kıbrıs mutasarrıflığına tayin edildiği, Mustafa Fazıl Paşa'nın davetiyle Paris'e geçtiği (EÜM 223), bundan sonra Namık Kemal ile Ziya Paşa'nın asıl faaliyet sahasının Hürriyet gazetesi hâline geldiği, XIX. asırla birlikte gelen fikirlerin sonuçlarını İslam dininde arayacak kadar Müslüman olduğu (EÜM 224, 229), meşrutiyet ve hürriyet meselesini devlet ve idare planından toplum planına geçirdikleri (EÜM 228), Ziya Paşa'nın Harabat'la kendisini inkâr etmesinden sonra Namık Kemal'in Tahrib ve Takib eserlerinin yazdığı (EÜM 231), bu dönemde Namık Kemal ve Ziya Paşa'dan başka önemli yazarlar arasında Ahmet Cevdet Paşa ve Ahmet Mithat Paşa'nın bulunduğu (EÜM 240), Ebüzziya'nın Yeni Osmanlılar Tarihi adlı eserinde Namık Kemal ve Ziya Paşa gibi isimlerin etrafında oluşan ortam dışındaki hayat ve faaliyetler hakkında bilgi verdiği (EÜM 245), Ziya Paşa ve Şinasi'yle birlikte medrese tahsilinin yerine yeni açılan mekteplerde yetişenlerin devrini başladığı (EÜM 248), Akif Paşa'dan sonra Terci ve Terki-i Bend'inde ölüm konusunu inceleyen Ziya Paşa'nın konuyu metafizik endişe boyutuna taşıdığı (EÜM 250), Recaizade'nin Naçiz adı ile Batı edebiyatlarından yaptığı tercümeleri topladığı eserinin ikinci kısmında La Fontaine'den tercüme ettiği masalların bulunduğu ve bunları Şinasi'nin de

takdirini kaydeden ve Ziya Paşa'nın Harabat üslubunu andıran manzum bir mukaddime ile başladığı (EÜM 251) ifade edilmiştir.

YG'de Türk tarihindeki ilk yapıcı edebiyat nesli olan Ziya Paşa-Namık Kemal ekolünün eserlerinde toplum hayatının şuurunun öğrenildiği ifade edilerek Ziya Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YG 44).

NK'de 1876'da, Namık Kemal'le beraber Avrupa'ya kaçtığı, ikisinin 1868'de Hürriyet gazetesini çıkardığı, seksen sekizinci sayısından itibaren Ziya Paşa'nın Cenevre'de basılmaya başlandığı (NK 8), Ziya Paşa'nın da Namık Kemal gibi herhangi bir felsefi sisteme dâhil olmadığı, cevaplarını İslam dininde arayacak kadar Müslüman olduğu (NK 9), Ziya Paşa'nın Harabat'la kendisini inkâr etmesinden sonra Namık Kemal'in Tahrib ve Takib eserlerinin yazdığı (NK 16) ifade edilerek Ziya Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu (MS 143, 146) (Engüzek, Tortum 1902-İstanbul 1974) Yazar ve halkiyatçıdır. Posta Telgraf Mekteb-i Âlisini ve Darülfünun Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünü bitiren Fındıkoğlu okullarda felsefe, edebiyat ve sosyoloji dersleri okutmuş, Strazburg Üniversitesinde "Ziya Gökalp-Hayati ve Sosyolojisi" adlı doktorasını vermiş, döndükten sonra İstanbul Üniversitesinde 1958'de ordinaryüs profesör olmuştur. Anadolu Mecmuası'nda yazmaya başlayan Fındıkoğlu Türk Halk Bilgisi Derneğini kurmuş, daha sonra derneğin dergisi olarak Halk Bilgisi Mecmuası ile İş ve Düşünce, Bilgi gibi yayın organlarını çıkarmıştır. Fındıkoğlu Ziya Gökalp ve Hilmi Ziya Ülken'le birlikte Türkiye'nin önemli sosyologları arasında yer almıştır (Tekin, 1999, 259).

MS'de Kültür Haftası dergisinin haftalık toplantılarından birine katıldığı (MS 143), köylüyü ortamında görüp sevmek gerektiğini düşünen edebiyatçılardan olduğu (MS 146) ifade edilerek Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır.

Zühre (OATET 277) Edebiyatta Harut ile Marut'u baştan çıkararak gökyüzüne yükselen ancak Tanrı tarafından yıldız hâline getirilerek cezalandırılan güzel bir kadındır. Güneş cihan sultan, Zühre de onun çalgıcısı olarak canlandırılır (BL, 1992, 12779).

OATET'te Hamit'te eski şiirin Zühre'sinin Venüs olduğu söylenerek Zühre'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 277).

Zühtü Müridoğlu (MS 176, 255) (İstanbul 1906- İstanbul 1992) Heykeltıraştır. Sanayi-i Nefise Mektebini bitirdikten sonra Paris'e giderek Colarossi Akademisine başlayan ve önemli isimlerin atölyelerinde çalışan Müridoğlu 1960'ta profesör olmuş, Türkiye'nin ilk kişisel sergisini açmış, D Grubu'nun kurucuları arasında tek heykeltıraş olarak yer almıştır. Kimi zaman figür anlayışında kimi zaman küçük pişmiş toprakla eserlerini veren Müridoğlu heykelde daima plastik bir güzelliğin arayışına yönelmiş, Türkiye'de önemli eserlere imzasını atmış bir ustadır (BL, 1992, 8463).

MS'de Türk sanatının Anıtkabir'i yapabilecek güçte olan heykeltıraşlarından biri olduğu (MS 176), Zeki Faik İzer ile aynı dönemde plastik yaradılışını hocalarına kabul ettirdiği ve Montmartre muhitlerinde yarının büyük ümitleri olarak tanınmaya başladıkları (MS 255) ifade edilerek iki yerde Müridoğlu'na iki yerde atıf yapılmıştır.

Zülâli (Posoflu) (OATET 109) (Posof, Ardahan 1876- Afyonkarahisar 1956) Halk şairidir. Köylerde imamlık, öğretmenlik yapan Zülâli doğayı, doğup büyüdüğü yerlere özlemini, toplumsal bozuklukları şiirlerinde anlatmıştır (BL, 1992, 9533).

OATET'te kendisinden sonra Kağızmanlı Hıfzı'nın ağıtının ve Âşık Veysel'in şiirlerinin normal süreç içinde ortaya çıkan eserler arasında olduğu söylenilerek Zülâli'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 109).

4.1.2.KURMACA İSİMLER

Abbas (OATET 568, 579, 580, 581) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Zeynep adlı piyesinde ana karakter Zeynep'in âşık olduğu kişidir.

OATET'te Zeynep adlı piyesin iradesiz karakteri olduğu (OATET 568, 579) ve bunun sebebinin bilinmediği, tüm olayların arkasında sevilen ölünün hayata müdahalesinin bulunduğu (OATET 580, 581) söylenilerek Abbas'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Abbé (ED 243) Anatole France'ın Kraliçe Pédaque Kebapçısı adlı eserinin kahramanıdır.

Tanpınar ED'de bir yerde Abbé'ye atıfta bulunmaktadır. Tiyatronun hayatla iç içe olduğunu düşünen Tanpınar, Anatole France'ın kardinalin sofrasında yemek yiyen Abbé ile kendini izah ettiğini düşünmektedir (ED 243).

Abdi Efendi (OATET 400) Namık Kemal'in Son Pişmanlık Mukaddimesi'nde yeni edebiyata karşı olarak yarattığı karakterdir.

OATET'te Namık Kemal'in "Son Pişmanlık mukaddimesi"nde yeni edebiyata karşı itiraz eden Abdi Efendi'ye verdiği cevapla dilin gelişimi üzerinde tesadüfi bir şekilde ilgilenmediğini gösterdiği ifade edilerek bir yerde Abdi Efendi'ye atıf yapılmıştır (OATET 400).

Abdullah Çavuş (ED 138, 273; OATET 380, 443) Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı romanının vatansever karakteridir.

ED'de Vatan yahut Silistre'de Namık Kemal'in onu bazı cümleleri tekrar ederek yarattığı (ED 138) ve Türk edebiyatındaki ilk création'a gidiş (ED 273) olduğu söylenerek Abdullah Çavuş'a iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Vatan yahut Silistre'de İslam Bey'in yaralanmasıyla piyesin Abdullah Çavuş gibi karakterlerinin ortaya çıktığı ifade edilerek Abdullah Çavuş'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 380, 443).

Abdullah Efendi (Suriyeli) (ED 191; OATET 402, 404, 406) Namık Kemal'in İntibah adlı romanındaki zengin ve çirkin olan kötü karakteridir.

ED'de İntibah'ın daimî kötü tipi olarak değerlendirilerek Mahpeyker'in zengin Suriyeli dostu Abdullah Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 191).

OATET'te Ali Bey ile tanıdıktan sonra eskiyle olan bütün bağlarını kesen Mehpeyker'in, şerrinden korkmasa kendine bakan Suriyeli Abdullah Efendi'den bile ayrılacağı (OATET 402), Mehpeyker'in cinayete Abdullah Efendi tarafından sürüklendiği (OATET 404), para kuvvetinin her türlü ahlaki kıymetin üstünde oluşuyla Balzac'ın kahramanlarını hatırlatan Abdullah Efendi'nin romanın üçüncü kahramanı olduğu, Namık Kemal'in onun

portresini çizerken şark hikâyelerinin kötü sahnelerinden yararlandığı (OATET 406) ifade edilerek Abdullah Efendi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Abdullah Efendi (YG 317) Tanpınar'ın Abdullah Efendi'nin Rüyaları adlı eserindeki aynı adlı hikâyenin ana karakteridir.

YG'de kendi zerrelerini toplayan Abdullah Efendi'nin 1935 yerine bugün yazılsaydı bu şekilde davranmayacağı ifade edilerek Abdullah Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 317).

Abdullahü's-sagir (OATET 567) Abdülhak Hamit'in Tezer yahut Melik Abdurrahmanü's Sâlis adlı piyesinde son Endülüs hükümdarı olan tarihi bir karakterdir.

OATET'te Hamit'in aynı adlı romanının karakteri olması bağlamında bir yerde Abdullahü's-sagir'e atıf yapılmıştır (OATET 567).

Abdurrahman-ı Salis (OATET 574) Abdülhak Hamit'in Tezer yahut Melik Abdurrahmanü's Sâlis adlı eserindeki Endülüs hükümdarıdır.

OATET'te Hamit'in aynı adlı romanında haremine hiçbir halkın karışmasına izin vermediği bir Müslüman Şark hükümdarı olduğu söylenerek Abdurrahman-ı Salis'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 574).

Abdülaziz (İbni Musa) (OATET 567, 568, 574, 576, 577) Abdülhak Hamit'in Târik yahut Endülüs Fethi ve İbni Musa yahut Zatü'l Cemal adlı eserindeki adaletli, mücadeleci ve dindar olan tarihi hükümdar karakteridir.

OATET'te Tarık ve İbni Musa'nın ahlaki kıymetlere önem veren bir karakteri olması bağlamında iki yerde Abdülaziz'e atıf yapılmıştır (OATET 567, 568).

Abdülvehap Efendi (OATET 562) Abdülhak Hamit'in İçli Kız adlı eserinde Sadi Efendi'nin evlilik konusunda kandırdığı kişilerden biridir.

OATET'te Hamit'in İçli Kız'ındaki, yarı alafranga cilası altında ve Tanzimat'ın son parlak zamanları içinde maddi imkânsızlıklar ile kıvranan, gözü devletin ve mutlaka herhangi bir sarrafın kapısında bekleyen rütbeli,

nişanlı memur karakteri olduğu söylenerek Abdülvehap Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 562).

Abu Ali ibn-Sina (Hekim, İbni Sina) (EÜM 174, 494) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinde Derviş Cevat'ın gizli ilimler öğrendiği kişidir.

EÜM'de Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerinden biri olduğu (EÜM 174), Tanpınar'ın Racine'in Bajazet adlı piyesinin değerlendirirken kurguladığı karakterinin, Racine'in bir trajedisi yerine Shakespeare'in Fırtınası'nı izlemeyi tercih edeceği, böylece Prospero'yu hikâyesinin sürekli hatırladığı ve başı sıkıştığı dönemlerde "occulte (gizli, büyülü)" güçlerini kısındığı Ebu Ali Sina'ya benzeteceği, Ariel'i onun için çalışan bir "hüddam" gibi düşüneceği, Caliban'ı da şeytan olarak kabul edeceği ifade edilerek Ebu Ali Sina'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 494).

Achomat (Ahmet) Paşa (ED 242; EÜM 494, 496-498) Racine'in Bajazet adlı piyesindeki veziriazam karakteridir.

ED'de Racine'in Bajazet isimli eserinden söz edilerek bir yerde Achomat Paşa'ya atıf yapılmıştır (ED 242).

EÜM'de Racine'in Bajazet adlı eserinin karakterlerinden biri olduğu (EÜM 494), Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin onu kendi Paşa'sına benzeteceği ancak başkalarına aşk mektubu taşımasını yadırgayacağı, Atalide'yi serbest bırakmasına ise çok kızacağı (EÜM 496- 498) ifade edilmiştir.

Adalina Merkado (OATET 509, 566, 567, 571, 574, 576, 577) Abdülhak Hamit'in İbni Musa yahut Zatü'l Cemal adlı eserindeki vatan, millet ve dini duyguları güçlü İspanyol karakteridir.

OATET'te Hamit'in İbni Musa'daki Edalina Merkado'nun Vatan neşidesi gibi vatani şiirlerinin doğrudan doğruya Namık Kemal'e bağlanabileceği (OATET 509), Edalina Merkado'nun bir alev kadar temiz ve yakıcı, ırkının intikamını almak hirsında bir azap meleğinden farksız olduğu (OATET 566), piyesin daha ilk sahnelerinde okuyucuya bir intikam meleği

olarak takdim edildiği (OATET 567, 576), Hamit'in, kahramanların psikolojik hâl ve durumlarını kaderine bırakması nedeniyle kahramanların kendilerinden göze ait hikâyecikler oluşturduğu, Edelina Merkado'ya ait pek çok sahnenin de böyle olduğu (OATET 571), Edelina Merkado'ya cinayetine yardım ettiği katilinin saldırısı gibi sahnelerin Hamit'in tiyatrolarında konuyu uzatmasından doğduğu (OATET 577) söylenilerek Edelina Merkado'ya yedi yerde atıf yapılmıştır.

Adil Giray (ED 25, 35, 40, 192, 193, 195, 196, 198; **OATET** 272, 406, 408, 410, 411; **EÜM** 217) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanında asker ve şair yaradılışlı idealize edilmiş bir karakteridir.

ED'de Cezmi'deki Adil Giray'ın çocukluğuna (ED 193) İnan sarayındaki maceralarına (ED 192), Perihan'la olan ilişkisine değinilerek (ED 25, 35, 40, 195, 196) ve bir yerde aynaya baktığına (ED 198) değinilerek Adil Giray'a sekiz yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi'nin ağızından Adil Giray ile Perihan'a mersiye söylediği (OATET 272), Rousseau'nun Nouvelles Heloise'in uzak bir tesirinin hissedildiği Adil Giray ile Perihan'ın mektuplarıyla romanın içinde bir teknik değişikliği yaşandığı (OATET 406), Adil Giray'ın psikolojisi için yapılan hazırlığın romanın en önemli yanı olduğu, Namık Kemal'in kahramanının hayatına romantiklerin "kader" algısına benzer bir acılık kattığı, onun çocukluğundan itibaren içinde bir boşlukla yaşadığı, bu boşluğu Şark mistisizmi ile birlikte kendi kendini bulma ihtiyacına ve kader anlayışına götürdüğu (OATET 410), bu sayede Adil Giray'ın şahsiyetinde Fransız romantizmini ve Türk mistisizmini birleştirdiği, Adil Giray'ın karakterinin XVII. ve XVIII. asrın değişmeyen kahraman karakterlerinden geldiği (OATET 411) söylenerek Adil Giray'a beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının bir karakteri olması bağlamında Adil Giray'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 217).

Adnan Bey (YK 77; **OATET** 461; **EÜM** 276, 280, 281) Halit Ziya Uşaklıgil'in en iyi yapıtlarından olan Aşk-ı Memnu romanının kahramanıdır. Adnan Bey kızına çok bağlı, aynı zamanda eşi Bihter'e çok düşkün olan elli yaşlarında bir beyefendidir (Kantemir, 1982: 227- 239)

YK kitabında bir yerde Adnan Bey'e atıfta bulunmaktadır. Hayatı birkaç moda mağazasına ve eğlence yerlerinin uzak akislerine indirmesi dolayısıyla Halit Ziya'yı eleştiren Tanpınar, Adnan Bey'in ve diğerlerinin bir boşluğu ve kaçıışı göstermek için var olduklarını söyleyerek Adnan Bey'e atıfta bulunmaktadır (YK 77).

OATET'te yeni teşekkül etmeye başlayan burjuvazinin bütün hayat programının ve rahat çalışma arzusunun Rakım Efendi ile başladığı, onun bir hülya objesi gibi kütüphanesi, sofrası, yabancı dostlarla yapılan piknik gezintileri, sandal sefaları ile görünen evinin Mai ve Siyah'taki Ahmet Cemil'in evinin, Aşk-ı Memnu'daki Adnan Bey'in yalısının doğduğu yer olduğu söylenerek Adnan Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 461).

EÜM'de Aşk-ı Memnu ile Mai ve Siyah'ın kaderlerinin kendi içlerinde taşıdığı, gerçeğin sert yüzünün Ahmet Cemil'i yıkması gibi, zengin, kibar, aşçılı, uşaklı, garip bir duygusal Adnan Bey'i de Bihter'in alt üst ettiği (EÜM 276), kızı ve eşi arasında parçalandığı, Bihter'i annesine benzemek ve onun gibi düşmek korkusundan koruyacak güçte olmadığı (EÜM 280- 281) ifade edilerek Adnan Bey'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Agop Efendi (EÜM 515) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanının bir karakteridir.

EÜM'de Tanpınar'ın Behçet Bey'e cevaben yazdığı mektubunda Behçet Bey aracılığıyla tanıştığı kişiler arasında gösterilerek Agop Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 515).

Ahmet Cemil (YK 77; ED 37, 43, 70, 71, 72, 79; OATET 461, 469; EÜM 270, 273, 276, 277, 279, 280; YG 152, 153) Halit Ziya Uşaklıgil'in bir 'nesil romanı' olan Mai ve Siyah romanının kahramanıdır. Kültürlü bir ailenin çocuğu olan Ahmet Cemil önce Askeri Rüştüye'yi, sonra Mektebi Mülkiyeyi bitirmiş, bu okullar vasıtasıyla Batı kültürüyle tanışmıştır. Bol bol kitap okuyan Cemil bu yeni kültürle gelen fikirleri, şiir anlayışını, musikiyi roman boyunca tekrarlamaktadır (Kerman,1995, 64- 67).

YK kitabında Ahmet Cemil'e bir sayfada atıf yapılmaktadır. Bu atıflarda Ahmet Cemil ve temsil ettiği Edebiyat-ı Cedide nesli hakkında incelemeler yapılmaktadır. Tanpınar Türkçede belirli meseleler üzerine duran

ve konuşan tek roman olarak nitelediği Mai ve Siyah'ın kahramanı Ahmet Cemil'i o kadar asil ve temiz, yetişme şekliyle ve maddi imkânsızlıklarıyla yerli olana benzemesine rağmen, idealizasyonu ve küskünlüğü ile yerli olandan ayrıldığını düşünmektedir (YK 77).

ED'de Ahmet Cemil'e altı yerde atıf yapılmıştır (ED 37, 43, 70, 71, 72, 79). Bu atıflarda Mai ve Siyah'taki Ahmet Cemil gibi öznenin geçirdiği hâllerin yeni bir edebiyatın doğuşuna örnek olduğu (ED 37), Ahmet Cemil'in kendi etrafında döndüğü, kendine kapanmış Avrupalı bir ahlak olduğu, dil ile uğraştığı (ED 43), yeni bir tip olduğu ve karşısında zıt zihniyet olarak Raci'nin bulunduğu (ED 70), babasının ölümüyle gerçek hayatla karşılaşan Ahmet Cemil'in verdiği "Kaç bu hayattan kaç! Sev bu güzellikleri, sev!" demesinin Sevetifünun'un estetik anlayışına uyduğu (ED 71), hatıralar yerine yazarla beraber yürüdüğü, eserin konusunun Ahmet Cemil'in hayatı olduğu (ED 72), sorunların Avrupa karşısında çözümlenememesi nedeniyle Bihter gibi Ahmet Cemil'in de yarım bir hayat yaşadığı (ED 79) söylenmiştir.

OATET'te yeni teşekkül etmeye başlayan burjuvazinin bütün hayat programının ve rahat çalışma arzusunun Rakım Efendi ile başladığı, onun bir hülya objesi gibi kütüphanesi, sofrası, yabancı dostlarla yapılan piknik gezintileri, sandal sefaları ile görünen evinin Mai ve Siyah'taki Ahmet Cemil'in evinin, Aşk-ı Memnu'daki Adnan Bey'in yalısının doğduğu yer olduğu (OATET 461), Ahmet Cemil'in hayal kırıklıkları, kardeşinin talihsiz evliliği ve Raci'nin mizaç ve istekleri yüzünden ailesinin perişan olması ile realizmin peşinden koştuğu trajediye ulaştığı, onların iki farklı ahlakın insanı olduğu (OATET 469) söylenerek Ahmet Cemil'e iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Ahmet Cemil'e altı yerde atıf yapılmıştır (EÜM 270, 273, 276, 277, 279, 280). Bu atıflarda Ahmet Cemil ile bir mülakat yaptığını kurgulayan Tanpınar'ın onunla bir Salı akşamı Eyüp iskelesinde karşılaştığı, Ahmet Cemil'in ortadan biraz daha uzun boylu, arkaya doğru taranmış uzun ve kırmızı saçları, açık mavi gözleri, şapkası, itinalı kıyafeti, kıyafet ile uyuşmayan ağır, altın kösteği, boyunbağı, yakasında madeni üç yaprak, parmaklarında iki büyük elmas yüzük, sol elinde koyu kırmızı maroken ciltli bir kitap ve birkaç gazete ile karşısında durduğu, kardeşi İkbâl'in mezarını ziyaret etmek için geldiği, annesini ise Arabistan'da bir yere gömdükleri, mal müdürünün baldızı ile evlendiği ancak ruhunun inceliklerini anlamadığı için

mutsuz olduğu, eşini ve çocuklarının arkasında bırakarak dünyanın pek çok yerinde huzuru aradığı, Yahya Kemal ile Ahmet Haşım'ı “santimentalite” eksikliği nedeniyle ruhsuz bulduğu, kendilerinin ellerinde mendiller ile samimi bir edebiyat yaptığı (EÜM 270- 274), Aşk-ı Memnu ile Mai ve Siyah'ın kaderlerinin kendi içlerinde taşıdığı, gerçeğin sert yüzünün Ahmet Cemil'i yıkması gibi, zengin, kibar, aşçılı, uşaklı, garip bir duygusal Adnan Bey'i de Bihter'in alt üst ettiği (EÜM 276), Mai ve Siyah'ta Ahmet Cemil ile annesinin, Aşk-ı Memnu'da Nihal ile babasının iki çöküntü hâlinde kaldıkları (EÜM 277), Tevfik Fikret'in Süha'sının kardeşi ya da Ahmet Cemil'in dublörü olduğu (EÜM 279), Ahmet Cemil'in formasyonunun, titizliklerinin, hiddetlerinin, tepkilerinin neslininkiyle aynı olduğu (EÜM 280) belirtilmiştir.

YG'de Ahmet Cemil'in Tepebaşı'ndan bütün şehri göreceği dönemde yen öğrendiği alafranga müzik ve yıldızlar nedeniyle Haliç'in ötesini göremediği ifade edilerek Ahmet Cemil'e iki yerde atıf yapılmıştır (YG 152, 153).

Ahmet Bey (OATET 388, 581) Namık Kemal'in Gülnihal adlı romanındaki bir karakterdir.

OATET'te Namık Kemal'in Hamlet'teki Yorick'in kafatası sahnesinin Gülnihal'deki Ahmet Bey'in mezarına çevirdiği söylenerek Ahmet Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 388, 581).

Ahmet Samim (ED 45) Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hüküm Gecesi adlı romanının gazeteci olan ana karakteridir.

ED'de Hüküm Gecesi'nin asıl kahramanı olduğu söylenerek Ahmet Samim'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 45).

Ahşid (OATET 399; EÜM 232; NK 18) Namık Kemal'in Karabela adlı romanının kötü karakteridir.

OATET'te Karabela piyesinin en canlı tipinin, dinlediği hakaretlere karşılık verilen bir mükâfat gibi, Ahşid olduğu, Namık Kemal'in bu tip tasvir ederken Othello'yu düşünmüş olma ihtimalinin bulunduğu ancak değiştirilmiş psikolojik hâli, asaleti ve güzelliğiyle farklı olan bir Othello yarattığı, Behrever'in Ahşid'e “*Ah benim vuslat gecesi yüzlü lalacığım!*” tarzındaki

hitaplarının Hugo'nun "William Shakespeare"ini hatırlattığı söylenerek Ahşid'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 399).

EÜM'de Namık Kemal'in Şark saraylarında önemli bir mevkiye sahip olan harem ağalarının oynadıkları kötü rolleri, bir aşk ve ihtiras macerasında tasvir ettiği söylenerek Ahşid'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 232).

NK'de Namık Kemal'in Şark saraylarında önemli bir mevkiye sahip olan harem ağalarının oynadıkları kötü rolleri, bir aşk ve ihtiras macerasında tasvir ettiği ve piyesin asıl karakteri olduğu söylenerek Ahşid'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 18).

Ahizade Hüseyin Efendi (EÜM 495) Racine'in Bajazet adlı eserinin şeyhülislam karakteridir.

EÜM'de Şehzade Beyazıt'ın öldürülmesi, İran'la olan savaşlardaki yenilmeler ve düşman eline düşen Bağdat'ın geri alınamaması üzerine isyan çıkartan askerlerin hayatlarına padişahın adına Müftü Ahizade Hüseyin Efendi ile kefil olduğu söylenerek Ahizade Hüseyin efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 495).

Akabe (OATET 567, 571) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İbni Musa yahut Zatü'l Cemal adlı piyesinin kötü karakteridir.

OATET'te Akabe'nin İbn-i Musa'nın kıyafet giymiş kötü cini olduğu (OATET 567), Hamit'in, kahramanların psikolojik hâl ve durumlarını kaderine bırakması nedeniyle kahramanların kendilerinden göze ait hikâyecikler oluşturduğu, Akabe'ya ait pek çok sahnenin de böyle oluştuğu (OATET 571) söylenilerek Akabe'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Akif Bey (ED 25, 190, 195; OATET 383, 384) Namık Kemal'in aynı adlı romanının ana karakteridir.

ED'de Colonel Chabert' benzediği (ED 25), Namık Kemal'in "*Ben Akif Bey'i işretin tesirini göstermek için yazdım.*" dediği (ED 190, 195) söylenerek Akif Bey'e üç yerde atıf yapılmıştır (ED 194).

OATET'te Namık Kemal'in sevdiği, beğendiği, sözünü emanet ettiği kahramanların fazla şişkin ve bir taraflı olmaktan kurtulamadığı için Akif Bey'in hissi ve itibari olduğu, Türk edebiyatında denizin güzelliğinden, sarhoş

edici tehlikesinden, amansız bir kader çehresi alışından ilk defa Akif Bey'in söz ettiği ifade edilerek Akif Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 383, 384).

A'la (OATET 567, 578, 579, 580, 581) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Zeynep adlı piyesindeki Hint padişahı olan kötü karakteridir.

OATET'te Zeynep piyesindeki Ala'nın, Hamit'in zalim ve katil karakterlerinden olduğu (OATET 567, 580), Hamit'in elindeki tabiatüstü güçleri sadece Ala ve Ceyran'dan intikam almak için kullanmasının Shakespeare'in Fırtına'sını okuduğunu düşündürdüğü (OATET 578), Abbas'ın bir derviş kıyafeti ile saray bahçesinde Zeynep'i görmesi sahnesinden sonra piyesin önce Ala'nın dolayısıyla Hamit'in ideolojik çerçevesindeki eski piyeslerinin, daha sonra Fatma Hanım'ın ölümünden sonraki şiirlerinin hücumuna uğradığı (OATET 581) söylenerek Ala'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

Albertine (EÜM 31) Marcel Proust'un A la recherche du temps perdu adlı eserindeki ana karakterdir.

EÜM'de Albertine'in uyku hâlimden söz eden Proust'un onun çehresinin sırasıyla madeni ve hayvani devirlere ait ifadeler aldığını kaydettiği söylenilerek Albertine'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 31).

Ali Bey (ED 34, 70, 190, 191, 192, 194; OATET 345, 401, 402, 403, 404, 461, 494) Namık Kemal'in İntibah adlı eserinin ana karakteridir.

ED'de babasının şefkati tarafından zapt edildiği (ED 34), eski evin yıkılışını anlattığı (ED 70), işretin tesirini anlattığı, hazır hareketler çeşnisinin içinde değiştiği (ED 190), temiz ama değişen kötü tipi temsil ettiği (ED 191), başlangıçta anne kuzusu olduğu için bir kadını anlayamadığı, anladığı zamanda da dövüp attığı, romanın Ali Bey'in sevgi, Mahpeyker'inse entrika kısmında aksadığı (ED 192, 194) söylenerek Ali Bey'e altı yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Namık Kemal'in 1865'te Halep'teki Galip Bey'e gönderdiği mektuptaki annelerin "münasebetsiz rahm ve şefkati"nin İntibah'taki Ali Bey'in çocukluğunu oluşturacağı (OATET 345), Namık Kemal'in ihtirasları konuşurmadaki bilgisizliği, insan ruhunun en doğal hâllerini bile kabul

etmeyen hoşgörüsüz ve toptan hayat anlayışı, ne istediğini pek bilmeyen ve ancak mahkûm ettiği zaman sesi duyulan bir ahlakın Ali Bey'in hikâyesini sakatladığı (OATET 401), Ali Bey'in Mehpeyker'in evinde tek başına geçirdiği buhranlı gecenin hikâyesinin kilit noktası olduğu (OATET 402), Ali Bey'in Mahpeyker'e olan kinine hiçbir derin sevginin, kaybolmuş masumluğun etki etmediği (OATET 403), Ali Bey'in Mehpeyker'e yazdığı mektubun, Hüseyin Rahmi'nin bazı kadın kahramanlarının birbirine verdikleri nispetli cevaplara benzediği (OATET 404), Namık Kemal'de sofranın sukutun ilk kademesi, hatta sembolü olduğu, Ali Bey'in hazin macerasının da Mehpeyker'in evindeki sofrada başladığı (OATET 461), Araba Sevdası'ndaki Bihruz Bey'in, Ali Bey ile Felatun Bey arasında dolaştığı ancak Recaizade'nin ne Namık Kemal gibi, Sünni bir ahlakta dramı aradığı ne de Paul de Kock'dan gelen bir burleskte sosyal tip tezadının kurmaya çalıştığı (OATET 494) söylenerek Ali Bey'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

Ali Bey (OATET 380, 382) Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre piyesindeki karakterlerden biridir.

OATET'te Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre'de piyesin kahramanlarından Ali Bey ile Ahmet Bey'in hikâyesindeki melodramı kaçırdığı söylenerek Ali Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 382).

Alissa (EÜM 464, 465) Andre Gide'in Dar Kapı adlı eserindeki ana karakterlerden biridir.

EÜM'de Andre Gide'in Dar Kapı adlı eserinin karakterlerinden ve dar kapıdan geçen sınırlı insanlardan olduğu, Andre Gide gibi Protestan dinine mensup ifade edilerek Alissa'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 464, 465).

Alyoşka (Aleksey Fyodoroviç Karamazov) (EÜM 66) Dostoyevski'nin Karamazov Kardeşler adlı romanındaki en küçük kardeştir.

EÜM'de Dostoyevski'nin diğer kahramanları gibi konuşa konuşa kendi hakikatini bulduğu söylenerek Alyoşka'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 66).

Antonious (OATET 273) Shakespeare'in Julius Caesar adlı piyesindeki karakterlerden biridir.

OATET'te Rezaizade ile başlayan mezarlıkta ve mezar başındaki konuşmanın Tevfik Fikret gibi şairlerde devam ettiği, Tevfik Fikret'in mersiyede toplumsal şiirin büyük unsurlarından birini bulduğu, kız kardeşinin ölüsünü şiirine taşıyarak burada Shakespeare'in Antonious'unun Julius Caesar için yaptığı gibi kardeşinin yaralarını göstererek kadın hakları adına konuştuğu söylenerek Antonious'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 272).

Ariel (ED 243; EÜM 494) Shakespeare'in Fırtına adlı piyesindeki doğaüstü yaratıktır.

ED'de rüzgâr gibi geçmesinin okuyucuyu olumlu etkilediği söylenerek Ariel'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 243).

EÜM'de Tanpınar'ın Racine'in Bajazet adlı piyesinin değerlendirirken kurguladığı karakterinin, Racine'in bir trajedisi yerine Shakespeare'in Fırtınası'nı izlemeyi tercih edeceği, böylece Prospero'yu hikâyesinin sürekli hatırladığı ve başı sıkıştığı dönemlerde "occulte (gizli, büyülü)" güçlerini kıskandığı Ebu Ali Sina'ya benzeteceği, Ariel'i onun için çalışan bir "hüddam" gibi düşüneceği, Caliban'ı da şeytan olarak kabul edeceği ifade edilerek Ariel'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 494).

Aristo (ED 143) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Eşber adlı piyesindeki filozof karakteridir.

Hamit'in Eşber adlı piyesinin filozof tipi olması bağlamında bir yerde Aristo'ya atıf yapılmıştır (ED 143).

Arsen Lüpen (ED 27) Maurice Leblanc'ın aynı adlı roman serisinin ana karakteridir.

ED'de Paris Esrarı'ndaki bir Alman prensin yetmiş beş yıl sonraki hâli Arsen Lüpen'e benzetilerek bu roman kahramanına bir yerde atıfta bulunulmuştur (ED 27).

Arslan Bey (EÜM 99) Ahmet Kutsi Tecer'in Koçyiğit Köroğlu adlı piyesinde ana karakterin oğludur.

EÜM'de Ahmet Kutsi Tecer'in Koçyiğit Köroğlu adlı piyesinin karakterlerinden biri olduğu söylenerek Köroğlu'nun oğlu Arslan Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır.

Arzağ Sultan (OATET 392) Namık Kemal'in Celalettin Harzemşah adlı romanındaki karakterdir.

OATET'te Celalettin Harzemşah'ın karakterlerinden biri olması bağlamında Arzağ Sultan'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 392).

Asıl (EÜM 174) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserindeki karakterlerdendir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Asıl'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Ata Bey (OATET 382) Namık Kemal'in Zavallı Çocuk adlı eserinin ana karakterlerindendir.

OATET'te Zavallı Çocuk'taki karakterlerin sadece davanın ispatı için yaratıldığı, olay dışında bir hayatlarının bulunmadığı söylenerek Ata Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 382).

Ata Bey (OATET 467, 468) Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayet adlı romanındaki hikâyelerden biri olan Firkat'ın iyi karakterlerindendir.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin Firkat adlı romanının bir karakteri olması bağlamında iki yerde Ata Bey'e atıf yapılmıştır (OATET 467, 468).

Ata Molla Bey (EÜM 515, 516) Ahmet Hamdi Tanpınar Mahur Beste adlı romanındaki ana karakter olan Behçet Bey'in kayınbabasıdır.

EÜM'de Tanpınar'ın Behçet Bey'e cevaben yazdığı mektubunda Behçet Bey aracılığıyla tanıştığı kişiler arasında bulunduğu (EÜM 515) ve Behçet Bey'in kaynatası olduğu (EÜM 516) söylenerek Ata Molla Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Atak Köse (OATET 206) Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesinin çöpçü karakteridir.

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesinin "süprüntücüsü" olduğu söylenerek Atak Köse'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 206).

Atala (ED 20) François Rene de Chateaubriand'ın aynı adlı eserin ana karakteridir.

ED'de Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayat'ın beşinci kitabı olan Firkat'ta Paul ve Virginie, Atala ve Rene gibi romantik bir aşk kurmak istediği ancak vakayı tam kuramadığı söylenerek bir yerde Atala'ya atıf yapılmıştır (ED 20).

Atalide (ED 242, 243; EÜM 496, 497) Racine'in Bajazet adlı piyesindeki Sultan Murat karakterinin babasının kardeş çocuğudur.

ED'de Racine'in Bajazet isimli eserinden söz edilerek iki yerde Atalide'ye atıf yapılmıştır (ED 242, 243).

EÜM'de Tanpınar'ın Racine'in Bajazet'ini incelerken kurguladığı karakterinin Achomat Paşa ile Atalide'nin evlenmesini hoş karşılamayacağı (EÜM 496), Bajazet ile Atalide'nin onu Osmanlı hanedanlığının talihi üzerine düşünmeye sevk edeceği (EÜM 497) ifade edilerek Atalide'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Atiye (OATET 579, 580) Abdülhak Hamit'in Zeynep adlı piyesinde Zeynep'e Maziye ile birlikte yardım eden ve ona olağanüstü güçler veren melek karakteridir.

OATET'te yanındaki "gelecek" ve Maziye isimli melekler ile yazarın, Zeynep'in zamanın efendisi olduğunu göstermek istediği ifade edilerek Atiye'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 579, 580).

Atiye (EÜM 515, 516) Ahmet Hamdi Tanpınar Mahur Beste adlı romanındaki ana karakter olan Behçet Bey'in karısıdır.

EÜM'de Behçet Bey'in eşi olduğu ve Tanpınar'ın ona sabrı, tahammülü, iyi kalbi, talihi nedeniyle bağlandığı ifade edilerek Atiye'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 515, 516).

Ayas Bey (OATET 609) Muallim Naci'nin Ezhar-ı Efkâr adlı eserinin karakterlerinden biridir.

OATET'te Muallim Naci'nin Ezhâr-ı Efkâr isimli eserin Şeyh Galip'in biyografik romanı gibi başlayıp Sabir Çelebi ile Ayas Bey'in hikâyesine döndüğü söylenerek Ayas Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 609).

Ayşe (OATET 408) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının idealize edilmiş karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının bir karakteri olması bağlamında Ayşe'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 408).

Ayşe Kadın (EÜM 176) Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Ayşe Kadın'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 176).

Ayvaz (EÜM 99) Ahmet Kutsi Tecer'in Koçyiğit Köroğlu adlı piyesindeki Çamlıbel'in genç yiğit karakteridir.

EÜM'de Ahmet Kutsi Tecer'in Koçyiğit Köroğlu adlı piyesinin karakterlerinden biri olduğu söylenerek Ayvaz'a bir yerde atıf yapılmıştır.

Azade Galib Efendi (Mehmet) (OATET 608, 609) Muallim Naci'nin Ezhar-ı Efkâr adlı eserinin öğretmen karakteridir.

OATET'te Muallim Naci'nin Ezhâr-ı Efkâr adlı eserinin Şeyh Galip'in biyografik bir romanı gibi başladığı, daha sonrasında ise daha sonra Muallim Naci'nin kendi hocası olarak kabul ettiği Azade Galip'in hikâyesi olduğu, Hoca Neşet'in ölümü üzerine gençlere onun yerine İran edebiyatını öğreten Vahyi Efendi'nin derslerine geçtiği söylenerek Azade Galip'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 608, 609).

Azra (OATET 522, 575) Abdülhak Hamit'in Târik yahut Endülüs Fethi ile İbni Musa yahut Zatü'l Cemal adlı eserlerinin inandığı değerler uğruna her türlü mücadeleyi gösteren mücahit kadın karakteridir.

OATET'te Hamit'in Belde adlı şiir kitabında sevgiliyi Leyla, Azra gibi eski hikâyelerin kadınlarına hapsetmediği (OATET 522) ve Tarık adlı piyesinin bir karakteri olduğu (OATET 575) söylenilerek Azra 'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Bağdat Hatun (OATET 559, 566, 584, 585, 586) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İlhan adlı piyesinde ailesi ve sevdiği arasında arada kalan tarihi bir karakterdir.

OATET'te "ben" in kâinatın içinde bir zerre olduğu, "fert" in talihinden sıyrılarak "bütün"lerin macerasını düşündüğü gibi konuları Hamit'in Bağdat Hatun gibi karakterlerinin ağzından verdiği (OATET 559), İlhan piyesindeki Bağdat Hatun'un duygularına yenik düştüğü (OATET 566, 584- 586) söylenilerek Bağdat Hatun'a beş yerde atıf yapılmıştır.

Barak Hacib (ED 195; OATET 390, 391, 394, 396, 397) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı eserinin karakterlerindedir.

ED'de Barak Hacib'in Gıyaseddin'in annesine olan aşkının arrivisme (yükselme hırsı) ulaştığı, bunun Othello'daki Iago'nun aşkına benzediği söylenerek Barak Hacib'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 195).

OATET'te Namık Kemal'in tarihi olayları atladığı ya da değiştirdiği romanı Celaleddin Harzemşah'ın mabeyinciliğin küçültücü seviyesinden müstakil emirliğe yükselmiş, hırslı, hileci, zalim, kindar, yılanla kaplan arasında mitolojik bir mahlûk gibi piyeste sürekli değişen, canlı bir karakter olduğu söylenilerek Barak Hacib'e beş yerde atıf yapılmıştır (OATET 390, 391, 394, 396, 397).

Başa (YG 57) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

YG'de Erzurum Lisesindeyken Tanpınar'la aynı okulda çalışan Hakim Bey'in söylediği Batı dillerinden Arapçaya tercüme edilen operalarda Tanpınar'ın, Romeo'nun Başa Juliet'in Hanum olabileceğini farketttiği ifade edilerek Başa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 57).

Batak Ese (OATET 207) Şinasi'nin Şair evlenmesi adlı piyesindeki bekçi karakteridir.

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesinin bekçi karakteri olması bağlamında Batak Ese'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 207).

Battal Gazi (OATET 394, 459; EÜM 96) Battal Gazi hikâyelerinin ana karakteridir.

OATET'te Celalettin Harzemşah'ı Battal Gazi ve Alparslan'dan sonra Anadolu'daki halkın muhayyilesine geçmiş üçüncü kahraman olduğu (OATET 394), Namık Kemal'in ordudaki askerinin Kanije Muhasarası'nı okumasını istediği ancak bu yeni olan destan yerine halkın kendi bildiği Battal Gazi'yi tercih edeceği (OATET 459) söylenerek Battal Gazi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de halk destanlarının her hâliyle cemiyet hayatında yaşamaya devam ettikleri bağlamında Battal Gazi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 96).

Bayezid (Bajazet, Şehzade) (EÜM 493- 498; ED 242) Racine'in Bajazet adlı piyesinin ana karakteridir.

EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterinin Şehzade Bayezid'in öldürülmesinden, İran'la olan savaşlardaki mağlubiyetlerden ve düşman eline geçen Bağdat'ın geri alınamamasından üzgün olduğu söylenerek Bayezid'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 495).

ED'de Racine'in Bajazet isimli eseri bağlamında bir yerde Bayezid'a atıf yapılmıştır (ED 242).

Beatrice (YK 103) Dante'nin şiirinin kadın kahramanıdır.

YK'de eskilerin Laura ve Beatrice gibi âşıklarından sonra Şinasi'den sonraki şiirlerin aynı tadı vermediği ifade edilerek Beatrice'e bir yerde atıf yapılmıştır (YK 103).

Bedrjapum (Bedryapum) (ED 145, 146) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Duhter-i Hindu adlı piyesinde Surucuyi'nin eniştesi olan karakterdir.

ED'de Duhter-i Hindû'nun şahıs kadrosunun zulme karşı koyanları arasında yer aldığı (ED 145) ve eserdeki ihanet sahnesinde yer aldığı için (ED 146) söylenerek Bedrjapum'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Behçet Bey (EÜM 513-516) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanının ana karakteri olan Behçet Bey Sultan Abdülhamit döneminde yaşamış, devrin hatırı sayılan zenginlerinden olan İsmail Molla Bey'in oğludur.

EÜM'de Tanpınar'ın, Mahur Beste adlı romanının karakteri olan Behçet Bey'in kendisine yazdığı mektuba cevap verdiği, Behçet Bey'in yavaş yavaş kendisini tanımaya başladığı ve dünyanın kendisinin etrafında dönme isteğinin gerçekleşmeyeceği ifade edilerek Behçet Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 513- 516).

Behlül (YK 77; EÜM 280) Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanının önemli karakterlerindedir. Yirmi altı yaşında, son derece zevke düşkün, eğlenceyi seven, son derece güzel konuşan, iyi giyinmeyi seven, kızlara karşı zaafı bulunan sempatik ve yakışıklı bir tiptir (Kantemir, 1982, 237). Hemen hemen bütün hayatı amcasının yalısında geçen Behlül tamamen yozlaşmış bir insanı temsil etmektedir. Batılı bir öğrenim görmüş olmasına rağmen ne Avrupalı olabilmiş ne de yerli kalabilmiştir (Kerman, 1995, 89).

YK kitabında bir yerde Behlül'e atıfta bulunmaktadır. Hayatı birkaç moda mağazasına ve eğlence yerlerinin uzak akislerine indirmesi dolayısıyla Halit Ziya'yı eleştiren Tanpınar, Behlül'ün ve diğerlerinin bir boşluğu ve kaçıışı göstermek için var olduklarını söyleyerek Behlül'e atıfta bulunmaktadır (YK 77).

EÜM'de evde bulunmasının Bihter'i düşüşe sevk eden nedenlerden biri olduğu söylenerek Behlül'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 280).

Behram (OATET 567) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Nesteren adlı piyesindeki tahtın varisi olan karakterdir.

OATET'te Tarhan'ın yazdığı Nesteren adlı eserinde zalim ve katil insanı temsil ettiği söylenerek Behram'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 567).

Behrever (OATET 399) Namık Kemal'in Karabela adlı piyesinde Behrever ile aşk yaşayan ana karakterdir.

OATET'te Namık Kemal'in Karabela adlı piyesindeki Behrever'in Ahşid'e "Ah benim vuslat gecesi yüzlü lalacığım!" tarzındaki hitaplarının Hugo'nun "William Shakespeare"ini hatırlattığı söylenerek Behrever'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 399).

Beşir (OATET 292) Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu adlı eserindeki şoför karakteridir.

OATET'te Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanındaki Rönesans tablolarındaki egzotik çehreler gibi görünen bir karakter olduğu, onun ölümünün kendisi gibi insanların sonunu temsil ettiği, bu nedenle ölümünün çok anlamlı olduğu söylenilerek Beşir'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 292).

Bihter (YK 77; ED 72, 79; EÜM 276, 277, 280) Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanının önemli kahramanlarından. Siyah saçlı, uzun siyah kaşlı, mahmur gözleri ve baştan çıkarıcı gülümsemesiyle oldukça güzel bir bayandır. Firdevs Hanımın kızı olan Bihter hem annesine benzemek hem de yalının sahibi, hayatta arzu ettiği bütün maddiyata kavuşmak arzusu ile Adnan Bey'le evlenir. Ancak aşksız hayat bu genç kadını Behlül'ün kollarına atar. Bu gerçek hayattan kaçma, uzak muhayyel bir ülkede mesut olma düşü onun intiharıyla sona erer (Kantemir, 1982, 237; Kerman,1995, 83-90)

YK kitabında bir yerde Bihter'e atıfta bulunmaktadır. Hayatı birkaç moda mağazasına ve eğlence yerlerinin uzak akislerine indirmesi dolayısıyla Halit Ziya'yı eleştiren Tanpınar, Bihter'in ve diğerlerinin bir boşluğu ve kaçı göstermek için var olduklarını söyleyerek Bihter'e atıfta bulunmaktadır (YK 77).

ED'de Aşk-ı Memnu'nun Bihter'in ölümüyle bittiği (ED 72) ve bir gölge hâlinde hayatı üstten yaşadığı (ED 79) söylenerek Bihter'e iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Aşk-ı Memnu ile Mai ve Siyah'ın kaderlerinin kendi içlerinde taşıdığı, gerçeğin sert yüzünün Ahmet Cemil'i yıkması gibi, zengin, kibar, aççılı, uşaklı, garip bir duygusal Adnan Bey'i de Bihter'in alt üst ettiği (EÜM 276), Aşk-ı Memnu'nun kahramanlarının günahlarının yüklerinin taşıyamayacak kadar zayıf olmasından dolayı eserde olayların çok çabuk gelişmiş olabileceği, romanda Bihter'in ortadan kalkmasıyla geriye sabun köpüğü gibi bir iki isim ve olayın kaldığı (EÜM 277), Adnan Bey'in Bihter'le evlenmesinden sonra hayatının bütün dengesinin bozulduğu (EÜM 280) ifade edilerek Bihter'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Berenice (OATET 573) Racine'in Berenice adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in Tezer karakterinin Racine'in Berenice'ine benzemesi bağlamında Berenice'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 573).

Bihruz Bey (OATET 492- 495, 525, 609) Rezaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası adlı romanının iyi eğitim almamış, alafranga özentisi, mirasyedi karakteridir. Eser, hayat tecrübesi bulunmayan Bihruz Bey'in bir hayat kadını olan Periveş'e âşık olması, söylenen yalanlara inanarak olan servetini bu yolda harcaması üzerine kurulmuştur.

OATET'te Rezaizade'nin köksüz gölgeler kitabı olan Araba Sevdası adlı romanında Bihruz Bey'in tam parasını ödemediği ve sonunda da elinden aldıkları arabanın asıl kahraman olduğu, Bihruz Bey'in desadece arabasını tanıyıp sevdiği, kendisini ve benzerlerini doğuran değerler buhranında farkında olmadan yapıştığı tek parça parçasının arabası olduğu ancak arabasını kaybettiğinde üzülmeyeceği, küçük mirasyedi Bihruz Bey'in borçlarının içine gömülerek devri gibi yeni bir mal satarak bir başka araba almanın peşinde olduğu (OATET 492), Rezaizade'nin ne Namık Kemal gibi Sünni bir geleneğin ahlakında dramı aradığı ne de Paul de Kock'dan gelen bir burleskte sosyal bir tip tezadını kurmaya çalıştığı, onun Bihruz Bey'inin Ali Bey ile Felatun Bey arasında dolaştığı, onun daima adabımuâşeret ve

Fransızca öğrencisi olduğu, “La Belle Helene”den Bihruz Bey’in aşkı öğrendiği ve Recaizade’nin de ustaca tertip ettiği Bihruz Bey’in rüyası gibi bazı parçalarında operet çeşnisini fantastiğe kadar götürdüğü (OATET 494), Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın zihniyet ve terbiye tezaudında Ahmet Mithat Efendi’ye ne kadar ise köksüz ve alafranga tipinde Bihruz Bey’e o kadar borçlu olduğu (OATET 495), bir yalan sebebi ile Bihruz Bey’in tek bir kadını iki ayrı insan zannettiği (OATET 525), Muallim Naci’nin Ezhar-ı efkâr adlı eserindeki Sabir Bey’in macerasının Bihruz Bey’in hikâyesinin anımsattığı (OATET 609) söylenerek Bihruz Bey’e altı yerde atıf yapılmıştır.

Boileau (OATET 608) Muallim Naci’nin Ezhar-ı efkâr’ın karakterlerindedir.

OATET’te Ezhar-ı efkâr’ın kahramanlarından biri olması bağlamında Boileau’ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 609).

Caliban (OATET 579; EÜM 422, 494) Shakespeare’in Fırtına adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET’te ihtiraslarının sürüklediği Hamit’in elindeki doğaüstü güçleri Zeynep’teki Ala ve Ceyran’dan intikam almak için kullanmasının Shakespeare’in Fırtına’sındaki Caliban’ı hatırlattığı söylenilerek Caliban’a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 579).

EÜM’de dilin bir millet için her şey olduğu, Tanpınar’ın Caliban’a karşı her zaman Nurullah Ataç’ı seçmesine rağmen Caliban’ın Coriolan olup da Roma’nın karşısına geçtiği zaman, Nurullah Ataç’ın safından ayrılacağı çünkü dilin Roma’nın kendisi, hakiki vatanı olduğu (EÜM 422), Tanpınar’ın Racine’in Bajazet adlı piyesinin değerlendirirken kurguladığı karakterinin, Racine’in bir trajedisi yerine Shakespeare’in Fırtınası’nı izlemeyi tercih edeceği, böylece Prospero’yu hikâyesinin sürekli hatırladığı ve başı sıkıştığı dönemlerde “occulte (gizli, büyü)” güçlerini kışkırdığı Ebu Ali Sina’ya benzeteceği, Ariel’i onun için çalışan bir “hüddam” gibi düşüneceği, Caliban’ı da şeytan olarak kabul edeceği (EÜM 494) ifade edilerek Caliban’a iki yerde atıf yapılmıştır.

Causette (OATET 552) Victor Hugo'nun Sefiller adlı romanındaki kadın karakterlerdendir.

OATET'te Hamit'in Kahbe adlı şiirinin konusunu Hugo'nun Sefiller'indeki Casette'den aldığını söyleyerek kendisindeki Hugo tesirini açıkça ifade ettiği belirtilerek Causette'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 552).

Cavide (EÜM 516) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanının ana karakteri olan Behçet Beyin ablasının torunudur.

EÜM'de Mahur Beste'nin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Cavide'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 516).

Celal (ED 195; OATET 378, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 414, 416, 525; EÜM 234, 235; NK 18, 20) Namık Kemal'in Celalettin Harzemşah adlı piyesinin tarihi karakteridir.

ED'de aşklarından ve eşi ile çocuğunu kaybetmesinden söz edilerek Celal'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 195).

OATET'te Namık Kemal'in Celal Mukaddimesi'nde her türlü "hissiyat-ı feciayı tasvir" edebilmek için Celal'in tarihi hayatından bazı tasarruflarda bulunduğu (OATET 378, 392, 393), Anadolu'nun Türkler tarafından istila edilmesinin en ağır ve önemli parçası olan Celal'in esir olmamak ve savaşa devam edebilmek için ailesini feda etmesinin piyesin düğüm noktalarından biri oluşturduğu (OATET 389), Namık Kemal'in Celal'in hayatını, "zuhur" ya da kendi adı altında mücadeleye atılması, yeniden "devlet kurma" ve "son" olarak üçe ayırdığı (OATET 391), piyeste, iyi ve faziletli kahramanlar için Celal'in dizleri dibinde ölme mükâfatının verildiği, Celal'in tarihi hayatı hakkında bilinenler sayesinde piyesteki bazı sahnelerin anlaşılabilirliği (OATET 394), Namık Kemal'in piyeste Celal'in duygularından bahsederken bayağı bir duygusallığı düşüp sızlanmaya başladığı (OATET 395), piyesteki diğer iyi kahramanların bir aynaya yansması kadar Celal'e benzediği (OATET 396), Namık Kemal'in Celal sevgisi nedeniyle tarihi gerçekleri unuttuğu, Celal'in bir insan olmaktan ziyade İslam ahlakının temsilcisi gibi görüldüğü (OATET 397, 398), Nevruz Bey'in büyük tarihi rolünün piyesin sonundaki Celal'in vasiyetnamesiyle başladığı (OATET 414), kutsal bir amaç

sahibi Celal'in Moğollara karşı İslam âlemini müdafaa ettiği (OATET 416), Celal'in iki karısının birbirine benzeyiş motifini Zeynep'te Hamit'in kullandığı (OATET 525) söylenilerek Celalettin Harzemşah'a pek çok yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Celal dışındaki karakterlerin sıradan bir şekilde konuştukları Celal'in aşk anlayışında, hiçbir psikolojik derinliğin bulunmadığı ancak kahraman, fedakâr, mücadeleci, saf ve faziletli olması ile Namık Kemal'in ideal kahramanı olduğu, bu nedenle romanda idealize edildiği söylenerek Celal'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 234, 235).

NK'de Celal dışındaki karakterlerin sıradan bir şekilde konuştukları Celal'in aşk anlayışında, hiçbir psikolojik derinliğin bulunmadığı ancak kahraman, fedakâr, mücadeleci, saf ve faziletli olması ile Namık Kemal'in ideal kahramanı olduğu, bu nedenle romanda idealize edildiği söylenerek Celal'e iki yerde atıf yapılmıştır (NK 18, 20).

Celaleddin Sahib (ED 145) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Duhter-i Hindu adlı piyesinin karakterlerindedir.

ED'de Hamit'in Duhter-i Hindu adlı eserinin politik entrika çeviren tipleri arasında bulunduğu söylenerek Celaleddin Sahib'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 145).

Cengiz (OATET 392; EÜM 234; NK 20) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin kötü karakteridir.

OATET'te Celaleddin Harzemşah adlı piyesin kötü ve zalim karakteri olması bağlamında bir yerde Cengiz'e atıf yapılmıştır (OATET 392).

EÜM'de Namık Kemal'in Celal karakterinin yanında adeta talihin yerini tutan bir karakter olduğu söylenerek Cengiz'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 234).

NK'de Namık Kemal'in Celal karakterinin yanında adeta talihin yerini tutan bir karakter olduğu söylenerek Cengiz'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 20).

Cevat (EÜM 174) Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinde Atinalı bir bezirgân olan Hacı Lebib'in oğludur.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Cevat'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Ceyran (OATET 567, 578, 579, 580) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Zeynep adlı eserinde sevdiği adam için Zeynep'in mücadele ettiği karakterlerdendir.

OATET'te Ceyran'ın kendisini ziyaret eden Zeynep'in doğaüstü kuvvetlerinden korkarak insan olmayı tercih etmesinin Hamit'in tiyatrosunu Cocteau gibi modern bir şairin Euridice'sine yaklaştırdığı (OATET 567), Hamit'in elindeki tabiatüstü güçleri sadece Ala ve Ceyran'dan intikam almak için kullanmasının Shakespeare'in Fırtına'sını okuduğunu düşündüğü (OATET 578), asla mutlu olamayan Ceyran'ın başkasının aldı altında yaşayarak bir başkasını seven insanı severek ve sevdiğinin delirmesinden korkarak üç farklı azap çektiği (OATET 579), Ceyran'ın karşılaştığı pek çok doğaüstü varlık karşısında şaşırarak insanın üstünde hiçbir şeyle karşılaşmak istemediğini söylemesinin piyesin tek başarılı noktası olduğu (OATET 580) ifade edilerek Ceyran'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Cezmi (ED 30, 35, 193; OATET 272, 406, 407, 408, 410, 411; EÜM 67, 216, 217, 238) Namık Kemal'in aynı isimli romanının idealize edilmiş ana karakteridir.

ED'de imparatorluğu kurtaracakken öldüğü, çaresiz bir insan olduğu (ED 30), gereğinden çok konuştuğu (ED 35), romanda şair ve iyi bir cirit oynayıcısı olan Cezmi'ye ailesinden at ve kılıcından başka bir şey kalmadığı (ED 193) söylenerek Cezmi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Cezmi'ye altı yerde atıf yapılmıştır. Bu atıflarda Hamit'te geniş yer tutan mezar edebiyatının Makber'den önce kahramanlarına yazdığı mersiyelerle var olduğu, Adil Giray'la Perihan'a, Cezmi'nin ağzından mersiye söyleyen Namık Kemal'in Hilal-i Osmaniye'sinin de bir tür mersiye olduğu (OATET 272), Cezmi romanının kahramanının III. Mehmet döneminin en önemli olaylarından olan sipahi isyanından sonra yapılan nakillerde, tabut içinde Üsküdar'a kaçarken yolda parasına tamah eden uşakları tarafından öldürülen sipahi kâtibi Cezmi Bey olduğu, Cezmi'nin yetişmesinin, şair Avni'ye bir kaside ile intisap etmesinin ve cirit sahnesinin romanın en iyi

bölümleri olduğu, tımar sahibi, musikiden hoşlanmayan bir şair olan (OATET 407, 408) Cezmi'nin ölümünden sonra Adil Giray tarafından Şeyh Galip diliyle övüldüğü (OATET 411) ifade edilmiştir.

EÜM'de Cezmi'nin konuşmalarının önceden kararlaştırılmış bir dama oyununa benzediği (EÜM 67), bir devşirme çocuğu yerine bir sipahiyi kahraman olarak seçen Namık Kemal'in Cezmi'yi ideal bir kahraman olarak yarattığı (EÜM 216, 217, 238) ifade edilerek Cezmi'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Chimene (OATET 571) Corneille'in Le Cid adlı piyesinin ana karakteridir.

OATET'te Racine'in yazdığı Le Cid adlı oyunun kahramanlarından biri olması ve Hamit'in etkilenmesi bağlamında Chimene'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 571).

Clelia (ED 237; EÜM 62, 138, 151) Stendhal'in Parma Manastırı adlı romanındaki ana karakter olan Fabrizio'nun sevdiği kadın karakterdir.

ED'de Stendhal'in Parma Manastırı'ndaki bir hapisane sahnesi bağlamında Clelia'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 237).

EÜM'de Gina ile Clelia'nın birbirlerinden farklı bir psikolojiye sahip olduğu, tek başlarına yaşadıkları (EÜM 62), Avrupa şiirinin Shakespeare'den sonra Stendhal'in Clelia'sında "genç kız"ı yakalayabildiği (EÜM 138, 151) ifade edilerek Clelia'nın üç yerde atıf yapılmıştır.

Cleophile (OATET 571) Racine'in Alexandre le Grand adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Racine'in yazdığı Alexandre le Grand adlı oyunun kahramanlarından biri olması ve Hamit'in etkilenmesi bağlamında Cleophile'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 571).

Coriolanus (EÜM 422) Shakespeare'in aynı adlı trajedisini başkahramanıdır.

EÜM'de dilin bir millet için her şey olduğu, Tanpınar'ın Caliban'a karşı her zaman Nurullah Ataç'ı seçmesine rağmen Caliban'ın Coriolan olup

da Roma'nın karşısına geçtiği zaman, Nurullah Ataç'ın safından ayrılacağı çünkü dilin Roma'nın kendisi, hakiki vatani olduğu ifade edilerek Coriolan'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 422).

D'Artagnan (ED 25) Alexandre Dumas'ın Üç Silahşorlar adlı romanına sonradan katılan dördüncü silahşor karakterdir.

ED'de Namık Kemal'in Batı romanını okuduğu, Cezmi'nin büyümesinin D'Artagnan'ın çocukluğuna benzediği ifade edilerek bir yerde D'Artagnan'a atıf yapılmıştır (ED 25).

Dakik Bey (ED 19,20; OATET 465, 466) Ahmet Mithat Efendi'nin Mihnetkeşan adlı eserinin karakterlerindedir.

ED'de adının dikkat eden anlamına geldiği, mühür kazdığı, çapkınlık yaptığı, para hesabı yapmadığı (ED 20), alaturka eğlenmeyi sevdiği (ED 20) söylenerek Dakik Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin Mihnetkeşan adlı romanının okumuş yazmış, işinde ve para hesaplarında titiz, insan ilişkilerine uzaktan bakmayı seven, eğlencesine düşkün ancak kalabalıktan hoşlanmayan, yalnızlığına düşkün olan, hakkaklık yaparak geçinen Dakik Bey'in bir tesadüfle kalbinin merhamete açıldığı, onun fuhşa sürüklenmek üzere iken görüp evlendiği genç kızın XIX. asrın ilk yarısındaki romanesk edebiyatın yansıması olduğu (OATET 465), onun gözyaşlarıyla kuralcı ahlaktan gerçek insan ahlakına geçildiği, toplumsal sefalet ve insan talihinin bu beceriksiz sonla Türk edebiyatına girdiği, Ahmet Mithat Efendi'nin sürekli tekrar ederek kabul ettirdiği toplum filozofu rolünün Dakik Bey ile başladığı, iyi musiki bilen, boş zamanlarında şiir yazan ve edebiyatı seven Dakik Bey'in Mithat Efendi'ye yeni edebiyat hakkındaki görüşlerini söyleme imkânı sunduğu, Firkat romanının ilk kısımlarının Dakik Bey'in genişletilmiş bir devamına benzediği (OATET 466) söylenilerek Dakik Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Daniş Çelebi (OATET 474) Ahmet Mithat Efendi'nin Çengi yahut Daniş Çelebi adlı eserinin ana karakteridir.

OATET'te Mithat Efendi'nin Çengi adlı romanındaki Daniş Çelebi'nin annesinin aile çevresinin desteği ile oğlunun yarı meczup hâlini istismar

etmesinin yeni bir buluş olduğu ve melodramik eserin komedi tarafını birdenbire değiştirdiği söylenilerek Daniş Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 474).

Davalaciro (OATET 567, 568, 581- 583; EÜM 284) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Finten adlı piyesinin Hintli, güçlü, kıskanç ve Finten'e karşı zaafı olan karakteridir.

OATET'te yaradılışı kötü olmamasına rağmen hayatın sürüklemesiyle çifte cinayet işlediği, Hamit'in karakterleri arasında şahsiyeti ve talihi okuyucusunun karşısında tamamlanan tek kişi olduğu, pişmanlığının ihtirasları kadar coşkun olduğu (OATET 567, 568), biraz Othello'yu andırdığı (OATET 581) ve Hamit'in Finten adlı oyunun karakterlerinden olduğu (OATET 581- 583) söylenilerek Davalaciro'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Ahmet Haşim'den önce Avrupa edebiyatı ile temas eden edebiyatçıların kiminin Davalaciro'nun çocuğu gibi orantısız vücudunu güneşe çıkartırken mahcup olduğu ve sözlük sayfalarında gizlenip kaldığı, kiminin ise sadece yaptıkları işin büyüklüğu ile anılan birer efsane oldukları ifade edilerek Davalaciro'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 284).

Dilagah (EÜM 175) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserindeki karakterlerdendir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu ve isminin tasavvufi sözlükten alındığı ifade edilerek Dilagah'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 175).

Dilaşub (ED 190, 191, 192, 194; OATET 403, 404; EÜM 62, 67, 239; NK 24) Namık Kemal'in İntibah adlı romanındaki iyi karakterdir.

ED'de İntibah'taki iki zıt karakterden birisi olduğu (Dilaşub, Mahpeyker) (ED 190), Ali Bey ve Mahpeyker'le olan ilişkileri (ED 191, 192, 194) bağlamında Dilaşub'a dört yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Ali Bey'i görür görmez âşık olduğu, her fırsatta düşüp bayılarak kuzu gibi uslu ve bir parça pornografik ve son derece güzel olduğu, yazarın bütün isteklerine rağmen silik kaldığı, Mehpeyker'in karşısına çıkması için yaratıldığı ancak bu esir kızın hiçbir şahsiyetinin bulunmadığı, aslında

Dilaşub'ta Mehpeyker'in devamından başka bir şey görülemeyeceği söylenilerek Dilaşub'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 403, 404).

EÜM'de romanın kötü karakterlerinden olduğu (EÜM 62), Namık Kemal'in romandaki karakterleri konuşturabilse idi kaderlerinin farklı türde olacağı (EÜM 67), Cezmi'de Mahpeyker'e çok benzeyen kötü karakter Şehriyar'ın yanında munis ve mazlum Dilaşub yerine, iffetli ve temiz olmakla beraber, bir Amazon kadar savaşçı ve mücadeleci olan Perihan'ın bulunduğu (EÜM 239) ifade edilerek üç yerde Dilaşub'a atıf yapılmıştır.

NK'de Cezmi'de Mahpeyker'e çok benzeyen kötü karakter Şehriyar'ın yanında munis ve mazlum Dilaşub yerine, iffetli ve temiz olmakla beraber, bir Amazon kadar savaşçı ve mücadeleci olan Perihan'ın bulunduğu ifade edilerek Dilaşub'a bir yerde atıf yapılmıştır (NK 24, 25).

Dilber (ED 41) Sami Paşazade Sezai'nin Sergüzeşt adlı romanındaki esir olan ana karakterdir.

ED'de Sergüzeşt'teki aşk ve intihar konusu bağlamında Dilber'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 41).

Dilrüba (ED 138, 194, 195; OATET 383, 384, 407; EÜM 233; NK 19) Namık Kemal'in Akif Bey isimli eserindeki ana karakterin eşidir.

ED'de Namık Kemal'in en çok beğendiği kadın tipi olduğu, nymphomane olarak bütün kadın varlığıyla yaşadığı, bütün Akif Bey eserini onun taşıdığı söylenerek üç yerde Dilrüba'ya atıf yapılmıştır (ED 138, 194, 195).

OATET'te Namık Kemal'in Dilrüba karakterine üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 383, 384, 407). Bu atıflarda modern fizyolojinin erkek yiyici, "nymphomane" diye adlandırdığı kadınlardan olduğu (OATET 383), Dilrüba'nın şahsiyetinin, piyesin asıl başarılı kısmını oluşturduğu ancak biraz daha başarılı konuşturulmaya ihtiyaç duyulduğu (OATET 384), Namık Kemal'in İntibah romanının Mehpeykeri'ni eserin müsveddelerinde birkaç defa Dilrüba adıyla geçirdiği (OATET 407) söylenilerek Dilrüba'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in Akif Bey romanında kaderi ile dikkat çektiği ifade edilerek Dilrüba'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 232).

NK'de hayatındaki ayrıntılarla birlikte eserde dikkat çektiği ifade edilerek Dilruba'ya bir yerde atıf yapılmıştır (NK 19).

Dilşad Hatun (OATET 559, 566, 584, 585, 586, 587) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İlhan ve Turhan adlı piyeslerinin cesur ve güçlü kadın karakterdir.

OATET'te OATET'te "ben" in kainatın içinde bir zerre olduğu, "fert" in talihinden sıyrılarak "bütün"lerin macerasını düşündüğü gibi konuları Hamit'in Dilşad gibi karakterlerinin ağzından verdiği (OATET 559), Hamit'in İlhan ve devamı niteliğindeki Turhan piyeslerinin bir karakteri olduğu (OATET 566, 584, 585, 586, 587) söylenilerek Dilşad'a altı yerde atıf yapılmıştır.

Doktor Refik (EÜM 516) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanındaki karakterlerdendir.

EÜM'de Mahur Beste'nin karakterlerinden biri olduğu, gerçek ölüm sebebinin zatürreden öldüğü, Behçet Bey'in suçunun olmadığı ifade edilerek Doktor Refik'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 516).

Doktor Thomas (ED 143; OATET 553, 582, 583) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Finten adlı piyesinin yardımsever ve hümanist Yunanlı doktor karakteridir.

ED'de Finten'in en gizli düşüncelerini açığa vuran bir filozof olması nedeniyle Doktor Thomas'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 143).

OATET'te Hugo'nun tesiri ile Hamit'in şairi her şeyden önce bir sır araştırmacısı, gaibi gören ve işiten bir insan olarak gördüğü, bu anlayışı Finten adlı piyesinin sonunda Doktor Thomas'ın deha ve zekâ hakkında söyledikleriyle tamamlamanın mümkün olduğu (OATET 553, 582), çok iyi kalpli bir doktor olan, insan işlerine hayır ve şerrin mücedelesine en son saniyeye kadar uzaktan ve hiçbir hüküm vermeden bakan Doktor Thomas'ın tüm bu yönleriyle piyesin en dikkate değer karakteri olduğu, hayattaki her hangi bir gayeye inanmayan felsefenin temsilcisi gibi esere girdiği ve her şeyin üstünde tabiatın esrarengiz kuvvetlerine inanan bir insan olarak eserden çıktığı (OATET 583) söylenilerek Doktor Thomas'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Don Juan (ED 245) Moliere'in Don Juan adlı eserinin ana karakteridir.

ED'de doymak bilmeyen ihtirası, huzursuz ve yalancı karakteri bağlamında Don Juan'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 245).

Dürnev Hanım (EÜM 511) Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal adlı romanındaki Selim Paşa'nın gelinidir.

EÜM'de Sinekli Bakkal romanının karakterlerinden Sabiha Hanım'ın gelini Dürnev ile geçinemediği, yerine Kanarya'yı geçirmeye çalıştığı ancak zamanla Kanarya'nın da Dürnev'in etkisine girdiği ifade edilerek Dürnev Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 511).

Ebul Laklaka (ED 136; OATET 206, 280) Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesindeki nikâh kıyan karakterdir.

ED'de Şinasi'nin adam aradığı ve aradığını sokakta bulduğunu yetindiği söylenerek bir yerde Ebul Laklaka'ya atıf yapılmıştır (ED 136).

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesinin "süprütücüsü" olduğu (OATET 206), 1864- 1872 yılları arasında Müslüman tiyatro izleyicisi karşısında bir imam rolünün Ebul Laklaka dahi olsa bir Ermeniye teslim edilemeyeceği (OATET 280) söylenerek Ebul Laklaka'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Elizabeth (ED 145, 146, 147, 149) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Duhter-i Hindû adlı piyesinin İngiliz özellikleri gösteren ancak Hintlilere de faydası dokunmuş olan karakteridir.

ED'de Duhter-i Hindû'daki aşk, cinayet, aldatma, entrika konuları bağlamında Elizabeth'e dört yerde atıf yapılmıştır (ED 145, 146, 147, 149).

Elvire (EÜM 494) Pierre Corneille'in Le cide adlı trajedisinin karakterlerindedir.

EÜM'de Tanpınar'ın Racine'in Bajazet alı piyesinin değerlendirirken kurguladığı karakterinin, bir Cide temsilinde Elvire rolünü alacak ve kadın kıyafetindeki ayrıntıları jurnaline kaydedecek kadar tiyatroyu seven Antoine

Galland ile dost olduğu ifade edilerek Elvire'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 494).

Emine (ED 258, 259; EÜM 510, 511) Halide Edip Adivar'ın Sinekli Bakkal adlı romanında muhafazakâr karakterlerdendir.

ED'de Sinekli Bakkal'da Rabia'nın annesi olması, babasına benzemesi ve kocası Tefvik'ten ayrılması bağlamlarında iki yerde Emine'ye atıf yapılmıştır (ED 258, 259).

EÜM'de Sinekli Bakkal romanının karakterlerinden olduğu ve kızı ile kocasını sürekli değiştirmeye çalıştığı ifade edilerek Emine'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 510, 511).

Emir Çoban (OATET 584, 585) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İlhan adlı piyesinde bilge ve tecrübeli savaşçı karakterdir.

OATET'te Hamit'in İlhan adlı piyesinin karakterlerinden olduğu söylenerek Emir Çoban'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 584, 585).

Emir Gıyaseddin (OATET 566, 584, 585) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İlhan adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in İlhan ve Turhan adlı piyeslerinin karakterlerinden olduğu söylenerek Emir Gıyaseddin'e üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 566, 584, 585).

Emir Hasan (OATET 584) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İlhan adlı piyesinin cesur ancak zayıf karakteridir.

OATET'te Hamit'in İlhan adlı piyesinin karakterlerinden olduğu söylenerek Emir Hasan'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 584).

Emir Nevruz Bey (OATET 389, 413, 416) Namık Kemal'in Tercüme-i Hal-i Emir Nevruz adlı eserinin ana karakteridir.

OATET'te Moğol istilasının yıkıcı taraflarını ve geri püskürtülmesini Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah ile Emir Nevruz'un hayatlarında anlatmak istediği, bunlardan Emir Nevruz'un hayatını biyografi şeklinde yazdığı (OATET 389, 413), misyon sahibi olan Emir Nevruz döneminde

Moğollar'ın Müslüman olacağı (OATET 416) söylenerek Emir Nevruz Bey'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Emeti Hanım (YK 81) Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç adlı eserinin karakterlerindedir.

YK'de onunla birlikte Tanpınar'ı büyük, tatlı bir ortaoyunu yada karnavalın büyüsünün yakaladığı ifade edilerek Emeti Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır.

Eşber (OATET 568, 571, 572, 573) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Eşber adlı piyesinin kahraman yaratılışlı karakteridir.

OATET'te Hamit'in karakterleri arasında, kendi öz kardeşini vazife aşkı uğruna feda edenlerin bulunduğu (OATET 568), Sumru'nun Eşber tarafından öldürüldüğü sahne ile piyesin Corneille'in Horace'ını anımsattığı (OATET 571), 188 Rus Harbinin felaketlerinin tesiri altında yazdığı piyeste Hamit'in savaşın toplumsal görev aşkı ile savaş aleyhtarlığını birleştirdiği ancak bunu anlamak için Eşber ile İskender'in psikolojisini incelemek gerektiği (OATET 572), piyesin başında ülkesine ve istiklaline dokunmamak şartıyla kız kardeşinin İskender'le evlenmesine razı olan ancak teklifi kabul edilmeyen Eşber'in bu hareketinin Horace kardeşlerden daha doğal durduğu, bununla birlikte Horace kardeşlerin bir mitos olduğunu unutmamak gerektiği (OATET 573) ifade edilerek Eşber'e dört yerde atıf yapılmıştır.

Eugenie Grandet (EÜM 362) Balzac'ın aynı adlı romanın ana karakteridir.

EÜM'de modern romanda, olaylardan çok karakterlerin önemli olduğu, olayların sadece onların karanlıkta kalmış taraflarını aydınlattığı, roman bittiğinde adı ister Raskalnikof, Julien Sorel ister Eugenie Grandet olsun, onun artık okuyucuda yaşayacak bir varlık olduğu söylenerek Eugenie Grandet'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 362).

Euridice (OATET 539, 567, 580) Jean Cocteau'nun yönettiği Orpheus adlı filmin ana karakterlerindedir.

OATET'te hiçbir Orpheus'a Euridice'sini ölümden tam çekmenin nasip olmadığı (OATET 539), Zeynep'in doğaüstü güçlerinden korkan Zeynep'in etten ve kemikten yaratılmış insan olmayı tercih etmesinin Hamit'in tiyatrosunu Cocteau gibi modern bir şairin Euridice'sine yaklaştıran büyük buluşlardan olduğu (OATET 567, 580) söylenerek Euridice'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Fabrice (ED 237) Stendhal'ın Parma Manastırı adlı romanındaki olayların etrafında geliştiği ana karakterdir.

ED'de Stendhal'ın Parma Manastırı'ndaki bir hapisane sahnesi bağlamında Fabrice'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 237).

Fahim Bey (EÜM 408, 409) Abdülhak Şinasi Hisar'ın Fahim Bey ve Biz adlı romanının duygusal ve içine kapanık ana karakteridir.

EÜM'de Abdülhak Şinasi Hisar'ın Fakim Bey ve Biz adlı eserinin karakterlerinden biri olduğu ifade edilerek Fahim Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 408, 409).

Falstaff (OATET 270) Giuseppe Verdi'nin bestelediği aynı adlı operanın ana karakteridir.

OATET'te Hamit'in Hacle'de bir tür dul Hamlet ya da Falstaff olduğu söylenerek Falstaff'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 270).

Fanny (OATET 270) Hugo'nun bu isimde bir romanı ya da kurgusal bir karakteri bulunamamıştır. Ancak Hugo'nun bu ismi de içeren bir şiiri bulunmaktadır. Şiirdeki bu isme atıf yapılmış olabilir.

OATET'te Hamit'in "Bir Sefilenin Hasbihâli"nde Hugo'nun Fanny'sinden ziyade Zekiye ve Şefika, İçli Kız ve Surucuyi'nin bulunduğu, bunların da Shakespeare'in Juliet'inden hız aldığı söylenerek Fanny'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 270).

Fantine (OATET 466) Victor Hugo'nun Sefiller adlı romanının kahramanlarından.

Ahmet Mithat'ın romanda herhangi bir sınıflandırmaya gitmediği, Cervantes, Octave Feuillet ile Hugo'yu, Xavier de Montepin ve Eugenne Sue ile aynı yere koyduğu (OATET 462), onun Dakik Bey'inin tahmin edildiği gibi Hugo'nun Fantine'inden gelebileceği (OATET 466),

Fantoma (ED 27, 47) Fransız yazarlar Marcel Allain ve Pierre Souvestre'nin beraber yarattıkları suç dünyasının ünlü roman karakteridir.

ED'de entrika romanı olan Paris Esrarı'ndaki prensin yetmiş yıl sonraki hâli olduğu (ED 27) ve her milletin gittikçe kendi sinemasını kurduğu, komik sikeçlerle başlayıp Fantoma gibilerle devam ettiği (ED 47) söylenerek Fantoma'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Fatin (OATET 464, 465) Ahmet Mithat'ın Letaif-i Rivâyât adlı romanının ikinci hikâyesi olan Esaret'in karakterlerindedir.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin Esaret adlı romanın karakteri olması bağlamında bir yerde Fatin'e atıf yapılmıştır (OATET 464, 465).

Fauchelevant (OATET 407) Hugo'nun Sefiller adlı romanındaki Jean Valjean adlı karakterinin manastırda saklanırken kullandığı isimdir.

OATET'te nispi bir üslup ve konuşma rahatlığının Hugo'dan Namık Kemal'e geçtiği, Cezmi'deki Şehriyar'la korucunun arasındaki konuşmasının Sefiller'in ikinci cildindeki başrahibe ile Jean Valjean'ın arkadaşı bahçıvan Fauchelevant'ın konuşmalarına benzediği söylenilerek Fauchelevant'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 407).

Felatun Bey (ED 43; OATET 459, 609) 494 Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Bey ve Rakım Efendi romanının alafrangalılık hayranı, züppe, mirasyedi karakteridir.

ED'de Ahmet Mithat'ın onu Avrupalı tiplerden seçtiği söylenerek Felatun Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 43).

OATET'te Felatun Bey ve Rakım Efendi'nin bir karakteri (OATET 459), Araba Sevdası'ndaki Bihruz Bey'in karakterinin Ali Bey ile Felatun Bey arasında dolaştığı (OATET 494), Ezhar-ı Efkâr'daki Sabir Çelebi'nin Muallim Naci'nin anladığı çizgileriyle Ekrem Bey'i hiciv için icat ettiği, onun şahsına

benzeyen bir tür Felatun Bey olduğunun tahmin edilebileceği (OATET 609) söylenerek Felaun Bey'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Ferdinando (OATET 567, 589) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Nazife ve Abdullahü's-Sagir adlı piyeslerinin Hıristiyan İspanyol kralı olan karakteridir.

OATET'te Hamit'in Nazife ve Abdullahü's-Sagir adlı piyeslerinin karakteri olması (OATET 567, 589), Abdullahü's-Sagir'de Ferdinando'nun atı ile konuşmasının Wagner'i anımsattığı (OATET 589) söylenerek Ferdinando'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Ferahnaz (EÜM 174) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Ferahnaz'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Ferhat (ED 53; OATET 27, 80, 271) Ferhat ile Şirin hikâyesinin ana karakterlerindedir.

ED'de her edebiyatın kendi bütünlüğü ile mevcut olduğu, bu bütünlüğün bir ucunda Ferhat ile Mecnun'un beklediği söylenerek bir yerde Ferhat'a atıf yapılmıştır (ED 53).

OATET'te Hüsrev ü Şirin'in Ferhat'ının okuyucuyu Tahir ile Zühre'deki trajik ölüm fikrine götürebilecek kapasitede olduğu (OATET 27), İzzet Molla'nın Keşan yolculuğu sırasında arabanın aynasında kendini görerek tasvir etmesinin herhangi bir buluştan ileri gittiği, Türk edebiyatında ilk defa bir şairin kendi kendine kalarak konuştuğu, şairin, artık Ferhat ve Mecnun'unkine benzemeyen çizgilerle, kendi eti kemiği ile konuşmak istemesi anlamına geldiği (OATET 80), yeni şiirle birlikte Ferhat ile Mecnun örnek alınmamaya başlayınca kafiyeden başka hiçbir şeye açık bir şekilde bağlı olmayan eğlenen adamın başladığı (OATET 271) söylenerek Ferhat'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Ferhat Ağa (ED 34) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının karakterlerindedir.

ED'de Cezmi romanının bir kahramanı olması ve Cezmi'yle tanışması bağlamında Ferhat Ağa'ya bir yerde atıf yapılıyor (ED 34).

Feride (OATET 465; EÜM 441, 442) Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu adlı romanının ana karakterlerindedir.

OATET'te Çalıkuşu'ndaki iş hayatında çalışan Feride'den önce Ahmet Mithat'ın Felsefe-i Zenan'daki Zekiye Hanım'ın bulunduğu söylenilerek Feride'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 465).

EÜM'de Reşat Nuri Güntekin'in karikatürde kimi zaman Çalıkuşu adının gerçek anlamı olarak kimi zaman ise Feride adlı karakteri olarak resmedildiği, romanda aşkı ve dargınlığı ile Feride'nin bir çeşit ikilik içinde bulunduğu (EÜM 441), Güntekin'in üslup sıcaklığının romanda çocukla karşılaşılınca bulunduğu, Feride'nin doktorla olan zıfatsız evliliğinin de hesaba katıldığında, eserde iki evlat edinme olayının var olduğu (EÜM 442) ifade edilerek Feride'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Ferruh (EÜM 174) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Ferruh'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Fesli Zat (Müyesser Bey) (OATET 589) Abdülhak Hamit'in Finten adlı piyesinin birkaç sahnesinde fesli bir diplomat olarak görünen Müyesser Bey karakteridir.

OATET'te Hamit'in Finten'de kendisini piyesin içine Fesli Zat olarak yerleştirdiği söylenerek Fesli Zat'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 589).

Figaro (ED 245) Mozart tarafından bestelenen Figaro'nun Düğünü adlı operanın ana karakterlerindedir.

ED'de Don Juan adlı romandaki uşak Sgaranel'in ahlakıyla Figaro'yu hatırlattığı söylenerek Figaro'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 245).

Finten (ED 143; OATET 566, 567, 582, 583) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Finten adlı piyesindeki bütün olumsuz özelliklerini kendisinde toplamış olan ana karakteridir.

ED'de onun gayrimeşru çocuğunun hatanın, günahın temsilcisi olduğu,, Doktor Thomas'ın onun en gizli, en korkunç tasavvurlarını açığa vurduğu söylenerek bir yerde Finten'e atıf yapılmıştır (ED 143).

OATET'te Hamit'in tiyatrolarında Finten gibi kötü karakterlerin bulunduğu, İçli Kız'daki Raife Hanım'ın Finten tipinin başlangıcı olduğu (OATET 566), kahramanlarının şahsiyetlerinin bütün çizgileriyle sahneye sokan Hamit'in Finten'i etraftan ve kendi ağzından tanıttığı, onun bütün kadın kahramanlarının Finten ile Nesteren'de toplamanın mümkün olduğu (OATET 567), kendi adını taşıyan piyesin karakteri olan Finten'in (OATET 582) konuşmalarında da Hamit'in ölçüsüz davrandığı (OATET 583) söylenilerek dört yerde Finten'e atıf yapılmıştır.

Firdevs Hanım (EÜM 280) Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanının önemli kahramanlarından olan Firdevs Hanım Melih Bey'in eşi ve Peyker ile Bihter'in annesidir. Eşinin ölümüne sebep olmuş, kızlarının saygısını kazanamamış, Batılılaşmayı iyi hazmedememiş, hafifmeşrep, yüzeysel bir karakterdir (Kantemir, 1982, 238).

EÜM'de Aşk-ı Memnu'da Firdevs Hanım'la birlikte beş kişinin birbirlerine çeşitli olaylar zinciri ile bağlandığı ifade edilerek Firdevs Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 280).

Fitnat (OATET 464, 465) Ahmet Mithat'ın Letaif-i Rivâyât adlı romanının ikinci hikâyesi olan Esaret'in karakterlerindedir.

OATET'te Ahmet Mithat'ın Esaret adlı eserinin bir odası olan ve ferdi hayatı bulunan, bu nedenle Türk edebiyatında yeni bir insanın başlangıcı olarak romantik edebiyata açıldığı, bir roman okuyucusu olduğu (OATET 564) ve Ahmet Mithat'ın bu romanda kurşun ile intiharı kullandığı (OATET 465) söylenilerek Fitnat'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Francesca de Rimini (ED 188; YG 129; MS 89) Dante'nin İlahi Komedy adlı eserinin ana karakterlerindedir.

ED'de Dante'nin Cehennem'inin beşinci şarkısında kayınbiraderi ile Kurûn-ı Vusta romanını okuduğu ve ilişkileri olduğu için kocası tarafından öldürüldüğü söylenerek Francesca'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 188).

YG'de psikolojik şartların sağladığı ilk aşkı, Dante'nin modern romanın başlangıcı sayılan İlahi Komedi'nin Cehennem'inde Francesca de Rimini'den ağzından dinlenildiği ifade edilerek Francesca de Rimini'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 129).

MS'de sanatları kıyaslarken dikkat etmek gerektiği, Dante'nin sadece tek kitap denilen Divina Commedia adlı büyük eserinden sonra modern romanın başlangıcı olan Rimini'nin epizodunun tam bir kaside bile olmadığı ifade edilerek Francesca de Rimini'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 89).

Fortinbras (EÜM 524) Shakespeare'in Hamlet adlı piyesinin ana karakterlerindedir.

EÜM'de Hamlet'in cenazesinin kaldırılmasını emrederken bir rüyanın, ağır bir büyü'nün bitişini haber verdiği ifade edilerek Fotinbras'a bir yerde atıf yapılmıştır

Gazi Giray (ED 196; OATET 407, 408; EÜM 217, 238) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının karakterlerindedir.

ED'de Cezmi'nin kahramanı olan Adil Giray'ın kardeşi olması bağlamında bir yerde Gazi Giray'a atıf yapılmıştır (ED 196).

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının bir karakteri olması bağlamında Gazi Giray'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 407, 408).

EÜM'de Cezmi adlı romanda, Ail Giray ile Gazi Giray'ın esaretleri üzerine ikizli bir saray entrikasına girildiği (EÜM 217) ve Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Karabağ Savaşı'nda Gazi Giray ve Adil Giray ile tanıştığı (EÜM 238) ifade edilerek Gazi Giray'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Gazan Han (OATET 584, 586) Abdülhak Hamit'in İlhan piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in İlhan piyesinin karakterlerinden olması bağlamında Gazan Han'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 584, 586).

Gıyaseddin (ED 195; OATET 390, 391, 393, 394, 396, 397) Namık Kemal'in Celalettin Harzemşah adlı romanın karakterlerindedir.

ED'de Barak Hacib'in Gıyaseddin'in annesine olan aşkının arrivisme (yükselme hırsı) ulaştığı, bunun Othello'daki Iago'nun aşkına benzediği söylenerek Gıyaseddin'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 195).

OATET'te Namık Kemal'in Celalettin Harzemşah adlı romanının karakterlerinden olması (OATET 390, 391, 393, 394, 396) ve Barak Hacib'le olan konuşmasının Hugo'dan alınması (OATET 396) bağlamında Gıyasettin'e altı yerde atıf yapılmıştır.

Gülnehal (ED 201, 202; OATET 386, 387; NK 18, 19) Namık Kemal'in aynı adlı eserinin iyi karakteri, İsmet Hanım'ın dadısıdır.

ED'de yaptığı konak tasviri (ED 201), bazı bakımlardan aksak olan konuşmalar (ED 202) bağlamında Gülnehal'e iki yerde atıf yapılmıştır (ED 202).

OATET'te Namık Kemal'in Gülnehal tipinde Hugo'nun "Les Burgraves" adlı son trajedisinin ve Shakespeare'in tesirinin bulunduğu söylenilerek Gülnehal'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 386, 387).

NK'de mutlu bir hayat yaşarken esirciler tarafından kaçırıldığı, bir konağa satıldıktan sonra hayatının değiştiği ve insanlardan nefret etmeye başladığı ancak İsmet Hanım'ın ninesinin tesiri ile doğru yolu bulduğu, Namık Kemal'in eserleri içinde ruhi bir değişmeye maruz kalan yegâne karakter olduğu ifade edilerek Gülnehal'e iki yerde atıf yapılmıştır (NK 18, 19)

Gülruh (EÜM 174) Giritli Aziz Efendi Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Gülruh'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Hacı Lebib (EÜM 174) Giritli Aziz Efendi Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Hacı Lebib'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Hacivat (ED 115, 134) Hem tarihsel hem de hayalî ve efsanevî kişilikler olarak karşımıza çıkan Hacivat ve Karagöz'ün hayatı hakkında halk arasında yaygınlaşmış pek çok rivayet bulunmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre ise Hacı Ayvad (Hacivat), Bursalı Hacı İvaz'dır. Selçuklular zamanında Yorkça/ Yörükçe/ Börkçe Halil adıyla adlandırılan Hacı İvaz, Hz. Peygamber'e sadık ve yetmiş yedi yıl boyunca Mekke'den Medine'ye gidip gelmiş birisidir. Karagöz ise İstanbul Tekfur Kostantin'in söz üstadı seyisidir. Adına Şofyozlu Karagöz Bali Çelebi denilen bu seyisi Tekfur yılda bir kez Alâeddin-i Selçukî'ye gönderirdi. Halk arasındaki bilinen rivayetlere göre ise Hacivat ve Karagöz Sultan Orhan Bey (1324-1362) ile aynı zamanda yaşamıştır. Orhan Bey, cami inşaatının gecikmesine neden oldukları için duvarcı Hacivat'ı ve demirci Karagöz'ü idam edilmesine karar vermiştir (Aça-Aça, 2009, 9- 20).

ED'de peder, valide vb. kelimeleri kullandığı için Edebiyat-ı Cedide'nin komik olduğunu söyleyen Tanpınar bu olaya Hacivat-Karagöz kavgasının telmih olabileceğini (ED 115) ve eskiden beri Türk kültüründe Hacivat-Karagöz tiyatrosunun bulunduğunu, Köprülü'nün "*Müslüman Mısırlılarda da Karagöz var.*" dediğini, bu tiyatrodaki tiplerin sabit olduğu (Tuzsuz Deli Bekir, Laz, Yahudi, Ermeni vb.), sinemanın da bu bakımdan sabitliğe gittiği (ED 134) söylenmiştir.

Hafız-ı Şirazi (OATET 584, 585) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İlhan adlı piyesinin karakterlerinden biridir.

OATET'te Hamit'in İlhan adlı piyesinin konu ile doğrudan ilgisi bulunmayan karakterlerinden olduğu söylenilerek Hafız-ı Şirazi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 584, 585).

Hakkı Celis (ED 253) Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Kiralık Konak adlı romanının karakterlerindedir.

ED'de Kiralık Konak'taki Hakkı Celis'in Yakup Kadri'nin okuduğu eserleri okuduğu söylenerek Hakkı Celis'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 253).

Halife Süleyman (OATET 566, 567, 576, 577) Abdülhak Hamit'in İbni Musa yahut Zatü'l Cemal adlı eserindeki zorba yönetici karakteridir.

OATET'te Hamit'in İbn-i Musa adlı piyesindeki zalim ve katil zalim ve katil bir karakter olması (OATET 566, 567, 576) ve Halife Süleyman'ın bizzat kendisinin Velid'in cenazesinin kaldırması gibi sahnelerin Hamit'in tiyatrolarında konuyu dallanıp budaklandırması (OATET 577) bağlamlarında Halife Süleyman'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Halil Bey (OATET 382) Namık Kemal'in Zavallı Çocuk adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Zavallı Çocuk adlı küçük piyesinin karakterlerinden biri olması bağlamında Halil Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 382).

Halit Bey (EÜM 515- 517) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanındaki karakterlerdendir.

EÜM'de Tanpınar'ın Behçet Bey'e cevaben yazdığı mektubunda Behçet Bey aracılığıyla tanıştığı kişiler arasında Halit Bey'in babası Nuri Bey'in de bulunduğu (EÜM 515), hayatında Halit Bey, Nuri Bey ve Talat Bey'in geniş yer tutmasına Behçet Bey'in kızdığı (EÜM 516, 517) ifade edilerek Halit Bey'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Hamlet (ED 127, 133, 230; OATET 270, 388) Shakespeare'in adlı adlı piyesinin ana karakteridir.

ED'de Hamit'in ona verdiği için güzellerin karşısına Hamlet gibi çıktığı (ED 127), Hamlet'in annesini amcasından kışkırdığı için öfke dolu bir karakter olduğu (ED 133, 230) söylenerek Hamlet'e üç yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Hamit'in Hacle'de bir tür dul Hamlet ya da Falstaff olduğu (OATET 270), Gülnihal'de, tıpkı İngiltere dönüşünde Horatio ile mezarlıkta buluşan Hamlet gibi, Muhtar Bey'in geceleyin şehrin mezarlığına uğradığı (OATET 388) söylenerek Hamlet'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 270).

Hamza Mirza (OATET 409) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının tarihsel gerçeklik barındıran ancak negatif hırslarının tutsağı olmuş karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı romanında savaştan ve eğlenceden başka bir şey düşünmeyen bir karakter olduğu söylenilerek Hamza Mirza'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 409).

Hanum (YG 57) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

YG'de Erzurum Lisesindeyken Tanpınar'la aynı okulda çalışan Hakim Bey'in söylediği Batı dillerinden Arapçaya tercüme edilen operalarda Tanpınar'ın, Romeo'nun Başa Juliet'in Hanum olabileceğini farketdiği ifade edilerek Hanum'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 57).

Harizm Şah (EÜM 174) Giritli Aziz Efendi Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Giritli Aziz Efendi Muhayyelat adlı eserinin karakterlerinden biri olduğu söylenerek Harizm Şah'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Hayri İrdal (MS 234, 235) Ahmed Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanının ana karakterlerindedir.

MS'de Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün onun neşeli, görmesini bilen, kendi aleyhinde olmasına rağmen konuşmaktan hoşlanan hayatını anlattığı ifade edilerek Hayri İrdal'a iki yerde atıf yapılmıştır (MS 234, 235).

Hilmi Bey (EÜM 511) Halide Edip Adivar'ın Sinekli Bakkal adlı romanındaki Jön Türk olan karakterlerindedir.

EÜM'de Sinekli Bakkal adlı romanın karakterlerinden biri olduğu ve Jön Türkler ile ilgilendiği ifade edilerek Hilmi Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 511).

Hurşit Bey (EÜM 442) Reşat Nuri Güntekin'in Acımak adlı romanın karakterlerindedir.

EÜM'de Acımak romanının ayyaş ve toplum dışı karakteri olduğu ve ancak kızını yatıla okula gönderdiği zaman huzura kavuştuğu ifade edilerek Hurşit Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 442).

Hayfa Hanım (OATET 464) Ahmet Mithat Efendi'nin Teehhül adlı romanın karakterlerindedir.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin ilk hikâyelerinde isimlerin anlamlı olduğu ve otoriteye karşı ilk itirazın görüldüğü söylenerek Teehlül romanın karakterlerinden biri olan Hayfa Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 464).

Hérodiade (YK 132) Mallarmé'nin izlenimci bir anlayışla kaleme aldığı Hérodiade (1869) adlı şiirinin erkek kahramanıdır.

YK kitabında bir yerde Hérodiade'a atıfta bulunulmuştur. Yahya Kemal'in özlemi kuru sonbahar yaprakları arasında aramasını ya da su içerisinde aramasını bize Batıdan geçen bir temeyül olarak değerlendiren Tanpınar bu muhteşem hayallerin Hérodiade'ın aynasına çok benzediğini söylemektedir (YK 132).

Hikmet Efendi (OATET 206, 207) Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesinin ana karakteri olan Müştak Bey'in yakın dostudur.

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi'nin akli başında, becerikli dost karakteri olması bağlamında Hikmet Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 206, 207).

Horatio (OATET 388) Shakespeare'in Hamlet adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Gülnihal'de, tıpkı İngiltere dönüşünde Horatio ile mezarlıkta buluşan Hamlet gibi, Muhtar Bey'in geceleyin şehrin mezarlığına uğradığı söylenerek Horatio'ya bir yerde atıf yapılmıştır

Hüseyin Nazmi (YK 77; EÜM 279; ED 43, 70, 71) Halit Ziya Uşaklıgil'in önemli eserlerinden olan Mai ve Siyah'ın kahramanlarındandır. Romanın başkahramanı olan Ahmet Cemil'in Mektebi Mülkiyeden en yakın arkadaşıdır. Onları birbirlerine bağlayan şey ise şiir sevgidir. Batı kültürüyle gelen fikir, edebiyat anlayışı ve musikiyi savunmaktadırlar. Okulu bitirdikten sonra, Ahmet Cemil gibi sıkıntı çekmeyerek, Dışişleri Bakanlığında göreve başlamıştır (Enginün, 2009, 337- 345) .

YK kitabında bir yerde Hüseyin Nazmi'ye atıfta bulunmaktadır. Tanpınar kişiliğiyle, yetiştirme şekli ve fakirliği bizden olan Ahmet Cemil yerine köksüz, zengin, sadece giyimiyle karşımıza çıkan Hüseyin Nazmi'yi seçerek diğer romanlarında (özellikle Aşk-ı Memnu'da) onun türevlerini yaratmasından dolayı Halit Ziya'yı eleştirmekte ve bu bağlamda Hüseyin Nazmi'ye gönderme yapmaktadır (YK 77).

EÜM'de Ahmet Cemil'in zengin ve mutlu arkadaşı ve kardeşinin de Ahmet Cemil'in tek kaçış yolu olduğu ifade edilerek Hüseyin Nazmi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 279).

ED'de Ahmet Cemil'in Hüseyin Nazmilerde dinlediği İspanyol havadan kaçtığı (ED 43), Halit Ziya Uşaklıgil'in Mülkiye yıllarında yoklamadaki bir isim etrafında Hüseyin Nazmi'yi meydana getirdiği (ED 70), eserde Ahmet Cemil'in babasının, Hüseyin Nazmi'nin ve Raci'nin olmak üzere üç ev bulunduğu (ED 71) söylenerek Hüseyin Nazmi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Hüsnü Bey (OATET 474) Ahmet Mithat Efendi'nin Açıkbaş adlı piyesindeki alafranga tipidir.

OATET'te Açık Baş piyesinin kendisini aldatan ikinci eşiyile gençlik yarışına çıkan, babalık vazifelerinin ihmal eden, kızını eşinin yönlendirmesiyle onun sevgilisinin babasıyla evlendirmeye kalkan karakteri olması bağlamında Hüsnü Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 474).

Hüsrev (OATET 399) Namık Kemal'in Karabela adlı piyesinde Behrever ile aşk yaşayan ana karakterdir.

OATET'le Namık Kemal'in Karabela adlı piyesinin bir karakteri olması bağlamında Hüsrev'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 399).

Iago (ED 195; OATET 399) Giuseppe Verdi'nin bestelediği Othello adlı operada Othello'nun yaveridir.

ED'de Barak Hacib'in Gıyaseddin'in annesine olan aşkının arrivisme (yükselme hırsı) ulaştığı, bunun Othello'daki Iago'nun aşkına benzediği söylenerek Iago'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 195).

OATET'te Karabela piyesinin en canlı tipinin, dinlediği hakaretlere karşılık verilen bir mükafat gibi, Ahşid olduğu, Namık Kemal'in bu tip tasvir ederken Othello'yu düşünmüş olma ihtimalinin bulunduğu ancak değiştirilmiş psikolojik hâli, asaleti ve güzelliğiyle Othello kıyafetinde bir lago yarattığı söylenerek lago'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 399).

İhsan (MS 206) Ahmet Hamdi Tanpınar Huzur adlı romanın ana karakterlerindedir.

MS'de Huzur'daki her karakterin istemeden zalim ve mağdur olduğu, Mümtaz'a tesir etmesi nedeniyle romanın bölümlerinden birine adının kullanıldığı ifade edilerek İhsan'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 206).

İklil al-Mulk (EÜM 174) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek İklil al-Mulk'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

İlhan (Ebu Said Bahadır Han) (OATET 566, 584, 585, 586) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İlhan adlı piyesindeki zalim, hilekâr ve kadın düşkünü karakterdir.

OATET'te Hamit'in tarihi çerçeve ile pek ilgisi olmayan İlhan adlı piyesinin bir karakteri olması bağlamında Bahadır Han'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 566, 584, 585, 586).

İmam (ED 258, 259; EÜM 510) Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal adlı romanın muhafazakâr karakterlerindedir.

ED'de Sinekli Bakkal'ın sevgi yerine korku saçan, Rabia'ya Kuran ve Mevlit okutan kişisi olarak İmam'a iki yerde atıf yapılmıştır (ED 258, 259).

EÜM'de Sinekli Bakkal romanının karakterlerinden biri olduğu ifade edilerek İmam'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 510).

İskender (OATET 567, 568, 572, 573) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Eşber adlı piyesinin "Büyük İskender" lakabı ile tanınan tarihi karakteridir.

OATET'te Hamit'in şan ve şeref sarhoşluğu içinde kimi zaman kötü karakterleri arasına girdiği (OATET 567) ancak onun doğrudan doğruya kötülük düşünmediği, sadece zafer ve şan ihtirasının oyuncağı olduğu (OATET 568), Eşber piyesini anlamak için Eşber'in yanı sıra İskender'in de psikolojisini de anlamak gerektiği, onun kendi iradesini insanlığın üstünde gördüğü ve onun psikolojisini çok güvendiği talih ve dehasının idare ettiği, İskender'i bu yola onun tanrılara eş bir talihi olmasını isteyen hocası Aristo'nun yönlendirdiği (OATET 572, 573) ifade edilerek İskender'e dört yerde atıf yapılmıştır.

İslam Bey (ED 245, 246; OATET 269, 379- 381, 416, 443) Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı piyesinin karakterlerindedir.

ED'de Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı eserinde İslam Bey'e çok yüklendiği (ED 246), onun konuşmasında kullandığı tekrar sanatı ile konuşmasını hitabetten ziyade belagat örneği yaptığı (ED 245) söylenerek İslam Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Namık Kemal'in asıl yeni edebiyatçı mesleğine başladığı zaman "Vatan yahut Silistre"nin ve diğer piyeslerinin kahramanlarını yazmaya başladığı, bunların içinde İslam Bey gibi karakterlerle yeni insanın kapısını açtığı (OATET 269, 379, 380), hayattan daha ziyade bir ahlak, nasihat ya da propaganda kitabından fırlamış gibi görüldüğü, konuşma tarzı ile olayları doğallıktan çıkardığı (OATET 381), "İttihatla mükellef" olduğu (OATET 416), Namık Kemal'in açıklık merakının İslam Bey ile Sıtkı Bey'in konuşmasında olduğu gibi cümlenin akışını bozduğu (OATET 443) söylenilerek İslam Bey'e altı yerde atıf yapılmıştır.

İsmail (EÜM 442) Reşat Nuri Güntekin'in Miskinler Tekkesi adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Reşat Nuri'nin eserlerinde çocuğun önemli manevi bir görevi olduğu, İsmail'in Asıl kahraman ile Meşule Bacı'yı gerçek bir aşka benzeyen bir bağla birleştirdiği ifade edilerek İsmail'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 442).

İsmail Molla Bey (EÜM 516) Ahmet Hamdi Tanpınar Mahur Beste adlı romanındaki ana karakter olan Behçet Bey'in babasıdır.

EÜM'de Mahur Beste adlı romandaki Behçet Bey'in babası olduğu söylenerek İsmet Molla Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 516).

İsmet Hanım (ED 194; OATET 269, 385, 386, 387; EÜM 233) Namık Kemal'in Gülnihal adlı piyesinin karakterlerindedir.

ED'de Gülnihal adlı eserde Muhtar Bey'le olan aşkı bağlamında İsmet'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 194).

OATET'te İsmet Bey'e dört yerde atıf yapılmıştır (OATET 269, 385, 386, 387). Bu atıflarda Namık Kemal'in asıl yeni edebiyatçı mesleğine başladığı zaman "Vatan yahut Silistre"nin ve diğer piyeslerinin kahramanlarını yazmaya başladığı, bunların içinde İsmet Hanım gibi karakterlerle yeni insanın kapısını açtığı ifade edilmiştir (OATET 269, 385, 386, 387).

EÜM'de Namık Kemal'in Gülnihal adlı romanın karakterlerinden biri olduğu söylenerek İsmet Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 233).

NK'de mutlu bir hayat yaşarken esirciler tarafından kaçırılıp ve bir konağa satıldıktan sonra insanlardan nefret etmeye başlayan Gülnihal'in kalbinin buzlarını kıran İsmet Hanım'ın ninesi bağlamında İsmet Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (NK 18).

İzzettin-i Kavezî (OATET 393) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı eserinin karakterlerindedir.

OATET'te Celaleddin Harzemşah'ın bir karakteri olması bağlamında İzzettin-i Kavezî'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 393).

Jean Valjean (ED 30, 31; OATET 407) Victor Hugo'nun Sefiller adlı romanının hırsızlık suçu yüzünden dışlanmış ancak manastırda yardım bularak olumlu yönde gelişmeye başlayan ana karakteridir.

ED'de romantiklerin kötü insan tasviri olduğu (ED 30) ve Balzac'taki Vautrin'in onun babası sayıldığı, insanüstüne çıkmak için mücadele verdiği (ED 31) söylenerek Jean Valjean'e iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te nispi bir üslup ve konuşma rahatlığının Hugo'dan Namık Kemal'e geçtiği, Cezmi'deki Şehriyar'la korucunun arasındaki konuşmasının Sefiller'in ikinci cildindeki başrahibe ile Jean Valjean'ın arkadaşı bahçıvan Fauchelevant'ın konuşmalarına benzediği söylenilerek Jean Valjean'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 407).

Jerome (EÜM 465) Andre Gide'in Dar Kapı adlı romanındaki Alissa karakterinin sevgilisidir.

EÜM'de Allah'a koşan fakat her an ondan ayrı olmakla mutluluğu bulan Alissa'nın kendisini Jerom'a beslediği aşkta idrak ettiği ifade edilerek Jerom'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 465).

Julien Sorel (EÜM 362) Stendhal'in Kırmızı ve Siyah adlı romanının ana karakteridir.

EÜM'de modern romanda, olaylardan çok karakterlerin önemli olduğu, olayların sadece onların karanlıkta kalmış taraflarını aydınlattığı, roman bittiğinde adı ister Raskalnikof, Julien Sorel ister Eugenie Grandet olsun, onun artık okuyucuda yaşayacak bir varlık olduğu söylenerek Julien Sorel'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 362).

Juliet (OATET 270; EÜM 138, 151; YG 57) William Shakespeare'in Romeo ve Juliet adlı piyesinin ana karakteridir.

OATET'te Hamit'in "Bir Sefilenin Hasbihâli"nde Hugo'nun Fanny'sinden ziyade Zekiye ve Şefika, İçli Kız ve Surucuyi'nin bulunduğu, bunların da Shakespeare'in Juliet'inden hız aldığı söylenerek Juliet'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 270).

EÜM'de Leyla'sının Juliet gibi, Ophelia gibi, Homiros'un Nausica'sı gibi gerçek bir genç kız olması sebebiyle Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun'unun diğerlerinden daha başarılı olduğu söylenilerek Juliet'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 138, 151).

YG'de Erzurum Lisesindeyken Tanpınar'la aynı okulda çalışan Hakim Bey'in söylediği Batı dillerinden Arapçaya tercüme edilen operalarda Tanpınar'ın, Romeo'nun Başa Juliet'in Hanum olabileceğini fark ettiği ifade edilerek Juliet'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 57).

Juliette (EÜM 464) Andre Gide'in Dar Kapı adlı romanındaki Jerome karakterinin kuzenlerindendir.

EÜM'de, Dar Kapı adlı romanda oldukça şiddetli bir ihtirası mütevazı ev hayatında boğması ve bununla mutlu olması bağlamında Juliette'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 464).

Julius Caesar (OATET 273) Shakespeare'in aynı adlı piyesinin ana karakteridir.

OATET'te Rezaizade ile başlayan mezarlıkta ve mezar başındaki konuşmanın Tefik Fikret gibi şairlerde devam ettiği, Tefik Fikret'in mersiyede toplumsal şiirin büyük unsurlarından birini bulduğu, kız kardeşinin ölüsünü şiirine taşıyarak burada Shakespeare'in Antonious'unun Julius Caesar için yaptığı gibi kardeşinin yaralarını göstererek kadın hakları adına konuştuğu söylenerek Julius Caesar'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 272).

Kalgay Adil Giray (OATET 407, 408) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanın karakterlerindendir.

OATET'te Kırım Hanı Mehmet Giray'ın kardeşi olduğu ve Cezmi romanının bir karakteri olduğu bağlamında Kalgay Adil Giray'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 407, 408).

Kamar Can (EÜM 174) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindendir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Kamar Can'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Kanarya (EÜM 511) Halide Edip Adivar'ın Sinekli Bakkal adlı romanında Sabiha Hanım'ın alıp yetiştirdiği güzel Çerkez kızı karakteridir.

EÜM'de Sinekli Bakkal romanının karakterlerinden Sabiha Hanım'ın gelini Dürnev ile geçinemediği, yerine Kanarya'yı geçirmeye çalıştığı ancak zamanla Kanarya'nın da Dürnev'in etkisine girdiği ifade edilerek Kanarya'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 511).

Kanbur (Turhan) (OATET 559, 566, 584, 585, 586, 587, 588)

Abdülhak Hamit Tarhan'ın İlhan ve Turhan adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te "ben" in kainatın içinde bir zerre olduğu, "fert" in talihinden sıyrılarak "bütün"lerin macerasını düşündüğü gibi konuları Hamit'in Kanbur gibi karakterlerinin ağzından verdiği (OATET 559), Hamit'in İlhan ve devamı niteliğindeki Turhan piyeslerinin bir karakteri olduğu (OATET 566, 584, 586), Hamit'in İlhan adlı piyesinin konu ile doğrudan ilgisi bulunmayan karakterlerinden olduğu (OATET 585), Türk tiyatrosunun en başarılı tipi olan Kanbur'un sinizminin bir zehir kadar acı olduğu, etrafının hep ölümlle dolu olduğu için tahtının onun için bir tür darağacı olduğu (OATET 587) söylenilerek Kanbur'a yedi yerde atıf yapılmıştır.

Kaplan Paşa (ED 195, 203; OATET 385- 388; EÜM 233; NK 19)

Namık Kemal'in Gülnihal adlı piyesinin karakterlerindedir.

ED'de Harem'e girdiği (ED 195) ve romantizmin dıştan taklidi sözler söyleyen, aşağılık duygusu ile yaşayan, zayıf bir kişi olduğu (ED 203) olduğu söylenerek Kaplan Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Namık Kemal'in Gülnihal adlı piyesinin bir karakteri olduğu (OATET 385), Muhtar Bey'in şahsi bir tepkiyle öldürmesine razı olmayan Namık Kemal'in Kaplan Paşa'yı merkezden ferman almak suretiyle ortadan kaldırmayı tercih ettiği, bunun sembolik olduğu kabul edildiğinde bu durumun Abdülaziz'in tahtından indirilmesi için lazım olan fetva olarak görülebileceği (OATET 386), Kaplan Paşa ile annesi arasında geçen konuşmasının Namık Kemal'in en başarılı psikolojik tahlillerinden olduğu (OATET 387), Kaplan Paşa'nın Kral Macbeth'e benzediği (OATET 388) söylenilerek Kaplan Paşa'ya dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in karakterlerinin konuşmalarının sadece kâğıtta kalması ve yazarın olayları sahneye çıkarma gücünden yoksun olması bağlamında Gülnihal'in karakterlerinden Kaplan Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 233).

NK'de Namık Kemal'in karakterlerinin konuşmalarının sadece kâğıtta kalması ve yazarın olayları sahneye çıkarma gücünden yoksun olması bağlamında Gülnihal'in karakterlerinden Muhtar Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 19).

Karagöz (ED 48, 115, 134, 189)Hem tarihsel hem de hayalî ve efsanevî kişilikler olarak karşımıza çıkan Hacivat ve Karagöz'ün hayatı hakkında halk arasında yaygınlaşmış pek çok rivayet bulunmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre ise Hacı Ayvad (Hacivat), Bursalı Hacı İvaz'dır. Selçuklular zamanında Yorkça/ Yörükçe/ Börkçe Halil adıyla adlandırılan Hacı İvaz, Hz. Peygamber'e sadık ve yetmiş yedi yıl boyunca Mekke'den Medine'ye gidip gelmiş birisidir. Karagöz ise İstanbul Tekfuru Kostantin'in söz üstadı seyisidir. Adına Şofyozlu Karagöz Bali Çelebi denilen bu seyisi Tekfur yılda bir kez Alâeddin-i Selçukî'ye gönderirdi. Halk arasındaki bilinen rivayetlere göre ise Hacivat ve Karagöz Sultan Orhan Bey (1324-1362) ile aynı zamanda yaşamıştır. Orhan Bey, cami inşaatının gecikmesine neden oldukları için duvarcı Hacivat'ı ve demirci Karagöz'ü idam edilmesine karar vermiştir (Aça ve Aça, 2009, 9- 20).

ED'de dört yerde Karagöz'e atıf yapılmıştır (ED 48, 115, 134, 189). Bu atıflarda sinemadan önce Karagöz, Çin tiyatrosu ve kuklanın bulunduğu (ED 48), Edebiyat-ı Cedide'nin peder ve valide kelimelerini kullandığı için komik olduğu, Karagöz-Hacivat kavgasıyla bu duruma telmih yapıldığı (ED 115), Türk kültüründe Tanzimat'tan önce ortaoyunu, Karagöz ve meddahlığın bulunduğu, Karagöz'de de Karagöz, Hacivat, Yahudi gibi tiplerin sabit olduğu, sinemanın da bu sabitliğe doğru gittiği (ED 134), Karagöz ve ortaoyununda tiyatronun bir tarafının bulunduğu (ED 189) söylenmiştir.

Karolina (OATET 567) Abdülhak Hamit'in Tezer yahut Melik Abdurrahmanü's Sâlis adlı piyesinde tövbe ederek Zehra adını alan güçlü bir hayat kadını karakteridir.

OATET'te Hamit'in Nazife'sinin ırkı ve vatani uğruna aşkı Kral Ferdinand'ı reddetmesiyle Abdullahü's-sagir'in Karolina'sına benzediği söylenerek Karolina'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 567).

Karaveli (OATET 386) Namık Kemal'in Gülnihal adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Gülnihal adlı piyesinin karakteri olması bağlamında bir yerde Karaveli'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 386).

Keloğlan (ED 187, 188) Kendisiyle aynı adı taşıyan hikâyelerin baş kahramanıdır.

ED'de Ortaçağ Avrupa'sında destan çeşnili kuvvetli hikâyelerin ve çeşitli burjuva hikâyelerinin bulunduğu, buralardaki uşanın Türk edebiyatındaki Keloğlan olduğu söylenerek iki yerde Keloğlan'a atıf yapılmıştır (ED 187).

Kerem (OATET 27; EÜM 96) Kerem ile Aslı hikâyesinin ana kahramanıdır.

OATET'te Kerem'in oldukça güzel ve büyük şiir unsurlarının yanı sıra Kerem ile Aslı hikâyesine cemiyetteki kültür tabaklaşmasından kaynaklanan çeşitli şehrili masallarına yakışacak motiflerin girdiği söylenilerek Kerem'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 27).

EÜM'de halk destanlarının her hâliyle cemiyet hayatında yaşamaya devam ettikleri bağlamında Kerem'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 96).

Keşfi Bey (OATET 493, 609) Recaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası adlı romanının yalancılıkla ünlü karakteridir.

OATET'te bir yalanıyla Bihruz Bey'in hayatının mahveden Keşfi Bey'in yazıldığı dönemin en önemli roman tipi olduğu (OATET 493), Keşfi Bey'in Muallim Naci'nin Ezhar-ı efkâr'ındaki Ayas Bey'den ilham alınarak yazıldığı (OATET 609) söylenilerek Keşfi Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Kont Culyanus (Müslim) (OATET 568, 575) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Târık yahut Endülüs Fethi adlı eserinin İspanyol olmasına rağmen Araplarla işbirliği yapması ve din değiştirip Müslüman olması nedeniyle olumlu bir çizgide gösterilen iyi karakteridir.

OATET'te Hamit'in Tarık adlı piyesindeki Müslim gibi aşkın, felaketin terbiyesi ile gerçek ahlaka eren karakterlerinin bulunduğu söylenilerek Müslim'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 568, 575).

Kontes Blanche (Veremli Kız) (OATET 581- 583) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Finten adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in Finten adlı eserinin karakterlerinden biri olduğu, ilk eşi Fatma Hanım'a çok acıması ve daima hatırlaması nedeniyle yetim kaldığının düşünölebileceği söylenilerek Finten'in Kontes Blanche'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 582, 583).

Kontes de Navarya (OATET 578) Abdölhak Hamit Tarhan'ın İbni Musa yahut Zatölcemal adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in ritmik ve kafiyeli nesir cömlerinin İbni Musa'daki Prenses İzebella ile Kontes de Navarya arasında bir sayfa sürdüğü söylenilerek Kontes de Navarya'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 578).

Kral Ferdinand (OATET 567) Abdölhak Hamit Tarhan'ın Nazife adlı piyesindeki ana karakterdir.

OATET'te Hamit'in Nazife'sinin ırkı ve vatani uğruna biricik aşkından vazgeçtiği söylenerek Kral Ferdinand'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 567).

Kral Lear (ED 133) Shakespeare'in Hamlet adlı piyesinin karakterlerindedir.

ED'de Hamlet'in başta contraction'u (çatışma, karşılaşma), sonra karakteri olduğu söylenerek Kral Lear'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 133).

Kral Rodrik (OATET 575, 576) Abdölhak Hamit Tarhan'ın Târik yahut Endölüs Fethi adlı piyesinin zalim, acımasız, süsüne ve keyfine düşkünö olan asker karakteridir.

OATET'te Hamit'in Tarık adlı adlı piyesinde Kral Rodrik'ten bahsederken devrinin manevi portresini çizmeye çalıştığı, onun öldürölmesinden sonra Tarık'ın verdiği nutukta bir hükömdarın gerektiği zaman öldüröllebileceğini ve bu durumun haklı sebeplere dayanması hâlinde bir cinayet sayılamayacağını ifade ettiği, fetvaya benzeyen bu sahneden dolayı eserin Abdölhamit döneminde incelenmesine neden olduğunun tahmin edilebileceği söylenilerek Kral Rodrik'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 575, 576).

Kral Ubu (Übü) (YK 36) Alfred Jarry'nin aynı ismi taşıyan oyununun açgözlü ve zorba kahramanıdır.

YK kitabında Tanpınar, sinirlendiği zaman Haşim'in bir çeşit Kral Ubu olduğunu söyleyerek Kral Ubu'ya bir yerde gönderme yapmaktadır (YK 36).

Kral Taxile (OATET 571) Racine'in Alexandre le Grand adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Racine'in yazdığı Alexandre le Grand adlı oyunun kahramanlarından biri olması ve Hamit'in etkilenmesi bağlamında Kral Taxile'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 571).

Kryler (Johannes Kreisler) (ED 224) Hoffmann'ın Kate Murr adlı romanının ana karakteridir.

ED'de Hoffmann'ın bu bir tipi bularak bir kedi etrafında hikâyesini yazdığı söylenerek bir yerde Kryler'e atıf yapılmıştır (ED 224).

Kumru Hanım (OATET 206, 207) Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesinin ana karakteri olan Müştak Bey'in sevgilisidir.

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesinin akli başında genç kız karakteri olması bağlamında Kumru Hanım'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 206, 207).

Kutbiddin (EÜM 235) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı romanına yer yer güzellik ve saflığın tebessümünü kattığı ancak konuşmaya başlayınca diğerlerinde olduğu gibi kesin, kahramanca nutuğun ondan da duyulduğu söylenerek Kutbiddin'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 235).

Lady Dick (ED 143) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Finten adlı piyesinin İngiliz sosyetesini temsil eden karakterlerindedir.

ED'de Finten'de mutaassıp İngiltere'yi temsil ettiği söylenerek bir yerde Lady Dick'e atıf yapılmıştır (ED 143).

Lady Macbeth (OATET 567, 581) William Shakespeare'in Macbeth adlı piyesindeki Macbeth'in karısıdır.

OATET'te Hamit'in Finten karakterinin bazı özelliklerinin benzemesi nedeniyle Lady Macbeth'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 567).

Lamia (EÜM 440) Reşat Nuri Güntekin'in Dudaktan Kalbe adlı romanının ana karakterlerindedir.

EÜM'de Reşat Nuri Güntekin'in konuşmasının onun ördüğü dantellere benzediği, küçük dikkatlerle, teker teker hatırlamalarla, unuttuklarına dönüşlerle hiç mübalağaya kaçmadan, sadece biraz daha kısık bir sesle kendi ölümün anketini yaptığı ifade edilerek Lamia'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 440).

Lamia (EÜM 279, 280) Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah adlı romanındaki Hüseyin Nazmi karakterinin kız kardeşidir.

EÜM'de Tefik Fikret'in Süha'sının Mai ve Siyah'taki Ahmet Cemil'e çok benzediği, Ahmet Cemil'in asıl dramının Lamia'nın evlenmesi ve gençlik hayallerinin yıkılması iken Tefik Fikret'in hayatının esere geçmiş tek dramının kız kardeşinin kötü bir evliliğin ardından ölümü olduğu ifade edilerek Lamia'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 279, 280).

Laura (YK 103) Francesco Petrarca'nın şiirinin kadın kahramanıdır.

YK'de eskilerin Laura ve Beatrice gibi âşıklarından sonra Şinasi'den sonraki şiirlerin aynı tadı vermediği ifade edilerek Laura'ya bir yerde atıf yapılmıştır (YK 103).

Leyla (EÜM 60, 138, 139, 151, 152) Fuzuli'nin Leyla ile Mecnun adlı hikâyesinin ana karakterlerindedir.

EÜM'de Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun adlı eserinde Leyla'nın ölümünden sonra ferdiyetin başlangıcı olan isyana tesadüf edildiği (EÜM 60), Leyla'sının Juliet gibi, Ophelia gibi, Homeros'un Nausica'sı gibi gerçek bir genç kız olması sebebiyle Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun'unun diğerlerinden daha başarılı olduğu (EÜM 138, 151), daima vahdeti arayan ve her defasında üzerindeki bir parçadan sıyrılan Mecnun'un Leyla'nın kendisinden ve kendi

hayatından vazgeçtiği (EÜM 139, 152) ifade edilerek Leyla'ya beş yerde atıf yapılmıştır.

Lord Dick (ED 111; OATET 568, 582, 583) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Finten adlı piyesinin İngiliz sosyetesini temsil eden karakterlerindedir.

ED'de sadece bir perdede oğlunun ayıplarını gizlediği söylenerek Lord Dick'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 111).

OATET'te Hamit'in Finten adlı piyesinin iradesiz erkek karakteri olduğu söylenilerek Lord Dick'e üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 568, 582, 583).

Lüsi (OATET 574) Abdülhak Hamit'in Tarık adlı piyesinde İspanyol kahramanı Mikado'nun büyük kızıdır.

OATET'te Hamit'in Tarık adlı piyesinin bir karakteri olması bağlamında Lüsi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 574).

Macbeth (OATET 388; MS 110) Shakespeare'in aynı adı taşıyan piyesinin ana karakteridir.

OATET'te Namık Kemal'in Gülnihal adlı piyesindeki Kaplan Paşa'nın Kral Macbeth'e benzediği söylenilerek Macbeth'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 388).

MS'de korku ile ülkeyi yönetmek isteyenlerin sonunda onun oluşturduğu kaosa kendilerinin yakalandıkları, bunların maceraları ve sonları aynı olan tenekeden Kral Macbethler olduğu söylenerek Macbeth'e bir yerde atıf yapılmıştır (MS 110).

Macit Bey (EÜM 427) Ahmet Kutsi Tecer'in Köşebaşı adlı piyesinin ana karakteridir.

EÜM'de onun ölümünün, Ahmet Kutsi Tecer'in Köşebaşı adlı eserinin temel gizli taşlarından biri olduğu söylenerek Macit Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 427).

Madame Bovary (Emma Bovary) (YG 130) Flaubert'in Madam Bovary adlı romanının başkahramanıdır. Fakir bir ailenin iyi eğitim görmüş kızı olan Emma kendini saygın ve önemli bir kişi olarak göstermek isteyen, eşi Charles'tan da bu anlamda muzdarip olduğundan mutsuzdur ve mutluluğu başka kişilerde aramış, ancak bulamaz. Bir gün kendini ve çevresindekileri aldatmaya dayanamaz ve intihar eder.

YG'de Flaubert'e göre Emma Bovary'nin sessizliğine dini ilahilerin, tabloların, hissi romanların zemin hazırladığı ifade edilerek Emma Bovary'ye bir yerde atıf yapılmıştır (YG 130).

Mahpeyker (Mehpeyker) (ED 190, 191, 192, 194; OATET 384, 401-407, 439, 440, 461; EÜM 62, 67, 238, 239; NK 24) Namık Kemal'in İntibah adlı romanının kötü karakterlerindedir.

ED'de İntibah'taki iki zıt karakterden birisi olduğu (Dilaşup, Mahpeyker) (ED 190), Ali Bey ve Mahpeyker'le olan ilişkileri (ED 191, 192, 194) bağlamında Mahpeyker'e dört yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Mehpeyker'e pek çok yerde atıf yapılmıştır (OATET 384, 401-407, 439, 440, 461). Bu atıflarda Namık Kemal'in Akif Bey adlı piyesini yürüten karakter olan Dilruba'nın İntibah'ın Mehpeykerini andırdığı (OATET 384), İntibah'ın en canlı karakteri olan Mehpeyker'i yazarın göstermek istediği karakter yerine bütün olarak incelemek gerektiği, eser boyunca yazarın sesinin karakterin sesini susturduğu, bir taraftan Ali Bey'e olan bağlılığını gösterirken diğer taraftan onu en kötü hükümlerle çerçevelediği, yazarın ona kirlî mazisi için düşman olduğu, aslında annesinin kendine hazırladığı Dilaşup'la evlenmek için Mehpeyker'i döven Ali Bey'in ve Mehpeyker'in karşısına çıkarılmak için icat edilen Dilaşup'un daha silik kaldığı (OATET 401), Namık Kemal'in Mehpeyker'in kendisini ve evinin tarif ederken eski edebiyattan ve Şark hikâyelerinin kadın tasvirinden yararlandığı (OATET 402-406, 439, 440), romanının çalışma sayfalarında, Namık Kemal'in Mehpeyker'i birkaç defa Dilruba adıyla kaydetmesinin aslında iki zıt karakteri okuyucusunun karşısına çıkardığını gösterdiği (OATET 407), Namık Kemal'de sofranın sessizliğin sembolü olduğu, Ali Bey'in hazin hikâyesinin de Mehpeyker'in evindeki sofrada başladığı (OATET 461) ifade edilmiştir.

EÜM'de romanın kötü karakterlerinden olduğu (EÜM 62), Namık Kemal'in romandaki karakterleri konuşurabilse idi kaderlerinin farklı türde olacağı (EÜM 67), yine de kitabı en çok dolduran karakterin Mahpeyker olduğu (EÜM 238), Cezmi'de Mahpeyker'e çok benzeyen kötü karakter Şehriyar'ın yanında munis ve mazlum Dilaşup yerine, iffetli ve temiz olmakla beraber, bir Amazon kadar savaşçı ve mücadelecisi olan Perihan'ın bulunduğu (EÜM 239) ifade edilerek dört yerde Mahpeyker'e atıf yapılmıştır.

NK'de Cezmi'de Mahpeyker'e çok benzeyen kötü karakter Şehriyar'ın yanında munis ve mazlum Dilaşup yerine, iffetli ve temiz olmakla beraber, bir Amazon kadar savaşçı ve mücadelecisi olan Perihan'ın bulunduğu ifade edilerek Mahpeyker'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 24).

Margerit (Margrit) (OATET 469) Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Bey ve Rakım Efendi romanının Batılı ancak ahlaklı karakteridir. Zengin ve asil bir İngiliz ailenin kızı olan Margerit Müslüman kızlara nazaran oldukça rahat bir hayat yaşamasına rağmen bayağı bir yaşamı tercih etmeyen, iyi eğitim görmüş sevdiği insanla evlenmenin hayalini kuran bir genç kızdır.

OATET'te yeni edebiyatın ilk döneminde hekimin ümitsizliğine rağmen veremden ilk kurtulan karakter olduğu söylenilerek Ziglas'ın kızı Margerit'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 469).

Matmazel de Corton (EÜM 280) Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu adlı romanındaki dadı karakteridir.

EÜM'de Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnu adlı romanının karakterlerinden biri olması bağlamında Matmazel de Corton'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 280).

Maziye (OATET 579, 580) Abdülhak Hamit'in Zeynep adlı piyesinde Zeynep'e Atiye ile birlikte yardım eden ve ona olağanüstü güçler veren melek karakteridir.

OATET'te yanındaki Atiye ve "Geçmiş" isimli melekler ile yazarın, Zeynep'in zamanın efendisi olduğunu göstermek istediği ifade edilerek Maziye'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 579, 580).

Mazlum Bey (OATET 464, 465) Ahmet Mithat Efendi'nin Teehhül adlı romanının karakterlerindedir.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin Teehhül romanının iradesiz ve Beşir Fuat gibi intihar eden karakteri olması bağlamında Mazlum Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 464, 465).

Mecnun (ED 53; OATET 80, 271; EÜM 138, 139, 151, 152) Leyla ve Mecnun hikâyesinin erkek karakteridir.

ED'de her edebiyatın kendi bütünlüğü ile mevcut olduğu, bu bütünlüğün bir ucunda Ferhat ile Mecnun'un beklediği söylenerek bir yerde Mecnun'a atıf yapılmıştır (ED 53).

OATET'te İzzet Molla'nın Keşan yolculuğu sırasında arabanın aynasında kendini görerek tasvir etmesinin herhangi bir buluştan ileri gittiği, Türk edebiyatında ilk defa bir şairin kendi kendine kalarak konuştuğu, şairin, artık Ferhat ve Mecnun'unkine benzemeyen çizgilerle, kendi eti kemiği ile konuşmak istemesi anlamına geldiği (OATET 80), yeni şiirle birlikte Ferhat ile Mecnun örnek alınmamaya başlayınca kafiyeden başka hiçbir şeye açık bir şekilde bağlı olmayan eğlenen, yeni şairin başladığı (OATET 271) söylenerek Mecnun'a iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun eserindeki Leyla'nın diğerlerinin daha "genç kız" olduğu, onun sadece Mecnun'un şaşırtıcı macerasını yaşamasını temin etmediği, ayrıca gizli bir şekilde de olsa her an kendi varlığını duyurduğu (EÜM 138, 151), daima vahdeti arayan ve her defasında üzerindeki bir parçadan sıyrılan Mecnun'un Leyla'dan ve kendi hayatından vazgeçtiği (EÜM 139, 152) ifade edilerek Mecnun'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Meftun Bey (OATET 469, 473) Ahmet Mithat Efendi'nin Eyvah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Servetifünun'un, şiirin ve şairin parodisi olduğu, bir neslin temiz idealleri ile alay ettiği, ayrıca kardeşi Raci ile ayrı zihniyet ve ahlakta olduğu söylenilerek Ahmet Mithat Efendi'nin Eyvah piyesinin karakteri olan Meftun Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 469, 473).

Mehlika Sultan (YK 151) Yahya Kemal'in Mehlika Sultan şiirinde anlatılan masalsı kahramandır. Kaf Dağı'nda yaşayan bu güzel kıızı hiç kimse görmemiştir. Sadece yedi gencin rüyasına girmiş ve onlar da bir muamma olan bu güzel kııza aşık olmuş, onu bulmak için çıktıkları yoldan geri dönmemişlerdir.

YK kitabında bir yerde, ilgili şiirin incelemesi sırasında Mehlika Sultan'a atıfta bulunmaktadır (YK 151).

Mehmet Harzemşah (OATET 390, 391, 392) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Celal piyesinin bir karakteri olması bağlamında Mehmet Harzemşah'a üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 390-392).

Melik Nusret (OATET 390, 398, 399) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Celal piyesinin bir karakteri olduğu (OATET 390), hoşgörüsü, sabrı, cömertliği ve mertliği ile Hz. Osman'ı anımsattığı (OATET 398, 399) söylenilerek Melik Nusret'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Melvil (OATET 582) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Finten adlı piyesinin Finten'e yardım eden kötü karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in Finten adlı piyesinin bir karakteri olması bağlamında Melvil'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 582).

Memduh (ED 20; OATET 466-469) Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayat eserindeki Firkat adlı hikâyenin karakterlerindedir.

ED'de Letaif-i Rivayat'ın beşinci kitabı Firkat'ın bir karakteri olması bağlamında Memduh Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 20).

OATET'te Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "namuslu fakir" karakterlerinden olan Memduh'un fakirliğinin hakiki servet, cehaletinin ise tam bir servet olduğu (OATET 466), Memduh'un babasının inandığı kâinattaki güzel ahengin ve güzelliklerin yaratıcısı ya "Dictionnaire Philosophique" den ya da

Şinasi'nin "Münâcât"ından geldiği, Memduh'un anne ve babasını kaybetmesini anlattığı satırlarla Ahmet Mithat Efendi'nin ilk defa çocuk talihi üzerine eğildiği ve bunların bütün külliyyatındaki tek hakik romancı sahnesi olduğu ve bu sahnenin çeşitli eserlerine başlangıç noktası oluşturduğu (OATET 467, 468), Letaif-i Rivayat'ın beşinci kitabı Firkat'ın bir karakteri olduğu (OATET 466- 469) bağlamında Memduh Bey'e dört yerde atıf yapılmıştır.

Mephistopheles (EÜM 293) Goethe'nin Faust adlı romanındaki Tanrı ile Faust'u baştan çıkarabileceğine dair iddiaya giren karakterdir.

EÜM'de Ahmet Haşim'in konuşması, Mephistopheles'in bir çam masadan muhataplarının ağzına akıttığı sihirli bir şaraba benzetilmiş ve bu bağlamda Mephistopheles'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 293).

Mervan İbni Musa (OATET 577) Abdülhak Hamit'in Tarık ve İbni Musa adlı piyeslerinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in Tarık ve İbni Musa adlı piyeslerinin bir karakteri olması bağlamında bir yerde Mervan'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 577).

Mesut Efendi (OATET 562, 563) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İçli Kız adlı piyesinin anlayışlı ve ileri görüşlü baba karakteridir.

OATET'te Hamit'in İçli Kız'daki yarı alafranga cilası altında ve Tanzimat'ın son parlak zamanları içinde maddi imkânsızlıklar ile kıvranan, gözü devletin ve mutlaka herhangi bir sarrafın kapısında bekleyen rütbeli, nişanlı memur karakteri olduğu söylenerek Mesut Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 562, 563).

Meş'ule Bacı (EÜM 442) Reşat Nuri Güntekin'in Miskinler Tekkesi adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Reşat Nuri'nin eserlerinde çocuğun önemli manevi bir görevi olduğu, İsmail'in asıl kahraman ile Meşule Bacı'yı gerçek bir aşka benzeyen bir bağla birleştirdiği ifade edilerek Meşule Bacı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 442).

Mevlana Nurettin (OATET 390) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Celal adlı piyesinin bir karakteri olması bağlamında Mevlana Nurettin'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 390).

Mihr-i Cihan (OATET 390, 391, 393, 397) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Celal piyesinin bir karakteri olduğu (OATET 390, 391, 393) ve Celaleddin Harzemşah'ın hayatının sonlarına doğru yaşadığı manevi dengesizlikleri Namık Kemal'in Neyyire ve Mihr-i Cihan'ın birbirlerine benzeyişinin getirdiği değişikliklerle göstermek istediği (OATET 397) söylenerek Mihr-i Cihan'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Mirza Ömer (OATET 408) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının bir karakteri olması bağlamında Mirza Ömer'e bir yerde atıfta bulunulmuştur (OATET 408).

Mirza Süleyman (OATET 408) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının bir karakteri olması bağlamında Mirza Süleyman'a bir yerde atıfta bulunulmuştur (OATET 408).

Molla Emin (EÜM 174, 176) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu (EÜM 174) ve onun hikâyesinin devrin İstanbul'unu pek çok yönden hatırlattığı (EÜM 176) söylenerek Molla Emin'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Monsieur Charlus (MS 234) Proust'un yedi ciltten oluşan Kayıp Zamanın İzinde serisinin ilk kitabı Swann'ların Tarafı adlı eserin karakterlerindedir.

MS'de Tanpınar'ın gerçek hayatta yaşadığına inanmaması bağlamında Monsieur Charlus'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 234).

Monsieur Saint Marge (ED 25) Hakkında verilen bilginin azlığı nedeniyle kim olduğu bulunamamıştır.

ED'de Adil Giray ile Cezmi'nin arkadaşlığı Monsieur Saint Marge ile de Tuiller'nin arkadaşlığına benzetilerek Monsieur Saint Marge'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 25).

Mösyö Soloski (EÜM 515) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanının karakteridir.

EÜM'de Tanpınar'ın Behçet Bey'e cevaben yazdığı mektubunda Behçet Bey aracılığıyla tanıştığı kişiler arasında bulunduğu ifade edilerek Mösyö Soloski'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 515).

Muhtar Bey (ED 194; OATET 269, 385- 388; EÜM 233; NK 19) Namık Kemal'in Gülnihal adlı eserin halkın takdirini kazanmış, iyi yürekli, akli başında, mert, sevimli, ağırbaşlı karakteridir. Kaplan Paşa'nın amcasının oğludur. Muhtar Bey üstü kapalı olarak Şehzade Sultan Murat'ı temsil etmektedir (Göçgün, 1987, 32).

Gülnihal adlı eserde İsmet'e olan aşkı bağlamında Muhtar Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 194).

OATET'te Namık Kemal'in asıl yeni edebiyatçı mesleğine başladığı zaman Vatan yahut Silistre'nin ve diğer piyeslerinin kahramanlarını yazmaya başladığı, bunların içinde Muhtar Bey gibi karakterlerle yeni insanın kapısını açtığı (OATET 269), Gülnihal adlı piyesinin bir karakteri olduğu (OATET 386), Muhtar Bey'in şahsi bir tepkiyle öldürmesine razı olmayan Namık Kemal'in Kaplan Paşa'yı merkezden ferman almak suretiyle ortadan kaldırmayı tercih ettiği, bunun sembolik olduğu kabul edildiğinde bu durumun Abdülaziz'in tahtından indirilmesi için lazım olan fetva olarak görülebileceği (OATET 386), Muhtar Bey'in isteyerek şehrin idaresini eline almasının piyesinin adıyla alakalı olabileceği (OATET 387), Gülnihal'de, tıpkı İngiltere dönüşünde Horatio ile mezarlıkta buluşan Hamlet gibi, Muhtar Bey'in geceleyin şehrin

mezarlığına uğradığı (OATET 388) söylenerek Muhtar Bey'e beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in karakterlerinin konuşmalarının sadece kâğıtta kalması ve yazarın olayları sahneye çıkarma gücünden yoksun olması bağlamında Gülnihal'in karakterlerinden Muhtar Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 233).

NK'de Namık Kemal'in karakterlerinin konuşmalarının sadece kâğıtta kalması ve yazarın olayları sahneye çıkarma gücünden yoksun olması bağlamında Gülnihal'in karakterlerinden Muhtar Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 19).

Murat I (Hüdavendigâr) (OATET 585, 587) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Turhan adlı piyesinin iyi ve hoşgörülü yönetici karakteridir.

OATET'te Hamit'in Turhan adlı piyesinin karakterlerinden biri olması bağlamında I. Murat'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 585, 587).

Murat III (OATET 407) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanındaki karakterlerdendir.

OATET'te Namık Kemal'in roman karakteri Cezmi'nin döneminde yaşadığı söylenerek III. Murat'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 407).

Musa ibn Nusayr (OATET 567, 568, 574, 575- 578) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Târik yahut Endülüs Fethi adlı eserinin mücadeleci ancak kıskanç olan asker karakteridir.

OATET'te Hamit'in Tarık adlı piyesinin ahlaki kıymetlere önem veren bir karakteri olduğu (OATET 567, 568, 574, 575), Hamit'in çoğu zaman kendinin tekrar etmekten hoşlandığı, bu tarz bir konuşmayı Zehra'nın Musa ibn Nusayr ile yaptığı (OATET 576), Musa ibn Nusayr'ın okuyucunun önünde öldüğü sahnenin piyesin en başarılı sahnelerinden olduğu (OATET 577) söylenilerek Musa ibn Nusayr'e yedi yerde atıf yapılmıştır.

Mümtaz (YG 350; MS 204- 206, 210- 212) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanının ana karakterlerindendir.

YG'de romanda sözü geçen Hastanebaşı'ndaki kayaların, güvercinlik ve denizin kahramanın ruh hâlinin temel taşlarını verdiği ifade edilerek Mümtaz'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 350).

MS'de Huzur romanındaki ikinci dereceden şahıslar ile onun etrafında hem tesir edici bir zemin hem de fikir ve duygularını yansıtan bir ayna oluşturulduğu, onun bütün hayatı boyunca "ilk gecesi"nin tesiri altında kaldığı, hayat karşısında günah ve vicdan azabı kompleksi oluşturduğu, daha sonra bunun Eurydike ya da Orpheus kompleksine dönüştüğü, bunun sonucunda ölüm düşüncesinin tehdidi altında yaşamaya başladığı (MS 204), romandaki her karakterin istemeden zalim ve mağdur olduğu, Mümtaz'a tesir etmeleri nedeniyle romanda İhsan, Nuran ve Suat'a ayrı bölümler açıldığı (MS 206), Tanpınar'ın Huzur'u II. Dünya Savaşı'nı anlatmak için kaleme almak istediği ancak Mümtaz'ın onu kendi şahsi hikâyesini yazması için zorladığı (MS 210), II. Dünya Savaşı'nın sorumluluğunu üzerine aldığından savaşın manevi yükü altında ezilerek çıldırdığı (MS 211) ancak ölmediği, yeni bir insan olarak doğmak için çalıştığı (MS 212)

Münim Efendi (OATET 562) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Sabr u Sebat adlı eserinde ana karakter Mehmet Bey'in babası olan kötü karakterdir.

OATET'te Hamit'in Sabr u Sebat'taki yarı alafranga cilası altında ve Tanzimat'ın son parlak zamanları içinde maddi imkânsızlıklar ile kıvranan, gözü devletin ve mutlaka herhangi bir sarrafın kapısında bekleyen rütbeli, nişanlı memur karakteri olduğu söylenerek Münim Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 562).

Müslim (OATET 568, 575) (bkz. Kont Culyanus)

OATET'te Hamit'in Tarık adlı piyesindeki Müslim gibi aşkın, felaketin terbiyesi ile gerçek ahlaka eren karakterlerinin bulunduğu söylenilerek Müslim'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 568, 575).

Müştak Bey (OATET 206, 207) Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesindeki şair ve güveyi karakteridir.

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesinin aşık karakteri olması bağlamında Müştak Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 206, 207).

Naci Billâh (EÜM 174, 175) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu (EÜM 174) ve isminin tasavvufi sözlükten alınmış gibi görüldüğü (EÜM 175) ifade edilerek Naci Billah'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Nafi Efendi (OATET 562) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Sabr u Sebat adlı eserinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in Sabr u Sebat'taki yarı alafranga cilası altında ve Tanzimat'ın son parlak zamanları içinde maddi imkânsızlıklar ile kıvranan, gözü devletin ve mutlaka herhangi bir sarrafın kapısında bekleyen rütbeli, nişanlı memur karakteri olduğu söylenerek Nafi Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 562).

Natacha (EÜM 138, 151) Tolstoy'un Savaş ve Barış adlı romanın karakterlerindedir.

EÜM'de Avrupa şiirinin Shakespeare'den sonra Stendhal'in Clelia'sında ve Dostoyevski'nin bazı karakterlerinde ve Tolstoy'un Savaş ve Barış'taki Natacha'da "genç kız"ı yakalayabildiği söylenilerek Natacha'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 138, 151).

Natika (EÜM 175) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu ve isminin tasavvufi bir anlam taşıdığı ifade edilerek Natika'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Nausica (EÜM 138, 151) Homeros'un Odysseia adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Leyla'sının Juliet gibi, Ophelia gibi, Homeros'un Nausica'sı gibi gerçek bir genç kız olması sebebiyle Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun'unun diğerlerinden daha başarılı olduğu söylenilerek Nausica'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 138, 151).

Nazlı (EÜM 176) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Nazlı'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Nazife (OATET 566) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Nazife adlı piyesinin milli ve dini duyguları güçlü ana karakteridir.

OATET'te Hamit'in Nazife'sinin ırkı ve vatani uğruna aşkı Kral Ferdinand'ı reddetmesiyle Abdullah'ın-sagır'ın Karolina'sına benzediği söylenerek Nazife'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 567).

Necmi (Hafiye) (OATET 472) Ahmet Mithat Efendi'nin Esrar-ı Cinayat adlı polisiye romanının karakterlerindedir.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin Esrar-ı Cinayat adlı polisiye romanında hem çok iyi bildiği Boğaziçi coğrafyasından faydalandığı hem de eski geleneklerden faydalandığı, bir harem ağası olan Hafiye Mecmi'nin çarşaf giyerek kadın kılığına bürünmesinin bunlardan biri olduğu söylenerek Hafiye Necmi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 472).

Nesil (EÜM 174) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Nesil'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174).

Nesteren (OATET 566, 567) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Nesteren adlı piyesinin hassas, mutlu olamayan ana karakteridir.

OATET'te Hamit'in kadın kahramanlarının Finten ile Nesteren'de toplamanın mümkün olduğu, Nazife'nin vazifesi uğruna kendi duygularını hiçe sayan tiyatro kahramanlarını temsil ettiği söylenerek Nesteren'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 566, 567).

Neşet (Hoca) (OATET 609) Muallim Naci'nin Ezhar-ı Efkâr adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Muallim Naci'nin Ezhar-ı Efkâr'da Hoca Neşet'in ölümü üzerine gençlere onun yerine İran edebiyatının öğretene Vahyi Efendi'nin geçtiğinden söz edilerek Hoca Neşet'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 609).

Neyyiretü'l-İkbal (Neyyire) (ED 195; OATET 390, 392, 393, 397)

Namık Kemal'in Celalettin Harzemşah adlı eserinin karakterlerindedir.

ED'de Celalettin Harzemşah'ın birinci eşine duyduğu aşk bağlamında bir yerde Neyyiretü'l-İkbal'a atıf yapılmıştır (ED 195).

OATET'te Namık Kemal'in Celalettin Harzemşah adlı eserinin bir karakteri olan Neyyire'ye Mihr-i cihan'ı benzeterek esere fantastik bir unsur kattığı ancak bundan yeterince yararlanamadığı (OATET 390, 392, 393), Namık Kemal'in Neyyire ile emirlerin ihanet sahnesini Hugo'nun "Ruy Blas"ından aldığı (OATET 397) söylenilerek Neyyiretü'l-İkbal'a dört atıf yapılmıştır.

Nihal (YK 77; EÜM 277, 280) Halit Ziya Uşaklıgil'in en ünlü yapıtı olan Aşk-ı Memnu'nun önemli kahramanlarından biridir. Mavi gözlü, sarışın ve hassas bir bünyeye sahip olan Nihal küçük yaşlarda anne sevgisinden uzakta kalmış, yaşı ilerledikçe asabiyeti, kıskançlığı, dengesiz sevgi ve bağlılığı artmıştır. Devrine göre modern ve Avrupaî bir eğitim gören Nihal iyi bir şekilde piyano, yabancı dil, nakış öğrenmiştir. Dış dünya ile sağlıklı bir ilişki kuramadığından içine kapanık yetişmiş, bu nedenle kendini batı musikisine vermiştir (Kantemir, 1982, 237; Kerman, 1995, 83-91).

YK'de hayatı birkaç moda mağazasına ve eğlence yerlerinin uzak akislerine indirmesi dolayısıyla Halit Ziya'yı eleştiren Tanpınar, Nihal'in ve diğerlerinin bir boşluğu ve kaçıışı göstermek için var olduklarını söyleyerek Nihal'e atıfta bulunmaktadır (YK 77).

EÜM'de Mai ve Siyah'ta Ahmet Cemil ile annesinin, Aşk-ı Memnu'da Nihal ile babasının iki çöküntü hâlinde kaldıkları (EÜM 277), bir satranç oyununa benzeyen romanın karakterlerinin birbirlerine çeşitli şekillerde kenetlendiği, Nihal'in ölen annesi namına babasını ve evi genç kadından kıskandığı (EÜM 280) söylenerek Nihal'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Nilüfer Hatun (OATET 587) Abdülhak Hamit'in Turhan adlı piyesinin karakterlerindedir

Türk tiyatrosunun en başarılı tipi olan Kanbur'un sinizminin bir zehir kadar acı olduğu, etrafının hep ölümlle dolu olduğu için tahtının onun için bir tür darağacı olduğu, ondan sonra da Nilüfer Hatun gibi karakterlerin öldüğü söylenilerek Nilüfer Hatun'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 587).

Nuran (MS 206) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanının ana karakterlerindedir.

MS'de Huzur'daki her karakterin istemeden zalim ve mağdur olduğu, Mümtaz'a tesir etmesi nedeniyle romanın bölümlerinden birine adının kullanıldığı ifade edilerek Nuran'a bir yerde atıf yapılmıştır (MS 206).

Nurettin-i Münşi (OATET 393, 398, 399) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı eserinin karakterlerindedir.

Namık Kemal'in Celal piyesinin bir karakteri olduğu (OATET 393), gerçekleri algılayışı ve hikmetli sözlerinden dolayı Hz. Ali'ye benzediği (OATET 398, 399) söylenilerek Nurettin-i Münşi'ye üç yerde atıf yapılmıştır.

Nuri Bey (EÜM 515, 517) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanının karakteridir.

EÜM'de Tanpınar'ın Behçet Bey'e cevaben yazdığı mektubunda Behçet Bey aracılığıyla tanıştığı kişiler arasında Halit Bey'in babası Nuri Bey'in de bulunduğu (EÜM 515), yazarın içinde serbestçe dolaşan karakterlerinden olduğu (EÜM 517) söylenilerek Nuri Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Nüzhet (EÜM 364) Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanının karakterlerindedir.

EÜM'de Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı eserinde ızdırap çeken insan ile onun kaderi dışındaki bütün karakterlerin ihmal edilmesi bağlamında Nüzhet'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 364).

Oidipus (Oedipe Roi) (ED 19, 121, 229, 238) Sophokles'e ait Kral Oedipus hikâyesinin ana karakteridir.

ED'de annesiyle birlikte olmasından (ED 19), babasını öldürmesinin yeniden doğuş anlamına gelmesinden (ED 121), anlatıldığı efsanenin aynı addaki kompleksinin esasını oluşturduğu (ED 229), hayatıyla ilgili şeylerin bir fabulation olduğundan (ED 238) söz edilerek dört yerde Oidipus'a atıf yapılmıştır.

Oktavius (YG 464) Shakespeare'in Antonius ve Kleopatra adlı eserinin karakterlerindendir.

YG'de tiyatro, roman ve hikâye içerisinde sinemanın Cesar'ın bıçakla delik deşik vücudunu, eski yeni yaralarını halka teşhir eden Shakespeare'in Oktavius'una benzediği ifade edilerek Oktavius'a bir yerde atıf yapılmıştır (YG 464).

Ophelia (ED 49, 133, 226, 228, 295; EÜM 138, 151, 385) Shakespeare'in Hamlet adlı piyesinin karakterlerindendir.

ED'de sinemanın tiyatrodaki atılan hareketleri ele aldığı, tiyatro Ophelia'nın ölüsünü sahneye getirirken sinemanın suya atlayışını gösterdiği (ED 49), Bachelard'ın suda öldürülmesiyle ele aldığı Ophelia'nın (ED 226, 228, 295) tipe yakın olduğu (ED 49) söylenilerek bir yerde Ophelia'ya atıf yapılmıştır.

EÜM'de Leyla'sının Juliet gibi, Ophelia gibi, Homiros'un Nausica'sı gibi gerçek bir genç kız olması sebebiyle Fuzuli'nin Leyla ve Mecnun'unun diğerlerinden daha başarılı olduğu (EÜM 138, 151), Cahit Sıtkı'nın

“Şarkılar yarıda kaldı

Bütün bahçeler kilitli

Anahtar Tanrı'da kaldı”

mısralarının Ofelya'nın suda yüzen saçları gibi taze ve canlı olduğu (EÜM 385) ifade edilerek Ophelia'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

Orhan (ED 242; OATET 398) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindendir.

ED'de Racine'in Bajazet isimli eserinden söz edilerek bir yerde Orhan'a atıf yapılmıştır (ED 242).

Namık Kemal'in Celal piyesinin bir karakteri olan Orhan'ın askeri yeteneği, ahlaksızlığa karşı nefretle dolu olması ile Hz. Ömer'e benzediği söylenilerek Orhan'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 398).

Orpheus (ED 109; OATET 539; MS 40, 204) Jean Cocteau'nun yönettiği Orpheus adlı filmin ana karakterlerindedir.

ED'de karısını yılanlar soktuğunda ve cehennemde ona gitmek istediğinden söz edilerek Orpheus'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 109).

OATET'te hiçbir Orpheus'a Euridice'sini ölümden tam çekmenin nasip olmadığı söylenilerek Orpheus'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 539).

MS'de ölümün ve sevginin dünyasına yalnız gidilemeyeceği, onun da adımlarını bir tayfın idare ettiği (MS 40), Mümtaz'ın bütün hayatı boyunca "ilk gecesi"nin tesiri altında kaldığı, hayat karşısında günah ve vicdan azabı kompleksi oluşturduğu, daha sonra bunun Eurydike ya da Orpheus kompleksine dönüştüğü, bunun sonucunda ölüm düşüncesinin tehdidi altında yaşamaya başladığı (MS 204) söylenerek Orpheus'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Osmin (EÜM 494, 497) Racine'in Bajazet adlı piyesinin karakterlerindedir.

EÜM'de Racine'in Bajazet adlı piyesinin karakterlerinden biri olması bağlamında Osmin'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 494, 497).

Othello (OATET 399, 581) Shakespeare'in aynı adlı piyesinin ana karakteridir.

OATET'te Namık Kemal'in Karabela piyesindeki Ahşid'i tasvir ederken Othello'yu düşünmüş olma ihtimalinin bulunduğu ancak değiştirilmiş psikolojik hâli, asaleti ve güzelliğiyle farklı olan bir Othello yarattığı (OATET 399), Finten'deki acayip ve ölçüsüz Davalaciro'nun Othello'yu andırdığı (OATET 581) söylenilerek Othello'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Özbek(ğ) (OATET 392, 398) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesindeki karakterlerindedir.

OATET'te Celaleddin Harzemşah'ın karakterlerinden olan Özbeğ'in fedakârlığı ve kahramanlığı ile Hz. Ebubekir'e benzediği söylenilerek Özbeğ'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 392, 398).

Özdemiroğlu Osman Paşa (OATET 407; EÜM 216, 238) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının destansı kahramanlarından.

OATET'te Cezmi'nin İran seferinde tanıştığı kişilerden biri olması bağlamında Özdemiroğlu Osman Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 407).

EÜM'de Cezmi adlı romanın karakterlerinden biri olması bağlamında Özdemiroğlu Osman Paşa'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 216).

Paşa (EÜM 364) Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanının karakterlerindedir.

EÜM'de Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı eserinde ızdırap çeken insan ile onun kaderi dışındaki bütün karakterlerin ihmal edilmesi bağlamında Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 364).

Paşo Hanım (OATET 385) Namık Kemal'in Gülnihal adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Gülnihal adlı piyesinin Kaplan Paşa karakterinin annesi olması bağlamında Paşo Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 385).

Paul (ED 20) Bernardin de Saint Pierre'in Paul an Virginie adlı romanının ana karakterlerindedir.

ED'de Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayat'ın beşinci kitabı olan Firkat'ta Paul ve Virginie, Atala ve Rene gibi romantik bir aşk kurmak istediği ancak vakayı tam kuramadığı söylenerek bir yerde Atala'ya atıf yapılmıştır (ED 20).

Paul Baumer (EÜM 459, 460) Erich Maria Remarque'ın Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok adlı romanının ana karakteridir.

EÜM'de Remarque'nun Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok adlı romanının karakterlerinden biri olduğu, geniş, aydınlık hayalleri ve yüreği olan, şiire heves eden bir gençken askerlikle birlikte içinde kara bir leke olduğu ve bütün vücudunu ele geçirdiği ifade edilerek Paul Baeumer'a iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 459, 460).

Peregrini (ED 259; EÜM 511) Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal romanında, Rabia ile evlenmek için Müslüman olan ve Osman adını alan, İspanyol asıllı piyanist karakterdir.

ED'de Sinekli Bakkal'ın Katolik papazı iken dinsiz olan karakteri Peregrini'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 259). Tanpınar Peregrini'nin Müslüman olmasını eserin zayıf yönlerinden birisi olarak görmektedir.

EÜM'de Sinekli Bakkal'ın karakterlerinden biri olması bağlamında Peregrini'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 511).

Perihan (ED 25, 35, 40, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 198; OATET 272, 372, 406, 407, 408, 409; EÜM 62, 217, 239) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının idealize edilmiş karakterlerindendir.

ED'de Cezmi romanının Şark santimentalizmiyle birlikte Adil Giray-Perihan vakasından beslendiği söylenerek Perihan'a on yerde atıfta bulunulmuştur (ED 25, 35, 40, 190, 193, 194, 195, 196, 197, 198).

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi'nin ağzından Adil Giray'la Perihan'a mersiye söylediği (OATET 272), Namık Kemal'in muhayyilesinde antik bir heykeli anımsatan kadın tasvirinin Cezmi romanındaki Perihan tasvirinde de görüldüğü (OATET 372), Rousseau'nun Nouvelles Heloise'in uzak bir tesirinin hissedildiği Adil Giray ile Perihan'ın mektuplarıyla romanın içinde bir teknik değişikliği yaşandığı (OATET 406), Namık Kemal'in Şehriyar ve Perihan'ı iki zıt karakter olarak okuyucusunun karşısına çıkardığı (OATET 407, 408, 409) söylenilerek Perihan'a altı yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Cezmi adlı romanın iyi karakterlerinden biri olduğu (EÜM 62, 217), Cezmi'de Mahpeyker'e çok benzeyen kötü karakter Şehriyar'ın yanında munis ve mazlum Dilaşup yerine, iffetli ve temiz olmakla beraber, bir Amazon kadar savşçı ve mücadeleci olan Perihan'ın bulunduğu (EÜM 239) ifade edilerek Perihan'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Periveş Hanım (OATET 493) Rezaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası adlı romanında Ali Bey'in âşık olduğu hafif meşrep kadındır.

OATET'te Rezaizade'nin Araba Sevdası adlı eserinin bir karakteri olması bağlamında Periveş Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 493).

Pertev (OATET 408) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının asker karakteridir.

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı eserinin bir karakteri olması bağlamında Pertev'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 408).

Petain (Mareşal) (ED 27) Eugene Sue'nun Paris Esrarı adlı romanının karakterlerindedir.

ED'de Paris Esrarı'nın bir kahramanı olması bağlamında Petain'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 27).

Peyker (EÜM 280) Halit Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu romanında Bihter'in ablası rolündeki karakterdir.

EÜM'de çok renkli ve rahat olduğu, evinde mutlu ve tatmin edici bir hayat sürdürdüğü, mesut yaradılışlı kocası ile romandaki dramın dışında kaldıkları ifade edilerek Peyker'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 280).

Prenses İzebella (OATET 578) Abdülhak Hamit'in İbn-i Musa yahut Zatülcemal adlı piyesindeki karakterlerdendir.

OATET'te Hamit'in ritmik ve kafiyeli nesir cümlesinin İbni Musa'daki Prenses İzebella ile Kontes de Navarya arasında bir sayfa sürdürdüğü söylenilerek Prenses İzebella'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 578).

Prenses Lizet (OATET 585, 587) Abdülhak Hamit'in Turhan adlı piyesinin karakterlerdendir.

Türk tiyatrosunun en başarılı tipi olan Kanbur'un sinizminin bir zehir kadar acı olduğu, etrafının hep ölümlü dolu olduğu için tahtının onun için bir tür darağacı olduğu, ondan sonra da Prenses Lizet gibi karakterlerin öldüğü söylenilerek Prenses Lizet'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 585, 587).

Prospero (**OATET** 578; **EÜM** 494) Shakespeare'in Fırtına adlı piyesindeki Milano Dükü'dür.

OATET'te Hamit'in Zeynep karakterinin şahsiyetindeki ani ve insanüstü değişikliklerle, doğaüstü güçlere hâkim oluşuyla Shakespeare'in Fırtına adlı masalındaki Prospero'yu çok uzaktan anımsattığı söylenerek Prospero'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 578).

EÜM'de Tanpınar'ın Racine'in Bajazet adlı piyesinin değerlendirirken kurguladığı karakterinin, Racine'in bir trajedisi yerine Shakespeare'in Fırtınası'nı izlemeyi tercih edeceği, böylece Prospero'yu hikâyesinin sürekli hatırladığı ve başı sıkıştığı dönemlerde "occulte (gizli, büyü)" güçlerini kısıktığı Ebu Ali Sina'ya benzeteceği, Aril'i onun için çalışan bir "hüddam" gibi düşüneceği, Caliban'ı da şeytan olarak kabul edeceği ifade edilerek Prospero'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 494).

Rabia (**ED** 259; **EÜM** 510, 511) Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal adlı romanındaki ana karakterdir.

ED'de Sinekli Bakkal'ın bir kahramanı olması bağlamında Rabia'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 259).

EÜM'de romanda hikâyesi anlatılırken Abdülhamit devrindeki İstanbul'un en karakteristik taraflarıyla gözler önüne serildiği ifade edilerek Rabia'ya iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 510, 511).

Raci Efendi (**YK** 79; **ED** 70, 71; **OATET** 469; **EÜM** 276, 280) Halit Ziya Uşaklıgil'in önemli eserlerinden olan Mai ve Siyah'ın kahramanlarından. Evini ve ailesini ihmal eden bir aile reisi olarak karşımıza çıkan Raci Ahmet Cemil ile birlikte matbaada çalışmaktadır. Eski edebiyat taraftarı olan Raci Ahmet Cemil'in sanat anlayışını ve fikirlerini hakarete vardırarak şekilde tenkit etmektedir. Eserde eski edebiyat taraftarlarını temsil eden Raci Servetifünun nesli ile aralarındaki farkı ve çatışmaları göstermektedir (Kerman,1995, 72-75)

YK kitabında bir yerde Raci'ye atıfta bulunulmuştur. Halit Ziya'nın Raci ile eskinin döküntülerini ve Tercüman-ı Hakikat'i eleştirdiği dile getirilmiş ve bu bağlamda Raci'ye gönderme yapılmıştır.

ED'de Mai ve Siyah'ta Ahmet Cemil'in zıt zihniyeti olduğu, Muallim Naci'yle arasında bir bağlantı bulunduğu, adı geöen üç evden birisinin sahibi olduğu söylenerek Raci'ye iki yerde atıf yapılmıştır (ED 71).

OATET'te Halit Ziya Uşaklıgil'in Mai ve Siyah adlı eserinin Ahmet Cemil ile Raci Efendi'nin sahip olduğu farklı ahlaki değerler ve bunun sonucunda doğan trajediyi konu aldığı söylenerek Raci'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 568).

EÜM'de Mai ve Siyah romanın güzel taraflarından birinin Raci ile eşinin ilişkisinin olduğu (EÜM 276), romanda sarhoş, ahlaksız, eski edebiyatın kötü miraslarıyla malul, mesuliyetten uzak bir şair olan Raci ile neslinin temsilcisi olan Ahmet Cemil'in karşı karşıya geldiği (EÜM 280) ifade edilerek Raci Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Raife Hanım (OATET 566) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İöli Kız adlı piyesinin haris, kıskanö ve hilebaz bir üvey anne karakteridir.

OATET'te Hamit'in İöli Kız adlı piyesindeki Raife Hanım'ın Finten karakterinin başlangıcı olduğu söylenerek Raife Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 566).

Rakım (Cüce) (EÜM 511; ED 259) Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal adlı eserindeki Tefvik karakterinin tiyatrocü arkadaşlarındandır.

EÜM'de Tefvik'in arkadaşı olduğu ve dükkânı idare ettiği söyleyerek Cüce Rakım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 511).

ED'de Sinekli Bakkal'da Rabia, Tefvik ve cüce Rakım'ın bir triot teşkil ettiği söylenerek Rakım'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 259).

Rakım Efendi (ED 43; OATET 446, 458, 459, 461, 466) Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Bey ve Rakım Efendi romanının iyi terbiye görmüş, kendini yetiştirmiş, Doğu ve Batı kültürünü de öğrenerek hazmetmiş, Türköe, Farsöa, Fransızca'yı bu dillerde yazılmış eserler okuyacak kadar bilen, etrafında saygı uyandıran karakteridir.

ED'de Ahmet Mithat'ın onu Avrupalı tiplerden seötiği söylenerek Rakım Efendi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (ED 43).

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Bey ve Rakım Efendi adlı eserinin karakterlerinden olan Rakım Efendi'nin adı gibi hesaplı bir insan olduğu, yazarın ona verdiği "iş makinesi" adının kendisine söylenen "yazı makinesi" adıyla benzer olduğu, eserin geneline bakıldığında Rakım Efendi'nin kitabına uydurulmuş bir ahlaka sahip olduğu, gerek Rakım Efendi de gerek Ahmet Mithat Efendi'de evin bir hülya objesi gibi görüldüğü, Ahmet Mithat Efendi'nin kendisini kabul ettirdiği toplumsal filozof rolünü Ebüzziya Tevfik'e bir türlü beğendiremediği ve Ebüzziya Tevfik'in karşısında hayatının muhasebesinin yapan Ahmet Mithat Efendi'nin Dakik Bey yerine Rakım Efendi olduğu (OATET 446, 458, 459, 461, 466) söylenilerek Rakım Efendi'ye beş yerde atıf yapılmıştır.

Raskolnikof (Raskalnikov) (ED 237; EÜM 66, 362) Dostoyevski'nin Suç ve Ceza adlı romanının ana karakteridir.

ED'de Dostoyevski'nin onun tesirinde kaldığı ve günlerce hırsız, cani gibi dolaştığı söylenerek Raskolnikof'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 237).

EÜM'de Dostoyevski'de konuşmanın Stendhal'den daha esaslı bir yere sahip olduğu, Raskolnikof'un macerasının istemeyerek dinlediği bir konuşma ile başladığı ve karakterin konuşarak geliştiği (EÜM 66), modern romanda, olaylardan çok karakterlerin önemli olduğu, olayların sadece onların karanlıkta kalmış taraflarını aydınlattığı, roman bittiğinde adı ister Raskalnikov, Julien Sorel ister Eugenie Grandet olsun, onun artık okuyucuda yaşayacak bir varlık olduğu (EÜM 362) söylenerek Raskalnikov'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Recep Paşa (EÜM 495) Racine'in Bajazet adlı piyesindeki karakterlerdendir.

EÜM'de Şehzade Beyazıt'ın öldürülmesi, İran'la olan savaşlardaki yenilmeler ve düşman eline düşen Bağdat'ın geri alınamaması üzerine isyan çıkartan askerlerin hayatlarına padişahın adına Müftü Ahizade Hüseyin Efendi ile kefil olduğu ve isyanın son bulmasından sonra padişahın idam ettirdiği Sadrazam Recep Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 495).

Recep Paşa (EÜM 175) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu söylenerek Recep Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 175).

Rene (ED 20) François Rene de Chateaubriand'ın aynı adlı eserinin ana karakteridir.

ED'de Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayat'ın beşinci kitabı olan Firkat'ta Paul ve Virginie, Atala ve Rene gibi romantik bir aşk kurmak istediği ancak vakayı tam kuramadığı söylenerek bir yerde Atala'ya atıf yapılmıştır (ED 20).

Rişar (OATET 566, 567, 573) Abdülhak Hamit'in Tezer yahut Melik Abdurrahmanü's Sâlis adlı piyesinin kıskanç, hırslı ve ön yargılı karakteridir.

OATET'te Hamit'in Tezer adlı eserinin kötü karakteri olduğu söylenerek Rişar'a üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 566, 567, 573).

Rodolphe (Prens) (ED 27)Eugene Sue'nun Paris Esrarı adlı romanındaki ana karakter olan Fleurde-Marie'nin babasıdır.

ED'de Paris Esrarı adlı romanın kahramanı olması bağlamında Rodolphe'a bir yerde atıf yapılmıştır (ED 27).

Rodrigue (OATET 571) Racine'in Le cid adlı romanının ana karakterlerindedir.

OATET'te Racine'in yazdığı Le Cid adlı oyunun kahramanlarından biri olması ve Hamit'in etkilenmesi bağlamında Rodrigue'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 571).

Roksan (ED 242; EÜM 496, 497) Racine'in Bajazet adlı piyesindeki karakterlerindedir.

ED'de Racine'in Bajazet isimli eserinden söz edilerek bir yerde Roksan'a atıf yapılmıştır (ED 242).

EÜM'de Racine'in Bajazet adlı eserindeki karakterlerinden biri olması bağlamında Roksan'a iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 496, 497).

Romeo (YG 57) William Shakespeare'in Romeo ve Juliet adlı piyesinin ana karakterlerindendir.

YG'de Erzurum Lisesindeyken Tanpınar'la aynı okulda çalışan Hakim Bey'in söylediği Batı dillerinden Arapçaya tercüme edilen operalarda Tanpınar'ın, Romeo'nun Başa Juliet'in Hanum olabileceğini farketttiği ifade edilerek Romeo'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 57).

Rukzan (OATET 566, 572, 573) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Eşber adlı piyesinin İskender'in nişanlısı olan duyguları temsil eden karakteridir.

OATET'te Hamit'in Eşber adlı eserinin ölümün bahçesinde açmış mazlum çiçeklere benzetilen karakteri olduğu, sadece şiddetli bir ihtiras tasviri oluşturabilmek için yazarın bu karakteri piyese koyduğu, ikinci faslın ilavesindeki büyük konuşmada şairin farkında olmadan Makber'in dilini hazırladığı (OATET 573) söylenilerek Rukzan'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Rumeli Paşası (OATET 562) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Sabr u Sebat adlı eserinde ana karakter Mehmet Bey'in amcası olan kötü karakterdir.

OATET'te Hamit'in Sabr u Sebat'taki yarı alafranga cilası altında ve Tanzimat'ın son parlak zamanları içinde maddi imkânsızlıklar ile kıvranan, gözü devletin ve mutlaka herhangi bir sarrafın kapısında bekleyen rütbeli, nişanlı memur karakteri olduğu söylenerek Rumeli Paşası'na bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 562).

Ruy Blas (OATET 397) Victor Hugo'nun aynı adlı piyesinin ana karakteridir.

OATET'te Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin onuncu perdesindeki Barak Hacıp ile Gıyaseddin'in konuşmasının Ruy Blas ile efendisinin konuşmasına benzediği söylenilerek Ruy Blas'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 397).

Rüstem Bey (OATET 380) Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı piyesinin asker karakterlerindendir.

OATET'te Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı eserinin karakterlerinden olduğu söylenilerek Rüstem Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 380).

Sabir Çelebi (OATET 609) Ezhar-ı Efkâr adlı eserin karakterlerinden biridir. Hoca Vahyi Efendi'nin Farsça öğrettiği öğrencilerindendir. Otuz yaşındaki saf gönüllü Sabir Çelebi'nin yirmi iki, yirmi üç yaşındaki cin fikirli arkadaşı Ayas Bey'dir. Sabir Çelebi'yi sürekli öven Ayas Bey onu asrın en büyük şairlerinden olduğuna inandırmaktadır (İnsanokur, 2008).

OATET'te Muallim Naci'nin Ezhâr-ı Efkâr isimli eserin Şeyh Galip'in biyografik romanı gibi başlayıp Sabir Çelebi ile Ayas Bey'in hikâyesine döndüğü söylenerek Sabir Çelebi'ye bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 609).

Sabiha (İçli Kız) (OATET 270) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İçli Kız adlı piyesinin duygusal ve marazi karakteridir.

OATET'te Hamit'in Bir Sefilenin Hasbihâli'nde Hugo'nun Fanny'sinden ziyade Zekiye ve Şefika, İçli Kız ve Surucuyi'nin bulunduğu, bunların da Shakespeare'in Juliet'inden hız aldığı söylenerek İçli Kız'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 270).

Sabiha Hanım (EÜM 511) Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal adlı eserindeki Selim Paşa'nın eşi karakteridir.

EÜM'de Sinekli Bakkal romanının karakterlerinden Sabiha Hanım'ın gelini Dürnev ile geçinemediği, yerine Kanarya'yı geçirmeye çalıştığı ancak zamanla Kanarya'nın da Dürnev'in etkisine girdiği ifade edilerek Sabiha Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 511).

Sabire Hanım (OATET 465) Ahmet Mithat Efendi'nin Teehhül adlı romanının karakterlerindendir.

OATET'te Ahmet Mithat Efendi'nin Teehhül adlı eserinin ağırlık merkezi olduğu, böylece eserin bir kadının duygusal hayatının etrafında toplandığı söylenilerek Sabire Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 465).

Sadık (OATET 380) Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı piyesinin karakterlerindendir.

OATET'te Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı eserinin karakterlerinden biri olması bağlamında Sadık'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 380).

Sadi Efendi (OATET 562, 563) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İçli Kız adlı piyesinin para düşkününü kötü karakteridir.

OATET'te Hamit'in İçli Kız'daki yarı alafranga cilasası altında ve Tanzimat'ın son parlak zamanları içinde maddi imkânsızlıklar ile kıvranan, gözü devletin ve mutlaka herhangi bir sarrafın kapısında bekleyen rütbeli, nişanlı memur karakteri olduğu söylenerek Sadi Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 562, 563).

Saffet Hanım (EÜM 409) Abdülhak Şinasi Hisar'ın Fakim Bey ve Biz adlı romanının karakterlerindendir.

EÜM'de Abdülhak Şinasi Hisar'ın Fakim Bey ve Biz adlı eserinin karakterlerinden biri olduğu ifade edilerek Saffet Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 409).

Saffet Hanım (EÜM 427) Ahmet Kutsi Tecer'in Köşebaşı adlı piyesinin karakterlerindendir.

EÜM'de kızının evlenmesinin, Ahmet Kutsi Tecer'in Köşebaşı adlı eserinin temel gizli taşlarından biri olduğu söylenerek Saffet Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 427).

Sakine Hanım (OATET 206) Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesindeki Kumru Hanım'ın çirkin ablasıdır.

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı eserinin karakterlerinden biri olması bağlamında Sakine Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 206).

Salahaddin-i Eyyubî (OATET 412, 413, 415, 416) Namık Kemal'in Evrak-ı Perişan adlı eserinde hayatı bulunan kişilerdendir.

OATET'te Namık Kemal'in karakter olarak en sevdiği kahraman ve Salahaddin-i Eyyubi adlı eserinin karakterlerinden olması bağlamında Salahaddin-i Eyyubi'ye üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 413, 415, 416).

Salha (OATET 575, 576) Abdülhak Hamit'in Tarık adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in Tarık adlı piyesinin karakterlerinden biri olduğu (OATET 575) piyeslerinde sıkıcı ve gereksiz bilgiler veren Hamit'in aynı şeyi Musa'nın kızına rakibesi Salha'nın ölümünü haber verdiği sahnede de yaptığı (OATET 576) söylenilerek Salha'ya iki yerde atıf yapılmıştır.

Selahattin Bey (EÜM 515) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanının karakteridir.

EÜM'de Mahur Beste adlı romanın karakterlerinden biri olduğu söylenerek Selahattin Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 515).

Selim (EÜM 515, 516) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanının karakteridir.

EÜM'de Tanpınar'ın Behçet Bey'e cevaben yazdığı mektubunda Behçet Bey aracılığıyla tanıştığı kişiler arasında bulunduğu (EÜM 515) ve Mahur Beste'nin karakterlerinden biri olduğu (EÜM 516) söylenerek Selim'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Selim Paşa (ED 259; EÜM 511) Halide Edip Adivar'ın Sinekli Bakkal adlı romanındaki karakterlerdendir.

ED'de Sinekli Bakkal adlı romanın kahramanı olması bağlamında Selim Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 259).

EÜM'de Selim Paşa konağının devrin bütün zihniyet farklılıklarını gösteren bir çevre olduğu, sorumluluklarından fırsat buldukça efendisi gibi marangozlukla uğraştığı, gerektiği zaman oğlunu bile hapse gönderdiği ifade edilerek Selim Paşa'ya atıf yapılmıştır (EÜM 511).

Selma (ED 254, 255) Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankara adlı romanının ana karakterlerindedir.

ED'de Ankara romanın kadın kahramanı olması bağlamında Selam'ya iki yerde atıf yapılmıştır (ED 254, 255).

Sergey Baba (ED 110) Tolstoy'un aynı adlı uzun hikâyesinin ana karakteridir.

ED'de Tolstoy'un narsist tipi olması bağlamında bir yerde Sergey Baba'ya atıf yapılmıştır (ED 110).

Seyfettin İrakî (OATET 389, 396) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin üçüncü perdesindeki Seyfeddin-i İrakî'nin atının vurulması nedeniyle ihanetle ordudan ayrıldığı sahnenin eserin düğüm noktalarından biri olduğu (OATET 389) ve yazarın ideallerindeki kahramanlık hikâyesine uyduğu (OATET 396) söylenilerek Seyfeddin-i İrakî'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

Sgaranel(le) (Uşak) (ED 245) Moliere'in Don Juan adlı piyesindeki uşak karakteridir.

ED'de Don Juan adlı romandaki uşak Sgaranel'in ahlakıyla Figaro'yu hatırlattığı söylenerek Sgaranel'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 245).

Sıtkı Bey (Ahmet Bey) (ED 246; OATET 379- 382, 443; EÜM 234; NK 20) Vatan yahut Silistre adlı piyesin karakterlerindedir.

ED'de vasiyetinin Legion Etrangere romanını andırdığı söylenerek Sıtkı Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 246).

OATET'te Vatan yahut Silistre'nin konusunun 1828 savaşında geçtiği ancak yazarın muhtemelen muntazam ordu rütbesine ihtiyacı olan Sıtkı Bey'in macerasını eserin merkezine koyabilmek için, olayı Kırım Savaşına naklettiği (OATET 379), Sıtkı Bey'in macerasının XIX. asrın ortalarına doğru Fransız ve diğer Avrupa roman ve tiyatrolarında sık sık geçen "Legion Etrangere" hikâyelerine çok benzediği (OATET 381), yazarın melodram yapabileceği Ali Bey ile Ahmey Bey'in hikâyesini kaçırdığı (OATET 382), Namık Kemal'in açıklık merakının İslam Bey ile Sıtkı Bey'in konuşmasında

olduğu gibi cümlenin akışını bozduğu (OATET 443) söylenilerek Sıtkı Bey'e beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in en başarılı karakterlerinden biri olduğu ancak Ahmet Bey'in macerasını görmezden gelerek kızı ile damadının hikâyesinin ön plana aldığı ifade edilerek Sıtkı Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 234).

NK'de Namık Kemal'in en başarılı karakterlerinden biri olduğu ancak Ahmet Bey'in macerasını görmezden gelerek kızı ile damadının hikâyesinin ön plana aldığı ifade edilerek Sıtkı Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (NK 20).

Sir Bortel (ED 145, 146, 147, 149) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Duhter-i Hindû adlı piyesininİngiliz devletinin sömürgesi olan Hindistan'a atadığı acımasız ve açgözlü vali karakteridir.

ED'de Duhter-i Hindu'nun zalim tipi olması, entrika ve intikam konuları bağlamında Sir Borthel'e dört yerde atıf yapılmıştır (ED 145, 146, 147, 149).

Siyehpuş Rahip (Papaz) (OATET 567, 575) Abdülhak Hamit'in Tarık adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in Tarık adlı eserindeki her sevdiği ve arzu ettiği kadının intiharını görmeye mahkum olan karakterlerinden biri olduğu söylenilerek Siyehpuş Rahip'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 567, 575).

Sofya Paşası (OATET 386) Namık Kemal'in Gülnihal adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Gülnihal adlı eserinin karakterlerinden biri olması bağlamında Sofya Paşa'sına bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 386).

Suat (MS 205, 206, 212) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı romanının karakterlerindedir.

MS'de romanda bugünün insanoğlunu temsil ettiği, hareketlerinin kontrol edemediği için mutsuz olduğu ve Allah'ı bulamadığı için intihar ettiği (MS 205), romandaki her karakterin istemeden zalim ve mağdur olduğu, Mümtaz'a tesir etmesi nedeniyle romanın bölümlerinden birine adının

kullanıldığı (MS 206), Huzur'un devamı olarak Suat'ın mektubunun yayınlanmasının planlandığı (MS 212) ifade edilerek Suat'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Sumru (OATET 566, 571, 572) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Eşber adlı piyesinde ağabeyi olan ana karakterin duygusallığına zıt olarak akli temsil eden karakterdir.

OATET'te Hamit'in Eşber adlı eserindeki aşkı için vatanını feda eden karakter olduğu (OATET 566, 572), Sumru'nun Eşber tarafından öldürüldüğü sahnede Corneille'in Horace adlı eserinden etkilendiği (OATET 571) söylenilerek Sumru'ya üç yerde atıf yapılmıştır.

Sururî (OATET 609) Muallim Naci'nin Ezhar-ı efkâr adlı eserinin karakterlerindedir.

OATET'te Ezhar-ı efkâr'ın kahramanlarından biri olması bağlamında Boileau'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 609).

Süha (EÜM 279; TF 11) Tevfik Fikret'in Süha ve Pervin adlı şiirinin ana karakterlerindedir.

Tevfik Fikret'in Süha'sının Mai ve Siyah'taki Ahmet Cemil'e çok benzediği ifade edilerek Süha'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 279).

TF'de Tevfik Fikret'in eserlerindeki hayal-hakikat çatışmasını Süha'nın ağzından,

*“Bütün bir toprağa mensup olanların hali
Evet, hakikatı hulyaya feda ederim.”*

beytiyle verdiği ifade edilerek Süha'ya bir yerde atıf yapılmıştır (TF 11).

Süleyman Ağa (EÜM 175) Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu ifade edilerek Süleyman Ağa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 175).

Süleyman Efendi (EÜM 115, 116) Orhan Veli'nin Kitabe-ı seng-i mezar adlı şiirinin ana karakteridir.

EÜM'de edebiyatın gayelerinin dili ile birlikte değişmesi gerektiğini düşünen Orhan Veli'nin bunun için etrafında döneceği insanı ararken Süleyman Efendi'yi bulduğu ve şiirden şiire onun çehresini değiştirdiği ifade edilerek Süleyman Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 115, 516).

Sürüciyi (Surucuyi) (ED 145, 146, 147, 148, 149; OATET 266, 267, 269, 270) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Duhter-i Hindû adlı piyesinin duygusal, hassas ve şair yaradılışlı karakteridir.

ED'de Duhter-i Hindu'nun seven ve ihanet gören kadın tipi olması, entrika, aşk, evlilik ve din konuları bağlamında Sir Borthel'e beş yerde atıf yapılmıştır (ED 145, 146, 147, 148, 149).

OATET'te Hamit'in Duhter-i Hindu'da Suruciyi'ye söylediği manzumenin Şinasi'ninkiler gibi düz kafiyeli beyitlerden oluştuğu (OATET 266), Şeyh Galip'in tardiyelerinden etkilenen yazarın eserde Sürüciyi'ye bir tardiye de söylediği (OATET 267), Sürüciye'nin eserde yeni şiirin ilk örneklerini söylediği (OATET 269), Hamit'in "Bir Sefilenin Hasbihâli"nde Hugo'nun Fanny'sinden ziyade Zekiye ve Şefika, İçli Kız ve Surucuyi'nin bulunduğu, bunların da Shakespeare'in Juliet'inden hız aldığı (OATET 270) söylenilerek Sürüciyi'ye dört yerde atıf yapılmıştır.

Sylvestre Bonnard (EÜM 461, 462) Anatole France'ın Sylvestre Bonnard'ın Suçu adlı romanının ana karakteridir.

EÜM'de kitabı çok sevdiği için Anatole France'ın pek çok insan tarafından Sylvestre Bonnard'a benzetildiği ancak onun çok sevimli, çok hoş ve çok masum bir insan olduğu (EÜM 461), Sylvestre Bonnard'ın Freudçu bir anlayışla kıza âşık olmadığı ve onu sevdiği adamla evlendirebilmek için çok sevdiği kitaplarını sattığı (EÜM 462) ifade edilerek Sylvestre Bonnard'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Şefika Hanım (OATET 270, 382) Namık Kemal'in Zavallı Çocuk adlı piyesinin ana karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in "Bir Sefilenin Hasbihâli"nde Hugo'nun Fanny'sinden ziyade Zekiye ve Şefika, İçli Kız ve Surucuyi'nin bulunduğu, bunların da Shakespeare'in Juliet'inden hız aldığı (OATET 270), eserin Şefika'nın verem olup ölmesi dışında bir hayatının bulunmadığını düşündürdüğü (OATET 382) söylenilerek Şefika Hanım'a iki yerde atıf yapılmıştır.

Şahida (EÜM 175) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin karakterlerindedir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu ve adının tasavvufi bir sözlükten seçildiği ifade edilerek Şahida'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 175).

Şehriyar (ED 36) Binbir Gece Masaları'nın karakterlerinden biridir.

ED'de onun cehennemi varlık oluşunun romantizmden geldiği söylenerek Şehriyar'a bir yerde atıf yapılmıştır.

Şehriyar (ED 25, 190, 193, 195; OATET 384, 407, 408, 409; EÜM 62, 217, 239) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanının tarihsel gerçeklik barındıran ancak negatif hırslarının tutsağı olmuş karakterlerindedir.

ED'de Şehriyar'la kullukçunun konuşmasının Sefiller'i hatırlatması (ED 25), Cezmi adlı romanın iki zıt karakterinden birisi olması (Perihan ile Şehriyar) bağlamında Şehriyar'a dört yerde atıf yapılmıştır (ED 25, 190, 193, 195).

OATET'te Akif Bey'deki Dilruba'nın İntibah'ın Mehpeyker'ini, Cezmi'nin Şehriyar'ını andırdığı (OATET 384), OATET'te nispi bir üslup ve konuşma rahatlığının Hugo'dan Namık Kemal'e geçtiği, Cezmi'deki Şehriyar'la korucunun arasındaki konuşmasının Sefiller'in ikinci cildindeki başrahibe ile Jean Vajeau'nun arkadaşı bahçıvan Fauchelevant'ın konuşmalarına benzediği (OATET 407), Şehriyar'ın zakkuma benzediği (OATET 409) söylenilerek Şehriyar'a dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in Cezmi adlı romanın kötü karakterlerinden biri olduğu (EÜM 62, 217), Cezmi'de Mahpeyker'e çok benzeyen kötü karakter Şehriyar'ın yanında munis ve mazlum Dilaşup yerine, afif ve temiz

olmakla beraber, bir Amazon kadar savaşçı ve mücadelecisi olan Perihan'ın bulunduğu (EÜM 239) ifade edilerek Şehriyar'a üç yerde atıf yapılmıştır.

Şemhal (OATET 408) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanındaki Çerkez Beylerindendir.

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı eserinin karakterlerinden biri olması bağlamında Şemhal'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 408).

Şeyh Efendi Paşa (OATET 326) Ziya Paşa'nın Zafername adlı eserindeki karakterlerden biridir.

OATET'te Zafername'de Ali Paşa'nın mal varlığı hakkında bilgi verdiği bağlamında Şeyh Efendi Paşa'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 326).

Şeyh İzz-al-din (EÜM 174, 175) Giritli Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserindeki karakterlerdendir.

EÜM'de Aziz Efendi'nin Muhayyelat adlı eserinin kahramanlarından biri olduğu ifade edilerek Şeyh İzz-al-din'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 174, 175).

Tahmasb (Şah) (OATET 408) Namık Kemal'in Cezmi adlı romanındaki karakterlerdendir.

OATET'te Namık Kemal'in Cezmi adlı eserinin karakterlerinden biri olması bağlamında Tahmasb'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 408).

Talat Bey (EÜM 515, 516) Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mahur Beste adlı romanında kocasını terk eden kadının acıklı öyküsünü anlatan Mahur Beste'nin sahibi olan karakterdir.

EÜM'de Tanpınar'ın Behçet Bey'e cevaben yazdığı mektubunda Behçet Bey aracılığıyla tanıştığı kişiler arasında bulunduğu (EÜM 515), Talat Bey'in yaşayan, hayata moda veren bir insan olduğu, kırıldığında sanata, musikiye kaçtığı, aslında Mahur Beste'nin sahibi olduğu için Behçet Bey'in onu sevmediği (EÜM 516) ifade edilerek Talat Bey'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Tarık (OATET 568, 574, 575, 576; EÜM 257) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Târik yahut Endülüs Fethi adlı eserinin mücadeleci ve şair yaradılışlı olan asker karakterdir.

OATET'te Hamit'in Tarık adlı piyesinin ahlaki kıymetlere önem veren bir karakteri olduğu (OATET 568, 574, 575), önem veren bir karakteri olduğu (OATET 567, 568, 574, 575), Hamit'in çoğu zaman kendinin tekrar etmekten hoşlandığı, Zehra'nın Musa ibn Nusayr ile yaptığı konuşmada Tarık'a haksızlık ettiğini söylerken yazarın böylesi bir diyaloga girdiği (OATET 576) söylenirken Tarık'a dört yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Celal Nuri Bey'in İttihad-ı İslam'ına yazdığı takrizden Tarık adlı eserinde zalim hükümdarın öldürülebileceği hakkında Tarık'ın ağzından söylenilen uzun ve karışık fetvaya kadar her düşüncenin Hamit'e etrafındaki edebiyat cereyanından geldiği ifade edilerek Tarık'a bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 257).

Tartuffe (MS 43- 46) Moliere'in aynı adlı piyesinin karakterlerindedir.

MS'de Tanpınar'ın kurguladığı karakterin tiyatronun bitiminden sonra evine gelerek onu eleştirmesi bağlamında Tartuffe'ye pek çok atıf yapılmıştır (MS 42- 46).

Tebriz Hatun (OATET 391, 393) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerinden biri olması bağlamında Tebriz Hatun'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 391, 393).

Terken Hatun (OATET 392) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerinden biri olması bağlamında Terken Hatun'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 391, 393).

Tevfik (ED 258, 259; EÜM 510, 511) Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal adlı romanında Rabia'nın babası olan tiyatrocü karakteridir.

ED'de Sinekli Bakkal'da kahramanlarından Rabia, Tevfik ve cüce Rakım'ın sacın uçayağını oluşturduğu söylenerek Tevfik'e iki yerde atıf yapılmıştır (ED 258, 259).

EÜM'de Sinekli Bakkal adlı eserin sanatkâr yaradılışı, uçarı tabiatlı bir karakteri olduğu, Hilmi Bey'in ihtilal tasavvurlarına katılarak kendini bulduğu, Kız Tevfik ve Emine'nin kızı olan Rabia'nın üzerinden Abdülhamit dönemindeki İstanbul'un en karakteristik özelliklerinin gözler önüne serildiği ifade edilerek Tevfik'e iki yerde atıf yapılmıştır (EÜM 510, 511).

Tezer (OATET 566, 573) Abdülhak Hamit'in Tezer yahut Melik Abdurrahmanü's Sâlis adlı piyesindeki güzel İspanyol karakteridir.

OATET'te Hamit'in aynı adlı piyesinin karakterlerinden biri olması bağlamında Tezer'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 566, 573).

Thomson (Tomson) (ED 145, 146, 147, 148, 149, 150; OATET 567) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Duhter-i Hindû adlı piyesinin haris ve zalim İngiliz karakteridir.

ED'de Duhter-i Hindu'nun riyakâr ve politik tipi olması, aşk, entrika, ihanet, psikoloji ve din konuları bağlamında Thomson'a altı yerde atıf yapılmıştır (ED 145, 146, 147, 148, 149, 150).

OATET'te Hamit'in Duhter-i Hindu adlı piyesinin kötü karakterlerinden biri olması bağlamında Binbaşı Thomson'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 567).

Timur (OATET 585, 586) Abdülhak Hamit'in Turhan adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in Turhan adlı eserinde Turhan'ın ölürken söylediği "Timur" sözünün ölümün yani sonun büründüğü çehrelerden biri olarak yorumlanabileceği söylenerek Timur'a iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 585, 586).

Titus (OATET 573) Racine'in Berenice adlı piyesinin ana karakterlerindendir.

OATET'te Hamit'in Tezer adlı eserinin yazarken Racine'in Berenice'inen etkilendiği ancak Titus'un Berenice'i kendi memleketine gönderirken Hamit'in kahramanının sevgilisini öldürdüğü söylenerek Titus'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 573).

Torromtor (ED 145, 146, 147, 148, 149) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Duhter-i Hindû adlı piyesindekigururlu ve cesur Hint önderi karakteridir.

ED'de Duhter-i Hindu'nun zulme karşı koyan tipi olması, aşk, psikoloji, din ve fedakârlık konuları ve "*Biz devlet kapısında memur değiliz, fakat milletin selâmeti için çalışmaya mecburuz!*" demesi bağlamında Thomson'a beş yerde atıf yapılmıştır (ED 145, 146, 147, 148, 149).

Tuiller (ED 25) Atıftaki bilginin azlığından dolayı kim olduğu bulunamamıştır.

ED'de Adil Giray ile Cezmi'nin arkadaşlığı Monsieur Saint Marge ile de Tuiller'nin arkadaşlığına benzetilerek Tuiller'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 25).

Ugolino (Ugolini) (MS 89) Dante'nin İlahi Komedya adlı eserinin karakterlerindendir.

MS'de hapsediği kalede çocuklarının başını yediği hikâyenin birkaç üçzlük kıtada bittiği ifade edilerek Ugolini'ye bir yerde atıf yapılmıştır (MS 89).

Ulysses (ED 22, 278; EÜM 356) Homeros'un Odyssia adlı eserinin kahramanıdır. Latinlerin Ulyssus dedikleri Odysseus mitolojik İthake kralı ve ünlü Troia Savaşı'nın kahramanlarından biridir. Homeros eserinde onun maceralarını anlatmaktadır (Hançerlioğlu, 2000, 373).

ED'de Odyssiea'nın, Ulysses'in bir macerası (ED 22), Telemak'ın da Ulysses'in macerasının oğlu tarafından nakledilmiş hâli olduğu (ED 278) söylenilerek Ulysses'e iki yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Yahya Kemal'in,

“Günler kısaldı... Kanlıca'nın ihtiyarları

Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları”

mısrasındaki ihtiyarların bir Boğaz kahvesinde Ulysses'in ahreti gibi üzgün bir âlem kurdukları söylenerek Ulysses'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 356).

Uriah Heep (Mr Heep) (OATET 458) David Copperfield'in Charles Dickens adlı romanındaki bir karakterdir.

OATET'te Rakım Efendi'nin *“Dünayada benim sevmediğim adam var mıdır? Ben ki, herkesin hüsn-i teveccühüne eşedd-i ihtiyaçla muhtacım. Herkesi sevmeye bu cihetle muhtacım.”* sözünün Mister Heep'in annesine yakışacak bir cevap olduğu ve bu cevabın altında bir yazardan daha çok bir matbaacı ve iş adamının bulunduğu söylenilerek Uriah Heep'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 458).

Üçüncü Abdürrahman (OATET 566, 568, 573) Abdülhak Hamit'in Tezer yahut Melik Abdurrahmanis-salis adlı piyesindeki karakterlerdendir.

OATET'te Hamit'in Tezer adlı eserindeki vazife aşkı uğruna sevdiği kadını feda eden karakterlerinden biri olduğu söylenilerek Üçüncü Abdürrahman'a üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 566, 568, 573).

Ümmülasam (OATET 99, 567, 576, 577) Abdülhak Hamit'in İbn-i Musa yahut Zatülcemal adlı piyesindeki karakterlerdendir.

OATET'te Tanzimat'tan sonra hece vezninin ve mersiye'nin moda olduğu, İbn-i Musa'daki Ümmülasam'ın türküsünün bu modanın devamı olarak kabul edilebileceği (OATET 99), Ümmülasam'ın öldürülen çocuğunun arkasından ağlamak ve öldürülen kocası ile ölmek için her şeyi reddettiği (OATET 567), yazarın kimi zaman eseri Ümmülasam diye adlandırmak istediği (OATET 576) çocuğunun ölümünün Ümmülasam'ın üzerinde yaptığı tesirin anlatıldığı sahenin eserin en başarılı yerlerinden olduğu (OATET 577) söylenilerek Ümmülasam'a dört yerde atıf yapılmıştır.

Vahid Efendi (OATET 608, 609) Muallim Naci'nin Ezhar-ı Efakr adlı romanındaki Azade Mehmet Galip Efendi'nin babası karakteridir.

OATET'te Muallim Naci'nin Ezhâr-ı efkâr adlı romanının kahramanlarından biri olması bağlamında Vahid Efendi'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 608, 609).

Vautrin (ED 31; OATET 406) Balzac'ın Goriot Baba adlı romanındaki kötü karakterlerdendir.

ED'de Jean Valjean'ın babası sayıldığı söylenerek Vautrin'e bir yerde atıf yapılmıştır (ED 31).

OATET'te İntibah'taki Abdullah Efendi'nin Balzac'ın Vautrin'inin veya on üçlerden birinin bir yansımasını veya da o tarz bir Fransız halk romanı kahramanlarından birini düşünmenin mümkün olduğu söylenerek Vautrin'e bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 406).

Vehbi dede (EÜM 511) Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkal adlı romanındaki kültürlü ve bilgili kişiliğiyle Rabia'yı destekleyen kişilerdendir.

EÜM'de Sinekli Bakkal adlı romanın karakterlerinden biri olması bağlamında Vehbi Dede'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 511).

Velid (OATET 571, 576, 577) Abdülhak Hamit'in İbni Musa yahut Zatülcemal adlı piyesindeki karakterlerdendir.

OATET'te Hamit'in, kahramanların psikolojik hâl ve durumlarını kaderine bırakması nedeniyle kahramanların kendilerinden göze ait hikâyecikler meydana getirdiği, Velid'e ait pek çok sahnenin de böyle oluştuğu (OATET 571), İbni Musa adlı eserin karakterlerinden biri olduğu (OATET 576), Halife Süleyman'ın bizzat kendisinin Velid'in cenazesinin kaldırması gibi sahnelerin Hamit'in tiyatrolarında konuyu dallanıp budaklandırması (OATET 577) söylenerek Velid'e üç yerde atıf yapılmıştır.

Virginie (ED 20) Bernardin de Saint Pierre'in Paul an Virginie adlı romanının ana karakterlerindendir.

ED'de Ahmet Mithat Efendi'nin Letaif-i Rivayat'ın beşinci kitabı olan Firkat'ta Paul ve Virginie, Atala ve Rene gibi romantik bir aşk meydana getirmek istediği ancak vakayı tam kuramadığı söylenerek bir yerde Virginie'ye atıf yapılmıştır (ED 20).

Yakup Çelebi (OATET 585, 587) Abdülhak Hamit Tarhan'ın İlhan adlı piyesinin karakterlerindedir.

Türk tiyatrosunun en başarılı tipi olan Kanbur'un sinizminin bir zehir kadar acı olduğu, etrafının hep ölümle dolu olduğu için tahtının onun için bir tür darağacı olduğu, ondan sonra da Yakup Bey gibi karakterlerin öldüğü söylenilerek Yakup Bey'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 587).

Yavuz (OATET 415, 416, 417) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı eserinin cemiyet hayatının kendisinden beklediklerini yapmakla sorumlu tuttuğu karakterlerinden biri olması bağlamında Yavuz'a üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 415, 416, 417).

Yıldırım (OATET 585) Abdülhak Hamit'in Turhan adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Hamit'in Turhan adlı eserinin karakterlerinden biri olması bağlamında Yıldırım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 585).

Yorick (OATET 388, 581) Shakespeare'in Hamlet adlı piyesinin soytarı karakteridir.

OATET'te Shakespeare'in Hamlet adlı eserinin karakterlerinden biri olduğu (OATET 388) ve Namık Kemal'in Yorick'in kafatası sahnesini Gülnihal'deki Ahmet Bey'in mezarına çevirdiği (OATET 581) söylenilerek Yorick'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Zahide (OATET 393, 394) Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı piyesinin karakterlerindedir.

OATET'te Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah adlı eserinin karakterlerinden biri olması bağlamında Zahide'ye iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 393, 394).

Zatülcemal (OATET 566, 576) Abdülhak Hamit'in İbni Musa yahut Zatü'l Cemal adlı eserinin hafif meşrep ancak güçlü olan kadın karakteridir.

OATET'te Hamit'in bir hükümdarın aşkını küçümseyecek derecede eski aşkına bağlı olan bir karakter olduğu (OATET 576) ve Namık Kemal'in esere kimi zaman Zatülcemal adını vermek istediği (OATET 576) söylenilerek Zatülcemal'e iki yerde atıf yapılmıştır.

Zati Bey (EÜM 511) Halide Edip Adivar'ın Sinekli Bakkal adlı romanının karakterlerindedir.

EÜM'de Sinekli Bakkal adlı romanın karakterlerinden biri olması ve dâhiliye nazırının özel hayatını bir oyunda anlatması nedeniyle Tevfik'in hapse atıldığı ifade edilerek Zati Bey'e bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 510).

Zehra (ED 41; EÜM 442) Reşat Nuri Güntekin'in Acımak adlı romanının ana karakterlerindedir.

ED'de yetim bir kız olduğu söylenerek Zehra'ya bir yerde atıf yapılmıştır (ED 41).

EÜM'de Güntekin'in üslup sıcaklığının romanda çocukla karşılaşılınca bulunduğu, Acımak romanındaki ayyaş ve cemiyet dışı Hurşit Bey'in kızını yatılı okula yazdırdıktan sonra huzura kavuştuğu ifade edilerek Zehra'ya bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 442).

Zehra bin Musa (OATET 567, 575, 576) Abdülhak Hamit Tarhan'ın Târik yahut Endülüs Fethi adlı piyesinin kahraman ve eğitilmiş bir Arap kızı olan asker karakteridir.

OATET'te Hamit'in Tarık adlı eserinin fedakârlığı, sevdiği adamı rakibesi ile paylaşmaya kadar götüren Zehra bin Musa ile babasının arasındaki konuşmaların aşk sahneleri gibi donuk ve ağır olduğu söylenilerek Zehra bin Musa'ya üç yerde atıf yapılmıştır (OATET 567, 575, 576).

Zekiye (ED 198, 246; OATET 269, 270, 379-381; EÜM 234; NK 20) Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı piyesinin karakterlerindedir.

ED'de Namık Kemal'in kadın tipinin aynı olduğu (ED 198), Vatan yahut Silistre'de İslam Bey'i fazla ön plana çıkardığından diğerlerinin açıkta kaldığı (ED 246) söylenerek Zekiye'ye iki yerde atıf yapılmıştır.

OATET'te Namık Kemal'in asıl yeni edebiyatçı mesleğine başladığı zaman "Vatan yahut Silistre"nin ve diğer piyeslerinin kahramanlarını yazmaya başladığı, bunların içinde Zekiye gibi karakterlerle yeni insanın kapısını açtığı (OATET 269), Hamit'in "Bir Sefilenin Hasbihâli"nde Hugo'nun Fanny'sinden ziyade Zekiye ve Şefika, İçli Kız ve Surucuyi'nin bulunduğu, bunların da Shakespeare'in Juliet'inden hız aldığı (OATET 270), Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre adlı eserinin karakterlerinden biri olduğu (OATET 379- 381) söylenerek Zekiye'ye beş yerde atıf yapılmıştır.

EÜM'de Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre romanının asıl kahramanı olduğu ifade edilerek Zekiye'ye bir yerde atıf yapılmıştır (EÜM 234).

NK'de Namık Kemal'in Vatan yahut Silistre romanının asıl kahramanı olduğu, karakterde bir tür kuvvetin ve güzelliğin bulunduğu ifade edilerek Zekiye'ye bir yerde atıf yapılmıştır (NK 20).

Zekiye Hanım (OATET 465) Ahmet Mithat Efendi'nin Felsefe-i zenan adlı romanındaki ana karakterlerdendir.

OATET'te Çalığışu'ndaki iş hayatında çalışan Feride'den önce Ahmet Mithat'ın Felsefe-i Zenan'daki Zekiye Hanım'ın bulunduğu söylenilerek Zekine Hanım'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 465).

Zeynep (OATET 566, 567) Abdülhak Hamit'in İçli Kız adlı eserindeki karakterlerdendir.

OATET'te Hamit'in İçli Kız adlı eserindeki karakterlerinden biri olması bağlamında Zeynep'e iki yerde atıf yapılmıştır (OATET 566, 567).

Zeynep (OATET 579, 580, 581, 583) Abdülhak Hamit Tarhan'ın aynı adlı eserinin olağanüstü güçleri sahip olan masalsi ana karakteridir.

OATET'te Hamit'in aynı adlı eserindeki olağanüstü karakterlerinden biri olması, Atiye ve Maziye adlı melekleri ile zamanın efendisi olarak

gösterilmesi bağlamlarında Zeynep'e dört yerde atıf yapılmıştır(OATET 579, 580, 581, 583).

Ziba Dudu (OATET 207) Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı eserinin, Müştak Bey ile Kumru Hanım'ın evlenmesine aracılık eden, geveze, laf taşıyan ve ortalığı karıştırmayı seven karakteridir.

OATET'te Şinasi'nin Şair Evlenmesi adlı piyesinin sağdıç hanım karakteri olması bağlamında Ziba Dudu'ya bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 207).

Ziglas (OATET 469) Ahmet Mithat Efendi'nin Felatun Beyle Rakım Efendi adlı romanın gayrimüslim karakteridir. Cemiyet içinde oldukça itibarlı bir yere sahip olan bir İngiliz ailesine mensup olan Mister Ziglas'ın Rakım Efendi'den ders alan Can ve Margerit isimli iki kızı bulunmaktadır (Has-Er, 2000, 77-78).

OATET'te yeni edebiyatın ilk döneminde hekimin ümitsizliğine rağmen veremden ilk kurtulan karakter olan Margerit'in annesi olması bağlamında bir yerde Ziglas'a atıf yapılmıştır (OATET 469).

Züleyha (EÜM 497) Yusuf ile Züleyha hikâyesinin kadın karakteridir. Yusuf'un Mısır'a getirildikten sonra satıldığı Mısır vezirinin eşidir

EÜM'de Tanpınar'ın, Racine'in Bajazet adlı piyesini değerlendirirken kurguladığı karakterin, yükselme hırsına rağmen Roksan'ı Züleyha'ya benzeterek bir yerde atıf yapmıştır (EÜM 497).

Zülfikar (OATET 386) Namık Kemal'in Gülnihal adlı eserinin kötü karakteri olan Kaplan Paşa'nın tüfekçibaşısıdır ve Gülnihal'i sevmektedir (Göçgün, 1987, 32).

OATET'te Namık Kemal'in Gülnihal adlı eserinin karakterlerinden biri olması bağlamında Zülfikar'a bir yerde atıf yapılmıştır (OATET 386).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5. 1. Sonuç

Çalışmamızda Ahmet Hamdi Tanpınar'ın tüm edebi eleştiri eserleri incelenerek atıf yaptığı isimler ortaya konulmuştur. Bu çalışma onun edebiyat eleştirisinin ve edebi metinlerinin kuramsal, kültürel ve estetik tabanını besleyen kişileri göstermektedir. Eserlerinde yaptığı atıflardan yola çıkarak ortaya koyduğumuz bu isimler sözlüğü, bir taraftan Tanpınar'ın tarihin ve kurmaca eserlerin önemli kişileri ve olayları hakkındaki düşünce ve yorumlarını diğer taraftan kendisini etkileyen yazarların düşüncelerini kendi eleştiri sistemi içerisinde nasıl dönüştürdüğünü ve onlar hakkındaki düşüncelerini göstermiştir. Tanpınar'ın yaptığı atıflar, kültürler arası, metinler arası iletişimin ve etkileşimin metinleri ve yazarları nasıl etkilediğini göstermiş; edebi eleştirinin zengin bir birikime dayanması gereğini ortaya koymuştur. Atıf yapılan kişilerin Doğulu ve Batılı kültürlerden olması, onun bütünleyici bir edebiyat eleştirisini hedeflediğine işaret sayılabilir.

Taradığımız eserlerden çıkartılan toplam isim sayısı 1708'dir. Bunların 1332'si tarihi, 376'sı ise kurgusal isimlerdir. Bu sayılar bize çağrışımları çok geniş olan Tanpınar'ın çok geniş bir arka plana yaslandığını göstermiştir. Atıf yapılan isimlerin çoğu 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Üzerine Makaleler ve Edebiyat Dersleri adlı eserlerinde toplanmaktadır. Hacmi küçük olmasına rağmen Yahya Kemal kitabı, atıf yapılan kişilerin sayısına bakıldığında dördüncü sırada yer almaktadır. En az atıf yaptığı eseri ise Tefik Fikret antolojisidir.

Çalışmamızda 478 yabancı ve çoğunlukla Batı kaynaklı isme atıf yapılmıştır. Bunlardan 232'si Fransız, 38'i İngiliz, 38'i Alman, 24'ü İtalyan, 22'si Yunan, 21'i Acem, 19'u Rus, 11'i Amerikan, 9'u İspanyol, 7'si Avusturyalı, 6'sı Romalı, 5'i Hollandalı, 4'ü Latin, 4'ü İsviçreli, 3'ü Flaman, 3'ü

Mısırlı, 3'ü İsveç, 3'ü Polonyalı, 3'ü Cezayirli, 2'si İlhanlılı, 2'si Belçikalı, 2'si Hintli, 2'si Kıyımlıdır. 1'er kişi de Iraklı, Eflaklı, Norveçli, Moğol, Çinli, Lidyalı, Polonyalı, İrlandalı, Cenevre, Rumen, Makedon, Danimarkalı, İskoç, Eflak ve Iraklıdır. Tanzimat'tan itibaren Batı'ya açılan kapı olan Fransa, Tanpınar'da da önemini korumaya devam etmiş ancak onun kuramsal, kültürel ve estetik tabanını besleyen deryaya Hindistan'dan Norveç'e pek çok kaynak katmıştır.

Ayrıca çalışmada atıf yapılan kişilere bakıldığında 507 yazar ve şairden 214'nün, 269 devlet adamından 64'ünün, 81 bilim adamı ve filozoftan 68'sinin, 61 ressamdan 41'inin, 41 mitolojik karakterden 35'inin, 40 tarihçi ve vakanüsvisten 16'sinin, 7 hukukçudan 3'ünün, 49 dini kişilikten (şeyhülislam, şeyh, mutasavvıf gibi) 22'sinin, 17 doktordan 5'inin, 30 askerden 15'inin, 24 eğitimciden 2'sinin, 22 müzik adamından 12'sinin, 17 şarkıyazıcı ve Türkoloğun, 16 gazeteci ve yayıncıdan 4'ünün, 10 yiyatro oyuncu ve yönetmeninden 5'inin, 6 heykeltıraştan 4'ünün, 2 mimardan 1'inin, 1 bale sanatçısının, 1 hokkabazın yabancı (Batı kaynaklı) olduğu görülmektedir.

5. 2. Öneriler

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın edebi eleştiri metinlerini inceleyerek atıf yapılan isimleri tek tek tespit edip incelemek bize yapılabilecek başka çalışmalar hakkında da fikir vermiştir. Tanpınar için yapılan bu sözlük çalışması sadece edebi eleştiri metinleri ve isimlerle sınırlı kalmamalıdır. Tüm eserlerinde yapılacak çok geniş ve yoğun araştırmalarla bir terimler, kavramlar ve eserler sözlüğü hazırlanmalı, bu bağlamda gerekli incelemeler yapılmalıdır. Ayrıca farklı şair ve yazarlara uygulanacak bu tür çalışmalar da Türk edebi eleştirisinin kültürel derinliğini, eleştirel niteliklerini gösterecektir.

KAYNAKÇA

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. (1988). Beliđ. Ankara: Kùltùr ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Acıduman, Ahmet. (2009). Őânizâde Mehmed Atâullah Efendi ve Mi'yârü'l-Etibbâ adlı Eserinde Çocuk Hastalıkları. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, S52, s42- 52. Web: http://www.cshd.org.tr/csh/pdf/pdf_CSH_330.pdf adresinden 02 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Aça, M. ve Aça, M. (2009). Hacivat ile Karagöz'ü Belli Bir Döneme Tarihsel Kişilikler Olarak Konumlandırma Çabalarına Sinemadan Bir Örnek: "Hacivat Karagöz Neden Öldürüldü?" Filmi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 26, Güz, 2009, 9-20. Web: http://www.tubar.com.tr/TUBAR%20DOSYA/pdf/2009GUZ/aa_mehmet_s_9-20.pdf adresinden 12 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Adalılar.adalılıarmüzesi (t.y.). Ayşe Azra ve Kemal İnal. Web:<http://adalilar.adalilmuzesi.org/index.php/kaynak/adalarda-iz-birakanlar-sergisi/item/394-ayse-azra-ve-kemal-inal> adresinden 15 Kasım 2013'te alınmıştır.
- Adıgüzel, Ahmet. (2013). Kemalettin Kamu'nun Hayatı, Sanatı, Şahsiyeti ve Hicret Şiirinin Tahlili. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/7, p1- 17, Summer 2013. Web:http://www.turkishstudies.net/Makaleler/908243984_01Ad%C4%B1g%C3%BCzelAhmet-3-trh-1-17.pdf adresinden 20 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Adivar, A. Adnan. (1982). Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Ak, Coşkun. (2001). "Sultan I. Süleyman (Kanunî) 'Muhib, Muhibbî, Meftunî'", Şair Padiřahlar, Ankara: Kùltùr Bakanlığı Yayınları.
- Akgün, Seçil Karal. (1994). Ord. Prof. Dr. Enver Ziya Karal'ın Yapıtları ve Yaşam Öyküsü. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)* Sayı:5. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1151/13530.pdf> adresinden 13 Ekim 2012 tarihinde alınmıştır.
- Akın, Adem. (1999). Münif Paşa ve Türk Kùltür Tarihindeki Yeri. Ankara: Atatürk Kùltür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Akın, Hayrullah (t.y.). Rus Tehlikesine Karşı Osmanlı-Çerkes İlişkilerinin Başlaması. Akın Tarih. Web: <http://www.akintarih.com/kafkasya/rustehlikesi.html> adresinden 3 Aralık 2013'te alınmıştır.

- Aktaş, Şerif. (1987). Yakup Kadri Karaosmanoğlu. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akyüz, Kenan. (1990). Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri. İstanbul: İnkilap Kitapevi.
- Alıcı, Lütfi. (2007). Süleyman Senih ve Müşterek Gazelleri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/lutfi_alici_suleyman_senih_gazeller.pdf adresinden 6 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Alpgüvenç, Can. (2003). Hızır Bey Çelebi. Altınoluk, S205, s46, 47. Web: <http://dergi.altinoluk.com/index.php?sayfa=yillar&MakaleNo=d205s046m1> adresinden 13 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Altınkaynak, Hikmet. (1983). Hikâye Yazarı Orhan Kemal. İstanbul: Yazko.
- Altınkaynak, Hikmet. (2008). Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü. İstanbul: Doğan Kitap.
- Altundağ, Şinasi. (1943). Münchengrätz Muahedesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C1, Sayı:4. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1035/12498.pdf> adresinden 25 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Ana Britannica.(1993). İstanbul: Ana Yayıncılık.
- Ansiklopedik İslâm Lügatı. (1982). "Hüseyin (Hüseyin), Hz.", C1, İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Antu. (20 Şubat 2006). "Şehzade Ömer Faruk Efendi Dönemi" Web: <http://www.antu.com/AntuHaberOku.aspx?sayfa=542&ID=3702&KID=0> adresinden 15 Ağustos 2011'de alınmıştır.
- Apaydın, Mustafa. (2001). Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arak, Hüseyin. (2007). İkincil Yazının Oluşmasında Eleştirmenlerin Rolü Üzerine. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S2, 126-137. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/huseyin_arak_ikincil_yazinin_olusmasi.pdf adresinden 10 Mart 2014'te alınmıştır.
- Arslan, Seyit. (2012). Düşman Türk'ün izleri!. *Zaman*. Web: http://www.zaman.com.tr/pazar_dusman-turkun-izleri_1229450.html adresinden 05 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Arşivntvmsnbc. (t.y.). Heykel Sanatçısı Ali Hadi Bara. NTVMSNBC. Web: <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/220.asp> adresinden 6 Aralık 2013'te alınmıştır.

- Aşır, Sabriye. (2012). Sessiz Sinemanın Dâhisi: Charlie Chaplin. Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya. Web: <http://www.butundunya.com/pdfs/2012/08/097-101.pdf> adresinden 25 Kasım 2013 tarihinde alınmıştır.
- Ataç, Meral. (2005). Babam Nurullah Ataç. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Avukat Abdurrahman Adil vefat etti. (10 Kasım 1942). *Cumhuriyet*, s7.
- Ayan, Hüseyin (1990). Nesîmî; Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aydemir, İbrahim. (2006). Nil Cennete Akar. Erzurum. Web: <http://www.erkurumgazetesi.com.tr/default.asp?page=yazar&id=765> adresinden 31 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Ayvazoğlu, Beşir. (2006). Benim Ömrüm Bir Ateşti Ahmet Hâşim'in Hayatı Sanatı, Estetiği, Dramı. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir. (t.y.). Samih Rifat. *Zaman*. Web: http://www.zaman.com.tr/besir-ayvazoglu/samih-rifat_573924.html adresinden 27 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Bacak, Mustafa. (2011). Sokullu Mehmet Paşa. *Deniz Harp Okulu Pusula Dergisi*, S70. Web: <http://www.dho.edu.tr/pusula/70/sokullu-mehmet-pasa.html> adresinden 29 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Balcı, Sezai. (2013). Osmanlı Devlet Teşkilâtında Haremeyn Tercümanlığı. *History Studies*. Volume 5, Issue 5, p39- 61, Eylül/September 2013. Web: http://www.historystudies.net/Makaleler/525075904_3-Sezai%20BALCI.pdf adresinden 9 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Bali, N. Rifat. (2006). İstanbul Emniyet Müdürü Nihat Halûk Pepeyi Almanya'dan Ne Getirdi? (1): Talat Paşa'nın Kemiklerini mi, Nazi Fırınları mı?. *Toplumsal Tarih*, S150, s42- 47. Web: http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/pepeyi_1.pdf adresinden 9 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Banarlı, Nihat Sami. (1971). Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bardakçı, Murat. (2010). Hafız Post'un Kayıp Bilinen Elyazması *Güfte Mecmuası*. *Antikdekor*, S120, s90- 93, Eylül- Ekim 2010. Web: <http://isamveri.org/pdfdkm/08/DKM080189.pdf> adresinden 6 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Bardakçı, Murat. (2013). Hamsi ile İlgili Her Şeyi Hamsinin Kitabı 'Hamsinâme'de Bulursunuz. *Haber Türk*. Web: <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/860090-hamsi-ile-ilgili-herseyi-hamsinin-kitabi-hamsinamede-bulursunuz> adresinden 9 Aralık 2013'te alınmıştır.

- Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü. (t.y.). Rauf Ahmet Hotinli (1913- 1914). Web: http://88.255.185.199/htmls/genelMudurler/19_rauf_ahmed_hotinli.htm adresinden 21 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Batır, Tülin. (2004).Türk Eğitim Reformunda Bir İsim: Mehmet Tahir Münif Paşa. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi* S2, s11-24. Web: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/hayef/article/download/15239/14442> adresinden 30 Kasım 2013'te alınmıştır.
- Bayram, Pervane. (2002). Şarkın Büyük Filozoflarından Cemaleddin Afganî ve Onun Türk Dünyasına Tesirleri. *Journal of Qafkaz University*, Volume:1, Number: 10. Web: http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1030_346.pdf adresinden 21 Kasım 2013'te alınmıştır.
- Baysal, Jale (2010). Dünyayı Değiştiren Büyük Olaylardan Biri: Kitap Basmacılığı. (Haz. Hasan Duman). Beyazıt Devlet Kütüphanesi 100 Yaşında. Web:http://www.beyazitkutup.gov.tr/1479_DUNYAYI-DEGISTIREN-BUYUK-OLAYLARDAN-BIRI--KITAP-BASMACILIGI*Prof--Dr--Jale-BAYSAL.html adresinden 15 Kasım 2013'te alınmıştır.
- Bertels, Y. E. (2004). Vladimir Aleksandroviç Gordlevskiy (Çev. Mürsel Çakmak). *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S11, s59- 61, (Türkoloji Özel Sayı1). Web: <http://isamveri.org/pdfdkm/07/DKM070424.pdf> adresinden 07 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Beydilli, Kemal. (1999). Şehzâde Elçisi Safiyesultanzâde İshak Bey. *İslam Araştırmaları Dergisi*, S3, s73-81. Web: http://www.isam.org.tr/documents%5C_dosyalar%5C_pdfler%5Cislam_arastirmalari_dergisi%5Csayi03%5C073_081.pdf adresinden 16 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Bezirci, A ve Özer, K. (2003). Dünden Bugüne Türk Şiiri. 5C, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bezirci, Asım. (1991). Abdülhak Hâmit Yaşamı, Çağı, Şairliği, Oyun Yazarlığı, Seçmeler. İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi.
- Bilekli, İbrahim. (2004). Dua ve Dilek Bir Arada. Sabah Günaydın. Web: <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/02/02/gny105.html> adresinden 05 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Biltekin, Halit. (2010). Vak'a-nüvis Mehmed Râşid Efendi, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C3, S11. Web: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11pdf/biltekin_halil.pdf adresinden 21 Ocak 2014'te alınmıştır.

Britannica. (t.y.) "Marie-Antoinette". Web: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/365034/Marie-Antoinette> adresinden 26 Aralık 2013'te alınmıştır.

Britannica. (t.y.) "Mario Praz". Web: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/474198/Mario-Praz> adresinden 26 Aralık 2013'te alınmıştır.

Britannica. (t.y.) Marie-Thérèse-Louise de Savoie-Carignan, princess de Lamballe. Web: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/328508/Marie-Therese-Louise-de-Savoie-Carignan-princess-de-Lamballe/> adresinden 19 Ocak 2014'te alınmıştır.

Britannica. (t.y.). Roger Martin du Gard. Web: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/366975/Roger-Martin-du-Gard> adresinden 22 Ocak 2014'te alınmıştır.

Britannica. (t.y.). SullyPrudhomme. Web: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/572981/Sully-Prudhomme> adresinden 21 Ocak 2014'te alınmıştır.

Bulmaca Sözlüğü. (2008). A. Gaffar Güney. Web: <http://www.bulmacasozlugu.com/a-gaffar-guney/> adresinden 12 Ekim 2013'te alınmıştır.

Bulut, Ali. (2005). Pertev Paşa ve Durr-i Musaffâ Na'tı. *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, S18, s33-46. Web: http://ktp.isam.org.tr/pdfdrg/D02424/2005_5_18/2005_5_18_BULUTA.pdf adresinden 09 Şubat 2014'te alınmıştır.

Bursa Gazeteciler Cemiyeti. (t.y.). İbrahim Sarım Paşa. Web: <http://bgc.org.tr/ansiklopedi/ibrahim-sarim-pasa.html> adresinden 16 Aralık 2013'te alınmıştır.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. (1992). İstanbul: Interpress Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Carlaui, J.C ve Fillox, J.C. (1985). Edebi Eleştiri (Çev: Ayşe Hümeysra Çakmaklı). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Cebecioğlu, Ethem. (1988). Hallac-ı Mansur. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C30. Web: http://www.aksaray.gov.tr/ortak_icerik/aksaray/hallac_%C4%B1_Mansur01.pdf adresinden 13 Kasım 2012 tarihinde alınmıştır.

Çağla, Arzu. (2013). A Survey of Translation Activity in the Ottoman Empire / Osmanlı İmparatorluğu'nda Tercüme Faaliyetlerinin Seyri. *Osmanlı Araştırmaları The Journal of Ottoman Studies*, S42, s105-156. Web: http://english.isam.org.tr/documents//_dosyalar/_pdfler%5Cosmanli_ar

[astirmalari_dergisi/osmanli%20sy42/osmanli_arastirmalari42_sayi.pdf](http://www.astirmalari_dergisi/osmanli%20sy42/osmanli_arastirmalari42_sayi.pdf) adresinden 09 Şubat 2014'te alınmıştır.

- Çeçen, M. Korkut. (2012). Encümen-i Şuara'nın Tanzimat Birinci Dönem Sanatçılarına Etkisi. Web: <http://www.estanbul.com/encumen-i-suara-nin-tanzimat-birinci-donem-sanatcilarina-etkisi-300339.html#.Uqrd1dJdX-s> adresinden 13 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Çeltik, Halil. (2007). Şerh-i Mütûn Profesörü Ömer Ferit Kam'ın Âsâr-ı Edebiye Tettikatı Adlı Eseri. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3 Summer. Web: <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi5/celtikhalil1.pdf> adresinden 3 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Çevik, Beste. (2007). Çağdaş Müziğin Öncüsü: Claude Debussy, Hayatı, Eserleri ve Müziğe Katkıları. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, C9, S1. Web: <http://fbe.balikesir.edu.tr/dergi/20071/BAUFBE2007-1-10.pdf> adresinden 25 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Çıkar, Mustafa. (1997). Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çınar, Bekir. (2012). Bosnalı Sabit ve Ziya Paşa'nın Zafernâmelerindeki Şekil ve Zihniyet Mukayesesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, Summer 2012, p801- 812. Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1277671492_44%C3%87%C4%B1nar%20Bekir_S-801-812.pdf adresinden 10 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Demir, Şerif. (2009). Milli Mücadelede Celal Bayar (1919-1923) (Siyasi Hayatı ve Fikirleri). *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S15-16. Web: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkiyearastirmalari/article/view/18799/17964> adresinden 20 Kasım 2013'te alınmıştır.
- Demiralp, Oğuz. (1993). Kutup Noktası. İstanbul: Yapı Kredi Yayınevi.
- Demiryürek, Mehmet. (1996). Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Kamil Paşa Hakkında Bazı Notlar ve Kamil Paşa'nın Terekesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 25C, 40S. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/36/309.pdf> adresinden 10 Kasım 2012 tarihinde alınmıştır.
- Dikmet, Hamit. (2004). Seyyitd Vehbî'nin Hayatı, Eserleri ve Sanatçı Kişiliği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C4, S1, s1-22. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/dikmen_01.pdf adresinden 07 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Dinç, Sait. (2008). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II. Milli Eğitim Şûrası (15 – 21 Şubat 1943) ve Uygulamaları. *Çukurova Üniversitesi*

Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Atatürk Araştırmaları, s1- 28. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_II_milliegitim_surasi.pdf adresinden 17 Ocak 2014'te alınmıştır.

Dizdaroğlu, Hikmet. (1995). *Namık Kemal Hayatı Sanatı Eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Dorsay, A. ve Gürkan T. (1980). *Sinema Ansiklopedisi*. İstanbul: Hürriyet Gösteri Yayınları.

Dosay, Melek. (1996). İbrahim Edhem Paşa. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, S7. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/912/11371.pdf> adresinden 2 aralık 2013'te alınmıştır.

Dönmez, A. Osman. (2004). Haluk'un Son Vedâi. *Sızıntı*, S309. Web: <http://www.sizinti.com.tr/konular/ayrinti/halukun-son-vedai.html> adresinden 9 Aralık 2013'te alınmıştır.

Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. (1993- 1995). İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları.

Ebüzziya, Ziyad. (1997). Şinasi. (Yayına Haz: Hüseyin Çelik). İstanbul: İletişim Yayınları.

Emil, Birol. (1962). Tanpınar'ın Eserlerinde Adları Geçen Garblı Sanat Ve Fikir Adamları. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S12, s97-120.

Engin, Ertan. (2011). Biyografik Açından İsmail Safa'nın Şiirleri. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S46, s95- 110.

Enginün, İ. Ve Kerman Z. (2008). Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa. İstanbul: Dergah Yayınları.

Enginün, İnci. (2009). Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Enginün, İnci. (2001). Abdülhak Hâmit. İstanbul: Timaş Yayınları.

Ercilasun, Bilge. (1983). Mustafa Sami Efendi'nin Türk Yenileşme Tarihindeki Yeri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (Özel Sayı)*, s71- 80. Web: <http://www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/1983OzelBilgeErcilasun.pdf> adresinden 10 Ocak 2014'te alınmıştır.

Ercilasun, Bilge. (2004). Orhan Veli Kanık (Hayatı, Sanatı, Eserlerinden Seçmeler). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Erdoğan, Mehtap. (2009). Ali Ferruh'un Şâyân Adlı Eseri Ve Bu Eser İçerisinde Yer Alan Terci-İ Bend-Müstezad Nazım Şekliyle Yazdığı Bir Manzumesi. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/8,

Fall, s1189- 1211.
Web:http://www.turkishstudies.net/Makaleler/69169949_65-erdo%C4%9Fanmehtap1357.pdf adresinden 15 Kasım 2013'de alınmıştır.

Ergişi, Ayşegül. (2012). Yeni Türk Edebiyatının Öncüsü Şinasi: Bourdieu'cü Bir Okuma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C5, S23, s207-214, Güz 2012. Web: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt5/cilt5sayi23_pdf/ergisi_aysegul.pdf adresinden 29 Ocak 2014'te alınmıştır.

Ergün, Mustafa. (1979- 1982). Emrullah Efendi Hayatı- Görüşleri-Çalışmaları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* CXXX. S1-2,s.7-36. Web: <http://www.egitim.aku.edu.tr/EmrullahEfendi.pdf> adresinden 30 Kasım 2013'te alınmıştır.

Erhat, Azra (1972). Mitoloji Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.

Ertuğ, H. Refik. (1970). Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü*, İstanbul: Yenilik Basımevi.

Eyice, Semavi. (1953). İstanbul'un Fethinden Önceki Devre Ait Eski Eserlerine Dair Bir Kitap Hakkında. *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C5, S5. Web: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/view/17473/16711> adresinden 20 Aralık 2013'te alınmıştır.

Feyizoğlu, Turhan. (2007). İhtilalci üç Türk, Paris Komünü'nde. *Milliyet Blog*. Web: <http://blog.milliyet.com.tr/ihtilalci-uc-turk--paris-komunu-nde/Blog/?BlogNo=45565> adresinden 24 Ocak 2014'te alınmıştır.

Fuat, Mehmet. (1995). Tefik Fikret. Yaşamı, Düşünce Dünyası, Sanatçı Kişiliği ve Seçme Şiirleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fuat, Mehmet. (2002). A'dan Z'ye Nazım Hikmet. İstanbul: YKY.

Gariper, Cafer. (2011). Tanpınar ve Yahya Kemal İstibdadı. *Değirmen Edebiyat ve Düşünce Dergisi*, S26. Web: <http://www.degirmendergisi.com/makale.php?isl=oku&id=19> adresinden 09 Şubat 2014'te alınmıştır.

Gelişim Hachatte. (1983). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Gemici, İslam. (t.y.) Ali Suad/ Meçhul bir Yazar. Web:<http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=961> adresinden 12 Eylül 2012'de alınmıştır.

Gencal, Sabahattin. (2011).Samih Rifat'ın Nefes Şiirine Yahya Kemal'in Naziresi. Web: <http://sabahattin-gencal.blogspot.com/2011/05/samih-rifatn-nefes-siirine-yahya-kemalin.html> adresinden 27 Ocak 2014'te alınmıştır.

- Gençboyacı, Melek. (2012). Diyarbakır'dan İstanbul'a Ali Emîrî Efendi. e-*Şarkiyat İlimi Araştırmalar Dergisi*, S7, s210- 212. Web:<http://e-sarkiyat.com/makaleler/7.sayi/9.pdf> adresinden 10 Eylül 2012'de alınmıştır.
- Girgin, Atilla. (2009). Türkiye'de Yerel Basın. İstanbul: Der Yayıncılık.
- Göçgün, Önder. (1987). Nâmık Kemal. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Gökalp, Ziya. (1968). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi. (1984). İstanbul: Görsel Yayınlar.
- Grimal, Pierre. (1997). Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma (Çev: Sevgi Tamgüç). İstanbul, Sosyal Yayınlar.
- Güler, Kadir ve Özkan, Seçkin. (2012). Kütahyalı Hasan Bedreddin Paşa Ve Tiyatroları Üzerine Bazı Mülâhazalar. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Volume 5, Issue 3, p. 75-89, June 2012. Web: http://www.jasstudies.com/Makaleler/578221702_g%C3%BCler_kadir_%C3%B6zkan_se%C3%A7kin_mTT.pdf adresinden 9 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Güleryüz, Naima A. (2012). Bizans'tan 20. Yüzyıla Türk Yahudileri. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.
- Gündüz, Erol. (2012). Subhîzâde Feyzî'nin Fehîm-i Kadîm, Nâ'ilî-i Kadîm ve Neşâtî'ye Yazdığı Nazireler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, Summer 2012, p.1395-1414, Ankara-Turkey. Web: http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1972339722_72G%C3%BCnd%C3%BCz%20Erol_S-1395-1414.pdf adresinden 3 aralık 2013'te alınmıştır.
- Gündüz, Şinasi. (1998). Din ve İnanç Sözlüğü. Ankara: Vadi Yayınları.
- Gür, Alim. (2010). Dergâh Mecmuası ve Ahmet Haşim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C3, S10, Kış 2010. Web: http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi10pdf/gur_alim.pdf adresinden 20 Kasım 2013'te alınmıştır.
- Güran, Yalçın. (2011). Galip Güran – Bir Piyas Yazarımız. Web: <http://www.yalcinguran.com/2011/04/galip-guran-bir-piyas-yazarimiz-2/> adresinden 28 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Gürcistandostlukderneği. (2007). Osmanlı Gürcüleri : Hüseyin Nazım Paşa. Web: <http://www.gdd.org.tr/haberdetay.asp?id=77> adresinden 05 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Gürkan, Ülker. (1988). Montesqueu ve Kanunların Ruhu (Hukuk Sosyolojisi Açısından Bir Değerlendirme). *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, C40, S1- 4, s9- 31. Web: <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhf-d>

arsiv/AUHF-1988-40-01-04/AUHF-1988-40-01-04-Gurkan.pdf
adresinden 2 Ocak 2014'te alınmıştır.

Gürkan, Ülker. (1967). Hukuk Sosyolojisi Açısından İbni Haldun. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C24, S1. Web: <http://auhf.ankara.edu.tr/dergiler/auhfd-arsiv/AUHF-1967-24-01-04/AUHF-1967-24-01-04-Gurkan.pdf> adresinden 10 Kasım 2012 tarihinde alınmıştır.

Hacıeminoğlu, Necmettin. (2008). Fuzûlî. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Hançerlioğlu, Orhan. (2000). Dünya İnançları Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hart, Micheal H. (2008). Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100. İstanbul: Neden Kitap Yayıncılık Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.

Has-Er, Melin. (2000). Tanzimat Devri Türk romanında Kadın Kahramanlar. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Heper, Metin. (2006). Türkiye Sözlüğü Siyaset, Toplum ve Kültür. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Horata, Osman (2009). Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı. Ankara: Akçağ Yayınlar.

Huyugüzel, Ömer Faruk. (1995). Halit Ziya Uşaklıgil. Hayatı, Eserleri, Eserlerinden Seçmeler. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İnsanokur. (2008). Araba Sevdası, Recaizade Mahmut Ekrem, 1800'lerde İstanbul Aristokrasisini ve Yaşamını Konu Alan Roman. Web:<http://www.insanokur.org/?p=355> adresinden 15 Kasım 2013'te alınmıştır.

İpekten, H., İsen, M., Okçu, N., Toparlı, R. (1988). Tezkirelere göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

İslam Ansiklopedisi. (1988- 2012). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık.

İstanbulfelsefe. (t.y.). Halil Vehbi Eralp (1907 - 1994). Web: <http://felsefe.istanbul.edu.tr/node/55> adresinden 07 Şubat 2014'te alınmıştır.

İstanbulmüzayede. (t.y.). Histoire De L'empire Ottoman. Web: http://www.istanbulmuzayede.com/download/11subat/201_300.pdf adresinden 13 Şubat 2014'te alınmıştır.

İtüarşivmüdürlüğü. (t.y.). Web: <http://www.arsiv.itu.edu.tr/tarihce/1418.htm> adresinden 10 Ocak 2014'te alınmıştır.

Jewishencyclopedia. (t.y.) Davids, Arthur Lumley. Web: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/4987-davids-arthur-lumley> adresinden 12 Kasım 2013'te alınmıştır.

Jewishencyclopedia. (t.y.). Felix Alcan. Web: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/1090-alcan-felix> adresinden 11 Aralık 2013'te alınmıştır.

Kabaklı, Ahmet (2008). Mehmet Âkif. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Kadri Yörükoğlu Lisesi. (t.y.). Okulumuzun Tarihçesi. Web: <http://kadiyorukoğlulisesi.meb.k12.tr/> adresinden 27 Temmuz 2011 tarihinde alınmıştır.

Kahraman, Bahattin. (2003): Balıkesirli Râsih. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C6, S10, s61-74. Web: <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c6s10/makale/c6s10m4.pdf> adresinden 20 Ekim 2013'te alınmıştır.

Kahya, Esin. (1999). Erzurumlu İbrahim Kahya. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C40, S1. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/743/9502.pdf> adresinden 11 Kasım 2012 tarihinde alınmıştır.

Kantemir, Enise. (1982). Aşk-ı Memnu (Eser İncelemesi). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C15, S1, s227-239. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/509/6229.pdf> adresinden 17 Şubat 2014'te alınmıştır.

Kaplan, Mehmet. (1960). Türkoloji Bölümü Çalışmaları 2- Tez Çalışmaları. *İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C10, s133-160. Web: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkdili/article/viewFile/17562/16804> adresinden 19 Ocak 2014'te alınmıştır.

Kaplan, Mehmet. (1992). Ali'ye Mektuplar. İstanbul: Dergah Yayınları.

Karahan, Leylâ. (1999). Atatürk Dönemi Dil Kurultaylarında Türk Dünyası. *Çukurova Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Merkezi, Atatürk Araştırmaları*. Web: http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/leyla_karahan_ataturk_donemi_kurultay_turk_dunyasi.pdf adresinden 4 Aralık 2013'te alınmıştır.

Karaoğlu, Ömer. (2013). İktisadi Düşünce Tarihimizde Bir Sayfa: Mecmua-i Fünun. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, C8, S1, s277-304. Web:

http://www.aid.sakarya.edu.tr/uploads/PDF_8_1_M11.pdf adresinden
21 Ocak 2014'te alınmıştır.

Karaosmanoğlu, Y. Kadri. (1969). *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Kasap, Murat. (2009). *Çürüksulu Mahmut Paşa (Tavdgiridze)*. Gürcistan Dostluk Derneği. Web: <http://www.gdd.org.tr/tarihtendetay.asp?id=60> adresinden 13 Şubat 2014'te alınmıştır.

Kaya, Deniz. (2009). *Johann Sebastian Bach'ın "Füg Formları"nın ve "Füg Sanatı" Adlı Eserinin Barok Dönem Müzik Anlayışına Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Kayabaş, Ebru. (2012). 'Bir Yavuz Hukukçu': Ahmet Ağaoğlu. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Yıl:82, S1, s441-452. Web: <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/hukukmecmua/article/view/16818/16001> adresinden 1 Kasım 2013'te alınmıştır.

Kerman, Z., Enginün, İ. (2000) Mehmet Kaplan'ın Hayatı ve Eserleri. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kerman, Zeynep (1995). Halid Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Batılı Yaşayış Tarzı ile İlgili Unsurlar. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Keskioğlu, Osman. (1966). Ahmet Cevdet Paşa (1822- 1895) Hayatı ve Eserleri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C14, S1, s221-234. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/744/9531.pdf> adresinden 19 Ocak 2014'te alınmıştır.

Kocakaplan, İsa. (1999). Namık Kemal. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kocatürk, V. Mahir. (1968). Osmanlı Padişahları. Ankara: Edebiyat Yayınevi.

Kolcu, Ali İhsan. (2003). Batı Edebiyatı. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kolcu, Ali İhsan. (2004). Tanzimat Edebiyatı 1- Şiir. Ankara: Sakımsöğüt Yayınevi.

Kolcu, Ali İhsan. (2008). Zamana Düşen Çiğlik: Tanpınar Şiirinin Epistemolojik Temelleri & Tanpınar'ın Şiir Estetiği. Ankara: Sakımsöğüt Yayınevi.

Korkmaz, Ramazan. (2010). İzzet Molla. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C10, S1, s93-117. Web: <http://portal.firat.edu.tr/Disaridan/TEMP/195/file/10-1.pdf> adresinden 20 Aralık 2013'te alınmıştır.

Korkmaz, Seyfullah. (2001). Ahmed Yesei Ve Hacı Bektaş Veli Aralarındaki Bağlar, Fikirleri, Tesirleri ve Türk İslam Edebiyatına Katkıları. *Sosyal*

Bilimler Enstitüsü Dergisi, S11, s325-355. Web: http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_11_18_Korkmaz.pdf adresinden 6 Aralık 2013'te alınmıştır.

Korucuoğlu, Nevin. (1994). *Veled Çelebi İzbudak*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi.

Koyuncu, Zeynep. (2008). On dokuzuncu Asır Şairlerinden Mehmet Fâzıl'da Mevlâna ve Mevlevîlik Etkisi. Web: http://akademik.semazen.net/article_print.php?id=435 adresinden 2 Eylül 2012'de alınmıştır.

Köprülü, Orhan F. (1987). *Fuad Köprülü*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Kuneralp, Sinan. (2003). *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*. İstanbul: İsis Yayınevi.

Kurdakul, Şükran. (1971). *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*. İstanbul: Ataç Kitabevi.

Kutlar, F. Sabiha. (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sami Dîvân*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Levend, Agah Sırrı. (1969). *Şemsettin Sami*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Lewis, Bernard. (1993). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. (İngilizceden Çev. Metin Kıratlı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Malkoç, M. Nihat. (2012). Mustafa Yazıcı'nın "Feryâd-ı Vatan"ı. *61 Haber*. Web: <http://www.61haber.com/yazi/154-mustafa-yazicinin-fery-d-i-vatan-i.html> adresinden 18 Aralık 2012'de alınmıştır.

Mardin, Şerif. (2003). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Mazioğlu, Hasibe. (1988). *Nedim*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

MEB. (2013). *Derviş Paşa Kimdir?*. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/80/01/972418/icerikler/der-vis-pasa-kimdir_572327.html adresinden 11 Aralık 2013'te alınmıştır.

Mengi, Mine. (2003). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Edebiyat Tarihi-Metinler)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Meydan Larousse. (1969). İstanbul: Meydan Yayınevi.

Miyasoğlu, Mustafa. (1987). *Ziya Osman Saba*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

- Moran, Berna. (2003). Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Muallim Naci. (1986). Osmanlı Şairleri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Muşmal, Hüseyin. (2013). XVIII. Yüzyılda Beyşehir Sancak Yönetimi ve Yöneticileri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*. Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı, s365- 392. Web: http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/34_%20XVIII_%20Y%C3%BCzy%C4%B1lda%20Bey%C5%9Fehir%20Sancak%20Y%C3%B6netim%20ve%20Y%C3%B6neticileri%20-%20Do%C3%A7_%20Dr_%20H%C3%BCseyin%20MU%C5%9EMAL.pdf adresinden 14 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Necatigil, Behçet. (1988). Mitolojya Sözlüğü. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Okay, M. Orhan. (1987). Necip Fazıl Kısakürek. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Oktay, Ahmet. (1993). Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınevi.
- Oktay, Ali. (2012). Osmanlı ve Klâsik Batı Müziği. *Yeni Asya*. Web: http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay.asp?id=7142 adresinden 9 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Olçay, Meral. (2007). Köpekçi Hasan Baba. Web: <http://www.fatihbelediyesiyedikulehayvanbarinaqi.com/kose-yazarlari/meral-olcay/kopekci-hasan-baba/> adresinden 9 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Olşâre, Nagehân. (t.y.) Osman Hamdi Bey'in Hayatı. Web: <http://www.edebiyatkultur.com/resim-heykel/49-resim-heykel/106-osman-hamdi-beyin-hayati.html> adresinden 2 aralık 2013'te alınmıştır.
- Oral, Haluk. (2008). Şiir Hikayeleri. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Ortaylı, İlber. (2010). Osmanlı'yı Yenen Tek Avusturyalı. *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/osmanli-yi-yenen-tek-avusturyali/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/25.04.2010/1229320/default.htm> adresinden 5 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Ortaylı, İlber. (2012). Cumhuriyet'e Geçiş 4 Kasım 1922. *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/cumhuriyet-e-gecis-4-kasim-1922/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/04.11.2012/1621501/default.htm> adresinden 05 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Ortaylı, İlber. (2013). Türk Tarihinin Portrelerinden Enver Paşa. *Milliyet*. Web: <http://www.milliyet.com.tr/turk-tarihinin-portrelerinden/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/04.08.2013/1745642/default.htm> adresinden 30 Kasım 2013'te alınmıştır.

- Önal, H. Önal. (1997). Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı Hayatı-Kişiliği-Eserleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Önal, Mehmet. (1986). Yusuf Ziyâ Ortaç "Hayatı ve Eserleri". Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, Mustafa. (2012). Nazım Paşa'nın Hatıralarında Konya. *Anadolu Manşet*. Web: <http://www.mansetgazetesi.com/yazar/8614-mustafa-ozcan-nazim-pasa39nin-hatiralarinda-konya.html> adresinden 14 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Özçelik, A. Selçuk. (1959). Sened-î İttifak. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. C24, S1-4, s1- 12.
- Özdeğer, Mehtap. (2002). Ayan Era In The Ottoman Government. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C5, S1, Ocak-2002. Web: <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd6/sbd6-03.pdf> adresinden 10 Kasım 2013'te alınmıştır
- Özdemir, Ahmet. (1998). Cenap Şahabettin. Ankara: Toker Yayınları. Web: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=hip&AN=BOOK2009121818414550968201&site=ehost-live> adresinden 22 Kasım 2013'te alınmıştır.
- Özdemir, Emin. (1982). Mustafa Nihat Özön. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özgül, M. Kayahan. (1986). Halit Fahri Ozansoy Hayatı ve Eserleri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özgül, M. Kayahan. (1987). Leskofçalı Galip Hayatı ve Eserleri. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özgül, Metin Kayahan. (1987). Hersekli Arif Hikmet. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özgül,K., Arıkoğlu, İ., Demir, R., Yılmaz, O., Köksal, M.F. (2012). XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. Web: <http://eogrenme.anadolu.edu.tr/eKitap/EDB402U.pdf> adresinden 02 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Özgürel, Avni. (2003). Diyojen Gülmeyi Öğretti. *Radikal*. Web: <http://www.radikal.com.tr/radikal.aspx?atype=haberyazdir&articleid=686388> adresinden 05 Şubat 2014'te alınmıştır..
- Özkök, Rüknu. (2013). Müderris Osman Paşa'nın 'İbret Taşı'ndaki Sonu. Posta. Web: <http://www.posta.com.tr/PostaKarnaval/HaberDetay/Muderris-Osman-Pasa-nin--lbret-Tasi-ndaki-sonu.htm?ArticleID=166563> adresinden 17 Ocak 2014'te alınmıştır.

- Öztelli, Cahit. (1962). Köroğlu ve Dadaloğlu Hayatı Sanatı Şiirleri. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Öztelli, Cahit. (2000). Karacaoğlan Yaşamı ve Bütün Şiirleri. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Pala, İskender. (2004). Ansiklopedik Divan Şiiri Ansiklopedisi, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parlatır, İsmail. (1987). Ali Ekrem Bolayır. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Parlatır, İsmail. (2006). Tanzimat Edebiyatı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Polat, H. Nazım. (1987). Şahabeddin Süleyman. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Sâfi, İhsan. (2002). Abdülhak Hamit Tarhan Hayatı- Sanatı- Eserleri- Eserlerinden Seçmeler. İstanbul: Hikmet Neşriyat Ltd. Şti.
- Sakaoğlu, Necdet. (2008). Bu Mülkün Kadın Sultanları. (Vâlide Sultanlar, Hâtonlar, Hasekiler, Kadınefendiler, Sultanefendiler. İstanbul: Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti.
- Sakızlı Ohannes Paşa. (2005). Güzel Sanatlar Tarihine Giriş. (Haz. Kahraman Bostancı). Ankara: Hece Yayınları.
- Samanoğlu, Gültekin. Cahit Sıtkı Tarancı. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Sarı, Mehmet. (2009). Askerî Muhammed-Gülaboğlu-Dîvânı'nda Geçen Ayetler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S39, 631- 650.
- Say, Ahmet. (1985). Müzik Ansiklopedisi. Ankara: Başkent Yayınevi.
- Say, Ahmet. (1985). Müzik Ansiklopedisi. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Semiz, Yaşar. (1994). Sadık Rifat Paşa (1807-1857) Hayatı ve Görüşleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S1, s135- 144. Web:<http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s1/9.pdf> adresinden 22 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Sevgi, Ahmet. (1992). Lâtifi ve "Subhatü'l-Uşşak". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S1, s47- 92. Web: <http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/dergi/sayi1-8/1/sevgi.pdf> adresinden 20 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Shaw, Stanford. (1982). Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye. (Türkçeye Aktaran: Mehmet Harmancı). C1. İstanbul: E Yayınları.

- Streater, Osman. (2008). Londra Sokaklarında Namık Kemal Peşinde. *Açık Gazete*. Web: <http://www.acikgazete.com/yazarlar/osman-streater/2008/02/14/londra-sokaklarinda-namik-kemal-pesinde.htm?aid=2587> adresinden 5 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Suvakfi. (2007). Berberbaşı Ali Efendi Çeşmesi (H.1238-M.1822). Web:<http://www.suvakfi.org.tr/detay.asp?id=263> 12 Kasım 2013'te alınmıştır.
- Süreyya, Mehmed. (1996). Sicill-i Osmanî. 6C. (Haz: Nuri Akbayar, Türkçeleştiren: Seyit Ali Kahraman). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şahin, Mustafa. (1999). Osmanlı Devleti'nde Yabancı Uzmanlar Aracılığıyla Batılılaşma Çabaları. *Milli Eğitim Dergisi*, S143. Web: http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/143/11.htm adresinden 26 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Şakar, Sezer Özyaşamış. (2007). Firdevsî-i Rûmî ve Terceme-i Câmeşûy-Nâme. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4. Web: <http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi6/46%C3%B6zya%C5%9Fam%C4%B1%C5%9Fakarsezer.pdf> adresinden 13 Eylül 2012 tarihinde alınmıştır.
- Şanal, Mustafa. (2001). Mustasa Sâtı Bey'in Öğretmenlere Önermiş Olduğu Öğretim Yöntemleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S11, Bahar-2001. Web: http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_11_17_Sanal.pdf adresinden 27 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Şatana, N. Şara. (2013). Tıp Bayramı Tarihini Belirleyen Osmanlı Tabibi; Mustafa Behçet Efendi. *Radikal*. Web: <http://blog.radikal.com.tr/Sayfa/tip-bayrami-tarihini-belirleyen-osmanli-tabibi-mustafa-behcet-efendi-30528> adresinden 05 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Şentürk, A. Atilla, Kartal, Ahmet. (2004). Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Şimşekler, Nuri. (1999). Muallim Naci "Heykel-i Dehâ". S6, s273- 302. Web:
- Tanpınar, A. Hamdi. (1942). Namık Kemal Antolojisi. İstanbul: Tan Matbaası.
- Tanpınar, A. Hamdi. (1944). Tevfik Fikret Hayatı, Şahsiyeti, Şiir ve Eserlerinden Parçalar. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi.
- Tanpınar, A. Hamdi. (1972). Beş Şehir. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tanpınar, A. Hamdi. (1992). Edebiyat Üzerine Makaleler. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Tanpınar, A. Hamdi. (2002). Mücevherlerin Sırrı Derlenmiş Yazılar, Anket ve Röportajlar (Haz. İlyas Dirin, Turgay Anar, Şaban Özdemir). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, A. Hamdi. (2003). Edebiyat Dersleri Gözde Sağnak, Ali F. Karamanlıoğlu ve Mehmed Çavuşoğlu'nun Ders Notları (Haz. Abdullah Uçman). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tanpınar, A. Hamdi. (2006). Yaşadığım Gibi. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. Hamdi. (2007). Yahya Kemal. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. Hamdi. (2003). 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Tansel, F. Abdullah. (1951). Ahmet Hikmet Müftüoğlu Hayatı ve San'atı. *Türkiyat Mecmuası*, C9. Web:<http://journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/turkiyat/article/view/797/pdf> adresinden 03 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Tanzimattan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi. (2010). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Tapan, Berivan. (2013). Ahmet Mithat Efendi'nin Bilinmeyen Aşkları. Web: <http://www.aktuel.com.tr/ozel/2013/10/22/ahmet-mithat-efendinin-bilinmeyen-asklari> adresinden 31 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Tarcan, Özlem. (2010). Abdülhak Hâmit Tarhan Ataları ve Sosyal Çevresi. s1- 90. Web:<http://www.ege-edebiyat.org/docs/484.pdf> adresinden 10 Kasım 2012'de alınmıştır.
- Taş, Songül. (1998). Samim Kocagöz Yazar-Eser- Üslûp. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatçı, Mustafa. (2012). Yunus Emre'nin Mürşidi Tapduk Emre. Ankara: Nallıhan Turizm Gönüllüleri Derneği.
- Tatçı, Mustafa. (2011). Zahîrde Gizli Bir Eren: İdris-i Muhteffi. Web: <http://www.mustafatatci.com/yazilar/30-yazlanlar/108-zahrde-gzl-br-eren-idris-i-muhtefi.html> adresinden 16 Aralık 2013'te alınmıştır.
- Tbmmalbüm. (t.y.). VI. Yasama Dönemi 1939/ 1943. Web: http://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html adresinden 15 Ağustos 2011'de alınmıştır.
- Tekin, Arslan. (1999). Edebiyatımızda İsimler ve Terimler. Ankara: Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Tenekeci, İbrahim. (2013).Konya seyahatimiz. Yeni Şafak. Web: http://yenisafak.com.tr/yazarlar/Ibrahim_Tenekeci/konya-seyahatimiz/39675 adresinden 13 Kasım 2013'te alınmıştır.

Tokdemir, Z. A. ve Diler, E. (2004). Franz Kafka ve Die Verwandlung (Değişim) İsimli Eseri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S11, 2004- Aralık. Web:<http://sbe.dumlupinar.edu.tr/11/69-83.pdf> adresinden 4 Aralık 2013'te alınmıştır.

Topoğlu, Oğuz. (t.y.). Elizabeth Craven. Web: <http://www.oguztopoglu.com/2013/08/ingiliz-gezgin-elizabeth-lady-craven.html> adresinden 30 Kasım 2013'te alınmıştır.

Tülün, Ayşe. (2009). Ahmet Mithat Efendi (1844-1912). Web: <http://www.aysetulun.com/t/01/sub.jsp?p=12881> adresinden 13 Aralık 2013'te alınmıştır.

Türk Ansiklopedisi. (1953). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi: Devirler, İsimler, Eserler, Terimler (1977-1998). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi. (2003). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Türk Sanat Müziği. (2011). Sitemdeki Klasik Türk Müziği Şarkılarının Şairleri Baki Süha Edipoğlu. Web:<http://www.turksanatumuzigi.org/sair/289-baki-suha-ediboğlu> adresinden 16 Kasım 2013'te alınmıştır.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi. (1983). İstanbul: Anadolu Yayıncılık.

Türk, Abdurrezzak. (2012). Erzurum'un Kandilleri -Kolağası Şeyh Alırıza Efendi. *Erzurum*. Web: <http://www.erkurumgazetesi.com.tr/default.asp?page=yazar&id=3215> adresinden 11 Aralık 2013'te alınmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Müdürlüğü. (2013). *Siyasi Partiler*. Web:http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html adresinden 15 Kasım 2013'te alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Paris Büyükelçiliği. (t.y.). Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz. Web: <http://bern.emb.mfa.gov.tr/MissionChiefHistory.aspx> adresinden 14 Ocak 2014'te alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Paris Büyükelçiliği. (t.y.). Büyükelçilik Tarihi ve Önceki Büyükelçilerimiz. Web: <http://paris.be.mfa.gov.tr/MissionChiefHistory.aspx> adresinden 11 Aralık 2013'te alınmıştır.

Türkmen, Zekeriya. (2001). Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869). *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S12, S219- 244. Web:

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1268/14606.pdf> adresinden 27 Ocak 2014'te alınmıştır.

Tütengil, C. Orhan (1969). Kayıplar. *İktisat Fakültesi Mecmuası*. C29, S1- 4, s249- 251. Web:

<http://journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/iktisatmecmua/article/viewFile/12508/11738> adresinden 13 Aralık 2013'te alınmıştır.

Uçman, Abdullah. (1986). Rıza Tevfik. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Uçman, Abdullah ve İnci, Handan. (2008). Bir Gül Bu Karanlıklarda Tanpınar Üzerine Yazılar. İstanbul: 3F Yayınevi.

Uluant, Zeynep. (2006). Alaaddin Yavaşça ile Hasbihâl. *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, S2, s49- 62. Web: <http://www.kubbealti.org.tr/files/2006nisan.pdf> adresinden 27 Ocak 2014'te alınmıştır.

Unesco. (t.y.) Unesco nedir?. Web: <http://www.unesco.org.tr/?page=15:62:1:english> adresinden 16 Kasım 2013'te alınmıştır.

Uyanık, Necmi. (2004). Batıcı Bir Aydın Olarak Celâl Nuri İleri ve Yenileşme Sürecinde Fikir Hareketlerine Bakışı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. S15, Güz 2004. Web: <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s15/uyanik.pdf> adresinden 21 Kasım 2013'te alınmıştır.

Uyar, Mustafa. (2012). İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Süfleri: İlhan Tedüger ve Gazan Han Devirleri. *Bellefen* 275, Cilt: LXXVI, S275. Web: http://www.ttk.gov.tr/templates/resimler/File/Makaleler/275/275_2/275_2.html adresinden 1 Ekim 2012 tarihinde alınmıştır.

Üsküdarbelediyesi. (t.y.). Tahir Baba Tekkesi (Nur Baba Tekkesi). Web: <http://www.uskudar.bel.tr/tr-tr/hizmet/rehber/sayfalar/Rehber-Detay-Icerik.aspx?GuideID=3&SubID=86&ContentID=19087> adresinden 15 Ocak 2014'te alınmıştır.

Üstel, Aziz. (2011). İstanbul'un Üç Ünlü Delisi. *Star*. Web: <http://haber.stargazete.com/yazar/istanbulun-uc-unlu-delisi/yazi-512464> adresinden 9 Ocak 2014'te alınmıştır.

Worldvitalrecords. (t.y.). Azra Ayşe İnal. Web: http://www.worldvitalrecords.com/SingleIndexListView.aspx?ix=mh_tre&qt=l&rbot=1&zln=Inal adresinden 15 Kasım 2013'te alınmıştır.

Y. Özgün. (2012). Galatea'nın Zaferi "The Triumph of Galatea" – Raffaello. Web: <http://sanatabasla.blogspot.com/2012/09/galateann-zaferi-triumph-of-galatea.html> adresinden 5 Aralık 2013'te alınmıştır.

- Yalçın, Soner. (2013). Casus Gazeteci- Yazar. *Sözcü*. Web: <http://sozcu.com.tr/2013/yazarlar/soner-yalcin/casus-gazeteci-yazarlar-424022/> adresinden 19 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Yazıcı, Nesimi. (1991). Vakayi-İ Mısriye Üzerine Birkaç Söz. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S2; s267- 278. Web: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/834/10558.pdf> adresinden 15 Kasım 2013'te alınmıştır.
- Yeni Türk Ansiklopedisi. (1985). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Yerlikaya, İlhan. (1995). Tercümân-ı Ahvâl Gazetesi ve Hükümet Destekli Habercilik Anlayışı. *Toplumsal Tarih Dergisi*, Yıl:12, S21, s57- 61.
- Yetiş, Kazım. (2000). Yahya Kemal İçin Yazılanlar. 2C, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Yıldırım, Yılmaz. (2008). Osmanlı Modernleşmesinde Cemaat-Toplum Yapılaşması: Yeni Osmanlı Düşüncesi Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, CX, S2, Kocatepe- Büyük Taaruz Özel Sayısı, s1- 22. Web: <http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/X3/yyildirim.pdf> adresinden 13 Şubat 2014'te alınmıştır.
- Yıldız, Alim. (2002). Osman Nevres'in "Olaydı" Redifli Gazeline Şerh. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, SVII/I, s269-277. Web: <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/345.pdf> adresinden 17 Ocak 2014'te alınmıştır.
- Yılmaz, Ahmet. (2000). Zîver Ahmed Sadık Paşa; Hamsi Gazeli, Zeyli ve Tahmîsi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Dergisi*, S8, s107- 113. Web: <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s8/5.pdf> adresinden 09 Şubat 2014'te alınmıştır.

